ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'

ΤΟΜΟΣ 31ος

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΠΠΑ 1948
(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ARTS, SCIENCES, LETTRES»
SOCIETÉ D' ÉDUCATION ET D' ENCOURAGEMENT ΤΟΥ 1964

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ
1965

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'

ΤΟΜΟΣ 31ος

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΠΠΑ 1948
(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ARTS, SCIENCES, LETTRES»
SOCIETÉ D' ÉDUCATION ET D' ENCOURAGEMENT ΤΟΥ 1964

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ
1965

Σ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ & ΕΚΔΟΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ΚΕΑΣ & ΝΑΞΟΥ 61 (ΠΛ. ΚΟΛΙΑΤΣΟΥ) Τ. 806 ΤΗΛΕΦ. 684-301

Τὸ «ΑΡΧΕΙΟΝ τοῦ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ καὶ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ» ἀπὸ τοῦ 1953 (τόμος ΙΗ΄) ἀποτελεῖ ἐπίσημον ὄργανον τῆς ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, ὑφ' ἧς καὶ ἐπιχορηγεῖται ἡ ἔκδοσίς του.

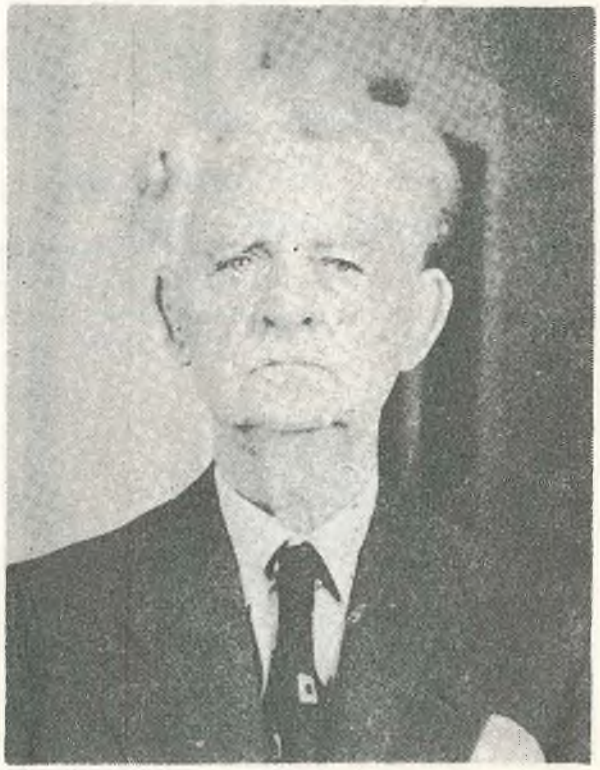

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 1965

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Τελειώνοντας τὸν 30ὸ τόμο εἶπα νὰ παύσω τὸ ἔργο μου. Γιατὶ εἶναι δύσκολο καὶ τραχὺ καὶ στὴν ἔκδοσή του καὶ στὴ διάθεσή του. Ἔλα ὅμως ποὺ δὲν ἀποτολμῶ νὰ πάρω τὴν ἀπόφαση. Παίρνοντας μιὰ τέτοια ἀπόφαση φοβᾶμαι πὼς μπορεῖ νὰ πάθω, γιατὶ ἡ συνήθεια τῆς δουλειᾶς εἶναι μιὰ πολλὴ μεγάλη συνήθεια, ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ κοπῆ. Ἴσως νὰ μοιάζη ὁ γράφων μὲ τὸν πότη, μὲ τὸν φαγά, μὲ τὸν μπεκρή, μὲ τὸν παίχτη, ποὺ δὲν μπορεῖ νἀνθέξη στὴ στέρηση τοῦ πιοτοῦ, τοῦ φαγητοῦ, τοῦ παιχνιδιοῦ. Καὶ γὼ ἔμαθα νὰ ἐρευνῶ τὰ χαρτιά, νὰ σκαλίζω στὶς ἔρευνές μου, νὰ βρίσκω τὸ ποθούμενο. Καὶ ἡ Θράκη εἶναι ἄβυσσος! Τί πρῶτα καὶ τί ὕστερα. Κι' ὅταν ἐρευνῶ καὶ τοῦτο τὸ ἔργο τῆς διακοπῆς, γίνομαι ὠχρὸς ἀπὸ τὴ σκέψη, πὼς μπορῶ μόνος μου νὰ σταματήσω. Ἐρευνώντας ἀλήθεια, τί εὐτυχία εἶναι νὰ σωρεύης τόμο πὰ στὸν τόμο! Κἔχω 32 τόμους στὸ ἐνεργητικό μου, ποὺ ἀποτελοῦν ἄθλημα ἐκδοτικό, ποὺ ἐκεῖ μέσα θὰ σκαλίζουν οἱ μεταγενέστεροι γυρεύοντας νὰ βροῦν τὴ Θράκη, τὴν ἱστορία της καὶ τὸν λαογραφικό της πλοῦτο. Ἔτσι γυρίζω στὴ σκέψη σὰ λαίμαργος:—Ἐκτυπῶνω ἀκόμη τὸν 31 καὶ παύω κατόπι. Ἔτσι τὴν ἔπαθα καὶ μὲ τὸν τριακοστό. Σᾶς ὁμολογῶ πὼς δὲ θὰ παύσω, καὶ καταπιάνομαι τὸν 31ο μὲ χρειαζούμενο ὑλικό, ποὺ πρέπει νὰ σωθῆ κι' αὐτὸ κι' ὁ Θεὸς βοηθός. Στὸ μεταξὺ οἱ τόμοι σωριάζονται, στοιβάζονται ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλον ἀδιάθετοι. Τὸ στὸκ αὐτὸ τῶν τόμων τὸ πρόσφερα δωρεὰν στὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, ἀλλὰ γιὰ ἔλλειψη χώρου οἱ ὑπηρεσίες δὲν τὸ παρέλαβαν, ὅπως ζήτησα, προσφέροντάς το στὰ ἀνεγνωρισμένα πνευματικὰ σωματεῖα. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ Ὑπουργεῖο τοῦ Τύπου, ὅπου μὲ γράμμα μου τὸ πρόσφερα στὸν Ὑφ)γὸ κ. Μυλωνᾶ, ποὺ κἂν δὲ μὰπάντησε καὶ μὲ περιφρόνησε ὡς ἀφιερωτή. Λοιπὸν ξεκινῶ γιὰ τὸν 31ο τόμο κι' ὁ Θεὸς βοηθός.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ἀπρίλης 1965

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ο ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 ΠΕΡΙ ΘΡΑΚΗΣ [1]) ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Θρακικὸς
Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
Ἐν Ραιδεστῷ.
Ἀριθ. Πρωτ. 234

Τῇ 20ῇ Ἰουλίου 1880

Φιλεκπαιδευτικὴ
καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης
ἐν Κων)πόλει 1880
Ἀριθ. Πρωτ. 123
Ἡμερ. Ἰουλίου 21
Ἔτος 1880

Τῷ Φιλογενεστάτῳ Κυρίῳ
Κῳ Γ. Ζαρίφῃ, προέδρῳ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος.
Εἰς Κων)πολιν.

Φιλογενέστατε Κύριε Πρόεδρε,

Μετ' ἄκρας εὐγνωμοσύνης διεξήλθομεν τὴν ὑπ' ἀριθμ. 234 καὶ ἡμερ. 14 Ἰουλίου ἐρίτιμον ἡμῶν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθεῖσαν εἰς ἐπὶ τούτῳ συγκληθεῖσαν ἔκτακτον Συνεδρίασιν τοῦ Διοικητικοῦ ἡμῶν Συμβουλίου. Βλέποντες ὅτι ἡ μεγάθυμος, ὑμῶν Ἀδελφότης ἐννοεῖ ἀληθῶς καὶ πρακτικῶς νὰ συντελέσῃ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας εἰς τὰς διαφόρους Ἐπαρχίας, τολμῶμεν ἵνα μετὰ πατριωτικῆς παρρησίας ἀποκριθῶμεν εἰς ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν ἐκζητεῖτε πληροφορίας.

Μὴ λαβόντες εἰσέτι, Ἀξιότιμε Κύριε Πρόεδρε, ἁπάσας τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας πρὸς σύνταξιν ἀκριβοῦς στατιστικῆς τῆς ἡμ. Ἐπαρχίας, τῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἱεράρχου Ἡρακλείας ὑπαγομένης, ἐπιφυλαττόμεθα ἅμα τῇ λήψει αὐτῶν ν' ἀποστείλωμεν ὑμῖν αὐτήν, ἀρκούμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος σκιαγραφικῶς νὰ ἐξεικονίσωμεν τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ ἀμέσου ἀντιλήψεως χρήζοντα ἐπίκαιρα σημεῖα. Γνωστὸν ἡμῖν ὅτι μακρὰ δουλεία καὶ παντελὴς ἔλλειψις ἐποπτείας ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν τούτων μερῶν ἐγένοντο δυστυχῶς παραίτια νὰ ἐκλείψῃ πᾶν αἴσθημα φιλομουσίας καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν κατοίκων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη μικρὰ σημεῖα ἐξεγέρσεως ἐκ τῆς ἐπιβαρυνούσης ἡμᾶς ληθαργίας ἀνεφάνησαν, δοθείσης τῆς πρώτης ὠθήσεως ἀπὸ διαφόρων φιλοπροόδων κεντρικῶν καὶ ἐ-

---

1) Ἀρχιμ. Ν. Βαφείδου καθηγ. Ἐκκλησιαστικαὶ Ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ ὁ φάκελλος 434 τῆς Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς Ἀρχ. Θρακ. Θησ. τ. 20 σ. 81—120.

παρχιακῶν σωματείων συνεργούντων καὶ τινων ἑκασταχοῦ φιλομούσων. Ἀτυχῶς εἴτε ἐξ ἀβελτηρίας πολλῶν Κοινοτήτων εἴτε ἐκ φιλαργυρίας ἄλλων εὐπορουσῶν μέν, προσπαθουσῶν δὲ δαπάναις τῶν ξένων σωματείων νὰ διατηρῶσι τὰς ἑαυτῶν σχολάς, εἴτε καὶ ἐκ τῆς ἀσκόπου πολλάκις καὶ ἐπιδεκτικῆς μᾶλλον διανομῆς βοηθειῶν πλείστων κεντρικῶν σωματείων δὲν ἐπῆλθεν ὠφέλεια ἀνάλογος τῶν δαπανηθέντων χρημάτων καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ταῦτα χορηγούντων μεγατίμων ὁμογενῶν. Διότι πολλαὶ μὲν Κοινότητες, ἂν καὶ εὐποροῦσαι καὶ ἔχουσαι τακτικὰς προσόδους, προερχομένας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ προσκυνημάτων καὶ ἄλλων παραπλησίων, δαπανῶσαι ταύτας ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ἐπικαλοῦνται τὴν ἀρωγὴν τῶν ζαπλούτων ὁμογενῶν καὶ τῶν κεντρικῶν σωματείων ἐκμεταλλευόμεναι οὕτω τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, ἡ Κοινότης Ἡρακλείας, ἥτις καίτοι ἔχουσα ὑπὲρ τὰς 300 λίρας τακτικὰς ἐνιαυσίους προσόδους καὶ δυναμένη κατὰ συνέπειαν νὰ διατηρήσῃ ἀρκούντως καλῶς κατηρτισμένα τὰ ἐκπαιδευτήρια αὐτῆς, ἐπεκαλέσθη, ὡς πληροφορούμεθα, τὴν ὑμετέραν ὑποστήριξιν, πολλαὶ δέ, ἐν ᾧ, ἐὰν ὀλίγην πλειοτέραν ἐδείκνυον φιλομουσίαν ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας των, ἐπικαλοῦνται ἐπίσης ξένας προστασίας, οἷα ἐστὶν ἐπὶ παραδείγματι ἡ κοινότης Χώρας καὶ ἄλλαι. Πολλαὶ δὲ πραγματικῶς χρήζουσαι βοηθείας δὲν τολμῶσιν ἢ δὲν ἐπίστανται νὰ αἰτήσωσι συνδρομήν.

Πάντα ταῦτα συνέτεινον ὅπως καὶ ἡ προθυμία τῶν ζαπλούτων ὁμογενῶν μειωθῇ ὡς ἡ τῶν κεντρικῶν καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν σωματείων ἐνέργεια ἐκλίπῃ, ὁπότε εὐτυχῶς ἡ σύστασις τῆς ἐθνοσωτηρίου διὰ τὰς δούλας κοινότητας Ἀδελφότης ὑμῶν ἐπίκουρον ἐχούσης καὶ τὸν ἐκ νέου τὰς μερίμνας του ἐπαναλαβόντα πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων ἐν Ἀθήναις Σύλλογον, ἀνεζωπύρησε τὸν σχεδὸν μαραθέντα ζῆλον τῶν διαφόρων Κοινοτήτων καὶ τὴν νεκρωθεῖσαν προθυμίαν τῶν ἄλλων σωματείων.

Ὁ δ' ἡμ. Σύλλογος εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ προειδὼς τὸ ἄσκοπον τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, ἔσπευσε νὰ συστήσῃ ἐγκαίρως τοῖς ἁρμοδίοις πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζεν, ὅτι πρακτικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἤθελεν ὠφελήσῃ, διὸ καὶ ἐπανειλημμένως ὑπέδειξε τὴν σύστασιν διδασκαλείου μὲν ἐν Ραιδεστῷ, Παρθεναγωγείων δὲ εἰς τὰ κέντρα τῶν τμημάτων τῆς ἐπαρχίας· ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτοῦ τότε οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν. Καὶ ἀνομολογοῦμεν μὲν καὶ αὖθις, ὅτι κατὰ τὸ δεκαετὲς διάστημα τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν ἐτύχομεν τῆς ὑποστηρίξεως πολλῶν κεντρικῶν σωματείων καὶ ἀξιοτίμων ὁμογενῶν, ἀλλ' ἡ χορηγουμένη ἡμῖν ὑποστήριξις ἦτο τοιαύτη, ὥστε νά μὴ δυνηθῶμεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας τὸν ὃν ἀρχικῶς προεθέμεθα σκοπόν· διὸ καὶ ἠρκέσθημεν τότε ἀναλόγως τῶν ἡμετέρων προσόδων νὰ προαγάγωμεν εἰς Σχολαρχεῖον τὴν ἐνταῦθα Ἑλληνικὴν Σχολήν, νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὴν συντήρησιν τοῦ Παρθεναγωγείου, νὰ φέρωμεν καὶ νὰ συντηρῶμεν ὑποτρόφους ἐκ τῶν μεγαλειτέρων χωρίων, ἰδίως τῶν Βουλγαροφώνων, ὅπως ἀκολούθως χρησιμεύσωσιν ὡς διδάσκαλοι, καὶ ὑποβο-

ηθῶμεν τὴν δημοτικὴν παίδευσιν συντηροῦντες μὲν εἰς ἐπικαίρους θέσεις δημοτικὰ σχολεῖα, χορηγοῦντες δὲ τὴν ὑποστήριξιν ἡμῶν εἰς ἄλλα.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἡ πολυχρόνιος πεῖρα μᾶς ἐδίδαξεν, ὅ,τι ἐκ τῶν προτέρων ἤδη ἦτο γνωστόν, ὅτι δηλ. καὶ τὰ μέτρα ταῦτα ὡς ἡμιτελῆ ἐλάχιστα ὠφελοῦσι· διὸ ἅμα ἀνηγγείλατε ἡμῖν ἐπισήμως τὴν σύστασιν τῆς ὑμ. Ἀδελφότητος, ἐσπεύσαμεν νὰ καθυποβάλωμεν ὑμῖν μετὰ παρρησίας ὅσα ἐνεκρίναμεν λυσιτελῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην· καὶ πρῶτον μὲν τὴν σύστασιν διδασκαλείου ἐνταῦθα. Μετὰ δακρύων δὲ χαρᾶς ἤδη βλέπομεν γενομένην κατ' ἀρχὴν δεκτὴν τὴν σύστασιν παρ' ἡμῖν διδασκαλείου· ἐπειδὴ δὲ ἐρωτώμεθα περὶ τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο δαπάνης, σπεύδομεν νὰ καθυποβάλωμεν τὰ ἀκόλουθα:

Ὁ Σύλλογος ἡμῶν χορηγεῖ πρὸς τοῦτο τὸ ἑαυτοῦ κτίριον ὅμοιον τοῦ ὁποίου οὐδεμία τῶν κατὰ τὴν Θράκην κοινοτήτων κέκτηται· πλὴν τούτου καταβάλλει ἐτησίως ἑκατὸν λίρας, ὑπισχνεῖται νὰ ἀνεγείρῃ οἰκήματα πρὸς κατοικίαν τῶν ἐκ τῆς Ἐπαρχίας μαθητῶν, τὴν χορηγίαν τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν αὐτῶν χρειωδῶν, τὴν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον βιβλιοθήκην του, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐπιρροὴν καὶ σὺν τούτοις ἀκάματον ἐνέργειαν.

Τὴν ἀρχικὴν δὲ πρὸς σύστασιν τοῦ Διδασκαλείου δαπάνην ὑπολογίζομεν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, εἰς λίρ. ὀθωμ. 550 — 600 ἐτησίως, ὡς ἐφεξῆς:

Εἰς μισθοδοσίαν τριῶν καθηγητῶν, ὧν ὁ εἷς καὶ διευθυντής, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, τῆς Ἱστορίας, Μαθηματικῶν, Γεωγραφίας, τῶν Ἱερῶν, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ Ζωολογίας καὶ ἑνὸς Καθηγητοῦ τῶν τεχνικῶν μαθημάτων ἤτοι Καλλιγραφίας Ἰχνογραφίας, Γυμναστικῆς καὶ Μουσικῆς. ..... λίρ. Ὀθωμανικὰς περίπου 350

Μισθοδοσίαν δύο παιδονόμων 40

Καύσιμον ὕλην καὶ λοιπὰ 30

Βοήθειαν τῶν ἀπόρων ὑποτρόφων τῶν χωρίων 130

Περιττὸν νομίζομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὰ ἐπιόντα ἔτη θὰ λάβωμεν ἀνάγκην καὶ καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς, τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Παιδαγωγίας.

Ὅπως δὲ εὐκολύνῃ καὶ πρὸς εὕρεσιν καταλλήλου διευθυντοῦ κατέπεισε τὸν ἀκαμάτως ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην διδάξαντα εἰς διαφόρους Κοινότητας, ἤτοι Μαδύτου, Σάμου, Χάς - κιοϊ, Χαλκηδόνος, Χρυσουπόλεως καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην ἐν Ραιδεστῷ, ἤδη δὲ ἐφησυχάζοντα καὶ μετ' ἄκρας φιλοπατρίας ἐργαζόμενον ἀντιπρόεδρον ἡμῶν κ. Κ. Γεωργιάδην γνωστὸν πολλοῖς τῶν λογίων τῆς Κων)πόλεως καὶ τοῖς Προεδρείοις τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Θρακικοῦ Συλλόγου ὅπως μὲ εὐλογοφανῆ μισθὸν ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν ἅμα συστῇ τὸ διδασκαλεῖον καὶ ὅστις προσεχῶς θέλει ἐλθεῖ, ἵνα καὶ προφορικῶς δῶ ὑμῖν πολλὰς πληροφορίας καὶ συνεννοηθῇ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐπειδή, Φιλογενέστατε Κύριε, ἡ Κοινότης ἡμῶν ἡ μόλις ὀκτὼ περιέχουσα χιλιάδας ψυχὰς συνετήρει μέχρι τοῦδε Ἑλλ. σχολὴν μετὰ δύο διδα-

σκάλων, δύο δημοτικὰς μετὰ πέντε καὶ Παρθεναγωγεῖον μετὰ τριῶν διδασκαλισσῶν, εἰς ἃ φοιτῶσιν ἐν ὅλῳ 600 περίπου παῖδες δαπανῶσα πρὸς τοῦτο ἐτησίως περὶ τὰς 600 λίρας, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ μέρος προέρχεται ἐκ προσφορῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εἰσιτηρίων, τὸ δ' ὑπόλοιπον ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν καὶ ἐξ ἐπιχορηγήσεως τοῦ ἡμ. Συλλόγου. Συνισταμένου ὅμως διδασκαλείου, ἀναγκαία καθίσταται ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον διαρρύθμισις τοῦτε Παρθεναγωγείου διὰ τῆς προσθήκης ἀνωτέρας διδασκαλίσσης πρὸς μόρφωσιν οἱονεὶ μικροῦ τινος διδασκαλείου τῶν θηλέων, καὶ ἡ τῆς μεγαλειτέρας Δημοτικῆς Σχολῆς, πρὸς μόρφωσιν μαθητῶν διὰ τὸ διδασκαλεῖον, καὶ σὺν τούτοις ἡ σύστασις νηπιαγωγείου πρὸς κατάρτισιν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν διὰ τὴν Δημοτικὴν καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον.

Διὰ τῆς συστάσεως δ' ἐν Ραιδεστῷ Διδασκαλείου καὶ τῆς ὑποδειχθείσης διοργανώσεως ἐν αὐτῇ τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτηρίων της, ἡ Ραιδεστὸς θέλει καταστῇ φυτώριον τῶν Ἑλληνικῶν Μουσῶν καθ' ἅπασαν τὴν Νοτιοανατολικὴν Θράκην καὶ φωταγωγοῦσα διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διὰ προσφόρων ὀργάνων διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν φώτων θέλει συνδέσει τὰς ἐν αὐτῇ διεσπαρμένας ἐθνικὰς δυνάμεις καὶ ἀναδείξει ἐξ αὐτῶν ἔρκος καὶ σῶμα συμπαγὲς καὶ ἄρρηκτον· ἀλλ' ἡ κοινότης ἡμῶν φιλοτιμουμένη νὰ προσφέρῃ 100 λίρας εἰς συντήρησιν τοῦ Διδασκαλείου, δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς συντήρησιν καὶ δόκιμον λειτουργίαν τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτικῶν της, οὐδ' ὀβολὸν δὲ νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰς ἄλλας πολλαπλᾶς ὑποχρεώσεις της.

Ταῦτα ἐν εἰλικρινείᾳ ἀνακοινοῦμεν τῷ Σεβαστῷ Προεδρείῳ τῆς ὑμετέρας Ἀδελφότητος, πεποιθότες εἰς τὴν πεφωτισμένην φιλοπατρίαν τῶν μεγατίμων ἱδρυτῶν καὶ γενναιοφρόνων αὐτῆς μελῶν καὶ ἐλπίζοντες ὅτι ἀπόφασις οὕτω μεγαλόδωρος, ἀνταξία τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς προορισμοῦ, γιγνομένη ἐν τοιαύτῃ ἐπικαίρῳ τῆς Θράκης πόλει, ἔσεται ἐσαεὶ περιφανὲς ἀγλάϊσμα καὶ ἄφθαρτον κλέος τῆς Μεγάλης ἡμῶν Ἀδελφότητος.

Φλεγόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ ζήλου τοῦ νὰ ἴδωμεν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σωτηρίου τούτου προαγόμεθα νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ὑμ. Ἀδελφότητα, ἵνα, ἂν ἐγκρίνῃ λυσιτελές, συνεννοηθῇ περὶ τούτου καὶ μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων Συλλόγου, ὅστις πολλαχῶς εὐηργέτησε τὸν ἡμέτερον Σύλλογον καὶ εἰς ὃν διεβιβάσαμεν ἀντίγραφον τῆς τε ὑμετέρας ἐπιστολῆς ὡς καὶ τῆς παρούσης ἡμῶν.

Νομίζοντες ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀρκετὰ σαφῶς καὶ ἀπροκαλύπτως ἐξηγήθημεν περὶ τῶν ἐνταῦθα, ἐν τούτοις καθῆκον ἡμῶν ἡγούμεθα νὰ συστήσωμεν ὑμῖν καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἐκεῖνα τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν μέρη, ἅτινα χρήζουσι τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως. Ταῦτα δ' εἰσίν:

Ὁ Μαλγαρᾶς καὶ ἡ Χαριούπολις, ἐν ἑκατέρᾳ τῶν ὁποίων πόλεων ἀπαραίτητος καθίσταται ἡ σύστασις Παρθεναγωγείου εἰς ἣν ἐπίκουρος ἦλθε, τῇ ἡμ. συστάσει, ὁ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων Σύλλο-

γος, ἀναλαβὼν τὴν ἐτησίαν πληρωμὴν 450 δραχμ. εἰς ἑκάτερον τούτων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ εἰρημέναι Κοινότητες ὧν ἡ μὲν πρώτη μόλις διατηρεῖ Ἑλλ. καὶ Δημοτικὴν Σχολήν, ἡ δὲ δευτέρα μόλις ἐπαρκεῖ ἕνεκεν πενίας εἰς συντήρησιν δημοτικῆς καίπερ στερούμεναι πόρων, παροτρυνόμεναι ὅμως πάντι φιλοτίμως ἀνέλαβεν τὴν πληρωμὴν ἴσου ποσοῦ ἑκάτεραι πρὸς σύστασιν Παρθεναγωγείου, διὰ τοῦτο νομίζομεν πρέπον, ἵνα συστήσωμεν αὐτὰς εἰς τὴν εὐμενῆ προστασίαν ὑμῶν καὶ ἅμα παρακαλέσωμεν ὅπως ἡ ὑμ. Ἀδελφότης ἀναπληροῦσα τὸ διατεθειμένον ποσὸν τῶν 1800 δραχμῶν ἀναλάβῃ τὴν συμφωνίαν καὶ σύστασιν δύο διδασκαλισσῶν εἰς τὰς ἄνω ρηθείσας Κοινότητας.

Ἡ Μακρὰ Γέφυρα, ἥτις καίτοι ὀλιγάνθρωπος καὶ ἄπορος, φλεγομένη ὅμως ὑπὸ φιλομουσίας διατηρεῖ Ἑλληνικὴν καὶ Δημοτικὴν Σχολήν, ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον· ἐπειδὴ δὲ ἐλλείψει πόρων ἠπειλεῖτο ἡ συντήρησις αὐτῶν, ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος, τῇ ἡμ. συστάσει, ἀνέλαβε νὰ χορηγῇ αὐτῇ 300 δρχ. ἐτησίως· λίαν συντελεστικὴ δ' ἦθελε φανῇ καὶ ἡ ὑμ. Ἀδελφότης, ἂν δι' ἡμῶν ἐχορήγει τῇ ἀξιεπαίνῳ ταύτῃ Κοινότητι εἴκοσι τοὐλάχιστον λίρας ἐτησίας. Ὑπάρχουσι προσέτι ἄξια ὑποστηρίξεως καί τινα Ἀλβανικὰ χωρία Ἑλληνικῶν ὅλως φρονημάτων ἐν τῇ περιφερείᾳ Κεσσάνης πλησίον ἀλλήλων καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἐπίκουρος ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος χορηγῶν ἐτησίως 750 δραχμάς.

Τὸ Βουλγαρόφωνον χωρίον Δουγαντσῆ κείμενον εἰς ἐπίκαιρον θέσιν τῆς ἐπαρχίας Μαλγάρων καὶ τὸ ὁποῖον ὑποστηριχθὲν ἐπί τινα ἔτη ὑπὸ τοῦ ἡμ. Συλλόγου πάντοτε διετήρησεν ἑλληνοδημοτικὴν σχολὴν μεθ' ὅλας τὰς ὑπεναντίους συμβουλὰς τῶν πολεμίων πρὸς ἐπικουρίαν τῆς δημοτικῆς αὐτοῦ σχολῆς ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος ὑπεσχέθη προσφορὰν ἐτησίαν 200 δραχμῶν. Τολμῶμεν νὰ ὑποδείξωμεν, ἐὰν νομίσητε καλόν, τὴν εἰς αὐτὸ ἀποστολὴν τριτοβαθμίου διδασκάλου, ἵνα οὕτω καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ἐντελῶς ἐξηλληνισθῇ καὶ τὰ παρακείμενα Βουλγαρικὰ χωρία ἀποκλείνωσι πρὸς τὸ φρόνημα αὐτοῦ. Πλεῖσται βεβαίως Κοινότητές εἰσιν ἄξιαι προστασίας, ἀλλ' ἐλλείψει προσφόρων κατά τε τὰ ἤθη καὶ τὴν παίδευσιν διδασκάλων κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐπιστήσαντες τὴν προσοχὴν εἰς τὰ σπουδαιότερα μέρη τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας, μέχρις οὗ ἡ μεγάτιμος ὑμῶν Ἀδελφότης ἀποθανατίζουσα τὴν ἑαυτῆς ἀποστολὴν καταπλημμυρήσῃ διὰ μεμορφωμένων διδασκάλων τὰς ἀληθῶς ἀτυχεῖς ταύτας, ἀλλὰ καὶ πολυτίμους τοῦ Ἑλληνισμοῦ χώρας. Πρὸς τούτοις οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἡγούμεθα ἐπισυνάψαι ὧδε τὸν Κανονισμὸν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν καὶ τὴν ἐπετηρίδα αὐτοῦ, ἐπιφυλαττόμενοι ὅπως προσεχῶς ἀποστείλωμεν τὰ ὁσονούπω ἐκδοθησόμενα πρακτικά, ἐν οἷς θὰ ἐμπεριέχωνται πολλαὶ σπουδαῖαι ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαί, νεωστὶ κατὰ τὴν ἡμ. ἐπαρχίαν ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ μετὰ πόνων καὶ μόχθων συλλεγεῖσαι.

Μεγάτιμε Κύριε Πρόεδρε, πεποιθότες εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ αἰσθήματα, δι' ὧν περικοσμεῖσθε καὶ κατέστητε τὸ ἐθνικὸν ἀγλάϊσμα, ἐλπίζομεν

ὅτι θέλομεν τύχει τῆς πανσθενοῦς συνδρομῆς καὶ βοηθείας τῆς ὑμετέρας Ἀδελφότητος, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτελέσαι, τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀθορύβως ἐν Θράκῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς σωτηρίας καὶ ἀναβιώσεως ὁλοκλήρου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔσεται δ' ἐσαεὶ εὐλογητὸν τὸ περιφανὲς ὑμῶν ὄνομα καὶ ἁπάντων τῶν ἀξιοτίμων μελῶν τοῦ Προεδρείου τῆς Μεγάλης Ἀδελφότητος.

Ὁ Πρόεδρος
Γρ. Κ. Λαζίδης

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Μ. Δ. Μαργαριτὼφ

Β'.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΡΑΙΔΕΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Διαμέρισμα Ραιδεστοῦ

Θρακικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
Ἐν Ραιδεστῷ
Ἀριθ. 1ου— (φύλλου)

Ἐν Ραιδεστῷ τῇ 25 9βρίου 1881

Η ΡΑΙΔΕΣΤΟΣ κατοικεῖται ὑπὸ 30.000 περίπου κατοίκων· τούτων Ἀρμένιοι μὲν 15.000 Ὀθωμανοὶ καὶ Ἕλληνες ἀνὰ 7.000 καὶ 1.000 Ἰουδαῖοι καί τινες Καθολικοί. Καὶ τὸν μὲν Ἀρμενίων, οἱ πλεῖστοί εἰσι γεωργοὶ καὶ χειρώνακτες ὀλίγιστοι δὲ ἔμποροι· τῶν δὲ Ὀθωμανῶν οἱ μὲν γεωργοὶ ὡς χειρώνακτες, ἐλάχιστοι δὲ ἔμποροι τῶν δὲ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων οἱ πλεῖστοι ἔμποροι, ὀλίγιστοι δὲ γεωργοὶ καὶ χειρώνακτες.

ΣΧΟΛΑΙ.— Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης ἔχει Πρότυπον Δημοτικὴν Σχολήν. Ἐνῷ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπῆρχε Σχολή, αὕτη μετετράπη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος εἰς Πρότυπον Δημοτικὴν Σχολὴν διηρημένην εἰς τέσσαρα Τμήματα εἰς ἃ ἐν ἰδιαιτέρᾳ αἰθούσῃ δι' ἕκαστον, τέσσαρες ἴδιοι παραδίδουσι διδάσκαλοι ὑπὲρ τοὺς 300 τὸ ὅλον μαθητάς. Ἡ διδασκαλία κατὰ τὸ τελευταῖον τῶν Προτύπων Σχολῶν ἐγένετο σύστημα. Ἑλληνικὴν Σχολὴν διετήρει ἡ Κοινότης ἀπὸ τοῦ 1840 ἔτους ἥτις καὶ ἐλειτούργει κανονικώτατα τελειοποιηθεῖσα ἀρκούντως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ περιέχουσα τέσσαρας Τάξεις περὶ τοὺς 70 μαθητὰς ἐν οἷς πολλοὶ ἐκ τῶν περὶ Ραιδεστὸν Ἑλληνικῶν χωρίων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνωμαλίας τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐπὶ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου μετατραπεῖσα πρὸ καὶ κατὰ τὴν Ρωσσικὴν κατοχὴν εἰς στρατῶνα παρὰ τῶν ἀρχῶν διελύθησαν οἱ ἐν αὐτῇ διδασκόμενοι μαθηταὶ καί τινες μὲν μετέβησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας Σχολὰς Κων)πόλεως οἱ πλεῖστοι δὲ ἐπεδόθησαν εἰς βιοποριστικὰ ἔργα, ὥστε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπῆρχε μία μόνον Τάξις Ἑλληνικῶν μαθημάτων διδασκομένη ὑπὸ τῶν τεσσάρων διδασκάλων τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς· κατὰ τὸ

ἔτος τοῦτο προσετέθη καὶ δευτέρα Ἑλληνικὴ Τάξις, διδασκομένη καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν αὐτῶν διδασκάλων. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Σχολικοῦ τούτου ἔτους καὶ Τρίτη Ἑλληνικὴ Τάξις καταρτισθήσεται, ἀνάγκη ἀπόλυτος συστάσεως ἰδιαιτέρας Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὑπὸ ἰδίους διδασκάλους. Τὸ πρὸς συντήρησιν αὐτῆς ποσὸν κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος, ἀνῆλθε περὶ τὰς 400 Ὀθωμανικὰς λίρας ἐξ ὧν αἱ μὲν παρὰ τῆς Κοινότητος αἱ δὲ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κατεβλήθησαν Συλλόγου.

ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ.— Τὸ Παρθεναγωγεῖον συστηθὲν καὶ λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ 1854, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περιεῖχε μαθητρίας 185 διηρημένας εἰς τέσσαρας τάξεις ὑπὸ δύο διδασκαλίσσας, τῆς δὲ ἀνωτάτης ὑπῆρχε καὶ ἰδιαίτερος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα διδάσκαλος· κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἡ ἐν Κων)πόλει Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης κατέβαλε τὴν μισθοδοσίαν τῶν δύο διδασκαλισσῶν, τὴν δὲ λοιπὴν δαπάνην ἡ Κοινότης Ραιδεστοῦ τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ Συλλόγου ἡμῶν· κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ Ἀδελφότης Κων)πόλεως ἀνέλαβε τὴν μισθοδοσίαν μόνον τῆς διευθυντρίας.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ.— Τοῦτο συστηθὲν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος λειτουργεῖ ὑπὸ δύο διδασκαλίσσας, ἐν αὐτῷ διδάσκονται ὑπὲρ τὰ 160 νήπια· τὴν μισθοδοσίαν τῶν διδασκαλισσῶν ἐπίσης κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος κατέβαλεν ἡ ἐν Κων)πόλει Ἀδελφότης τὴν λοιπὴν δαπάνην ἡ Κοινότης τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ Ἡμετέρου Συλλόγου· κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἡ ἐν Κων) πόλει Ἀδελφότης καταβάλλει ἐπίσης μόνον τὴν μισθοδοσίαν τῆς Διευθυντρίας.

ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΑ ΣΥΝΟΙΚΙΑΣ.— Αὕτη συστηθεῖσα κατὰ τὸ 1870 καὶ λειτουργοῦσα ἔκτοτε κατὰ τὸ παρελθὸν Σχολικὸν ἔτος περιεῖχε περὶ τοὺς 80 μαθητὰς καὶ μαθητρίας ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου ἐν μέρει Νηπιαγωγικῶς καὶ συνδιδακτικῶς διδασκομένους· τὴν δαπάνην καταβάλλει ἐν γένει ἡ ἐνορία.

ΧΩΡΙΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΡΑΙΔΕΣΤΟΥ

ΠΑΝΙΔΟΝ.— Κώμη παράλιος κειμένη νοτίως Ραιδεστοῦ καὶ ἀπέχουσα αὐτῆς μίαν ὥραν· κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ περὶ τὰς 2.000 κάτοικοι, ὧν Ὀθωμανοὶ 200 καὶ λοιποὶ Ἕλληνες, καταγίνονται δὲ οἱ πλεῖστοι εἰς τὴν γεωργίαν καί τινες εἰς τὴν ἁλιείαν καὶ ναυτιλίαν. Ἔχει Δημοτικὴν Σχολήν· διδάσκονται δὲ ἐν αὐτῇ μαθηταὶ μὲν ὑπὲρ τοὺς 100 μαθήτριαι δὲ περὶ τὰς 20 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον καὶ ἕνα βοηθὸν συνδιδακτικῶς καὶ ἀλληλοδιδακτικῶς· πρὸς συντήρησιν δαπάνην καταβάλλουσιν οἱ κάτοικοι.

ΚΟΥΜΒΑΟΝ.— Κώμη παράλιος νοτίως τοῦ Πανίδου καὶ μίαν ἀπέχουσαν αὐτοῦ ὥραν κατοικεῖται ὑπὸ 2.500 Ἑλλήνων οἵτινες καταγίνονται εἰς τὴν γεωργίαν τινὲς δὲ καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ ἁλιείαν. Ἔχει Δημοτικὴν σχολὴν διατηρουμένην ὑπὸ τῆς Κοινότητος μὲ μαθητὰς 150 καὶ 10 μαθητρί-

ας, ὑπὸ δύο διδασκάλους κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν μέθοδον.

ΝΕΟΧΩΡΙΟΝ.— Χωρίον μεσόγειον ὀρεινὸν Ν.Δ. τοῦ Κουμβάου, κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων οἵτινές εἰσιν γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, οἱ πλεῖστοι δὲ ἀμπελουργοί· ἡ Δημοτικὴ αὐτοῦ Σχολὴ περιέχουσα μαθητὰς 76 διδασκομένους ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν μέθοδον διατηρεῖται ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

ΝΑ·Ι·Π - ΚΙΟ·Ι·.— Κώμη μεσόγειος βορείως τοῦ Νεοχωρίου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσα αὐτοῦ· κατοικεῖται ὑπὸ 1500 Ἑλλήνων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, διατηρεῖ Δημοτικὴν Σχολὴν περιλαμβάνουσαν καὶ μίαν Τάξιν Ἑλληνικῆς Σχολῆς μὲ μαθητὰς 65, ἡ διδασκαλία γίνεται κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν μέθοδον ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου.

ΣΧΟΛΑΡΙΟΝ.— Κωμόπολις Ἑλληνικὴ Ν.Δ. τοῦ Ναΐπ - κιοϊ καὶ μίαν ὥραν αὐτοῦ ἀπέχουσα τέσσαρας δὲ ἐκ Ραιδεστοῦ· ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 8.000 Ἕλληνας ποιμένας τὸ πλεῖστον, καὶ ἐν μέρει γεωργούς, ἡ Δημοτικὴ αὐτῆς σχολὴ περιλαμβάνει μαθητὰς 140 εἰς τέσσαρας διῃρημένους τάξεις καὶ μίαν Ἑλληνικὴν ὑπὸ δύο διδασκάλων διδασκομένους συνδιδακτικῶς. Ἔχει δὲ καὶ Παρθεναγωγεῖον, ὅπερ συστηθὲν πρὸ δύο ἐτῶν ἔχει μαθητρίας 80 ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν θέθοδον, τὴν δαπάνην δὲ καὶ τῶν δύο καταβάλλει ἡ Κοινότης.

ΤΣΑΝΑΚΤΣΗ.— Χωρίον δυτικῶς τοῦ Σχολαρίου μίαν ὥραν αὐτοῦ ἀπέχον, κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, ἡ Δημοτικὴ αὐτοῦ Σχολὴ περιλαμβάνουσα 30 μαθητὰς ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου συντηρεῖται δαπάνῃ τῆς Κοινότητος βοηθοῦντος καὶ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

ΣΙΜΙΤΑΗ.— Κώμη Ἑλληνικὴ νοτίως τοῦ Σχολαρίου καὶ μίαν ὥραν ἀπέχουσα αὐτοῦ, κατοικεῖται ὑπὸ 2.000 Ἑλλήνων ποιμένων τὸ πλεῖστον καὶ ἐν μέρει γεωργῶν· ἡ Δημοτικὴ αὐτῆς Σχολὴ περιλαμβάνουσα καὶ μίαν Ἑλληνικὴν Τάξιν συντηρεῖται ὑπὸ τῆς Κοινότητος· τὸ ὅλον τῶν μαθητῶν αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 80 συνδιδακτικῶς ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον διδασκομένους.

ΣΙΑΤΖΗ - ΚΙΟ·Ι·.— Δυτικῶς τοῦ Σιμιτλῆ δύο ὥρας αὐτοῦ ἀπέχον· κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 1500 ἁπάντων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν. Ἔχει δημοτικὴν Σχολὴν μὲ 70 μαθητὰς περίπου ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον συνδιδακτικῶς διδασκομένους· ἡ Σχολὴ αὕτη συντηρεῖται ὑπὸ τῆς Κοινότητος τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ «ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΡΙΝΘΟΣ»

ΗΡΑΚΛΕΙΑ.— Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 2.000, ὧν 200 Ὀθωμανοὶ οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνες· ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἐμπόριον ἰδίως δὲ εἰς τὴν γεωργίαν. Ἔχει Ἑλληνικὴν Σχολὴν μὲ μαθητὰς

20 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 125 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ 75 μαθητρίας καὶ μίαν διδάσκαλον, συντηροῦνται δὲ ἅπασαι αἱ Σχολαὶ αὗται ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ἐκεῖσε προσοδοφόρου προσκυνήματος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΣΟΥΛΤΑΝ - ΤΣΙΦΛΗΚΙ.— Χωρίον παρὰ τὴν Ἡράκλειαν· κατοικεῖται ὑπὸ 250 Ἑλλήνων. Ἔχει μαθητὰς 20 διδασκομένους ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἐκκλησίας. Πέριξ τῆς Ἡρακλείας ὑπάρχουσι καί τινα μικρὰ χωρία εἰς ἃ οὔτε Ἐκκλησία οὔτε Σχολεῖον ὑπάρχει.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΤΣΟΡΛΟΥ

ΤΣΟΡΛΟΥ (Τυρολόη).— Κώμη μεσόγειος Β.Α. τῆς Ραιδεστοῦ καὶ περὶ τὰς 5 ὥρας αὐτῆς ἀπέχουσα· ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 6000, ὧν 1.000 μόνον Ὀθωμανοὶ καὶ 1000 Ἰουδαῖοι καὶ Ἀρμένιοι οἱ δὲ ἐπίλοιποι Ἕλληνες· καὶ οἱ μὲν Ὀθωμανοί εἰσιν γεωργοὶ καί τινες χειρώνακτες οἱ δὲ Ἕλληνες γεωργοὶ ποιμένες ἔμποροι καὶ χειρώνακτες. Ἔχει Ἑλληνικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 20 καὶ ἕνα διδάσκαλον. Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 150 ὑπὸ δύο διδασκάλους καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ μαθητρίας 120 καὶ μίαν διδάσκαλον συντηροῦνται δὲ ἅπασαι ὑπὸ τῆς Κοινότητος.

ΚΕΡΜΕΝ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων γεωργῶν καὶ ποιμένων· ἡ Δημοτικὴ αὐτοῦ Σχολὴ ἔχουσα μαθητὰς περὶ τοὺς 30 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον συντηρεῖται δαπάνῃ τῆς Κοινότητος· περὶ αὐτὴν ὑπάρχουσι ἐγκατεστημένοι εἰς Ὀθωμανικάς τινας ἐπαύλεις Ἕλληνες ὧν τινες βουλγαρόφωνοι, οἵτινες ὀλίγοι ὄντες ἀδυνατοῦσιν ὅπως συστήσωσι καὶ διατηρήσωσι Δημοτικὴν Σχολήν.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΧΑΡΙΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΧΑΡΙΟΥΠΟΛΙΣ.— Πόλις μεσόγειος κατοικουμένη ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων καὶ 1.000 Ὀθωμανῶν· ἐν ταύτῃ εἰσὶν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Ἠπειρῶται ὁμογενεῖς ἔμποροι, συναρωγῇ τῶν ὁποίων διατηροῦνται τὰ ἐκεῖ Ἐκπαιδευτήρια· οἱ δὲ αὐτόχθονες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν· ἡ Δημοτικὴ αὐτῆς σχολὴ ἔχει μαθητὰς 75 καὶ μίαν Ἑλληνικὴν Τάξιν, διδασκομένους ὑφ' ἑνὸς διδασκάλου· τὸ δὲ Παρθεναγωγεῖον τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συστηθὲν συνδρομῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἶχε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μαθητρίας περὶ τὰς 30 ὑπὸ μιᾶς διδασκάλου, ὧν ὁ ἀριθμὸς κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ηὔξησεν ἀρκούντως.

ΚΗΙΣΤΡΙΤΣΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 1.000 συντηρούντων Δημοτικὴν σχολὴν περιλαμβάνουσαν μαθητὰς 80 ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου διδασκομένους· καταγίνονται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

ΧΑΣΚΙΟΪ.—Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 800 ἀσχολουμένων εἰς τὴν

γεωργίαν· ἔχουσι Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ μαθητὰς 25.

ΦΑΡΑΣΛΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 800 ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν· ἔχουσι Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ μαθητὰς 25.

ΑΚΑΝΤΖΙΛΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων 1.000 γεωργῶν καὶ ποιμένων συντηρούντων Γραμματοδιδασκαλεῖον μόνον μὲ μαθητὰς 30.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι τὰ χωρία Κασὶμ Πασσᾶ, Τουράπετζα, Ταταρ - κιοϊ, Χιντιλῆ καὶ Λαχανᾶ κατοικούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων, ὧν οἱ τῶν δύο τελευταίων Βουλγαρόφωνοι· ὁ πληθυσμὸς ἑκάστου ἀνέρχεται ἀπὸ 300 - 500 κατοίκους· ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν· οὐδὲν δὲ συντηροῦσιν ἐκπαιδευτήριον δι' ἀπορίαν.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΜΑΛΙ'ΑΡΩΝ

ΜΑΛΓΑΡΑ.— Ἡ κωμόπολις Μαλγάρων ἔχει 6.500 κατοίκους ὧν Ἀρμένιοι 2.000, Ὀθωμανοὶ 2.500 καὶ Ἕλληνες 2.000 γεωργοί, ποιμένες καί τινες χειρώνακτες· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Ἀρμενίων καὶ Ἑλλήνων ἔμποροι. Ἔχει Ἑλληνικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 30 καὶ διδάσκαλον ἕνα· ἡ δὲ Δημοτικὴ αὐτῆς σχολὴ ἀριθμεῖ μαθητὰς 100 ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου διδασκομένους συνδιδακτικῶς· τὸ δὲ Παρθεναγωγεῖον αὐτῶν συστηθὲν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ μίαν διδάσκαλον τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου ἔχει 55 μαθητρίας, τὰ δύο δὲ ἄλλα Σχολεῖα αὐτῶν διατηρεῖ ἡ Κοινότης.

ΧΕΜΙΤ - ΚΙΟ·Ι·.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 περίπου Ἑλλήνων καὶ ἔχει σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 30 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον.

ΚΑΡΤΑΙ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων, ἡ δὲ Σχολὴ αὐτῶν περιέχει μαθητὰς 40 μὲ ἕνα διδάσκαλον.

ΣΟΥΛΤΑΝ - ΚΙΟ·Ι·.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἀλβανοφώνων. Ἔχει σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 35 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΔΕΒΕΤΖΗ - ΚΙΟ·Ι·.— Κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων· ἔχει Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 30 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΑΛΜΑΛΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων ἔχει Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 40 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΚΑΛΤΒΙΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων. Ἔχει Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 25 καὶ ἕνα διδάσκαλον.

Τὰ χωρία Πασσᾶ - κιοϊ, Χάσκιοϊ, Κιουρτλῆ, Δολοῦ - κιοϊ, Δαχουδέλι, Τεπερῆ - κιοϊ, Καρᾶ Βουνάρ, Χατζῆ - κιοϊ, Γιλανλῆ, Δεδέ - Κιοϊ, Γιουσούς - κιοϊ, Καρατζᾶ - Χαλῆ, κατοικούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἔχοντα πληθυσμὸν ἀπὸ 300 - 1.000 κατοίκων διατηροῦσι Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ ὅλως ἀνικάνους διδασκάλους διδάσκοντας ἐν τοῖς νάρθηξι τῶν Ἐκκλησιῶν· μαθηταὶ ἐν ἑκάστῳ τούτῳ ἀνὰ 15 - 30.

Ἐπίσης τὰ βουλγαρόφωνα χωρία Χάραλα γκιονοῦ, Δογαντζῆ, Γιαγλιᾶ

-κιονοῦ, Τεσλίμη, Πισμὰν - κιοϊ, Λισγάρι, Καδηκάλι ἔχοντα πληθυσμὸν ἀνὰ 300 - 1.000 κατοίκων ἔχουσιν ὡσαύτως Γραμματοδιδασκαλεῖα ἐν οἷς διδάσκονται εἰς νάρθηκας Ἐκκλησιῶν τὴν Ἑλληνικὴν ἀνὰ 15 - 30 μαθηταί. Εἷς ἐν τῶν χωρίων τούτων Δογαντζῆ τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς εἶναι μικρὸς ὁ Σύλλογος ἡμῶν διετήρει ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη Σχολήν, ἐν ᾗ ἐφοίτων περὶ τοὺς 50 μαθητὰς καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος προσπάθειαι καταβάλλονται πρὸς ἀνασύστασιν τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς παρὰ τοῦ Ἡμετέρου Συλλόγου.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΕΣΣΑΝΗΣ

Η ΠΟΛΙΣ ΚΕΣΣΑΝΗ κατοικεῖται ὑπὸ 4.000 Ἑλλήνων καὶ 3.000 Ὀθωμανῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων εἰσὶν ἔμποροί τινες δὲ ἀγωγεῖς καὶ χειρώνακτες καὶ ὀλιγιστοι ποιμένες καὶ γεωργοί· τῶν δὲ Ὀθωμανῶν οἱ πάντες εἰσὶ γεωργοὶ καὶ ἀγωγεῖς. Ἔχει Ἑλληνοδημοτικὴν σχολὴν μὲ 2 διδασκάλους καὶ 220 μαθητὰς ὡς καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ 80 μαθητρίας ὑπὸ μίαν διδάσκαλον.

ΒΟΥΛΓΑΡΚΟΝ.— Ἐν αὐτῷ κατοικοῦσι περὶ τοὺς 2.500 Βούλγαροι οἵτινες ἔχουσι σχολὴν μὲ 100 μαθητὰς διδασκομένους τὴν Βουλγαρικήν· ἀπέχει μίαν ὥραν τῆς Κεσσάνης.

ΓΡΑΠΟΥΝΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων οἵτινες συντηροῦσι Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 105.

ΤΣΕΛΤΙΚΗ. (Τσελτίκι).— Κατοικεῖται ὑπὸ 600 Ἑλλήνων οἵτινες ἔχουσι Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 40 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον.

ΚΑΡΑΙΤΣΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων οἵτινες ἔχουσι δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 80.

ΠΑΣΑ·Γ·ΤΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων συντηρούντων Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 60.

ΜΠΕΕΝΤΙΚΗ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων συντηρούντων Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 90. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ χωρία, Σιγλῆ, Μουζαλῆ, Μαῦρες, Καδῆ - κιοϊ, Μαχμοὺτ - κιοϊ, Βαρνίτσα, Φακίρμα, Καράτεπε, καὶ Μάλτεπε μὲ πληθυσμὸν 300 - 800 κατοίκων ἅτινα στεροῦνται Δημοτικῶν Σχολείων. Γραμματοδιδάσκαλοι δὲ ἢ ἱερεῖς διδάσκουσιν εἰς τὰ κελλία, ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνὰ 20 - 50 μαθητάς.

Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ τὸ Ἀλβανόφωνον χωρίον Παζάρδερε ὅπερ κατοικεῖται ὑπὸ 400 κατοίκων καὶ ἐν ᾧ ὁ Ἱερεὺς διδάσκει περὶ τοὺς 20 μαθητάς.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΕΞΑΜΙΛΙΟΥ

ΕΞΑΜΙΛΙΟΝ.— Τὸ χωρίον Ἐξαμίλλιον κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων συντηρούντων Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 55.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΣΙ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 800 Ἑλλήνων συντηρούντων Δημοτικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 40.

Ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἑξῆς Ἑλληνικὰ χωρία Κουροῦ Τσεσιέ, Καρᾶ Σαλῆ, Σαρῆ Δερέ, καὶ τὸ Βουλγαρικὸν Παργιαμίτσι, ἅτινα κατοικοῦνται ἀπὸ 100 - 500 κατοίκων καὶ εἰς ἃ διδάσκουσι Γραμματοδιδάσκαλοι εἴς τινα δὲ οἱ Ἱερεῖς.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΜΑΚΡΑΣ ΓΕΦΥΡΑΣ (Οὐζοὺν κιοπροῦ)

Ἡ κωμόπολις Μακρὰ Γέφυρα κατοικουμένη ὑπὸ 1.200 Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν 2.500 συντηρεῖ Ἑλληνικὴν σχολὴν μὲ μαθητὰς 20 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον. Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 80 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον· τὸ δὲ Παρθεναγωγεῖον με μαθητρίας 60 καὶ ὑπὸ μίαν διδάσκαλον ὑποστηρίζει καὶ ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Σύλλογος μετὰ τοῦ ἡμετέρου· οἱ κάτοικοι δὲ αὐτῆς ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ γεωργίαν.

ΙΒΡΙΚ ΤΕΠΕ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἀλβανῶν οἵτινες συντηροῦσι Σχολὴν Δημοτικήν· μὲ μαθητὰς 80 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ μαθητρίας 40 καὶ μίαν διδάσκαλον.

ΛΑΤΙΝΤΑΣ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 Ἀλβανῶν συντηρούντων Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 60. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἑξῆς χωρία: Καδῆ - κιοϊ, Σουμπάς - κιοϊ, Δερέ - Κιοϊ, Καβατζῆκι, Κήρ - κιοϊ, Μαλκότς, Σαχίν - κιοϊ, Καρατζᾶ - χαλῆ, Δογάν - κιοϊ, Δερβενάκι, Ψαθάδες, καὶ Γιαούκ, ἅτινα οἰκούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων 300 - 800 ἔχουσι Γραμματοδιδασκάλους ἢ Ἱερεῖς διδάσκοντας ἀνὰ 15 - 20 μαθητὰς εἰς κελλιὰ ἢ εἰς νάρθηκας Ἐκκλησιῶν.

Ἐν τῷ αὐτῷ διαμερίσματι ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς Ἑλληνικὰ χωρία. Μαλά - κιοϊ, Μαστανάρ, Χιρσίζ - καδῆ - κιοϊ, Καραμτζίπ, Τσιφλίκακι, Λολοῦ - κιοϊ, Κουστῆ, Δουαντζῆ, Καβακλῆ, Πασσᾶ Ἰμτζισῆ, Καράκλια, Ἐσκῆ - κιοϊ, Κερεμτζῆ, Ζαφλάκι, Γκζαλῆ, Κουρδοῦ - κιοϊ, ἅτινα κατοικούμενα ἀπὸ 100 - 600 κατοίκων στεροῦνται καὶ αὐτῶν τῶν Γραμματοδιδασκαλείων.

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΥ.

ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΝ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 4.000 χριστιανῶν καὶ 500 Ὀθωμανῶν· συντηρεῖ Σχολὴν Ἑλληνικὴν μὲ μαθητὰς 22· δημοτικὴν μὲ μαθητὰς 200 ὑπὸ δύο διδασκάλους· καταγίνονται εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἐμπόριον καὶ γεωργίαν.

ΣΤΕΡΝΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 2.500 Ἑλλήνων οἵτινες συντηροῦσι Σχολὴν Δημοτικὴν μὲ δύο διδασκάλους καὶ 80 μαθητάς.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΣΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.500 Ἑλλήνων ἀσχολουμένων εἰς τὴν ναυτιλίαν ἐμπόριον καὶ γεωργίαν· συντηροῦσι Σχολὴν ἐν ᾗ φοιτῶσιν ἄρρενά τε καὶ θήλεα 130 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.300 κατοίκων συντηρούντων Δη-

μοτικὴν Σχολὴν ἐν ᾗ φοιτῶσι περὶ τὰ 100 ἄρρενά τε καὶ θήλεα· ἀσχολοῦνται δὲ εἰς τὴν γεωργίαν.

ΚΑΛΑΜΗΤΣΙ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 600 Ἑλλήνων γεωργῶν· συντηροῦσι Σχολεῖον ἐν ᾧ φοιτῶσιν ἄρρενά τε καὶ θήλεα περὶ τοὺς 40 ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον.

ΛΟΥΠΙΔΑ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 1.000 Ἑλλήνων οἵτινές εἰσιν ἀμπελουργοὶ ἰδίως γεωργοὶ καὶ ἀγωγεῖς. Ἔχει σχολὴν μικτὴν ἐξ ἀρρένων καὶ θηλέων μὲ 60 μαθητὰς καὶ ἕνα διδάσκαλον.

ΓΕΝΗ - ΚΙΟ·Ι·.— Κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων γεωργῶν συντηρούντων Σχολὴν ἐν ᾗ φοιτῶσι περὶ τοὺς 25 μαθητὰς καὶ μαθητρίας.

ΓΙΟΛΤΖΗ - ΚΙΟ·Ι·.— Κατοικεῖται ὑπὸ 300 Ἑλλήνων γεωργῶν οἵτινες δὲν ἔχουσι Σχολήν.

ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΣ.— Κατοικεῖται ὑπὸ 5.000 Ἑλλήνων καὶ 500 Ὀθωμανῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸ ἐμπόριον γεωργίαν καὶ ναυτιλίαν. Συντηροῦσιν Ἑλληνικὴν Σχολὴν μὲ μαθητὰς 20. Δημοτικὴν Σχολὴν μὲ μαθητὰς 220 καὶ Παρθεναγωγεῖον μὲ μαθητρίας 200 τῇ ἀρωγῇ καὶ τῆς ἐν Κων)πόλει Φιλεκπ. Ἀδελφότητος. Ὑπάρχουσι πέριξ αὐτῆς καί τινα χωρία ἅτινα ἔχουσι Γραμματοδιδασκαλεῖα [1].

Υ.Γ.— Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κατιδὼν τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην προσλήψεως καὶ ἰδίου διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν Τάξεων διὰ τὴν ἐν Ραιδεστῷ πρότυπον δημοτικὴν Σχολήν, προσέλαβεν ἐπ' ἐσχάτων μισθώσας ἐξ ἰδίων, ὡς τοιοῦτον, τὸν δεδοκιμασμένης ἱκανότητος Κύριον Κ. Γεωργιάδην.

Ἐν Ραιδεστῷ τῇ 25 9)βρίου 1881.

Ὁ Πρόεδρος
Γρ. Η. Λαζίδης

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Δ. Παπαδόπουλος

Σφραγίς. Θρακικὸς
Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
ἐν Ραιδεστῷ.
(τὰ λοιπὰ δυσδιάκριτα)

Γ'

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεβαστὴν Ἐκπαιδευτικὴν καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα.

Φιλεκπαιδευτικὴ
καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης 1880
Ἀριθ. Πρωτ. 1416
Ἡμερομηνία 2 Αὔγουστος ἔτος 1883
Ἐν Κων)πόλει.

Κύριε Πρόεδρε.

Κατὰ καθῆκον σπεύδω νὰ ὑποβάλω ὑμῖν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῆς ἐνεστώ-

1) Πατρὶς τοῦ μακ. Ἀριστοτέλη Κουρτίδη λογοτέχνη, παιδαγωγοῦ καὶ καθηγητοῦ.

σης πνευματικῆς καταστάσεως οὐ μόνον τοῦ τμήματος Φερρῶν, ἀλλὰ καὶ ἁπάσης τῆς ἐν Θράκῃ Ἐπαρχίας Μαρωνείας. Ἀλλ' ὅπως γένωμαι καταληπτός, τὸ δ' ἔργον ἀποβῇ ἀποτελεσματικὸν ἂς μοὶ ἐπιτρέψῃ ἡ Σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης ἵνα προτάξω ἀκριβῆ, ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, περιγραφὴν ὅλων τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, τοῦ ἐν αὐτοῖς πληθυσμοῦ, τῶν τάσεων αὐτῶν καὶ τῶν καταβαλλομένων προσπαθειῶν ὅπως ἡ παράλιος καὶ γειτνιάζουσα τῇ Καβάλᾳ, καὶ διὰ τοῦτο πολυσήμαντος ἐπαρχία Μαρωνείας ἀποβῇ ὁριστικῶς κέντρον τῶν παμβουλγαρικῶν ἐνεργειῶν, ἐνουμένου, κατὰ μικρὸν εἰς ἓν ὅλον συμπαγὲς τοῦ ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἐπαρχίᾳ πυκνοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας ἐκκλησιαστικῶς συγκροτεῖται ἐκ τῶν δύο νήσων Θάσσου καὶ Σαμοθράκης καὶ ἑτέρων τεσσαράκοντα ἐννέα ἀριθ. 49, χωρίων, πόλεων καὶ κωμοπόλεων, κειμένων ἐν Θράκῃ καὶ πολιτικῶς ὑπαγομένων εἰς διαφόρους Διοικήσεις, ὑποδιοικήσεις καὶ Μουδηρλίκια, λίαν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας, οἷον τὸ Μουτεσσαριφλίκιον Κιουμουλτζήνης, τὸ Καϊμακαμλίκιον Δαρὶ - δερέ, τὸ Καϊμακαμλίκιον Δεδὲ - ἀγάτζ καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸ Μουδηρλίκια Μάκρης, Φερρῶν καὶ τοῦ ἀρτισυστάτου Μουδηρλικίου ἐν τῷ Βουλγαρικῷ χωρίῳ Δουὰν - Ἀσσάρ, οὗτινος Μουδίρης διατελεῖ ὁ γνωστὸς ἐπὶ παμβουλγαριστικῷ φανατισμῷ Καλογιάννης Πέτκου Καλογιάννογλου.

Τὰ ἐν Θράκῃ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας εἰσὶ 49, τὰ ἑξῆς:

Α'. ΤΑ ΥΠΟ ΤΟ ΜΟΥΤΕΣΑΡΙΦΛΙΚΙΟΝ ΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΗΝΗΣ

1) ΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΗΝΑ. Ἕδρα τοῦ Μουτεσαρίφου καὶ τοῦ Μητροπολίτου, συγκειμένη ἐξ οἰκογενειῶν χιλίων ἑξακοσίων περίπου Τουρκικῶν, Χριστιανικῶν, Ἰουδαϊκῶν καὶ ὀλίγων Ἀρμενίων περιλαμβάνει 650 - 700 οἰκογενείας χριστιανικάς, ἐν αἷς καὶ 100, ὡς ἔγγιστα Βουλγαρικαί. Ἔχει Ἑλληνικὴν Σχολήν, δύο Παρθεναγωγεῖα, δύο Δημοτικὰ Σχολεῖα καὶ ἓν Νηπιαγωγεῖον ἱδρυθὲν δαπάνῃ τοῦ ἐξ Ἠπείρου Κωνσταντίνου Χ'' Ζωΐδου καὶ δαπάνῃ τοῦ αὐτοῦ συντηρούμενον· περιλαμβάνει: Ἑλλ. οἰκ. 550, Βουλγ. 100

2) ΚΑΛΑ·Ι·ΤΖΗ - ΔΕΡΕ Βουλγ. χωρίον » » » 170

3) ΧΙΡΚΑΣ. Ἑλληνικὸν χωρίον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμ. συστάσει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ πρώην ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ Ἑλλ. Τ Προξένου Κυρίου Ἀλ. Ἀντωνιάδου ἐχορήγησεν εἰκοσάλιρον βοήθειαν » 150

4) ΚΙΖΛΑΡ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 40

5) ΣΙΤΣΑΝΛΗ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 190

6) ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 100

7) ΓΙΑΣΟΟΤΤ. Χωρίον » » » 40

8) ΛΕΦΕΤΖΗΛΕΡ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 45

9) ΓΡΙΤΖΑΝ - ΑΣΣΑΡ. Χωρίον Ἑλληνικὸν	»	100		
10) ΚΟΥΖΛΟΥΚΙΟ·Ι·. Χωρίον	»			35
11) ΔΕΡΕΚΙΟ·Ι·. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	30
12) ΠΛΑΤΚΙΟ·Ι·. Ἐξ ἡμισείας Ἑλλ. & Βουλγ.	»	25	»	20
13) ΣΟΥΣΟΥΡΚΙΟ·Ι·. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	35
14) ΚΙΡΣΑΡΤΖΙΑ. Βουλγαρ. χωρίον	»	»	»	20
15) ΦΑΤΗΡ - ΓΙΑΚΑΣ. Χωρίον Βουλγαρ.	»	»	»	20
16) ΚΙΡ - ΤΖΗΦΛΗΚΙ. Χωρίον	»	»	»	18
17) ΕΒΡΕΝ - ΚΙΟ·Ι·. Τζιφλίκια				
18) ΔΕΝΙΖΛΕΡ. περιέχοντα ἐν ὅλοις				
19) ΟΡΤΑΚΤΖΗ. Βουλγ.	»	»	»	45

Ἑλλ. Οἰκ. 825 Βουλγ.908

ΚΑ·Ι·ΜΑΚΑΜΛΙΚΙΟΝ ΔΑΡΙ - ΔΕΡΕ ΥΠΟ ΤΟ ΜΟΥΤΕΣΑΡΙΦΛΙΚΙΟΝ ΓΙΟΥΜΟΥΡΤΖΗΝΗΣ

20 ΔΑΡΙ - ΔΕΡΕ. Πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου Καζᾶ ἐπὶ τῆς Ροδόπης καὶ παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, μόνη αὕτη ἐκ τῶν λοιπῶν χωρίων τοῦ Καζᾶ περιλαμβάνει χριστιανικὰς Βουλγαρικὰς οἰκογενείας, μὴ ἀναγνωριζούσας πρὸ πολλοῦ τὴν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ἀναφανδὸν συντεταγμένην τῇ ἐξαρχίᾳ. Ἔχει Βουλγαρ. Οἰκογενείας » » » 200

Ἑλλ. Οἰκ. 825 Βουλγ. 1108

ΤΜΗΜΑ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΜΟΥΤΕΣΑΡΙΦΛΙΚΙΟΝ ΓΙΟΥΜΟΥΡΤΖΗΝΗΣ

21) ΜΑΡΩΝΕΙΑ. Ἀρχαιοτάτη Ἑλληνικὴ πολίχνη πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Γιουμουρτζήνης, ἀπέχουσα ταύτης μὲν πέντε περίπου ὥρας, τοῦ Δεδὲ - ἀγάτζ ἑπτά, περίπου, ὥρας καὶ περὶ τὴν μίαν ὥραν τῆς θελάσσης. Ἡ κωμόπολις αὕτη ἤκμαζε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν καπνῶν, ὅπερ ἐνήργουν, οἱ δραστήριοι καὶ ἑλληνίστατοι κάτοικοι αὐτῆς· νῦν δὲ ἕνεκα τῶν πρὸ ἑξαετίας, περίπου ληστοπραξιῶν τοῦ διαβοήτου Πέτκα καὶ τοῦ Παππᾶ, μόλις περιλαμβάνει 300 - 350 οἰκογενείας ἐνῷ πρότερον εἶχε διπλάσιον, ὡς ἔγγιστα πληθυσμόν. Ἔχει Ἑλληνικὴν Σχολήν, Δημοτικὴν καὶ Παρθεναγωγεῖον. Ἑλλ. οἰκ. 350

22) ΧΑΤΖΗΛΑΡΙ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 70
23) ΚΟΤΣΛΑΝΛΗ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 120
24) ΙΣΙΑΝΤΗΡΛΗ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 168
25) ΚΑΡΑΓΑΤΖΚΙΟΪ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 65
26) ΚΑΡΑ - ΚΗΡΤΖΙΑΛΗ. Χωρίον Βουλγ. » » » 60
27) ΣΟΦΟΥΛΑΡ. Χωρίον Βουλγαρ. » » » 25
28) ΚΟΥΤΣΙΟΥΚΙΟΪ. Χωρίον Ἑλλην. 140

Ἑλλ. Οἰκ. 1315 Βουλγ. 1616

Β'. ΤΑ ΤΠΟ ΤΟ ΚΑΪΜΑΚΑΜΛΙΚΙΟΝ ΔΕΔΕ - ΑΓΑΤΖ

1) ΜΟΥΔΗΡΛΗΚΙΟΝ ΜΑΚΡΗΣ

	Ἑλλ.	Βουλγ.
29) ΜΑΚΡΗ. Κωμόπολις καὶ ἕδρα Μουδίρη παριλαμβάνουσα 300 οἰκογενείας Χριστιανικὰς καὶ Ὀθωμανικάς. Ἔχει Δημοτικὴν Σχολὴν συντηρουμένην δαπάνῃ τῆς Κοινότητος καὶ Νηπιαγωγεῖον διατηρούμενον τέως ὑπὸ τῆς Σεβ. Φιλεκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρ. Ἀδελφότητος.	150	
30) ΠΟΝΤΑΜΟΣ. Βουλγ. χωρίον συντεταγμένον τῇ ἐξαρχίᾳ.		100
31) ΓΕΝΙ - ΚΙΟΪ. Βουλγ. χωρίον τανῦν εἰς ὃ ἐστάλησαν διὰ τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐκκλησιαστικὰ βιβλία		250
32) ΤΖΟΜΠΑΝΚΙΟΪ. Βουλγ. χωρίον πρώην κυμαινόμενον νῦν δὲ συντεταγμένον τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ.		100
33) ΦΕΡΡΑΙ (Φερετζίκι τουρκιστί). Πρώην ἕδρα Καϊμακαμλικίου περιλαμβάνοντος 68 χωρία ὀθωμαν. καὶ χριστιανικά. Τανῦν ἕδρα Μουδίρη περιλαμβάνει δὲ ὀκτὼ χωρία ἐξ ἡμισείας Τουρκικὰ καὶ Χριστιανικά. Ἡ κωμόπολις ἔχει 450 οἰκογενείας ἐν αἷς χριστιανικαὶ 130 τούτων δὲ Ἑλλην. Οἰκ.	25	105
Ἔχει Ἑλληνοδημοτικὴν Σχολὴν συντηρουμένην πρὸ τριετίας δαπάνῃ τῆς Σεβ. Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρ. Ἀδελφότητος. Ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ μέγιστος ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ ὀλιγαριθμοτάτου Ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ πολυαρίθμου Βουλγαρικοῦ, ὅστις πολλάκις, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸ 1880, προσεπάθησε διὰ ψευδῶν ἀναφορῶν νὰ προσαρτήσῃ τὴν κωμόπολιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἐξαρχίαν ὡς κατωτέρω γενήσεται λόγος.		
34) ΟΥΚΟΥΦΙ. Βουλγαρ. χωρίον συντεταγμένον τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ.		150
35) ΡΟΥΜΤΖΙΟΥΚΙ. Ἑλλην. χωρίον ἄνευ σχολείου		

ἀποτελεσματικοῦ καίτοι σχετικῶς πλούσιον. 200

36) ΜΠΑΛΗΚΙΟ·Ι·. Τὸ Βουλγαρικὸν τοῦτο χωρίον πρὸ τῆς Ρωσσικῆς κατοχῆς τοῦ 1878 περιελάμβανε 350 περίπου οἰκογενείας. Μόλις ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τὰς 180 οἰκογενείας ,διότι εἶχον μετοικήσει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ὁπόθεν ἤρξαντο βαθμηδὸν ἐπανερχόμενοι. Ἔχει σχολὴν Βουλγαρικὴν καίτοι ἀναγνωρίζει τὴν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. 180

37) ΤΟΥΡΜΑΛΗΚΙΟ·Ι·. Πρότερον εἶχε περὶ τὰς 250 οἰκογενείας, νῦν δὲ μόλις τὸ ἥμισυ διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τῇ προτάσει καὶ ἐπιμόνῳ θελήσει τοῦ φιλοπάτριδος καὶ φιλομούσου Ἁγίου Μαρωνείας Κυρίου Ἱερωνύμου, ἀπέστειλα τὸν δευτερότοκον υἱόν μου Ἰωάννην Διδάσκαλον, ἀποσπάσας αὐτὸν ἐκ τῆς ἐργασίας του, ἀντὶ τοῦ εὐτελοῦς μισθοῦ 100 γρ. κατὰ μῆνα, διότι ἐπρόκειτο νὰ προσκαλέσωσι Βούλγαρον Διδάσκαλον ἐκ Ρωμυλίας. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἐχορηγήθησαν δωρεὰν ὅλα τὰ διδακτικὰ βιβλία, ἐχαρίσθη δὲ καὶ ἡ Ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγησις. Ἑλλ. οἰκ. 1690 Βουλγ. 2626

ΚΑ·Ι·ΜΑΚΑΜΛΙΚΙΟΝ ΔΕΔΕ - ΑΓΑΤΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΤΠ' ΑΥΤΟ ΜΟΥΔΙΡΛΙΚΙΟΥ ΔΟΥΑΝ - ΑΣΣΑΡ.

38) ΔΕΔΕ - ΑΓΑΤΖ. Ἀρτισύστατος κωμόπολις ἐμπορικὴ παράλιος καὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἐν τῇ Νοτιοδυτικῇ Θράκῃ Σιδηροδρόμων. Ἔχει τανῦν 450 - 500 νεοδμήτους οἰκοδομὰς καὶ περὶ τὰς 1500 - 2000 ψυχάς. Οἰκογενείας δὲ μονίμως οἰκούσας ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ περὶ τὰς 100 - 120 προερχομένας ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ ἐθνικοτήτων, καὶ διαφόρων ἰδεῶν, ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Τανῦν ὑπερισχύει ἐκεῖσε ὁ Ἑλληνισμός. Διότι οὐ μόνον ἐκ τῶν ὡς ἄνω εἰρηται οἰκογενειῶν τὰ 3)4 εἰσιν ὁμογενεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεργεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὡς ἐμπόρων ἢ ἐμποροϋπαλλήλων καὶ μεσιτῶν, εἴτε ὡς τεχνητῶν ἢ ἐργατῶν. Ἔχει νῦν ἡ ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ Ἑλληνικὴ Κοινότης ἐκκλησίαν ξυλίνης οἰκοδομῆς, λιθόκτιστον Δημοτικὴν Σχολήν, ἐν ᾗ φοιτῶσι περὶ τὰ 100 - 120 παιδία, (ἐν οἷς καὶ 20 - 25 θήλεα), ἀνήγειρε δὲ καὶ ἕτερον εὐρὺ κτίριον λίθινον προωρισμένον διὰ Παρθεναγωγεῖον.

Ἡ Δημοτικὴ Σχολὴ λειτουργοῦσα πρὸ ἐτῶν ἔχει μαθητὰς ὑπὲρ τοὺς 30 δυναμένους ν' ἀκούσωσι τῆς ἀρχαίας

Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εὐχῆς δ' ἂν εἴη ἔργον ἂν οἱ ἐκεῖσε ὁμογενεῖς κατήρτιζον πρῶτον τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν καὶ ἀκολούθως τὸ Παρθεναγωγεῖον, ἐν ᾗ νὰ ἐμορφοῦντο οἱ νέοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς ἐμποροϋπάλληλοι καὶ ὡς Διδάσκαλοι τῶν πολλῶν πέριξ χωρίων, ἅτινα ἐστερημένα μέχρι τοῦδε Σχολείων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀσυνείθιστα νὰ πληρώνωσιν ἐπαρκῆ μισθὸν δι' ἕνα ἱκανὸν Δημοδιδάσκαλον δυσκόλως θὰ ἴδωσι μορφωμένους Διδασκάλους.

Τὸ Δεδὲ - ἀγάτζ σπουδαῖον ἀποβήσεται κέντρον ἐμπορικῆς καὶ πνευματικῆς ἐργασίας, ἄν, ὡς ἐπανειλημμένως λέγεται, προαχθῇ εἰς Μουτεσαριφλίκιον καὶ ἑνωθῇ ὁ Σιδηρόδρομος μετὰ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Βουλγαρίας, ἂν ποτὲ πραγματοποιηθῶσι καὶ οὗτοι. Διὰ τοῦτο δὲ τολμῶ νὰ εἴπω ὅτι ἡ κατάρτισις Ἑλληνικῆς Σχολῆς εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀναγκαιοτέρα καὶ ἀποτελεσματικωτέρα. Διότι ἀναλόγως τῶν παίδων μόλις τὸ ἓν ἕκτον εἰσὶν αἱ θήλεις φοιτῶσι εἰς τὴν Δημοτικὴν Σχολήν. Δεύτερον διότι τὰ πλεῖστα τῶν κορασίων ἀνήκοντα εἰς ἐνδεεστάτας οἰκογενείας, ἅμα φθάσωσι τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας των ἀποσύρονται ἀπὸ τὴν Σχολὴν ὅπως βοηθῶσι τὰς μητέρας των εἰς τὰς καθημερινὰς ἐργασίας, ὥστε μόλις 8 - 10 οἰκογένειαι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀφήσωσι τὰ θυγάτρια αὐτῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὰ Σχολεῖα. Τρίτον δὲ διότι εἰς ἀρτισύστατον πόλιν, ὅλως ἐμπορικὸν χαρακτῆρα ἔχουσαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ συστᾶσαν, οἱ ἄρρενες παῖδες, ὡς πρωταγωνιστήσοντες ἀνάγκη καὶ πρῶτοι οὗτοι καὶ τελειότερον νὰ μορφωθῶσι. Διότι οὗτοι καὶ ὡς ὑπάλληλοι καὶ ὡς βιομήχανοι καὶ ὡς ἐργαστηριάρχαι καὶ ὡς Δημοδιδάσκαλοί των πολλῶν πέριξ χωρίων θὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ κωμόπολις Δεδὲ - ἀγάτζ εἶναι ὅλως Ἑλληνική, καὶ κέντρον τοῦ τε ἐμπορίου καὶ τῶν ἰδεῶν ἁπάντων τῶν πέριξ χωρίων, Σὺν τούτοις δὲν πρέπει νὰ μείνωσιν ἀπαρατήρητα καὶ τὰ ἑξῆς: α΄) ὅτι τὰ πέριξ Βουλγαρικὰ χωρία μάλιστα τὸ Δουὰν - Ἀσσὰρ ἠγόρασαν τόπον δι' ἐκκλησίαν Βουλγαρικήν, ὅτι καθημερινῶς συνοικίζονται εἰς Δεδὲ - ἀγάτζ Βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ὅτι μετ' ἐπιτάσεως λέγεται ὅτι, τὸ μόλις ἀπὸ τοῦ Δεδὲ - ἀγάτζ 1½ ἀπέχον Βουλγαρικὸν χωρίον. Ἑλλ. οἰκ. 1690 Β. 2626

ΓΕΝΙΚΙΟΓ. Ἐκ 250 οἰκογενειῶν θὰ μετοικήσῃ ὅλον ἢ πλεῖστον μέρος εἰς Δεδὲ - ἀγάτζ, διότι εἰς Γενί-

κιοϊο ὑπάρχει μεγάλη ἔλλειψις ποσίμου ὕδατος καὶ διότι συμφέρει εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας πανταχοῦ τὴν πλειοψηφίαν. β΄) Ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνικότητες, αἱ μὲν ὠκοδόμησαν Σχολεῖα, ὡς ἡ Ὀθωμανική, αἱ δέ, καίτοι ὀλιγάριθμόταται, διανοοῦνται νὰ καταρτίσωσι τοιαῦτα μὲ Ἀδελφὰς τοῦ Ἐλέους καὶ Διδασκάλους τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης· δέλεαρ λίαν ἐπικίνδυνον δι' ἕνα ἀρτισύστατον καὶ ἐκ πολλῶν ἑτεροειδῶν στοιχείων συγκροτούμενον ἐμπορικὸν τόπον. Ἑλλ. Οἰκ. 80

39) ΔΟΥΑΝ - ΑΣΣΑΡ. Χωρίον Βουλγαρικὸν καὶ ἑστία τῆς ἐν τῷ τμήματι τούτῳ Παμβουλγαριστικῆς Προπαγάνδας, πρὸ πολλοῦ συντεταγμένον τῇ Ἐξαρχίᾳ καὶ παντοῖα μηχανώμενον ὅπως ἀποσπάσῃ ἅπαντα τὰ Βουλγαρικὰ χωρία τῆς Ἐπαρχίας ἀπὸ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ προσαρτήσῃ εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Ἔχει Σχολὴν μὲ Διδάσκαλον ἐκ Ρωμυλίας, ἱερέα ἐπίσης ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένον. Εἶναι ἕδρα ἀρτισυστάτου Μουδιρλικίου μὲ Μουδίρην τὸν Καλλογιάννην Πέτκον Καλλογιάννογλου, ἀπηνῶς καταδιωχθέντα τῷ 1877 ὡς ἐξυπηρετοῦντα σχέδια παμβουλαριστικά· ὁ Ἀδελφὸς αὐτοῦ Βούλτζιος εἶναι μέλος τοῦ ἐν Δεδὲ - ἀγάτζ Ἰδαρὲ Μεζλησίου· ἡ οἰκογένεια Καλλογιάννη εἶχε καὶ πρότερον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Βουλγαρικῶν χωρίων, τὴν ἐπιρροὴν ταύτην ἔμπεδον καὶ ἰσχυρὰν ποιεῖ καὶ ὁ διορισμός του εἰς Μουδίρην. Τί γνωρίζει ὁ ὄχλος! ἢ τί θαυμάζει! 400

Ἑλλ. Οἰκ. 1770 Β. 3026

40) ΔΟΜΟΥΖ - ΔΕΡΕ τῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ φανατικώτατον ὡς καὶ τὸ Δουὰν - Ἀσσάρ. 180

41) ΛΗΤΖΙΑ. Χωρίον ἐξ ἡμισείας Βουλγαρικὸν καὶ Τουρκικὸν παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Τραϊανουπόλεως, εἰς γῆν παρποφορωτάτην καὶ εὔθετον διὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἔχει θερμὰ λουτρὰ εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν 21ην Μαΐου μεταβαίνουσι πολλοὶ ἐξ Ἀδ)πόλεως καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο φανατικώτατον ὡς καὶ τὰ δύο προαναφερθέντα προσῆλθε πρὸς ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περίπου ἔτους εἰς τὴν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγειλα τοῦτο ὡς καὶ τὸ περὶ Δερβέντ τῇ Σεβ. Ἀδελφότητι διὰ γράμματός μου τὸν πρὸ παρελθόντα Μάρτιον. Παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρα ἡ πατρικὴ συμπεριφορὰ

τοῦ Ἁγίου Μαρωνείας Κυρίου Ἱερωνύμου, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐνεργῶν καὶ τοῖς φίλοις συνεργῶν προσειλκύσατο τοὺς χριστιανούς. 100

42) ΔΕΡΒΕΝΤ. Βουλγαρικὸν χωρίον λίαν φανατικὸν μόλις πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους προσελθὸν τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ γενικῆς ἀναφορᾶς του προσκαλεσάμενοι τὸν κανονικὸν Μητροπολήτην Κύριον Ἱερώνυμον, ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγειλα τούτῳ τῇ Σεβ. Ἀδελφότητι δι' ἐπιστολῆς μου, κατὰ τὸν προπαρελθόντα Μάρτιον. 200

43) ΤΣΙΑΜΗΡΕΝ. Βουλγαρικὸν χωρίον συντεταγμένον τῇ ἐξαρχίᾳ. 50

44) ΤΕΧΤΑΤΖΗΚΙ. Βουλγαρικὸν χωρίον ὀρθοφρονοῦν καὶ ἥσυχον, παρὰ τὸ Καβατζῆκι. 60

45) ΜΑΡΧΑΜΛΗ. Ἀποικία τοῦ χωρίου Δουὰν - Ἀσσὰρ καὶ τῶν αὐτῶν φρονημάτων πρὸ δύο ὡς ἔγγιστα ἐτῶν· νῦν δὲ συντεταγμένον τῇ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἐδωρήθησαν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο παρὰ τῆς Σεβ. Ἀδελφότητος τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἅτινα κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον ἐκόμισα ἐκ Κων)πόλεως καὶ ἔπεμψα αὐτοῖς ἅμα ὡς ἔφθασα εἰς Φέρρας. 50

46) ΤΕΚΕΣ. Χωρίον Βουλγαρικὸν ὀνομαζόμενον, μάλις πρὸ δωδεκαετίας συνοικισθὲν ἐξ ἀποίκων τοῦ Δουὰν - Ἀσσάρ, ἦτο πρότερον τῶν φρονημάτων Δουὰν - Ἀσσάρ, ἀλλὰ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περίπου ἔτους, συνετάχθη τῇ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ δι' αὐτῆς ἐξῃτήσατε τὴν ἄδειαν ὑπὲρ ἀνεγέρσεως Ναοῦ δι' ἀναφορᾶς παρ' ἐμοῦ συνταχθείσης, ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγειλα τοῦτο τῇ Σεβ. Ἀδελφότητι κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον. 40

47) ΠΙΣΜΑΝΚΙΟ·Ι·. Βουλγαρικὸν χωρίον ἔκπαλαι ἥσυχον καὶ συντεταγμένον τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ, ὑπάγεται εἰς τὴν Διοίκησιν Σουφλίου καὶ κεῖται παρὰ τὸ Ἑλληνικὸν χωρίον Καβατζῆκι. 150

48) ΠΑΣΜΑΚΤΣΗ. Χωρίον Ἑλληνικὸν μὲ Γραμματοδιδάσκαλον τὸν ἱερέα τοῦ χωρίου. 100

Ἑλλ. οἰκ. 1870 Β. 3856

49) ΚΑΒΑΤΖΗΚΙ. Ἑλληνικὸν χωρίον σπουδαιότατον διὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ, τὸν πληθυσμόν, τὸν καθαρὸν καὶ ἀμιγῆ Ἑλληνισμὸν καὶ διὰ τὸν Ἡρωϊσμὸν καὶ τὰ Ἑλληνικώτατα αἰσθήματα τῶν κατοίκων του· τὸ χωρίον τοῦτο ὀρεινὸν ὂν εἶναι ἀκατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν, οἱ κάτοι-

κοι φιλοπονώτατοι ἐνασχολοῦνται μὲν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἰδίως ὅμως ζῶσι διὰ τοῦ μικρεμπορίου, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ μᾶλλον πένονται. Ἐξασκεῖ πολλὴν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰ παρακείμενα χορία τὰ Βουλγαρικὰ καὶ συγκρατεῖ αὐτὰ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν. Ἔχει Δημοτικὴν Σχολὴν πρὸ τριῶν ὡς ἔγγιστα ἐτῶν λιθίνην ἐκ βάθρων ἀνεγερθεῖσαν τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ Ἁγίου Μαρωνείας, ὅστις τὴν προτροπὴν συνώδευσεν εὐγενῶς πάνυ διὰ συνδρομῆς δεκαλίρου, μολονότι οὔτε τὴν ἡμίσειαν ἐπιχορήγησίν του δὲν εἰσέπραξε. Πρῶτον δὲ διωργανώθη ἡ Δημοτικὴ Σχολὴ κατὰ τὸ ἀποτελεσματικώτερον σύστημα, παρὰ τοῦ Ἀγησιλάου Ν. Χατζοπούλου διδάξαντος δύο ὅλα ἔτη καὶ ἀποχωρήσαντος ἐκεῖθεν διότι ἐκ τῶν 40 λιρῶν τὰς ὁποίας τῷ εἶχον ἐγγράφως ὑποσχεθῇ τοῦ ἐπλήρωσαν μόνον 30· τὰς δ' ἄλλας δέκα, μ' ὅλας τὰς πατρικὰς παραινέσεις τοῦ γενναίου καὶ φιλομούσου Ἁγίου Μαρωνείας τὰς ἔχασε, διότι δὲν τῷ ἐπέτρεψα νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Δικαστήριον, ὅπερ ἤθελε ψυχράνει τὸν μόλις ἐξεγειρόμενον ζῆλον τῶν χωρικῶν. Διότι οἱ χωρικοὶ θεωροῦσι τὸν διδάσκαλον ὡς καθῆκον ἔχοντα νὰ ὑφίσταται τὰ πάντα διὰ τὴν προκοπὴν τῶν χριστιανῶν, ὡς λέγουσι, καὶ ἀγνοοῦσιν ἢ τοῖς συμφέρει ν' ἀγνοῶσιν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον δὲν ὑπάρχουσι δικαιώματα ἄνευ καθηκόντων· ἡ Σεβαστὴ Ἀδελφότης τὸ πρῶτον ἐδωρήσατο τὰ διδακτικὰ βιβλία, τὸ δεύτερον ἔτος ἔπεμψε δεκάλιρον

Ἑλλ. Οἰκ. 2220 Β. 3856

Δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἡ Στατιστικὴ εἶναι ἀκριβεστάτη. Διότι μ' ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον αὐτοπροσώπως νὰ ἴδω ὅλα τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις τῆς ἐπαρχίας· κολακεύομαι ὅμως ὅτι εἶναι ἀκριβεστέρα τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων διότι τὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἀπὸ Κιουμουλεζήνης κ.λ. ἐπεσκέφθην αὐτοπροσώπως, ὡς καὶ ὅλα τὰ χωρία τοῦ τμήματος Φερρῶν, Δεδεαγάτζ καὶ Μάκρης τινὰ μὲν μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως, τὰ δὲ πλεῖστα μόνος μου καὶ διότι ἀπὸ τοῦ 1856 ἐνέκυψα ἰδίας εἰς τὴν ἔρευναν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τὴν τοῦ Διδυμοτείχου, ἔνθα διηύθυνον τὴν Ἑλλ. Σχολὴν ἐπὶ πενταετίαν καὶ τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας, ἀπὸ τοῦ 1873, συστησάμενοι, διὰ τοῦ ἐν Αἴνῳ τότε ὑπάρχοντος Ἀναγνωστηρίου, τὴν πρώτην Δημοτικὴν Σχολήν. Κατόπιν τούτων τῶν ἐπαρχιῶν ἐγνώρισα τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου, ἧς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν ὅλην δεκαετίαν διηύθυνα καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας τὰ τμήματα Κεσσάνης καὶ Οὐζοὺν - Κιουπροῦ· πέντε δὲ ἕτερα ἔτη ἔμεινα ἐν Πύρ-

γῳ (BURGAS), Εὐξείνου Πόντου δύο μὲν ἔτη Διδάσκαλος τῆς ἐκεῖσε Ἑλληνικῆς Σχολῆς, δύο δὲ ἔτη Ἐμποροϋπάλληλος καὶ ἓν ἔτος προσωρινὸς Διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖσε Ἑλλ. Προξενείου, κατὰ τὴν δυσχερῆ ἐποχὴν τοῦ 1868, ὡς ἐκ τοῦ ἐπισυνημμένου ἀντιγράφου, ἐγγράφου τῆς ἐν Κων)πόλει Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, καταφαίνεται.

Ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας ἐφαπτομένη πρὸς Νότον μὲν τοῦ Αἰγαίου πελάγους καθ' ἅπαν τὸ μῆκος αὐτῆς ἐκ δὲ τῶν τριῶν ἄλλων μερῶν, τῶν ἐπαρχιῶν Ξάνθης, Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου καὶ Λητίτζης καὶ ἐν συγκρίσει περιέχουσα πολὺ καὶ συμπαγῆ Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν οἱονεὶ συνεχόμενον διὰ τῆς Ροδόπης, ἐφ' ἧς κεῖνται τὰ πλεῖστα Βουλγαρικὰ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Λητίτζης, ἀποτελεῖ ὡς ἐκ τῆς κεντρικῆς ταύτης θέσεώς της σπουδαιότατον σημεῖον εἰς ὃ συγκεντροῦνται ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τῆς Παμβουλγαριστικῆς προπαγάνδας, ἰδίᾳ δὲ τὸ Καϊμακαμλίκιον Δεδὲ - ἀγάτζ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸ Μουδιρλικίων Μάκρης, Δουὰν - Ἀσσὰρ καὶ ἰδίως τοῦ τῶν Φερρῶν. Τρανὴ δὲ τούτου ἀπόδειξις ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1880 χαλκευθεῖσα ἐν Φέρραις ὑπὸ τῶν προπαγανδιστῶν ἀναφορά, δι' ἧς παριστάνετο ἡ Κωμόπολις Φερρῶν ὡς ζητοῦσα μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ Βουλγαρικῶν χωρίων, τὴν μετὰ τῆς Ἐξαρχίας ἕνωσίν της. Τὴν κίβδηλον ἐκείνην ἀναφορὰν διεβίβασα διὰ τῆς Νομαρχίας εἰς τὸ ἁρμόδιον Ὑπουργεῖον, ὅπερ ἀπέστειλε τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὴν Α.Θ. Παναγιότητα, ἥτις διὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὴν δραστηριότητος ἐνεργήσασα ἐματαίωσε τὰς τότε προσπαθείας τῆς προπαγάνδας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαυσεν ἐργαζομένη ἡ Βουλγαρικὴ σπεῖρα. Αἱ ἐνέργειαι τῶν Παμβουλγαριστῶν οὐδένα πλέον λανθάνουσι. Ἐργάζονται οὗτοι δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων ὅπως παρασύρωσιν ἅπαντα τὰ Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ ἐξ αὐτῶν συγκροτήσωσιν ἐπαρχίαν ἐξαρχικὴν ἐφαπτομένην τοῦ Αἰγαίου πελάγου καὶ παρέχουσαν διέξοδον εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πληθυσμόν. Διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου φρονοῦσιν ὡς δυνατὴν τὴν κατὰ μικρὸν πραγματοποίησιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἂν οἱ παμβουλγαριστὰι κατώρθουν ἡμέραν τινὰ νὰ παρασύρουν εἰς τὸ μέρος των τὰ 38 Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ συγκροτήσωσιν ἐπαρχίαν ἐξαρχικήν, εὐκόλως ἤθελον συμπαρασύρει καὶ τὰ 19 Βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου καὶ τὰ 9 - 10 ἐπίσης Βουλγαρικὰ χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Λητίτζης. Τούτου δὲ γινομένου τὸ κακὸν δὲν ἤθελε περιορισθῆ μέχρι τοῦ σημείου τούτου δηλαδὴ δὲν ἤθελε διαγραφῆ ἐκ τοῦ καταλόγου του ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον μόνη ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας μένουσα μικροσκοπική τις ἐπαρχία, ἔχουσα τῇδε κακεῖσε διεσπαρμένα τὰ 12 ἐν ὅλοις χωρία, πόλεις καὶ κωμοπόλεις της· ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ Αὐτὴν ἐπαρχίαν Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου τῆς Λητίτζης θὰ εὑρίσκοντο εἰς διηνεκεῖς περισπασμούς. Διότι καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου ὑπάρχουσι χωρία Βουλγαρικὰ καὶ οἰκογένειαι Βουλγαρικαὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χωρίοις, καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου

Ἡρακλείας, εἰς τὰ τμήματα Κεσσάνης, Οὐζοὺν - Κιουπροῦ καὶ Μαλγάρων, οἵτινες, ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁμοφύλων των ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας δὲν ἤθελον βραδύνει καὶ οὗτοι νὰ ζητῶσι τὴν μετὰ τούτων ἕνωσίν των, ἢ νὰ συγκροτήσωσι μίαν ἄλλην ἐπισκοπήν.

Ἐκ τοῦ τμήματος Φερρῶν ἀπεστάλησαν εἰς τὴν ἐν Φιλιππουπόλει Βουλγαρικὴν Σχολὴν πέντε Βουλγαρόπαιδες. Εἷς ἐκ τῆς κωμοπόλεως Φερρῶν, Ἰωάννης Καραμανώλης, ἐκ τοῦ χωρίου Μπαλήκιοϊ καταγόμενος καὶ ἐν Φέρραις ἀποκατασταθεὶς πρὸ ἐτῶν. Εἷς ἕτερος ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ χωρίου Τουρμπαλήκιοϊ, τρίτος Βουλγαρόπαις ἐκ τοῦ χωρίου Μπαλήκιοϊ καὶ δύο ἐκ Δουὰν Ἀσσὰρ· τοὺς Βουλγαρόπαιδας τούτους ἐκπαιδεύσασα ἡ Βουλγαρικὴ Προπαγάνδα προπαρασκευάζει ἐγχώρια Ὄργανα, ἅτινα διὰ τῶν συμπαθειῶν αὐτῶν θὰ ἐξυπηρετήσωσιν ἀποτελεσματικώτερον τοὺς σκοποὺς τῆς προπαγάνδας. Ἐκ τῆς ὅλης ἐπαρχίας Μαρανείας νομίζω ὡς κέντρα τελεσφορώτατα τὴν Κιουμουλτζῆναν· τὸ Δεδεαγάτζ καὶ τὴ κωμόπολιν Φερρῶν, Εἰς τὴν ὁποίαν ἐργάζονται ἀνετώτερον οἱ Βούλγαροι, ὡς μὴ ἔχοντες παρ' αὐτοῖς, ὡς συμβαίνει ἐν Δεδεαγάτζ, πολλοὺς καὶ ἱκανοὺς ὁμογενεῖς, δυναμένους νὰ ἐννοήσωσι τοὺς σκοπούς των ν' ἀντεπεξέλθωσι πρὸς ματαίωσιν αὐτῶν. Αἱ ἀνάγκαι μεταβάλλονται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων οἱ δὲ Βουλγαριστὰι θέλουσι νὰ διαφεύγωσι τὴν περίεργον ἔρευναν τῶν συνοίκων φύλων, ὡς ἐκ τούτου δὲ προτιμῶσι καὶ μέρη σχετικῶς ὡς ἀποκεντρότερα θεωρούμενα.

Ἐν Φέρραις ἐκ τῶν 130 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν μόνον 25 εἰσὶν Ἑλληνικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ Βουλγαρικαί. Ἐκ τούτων δὲ τῶν 25 μόλις 5 — 6 οἰκογένειαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς εὐημεροῦσαι καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον πλούσιαι· αἱ Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἐνασχολοῦνται κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν μπακαλικήν, καὶ ὀλίγον εἰς τὴν γεωργίαν. Αἱ δὲ Βουλγαρικαὶ εἰς τὴν γεωργίαν, καὶ διὰ τὴν μέχρι γλισχρότητος οἰκονομίαν των ἐν γένει εὐποροῦσιν ὅλοι. Εἰς τὴν μίαν καὶ μόνην Ἐκκλησίαν, ἥτις ὑπάρχει ἐν Φέρραις, ἀπεπειράθησαν πολλάκις νὰ εἰσαγάγωσιν ἱερά τινὰ ἐκ τοῦ τμήματος Ἀχὴρ - Τσολεπῆ τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης, ἀλλ' ἐματαιώθησαν αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν.

Ἐπειδὴ 25 οἰκογένειαι ἀδυνατοῦσι νὰ διατηρήσωσιν Ἑλληνοδημοτικὴν Σχολήν, ἡ Βουλγαρικὴ πλειονότης καραδοκεῖ νὰ συστήσῃ Βουλγαρικὴν Σχολή, ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι πάντοτε ἐτήρησαν παθητικὴν θέσιν καὶ διὰ ταύτης παρημπόδισαν μέχρι τοῦδε τὴν ἀνέγερσιν Δημοτικῆς Σχολῆς καταλλήλου, μολονότι πολλὰς κατέβαλε προσπαθείας καθ' ὅλον τὸ διετὲς διάστημα ἡ Α. Σεβασμιότης ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας, ἐναπόκειται εἰς τὴν ἐμβριθῆ ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων παρὰ τῆς Σεβ. Ἀδελφότητος, ὥστε ν' ἀποφασισθῇ ἡ περαιτέρω διατήρησις ἢ μὴ τῆς ἐν Φέρραις Ἑλληνοδημοτικῆς Σχολῆς. Συνάμα δὲ δέον ἵνα ληφθῇ ὑπ' ὄψει καὶ τὸ σταλησόμενον πρόσωπον, ὅπερ πρὸς τῇ ἱκανότητι πρὸς τὸ διδάσκειν νὰ ἔχῃ καὶ μικρὰν τινά, τοὐλάχιστον, γνῶσιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἀναγκῶν τοῦ τόπου, νὰ δύναται δὲ συνάμα μεθ' ὑπομονῆς νὰ ἐξυ-

πηρετῇ μετὰ θρησκευτικοῦ ζήλου τὰς ἀπαιτήσεις τῶν χωρικῶν ὡς πρός τε τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν διδασκαλίαν. Ἂν ἡ Σεβ. Ἀδελφότης ἤθελε κρίνει καλὸν ν' ἀποφασίσῃ τι περὶ Φερρῶν ἂς εὐδοκήσῃ νὰ λάβῃ τὴν ταπεινήν μου γνώμην ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸν τρόπον τοῦ διδάσκειν καὶ καθόλου πολιτεύεσθαι ὁ εὐσεβάστως ὑποφαινόμενος δὲν πρόκειται νὰ προτείνω ἐμαυτὸν διότι ὡς οἰκογενειάρχης θὰ ὑποστῇ μαρτύριον. Εἰς ἕνα τόπον ὅπου ἰατρὸς δὲν ὑπάρχει, φιλοξενία οὐδόλως, καὶ ἀντίδρασις παντοτεινὴ καὶ σπουδαία δὲν ἐλλείπει· ἄλλως τε ἡ ἡλικία, πρὸ πάντων δὲ οἰκογενειακοὶ λόγοι, μὲ πειθαναγκάζουσι νὰ μένω διδάσκων ἐν τῇ Ἑλλ. Σχολῇ Αἴνου, ἔνθα ἔχω καὶ τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐτησίαν μισθοδοσίαν ὀγδοήκοντα ὀθωμ. λιρῶν. Νομίζω καθῆκον μου μόνον νὰ ὑποβάλλω ὅ,τι τριακονταετὴς συνεχὴς διαμονὴ εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη τῆς Θράκης καὶ ὑπερεικοσαπενταέτις διδασκαλία μ' ἐδίδαξαν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς Θράκης.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου σπουδαῖα κέντρα εἶναι αὐτὴ ἡ πόλις Διδυμότειχον καὶ ὡς ἕδρα Μητροπολίτου καὶ ὡς ἕδρα τοῦ Μουτεσαρίφου. Ἄλλοτε τὸ Διδυμότειχον ἐπλούτει ἐκ τῆς μεταξοτροφίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1864 κατέπεσεν ὁλοσχερῶς. Μόλις δὲ καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ διὰ τῆς ἀόκνου ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Διδυμοτείχου Κυρίου Μεθοδίου διατηρεῖ Ἑλληνικὴν Σχολὴν καὶ Δημοτικήν, ἔστιν ὅτι δὲ καὶ Παρεθναγωγεῖον. Ἂν δὲν μ' ἀπατᾷ ἡ μνήμη, ἡ Σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης χορηγεῖ εἰς τὸ Μεγάλο Δερβέντι τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου πεντηκοντάλιρον ἐτησίαν συνδρομήν. Τὸ χωρίον εἶναι καθαρῶς Βουλγαρικὸν πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ἀποκαταστημένοι ἐν Ρουμιλίᾳ· δὲν νομίζω δυνατόν, οἱ ὑποβαλόντες τῇ Σεβ. Ἐκπαιδευτικῇ καὶ Φιλανθρωπικῇ Ἀδελφότητι τοιαύτην πρότασιν, νὰ ἐπίστευσαν ποτὲ μὲ τὰ σωστά των, ὅτι εἷς ἱερεὺς ὁμογενὴς ἢ καὶ ἄλλος ὁμογενὴς ἐκεῖσε ἀποκατεστημένος δύνανται νὰ μετατρέψωσι τὸν ροῦν τῶν πραγμάτων. Τὰ Βουλγαρικὰ χωρία θὰ ὦσι Βουλγαρικὰ καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνα ἐκπαιδευόμενα δαπάνῃ ἡμετέρᾳ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ὡς ἡ πεῖρα τρανῶς τοῦτο ἀπέδειξε. Διότι οἱ φανατικώτεροι καὶ ἀμειλικτότεροι πολέμιοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ ἑλληνιστὶ ἐκπαιδευθέντες Βούλγαροι· πρὸς τί τάχα νὰ μὴ δίδωται ἡ βοήθεια αὕτη εἰς τὸ ὁμογενὲς καὶ πτωχὸν Διδυμότειχον, ὅπερ πολὺ σημαίνει καὶ ὡς ἕδρα τοῦ Μητροπολίτου καὶ ὡς ἕδρα τοῦ Μουτεσαρίφου; Διὰ τὰ χωρία Κοτζιὰ - Ξελούφη δὲν νομίζω ἄσκοπον τὴν βοήθειαν, διότι ἐκεῖ λαλεῖται ἡ Ἀλβανικὴ καὶ συμφέρον εἶναι νὰ τοὺς προσεταιρισθῶμεν ἡμεῖς. Διὰ τὴν ἐπαρχίαν Λητίτζης νομίζω κέντρον τὸ Ὀρτάκιοϊ, ἔνθα ἕδρευει ὁ Μητροπολίτης καὶ ὁ Καϊμακάμης, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον χωρία τινὰ οἷον τὴν Πλαβοῦ κτλ.

Θὰ παρείχετο πολύτιμος ὑπηρεσία εἰς τὴν Σεβ. Ἐκπαιδευτικὴν καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα ἂν πρόσωπόν τι πεπειραμένον καὶ τὰ μέρη ἀκριβῶς γινῶσκον ἐπιφορτίζετο νὰ περιέλθῃ ἐκ νέου τὰς κυριωτέρας πόλεις καὶ

χωρία τῆς Νοτιοδυτικῆς Θράκης. Δηλαδὴ τῶν ἐπαρχιῶν Λητίτζης Διδυμοτείχου, Μαρωνείας καὶ Αἴνου καὶ ἐξ ἀντιλήψεως πέμψῃ ἀκριβῆ περιγραφὴν τῶν ἐν ἑκάστῳ χωρίῳ, πόλει κα ἰκωμοπόλει γενομένων, τῶν τάσεων καὶ τῶν πραγματικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν καὶ εἰς μέρη ἔνθα πραγματικὴ ἀνάγκη δὲν ὑπῆρχε. Παρακαλῶ θερμῶς τὴν σεβαστὴν Ἐκπαιδευτικὴν καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἐλλείψεις μου καὶ νὰ φανῇ ἐπιεικής, ἂν δὲν εὕρῃ λόγου τι ἄξιον ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει.

Ἂν ἡ Σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης λαμβάνει ὑπ' ὄψει καὶ τὴν πολυετῆ ὑπηρεσίαν, τὴν ἐκλιπαρῶ νὰ διορίσῃ ποὺ τὸν υἱόν μου Ἀγησίλαον Ν. Χατζόπουλον, ὅστις διήκουσε τὴν πρώτην καὶ δευτέραν Γυμνασιακὴν τάξιν τοῦ ἐν Πέρᾳ Ἑλληνικοῦ Λυκείου καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ἐδίδαξεν εἰς τὸ χωρίον Καβατζῖκι ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη, ὡς περὶ τούτου δύναται νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὸν καλὸν κἀγαθὸν Μητροπολίτην Μαρωνείας Κύριον Ἱερώνυμον παρὰ τοῦ ὁποίου ἂς εὐδοκήσῃ νὰ μάθῃ ἡ Σεβαστὴ Ἀδελφότης ἂν καὶ ὁ εὐσεβάστως ὑποφαινόμενος ἐξεπλήρωσα τὸ ἀνατεθειμένον μοι καθῆκον καὶ συνετέλεσα κατά τι ὡς πρὸς τὸν καθόλου ἱερὸν σκοπόν, τὸ ἐπ' ἐμοί, σύνοιδα ἐμαυτῷ, ὅτι προσεπάθησα νὰ ἐκπληρώσω πιστῶς τὸ καθῆκον μου. Βραδύτερον θὰ ὑποβάλω ἔκθεσιν καὶ περὶ τῆς ἐπαρχίας Αἴνου, περὶ ἧς μοὶ ἔγραψε πρό τινος καὶ ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει Φιλεκπαιδ. Σύλλογος.

Τῆς ἡμ. εὐγενείας
Ἐν Αἴνῳ τῇ 3ῃ Αὐγούστου 1883.

Εὐπειθέστατος θεράπων
Νικόλαος Γ. Χατζόπουλος

⁂

Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος
Ἐν Κωνσταντινουπόλει

Πέραν, τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1868

Πρὸς τὸν Κύριον Νικόλαον Γ. Χατζόπουλον, διεθύνοντα προσωρινῶς τὸ ἐν Πύργῳ Ὑποπροξενεῖον.

Ἀριθ. 2951, 2952

Ἐλάβομεν καὶ ἀνέγνωμεν μετ' ἐπιστασίας τὰς ἀπὸ 4 καὶ 12 Ὀκτωβρίου ὑπ' ἀριθ. 265 καὶ 276 ἀναφοράς ὑμῶν, τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων θέλομεν ποιήσει τὴν δέουσαν χρῆσιν.

Σᾶς ἐκφράζομεν ἐν τούτοις τὴν ἡμετέραν εὐαρέσκειαν, δι' ὃν δεικνύετε ζῆλον ὑπὲρ τῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων, καὶ Σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ ἐξακολουθῆτε πάντοτε ἐνεργοῦντες αὐτόθι ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ συνέσεως, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε.

Ἀριθ. (3)
ὅ,τι ἀκριβὲς ἀντίγραφον
Ἐν Αἴνῳ τῇ 10ῃ Αὐγούστου 1883
Ἑλλην. Προξεν. Πρακτ.

Ἐν Αἴνῳ
(Σφραγὶς)

Ὁ Πρέσβυς
(υ) Ι. Δεληγιάννης
Ὁ Προξενικ. Πράκτωρ τῆς Ἑλλάδος
Σ. Α. Πέπας

ΣΥΜΕΩΝ Α. ΜΑΝΑΣΕΙΔΗ, ΤΟΥ ΕΞ ΑΙΝΟΥ (1876)

ΣΥΛΛΟΓΗ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1.— Συλλογὴ ζώντων μνημείων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐν Χατζηγυρίῳ, Κεσσάνης. Ὕλη ἀδημοσίευτος.

Ἀρχεῖα τοῦ ἐν Κων)πόλει Φιλολ. Συλλόγου ἀριθ. 371 χειρογρ.

Περιεχόμενα: Κειμήλια ἐσθλὰ καὶ νέοισι χρήσιμα.

1. — Λεξιλόγια σελ. 3—69 460 λέξεις

2. — Στιχυρὰ σελ. 70 — 94 ἀντιγραφὴ ἔκ τινος χειρογράφου, φέροντος χρονολογίαν 1644 ὄντος γεγραμμένου ὑπό τινος Χριστοδούλου Ἀναγνώστου τῆς μητροπόλεως Νικαίας ἐν Κίῳ.

Α' Στίχοι κατανυκτικοὶ κατ' ἀλφάβητον.

Β' Ἕτεροι στίχοι κατανυκτικοὶ καὶ ἀλφάβητον.

Γ' Ἕτεροι στίχοι.

Δ' Διάλογος χάρωντος καὶ ἀνθρώπου κατ' ἀλφάβητον.

Ε' Ἄσμα τοῦ Ἁγίου Νικαίας.

ΣΤ' Σπανὸς καὶ ψῦλλος

Φράσεις σημαίνουσαι ὑπερβολὴν καὶ ἐξομοίωσιν.

Παροιμίαι.

Ἔθιμα Αἴνου, Ἴμβρου, Χατζηγυρίου (Κεσσάνης).

Μυθολογίαι

Δημοτικὰ ἄσματα.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

1.— Ὁ ἄνδρας μου στὰ χίβδαλα κι ἐγὼ στὰ χιβδαλίσματα.

Λέγεται διὰ τοὺς μηδὲν μεριμνῶντας καὶ θηρεύοντας πάντοτε τὰς διασκεδάσεις. (Αἴνου).

2.— Ἀπὸ σιγανὸν ποταμὸν νὰ φοβᾶσαι.

Ὑποπτεύου τοὺς ὑποκριτάς. (Αἴνου).

3.— Βαρειὰ ἡ καλογερική.

Περὶ δυσκολίας ἐργασίας τινός. (Αἴνου).

4.— Γλυκάθηκε ἡ γριὰ στὰ σῦκα, ἔφαγε καὶ τὰ συκόπουλα.

Πρὸς τοὺς εὐχαριστηθέντας ἐκ πράξεως τινὸς καὶ ἐξακολουθοῦντας νὰ πράττωσιν αὐτήν. (Αἴνου).

5.— Δυὸ γαϊδάρ' ἐρίζονταν εἰς ξένον ἀχυρῶνα.

Διὰ τοὺς φιλονικοῦντας ἢ ἀντιποιουμένους τῶν ἀλλοτρίων. (Ἴμβρου).

6.— Δὲν μετροῦν μὲ τὴν πιθαμήν σου

Δὲν γίνεται καθὼς θέλεις σύ. (Αἴνου).

7.— Δάγκασε τὴν πήττα κι ηὕρηκε τὸν ἄμμον.

Διὰ τοὺς δυστυχήσαντας. (Ἴμβρου).

8.— Δὲν κλαίγω ὅ,τι ἔπαθα, ἀλλὰ τὰ τί θὰ πάθω!

Πρὸς τοὺς συμπεραίνοντας μέλλοντα βάσανα καὶ πάθη. (Αἴνου).

9.— Ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα, ἔχει καὶ μεσανύχτια, καὶ τὰ ψαράκια τοῦ γιαλοῦ πιάνονται μὲ τὰ δίχτυα.

Διὰ τοὺς προσμένοντας εὔκαιρον περίστασιν, ἵνα ἐπιτύχωσι τοῦ ποθουμένου. (Αἴνου).

10.— Ζὸρ (δύσκολον) τ' ἀμπέλι καὶ ζὸρ μπαμπὰ τὰ γράμματα.

(Ὅ,τι καὶ ἡ 3).

11.— Ζῆσε Μάϊ νὰ φᾶς τριφύλλι καὶ τὸν Αὔγουστο σταφύλι.

Διὰ τὴν μακρὰν προθεσμίαν. (Αἴνου).

12.— Ἤρτ' ὁ βάτος ἀπὸ πέρα ἄπλωσε κἔπιασε τόπο.

Διὰ τοὺς νεήλυδας ἐν Τενέδῳ.

13.— Ἡ πεῖνα χῶρες καταλύει καὶ κάστρα παραδίνει.

Ἡ πεῖνα ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς πολλὰ ἄτιμα ἔργα. (Ἰμβρου).

14.— Ἡ οὐρά του εἶναι μέσ' στὰ σκέλια του.

Δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἕνεκα περιστάσεων ἐναντίον ὑποφέρει τι μεθ' ὑπομονῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐν ἄλλῃ εὐνοϊκῇ περιστάσει θὰ ἠνταντιοῦτο. Τοῦτο δὲ μεταφορικῶς λέγεται ἐκ τῶν κυνῶν. Διότι ὁ κύων ἅμα ὡς ἴδῃ δυνατώτερον καὶ μάλιστα ἐν ξένῳ τόπῳ συστέλλεται καὶ βάλλῃ τὴν οὐράν του ἐντὸς τῶν σκελῶν του, προδίδων οὕτω τὴν δειλίαν καὶ ἀνανδρίαν του.

15.— Ἡ φύσις φύσει περπατεῖ κἠ γάτα στὸ ποντίκι.

Τὸ ἔμφυτον ἐνεργεῖ (Ἰμβρου).

16.— Γκουκκιὰ τρῶς γκουκκιὰ μαρτυρᾶς.

Ὅταν δὲν σκέπτεταί τις καλῶς περί τινος ὑποθέσεως ἀλλ' ἐξέφερεν ἀπατηλὴν γνώμην. (Αἴνου).

17. Γκῶλο δέρνει γκῶλ' ἀφήνει· πάλι κωλαρέσκος εἶναι.

Διὰ τοὺς μὴ διορθουμένους μεθ' ὅλας τὰς συμβουλὰς κ' ἐπιπλήξεις. (Αἴν.)

18.— Κιούληξε ὁ τέντζερις (ἐκύλιξε) κι ηὗρε τὸ καπάκι.

Διὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους ὁμοιότητά τινων καὶ φιλίαν, περιφρονητικῶς διὰ τὰ κατάλληλα συνοικέσια. (Αἴνου).

19.— Κατσιβέλικο σπίτι καίγεται, καὶ γιὰ βιὸ ρωτᾶς;

Πρὸς τὸν ἐρωτῶντα περὶ τῆς καταστάσεως γνωστοῦ ὄντος (Αἴνου).

20.— Κόρακας κοράκου μάτια δὲν βγάζει.

Ὅτι ὁ μοχθηρὸς τὸν μοχθηρὸν κι' ὁ ὅμοιος τὸν ὅμοιον προστατεύει. (Αἴν.)

21.— Κατὰ πήττα καὶ τὸ φκυάρι.

Ὅταν συμπεραίνομεν ἐκ τῶν παρόντων τὰ ἀπόντα. (Ἰμβρου).

22.— Κάτ' πολλὰ ψωμιὰ ἐδῶ κατὰ π' δοῦμε τὸν καιρό.

Πρὸς τοὺς ἀδιακρίτους καὶ ὠφελουμένους τῶν ξένων κόπων. (Ἰμβρου).

23.— Κάμε τῷ λαγῷ καλό, νὰ σοὶ φάγῃ τὰ ρεβίθια.

Πρὸς τοὺς ἀχαρίστους καὶ μοχθηρούς. (Χατζηγύρου).

24.— Λούνεις με, χτενίζεις με, ξεύρω ποιά ν' ἡ μάννα μου.

Πρὸς τοὺς περιποιουμένους τὰ ξένα ὅπως τοὺς ἐπιδικασθῶσι (Τενέδ.).

25.— Μὲ τὸ καλύτερόν σου κάθησαι καὶ νηστικὸς σήκου. Ἰ'νωμ.

Κακοῖς μὴ προσωμίλει ἀνδράσι ἀλλ' ἀεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχου. (Αἴνου).

26.— Ὅποιος θέλει νἀγαπήσῃ, θέλει νὰ χασομερήσῃ.

Πρέπει ἄσπρα νὰ ξοδιάσῃ, καί νὰ μὴ τὰ λογαριάσῃ.
Δεῖται καὶ πόνου πολλοῦ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ δαπάνης οὐ σμικρᾶς. (Λουκ. ἐνύπνιον).

27.— Ὅποιος κάθηται στεριᾷ καὶ πελὰ γυρεύει.
Διάβολος στὸν κῶλον του κοκκιὰ τοῦ μαγειρεύει.
Πρὸς τοὺς μὴ εὐχαριστημένους εἰς τὴν θέσιν των. (Ἴμβρου).

28.— Ὅποιος καῇ εἰς τὸν τσορβὰ (ζωμὸ) φυσᾶ καὶ τὸ γιαγούρτη.
Ὅποιος καῇ εἰς τὴν κουρκούτη, φυσᾶ καὶ τὴν γιαούρτη.
Πρὸς τοὺς προφυλαττωμένους διὰ τὰ ἀβλαβῆ, ἐπειδὴ ἔπαθόν τι ἔκ τινος ἄλλου βλαβεροῦ. (Αἴνου).

29.— Ὁ γάϊδαρος ἐγγάριζε, καὶ δός τε τον κριθάρι,
καὶ δός τον παραπολύ, νὰ μὴ γκαρίζῃ πάλι.
Πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας ὅ,τι λέγουσι. (Ἴμβρου).

30.— Ὅπου βάλλει σκοπὸ νὰ κάψῃ τ' ἀλώνια,
ἀλωνιστὴς δὲν τὸν βρίσκει. (Ἀποθνήσκει δηλ. πρὸ τῆς ἐποχῆς του).
Τὸν μελετῶντα κακὰ προλαμβάνει ὁ θάνατος. (Ἴμβρου).

31.— Ὅπου διαλέγει τὰ πόδια λόγια παίρνει.
Πρὸς τοὺς διαλέγοντας σύζυγο. (Αἴνου).

32.— Ὅταν λεβητοῦν μὴ φοβᾶσαι, καὶ ὅταν βροντᾶ μὴ τρομάζεις.
Παραίνεσις πρὸς τοὺς ἀθώους.

33.— Οἱ πατέρες τρῶν ξυνὰ καὶ τὰ παιδιὰ μωδιάζουν.
Διὰ τοὺς τιμωρουμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δι' ἁμαρτίας γονέων (Αἴνου).

34.— Οὔλα τὰ παιδιὰ διαβαίνουν, κ' οἱ τουρλῖτες ἀπομένουν.
Διὰ τοὺς μένοντας πάντοτε ἀναχωρούντων τῶν ἄλλων. (Αἴνου).

35.— Ὅ,τι ἡ πήττα καὶ τὸ φκυάρι.
Πρὸς τοὺς ὁμοιάζοντας ἀλλήλους. (Αἴνου).

36.— Ὅποιος κάταιι κάτι χάνει, κι ὅποιος λυέται κιάτι βρίσκει.
Πρὸς τοὺς μένοντας ἀργοί. (Ἴμβρου).

37.— Ὅποιος πίνει βερεσὲ δυὸ φορὲς μεθᾶ.
Διὰ τοὺς ἀγοράζοντας ἐπὶ πιστώσει διότι οἱ πιστώσαντες ἀπατῶσι δῆθεν αὐτούς.

38.— Οὔλη ἡ ἔννοια μου τ' ἀντροῦ μ' ὁ θάνατος.
Πρὸς τοὺς μὴ φροντίζοντας περὶ σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως αὐτῶν. (Αἴν).

39.— Ὅποιος μαγειρεύει ψέμματα τὸ ξεύρει ἡ γωνιὰ τ'.
Πρὸς τὸν ψευδόμενον διότι (κἂν τοὺς ἄλλους λάθῃ σεαυτῷ γε συνειδήσει. (Αἴνου).

40.— Προσκυνημένο κεφάλι σπαθὶ δὲν τὸ πιάνει.
Νὰ ζητῶμεν πρέπει συγγνώμην. (Αἴνου).

41.— Ποὺ δὲν ἀκούει τῷ γονιῷ, παρὰ γωνιᾶς καθίζει.
Γνωμικὸν διὰ εὐπείθειαν πρὸς τοὺς πάσχοντας ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς παρακοῆς. (Ἴμβρου).

42.— Ρούφλες - τούφλες πάππ' Ἀμοιρούδη καὶ τὰ γράμματα π' μαθαίνεις.
Πρὸς τοὺς εἰπόντας ἢ πράξαντας ἀνόητόν τι. (Αἴνου).

43.— Σὰν δὲ θολώσης τὸ νερό, δὲν κατασταλάζει.
Σημαίνει ὅτι πρῶτον δεινοῦνται οἰκτρῶς τὰ πράγματα καὶ ἔπειτα ἄρχονται πάλι τοῦ φυσικοῦ των ροῦ. (Αἴνου).

44.— Σκόρδα στὰ μάτια σου καὶ κοτσάνια στὸ κῶλον σου.
Πρὸς τοὺς θαυμάζοντας περί τινος ἵνα μὴ βασκάνουσι ταῦτα.

45.— Σὰν ψοφήσ' ὁ μαῦρος μου, χορτάρ' ἂς μὴ φυτρώση.
— Γέα μυχθήτω πυρί.
Οὕτως εὔχονται οἱ φίλαυτοι, ὅταν δὲν εὑρίσκωνται εἰς θέσιν νὰ ὠφεληθῶσι ἔκ τινος εὐνοϊκοῦ τοῖς ἄλλοις.

46.— Σὰν δὲν σἔβαλαν μάγειρα μὴ πιάνης τὴ χουλιάρα.
Πρὸς τοὺς ἀναμιγνυομένους εἰς τὰ μὴ ἁρμόζοντα αὐτοῖς. (Αἴνου)

47.— Σὰν τέτοια - τέτοια λάχανα, σὰν τέτοιες ρεπανίδες,
ἔχω στὸν κῆπον μου κἐγὼ σαράντα πέντε ρίζες.
Πρὸς τοὺς μεγαλαυχοῦντας εἴς τι. (Αἴνου).

48.— Σὰν δὲν ὁμοιάζομσταν δὲν συμπεθεριάζαμε.
('Ομοία τῆς ὑπ' ἀριθ. 18).

49.— Στραβὰ πορπατᾶς κάβουρα. Γλέπω τὴν προκοπή σου.
Πρὸς τοὺς σκολιοὺς καὶ ἀδίκους. (Αἴνου).

50.— Σὰν τὸ μποῦφο μὲ τὸ ποιλὶ τον ἦρθε.
Πρὸς τοὺς ἐπιτυγχάνοντάς τινος ἀνελπίστως καὶ ἀσκόπως ὡς ὁ βόας. 'Ο βόας δὲν ἐξέρχεται ζητῶν τροφήν, ἀλλὰ κάθεται ἐν τῇ τρώγλῃ ἔχων τὸ στόμα κεχυνός. Καθ' ἑκάστην δὲ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν ἀνὰ ἓν μικρὸν πτηνόν, τὸ ὁποῖον καὶ χάπτει. (Αἴνου).

51.— Τὸ γαῖμα μὲ γαῖμα δὲν πλύνεται.
Ὅτι τοὺς ὀργιζομένους καταπραΰνομεν διὰ τοῦ γλυκέος ὕφους. (Αἴνου).

52.— Τέτοια βάσανα ἔχ' ἡ ρόκα, ὅσω νὰ γεμίσ' τἀδράχτι.
Μετὰ τὸ τέλος τῆς διηγήσεως. (Αἴνου).

53.— Τὸ βαρειὸ τὸ λαφρειὸ τὸ σηκώνει. (Τὸ ἐλαφρὸν ὑπὸ τοῦ βαρέος).
Τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. (Παλ. 'Εβρ. Ζ' 7). Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.

54.— Τί πηδᾶς σιὰν τὸν ἀπίδαλον μέσ' στὸ μυτσί.
Πρὸς τοὺς ἀτακτοῦντας. ('Ίμβρου).

55.— Τὸ βλαττὶ πάντα βλαττὶ εἶναι.
Πρὸς τὰ καλῆς γενεᾶς καὶ ἀνατροφῆς τέκνα, τὰ διατηροῦντα τὴν εὐγένειαν καὶ μετὰ τὴν δυστυχίαν. (Αἴνου).

56.— Τὸ ἀγῶγι ξυπνᾶ τὸν ἀγωγιάτη.
'Ο μισθὸς διεγείρει τὸ μίσθιον. Ἡ ἀμοιβὴ ποιεῖ τὸν ἐργάτην πρόθυμον εἰς τὸ ἔργον.

57.— Τὸ γουδὶ τὸ γουδοχέρι, καὶ τὸν κόπανο στὸ χέρι.
Πρὸς τοὺς μὴ διορθουμένους.

58.— Τὰ μυαλά σου καὶ μιὰ λύρα.
Πρὸς τοὺς ἀνοήτους.

59.— Φάτε μάτια μ' ψάρια καὶ κοιλιὰ μ' περίδρομο.
Πρὸς τοὺς ἐπιβλέποντας ταῖς γυναιξί. (Αἴνου).

60.— Ὅποιος πέφτει στὴ θάλασσα τὰ φείδια ἀγκαλιάζεται.
Διὰ τοὺς ἀπελπισμένους καὶ καταφεύγοντας εἰς μέσα δι' ὧν οὐκ ἐλπίς. (Αἴνου).

61.— Πρὸς χάριν τοῦ βασιλικοῦ πίνει γλιάστρα τὸ νερόν.
Πρὸς τοὺς κοπιάζοντας πρὸς χάριν ἑτέρου τινός. (Αἴνου).

62.— Ὅπου σὲ φωνάζουν μὴν (ὁ)κνεύεσαι,
κι' ὅπου δὲν σὲ θέλουν, μὴ φαίνεσαι.
Γνωμικὸν Χατζηγυρίου.

63.— Ὁ καθεὶς τὴν πήτταν του, τὴν ἔχει γιὰ ψωμάκι.
Ἡ φιλαυτία σκοτίζει τὸν νοῦν νὰ θεωρῇ τὸ πρᾶγμα του πολλοῦ λόγου ἄξιον.

64.— Πέρασε καιρὸς ποὺ δέναν τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα.
Οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο εὐφυέστεροι.

65.— Πωλεῖ ἡμέραν καὶ ἀγοράζει νύχτα ἢ πωλεῖ ἥλιο καὶ ἀγοραζει λάδι.
Πρὸς τοὺς ἀργοῦντας τὴν ἡμέραν καὶ ἐργαζομένους τὴν νύκτα. (Αἴνου).

66.— Χαρὰ - χαρὰ παντρεύγομαι κι' ἀλλοὶ στὸν πού μὲ παίρνει.
Πρὸς τοὺς φαινομένους καλούς, ἀλλὰ πράγματι ὄντως ὅλως τὸ ἐναντίον. (Ἴμβρου).

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Εἶμαι ψιλός, εἶμαι λιγνὸς
στὴν τρύπα μπαίνω,
καὶ σύρεις μαλλιὰ
κι ἂν δὲν σύρω μαλλιὰ
δὲν κάνω δουλειά.
(Ἡ βελόνη μετὰ τῆς κλωστῆς)

Σύρνω ράμμα, τρίζ' ἡ Πόλη
καὶ βροντεῖ ἡ Σαλονίκη
καὶ φωνάζουν τὰ Τουρκάδια
σελαμέτι τὰ χαντζούδια.
(Ὁ ἀργαλειὸς)

Γούρνα μου πελεκητὴ
μαρμαρένια καὶ χυουτὴ (χυτὴ)
πάγ' ὁ γούργουλας νὰ πιῇ
μήδ' ὁ γούργουλας χορταίνει
μήδ' ἡ γούρνα ξεπληθαίνει.
(Ποτήριον τῆς Ἁγ. Κοινωνίας)

Ἔχω ἕνα σεντούκι
κἔχει μέσα κάτι, κάτι
Σὰν χαθῇ τὸ κάτι κάτι,
Τί ὠφελεῖ τὸ σεντουκάκι;
(Τὸ σῶμα μετὰ τῆς ψυχῆς)

Βίτι - βίτι ἀνεβαίνει
βίτι - βίτι κατεβαίνει
καὶ ψωμὶ φαγὶ δὲν τρώγει
καὶ κοιλίτσα του γιομίζει.
(ἡ ἄτρακτος)

Πέντε δέκα κουβανοῦν
τρανταδύο τὰ μετροῦν
φροκαλίτσα φροκαλεῖ
(Δάκτυλοι, ὀδόντες καὶ ἡ γλῶσσα)

Βούτυρο μιὰ κουταλιὰ
ἀρτύν' ὅλο τὸν κόσμο.
(ὁ ἥλιος)

Περνᾶ τὸ σύρδι - μύρδι (ὁ μῦς)
βρίσκει τὸ συμιρδιγκὸ (λήκυθος)
στέκει καὶ διαλογεῖ:
Ποδαρέντι δὲν χωρέντι (χωροῦν)
κεφαλέντι δὲν χωρέντι
χερόντι δὲν χωρόντι
ἀρέντι χωρέντι
βούτηξέντι, ἀγλειψέντι
Κιοῦλο ἔφαγέν τι.
(μῦς καὶ λήκυθος)

Ἄμαλλος μαλλὶ δὲν ἔχει
κῶλο ἔχει, οὐρὰ δὲν ἔχει
(Βάτραχος)

Τοῦ πάππου τὰ γένεια
στὴν γῆν ἐμπηγμένα.
(Τὸ πράσον)

Γὴν νύχτα πέφτει
τὴν ἡμέρα σηκώνεται.
(ὁ μάνδαλος)

Τάκα - τούκα
τὴ ματσούκα
καὶ χτυπᾶ τὸ μαλλιαρό.
(Τὸ δοξάρι ποὺ ξαίνουν τὸ βαμβάκι)

Πετεινὸς νυχᾶτος
νυχοποδαρᾶτος
στέκεται καὶ κρίνει
τὴ δικαιοσύνη.
(ὁ στατὴρ)

Μαύρη τὴ βάζω
κόκκινη τὴ βγάζω
(ἄνθραξ)

Πανένιο πηγάδι, χορταρένιο νερό,
ξυλένιο σχοινί, πηλεύω ἀνασυρτάρι.
(Ἡ καπνοπήρα, ὁ καπνός, ἡ καπνοσύριγξ καὶ ἡ χοάνη)

Εἶναι ἕνα πρᾶμα
κι ὅπου τὸ μπήγεις μπαίνει.
(ὄνομα)

τσομπάτο, μελλᾶτο
στὸν κῶλο πρεπᾶτο
(τάπης)

Ταρνάκι μου τὸ τζούντζουλο
στὴν τζουντζουλιὰ γυρίζει
Τρώγει χορτάρι θρέφεται
πίνει νερό, ψοφάει.
(Τὸ πῦρ ἐν τῇ τέφρᾳ)

Ἀπὸ κάτ' σ' ἕνα θρυμβάκι
κείτετ' ἕνα κιουλαφάκι
καὶ ζητᾶ ψωμὶ κι' ἁλάτι
καὶ σιδηρουσιὰ νὰ κάτση.
(Ὁ ἀμανύτης)

Τέλι - τέλι κρέμεται
καὶ τέλι τυραγνιέται
καὶ τὸ χρυσὸ τὸ ἄντερο
στὴν κοπριὰ κυλιέται.
(Τὸ κέρασον)

Ροδοζάχαρι καὶ μέλι
ὅταν τὴν ἐβάζω μ' βαίνει
ὤχ! ἀλλοίμονο κι' ἀλλοί
τὴν ἐβγάζω καὶ δὲν βγαίνει.
(ἡ κάλτσα)

Ὀκτὼ τὴν φορτώνουν,
ἕνας ξεφορτώνει.
(μῆνες τῆς ἐγκύου γυναικὸς)

Δυὸ κερνοῦν, ὁ ἕνας πίνει
(τὸ θηλάζον βρέφος)

Μιὰ γριὰ καὶ μιὰ μαμὴ
ἕνας γέρος ταῖς γαμεῖ.
(Τὸ μέτρον, ἡ λεκάνη καὶ ὁ λουλὰς τοῦ λαμπίκου.)

Ἔχω ἕνα βαρελοῦδι
κἔχει διὸ λογιῶ κρασοῦδι
(Τὸ ὠὸν)

Ἔχω ἕνα σεντουκάκι
κἔχει δυὸ λογιῶ φαγάκι
(Τὸ ὠὸν)

Σχίζω - μίζω τὸ δαδὶ
βγάζω νύφη καὶ γαμβρὸ
πεθερὰ καὶ πεθερὸ
καὶ σκαφίδ' γιὰ τὸ μωρό.
(Τὸ κάρυον)

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

ΕΚ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 371 ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛ. ΚΩΝΛΕΩΣ

Α'.

Ἄ, ἐπίρρημα παρακελευστικόν, κατ' ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ ἄγε· καθὼς εἰς τὴν φράσιν: ἄ στὸν κόρακα = ἄγε εἰς κόρακας. (Αἴνω).

Ἄ α, ἐπίρρ. ἀρνήσ. προφέρ. μετ' ἰδιαζούσης προφορᾶς· λέξις τῶν ἀναγώγων· εἶναι ἀναδίπλ. τοῦ ἀρνητικοῦ ἀ ἴδε οὔου. (Αἴνω).

Ἀ β δ έ λ λ α, (ἡ βδέλλα) καρφίον, ὁμοιάζον τὴν βδέλλαν μὲ ἄκρας σουβλερὰς καὶ ἐστραμμένας, χρησιμεῦον εἰς συνένωσιν λίθων ἢ καὶ ξύλων. (Αἴνω).

Ἀ γ ι ά! ἐπίρρ. θαυμ. βαβαί! (χωρίοις).

Ἀ γ κ ο ύ σ α (ἡ) ὁ καύσων καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ξενοχωρία (χωρίοις).

Ἀ γ κ ο υ σ ε ύ ω, τὸ ἄλλως ξαψόνω· καυσόομαι (χωρίοις).

ἀ γ ό ς· (ὁ) τρύπα εἰς τὸν τοῖχον διὰ τῆς ὁποίας τρέχουν τὰ νερὰ τῆς αὐλῆς ἐκ τοῦ ἀγωγός. (Αἴνω).

ἀ κ ρ ά τ ο ς (ὁ = ἄκρατος) ὁ καθαρὸς καὶ λευκὸς λίβανος. Ἐν Αἴνῳ λέγεται θηλυκὸς (Ἴμβρῳ).

ἄ κ ρ η τ ο ς, η, ον (ά, κραίνω) ἢ ἄκριτος (ά, κρίνω) ὁ σπανίως ὁμιλῶν. (Χατζηγυρίῳ).

ἀ κ ρ ι β ὸ ς ή, ὸν καὶ περιφρον. ἀκριβοτζαντζάλης, ισσα, ικον, ὁ φειδωλός, ἀνιλεύθερος (Αἴνῳ).

ἄ μ ε, προστακτ. ἄμετε τὸ πληθ. ἄγε, ἄγετε (χωρίοις).

ἀ μ π ο ρ ι ὰ (ἡ ἀμορβός;) τὸ καταπατηθὲν μέρος φράκτου ὑπὸ τῶν διαβατῶν· δίοδος (Χατζηγυρίῳ).

ἀ ν α ξ ε π ε ρ ν ᾶ (ἀνά, ἐξ, ἐράω) ἀπρόσ. Μεταδίδει τὴν ὑγρασίαν ἢ τὸ χρῶμα εἰς τὸ ἐγγίσαν ἐπ' αὐτὸ ἕτερον πρᾶγμα· ἐξεράω; (Ἴμβρῳ).

ἀ ν η φ ο ρ ᾶ ς (ὁ ἀνά, φέρω) κατ' ἰδιωτισμὸν ἀντὶ ἀνηφοριᾶς = ἀναφορεύς, ὡς βασιλιᾶς, ἐκ τοῦ βασιλεύς, ὁ φεγγίτης, φωταγωγός. Ἴμβρῳ).

Ἄ(ν)θ η (τὰ) πάθος ἐν τῷ στόματι τῶν νηπίων ὡς λευκαὶ φυσκαλίδες· τὸ ὁποῖον ἐὰν πάθῃ ἡ μήτηρ, τὸ ἀποφεύγει τὸ νήπιον. (Αἴνῳ).

ἀ ν τ ὶ (τὸ) τὰ χονδρὰ ξύλα τοῦ ἐργαλειοῦ εἰς τὰ ὁποῖα περιτυλίσσουν τὸ ὑφαινόμενον ὕφασμα. Κανὼν (τὸ πρῶτον) ἀντίον (τὸ β') (Αἴνῳ).

ἄ ν τ σ ο υ ρ α ς (ὁ) τὸ μεταξὺ δύο ἀμπέλων χανδάκιον ἐκ τοῦ ἀντὶ ὅρος = ἄνθορος. Ἰων. ἄντορος. (Αἴνῳ).

ἀ ξ ά γ ι, ἴδε ἐξάγι.

ἀ ξ ά ρ μ ι (ἡ ἐξ, ἄρμα) τὸ τυρίον, ἀφοῦ ἐκβάλλουν τὸ βούτυρον. Μήπως εἶναι παραφθορὰ τοῦ ὀ ξ ε ρ ί α ς; (Ἴμβρῳ).

ἀ π ί δ α λ ο ς, ἢ ἀπήδαλος (ὁ) Σκωλῆκι τοῦ τυροῦ ἐκ τοῦ ἀ ἐπιτατ. καὶ πίαρ; Διότι προέρχεται ἐκ τῆς πιότητος· ἢ ἐκ τοῦ πιδύω = ἀναβρύω; ἢ ἐκ τοῦ πηδῶ; παροιμ. Τί πηδᾶς σὰν τὸν ἀπίδαλον μέσ' στὸ μυτσί. Παροιμ. γιὰ τοὺς ἀτακτοῦντας.

ἀ π λ ο χ ω ρ ῶ (ἴσως προχωρῶ) εἰσέρχομαί που καὶ λαμβάνω ἐπίζηλον θέσιν (Αἴνῳ).

ἀ π λ ω τ α ρ ε ι ὰ (ἡ ἁπλώνω) ἡ

μακρὰ ράβδος τοῦ ἐργαλειοῦ διὰ τῆς ὁποίας τρέφουσι τὸν ἀντίον· ἀντερείδων. (Αἴνῳ).

ἀ π ο δ ι α λ ό γ ι (τό, ἀπό, διά, λέγω) πᾶν ὅ,τι ἔμενεν ἀπὸ πολὺ πρᾶγμα, μὴ ἔχον ἀξίαν ὁποίαν εἶχε τὸ ὅλον πρᾶγμα παροιμ. "Οποιος διαλέγει, ταποδιολόδια παίρνει· διὰ τοὺς διαλέγοντας ἐπιμόνως τι ἐκ πολλῶν, λέγεται διὰ τοὺς διαλέγοντας σύζυγον· ὑπόλειμμα (Αἴνῳ).

ἀ π ο σ β ο υ λ ό ν ο μ α ι, εὔχρηστος ὁ ἐνεστώς· ὁ παρακείμ. ἀποσβουλωμένος καὶ ὁ ἀόρ. ἀποσβουλώθηκε, μένω ἐμβρόντητος. Ἐκ τοῦ ἀπεσβουλέω ἴδ. σβουλόνω (Αἴνῳ).

ἀ π ο σ τ ο λ ι ά τ ι κ ο ν (τσ')σταφύλι ὡριμάζον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων (Ἰουλ. 27) ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα (Αἴνῳ).

ἀ π ο τ σ ά μ π ι (τὸ ἀπό, τσαμπὶ = βότρυς) τὸ ἄλλ. τ σ α μ π α ν ά ρ α· βότρυς μὲ ὀλίγας ράγας. Ἐπιφυλλίς. (Αἴνῳ).

ἀ π ώ τ ε ρ α (τὰ ἀπώθω;)· ἄκλιτον. Μόνον ἐν τῇ φράσει: Παίρνω ταπώτερα = ἀπωθῶ ἢ ἐρείδω τι ἵνα μὴ πέσῃ. (Αἴνῳ).

ἀ ρ ύ ζ ι (τὸ ἴσ. ἐρύσι, ὡς ἐκ τοῦ ἐρύω - τραβῶ). Τὸ μεταξὺ τῶν βοῶν διχαλωτὸν ξύλον τῆς ἁμάξης, ἐκ τοῦ ὁποίου τὴν ἄκραν προσαρμόζεται ὁ ζυγός· Ρυμός. (Αἴνῳ).

Ἀ ρ ι λ ά κ η ς (ὁ) ὄνομ. κύρ. ἀντὶ Χαριλάκης ἐκ τοῦ Χαρίλαος· ὡς Νικολάκης ἐκ τοῦ Νικόλαος. (Χατζηγυρίῳ).

ἀ σ π ρ ω ϊ τ ο ῦ δ ι (τὸ) τὸ ἄλλ. σπουργίτης καὶ τσιροποῦλι, στρουθίον. (Αἴνῳ).

ἀ τ ρ η δ ό ν ε ς. Καὶ ἐν Τενέδῳ λύσσης· σπυριὰ τὰ ὁποῖα φύονται εἰς τὸν ἀφεδρῶνα· ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐτυμολογεῖται καὶ ἡ λέξις· ἢ εἶναι ἡ τεριδών. (Αἴνῳ).

ἄ τ(υ)χ ο ς, η, ον (ἀ-τύχη) ἐκτὸς τοῦ ἀτυχὴς σημαίνει καὶ τὸ ἀπαίσιως (Χατζηγυρίῳ).

α ὐ τ ό ς, ἡ, ὁ, ἀντων. ἀντικαταφατική· ἴτις ἀντικαθιστᾶ τὸ πρόσωπον ἢ τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, ἕως ὅτου ὁ ὁμιλῶν ἐνθυμηθῇ τὸ κύριον πρόσωπον ἢ πρᾶγμα· ὡς: αὐτὸς = (ὁ αὐτὸς)... Ὁ Πέτρος ἦλθεν. Γιαὐτὴ (ἢ αὐτὴ = ἡ αὐτὴ)... ἡ Ἑλένη κλαίει. Ταὐτὸ (τὸ αὐτὸ)... τὸ μῆλον ἐσάπισε. Ἀπαραλάκτως μεταχειρίζονται εἰς τὰ χωρία τὸ ὁ τέτοιος, ἡ τέτοια, τὸ τέτοιο. (Αἴνῳ).

ἀ φ ρ ά τ α, ἐπίρρ. ποιότητος (ἄφραστος ἢ ἀφρός;) Ἰδ. (Ἀχνάτα).

ἀ φ ρ ί ζ ω (ἀφρὸς) μεταφ. θυμώνω ὑπερβολικῶς ἐξ οὗ καὶ ὄνομα ἄκλιτον.

ἀ φ ρ ί τ η ς, προφέρ. ἠφρίτης ἔγειτε περιστρ. ἀντί: ἄφρισεν = ἐθύμωσεν ὑπερβολικά. (Αἴνῳ).

Ἀ φ φ έ ν τ η ς καὶ (ὑποκ.) Ἀφφεντάκης (= αὐθέντης). Οὕτως προσφωνεῖται καὶ ἐπωνυμεῖται ὁ πατὴρ ὑπὸ τῶν τέκνων του, ὅταν ᾖ ἱερεύς· καὶ ἡ νύμφη τὸν ἀνδραδελφόν της. (χωρίοις).

ἀ χ ο ι β ά δ α (ἡ) εἶδος ἁπιδίου μεγάλου γλυκέος (Ἴμβρῳ).

ἀ χ α μ ν ὸ ς ἤ, όν. Ὁ μὴ πηκτός· ἐκ τοῦ χαῦνος. (Αἴνῳ) ὁ κακὸς (χωρίοις).

ἀ χ α μ ν ύ ν ω, τὸ ἄλλ. ξεσφίγγω. Ἀνίημι, χαλάω-ῶ (Ἴμβρῳ - Τενέ-

δῳ).

ἀ χ λ α π ί δ α (ἡ ἀχλὰς = ἀχράς, ἄπιον). Εἶδος ἀπιδίου μεγάλου δροσεροῦ ἕτερον παρὰ τὴν ἀχοιβάδα. (Ἴμβρῳ).

ἀ χ ν ά τ α, ἐπίρρ. ποιότ. λευκά· συνήθως μετὰ τοῦ ἀφράτα: ἀχνάτα κι ἀφράτα = λευκὰ καὶ καθαρὰ (Αἶνῳ).

ἀ χ ν ᾶ τ ο ς, η, ον, (ἀ, ἐπιτ. κνάω = τρίβω· ἄχνα λευκὸς καὶ καθαρὸς (Αἶνῳ).

ἀ χ ό ν η (ἀχάνη·) μόνον ἐν τῇ φράσει: ἀχόνη εἶσαι; λέγεται πρὸς τοὺς τρώγοντας πολύ. (Αἶνῳ).

ἀ χ ο ῦ ρ ι (τὸ ἄχυρον) ὁ ἀχυρὼν ἑπομ. τὸ βουστάσιον. (Αἶνῳ καὶ ἄλλ.)

ἀ ψ ί δ α (ἡ) τὰ κυρτὰ ξύλα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν τροχὸν τῆς ἁμάξης, ἀψίς. (Αἶνῳ).

Β'.

β ά ζ ω (βάζω = ὁμιλῶ) ἀπρόσ. κάμνω ἦχον, κρότον, (Αἶνῳ). ἡ Β α ϊ α ν ή, (= βαΐνη) βάϊω, Βαΐτσα (ἡ) Βαϊάνης (= βαΐνος), Βαΐς (καὶ ἐν Αἶνῳ Βαΐτσης (ὁ) ὄνομ. κύρια τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι παράγονται ἐκ τοῦ βαΐς = βάϊον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο κατὰ τοὺς λεξικογράφους Αἰγυπτιακὴ λέξις οὖσα σημαίνει θ α λ λ ό ν, ἤτοι κλωνάρι τρυφερὸν (ἐλαίας, φοίνικος κτλ.) ἄρα ἀντιστοιχοῦν μὲ τὰ ἑλλην. κύρια ὀνόματα, Θαλῆς, Θάλεια, Εὐθαλία, (Χατζηγυρίῳ).

β ά μ μ α τ α, (τὰ - βάφω) ἁπαλοκλωσμέναι μάλλιναι κλωσταὶ χονδραὶ διαφόρων χρωμάτων διὰ κέντημα.

β α ρ ε ι ὰ καὶ βαρειωμένη (ἡ) βάρος. Ἡ ἔγκυος. (Χατζηγυρίῳ).

β α ρ τ α λ α μ ί δ ι (τὸ) τὸ ἐν τοῖς κιβωτίοις προσκεκολλημένον παράρτημα ἐν εἴδει μικροῦ κιβωτίου. Ἐκ τοῦ Καρταλάμιου; (Αἶνῳ).

β α σ(ι)λ ί ν ν α (ἡ) ὄν. κύριον. (Βασίλιννα = βασίλισσα). (Ἴμβρῳ).

β α σ τ α γ ά ρ κ α (ἀ, βαστάζω), ἡ ἁλυσίδα ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέμαται ἡ κανδήλα, ἢ κρεμαστήρ. (Τενέδῳ).

β έ μ π η λ ι (ἡ ἐκ τοῦ ἔπηλις = ἔφηλις;) ἡ ἄλλ. (γ) ἥλερι, πάθος ἔβγαζον σπυριά. (Χατζηγ.).

β ι ρ β η τ σ ι λ ι ὰ (ἡ)κόπρος τῶν προβάτων καὶ ἐρίφιον. Σπύραθος. (Ἴμβρῳ Τενέδῳ).

β λ ά ρ ι (τὸ) ἴσ. φλάρι = φυλλάριον) ὁλόκληρον τόπι παντοῦ ὑφασμένον εἰς τὸν ἀργαλειόν, ἱστὸς (Αἶνῳ).

β λ α σ τ ο λ ό γ ι (τὸ βλαστός, λέγω). Κόψιμο τῶν περιττῶν βλασταρίων τῆς ἀμπέλου, διὰ νὰ μὴν ἐμποδίζουν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Ὅθεν καὶ ρ. βλαστολογῶ. βλαστολογία ἀμπέλου κλάσις (Αἶνω).

β λ α τ ὶ (τὸ βλάστη). Μεταξωτὸν πανίον. Ὁλοσηρικόν. Μεταφ. καλῆς γενεᾶς τέκνον. Ὅθεν λέγουσι διὰ τὰ τοιαῦτα τέκνα: Τὸ βλατὶ πάντα βλατὶ εἶναι παροιμία. (Αἶνῳ).

β ό θ ε ι ο ν (τὸ βοηθῶ). Σύμπραξις πολλῶν γυναικῶν εἰς τὸ νὰ γνέσωσι τὰ βαμβάκια τινος, ἥτις καὶ ὑποχρεοῦται νὰ φιλεύσῃ αὐτὰς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς συμπράξεως. Αὕτη δὲ εἶναι ἀμοιβαία. Ὅθεν λέγουσι:

Σἠμερον ἔχω βόθειον = (θὰ μὲ βοηθήσουν εἰς τὸ γνέσιμον). (Αἴνῳ).

β ο ύ γ λ ω σ σ ο ν (τὸ βοῦς, γλῶσσα) ὀψάρι τὸ ἄλλως γλῶσσα (Αἴνῳ).

β(ου)ν ά ρ ι, τὸ ὑποκορ. τοῦ βουνός· λόφος. (Ἴμβρῳ).

β ρ ῶ σ ι (ἡ) βρῶμα· ὀσμή, δυσωδία. (Ἴμβρῳ).

β ρ ω σ τ ί δ ι (τὸ βιβρώσκω) ἶδ. ἰδρωτῆρι. (Αἴνῳ).

β ῶ κ ο ς (ὁ) βοῦς ἑπογ. εὐήθης.

Γ.

Γ α λ ι ὰ (ἡ) προφέρ. ἀγαλιά, ἡ νυφίτσα ἐκ τοῦ Γαλέη-ῆ (Λέσβῳ).

Γ ε ι α δ έ. Προστ. εἶα ἰδὲ (Αἴνῳ).

Γ ε ι τ ο ν ε ύ ω (γείτων) πηγαίνω πρὸς ἐπίσκεψίν τινος, ἐπισκέπτομαι. (Αἴνῳ).

Γ ζ έ ν ω. Ἶδ. Κζένω.

Γ ι α λ α μ ὰ ς (ὁ) οὐσιαστ. λευκὴ πληγὴ τῶν χειλέων, προερχομένη ἐκ τῆς καύσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς δίψης· εἰς τοῦτο δὲ ὑπόκεινται κυρίως πάντες οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ ἀγροδίαιτοι· ὡς ἐπίθ. ὁ ἔχων τὴν πληγὴν γ ι α λ α μ ᾶ ν ἑπομ. χωριάτης, ἀπολίτιστος (ἰδὲ Ταγλάνης) μήπως παράγεται ἐκ τοῦ λήμη καὶ αἰολικῶς γλάμα; (χωρίοις).

γ ι ώ ν ω, τὸ ἄλλως σκουριάζω ἰόω -ῶ, (Αἴνῳ).

γ ι ω μ έ ν ο ς, παρακείμ. μετ. τοῦ γιόνω.

γ ι ω μ ὸ ς (ὁ) ἐκ τοῦ γιόνω, ἡ σκουριὰ ἰὸς (Αἴνῳ).

γ κ α τ ζ ό λ ι (τὸ ὑποκ.) γκάτζος (ὁ) ὁ ὄνος κάνθων, κανθήλιος (Χατζηγυρίῳ).

γ κ ι ό ν ο μ α ι, ἐνοχλῶ, πειράζω, κνῶμαι, (ἢ) πίνομαι (Αἴνῳ).

γλιαῖς (αἱ γλία ἢ ἰλύς;) Τὸ καταπότι τοῦ κρασιοῦ καὶ τοῦ λαδιοῦ τρυγία (τοῦ κρασιοῦ), ἀμόργη (τοῦ λαδιοῦ) (Αἴνῳ).

γ ο ρ γ ώ ν α (ἡ Γοργὼ) ἡ ἄλλως φάρσα, μυθολογικὸς πτερωτὸς ἵππος ὡς ὁ ἀρχαῖος πήγασος. (Αἴνῳ).

γ ο ρ γ ώ ν ι (τὸ) ἡ ὄρνις τῆς Ἰνδίας (Διδυμοτείχῳ).

γ ο ύ ρ ν α (ἡ) ἐκ τοῦ γρώνη· ὁ τάφος. (Χατζηγυρίῳ).

γ ρ α ι τ σ ε λ ι ὰ (ἡ) ἀγριόκλημα, κάμνον σταφύλια μὲ μικρὰς ράγας, ἀγριάμπελος. Μήπως παρεφθάρη ἀπὸ τοῦ ἡ λέξις; (Χατζηγυρίῳ).

γ ρ α ί ν τ σ ε λ ο ν (τὸ) ὁ καρπὸς τῆς Γραιντσελιᾶς, ἀγριοσταφυλίς. (Χατζηγυρίῳ).

γ ρ α ῖ ν τ σ ο ς (ὁ Γραῖος) ὁ γέρων.

γ ρ ο ύ β α (ἡ) βρούβα καὶ ροπανίδα λαψάνη. (Τενέδῳ).

γ υ α λ ί κ α (ἡ) ἴδε χασικολόγος. (Χατζηγυρίῳ).

γ υ ι ὸ κ α ὶ γ υ ώ κ α (ὦ γύα = ἀγρός· μεταφρ. μήτρα) κλητ. προσφ. ἐκ μέρους τέκνου πρὸς μητέρα. Ἐκ τοῦ γύω = κύω, κυοφορῶ, ᾧ μῆτερ. (Ἴμβρῳ).

γ ω ν ι ά δ ι (τὸ γωνία) αἱ γωνίαι τοῦ ἄρτου. Ὅταν ὁ πατὴρ εἰς τὴν τράπεζαν κόψῃ τὸν ἄρτον, δίδει τὴν πρώτην γωνίαν αὐτοῦ εἰς ἕνα ἐκ τῶν υἱῶν του, λέγων: νά, σένα τὸ γωνιάδι, νὰ γίνῃς παππᾶς (ἱερεύς)· δίδων δὲ τὴν τελευταίαν εἰς ἕτερον εὐχόμενος αὐτῷ νὰ γένῃ ζευγὰς (= ζευγωλάτης), πληθ. τὰ περισσεύματα τῶν κλασμάτων (Αἴνῳ).

Δ.

Δ ε κ ω χ τ ο ύ ρ α (ἡ εἶδος πτηνοῦ στακτηροῦ ἔχοντος μέγεθος κορώνης τὸ ὁποῖον ἐκβάλλει κρωγμὸν ὡς νὰ λέγῃ δεκωχιὼ (18).

δ ε ρ μ ό ν ι (τὸ - δέρμα) κόσκινου μέγα πλεγμένου μὲ χορδὰς (Αἴνῳ).

δ ε ρ μ ο ν ί ζ ω, κοσκινίζω διὰ τοῦ δερμονίου.

δ ι α β ά ζ ω (διά, βαίνω) ὀργόνω, ὀροτριάω-ῶ. (Χατζηγυρίῳ).

δ ι α β α τ(ι)κ ὸ ν (τὸ διὰ βαίνω) πόνος εἰς τὴν πλευράν, πλευρῖτις. (Χατζηγυρίῳ).

δ ι α λ ο γ ὴ (ἡ δια, λέγω). Μόνον εἰς τὴν φράσιν: Δὲν σἔβαλαν στὸ διαλόγι, ὅταν διαλέγῃ τις τὶ ἐκ τῶν πολλῶν. (Αἴνῳ).

δ ι α γ μ ί ζ ω, βάλλω τι εἰς τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν του, διαρμόσσω

τὸ μέσον διαρμίζομαι = ἐνοχλοῦμαι εἰς τὴν τακτοποίησιν πολλῶν πραγμάτων καὶ ὁ παρακείμ. ἐν χρήσει περιφραστικῶς· ὡς τὸ ἔχω διαρμισμένον. Τακτοποιῶ, κανονίζω (Αἴνῳ).

δ ι ά ρ μ ι σ μ α (τὸ) ἐκ τοῦ διαρμίζομαι τακτοποίησις (Αἴνῳ).

δ ι α τ ό ν ι (τὸ διά-τόνος) ἡ μεσόδμη (Ἴμβρῳ).

δ ι ο λ ά ζ ω, ἐρευνῶ δι' ἔργου (Αἴνῳ).

δ ί φ ρ ο ς, η, ον, (δὶς φέρω) ὁ δὶς καρποφορῶν, δίφορος (Ἴμβρῳ).

δ ρ ω τ ῆ δ ι. Ἴδ. ἰδρωτῆρι.

Ε.

Ἔ μ π υ ο ν (τὸ) καὶ ἔμπυος καὶ ὁ ὄμπυος, ἡ λευκὴ ὕλη πληγῆς ἐν-πῦον. (Αἴνῳ).

ἐ ξ ά γ ε (τὸ) ἐξ ἄγω) προφέρ. ἀξάγι, ἡ μεγάλη χουλιάρα τῶν μυλωθρῶν διὰ τῆς ὁποίας ἀδειάζουν τὸ ἀλεῦρι καὶ τὴν ὁποίαν συνήθως μεταχειρίζονται καὶ ὡς μέτρον.

ἐ ξ ά γ ι ο ν. (Ἴμβρῳ).

ἐ π ι γ έ ν υ (τὸ ἐπὶ-γένος προφέρ. ἀπιγένυ εἶδος κεφαλοδέσμου· ὡραία λέξις, ὅταν προσδιορισθῆ καὶ σχηματισθῆ τριτοκλίτως: τὸ ἐπιγένυ, ἢ ἐπίγενυ γεν. τοῦ ἐπιγένυος. Ἴμβρος τὸ σφίγγον ἀπὸ κορυφῆς μέχρι καὶ κάτωθεν τῆς γένυος ἐν εἴδει χαληνοῦ.

ἔ ρ γ α τ α (τὰ) οὕτω καὶ ἀχύρατα, ἀλόγατα, ἀντὶ ἔργα, ἄλογα ἄχυρα. (Αἴνῳ).

ἑ σ τ ί α (ἡ) προφέρεται στιά· τὸ πῦρ ἰδὲ φωτᾶ (χωρίοις Αἴνου).

ε ὐ λ ο γ έ μ ι (εὐλογοῦμαι) στεφανόνομαι συζεύγομαι (χωρίοις).

ε ὐ λ ο γ η μ έ ν ο ν (τὸ) Κατ' εὐφημισμόν, τὸ σπυρὶ τὸ ὁποῖον ἐβγαίνει ὑπὸ μάλης, ὅταν ἀκούεται ἡ πανούκλα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται ἓν κομμάτιον κρέατος στρογγύλον τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι, προφυλάττει ἐκ τῆς πανούκλας πάντας τοὺς συγγενεῖς καὶ γείτονας τοῦ παθόντος, καὶ τὸ ὁποῖον εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον δι' ἐλαφροῦ πόνου προμηνύει τὴν νέαν ἐμφάνισιν τῆς πανούκλας ὁ ἄνθραξ;

(ἐ)φ τ ά γ λ ω σ σ ο ς, η, ον, ὁ ἀθυρόστομος, ἀθυρόγλωσσος, τανύγλωσσος. (Αἴνῳ).

(ἐ)φ τ ά κ ι λ λ ο ν (τὸ ἑπτὰ-κύω) τὸ τουρκ. γεδὲ βερέν· κλῆμα τὸ ὁποῖον καρποφορεῖ πολλάκις εἰς ἓν ἔτος. Σταφυλὴ ἐπιγεγενημένη; (Αἴνῳ).

Ζ.

Ζ α γ λ ά ν κ ι ς (ὁ ζά, γλαννὸς) ἀπολίτευτος χωριάτης. Ἰδ. γιαλαμᾶς ἀγροῖκος σόλοικος (χωρ. Αἴνου).

Ζ α μ π ο ύ ν α (ἡ σαμβύκη;) εἶδος εὐτελεστάτου προχείρου αὐλοῦ ἐκ καλάμου, ἔχοντος τὴν μίαν τρύπαν σκεπασμένην μὲ σιγαρόχαρτον καὶ πλησίον τούτου τρίτην τρύπαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅταν ἐμφυσᾷ ὁ αὐλῶν, ἀποτελεῖ ἦχον τραχὺν τὸ σιγαρόχαρτον. Παράγεται δὲ καὶ ρῆγμα τ ζ α μ π ο υ ν ί ζ ω μορμυρίζω. (Αἴνῳ).

ζ η μ ν ι α ρ ό κ α τ τ α (ἡ ζημιαρὴ κάττα). Γάτα κάμνουσα ζημίας. Μεταφ. ἄνθρωπος ζημιώδης, φθορεύς. (Αἴνῳ).

ζ υ γ ά λ ι (τὸ ζυγὸς) τὸ ταῖρι ἐν ταῖς παιδιαῖς καὶ προσφώνημα δὲ τῶν χωρικῶν νέων πρὸς ἴσους ἀγνώστους, (χωρίοις Αἴνου).

Θ.

θ ε ί τ σ α (ἡ) Ἡ ἀδελφὴ τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρός. Θεία. Καὶ μεταφ. ἑκάστη ξένη γυνὴ καὶ μάλιστα ἐργατική. Καὶ τοῦ κάτω στρώματος, ὅθεν καὶ ἴσως πρέπει νὰ γράφηται θ ή τ σ α ὡς ἐκ τοῦ θῆσσα (-ττα θηλ. τοῦ θής) (Αἴνῳ).

θ ῆ τ α (ἡ) ὅπως οἱ ἀρχαῖοι κωμικοὶ μεταχειρίζοντο μεταφ. τὴν σημασίαν τοῦ στοιχείου Λ.οὕτω καὶ οἱ σημερινοὶ ἀνάγωγοι τὴν τοῦ στοιχείου Θ. (Αἴνῳ).

Ι.

Ἰ ά τ ρ α ι ν α, καὶ Ἰ ά τ ρ ι α (ἡ) γυναίκα ἰατρὸς (ἐκ τοῦ ἰατρίνη, ἰάτρια, (Αἴνῳ).

(ἰ)δ ρ ω τ ί δ ι (τὸ) ἐκ τοῦ ἱδρώς. Τὰ ἐκ τοῦ ἱδρῶτος καὶ τοῦ καύσωνος ἐξανθήματα τοῦ σώματος, τὰ ἄλλως βρωτίδι ἱδρῶα (τὰ) (Αἴνῳ).

ἴ λ α μ ο ς καὶ γίλαμος (ὁ) ἡ νερουλὴ λάσπη τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν ἰλύς; βάρβορος. (Αἴνῳ).

Κ.

Κ α ὶ κ α λ ά. Ἐπίρ. βεβαιωτ. σημαῖνον βεβαίωσιν καὶ ἐπιμονὴν εἰς τὴν ἰδέαν ὡς· — αὐτὸς καὶ καλὰ εἶναι ὁ κλέπτης — ἐνῷ τῷ λέγω: δὲν ἔφαγα, αὐτὸς λέγει ἔφαγα καὶ καλά!

κ α κ α ν ί ζ ω. Γελῶ, ἐκ τοῦ ἤχου τοῦ γέλωτος: κα-κα-κα. Καὶ ὅταν τις θελήσῃ νὰ μιμηθῇ τὸν γελῶντα προσποιεῖται ὅτι γελᾷ φωνάζων: κα-κα-κα ἢ κὴ-κη-κη (τὸ κ ἔχει τὴν προφορὰν τὴν πρὸ τοῦ α, καὶ ο). Αἴνῳ).

κ ά κ α ν ο ν (τὸ) ὅθεν παράγεται καὶ τὸ ρῆμα κακανίζω. Γέλως. (Αἴνῳ).

κ α κ ά ρ α (ἡ) φωτιὰ μὲ λαύραν. (Ἴμβρῳ).

κ α κ ά ρ α (ἡ) φωτιὰ μὲ λαύραν. (Ἴμβρῳ).

κ α κ κ ὰ (τὰ) λέξις νηπιακή, ἡ κόπρος καὶ πᾶν βδελυκτόν· κάκκη. (Αἴνῳ).

κ α κ κ α ρ ό ν ω (= κατακαρόνω) κτυπῶ τινα κατὰ κεφαλῆς (κὺρ) διὰ λίθου (κακαρόω;) Κόνδυλον ἐντρίβω; (Αἴνῳ).

κ α κ κ ά ρ ω μ α (τὸ) ἐκ τοῦ κακκαρόνω, κτύπημα κατὰ κεφαλῆς διὰ λίθου. (Αἴνου).

κ α λ έ β ρ α (ἡ) εἶδος χοροῦ. Καλαβὴ (ἡ) κάλαβρος καὶ κόλαβρος. Ἡ λέξις διεσώθη παρεφθαρμένη τι,

ἀλλ' ἄράγε οὕτως ἐχορεύετο καὶ τὸ πάλαι; (Χατζηγυρίῳ).

κ α λ ε ῦ ρ α ἢ κ α λ έ β ρ α (ἡ) κάλοι ἢ χηλὸς εὖρος;) εἶδος ὑποδήματος εὐρυχώρου· μὴ εἶναι παραφθορὰ τοῦ κολόβαθρον; (Χατζηγυρίῳ).

κ α λ ο γ ρ η ὰ (ἡ) καλόγνωμη· εἶδος θαλασσίου ὀστρακοδέρμου. Κολύβδαινα (Λέσβῳ).

κ α μ μ ά ρ ι α (τὰ· κάμπτω;) ἡ στέγη τῶν βοαμαξῶν ἐκ καμπύλων ράβδων καὶ ψιάθου· θόλος; ἢ Καμπτάρ; (Αἴνῳ).

κ α μ μ ύ τ σ α (ἡ) καμμύω) τὸ γοργὸν κλείσιμον τοῦ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ διὰ σημεῖον, νεῦμα. (Αἴνῳ).

κ α π ρ ο ύ λ ι α (τὰ) τὰ ξύλα ἐπὶ τῶν ὁποίων καρφώνουν τὰς σανίδας τῆς στέγης τοῦ οἴκου.(Ἴμβρου).

κ α π υ ρ ι ά ζ ω. Ψήνω ἐκ δευτέρου (ξηροψήνω) ἓν τεμάχιον ἄρτου εἰς τὴν φωτιὰν τὸ ἄλλως καψαλίζω· (ἐκ τοῦ) καπυρίζω, καπυρόω. (Ἴμβρου). Καὶ λαϊκὸν φάρμακον.

κ ά ρ σ ο γ ι α (τὰ) τὰ ἄλλως βραχιόλια, ψέλλια. (Αἴνῳ).

Κ α ρ υ ο φ ύ λ λ η ς (ὁ) ὄν. κύριον. (Χατζηγυρίῳ).

κ α τ σ ο ύ λ α (ἡ κατά, σοῦλὰς = πήρα; ἢ κοτύλη;) τὸ ἄλλως κουκούλα (τοῦ Καπότου).

κ α υ σ ί α. Ἔτι δὲ ὀνομάζονται διὰ τὸ ὁμοιόμορφον καὶ πολλὰ δεμάτια σησαμίδων στημένα μὲ τὴν ρίζαν κάτω εἰς σχῆμα κουκούλας, διὰ νὰ ξηρανθοῦν εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἔπειτα τινάζουν τὸ σησάμιον. Θημωνιά. (Χατζηγυρίῳ).

κ α υ κ α λ ι ὰ (ἡ) τὸ ράπισμα· κόλαφος καυλόνω (καυλὸς) ὀργῶ(πρὸς συνουσίαν). (Αἴνῳ).

κ ε ρ α μ ό π(η)τ τ α (ἡ κέραμος καὶ πήττα ζυμωμένη εἰς πλάκα. Κεραμούς. (Ἴμβρῳ).

κ ε σ ί κ ι (τὸ τουρκ.) τυρὶ ἀπ' ὀξεινόγαλα, ὀξερίας, χωρ. Κεσσάνης καὶ Φερρῶν.

κ ζ έ ν ο καὶ γ ζ έ ν ω(ἐκ τοῦ ζέω) βράζω τι μὲ νερὸν μόνον. Καὶ ἡ μετοχὴ ἐν χρήσει ὡς καρίδες γζεσμένες. Ζέννυμι (Αἴνῳ).

κ λ ά π α· (ἡ) τὸ ἄλλως γούνα· κυπρῖνος (σαζάνι) ἴσως καὶ ἄλλα ὀψάρια ἁλατισμένα καὶ σχισμένα ἀπὸ τὴν ράχιν καὶ ξηραμένα. (Αἴνῳ).

κ λ ά π η (ἡ· κλάπη λατ.) ξύλινον ὑπόδημα), πέδικλον ξύλινον μὲ δύο χηλάς, αἵτινες ἔχουν ἀνὰ μίαν τρύπαν εἰς τὰς ἄκρας εἰς τὰς ὁποίας, ἀφοῦ βάλουν τὸν πόδα τοῦ κτήνους ἀνάμεσα τῶν δύο χηλῶν, διαπεροῦν ἕνα ξύλον (τζιβὶ) διὰ νὰ μὴ ἐβγαίνει τὸ πόδι του· καλοπέδιλον; πέδη· (Ἴμβρῳ).

κ λ α π ι ά ζ ω, βάλλω τὴν κλάπαν πεδικλόνω, πέδαις διαλαμβάνω.(Ἴμβρῳ).

κ λ ά ρ α (ἡ ὑποκορ.) κλαρὶ (τὸ κλάω;) ὁ κλάδος. (Αἴνῳ).

κ λ α σ ί ν α (ἡ) = τὸ ἄχυρον τῶν λοιπῶν γεννημάτων (ἐκτὸς τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς), ἴσως ἐκ τοῦ κλάω· διότι ἁλωνίζουσι αὐτὰ διὰ κυλίνδρου πετρίνου καὶ μεγάλου, ὅστις μόνον τὸν στάχυν σπάζων διαλύει. (Χατζηγυρίῳ).

κ λ ε ῖ φ ι, (τὸ τουρκ. κιλὶφ) ἐκ τοῦ κλείω. Θήκη. (Αἴνῳ).

κ λ υ μ ν ι ά. (ἡ) Τὰ τέσσαρα ὄρ-

θια ξῦλα τῆς βοαμάξης, τὰ ὁποῖα συμφίγγουν τὴν κλίνην (σεντοῦκι) καὶ ἐμποδίζουν τὴν μετατόπ[illegible] ταύτης. Μήπως πρέπει νὰ γράφηται Κωλυμιά; ὡς ἐκ τοῦ κωλύμη; (Αἴνῳ).

κ ο θ ῶ ρ ι. (τὸ) Ἴδε τὸ ἑπόμενον.

κ α θ ω ρ ι ά ζ ο μ α ι· καλλωπιζόμενος παρευρίσκομαι εἰς μέρος τι, ὅπως ἐφελκύσω τὴν κλίσιν τινος· ἐκ τοῦ καθωραΐζομαι τροπῇ τοῦ α εἰς ο κατ' ἰδίωμα δωρικόν· λέγεται δὲ καὶ περιφρ. Βγαίνω στὸ καθῶρι. (Αἴνῳ).

κ ο ι μ ί ζ ω (φυτὰ) παραχώνω κλώνους κλήματος (ἢ δένδρου) διὰ νὰ κάμουν ρίζας καὶ ἔπειτα τοὺς μεταφυτεύσω ἀλλοῦ. Προμοσχεύω. (Αἴνῳ).

κ ο ι μ ί ζ ω (κλῆμα). Ὅταν τινος κλήματος (ἀναδενδράδες) παλαιωθεὶς ὁ κορμὸς σαπίσῃ ἀνοίγουν ἓν αὐλάκι καὶ εἰς αὐτὸ πλαγιάζουν τὸν κορμὸν τοῦ κλήματος, ἀφοῦ τὸ κλαδεύσουν πρῶτον καὶ τὸν παραχώνωσιν ἀφήνοντες ἔξω νέαν κληματίδα διὰ τὸν νέον κορμόν, ὁ δὲ παλαιὸς γίνεται ρίζα. Καὶ τοῦτο λέγεται κ ο ι μ ί ζ ω κ λ ῆ μ α. (Αἴνῳ).

κ ο κ (κ ο) ζ έ λ α. (ἡ) Καρπὸς δένδρου τινὸς ἢ θάμνου ὁλοστρόγγυλος μὲξεχούσας ἀκίδας τινάς, ἔχων χρῶμα μελανερυθρὸν καὶ μέγεθος μεγαλύτερον τοῦ καρυδίου καὶ χρησιμεύων εἰς κατασκευὴν βαφῆς, ὡς καὶ τὰ κηκίδια. Μήπως εἶναι ἡ κοκκυγέα; (Αἴνῳ).

κ ό λ ν τ ρ α (ἄκλ.). Τῇ παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων πρωὶ παιδιὰ μικρὰ περιερχόμενα εἰς τὰς οἰκίας κράζουν: Κ ό λ ι ν τ ρ α καὶ τοῖς δίδονται δῶρα, ὡς, ὀβολοί, σταφίδες, σῦκα (= κόλυθρα). Τὸ ὁποῖον ἐν Αἴνῳ λέγεται τοῦ Χ ρ ι σ τ ο ῦ ἡ μ ο ί ρ α. Τὸ πάλαι ἐτελεῖτο ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς κόρης (Περσεφόνης) Κόρεια ὀνομαζόμενα. (Χατζηγυρίῳ).

κ ό λ ι ν τ ρ ο ν (τὸ) ὁ σπόρος ἀρωματικοῦ φυτοῦ Κορίαννον. Κόλιντρον ἐπίσης λέγεται καὶ ζαχαρωτὸν ἔχον ἐν ἑαυτῷ Κορίαννον· οὐδὲν παράγεται ἐκ τούτου, ἴσως ἐκ τοῦ κυλινδροῦ (κύλινδρον)· διότι τὸ κολίαννον κυλιόμενον ἐν τῇ λοπάδι τοῦ ζαχαροπλάστου προσλαμβάνει ἐφ' ἑαυτὸ τὴν ζάχαριν. (Αἴνῳ).

κ ο λ υ τ σ ι ᾶ ν ο ς (ὁ). Ἴδ. τὸ ἑπ.

κ ο λ υ φ ὰ ς (ὁ) ἀντὶ ἀκαλυφάς, ἀ, καλύπτω θαλασσινόν τι, τὸ ἄλλως κολυτσιανός, ἀκαλύφη, κνίδη. (Τενέδῳ).

κ ο μ π ο ύ λ α (ἡ καμπύλη;) σωρὸς (πραγμ.) (Χατζηγυρίῳ).

κ ο ν τ ό θ ω ρ ο ς, η, ον κοντὰ = πλησίον θεωρῶ ἢ ὁρῶν) ὁ μύωψ. (Αἴνῳ).

κ ο ν τ ο κ λ ά ρ ι α (τὰ κοντὸς κλάρα) τὸ ἄλλως χαμόκλαδα. Θάμνος. (Αἴνῳ).

κ ο ν τ ο χ ώ ν ε ρ α (τὰ). Τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ καθολικοῦ τῆς Ἐκκλησίας διάστυλον μέρος. Σωλέας; ἔμβολος. (Αἴνῳ).

κ ο π ὸ ς (ὁ κόπτω) ἴχνη (ποδῶν) (χωρίοις).

κ ο ρ δ α κ ι ά ζ ω (= κορδακίζω, χορδὴ) φαίνεται ὅτι ἐσήμαινε κυρίως τεντόνω· νῦν δὲ μεταφρ. ἀποθνήσκω. (Αἴνῳ).

κ ο ρ κ έ λ λ ι (τὸ ἀντὶ κρικέλλιον)

ὁ κίρκος καὶ κρίκος. (Αἴνῳ).

κορκιλλίζω. Ἀντὶ κρικιλλίζω. Κροταλίζω τὸν κρίκον τῆς θύρας διὰ νὰ μ' ἀνοίξουν. (Αἴνῳ).

κορόμηλον (ὁ) καρπὸς τῆς κυπαρίσσου κυπαρισσόμηλον. (Αἴνῳ).

κουσκοῦσι (τὸ τουρκ.) εἶδος ζυμαρικοῦ μικροῦ στρογγύλου. (Αἴνῳ).

κοτσ(υ)λιὰ (ἡ) μεγεθ. κοτσούλα (ἡ κόττα, ὕλη;) ἡ κόπρος τῶν ὀρνίθων. (Αἴνῳ).

κοτσοτυφλιὰ — κοττοτυφλιὰ (ἡ κόττα - τυφλός), πάθος τῶν ὀφθαλμῶν οἵτινες δὲν βλέπουν ἐν καιρῷ νυκτὸς πάρεξ ὀλίγον τριγύρω τοῦ λύχνου. Εἶναι δὲ μᾶλλον ἴδιον τῶν ὀρνίθων (κόττα), ὅθεν καὶ παράγεται ἡ λέξις. Νυκταλωπιά. (Αἴνῳ).

κούγιαβλος (ὁ) κοάλεμος; ἢ κόβαλος; Μόνον ἐν τῇ φράσει: Τί κάθεσαι σὰν τὸν κούγιαβλον; (Ἴμβρῳ).

κουπάνα (ἡ κύπη), ἡ σκάφη. (Χατζηγυρίῳ).

κούρκουδον (τὸ) Μεταφρ. ὁ ὑπέργηρως. (Αἴνῳ).

κοῦσπος (ὁ) ἴδ. τοῦμλος (Χατζηγυρίῳ).

κούτρα (ἡ) ἡ ἄκρα τοῦ ἄξωνος τῆς ἁμάξης, ὅπου ἐμπήγουν τὸ παραξόνιον (καρφίον) διὰ νὰ μὴν ἐβγαίνῃ ὁ τροχός, πόλος. (Αἴνῳ).

κούτσουρον (τὸ) κόθουρος; κόσσω = κόπτω, κορμὸς δένδρου ἢ χονδρὰ ρίζα δένδρου ἔχουσα κομμένας τὰς λοιπὰς λεπτὰς ρίζας. Μεταφ. ὁ ὑπέργηρως. (Αἴνῳ).

κοιττάρα (ἡ) ἐκ τοῦ κύτταρος. Ἴδ. τσάρχος. (Αἴνῳ).

κρασοψ(ι)χιὰ (ἡ) κρασίον - ψυχή), φρυγανισμένος καὶ περιβρεγμένος εἰς τὸ κρασίον ἄρτος Πασπαλισμένος δὲ καὶ μὲ ζάχαρον· εἶναι ἰατρικὸν εἰς τὸν πονόματον ἐπιτιθέμενον ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν. (Αἴνῳ).

κρατ(η)τήρι (τὸ). Καθ' ἑκάστην Μεγάλην Πέμπτην, ὅτε βάφουν τὰ αὐγὰ τοῦ Πάσχα, βάλλουν ἓν αὐγὸν κόκκινον ὄπισθεν τῶν ἱερῶν εἰκόνων· τὰ ὁποῖα ἀφήνουν ἐκεῖ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Μετὰ τὰ ὁποῖα μένει ἐν αὐτοῖς μόνος ὁ κροκὸς ἀπολιθωμένος. Ἐκ τούτων δὲ τρία ἢ πέντε διατρυποῦν καὶ κάμνοντες αὐτὰ ὁρμαθόν, κρεμοῦν εἰς τὸν τράχηλον τῆς ἐγκαστρωμένης γυναικός, ἥτις κινδυνεύει νἀποβάλῃ τὸ ἔμβρυον καὶ οὕτω δὲν ἀποβάλλει, ὡς λέγουν. Ταῦτα δὲ ὀνομάζονται κρατητήρια. (Αἴνῳ).

κρεββατίνα (ἡ κράββατος), ἡ ἄλλως ἐργαλειός· ὀνομάζεται δὲ οὕτω, διότι ὁμοιάζει κράββατον. Εἴς τινα μέρη λέγεται καὶ λάκκος, διότι ἐργαλοί τινες δὲν ἔχουν πόδας καὶ ἀντὶ ποδῶν ἀνοίγουν λάκκον καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους αὐτοῦ τοποθετοῦν τὸν ἐργαλειόν. Ὅθεν καὶ ὠνομάσθη. Ἱστός. (Αἴνῳ).

κρίνω, ὁμιλῶ, λέγω προφέρ. κραίνω ὅπερ καὶ ὀρθότερον ἴσως. (χωρίοις).

κρούει (ὁ ἥλιος) = ἀνατέλλει. (Χατζηγυρίῳ).

κυνόστομον (τὸ) ἴδε χηνό-

στομον. (Ἴμβρῳ).

κ ω δ ο ύ μ υ δ ο ς (ὁ) μαγηδανός, σέλινον. (Αἴνῳ).

κ ω δ ω ν ι ά ζ ω (κωθωνίζω) = πίνω μὲ τὸν κώθωνα (θύλιον ποτῆρι). Πρήσκομαι καὶ χάνω τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου μου ἐκ τῆς πολυποσίας. (Αἴνῳ).

κ ω θ ώ ν ι α σ μ α (τὸ) ἡ κατάστασις τοῦ κωθωνιασμένου ἴδ. προηγούμ.

κ ω θ ω ν α σ μ έ ν ο ς παθητ. μετ. τοῦ κωθωνιάζω.

κ ω λ ο ρ ρ ί ζ α (τὰ κῶλος ρίζα) κλωναράκια τὰ ὁποῖα φυτρώνουν εἰς τὴν ρίζαν μεγάλου δένδρου. Πυγόρριζα, παραφυλλίς, παραφυάς. (Αἴνῳ).

κ ω λ ο υ ρ ά δ ι (τὸ κῶλος οὐρὰ) τὸ ὀρροπύγιον. (Ἴμβρος)·

κ ω ρ υ λ ὸ ς (ὁ κώρυκος;) ἢ γωρυτός; ἢ χωρῶ ὕλη;) λαγηνοειδὲς ἀγγεῖον διὰ βούτυρον, μέλι, λάδι. (Ἴμβρος).

Λ.

λ α κ ά ν η (ἡ). Ἡ μεγάλη πήλινος λεκάνη τοῦ λαμπίκου τῆς ρακῆς, διὰ τῆς ὁποίας διαπερᾷ ὁ σωλὴν ἀπὸ τὸν ὁποῖον τρέχει ἡ ρακὴ καὶ τὴν ὁποίαν γεμίζουν νερὸν διὰ νὰ κρυώσῃ ἡ ρακὴ ὅταν διέρχεται, λεκάνη, δεξαμενή. (Αἴνῳ).

λ α κ α ρ ε ι ὸ (τὸ) ἴδ. Ρακαρειό.

λ ά κ κ ο ς (ὁ) ὁ τάφος. Ἰδ. κρεββατίνα. (Αἴνῳ).

λ ά κ κ ο ς (ὁ) λακερός;) ὁ τράχηλος. (Φερραί).

λ α λ ο ῦ δ ι (τὸ - λαλῶ) σταφυλίτης. Ἐπιγλωτίς. (Αἴνῳ).

λ α μ ν ὶ (τὸ ἐλαύνω). Σωρὸς σιταρίου μετ' ἀχύρων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐλίχνισαν εἰσέτι. (Χωρίοις).

λ α ψ ά ν α (ἡ) ἢ ἄλλως γρούβα λα(μ)ψάνη. (Ἴμβρῳ).

λ(ε)β η ν τ ί ζ ω Παροιμ. ὅταν λ(ε)βητοῦν μὴ φοβᾶσαι. Κι' ὅταν βροντᾷ μὴ τρομάζῃς. Παραίνεσις πρὸς τοὺς ἀθώους κηρύττων τι εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς γνῶσιν τοῦ δημοσίου. Εἶναι δ' ἔργον τοῦ χωρικοῦ μεσίτου (τοῦ ἐν τοῖς χωρίοις Θράκης τουρκ. Κεχαγιά). Οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάται εἶχον ἐν εἴδει τυμπάνου ὀνομαζομένου λέβητος· ἄραγε δὲν ἐσχημάτιζον καὶ ῥῆμα ἐξ αὐτοῦ: λεβητίζω = κρούω τὴν λέβητα; Βλ. παιδιὰν ἐλευθερωτής. (Ἴμβρῳ).

λ έ χ ν ω μελλ. λέξω ἐκ τοῦ ἐλέγχω. Μοὶ τὸ ἔλεξι, ποὺ δὲν τὸν ἐπροσκάλεσα εἰς τὸν γάμον μου· φράσις. Τὸ κτυπῶ στὰ μοῦτρα του = ἐλέγχω.

λ ε ι έ μ α ι (ἐλήλαμαι;) παρατ. λέμ(ου)να καὶ μέλλ. θὰ λημέμῃ καὶ πλέον οὔ περιέρχομαι ἔνθεν κἀκεῖθεν (Αἴνῳ).

λ ι γ ν ε ύ ε ι ἢ λυ-(ἡ ἡμέρα) βραδυάζει· ἐκ τοῦ λιγνὸς ἢ λύγει (= σκότος) ὀψία γίνεται. (Φέρραι).

λ ί μ α (ἡ λιμός;) ἢ λῆμα ἐκ τοῦ λαιμαρχία. (Αἴνῳ).

λ ί μ α (ἡ ἐκ τοῦ Ἰταλ. LIMA; ἢ λιμὸς) ἡ ρίνη. (Αἴνῳ).

λ ι μ ά ζ ω. Πεινῶ (εἰς ἄκρον ἐκ τοῦ λιμαίνω ἢ λιμώσσω. (Αἴνῳ).

λ ι μ ά ρ η ς - ισσα, ικον, (λιμός;) λαίμαργος. (Αἴνῳ).

λ ο γ ά τ η συνδ. συμπερ. Καὶ σύ, λογάτη (= λοιπὸν) θὰ μὲ περιπαί-

ζης; Καὶ μὲ τὸ τ ά-δ ά: Ταδὰ σὺ λογάτη θὰ γίνῃς κλέπτης; Μετὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ τί, σημαίνει βεβαίωσιν, ὡς αὐτὸς ἂν πηγαίνῃ οὕτως θὰ προκόψῃ! Τί λογάτη! (= βέβαια, ἐννοεῖται).

λ(ο υ)φ ά ζ ω (λωφάω) σιωπῶ. (Χατζηγυρίῳ).

λ ο χ ν ά ρ ι (τὸ) σπυρί. Μὴν εἶναι παραφθορὰ τοῦ Ἰονθονάριον τοῦ Εὐσταθίου; φῦμα. (Χατζηγυρίῳ).

λ υ θ ρ ί δ ι (τὸ) ριζάρι, ἐρυθρόδανον. (Αἴνῳ).

λ υ μ π ί ζ ο μ α ι, εὐχαριστοῦμαι εἴς τι, ἐμβαίνει εἰς τὴν καρδίαν μου. (Αἴνῳ).

λ ύ σ σ η ς (αἱ - λύσσα). Ἴδε ἀτρηδόνες. (Τενέδῳ).

Μ.

μ α γ ά ρ α (ἡ μάσσω;) ἡ κόπρος ἀνθρώπου ἐξ οὗ καὶ μαγαρίζω = μολύνω. (Αἴνῳ).

μ α γ ι ὰ (ἡ) τὸ πρωτόγαλα, μὲ τὸ ὁποῖον πήζουν τὸ τυρίον πυτιά. (Αἴνῳ).

μ ά γ ν α (ἡ ἀσθέν. ἡ μετὰ τὴν διάρρειαν αἱματώδης καὶ βλενώδης ὕλη. (Αἴνῳ).

μ α γ ν ά δ ι (τὸ) ὕφασμα λεπτὸν καὶ διαφανές. Ταραντινίδιον, ἀμύργιον. (Αἴνῳ).

μ ά γ ο υ λ ο ν καὶ μᾶγλον. Δὲν παράγεται ἐκ τοῦ μᾶλον κατ' ἐπέκτ. μάουλον καὶ προσθέσει τοῦ διγάμματος F μάγουλον, παρειά, μῆλον.

Μ α δ α ρ ὸ ς (ὁ) ὄνομα βουνοῦ τῆς Ἴμβρου. Ἴσως διότι δὲν ἔχει δένδρα ἀλλ' οὔτε κλαδιά.

Μ α λ α μ μ α τ ί ν α (ἡ ὄν. κύρ. Χρυσῆ(ὡς ἐκ τοῦ μάλαμμα = χρυσός, ὡς ὑπάρχει καὶ τὸ ἀρσ. Χρυσάκης;) (Χατζηγυρίῳ).

Μ α μ μ ά ν η. Ἴδ. Μαννάκα.

Μ ά ν η - μ ά ν η ἐπίρρ. χρον. (τὸ νὰ ἔχῃ τὴν προφορὰν ὁποίαν πρὸ τοῦ α· καὶ ο· ἐκ τοῦ μανάκις;) Τὸ γλήγωρα, τάχιστα. (Αἴνῳ).

μ α ν ί α (ἡ) μανία;) χόλιασμα, μῆνις. (Αἴνῳ).

μ α ν έ ψ ω· τὸ σχολιάζω, μηνιῶ (Αἴνῳ).

μ ά ν ν α (ἡ) μήτηρ, μάννα. (Αἴνῳ).

μ α ν ν ά κ α (ἐν Ἴμβρῳ) μαννήτσα (ἐν χωρίοις Αἴνου) καὶ μαμμάνη (ἐν χωρίοις Κεσσάνη) ἡ μάμμη - μάννα, ἡ μαμμή.

Μ ᾶ ρ τὸ μήπως (κατ' ἀποβολὴν καὶ συναλοιφὴν ἐκ τοῦ) διὰ γάρ; μήτε; μῶν; (Χατζηγυρίῳ).

μ α ρ γ ό ν ω (ναρκόω;) μαζόνω καὶ μένω ἀκίνητος ἀπὸ τὸ κρύον, ναρκάω; (Ἴμβρῳ).

μ α ρ τ ζ έ λ λ α (ἡ) φόλα. Εἶδος νομίσματος (ὀβολοῦ) φαλίς. (Χατζηγυρίῳ).

μ α τ ο τ σ ύ ν ο ρ ο ν. Ἴδ. ὀμματοτσύνορον.

μ α τ σ ό ξ υ λ ο ν (τὸ μάτσι = φύλλον ζύμης, ξύλον) ἴδ. πλάστης. (Αἴνῳ).

μ ε ρ ί μ(η)σ ε προστακτ. φαντάσου ἐκ τοῦ μερμηρίζω, μερμέρισον. (Αἴνῳ).

μ ε σ ο δ ό κ ι (τὸ μέσος, δοκός)· ἡ μεσόδμη. (Τενέδῳ).

μ ε τ α π ρ ά τ η ς (ὁ μετά, πιπράσκω) ὁ μεταπωλητής. (Αἴνῳ).

μ ή γ α ρ ι ς ἐκ τοῦ μὴ γὰρ ἴδ. μᾶρ (Αἴνῳ) μήπως.

μ(ι)γ ι ά δ ι (τὸ μίγνυμι) ἀντὶ μιγάδιον.

μ ί γ μ α ἐκ δύο ἢ καὶ πολλῶν εἰδῶν δημητριακῶν καρπῶν. (Ἴμβρῳ).

μ(ι)τ ά ρ ι α (τὰ μίτος). Τὰ δύο ξεύγη τῶν ράβδων, αἵτινες εἶναι περιπεπλεγμέναι μὲ κλωστὰς (μίτσος) διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται τὸ στημόνι τοῦ ὑφαινομένου ὑφάσμ. (Αἴνῳ).

μ ι τ(υ)λὶ (τὸ) καὶ (μεγεθ.) μίτ(ύ)λαρος (ὁ μιτύλος), οὕτως ὀνομάζουν τοὺς πτωχοὺς αἱ εὐγενεῖς γυναῖκες τῆς Αἴνου καὶ γυναικίμυαλοί τινες ἄνδρες καὶ σημαίνει περιφρόνησιν.

μ ό δ ο ς (ὁ ἄκλ.) Δὲν εἶναι μόδες νὰ ἔλθῃ — δὲν εἶναι δυνατὸν νά... (Χατζηγυρίῳ).

μ ο ν ο μ μ ά τ η ς (ὁ) ἔχων ἓν ὀμμάτι, μονόμματος, μονόφθαλμος. (Ἴμβρῳ).

μ ο ρ τ ὴ (ἡ ἐν Αἴνῳ) παρασπόρι (τὸ ἐν Ἴμβρῳ καὶ ἀντίσπορον (τὸ Χατζηγυρ.) Τὸ μερτικὸν τὸ ὁποῖον δίδει ὡς ἐνοίκιον ὁ γεωργὸς εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ἀγροῦ. Μορτή.

μ ο σ κ ο β ο λῶ· (μόσχος, βάλλω) ἐβγάζω ἀπὸ ἐπάνω μου καλὴν μυρωδιάν. Εὐωδιάζω. (Αἴνῳ).

μ ο σ κ ο θ υ μ ί α μ α (τὸ καὶ μοσκολίβανος (ὁ μόσχος, θυμίαμα, λίβανος) μίγμα κατασκευασμένον ἀπὸ λίβανον, μοσχοκάρφια, κανέλαν, τριαντάφυλλα καὶ ζάχαρι, τὰ ὁποῖα τρίβουν καὶ τὰ ζυμόνουν μὲ ροδόσταμμα καὶ χωρίζουν ἔπειτα εἰς πηττάρια, τὰ ὁποῖα ξηραίνουν εἰς τὸν ἥλιον, καὶ δι' αὐτοῦ θυμιάζουσι κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τῆς Ἐκκλησίας μας. (Αἴνῳ).

μ ο σ κ ο π α π α δ ι ὰ (ἡ) τὸ χαμαίμηλον. (Αἴνῳ).

μ ο σ κ ο π λ α σ μ έ ν η (ἡ), γυνὴ κακῆς καὶ ἀτίμου διαγωγῆς. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὠνομάζετο: πλύμα. (Αἴνῳ).

μ ο υ λ ι ά ζ ω βάλλω τι εἰς ὑγρόν, ἵνα σταθῇ ἐπ' ὀλίγον καὶ μαλακώσῃ· μυθαίνω. (Αἴνῳ)'

(ο υ)λ ώ ν ω (μυλαίνω;) σιωπῶ. (Χατζηγυρίῳ).

μ ο ύ ρ η (ἡ) καὶ μοῦτρα (τὰ) καὶ μούτσουνον (τὸ) πρόσωπον. Αἴνῳ).

μ ο ῦ σ κ λ ο ν (τὸ) τὸ δαμάσκηνον. (Τενέδῳ).

μ ο ῦ σ κ λ α ἐπίρρ. τρόπου· στράβωμα τῶν χειλέων καὶ καταίβασμα τῶν ὀφρυδίων. Εἰς οὐσ. θηλ. τὸ ἄλλως στραβομούτσνιασμα. Ἰδὲ τὰ ἐπ. μοῦσκλος, μουσκλόνω. Μύλλος.

μ ο υ σ κ λ ό ν ω. Συσπῶ τὰ ὀφρύδια καὶ τὰ χείλη ἐκ δυσαρεσκείας. Κατσουφιάζω ἐκ τοῦ μιλλαίνω, σκυθρωπάζω. (Αἴνῳ).

μ ο ύ σ κ λ ο ς, α, ον, ὅστις ἔχει τὴν ἰδιότητα τοῦ μουσκλόνειν ἐκ τοῦ μυλός; (Αἴνῳ).

μ ο ύ τ σ ο υ λ ο ς, η, ον, τὸ ἄλλως μικρούτσικος ἐκ τοῦ μικύλλος. (Χατζηγυρίῳ).

μ ο υ τ τ ε ύ ω, γίνομαι μοῦττος (πράγματι).

μ ο ῦ τ τ ο ς (ὁ) βουβὸς ἐκ τοῦ μυττός, ἢ μύδος. (Χατζηγυρίῳ).

μ π α μ π ὰ - χ α κ ὴ (τὸ τουρκ. τὸ δικαίωμα τοῦ πατρός). Τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα δίδει πρὸ τοῦ γάμου εἰς τὸν πενθερὸν ὁ γαμβρός· καὶ οἱ ἀρχαῖοι

Ἕλληνες τὸ ἐσυνήθιζον ὀνομάζοντες αὐτό: Ἔδνα (τὰ) (χωρίοις).

Μ π α μ π ο ύ λ α (ἡ) βαβύλος;) ὄνομα κύρ. (Ἴμβρῳ).

μ π α μ π ο ύ λ α (ἡ) τὸ χονδρὸν χιόνι, νιφάς. (Αἶνῳ).

μ π α μ π ο ῦ λ ο ς (ὁ) λέξις πρὸς φοβερισμὸν τῶν μικρῶν παιδίων. Μορμώ. (Αἶνῳ).

μ π ά μ π ω (ἡ) καὶ μπομπάρι(τὸ) τὸ ἔντερον τοῦ χοίρου παραγεμισμένον μὲ ὀρύζι ἢ ἐρεικτόν, καὶ μὲ διάφορα μυρωδικὰ καὶ λοιπὰ ἐντόσθια τοῦ χοίρου. Χόρδευμα. (Χατζηγυρίῳ).

μ π λ ο ύ δ η (ἡ) ἡ κάμπη. (Χατζηγυρίῳ).

μ π ο μ π ά ρ ι. Ἰδ. Μπάμπω.(Ἴμβρῳ).

μ π ο μ π ή λ ι (τὸ) βῶλος κατ' ἀναδίπλ.;) σπυρὶ (σιταριοῦ κτλ.) κόκκος. (Χατζηγυρίῳ).

μ π ο μ π ο ῦ κ ι (τὸ βόμβυξ;)τόμμάτι τῶν δένδρων, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνοίγουν. Ὀφθαλμός. Οἱ πόροι τοῦ σώματος, ὅπου φυτρόνουν αἱ ψιλαὶ τρίχες τοῦ σώματος. Ὅθεν ἡ φράσις: σηκόνεται τὸ μπομποῦκι μου = ἀνατριχιάζω = φρίσσω. (Λῖνῳ).

μ π ο ρ γ ο ὺ (ἡ τουρκ.) ἡ στενὴ τρύπα τοῦ νερόμυλου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐβγαίνει μὲ ὁρμὴν τὸ νερόν, καὶ κτυπᾷ τὴν πτερωτὴν τοῦ μύλου, ἵνα γυρίζῃ. Σίφων (Ἴμβρῳ).

μ π ο υ μ π ο ύ ν α (ἡ) ἴδε φανός. (Αἶνῳ). Ἀριφανός.

μ π ο υ ρ λ ι ά ζ ω· ἀντὶ βουρλίζω. Κυρίως περνῶ (ὀψάρια) εἰς τὸ βοῦρλον (καὶ βροῦλον = ὁ σχοῖνος) μεταφ. κάμνω ὁρμαθόν. Ὁρμαθίζω. (Αἶνῳ).

μ π ρ ο ῦ λ ι (τὸ βροῦλον) ὁρμαθιά· ὡς ἕνα μπροῦλι μαργαριτάρια = ὁρμαθὸς μεταφ. ὡς περιφρονητικὸν πρός τινα. Νά τὸ μπροῦλι ἔρχεται. (Αἶνῳ).

μ π υ ζ(η-)ν α ί ρ α (ἡ βύζην = στενόχωρα ναίρω = βυζαίνω). Τὸ ὑπὸ μάλης μέρος τοῦ ἄνευ χειρίδων φουστανίου καὶ κλειστοῦ εἰς τὸ στῆθος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον (μέρος) ἐκβάλλουν τὸν μαστὸν καὶ βυζαίνουν τὸ βρέφος. (Ἰδ. ἐνδυμασία τῶν παλαιῶν Ἰμβρίων σ. 126 χειρόγρ.)

μ υ ρ(ι)χ ι ὰ (ἡ). Δένδρον θαμνῶδες ἄκαρπον μὲ φύλλα κυπαρισσοειδῆ, τὸ ὁποῖον φυτρώνει παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ἐκ τοῦ Μυρίκη. Φαίνεται ἀπεδῶ παρεφθάρη καὶ τὸ ὄνομα τῆς Μαρίτσας (Ἔβρου), διότι εἶναι γεμάτη ἀπὸ τοιαῦτα δένδρα. (Αἶνῳ).

μ(υ)τ σ ὶ (τὸ μύω;) τὸ τολουμοτύρι. Ἰδ. Τί πηδᾶς σὰν τὸν ἀπίδαλον, μέσ' στὸ μυτσί· φράσις ἢ παροιμία λεγομένη πρὸς τοὺς ἀτακτοῦντας. (Ἴμβρῳ).

μ ω ρ ο μ ά ν ν α (ἡ μωρὸν =βρέφος μάννα), μήτηρ ἔχουσα τέκνον νήπιον. (Αἶνῳ).

Ν. — Ξ.

ν ε κ ρ ο μ ο ύ χ λ η (ἡ) νεκρὸς μούχλα = εὐρώς, πάθος τοῦ στόματος, στοματάκη. (Τενέδῳ).

ν έ σ π ο ς (ὁ) ἡ λέρα τοῦ μαλλίου τῶν προβάτων (ἐκ τοῦ οἴσυπος, οἴσπη. (Ἴμβρῳ).

ν η ν ὶ (τὸ) λέξ. νηπ. ἐκ τοῦ νανίον. (Αἶνῳ).

ν ι α ν ι ὰ (τὰ)λεξ. νηπ. φαγητόν. (Αἴνῳ).

ν ι ῶ σ μ α (τὸ) ἐκ τοῦ νοιόνω (ἐννοῶ) — μαντεύω· ἢ ἐκ τοῦ αἴνιγμα. (Αἴνῳ).

ξ α ν α ν ι ό ν ω (ἐξ, ἀνά, νεόνω) πιάνω προζύμι. Ὅθεν καὶ ξανάν(ι-ω)μα, αὐτὸ τὸ προζύμι. Ζυμόω-ῶ. (Αἴνῳ).

ξ α ρ ί ζ ω· καθαρίζω τὸ βουστάσιον καὶ τοὺς βόας ἐξαλίζω. (Αἴνῳ).

ξ ε λ α κ κ ι ά ζ ω (ἐκ λάκκος) διώχνω τινὰ ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ κυρ. τὰς ὄρνιθας. (Αἴνῳ).

ξ ε φ υ λ λ ῶ Ἰδ. φυλλολογῶ.

ξ η ρ α χ α μ ν ί ζ ο μ α ι (ξηρὸς - ἀχαμνίζομαι) χασμουριοῦμαι - χασμάομαι. (Αἴνῳ).

ξ(ε)μ ί ζ ω (ἴσ. ξεμιτίζω ἐκ μίτος) πλέκω ἐπιδιορθώνων χαλασμένην κάλτσαν. (Αἴνῳ).

Ο.

(ὀ μ)μ α τ ο τ σ ύ ν ο υ ρ ο ν (τὸ ὄμμα σύνορον αἱ βλεφαρίδες. (Αἴνῳ).

ὀ ν ε ί ρ α τ ο ν (τὸ) ἀντὶ ὄνειρον. Ὄναρ. (Αἴνῳ).

ὄ ρ θ ε ι ς (αἱ) κατ' ἀποκ. ἀντὶ ὄρνιθες (Τενέδῳ).

ὀ ρ φ α ν ὸ ν (τὸ) Ἰδ. φανός. (Αἴνῳ). Βλ. ἀριφανός.

ο ὐ λ ι ὰ (ἡ ἰλύς;) τὸ καταπάτι τοῦ λαδιοῦ. Ἀμόργη. (Ἴμβρῳ).

ο ὖ λ ο ς, η, ον Ἰων. ἀντὶ ὅλος. (Αἴνῳ).

ο ὔ ο υ ἐπίρρ. ἀρνῆσ. λέξις τῶν ἀναγώγων ἔχουσα ἰδιάζουσαν προφοράν. (ἀναδίπλ. τοῦ οὔ οὐχὶ ἴδε ἄα. (Αἴνῳ).

Π.

Π α γ κ ά ρ ι ο ν (τὸ πάντα αἴρω;) τρεπομένου διαρκῶς τοῦ τ εἰς κ). Ἡ μεγάλη τράπεζα τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ὁποίας θέτουσι τὰς λαμπάδας καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα, ἥτις χρησιμεύει καὶ ὡς σκευοθήκη διὰ τὰ πολύτιμα σκεύη τῆς ἐκκλησίας. (Αἴνῳ).

π ά ν α (ἡ) ἐφαπλωματάκι τῶν νηπίων ἐκ τοῦ πήνη. (Αἴνῳ).

π α ρ α γ ώ ν ι α δ α (τὰ παρὰ γωνιὰ) τὸ πωριὰ αἱ δύο γωνίαι τῆς ἑστίας.

π α ρ α μ ι τ ί ζ ω (παρὰ μίτος) προφ. παραματίζω· περνῶ τὰς κλωστὰς (μίτους) τοῦ στημονίου εἰς τὰ μιτάρια. Μετόω-ῶ.

π α ρ α σ τ α τ ὰ (τὰ παρα ἵσταμαι) τὰ πλαγινὰ ξύλα τῆς θύρας· παραστάδες. (Αἴνῳ).

π α ρ α τ ό ν ω (παρὰ τόνος) μανδαλόω. (Ἴμβρῳ).

π α ρ α φ α ῦ λ α (ἡ) κομμάτι πανίου συνηθέστερον ἐν τῇ φράσει: Τὸ βγάζω παραφαῦλα. Κατὰ μεταγραμ. ἐκ τοῦ παρὰ λαίφη (= κομμάτι πανιοῦ). (Αἴνῳ).

π α ρ α χ ο ύ ν τ η (ἡ) ἑστία. (Τενέδῳ).

π α ρ λ α κ ὸ ς τά, ὸν (παρὰ λάκος;) Ὁ κάμνων ἀταξίας καὶ ἀνοησίας, λακερός, παρτακλὸς Σαρ. Ἐκκλησ. (Αἴνῳ).

π α σ τ ι ὰ (ἡ ἐπὶ ἢ ἐπάνω στιὰ = λιθαράκι; Τετράγωνον λιθόκτιστον μέρος διὰ φωτιὰν εἰς τὸ ὁποῖον ἐπακουμβῶσι τὸν λέβητα· διὰ νὰ πλύνουν φορέματα. (Ἴμβρῳ).

π α τ έ κ α (ἡ πατῶ) τὸ μονοπάτι τρίβος, (χωρίοις).

π ά τ ο ς (ὁ) ὁ σφιγκτὴρ (τοῦ πρωκτοῦ). (Αἴνῳ).

π έ ρ π ε ρ α (τὰ ἴσ. πρόπορτα) προγαμιαία δωρεά, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ πενθερὸς εἰς τὸν γαμβρόν του. Πιθανὸν ἐκ τοῦ πέρπερος = κοῦφος, μάταιος, ξυπασμένος. Ἔδνα (τὰ) μείλια (τὰ) (Αἴνῳ).

π ή κ α (ἡ) πάθος (θυμοῦ, ὀργῆς) μνησικακία. (Αἴνῳ). Τὸ ἔχω πήκα.

π(η)λ ὸ ς (ὁ) τὸ χῶμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατασκευάζουν τὰς στάμνους. (Αἴνῳ).

π(η)λ ο υ ρ ε ῖ (τὸ) τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐβγάζουν οἱ πηλουργοὶ τὸν πηλὸν (χῶμα) διὰ τὰς στάμνους. Ἐκ τοῦ πηλουργεῖον; ἢ πηλορυχεῖον; (Αἴνῳ).

π ι κ ρ ι σ ί δ α (ἡ πικρὸς) πικραλίδα καὶ ραδίκι, πικρίς. (Ἴμβρῳ).

π(ι)χ α ρ ὶ (τό, τὸ σανιδωτὸν καὶ θολοειδὲς μέρος τὸ ἄνωθεν τῆς ἑστίας. (Αἴνῳ).

π λ α κ ὶ (τὸ) ποῦμα, πλὰξ ἐπὶ τῆς ὁποίας, ψήνουν ψωμὶ ἢ πήττα. Ὅθεν ἡ πλασσόπηττα (ἡ πλάξ, πήττα) καὶ κεραμόπηττα πλακούς, κεραμούς. (Τενέδῳ).

π λ ά σ τ η ς (ὁ· πλάττω) ματσόξυλον, ἡ κυλινδροειδὴς ῥάβδος μὲ τὴν ὁποίαν πλάθουν τὰ φύλλα τῶν ζυμαρικῶν, πλάστης. (Χατζηγυρίῳ).

π λ ά τ(ι)κ α (τά· ἄνευ ἑνικοῦ) προπληρωτέα· λέξις τῶν πηλουργῶν ἐκ τοῦ πλάτος· διότι λέγουν καὶ πλατίνω μεταφ. προπληρόνω· μάλιστα λέγουν: μοῦ τὰ πλάτυνε σὰν πήτταις προκαταβολή. (Αἴνῳ).

π λ α κ ὸ ς (ὁ· πλέκω) φράκτης πλεγμένος μὲ βέργας. Ταρσός, ἔρκος. (χωρίοις).

π ν ι χ τ ὸ ν (τὸ αἰτ. πνίγω) τὸ μέρος τῆς στάμνου καὶ τῶν ὁμοίων ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ὁ τράχηλος αὐτῶν. (Αἴνῳ).

π ό ν τ α καὶ π ο ύ ν τ α (ἡ) ἀσθένεια κρυολογήματος· ὅθεν καὶ ποντιάζω = ἀρρωστῶ μὲ πόνταν, πλευρίτες. (Αἴνῳ).

π ο π ω ν ή τ σ α (ἡ) παπαρούνα, μήκων περσεφόνιον. (Ἴμβρῳ).

π ο ρ π ό δ ι (τὸ) ἀντὶ περιπόδιον (πιρί, ποῦς) τὰ μάλλινα ὑφάσματα, μὲ τὰ ὁποῖα περιτυλίσσουν τοὺς πόδας καὶ ἔπειτα βάλλουν τὰ τζαρούχια ἐν Αἴνῳ λέγονται ποδοπάνια. (Χατζηγυρίῳ).

π ο ρ π ο ῦ τ ι (τὸ) ἀντὶ περιπόττιον· εἶδος βρακιοῦ μαλλίνου τῶν παλαιῶν Ἰμβρίων ἐκ τοῦ περιπέττω; μεταφ. περικαλύπτω.

π ο τ σ ι ν ά ρ ι (τὸ) πότος, ναρὸς = ρευστός)· τὸ μακρὺ καὶ διατρυπημένον μέρος τοῦ προχύτου (ἰμπρίκι), ἀπὸ τὸ ὁποῖον χύνουν τὸ νερόν. Κρουνίσκος. (Αἴνῳ).

π ο υ δ α ρ ί ζ ω (πυδαρίζω;) στρέφω τὸ ἀδράκτι διὰ τῶν ποδῶν μου (καὶ οὐχὶ διὰ τῶν δακτύλων τῆς χειρὸς ὡς ἀλλαχοῦ). (Ἴμβρῳ).

π ο υ λ ί τ σ α (ἡ πύλη) μικρὸν ἑρμάριον ἄνευ θυροφύλλων. (Χατζηγυρίῳ).

π ο ῦ μ α (τὸ) ἴδ. πλακί. (Ἴμβρῳ).

π ο ύ ν τ α (ἡ) ἰδὲ πόντα. (Σμύρνῃ).

π ο ύ τ σ α (ἡ ἐκ τοῦ πόσθη). (Αἴνῳ).

π ρ ά τ ρ ι α (ἡ πιπράσκω) πωλή-

τρια παλαιῶν καὶ νέων φορεμάτων καὶ κοσμημάτων περιφερομένη εἰς τὰς ὁδούς, πράτρια. (Αἴνῳ).

π ρ ο ὐ γ γ ί ζ ω· ξυπάζω(πρό, ἐγγίζω) ἰδ. ξελακιάζω.(Λατζηγυρίῳ).

π υ ρ ῆ ν α (ἡ· πυρὴν) ἡ ζύμη τῶν ἐλαιῶν ἀφοῦ ἐβγάλουν τὸ λάδι. Ὄ-θεν ξηροπυράνα, ὁ κενόδοξος. (Ἴμβρῳ).

π ω ρ ι ὰ (τά· πῶρος εἶδ. λίθου) αἱ δύο γωνίαι τῆς ἑστίας. (Ἴμβρῳ).

Ρ.

Ρ α κ α ρ ε ι ὸ καὶ λακαρειὸ (τό· λάκος, ράκος, ἔργον;) πλυσταρειόν. Τὸ δωμάτιον ὅπου πλύνουν τὰ φορέματα. Πλυνός, πλυντάρ. (Αἴνῳ).

ρ α χ ί δ ι καὶ ρη-(τὸ) λόφος ἀπόκρημνος ἐκ τοῦ ραχὰς ἢ ρηχίς (Σαμοθρ.).

ρ ή χ ν ω (ρήγνυμι) ἢ ρίχνω (ρίπτω) ἀντὶ τοῦ ρίπτω καὶ βάλλω· ὥστε εἴς τινας φράσεις, εἶναι μετάφρασις τοῦ ἀρχ. βάλλω, ρῆξε λάδι καὶ ξεῖδι εἰς τὴν σαλάταν· ρῆξε (= χῦσε) νερὸν γιὰ νὰ νιφθῶ. (Χατζηγυρίῳ).

ρ ο ν ι ά ζ ω· βλέπω τινα ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν εὑρίσκων ἐπ' αὐτοῦ ἐλαττώματα. Ἐκ τοῦ ρινίζω· διότι καθὼς ὁ ρινίζων ἀφαιρεῖ διὰ τῆς ρίνης τὸν περιττὸν σίδηρον οὕτω καὶ ὁ ρονιάζων ἀφαιρεῖ διὰ λόγων ἀπό τινο στὰ περιττά. (Αἴνῳ).

ρ ό ν ι ο (τό· ἑτεερογ.) ὁ ἔχων τὸ ἔργον του ρονιάζοντος ἰδ. ρονιάζω. (Αἴνῳ).

ρ ο υ κ ό ν ο μ α ι χώνομαι, καὶ ἐν Αἴνῳ στ(ου)πώνομαι. Εἰσδύνω.(Χατζηγυρίῳ).

ρ ύ μ ν η (ἡ) στενὴ ὁδὸς (πόλεως) ρύμη. (Αἴνῳ).

ρ ω γ ο β ύ ζ ι (τὸ ρώξ, βυζίον) ὄργανον μὲ τὸ ὁποῖον θηλάζουν τὰ βρέφη, ὅταν αἱ μητέρες των δὲν ἔχουν γάλα· θήλαστρον. (Αἴνῳ).

Σ.

σ ά ζ ι (τὸ) φυτὸν ἔνεδρον, ὑψηλὸν μὲ μακρὰ καὶ στενὰ φύλλα, μὲ ἓν εἶδος αὐτοῦ πλέκουν ψάθας, ἢ ψιάθος. (Αἴνῳ).

σ ά λ η ν (σαλεύω μεταφ.) ἐπίρ. τρόπου ὡς περιπατεῖ σάλην - σάλην = καμαρωτά. (Αἴνῳ).

σ α λ α γ ῶ· κάμνω ἦχον, ὁμιλῶ, σαλαγεύω. (Χατζηγυρίῳ).

σ ά λ ι α γ γ ο ς (ὁ σάλιον - σίαλος, ἄγγος;) ὁ κοχλίας. (Αἴνῳ).

σ α λ ι β ά ρ ι α· (τά· σίαλος) πληγὴ λευκὴ εἰς τὰς γωνίας τῶν χειλέων, κολλητική. Μεταφ. καὶ τὰ εἰς τὰς γωνίας τοῦ ράμφους νεογνῶν πτηνῶν τινων ἐξέχοντα κίτρινα σαρκίδια. (Αἴνῳ).

σ α μ α ν τ ο ύ ρ α = (σημαίνω) ἰδ. φανός. (Τενέδῳ).

σ α ρ ί γ κ α λ ο ν (τὸ) ὁ κοχλίας. (Χατζηγυρίῳ).

σ α χ λ ό ς, ή, όν. Ὁ μὴ ξηρὸς ἢ σκληρός· ἐκ τοῦ σαχνός; ἢ σαῦλος; (Αἴνῳ).

σ β ά ρ α χ ν α (τὰ) παραφθ. τοῦ βράγχια. (Αἴνῳ).

σ β ά ρ α χ ν ο ς (ὁ) ὁ ἐφιάλτης. (Αἴνῳ).

σ β ά ρ ν α (ἡ) ἐργαλεῖον πλατὺ πλεγμένον μὲ λεπτὰς ράβδους, τὸ ὁποῖον σύρον εἰς τὸ σπαρθὲν χωράφιον, διὰ νὰ σκεπασθῇ ὁ σπόρος· ὅθεν

καὶ σβαρνίζω. Ἔλκυθρον. (χωρίοις).

σ β ε τ ζ η ν ῶ παραφθ. τοῦ σφενδονίζω· ρίπτω μὲ ὁρμήν. (Αἴνῳ).

σ β ο υ λ ό ν ω (εἰς, βάλλω; ἢ ἐπεσβουλέω;) προξενῶ πόνον δριμὺν διὰ κτυπήματος. Ἴδε ἀποσβολόνομαι. (Αἴνῳ).

σ η κ ό ν ω (σηκόω) αἴρω. (Αἴνῳ).

σ η μ α δ ι α κ ό ς, ιά, ὸν (ὕβριστ.) ὁ ἔχων ἐλάττωμά τι σωματικόν. (Αἴνῳ).

σ κ α μ ά γ κ ι (τὸ) τολούπα βαμπακιοῦ διὰ γνέσιμον. (Αἴνῳ).

σ κ ε υ ὴ ἡ προέρ. σκευή. Ἐργαλεῖον διασκεδαστικὸν τῶν παιδίων.

σ κ α ν δ α λ α μ ί δ ι (τὸ) ξυλαράκιον ἐκ τοῦ σκανδάλαμος. (Ἴμβρῳ).

σ κ α ν τ ζ η λ ή θ ρ α (ἡ). Ὁ σπινθήρ. Περίεργος εἶναι ἡ ἀρχαία κατάληξις -ηθρα (εθρα) εἰς τὰς νεοελληνικὰς λέξεις· οὕτω λέγομεν: Μολυβήθρα, δακτυλήθρα, καυκαλήθρα, σκαντζηλήθρα καὶ κολέθρα. Ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι: καλονδήθρα κτλ. καὶ οὐδέτ. σκανδάλαθρον, δακτύληθρον κτλ. (Αἴνῳ).

σ κ ε υ ὴ σ κ ι ά ζ ω, σκιάζομαι, (σκιὰ) φοβίζω, φοβοῦμαι. (Χωρίοις).

σ κ λ ά β ο ς (ὁ). Εἶδος ἀγριοσελίνου καυστικοῦ τῇ γεύσει, ἔχοντος μεγαλύτερα φύλλα τοῦ σελίνου καὶ μαγκδανοῦ, τὸ ὁποῖον φυτρώνει εἰς βαλτώδη μέρη· τὸ ἱπποσέλινον. (Ἴμβρῳ).

σ κ ά ν δ α λ ο ν (τὸ) σκανδαλαμίδι. (Ἴμβρῳ).

σ κ ο ύ ζ ω (σκύζω;) ἐβγάζω φωνὴν = φωνάζω, κραυγάζω (χωρίοις).

σ κ ο υ ν τ ρ ῶ (συγκεντρῶ;) μεταβ. καὶ ἀμεταβ. συγκρούω τι, μετ' ἄλλου τινὸς καὶ συγκρούομαι. (Αἴνῳ).

σ κ ο υ ν τ ο υ φ λ ῶ (σκόντος, τυφλός). Ἐρευνῶ εἰς τὰ σκοτεινὰ χωρὶς φῶς. (Αἴνῳ).

σ κ (υ) λ ι ά ζ ω (σκύλος) μετ. καὶ ἀμετ. ἐρεθίζω καὶ ἐρεθίζομαι. (Αἴνῳ).

σ ο φ υ λ ι ά ζ ω βάλλω τι ἀνάμεσα εἰς ἄλλα πράγματα ἴσα - ἴσα χωρὶς νὰ περισσεύῃ τόπος. (Αἴνῳ).

σ μ ο ύ χ ρ α (συμμούχρα) μυχὸς ὥρα; ἐπίρρ. χρονικόν. Τὸ πρωϊνὸ καὶ ἑσπερινὸ λυκαυγές. (Αἴνῳ).

σ ο υ ρ ο λ ά γ η ν ο ν (τὸ) εἶδος λαγήνου μὲ στενὸν στόμα. (Ἴμβρῳ).

σ ο υ ρ τ ά ρ α (ἡ) μονοπάτι (τρύβος) τῶν προβάτων. (Χατζηγυρίῳ).

σ (ο υ) σ ά μ ι (τὸ) σήσαμον (ὁ σπόρος).

σ (ο υ) σ α μ ι ὰ (ἡ) τὸ φυτὸν τοῦ σησάμου, σησάμη. Δεμάτι ἀπὸ σουσαμινιαίς· σησαμίες. (Χατζηγ.).

σ π α ρ γ α ν ό ν ω μεταφ. τίκτω. (Φέρραις).

σ π α ρ γ ό ν ω, τριχόνομαι· διὰ τὰ βυζιὰ εἶναι γεμάτα γάλα καὶ πονοῦν, σπαργάω. (Αἴνῳ).

σ π ά ρ γ ω μ α (τὸ) τρίχωμα, σπάργη. (Αἴνῳ).

σ π ο λ λ α τ ά ω (εἰς πολλὰ ἔτη) λέγω, σπολάτη = εὐγνωμονῶ. (Φέρραις).

σ τ α υ ρ ά δ ε λ φ ο ς. Γίνονται σταυράδελφοι δύο, ὅταν ἀλλάξωσι πρὸς ἀλλήλους τὰ ὑποκάμισά των, ἀ-

δελφοποίητος. (Αἴνῳ).

σ τ α υ ρ ό ν ω ἀπαντῶ (τινα καθ' ὁδόν. (Αἴνῳ).

σ τ α ύ ρ ω σ(ι)ς(ἡ) τὸ μέρος, ὅπου διασταυροῦνται οἱ μίτοι τοῦ ὑφαινομένου ὑφάσματος.

σ τ ο υ π)π ε ῖ (τὸ) τὸ στουπεῖον. Ἐν τῇ φράσει: ἔγινε στουππεῖ, ἔγινε σκνίπα, = ἐμέθυσε πολύ. (Αἴνῳ).

σ τ(ο υ π)π ό ν ω Κυρ. φράζω τρύπαν μὲ σουπεῖον,, βύω. (Αἴνῳ).

σ τ(ο υ)π ό ν ο μ α ι ἴδ. ρουκόνομαι. (Αἴνῳ).

σ τ ρ ά τ α (ἡ STRATA Ἰταλ.), ἡ ὁδὸς ἐπομ.

σ τ ρ α τ ι ώ τ η ς (ὁ· στράτα,), ὁ διαβάτης, ὁδοιπόρος. (Χατζηγ.).

σ(υ μ)μ ε ί ρ(ι)σ α (ἡ, σὺν μείρομαι;) Τὸ σ προφέρεται ὡς σ: λέγονται σ(υμ)μείρ(ι)σσαι αἱ σύζυγοι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συζύγου, μᾶλλον συμμοίρισσα τῆς αὐτῆς μοίρας, τύχης.

σ υ ν τ ά β λ η σ τ ρ ο ν καὶ (ἐν Ἰμβρῳ) στράβληστρον (τὸ) σύν, τρίβω; βάλλω; ἢ στρεβλωτήριον. Ξύλον μακρὺ μὲ τὸ ὁποῖον τσακίζουν καὶ τρίβουν τὰ ἐν τῷ φούρνῳ ξύλα ἢ κάρβουνα διὰ νὰ πυρώσῃ ὁ φοῦρνος. Ἴσως σοδηρόβλαστρον (σίδ. βλαστρίζω) σκάλεθρον. (Ἰμβρῳ).

σ υ ρ(ι)κ ι ὰ (ἡ) εἶδος δένδρου ἀκανθώδους μὲ καρπὸν ἐλαιοειδῆ ἡ Κόνναρος;

σ ύ ρ(ι)κ ο ν (τὸ) καρπὸς τῆς συρκιᾶς, τὸ κόνναρον; (Αἴνῳ).

σ φ ε ν δ ε γ ό ν α (ἡ παραφθορὰ τοῦ) σφενδόνα. (Ἰμβρῳ).

σ π ρ α χ ὶ (τό· σώρακος;) Παγοῦρι· ἀγγεῖον πήλινον ἢ μολύβδινον διὰ ρακήν. (Ἰμβρῳ).

Τ.

τ ε ρ μ ι ν ί ζ ω (Καλλ. TERMINER) ἀπαγορεύω καὶ συμβουλεύω τινα δι' ἀπειλῶν. (Αἴνῳ).

τ α μ β λ α μ π ά σ ι (τὸ) ὕφασμα, τὸ ὁποῖον βάλλουν ἄνωθεν τῆς ἑστίας ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην γωνίαν διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὸ νὰ ἐξέρχηται ὁ καπνός. (Χωρίοις).

τ ὰ - δ ά. Ἴδε λογάτη.

τ ά δ ε - π ο ι ό ς, ά, ό, γεν. ποιανοῦ, ανῆς, ἀντων. ὅ δείνας. (Αἴνῳ).

τ ά δ ε - π ο ῦ ἐπίρρ. τόπου, εἰς τὸ δεῖνα μέρος. (Αἴνῳ).

τ ά δ ε ς (ὁ, ἡ, τὸ) τάδε ἀντ. ὁ δείνας. (Αἴνῳ).

α χ ί ν ι καὶ (ἐν Αἴνῳ) τραχοῦνι (τὸ) ἡ νερουλὴ ζύμη τοῦ σησαμίου, φαγητὸν τρωγόμενον κατὰ τὰς νηστισίμους ἡμέρας.

τ ε τ ο ι ό ν ω (τέτοιος) ρῆμ. ἀντικαταστ. λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ὁμιλοῦντος ἕως ὅτου ἐνθυμηθῇ τὸ κύριον ρῆμα τῆς ἐννοίας, ὡς καὶ τῆς ἀντ. τέτοιος. Ἴδ. αὐτός, (χωρίοις).

τ ε τ ο ι ό ν ω ἐπὶ τὸ ἠθικότερον συνουσιάζομαι. (Αἴνῳ).

τ ζ α μ π ο υ ν ί ζ ω (Ἴδ. ζαμπούνα) = μορμορίζω. Τονθορίζω. (Αἴνῳ).

τ ὶ - λ ο γ ά τ η. Ἴδ. λογάτη.

τ ί ν ι α ς ἐπίρρ. ἐρωτ. τρόπου (ἐκ τοῦ τίς - τίνων - τίνος; μὲ τί τρόπον· πῶς; (χωρίοις).

τ ο σ σ ο υ ν ὸ ς καὶ οὐδ. τοσσουνά, τοσοῦτος (ἐκ τοῦ) τοσσῆνος. (Αἴνῳ)

τ ο υ ρ λ ί τ η ς (ὁ) εἶδος πτηνοῦ ἔχοντος εἰς τὴν κορυφήν του λόφον· ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ κελαδήματός του: Τῦρρρ. Οὔλα τὰ πουλιὰ διαβαίνουν κοῖ τουρλίτης ἀπομένουν,

διὰ τοὺς μένοντας, ὅταν οἱ ἄλλοι ἀνεχώρησαν.

τ ο υ ρ τ ο ύ ρ α (ἡ) εἶδος πτηνοῦ στακτηροῦ. (Χατζηγ.).

τ ρ η χ ό ν ο μ α ι (τραχόω = τραχύνω) ἴδ. σπαργόνω. (Αἴνῳ).

τ ρ ή χ ω μ α (τὸ) τράχωμα· ἴδ. σπάργωμα. (Αἴνῳ).

τ ρ ό χ α λ ο ς (ὁ) τοῖχος μὲ πέτρας μόνον καὶ χωρὶς λάσπην. Τρόχαλος, τρόχμαλος καὶ (τὰ) τρόχμαλα. (Ἴμβρῳ).

τ σ α γ α ν ὸ ς (ὁ) σαγήνη;) ὁ καρκῖνος, (χωρίοις).

τ σ ὰ κ - ἀ λ λ ῶ - κ ο ν τ ὰ ἐπίρρ. χρον. καὶ τόπου = πανύστατα. (Χατζηγυρίῳ).

τ σ α μ π α ν ά ρ α (ἡ) ἴδ. ἀποτσάμπι. (Ἴμβρῳ).

τ σ α π έ λ λ α (ἡ· σκάπτω;) Τσαπὶ πλατὺ 2 - 3 πιθαμῶν, μὲ τὸ ὁποῖον σκάπτουν τὰ ἀμπέλια. Μὴ εἶναι μεταγραμματ. καὶ παραφθορά του: μάκελλα; σκαπάνη. (Αἴνῳ).

τ σ ά ρ χ ο ς· ὁ σῦς ἄρχω ἢ ἔρκος· κοιτάρα· τὸ σπιτάκι τοῦ χοίρου· συφεών. (Χατζηγ.).

τ σ ο υ χ ὰ ς (ὁ) τὸ καρφίον, τὸ ὁποῖον βάλλουν εἰς τὰς ἄκρας τοῦ ἄξονος τῆς ἁμάξης, ἵνα μὴ ἐβγαίνῃ ὁ τροχός, παραξόνιον, χιόνι. (Αἴνῳ).

τ σ έ φ λ υ ο ν (τὸ) ἀντὶ τσέφυλον, τὸ σκληρὸν σκέπασμά τινων ὀπωρικῶν καὶ τοῦ αὐγοῦ. Κέλυφος; (Αἴνῳ).

τ σ ι ρ τ σ ὴ ς (ὁ) ἀχτάρης, γελγοπώλης, ρωποπώλης. (Χατζηγ.).

τ σ ῖ τ σ ο ς (ὁ σύσσιτος) τσατσά, προσφ. νεωτέρου ἀδελφοῦ πρὸς μεγαλύτερον ἀπφά, τέττα. (Αἴνῳ).

τ σ ι τ ο ύ δ ι (τό· σισύρα), ἡ ἐπιδερμὶς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα. Ὅθεν αἱ φράσεις: Τὰ τσιτούδια του φαίνονται, = φορεῖ ἐξεσχισμένα φορέματα ἔγινε τσιτοῦδι = ἐξεγυμνώθη. (Αἴνῳ).

τ σ ί φ ν α (ἡ) πάθος τῶν ὀρνίθων ἐν τῷ στόματι προερχόμενον ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ (κυρίως) ἀπὸ τὴν δίψαν. Ἐκ τοῦ σίφλος ἢ σιφνός.(Αἴνῳ).

τ σ ο ύ κ α (ἡ) ὕψωμα, λόφος. (Χατζηγ.).

τ σ ο ύ ν α (ἡ) ἡ εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἀδραχιοῦ χαραματιὰ εἰς τὴν ὁποίαν σκαλόνουν τὸ κλωθόμενον νῆμα ἢ μαλλίον. (Αἴνῳ).

τ σ ύ μ(μ υ)λ ο ς (ὁ· σὺν μύλος), κοῦσπος· ἡ ξηρὰ ζύμη τοῦ σησάμου ἀφοῦ ἔβγη τὸ λάδι, τὴν ὁποίαν τρώγουν οἱ βόες καὶ τὰ ὅμοια. Ἴδε ταχίνι. (Αἴνῳ).

τ σ ω λ ο ύ φ ι α (τά· ἔξω, ἔσω λόφος) αἱ παρὰ τοὺς κροτάφους λεπταὶ πλεξίδες τῶν γυναικῶν. (Αἴνῳ).

τ ω ρ ι ν ὸ ς (ὁ τῶρα). Οὕτως ὀνομάζονται (ἐν Αἴνῳ), οἱ μεταμφιεσταὶ τῶν μεγάλων ἀπόκρεω. Καὶ εὐφυῶς ὀνομάζονται· διότι προσωρινοὶ εἶναι καὶ ὄχι παντοτεινοί. Ἐνίοτε δὲ φοροῦν καὶ κωδούνια καὶ διὰ τοῦτο (ἐν Σμύρνῃ) λέγονται: κ ω δ ω ν ά τ ο ι.

Υ.

(ὑ)δ ρ ο γ κ ε υ μ έ ν ο ς. (Καιρὸς ὁ ὕδωρ, ἐν χέῳ;) ἕτοιμος νὰ βρέξῃ. Ἐπομβρος. (Ἴμβρῳ).

(ὑ)π ο δ έ ν ο μ α ι· βάλλω τὰ τσαρούχια μου (ἐκ τοῦ) ὑποδέομαι.(Χατζηγυρίῳ).

Φ.

φ α λ ί ν α (ἡ) ὄνομ. κύρ. Φαλῖνός τις Ἕλλην ἀναφέρεται παρὰ Ξενοφῶντι (Κύρ. Ἀνάβ. βιβλ. Β΄ κεφ. α΄), ὡς κῆρυξ τῶν Περσῶν καὶ εὔνους Τισσαφέρνους. Ἴμβρου.

φ α ν ὸ ς (ὁ) σημαντούρα (ἡ) καὶ (ἐν Αἴνῳ) κανδιλ(αν)άφτης· τὸ ἐργαλεῖον τῆς κανδήλας τῶν εἰκόνων εἰς τὸ ὁποῖον περνοῦν τὴν θρυαλλίδα, ἐλλύχνιον. (Χατζηγ.).

φ α ν ὸ ς (ὁ) ὀρφανὸ καὶ μπουμπούνα (πεποιημ. ὡς ἐκ τῆς βοῆς τοῦ πυρός), ἡ φωτιά, τὴν ὁποίαν ἀνάπτουν εἰς τὰς ὁδοὺς κατὰ τὴν πρώτην Αὐγούστου, καὶ πηδοῦν ἄνωθεν αὐτῆς τὰ παιδία. Ἐν Ἴμβρῳ πηδῶντες λέγουν: Αὔγουστε, Καλαὐγουστέ μου, ὥς με ηὗρες νὰ μὰφήσης. Ἀλλοῦ διασκελίζουν τὸν φανὸν διὰ νὰ τινάξουν τοὺς ψύλλους.

φ ά ρ σ α (ἡ) καὶ (τὸ ὑποκορ.) φαρσὶ (τὸ) ἴδε γοργώνα. (Αἴνῳ).

φ ω τ ί ζ ω (= φωτίζω) καὶ ἀόρ. φώτ(ι)σα βλέπω (λέγεται περιπεκτικῶς). (Αἴνῳ).

φ α φ λ α τ ὰ ς (ὁ παφλάζω = μεταφ. φλυαρῶν) λῆρος, μωρολόγος. (Αἴνῳ).

φ ε γ γ α ρ ί ν α (ἡ· φεγγάρι) ὄν. κύρ. Χατζηγ.).

φ λ ω ρ ο ῦ (ἡ· γαλ. FLEUR = ἄνθος) ὄν. κύρ. Ἀνθή; (Ἴμβρῳ).

φ υ λ λ ο λ ο γ ῶ καὶ ξεφυλῶ (ἐκ, φύλλου) ἀνακατόνω τὰ φύλλα βιβλίου.

φ(υ λ)λ ο μ μ ά ρ ι (τό· φυλλοζυμάριον ἴσως κατὰ τὴν ἀρχαίαν συγκοπήν. Καθὼς ἀπαντᾶται εἰς τὸν Ὅμηρον τίποτε = τίποτε, γλακτοφάγων = γαλακτοφάγων. Ὑββάλλειν = ὑποβάλλειν κτλ.) φύλλον ζύμης διὰ ζυμωτικὰ λάγανον. (Ἴμβρῳ).

φ υ ό γ κ ο ς (ὁ φύω ὄγκος). Ὁ ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ κόμπος τοῦ ζωναριοῦ. (Αἴνῳ).

φ(υ)τ ὰ (τὰ κλῶνος ἀμπέλου διὰ φύτευμα, τὰ ὁποῖα πρῶτον προμοσχεύουν καὶ ἔπειτα μεταφυτεύουν. Ἴδε κοιμίζω. (Αἴνῳ).

φ ω τ ὰ (ἡ) ἀντὶ φωτιά· ὁ λύχνος. Τὴν δὲ κυρίως φωτιὰν (πῦρ) ὀνομάζουν στᾶ = στιὰ = ἑστία. μεταφ. σχοινουδίῳ. (Ἴμβρῳ).

Χ.

χ α β ρ ο ῦ ζ ι (τὸ τουρ.) καθῆκι. Περίεργοι εἶναι αἱ διὰ τὸ εὐφημιότερον ὀνομασίαι αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀποπάτου: ἀνάγκη, ἀναγκαῖον χρεία καὶ καθῆκι (= καθῆκον ἴσως· καθῆκι = κατά, θᾶκος).

χ α β ρ ο ύ χ χ α λ ο ν (τό· χαβρούζι, χάχαλον = χηλὴ) κατὰ λέξ. χεῖλος τοῦ χαβρουζιοῦ ἄχρ. Μεταφορικῶς καὶ εὔχρηστον· ὁ ἀχρεῖος καὶ ἀθυρόστομος ἄνθρωπος. (Αἴνῳ).

χ ά ν δ ρ α (ἡ) ὑάλινα μεγάλα κομβολόγια προσίνου καὶ ἄλλου χρώματος τὰ λεγόμενα καὶ βασκαντούραις (βασκαίνω), τὰ ὁποῖα κρεμνοῦν εἰς τὰ νεογνὰ κτήνη, φαίνεται διὰ νὰ μὴ βασκάνωνται, ἐνίοτε κρεμνοῦν εἰς αὐτὰ καὶ τὸ ὄστρακον νεογνοῦ χελώνης Εἰς δὲ τοὺς βόας κρεμοῦν σημεῖον ἡμισελήνου, κατεσκευασμένου ἐκ δύο ὀδόντων Κάπρου προσαρμοσμένων πρὸς ἀλλήλους διὰ λευκοσιδήρου. (Αἴνῳ).

χ ά ν δ ρ ο ν (τὸ) ὑποκορ. τοῦ χάνδρα. Ὁρμαθὸς τοιούτων χρησιμεύει εἰς τοὺς ἀργοὺς ὡς κομβολόγια. (Αἴνῳ).

χαν(ι)κολόγος (ὁ· ἀχάνη, λέγω·) γυαλίκα (= γυλιὸς ἐκ τοῦ γύω) κοφίνι, ἀχάνη. (Αἴνῳ).

χαρακτῆρι (τὸ) ἐργαλεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον χαράζουν τὴν πέτραν τοῦ μύλου· γλυφεῖον, χαρακτήριον. (Χατζηγυρίῳ).

χαρανί, (τὸ) τουρκ. καζάνι· ἀγγεῖον μέγα χαλκοῦν, εἰς τὸ ὁποῖον ζεσταίνουν νερόν, διὰ νὰ πλύνουν τὰ φορέματα, λέβης. (Αἴνῳ).

χαρκιὰς (ὁ) εἰδ. φυτ. ὡς ἡ μαγκούτα. (Ἰμβρῳ).

χατύλια. (τὰ) Τὰ ξύλα, τὰ ὁποῖα βάλλουν μέσα εἰς τοὺς τοίχους διὰ νὰ δένωνται. (Αἴνῳ).

χαχάλι (τὸ) κατ' ἀναδιπλ. (χηλή). Ἐκτὸς τῶν ψαλιδωτῶν ποδῶν τοῦ καρκίνου κλπ. ὀνομάζουν προσέτι καὶ τὰ δύο σουβλερὰ ἄκρα τῆς γραφίδος. (Αἴνῳ).

χηνόστομον καὶ κυνόστομον (τὸ χών, κύων, στόμα)· ἡ ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ἀντίχειρος μέχρι τῆς τοῦ λιχανοῦ ἔκτασις, ἐκλαμβανόμενον ὡς μέτρον, ὡς καὶ τὸ πάλαι φαίνεται καὶ τὸ στόμα τοῦ χηνὸς καὶ τοῦ κυνὸς τόσην ἔκτασιν κατέχει ὅταν ἀνοιχθῆ, Λιχὰς (ἡ) κυνόστομον. (Αἴνῳ).

χλουμπόνα (ἡ· χλουνός;) Κυρίως (ἀλλ' ἄχρηστον) τὸ ὥριμον ἀγγούρι, μεταφ. ὁ κίτρινος καὶ χλωμὸς ἄνθρωπος. (Αἴνῳ).

χορ(ι)κὸν (τὸ) νήπιον ἐκ τοῦ χόριον; (Ἰμβρῳ).

χουνιάζω, φωνάζω (ἐκ τοῦ) ἰακχάζω; ἢ ἰάχω; (χωρίοις).

χ(ου)ιαροχτυπῶ (χουλιάρι, κτυπῶ). Ἐπὶ τὸ περιφρονητικώτερον, τρώγω ἁρπακτικὰ καὶ γρήγορα μιστυλλάομαι - ῶμαι; (Αἴνῳ).

χόχλος (τὸ) βράσιμον· καχλασμός. (Αἴνῳ).

χρυσιμπαμπούλα (ἡ) ζωΰφιον μαῦρον, πτερωτὸν καὶ χρυσολάμπον. (Ἰμβρῳ).

χωρ(ι)σοχάρτι (τό· χωρίζω, χαρτίον). Γράμμα ἀρχιερατικὸν διαλαμβάνον τὴν διάζευξιν συζύγων. Διαζύγιον, βιβλίον ἀποστασίου. (Αἴνῳ).

Ψ.

ψάχαλον (τὸ ἑτερογεν.). Ὁ λεπτὸς καὶ ὀλίγος κατὰ τὸ σῶμα. Γαλλ. DELICAT ἐκ τοῦ ψαφαρὸς ἢ ψαθυρός; (Αἴνῳ).

ψῆμα (τὸ) ἔψημα) κρέας ψητὸν ὀπτὸν (Χατζηγ.).

ψητάδια (τὰ ἑψητὸς) σῦκα τὰ ὁποῖα ὡριμάζουν καλῶς, καὶ στραγγίσουν καὶ ψηθοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ πέσουν ἐκ τῆς συκῆς μόνα των. (Λέσβῳ).

ψιακὴ (ἡ) εἶδος φαρμακιοῦ. Ἀκόνιτος; Πικρὸς ψιακὴ φρ. κοινὴ σημαίνουσα ὑπερβολήν.

ψίχα (ἡ ἐκ τοῦ ψίξ-ιχὸς) τὸ ἐντὸς τοῦ ἄρτου. (Αἴνῳ).

Ω.

ὦρκος (ὁ· ἀντὶ χώρικος ὡς ἐκ τοῦ ἰχώρ;) ἔμπυον. Ἰχώρ, πῦον. (Αἴνῳ), ὄμπυος.

ὤμμορφα ἄμμορφα (= εὔμορφα) ἐπίρρ. τρόπου, εὐπρεπῶς. Σεμνὰ - σεμνά. Σαρ. Ἐκκλ. (Αἴνῳ).

Σημ.: Ἐν τῇ παρούσῃ λεξιλογίᾳ, ὅπου σημειοῦμεν: χωρίοις σημαίνει τὰ χωρία Αἴνου καὶ Κεσσάνης ὅπου Χατζηγύριον 2 - 3 χωρία τῶν πέριξ αὐτοῦ.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Η ΘΡΑΚΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΛΑΥΟΙ

Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα ξαίρουμε ὅτι ἐξέλιπε ὁλότελα μὲ τὴν διάδυση τοῦ χριστιανισμοῦ στὴ Θράκη τὸν 4 — 6 αἰῶνα μ.Χ. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι παγκοίνως σχεδὸν ἄγνωστη καὶ πολὺ λίγο γνωστὴ στοὺς εἰδικοὺς γλωσσολόγους. Ὁ Ξενοφώντας μαρτυρᾶ ὅτι ἦταν ἀκατάληπτη στοὺς Ἕλληνας τῶν χρόνων του. Ἐκεῖνος συνεννοήθηκε μὲ τὸ Σεύθη, βασιλιὰ τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν, μὲ διερμηνέα. Ὁ Ἡσύχιος μᾶς περισώζει μερικὲς θρακικὲς λέξεις, ὅπως κι ἄλλοι ἀρχαῖοι γραμματικοὶ καὶ συγγραφεῖς. Τὶς ἔμαθαν μὲ τὴ Θρακοελληνικὴ ἐπικοινωνία, μὲ τὶς ἐπιδρομές. Σώζονται καὶ τοπωνύμια καὶ κύρια ὀνόματα, ἀλλὰ μέλληνικὲς καταλήξεις καὶ βρίσκονται σ' ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν ἄπειρες. Διαπιστώνεται δὲ ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα ἀνήκει στὴν Ἰαπετικὴ ἢ Ἰνδογερμανικὴ ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴ ὁμοφυλία, ποὺ ἔχει στενώτατη συγγένεια μὲ τὴν Ἑλληνική. Αὐτὸ φαίνεται, λένε οἱ γλωσσολόγοι, ἀπὸ τὶς καταλήξεις. Δυστυχῶς δὲ σώζεται κείμενο μὲ συνεχῆ λόγο στὴ Θρακικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ γνωρίσουμε καὶ τὸ τυπικὸ καὶ τὴ σύνταξή της. Γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν Θρακῶν καὶ τὰ λείψανά της καὶ τὴ συγγένειά της μὲ τὶς Ἰνδοευρωπαϊκὲς γλῶσσες ἔχουν γραφῆ πολλὰ ἀπὸ ξένους γλωσσολόγους. Καὶ λένε: ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα εἶναι αὐτὴ ἡ πανάρχαια Θρακοφρυγική, ποὺ ἔχει διαλεκτικοὺς ἰδιωτισμούς, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐξέλιξη στοὺς τύπους καὶ τὴν ἔκφραση κατὰ τὴν ἀπαίτηση τοῦ καλοῦ λόγου, ποὺ ἀπαντᾶ σὲ φιλολογικὰ ἔργα, καὶ στεροῦνται οἱ ἀπολίτιστοι καὶ βάρβαροι Θρᾷκες.

Ὁ Ἡρόδοτος πρῶτος μιλεῖ γιὰ τὴν συγγένεια τῶν Θρακῶν πρὸς τοὺς Φρύγες. Τὰ λεγόμενά του (VII - 73) προσείλκυσαν τὴν προσοχὴ τῶν γλωσσολόγων, ποὺ κατέληξαν ὁμόφωνα στὸ συμπέρασμα τῆς μεγάλης συγγενείας τῆς Θρακικῆς πρὸς τὴν Φρυγικὴ γλῶσσα καὶ τὴν Ἀρμενική. Ἄλλοι προχωροῦν πιὸ τολμηρὰ καὶ βρίσκουν συγγένεια στενὴ τῆς Θρακικῆς μὲ τὴ Λιθουανική. Οἱ Σλαῦοι πάλιν γλωσσολόγοι ἀπὸ τὴν ταυτότητα μερικῶν ριζῶν, βγάζουν τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Θρᾷκες πρέπει νὰ ὑπαχθοῦν στὰ Σκυθικὰ ἢ Σλαυικὰ φῦλα. Ἀλλὰ μὲ τὴ σύμπτωση μιᾶς πεντάδας ὀνομάτων φύλων ἢ τὴν ταυτότητα μερικῶν λέξεων εἶναι ὀρθὸ νὰ παίρνεται ὡς ἀσφαλὴς ἀπόδειξη, ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα εἶναι σκυθικὴ ἢ σλαυική;

Εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι ἡ γλωσσολογία στὰ τελευταῖα χρόνια ἔκαμε πολλὲς προόδους, γιατὶ μὲ τὴ σύγκριση τῶν γλωσσῶν ὄχι μονάχα τὴ συγγένειά τους καθώρισε, καὶ πεθαμένες γλῶσσες ἐξήγησε καὶ πολλὲς ἀλήθειες ἱστορικὲς ἀποκάλυψε καὶ διέλυσε καὶ πλάνες ὅσο γιὰ τὴ συγγένειά τους, μὲ τὴ βοήθεια ἀπ' ἄλλες ἐπιστῆμες, ὅπως ἡ ἀρχαιολογία ἢ ἡ μυθολογία καὶ ἡ λαο-

γραφία, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς πέφτει σὲ ἀπιθανότητες καὶ παραδοξολογίες ὅσες φορὲς βγαίνει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ παράδοση καὶ τὸν ἴσιο δρόμο γιὰ νεωτερισμὸ ἢ σέρνεται ἀπὸ ἔμμονες ἰδέες ἢ ἀπὸ πολιτικοὺς λόγους, ὅπως παθαίνουν οἱ Σλαῦοι. Τέτοια ἔγιναν πολλά. Ἐδῶ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ φέρη παραδείγματα γιὰ νἀποδείξη τὴν ἀλήθεια αὐτή. Βέβαιο εἶναι ὅτι οἱ Σλαῦοι σύγχρονοι γλωσσολόγοι τὸ ἐπιδιώκουν αὐτὸ γιὰ νἀπομακρύνουν δηλ. τὴ Θρακικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴ συγγενῆ της Ἑλληνική. Ἔτσι πολλὲς παραδοξολογίες καὶ ἀστειότητες δημιουργήθηκαν ἀπὸ τοὺς Σλαύους γλωσσολόγους, ποὺ φέρνουν τὰ πιὸ ἀπίθανα καὶ πιὸ παράλογα ἐπιχειρήματα.

Ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν, ὅπως καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν Σκυθῶν καὶ ἄλλων Μικρασιατικῶν λαῶν πιθανώτατα δὲν γράφονταν. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὴ Θράκη, ποὺ εἶναι ὅλες Ἑλληνικές. Τοῦτο γίνονταν, γιατὶ οἱ Θρᾶκες σὰν πρωτογενεῖς ἀσχολούνταν μὲ τὴ γεωργία, κτηνοτροφία, τὸ κυνήγι, ἕως ὅτου ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μπῆκε στὴ χώρα τους καὶ σύγκαιρα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γραφή, ποὺ ἐμπόδισε ἀναμφιβόλως τὴ γραφὴ τῆς ἀκατέργαστης Θρακικῆς γλώσσας. Οἱ Θρᾶκες δὲν εἶχαν φιλολογικὰ ἔργα, γι' αὐτὸ καὶ θεωροῦσαν περιττὴ τὴ γραφὴ τῆς γλώσσας τους. Γιατὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες δὲ μνημονεύονταν Θρᾶκες ποιητές. Οἱ παιᾶνες τους, τὰ θούριά τους, ἦταν ἡμιάγρια καὶ βάρβαρα καὶ δὲν ἄξιζαν νὰ γραφοῦν. Τὰ Ὀρφικά, Ἀργοναυτικά, Λιθικά, ὕμνοι θεῶν κλπ. εἶναι ποιημένα ἀπὸ Ἕλληνες ποιητὲς στὸν 2 καὶ 3 μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν ὁ ἑλληνισμὸς ἀνθοῦσε στὴ Θράκη. Ἔτσι ὡς ἄγραφη γλῶσσα ἡ Θρακική, ἐκτοπίσθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ κι ἀντικαταστήθηκε.

Καὶ ἡ ἐκτόπιση ἄρχισε ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ Εὐξείνου μὲ τὶς πολυάριθμες ἑλληνικὲς ἀποικίες. Ἔτσι κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ὁ βασιλιὰς Σεύθης καταλάβαινε τὰ Ἑλληνικά. «Συνίει δὲ αὐτὸς Ἑλληνιστὶ τὰ πλεῖστα» κι ἄλλοι βασιλιάδες τὰ μιλοῦσαν, γιατὶ εἶχαν ἔλθει σ' ἐπιγαμία μ' ἑλληνίδες κεἶχαν στενὲς σχέσεις μ' ἕλληνες στρατηγοὺς καὶ μάλιστα Ἀθηναίους, ποὺ ἦταν τὸ κοινωνικὸ ἀφρόγαλα τοῦ τότε ἀρχαίου κόσμου. Αὐτὸ εἶχε συμβῆ καὶ μὲ τοὺς Βουλγάρους, ποὺ μιλοῦσαν κἔγραφαν ἑλληνικὰ ἀπὸ τὶς σχέσεις τους πρὸς τὸ Βυζάντιο ἢ τὶς ἐπιγαμίες μὲ ἡγεμονίδες τοῦ Βυζαντίου ἢ τὴν ἀνατροφή τους σ' αὐτό.

Στὰ 1912 βρέθηκε μιὰ ἐπιγραφὴ πάνω σὲ χρυσὸ ἀβάκιο δακτυλίου, ποὺ μαζὶ μἄλλα κτερίσματα ἀποκαλύφθηκε σἕναν τύμβο τοῦ χωριοῦ Ἐξέροβο στὴν πεδιάδα τοῦ Ἕβρου. Αὐτὴ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι Ἑλληνική. Ὑποτέθηκε πὼς μπορεῖ νἆναι καὶ σὲ Θρακικὴ γλῶσσα, κἔγινε ἀγώνας πῶς νὰ ἑρμηνευθῆ. Βούλγαροι καὶ ξένοι ἀγωνίσθηκαν νὰ τὴν ἐξηγήσουν ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ καὶ λεξιλογικά, καὶ φωνητικά, καὶ τυπικὰ προσκρούει καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι συντεταγμένη στὴν ἑλληνική, ὅπως τὴ μιλοῦσαν περεφθαρμένα οἱ βαρβαρόφωνοι Θρᾶκες «κατ' ἐπίδρασιν» τῆς ἰδικῆς των γλώσσας.

Ἡ ἐπιγραφή, ποὺ γέννησε τόσον Ὁμηρικὸ καβγά, κατέληξε νὰ ἑρμηνευθῆ λογῆς λογιῶν. Ἐδῶ παραθέτω ἀπὸ τις πολλὲς μιὰ βουλγαρικὴ ἑρμηνεία καὶ μιὰ ἑλληνική. Ἡ βουλγαρικὴ ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι σὲ Θρακικὴ γλῶσσα: «Ἐγὼ ὁ Ρωλιστενέας (υἱὸς τοῦ Νερενέα τὴν προσφορὰν γεύομαι (δηλ. τοῦ παρακειμένου κατὰ τὴν πρόθεσιν δείπνου) ἡ Ἀραζεία τὴν Πατρίδα Τιλέζυπτα ἀνήρτησέ μοι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα». Ἀλλὰ εἶναι βεβιασμένη ἡ ἑρμηνεία καὶ ἐτυμολογικὰ καὶ ἑρμηνευτικά. Ἡ ἑλληνικὴ ἑρμηνεία τοῦ Ἀποστολίδη ἔχει ὡς ἑξῆς: «(Ἐγὼ) ἡ Ρωλισθενειὰς τοῦ Νερένου (θυγάτηρ) Τιλαταία, παρθένος (εἶμαι κτήτωρ τοῦ δακτυλίου)· ἡ ἱερὰ (ἢ ἡ ἀκμάζουσα) Τιλέζυπτα, ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀράζου, ἠγάπησέ με ἐκ θαυμασμοῦ (ἢ εἶχεν ἀγαπήσει με)».

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα μὲ τὴν Ἑλληνικὴ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ καλύτερα καὶ ἀσφαλέστερα καὶ πιθανώτερα, γιατὶ ἡ Ἑλληνικὴ εἶναι πιὸ συγγενὴς μὲ τὴ Θρακικὴ παρὰ μὲ τὴν Λιθουανικὴ ἢ Σλαυικὴ ὅπως ἤθελαν πολλοί. Δυστυχῶς μέχρι σήμερα δὲν βρέθηκε καμιὰ ἄλλη Θρακικὴ ἐπιγραφή, ὥστε νὰ βεβαιωθοῦμε ὅτι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα γράφονταν, ἕως ὅτου ἐκτοπίσθηκε καὶ ἀντικαταστήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνική.[1] Πάντως, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἑρμηνεία τοῦ Ἀποστολίδη βεβαιώνεται ὅτι ἀπὸ τὰ καταληκτικὰ φαινόμενα, ποὺ εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ κάθε γλώσσας καὶ διαλέκτου, δὲν εἶναι ἡ Θρακικὴ γλῶσσα πολὺ διάφορη τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἀθῆναι Ἰούνιος 16 — 65

ΤἸ ΕΓΙΝΕΤΟ ΟΣΑΚΙΣ ΕΚΤΙΖΕΤΟ ΝΕΟ ΣΠΙΤΙ

(Ἕνα κείμενο ἑκατὸ χρονῶν)

«Τὸ χωρίον Ἰντζέκιοϊ μολονότι εὑρίσκετο εἰς τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τοῦ Ἱεροῦ ὄρους τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, δὲν εἶχε πολλὰ πετρώδη στρώματα, διότι τὸ ἱερὸν Ὄρος εἶναι χωματῶδες, κεκαλυμμένον ὑπὸ δασωδῶν ἐκτάσεων ἐκ ποικίλων δένδρων, ἤτοι δρυῶν, φυλληρῶν, πτελεῶν, ὀξυῶν σφενδάμων, ἰτεῶν, πρίνων, λεπτοκαρυῶν καὶ ἄλλων. Διὰ τοῦτο ὅσοι ἔκτιζαν σπίτια, ἐξοικονομοῦσαν πέτρας διὰ τὰ θεμέλια καὶ τὸν βόρειον τοῖχον καὶ ἄνω τῶν θεμελίων μέχρις ἑνὸς μέτρου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Ἔπειτα ἐστήνοντο χονδροὶ στύλοι εἰς 4 γωνίας καὶ ἄλλοι λεπτότεροι εἰς τὰ διάμεσα διαστήματα καὶ συνεδέοντο ἀναμεταξύ των μὲ λεπτότερα δοκάρια. Εἰς τὸ μέσον δὲ τοῦ ἐδάφους ἐστήνετο ἕνας χονδρὸς στύλος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀκουμβοῦσαν ὁριζόντια χονδρὰ ξύλα, τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον ἄκρον ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἀκραίων στύλων τῶν πλευρῶν.

1) Πολὺ ἐσφαλμένα ὥστε ὁ κ. Θεοτοκᾶς ἰσχυρίσθηκε πὼς τὸν ἐβεβαίωσεν ὁ διευθυντὴς μουσείου Φιλιππουπόλεως, ὅτι ὑπάρχουν ἄλλες ἑκατὸ ἐπιγραφὲς ποὺ τὶς ἀπεκρυπτογράφησαν!! Ψέμμα Βουλγαρικό. (Βλ. «Βῆμα» 1 Ἰουνίου 1965).

«Ἐπὶ τῶν ξύλων τούτων ἐκαρφώνοντο αἱ σανίδες, ποὺ ἀπετέλουν τὸ πάτωμα εἰς ὕψος 3 - 3½ μέτρων ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἐπὶ τοῦ τοιούτου σκελετοῦ ἐστηρίζετο ἄλλος σκελετὸς διὰ νὰ ὑποβαστάζῃ τὴν στέγην εἰς ὕψος 3 μέτρων. Τῆς στέγης ἡ ράχις ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐπίσης χονδρὰ ξύλα ὁριζοντίως τεθειμένα καὶ στηριζόμενα ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν ἔναντι ἀλλήλων. Ταῦτα συνεδέοντο μὲ ἄλλα ξύλα λεπτότερα, τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἄκρον ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ράχεως, τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων ἐπικλινῶς. Καὶ ἐπὶ τούτων ἐκαρφώνοντο λεπταὶ σανίδες (τενεκέδες λεγόμεναι) καὶ ἐπὶ τούτων τὰ κεραμίδια.

«Τὴν ἐργασίαν ταύτην διηύθυνεν ὁ ἀρχιμάστορας (Κάλφας), ὁ ὁποῖος ἔκαμνε καὶ τὸ σχέδιον τῆς οἰκίας, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλέγοντο μαστόροι. Ὅτε δὲ ἡ ἐργασία ἔφθανεν εἰς τὸ στήσιμον τῆς στέγης, ἐτίθετο καὶ τὸ λεγόμενον Ἀσκί. Ἡ λέξις εἶναι Τουρκικὴ καὶ σημαίνει Κρεμάστρα.

«Ὑψοῦντο δύο κοντάρια ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων πλευρῶν, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν κονταρίων ἐδένοντο κλάδοι ἀειθαλῶν δένδρων ἐν εἴδει ἀνθοδεσμῶν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἱστῶν ἐδένετο σχοινίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκρεμῶντο τὰ δῶρα διὰ τὸν κάλφαν καὶ τοὺς μαστόρους τὰ ὁποῖα ἤρχιζαν νὰ στέλλωνται ἀπὸ τὸν νέον, ποὺ ἔκτιζε τὸ σπίτι, ἀπὸ τὴν ἀρραβωνιαστικήν του τὴν μέλλουσαν οἰκοκυρὰν καὶ ἀπὸ ἄλλα μέλη τῶν δύο οἰκογενειῶν καὶ ὅλων τῶν πλαγίων συγγενῶν καὶ φίλων.

«Ἡ διαδικασία δὲ τῶν δώρων τούτων ἐγίγνετο ὡς ἑξῆς: Ὁ μὲν νέος μέλλον οἰκοκύρης, μόλις ἐστήνετο τὸ Ἀσκὶ (σημεῖον ὅτι πλησιάζει τὸ τέλος τῆς οἰκοδομῆς) προσέφερε 3 — 4 πήχεις τσόχα, ἡ δὲ μέλλουσα οἰκοκυρὰ ἕνα ὑποκάμισο μεταξωτὸ κεντημένο. Συνωδεύοντο δὲ ταῦτα μὲ κάνιστρον (πανέρι) ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθεντο πιατέλλα μὲ χαλβᾶ ὡς μεζὲς διὰ τὸ γαλόνι ρακῆς μὲ τὸ ὁποῖον συνωδεύετο τὸ δῶρον. Τότε ἕνας ὡρισμένος μάστορας, ποὺ ἤξευρε καλὰ τὸ μάθημά του, ἀνέβαινεν ἐπὶ τῆς στέγης, ποὺ ἦτο τὸ Ἀσκί, ἐλάμβανε τὴν τσόχα τοῦ γαμβροῦ καὶ ἐπιδεικνύων τρόπον τινὰ αὐτὴν ἤρχιζε στεντορία τῇ φωνῇ νὰ διαλαλῇ τὸ κομισθὲν δῶρον διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἀλλὰχ μπὶν μπερικιὰτ βερσίν!!! Ὁ Θεὸς χίλια καλὰ νὰ δίνῃ».

«α΄ Σημείωσις. Ὅλα τὰ διαλαλούμενα τὰ ἔλεγεν εὐκρινῶς καὶ μὲ συρτὴν φωνήν, ὥστε νὰ δίδεται κάποια μουσικότης εἰς τὴν ἀπαγγελίαν. Καὶ ἔπειτα ἐξηκολούθει: «Α΄. α΄. α΄. ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ εὐλογῇ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ ἀφεντικοῦ μας, ποὺ ἔστειλε σήμερα ἕνα μεγάλο δῶρο καὶ ἀκριβὸ εἰς τὸν κάλφαν μας μὲ ἕνα χρυσὸ φλωρὶ δεμένο. Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ πάγῃ νὰ προσκυνήσῃ τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο.

«β΄ Σημείωσις: Εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸ ὄνειρο ἑκάστου χριστιανοῦ καὶ ὡς μεγάλη εὐτυχία ἐθεωρεῖτο ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (Χατζηλίκι) καὶ ἡ ἐπωνυμία «Χατζῆ» ἐθεωρεῖτο τίτλος τιμητικός. Διότι καὶ τὸ ταξείδιον τῶν προσκυνητῶν ἦτο κοπιῶδες μὲ τὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ πολυδάπανον καὶ δῶρα πολλὰ ἐκόμιζον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, εἰς τοὺς

προϋχοντας, συγγενεῖς καὶ φίλους. Ἐθεωροῦντο τρόπον τινὰ πρόσωπα μετέχοντα κάποιας ἱερότητος. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των τοὺς ὑπεδέχοντο οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου μετὰ ψαλμωδιῶν καὶ ἐξαπτερύγων μέχρι τοῦ Ναοῦ, ὅπου ἐψάλλετο δοξολογία εἰς τιμήν των καὶ δεήσεις ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ εὐχαὶ ὑπὲρ διαφυλάξεως τῆς ὑγείας των. — Πέτρα νὰ πιάνῃ, ἀσῆμι νὰ γίνεται. Χῶμα νὰ πιάνῃ μάλαμα νὰ γίνεται. Ἐὰν ὁ στείλας τὸ δῶρον εἶχε πρόβατα, ἐξεφωνεῖτο ἡ εὐχή: «Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ ἴδῃ στὴν μάνδρα του χιλιάδες πρόβατα». Ἐὰν ἦτο γεωργὸς ἡ εὐχή: «Ἕνα νὰ σπέρνῃ, χίλια νὰ γένωνται».

«Ἔπειτα ἐλάμβανε τὸ ὑποκάμισο τὸ σταλὲν ὑπὸ τῆς μελλούσης οἰκοκυρᾶς τῆς κτιζομένης οἰκίας καὶ ἤρχιζε νὰ ἐξυμνῇ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, τῶν γονέων της καὶ νὰ περιγράφῃ τὸ σταλὲν ὑποκάμισον ὡς μεταξωτὸν καὶ κεντημένον μὲ χρυσάφι κλπ. κλπ. Ἀπὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ἐστέλλοντο συνεχῶς καὶ τὰ μανδύλια τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τῶν δύο οἰκογενειῶν. Ὁ δὲ ἐκφωνητὴς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ἔργον εἶχε νὰ ἐκφωνῇ εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ μανδύλιον ἑκάστου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐπιφώνησιν ἐτιτλοφορεῖτο ὡς μεταξωτόν, τὸ δὲ εἰς τὴν ἄκραν δεμένον νόμισμα ὡς Κωνσταντινᾶτο φλωρί Ἡ εὐχὴ διὰ τὸν Ἅγιον Τάφον ἦτο κοινὴ γιὰ ὅλους καὶ ἰδιαιτέρως δι' ἕκαστον ἀναλόγως τοῦ ἐπαγγέλματος ἑκάστου. Ἐὰν δὲ ὁ στέλλων τὸ μανδύλιον ἦτο νέος καὶ ἐλεύθερος ἐξεφωνεῖτο μετὰ τὰς ἄλλας εὐχὰς καὶ ἡ ἑξῆς: «Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ πάρῃ μιὰ κοπέλλα νᾶναι ἄσπρη καὶ παχειὰ σὰν τὴν μπαμπακιά. Νἄχῃ καὶ ξανθὰ μαλλιά, νὰ τὴν ἔχῃ τὸν χειμῶνα ποὺ τὰ χιόνια τὰ πολλά. Ἀλλὰχ μπὶν μπερικιὰτ θερσίν!!!».

«Κατὰ τὴν ἑβδομάδα, ποὺ ἐστέλλοντο τὰ δῶρα, ποὺ ἐνεγκωμιάζοντο ὑπὸ τοῦ ἐκφωνητοῦ, οἱ λοιποὶ μαστόροι ἀπετελείωναν τὴν διαίρεσιν τῆς οἰκίας εἰς δωμάτια κατὰ τὸ σχέδιον, ἔχριον τὰ τοιχώματα, ποὺ ἐχώριζαν τὸ κάθε (δωμάτιον) διαμέρισμα, ἔπειτα τελευταῖον ἔθετον τὰ κεραμίδια τῆς στέγης καὶ ἀφοῦ ἐτελείωναν ὅλα παρεδίδετο ἡ οἰκία τελεία εἰς τὸν οἰκοκύρην πρὸς καθαρισμόν. Καὶ τὸ μὲν ἄνω τμῆμα ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς κατοικία τῆς οἰκογενείας, τὸ δὲ ἰσόγειον ἢ κατώγειον λεγόμενον διηρεῖτο εἰς δύο, ἤτοι εἰς σταῦλον διὰ τὸ ἄλογον καὶ τοὺς βοῦς, καὶ τὸ ἕτερον ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη τῶν γεννημάτων καὶ ἄλλων χρειωδῶν. Οἱ δὲ μαστόροι μὲ τὸν κάλφαν ἐπληρώνοντο, ἐμοιράζοντο τὰ δῶρα, καὶ ὁ μὲν κάλφας ἐλάμβανε τὴν τσόχαν καὶ τὸ ὑποκάμισον, οἱ δὲ ἄλλοι τὰ μανδύλια καὶ ἀπήρχοντο...

† Γ. ΓΙΑΝΝΑΚΑΚΗΣ
Διδάσκαλος Θράκης

ΟΛΟΧΡΥΣΗ ΠΡΟΤΟΜΗ
ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΡΑΪΑΝΟΥ
Ἀνευρέθη εἰς Ἁγίαν Πέτραν Διδυμοτείχου
παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πλωτινούπολιν

Πολύτιμο εὕρημα ἀνεκαλύφθη τυχαίως ἀπὸ τὴν φρουρὰ τοῦ Τάγματος Διδ)τείχου, στὸν χῶρο τῆς Ἁγίας Πέτρας, ὅπου ἤδη τοποθετεῖται μετ' ἀσφαλείας ἡ ἀρχαία πόλις Πλωτινούπολις. Τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ στοργὴ τῶν ὁπλιτῶν καὶ ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς καὶ ἡ χαρά τους γιὰ τὸ προγονικὸ εὕρημα μᾶς κατασυγκινεῖ.

Ἐμφανίζει τὴν ὑψηλὴ πνευματικὴ στάθμη τοῦ στρατοῦ μας καὶ τὸν ἀληθινὸν πατριωτισμὸν ποὺ τὸν διακατέχει.

Δὲν πρόκειται περὶ συνηθισμένου εὑρήματος—ὄστρακα, ἀγαλματίδια, στῆλες, νομίσματα—ποὺ τὰ θρακικὰ χώματα διαφυλάσσουν καὶ προκαλοῦν τὴν ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴν ἔρευνα τοῦ πολυϊστορήτου χώρου μας.

Πρόκειται περὶ χρυσῆς προτομῆς αὐτοκράτορος Ρωμαίου, ποὺ θὰ τὸν ἐτίμησε ἡ Πλωτινούπολις ὡς εὐεργέτην της. Στὴ Μάκρη καὶ Μαρώνεια σώζονται στῆλες μὲ ψηφίσματα πρὸς τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας γιὰ τὶς εὐεργεσίες τους πρὸς τὶς θρακικὲς πόλεις, ποὺ τὶς ἄφησαν ἐλεύθερες — CIVITAS LIBERA. —

Ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Πλωτινούπολις, χτισμένη στὸν λόφο Ἁγία Πέτρα, νοτίως τοῦ Γυμνασίου Διδυμοτείχου, καὶ δίπλα στὸν Ἐρυθροπόταμο, πάνω στὰ θεμέλια ἄλλης ἀρχαίας θρακικῆς πόλεως, ἐπῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ εὐεργέτη καὶ φιλέλληνα αὐτοκράτορα Τραϊανοῦ, Πλωτῖνα ἢ Πλωτίνη, μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ὅτι τὸ εὕρημα εἶναι ἀφιέρωμα τοῦ Δήμου «Πλατινουπολιτῶν» πρὸς τὸν Τραϊανὸ γιὰ νὰ τὸν τιμήσῃ, ὅπως ἐτίμησε καὶ τὴν Αὐγούστα σύζυγό του Πλωτί-νη.

Τὸ εὕρημα εἶναι ἐξαιρετικὸ καὶ μοναδικὸ ὄχι μονάχα στὰ εὑρήματα τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι προτομὴ — μποῦστο — ὁλόχρυση — «ἄπευθος χρυσὸς» — στὸ ἥμισυ περίπου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους (0,25 μ. ὕψους ἀπὸ τὸ στῆθος) θαυμασίας τέχνης καὶ διατηρημένη ὑπέροχα σὰν νὰ εἶναι τώρα βγαλμένη ἀπὸ τὸ καλούπι — μήτρα. — Ἡ σκαπάνη προσέκρουσε στὸν κρόταφο καὶ τὸ κρανίο καὶ κάπως τὴν ἔβλαψε, ἀλλὰ ἡ βλάβη εὔκολα ἐπανορθώνεται.
τὸ καλούπι — μήτρα. Ἡ σκαπάνη προσέκρουσε στὸν κρόταφο καὶ τὸ βάρος της εἶναι 980 γραμμάρια χρυσοῦ 24 καρατιῶν.

Παριστάνει ρωμαῖο αὐτοκράτορα — τὸν Τραϊανὸ 98 - 117 μ.Χ. κατὰ

πᾶσαν πιθανότητα — μὲ σγουρὸ μαλλί, γένειο, θώρακα φολιδωτὸ ἢ ἁλυσιδωτὸ καὶ στὸ στῆθος ἐξέχει τὸ γοργόνειον — ἡ Μέδουσα — ἐπιμελημένης παραστάσεως. Ἀπὸ τὰ μάτια λείπουν οἱ κόρες, ποὺ εἶχαν ἐνθέσει ἀπὸ ἄλλη ὕλη καὶ ἔπεσαν μὲ τὸν καιρὸ στὰ χώματα καὶ χάθηκαν.

Τὸ βάθρο στὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο ἡ προτομὴ λείπει. Φαίνονται ὅμως στὴν ράχη τῆς προτομῆς οἱ τύποι τῶν καρφιῶν ποὺ ἦταν καρφωμένοι σ' αὐτό. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ὅτι δηλ. βρέθηκε ἡ προτομὴ δίχως τὸ στήριγμά της, τὸ ὅτι ὁ χῶρος ποὺ ἀνακαλύφθηκε δὲν ἔχει χαλάσματα καὶ ἐρείπια γιὰ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἔπεσαν καὶ ἐσκέπασαν τὸ ἄγαλμα καὶ τὸ ὅτι ἡ προτομὴ ἦταν πολύτιμη — χρυσὸς ἑνὸς κιλοῦ περίπου — δίνει τὸ ἐνδόσιμο νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ προτομὴ ξηλώθηκε ἀπὸ τὸ βάθρο της καὶ τὸ ἱερὸ στὸ ὁποῖο ἦταν στημένη καὶ οἱ φρουροί, ἢ κάποιοι ἁρμόδιοι, τὴν ἐπῆραν καὶ τὴν ἔθαψαν ἐκεῖ ποὺ βρέθηκε σήμερα γιὰ νὰ τὴν διαφυλάξουν προφανοὺς ἀπὸ κάποιαν ἐπιδρομή.

Καὶ πόσες δὲν ἔγιναν αὐτοῦ ὡς τὸν 12ο αἰῶνα, ποὺ ἐσταδιοδρόμησεν ἡ Πλωτινούπολις μὲ τὰ αὐτοκρατορικὰ προνόμια καὶ μὲ ἕδρα Ἐπισκόπου!

Τὸ σπάνιο αὐτὸ καὶ μοναδικὸ — ὅπως ἐπιμένομε — εὕρημα τῆς Πλωτινουπόλεως πιστοποιεῖ ὅτι ἡ θέσις τοῦ Διδυμοτείχου «Ἁγία Πέτρα» εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ χῶρος τῆς Πλωτινουπόλεως, γιατὶ ἂν καὶ βρέθηκαν ἐπιγραφὲς — ἀρχιμανδρίτης Βαφείδης — καὶ νομίσματα καὶ μέλη ἀρχαίων κτισμάτων — κιονόκρανα — ποὺ φυλάσσονται στὸ Γυμνάσιο Διδυμοτείχου, ὑπάρχει ἡ διαφωνία ὅτι ἡ Πλωτινούπολις ἦταν βορείως τοῦ Διδυμοτείχου ἢ στὸ Πύθιο, ἢ στὸ Οὐζοὺν - Κυοπροὺ τῆς Ἀνατ. Θράκης ἢ καὶ ἀλλοῦ.

Μὲ τὸ εὕρημα ὅμως αὐτὸ πιστοποιεῖται ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι ἡ Ἁγία Πέτρα τοῦ Διδυμοτείχου — τὸ ὕψωμα νοτίως τοῦ Γυμνασίου ὡς τὴν Σιδηροδρομικὴ Γραμμὴ — εἶναι ὁ χῶρος ποὺ κατεῖχε ἡ Πλωτινούπολις καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλλη ἀρχαιότερη μὲ ἄγνωστο ὡς σήμερα ὄνομα καὶ τοῦτο, διότι τὰ εὑρήματα ὄστρακα, μωσαϊκά, μέλη ἀρχαίων κτισμάτων, νομίσματα, στέρνες, κλίμακες ἀπὸ τὸ ὕψωμα πρὸς τὸν Ἐρυθροπόταμο — ἐμφανίζουν τὸν χῶρο μὲ παναρχαία ἱστορία καὶ ὄχι μονάχα ρωμαϊκὴ καὶ βυζαντινή.

Ἦταν λιμάνι πάνω στὸν Ἔβρο καὶ τὰ πλοῖα ἔφταναν ὡς ἐκεῖ καὶ βρέθηκαν κομμάτια ἀγγείων προϊστορικῶν καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων.

Ἡ προτομὴ κατακάθαρη καὶ λάμπουσα, ἐθαυμάσθη καὶ οἱ στρατιωτικὲς ἀρχὲς εἰδοποίησαν σύντομα τὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Θράκης — Κομοτινὴ — νὰ ἐπιληφθῆ τοῦ ζητήματος τῆς παραλαβῆς της.

Ἔτσι τὴν Κυριακὴ — 6)6)65 — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Θράκης κ. Κ. Τρεμόπουλος, γυμνασιάρχης Κομοτινῆς, ὁ ἔκτακτος ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἀγγ. Ποιμενίδης καὶ ὁ τοῦ Διδυμοτείχου κ. Φυντάνης, καθὼς καὶ ὁ φύλαξ ἀρχαιοτήτων Κομοτινῆς, παρέλαβαν ἀπὸ τὴν στρατ. ἀρχὴ τοῦ Διδυμοτείχου τὸ πολύτιμο εὕρημα, παρισταμένου καὶ τοῦ Δημάρχου Διδυμοτείχου κ. Στ. Χ'' Στεργίου.

Ἡ προτομὴ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Κομοτινῆς, ἀφοῦ ὑπεγράφησαν τὰ σχετικὰ Πρωτόκολλα παραδόσεως καὶ παραλαβῆς της.

Τὸ εὕρημα θὰ μελετηθῆ, θὰ γίνουν σχετικὲς ἀνακοινώσεις, θὰ ἀναγγελθῆ ἁρμοδίως στὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, θὰ χαρακτηρισθῆ καὶ θὰ ἐκτιμηθῆ γιὰ νὰ λάβουν τὴν σχετικὴ ἀμοιβὴ οἱ εὑρόντες καὶ παραδόσαντες τὸ ἀρχαιολογικὸν ἀντικείμενον, πρᾶγμα ποὺ στὴν περίπτωσή μας ἔγινε μὲ πᾶσαν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἀπὸ μέρους τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς τοῦ Διδυμοτείχου.

Ἂς σημειωθῆ ὅτι ἡ ἐκτίμησις τοῦ εὑρήματος γίνεται ἀπὸ μέρους ἁρμοδίων ἀρχαιολόγων καὶ εἰδικῶν σὲ ποσὰ ἀσυγκρίτως ὑψηλὰ ἀπὸ ὅσα προσφέρουν οἱ ἀσυνείδητοι καὶ βρωμεροὶ ἀρχαιοκάπηλοι, ποὺ μὲ τὴν μαύρη ἀγορά τους, ξεγελοῦν τοὺς ἀφελεῖς καὶ χαραμίζουν τοὺς προγονικούς μας θησαυροὺς γιὰ νὰ στολίσουν ξένα μουσεῖα.

Τὸ 1)2 τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου λαμβάνουν ὅσοι παραδίδουν τὰ πολύτιμα αὐτὰ κειμήλια καὶ τὰ ἀντικείμενα, αὐτὰ εἶναι πάλι δικά τους ἐφόσον ἀνήκουν καὶ διαφυλάσσονται στὰ Ἐθνικὰ μουσεῖα καὶ εἶναι περιουσία τοῦ λαοῦ μας ἀπὸ προγονικὴ κληρονομιά.

Σημειώνουμε ἀκόμα ὅτι τὸ εὕρημα αὐτὸ καθὼς καὶ ἄλλα ποὺ βρίσκονται σὲ διάφορα μουσεῖα τῆς χώρας μας, ἐπιστρέφονται στὸν τόπο ποὺ βρέθηκαν καὶ τοὺς ἀνήκουν, ὅταν ὑπάρξη ἀνάλογο Μουσεῖο. Ὁ κ. Δήμαρχος τοῦ Διδυμοτείχου, ποὺ παρακολούθησε τὴν παράδοση τῆς ὑπεροχῆς χρυσῆς προτομῆς μὲ σφιγμένη καρδιά, ἂς φροντίση νὰ ἱδρυθῆ μουσεῖο στὴν πόλη του, καὶ τὸ «χρυσὸ ἄγαλμα» θὰ ἐπιστρέψη.

Συμπέρασμα: Τὰ χώματα τῆς θρακικῆς γῆς, κρύβουν πολύτιμα κειμήλια προγονικῆς ἱστορίας τοῦ χώρου. Κάθε λίγο καὶ λιγάκι ἀποκαλύπτονται καὶ ὅσα βρίσκουν οἱ καλοὶ πατριῶται, τὰ παραδίδουν στὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Θράκης. Πολλὰ ὅμως φυγαδεύονται ἀπὸ τὶς συμμορίες τῶν ἀρχαιοκαπήλων ἢ καταστρέφονται ἀπὸ ἄγνοια τῶν κατοίκων.

Ἀνάγκη νὰ κινηθοῦν οἱ βουλευταί μας, οἱ Θρᾶκες λόγιοι καὶ ἀξιωματοῦχοι καὶ οἱ Θρακικὲς Ἑστίες, ὁ Τύπος καὶ κάθε ζωντανὸς πατριώτης, νὰ γίνουν α) Ἐφορεῖες ἀρχαιοτήτων στὴν Ἀλεξανδρούπολη, Διδυμότειχο. β) Νὰ ἱδρυθοῦν Μουσεῖα, γ) νὰ ἐνεργηθοῦν ἀνασκαφές, δ) νὰ περισυλλεχθοῦν τὰ δῶθε-κεῖθε ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, ε) νὰ συγγραφοῦν μελέτες καὶ ὁδηγοὶ ἀρχαιοτήτων Θράκης, στ) νὰ ἀναπτυχθῆ ὁ τουρισμός μας καὶ ἄλλα σχετικὰ ἔργα. Καθῆκον ὕψιστο καὶ ἐθνικό.

Ὁ ἀρχαιολόγος

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΤΟΥ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ ΑΘΗΝΩΝ, ΤΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ[1]

Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν στὰ 1954 καὶ ἑξῆς εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ἐκπέμπη ἕνα ἀρκετὸ διάστημα μὲ τὴν γνωστὴ χορῳδία τοῦ κ. Παντ. Καβακοπούλου τὰ θρακικὰ τραγούδια ἀπὸ τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν. Ἡ ἐκπομπὴ αὐτὴ ἀπήχησε βαθύτατα στὰ θρακικὰ αἰσθήματα καὶ συντηρήθηκε ἐπὶ μιὰ τριετία. Ἐκάμαμε ἑξῆντα - ἑβδομῆντα ἐκπομπὲς ποὺ προλογίζονται ἀπὸ ἐμένα τὸν ἴδιο μὲ μιὰ εἰσαγωγὴ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴν δημιουργία τῶν τραγουδιῶν, τὴν προέλευσή τους, τὶς περιοχὲς προελεύσεως, τὸ εἶδος τὸ μελωδικό τους, τοῦ ποιοῦ τῶν μελωδιῶν καὶ τὴ συγγένειά τους μὲ τὴ Βυζαντινὴ ψαλμωδία καὶ τὸ ὕφος τους τὸ ἐκκλησιαστικό.

Οἱ πρόλογοι αὐτοὶ τῆς κάθε ἐκπομπῆς πρέπει νὰ περισωθοῦν. Ἀποτελοῦν μιὰ εἰσαγωγὴ σὲ κάθε ἐκπομπή, ποὺ θὰ παραμείνουν διαφωτιστικὲς παρατηρήσεις στὴν προέλευση τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ, τὴν καλλιέργειά του, τὴν ἔκφρασή τους, τὸ μουσικό τους νόημα καὶ τὸ εἶδος τοῦ συναισθήματος ποὺ κατέχεται ὁ Θρᾶκας τραγουδιστὴς ἢ ὀργανοπαίκτης ὅλων τῶν καιρῶν, ποὺ ἡ Θράκη ἔζησε μὲ τὸν Ἑλληνικό της πληθυσμό, μὲ τὰ πνευματικά του καὶ καλλιτεχνικὰ προτερήματά του. Πρὸς τοῦτο, ἐσχημάτισα μιὰ σειρὰ ὅλων τῶν κειμένων καὶ τοὺς ἔδωσα τὸν τίτλο ποὺ τοὺς ἁρμοζε: «ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ» στὴν κάθε ἐκπομπή τους ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὴ ἡ ἐργασία θὰ μᾶς δώση ἕνα δημοσίευμα ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο καὶ ὠφέλιμο στὸ μέλλοντα ἱστορικὸ τοῦ λαϊκοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ.

Καμμιὰ ἐποχὴ δὲν μᾶς ἔδωσε μιὰν τέτοια ἐργασία ὡς τώρα. Τὴν δίδει ἡ ἐποχή μας μὲ τὴ σημερινὴ ἀναζωντάνεψη τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

---

1) Βλ. δημοσίευμα 40 Ἑτ. Θρ. Μελετῶν: Θρακικὸ τραγούδι—Βυζαντινὸ τροπάρι Πολ. Παπαχριστοδούλου.

1. — ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὸ τραγοῦδι τῆς Θράκης εἶναι συνυφασμένο ὅπως παντοῦ, μὲ τῆς ζωῆς τὶς ἔγνοιες καὶ τῆς ψυχῆς τὰ συναισθήματα. Οἱ Θρᾶκες, λαὸς παλαιότατος, πάντα τραγούδησαν στὶς ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς τους, κι' ἀπὸ τὸν παλαιὸ Ὀρφέα ὡς τὰ σήμερα ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἠχῇ τὸ τραγοῦδι τους, πότε σὰν Βυζαντινὸς ψαλμός, πότε σὰν ἀναστάσιμο, πότε σὰν πένθιμο τροπάρι, πότε σὰ μοιρολόγι, πάντα ἐκφραστικὸ τῶν ἀναλόγων συναισθημάτων τῆς ψυχῆς των. Οἱ χαρές, οἱ γάμοι, τὰ βαφτίσια, οἱ βίζιτες εἴταν ὧρες ποὺ ξεχείλιζε τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι[1].

Εἶναι ἀλήθεια πὼς στὴν πάροδο τοῦ χρόνου τὰ νοικοκυρεμένα ἔθιμα τῆς Θράκης δὲν ἔμειναν ἀλώβητα καὶ ἀμείωτα. Μὲ τὴν εἴσοδο τῶν νέων συνηθειῶν παραμερίσθησαν πολλὰ καὶ κράτησε ἡ μόδα. Τὰ παλιὰ τραγούδια τὰ ἤξεραν ἄκρες μέσες ὅλοι στὴν πατρίδα μας Θράκη, μὰ στὰ χρόνια μας λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ξέρουν καλά. Τὸ τραγοῦδι συνωδευότανε μὲ τὴ λύρα, τὴ λιούρα, ὅπως ἔλεγαν μὲ τρεῖς χορδές. Οἱ λύρες εἴταν δυὸ εἰδῶν: Ἡ καμπάδικη καὶ ἡ ταουσσάνικη δηλ. ἡ ἐλαφρά, ἡ λεπτόηχη, ἡ λεπτοκαμωμένη καὶ ἡ βαρόηχη, ἡ ἀδρή. Ὁ λυράρης ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀργανοπαικτική του ἱκανότητα, ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἡ ζωντανὴ ἀνθολογία τῶν παλαιῶν τραγουδιῶν. Ἡ βιοπάλη ὅμως μὲ τὸν καιρὸ ἀπέσπασε τὸ λυράρη καὶ τὸν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τὸ τραγοῦδι καὶ τὴ λύρα του. Ὅμως τὸ σπίτι του ἔμεινε πάντα μουσικὸ σχολεῖο καὶ πρῶτοι οἱ δικοί του κι' ἄλλοι κοντά τους μάθαιναν καὶ τὰ τραγούδια καὶ τὸ σκοπό τους. Τὶς γιορτές, τὶς Κυριακὲς πήγαιναν στὸ σπίτι του καὶ τὸν κατάφερναν νὰ παίξη γιὰ νὰ χορέψουν καὶ νὰ τραγουδήσουν τὰ κορίτσια τῆς γειτονιᾶς. Ἔτσι δίνονταν ἡ εὐκαιρία ν' ἀκούσῃ κανεὶς τὰ τραγούδια τοῦ τόπου του. Εἶναι εὔκολο νὰ φαντασθοῦμε αὐτὴ τὴ σκηνή. Πλῆθος ἀπὸ φαμίλιες διασκέδαζε, ὁ λυράρης στὸ μέσο καθισμένος παίζει τὴ λύρα του, κι' ὅλοι μαζὶ γύρω του τραγουδοῦν μὲ τόση ἀφοσίωση καὶ προσοχή, ποὺ πολλὲς φορὲς συναρπάζονταν ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ τὴ γλύκα. Ξεχνώντας τόπο καὶ χρόνο ἀφίνουν ν' ἀκοῦς ἀναστενάγματα κι' ἐνθουσιασμοὺς καὶ νὰ βλέπῃς δάκρυα στὰ μάτια. Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ μεταφορὰ εἴταν στιγμιαία, ἡ ἐπίγνωση ἔρχονταν γρήγορα, ἀλλὰ καὶ πάλι μὲ ἀνάλογες διακοπές, ξέσφιγγεν ἡ ψυχή. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθῇ κανεὶς Θρακικὸ φαγοπότι ὕστερ' ἀπ' τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας, καὶ τ' ἀκολούθημα τοῦ γλεντιοῦ καὶ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὴ συνοδεία τῆς λύρας. Τὰ παλιὰ τραγούδια τῆς Θράκης εἴταν μεγάλα καὶ δύσκολα τραγουδιούνταν ὡς τὸ τέλος. Τραγουδιούνταν μερικὲς στροφές, ἀρκετὲς γιὰ νὰ φανῇ ἡ ὑπόθεσή του καὶ τὄκοβαν γιὰ νὰ πιοῦν καὶ ν' ἀρχί-

1) Βλ. Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ, τόμ. Γ' Ἀναγνώστη Παρασκευοπούλου.

σουν ἄλλο. Πολὺ λίγα εἶναι κεῖνα ποὺ τἄλεγαν ὁλόκληρα. Ἕνα τέτοιο εἶταν τὸ «βουλιοῦμαι νὰ ξενητευτῶ». Τὸ τραγουδοῦσαν ὅταν ἔβγαζαν τὴ νύφη ἀπὸ τὸ σπίτι τὴν ὥρα τοῦ γάμου ἢ τὸ «Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλὶ» τὸ Καλλιπολίτικο.

Ἔτσι πολὺ δύσκολα μποροῦσε νὰ βρῆ κανεὶς κείνους ποὺ τὰ ἤξεραν. Αὐτὴ εἶναι καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες αἰτίες ποὺ πολλὰ ξεχάστηκαν καὶ δὲν σώθηκαν ὡς τὸν καιρό μας, γιατὶ ἔλειψαν κεῖνοι ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴ δυσκολία νὰ τὰ μαζέψουμε σήμερα. Δὲν ὑπάρχουν λαϊκοὶ τραγουδιστές. Τώρα μὲ τὴν προσφυγιὰ τῶν Θρακῶν ἀπὸ τὸ 1906 - 1922 δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μαζέψουμε μερικὰ τραγούδια ὄχι μόνο τὸ στίχο τους, ἀλλὰ καὶ τὴ μουσική τους — τοὺς σκοπούς. Ἔχουμε δημοσιέψει ἀρκετά. Ἡ ἀξία τους εἶναι ἱ σ τ ο ρ ι κ ή, γιατὶ σαὐτὰ καθρεφτίζεται ἀπερίσπαστα ἡ ψυχὴ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ τῆς χώρας, ποὺ λέγεται Θράκη. Μᾶς δείχνουν ἀκόμα καὶ κἄτι ὑψηλὸ κι' εὐγενικό: Τ ὴ ν ἑ ν ό τ η τ α τ ῆ ς Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς φ υ λ ῆ ς καὶ ψυχῆς καὶ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἰδανικῶν μας. Γιατὶ τὰ τραγούδια μας αὐτὰ τραγουδιούνταν καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία, τραγουδιοῦνται καὶ στὴν Κύπρο, καὶ στὴ Στερεὰ καὶ στὸ Μωριὰ καὶ τὰ Νησιὰ καὶ παντοῦ στὸ Πανελλήνιο. Ὅλες αὐτὲς οἱ διεσπαρμένες ἀποικίες εἶχαν τὰ μάτια τους στὴν μητρόπολη. Τώρα πῶς τοπικὰ τραγούδια γίνηκαν πανελλήνια εἶναι ἄλλο θέμα. Καὶ ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι δύσκολη, ἂν σημειώσουμε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἴμαστε λαὸς θαλασσινὸς κι' ὅτι ἀγαποῦμε τὰ ταξείδια καὶ δὲν μποροῦμε νὰ μείνουμε σ' ἕναν τόπο πολὺν καιρό. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μεταφέρναμε τὰ τραγούδια μας ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ τὸ μεταδίναμε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά.

2. — Ο ΚΛΕΙΔΩΝΑΣ Ἢ Ο ΓΙΑΓΙΑΝΟΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Τὸ πανελλήνιο τοῦτο ἔθιμο τοῦ Κλείδωνα εἶναι παλαιότατο, διότι τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου. Στὴν ἐποχὴ αὐτὴ χρησιμοποιοῦσαν τὸ μαντικὸ τοῦτο μέσο γιὰ νὰ μαντέψουν τὰ μελλούμενα. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει δυὸ τέτοιες περιπτώσεις. Ἡ λέξη φαίνεται παναρχαία ποὺ σημαίνει τὸν ἦχο ποὺ προαγγέλλει τὸ μέλλον, σὰν ἕνα εἶδος προφητείας μὲ λέξεις καὶ φράσεις, μὲ προφητικὴ σημασία. Τὸ ἔθιμο τοῦτο γίνονταν καὶ στὴ Ρωμαϊκὴ καὶ τὴν Βυζαντινὴ περίοδο καὶ ἡ λέξη σημαίνει «π ρ ό σ κ λ η σ η δ α ι μ ό ν ω ν π ο ν η ρ ῶ ν».

Τὸ ἔθιμο εἶναι ἕνα ὑπόλειμμα παλαιότατο τῆς λατρείας τοῦ ἡλίου. Τὶς φωτιὲς μὲ τὰ πηδήματα ποῦ λαοῦ οἱ Βυζαντινοὶ τὶς ἀποκαλοῦν «ἤθη Ἑλληνικὰ καὶ Ἐθνικά». Ὁ ποιητὴς Ὀβίδιος μᾶς ἀναφέρει ὅτι οἱ Ρωμαῖοι πηδοῦσαν τὶς φωτιὲς γιὰ νὰ καθαρισθοῦν, ὅπως καὶ σήμερα.

Τὸ ἔθιμο συνδέεται μὲ τὴν ἀρχαιότητα στενώτατα, μόνον ποὺ ἔχασε τὸν χαραχτῆρα τῆς γενικῆς μαντικῆς καὶ περιέσωσε μόνους τοὺς ἐρωτικοὺς χρησμούς. Ἔχουμε καὶ περιγραφὲς περιηγητῶν. Τέτοια μιὰ περιγραφὴ σώζε-

ται ἀπὸ τὰ 1775 ἀπὸ ἕνα Γάλλο περιηγητή.

Τὴ Θεὰ Κλειδόνα σήμερα, τὴν ἔχει ἀντικαταστήσει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ποὺ ὁ λαὸς ἐπικαλεῖται τὴ χάρη του.

Τὸ ἁμίλητο νερὸ εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἐθίμου. Τὸ φέρνουν ἀπὸ τὸ πηγάδι τοῦ χωριοῦ τὰ κορίτσια μέσα σὲ μπακίρι. Τὴν ὥρα τῆς μεταφορᾶς δὲ μιλοῦν, παρ' ὅλο πού, παλλικάρια παραφυλάγοντας στὸ δρόμο, προσπαθοῦν νὰ κάμουν τὰ κορίτσια νὰ μιλήσουν μὲ πειράγματα, ὁπότε ἂν συμβῆ τοῦτο, ἡ μαντικὴ τοῦ κλείδωνα ματαιώνεται ὁλότελα κατὰ τὸ λαό.

Τὴν ὥρα ποὺ ἡ πομπὴ τῶν κοριτσιῶν πηγαίνει στὸ πηγάδι νὰ γεμίση νερὸ τὰ μπακίρια, κι' ὅταν βγάζη τὸ νερό, κι' ὅταν ἐπιστρέφη, τὰ κορίτσια λένε ἀνάλογα τραγούδια ποὺ τὰ τραγουδοῦν χορεύοντας γύρω στὸ πηγάδι:

Τοῦ Γιάγιαννου τοῦ σύνουρου, τοῦ Γιάννη τὸ βοτάνι
τρία λουλούδια μάλωναν ποιὸ θὰ πρωτοανοίξη
τὄνα μιλάει γιὰ νερὸ καὶ τἄλλο γιὰ τὸ μῦρο,
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη.

Αὐτὴ ἡ πομπὴ τοῦ Γιάγιαννου γίνεται κατὰ τὴ δύση τοῦ ἡλίου. Μετὰ τὸ χορὸ παίρνουν τὶς βρεγμένες ἀνθοδέσμες μέσα ἀπὸ τὸ μπακίρι, καμωμένες μὲ ἀπήγανο καὶ ἀρχίζουν νὰ ἀλληλοκαταβρέχωνται καὶ νὰ ραντίζωνται ἀναμεταξύ τους ὥσπου γίνονται μούσκεμα, ὁπότε καὶ ἀποχωροῦν ὁ καθένας στὸ σπίτι του γιὰ νὰ ἀλλάξουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν.

Γιάγιανος λοιπὸν εἶναι ὁ Κλείδονας ποὺ ὠνομάσθηκε ἔτσι σὲ πολλὰ μέρη τῆς Θράκης ἀπὸ τὸν ἀπήγανο, ποὺ φυτεύεται στὰ σύνορα τῶν χωραφιῶν καὶ εἶναι τὸ βότανο τοῦ Ἁγιγιάννη. Στὴν παλαιὰ Στενίμαχο τῆς Β. Θράκης - Ἀν. Ρωμυλίας τὸν κλείδονα τὸν ἔλεγαν Καλλινίτσα. Τὸ τραγούδι τους ἄρχιζε ὡς ἑξῆς:

Καλλινίτσα στολισμένη δώδεκα χρονῶ
δώδεκα χρονῶ τὴν πῆρε ὁ Γιαννίτσαρος,
ποὺ στὰ μάρμαρα πατοῦσε καὶ κορνιάχτιζε
μέσ' τὰ σύννεφα κρυβιόνταν κι' ἀστροδόξαζε.

Στὸ Διδυμότειχο γύρω ἐξακολουθεῖ νὰ γίνετα μὲ μεγάλη φροντίδα τὸ ἴδιο ἔθιμο μὲ τὄνομα Ἁγιόγιαννος ποὺ εἶναι ὁ ἀμάραντος. Πηγαίνοντας τὰ κορίτσια πρὸς τὸ πηγάδι νὰ γεμίσουν τὰ μπακίρια μὲ ταμίλητο νερό, χωρίζονται σὲ δύο ἡμιχώρια βάζοντας στὴ μέση ταρχοντικὰ παιδιὰ πρωτοστέφανων γονέων νὰ κρατοῦν τὰ μπακίρια στὸ κεφάλι. Τραγουδοῦν δὲ πηγαίνοντας, τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Ἁγιόγιαννέ μ' τὸ σύνουρο, τοῦ Γιάννη τὸ βοτάνι
Ἔσ' Ἁγιαγιάννη μ', βοήθαμε νὰ πλέξω τὸ γαϊτάνι
καὶ πλέγοντας καὶ λέγοντας καὶ ψιλοτραγουδώντας,
στὴ μέση πλέγουν τὸ Χριστὸ στὴν ἄκρη τὸ Βαγγέλιο
καὶ στὸ καλὸ τὸ γύρισμα πλέγουν τὸν Ἁγιγιάννη.

Ἔτσι τραγουδώντας πηγαίνουν πρὸς τὸ πηγάδι, ὅπου γεμίζουν τὰ μπακίρια μὲ ταμίλητο νερὸ καὶ χορεύουν γύρω στὸ πηγάδι. Ξεκινώντας γιὰ τὸ σπίτι πάντα τραγουδοῦν καὶ χορεύουν. Ὅταν φθάσουν στὸ σπίτι μὲ τέτοια πομπή, βοὴ καὶ τραγούδια, καταθέτουν τὸ μπακίρι στὴ ρίζα δένδρου ἢ τριανταφυλλιᾶς, ἢ στὸ χαγιάτι, καὶ τὸ σκεπάζουν μὲ κόκκινο πανὶ στὴν ἀστροφεγγιὰ ὡς τὸ ἄλλο πρωῒ καὶ ἕως ὅτου τελειώσει στὴν ἐκκλησιὰ ἡ λειτουργία. Στὸ μπακίρι μέσα στὸ νερὸ ἀπιθώνει κάθε κορίτσι τὸ σημάδι του, δηλ. μιὰ μικρὴ ἀνθοδέσμη μὲ ἕνα ἰδιαίτερο σημάδι δακτυλίδι, κουμπί κλπ., γιὰ ν' ἀναγνωρίζη ὅτι ἡ ἀνθοδέσμη εἶναι δική του.

Τὸ ἄλλο πρωῒ μετὰ τὴν λειτουργία, ἡ πομπὴ τῶν κοριτσιῶν ξανασχηματίζεται καὶ παραλαβαίνει τ' ἀρχοντικὸ κορίτσι ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ μὲ τραγούδια τὸ ὁδηγεῖ στὸ σπίτι ὅπου θὰ γίνη ὁ Κλείδονας. Ἡ πομπικὴ αὐτὴ παρέλαση εἶναι ὡραιότατη καὶ συνωδεύεται μὲ τραγούδια ποὺ τὰ τραγουδοῦν ἐναλλὰξ τὰ ἡμιχώρια.

— Τρεῖς λυγερὲς τρεῖς ἔμορφες
μάζευαν τὸν ἀμάραντο
καὶ τὸ μελισσοβότανο
καὶ τὄμασαν τἀπόμασαν
ἔκατσαν καὶ τὸ φούντωσαν.
Καὶ δίψασε μιὰ λυγερὴ
στὴν κρύα βρύσ' κατέβηκε
καὶ βρίσκει ἕναν νιούτσικον
κομμένο τὸ χεράκι
— Δός μου 'Ανθούλα τὸ τσεμπέρι σου
νὰ δέσω τὸ χεράκι μου.
— Στὸ σπίτι θὰ σὲ πάρουμε,
ξένε μου, νὰ σὲ γιάνουμε.

Φτάνοντας στὸ σπίτι, ὅπου εἶναι τὰ μπακίρια μὲ τὰ σημάδια ὅλη τὴ νύχτα στὴν ἀστροφεγγιά, καθίζουν γύρω τριγύρω καὶ βάζουν στὴ μέση τὸ πρωτοστέφανο κορίτσι μὲ τὸ μπακίρι καὶ τὸ ξεσκεπάζουν.

Τότε ἀρχίζει τὸ βγάλσιμο τῶν σημαδιῶν, ὡς ἑξῆς:

Οἱ γνωστὲς ποιητάρισσες ποὺ γνωρίζουν δίστιχα ἢ κάμνουν τὴν ὥρα ἐκείνη αὐτοσχέδια, τραγουδοῦν ἢ ἀπαγγέλλουν ἕνα τέτοιο δίστιχο. Τὴν ὥρα τῆς ἀπαγγελίας τὸ πρωτοστέφανο παίρνει μέσ' ἀπὸ τὸ μπακίρι ἕνα σημάδι καὶ τὸ ὑψώνει. Ὅποια τὸ ἀναγνωρίσει ὡς δικό της, μὲ καρδιοχτύπι, ἁπλώνει τὰ χέρια της φωνάζοντας: Δικό μου, δικό μου! Ἂν τὸ δίστιχο εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραῖα καὶ ἱκανοποιητικά, ξεσηκώνεται ἀλαλαγμὸς καὶ δέχεται τὰ συγχαρητήρια ὅλων τῶν κοριτσιῶν, ποὺ ἐπεδοκίμασαν τὸ τυχερό της. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται. Τότε τραγουδοῦν τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Γιάννης τὴν Μάϊδω θέλει
καὶ τὴν ἀγαπάει.
Κὴ Μάϊδω δὲν τὸν θέλει
δὲν τὸν ἀγαπάει.
Στὴν ἀδερφή του πάει
καὶ στὴν κάλλιο του (τσάτσα του).
—'Ωρμήνεψέ με Κάλλιο,
Κάλλιο κι' ἀδερφὴ μ'.
—Νὰ σ' ὁρμηνέψω Γιάννη,
μὰ θὰ κριματιστῶ
καὶ θὰ κολαστῶ.
Βάλε γυναίκεια ροῦχα

φόρεσ' πρόσωπο
Πάρε καὶ τὴ ροκίτσα σ'
καὶ ψιλόγνεθε
καὶ ψιλόγνεθε,
φώναξε τὰ κορίτσια
καὶ δυὸ λάλησε
καὶ τρεῖς φώναξε:
—Ἄϊντε ἄϊντε κορίτσια,
λιανοκόριτσα
θὰ πᾶμε γιὰ λουλούδια,
γιὰ τριαντάφυλλα
Κι' ἀρχίνησε κἠ Μάϊδω
ὅλο παίζοντας,
ὅλο ρίχνοντας.
—Μάϊδω, ἂν ἦταν Γιάννς
τἦθελες νὰ κάνς;
—Ἐγὼ ἂν ἦταν Γιάννης
τώρα σφάζουμαι
τώρα κόβουμαι.
—Μάϊδω, γὼ εἶμαι Γιάννης
πῶς δὲ σφάζεσαι
πῶς δὲν κόβεσαι;
—Ἂν εἶχα τὸ μαχαῖρι μ'
τώρα σφάζουμαι...

Τὰ δίστιχα ποὺ αὐτοσχεδιάζουν κείνη τὴν ὥρα, ποὺ βγάζουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὸ μπακίρι, τὰ λένε, μπεγίτια, ριζικάρια, κοττύματα, κλπ. Τέτοια ὑπάρχουν κατὰ χιλιάδες στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Παραθέτω ἐδῶ δυὸ-τρία, ποὺ μοιάζουν σὰν ποιητικὰ σμαράγδια καὶ ρουμπίνια.

— Ἀγαπημένο μου πουλί, πείσματα μὴ μοῦ κάνεις,
τί ἔχω δύστυχη καρδιά, πεθαίνω καὶ μὲ χάνεις.
— Αὐτὸ τὸ ἄχ δὲν τὄξευρα ποτὲς νὰ τὸ φωνάξω
καὶ τώρα ὥρα δὲν περνᾶ νὰ μὴν ἀναστενάξω.
— Μὴν ἀγαπήσης ἄνθρωπο δίχως νὰ σἀγαπήση
κι ἂν δὲν ἰδῆς τὰ μάτια του νὰ τρέχουνε σὰ βρύση.

Στὸ ξημέρωμα τῆς γιορτῆς τὸ βράδυ τραγουδοῦν καὶ χορεύουν μὲ τὸ ἑξῆς τραγούδι:

—Καὶ τὸν Ἁγιόγιαννο τὸ βράδυ,
τεῖν' αὐτὸ ποὺ γίνεται
σαὐτὴ τὴ χώρα τὴν τρανή;
—Χρῆστος πάει στὴν πεθερά του
ἡ πεθερὰ τ' τὸν χάρηκε
τὸν φίλεψε, τὸν κέρασε
καὶ τὸν ξεπροβόδισε
Βγῆκ' ἡ Γιάννω, ὁ μασκαράς,
βγῆκε καὶ τὸν φώναξε:
—Ἔλα, ἔλα Χρῆστο μου,
ἔλα ἀπόψε, ἔλα βράδυ
ἔλα ταχειὰ τὸ βράδυ.
Πῆγε ὁ Χρῆστος κεῖνο τὸ βράδυ
κἠ Γιάννω τὸν μαχαίρωσε.

Ὅταν στὴν τύχη ἑνὸς κοριτσιοῦ, τὸ ριζικάρι του δίστιχο, δὲν εἶναι εὐνοϊκό, καὶ τὸ κορίτσι ἀποσυρθῆ λυπημένο, τότε τραγουδοῦν τὸ λυπητερὸ τραγούδι:

Ἕνα καλὸ κοράσι σὲ πέτρα πάνω κάθεται
κάθεται καὶ βρυχέται
Τοῦ Ρήγα γιὸς περνάει κι ὁ Ρήγας μοναχός του.
— Τί κλαῖς, τί κλαῖς κοράσιο, τί κλαίγεις καὶ βρυχιέσαι
καὶ μένα δὲν τὸ λέγεις καὶ δὲν τὸ μαρτυρᾶς;

— Τί νὰ σοῦ πῶ βρὲ Ρήγα, τί νὰ σὲ μαρτυρήσω,
τὸ δαχτυλίδι μ' μοῦπεσε στὸν πάτο τὸ γιοφύρι,
κι ὅποιος νὰ σκύψ' τὸ βγάλει, ἄντρα θὰ τὸν ἐκάνω.

Δηλαδὴ ὄχι αὐτὸν ποὺ θέλω κι ἀγαπῶ, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ θὰ βγάλη τὸ δαχτυλίδι μου.

Στὸ τέλος τῆς γιορτῆς ἀφοῦ βγάλουν ὅλα τὰ ριζικάρια, τότε γυρίζουν στὴν πλατεῖα καὶ χορεύουν τραγουδώντας.

— Νάμουν πουλὶ (Δῆμο) νὰ πέταγα, ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
νὰ πάω νὰ δῶ τὴ λεβεντιά, κι' αὐτοὶ ποὺ λεβεντεύουν
λεβέντεψαν καὶ μὲ τὸ γιὸ κι' ἐμὲ τὸ παλλικάρι
μὲ δυὸ μαντήλια στὸ λαιμό, μὲ τὸν ριζὰ στὸν ὦμο
μὲ δυὸ χεριὲς τριαντάφυλλα, στὸ φέσι του ραμμένα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ὡραῖο καὶ ποιητικὸ ἔθιμο τῆς Θράκης, ποὺ καθ' αὐτὸ σωσμένο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, παραμένει ζωντανὸ στὸ Πανελλήνιο μὲ μικρὲς παραλλαγὲς στὰ διάφορα μέρη.

Εἶναι τὸ ἔθιμο τῶν κοριτσιῶν, ποὺ μὲ κάθε μέσο ζητοῦν νὰ μαντέψουν τὴν τύχη τους, τὴ μοῖρα τους, τὴν ἀποκατάστασή τους.

Ἀθῆναι, 5.4.55

3.— ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ — ΠΑΛΙΑ ΘΕΣΜΙΑ

1. Στὴν Ἀνατολικὴ ἀχτὶ τῆς Θράκης, στὰ βουνὰ τῆς Στράντζας πρὸς τὴ Μαύρη Θάλασσα, σὲ δάση μέσα ἀπάτητα καὶ σπάνια σὲ βλάστηση, ἀλλὰ καὶ ἀραιοκατοικημένα, μέσα σὲ λαγκαδιὲς μέσα σὲ φαράγγια, μέσα σὲ εὔφορες πεδιάδες, ὑπῆρχαν τὰ ὑπολείμματα τῶν ἀρχαίων ἐξελληνισμένων Θρακῶν ἀπομονωμένα ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον. Στὰ περισφιγμένα αὐτὰ σημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, χωρὶς εὐρεῖες εἰσόδους καὶ ἐξόδους ζοῦσαν οἱ πανάρχαιοι Θρᾶκες μὲ ὅλα τὰ θέσμιά τους καὶ τὰ πανάρχαια ἤθη κἔθιμά τους, καὶ τὴν πανάρχαια γλῶσσα τους. Ἐκεῖ ἀπομονωμένοι συντήρησαν ἔθιμα, ποὺ σήμερα ξενίζουν τὸν θεατή. Οἱ ἐκχριστιανισμένοι αὐτοὶ Ἕλληνες τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἀνέμιξαν μὲ τὴ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἕνα ἔθιμο ἀγροτικὸ μεγάλης σημασίας. Τὰ ν α σ τ ε ν ά ρ ι α: Ταναστενάρια εἶναι Διονυσιακὸ ἀπομεινάρι ποὺ γίνεται κάθε Μάη τοῦ Ἁγικωνσταντίνου. Τὸ ἔθιμο ἐπιδιώκει τὴν εὐκαρπία τῆς γῆς. Τὴν εὐετηρία, τὴν καλὴ στορά, τὸν καλὸ θερισμὸ καὶ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ ψωμιοῦ τοῦ λαοῦ.

Ἐπιδιώκει τὴν ὑγεία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων, τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες καὶ τἄλλα κακά. Τὴν προσέλκυση ἐπίσης τοῦ καλοῦ τὴν προσμένουν στὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ λοιπὸν κάνουν τὰ χρέη τους τὰ Χριστιανικά, κι ἀποτολμοῦν ἀνάβοντας φωτιὰ καὶ σχηματίζοντας καρβουνιὰ δυνατή, νὰ μποῦν καὶ νὰ χορέψουν μὲ τοὺς ἤχους τῶν λαϊκῶν ὀργά-

νων, ποὺ εἶναι ὁ ἄσκαυλος, ἡ λύρα καὶ τὸ τύμπανο.

(Ἐδῶ μουσικὴ χοροῦ ἀναστενάρικου).

2. Ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ὁ Ἅγικωνσταντῖνος εἶναι ὁ προστάτης τῶν Χριστιανῶν, ὅτι εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς θρησκείας, ὅτι ἡ δύναμή μου μεταβιβαζομένη στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ θιάσου του, ἠμπορεῖ νὰ καταδιώξη καὶ ν' ἀπομακρύνη τὸ κακὸ καὶ νὰ βοηθήση τὸ καλό. Τὴ μεταβίβαση αὐτὴ τῆς θελήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου, τὴν ἀποδέχονται ἄνθρωποι εὐαίσθητοι, πιστεύοντες καὶ ἀφοσιωμένοι στοὺς ἁγίους. Αὐτὴ ἡ εὐαισθησία εἶναι κατάδηλη στὸ πρόσωπό τους, στὶς νευρικὲς κινήσεις τους, στὸ εὐηρέθιστο τοῦ κορμιοῦ τους, στὴ συμμετοχή τους τὴν ψυχικὴ στὶς ἐπιταγὲς τοῦ Ἁγίου. Δέχονται τὶς ἐπιταγὲς μὲ τὴν προσευχή, καὶ μὲ τὸ χορό. Ὁ χορὸς εἶναι ἡ ἐξωτερίκευση αὐτῆς τῆς ἐπιδράσεως, τὸ ἴδρωμα, τὸ ρυθμικὸ χτύπημα τῶν ποδιῶν, τὸ ἄχ, καὶ ἴχ, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ. Τότε εἶναι τὸ ἐγκάλεσμα. Ἐγκαλούμενοι χορεύουν ρυθμικά. Ὁ Ἅγιος μπαίνει στὸ εἶναί τους ὅπως πιστεύουν, ἐγκαθίσταται μέσα τους, τοὺς διευθύνει, καὶ χορεύει καὶ αὐτὸς ἀθέατος κι ἀόρατος, ἀλλὰ κατάδηλος στὰ κορμιὰ καὶ στὰ πρόσωπα τῶν χορευτῶν, σὰν νὰ κάθεται στὸ στῆθος τους καὶ νὰ τοὺς κυβερνᾶ. Ἔτσι τὸν νοιώθουν μέσα τους οἱ ἄγνοί, ἁπλοῖ αὐτοὶ χορευτές, οἱ καλοὶ ἀγρότες καὶ χριστιανοὶ καταλαμβανόμενοι ἀπὸ τὸν ἅγιο.

(Ἐδῶ ἀναστενάρικος χορός).

3. Δὲν ἀρκεῖ στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς νὰ ἐπιτελέσουν τοῦτο μόνο. Ἀποκτῶντας τώρα δύναμη μεγάλη κι ἀναισθησία, ἀποτελοῦν τολμηρότερα ἔργα γιὰ νὰ δοκιμασθῆ ἡ πίστη των, γιὰ νὰ προκαλέση ἡ πράξη τους τὴ λαϊκὴ ὑπερδιέγερση πρὸς τὸ θέλημα τοῦ ἁγίου.

Στὸ σταυροδρόμι ἐκεῖ ὑψώνει ἡ φωτιά, ποὺ ἀνάβεται ἀπὸ τὰ παλιούρια τῶν ἁγιασμάτων, ὑψώνει τώρα τὶς ψλόγες της. Ὁ ὀφφικιάλιος συδαυλιστής, συδαυλίζει τὴν πυρὰ καὶ ἑτοιμάζει τὸ ἁλῶνι τῆς Θρακιᾶς, ποὺ τὸ πρόσταξε μὲ τὸ στόμα τοῦ ἀρχιναστενάρη:

Ἡ φωτιὰ ἄναψε, ἕνα ἁλῶνι κάρβουνων ποὺ φλογίζουν τὰ γύρω, συγυρίζεται. Ἀπὸ τὸ κονάκι μιὰ πομπὴ προχωρεῖ, εἶναι οἱ ἁγιόληπτοι μὲ τὶς εἰκόνες τῶν παπούδων, ποὺ τοὺς περιστοιχίζει ὁ λαὸς σχηματίζοντας γύρω τους κύκλιο χορό. Κορίτσια κι' ἀγόρια γέροντες καὶ γραῖες, πιασμένοι χορεύουν καὶ προχωροῦν.

(Ἐδῶ χορὸς πορείας).

Ἀκούονται τὰ ποδοχτυπήματα τῶν ἀναστεναρίων μὲ τὶς εἰκόνες τὶς ἀσημοστολισμένες ὑψηλά. Ἀκούονται τὰ ἄχ, καὶ ἔχ, καὶ ἴχ, τῶν εἰκονόληπτων. Ἔρχονται. Ὁ λαὸς τοὺς παρακολουθεῖ μ' εὐλάβεια, τοὺς παρακολουθεῖ μὲ δέος, μὲ πίστη.

4. Ὁ λαὸς τοὺς τρογυρίζει στὸ σταυροδρόμι καὶ τοὺς θαυμάζει τώρα

καὶ ἱκανοποιεῖται βλέποντάς τους νὰ ὁρμοῦν ἀνυπόδυτοι μέσα στὴν φλογερὴ φωτιά, ποὺ τὴν διασχίζουν ἀπείραχτοι καὶ βγαίνουν πέρα σχηματίζοντας σταυρό. Ἡ ἐπίδραση τῆς μουσικῆς τοὺς μεταρσιώνει καὶ ἡ φωτιὰ δοκιμάζεται μὲ τὸ ποδοπάτημα. Τὰ πόδια τολμηρὰ κι' ἀπείραχτα τὴν ἀδυνατίζουν, τὴν πατοῦν, τὴν ψυχουλιάζουν τὴν κάνουν στάχτη. Νικᾶ ἡ πίστη, νικᾶ ἡ δύναμη τῆς πίστεως. Νικᾶ ὁ ἅγιος θριαμβευτής. Σὲ εἴκοσι λεφτὰ τῆς ὥρας ἡ φωτιὰ ψυχομαχεῖ, γίνεται στάχτη καὶ σποδός, πεθαίνει. Ἐνῷ ὁ θρίαμβος τῆς πίστεως ὀρθώνεται μὲ τὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα τῶν ἀναστενάρηδων. Καὶ σὰν ἡ στάχτη — μαύρη καὶ θλιβερὴ καὶ ἡττημένη — ξεψυχήση, τότε ἡ πομπὴ ξεκινᾶ γιὰ τὸ κονάκι, χορεύει κύκλια, ὁ λαὸς τραγουδώντας τὸ διθυραμβικὸ τραγούδι τοῦ νικητή. Τὰ ὄργανα μαίνονται, οἱ ἀναστενάρηδες θριαμβευτὲς ἐπιστρέφουν στὸ κονάκι νἀποθέσουν τὶς τίμιες εἰκόνες — τοὺς παποῦδες — στὸ εἰκονοστάσι, μέσα στὸ μουχρωμένο ἀπὸ τὰ θυμιάματα κονάκι. Ἡ ἀπόθεση, εἶναι μιὰ θαυμάσια Φειδιακὴ μετόπη, πάκόμα δὲν ζωγραφήθηκε, οὔτε ἔγινε θέμα γλυπτὸ τοῦ γλύπτη. Κι ὁ λαὸς χορεύει καὶ τραγουδεῖ τὴ νίκη τῆς πίστεως καὶ μάκριτικὰ τραγούδια πολυχρονεῖ τοὺς ἅγιους τῆς πίστεως, ποὺ τὴν ὠργάνωσαν καὶ τὴν ἐστήριξαν στοὺς αἰῶνες.

(Ἐδῶ τραγούδι: Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος).

Ἀπὸ μικρὸς στὰ γράμματα κι ἀπὸ μικρὸς στὴν τέχνη.
Στὸ χρόνο μάθε τὸ σπαθί, στὸν δεύτερο δοξάρι
τὸν τρίτον ἐκαυχήθηκε, κανένα δὲ φοβᾶται
μήτε φτωχό, μήτ' ἄρχοντα, μήτε τὸν βασιλέα.

Ἀθῆναι 3)9)54

4. — ΘΡΑΚΙΚΑ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Ξαίρουμε ἀπὸ τὸν μεγάλο πλοῦτο τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν μας ὅτι καὶ τὰ νανουρίσματα ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ εἶδος στὴ λαϊκὴ ποίηση. Ποιά μάννα δὲν τραγουδεῖ τὸ μωρό της; Ὅταν τελειώση τὸ βύζαγμα τοῦ μωροῦ ἢ τὸ τάϊσμα καὶ εἶναι καιρὸς τὸ μωρὸ νὰ βυθισθῆ σὲ ἄλλους κόσμους, φέρνει πολλὲς δυσκολίες νἀποκοιμηθῆ. Ἡ μάννα του ἢ γιαγιά του τότε, προσπαθεῖ νὰ τοῦ προσφέρη τὸν ὕπνο μὲ μέσα νανουριστικά. Ἂν τὸ παιδὶ εἶναι ὑπναρὸ ἀποκοιμιέται σὲ λίγο στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάννας, ἂν εἶναι νευρικό, θέλει τεχνάσματα. Θέλει τραγούδι, θέλει νανάρισμα. Ὁ πλοῦτος αὐτῶν τῶν νανταρισμάτων εἶναι πολύς. Ἡ λαϊκὴ μοῦσα εἶναι ἀφειδὴς σὲ τέτοιες ἐμπνεύσεις, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν ὕπνο τοῦ μωροῦ. Ἔχουμε πολλὲς συλλογὲς Θρακικὲς νανουρισμάτων. Στὸν ΙΙ τόμο Θρακικῶν ὑπάρχει μιὰ μικρὴ συλλογὴ ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς Θράκης. Ἕνα λέγει:

—Ἔλα Χριστὲ μ' καὶ πάρε το καὶ στοῦ Μάη τὰ λειβαδάκια
Παναγιὰ μ' καὶ κοίμησέ το, νὰ τὸ δόσ' ἀγὰς σταφύλι
νὰ τὸ πάη στοῦ Μάη ταμπέλι κὴ ἀγάδαινα μαντῆλι

κὴ μικρὴ ἀγαδοπούλα νὰ σὲ κάνω μιὰ ποδιὰ[1]
δαχτυλίδι μὲ τὴ βούλα. μιὰ ποδιὰ μεταξωτὴ
Κοίμησέ το Παναγιὰ γύρω γύρω κντητή.

Ἀλλὰ ἡ φαντασία τῶν νανουρισμάτων ὑπάρχει στὰ δίστιχα νανουρίσματα ἀφειδής, ποὺ εἶναι ἀμέτρητα. Σένα δίστιχο νὰ πῶς κλεῖ ἡ μητέρα τὴν πιὸ εὐγενικιὰ ἔκφραση τῆς ἀγάπης της, τῶν ὀνείρων καὶ ἐλπίδων της γιὰ τὸ μωρό της:

Κοιμήσου ποὺ νὰ σὲ χαρῶ καὶ νὰ σὲ δῶ μεγάλο
καὶ νὰ σὲ δῶ γιὰρραβώνιασμα κι' ἀκόμα πιὸ μεγάλο.

Τὰ νανουρίσματα εἶναι ἡ πιὸ εὐγενικὴ μορφὴ καὶ στοργικὴ ἔκφραση τῶν μητρικῶν συναισθημάτων. Ἡ ἀτσιγγάνα κὴ βασίλισσα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐκφράζονται, ὅταν θέλουν νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἀγάπη τους στὸ μωρό τους. Ἕνα Μαδυτιανὸ νανούρισμα λέγει:

— Κοιμήσου ποὺ νὰ σὲ χαρῶ, — Κοιμήσου καὶ παράγγειλα
ποὺ νὰ σὲ δῶ μεγάλο, στὴν Πόλη τὰ καλά σου,
ποὺ νὰ σὲ δῶ στὰ γράμματα στὴ Βενετιὰ τὰ ροῦχα σου
καὶ δάσκαλο μεγάλο. καὶ τὰ διαμαντικά σου
Νάνι νάνι τὸ μωρό μου νὰ κοιμᾶται νὰ μὴ νιώνη,
νὰ ξυπνᾶ τὸ μοναχό μου. νὰ ξυπνᾶ νὰ μεγαλώνη.

Ἡ ποιητάρισσα τῆς Θράκης βρίσκεται παντοῦ μέσα στὸ σπίτι. Εἶναι ἡ λαϊκὴ γυναίκα ποὺ πολλὲς φορὲς γεννοβολᾶ στὸν κάμπο, ὅταν ἁλωνίζουν ἢ θερίζουν, ὅταν ὀργώνουν ἢ βοτανίζουν.

Τὸ μωρό της τὸ πλημμυρίζει ἀπὸ πλούσια χάδια, τοῦ χαρίζει ὡραῖα ἐπίθετα, τοῦ συναρμολογεῖ ὡραίους στίχους, ὅπου συγκεντρώνει τὰ αἰσθήματά της εὐγενικὰ καὶ συναισθηματικά. Τότε γίνεται ποιητάρισσα νοιώθει νὰ μεταχειρίζεται τὸν δεκαπεντασύλλαβο, διαλέγει ἁρμονικὰ τὸ συνταίριασμά του καὶ σὰν ἀπὸ διαμάντια καὶ ρουμπίνια καταστρώνει ἐκφραστικὸ καὶ μουσικὸ τὸ στίχο του, ὅπως ἕνα περιδέραιο.

Κοιμοῦνται ὅλα τὰ πουλιὰ κοιμᾶται καὶ ἡ πούλια
κοιμᾶται τὸ πουλάκι μου στὴν ἀργυρὴ τὴν κούνια.
Κοιμᾶται τὸ μωράκι μου καὶ πῶς νὰ τὸ ξυπνήσω
νὰ πάρω διαμαντόπετρες, νὰ τὸ πετροβολήσω.

Μέσα στὰ εἴδη τῆς λαϊκῆς ποιήσεως δὲν ὑπάρχει ἄλλο εἶδος πιὸ συναισθηματικὸ ἀπὸ τὸ νανούρισμα. Εἶναι ἡ ποίηση τοῦ μωροῦ, εἶναι τὸ στιχούργημα, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ γάλα τῆς μάννας, ποὺ χαρίζει τὸν ὕπνο τὸ μακάριο στὸ νήπιο.

Ἡ Θρακικὴ ποίηση εἶναι πλημμυρισμένη μὲ νανουρίσματα σὰν ἀγρὸς πλημμυρισμένος ἀπὸ χαμομῆλι καὶ παπαροῦνες. Ὅπου νὰ σκύψης θὰ μπο-

1) Κιλίφι, ὅπου μπαίνει ἡ ἀναστενάρικη εἰκόνα πρὸς φύλαξη.

ρῆς νὰ μαδήσης πλῆθος ἀπὸ ποιητικὰ διαμάντια, ἀπὸ νανουρίσματα, ποὺ εἶναι χαρὰ νὰ τὰ μελετᾶς.

Ἡ μουσική τους εἶναι σιγανή, ἀποκοιμιστική, μὰ ἐκφραστικὴ βαθυτάτων συναισθημάτων καὶ ὀνείρων μητρικῶν γιὰ τὸ μωρό, ποὺ βυζαίνει τὸ γάλα τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς λευτεριᾶς:

Ἔλα νύπνο, καὶ πάρε το καὶ πάν το στοὺς μπαξέδες
καὶ γέμισε τὸν κόρφο του λουλούδια μενεξέδες
πάνε το καὶ δῶ κι ἀλλοῦ καὶ στὴν Πόλη καὶ παντοῦ.
Νάνι τοῦ Ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλὲ τἀγγόνι
ποὺ τῶχει ἡ μαννούλα του χρυσὸ σταυρὸ κιὸμώνει.

νανὶ - νανὶ - νανάκια του Μὴ χτυπᾶτε, μὴ βροντᾶτε
ὁ ὕπνος στὰ ματάκια του. τὸ παιδάκι μου κοιμᾶται.

Ἀθῆναι 23.7.55

5. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΧΟΡΕΥΤΙΚΑ

1. Στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες σχεδὸν ὅλα τὰ τραγούδια εἶναι χορευτικά. Τὰ τραγουδοῦσαν τὸν παλιὸ καιρὸ οἱ γυναῖκες κὲχόρευαν στὰ γλέντια ἢ στὶς χαρές. Ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ κατέγραψε ὁ πρῶτος συλλέκτης τῶν τραγουδιῶν τῆς πολιτείας αὐτῆς, ποὺ τώρα ὁ Ἑλληνικός της πληθυσμὸς βρίσκεται σκορπισμένος, ἀλλὰ τὄνομά της δεσπόζει τῆς Θεσσαλονίκης στὸ συνοικισμὸ πάνω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, εἶναι καὶ τὸ «Λωλαίνομαι μαννούλα μου». Τὸ ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ μικρὸ παιδί, ὅταν τὸ τραγουδοῦσαν κὲχόρευαν ἕνα συρτὸ χορό.

Εἶναι μιὰ ἐξομολόγηση ἑνὸς νέου στὴ μάννα του ποὺ τῆς λέγει:

—Λωλαίνομαι μαννούλα μου
γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου.
Σύρε μαννὲ μ' καὶ πέστης το
κάτσε κουβέντιασέ της το.

Κὴ μάννα ἀπαντᾶ μὰπλοϊκότητα:

—Μετὰ χαρᾶς σου, γιόκα μου,
θὰ πάρω καὶ τὴ ρόκα μου.

Τὸ γραγούδι ἐξελίσσεται ὁμαλά: Παίρνει τὴ ρόκα της καὶ πάει, βρίσκει τὴν κόρη νὰ κεντᾶ.

—Καλή σου μέρα λυγερὴ —Σὰν ντρέπεται τί ἔρχεται
—Καλῶς τὴ μάννα τὴν καλή. στὴν πόρτα μου καὶ στέκεται;
—Κόρη μ', ὁ γιός μου σἀγαπεῖ Πές του νὰ ἔρτη τὸ πρωῒ
μὰ ντρέπεται νὰ σὲ τὸ πῆ. νὰ πιοῦμε τὸ γκαβὲ μαζί.

Τὸ τραγούδι ἦταν πολὺ ἀγαπητὸ καὶ τραγουδιώτανε ἀκόμα καὶ σὥρα ὀνειροπολήσεων τῆς κόρης ὑφάντρας ,ποὺ καθισμένη στὸν ἀργαλειὸ πετοῦσε τὴ σαγίττα καὶ τραβοῦσε τὸ ξυλόχτενο, μὲ τὴ σκέψη πεταμένη στὸν πραματευτὴ τῆς πολιτείας, ποὺ περνοῦσε ἀπὸ τοὺς μαχαλάδες τὴν πραγμάτειά του

ταράσσοντας τὶς ψυχὲς τῶν κοριτσιῶν.

2. Στὸ χωριὸ τῶν ἀναστενάρηδων δὲν τραγουδοῦν μονάχα τὰ ἀναστενάρικα τραγούδια, μὰ λένε καὶ τραγούδια τῆς παλλικαριᾶς. Ὅταν τραγουδεῖ ὁ Κωστηλής, κρατᾶ μὲ τἀριστερό τὴ λύρα του κρεμάμενη παίζοντας τὰ δάχτυλά του, ἐνῶ μὲ τὸ δεξὶ σέρνει ἁπαλὰ στὶς τρεῖς χορδὲς ἐπάνω τὸ δοξάρι του. Κἡ λύρα μελωδεῖ. Τότε ἀνάβει τὸ χορευτικὸ τοῦτο τραγούδι κι ἀπὸ τραγούδι γίνεται συρτὸς χορός.

—Παλληκάρια μου Σερβενιώτικα
καὶ Βαρνιώτικα
Τί μὲ βλέπετε καὶ μαραίνεσθε;
Μένα ἡ μάννα μου μόν' μένα ἔχ'
κι ὁλομόναχο
Καὶ μὲ πάντρεψε πέρα στὴ Βλαχιὰ
καὶ Ταταριά.

Τὸ τραγούδι ἔχει ὕφος ἡρωϊκὸ κι' ἀκριτικὸ ἀλλὰ εἶναι σύγκαιρα καὶ χορευτικό. Τὸ χορεύουν στὰ χορευτικὰ Κυριακάτικα ἀπόβραδα, ὅταν τὸν χειμῶνα ὁ ἥλιος μόλις μεσουρανήση, πάει νὰ βασιλέψη. Ὁ Δημ. Ρέκλος μᾶς τὸ τραγούδησε στὴν Ἁγία Ἑλένη παίζοντας τὴν προγονική του λύρα, ἀπὸ τὸν πατέρα του κληρονομιὰ καλλιτεχνική.

3. Τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης οἱ ὀργανοπαῖχτες ἦταν διαλεκτοί. Ἔπαιζαν στὰ κεμπάπια, ἔπαιζαν στὶς ὀνομαστικὲς ἑορτές, ἔπαιζαν στὰ γλέντια. στοὺς γάμους. Οἱ ὀργανοπαῖχτες ἦταν συνήθως γύφτοι χριστιανοί, ποὺ ζοῦσαν ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας. Τέτοιοι ὑπῆρχαν σκορπισμένοι μὰ ἡ καθ' αὐτὸ παραμονή τους ἦταν τὸ Λουλὲ - Μπουργκάζ. Ἐκεῖ εἶχαν ὁλόκληρη παροικία, ποὺ καταγίνονταν μὲ οἰκιακὰ σκεύη χρήσιμα σῶλο τὸ λαό. Σὰν καλλιτεχνικὴ φυλὴ καταγίνονταν καὶ μὲ τὰ ὄργανα. Κατεσκεύαζαν βιολιά, λαοῦτα, κλαρῖνα, ποὺ τὰ ἔπαιζαν οἱ ἴδιοι σχηματίζοντας παρέες. Στὶς χαρὲς καὶ στὰ πανηγύρια συνήθως ἦταν ἀπαραίτητοι. Τέτοιοι ξακουστοὶ «τσαλγκιτζῆδες» ὅπως τοὺς ἔλεγαν, ἀναδείχτηκαν πολλοὶ ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια, ὥς που ἡ ἐγκατάλειψη καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τοὺς σκόρπισε σἄλλα σημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ὅπου δὲν ξεχνοῦν καὶ τὰ ὄργανά τους.

4. Ἕνα ἀπὸ τὰ παθητικὰ τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ποὺ καταγράψαμε εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς. Ἀναφέρεται στὴν ἀρρώστεια τῆς κόρης μιᾶς χήρας, ποὺ ψυχομαχοῦσε. ὅταν ἦρθαν οἱ συμπεθέροι. Τὸ τραγούδι εἶναι συγκινητικό.

—Χήρας κορίτσ' ἀρρώστησε
κἔπεσε νὰ πεθάνη.
Καὶ πάνω στὰ ψυχομάχια της
ἦρταν οἱ συμπεθέροι.
—Σὰν ἦρταν καλῶς ἦρτανε,
νὰ στρώσ' χαλὶ νὰ κάτσουν,
βάλε μαννὲ μ' τὸ χέρι σου
μέσα στὴν ἔρμη τζέπη
κι ἄνοιξε τὸ σεντοῦκι μου
τὸ ἔρμο σέντουκό μου

Δίνει ὁρμήνιες τῆς μάννας της νὰ προσφέρη ὅ,τι καλὸ ἔχει στοὺς συμπεθέρους καὶ νὰ τοὺς ποτίση ὅ,τι καλὸ κρατᾶ στὰ βαρέλια της πιοτό, καὶ

νὰ τοὺς στρώση τὰ χαλιά της νὰ καθήσουν.

5. Ἐκεῖνος ποὺ μαζεύει τὰ τραγούδια ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ δὲν πρέπει μόνο ὁ ἴδιος νἄχη τὶς ἱκανότητες αὐτές, ἀλλὰ πρέπει νὰ μπορῆ νὰ βρίσκη καὶ τὸν τραγουδιστὴ τὸν ἄξιο καὶ ἱκανὸ νὰ μεταδίνη τὸ τραγούδι ὅσο μπορεῖ πιὸ φυσικό, πιὸ χρωματισμένο καὶ πιὸ δουλεμένο στὸ λαρύγγι του.

Δὲν εἶναι τοῦ καθενὸς νὰ τραγουδᾶ οὔτε τοῦ καθενὸς νὰ γράφη τὰ λαϊκὰ τραγούδια. Χρειάζεται ἐπιλογὴ τοῦ τραγουδιστὴ καὶ ἱκανότητα στὴν καταγραφή. Ἕνας τέτοιος τραγουδιστὴς εἶναι ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης, ποὺ ἔμαθε τὰ τραγούδια του ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἀπὸ παιδὶ νὰ τὰ τραγουδᾶ. Τοῦ νέου αὐτοῦ τὸ τραγούδισμα ἔχει τὰ χαρίσματα τοῦ ἀριστοτέχνη λαϊκοῦ τραγουδιστὴ μὲ τοὺς λαρυγγισμοὺς καὶ τὰ τσακίσματα τῆς φωνῆς...

(Σόλο τραγουδιοῦ).

6. Ἕνα χορευτικὸ Θρακιώτικο τραγούδι εἶναι τὸ χαριτωμένο τραγούδι τῆς Καρωτῆς.

— Κόρη πιπέρι ἔσπερνε —

Τὸ τραγούδι τοῦτο ἀνήκει στὴ σειρὰ τῶν σκωπτικῶν τραγουδιῶν, ποὺ εἶναι πάμπολλα καὶ ἔχουμε περισυλλέξει ὄχι ὀλίγα. Τέτοια τραγούδια ἡ χορῳδία τῶν Θρακικῶν Λαϊκῶν μελῳδιῶν τραγούδησε πολλὰ ἀπὸ τὸ σταθμό. Ὁ μακαρίτης Γεώργιος Βιζυηνὸς ἀπὸ τὰ τραγούδια ξεχώρησε μερικὰ καὶ τὰ ὠνόμασε βαλλίσματα, γιὰ τὸν μιμικὸ τρόπο τοῦ τραγουδίσματος μὲ κινήσεις τοῦ προσώπου καὶ τῶν χεριῶν. Τέτοια βαλλίσματα ἔχω περισυλλέξει καὶ ἐγὼ πολλὰ ποὺ τὰ δημοσίευσα στὸ Ἀρχεῖο Θράκης ὡς ἀξιόλογα λαϊκὰ τραγούδια. (Τόμος Β΄ Ἀρχ. Θρ. Θησ.).

Ἀθῆναι, 7.4.55

6. — Ο ΜΑΗΣ ΣΤΟΥΣ ΘΡΑΚΙΚΟΥΣ ΚΑΜΠΟΥΣ

Ὁ Μάης ὁ μήνας τῶν λουλουδιῶν ἔφτασε. Παντοῦ στὴ γῆ ὅπου καλλιεργοῦν τὰ λουλούδια, ὅπου φυσικὰ ἡ γῆ εἶναι λουλουδισμένη μὲ τὰ ἁπλᾶ καὶ ἄφθαστα κρίνα τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ ἄνθη ταὐτοφυῆ, ποὺ ὁ Θεὸς δὲν τὰ ἐφρόντισε καὶ δὲν τὰ φροντίζει καὶ χέρι ἀνθρώπινο καὶ δὲν τὰ παρακολουθεῖ ὁ νοῦς κἠ φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου, παντοῦ ἡ πρωτομαγιὰ εἶναι ἡμέρα πανανθρώπινη τῶν λουλουδιῶν.

Τὰ λουλούδια τὴν ἡμέρα ταύτη χρειάζονται γιὰ νὰ γίνη τὸ στεφάνι τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ συνήθεια αὐτὴ νὰ κρεμοῦμε στεφάνια στὴν ἐξώπορτα τῶν σπιτιῶν εἶναι παναρχαία καὶ ἀξιόλογη, γιατὶ δείχνει ἀφοσίωση στὰ περασμένα κι ἀγάπη στὰ ὡραῖα ἔθιμα. Γι αὐτὸ καὶ τὰ κορίτσια μαζεύουν λουλούδια ἀπὸ τὴν αὐλή, περιπλέκουν ὄμορφα τὸ στεφάνι γύρω σένα σύρμα καὶ τὸ κρεμοῦν στὴν ἐξώπορτα. Ὅλη τὴ χρονιὰ κρέμεται ἐκεῖ νὰ ξεραθῆ ὁλότελα, ὁπότε τὸ ξεκρεμοῦν καὶ τὸ καῖνε.

Ἕνα λαϊκὰ τραγούδι λέγει:

—Μάη μ', μὲ τὰ λουλούδια σου. Πιάστε κορίτσια στὸ χορὸ
Μάη μ', μὲ τὰ τραγούδια σου καὶ ὡριοτραγουδῆστε,
καὶ τὰ ὡραιοστέφανά σου. τὸ χορὸ καλὰ κρατήστε.

2. Τὸ Μάη ἀνοίγουν τὰ τριαντάφυλλα καὶ τῆς λογῆς λογιῶν λουλούδια σοτὺς κήπους. Ἀνθίζουν τὰ τριφύλλια στὰ λειβάδια, τὰ κουκιὰ ψωμώνουν καὶ ἀρχίζει τ' ὥρίμασμα τῶν κερασιῶν. Οἱ κάμποι γεμίσουν ἀγριολούλουδα κοἱ παπαροῦνες κοκκινίζουν τὸν κάμπο. Ὁ λαὸς λέει: Ὁ Μάης μπαίνει μὲ τὰ κουκιὰ καὶ βγαίνει μὲ τὰ κεράσια.

Τὸ Μάη θερίζουν τὸ χορτάρι καὶ τὸ μαζεύουν. Τὰ κορίτσια βοηθοῦν στὶς ἔξω δουλιές. Τσαπίζουν καὶ βοτανίζουν. Τὰ παιδιὰ κάνουν ζαμποῦνες καὶ τὶς λαλοῦν σὰν φλογέρες ἀνοίγοντας τρύπες. Ὅταν χαλάση ἡ ζαμπούνα τὴν τρίβουν ἀνάμεσα στὶς φοῦχτες καὶ λένε:

Λάλει λάλει ζαμπουνίτσα, καὶ σὲ τρῶνε τὰ ψαράκια
μὴ σὲ ρίξω μέσ' τὸ ρέμα καὶ σὲ κλαίει ἡ Μαριγώ.

3. Τὸ Μάη ὁ κατσικὰς φέρνει τὰ κατσίκια καὶ τὸ μεσημέρι στὸ χωριὸ καὶ τἀρμέγουν τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα. Αὐτὸ κρατᾶ ὡς τὸν ἄλλον μῆνα. Τὸ Μάη δὲν γίνονται χαρὲς καὶ γάμοι.

Τὴν Πρωτομαγιὰ ὁ κόσμος σηκώνεται στὴ Θράκη χαράματα. Πηγαίνουν στὰ χωράφια καὶ κυλιοῦνται πάνω στὶς πρασινάδες γιὰ νὰ χοντραίνουν. Οἱ παραδερμένες, ποὺ θέλουν νὰ παντρευτοῦν, κυλιοῦνται ἀπάνω στὰ χορτάρια καὶ λένε:

— Φάγε Μάη, φάγε Μάη μ'.

Ὕστερα μαζεύουν λουλούδια, κάμνουν στεφάνια καὶ στολίζονται καὶ τραγουδώντας γυρίζουν στὸ χωριό. Τότες ἀκοῦς τὰ τραγούδια.

Καλῶς τονα τὸ Μάη τὸ χρυσομάη ποὺ μᾶγαποῦσαν ὅλοι.
—Τούτη γῆς μὲ τὰ χορτάρια Παίρνω τὸ πλεγματάκι μου
—Ἐγὼ εἶμαι ἐνοῦ ψαρὰ ὁ γυιὸς καημὸ πῶχ τ' ἀχειλάκι μου
ποὺ μᾶγαπούσανε πολὺ καὶ πάγω νὰ ψαρέψω
καὶ τοῦ ψαρὰ τἀγγόνι μαῦρα μάτια νὰ διαλέξω.

Γυρίζοντας κρεμοῦν τὸ στεφάνι στὴν ἐξώπορτα, ὅπου τἀφίνουν ὡς τὴν ἐπόμενη πρωτομαγιά.

Τὴν ἡμέρα τούτη κάνουν μαγεῖες, μαγγανεῖες, γητιές, γιὰ νὰ στρέψουν τὸ κακὸ τῶν μαγισσῶν πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Τὰ μάγια ταῦτα τὰ λύνουν ἢ μὲ τὸ καλὸ ἢ μὲ τὸ κακό. Τὰ μάγια οὔτε τὰ ἐγγίζουν, οὔτε τὰ δρασκελίζουν παρὰ μέ̃να σιδερένιο δοκράνι τὰ σηκώνουν καὶ τὰ πετοῦν ἔξω στὶς κουπριές. Φωνάζουν τότε τὸν παπὰ καὶ κάνει ξορκισμούς, χύνουν ἁγιασμὸ στὸν τόπο καὶ τὰ μάγια χαλνᾶνε.

4. Τοῦτο τὸ μῆνα δὲ γίνονται γάμοι καὶ χαρές. γιατὶ τοῦτο τὸ μῆνα παντρεύονται τὰ γαϊδούρια μόνο, ποὺ ἄδετα περιφέρονται στοὺς κάμπους καὶ

βόσκουν. Τώρα ἀρχίζει τὸ σιτάρι καὶ ψωμώνει καὶ οἱ ἐλπίδες τῶν ἀγροτῶν μεγαλώνουν γιὰ τὴν καλὴ σοδειά. Δὲν χρειάζονται καὶ βροχὲς πάνω στὸ ψώμωμα τῶν σπαρτῶν. Γι αὐτὸ καὶ λένε: «Σὲ καταραμένον τόπο Μάη μῆνα βρέχει».

Τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτομαγιᾶς ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου μὲ βῆμα ταχτικὸ βγαίνουν στὴν ἐξοχὴ καὶ τραγουδοῦν μὲ τὸ δάσκαλό τους σχολικὰ τραγούδια, κόβουν ἄνθη, κάνουν ἀνθοδέσμες καὶ γυρίζουν στὸ σχολειό τους. Στὴν ἐξώπορτά του κρεμοῦν μεγάλα στεφάνια μὲ ὡραῖα μαγιάτικα λουλούδια. Στὸν περίπατό τους συναντοῦν πεταλοῦδες πολύχρωμες, παρακολουθοῦν τὰ μαμούνια τῆς γῆς, τὰ σπαρτὰ ποὺ ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά τους, τὰ ζῶα ποὺ βόσκουν στὴν ἐξοχὴ καὶ χαίρονται τὴν εὐτυχία τους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γιορτάζουν τὴν ἑορτὴ τῶν λουλουδιῶν καὶ τραγουδοῦν τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

—Λὲν ἦρθε Μάης κι ἄνοιξη,
λὲν ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα,
ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα
τὰ μοσχομυρισμένα.
Λὲν ἄστρο τριαντάφυλλο φορῶ
κὶ θέλου νὰ τὸ βάψου,
κι ἂν θὰ τὸ βάλου στὴ βαφὴ
πολλὲς καρδιὲς θὰ κάψω.
Λὲν θὰ κάψου καὶ τὸν κουγιουμτζὴ
ποὺ κάν' τὰ δαχτυλίδια,
λὲν θὰ κάψω νιές, θὰ κάψω νιοὺς
θὰ κάψω παλλικάρια.

5. Μὲ τέτοια τραγουδίσματα λαϊκὰ χαίρεται κἐκφράζει τὴ χαρά του ὁ λαὸς στὰ χωριὰ καὶ στὸν κάμπο, στὶς πολιτεῖες, στὰ σχολεῖα, στὰ σπίτια. Παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια, κοπέλλες καὶ παλλικάρια γριὲς καὶ γέροι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ὅλοι αἰχμάλωτοι τῆς ὁμορφιᾶς τοῦ κάμπου καὶ τῶν κήπων μὲ τὸ χαμομῆλι στρωμένο, τοὺς κήπους λουλουδισμένους, ὅλοι τραγουδοῦν καὶ χορεύουν:

—Ἀπρίλη μὲ τὴν ἄνοιξη,
Μάη μὲ τὰ λουλούδια,
σφιχτοπιαστῆτε στὸ χορὸ
κοπέλλες, παλληκάρια,
καὶ κυλιχτῆτε ἀγκαλιαστὰ
στὰ πράσινα χορτάρια.
Ἀπρίλη μὲ τὴν ἄνοιξη,
Μάη μὲ τὰ λουλούδια
μὲ γιορτερὰ τραγούδια.

Ἀθῆναι, 7.4.55

7.— ΑΠΟ ΠΟΥ ΠΗΓΑΖΟΥΝ ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ὅσο βυθίζεται κανεὶς στὴ μελέτη τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν, τόσο βεβαιώνεται ὅτι ἡ καλλίρροη πηγὴ των εὑρίσκεται ὄχι στὴν ἐποχὴ τῆς δουλείας, ἀλλὰ σὲ παλαιότατη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Γνωρίζουμε ὅτι ἀπὸ τὴ Θράκη βγῆκε ἡ μουσική. Ἐκεῖ ἐπομένως ἐπέζησε ἡ παλιὰ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ ἀκμὴ καὶ ἱστορία τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ Θρακικὰ τραγούδια ἔχουν ἀπὸ τὸ κατανυχτικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τῶν μυστηρίων καὶ τῆς θρησκείας. Εἶναι ἀπ' ἄλλον κόσμο καὶ κατάγονται ἀπὸ μουσι-

κὲς πηγὲς πανάρχαιες, ποὺ δημιουργήθηκαν στὰ Θρακικὰ ἐδάφη, ὅπου καὶ ζῆσαν αἰῶνες. Ἐκεῖ στὴ Θράκη τὰ ἔθιμα καὶ τὰ θέσμια πὰ Θρακικὰ περισώθηκαν ἀκέραια ὅπως σώθηκε καὶ ἡ Θρακικὴ μουσική, ποὺ τὴν ζωντάνεψε ὁ Ὀρφέας.

(Τραγούδι).

Στὴ Θράκη λοιπὸν ἔζησε σἀσφάλεια ἡ πηγὴ τῶν μελωδιῶν τῆς Θράκης. Ποτὲ δὲν ἐσταμάτησε, ποτὲ δὲν ὑπέστη διάλειψη, ὅσο κι ἂν ἡ χώρα βαρβαροπατήθηκε. Ἡ παράδοση τίποτε δὲν ἀφῆκε νὰ χαθῆ κι ἀπὸ στόματος σὲ στόμα περισώθηκε τὸ τραγούδι αἰῶνες, χιλιετηρίδες. Ἔτσι τὸ Θρακικὸ τραγούδι ἔχει τὸ ὀπόκοσμο, τὸ κατανυχτικό, τὸ διθυραμβικό, τὸ σκωπτικό, πὸ μελαγχολικὸ κἐκφράζει τὰ παντοειδῆ συναισθἤματα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ. Ὁ Θρακικὸς λαὸς σώζει τὰ πανάρχαιά του ὄργανα. Σώζει τὴ λύρα τοῦ Ὀρφέα ποὺ παίζοντας τὸν τρογυρίζουν οἱ φιλόμουσι Θρᾶκες κι ἀποθαυμάζουν τὸ μεγαλεῖο του, ὅταν παίζει. Ὅμοια οἱ σημερινοὶ Θρᾶκες περιτρογυρίζουν τὸ λυράρη τους ὅταν τοὺς παίζει τὰ σκωπτικά του τραγούδια καὶ γλυκαίνονται ἀκούοντας τοὺς κατανυχτικοὺς ἤχους τῶν χορδῶν του.

(Παίξιμο ὀργάνου).

Τὰ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι σὰν τροπάρι παθητικό. Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ θυγατέρα τῆς παναρχαίας μουσικῆς τοῦ Μουσαίου, θίγει τὸ λαὸ βαθειὰ καὶ ἂν θὰ συνοδεύονταν ἀπὸ ὄργανα, θὰ ἦταν ἀποσπάσματα Ὀρφικῶν τραγουδιῶν, τὰ τροπάριά μας. Στὶς βυζαντινὲς μελωδίες τὰ χρώματα ἐναλλάσσονται μὲ μιὰ εὐκολία. Τὸ χρωματικὸ μέλος διακόπτεται ἀπὸ τὸ ἐναρμόνιο καὶ τὸ ἐναρμόνιο καρυκεύεται ἀπὸ τὸ διατονικό. Τὶς μεταπτώσεις αὐτὲς τὶς βλέπει κανεὶς στὰ δοξαστικά, στοὺς πολυέλαιους, στὶς καταβασίες, στὰ χερουβικά. Αὐτὲς οἱ μελωδίες ὑπῆρχαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη ὑμνωδία τῆς θρησκείας ποὺ μεταδόθηκε αὐτούσια στὴ βυζαντινὴ θρησκευτικὴ ὑμνωδία. Τοῦτες τὶς μεταπτώσεις, ποὺ τὶς σημειώνει ἡ βυζαντινὴ γραφὴ μὲ τὶς φθορές, τὶς ἔσωσε ἀλώβητες ἡ βυζαντινὴ ὑμνωδία κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὶς μετέδωκε καὶ στὸ λαϊκὸ τραγούδι ἢ μᾶλλον τὶς ἐπαναλαμβάνει ἀδιάκοπα καὶ τὶς παραδίνει διὰ μέσου τῶν αἰώνων πλήρεις καὶ ζωντανὲς μὲ τὸ τραγούδι.

(Τραγούδι σὰν τροπάρι).

1. Σήμερα πρέπει τὴ μουσική μας νὰ τὴν ἐξετάζουμε συγγενικὰ μὲ τὴν παναρχαία καὶ τὴν βυζαντινή. Τὰ λεγόμενα ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ ἢ τὴν Ἀραβικὴ δὲν εἶναι ὀρθό. Καὶ μεῖς εἴμεθα ἀνατολικὸς λαὸς καὶ τὰ κοινὰ συστατικὰ τῆς μουσικῆς τῶν ἀνατολικῶν λαῶν εἶναι γνωστά. Ἂν κανεὶς ἠμπορεῖ νὰ σημειώση ἐπίδραση τῆς μουσικῆς λαῶν τῆς μιᾶς ἐπὶ τῆς ἄλλης, χωρὶς δισταγμὸ πρέπει νὰ σημειώση τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἡ μουσικὴ εἶναι παράδοση. Ἐμεῖς ὡς λαὸς δὲ σβήσαμε ποτέ,

ὅπως δὲν ἔσβησε καὶ ἡ μουσική μας, καὶ ἡ γλῶσσα μας ποὺ ζεῖ καὶ βασιλεύει ἀπὸ ἐποχῆς ἀμνημονεύτου μὲ τὰ χαρακτηριστικά της.

Αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ἔχουν καὶ τὰ λαϊκά μας τραγούδια ποὺ προέρχονται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο ὅτε οἱ μελωδοὶ συνέθεταν ὑμνωδίες τονισμένες πάνω στὰ λαϊκὰ τραγούδια, ποὺ ἦταν τοῦ λαοῦ δημιουργήματα.

('Εδῶ τραγούδι).

Στοὺς γάμους ἔχουμε τέτοια πανάρχαια τραγούδια, ποὺ ἔχουν τὴν ἀρχή τους σὲ μελωδίες παμπάλαιες, ποὺ τραγουδιοῦνται αἰῶνες πολλοὺς μὲ τὴ συνοδεία τῶν ὀργανοπαικτῶν, ὅπως τὸν καιρὸ τοῦ 'Ορφέα καὶ τοῦ Μουσαίου. 'Ο γάμος εἶναι τῆς φύσεως μυστήριο. Στὶς ἑορτὲς τὶς ἀγροτικὲς ὁ ἄνθρωπος μιμούμενος τὴ φύση ἀναπαριστᾶ τὴ συνουσία τῆς γῆς καὶ τοῦ σπόρου. Τέτοια ἀναπαράσταση ἔχουμε στὸ ἔθιμο τῶν Καλογήρων, τῆς Βιζύης, τοῦ Μπέη τοῦ 'Ορτάκιοϊ τῆς Θράκης.

Στὴν ἀναπαράσταση αὐτὴ ὁ λαὸς τραγουδεῖ τραγούδια ἀνάλογα, ποὺ ἐκφράζουν τὸ νόημα τοῦ γάμου καὶ εὔχονται καὶ τὴν καλοχρονιά, τὴν εὐφορία τῆς γῆς. 'Ο Μπέης — ὁ σπορέας — ὀργώνει τὴ γῆ, ρίχνει σπόρο καὶ εὔχεται τὴν καλοχρονιὰ καὶ ὅλοι φωνάζουν 'Αμήν, ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουν σκοποὺς χαρούμενους, ὅπως ὅταν συνοδεύουν τοὺς νεόνυμφους, ποὺ πρόκειται νὰ συνδεθοῦν, ἄλυτοι πλέον μὲ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

(Τραγούδι).

Αὐτὴ τὴ συγγένεια διὰ μέσου τῶν αἰώνων περιέσωσε μέσα στὸ στόμα του ὁ Θρακικὸς λαὸς περισσότερο δὲ στὰ ὄργανα τὰ λαϊκά, ὅπως τῶν ἀναστενάρηδων, ποὺ σώζοντας τὸ ἔθιμο τῶν ἀναστεναρίων κρατοῦν καὶ τελοῦν ὅλες τὶς ἱεροτελεστίες μὲ χορὸ καὶ μουσική, μὲ τραγούδι καὶ ὑμνωδίες τροπαρίων.

Ἔτσι ἂν ὑπάρχη θέμα συγγενίας τῆς ἀρχαίας μουσικῆς μὲ τὴ Βυζαντινὴ καὶ τῆς Βυζαντινῆς μὲ τὴ συγκαιριανὴ λαϊκή, καὶ τὰ τραγούδια της ποὺ τἀκοῦμε μὲ τόση στοργὴ καὶ συμπάθεια, πρέπει στὸ λαϊκὸ τραγούδι νὰ στραφῇ ὁ μουσικολόγος καὶ ὁ ἐρευνητής. Ἐμεῖς πάντως πιστεύουμε πὼς αὐτὴ ἡ συγγένεια ἀποδείχνεται πασιφανέστατα ἀπὸ τὰ πράγματα.

2. Εἶναι ὁ μῆνας ὁ θεριστής, ὅπως τὸν λέει ὁ λαός. Οἱ χωρικοὶ πανοικεὶ ἀποδημοῦν στὰ χωράφια τους, ὅπου μὲ τὰ ἀκονισμένα δρεπάνια τους ἀκαταπόνητα σκύβουν καὶ θερίζουν τὰ πλούσια στάχυα τοῦ κάμπου. Τέτοιες σκηνὲς ὡραῖες δίνει κάθε πλούσιος κάμπος. 'Αλλὰ οἱ Θρακιώτικοι κάμποι εἶναι ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους καὶ τὸ θέαμα τεράστιο ἐπιβλητικὸ καὶ ἱκανοποιητικό. Στὴ Θράκη τὰ στάχυα περνοῦν τ' ἀνθρώπινο μπόγι κι ὅταν ὁ ζέφυρος φυσήση, τότε τὸ θρόϊσμα τῶν κάμπων εἶναι ἕνα τραγούδι ἀνείπωτο ὅπως τὸ τραγούδι τῶν πεύκων. 'Ο λαὸς σὲ τοῦτο πάνω τὸ θρόϊσμα γίνεται ποιητὴς

καὶ τραγουδεῖ:

Σὰν τὰ κορίτσια τἀνθισμένα κοπέλλες πὰ ξαπλώνουν χεροβόλια
ἀνθοῦνε μπόγι τὰ ξανθὰ τὰ στάχυα θερίζοντάς τα ὅπως ὁ χάρος τὶς
στοὺς κάμπους λάμπουν ψωμωμένα (ψυχές.

3. Ἐκεῖ στὸν ἥλιο, ποὺ φρυγανίζει, ὅλοι σκυφτοὶ χεροβολιάζουν τὰ πυκνὰ στάχυα καὶ τὸ δρεπάνι κοφτερώτατο κόβει καὶ ξαπλώνει τὸν ξανθὸ τῆς γῆς καρπό. Ὁ σπόρος ρίχτηκε στὰ σπλάχνα τῆς γῆς Ὀκτώβρη ὅταν ἡ βροχὴ πότισε καὶ χόρτασε ἡ γῆς τὴ δίψα της. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβρη ὡς τὸν Μάη ἔγινε τὸ θᾶμα. Ὁ σπόρος φύτρωσε, ἡ γῆ ἔσφιξε μὲ τὸ χιόνι καὶ ρίζωσε τὴ φύτρα, τὸ χιόνι κράτησε θέρμη στὴ ρίζα καὶ ἀπόχτησε δυνάμεις μεγάλες καὶ στὸ δυνάμωμα τοῦ ἥλιου ὕψωσε μπόγι τὸ στάχυ καὶ στὴν ὥρα του κάρπισε καὶ ψώμωσε. Ὁ λαὸς μὲ καρδιοχτύπι παρακολουθεῖ. Ὑπερήφανα ἔσεισαν τὰ σπαρτὰ τὶς κεφαλές τους ὡς που ἔρτασεν ἡ ὥρα τοῦ θερισμοῦ. Οἱ θεριστάδες τότε γυμνοὶ τὰ στήθεια μὲ τὸ κεφάλι σκεπασμένο ρίχτηκαν στὴ δουλειὰ τοῦ θερισμοῦ. Καὶ τὰ σπαρτὰ πέφτουν στὸ χαμό, σχηματίζονται μὲ τὶς χεροβολιὲς τὰ δεμάτια καὶ μὲ τοῦτες οἱ θυμωνιές, καλύβες τοῦ ἰσημερινοῦ ξανθὲς καὶ πελώριες. Εἶναι τὰ στάχυα ποὺ σὲ λίγο θὰ μποῦν στάλώνια νὰ τὰ θρυμματίσουν οἱ δοκράνες, νάλωνιστοῦν, νὰ λιχνιστοῦν, καὶ νὰ μαζευτῆ τὸ στάρι χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄχερο, καὶ νὰ ἱκανοποιηθῆ ὁ λαός.
(Τραγούδι).

4. Οἱ ἀποθῆκες στὰ λαϊκὰ σπίτια ὁλάνοιχτες καθάριες, κἔτοιμες νὰ δεχτοῦν τὴν καινούργια σοδειά. Οἱ λαϊκὲς γυναῖκες τῆς Θράκης, δουλεῦτρες ἀκούραστες καὶ καματερὲς πρῶτες στὴ δουλειὰ καταπιάνονται τὰ πάντα. Οἱ ξανθομαλλοῦσες κόρες, σὰν ξανθὲς κοῦκλες τῶν ἐργοστασίων, κινοῦνται πάνω - κάτω, δεξιὰ - ζερβά. Στὸ σπίτι καλοθέτουν, στάλώνια ὁδηγοῦν τὸ ζευγάρι στάλώνισμα μαζεύουν καὶ τσουβαλιάζουν τὸ στάρι, φορτώνουν ἁμάξι ὁδηγοῦν στὸ μακρὺ δρόμο τὰ στριφτοκέρατα πρὸς τὸ σπίτι καὶ φτάνοντας θεκιάζουν στὴ μεγάλη ἀποθήκη τοὺς καρποὺς ὧν κόπων ους. Εἶναι τὸ δεξὶ χέρι τῆς μητέρας καὶ τοῦ ἀκούραστου πατέρα, ποὺ τὶς ἀκοῦν νὰ τραγουδοῦν μὲ κατάνυξη τὰ λαϊκὰ τραγούδια.

Τὸ πουρνὸ δὲν τὶς προλαβαίνει τὸ χάραγμα τῆς ἡμέρας κιὅταν ὁ ἥλιος ἀσημώσει τὶς παρυφὲς τῶν βουνῶν, αὐτὲς ἔχουν ζυμώσει κἔχουν φουρνίσει τὸ ψωμὶ τῆς ἡμέρας τραγουδώντας.

—Μανὲ μ', ὁ πώχω τὸν καημὸ κι ἂν κοιμηθῶ καὶ νυπνιαστῶ
τὸν ὕπνο δὲν κοιμοῦμαι ἕνα λεφτὸ κοιμοῦμαι
(Τραγούδι).

5. Ἡ βρύση τοῦ χωριοῦ εἶναι ἕνα διαρκὲς τραγούδι. Ἐκεῖ στὸ ἔμπα καὶ στὸ ἔβγα, ὅπου συναντῶνται τὰ ζῶα τοῦ χωριοῦ καὶ ἱκανοποιοῦν τὴ δίψα τους στὰ κρυστάλλινα νερὰ τῆς βρύσης, ἐκεῖ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ στέκουν σὰν Μαγδαληνὲς μαντηλοφοροῦσες κρύβοντας τὰ ὡραῖα τους δρυσερὰ

πρόσωπα. Σιγομιλοῦν καὶ δὲν χαχανίζουν. Εἶναι σεμνὰ κεὐλαβικά, τηροῦν χωρὶς παραβάσεις τῶν νόμων τοῦ σπιτιοῦ, τὴν εὐλάβεια, τὴ σεμνότητα τὴ σιωπή, τὰ λίγα λόγια. Χωρὶς νὰ τὸ διδαχτοῦν, συνηθίζουν λίγα ν' ἀκοῦν, λιγώτερα νὰ βλέπουν καὶ πιὸ λίγα νὰ μιλοῦν. Τοῦτο εἶναι ἀρχαία παράδοση τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ, ποὺ τὴν τηροῦν δίχως ἐξαιρέσεις. Ἐκεῖ στὴ βρύση ἀνταμώνοντας τὶς συνομήλικες πάνω στὴ δουλειά, ἀνταλλάσουν δυὸ λόγια καὶ μὲ τὰ συνθηματικά τους λόγια συννενοοῦνται μὲ τὰ πειθαρχικὰ καὶ δουλευτάρικα ζῶα τοῦ σπιτιοῦ. Ἀπὸ τὰ χαράματα, μετὰ τὸ ψήσιμο τοῦ ψωμιοῦ, ξεκινοῦν γιὰ τἀλώνια. Ἐκεῖ τραγουδοῦν σιγόφωνα καὶ δουλεύουν. Ὁ ζέφυρος κολπώνει τὴ μαντήλα τοῦ κεφαλιοῦ, ποὺ περισφίγγει τὸ φεγγαροπρόσωπο τῆς κοπέλλας.
(Τραγούδι).

6. Στὸ μικρὸ ὕψωμα τοῦ χωριοῦ ὑψώνει τὸ μικρό του ἀνάστημα τὸ καμπαναριὸ τοῦ Ἁγίου Ἠλία — ἁγηλιὰ — μὲ τὴ μικρὴ καμπανούλα ποὺ συχνὰ καλεῖ τὸ λαό, ἀφίνοντας τὴ δουλειά, νὰ θυμηθῆ καὶ τὸ Θεό. Ἐκεῖ ἀναβαίνουν ὅλοι ποὺ περνοῦν ἀπὸ τὸ μεγάλο δρόμο. Σταματοῦν τὰ κάρα, ξεκουράζουν τὰ ζῶα καὶ προσκυνοῦν ἀπὸ ἐξωκκλησάκι, ὅπου τρία μεγάλα θεόρατα κυπαρίσσια ὑψώνουν τὸ μπόγι τους καὶ σπαθίζουν τὸν οὐρανό. Ἐκεῖ ἀνεβαίνει κι ὁ πανύψηλος Παπαθανάσης μὲ τὰ χυτὰ μαλλιὰ στὸν ὦμο καὶ διαβάζει τὸν ἑσπερινὸ ἢ τὸν ὄρθρο. Ἀπολνᾶ σὰν κρουνὸ μεγάλης βρύσης τὴ φωνή του καὶ ψέλνει εὐχάριστα καὶ δέεται γιὰ τὸ ποίμνιό του.

Στὶς 20 Ἰουλίου ἑορτάζει ὁ προφήτης Ἠλίας. Τότε ἀφίνοντας ὁ λαὸς κάθε δουλειά, θυσιάζει ἕνα πρωϊνὸ νὰ παρακολουθήση τὴ λειτουργία. Ὁ Παπαθανάσης τότε ὑπενθυμίζει στὸν κόσμο τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, τὴν βοήθεια στοὺς ἀσθενικούς, τὴ λατρεία καὶ πίστη στὸ Θεό. Κι ὁ λαὸς γονατίζει καὶ δέεται καὶ λησμονεῖ τὰ πάθη τἀνθρώπινα. Κι ὁμόφωνα μένα στόμα ψάλλουν τὸ τροπάρι τοῦ Προφήτη Ἠλία ποὺ, σὰν τὸν Ἀπόλλωνα, ταξιδεύει στὸν οὐρανὸ μὲ τὸ ἅρμα του.

7. Ἡ γαλήνη τοῦ χωριοῦ, ποὺ οὔτε τὰ σκυλιὰ ὀλιχτοῦν, ἡ δουλειὰ τοῦ θερισμοῦ καὶ τῶν ἀλωνιῶν, τὸ πήγαινε - ἔλα τῶν καλῶν χωρικῶν, σὰν μιὰ πορεία μερμηγγιῶν μεγάλη ποὺ σοδειάζει, τὸ τραγούδι τῶν κοριτσῶν, τὸ τραγούδι τῆς πηγῆς, τὸ παιγνίδι τῶν παιδιῶν πίσω ἀπὸ τὶς θυμωνιὲς ποὺ παίζουν τὸ κρυφτοῦλι, ὅλα μαζὶ ἀποτελοῦν μιὰν εἰκόνα τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ ποὺ ἀγωνίζεται εἰρηνικὰ νὰ γεμίση τὶς ἀποθῆκες ἱκανοποιώντας τοὺς μεγάλους καὶ μικροὺς κόπους τῆς σπορᾶς καὶ τοῦ θερισμοῦ.

Εἶναι ὁ μῆνας ὁ θεριστής, ποὺ ὁ ἄνθρωπος θερίζει τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του. Ἀθῆναι, 18.3.55.

8.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΟΥ ΜΕΤΑΦΥΤΕΥΘΗΚΑΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ λαμπρότητα τῆς Θράκης δὲν κατηύγαζε μόνο στὰ περιγιάλια της,

ἀλλὰ ἀνταναkλοῦσε καὶ στἀντικρυνὰ περιγιάλια τῆς Προποντίδος, τῆς Κυζίκου. Ἐκεῖ στὶς παραλίες αὐτὲς ἔφτανε ἡ Θρακικὴ φωνή. Τὸ Θρακικὰ περιγιάλια ἐξέπεμπαν πρὸς τἀντικρυνὰ τοὺς κρουνοὺς τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν, καὶ τὸ Θρακικὸ τραγούδι ἀπηχοῦσε στὴν ψυχὴ τῶν Περαμητῶν, ποὺ ἀνταποκρίνονταν στὶς μελωδίες τῆς Θρακικῆς ψυχῆς.

Νά ἡ Πέραμος γαλήνια σὰν καθρέφτης, ἤρεμη σὰν τὴ Λεύκα, θερμὴ σὰν θερμοκήπιο χειμωνιάτικο. Ὁ λαὸς τρεῖς μῆνες τὸ χειμῶνα γλεντοῦσε τοὺς κόπους τοῦ καλοκαιριοῦ στὴν ξηρὰ ἢ στὴ θάλασσα.

Τὰ κελάρια γεμᾶτα, τὰ βαρέλια γεμᾶτα. τὰ ντουλάπια γεμᾶτα καὶ τὰ πουγγιὰ γεμᾶτα. Ξεκούρασμα καὶ φαγοπότι καὶ γλέντι καὶ χορὸς καὶ τραγούδι. Τέσσαρες χιλιάδες ἄνθρωποι, σὰν μελισσοφωλιά, ὥργωναν τὴ γῆ, δούλευαν τἀμπέλια, ξενητεύονταν στὴ θάλασσα καὶ τὸ χειμῶνα γλεντοῦσαν τὸ μεγάλο μῆνα τὸ μικρὸ καὶ τὸ Μάρτη.

Ἀπὸ τὴν Πόλη ἔρχονταν τὰ εὐχάριστα μηνύματα τῶν ξενητεμένων, ποὺ δούλευαν καὶ ὁ νοῦς τους δεμένος ἔστρεφε πάντα στὸ πατρικὸ σπίτι, στὴ γῆ τῶν πατέρων.

2. Ἡ ἐλιὰ μὲ τὴ γκρίζα φυλλωσιὰ ὁμορφαίνει στὴ γραμμή, κι' ὁ κάμπος λάμπει σὰν ἀσῆμι στὸ φῶς τοῦ ἥλιου. Τὰ δέντρ' ἀράδα ἀράδα γεμᾶτα ἄνθος καὶ ὁμορφιά. Τὰ ντουτλίκια μὲ τὶς φυλλωσιὲς τους πρασινίζουν. Τὰ κουκούλια θὰ φανοῦν σὲ λίγο γιὰ νὰ ριχτοῦν στὸ φαγητὸ τῶν φύλλων. Τὰ τσαρτάκια σὲ κίνηση. Μέσα στὰ μεγάλα δωμάτια ἀκούγεται ὁ ψίθυρος ποὺ ροκανίζουν τὰ φύλλα τὰ νεογέννητα. Οἱ κυράδες καὶ τὰ κορίτσια μπαινοβγαίνουν κι ἀνεβοκατεβαίνουν πάνω στὴ θρέψη τῶν μεταξοπουλιῶν, τὰ φροντίζουν μὲ χαρὰ καὶ τραγουδοῦν:

Τὸ καραβάκι μ' Σανταλένια μ' (χάϊντε,
τὸ καραβάκι ποὖρχεται
πὸ μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλη
Κλαίει ἡ καρδιά μ' καὶ δὲ μερώνει.

Μέσα εἶναι κι' ὁ, Σανταλένια μ' (χάϊντε,
μέσα εἶναι κι' ὁ ἀφέντης μου,
μέσα εἶναι κι' ὁ καλός μου
τὰ ματάκια καὶ τὸ φῶς μου.

3. Ἡ Κύζικος καὶ τὰ περιγιάλια της λαμποκοποῦν. Ἡ θάλασσα τρυγιέται πλούσια καὶ ἡ παλαμίδα ψαρεύεται μὲ πλούσιο ἀμητό. Οἱ ψαράδες τραγουδοῦν καὶ θριαμβευτικὰ μπαίνουν στὸ λιμάνι τους, κομίζοντες σπαρταριστὴ τὴν παλαμίδα, ποὺ γίνεται θροφὴ τοῦ λαοῦ νὰ πίνη τὸ κρασί του. Καὶ λάμνοντας πρὸς τὸ λιμάνι ἀκούεται τὸ τραγούδι.

Στὴν Κερασιὰ βολάξαμε
πιάσαμε παλαμίδα
ἴσα χώω.

Τότε στρώνεται ὁ κόσμος τῶν ψαράδων νὰ ἑτοιμάση στὰ ψαροβάρελα τὴν παλαμίδα. Κόβει καὶ λιανίζει τὴν παλαμίδα, τὴν ἁλατίζει καὶ τὴν καλο-

θέτει στὰ βαρέλια. Στὴν Χριστουγεννιάτικη σαρακοστὴ θὰ μοσχοβολᾶ καὶ θἄναι τοῦ τραπεζιοῦ τὸ καρίκευμα, ποὺ ἀνάβει τὸν οὐρανίσκο κἐρεθίζει τὴ γλῶσσα, ὥστε νὰ τὴν σβήνει τὸ μαῦρο τσουχτερὸ κρασί.

Καὶ τραγουδοῦν μὲ τὴν αὐγὴ στὰ γλέντια τους:

Ξημέρωσ' ἡ 'Ανατολή, —κούνιε παραμάνα τὸ παιδί— Κἡ πούλια πάει στὴ δύση. Κούνα το νὰ μὴν ξυπνήση.

Πᾶν τὰ πουλάκια στὴ βοσκὴ —κούνιε παραμάνα τὸ παιδί— κἡ ἀγαπῶ στὴ βρύση κούνα το νὰ μὴν ξυπνήση.

4. Στὸ μῶλο ὁ λαὸς παρακολουθεῖ τὴν εἴσοδο τῆς Σκούνας τ' 'Ανέστη ποὺ εἶναι θρῦλλος, εἶναι ἡ περηφάνειά του:

Νὰ ἡ σκούνα τοῦ Στραβοῦ τ' 'Ανέστη
πάει βαλανίδι στὸ Τριέστη.

Σὰν ποντοπόροι οἱ Περαμαλῆδες διασχίζουν τὶς θάλασσες, περνοῦν τὰ θυμωμένα πελάγη τῆς Ἄσπρης θάλασσας. Πιάνουν τὴν Αἶνο, πιάνουν τὸν Πειραιᾶ, βγαίνουν στὸ 'Ιόνιο καὶ νικητὲς ξαναγυρίζουν σἕνα τρίμηνο, κομίζοντες πλούτη.

Τὰ μεγάλα τους καράβια ἐπιστρέφουν μὲ τὰ πούπουλα ὑψωμένα ποὺ τὰ κολπώνει ὁ ἄνεμος δεξιός. Οἱ θαλασσομάχοι μᾶς φέρνουν πραμάτιες καὶ πλούτη. Ὁ μοῦτσος τραγουδεῖ:

—'Εγώ μαι τοῦ ψαρᾶ ὁ γιὸς ὁ ψάλτης κι ὁ γραμματικός. Ποῦ πῆγα νὰ ψαρέψω μαῦρα μάτια νὰ γυρέψω. Ρίχνω τὴν πρώτη καμακιὰ βόηθα Χριστὲ καὶ Παναγιά.

Ἡ πολιτεία διασκεδάζει στὸν ἐρχομὸ τῶν ξενητεμένων. Τὰ γλέντια ἀπανωτὰ κεὐτυχισμένα. Εἶναι ἡ χαρὰ τῶν κόπων καὶ τῶν ἀγώνων.

5. Οἱ ξενητεμένοι νέοι μπαίνουν στὸ ζυγὸ τῆς παντρειᾶς. Πρέπει νὰ ἐπιτελέσουν τὸν προορισμό τους. 'Αρραβωνιάζονται στὸ πρῶτο ταξίδι καὶ μπαρκαρίζονται καὶ στὸ γυρισμό, ἀφοῦ πάλαιψαν μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ νίκησαν, βάνουν τὰ στέφανα καὶ φοροῦν τὸ διαχτυλίδι. Καὶ τοὺς στεφανοχαιρετοῦν. Ὁ γαμπρὸς τραγουδεῖ:

—Σάββατο βράδυ μὲ διῶξαν οἱ γονοί μου
ἀπὸ τὸ σπίτι μου καὶ ἀπὸ τὰ γονικά μου.
Παίρνω τὸ δρομί, παίρνω τὸ μονοπάτι
βρίσκω ἕνα δεντρί, βρίσκω να κυπαρίσσι.
—Δεῖξε μου δεντρὶ τόπο γιὰ νὰ πλαγιάσω.
—Νὰ οἱ κλῶνοι μου καὶ κρέμασ' τἄρματά σου
νά, κἡ ρίζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου
νά, κι ὁ ἥσκιος μου πέσε γλυκοκοιμήσου.

Εἶναι ἕνα τραγούδι ὡραῖο καὶ παθητικό. Εἶναι τἀποχαιρετιστήριο τραγούδι τοῦ νέου πρὸς τοὺς ἐδικούς του, πρὸς τὸ πατρικό του σπίτι.

6. Ὁ λαός, ποὺ τόσα παθήματα τοῦ δημιουργοῦνται στὰ θαλασσινὰ ταξίδια συχνὰ μαυροφορεῖ, συχνὰ κλαίει καὶ δέρνεται γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ ναύτη. Στρώνει κάτω τὰ ροῦχα του καὶ μοιρολογεῖ.

Ἡ ναυτικὴ ζωὴ εἶναι πικρὴ καὶ τὰ ταξίδια τρῶνε τοὺς ξενητεμένους. Ὁ ἴδιος ὁ λαὸς δημιουργεῖ τραγούδια πάνω στὰ παθήματά του.

Δημιουργεῖ καὶ τὰ προσαρμόζει στὸ σκοπό:

—Ὁ γκεμιτζὴς ἀρρώστησε στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη.
Δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν δῇ, κύρη νὰ τόνε κλάψη
οὔτε ἀδερφὸ οὔτ' ἀδερφὴ κερὶ νὰ τὸν ἀνάψη.
Τὸν κλαίει ἡ καπετάνισσα μὲ τὸν καραβοκύρη.
—Σήκω καημένε γκεμιτζή, σήκω καημένε ναύτη
νὰ κουμπασάρης στὸν καιρὸ νὰ βγοῦμε σὲ λιμνιῶνα.

6. Οἱ Περαμιῶτες τώρα στὰ περιγιάλια τῆς Ἀττικῆς θυμοῦνται τὰ παλιὰ καὶ μοίρονται. Οἱ παλιοὶ πεθαίνουν, οἱ μέσοι τραγουδοῦν ἀκόμα σάνάμνηση τῶν περασμένων κοἱ νεώτεροι ἀδιαφοροῦν. Ἡ κοσμοχαλασιὰ ὅλα τὰ κοσκινίζει. Τὰ παλιὰ ξεχνιοῦνται. Τὰ νέα ἐπικρατοῦν. Ὡς ὅτου σβήση ἡ ἀνάμνηση καὶ ὡς ὅτου ἡ Κόνα Μερόπη Χρυσοχέρη, πάψη νὰ βγάζη φωνὴ καὶ ρυθμικὰ νὰ σέρνη τὸ πόδι εἴτε στὸν χασάπικο, εἴτε στὸν συρτό, εἴτε στὸν πηδηχτὸ χορό. Μὲ τὸν καιρὸ καινούργια ἤθη καινούργιες συνήθειες. Τὰ παλιὰ θὰ γίνουν στάχτη, ὡς ὅτου σβήση καὶ τὸ τραγούδι:

—Κυρὰ μ' κι ἀρχοντοπούλα μ' τὰ μαλλάκια σου νὰ διῶ,
σεῖσ' ἀρχόντισσα κυρά μου νὰ διῶ γιατὶ θὰ τρελλαθῶ.
ἔβγα στὸ παραθύρι

Ἀθῆναι, 24.2.54

9. — ΤΟ ΣΟΥΦΛΙ ΧΩΡΟΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ

1. Πάνω στὸν Ἔβρο σὲ μιὰ πλαγιὰ ἀνατολικὴ ἁπλώνεται τὸ Σουφλί, ποὺ γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματός του καὶ τῶν κατοίκων του ἔχουν γραφῆ τόσα πολλὰ χωρὶς νὰ λυθῆ τὸ πρόβλημα αὐτό. Ἄλλοι λένε τοῦτο ἄλλοι λένε ἐκεῖνο. Ἕνα ὅμως εἶναι ἀσφαλές, πὼς οἱ Σουφλιῶτες εἶναι σπουδαῖοι καὶ καλοὶ πατριῶτες. Γιὰ τὸν πατριωτισμό τους ἔχουν ὑποστῆ πολλά, ἀλλὰ συντηροῦν τὴν ἁγνὴ Ἑλληνικότητά τους καὶ τὴν ὁμιλία τους στὸ βόρειο ἰδίωμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη κἔθιμά τους, ποὺ κάνουν τόση αἴσθηση στὸν περαστικό. Τὰ τραγούδια τους, πρὸ παντὸς κοἱ χοροί τους εἶναι ἐξέχοντα φαινόμενα, ποὺ προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τοῦ ξένου.

Οἱ χοροί τους πρὸ παντὸς εἶναι ἐπιβλητικοὶ καὶ στὴν ἐμφάνιση μὲ τὶς τοπικές τους στολὲς καὶ στὸ ρυθμό τους. Ὅσοι εἶδαν Σουφλιώτικους χοροὺς συνοδειὰ μὲ τὸ τραγούδι τῶν χορευτῶν, δοκίμασαν ἀγαλλίαση καὶ συγκίνηση. Τὸ λαϊκό τους ὄργανο ποὺ κυριαρχεῖ εἶναι ἡ γκάϊντα. Ὁ ἄσκαυλος αὐτὸς στὰ χέρια καὶ τὸ φύσημα τοῦ γκαϊτατζὴ εἶναι ἕνα ἀξεπέραστο μεγαλούργη-

μα λαϊκῆς μουσικῆς. Τὸ ὄργανο αὐτὸ περιέρχεται ἀπὸ πατέρα σὲ γιό. Αὐτὸς σήμερα ποὺ διαιωνίζει τὸ παίξιμο τῆς γκάϊντας, εἶναι ἕνας ἁπλὸς ἐργάτης, ἕνας καλλιτέχνης τοῦ ρυθμοῦ καὶ μουσικοῦ τόνου. Κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη του ἡ γκάϊντα γίνεται θεία λύρα, θεῖος καὶ οὐράνιος τόνος, ὅπως μιὰ φορὰ τοῦ 'Ορφέα. Συγκινοῦνται οἱ ἄνθρωποι, συγκινοῦνται τἄψυχα κι ὁ ἄνθρωπος θέλοντας καὶ μὴ κινεῖ τὰ πόδια τους πρὸς τὸ ρυθμό. Τὶς Κυριακὲς ὁ γκαϊτατζὴς φοραίνοντας τὰ παλιὰ ἱστορικὰ ροῦχα του μὲ τὸ σαρίκι στὸ κεφάλι, — ἕνα ζουνάρι στριφογυρισμένο στὸ κεφάλι του σὲ κύκλους — περιέρχεται τὰ καφενεῖα. Ἐκεῖ σὰν παλιὸς ραψῳδὸς παίζει καὶ τραγουδεῖ θαυμάσια, συγκινητικά, βακχικά, ρυθμικά, ποὺ ξεσηκώνει τὸ χορευτικὸ μένος τοῦ λαοῦ. Καὶ δίχως νὰ τὸ θέλῃ ὁ λαὸς πιάνεται στὸ χορό, ὅπου ἀναδείχνονται οἱ ἀριστεῖς καὶ οἱ ἔξαρχοι τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Τότε οἱ πλατεῖες γίνονται χορευτικὲς κονίστρες ὅπου ἀναδείχνονται οἱ καλλιστεῖς καὶ ἀριστεῖς τοῦ ρυθμοῦ.

2. Τὸ Σουφλὶ εἶναι καὶ ὁ τόπος τῆς μετάξης. Ἐκεῖ βρίσκονται τὰ μποτζεκλίκια, ἐκεῖ οἱ ἀπέραντοι μουραιῶνες ποὺ εἶναι ἕνα δάσος τοῦ πρασίνου. Στὸ Σουφλὶ καλλιεργεῖται ὁ κουκουλόσπορος, ἡ κάμπη δημιουργεῖ τὸ κάλυμμά της, γίνεται χρυσαλλίδα καὶ αὐτοφυλακίζεται πλέκοντας μὲ τὴν πολύτιμη κλωστή της τὸ κουκοῦλι. Φυλακισμένη πλέον ἀποθνήσκει, καὶ ἡ μεταξένια της αὐτὴ φυλακὴ γίνεται κλωστὴ στὴν ἀνέμη ποὺ ὑφαίνεται σὲ μεταξωτὸ πανί. Ἔτσι ἡ ὑφαντικὴ τῶν μεταξωτῶν της εἶναι μιὰ θεία τέχνη. Ἔτσι ὁ λαὸς δημιουργεῖ τὸ τραγούδι τῆς μετάξης καὶ τοῦ ἀργαλειοῦ, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα τῆς λαϊκῆς μούσας.

3. Ὁ γάμος στὸ Σουφλὶ εἶναι μιὰ συνεχὴς ἑορτὴ ἑφτὰ ἡμερῶν, ποὺ τὸ τραγούδι δὲν παύει καὶ ἡ γκάϊντα διαρκῶς παίζει διεγερτικώτατα.

— 'Αδρανουπολίτη μ' καλόγερε
ποῦ τὴν ηὔβρις τὴ λευκὴ μ' τὴ λυγε-
(ρή.
— 'Απὸ τοὺ σιφὲρ ἄντε ἔρχουμαν
καὶ στὴν αὐλή της ξέψυχα
κι αὐτὴ πότιζε τοῦ βασιλικοῦ τητς
κὶ κουρφουλουγοῦσι τοὺ βάλσαμούτς
ἔκοψι κὶ μένα κὶ μοὔδωκι
μοῦπε τρία λόγια κὶ μέκαψι
μέσα τὴν καρδίτσα μ' ζεμάτισι.

Τἀποχαιρετηστήριο τραγούδι τῆς νύφης εἶναι συγκινητικώτατο.

— 'Ακόμ' ἀπόψι εἶμ' ἐδῶ
ἔρ' αὔριο θὲ νὰ πηγαίνω
ἀφίνω γειὰ στὴ γειτονιὰ
ἔρ χαρὰ σόλον τὸν κόσμο.
'Αφίνω τσ' ἀντασίνες μου
στὴν ψάθα ποὺ κιττοῦσαν
ἀφίνω τοὺν πατέρα μου
ἕνα μαντῆλι δάκρυα
ἀφίνω καὶ τὴ μάννα μου
τρία γυαλιὰ φαρμάκι κλπ.

Τὰ τραγούδι' αὐτά, ποὺ ἄρχεψε νὰ τὰ ξεχνᾶ καὶ νὰ μὴ τὰ τραγουδῇ ἐμεῖς σιγὰ - σιγὰ τὰ μαζεύουμε, τὰ ταχτοποιοῦμε καταγράφοντάς τα, γιὰ νὰ μείνουν χτῆμα αἰώνιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

4. Τὸ Σουφλὶ μὲ τὰ παλαιά του σπίτια εἶναι μιὰ γραφικώτατη πολιτεία. Ψηλὰ ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ σχολεῖα τἀπλόχωρα, ὅπου οἱ φιλοπάτριδες δα-

σκάλοι κάνουν τὸ χρέος τους. Ἀπὸ τὸν κ. Σεϊτανίδη ὡς τὸν κ. Γλύστρα. Ἐθνικοὶ ἀπόστολοι, ποὺ διδάσκουν τὴ γλῶσσα καὶ φροντίζουν τὰ παιδιά. Οἱ ἄνθρωποι μουσοτραφεῖς καὶ πολιτισμένοι. Κρατοῦν γερὰ τὶς συνήθειές τους τὰ ἤθη κἔθιμά τους. Ἀγαποῦν νὰ ντύνωνται σὰν τὶς γιαγιάδες τους, νὰ χορεύουν σὰν τοὺς παποῦδες, νἀκοῦν τὰ παλιὰ τραγούδια τους, νὰ τὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ συγκινοῦνται μὲ τὴν γκάϊντα.

Οἱ Συφλιῶτες εἶναι ἡρωικὸς λαὸς ποὺ παλεύει νἀναστήσῃ τὸ παρελθόν, ποὺ συντηρεῖ τὸ ἔθιμον, ποὺ συντηρεῖ κάθε τι, ποὺ τὸν συνδέει μὲ τὸ παρελθόν... Κάτω τρέχει ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμή, σὰ σαραντοποδαρούσα ποὺ κατεβαίνει πρὸς τὴν Ἀλεξανδρούπολη. Τὴ γραμμὴ τὴν παρακολουθεῖ ὁ Ἔβρος κατεβάζοντας τὰ νερά του τὰ πλούσια, ποὺ ποτίζουν τὸν πλούσιο κάμπο καὶ ξεχύνονται στὸ Αἰγαῖο, στὴν Αἶνο.

Ἀθῆναι, 11.1.55

10.— ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

1. Ἡ Ροδόπη, τὸ ἐξαίσιο μεγάλο βουνὸ τῆς Θράκης, ὅπου οἱ παλαιοὶ Θρᾶκες εἶχαν τὰ ἐρείσματά τους καὶ σχημάτισαν ἀνάλογη τὴ ζωὴ καὶ τὸ πέρασμά τους μὲ τὸ κλῖμα τοῦ τόπου, ὅπου γεννήθηκαν κἔζησαν, πιάνει ὅλη τὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς χώρας αὐτῆς. Οἱ κάτοικοι τοῦ μεγάλου βουνοῦ αὐτοῦ λέγονται Ροδοπαῖοι. Σήμερα λέγονται Ροῦπτσοι. Στὶς πλαγιὲς τὶς βορεινὲς αὐτοῦ τοῦ βουνοῦ ἀνθοῦσαν ὡς τὰ τελευταῖα τὰ περίφημα Ἑλληνικὰ χωριὰ καὶ τὰ περιφημότερα μοναστήρια. Τὰ ἕνδεκα μοναστήρια καὶ ἐρείσματα τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ χρησίμευαν καὶ ὡς πνευματικὰ καὶ ὡς πολεμικὰ φρούρια γιὰ νἀποκρούσουν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφέρειας αὐτῆς εἶχε πλούσιους λαογραφικοὺς θησαυρούς. Εἶχε παραδόσεις ἀρχαῖες, μεσαιωνικές, παραδόσεις τῆς δουλείας τῶν τετρακοσίων χρόνων. Ἡ Στενίμαχος εἶταν μιὰ ἀκρόπολη Ἑλληνική, ποὺ ἔζησε πολλοὺς αἰῶνες. Στὰ 1906 μονάχα ἄλλαξεν ἡ περιοχὴ αὐτή, χάθηκεν ὁ ἑλληνικός της χαρακτήρας μετανάστεψαν οἱ Ἕλληνες κιὅλα ἔγιναν βουλγαρικά. Χάθηκε καὶ τὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι — τὰ λαϊκὸ αὐτὸ δημιούργημα, ποὺ βάσταξε ὡς τὰ 1906. Ἕνα τραγούδι λέγει:

Στὰ χίλια ὀχτακόσια τὸ ἔτος εἰκοσιτρεῖς
τὸν Νοέμβριο τὸ μῆνα, ἡμέρες δεκατρεῖς
εἶναι μεγάλο θᾶμα σὲ ἕνα, δυὸ καὶ τρεῖς.

Τὸ τραγούδι τραγουδεῖ ταὐστηρὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς, ποὺ μιὰ παρεκτροπή, δὲ μποροῦσε παρὰ νἀναστατώση τὴν κοινὴ γνώμη, ποὺ ξεθυμαίνει μἕνα λαϊκὸ τραγούδι μὲ ἡμερομηνίες καὶ δρῶντα πρόσωπα.

2. Ἀπὸ ψηλὰ ἀπολαμβάνει κανεὶς τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θρακικοῦ κάμπου ποὺ ὁρίζεται βορεινὰ ἀπὸ τὸν Αἶμο καὶ δυτικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο, ποὺ κυλᾶ μεγαλόπρεπος καὶ κυκλώνει τὴν ξακουστὴ Φιλιππούπολη. Στοὺς τρεῖς λόφους

της στηριγμένη μεγαλόπρεπα ἡ Φιλιππούπολη ξαπλώνεται στὸν κάμπο, ποὺ τὸν παχαίνει τὸ πλούσιο ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ. Σαὐτὴ τὴν πλούσια πολιτεία ὁ Ἑλληνισμὸς μεγαλούργησε 25 αἰῶνες. Ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ δημιούργησε θρύλους, παραδόσεις, μύθους; ἱστορίες παραμυθένιες καὶ ἱστορία ἀληθινή.

Ὁ λαὸς τραγούδησε τὴν Ἑλληνικὴ λεβεντιά, τραγούδησε τὴ βαρειὰ δουλεία, τραγούδησε τὸν ἔρωτα, τὰ βουνά, τὰ λαγγάδια, τὴν ἐλευθερία. Ὡς τὰ 1906 οἱ Ἑλληνικὲς ἐκδηλώσεις ἐπικρατοῦσαν. Νά ἕνα τραγούδι γιὰ τὴ Φιλιππούπολη.

Ἄϊντε Φανοῦκα μ'
νὰ πᾶμ' στὸ Κάστρο
νὰ δγῆς τί πρᾶμια
νὰ δγῆς τί θᾶμα:
Ἀρνὶ χασάπη
δόδι σαράφι
μάγειρο γάτο
σκυλὶ γενᾶτο.

Ἄϊντε Φαινούκα μ'
νὰ πᾶμ' στὸ Κάστρο
νὰ δγῆς τί πρᾶμα
νὰ δγῆς τί θᾶμα
τζομπάνι λύκο
δεσπότη μπῖκο
γκάργιες παππάδες
ζάμπες ψαλτάδες.

Κάστρο ὠνόμαζαν οἱ Στενιμαχῖτες τὴν Φιλιππούπολη, ὅπου ὀργανωμένος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχε γεννήσει κατάπληξη στοὺς περιηγητὲς τῶν χρόνων τῆς δουλείας ὡς καὶ στὸν ποιητὴ Λαμαρτῖνο (1830).

Στὴ Φιλιππούπολη σώζονταν καὶ τὸ τραγούδι «Τὰ καστρινὰ κορίτσια». Μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦτο κοροϊδεύουν οἱ Στενιμαχῖτες τὰ κορίτσια τῆς Φιλιππουπόλεως.

Τὰ κορίτσια ἀπὸ τὸ Κάστρο κάνανε ἀναφορὰ
καὶ τὴ δίνουν στὸ Δεσπότη καὶ γυρεύουν παντρειά.
Κι ὁ Δεσπότης τὶς ἐλέγει: «Λάβετε ὑπομονὴ
νὰ ρωτήξω, νὰ ξετάξω, ποῦναι οἱ καλοὶ γαμπροί.

3. Οἱ βιγκέρες εἶναι γνωστές. Ὡς τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Βουλγαρίας 1877 - 1879 καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ποὺ ἔγινε Ἡγεμονία, ἡ μόνη ψυχαγωγία τῶν Χριστιανῶν τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῆς Στενιμάχου εἶταν οἱ βιγκέρες δηλ. οἰκογενειακὲς βραδυνὲς συναναστροφές. Τὸ βράδυ τῆς ὀνομαστικῆς γιορτῆς τοῦ νοικοκύρη καὶ τῆς νοικοκυρᾶς καὶ τοῦ πρωτότοκου γιοῦ, συγγενικὲς καὶ πολὺ φιλικὲς οἰκογένειες μὲ τὸ φαναράκι στὸ χέρι πήγαιναν στὸν ἑορτάζοντα. Τὰ τραταμέντα — κεράσματα — ἦταν πλούσια ἀπὸ τὸ γλυκὸ ὡς τοὺς πικάντικους μεζέδες καὶ ποτά. Ἡ διασκέδαση ἄρχιζε μὲ τροπάρια καὶ κουβέντες καὶ κατέληγε μὲ τραγούδια πατριωτικά, κλέφτικα καὶ τῆς τάβλας καὶ χορευτικὰ καὶ διάφορα παιγνίδια, τὸ δαχτυλίδι, τὴν κολοκυθιά, τὸν βασιλιά. Τότε ἄκουγες τραγούδι σὰν αὐτό.

— Ἐμεῖς δὲν ἤρταμε ἐδῶ
νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε,
μόνο σᾶς ἀγαπήσαμε
κἤρταμε νὰ σᾶς διοῦμε.

— Σήκω καλὴ νοικοκυρά,
γουργούρισε ἡ κοιλιά μας
κέρνα μας τὸν σιχτὶρ - καφὲ
νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας.

Ἡ κόρη τοῦ Τζεβράνη, ἦταν ἕνα τραγούδι χιλιοτραγούδιστο καὶ ἀγαπητό:

— Ἕνα βραδάκι θέλησα νὰ πάγω στὸ σεργιάνι
κι ἀπάντησα στὸ δρόμο μας τὴν κόρη τοῦ Τζερβάνη
ἦταν κοντὴ καὶ λυγερή, ξανθιὰ καὶ μαυρομμάτα
κἔλαμπαν τὰ ματάκια της ὅλο χάρι γιομᾶτα.
σεινάμενη — κουνάμενη ἐδῶ κἐκεῖ πατοῦσε
σὰν περδικούλα στέκονταν σὰν ἀετὸς πετοῦσε.
— Εὐχαριστῶ σε, Παναγιά, ποὺ μοῦλαχε στὴ στράτα
Καὶ τώρα κάνε ταῖρι μου αὐτὴ τὴ μαυρομμάτα.

Αὐτὸς ὁ μοναδικὸς τρόπος τῆς βιγκέρας ἔφερνε σἐπαφὴ τὸ λαό, τοῦ ἐπέτρεπε νὰ διασκεδάση ὁμιαδικῶς νὰ πιῆ, νὰ κάνη κέφι, νὰ τραγουδήση, νὰ ξεχάση τὰ βάσανά του, ποὺ μένουν στὴ θύμηση τῶν γερόντων καὶ νοσταλγικά.

Ἀθῆναι, 13.1.55

11.— ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ, ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥ ΛΑΪΚΕΣ

1. Τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὶς πανελλήνιες παραλογές, ποὺ ἀποτελοῦν ἕνα εἶδος τραγουδιῶν πολύτιμων ἀνάμεσα στὰ δημοτικά μας τραγούδια. Τὸ τραγούδι τῆς Ἀρετῆς εἶναι ἀξιόλογο τραγούδι, μιὰ παραλογὴ ὡραιότατη, ἄξια νὰ ζῆ μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

— Ἐννιὰ ἀδέρφια ἤτανε κἡ Ἀρετὴ μονάχη, λέγει τὸ τραγούδι κι' ἐπῆγαν καὶ τὴν ἔκαμαν σπήλαιο στὴν ἐρημιά, μάτι νὰ μὴν τὴν δῆ.

Κατὰ τύχη, ἐκεῖ ποὺ κυνηγοῦσε, περνάει τὸ βασιλόπουλο, ἀπὸ τὸν τόπο τοῦτο. Τὸ φῶς του ἐθαμβώθηκε ἀπὸ τὴν ὀμορφιά της. Γυρίζει καὶ πάει στὸν βασιλιὰ τὸν πατέρα του μὲ δάκρυα φορτωμένο.

Ὁ βασιλιᾶς βλέπει τὸ βασιλόπουλο καὶ τὸ ρωτᾶ:

Γιατί ὑγιέ μ' στὴ συλλογὴ καὶ στὴν πολλὴ τὴν πίκρα;
— Τὴν Ἀρετὴ ἀπάντησα, λέγει τὸ βασιλόπουλο.
— Σώπα ὑγιὲ μ' μὴν τὸ πολυλές, καὶ μὴ τὸ πολυπικραίνεις
κι' ἂς στείλουμε ἕνα προξενητὴ νὰ τήνε προξενέψη.

Ἡ Ἀρετὴ ὅμως μὲ τὰ ἐννιὰ ἀδέρφια της εἶχαν ἕνα μεγάλον ὅρκο, νὰ μὴ μπῆ στὴν παντρειά. Τὸ τραγούδι προχωρεῖ μὲ μιὰ περιπέτεια.

— Πῆγαν τὴν προξενέψανε καὶ ἔδωκαν τὴ δούλα
κἔκοψαν τὰ μαλλάκια της μὲ τὸν μαλλοκόφτη
κἔκοψε τὸ δαχτύλι της καὶ μὲ τὸ δαχτυλίδι
κἔκοψε τὰ βυζάκια της καὶ μὲ τὸ ρωγοβύζι
καὶ τὴν μάννα καὶ πατέρα της στὸ ζυγὸ τὶς ἔζεψε,
νὰ κουβαλοῦνε μάρμαρα ἀπ' τὸ μαρμαροβοῦνι.

Ἔφτασε κἡ ὥρα νὰ πάη τὸ βασιλόπουλο νὰ σφάξη τἀδέρφια της. Σὰν τἄκουσε ἡ Ἀρετὴ σηκώνεται καὶ πάη μοναχή της. Βρίσκει ἡ κόρη τὸ βασιλόπουλο:

— Γιὰ πές με, βασιλόπουλο, σὰν τί σημάδια μέχεις;
— Ἔχω τὰ μαλλάκια σου μὲ τὸν μαλλοκόφτη
ἔχω καὶ τὸ δακτύλι σου καὶ μὲ τὸ δαχτυλίδι
ἔχω καὶ βυζάκια σου καὶ μὲ τὸ ρωγοβύζι
Ἡ Ἀρετὴ ἀπαντᾶ τότε:
— Γιὰ δές με βασιλόπουλο, δαχτύλι δὲν μὲ λείπει
γιὰ δὲς καὶ τὰ στηθάκια μου, στήθεια καὶ δὲν μὲ λείπουν,
ἂχ κἠ μάννα ποὺ μανέθρεψε δὲ ξέρει τὰ στηθειά μου,
κιό κύρης ποὺ μανέθρεψε, δὲ ξέρει τὰ μαλλιά μου
καὶ τὰ ἐννιὰ ἀδέρφια μου δὲν ξέρουν τὰ δάχτυλά μου.
Ἐγὼ τὴν σκλάβα μ' σέδωκα καὶ σὺ σκλάβος δικός μου.

2. Μιὰν ἄλλη παραλογὴ εἶναι τῆς νύφης ποὺ κακοτύχησε. Τὸ τραγούδι εἶναι γνωστότατο καὶ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Ν. Πολίτη. Μιὰ Θρακικὴ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ἡ ἑξῆς:

— Προξενητάδες ἤρτανε, πὸ μακρυά, πὸ πέρα
νὰ πάρουνε τὴν Εὐγενιὰ στὰ μακρυὰ στὰ ξένα.
Ὅταν τήνε προξένευαν τὸν καμποχὰ κομπόδενε.
Καὶ ὅταν τὸν ἐκρέμασε, τότ' ἤρθαν καὶ τὴν πῆραν.

Ἡ νύφη κακοτύχισε τόσο, ποὺ ἀποφασίζει νὰ ἐπιστρέψει στὴ μάννα της. Κανεὶς δὲν τὴν ἀναγνωρίζει στὸ γυρισμό της. Ἡ ἀναγνώρισή της γίνεται γιατί ἡ κόρη ζητεῖ νὰ ξυφάνη τὸ πανὶ τ' ἀργαλειοῦ της, ποὺ ἀπόμεινε ἀξύφαντο. Καὶ προτείνει:

— Ἔχτε πανὶ στὸν ἀργαλειὸ ἐγὼ νὰ τἀποσώσω;
— Ἤρθανε τόσες φάντριες καὶ σὺ θὰ τὸ ξεφάνης,
Ἀφοῦ καμιὰ δὲν μπόρεσε σαῖτα νὰ περάση;
Στὸν ἀργαλειὸ ἐκάθισε, ὑφαίν' καὶ τραγουδάει,
«Ροῦχο μου, βαρύ μου ροῦχο καὶ ὠργό μου καμποχὰ»
μ' ἑξῆντα δυὸ πατήματα μὲ σαράντα δυὸ καρούλια,
ὅταν σὲ κομπόδενα ἤρθαν μὲ προξενεύαν,
κι ὅταν σὲ κρέμασα μὲ πήρανε στὴν ξενητειά!

Ἐδῶ γίνεται ἡ ἀναγνώριση. Τρέχουν οἱ δοῦλες καὶ τὸ λένε τῆς κυρᾶς τους. Καὶ ἐπαναλαμβάνουν τὸ τραγούδι. Κιἠ μάννα φωνάζει ἀγκαλιάζοντάς την:

— Αὐτή ναι ἡ Εὐγενίτσα μου, ἡ κόρη ἡ καλή μου
κἐκεῖ π' ἀγκαλιασθήκανε ἐβγῆκε κἠ ψυχή τους.
Ἡ μάννα γίνκε λεμονιὰ κἠ κόρη κυπαρίσσι.

3. Στὶς Ἐπιβάτες τραγουδοῦσαν τὴν ἑξῆς παραλογή. Εἶναι ἕνα λυπητερὸ τραγούδι, ποὺ σώσαμε καὶ τὴν μουσική του. Τραγουδιέται ἀπὸ τὸ γαμπρὸ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου:

— Ἕνα Σάββατο βράδυ μὲ διώξαν οἱ γονοί μου,

φεύγω κλαίοντας μὲ δάκρυα φορτωμένος
βρίσκω ἕνα δεντρὶ τὰ ἄνθη φορτωμένο.
— Δέξε μου δεντρὶ μ' ἐμένα καὶ τἄλογό μου.
— Νά ἡ ρίζα μου καὶ δέσε τἄλογό σου,
νά καὶ τὰ κλωνιά μ' καὶ βάλε τἄρματά σου
νά κιὸ ἴσκιος μου καὶ πέσε ἀπατός σου
καὶ αὔριο πρωὶ τὸ δίκιο μου τὸ θέλω.
— Ἄκουσε Θεέ μ' καὶ γῆς μὴν ὑπομένεις,
ὡς καὶ τὸ δεντρὶ τὸ δίκιο του τὸ θέλει.

Τὸ τραγούδι τοῦτο τὸ τραγουδοῦσαν σὲ πολλὰ μέρη τῆς Θράκης μὲ τὸν ἴδιο ἦχο καὶ ρυθμό.

4. Μιὰ παραλογὴ εἶναι καὶ τὸ τραγούδι τῆς Ἡρακλείας μὲ μελῳδία παθητικιὰ σὰν ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι. Τὸ τραγούδι ἔχει πολλὲς παραλλαγές. Ἀκούσατε μιὰ ἀπ' αὐτές.

— Ἐγὼ εἶμαι ὀρφανὸ παιδὶ ἔχω καὶ χήρα μάννα
κἦ μάννα μου μὲ πούλησε σ' ἕνα καλὸ ἀφέντη,
νὰ μαρμαρώνω τὶς αὐλές, νὰ ζωγραφίζω σκάλες,
κι ἀφέντης μου βουλήθηκε νὰ στήσῃ μιὰ ταβέρνα.
Ἐμένα βάζει πρῶτον να, νὰ σύρω τὸ ποτῆρι,
ἀπ' τὸ πολὺ τὸ κέρασμα καὶ ἀπ' τὸ ψιχολόγι
κοντύλιξε τὸ χέρι μου κἔπεσε τὸ ποτῆρι,
οὔτε σὲ πέτρα βάρεσε οὔτε καὶ σὲ λιθάρι
στῆς κόρης γόνα βάρεσε κἔγινε χίλια κομμάτια
κι ἀφέντης μου μὲ κάκιωσε, γυρεύει νὰ μὲ πουλήσῃ. κλπ.

4. Στὴ Θράκη, τὴν πατρίδα τῶν μουσικῶν καὶ τραγουδιστῶν τὸ τραγούδι ἦτανε συνυφασμένο μὲ τὴ Θρακικὴ ψυχή. Τὸ τραγούδι ἄρχιζε μὲ τὸ γλυκὸ νανούρισμα τῆς μητέρας. Ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ χαρούμενη ἢ λυπητερὴ ἔγινε τραγούδι. Οἱ Θρᾶκες στὴ δουλειά, στὴν ἀνάπαυση, στὴ διασκέδαση μὲ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ ἔθνους ἀποκρυσταλώθηκε σὲ στίχους ἁπλοῦς καὶ χαριτωμένους. Ἡ μελῳδία τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν εἶναι πάντοτε μελαγχολικὴ καὶ θλιβερή. Τραγούδια ποὺ ἱστοροῦν λύπες, τὰ τραγουδοῦν σὲ ὧρες ποὺ εἶναι νὰ διασκεδάζουν καὶ νὰ λησμονήσουν τοὺς καημούς των.

5. Καὶ τελειώνουμε μὲ μιὰ παραλογὴ πάλι τῆς Ἀρετῆς.

— Μιὰ μάννα μιὰ καλὴ μάννα ἀπ' τὶς καλὲς τὶς μάννες
ποὺ εἶχε τοὺς ἐννιὰ γιούς, τὴν Ἀρετὴ μονάχη,
στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουγε, στὰ σκοτεινὰ τὴν χτένιζε,
κἔξω στὴν ἀστροφεγγιὰ κάθεται καὶ τὴν πλένει.
Προξενητάδες ἔρχονται ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα
ἤρθανε καὶ γυρεύουνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα

ὅλα τἀδέρφια δὲν ἔστρεξαν, ὁ Κωνσταντὴς τὸ στρέγει:
— Ἐλᾶτε νὰ δώσουμε τὴν Ἀρετὴ στὰ μακρυὰ στὰ ξένα
νἄχμε γαμπρὸ στὴν ξενητειὰ νὰ τρέχη τὄνομά μας.
Κι ἔδωσαν τὴν Ἀρετὴ στὰ μακρυὰ στὰ ξένα:

Τί ἀκολουθεῖ εἶναι γνωστό. Ἀρωστᾶ ἡ μάννα κιὁ ἀποθαμένος, ποὺ τὴν ἔστειλε στὰ ξένα καλεῖται — ὁ Κωνσταντὴς — νὰ τήνε φέρη νὰ τὴν κυττάξη στὴν ἀρρώστεια της. Ὁ Κωνσταντὴς τὴν φέρνει κἐξαφανίζεται. Ἡ συνάντηση εἶναι τραγική. Ἡ Ἀρετὴ χτυπᾶ τὴν πόρτα τῆς κατάμονης μάννας. Ἡ μάννα ὑποπτεύεται τὸ Χάρο.

— Φύγε Χάρε, ἀπ' ἐδῶ, ποὺ πῆρες τοὺς ἐννιά μου γιοὺς
κἦρθες νὰ πάρης κι ἐμένα.

Τὸ τραγούδι τελειώνει ὡς ἑξῆς:

— Τραβᾶ πίσ' ἀπὸ τὴν πόρτα της τοῦ μήλου τὸ λιθάρι
ἀγκάλιασε τὴν Ἀρετὴ κοἱ δυό τους ξεψυχῆσαν.

Οἱ παραλογὲς εἶναι καλλιεργημένο εἶδος τραγουδιῶν στὴ Θράκη, κιὅσα τραγούδια ἔχουμε, ἂν δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα, εἶναι ὄχι εὐκαταφρόνητα.

Ἀθῆναι, 13.7.55

12.— ΣΑΜΑΚΟΒΙΑΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
Κ' Η ΚΟΝΑ ΑΝΝΑ ΒΡΕΤΤΟΥ

Ἡ Ἄννα Βρεττοῦ, ἡ συμπαθέστατη γριούλα τῆς Θράκης ἀπὸ τὸ Σαμακόβι ἔρχεται νὰ συμπληρώση τὴν Εὐδοκία Κιάκη στὸ τραγούδι. Ἡ Κιάκη ἄρρωστη ποιός ξαίρει ἂν θὰ ξανατραγουδήση. Ὁ Θεὸς νὰ δώση. Ὅμως ὁ λόγος της θὰ μείνη ὡς ὁρισμὸς τοῦ δημοτικοῦ σκοποῦ, ποὺ παραμένει ἄγνωστος ὁ μελοποιὸς καὶ πρωτοτραγουδιστής.— Δάσκαλε, μᾶς εἶπε, «τὸ τραγούδ' δάσκαλο δὲ ἔχ', μάστορα δὲ ξαίρ'». Δηλ. ποιός μᾶς πρωτοτραγούδησε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ τραγούδι, δὲν τὸ ξαίρουμε.

Ἡ Ἄννα Βρεττοῦ ἐρχόμενη ἀπὸ τὰ Σχοινιὰ τῆς Κομοτινῆς μᾶς ἔφερε τὰ χειρετίσματά της καὶ τὴ συνέχεια τῶν τραγουδιῶν της.— Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ τὰ παρακάτω, δάσκαλε, ἀπὸ κεῖ ποὺ στάθηκε ἡ Κόνα Βδοκιά.

Καὶ τὄκαμε. Ἔφθασε λαχανιασμένη καὶ μᾶς ἐξέφρασε τὸν ἐνθουσιασμό της γιὰ τὰ τραγούδια μας.— Παιδί μου, εἶπε, τὰ τραγούδια μας εἶναι ὡραῖα. Τἀκοῦμε κ' εὐφραινόμαστε στὰ Σχοινιά. Ποιὸ ὡραῖα τὰ τραγουδᾶτε σεῖς ἀπ' ὅ,τι τὰ λέμε ἐμεῖς.— Καὶ τώρα τί θὰ μᾶς τραγουδήσεις;

— Τί νὰ σᾶς τραγουδήσω ἐγώ, ποὺ τῆς Κάκιας τὰ τραγούδια εἶναι τὰ καλύτερα, μόνο θὰ σᾶς πῶ... τὸ «Σένα στενὸ σοκάκι». Κι ἄνοιξε τὸ στόμα της καὶ χύθηκε λαγαρὴ ἡ φωνὴ μιᾶς γυναικούλας, θᾶμα:

Σένα στενὸ σοκκάκι, σὲ Κάστρο φοβερὸ
γιᾶνα Κατερινάκι γίνεται φονικὸ
Θὰ σὲ σκοτώσω σκύλα, σκύλα Κατερινιὼ
σὲ εἶδα ὁποὺ κοιμόσνα μὲ τὸν ζαμπιτιανό.

Κιὸ καταγραφέας πῆρε τὸ χαρτὶ καὶ τὸ μολύβι καὶ τὸ κατέγραψε καὶ τὸ μαγνητόφωνο κινήθηκε κὴ ταινία ἄρχισε νὰ γυρίζει καὶ νὰ καταγράφῃ τὴ φωνὴ τῆς Ἄννας Βρεττοῦ, ποὺ τὴν συνώδευε ἡ κόρη της, παντρεμένη μὲ παληκάρια μὰ καλοτραγουδίστρα. Καὶ σωστὰ καὶ παστρικὰ πήραμε τὴ φωνή της. Σὰν τὸ ξανάκουσε ἔχασε τὸ νοῦ της, ἡ κόνα Βρεττοῦ.

— Μώρ' παιδιὰ εἶπε, τί θᾶμα ἔν αὐτό; Τὴ Θεοῦ τὰ θάματα, θαρρεῖς μίκραιναν μπροστὰ σαὐτὸ τὸ θᾶμα νἀκούγω τὴ φωνή μου. Νῦν ἀπολύεις τὴν δούλην σου Δέσποτα.

2. Τώρα τί θὰ μᾶς τραγουδῆσης Κόνα Βρεττοῦ;

— Νὰ σᾶς πῶ τὸ Κάστρο τῆς Βορριᾶς.

— Αὐτὸ μᾶς τὸ τραγούδησε ἡ Εὐδοκία Κιάκη.

— Δὲν πειράζει, ἂς τἀκούσουμε ξανά, ἂν μοιάζει.— Πές το Κόνα Ἄννα. Καὶ χύθηκε κουδουνιστὴ ἡ φωνή της.

Καλὸν τὸ Κάστρο τῆς Βορριᾶς
Τρία κορίτσια Καστρινὰ
κεῖνο παρακαλοῦνε:
— Ἀφίστε δράκοι τὸ νερὸ
νὰ πιοῦν οἱ διψασμένοι
γιὰ νὰ πλυθοῦν οἱ ἄλουστοι
κοὶ κακολερωμένοι.

Ἕνα τραγούδι, σὰν τροπάριο ἐκκλησιαστικό, σὰν μελωδία τῆς λειτουργίας, σὰν τὸ «Ἄξιον ἐστὶν» σὲ ἦχο β'. Ἕνα τραγούδι, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων τοῦ Βυζαντίου.

3. Τὸ τραγούδι ποὺ τραγουδεῖ τὴν Ἑλληνοπούλα ποὺ κυνηγημένη καταφεύγει στὸν Ἅγι-γεώργη καὶ ζητᾶ ἔλεος ἀπὸ τὸν ἅγιο νὰ τήνε κρύψη, εἶναι κοινότατο στὴ Θράκη. Παντοῦ τὸ τραγουδοῦν. Ἡ κόνα Βρεττοῦ τὸ ξαίρει:

Ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο
ἀμὰν - ἀμὰν
τὴ βασιλὲ παιδάκι
—Μὼρ' Μαργὴ κι ἀργιοπλεμένη
μιὰ ρωμιοπούλ' ἀγάπησε
ἕνα μικρὸ μώρ' ἀμὰν - ἀμὰν
ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο
τὴ βασιλὲ παιδάκι
Μώρ' Μαργὴ κι ἀργιοπλεμένη.

Δηλ. μὲ μαλλιὰ ἀργιοπλεγμένα καὶ φουσκωτά. Τὸ τραγούδησε καὶ καθιστὸ καὶ χορευτικό. Σὲ δυὸ σκοπούς.

Ὁ Ἅγι-Γιώργης μὲ τὸ φτάσιμο τοῦ Τουρκόπουλου ποὺ τοῦ ὑπόσχεται πολλὰ ταξίματα, τοῦ φανερώνει τὴ ρωμιοπούλα. Τὸ ρηγόπουλο γίνεται χριστιανὸς καὶ τὴν παντρεύεται.

4. Ἡ Κόνα Βρεττοῦ θυμᾶται καὶ κλαίει τοὺς διωγμοὺς τῶν Θρακῶν στὰ 1914. Θυμᾶται καὶ τὸ θλιβερὸ τραγούδι, ποὺ τραγουδοῦσε στὴν Ἀνατολή, ὅπου ἐξόριστοι οἱ Σαμακοβιανοί, περνοῦσαν τὸ μαρτυρικὸ καιρὸ τῆς ἐξορίας. Τότε ὁ λαὸς αὐτὸς ἀποδεκατίσθηκε ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὴ χολέρα.

— Θαρούσαμ' ἡ Ἀνατολή, ποὺ εἶνταν πανηγύρι,
μὰ κείνη ἡ ἀφιλότιμη φαρμακεμένο φίδι.
Θαρούσαμ' ἡ Ἀνατολὴ εἶνταν, μπαχτσὲς μὲ χόρτα,

μὰ κείνη εἶνταν φυλακὴ μὲ σιδερένια πόρτα.
Δὲν πάγω στὴν Ἀνατολὴ γιατ' ἔπιασε χολέρα
πέντε χιλιάδες ἄνθρωποι πεθαίνουν τὴν ἡμέρα.

Τὸ μαγνητόφωνο κατέγραψε τὸ τραγούδι της, σὰ μοιρολόγι, σὰν παράπονο. Κιό καταγραφέας Καβακόπουλος τὸ κατέγραψε καὶ τὄπαιξε μὲ τὸ βιολί του.— Αὐτὸ εἶναι, βεβαιώνει ἡ κόνα Βρεττοῦ.

5. Τώρα, διάσκαλε, θὰ σᾶς τραγουδήσω τό: «Παίζουν τὸ μῆλο παίζουν το».

Ἕνε ἕνα τραγούδι καθιστὸ τραπεζιοῦ. Ἐμεῖς πολὺ ἀγαπούσαμε τὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ, ποὺ εἶναι σὰν τροπάρια, γιατὶ ἀγαποῦμε καὶ τὰ τροπάρια τῆς Λειτουργίας.

— Γιὰ τραγούδησε νὰ δοῦμε, κόνα Ἄννα.

Παίζουν τὸ μῆλο παίζουντο καὶ ψιλοτραγουδοῦντο
νεβάζουν κατεβάζουν ντο πὰ στἀργυρᾶ τραπέζια
ἀρχόντοι κάνται στὴ σειρά, καὶ οἱ πραγματευτάδες
ἕνας παινᾶ τὰ ἄστρα ντου κι ἄλλος τὴν πραγματειάν ντου.

6. Ὁ ἀμοιβαῖος πόθος τῶν συνδεομένων μὲ αἴσθημα δυνατὸ νὰ συναντηθοῦν ἔχει κι αὐτὸς στοῦ λαοῦ τὴν ψυχὴ ἀπήχηση. Καὶ ἡ κόνα Βρεττοῦ ξαίρει τὸ τραγούδι του.

— Ἤθελα νἀρτῶ ἕνα βράδυ, μἔπιασε ψιλὴ βροχὴ
τὸν Θεὸν παρακαλοῦσα γιὰ νὰ σεὔρω μοναχή.
— Ἄς ἐρχόσουνα, καλέ μου, κι ἂς γινόσουνε παπὶ
ροῦχα εἶχα νὰ σἀλλάξω, στρῶμα γιὰ νὰ κοιμηθῆς.
Καὶ κορμιάκι νἀγκαλιάσης ὥς που νὰ βαρεθῆς.

7.— Κανένα χορευτικό, κόνα Βρεττοῦ δὲ θὰ μᾶς πῆς;

— Παιδί μ' νὰ σᾶς πῶ καὶ χορευτικό... Ἕνε χορευτικὸ καὶ σιγανό.

— Σαράντα μέρες μελετῶ
νὰ πάγω στὸν πνευματικὸ
κι ἀπάνω στὶς σαράντα - δυὸ
βρίσκω παπὰ πνευματικό.
— Σύρε παπάμ' καὶ φόρεσε
τὰ κρίματά μ' συγχώρησε
— Τὰ κρίματά σ' ἔνε πολλὰ
καὶ δὲν σχωρνιοῦνται μιὰ φορὰ
Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ
οὔτε ψωμὶ οὔτε φαγὶ κλπ.

Καὶ ἡ καταγραφὴ συνεχίζεται ὥς που νύχτωσε καὶ τἀστέρια στὸν οὐρανὸ σιγοπαίζουν καὶ λαμπυρίζουν.— Παιδιὰ πρέπει τώρα νὰ χωριστοῦμε. Θὰ πάγω στἀγγόνια μου ποὺ μὲ γυρεύουν. Τοῦ παιδιοῦ μου τὰ παιδιὰ δυὸ φορὲς παιδιά μ'.— Στὸ καλὸ καλή μας τραγουδίστρα τῆς Θράκης.

Ἀθῆναι, 16.12.54

13.— ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΤΔΙΑ

Ὅποιος θέλει νὰ γνωρίση ἕνα λαό, μιὰ φυλή, μὲ τὰ ξεχωριστά της χαρακτηριστικὰ μέσα στὴν ὁλότητα ἑνὸς ἔθνους, πρέπει νὰ ἐξετάση τὰ λαογραφικά του στοιχεῖα. Οἱ Θρᾶκες δὲν ξεχωρίζουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν πανελ-

λήνιά μας ὁλότητα, παρὰ ἀπὸ μερικὲς ξεχωριστὲς ἰδιότητες ψυχικὲς καὶ ξεχωριστὲς ἐκδηλώσεις στὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔθιμά τους. Καὶ οἱ Θρᾶκες εἶναι Ἕλληνες .Αὐτὸ τὸ δείχνει ἡ ἱστορία τους, τὸ δείχνουν τὰ θέσμιά τους, τὸ δείχνουν οἱ πράξεις καὶ τὰ ἔργα τους ἀλλὰ καὶ ἡ σκέψη τους ποὺ εἶναι Ἑλληνική. Ἀλλὰ δὲν παύουν σὰν βορεινοὶ νὰ ἔχουν μερικὰ στοιχεῖα ξεχωριστά. Εἶναι φιλελεύθεροι, εὔθικτοι ἀλλὰ συγκρατημένοι, σεμνοὶ καὶ διστακτικοί, κι ἀγαποῦν χωρὶς ἰδιοτέλεια τὸ κοινὸ καλὸ κι ἀγαθὸ καὶ τὴν ἀνεξαρτησία. Καὶ τὰ πνευματικά τους προϊόντα τὰ χαρακτηρίζει μιὰ εἰλικρίνεια, φαντασία δημιουργικὴ καὶ γλωσσικὴ ἱκανότητα στὴν διατύπωση.

Τὰ τραγούδια τῶν Θρακῶν, τὸ διακηρύξαμε μὲ ὠμὴ εἰλικρίνεια, δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀξιόλογα, οὔτε κἂν ἀξιόλογα. Εἶναι ὅμως σημαντικὰ γιὰ τὴ παρεμβολὴ Θρακικῶν στίχων καὶ Θρακικῶν λέξεων ἐκφραστικῶν καὶ παραστατικῶν, ποὺ τὰ κάνουν ζωηρὰ καὶ ἐντυπωσιακά.

Τὸ τραγοῦδι τοῦ θανάτου τοῦ Διγενή, τὸ τραγούδι τῆς ἅλωσης τῆς Πόλης, εἶναι δυὸ χαρακτηριστικὰ τραγούδια ποὺ βεβαιώνουν αὐτὸ ποὺ λέγω. Ὅποιος διαβάσει τὶς δυὸ παραλλαγὲς ἀμέσως πείθεται ὅτι πραγματικὰ ἡ Θρακικὴ ἐπίδραση στὸ πανελλήνιο δημοτικὸ τραγούδι εἶναι σημαντικὴ καὶ πὼς οἱ Θρακικὲς παραλλαγὲς δὲν εἶναι ἀσήμαντες ἀλλὰ καὶ ἀξιοπρόσεχτες. Τὰ τραγούδια εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τοῦ Πανελλήνιου. Στὸ στόμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ πῆραν μορφὴ καὶ γλωσσικὴ καὶ μελωδικὴ Θρακιώτικη. Τοῦτο ἔγινε μὲ τὰ θαλασσινὰ ταξίδια τῶν θαλασσινῶν τῆς Μαυροθάλασσας καὶ τοῦ Αἰγαίου. Τέτοια τραγούδια ἔχουν μαζευτῆ καὶ καταγραφῆ στὴ Σωζούπολη καὶ στὴν Αἶνο, τὴ Μάδυτο καὶ Καλλίπολη. Τὰ τραγούδια εἶναι Μωραΐτικα καὶ Ἠπειρώτικα καὶ Στερεοελλαδίτικα ἴσως, ἀλλὰ ὑπέστησαν τὴ Θρακικὴ ἐπίδραση.

Ἕνα τέτοιο τραγούδι καθαρὰ πανελλήνιο θὰ σᾶς μεταδώσουμε τώρα, ἀκριτικό:

Ἀλέξανδρος ὁ βασιλιᾶς κι ὁ Μικροκωνσταντῖνος
μαζέτρωγαν μαζέπιναν μαζὶ χαροκοπιούνταν
Ἀκοῦν λαλιὰ ποὺ τὸ Θεό, λαλιὰ ποὺ τὰ οὐράνια
«Θὰ πάρ' ὁ Τοῦρκος τὸ ψωμί, θὰ σέβη μέσ' τὴν Πόλη»
Ἀλέξανδρος δὲν πίστεψε Ἀλέξης δὲν πιστεύει
«Ντὰ βγοῦν τὰ ψάρια πτοὺν νταβὰ κὶ πετεινὸς στὴ βράση
τότε κι ὁ Τοῦρκος θὰ γινῆ ἀφέντης μέσ' τὴν Πόλη».
Τὸν λόγο δὲν ἀπόσουσι κὶ γίνηκε τὸ θᾶμα.
Πηδοῦν τὰ ψάρια στοὺς νιρὸ μισοτιγανισμένα
κι οὐ πετεινὸς ἐλάλησε κιὸ Ἀλέξανδρος πιστεύει.

Τὸ τραγούδι εἶναι συμπληρωμένο μὲ νέα στοιχεῖα στὴ Θρακικὴ αὐτὴ παραλλαγή. Ἔχουν προστεθεῖ πρῶτα Ἀλέξανδρος ὁ βασιλιᾶς, καὶ δεύτερο ὁ πετεινός.

Τὰ στοιχεῖα αὐτά, εἶναι Θρακικὰ καὶ παρενεβλήθηκαν στὸ τραγουδίσμά του στὸ Διδυμότειχο γύρω. Εἶναι τραγούδι τῆς Καρωτῆς. Ὅπως ἀκούσατε καὶ ἡ μελωδία του εἶναι ἰδιόρρυθμη καὶ ὑποβλητική. Καθαυτὸ Θρακική.

2. Ἕνα τραγούδι τοῦ γάμου μὲ τὸν τίτλο: «Σήμερα εἶναι Κυριακή», εἶναι ἀξιοπρόσεχτο στὴ μελωδία του καὶ στὸ στίχο.

— Νὲρ κάποιος θὰ γέν' καὶ ποιός θὰ (γέν'.
νὲρ' κάποις θὰ γένη σύντεκνος
νὲρ' καὶ ποιός θὰ στεφανώση
τοῦ τριαντάφυλλου μυρίζει.
— νὲρ' Γιάννης θὰ γένη σύντεκνος
νὲρ' Γιάννης θὰ στεφανώση
νὲρ' βάζει τὰ στέφανα χρυσὰ
νὲρ' λαμπάδες ἀσημένιες.
Νὲρ' ἡ νύφη εἶναι πέρδικα
νὲρ' γαμπρὸς χελιδονάκι.

Ἐπίσης τὸ τραγούδι: «Νῆλιος τρέμ' νὰ βασιλέψη».

— Νῆλιος τρέμ' νὰ βασιλέψη
σὺ Ζωΐτσα μου νἀλλάξης,
κὶ νὰ βάνς τὰ μπουχασένια σ'
κὶ τὰ δόλια τἀσημένια σ'.
Στοὺ Σαλτίκ' παγγύρ' θὰ γένη
κὶ κεῖ κόσμος κὶ πααίνει
— Σεῖς κι ἂν πᾶτε θὰ γυρίστε
γὼ θὰ πάνου δὲ θὰ νέρτου.

Εἶναι τὸ τραγούδι τῆς νύφης ποὺ θὰ πάγη, μὰ δὲ θὰ ξαναγυρίση στὸ πατρικό της σπίτι. Τὴ μελωδία του καταγράψαμε τώρα τελευταῖα ἀπὸ τὴν παπαδιὰ Ἀηδονίδη τῆς Καρωτῆς Διδυμοτείχου. Τὰ τραγούδι' αὐτὰ εἶναι καθαυτὸ ντόπια. Εἶναι φτιαγμένα στὸν τόπο. Γι' αὐτὸ ὁ στίχος εἶναι κακοφτιαγμένος κι ἄρρυθμος κὴ μελωδία χαλαρή, ἀλλ' ἐκφραστικὴ τοῦ λαϊκοῦ συναισθήματος.

3. Τὰ τραγούδια τῆς τάβλας τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ εἶναι σημαντικά. Πάνω στὸ τραπέζι οἱ Θρᾶκες τραγουδοῦν ὡραῖα τραγούδια, ὅπως εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Βλαχόπουλου: Ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουνε, ἀντάμα τραγουδοῦνε. Ἢ ὅπως ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ.

— Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ καὶ τὰ βουνὰ τρομάζουν,
τρεῖς μέρες χαροπάλευε, ψυχὴ δὲν παραδίνει.
Ὅσ' ἄρχοντες τἀκούσανε παίρνουν δρόμο καὶ πάνε.
Κι ὁ Διγενὴς ἐλάλησε καὶ τῆς καλῆς του λέγει:
— Στρῶσε, καλή μου, τὰ χαλιὰ κὶ κέρασε τοὺς φίλους.
— Ἐγὼ κρασὶ σᾶς ἔβγαλα, κεράστε μοναχοί σας
καὶ στὸν καλό της γύρισε νἀκούση τί τὴν κρίνει.
Ἀκοῦν τὸ νιὸ ποὺ βόγγιζε κὶ βαρυοναστενάζει
— Ὁ Χάροντας μὲ νίκησε καὶ παίρνει τὴν ψυχή μου.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, σἄλλη παραλλαγή, τραγουδιέται στὴν Κύπρο καὶ στὴν Κρήτη κεῖναι ὑποβλητικὴ ἡ μελωδία του. Ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ ἔξαρση. Χαίρεσαι νὰ τἀκοῦν. Οἱ Κύπριοι τὸ διετήρησαν ἀλώβητο Βυζαντινὸ τραγούδι. Ὅμοια καὶ οἱ Κρῆτες. Οἱ Θρᾶκες τὸ περιέσωσαν παρηλλαγμένο, σὰν νὰ τὸ διεσκεύασε τεχνίτης ποιητὴς καὶ μελωδὸς πανάρχαιος, μαθητὴς

τοῦ 'Ορφέα καὶ τοῦ Λίνου, ποὺ τοὔδωκε Θρακικὸ ὕφος καὶ ρυθμὸ καὶ χρῶμα.

4. Σᾶς παραθέτουμε ἀκόμα ἕνα τραγούδι ἀπὸ τἀπειράριθμα σκωπτικά, ποὺ φυτρώνουν σὰν ἀγριολούλουδα στὸν 'Απριλιάτικο κάμπο. Οἱ Θρᾶκες ἀρέσκονται στὸ σκῶμμα. Σκώπτουν καὶ εἰρωνεύονται τὰ πάντα. Σᾶς προσφέρω τό: «Τσιρτσιλιάγγος στὴν αὐλή».

Κὶ τσιρτσιλιάγγους στὴν αὐλὴ βγῆκε γιὰ νἀγαπήση
Τοὺν γλέπ' ἀλποὺ κὶ γέλασι, κὶ κόττα κακαρίσκι
— Τεἶδγες ἀλεποῦ κὶ γέλασις, κὶ κόττα κακαρίσκεις;
μήνα δὲν εἶμι εὔμουρφους, δὲν εἶμι νοικοκύρης,
Ἔχου γιαλάδα κουλουβὴ κὶ σκύλα γκαστρουμένη
ἔχου κἕνα παλιάλουγου κὶ κείνους ψουριασμένου
τὰ τρία πουδάρια εἶνι κουτσά, κὶ τἄλλου δὲν πατάει
τὅνα τοὺ μάτ' εἶνι γκαβό, κὶ τἄλλου χιούτσ' δὲ γλέπει
τὅνα τἀφτὶ εἶνι κουφὸ κὶ τἄλλου δὲν ἀκούει.

Αὐτὴ ἡ εὐκολία, ποὺ μαὐτὴν στολίζει τὸ σκῶμμα του ἐπιδέξια, ὁ ποιητὴς λαός, ἀναδείχνουν στὴ διάθεση τοῦ λαοῦ, τὸ τραγούδι, ὡς μιὰ σάτυρα ἱκανοποιητική. Ἡ σάτυρα γίνεται ἀλληγορική. Τσιρτσιλιᾶγγος εἶναι ὁ σπουργίτης. Κι ὁ φτωχὸς εἶναι σπουργίτης. Οὔτε σπέρνει, οὔτε θερίζει, μόνο ζεῖ, σὰν ζητιᾶνος μἕνα σπειρί. 'Ο ἔρωτας τοῦ σπουργίτη προκαλεῖ τὰ γέλοια, ὅπως καὶ τοῦ φτωχοῦ ὁ ἔρωτας προκαλεῖ σχόλια, εἰρωνικά. Ἱκανοποιητικώτατη εἶναι ἡ περιγραφὴ τῆς περιουσίας τοῦ φτωχοῦ. Ἔτσι ὁ λαὸς ξεσπᾶ σὲ γέλοια καὶ χαχανίζει ὁμηρικά.

'Αθῆναι, 9.8.54

14.— ΤΑ ΛΥΠΗΤΕΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ

1. Ἡ 'Ορεστιάδα ἡ τριπόταμη, ἡ ἄλλοτε ἀκμαία, ἡ ἄλλοτε δοξασμένη ἡ ἄλλοτε παινεμένη, τώρα σκεπάζεται μὲ μιὰ ἀχλύδα ταπεινώσεως. Ἡ ἱστορία της βουΐζει καὶ ἡ μυθολογία της χάνεται στὰ βάθη τῶν αἰώνων μἕνα ψίθυρο. 'Ο Ἕβρος κατηφορίζοντας τὴν προσπερνᾶ ἱστορώντας τραγούδια λυπητερὰ τῶν περασμένων. Τίποτε δὲν ἔχει μείνει ἔξὸν ἀπὸ τὸν ξεπεσμό της. Ἐκεῖ ἄλλοτε εἶταν σταυροδρόμι μεγάλο καὶ προπύργιο δεινὸ κατὰ τῶν ἐπιδρομέων, τώρα ἀσήμαντη, δὲν ἀκούεται. Ὅλα ἔχουν βουβαθῆ.

Σὲ κάτι δίστιχα τραγουδήθηκε:

— Τἀηδόνια τῆς 'Ανατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχειά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι
κλαίγουν τὴν 'Αντριανούπολη τὴ πολυκουρσεμένη.

Τοῦτο τὸ τραγούδι συχνὰ στὶς νύχτες ποὺ τὸ σκοτάδι πλακώνει τὰ πάντα καὶ τἄστρα δὲν ἀνατέλλουν στὸν συγνεφιασμένον οὐρανό, συχνὰ τἀκοῦς σὰν τοῦ γκιώνη τοὺς κρωγμούς.

Εἶναι ὁ θρῆνος ποὺ γράφηκε στὰ χρόνια τοῦ ξεπεσμοῦ καὶ ἔκτοτε τὸν

τραγουδοῦν τὰ νυχτοπούλια, ἡ μαύρη νύχτα, κἡ λαχτάρα τοῦ λαοῦ. Ὅταν τἀκοῦς θαρρεῖς καὶ βρίσκεται στὸν μουχρωμένο νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ψέλνουν τὴν δεκαπενταύγουστη παράκληση τῆς Παναγίας.

2. Στὸν κάμπο τῆς Ρούμελης, πάνω σὲ τρεῖς λόφους στηριγμένη, ἁπλώνεται ζωσμένη ἀπὸ τὸν Ἔβρο ἡ πολιτεία τοῦ Φιλίππου. Εἶναι ἡ Εὐμολπιάδα ἡ μυθολογούμενη, πάνω στὴ ροὴ κι αὐτὴ τοῦ Ἔβρου, μιὰ πολιτεία μεγαλοδύναμη. Κι αὐτὴν τώρα τὴν περιζώνει μαῦρο σκοτάδι. Οἱ κουκουβάγιες κρώζουν στὴ βαρειὰ νύχτα λυπητερά. Κλαῖνε κι αὐτὲς καὶ μοίρονται, ποὺ ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου ἐκδιώχθηκε τόσο βάρβαρα ἀπὸ τὰ τείχη της μέσα. Ἡ ὑπερήφανη ἱστορία της κρύφθηκε μέσα στὰ βιβλία καὶ τὸ τραγούδι τοῦ λαοῦ ἔσβησε κι αὐτὸ κι ἀλησμονήθηκε. Κάποτε ὁ λαὸς τραγουδοῦσε κι' αὐτήν:

— Θέλω νὰ πάγω στὴν 'Αραπιά, ἄσπρα πολλὰ δὲν ἔχω,
Ἄσπρα πολλὰ καζάντησα, καράβι πάγω νἄβρω.
Βλέπω καράβι κἔρχεται πὸ μέσα πὸ τὴν Πόλη
μὲ τετρακόσιες ἔμορφες καὶ χίλιες μαυρομμάτες
κἦταν καὶ μιὰ 'Εμίρισσα, στὸν κόσμο ταῖρ' δὲν ἔχ'.
Κυρὰ ψιλή, κυρὰ λιγνή, κυρὰ καμαρωμένη.
Τοῦ Ρήγα γιὸς τὴν ἀγαπάει φίλημα τὴν γυρεύει.
— Ἔμορφος εἶσαι ρήγα μου, ἄσκημα λόγια λέγεις
σαὐτὴ τὴ μαύρη θάλασσα τί φίλημα γυρεύεις;

Τὸ τραγούδι εἶναι συμβολικὸ καὶ τραγουδιότανε στὴ Φιλιππούπολη τὴν Εὐμολπιάδα τοῦ σκοτεινοῦ καιροῦ τῆς μυθολογίας, ὅπου ἡ 'Ελληνικὴ φυλὴ αἰῶνες ἔζησεν εὐτυχισμένα ὡς τὰ 1906 δημιουργώντας πολιτισμὸ κἐκπολιτίζοντας τοὺς ἀνθρώπους.

3. Στὴ Ροδόπη ἐπάνω, σὲ πλαγιὰ πρὸς τὸν κάμπο τῆς Ρωμυλίας νά ἡ Στενίμαχος, ἕνα προπύργιο ἐθνικό. 'Ο λαὸς ζῆ ὡραῖα καὶ δημιουργικά. Οἱ ἐργάτες τῶν ἀμπελιῶν, οἱ ἐπαγγελματίες, οἱ ἔμποροι, οἱ βιομήχανοι, εὐτυχισμένοι ὅλοι δουλεύουν, ζοῦν, ἀπολαμβάνουν καὶ δοξάζουν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν εὐτυχία τους. Γύρω τὰ 'Ελληνικὰ μοναστήρια τῆς Ροδόπης, τὰ Βυζαντινὰ αὐτὰ φρούρια, ποὺ στοὺς δύσκολους καιροὺς τῶν ἐπιδρομέων, συγκρατοῦσαν τὴν ὁρμὴ καὶ τὶς βαρβαρότητες. 'Ο ἀτίθασος χαραχτήρας τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἡρωϊκό τους πνεῦμα, τὰ ἀκριτικά τους τραγούδια, ἡ ἐλεύθερη σκέψη τους, ὅλ' αὐτὰ τοὺς ἔκαμαν παλλικάρια ἀτίθασσα καὶ ἐκδικητικά. Ἤξαιραν νὰ μάχωνται καὶ νὰ προστατεύουν τὴν 'Ελληνικὴ ἀγνότητα τῆς πολιτείας, ποὺ ὁ Σλαβισμὸς τὴν φθονοῦσε. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ δημοτικά τραγούδια της εἶναι καὶ παλιὰ καὶ νέα κι ἀξιόλογα.

— 'Ο καπετάνιος Πέτρος μὲ δεκαοχτὼ παιδιὰ
ἔπιασε τὸ Θανάση τὸ γυιὸ τοῦ Θωμαγιὰ
Πισθάγκωνα τοῦ δένουν τὰ χέρια μὲ λουριὰ
κι αὐτοὶ μὲ τὰ τουφέκια καὶ τὰ γυμνὰ σπαθιά.

Κι ὁ καπετάνιος Πέτρος ἀκόμα ἀπ' τὰ σκαλιὰ
— Βασιλικὴ φωνάζει, φέρε λίγο νερό,
νὰ πλύνομε τὸ αἷμα ὅπ' τὸν ἀφεντικό

Ὁ καεπτάνιος Πέτρος ἀπὸ τὸ λαὸ ἔρχεται τιμωρὸς τῶν κακῶν ἀφεντάδων τοῦ τόπου. Ἕνας τέτοιος εἶταν κι ὁ Θωμαγιᾶς, ἄπληστος καὶ σκληρός.

— Τὶς κάμαρες ἀνοίγουν ὅλες μὲ τὴ σειρὰ
ἀνοίγουν καὶ τὴν κάσσα γιομάτη μὲ φλουριά.
Σὰν πῆραν τὰ φλουράκια καὶ τὰ διαμαντικὰ
δὲ βάσταξε ὁ Θανάσης, πέφτει καὶ μπαϊλντᾶ.

Ἡ ἡρωϊκὴ Στενίμαχος, μὲ τὸν ὑπερήφανό της λαὸ δὲν εἶναι πλέον Ἑλληνική. Οἱ Στενιμαχιῶτες στὸ Κιλκὶς καὶ γύρω τώρα τραγουδοῦν τὰ τραγούδια τους καὶ δὲν τὰ λησμονοῦν. Ἐκεῖ δουλεύουν τὰ καινούργια ἀμπέλια τους καὶ κάνουν τὰ κρασιά τους καὶ τὰ ποτά τους χωρὶς νὰ λησμονοῦν τὴν παλιά τους ζωή. Ταὐστηρά τους ἤθη καὶ τὰ ἤθη κἔθιμά τους.

4. Τὸ σατυρικὸ πνεῦμα τῶν Θρακῶν ,πολλὲς φορὲς τὸ τονίσαμε, εἶναι ἐκλεκτό. Σατυρικὰ τραγούδια ἔχουμε πολλά. Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας τραγουδοῦσαν:

— Ἕνας πασὰς μᾶς ἔρχεται, πασὰς μὲ τὰ νταβούλια
σέρνει μπροστὰ καὶ πίσω του εἰκοσιοχτὼ γαδούρια
Τἄλογο, ποὺ τὸ ἔφερνε πετάει σὰν καραβίδα
τὸ ἕνα μάτι ἦταν τυφλὸ καὶ τἄλλο σὰν σταφίδα
Μὲ τόνα πόδι ἦταν κουτσὸ μὲ τἄλλο δὲν πατοῦσε
ἤθελε νὰ τραβήξη μπρὸς κι ὅλο λοξὰ τραβοῦσε
Δώρια στὸν τόπο ἔφερνε ἐννιὰ κιλὰ ροβύθια
κι ἀπάνω στὰ γαϊδούρια του πενῆντα κολοκύθια
νἀφήσουμε τὰ ψέμματα, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια.

Ἕνα σατυρικὸ εἶναι τὸ ἑξῆς, ποὺ κοροϊδεύουν οἱ Στενιμαχῖτες τοὺς Φιλιππουπολῖτες.

Ἄϊντε Φανούκα μ'
νὰ πᾶμε στὸ Κάστρο
νὰ δγῆς τί θᾶμμα,
νὰ δγῆς τί πρᾶμμα!
Ἀρνὶ χασάπη,
βόδι σαράφη,
μάγειρο γάτο,
σκυλὶ γενᾶτο,
Ἄϊντε Φανούκα μ'
νὰ πᾶμ' στὸ κάστρο
νὰ δγῆς τί πρᾶμμα,
νὰ δγῆς τί θᾶμα

τζομπάνη λύκο,
Δεσπότη μπίκο,
γκάργιες παπάδες,
ζάμπες ψαλτάδες.
Ἄϊντε Φανούκα μ'
νὰ πᾶμ' στὸ κάστρο
νὰ δγῆς τί πρᾶμμα,
νὰ δγῆς τί θᾶμα
θὰ βρῆς κορίτσια
ὅμ' τὰ τσακνίτσια
ὅμ' τἄδεια φηκάρια
καὶ παλληκάρια.

5. 'Απόθαν' ἡ ἀγάπη μου, σκοτείνιασεν ὁ κόσμος.

Εἶναι τὸ τέλος τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ζεῖ ἀκόμα μέσα στὸ στόμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ τραγουδιέται στὴ Ροδόπη.

'Αμπέλι χιλιοκούτσουρο ἐπῆγα νἀμπελώσω
καὶ δέκα ρυάκια καὶ νερὰ νὰ φέρω ναὔλακώσω.
"Οσα πουλιὰ δίχως φωλιὰ νὰ χτίσουν τὶς φωλιές τους
νὰ ἔρχωνται καὶ οἱ ἔμορφες μόλες τὶς ὁμορφιές τους
"Ερχεται μιά, ἔρχονται δυό, ἔρχονται τρεῖς καὶ πέντε
κι ἀκόμα κείνην πἀγαπῶ δὲν ἔρχεται στ' ἀμπέλι.
'Αμπέλι μ' χιλιοκούτσουρο ποὺ σἔχω ἀμπελωμένο
μὲ τόσα ρυάκια καὶ νερά, ποὺ σἔχω αὐλακωμένο.
Καὶ σεῖς πουλιὰ δίχως φωλιά, ποὺ χτίζτε τὶς φωλιές σας
ἀκόμα κείνην τὴν ξανθιά, ποῦναι γλυκειὰ σὰ μέλι
ἀκόμα κείνη πἀγαπῶ δὲν εἴδατε στἀμπέλι;
— Τἀμπέλι μ' ἐξηράθηκε, ποὺ πῆγα νἀμπελώσω
καὶ τὰ νερὰ τραβήχτηκαν ποὔφερα ναὔλακώσω
ὅσα πουλιὰ ποὔχουν φωλιές, χαλάσαν τὶς φωλιές τους
κι ὅσες στὸν κόσμο ὄμορφες, ἔχασαν τὶς δροσιές τους.
'Απόθανε ἡ ἀγάπη μου σκοτείνιασεν ὁ κόσμος.

Τὸ τραγούδι εἶναι Φιλιππουπολίτικο, ἀλλὰ τραγουδιόταν καὶ σὅλη τὴ Ροδόπη, ὅπου εἶναι γνωστότατο.

— Πανελλήνιο χαρακτῆρα ἔχει καὶ τὸ παρακάτω τραγούδι μὲ πολλὲς παραλλαγές. Αὐτὴ ποὺ θἀκούσετε εἶναι ἡ πιὸ στρωτὴ ἀπ' ὅλες.

— Πέρασα ἀπ' τὸ γιοφύρι
κεῖδα μιὰ ἀπ' τὸ παραθῦρι,
μὲ τὴ μάννα της μαλώνει
καὶ τὰ ροῦχα της μαζώνει.
— Μάννα μ', λέει, πάντρεψέ με,
σπιτονοικοκύρεψέ με,
γέρον ἄντρα μὴ μὲ δίνεις
καὶ σὲ γέρο μὴ μἀφίνεις
Δῶσε με σὲ παλληκάρι
νὰ χαρῶ ποὺ θὰ μὲ πάρη
"Ολα τὰ γεροντικὰ παιγνίδια
βρωμοῦν σκόρδα καὶ κρομμύδια
καὶ τοῦ νιοῦ τὰ παιγνιδάκια
εἶναι ρόϊδα μὲ φυλλάκια.
Γέρος πέφτει μέσ' στὸ στρῶμα
σὰν τὸ γάϊδαρο στὸ χῶμα,
νέος πέφτει μέσ' τὸ στρῶμα,
σὰν τὸ ζάχαρι στὸ στόμα.
"Οταν γέρος σἀγκαλιάζει
ἡ καρδιά σ' ἀναγουλιάζει
κι ὅταν νέος σἀγκαλιάζει
στὰ τριαντάφυλλα σὲ βάζει.

'Αθῆναι, 25.8.54

15.— Η ΜΕΛΩΔΙΑ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

1. 'Εξετάζοντας τὸ δημοτικὸ Θρακικὸ τραγούδι, ποὺ τὸ καταγράφουμε ὅπου τὸ βροῦμε, στὰ λόγια καὶ τὸ σκοπό, παρατηροῦμε πὼς ὁ Θρακικὸς λαὸς περισώζει πράγματι τὶς μελωδίες του σὰν κειμήλια πιστά, χωρὶς νὰ τὶς

παραβιάζει εἰσάγοντας κάτι νέο. Τὶς εὐλαβεῖται καὶ τὶς σέβεται σὰν δημιουργήματα πολυχρόνια. Τὶς σέβεται δὲ καὶ ὁ λαὸς ποὺ τὶς τραγουδεῖ καὶ οἱ ὀργανοπαῖχτες ποὺ τὶς παίζουν μὲ τὰ λαλούμενά τους — τὰ τσαλγκιά, ποὺ εἶναι τὰ ὄργανα. Ἔτσι ἀκοῦμε κι ἀκούγαμε σὲ παλιότερους καιροὺς στοὺς γάμους καὶ στὰ γλέντια καὶ στὰ πανηγύρια. Ὥστε μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς οἱ σκοποὶ μένουν σίγουρα ἄθικτοι καὶ ἀσφαλῶς φυλαγμένοι μεὐλάβεια θρησκευτική.

2. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο καὶ στὸ τραγούδι δηλ. τοὺς στίχους. Τὰ κείμενα τῶν τραγουδιῶν ὅπως σώζονται τώρα, παρατηροῦμε ὅτι εἶναι κατεστραμμένα. Φαίνεται ὅτι ἐλησμονήθηκαν καὶ μὲ τὴ λησμονιὰ ἔπαθαν συμφορές... Σαὐτὸ ποιός νὰ φταίει; Φταίει ἀσφαλῶς τὸ σχολεῖο, ὄχι ἀπὸ σκόπιμη καταδίωξη τοῦ σημερινοῦ τραγουδιοῦ ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ περιφρόνηση πρὸς τὸ λαϊκὸ τραγούδι κ' ἐχτίμηση στὸ λόγιο.

Ἡ παιδεία στὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς ἀκόμα τοῦ εἰκοστοῦ καλλιέργησε τὸ μάθημα τῆς Ὠδικῆς στὸ σχολεῖο σὲ μεγάλο βαθμό. Ἡ μουσικὴ ἦταν πρωτεῦον μάθημα. Τὰ παιδιὰ στὸ μάθημα διδάσκονταν τραγούδια λόγια ποὺ προσαρμοζότανε σὲ ξένες μελωδίες. Τότε ἦταν ἀνάγκη σχολικῶν ἀσμάτων κι αὐτὰ οἱ διδάσκαλοι τὰ εὕρισκαν σὲ ξένες σχολικὲς συλλογές. Ἡ μουσικὴ ἡ εὐρωπαϊκὴ καλλιεργόνταν συστηματικὰ τόσο, ποὺ τὸ σχολικὸ τραγούδι ἐξετόπισε τὸ λαϊκό. Τὸ πάγκοινο τραγούδι «Ὁ Μάϊος μᾶς ἔφτασε» εἶναι Γερμανικῆς προελεύσεως. Ξαίρω τέτοια τραγούδια πολλὰ ποὺ τὰ ἐπεσήμανα ὡς λόγια, ποὺ ὁ λαὸς τὰ λογάριαζε λαϊκὰ καὶ οἱ συλλογεῖς πρὸ ἑβδομῆντα χρόνια τὰ κατέγραφαν ὡς λαϊκά.

Αὐτὰ σήμερα ἐμεῖς τὰ ξεκαθαρίζουμε καὶ τὰ χωρίζουμε ὡς μὴ λαϊκὰ διότι καὶ δὲν εἶναι τέτοια. Γυναῖκες 70 χρονῶν, ποὺ μᾶς τραγουδοῦν τὰ λαϊκά τους τραγούδια, πολλὲς φορὲς μᾶς προσφέρουν τέτοια. Ἡ Ἄννα Βρεττοῦ μᾶς τραγούδησε τὸ «Εἰς ὡραῖον περιβόλι». Ὅταν τὴν ἐρωτήσαμε ποῦ τὄμαθε, μᾶς ἀπήντησε: Στὸ σχολειό!

3. Τὰ τραγούδια σήμερα εἶναι χωλὰ στὸ στίχο κἐλλειπῆ, μὲ μέτρο καὶ ρυθμὸ κατεστραμμένο, σχεδὸν ὅλα. Εἶναι συμφυρμένα μᾶλλα τραγούδια, εἶναι ἀτελῆ. Τέτοια τραγούδια μᾶς δίνουν οἱ περισσότεροι τραγουδιστές. Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἔχουν σβήσει στὴν ἀνάμνηση τοῦ λαοῦ σὰν περιφρονημένα, καὶ τώρα ποὺ προσπαθοῦν οἱ παλιοὶ νὰ τὰ θυμηθοῦν, πιάνουν τὴν ἀρχή, χάνουν τὴ μέση, βάνουν ἀνάμεσα ξένα κομμάτια ἄλλων τραγουδιῶν καὶ γίνεται ὁ συμφυρμός.

Χήρας κορίτσι ἀρρώστησε κἔπεσε νὰ πεθάνη
καὶ πάνω στὰ ψυχομάχια της ἤρταν τὰ συμπεθέρια.
— Σὰν ἤρταν κολωσύρτανε, στρῶστε χαλὶ νὰ κάτσουν
Βάλε μαννά μ' τὸ χέρι σου μέσα στὴν ἔρμη τσέπη
καὶ νοῖξε τὸ σεντοῦκι μου τὸ ἐρμοσέντουκό μου
καὶ βγάλε τὰ σεντόνια μου τὸ ἐρμοσέντονά μου
μαννὲ μ' κρασὶ στὸ μαστραπὰ καὶ κέρνα τους κι' ἂς πίνουν.

Τὸ τραγούδι ἔχει τὴ μελωδία του ὡραία. Ὁ σκοπός του σώζεται σωστός, ἀλλὰ οἱ στίχοι εἶναι ἀνακατεμένοι καὶ δὲ μπορεῖ νὰ παρουσιασθῆ ἕνα τραγούδι ἄρτιο μὲ ἀρχή, μέση, τέλος.

4. Παίρνοντας στὸ μαγνητόφωνο τὶς Θρακικὲς μελωδίες γιὰ νὰ τὶς σώσουμε παντοτεινά, αἰσθανόμεθα μεγάλη χαρά, ποὺ σιγὰ - σιγὰ ἀποκτοῦμε ταινιοθήκη Θρακικῶν τραγουδιῶν, αἰσθανόμεθα καὶ μεγάλη ἱκανοποίηση.

Εἴμαστε βέβαιοι πὼς τὸ Θρακικὸ τραγούδι θὰ μελετηθῆ ἐπιστημονικὰ καὶ θὰ χρησιμεύση γιὰ ἐμπνεύσεις καλλιτεχνικές. Ἔτσι κατωρθώσαμε νὰ βγάλουμε τὴν πρώτη μελέτη πάνω στὰ Θρακικὰ τραγούδια καὶ νὰ τὰ ξεχωρίσουμε καὶ νὰ ποῦμε ὅτι τὸ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι Βυζαντινὸ τραπάρι.

Τὰ Θρακικὰ τραγούδια δὲν ὁμοιάζουν μὲ τὰ Κρητικά, τὰ Ἠπειρωτικά, τὰ Στερεοελλαδίτικα. Μοιάζουν μὲ τὰ Δωδεκανησιακά, ποὺ κι αὐτὰ ξεχωρίζουν μὲ τὸ Βυζαντινό τους ὕφος. Ἔχουν πολλὲς ὁμοιότητες μὲ βυζαντινὰ τροπάρια καὶ ἐκκλησιαστικὲς μελωδίες. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης δικαιολογεῖται κἐξηγεῖται εὔκολα γιατὶ ἡ Θράκη κυκλώνει τὴν Πόλη κι ἀποτελεῖ τὸν προμαχῶνα της. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη ξεχύνεται μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ σκορπᾶ σ'ὅλη τὴ Θράκη ἀπὸ τὸν Αἷμο ὡς τὰ περιγιάλια τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ἐκβάλλει ὁ Ἕβρος.

Μελωδίες ποὺ μπῆκαν ἀπὸ τὸ Μωριὰ μὲ τοὺς ναυτικούς, κι ἂν παρέμειναν στὴ Θράκη, μὲ τὸν καιρὸ ἄλλαξαν κι ἀπόκτησαν τὴ Θρακικὴ θρησκευτικὴ κατάνυξη. Ἡ Αἶνος στὸ Αἰγαῖο, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Μεσέμβρια κἡ Σωζόπολη στὴ Μαύρη θάλασσα εἶναι οἱ πολιτεῖες, τὰ λιμάνια, ὅπου ἔμπαιναν ξένα τραγούδια. Τὰ τραγούδια τἀπορροφοῦσε ὁ βαθὺς κάμπος τῆς Θράκης, ὅπου τἀφομοίωνε καὶ τὰ μετουσίωνε ὁ Θρακικὸς λαὸς μὲ τὸ πνεῦμα τῆς κατανύξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ἔτσι παρουσιάζεται τὸ Θρακικὸ τραγούδι κυριευμένο ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ τροπάρι.

5. Ἀπ' αὐτὴ τὴ Βυζαντινὴ κατάνυξη ἐπῆγασε κἡ παρωδία ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων. Πάνω στὸ γλέντι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι, ἔφτανε ὁ λαὸς στὴν παρωδία του. Ἕνα τροπάρι στὸ στόμα τοῦ λαοῦ εὕρισκε τὸν ποιητή, τὸ παρωδό, ποὺ ἄλλαζε τὰ λόγια καὶ κρατοῦσε τὸ μέλος, τὴ μελωδία, καὶ τὸ ἔψαλλαν πάνω στὸ κέφι. Τέτοιες παρωδίες ἔχει ὁ λαὸς πολλές. Στὴ Μάδυτο εἶναι γνωστὸ τὸ ἐξαποστειλάριο «τοῖς μαθηταῖς».

— Κι ὁ μεθυστὴς ἐξύπνησε τρίβει τοὺς ὀφθαλμούς του,
βλέπει κανάτες ἀδειανές, ποτήρια τσακισμένα.
— Νάταν ἡ θάλασσα κρασὶ καὶ τὸ καράβι κούπα
νάταν τὸ μάρμαρο τυρὶ καὶ μιὰ καθάρια πίττα.

Τοῦτο τραγουδιόνταν πάνω στὸ «τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν» ποὺ ἔφερνε τὴ θυμηδία στοὺς διασκεδάζοντας κι ἄναβε τὸ κέφι.

Μὲ τὴν περισυλλογὴ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν συντελεῖται μιὰ ἐργα-

σία πολύτιμη ποὺ ἡ ἀξία της θὰ ἐκτιμηθῆ, ὅταν δημοσιευθοῦν καὶ γίνουν κοινὸ κτῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἀθῆναι, 10.1.55

16.— ΤΑ ΦΩΤΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

1. Τὰ ποτάμια πάγωσαν. Οἱ μανιασμένοι βοριάδες ποὺ κατεβαίνουν ἀκράτητοι ἀπὸ τὴ Μαυροθάλλασσα καὶ σφυρίζουν γοερὰ καὶ μάχονται σὰν θηρία ἀνήμερα πρὸς ἄλλα στοιχεῖα, ὅλα τὰ παγώνουν, τὰ κρυσταλλώνουν. Ἡ γῆ σκεπασμένη μὲ χιόνια παγωμένα. Ἀπὸ τὰ σπίτια κρέμονται κρύσταλλοι παγωμένοι. Τὰ κεραμίδια χιονισμένα κρύβουν ἀπὸ κανένα φτωχὸ σποργίτη, ποὺ πεινασμένος ἀγωνίζεται νὰ βρῆ ἕνα σπειρὶ ὁ δυστυχισμένος καὶ φωνάζει χοροπηδώντας στὸ χιόνι. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ μπόρα ἔφτασαν καὶ τὰ Φῶτα κι ὁ Φωτισμός.

Τὰ παιδιὰ μέσα στὸ Δωδεκαήμερο ταλανίζονται νὰ τραγουδοῦν τὰ κάλαντα. Εἶπαν τὰ Χριστουγεννιάτικα κάλαντα, εἶπαν τὰ πρωτοχρονιάτικα τώρα θὰ τραγουδήσουν καὶ τῶν Φώτων.

—Ἦλθανε τὰ Φῶτα κιὸ Φωτισμός, θέλω νὰ βαφτίσω Θεοῦ παιδὶ
αὔριο τῆς Κερᾶς μας τῆς Παναγιᾶς. νὰ τὸ βγάλω Δρόσο καὶ Λίβανο
Παναγιὰ Κονόμα καὶ στὰ κεριὰ νάγιαστοῦν οἱ κάμποι καὶ τὰ νερὰ
καὶ στὰ θυμιατούργια καλάντισμα νάγιστῆ κι ἀφέντης μὲ τὴν Κερά.
Ἄϊγιάννη ἀφέντη καὶ Πρόδρομε

Εἶναι ἕνα κάλαντο ποὺ τεχνικώτερο καὶ μουσικώτερο δὲν ἔχομε ἄλλο. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πολὺ παλιά. Μοιάζει μὲ τἀπολυτίκιο «ὡς τῶν ἀποστόλων πρωτόθρονοι καὶ τῆς Οἰκουμένης διδάσκαλοι». Ἡ μουσικὴ τῶν στίχων του εἶναι ξεχωριστὴ χάρις στὸ ὀξύτονο τέρμα τῶν στίχων του.

2. Τὰ παιδιὰ συγκεντρωμένα σὲ παρέες φτάνουν στὸ Παπαμανώλη τὸ σπίτι. Ὁ σεβάσμιος ἱερέας τοῦ χωριοῦ τοὺς ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ τοὺς δέχεται στὸν αὐλόγυρό του.— Τραγουδῆστε παιδιά, τραγουδῆστε. Καὶ τὰ παιδιὰ τραγουδοῦν:

— Σήμερα τὰ Φῶτα κιὸ Φωτισμὸς μὲ τὰ θυμιατούργια στὰ δάχτυλα
καὶ χαρὲς μεγάλες στοὺς οὐρανούς. πείγομαι καὶ θέλω καὶ προσκυνῶ.
Σήμερα κυρά μας ἡ Παναγιὰ Αὔριο θἀνέβω στὸν οὐρανὸ
ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς ἐκατέβαινε νἀπολύσω βαῦλα κατὰ τὴ γῆ
σπάργανα κρατοῦσε, κερὶ ἄναφτε νὰ καταπατήσω τὰ ζούζουλα
καὶ τὸν Ἁγιγιάννη παρακαλεῖ: νὰ κατασυντρίψω τὰ εἴδωλα
— Ἁγιγιάννη ἀφέντη καὶ βαπτιστή, καὶ ἔτη πολλὰ καὶ τοῦ χρόνου.
σήκω νὰ βαπτίσης Θεοῦ παιδὶ

Ὁ Παπαμανώλης ἀπὸ τὸ χαγιάτη μὲ τὴν παπαδιὰ ἀντάμα χαρούμενοι χαιρετοῦν τὰ παιδιά, τὰ χαϊδεύουν, ἐνῶ ἡ χαριτωμένη παπαδοπούλα μὲ τὰ μεταξτωὰ μαλλιά της κρεμασμένα σὲ πλεξοῦδες, τοὺς φέρνει στὸ δίσκο τὰ

δῶρα ὅπως καὶ τὴν πρωτοχρονιάτικη βραδυά.

— Καὶ τοῦ χρόνου παιδιά,

— Εἰς ἔτη πολλά, δέσποτα!

Τώρα τρέχουν πρὸς τὴν ἐξώθυρα σὰν σπουργίτια ἐνῶ τὸ χιόνι τρίζει κάτω ἀπὸ τὰ παπούτσια τους, ποὺ κάνουν γρούπ, γρούπ...

3. Στὸ σπίτι τοῦ Κοινοτάρχη, φέγγει πολύ. Τὸ σπίτι συγυρισμένο καὶ καθαρὸ λάμπει. Ὁ προύχοντας τοῦ χωριοῦ κάθεται στὸ παραθύρι καὶ χαίρεται τὸ χιόνι ποὺ στοιβάχτηκε μιὰ πιθαμὴ στὴν αὐλή. Ἐκεῖ στὸ χιόνι κεντοῦν τὰ πουλιά, ὡραῖα σχήματα. Ἐκεῖ στήνουν φιλονικεία γιὰ ἕνα ψίχουλο, γιὰ ἕνα σπειρί. Μπαίνουν στὸν αὐλόγυρο καὶ τρέχουν πρὸς τὸ χαγιάτι. Ὁ Κοινοτάρχης τοὺς γνεύει ἀπὸ τὸ παράθυρο, καὶ τὰ παιδιὰ ξαναρχίζουν ρυθμικά:

— Κάθουνταν ἡ Κερά μας ἡ Πανα-
(γιὰ
κάτω στὸν Γιόρδανο τὸν ποταμὸ
σπάρδαλα βαστάει, χρυσὰ κεριὰ
καὶ τὰ θυμιατούργια στὰ δάχτυλα
τὸν Ἁγιγιάννη περικαλεῖ.
— Ἁγιγιάννη ἀφέντη καὶ Πρόδρο-
(με
γιὰ καρτερησέ με ὡς τὸ ταχὺ
γιὰ νἀνέβ' ἐπάνω σἔφτὰ οὐρανοὺς
καὶ σ' ἔφτὰ ἀγγέλοι
νὰ καρτερήσω τὸν Κύριο μ'
νὰ μὲ δώση λόγο καὶ θέλημα.
Τότε νὰ βαπτίσω Θεοῦ παιδὶ
τότε νὰ μυρώσω Κύριου μ' παιδὶ
γιὰ νὰ ρίξω τἄστρο καὶ στὸ βουνὸ
νἀγιασθοῦν οἱ βρύσες καὶ τὰ νερὰ
νἀγιασθῆ κιὸ Γιόρδανος μὲ τὴν κερά,
νὰ κατασιγήσουν τὰ ζούζουλα
νὰ καταπλαντάξουν τὰ δαίμονα.

4. Τὸ πρωῒ κάτω ἡ θάλασσα ἀσῆμι. Ὁ ἥλιος ἔσχισε τὰ σύγνεφα, τὰ κυνήγησε ὁ ἀέρας καὶ ὁ οὐρανὸς φάνηκε κατακάθαρος, γαλάζιος. Ὁ ἥλιος πύρωσε, ὁ ἀέρας σύχασε κι ὁ καιρὸς θερμάνθηκε. Τὸ πρόσταξε ὁ Θεός. Ὁ λαὸς πλημμύρισε τὴν ἐκκλησία καὶ περίσσεψε στὸν αὐλόγυρο. Ὁ Παπαμανώλης φορεμένος τὰ γιορτερὰ ἅμφια, σὰν τέλειωσε ἡ λειτουργία βγῆκε μεγαλόπρεπος ἀπὸ τὰ Βημόθυρα, ἐνῶ οἱ ψαλτάδες ψέλνουν. Ὁ λαὸς τώρα τὸν τριγύρισε. Ὁ αὐλόγυρος εἶναι ἕνα θέαμα μεγαλόπρεπο. Πάνω στὴν ὑψηλὴ πατωσιὰ ἀνεβασμένος ὁ Παπαμανώλης κάμνει τὸ μεγάλο ἁγιασμὸ τῶν Θεοφανείων. Διαβάζοντας τὶς εὐχὲς μὲ τὴ δυνατή του φωνὴ συγκλονίζει τὰ πλήθη. Σὲ μιὰ μεγάλη μπακίρα ἁγιασμένη, βουτᾶ τὴ φωτιστήρα του μὲ βασιλικὸ καμωμένη καὶ τελειώνοντας τὶς εὐχὲς ψάλλει:

«Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε,
ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθης προσκύνησις.
Τοῦ γὰρ γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι,
ἀγαπητόν σε υἱὸν ὀνομάζουσα.
Καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς,
ἐβεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές.
Ὁ ἐπιφανεὶς Χριστὲ ὁ Θεὸς καὶ τὸν
κόσμον φωτίσας δόξα σοι»...

Κ' οἱ ψαλτάδες τὸ ἐπαναλαμβάνουν, ἐνῶ ὁ Παπαμανώλης φωτίζει τὸ λαὸ σκορπώντας τἀγιασμένο νερό. Καὶ ἐπαναλαμβάνει:

«Ἐν τοῖς ρείθροις σήμερον τοῦ Ἰορδάνου
γεγονός ὁ Κύριος τῷ Ἰωάννῃ ἐκβοᾷ
μὴ δειλιάσῃς βαπτίσαι με.
Ἦλθες ἐφάνης τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον».

Κι ὁ λαὸς συνωθῆται νὰ φωτισθῆ, καὶ νὰ πάρη ἁγιασμὸν γιὰ τὸ σπίτι του, γιὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ χωράφια του.

Τὰ Θεοφάνεια ἔκλεισαν τὸ Δωδεκαήμερο. Αὔριο εἶναι τ' Ἁγιγιάννη, τοῦ βαφτιστῆ τοῦ Κυρίου. Θὰ γιορτάσουν οἱ Γιάννηδες καὶ τὴν ἄλλη μέρα θὰ πιάσουν ὅλοι τὴ δουλειά. Τὰ παιδιὰ θὰ πᾶνε στὸ σχολεῖο, ὁ ἀγρότης θὰ σύρη στοὺς ἀγρούς, οἱ ἀμπελουργοὶ θὰ τσαπίσουν τὰ κλήματα καὶ θὰ κλαδέψουν, ὅλοι θὰ καταπιασθοῦν τὴ δουλειά τους. Καὶ τὸ χωριὸ τοῦ Παπαμανώλη θὰ κόβη ξύλα ἀπὸ τὸ δάσος γιὰ τὸ τζάκι, θὰ κάμη κάρβουνα, θἀλέση τὸ στάρι στὸ μύλο νἄχη ψωμί, θἀνάβη τὸ τζάκι γιὰ νὰ ζεσταίνεται καὶ θὰ περιμένει νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, νὰ μικραίνουν αἱ νύχτες κι ὁ ἥλιος νὰ θερμάνη. Τώρα τὰ φωτισμένα χωράφια θὰ ὑψώσουν μπόγι γιὰ νὰ καρπίσουν τὸν θεριστή.

Ἀθῆναι, 2.12.54

17.— Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ πρωτοχρονιὰ στὴ Θράκη ξεποτυλίγεται μέσα στὸ Δωδεκαήμερο ὅπως σ᾽ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ πιὸ χαρούμενη ἡμέρα τοῦ ἔτους, γιατὶ μικροὶ μεγάλοι ἀνταλάσσουν δῶρα, ἀνταλλάσσουν φιλιά, ἀνταλλάσσουν εὐχές, καὶ τρῶν καὶ πίνουν ὅπου κι ἂν κάνουν ἐπίσκεψη. Τὰ τραγούδια εἶναι στημένα ὁλημερὶς κι ὁλονυχτίς.

Τὴ χαρὰ ὅμως ποὺ ἀπολαμβάνουν οἱ μικροί, τὰ παιδιά, εἶναι ἀσύγκριτη. Σαὐτὰ στρέφεται ἡ χαρὰ τῶν γονέων κἡ φροντίδα. Σ' αὐτὰ οἱ ἀνάδοχοι — οἱ νουνοὶ φροντίζουν νὰ δώσουν τὰ δῶρα τους, τὰ«βαφτιστικὰ» εἶναι ἴσα μὲ τὰ δικά τους παιδιὰ καὶ τὰ θεωροῦν οἱ ἀνάδοχοι σὰν δικά τους καὶ δὲν τὰ ξεχωρίζουν. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει κἡ συνήθεια νὰ ἑτοιμάσουν οἱ γονεῖς Πρωτοχρονιάτικη πήττα. Τούτη τὴν πήττα τὰ παιδιὰ θὰ τὴ μεταφέρουν μὲ χαρὰ καὶ πομπὴ στὸ σπίτι τοῦ νουνοῦ ὡς πρωτοχρονιάτικο δῶρο. Φτάνοντας προσφέρουν τὴν πήττα ποὺ μπορεῖ νἆναι καὶ μπακλαβὰς καὶ μὲ μιὰ σούρβα, ποὺ κρατοῦν στὸ χέρι — ἕνα κλαδὶ ἀπὸ βαγιὰ — σουρβίζουν τοὺς νουνοὺς ἀπαγγέλλοντας ρυθμικά:

Σούρβα, σούρβα γερὸ σταυρὶ
γερὸ κορμὶ καὶ τοῦ χρόνου γοῦλ' γεροὶ
καὶ καλόκαρδοι

'Αλλοῦ τὸ συμπληρώνουν καλύτερα:

Σούρβα, σούρβα γερὸ κορμὶ σὰν ἀσῆμι σὰν κρανιὰ
γερὸ κορμί, γερὸ σταυρὶ καὶ τοῦ χρόν' γοῦλ' γεροί,
καὶ καλόκαρδοι

Στὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας ψάλλουν τὸν "Αγι Βασίλη:

"Αγιο Βασίλης ἔρχεται Γεννάρης ξημερώνει
— "Αγιο Βασίλη, πῆρκεσαι καὶ ποῦθε νὰ πηγαίνης;
— 'Απ' τὴ μάννα μ' ἔρχομαι καὶ στὸ σκολειὸ πηγαίνω.

"Ετσι οἱ νουνοὶ ἀφοῦ φιλοδωρήσουν τοὺς βαπτιστικούς των, ἀφοῦ τοὺς φορτώσουν μὲ πολλοὺς ξηροὺς καρπούς, τοὺς ἀποστέλλουν μὲ δῶρα γιὰ τοὺς σπιτικούς. Αὐτὴ ἡ ἐπίσκεψις εἶναι ἡ πρώτη, ποὺ γίνεται μετὰ τὴν ἐκκλησία. Καὶ εἶναι σὰν μιὰ ἱεροτελεστία μὲ τὸ τυπικό της ἀπαράβατο.

'Αλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ ὅλα τοῦ λαοῦ, ὅπως καὶ τὰ Χριστούγεννα, γίνονται ὁμάδες στὸ πέσιμο τοῦ ἥλιου καὶ ξεκινοῦν στὶς συνοικίες νὰ τραγουδήσουν τὰ πρωτοχρονιάτικα κάλαντα.

Μᾶς ἦρτε ἡ Πρωτοχρονιὰ ποὺ καταντοῦνε βαρεττά;
σᾶς εὔχομαι χρόνια πολλὰ Τὰ ὀλίγ' αὐτὰ ἀρκοῦνε
σᾶς εὔχομαι εὐτυχία κι ἄλλοῦ τὰ καρτεροῦνε
καὶ τοῦ χρόνου μὲ ὑγεία Κατεύθυμῶ νὰ σᾶς εἰπῶ
Φίλοι μ' ἂν ἔχετε παιδιὰ ποὔρθαμε στἀφεντικὸ
κι ἂν λείπουνε στὴν ξενητειὰ διὰ νὰ σᾶς καλαντίσω
εὔχομαι νὰ τὰ ἰδῆτε καὶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω.
ὡς καθὼς ἐπιθυμῆτε. Στοῦ παποῦ τὴν πόρτα
Εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος κάθεται μιὰ κόττα
νὰ τὸ ἔχετε καὶ φέτος δός μου τὸ μπαξίσι μου
τί τὰ ζητοῦνε τὰ πολλὰ νὰ πάγω σἄλλη πόρτα.

"Οταν τελειώση τὸ τραγούδι οἱ σπιτικοὶ προσφέρουν τὰ παιδιὰ δῶρα ποὺ τὰ λένε σουρβακίδια. Τὰ παιδιὰ εὔχονται κι ἀποχωροῦν νὰ πᾶν σἄλλη πόρτα.

Σἄλλα μέρη τῆς Θράκης τραγουδοῦν τὰ κάλαντα ὄχι μόνο ἀπὸ βραδύς, ἀλλὰ καὶ τὸ πρωῒ μετὰ τὴν ἐκκλησία. Πηγαίνοντας στὰ σπίτια τραγουδοῦν τὸν 'Αγιβασίλη, παίρνουν δῶρα φροῦτα, χρήματα κλπ. Τὰ δῶρα αὐτὰ τὰ μαζεύουν ὅλα σ' ἕνα μέρος, καὶ τὰ μοιράζονται κατόπιν. "Οταν ἔλθουν τὰ Θεοφάνεια — τὰ Φῶτα — ὁμάδες παιδιῶν μὲ σταυρὸ μέσα σἕνα δίσκο ἀνάμεσα σὲ λουλούδια γυρίζουν στὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ ψάλλουν ἔξω ἀπὸ τὰ κάγκελα τῆς αὐλῆς τὸ ἀπολυτίκιο «Ἐν 'Ιορδάνῃ». Τότε βγαίνουν οἱ ἔνοικοι τοῦ σπιτιοῦ καὶ μεὐλάβεια χαιρετοῦν τὸ σταυρὸ καὶ προσφέρουν ὅ,τι ἔχουν. Τότε τὰ δῶρα ποὺ μαζεύονται ὅλο τὸ δωδεκαήμερο τὰ συγκεντρώνουν σἕνα σπίτι καὶ διασκεδάζουν τὸ βράδυ τῶν Θεοφανείων. Τὸ γλέντι αὐτὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ εὔθυμο. Τὴν ἄλλη μέρα ἀρχίζει ἡ δουλειὰ κι ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα καὶ

ἡ μελέτη. Τὰ γλέντια παύουν.

Στὴν Κομοτινὴ τὰ Χριστούγεννα δὲν λένε κάλαντα, ἀλλὰ τὴν Πρωτοχρονιὰ ἀπὸ βραδὺς γυρνοῦν μὲ τἀναμμένα φανάρια στολισμένα μὲ κορδέλλες χάρτινες καὶ ποικιλόχρωμες, μὲ βαπόρια καὶ τραγουδοῦν τὰ κάλαντα ἀπὸ ἕνα τυπωμένο βιβλίο. Τὰ παιδιὰ κρατοῦν σφυριὰ ξύλινα, βαμμένα μὲ λιγιῶ - λογιῶ χρώματα καὶ μαὐτὰ χτυποῦν τὶς πόρτες καὶ μαζεύουν στραγάλια, σῦκα, ξυλοκέρατα, πορτοκάλια, καρύδια. Ὄχι ὅμως καὶ χρήματα.

Ἡ ποίηση τῶν ἡμερῶν αὐτῶν στὴ Θράκη εἶναι χωρὶς σχήματα, εἶναι ἀληθινή, γεμάτη ἔξαρση κι ἁρμονία. Ἡ λαϊκὴ μοῦσα τραγουδεῖ τὸν ἅγιβασίλη μὲ χαρτὶ καὶ καλαμάρι καὶ τὸν καλεῖ νὰ καθήση καὶ νὰ τραγουδήση μὲ τὸ λαὸ μαζί.

..Ἐδῶ παραθέτουμε ἀπὸ πολλὰ ποὺ ἔχουμε τὸ τραγούδι τοῦ νοικοκύρη:

— Ἀφέντη μ' ἀφεντίτσι μου, χίλιες φορὲς ἀφέντη
Ἀφέντη μου στὴ τάβλα σου χρυσὴ καντήλα καίει
Ἂν βάλης λάδι καὶ κηρὶ φέγγει τοὺν κόσμουν ὅλουν
φέγγει καὶ τὶς ἀρχόντισσες ποὺ κλώθουν τὸ χρυσάφι
ποὺ δερμονίζουν τὰ φλουριὰ καὶ κοσκινίζουν τἄστρα.
Κι ἀπὸ τὰ κοσκινίσματα κέρνα τὰ παλληκάρια.

Στὸ τραγούδισμα τῶν καλάνδων πολλὲς φορὲς μεσολαβοῦν καὶ διωξίματα. Δὲν ἀνοίγουν οἱ πόρτες παρ' ὅλα τὰ χτυπήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ ξαίρουν νὰ ἐκδικοῦνται μὲ ὡραῖα σκωπτικὰ στιχουργήματα.

Ἕνα τέτοιο σκωπτικὸ λέγονταν στὸ Ὀρτάκιοϊ τῆς Θράκης:

— Ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου σακκὶ καὶ δεκανίκι
νὰ σὲ τραβοῦνε τὰ σκυλιὰ καὶ πέντε δέκα λύκοι.

Γενικὰ τὰ Θρακικὰ κάλαντα εἶναι τὰ καλύτερα ἀνάμεσα στὰ Πανελλήνια. Μὲ τὴν ποιητική τους ὁμορφιὰ ἀποτελοῦν ἄξια στολίδια τῆς νεοελληνικῆς λαϊκῆς μούσας σῶλο τὸ Πανελλήνιο. Ἡ περισυλλογή τους καὶ ἡ δημοσίευσις εἶναι ἔργο τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ποὺ σᾶς ἐκπέμπει αὐτὲς τὶς μουσικὲς ἐκπομπές.

Ἀθῆναι, 25.11.54

18.— ΤΑ ΠΡΟΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΗΘΗ Κ' ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. Στὴ Θράκη τὸ χιόνι πάνω στὸ χιόνι στοιβάχτηκε καὶ μένει ἄλυωτο. Τὰ σπαρτὰ θερμαίνονται καὶ ριζώνουν γιὰ νἀποχτήσουν ρίζες βαθειές, ποὺ θὰ κρατοῦν ὑγρασία. Οἱ καλοὶ ἀγρότες τώρα συμμαζεμένοι στὰ σπίτια τους τρῶν, πίνουν καὶ θερμαίνονται στὸ τζάκι καὶ ἥσυχοι, γεμᾶτοι καλὲς ἐλπίδες προσμένουν τὸ πέρασμα τοῦ χειμῶνα. Εἶναι εὐτυχεῖς. Ἀπὸ τὸ θέρος καὶ ταλώνισμα ἔχουν ἐξασφαλίσει τροφὲς γιὰ τὰ καματερά τους ζῶα. Τὰ μεγάλα τους βουβάλια, οἱ ἀγελάδες ἔχουν τροφές. Μέσα στοὺς σταύλους θερ-

μασμένους ἀπὸ τὴν ἀναπνοή τους ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ ρουθούνια τους, εἶναι εὐχαριστημένα μασοῦν καὶ συλλογίζονται. Τἄλογα κάποτε ξεμυτίζουν, σελώνονται κι ὁ καλὸς γεωργὸς καβάλα μαζί τους περιτρέχει τἀπέραντα χωράφια τὰ χιονισμένα ἢ κάπου, κάπου πράσινα. Εἶναι ὁ καιρὸς τῆς ἀναμονῆς καὶ τῆς προσδοκίας.

2. Ὁ λαὸς τώρα διανύει τὴ σαρακοστὴ τῶν Χριστουγέννων. Τὰ παιδιὰ τρέχουν μὲ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας στὸ σχολεῖο. Τὰ σπουργίτια ζητοῦν ἕνα σπειρὶ κι ὁρμοῦν κατὰ τὸ δειλινὸ μαζὶ μὲ τὶς ὄρνιθες νὰ κλέψουν ἕνα σπειρί. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀνοίγουν τὰ κελάρια καὶ οἱ νοικοκυρὲς παίρνουν τὰ ὄσπριά τους καὶ μαγειρεύουν, παίρνουν τὰ τουρσιά τους, τὰ πέτμέζια τους, τὰ κρεμμύδια ους καὶ ξεκρεμοῦν — χειμῶνα καιρὸ — τὶς κρεμασμένες σταφυλομπουρλιὲς καὶ τρῶνε σταφύλια παγωμένα καὶ τραγανά.

Ὁ ζαχερὲς αὐτὸς εἶναι ποὺ δίνει ἐγκαρδίωση στὸ λαὸ νὰ περάση αὐτὴ τὴ μεγάλη νηστεία, ποὺ ἀνοίγει στὸ λαὸ τὸ Χριστιανικὸ δρόμο νἀντικρύση τὴ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἀγαπημένου παιδιοῦ ποὺ ἦρθε στὸν κόσμο νὰ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἀγαπημένου παιδιοῦ ποὺ ἦρθε στὸν κόσμο νὰ σώση τὴν ἀνθρωπότητα.

3. Ὁ ἀγροτικὸς λαὸς διανύοντας τὸ μακρὺ διάστημα τῆς νηστείας ἀπέχει ἀπόλα κι ἀφοσιώνεται στὴ δουλειά. Ἡ νηστεία τηρεῖται αὐστηρὰ κι ὁ ἕνας ἐπιβλέπει τὸν ἄλλον στὴν νηστεία του μὲ μάτι αὐστηρό, γιατὶ πιστεύει ὁ λαὸς ἀκράδαντα, ὅτι ἡ νηστεία ἐξαϋλώνει τὸν ἄνθρωπο, τὸν συγκρατεῖ ἀπὸ τἀνομήματα, τὸν διδάσκει τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συμπόνοια, τοῦ ἐμπνέει τὴν ἀγάπη τὴ Χριστιανική. Γι αὐτὸ καὶ προετοιμασμένοι ὅλοι οἱ χωρικοὶ — γέροντες, γρηές, νέες, παιδιὰ — προσέρχονται νὰ μεταλάβουν. Οἱ ἄνθρωποι ξομολογοῦνται, μέρες πρίν, ὁμολογοῦν στὸν ἐξομολογητὴ τὰ σφάλματά τους, τ' ἁμαρτήματα καὶ μὲ κατάνυξη σκύβουν τὸ κεφάλι κάτω ἀπὸ τὸ ἐπιτραχεῖλι τοῦ ξομολόγου νὰ διαβαστοῦν, τὴν εὐχὴ ποὺ τοὺς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ μεταλάβουν — νὰ κοινωνήσουν.

Αὐτὸ τὸ χρέος τῶν χωρικῶν γίνεται πανηγυρικό, γίνεται συγκινητικό, ποὺ χαρίζει στὸν ἁπλὸ χριστιανικὸ λαὸ τὴν εὐτυχία.

4. Οἱ νοικοκυρὲς τὶς παραμονὲς βοηθούμενες ἀπὸ τὶς θυγατέρες τους προετοιμάζουν γιὰ τὸ γιορτασμὸ τῶν Χριστουγέννων. Τὰ ἔθιμα εἶναι πολλά. Ἔρραψαν τὰ γιορτερὰ ροῦχα ἀπὸ τὸ πανὶ τῶν ἐργαλειῶν τους. Τώρα προετοιμάζουν τὶς πῆτες, τὰ σαραγλιά, τὶς τυρόπηττες. Σφάζουν τὰ πουλερικὰ καὶ ἀκριβῶς τὴν παραμονὴ κόβουν τὸ γουροῦνι, ποὺ ὁλόκληρη τὴ χρονιὰ θρέφεται τόσο, ποὺ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ σταθῆ στὰ πόδια του. Ἡ ὁμαδικὴ σφαγὴ τῶν γουρουνιῶν στὶς πολιτεῖες τῆς Θράκης, εἶναι ἕνα πανηγύρι. Τὰ χοιρινὰ κρέατα κάθε νοικοκύρης εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ τακτοποιήση καὶ νὰ τὰ καλοθέση. Κόβει τὰ κομμάτια, χωρίζει τὶς μπριζόλες του, βγάζει τὸ πάχος, τὸ λαρδὶ τὸ κομματιάζει καὶ τὸ τοποθετεῖ σὲ πήλινα κιούπια καὶ τἀλατίζει. Τὸ λαρδὶ εἶ-

ναι ἡ πιὸ σπουδαία θροφὴ τοῦ ἀγρότη, γιατὶ αὐτὴ τοῦ δίνει δύναμη νὰ ἐργάζεται. Κάνει καὶ καβουρμὰ γιὰ ὅλο τὸ χειμῶνα.

5. Ὅταν φθάση ἡ παραμονὴ τὰ σπίτια λαμπροφορεμένα καθαρισμένα — λάμπουν στὴν πόρτα — εἶναι ἕτοιμοι γιὰ τὸ νυχτερινὸ τραπέζι. Ὅλοι θὰ πᾶν στὴν ἐκκλησιά, ἀλλάζοντας ἐσώρρουχα κἐξώρρουχα πρωτόβαλτα.

Μὲ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας ξυπνοῦν καὶ ξεκινοῦν Ἀπὸ βραδὺς τὰ παιδιὰ διαλαλοῦν μὲ τὰ κάλαντα τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ξεκίνημα τῶν παιδιῶν γιὰ νὰ τραγουδήσουν εἶναι ἑορταστικό. Τὰ τριάγκλια στὰ χέρια καὶ οἱ ταλμπυῦκες κάτω ἀπὸ τὴν ἀμασχάλη. Φτάνοντας στὰ σπίτια χτυποῦν τὴν ἐξώθυρα. Κι ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἐξώθυρα τοῦ ἱερέα. Ὁ ἱερέας τοῦ χωριοῦ — πάντα σεβάσμιος ἄνθρωπος — ἀνοίγει τὴν πόρτα του, εὐλογεῖ τὰ παιδιὰ τραγουδοῦν:

—Κερά μου τὸν ὑγιόκα σου παπὰ νὰ τὸν ἐκάνεις
νὰ μπαίνει νὰ σὲ λειτουργάει, νὰ βγαίνη νὰ σὲ ψέλνη
νὰ τὸν ρωτοῦν οἱ ἄρχοντες. — Παπᾶ μου τί μυρίζεις;
—Ὅταν μέγεννα ἡ μάννα μου κι ὅταν μὲ κοιλοπόνα
μοσχότρωγε ἀπ' τὸ πρωΐ, μόσχο τὸ μεσημέρι
καὶ τὸ ἡιοβασίλεμμα ἀφρᾶτο παξιμάδι.

5. Ὑπάρχει συνήθεια τὸ βράδυ τῶν Χριστουγέννων νὰ παίζουν τὰ παιδιὰ φουντούκια στήνοντας μιὰ κεραμίδα ἢ καὶ μὲ καρύδια καὶ νὰ τραγουδοῦν συγχρόνως τὴν κόρη τοῦ σπιτιοῦ, τὴν νοικοκυρά, τὸ νοικοκύρη μὲ τραγούδια, ποὺ συγκινοῦν τὸ χριστιανικὸ λαό, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τραγουδοῦν τὴν Παναγία, ποὺ τὸ τραγούδι τὴν ἐμφανίζει πάσχουσαν καὶ κοιλοπονοῦσαν.

Κυρὰ Θεοτόκο ἐκοιλοπόνη — βοηθῆστε με σαὐτὴ τὴν ὥρα
ἐκοιλοπόνα καὶ παρακάλειε — τὴ βλογημένη τὴ δοξασμένη
τοὺς Ἅγιους ὅλους τοὺς Ἀποστό- — Ὥστε νὰ πάη μαμὴ νὰ φέρη
(λους — Χριστὸς γεννᾶται, σὰν ἥλιος φέγγει
τοὺς Ἀποστόλους καὶ Ἀρχαγγέλους — σὰ νιὸ φεγγάρι τὸ παλληκάρι.
Ἁγιαπόστολοι καὶ Ἀρχάγγελοι

Ἕνα τραγούδι τῆς Λίνου λέγει τὰ ἑξῆς:

Χριστούγεννα, Χριστούγεννα — στοὺς Οὐρανοὺς ἐπάνω
τώρα Χριστὸς γεννιέται — Ἄγγελοι τώρα χαίρονται
γεννιέται κι ἀναστήνεται — καὶ τὰ δαιμόνια κλαῖνε

Στὴν πατρίδα μας Θράκη ζεῖ ἡ Θρακογεννιά, μιὰ ψυχὴ ἀκομμάτιαστη ἀπὸ τὶς προαιώνιες καταβολές της. Πανάρχαια, Βυζαντινή, Νεοθρακική. Ἡ παράδοση καὶ τὸ ἄγνὸ ἔθιμο μὲ τὸ καθολικό του γιόρτασμα στὸ χωριό, στὴν πόλη, στὸ καλύβι καὶ στὸ ἀρχοντικό, μαλακώνει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ξεκαθαρίζει. Τὴν κάμνει γνήσια, πανεθνική, ἑλληνικὴ καὶ ἐνιαία, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν τὴν χαλᾶ, τὴν σκορπᾶ ἡ βιοπάλη κιὸ μόχθος τῆς ζωῆς.

Τέτοια ψυχὴ νοιώθουμε ὅλοι μας μέσα μας καὶ μὲ τέτοια ψυχή, γιορτάζουμε στὴ Θράκη. Ἀπὸ τέτοια ψυχὴ δημιουργοῦνται καὶ τὰ Χριστουγεννιάτικα κάλαντα καὶ τραγούδια της.

Ἀθῆναι 26.11.54

19.— ΚΑΛΑΝΔΑ ΘΡΑΚΙΚΑ

1. Σήμερα θὰ σᾶς ὁδηγήσω μέσα φανάρι στὸ χέρι καὶ τὰ τουμπελέκια στὴν ἀμασχάλη καὶ τὰ τριάγλια στὰ χέρια — μὲ τὸ σούρουπο — στὰ διάφορα σπίτια τοῦ χωριοῦ, ποὺ τὸ βλέπετε στὸ ἡλιοβασίλεμα καρφωμένο στὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ.

Ἐκεῖ βλέπετε ψηλὰ τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὸ μικρό της τροῦλλο καὶ τὸ λαμπερὸ σταυρό. Παρέκει κεῖνο τὸ μεγάλο χτίριο μὲ τὰ μεγάλα παραθύρια εἶναι τὸ σεολειό, ποὺ τὄχτισαν μὲ χρήματα τῶν χωρικῶν οἱ ἴδιοι οἱ χωρικοὶ δουλεύοντας καὶ προσωπικὰ ὁ καθένας. Ἀπὸ ἐκεῖ βγαίνει τὸ φῶς τὸ πνευματικό, ποὺ φωτίζει στὸ καλὸ τοὺς χωρικοὺς ποὺ μαθαίνουν «γράμματα σπουδάγματα τοῦ Θεοῦ τὰ πράμματα», κι ἀκόμα μαθαίνουν νὰ συντηροῦν τὰ ἤθη κἔθιμά τους. Κεῖ κάτω ποὺ φέγγει εἶναι ἡ πλατειούλα, ὅπου τὸ καφενεῖο τοῦ Δράκοντα. Ὁ καφετζὴς ὁ Δράκοντας εἶναι ὁ σοφὸς τοῦ χωριοῦ, ποὺ ὁ δάσκαλος τοὔδωκε τοῦτο τὸ ἀρχαῖο ὄνομα. Ἐκεῖ μαζεύονται καὶ συζητοῦν οἱ χωρικοὶ στὸ σούρουπο μὲ τὸ πέσιμο τοῦ ἥλιου τὰ προβλήματα τῆς Κοινότητος γιὰ τὸ καλὸ τῶν χωρικῶν.

Μιὰ ὁμάδα παλλικάρια μὲ τὰ τύμπανα καὶ τὰ τριάγλια ξεκινᾶ γιὰ τὰ κάλαντα. Εἶναι ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων. Στὰ σπίτια οἱ νοικοκυρὲς ἄναψαν τὸ φῶς τοῦ σπιτιοῦ. Ἀπὸ νωρὶς πῆγαν στὸν ἑσπερινό, ποὺ διαβάσθηκαν τὰ ὡραῖα τροπάρια τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς κι ἄκουσαν τὸ τροπάρι τῆς γεννήσεως. «Ἡ γέννησίς σου Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν...»

Στὰ σπίτια ὅλα ἕτοιμα. Ὁ βορριὰς παγωμένος σφυρίζει, μὰ τὰ τζάκια καίουν καὶ πετοῦν σπινθῆρες τ ἀκούτσουρα, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ σκεπὴ καὶ θερμαίνουν τοὺς ὀντάδες, ὅπου στρωμένα τὰ χράμια τὰ χειροποίητα κοἱ μπερντέδες κρεμασμένοι στὰ παράθυρα δίνουν μιὰ γιορταστικὴ ὄψη στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ. Τοῦ Παπαβασίλη τὸ σπίτι, τοῦ ξανθοῦ παπᾶ τοῦ χωριοῦ, ποὺ εἶναι μαζὶ καὶ διδάσκαλος, λάμπει κι αὐτό, ὅπως λάμπουν τὰ μάτια τῆς παπαδιᾶς καὶ τῆς παπαδοπούλας τῆς Ἀφρόδως. Στὴν αὐλὴ ἀκούεται βοὴ καὶ φωνὲς ἀνάκατες. Εἶναι τὰ παιδιὰ — τὰ παλλικάρια — ποὺ ἦρθαν νὰ τραγουδήσουν τὰ κάλαντα. Ἦρθαν πρῶτα στοῦ Παπαβασίλη. Αὐτὸν θὰ τιμήσουν πρῶτα, αὐτὸν θὰ εὐχηθοῦν καὶ θὰ μακαρίσουν. Ὁ παπὰς εἶναι ἡ κολώνα τοῦ χωριοῦ, ποὺ δέεται στὸ Θεὸ γιὰ ὅλους. Αὐτὸς εἶναι ἡ κορυφὴ μέσα στὰ χωριά.

— Νά τὰ ποῦμε, νὰ τὰ ποῦμε, ἀκούονται ἐρωτήματα. Ὅμως δὲ προφταίνει ἡ παπαδιὰ νἀπαντήση κι ἀκούεται τὸ κάλαντο τοῦ παπᾶ!

— Παπὰ μ' γιατί μοσκοβολᾶς; παπὰ μ' γιατί μοσκεύεις;
— Ἡ μάννα μ', ὅταν μὲκανε, κι ὅταν μὲ κοιλοπόνα,
μοσχότρωγε ἀπ' τὸ πουρνό, μόσχο τὸ μεσημέρι
καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα ἀφράτο παξιμάδι.

Στὸ Θρακικὸ τοῦτο χωριὸ σώζεται καὶ τραγουδιέται τὸ ἑξῆς κάλαντο:

Χριστὸς γεννιέται, χαρὰ μεγάλη
χαρὰ στὸν κόσμο στὰ παλλικάρια
σαράντα μέρς σαράντα νύχτες
ἡ Παναγιά μας κοιλοπονοῦσε
μέσα στὰ χιόνια, μέσα στοὺς πάγους.
Ἁγιὰ Μαρίνα κι ἁγιὰ Κατερίνα
στὴν Πόλη πᾶνε μαμὲς νὰ φέρουν.
Ὅσο νὰ πᾶνε κι ὅσο νἀρθοῦνε
ἡ Παναγιά μας ἐλευθερώθκε.

Ὁ Παπαβασίλης ἀκούοντας εὐλαβητικὰ τὰ κάλαντα τοὺς βλόγησε, τοὺς εὐχήθηκε καὶ τοὺς φιλοδώρησε μὲ «λεγούδια», διάφορους ξηροὺς καρπούς.

Στὸ χωριὸ τοῦτο σώζεται τὸ κάλαντο τοῦ ἀφέντη, ἕνα ὡραῖο τραγούδι:

— Ἐσένα πρέπ' ἀφέντη μου, στὶς λίρες νὰ καθήσης
μὲ τόνα χέρι νὰ μετρᾶς καὶ τἄλλο νὰ δανείζης.
Καὶ πάλι ξαναπρέπει σου καράβι νἄρματώσης
καὶ τὰ σκοινιὰ τοῦ καραβιοῦ νὰ τὰ μαλαματώσης
καὶ πάλι ξαναπρέπει σου καρέκλα ἀσημένια
γιὰ νἀκοιμπήσ' ἡ μέση σου ἡ μαργαριταρένια.
Καὶ πάλι ξαναπρέπει σου κορώνα στὸ κεφάλι
γιὰ νὰ σὲ τιμήσωσι μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.

Τὰ παλλικάρια βγαίνοντας ἀπὸ τοῦ παπᾶ τἀρχοντικὸ ξεκίνησαν μέσα στὸ σκοτάδι. Τὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ δείχνει τὸ δρόμο. Πηγαίνουν κατάϊσα στὸ σπίτι τοῦ Κοινοτάρχη. Μπαίνοντας στὴν αὐλή του στέκονται στὸ χαγιάτη του, ὅπου ἡ μεγάλη λάμπα τοῦ σπιτιοῦ χύνει τὸ φῶς της πλούσιο κρεμασμένη ἀπὸ τὸ ταβάνι. Νά τὸ κάλαντο τοῦ Κοινοτάρχη:

Ἐδῶ στἀρχόντου τὶς αὐλές, αὐλὲς μαρμαρωμένες
ἐδῶ ξαφνίζουν τὰ φλουριά, ξαφνίζουν τὸ λογάρι
στὸ ξάφνιασμα τοῦ λογαριοῦ ἀπεκοιμήθ' ἀφέντης.
— Φέρτε κανὶ ροδόσταμο, φέρτε κι ἀφρᾶτο μῆλο
Ὥστε νὰ πῆ ἔχε γειά, σαράντα μίλια πῆρε
ὥστε νὰ πῆ στὸ καλό, ἄλλα σαράντα πέντε
μἕνα κλωνὶ βασιλικὸ ἐξύπνησ' ὁ ἀφέντης.
— Σὲ σένα πρέπει, ἀφέντη μου, νὰ γίνης κατετάνιος
νὰ κοσκινίζης τὰ φλουριά, νὰ δρεμονίζης τἄστρα,
καὶ τἀποκοσκινίδια τους, δός τα τὰ παλλικάρια,

θέλουν νὰ φᾶν, θέλουν νὰ πιοῦν, θέλουν νὰ τραγουδήσουν
Καὶ μεῖς πολυχρονοῦμεν σε τὸν σπιτονοικοκύρην
νὰ ζήση χρόνια περισσὰ καὶ πάντα νὰ περάση
καὶ μὲ τὰ χίλια κῦστερα νἀσπρίση νὰ γεράση.

Ὁ Πρόεδρος καὶ Κοινοτάρχης τοὺς δώρισε χρήματα κἡ κόρη του τοὺς φόρτωσε ἀπὸ καρπούς, καρύδια, φουντούκια, σῦκα καὶ ὅ,τι καλό.

— Καὶ τοῦ χρόνου, καὶ εἰς ἔτη πολλά! Καὶ ξαναπιάνουν τραγούδι τῆς κόρης:

— Προξενητάδες βγήκανε πὸ μέσ' ἀπὸ τὴ Πόλη
ρωτοῦνε καὶ ξαναρωτοῦν ποὺ νἄβρουν τέτοια κόρη,
τέτοια ξανθή, τέτοια σγουρή, τέτοια δαχτανοφρύδα,
πὄχει τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι
πῶχει τὸ ματουτσάμπουρο σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.
Κἐμεῖς πολυχρονοῦμεν το τἄξιο κοράσι
νὰ ζήση χρόνια περισσὰ καὶ πάντα νὰ περάση
καὶ μὲ τὰ χίλια κῦστερα νἀσπρίση νὰ γεράση.

Καὶ τοῦ χρόνου κεἰς ἔτη πολλά.

Ἔτσι τριγυρίζοντας ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι λένε τὰ κάλανδα, ποὺ εἶναι ὡραιότατα τραγούδια ὑμνητικὰ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν τοῦ σπιτιοῦ.

Τὰ κάλανδα παντοῦ στὴ Θράκη τραγουδιοῦνται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Στὴν κυρὰ λέγουν τὸ ἑξῆς κάλανδο:

— Πολλὰ εἴπαμε τοῦ ἀφέντη, ἂς ποῦμε καὶ τῆς κυρᾶς μας.
Κυρὰ Χρυσή, κυρὰ ἀργυρή, κυρὰ μαλαματένια,
σήκω κυρὰ μ' καὶ ἄλλαξε καὶ βάλε τὰ χρυσά σου,
κι' ἄναψε τὴν καντήλα σου κι ἄϊντε στὴν ἐκκλησιά σου.
(Οἱ ἐκκλησιές μας ψέλνουνε οἱ ἐκκλησιὲς σημαίνουν)
Οἱ ἐκκλησιὲς σημαίνουνε, οἱ ἐκκλησιές μας ψέλνουν,
ἐσήμαινε κἡ Ἁγιὰ - Σοφιὰ μὲ δεκοχτὼ καμπάνες.
Γιὰ βάλε τὸ χεράκι σου στὴν ἀργυρή σου τσέπη
καὶ βγάλε κίτρινο φλουρὶ κι ἂς εἶν' καὶ κουρεμένο.

Στὴ μικρούλα τοῦ σπτιοῦ — τὴ μικροκανακάρα — τραγουδοῦν τὸ ἑξῆς τραγούδι πολὺ ἐπαινετικό:

Κυρὰ μ' τὴ θυγατέρα σου, κυράμ' τὴν ἀκριβή σου
ἀπ' τὸ φλουρὶ δὲν φαίνεται κι ἀπὸ τὸ μαργαριτάρι
στὸ σύννεφο τὴν ἔκρυψες, νὰ μὴ τὴν ἀβασκαίνουν
τὴν εἶδαν κόσμοι κἔφεξαν, παπάδες ἐθαμάξαν
τὴν εἶδε ἡ γραμματικὸς πέφτει λιγοθυμάει
τρία κανιὰ ροδόσταμο ὥς που νὰ ξελιγοθυμήση
κι ἄλλα τρία κρύο νερὸ νἄρθ' ἡ ψυχὴ στὸν τόπο.

Ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα Κάλανδα τῶν Χρυστουγέννων τῆς Πρωτοχρο-

νιᾶς τοῦ Δωδεκαημέρου εἶναι τὸ κάλανδο τῶν Φώτων, ποὺ μοιάζει σὰν ἀπολυτίκιο. Εἶναι τεχνικώτατο καὶ μουσικώτατο, γιατὶ βαστᾶ ἀπὸ παλαιὰ χρόνια.

—Ἦρθανε τὰ Φῶτα κι ὁ Φωτισμὸς
αὔριο τῆς κεραᾶς μας τῆς Παναγιᾶς
Παναγιὰ Κονόμα καὶ στὰ κεριὰ
καὶ στὰ θυμιατούργια καλάντισμα.
Ἅγι-Γιάννη ἀφέντη καὶ Πρόδρομε
θέλω νὰ βαφτίσω Θεοῦ παιδὶ
νὰ τὸ βγάλω Δρόσο καὶ Λίβανο
νἄγιασθοῦν οὐ κάμποι μὲ τὰ νερὰ
νἄγιασθῆ κι ἀφέντης μὲ τὴν κερά.
—Σήμερα τὰ Φῶτα κι ὁ Φωτισμὸς
καὶ χαρὲς μεγάλες στοὺς οὐρανούς.
Σήμερα κυρά μας ἡ Παναγιὰ
ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς ἐκατέβαινε
σπάργανα κρατοῦσε, κερὶ ἄναφτε
Καὶ τὸν Ἅγιο Γιάννη παρακαλεῖ
—Ἁγιγιάνν' ἀφέντη καὶ βαπτιστὴ
σήκω νὰ βαφτίσης Κύριου παιδὶ
μὲ τὰ θυμιατούργια στὰ δάχτυλα
πείγομαι καὶ θέλω καὶ προσκυνῶ
Αὔριο θἀνέβω στὸν οὐρανό,
νἀπολύσω βαῦλα κατὰ τὴ γῆ
νὰ καταπατήσω τὰ ζούζουλα,
νὰ κατασυντρίψω τὰ εἴδωλα
Καὶ ἔτη πολλὰ καὶ τοῦ χρόνου.

Αὐτὰ εἶναι τὰ Θρακικὰ κάλανδα, ποὺ σώζονται στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ τραγουδιοῦνται μὲ χάρη καὶ θρησκευτικὴ κατάνυξη.

Εἶναι κυρίως ἔθιμο λαϊκὸ ἀκατάλυτο καὶ συνυφασμένο μὲ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μέσα στὸν κύκλο τῶν ἑορτῶν, τῆς γέννησης τοῦ Χριστοῦ, κι ὅλου τοῦ Δωδεκαημέρου. Ἂν καὶ εἶναι παραλλαγὲς τῶν καλάνδων ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔχουν ὅμως μιὰ ξεχωριστὴ χάρη στὸ μέλος τους καὶ στὸ κείμενό τους.

Ἀθῆναι 4.9.54

20.— ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἕνας πνευματικὸς κόσμος καὶ μουσικὸς εἶναι τὰ τραγούδια μας. Ὁ λαὸς μὲ στίχους δεκαπεντασύλλαβους ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του καὶ μὲ ρυθμικοὺς πόδας καὶ σκοποὺς ἑρμηνεύει τοὺς στίχους ἀνάλογα μὲ τὰ συναισθήματά του καὶ τὶς μουσικὲς ἱκανότητές του. Οἱ χαρούμενοι στίχοι του γίνονται χαρούμενα χορευτικὰ τραγούδια, τὰ λυπηρὰ συναισθήματά του γίνονται μοιρολόγια, ποὺ ὑμνοῦν τὸ θάνατο τοῦ παλλικαριοῦ, ποὺ χάθηκε στὸ ταξίδι τῆς σκούνας τῶν Μαρμαρονησιῶν τῆς Προποντίδος στὴ φουρτουνιασμένη θάλασσα.

— Δὲν λαλεῖς, πουλὶ μ' ἀηδόνι, τὸ πρωῒ μὲ τὴ δροσιά,
γιά σ' ἀγάπη μου γλυκειά.

ἢ

— Ξένε μ', σὰν θὲς νὰ παντρευτῆς γυναίκα γιὰ νὰ πάρης
ἔλα ἔλα μὲ τὰ μένα
νὰ σὲ πῶ ποιὰν εἶν' γιὰ σένα.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ τραγουδούμενα χορεύονται.

— Τίνος νὰ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου, τὸ ντέρτι τῆς καρδιᾶς μου;
νὰ σᾶς τὸ πῶ ψηλὰ βουνά, ψηλὰ εἶστε δὲν τἀκοῦτε,
νὰ σᾶς τὸ πῶ ψηλὰ δεντρά, φυσάει βορριάς, τὸ παίρνει
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ χαμόκλαδα; φυσάει νοτιά, τὸ παίρνει.
Ἐγεῖραν τὰ δεντρόφυλλα κι' ἀκούμπησαν στὸ χιόνι
σὲ μελετάει τἀχεῖλι μου, μέσα ἡ καρδιά μου λυώνει.

2. Ὁ Κωστιανὸς στὸ Λαγκαδᾶ, ζώντας τὴ προσφυγικὴ ζωὴ σκόρπιος ἀναθυμιέται τὰ περασμένα. Μεταφέρεται στὸ παλιὸ χωριό του, ποὺ τώρα Βολγαροκρατιέται, ἀναθυμιέται τὰ λαγγάδια, τὰ ποτάμια, τὶς πέστροφες, ἀναθυμιέται τὰ ζαρκάδια καὶ τὰ ἐλάφια, ποὺ τὸν συντρόφιαζαν, ἀναθυμιέται τοὺς λύκους καὶ μακαρίζει τοὺς μακαρίτες καὶ βαρυγγομᾶ. Καὶ πάλι γυρίζει καὶ παρηγοριέται. Πιστεύει στοὺς ἁγίους του, αὐτοὺς ὑψώνει στὴν ἀγκαλιά του καὶ πυροβατεῖ καὶ δέχεται τὴν προσταγή τους καὶ πυροβατεῖ ἄφοβα καὶ νικᾶ τὴ φλόγα καὶ τὴ θρακιὰ τὴ ματωμένη. Τὸν κρατεῖ ἡ πίστη, τὸν ζωντανεύει ἡ ἐλπίδα, τοῦ δίνει θάρρος καὶ παίρνοντας τὰ καματερά του ὀργώνει τὴ λίγη γῆ ποὺ τοὔδωκε ὁ προσφυγικὸς κλῆρος. Καὶ τραγουδεῖ:

— Θράκη μ' γλυκειὰ πατρίδα, γιατὶ φορεῖς τὰ μαῦρα;

3. Ἐδῶ στὸν κάμπο ποὺ βλέπετε, ἁπλώνεται τὸ ξακουσμένο χωριὸ ἡ Νέα Πέτρα. Ἐδῶ στὰ 1922 μετέφεραν αὐτοὶ οἱ τρισευτυχισμένοι ἄνθρωποι τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ τὸ παλλάδιό τους, τὴ θαυματουργικὴ Παναγία. Ἄλλοι πῆγαν στὴ Μονοκκλησιὰ κοντὰ στὶς Σέρρες. Οἱ Πετρινοὶ εἶναι ἐργατικοί, ἔχουν τὰ ἔθιμά τους ἀπείραχτα εἶναι φιλήσυχοι χωρικοί, φιλόξενοι καὶ ἀγαθοὶ στὸ βάθος. Ἔχουν μεγάλη θρησκευτικότητα καὶ πνεῦμα μυστικό. Ἔχουν ἔθιμα ὡραῖα, ὅπως τὸ ἄνοιγμα τῶν κρασιῶν, τοὺς χοροὺς καὶ τὰ μάγια, τὰ φαντάσματα καὶ τἀστεῖα καὶ πειράγματά τους, τὴν ἀφελῆ ἔκφρασή τους.

Ἀκόμα οἱ γυναῖκες τους δουλεύουν τὰ πανικὰ μονάχες τους, ἀδραχτίζουν, γλυοῦν, καλαμνιάζουν, μουσουριάζουν καὶ τραγουδοῦν:

— Μασούριαζε, καλάμνιαζε στὸ λάκκο γιὰ νὰ βάλ'
καὶ τὴ σαΐτα πόρριχνε ἦταν μαλαματένια
τὸ ἀργαλειὸ ἦταν σίδερο κὴ κόρη πεταλούδα.

Οἱ ἐπιτηδειότητές τους εἶναι ἀφθαστες καὶ σημαντικὲς ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἀγοράζουν τὸ φελεμένι καὶ τὸ βγάζουν πανί.

Τὰ ἔθιμά τους καὶ τώρα βαστοῦν ἀναλλοίωτα καὶ στὴν ἀγροτικὴ ζωή, ἀπὸ τὄργωμα καὶ τὴ σπορὰ ὡς τὸ θερισμό, ὅπως καὶ στὴν ἀμπελουργία καὶ τὸ κάμωμα τοῦ κρασιοῦ. Ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραῖα ἔθιμα εἶναι καὶ τὸ ἄνοιγμα τῶν κρασιῶν. Αὐτὴ ἡ βακχικὴ γιορτὴ μᾶς μεταφέρει σάρχαῖες Διονυσιακὲς τελετές. Τὸν ἀηδημήτρη, ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ μέναμάξι κένα βαρέλι ἐπάνω, γυρίζει ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι. Ἔχει μαζί του καὶ ἁγιασμὸ καὶ μένα κλωνὶ βασιλικὸ ἁγιάζει. Σὲ κάθε σπίτι ποὺ πηγαίνει, βγαίνει ὁ νοικοκύρης, τὸν

ὑποδέχεται καὶ μαζὶ πηγαίνουν στὸ βαρέλι μὲ τὸ κρασὶ (κρασοβάρελο). Ἐκεῖ διαβάζει μιὰν εὐχή, κάνει ἕνα σταυρὸ πάνω στὸ βαρέλι, ἀνοίγουν τὸν πύρο καὶ τὸ κρασὶ ἀρχίζει νὰ τρέχη.

Τὸ πρῶτο πρῶτο κρασὶ πέφτει σὲ μιὰ μπακίρα τοῦ παπᾶ, τέσσερες - πέντε ὀκάδες, καὶ τοῦτο εἶναι ἀμοιβή του γιὰ τὴν εὐχὴ καὶ τὸ φώτισμα.

Ἀπὸ κείνη τὴν ὥρα ροφοῦν πάνω στὸ τραπέζι τὸ ὡραῖο κρασί, ποὺ τοὺς ἀνάβει τὴν ὄρεξη τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τραγουδοῦν τὸν «κακορρίζικο».

Πανάθεμα τὴ μάννα μου
ποὺ μὲ δῶσε τέτοιον ἄντρα
τὸ μυξιάρη, τὸ ζουλιάρη
τὸν ἀνάποδο σαλιάρη
Γοῦλοι πάνα στὸ χωράφι
κεῖνος κάται μέσ' τὸ μποῦζο
καὶ μετράει τὰ ἀβγά του
πόσα παίρνει τὴν ἡμέρα,
πέντε, πέντε τὴν ἡμέρα
ἑκατὸ τὴν ἑβδομάδα
Γοῦλοι πάνα στὸ παζάρι
κεῖνος πάγει στὸ χωράφι
ξέχασε τὸν εἰζγολέρη
καὶ τὴν φκέντρα πὰ στὸ σπίτι.
Πάει νὰ βρῆ τὸν εἰζγολέρη
ἔχασε τὸ ἄσπρο βῶδι
πάει νὰ βρῆ τὸ ἄσπρο βῶδι
ἔχασε τὸ μαῦρο βῶδι.
Στὸ δρομὶ δρομὶ ποὺ πηγαίνει
βρίσκει ἕνα κούφιο δέντρο
ἄλλα μοῦχλα χουχλουβάγες
πόσα αὐγὰ γεννᾶτε;
Πῆρε πῆγε εἰς τὸ σπίτι
βρίσκει τὴ γυναίκα ντου
μεθυσμένη ξερασμένη
καὶ στὸν πύρο κουμπισμένη
καὶ στὴν ψάθα ντυλιγμένη.
—Μὴ μὲ δίνς μὲ τὸ ποτῆρι
θὰ μοῦ χαλάσης τὸ χατῆρι
βάρα με μέσ' τὸ κεφάλι
μὴ μὲ δίνς μὲ τὸ τσουκάλι
μόν' δῶσ' με μὲ τὸ λαγῆνι
ὅσο πιῶ κι ὅσ' ἀπομείνει.

5. Οἱ κάτοικοι τῆς Νέας Πέτρας, σὰν μυστικοπαθεῖς ἔχουν προλήψεις ἀρκετές, ποὺ τὶς πιστεύουν ἀδιάσειστα. Πιστεύουν στὴ βασκανία καὶ κάνουν γητειές. Ὁ δευτεροβυζαγμένος πιστεύουν ὅτι ἔχει ἱκανὸ μάτι νὰ βασκάνει ζῶα κι ἀνθρώπους. Ὁ δευτεροβυζαγμένος εἶναι κεῖνος, ποὺ τοῦ ἀπόκοψε τὸ θήλασμα ἡ μάννα του γιὰ τρεῖς τέσσαρες ἡμέρες καὶ ξανάρχισε πάλι τὸ βύζαγμα. Γι αὐτὸ φροντίζουν γιὰ τὰ ζῶα τους (τὰ πράματα) νὰ μὴ τὰ δῆ ὁ τέτοιος ἄνθρωπος καὶ στὶς ζεῦγλες τοῦ ἀλετριοῦ κρεμοῦν μαῦρες χάντρες καὶ κουδούνια καὶ φοῦντες γιὰ νὰ μὴ πιάνουν τὸ βάσκανο μάτι τὰ βουβάλια. Παίρνουν γουρουνίσια δόντια, τὰ τροχίζουν καὶ τὰ δίνουν σχῆμα φεγγαριοῦ. Κρεμοῦν στὰ κέρατα τοῦ βωδιοῦ χάντρες κένα χαμαγλὶ κι ἄλλα. Γιὰ τὸ ξαβάσκαμα τῶν ζώων ποὺ εἶναι βασκαμένα ὑπάρχουν εἰδικὲς γυναῖκες οἱ γητεῦτρες, ποὺ κάνουν διάφορες γητειές. Τὸ πρωῒ τῆς Πρωτομαγιᾶς μαζεύουν ἀγριολούλουδα, τὰ βράζουν καὶ μὲ τὸ νερὸ λούζονται γυναῖκες καὶ ἄνδρες γιὰ νᾶναι γεροὶ καὶ δροσεροὶ σὰν τὰ λουλούδια. Καὶ τραγουδοῦν καὶ χορεύουν πηδηχτά.

'Ο κάμπος ὁ Μαγιάτικος —ἂς τὶς φάη τὸ μαῦρο φίδι
ὁ κάμπος μὲ τὰ λουλούδια καὶ χορεύγουνε τσιτσίδες
τὴν παπαδίτσα, τὸν ἀμάραντο καὶ μαγεύουνε τὰ ζᾶ
καὶ τὶς τσίτσιδες γυναῖκες, καὶ τὰ πλούσια σπαρτὰ
ποὺ κυλιοῦνται στὰ γρασίδι τοῦ φτωχογείτονα.

Οἱ Πετρινοὶ ἀγαποῦν τὰ ἐρωτικὰ τραγούδια καὶ δημιουργοῦν μερόνυχτα καινούρια. Ἕνα τέτοιο εἶναι αὐτὸ ποὺ συναρμολογήθηκε ἀπὸ δίστιχα διάφορα:

— Κάμνω χάζι νὰ σὲ βλέπω τὴν ἡμέρα μιὰ φορὰ
γιὰ νὰ παίρν' ὁ νοῦς ἀγέρα κἡ καρδιὰ παρηγοριά.
Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω μάγαπᾶς ἢ μὲ γελᾶς
ἢ μὲ ἔχεις νὰ γλεντίζης τὸν καιρό σου νὰ περνᾶς.
Δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω Τοῦρκα εἶσαι ἢ Ρωμιὰ
ἢ Ἐγγλέζα ἢ Φραντσέζα πᾶχεις τόσην ἐμορφιά.
Κάνω χάζι νὰ σὲ βλέπω στὸ γκερτζέφι νὰ κεντᾶς
νἀκομποῦν τὰ δυό σου στήθια νὰ τὰ γλέπης καὶ γελᾶς.

Αθῆναι 13.11.54

21.— ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΣΚΩΜΜΑΤΑ

1. Τὰ σκώμματα στὴ Θράκη εἶχαν πολλὴ πέραση παλαιότερα, γιατὶ ἀποτελοῦσαν ἕναν τρόπο διασκεδάσεως. Οἱ λαϊκοὶ ποιητάρηδες δὲν παρέλειπαν συχνὰ νὰ δημιουργοῦν τέτοια σκώμματα, νὰ τὰ συνθέτουν πάνω σὲ μουσικὰ κείμενα γνωστὰ καὶ νὰ τὰ τραγουδοῦν. Στὰ τραπέζια τῆς Αἶνου βρίσκουμε πολλὰ τέτοια σκώμματα, ποὺ ἔχουν σκοπὸ πηδηχτὸ καὶ χρησιμεύουν γιὰ χορευτικὰ τραγούδια τοῦ πηδηχτοῦ χοροῦ.

Ἕνα τέτοιο εἶναι ἡ μεθυσμένη.

Ἕνας καλονοικοκύρης —Δὲν σὲ εἶπα γὼ βρὲ ἄντρα
πῆρε πάγει στὸ χωράφι σὺ σὰν θέλης νὰ μὲ γιάνης
καὶ ξεχνᾶ τ᾽ὄνα τὸ βῶδι στὸ κρασὶ νερὸ μὴ βάνης.
τὸ γαϊδοῦρι μὲ τὸ σπόρο Μὴ μὲ δίνεις μὲ τ' καντῆλα
τὸ γυνὶ καὶ τὸ λουρί. μὲ χτυπάει στὴν παραντίδα,
Ξέχασε καὶ τὴν ἀξάλη μὴ μὲ δίνης μὲ τὸ τσκάλι
γύρισε νὰ πὰ τὴν πάρη καὶ μὲ χτυπάει στὸ κεφάλι,
βρίσχνει τὴ γυναίκα τ' μεθυσμένη μὴ μὲ δίνεις μὲ τὴν τσότρα
καὶ στὴν ψάθα ντυλιγμένη καὶ δὲν βρίσχνω καὶ τὴν πόρτα,
καὶ τὴ σκούφια της καμένη. δίνε μου μὲ τὸ λαγῆνι
—Τέπαθες βρὲ σὺ γυναίκα ὅσο πιῶ κι' ὅσο ἀπομείνει.
κἔπεσες γιὰ νὰ πεθάνης;

Τὸ τραγούδι εἶναι γεμᾶτο σκῶμμα. Θέλει νὰ πειράξη τὶς μπεκροῦδες γυναῖκες, ποὺ στὴν πρώτην εὐκαιρία πίνουν κρασί, μεθοῦν καὶ γελοιοποιοῦν-

ται ἀπὸ τὰ καμώματά τους.

2. Ἕνα ἄλλο ὡραιότατο σκωπτικὸ τραγούδι στὴν ἴδια συλλογὴ εἶναι γιὰ τὶς γριές. Ἡ γυναίκα ὅσο καὶ νὰ γεράσῃ, δὲν ὁμολογεῖ τὰ χρόνια της καὶ δὲν παραιτεῖται ἀπὸ τὸ γάμο.

Μήνυσε ὁ βασιλές:
—Νὰ παντρεύωντ' οἱ γριές.
Κι ὅσες γριὲς τἀκούσανε
κόκκινα φορέσανε
στὸ χορὸ καὶ τρέξανε.
Καὶ κεῖ ὅπου χορεύανε
πῆγε χάρος καὶ ρωτᾶ:
—Σὰν εἶστε μωρὰ παιδιὰ
ποῦ εἶναι τὰ δόντια σας
ποῦν τὰ δωδεκάρα σας;
—Ὄντας μᾶς γέννα μάννα μας
ἦταν χαισοφεγγαριὰ
πέσαν καὶ τὰ δόντια μας
καὶ τὰ δωδεκάρα μας.
Καὶ μιὰ γριὰ μονοδοντοὺ
ἄντρα γύρευε ἡ...
—Κράτα με καὶ μένα δῶ
ἕνα γέρο κἕνα νιὸ
νἄν ὁ νιὸς γιὰ τὸ χορὸ
καὶ ὁ γέρος γιὰ νερό.

Τὸ τραγούδι πολὺ ἀξιόλογο. Τὸ σκῶμμα του εἶναι πηγαῖο κι ὡς χορευτικὸ μὲ τὸ γοργὸ ρυθμό του, δίνει τόνο εὐχάριστο στοὺς χορούς, τὸν παλαιὸ καιρὸ στὴν Λῖνο. Τώρα ποῦ ἄραγε νὰ τραγουδιέται; Ἀκόμα δὲν τὸ βρήκαμε.

3. Στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἔχει συγκεντρωθῆ καλὸς κόσμος τῆς ἀκροπόλεως ἐκείνης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ σήμερα τραγουδιοῦνται ἀπὸ τοὺς γεροντότερους λαϊκὰ τραγούδια. Ἕνα τραγούδι εἶναι ποὺ ἱστορεῖ, πῶς ἡ μάννα ἔδερνε τὴν κόρη γιὰ τὸν ἀνόσιο ἔρωτά της.

—Πῆγα στὸν πέρα μαχαλὰ
κι ἄκουσα μιὰν ἀηδονολαλιά.
Μάννα τὴν κόρη ἔδερνε,
καὶ κόρ' στὴ μάννα ἔλεγε:
—Χτύπα με μάννα μ' δυνατὰ
καὶ λέγε τὰ λόγια σιγανὰ
νὰ μὴ τἀκούσ' ἡ γειτονιὰ
καὶ πῆ πὼς ὁ Φράγκος μἀγαπᾶ.
—Σὰν σἀγαπᾶ τί σἔστελνε;
—Χρυσὸ λεμόνι μἔστειλε.

Στὸν παλιὸ τὸν καιρό, ὅταν τὰ κορίτσια ἦταν πολὺ σεμνά, ὅταν τὰ συντηρητικὰ ἔθιμα δὲν ἐπέτρεπαν ἐλευθεριάζουσες κινήσεις καὶ λόγια στὰ κορίτσια, ὅταν ἡ συμπεριφορὰ τοῦ κοριτσιοῦ παρακολουθοῦντιαν κατὰ πόδας κἕνα χομόγελο ἢ μιὰ ὁμιλία μποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ κακὸ μεγάλο, καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὸ κορίτσι καὶ τὴν οἰκογένεια, χρησιμοποιούνταν καὶ τὸ ξύλο. Μιὰ τέτοια σκηνὴ μᾶς παρουσιάζει τὸ τραγούδι: Πῆγα στὸν πέρα μαχαλά.

4. Τὰ γειτονόπουλα πολλὲς φορὲς — κορίτσια κι ἀγόρια — ἀγαπιούνταν. Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι δύσκολο πρᾶγμα. Εἶναι ζήτημα ματιῶν. Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται, ὅπως λέγει ὁ λαϊκὸς στίχος στὰ χείλη κατεβαίνει. Ἔτσι δυὸ γειτονόπουλα ἀγαπήθηκαν:

—Τρελλαίνομαι μαννούλα μου
γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου
τρελλαίνομαι τὴν ἀγαπῶ
καὶ ντρέπομαι νὰ τῆς τὸ πῶ.
—Σύρε μαννούλα μ' πέσ' της το
κρυφὰ κουβέντιασέ της το.
—Μετὰ χαρᾶς σου γυόκα μου
νὰ πάρω καὶ τὴ ρόκα μου.
Σύρνει πηγαίνει τὸ ταχὺ
βρίσκει τὴν κόρη μοναχή.

—Ὥρα καλή σου λυγερή.
—Καλῶς τὴ μάννα τὴ χρυσῆ.
—Κόρη μ' ὁ γιός μου σάγαπεῖ
μὰ ντρέπεται νὰ σὲ τὸ πῆ.
—Σὰν μᾶγαπᾶ καὶ ντρέπεται
στὸ σπίτι μας γιατ' ἔρχεται;
—Πέσ' τον νὰ ἔρθη τὸ ταχὺ
νὰ πιοῦμε τὸν καφὲ μαζί.
Πέσ' του νὰ ἔρθη τὸ βραδὺ
νὰ κοιμηθοῦμε καὶ μαζί.

5. Ἡ δουλεύτρα κόρη δουλεύει. Καματεύει, ἀδραχτίζει, μὲ τὴν ρόκα της κάμνει τὴν τουλούπα καὶ γεμίζει τἀδράχτι. Ἔτσι τὴν συνέλαβε τὸ μάτι τοῦ παλλικαριοῦ. Κι ὁ ἔρωτας ἄναψε στὰ στήθη του καὶ τώρα τραγουδεῖ:

Μιὰ Παρασκευὴν ἡμέρα — πέρασα στὴν πόρτα σου
κεῖδα σε στὸ πανεθύρι — κἔκανες τὴ ρόκα σου
κἔλαμπε τὸ πρόσωπό σ', — σὰ βενέτικος χαρὲς
καὶ τὸ καμαρόφρυδό σου, — βγάζ' ἀχτῖνες λαμπερές.
Καὶ ποιὸς εἶδε τέτοιο νούρι — ἄσπρο σὰν τὸ γιασεμὶ
δὲν τὸ ἔλπιζα καημένος — νὰ τὸ δῶ τέτοιο κορμὶ
Νὰ πετάξω νἄρθω πάνω — πὰ στὴ ρόκα σου πουλὶ
νὰ σὲ κόψω τὸ κλωνί σου — νὰ σ' ἁρπάξω τὸ σκουλὶ
καὶ τἀδράχτι σου νὰ ρίξω — πὸ τὸ παναθύρι σου,
καὶ στὰ χέρια μου νὰ πάρω — τἀργυρὸ σφοντύλι σου.

Τραγουδεῖ, καὶ τὸ τραγούδι του γίνεται καημὸς καὶ πάθος καὶ συγκλονίζει τῆς κόρης τὴν καρδιά. Κι ὅταν στὸ χορὸ ἀνταμωθοῦν τὰ μάτια κοῖ ματιὲς σὰν ἀστραπὲς φωτίσουν, τότε μιλοῦν οἱ καρδιές. Καὶ σὰ μιλήσουν οἱ καρδιές, τότε ὁ προξενητὴς παίρνοντας τὴν προσταγή, χτυπᾶ τὴν πόρτα τῆς νύφης. Ἡ δουλειὰ εἶναι κι αὐτὴ μιὰν εὐχάριστη αἰτία γιὰ ἕνα γάμο, ὅπως κι ὁ χορός.

Τὰ καλὰ κορίτσια ἐκτιμῶνται ἀπὸ τὴ δουλειά. Χρυσοχέρα λένε τὴν κόρη ποὺ ἐργάζεται καλὲς δουλειὲς κι ὡραῖα ἐργόχειρα. Τὰ κάλλη παρέρχονται, τὰ ἔργα μένουν.

6. Τἀστεῖα τοῦ λαοῦ εἶναι πάμπολλα. Καὶ ὁ λαὸς συχνὰ κάνει λαϊκὴ ποίηση ἀστεία ποὺ προκαλεῖ τὰ γέλοια. Ἕνα ἁπλὸ τετράστιχο κρύβει μέσα ὄμορφες ἰδέες καὶ σκέψεις ποὺ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα εὐχάριστη.

Παντρεύεται ὁ τσαγανὸς καὶ παίρνει ν' ἀχυβάδα
σὰν τἄκουσε κι ὁ ἀστακὸς ἐβγῆκε πατινάδα.
κἦ ἀχελώνα στὴ χαρά της
ἱδρῶσαν τὰ μηριά της.

—Ὅταν σὲ πρωταγάπησα εἶτανε ραμαζάνι
καὶ κόλλησε ἡ ἀγάπη μου, σὰν μέλι στὸ σαχάνι
—Ὅσ' ἄστρα ναι στὸν οὐρανό, τόσα παιδιὰ νὰ κάνῃς,
τόσες φορὲς νὰ παντρευτῆς καὶ χήρα νὰ πεθάνῃς.

Τέτοια τραγούδια καὶ σήμερα τραγουδᾶ ὁ λαός:

— Πέντε ποντικοὶ καὶ τέσσαρες νυφίτσες
γάμο κάναμε μὲ δυὸ κουκιὰ σιτάρι
καὶ τἀλέθαμε μέσα σὲ δυὸ σφεντύλια
ψείρα ζύμωνε καὶ κόνιδ' ἀναδεύει
καὶ ψύλλος ὁ ψιλὸς τὸ φοῦρνο συδαυλίζει
ἔπεσ' ἕνα κάρβουνο στοῦ ψύλλου τὸ ποδάρι
— Τρέξε γιατροί, γιατροὶ καὶ γιατροσόφοι
τρέχει ὁ κοριὸς μὲ οὖλο του τἀσκέρι
τρέχει καὶ ὁ γέγλεκας μὲ τὴν πλατειά του μύτη.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι τὸ ἄρτυμα τῆς ζωῆς.

22.— ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΤΡΟΠΑΡΙ (1)

1. Σήμερα ἀγαπητοὶ Θρᾶκες, θὰ σᾶς μεταδώσουμε τραγούδια ποὺ εἶναι πολὺ σημαντικά, κατανυχτικὰ καὶ ἀργόσυρτα. Ὁ τόνος τους, τὸ ποιόν τους, ἡ ἔκφρασή τους εἶναι ἐκκλησιαστική. Νομίζεις πὼς ἀκοῦς τροπάρια ἐκκλησιαστικὰ ψαλλόμενα ἀπὸ τὸ στασίδι τοῦ ψάλτου, ἀπὸ μιὰ χορῳδία Βυζαντινὴ μὲ αἴσθημα θρησκευτικὸ πολὺ καὶ κατάνυξη. Αὐτὴ ἡ ὁμοιότητα τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν πρὸς τὰ Βυζαντινὰ τροπάρια εἶναι καταπληκτική.

— Ἐγὼ εἶμαι ὀρφανὸ παιδὶ ἔχω καὶ χήρα μάννα.

2. Πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ ὁμοιότητα μὲ τὸ τροπάρι; Ξέρουμε ὅτι στὴ Θράκη ὁ λαὸς γνωρίζει νὰ ψέλνῃ καὶ νὰ σιγοψιθυρίζῃ ὅλα τὰ τροπάρια μαζὶ μὲ τὸν ψάλτη. Ξέρουμε ἀκόμα πὼς στὴ Θράκη οἱ ψαλτάδες καὶ οἱ λαϊκοὶ τραγουδιστάδες προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο λαϊκὸ στρῶμα. Ἀπὸ τὸ λαὸ χειροτονοῦνται οἱ παπάδες, κι ἀπὸ τὸ λαὸ ἀναδείχνονται οἱ ψαλτάδες. Ἀκόμα καὶ οἱ δεσποτάδες κι αὐτοὶ ὅλοι προέρχονται ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ δὲ ξέρουμε ἀπὸ τοὺς πλούσιους νὰ θέλησε ποτέ κανεὶς νἀσπασθῇ τὸ κληρικὸ ἀξίωμα καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἐκκλησία. Ὅλοι οἱ ὑπηρέτες αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας προέρχονται ἀπὸ τὸ λαό, ποὺ σιγοψιθυρίζει καὶ σιγοψάλλει τὰ τροπάρια σύγχρονα μὲ τοὺς ψαλτάδες. Τόση μάλιστα εἶναι ἡ ἀφοσίωση τοῦ λαοῦ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνωδία καὶ μουσική, ὥστε μέσ' ἀπὸ τὸ λαὸ βγαίνουν οἱ ψαλτάδες μὲ ἱκανότητες φωνητικὲς καὶ μουσικές, ποὺ νὰ συγκινοῦν τὸ λαό.

3. Στὴ Θράκη οὐδέποτε γλέντι ἄρχιζε μὲ τραγούδι. Πρῶτα ὁ λαὸς

1) Βλ. Θρακικὸ τραγούδι - Βυζαντινὸ τροπάρι, Πολ. Παπαχρισεοδούλου Ἑταιρ. Θρακικῶν Μελετῶν δημοσίευμα ἀριθ. 40.

ἔψελνε. Μαζὶ ὅλοι ἐπαναλάμβαναν τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῆς γιορτῆς τῆς ἡμέρας. Ἄρχιζαν «ἀπὸ Θεοῦ» ὕστερα πίνοντας δοκίμαζαν νὰ τραγουδήσουν. Καὶ τραγουδώντας ἄκουγες τὶς λαϊκὲς μελωδίες νὰ ξεποτυλίγωνται σὰν βυζαντινὰ τροπάρια, ἴδια κι ἀπαράλλαχτα, ὅπως τὰ ψιθύριζαν στὴν ἐκκλησιά. Τὸ τραγούδι ποὺ ἀκούσατε, πρὸ ὀλίγου εἶναι πρώτου ἤχου κι ἂν θέλαμε νὰ τὸ προσαρμώσουμε σὲ κάποιο τροπάρι, θὰ μπορούσαμε νὰ διαλέξουμε τὸ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου» τῆς προηγιασμένης λειτουργίας, ποὺ εἶναι πασίγνωστο στὸ λαό.

Ἀπὸ τὴν Κιάκη Εὐδοξία Σαμμακοβιανή, τὴ νοικοκυρὰ τῶν Σχοινιῶν τῆς Κομοτινῆς, καταγράψαμε ἕνα ἀριστουργηματικὸ τραγούδι, ἕνα ἀρχαιοπρεπὲς μελῴδημα, ποὺ συγκινεῖ ἀληθινά. Τὸ τραγούδι τοῦ Κάστρου τῆς Βορριᾶς. — Καλὸν τὸ Κάστρο τῆς Βορριᾶς.

Ἀγαπητοὶ Θρᾶκες, ὅπως ἀκούσατε, εἶναι ἤχου δευτέρου καὶ θὰ μποροῦσε εὔκολα κανένας νὰ τὸ συσχετίση πρὸς τὸ «ἄξιόν ἐστιν», τὸ ἀρχαῖον μέλος, ποὺ ὅλος ὁ λαὸς τὸ ξέρει καὶ ποὺ ψάλλεται καὶ στὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου, ὅταν μπαίνουν οἱ νεόνυμφοι στὸ σωλέα τῆς ἐκκλησίας. Ἂν συσχετίσουμε λοιπὸν τὰ δυό, θὰ βροῦμε ὅτι ἔχουν ὁμοιότητα, καὶ συγγένεια στὸ χρῶμα τους.

4. Πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ ὡραῖο πρᾶγμα νὰ μπῆ τὸ τραγούδι στὰ ἐκκλησιαστικὰ μελωδήματα ἢ τὸ ἐκκλησιαστικὸ μελῴδημα στὸ λαϊκὸ τραγούδι;

Φαίνεται πολλὲς φορὲς οἱ δημιουργοὶ τῆς βυζαντινῆς μελωδίας νὰ ἦταν τραγουδιστές, ποὺ ἔπαιζαν καὶ ὄργανα, εἴτε οἱ δημιουργοὶ τοῦ τραγουδιοῦ νἆταν ψαλτάδες. Καὶ οἱ δυὸ ἀπὸ τὸ λαὸ βγαίναν. Ἕνας τσαγγάρης ἔφτανε νὰ γίνη πρωτοψάλτης κι ἕνας πραματευτὴς παπάς. Ὁ τραγουδιστὴς κάνοντας μιὰ λαϊκὴ μελωδία δανείζονταν ἀπὸ ἕνα γνωστὸ τροπάρι, ὅπως κι ἕνας ψάλτης ψάλλοντας μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήση μιὰ καλὴ μελωδία λαϊκή. Ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ πῶς μέσα στὰ λαϊκὰ τραγούδια βρίσκουμε ἐκκλησιαστικὲς μελωδίες, κι ἀντίστοιχα, πῶς ἔχουν τροπάρια ἐκκλησιαστικά, αὐτούσιες θέσεις ἀπὸ λαϊκὰ τραγούδια.[1]

Ἐδῶ τραγούδι: Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί. Καλλιπόλεως.

5. Αὐτὴ ἡ ἀλληλεπίδραση παρατηρεῖται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὰ Θρακικὰ τραγούδια, ποὺ ἡ κατάνυξή τους καὶ τὸ χρῶμα τους καὶ ἡ μυστικοπάθειά τους εἶναι ξεχωριστή.

Στὶς συλλογὲς τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν ποὺ θὰ ἐκδώσουμε ξεχωριστὸ κεφάλαιο θὰ καταλάβουν τὰ τραγούδια αὐτά, ποὺ εἶναι καὶ πολλά. Λένε πὼς τὰ τραγούδια μας εἶναι πολὺ συγγενικὰ μὲ τὰ τούρκικα. Αὐτὸ εἶναι ὄχι ἀληθινό. Τὰ τραγούδια μας εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων μας

1) Ἐκδόθηκε ὁ πρῶτος τόμος 83 λαϊκῶν μελωδιῶν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μουσικῶν κειμένων Θράκης, βλ. 21ον τόμ. Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ.

τραγουδιῶν. Ἡ πηγὴ εἶναι μιά. Ἐκείνη, ποὺ θεμέλιωσαν ὁ Ὀρφέας καὶ ὁ Μουσαῖος, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ποιητὰς καὶ μουσουργοὺς καὶ βάρδους τῆς μυθολογούμενης ἐποχῆς. (Βλ. Μουσικὰ κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τόμ. 21 Ἀρχ. Θρακ. Θησ.).

Παίζοντας τὴ λύρα τους ἢ τὸν αὐλὸ συνωδευμένα μὲ τὸ τύμπανο, δημιουργοῦσαν τὰ πλούσια σ' αἴσθημα λαϊκὰ τραγούδια, ποὺ ἦταν μᾶλλον θρησκευτικά. Τραγούδι τοῦ ἀργαλειοῦ.

— Διάζεται κόρη διάζεται διάζεται τὸ βλατίν ντης
κι ὅλη ἡ χαρὰ δικήν ντης...

Ἡ Πηνελόπη ὕφαινε καὶ τραγουδοῦσε. Ἡ Κόνα Ἀμερσούδα σήμερα ὑφαίνει καὶ τραγουδεῖ. Ὅ,τι ἔκαμνε ἡ παλιὰ βασίλισσα τῆς Ἰθάκης, τὸ κάνει καὶ ἡ λαϊκὴ νοικοκυρὰ τῆς σήμερον. Μὲ τὰ ἴδια συναισθήματα στὶς ἴδιες στιγμές. Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι διέξοδος στὴ ζωή, ποὺ τῆς χρειάζεται καὶ τὸ τραγούδι.

6. Μὲ ὅσα εἴπαμε κὴ χορῳδία σᾶς τραγούδησε, ἀντιληφθήκατε τί θησαυροὺς κρύβει ἡ Θρακικὴ ψυχὴ καὶ πῶς ξέρει νὰ ἐκφράζῃ τὰ συναισθήματά της μὲ τὴ μουσική, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, τὶς λειτουργίες, τὶς ὑμνωδίες, τοὺς θρήνους, τὰ μοιρολόγια καὶ τὰ κατανυχτικὰ τροπάρια. Ἀθῆναι 12.7.54

23.— Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ

1. Ἡ πέστροφα εἶναι ὁ βασιλιὰς τῶν ψαριῶν. Ἂν ποῦν ὅτι κάποιο ψάρι εἶναι ἀνώτερο κι ὅτι ἔχει οὐσία, νοστιμάδα, γεύση καλύτερη ἀπὸ τὴν πέστροφα, μὴν τὸ πιστεύετε. Οἱ πέστροφες ἀφθονοῦν στὴ Θράκη, ζοῦν σὲ δροσερὰ καὶ γάργαρα νερά, σὲ ρυάκια καὶ ποτάμια. Τὶς ψαρεύουν μὲ καμάκια, γι αὐτὸ καὶ τὸ τραγούδι:

Τὸ καμάκι τοῦ ψαρᾶ
πέστροφα ποὺ λαχταρᾶ

Μὰ τὶς ψαρεύουν καὶ μὲ δίχτυα τὴ νύχτα, μὲ πιρσοὺς ἀναμμένους. Γιατὶ ἡ πέστροφα στὸ φῶς τοῦ πυρσοῦ καρφώνεται στὴ θέση της μέσα στὸ νερό, ὅπου τὸ καμάκι τὴν καμακώνει καὶ τὴν αἰχμαλωτίζει. Οἱ πέστροφες ὅταν αἰχμαλωτίζωνται ψήνονται τυλιγμένες σὲ πλατειὰ φύλλα εἰδικά, τὰ βρούσλα, μέσα σὲ χόβολη. Ἔτσι γίνονται νοστιμώτατα τηγανιτὰ ποὺ προκαλοῦν τὸ κρασὶ τὸ μαῦρο. Ζυγίζουν ὡς 150 δράμια ἢ 200. Πιὸ μεγάλες δὲ γίνονται. Τὸ κόκκαλό τους εἶναι πολὺ λεπτό. Καὶ στὸ σῶμα της ἔχει κόκκινα στίγματα σὰ μὲ πινέλο ζωγράφου ζωγραφισμένα. Οἱ βοῦλες αὐτὲς ἔγιναν μὲ μιὰ εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἔφαγε πέστροφες, ὅταν μιὰ φορὰ φιλοξενήθηκε σὲ κάποιο ἀγροτικὸ καλύβι.

2. Ὅταν γίνεται γάμος στὰ χωριὰ τῆς Θράκης τὸ πιὸ συγκινητικὸ εἶναι τὸ πάρσιμο τῆς νύφης. Τὸ συγγενολόγι τοῦ γαμπροῦ πρὶν πάγη στὴ νύφη,

πηγαίνει νὰ παραλάβῃ τὸν κουμπάρο ἀπὸ τὸ σπίτι του. Προηγοῦνται τὰ ὄργανα, καὶ τοῦ κουμπάρου οἱ καλεσμένοι ἀνυπομονοῦν νὰ δοῦν τὴν πομπὴ που ἔρχεται μὲ χαρὲς καὶ ἀγαλλίαση. Ὁ γαμπρὸς κάνοντας μετάνοια φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ κουμπάρου, τὸν παίρνουν ἀπὸ κεῖ καὶ ξεκινοῦν γιὰ τὴ νύφη. Προηγοῦνται τὰ ὄργανα, τὰ στέφανα σὲ πανέρι, οἱ λαμπάδες καὶ τἄλλα δῶρα, λεβάντες, ποῦντρες. Ἀκολουθοῦν τὰ δῶρα τοῦ γαμπροῦ χτένια, ψαλίδια, κουφέττα. Ἔτσι μὲ τὰ ὄργανα μπροστὰ καταφθάνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης καὶ ἀνεβαίνουν ἐπάνω, ὁ γαμπρός, οἱ συμπεθέροι, ὁ κουμπάρος. Ὁ γαμπρὸς κρατᾶ στὸ χέρι πολύχρωμο μαντῆλι μὲ ρύζι, καραμέλλες, καὶ λεφτὰ καὶ μπαίνει στὴ γωνία περιτριγυρισμένη ἀπὸ ἐλεύθερες κορασίδες καὶ σκεπασμένη μὲ πέπλο, καμωμένο μὲ κομμάτια ἄχυρου, μὲ κλωστὲς κεντιάμεσα σταφίδες. Στὸ ἔμπα τοῦ γαμπροῦ δυὸ κορίτσια ἀνοίγουν τὸν πέπλο τὸν τεχνικό, ποὺ ἀφίνει νὰ φανῇ ἡ νύφη. Τότε ὁ γαμπρὸς κάνει τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ μὲ γεμᾶτο μαντήλι, τὸ πολύχρωμο στὸ πρόσωπο τῆς νύφης καὶ σκορπίζει τὸ ρίζι καὶ τὰ κουφέττα καὶ λεφτὰ μέσα σ᾽ὅλο τὸ δωμάτιο. Τότε τραγουδοῦν τὸ τραγούδι:

Νυφάδα μ᾽ νυφάδα μ᾽
καὶ τί πολὺ ἄργησες
καὶ τί καλὸν ποὺ διάλεξες
τὸν σιγανὸ καὶ ταπεινό,
τὸν ἄξιο τὸν περίφανο.

Τότε πλέον ἀναχωρεῖ ἡ πομπὴ γιὰ τὴν ἐκκλησία μὲ τὰ ὄργανα μπροστά.

Διώχνεις με μάννα μ᾽ διώχνεις με ἀλήθεια προβοδᾶς με
νὰ πάγω νὰ ξενητευτῶ ἄλλοῦ νὰ κατοικήσω.

Ἡ ξενητειὰ μὲ χαίρεται κιό τόπος μου μὲ κράζει
μαχαῖρι κόβει τὴν καρδιὰ τὰ σπλάχνα μου σπαράζει.
Ξένη ἐδῶ ξένη ἐκεῖ κι ὅπου νὰ πάγω ξένη
καὶ πὰ στὴ πέτρα νὰ σταθῶ καὶ κεῖ ξενητεμένη.
— Ἡ ξενητειὰ παιδάκι μου δὲν εἶναι μῆλο νὰ μοσκίσης
νὰ πᾶς καὶ σὺ νὰ μοσκιστῆς καὶ πίσω νὰ γυρίσης.
Ἡ ξενητειὰ κι ὁ θάνατος στὸ ζύγι ζυγιασμένα,
ἡ ξενητειὰ παραβαρᾶ γιατ᾽ ἔνε νειδιασμένα.

3. Στὴν Τρουλιά, τὴν πανάρχαια, χόρευαν πηδηχτὸ χορὸ τραγουδώντας τὴν ὥρα αὐτὴ τὸ παρακάτω τραγούδι:

Σαββατόβραδο μὲ διώχναν οἱ δικοί μου
ἀπ᾽ τὸ σπίτι μου, Γιαρενοπούλα μου.
Τόπο δὲ βρῆκα, χωριὸ νὰ κατοικήσω
μόν᾽ ἕνα δεντρὶ τοῦ κάμπου κυπαρίσσι.
Κεῖνο μέλεγε κεῖνο μὲ συντυχαίνει.
— Ξένε μ᾽ πέζεψε, ξένε μ᾽ γιὰ δὲν πεζεύεις;

Νά οἱ κλῶνοι μου, Γιαρενοπούλα μου,
Νά οἱ κλῶνοι μου καὶ σκάλω τἄρματά σου
νά κοἱ ρίζες μου καὶ δέσε τἄλογό σου
νὰ κι ὁ ἥσκιος μου καὶ πλάγια ἡ ἀφεντιά σου.
— Δὲν εἶδα δεντρί, δεντρὶ νὰ συντυχαίνει
μεῖς στὸν τόπο μας τὰ δέντρα πελεκοῦν τα
κάνοντα σκαμνιά, Γιαρενοπούλα μου
κάνοντα σκαμνιὰ καὶ κάνται οἱ κυρίες.

Ἡ οἰκογένεια Γιαρένη, οἱ Δερεντεράδες, οἱ Τρυπατσίδες μετώκησαν στὸ Γαλάτσι τῆς Ρουμανίας στὸν καιρὸ τῶν Κιρτσαλίδων, ποὺ διαγούμιζαν τοὺς Ἕλληνες τῆς Θράκης.

4. Ἡ ἀντίχαρα στὴ Θράκη γίνεται τὴ Δευτέρα ἡμέρα τοῦ γάμου. Ἀρχίζει στὶς 8 καὶ τελειώνει τὸ πρωί. Οἱ προσκαλεσμένοι καὶ τοῦ κουμπάρου τὸ ταράφι συγκεντρώνονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, τὸν συγχαίρουν καὶ παραδίνονται στὸ χορὸ καὶ τὸ πιοτὸ ὡς τὸ πρωί. Οἱ συμπεθέροι καὶ ὁ κουμπάρος καθήμενοι ὁλόγυρα στὸ τζάκι στήνουν γλέντι, πίνουν, λένε ἀνέκδοτα, ἀστεῖα, παραμύθια καὶ γελοῦν μακάρια. Οἱ νέοι κοἱ νέες πάλι ἀλλάζουν τὸ σκοπὸ τοῦ χοροῦ καὶ χορεύουν ὅλους τοὺς χορούς. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ χοροῦ κανονίζει τὸ σκοπό.

— Πῶς τὸ τρί, τὸ τρί,
πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι
πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι
τοῦ διαβόλ' οἱ καλογέροι;
— Νἀστινά, μωρὲ νἀστινὰ
νἀστινὰ τὸ τρίβουνε
καὶ τὸ κουπανίζουνε.

Στὸ χορὸ ὅλοι πρέπει νὰ συμμορφωθοῦν, ἀλλοιῶς τὸν ἀρνούμενον τὸν ρίχνουν ἀπὸ τὴ σκάλα κάτω. Ἡ γιορτὴ λύνεται τὴ χαραυγὴ καὶ ἡ ἀντίχαρα τελειώνει μὲ τὶς εὐχές: νὰ ζήσετε πολυχρονεμένοι καὶ στερεωμένοι. Φεύγοντας τραγουδοῦν:

— Βρὲ Μανώλη Μανωλάκη, βρὲ καλὸ παιδὶ
τί καλὴ γυναίκα πῆχεις κι ὄμορφο παιδί.
— Ποῦ τὴν εἶδες, πῶς τὴν ξαίρεις καὶ τὴν ἄρεσες;
— Μέσ' τὸν Γκιοὺλ - Μπαχτσὲ τὴν εἶδα ποὺ σεργιάνιζε
— Πές μου πές μου τί φοροῦσε νὰ σὲ μπιστευθῶ
— Κιορκιουλὶ φουστάνι φόργε κι ἄσπρο λιμπαντὲ
καὶ γκερντάνι στὸ λαιμό της κεῖνο μέκαψε.
Κι ὁ Μανώλης μεθυσμένος πάγ' τὴν ἔσφαξε
Τὸ πρωὶ πρωὶ σηκώθη καὶ τὴν ἔκλαψε

Σήκω πάπια μ' σήκω χῆνα μ' σήκω κι ἄλλαξε
Τὰ χρυσᾶ σου ροῦχα βάλε καὶ συργιάνιζε.

Ἕνας πηδηχτὸς χορὸς τοῦ γάμου εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Ἀγόρι πέτρα πελεκᾶ μὲ τόνα του τὸ χέρι
στὸ Μαρμαρὰ καὶ στὰ νησιά, τὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης.
Κυρὰ Ξανθὴ τὸν κύτταξε στὸ Μαρμαρὰ καὶ τὰ νησιὰ
τὸ πὰν τὸ παραθύρι στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης.
— Ἀγόρι μ' ποῦν τὸ χέρι σου στὰ Μάρμαρα τὰ Μάρμαρα
νὰ πελεκᾶς μὲ τόνα στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης;
— Δώδεκα χῆρες φίλησα στὰ Μάρμαρα καὶ τὰ νησιὰ
καὶ δέκα παντρεμένες στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης
καὶ δεκαπέντε λεύτερες στὰ Μάρμαρα τῆς Πόλης
Κι ἂς ἐφίλου τὴν κυρὰ Ξανθὴ στὰ Μάρμαρα καὶ τὰ νησιὰ
κι ἂς μὲ κόβαταν καὶ τἄλλο στὰ Μαρμαρὰ τῆς Πόλης.

Ἔτσι γλεντοῦν καὶ χορεύουν τραγουδώντας στὴ Θράκη στὶς ἡμέρες τῆς χαρᾶς, τοῦ γάμου. Ὁ Θρακικὸς λαὸς συντηρεῖ τὰ θρησκευτικά του ἔθιμα μὲ συγκίνηση, ὅπως οἱ πρόπαποί του κοἱ πρόγονοί του. Ὅλα τὰ κάνει μὲ τάξη καὶ συντηρητικότητα καὶ σεβασμὸ πρὸς τὰ περασμένα καὶ νοσταλγία, ποὺ εἶναι ἀθεράπευτη. Ἔτσι κρατᾶ τὰ μελωδικά του τραγούδια, ποὺ εἶναι ἀξιόλογα καὶ μελωδικά.

Ἀθῆναι, 20.11.54

24.— Ο ΑΡΧΗΛΥΡΑΡΗΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΤΗΣ ΜΥΘΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΟΡΦΕΑΣ

1. Ὁ ἀρχηλυράρης τῶν Θρακῶν τῆς μυθικῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ Ὀρφέας. Ὁ Ὀρφέας λέγει ἡ μυθολογία, κεραυνώθηκε ἀπὸ τὸν Δία, γιατὶ δίδαξε στοὺς ἀνθρώπους στὰ μυστήρια λόγια, ποὺ δὲν ἀκούσθηκαν πρωτήτερα ἀπὸ κανέναν. Ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη παραλλαγὴ ἀπὸ τὰ λεγόμενα μυθολογήματα τὰ Ὀρφικά. Ὁ Ὀρφέας λέγει ἀπέθανε σπαραγμένος ἀπὸ τὶς μαινάδες τῆς Θράκης. Ἀπὸ αὐτὸ βγῆκε καὶ ἡ παροιμία: «Εἶσαι πιὸ ἄμουσος κι ἀπὸ τὶς Θρακιώτισσες», αὐτὲς ποὺ τὸν κατεσπάραξαν. Ὁ περιηγητὴς Παυσανίας μᾶς διηγεῖται: «Στοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς ἐπιφανεῖς στὴ μουσικὴ τέχνη των ἀνέθεσαν εἰκόνες. Στὸ Θάμυρι εἰκόνα, ὅπου φαίνεται τυφλὸς νὰ ἐγγίζει τὴ σπασμένη του λύρα. Στὸν Ὀρφέα τὸν Θρᾶκα εἰκόνα, ποὺ γύρω του θηρία ἀπὸ λιθάρι καὶ χαλκό, τὸν ἀκοῦν νὰ τραγουδῆ». Ὁ Ὀρφέας ξεπέρασε ὅλους γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τῶν τραγουδιῶν καὶ ἀπόκτησε δύναμη μεγάλη.

Αὐτὸς βρῆκε τὶς τελετὲς τῶν Θεῶν, τοὺς καθαρμοὺς κακῶν ἔργων, καθὼς καὶ γιατρικὰ καὶ ἀποτροπὴ τῆς ὀργῆς τῶν Θεῶν. Οἱ γυναῖκες τῶν Θρακῶν τὸν ἐπιβουλεύθηκαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν θανατώσουν, γιατὶ εἶχε καταπείσει τοὺς ἄνδρες των νὰ τὸν ἀκολουθήσουν στὶς περιηγήσεις του. Μὰ

δὲν τουλμοῦσαν νὰ προβοῦν στὸ θάνατό του. Ὅταν ὅμως μέθυσαν κάποτε, τὸν σπάραξαν ἀλύπητα.

2. Τὰ τραγούδια τοῦ Ὀρφέα στὴν ὁμορφιὰ ἔργονται μετὰ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη, ἀλλὰ τὰ ὑπερβαίνουν γιατὶ εἶναι ἔπαινοι πρὸς τοὺς Θεούς. Τὸ μνῆμα του στήθηκε στὸν Ὄλυμπο, ὅπου τὰ Λείβηθρα, μιὰ πανάρχαια πολιτεία. Κάποτε συνέβηκε μὲ τὴ θεία βούληση τὸ ἑξῆς: Ἕνας ποιμένας κοιμήθηκε κοντὰ στὸν τάφο τοῦ Ὀρφέα. Στὸν ὕπνο του ἄρχισε νὰ τραγουδῆ ἄσματά του καὶ νὰ φωνάζῃ γλυκὰ καὶ δυνατά. Οἱ γεωργοὶ καὶ ὀργωτὲς τῆς γῆς ἐκεῖ κοντά, ἀφίνοντας ὁ καθένας τὴ δουλειά του, μαζεύθηκαν γύρω του γιὰ νἀκούσουν τὰ τραγούδια του, ποὺ τραγουδοῦσε κοιμισμένος. Ἀπὸ τὸ πολὺ σπρώξιμό τους ποιός νὰ φτάσῃ ἐγγύτερα, ἀναποδογύρισαν τὴ στήλη, κἔσπασε ἡ θήκη κιὁ ἥλιος εἶδε ὅσα ἀπὸ τὰ κόκκαλα τοῦ Ὀρφέα σώθηκαν. Τότε ὁ Δίας ρίχνει βροχὴ μεγάλη καὶ ὁ ποταμὸς Σῦς, χείμαρος τοῦ Ὀλύμπου, ἔφερε κοσμοχαλασιά, σάρωσε σπίτια, ἔπνιξε ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Θεῶν τὰ κρήμνισε καὶ παρέσυρε τὰ ζῶα. Ἔτσι ἡ Λείβηθρα καταστράφηκε κοἱ Μακεδόνες τοῦ Δίου, ἔφεραν στὴν πατρίδα του τὰ κόκκαλά του.

3. Οἱ ὕμνοι τοῦ Ὀρφέα εἶναι συντομώτατοι καὶ πολὺ ὀλίγοι. Τὸν Ἑλικῶνα οἱ Θρᾶκες τὸν καθιέρωσαν στὶς Μοῦσες. Θρᾶκες ἐπιμελήθηκαν τὴν ἀρχαία μουσική. Οἱ Θρᾶκες ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ εἰσηγητὲς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς λατρείας σ' ὅλο τὸ Πανελλήνιο. Στοὺς Δελφοὺς παρίσταται ὁ Ὀρφέας νὰ κάθεται πάνω σἕνα λόφο, κρατᾶ κιθάρα μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ στὸ δεξὶ χέρι ἔχει κλώνους ἰτέας, ἀκουμπᾶ δὲ σἕνα δέντρο. Βρίσκεται στὸ ἄλσος τῆς Περσεφόνης. Φορεῖ Ἑλληνικὴ φορεσιὰ κι ὄχι ἐσθῆτα Θρακική, οὔτε στὸ κεφάλι του ἔχει ἀλωπεκῆ. Ὁ Ὀρφέας εἶναι ὁ πατέρας τῶν μυστῶν ὅπως τῶν ἀναστενάρηδων ὁ ἀρχιαναστενάρης, εἶναι ὁ μελωδικὸς σωτήρας τῶν ἀνθρώπων, βασιλιάς, ἀθάνατος πολυστεφανωμένος στὸν Ἅδη καὶ στὴ γῆ καὶ στὰ οὐράνια. Στὸ μέτωπο φέρει ἕνα ἄστρο καὶ βαδίζει ἀνάμεσα ἄστρων καὶ Θεῶν.

Ἡ λύρα του εἶναι ἑφτάχορδη. Κάθε χορδὴ ἀπηχεῖ μιὰ διάθεση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς περιέχει τὸ νόμο μιᾶς ἐπιστήμης καὶ μιᾶς τέχνης, ποὺ ὁ Ὀρφέας μετέδωκε στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ὀρφέας τραγούδησε, — σὰν σημερινὸ Θρακικὸ μοιρολόγι, — τὴν Εὐρυδίκη: «Ζωντανὴ μοῦ χάριζες τὴ μέθη τῆς εὐτυχίας πεθαμένη μῶδήγησες στὴν ἀλήθεια. Ἀπὸ ἀγάπη ντύθηκα τὸ λινὸ ἔνδυμα ἀφιερωμένος στὴν ἀσκητικὴ ζωή. Μὲ τὴν ἀγάπη μπῆκα στὴ μαγεία, ἀπὸ ἀγάπη διέσχισα τὶς σπηλιὲς τῆς Σαμοθράκης, τὰ φρέατα τῶν Πυραμίδων καὶ τοὺς τάφους τῆς Αἰγύπτου. Ἀνέσκαψα τὸ θάνατο γιὰ νὰ ζητήσω σαὐτὸν τὴ ζωὴ καὶ πέρα ἀπὸ τὴ ζωὴ εἶδα τοὺς προδρόμους τοῦ Ἅδου».

Ἔτσι οἱ Θρᾶκες ἔψελναν σὰν προφῆτη ἐκεῖνον ποὺ σκότωσαν σὰν ἐγκληματία. Ἔτσι ὁ Ὀρφέας ὁ πρῶτος Θράκας τραγουδιστής, εἶναι ὁ πρωτοτραγουδιστής, ποὺ τὸν ἀκολούθησαν ὁ Μουσαῖος, ὁ περιφανὴς ψάλτης Εὔ-

μολπος κιό γλυκὸς Θάμυρις, ποὺ ἔγιναν εἰσηγητὲς τῆς δημώδους λατρείας τῶν Θεῶν μὲ τοὺς ὕμνους, ποὺ τραγουδοῦσαν δῶ καὶ κεῖ οἱ λυράρηδες, οἱ ἀοιδοὶ κοἱ ραψωδοί.

Ἔτσι σήμερα οἱ σύγχρονοι λυράρηδες τῆς Θράκης τραγουδοῦν. Ὁ διάσημος Πάντος, ὁ Πεσκέφτης, ὁ Γκόρες εἶναι ὑπεράξιοι ἀπόγονοι τῶν πανάρχαιων τραγουδιστῶν.

Ὁ Πάντος παίζει τὴ λύρα του, μὲ τέχνη ἄφθαστη. Παίζει τὴ λύρα του, καὶ τραγουδεῖ, καὶ γύρω ὁ λαὸς τὸν ἀπολαμβάνει. Ὁ στίχος του εἶναι πρόχειρος. Σατυρίζει ἢ σκώπτει, ἐπαινεῖ ἢ μοιρολογεῖ, εἶναι ἀξιοθαύμαστος γιατὶ μ' εὐχέρεια γίνεται ποιητὴς καὶ χειρίζεται τὸν δεκαπεντασύλλαβο μὲ ἱκανότητα ρυθμική. Σύγκαιρα τραγουδεῖ τὸ στιχούργημά του καὶ τὸ προσαρμόζει στὸ σκοπό, καὶ τὰ δάχτυλά του κεντοῦν πάνω στὶς τρεῖς χορδές της.

Τὸ δοξάρι ψαύει τὶς χορδὲς κἢ ψαύση γίνεται μελωδία, γίνεται συνεπαρμὸς ψυχῶν. Ὁ Πάντος μὲ τὴ λύρα του γίνεται σκώπτης καὶ βωμολόχος. Ξεπερνᾶ τὰ ὅρια χωρὶς νὰ προκαλεῖ ἀντιπάθεια. Τὸ ἐναντίο γίνεται σαγηνευτὴς ψυχῶν, καὶ μὲ στόμα ἀνοιχτὸ τοῦ ἀκροατηρίου του δημιουργεῖ τὸ κέφι καὶ τ' ἀκράτητο γέλοιο. Ὁ Πεσκέφτης — αἰωνία του ἡ μνήμη — μὲ τὴ λύρα του σαράντα χρόνια γαλούχησε τὸ λαὸ μὲ τὰ δημιουργήματα τῆς καλλιτεχνικῆς του ψυχῆς. Τὸ Σαμακόβι, ὁ Ἁγιοστέφανος, ἡ Τρουλιά, τὸ Σκεπαστό, ταμέτρητα Θρακικὰ σμαράγδια δὲ θὰ λησμονήσουν ποτὲ τοὺς συγκαιρινοὺς Ὀρφεῖς των, ὅπως τοὺς παλιοὺς Λίνους καὶ Μουσαίους.

Τὸ ἂχ ὄντας τὸ πῶ ἡ θάλασσα στερεύει,
τὰ βουνὰ ραγίζονται κοἱ κάμποι κοκκινίζουν
ὤχ! ὤχ!
Τὴν ὑστερήθηκα τὴ νέα πἀγαποῦσα... τὴ νέα πἀγαποῦσα
Φρῖξον οὐρανὲ καὶ θάλασσα ταράξου
στάσου ἥλιε, καὶ σὺ φεγγάρι χάσου
τὴν ὑστερήθηκα τὴ νέα πἀγαποῦσα.
Δάση καὶ βουνὰ ποτὲ νὰ μὴν ἀνθίστε
πετάμενα πουλιὰ ποτὲ μὴν κελαϊδήστε.
ὤχ! ὤχ!

Ἀθῆναι, 6.11.54

25.— ΥΠΑΡΚΤΑ ΚΙ ΑΝΥΠΑΡΚΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα πάντοτε ἐπίστευε στὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ στοιχεῖα, ποὺ παρακολουθοῦν τὸν ἄνθρωπο. Τὰ ἐπισημαίνει καὶ τὰ παρακολουθεῖ κι ἀγωνίζεται νὰ ἡμερώσῃ τὰ κακὰ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ ταγαθὰ μὲ πολλοὺς τρόπους. Κακὰ στοιχεῖα εἶναι γιὰ τὸν χωρικὸ οἱ ἀρρώστειες ποὺ προσβάλλουν τὰ οἰκιακά τους καὶ χρήσιμα ἀγροτικὰ ζῶα, εἶναι ἡ ἀνομβρία, ἡ ἀναβροχιὰ ποὺ ξηραίνει τὴ γῆ καὶ δὲν καρπίζει ἢ δὲν ὀργώνεται στὸ καιρό της, εἶναι

τὰ μαμούδια τῆς γῆς, ἡ ἀκρίδα, ἡ μύγα, τὰ ποντίκια, ποὺ ἀφανίζουν τὴν ἄνθιση τῆς σπορᾶς. Εἶναι τόσα πολλὰ τὰ κακά! Ἔ, αὐτὰ τὰ κακὰ προσπαθεῖ μὲ συμβολικὲς συνήθειες νὰ ταποδιώξη. Κάνει ἁγιασμούς, δεήσεις κάνει μάγια, κάνει ξόρκια, λέγει προσευχὲς καὶ νηστεύει, δέεται στὶς γιορτὲς τῶν ἁγίων, ποὺ παρουσιάζει τὶς εἰκόνες των. Κάνει τὰ πάντα. Οἱ ἀρχαῖοι μᾶς ἀφῆκαν τέτοιες κληρονομίες, ποὺ ἐμεῖς τὶς μπάσαμε στὶς χριστιανικὲς ἑορτὲς καὶ τελετές, καὶ προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο νἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ μᾶς ἔρχεται.

2. Στὴ Θράκη, ἕναν τόπο πλημμυρισμένον ἀπὸ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες μὲ κατοίκους θρησκόληπτους καὶ δεισιδαίμονες, τὰ ἔθιμα αὐτὰ ἔζησαν καὶ ζοῦν ἀκόμα. Ὁ Θρᾶξ δουλεύοντας τὴ γῆ, συντηρώντας ζῶα μεγάλα καὶ μικρά, σπέρνοντας καὶ θερίζοντας γιὰ νὰ ζήση, ἀγωνίζεται καὶ πρὸς τὰ ὑπαρκτὰ κι ἀνύπαρκτα στοιχεῖα τῆς φύσεως, ποὺ ρίχνονται στὴν κατοικία τους, στὸ χωριό τους νὰ βλάψουν. Ὅταν πέση στὰ ζῶα ἀρρώστεια προσκαλοῦν τὸν ἱερέα, κυνηγοῦν μὲ μάγια καὶ ξορκίζουν καὶ κάνουν ἁγιασμό, τὸ κακὸ νὰ φύγη. Τοῦτο γίνεται ὁμαδικὰ στὸ σταυροδρόμι τοῦ χωριοῦ, στὴν εἴσοδο κἔξοδό του, ἀπ' ὅπου οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα πηγαίνουν στὴ δουλειά τους.

Ἐκεῖ λοιπὸν στὸ σταυροδρόμι τελοῦν τὰ συνειθισμένα ἔθιμα γιὰ νἀποδιώξουν τὸ κακό. Τέτειες συνήθειες ὑπῆρχαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ποὺ τὶς κληρονομήσαμε κἐμεῖς κἐξακολουθοῦμε καὶ συνεχίζουμε τὴν τέλεσή τους μὲ πίστη καὶ πεποίθηση γιὰ τὸ καλὸ ἀποτέλεσμα.

3. Ἔτσι τ' Ἀναστενάρια, τὰ Δημήτρια ἢ ὁ Μπέης,[1] καὶ τὰ τόσα ἄλλα ἔθιμα, ποὺ ἔχουν θρησκευτικὴ ἢ διονυσιακὴ ἐπιφάνεια, εἶναι τελετές, ποὺ θέλουν νὰ προστατεύσουν τὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ κακό, καὶ νὰ παρασύρουν τὸ ἀγαθὸ καὶ νἀποδιώξουν τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸ λαό. Οἱ χωρικοὶ — οἱ ἀναστενάρηδες λ.χ. κρατώντας τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων βγαίνουν στὸ σταυροδρόμι τραγουδώντας καὶ χορεύοντας. Τοὺς συνοδεύει ὁ παπάς, τοὺς κάνει ἁγιασμό, ἀποδιώχνει τὸ κακοποιὸ πνεῦμα μὲ τὸ χορὸ τῶν ἀναστενάρηδων καὶ ἐπιστρέφει στὸ κονάκι μὲ τὴν πεποίθηση τῆς νίκης.

Ὁ Μπέης ντύνεται καὶ μεταμορφώνεται σὲ βασιλιά, τὸν τρογυρνοῦν τἄλλα μέλη τοῦ θιάσου γυναῖκες καὶ ἄντρες, περιτρέχουν τὸ χωριὸ ἔχοντας τὴν «Κουνουμιὰ» ἕνα πανέρι μὲ τοῦ Θεοῦ τἀγαθὰ ποὺ χαρίζει στὸν ἄνθρωπο, καὶ φέρνουν τὴν ἀγάπη. Στὸ τέλος στὴν πλατεῖα ὀργώνουν τὸ χῶμα καὶ ρίχνουν σπόρο στὴ γῆς κεὔχονται καλὴ χρονιά, καλὴ ἐσοδεία. Καὶ διαλύεται ὁ λαός, ἀφοῦ ἐκλέξει τὸ Μπέη τῆς ἑπόμενης χρονιᾶς, ἕναν ἀπὸ τοὺς προύχοντες, ποὺ ἐμπνέει σεβασμὸ κι ἀγάπη. Ἐπιδιώκουν μὲ τὰ ἀγροτικὰ αὐτὰ ἔθιμα τὴν καλοχρονιά, τὴν εὐετηρία, τὸ ἀγαθό.

4. Τὸ Λ ε ύ κ α σ μ α εἶναι τῶν γυναικῶν πανηγύρια. Διάζονται στὴ διάστρα, ἀφοῦ καλαμιάσουν καὶ μασουριάσουν, στήνουν τὸν ἀργαλειὸ καὶ ὑ-

1) Βλ. ἐργασία Πολ. Παπαχριστοδούλου.

φαίνουν. Καὶ σὰν ὑφανθῆ τὸ πανὶ ἑκατοστὲς πῆχες, τότε τὸ λευκαίνουν στὸ ποτάμι στὸ ρέμα πηγαίνοντας μὲ τραγούδια. Τὸ μουσκεύουν πρῶτα γιὰ νὰ μαζέψη, τὸ πατοῦν, τὸ χτυποῦν καὶ τὸ τραγουδοῦν:

Διὸ κοπελοῦδες κάθουνται μέσα στὸ πατητῆρι
κλωτσοῦνε τὴν ἀνυφαντοῦ καὶ τὴν πετροβολοῦνε
ὄξω ἡ ἀνυφαντοῦ
ὄξω ἡ ἀνυφαντοῦ
δὲ σὲ φέρνω πιὰ πανὶ
δὲ μὲ τὄφαινες καλὰ
δὲ μὲ τὄφαινες καλὰ
κακὸ χρόνο νἄχεις πιά.

Τὸ λεύκασμα τῶν πανιῶν καὶ ντολάπιασμα εἶναι δυὸ ἐπακόλουθα, σὰν ὑφανθῆ τὸ πανί. Ὑπῆρχαν στὴν Θράκη οἱ ντολαπτσῆδες ποὺ παρελάμβαναν τὰ πανιὰ καὶ τὰ πήγαιναν στὰ μπέντια — νερὰ δυνατὰ ποὺ γυρίζουν νερόμυλους. Ἐκεῖ τὰ πανιὰ τὰ ἔρριχναν στὰ νερὰ στὸ ντουλάπι, τὰ μούσκευαν, τὰ χτυποῦσαν μὲ ξύλα καὶ τὰ στέγνωναν.

Τὰ πανιὰ ἀποχτοῦσαν μιὰ ἰσάδα, πικνότητα καὶ γίνονταν σφικτὰ καὶ δυνατά. Ὕστερα τὰ ἐπέστρεφαν στὴ νοικοκυρὰ ποὺ τὰ ὕφαινε, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήση. Ὑπῆρχαν καὶ οἱ χτενάδες τῶν ἀργαλειῶν. Τὰ χτένια χρειάζονται στὸν ἀργαλειὰ γιὰ νὰ χτυποῦν τὶς γλωστὲς νὰ κάθωνται καλά. Γυρίζοντας ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ φώναζαν:—Χτένια παλιὰ καινούργια νὰ φκιάσουμε: Διώρθωναν τὰ παλιὰ καὶ πουλοῦσαν καινούργια.

Στὸ λεύκασμα τραγουδοῦσαν ἀκόμα:

Κάτω στὸ γιαλὸ κάτω στὸ περιγιάλι
κόρη ἔπλυνε τὸ χρυσομάντηλό της.
Καὶ στὸ ξέπλυμα ἡ κόρη ἀποκοιμήθη.
Φύσηξε βορριὰς καὶ μιὰ ψιλὴ νοτίτσα
κι ἀνεσήκωσε τῆς κόρης τὴν ποδίτσα
κι ἀνεφάνηκαν τἄσπρα της ποδάρια.
Ἔφεξ' ὁ γιαλός,λάμπει τὸ περιγιάλι.

5. Στὴ Θράκη ἀγαποῦν πολὺ τὰ λουλούδια. Τἀγαποῦν, τὰ σποριάζουν, φυτεύουν τὸ σπόρο τους, φκιάνουν φυτώριο, τὰ φυτεύουν ὄμορφα καὶ τὰ χαίρονται ὅταν ἀνθίσουν. Ζουμπούλια, σεμπόγια, λατίνια, λαλέδες, τριαντάφυλλα, δεκάδες εἰδῶν λουλούδια στολίζουν τὴν εἴσοδο τῶν σπιτιῶν. Ἡ αὐλὴ μοσχομυρίζει, ἡ αὐλὴ ὁμορφαίνει χρωματισμένη καὶ ὄμορφη τὸ δειλινό, ὅταν ὁ ἥλιος κατηφορίζει καὶ ἡ ζέστη λιγοστεύει. Γιὰ τὴν ἀλυγαριὰ τραγουδούσανε:

Ὅποιος μὲ δγεῖ καὶ δὲ μὲ πιάση
τὴν ἀγάπη του θὰ χάση,
κι ὅποιος δὲ μὲ μυριστεῖ
θὰ τὴν ἀποχωριστῆ.
Τὴν ἀλυγαριὰ ἃ δὲ πιάσης
τὴν ἀγάπη σου θὰ χάσης
κι ἂν δὲν τὴν μυριστῆς
θὰ τὴν ἀποχωριστῆς,
στὸ κεφάλι ἃ δὲν τὴν βάλης
στέφανο ποτὲ δὲν βάλλεις.

Στὴν Καστανιὰ τὰ παιδιὰ βλέποντας τὴν καυκαλύτρα ἔλεγαν:

Καυκαλύτρα μυρισμένη
ἀπ' τὸν ἄντρα χωρισμένη.

26.— Ο ΕΒΡΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ

Ὁ Ἔβρος σχηματισμένος πιὰ σὲ ποτάμι μεγάλο, κατεβαίνει τῆς Ροδόπης τὶς χαράδρες καὶ προχωρεῖ αὐγατίζοντας πρὸς τὴν κοιλάδα, τὴ μεγάλη, τὴν ἀπέραντη κοιλάδα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ὅπου αἰῶνες ἄνθισεν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἄλλαξε τὴ γλῶσσα τῶν παλαιῶν Θρακῶν καὶ τοὺς ἐξελλήνισε μὲ τὸν ὑπέρτατο πολιτισμό του.

Αὐτὸς ὁ Ἔβρος ποὺ ἔχει καὶ δεύτερο ὄνομα — παράξενο ὄνομα Μαρίτσα,[1] — κατηφορίζοντας τραγουδεῖ τραγούδια περίεργα καὶ ἱστορεῖ τὰ περασμένα:—«Ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια σχηματίσθηκε ἡ ροή μου. Ὅλα πέρασαν σὰν μιὰ ἡμέρα καὶ τώρα στρέφοντας πρὸς τὰ ὀπίσω, ἔχω νὰ ἱστορῶ τὰ πιὸ ἀπίθανα συμβάντα. Δὲν εἶναι μόνο ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ κακά του, εἶναι καὶ οἱ δικές μου πλήμμυρες, ποὺ οὐδέποτε ἄφησαν τὸν ἄνθρωπο ἥσυχο νὰ δουλέψῃ τὴ γύρω γῆς καὶ νὰ χρησιμοποιῆ τὰ νερά μου. Ἡ ροή μου χρησίμεψε γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὸ κακό.

«Οἱ γύρω μου πολιτεῖες ἡ Παυταλία, ἡ Ὀρεστιάδα, ἡ Εὐμολπιάδα, ἡ Αἶνος, ὅπου καὶ χάνομαι στὴ θάλασσα, εἶδαν πολλὰ κακά. Κάποτε τὸ ρεῦμα μου ἦταν δρόμος εὐεργετικὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ ἱστιοφόρα ποὺ κατέβαζεν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Θράκης στὸ Αἰγαῖο, τὰ προϊόντα τῶν ἀνθρώπων, κάποτε ἔπνιγε τὸ γύρω λαὸ καὶ παράσερνε τὰ τραχειλᾶτα βώδια σὰν καὶ σήμερα τὰ σπαρτά.

«Ὡς τόσο καὶ σήμερα εἶμαι ὁ Ἔβρος, ἀδάμαστος, ἢ ἥσυχος καταλυτὴς ἢ εὐεργέτης τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τοὺς παραπόταμούς μου τὸν Ἄρδα, τὸν Τούντζα, τὸν Ἐργίνη καὶ τοὺς ἀμέτρητους παραπόταμους αὐτῶν, κατεβαίνοντας, βυθίζομαι στὴ θάλασσα τὴ γαλανὴ τοῦ Δέλτα τοῦ Αἰγαίου».

2. Ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τὶς Θρακικές, ἀπολαβαίνοντας τοῦ Αἰγαίου τὰ κάλλη, μπροστὰ στὰ μάτια σου ὀρθώνεται ἡ μεγάλη νῆσος Θάσος. Ἡ δασωτὴ Θάσος, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος ὑμνώντας τὶς ὁμορφιές. Εἶναι τὸ θαυμαστὸ νησί, ποὺ στοὺς ἀρχαίους καιροὺς δημιούργησε ἕναν μεγάλο πολιτισμὸ καὶ σήμερα ἀποτελεῖ ἕνα μεγάλο ἀρχαιολογικὸ χῶρο. Εἶναι ἕνα νησὶ θαῦμα. Ὄχι δὲ μόνο ἡ ἱστορία της λάμπει, ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ ζωή της λάμπει, ποὺ συνεχίζεται ἀδιάσπαστη ἀπὸ τὴν πιὸ παλιὰ ζωὴ τοῦ μαγεμένου νησιοῦ. Ἡ λαογραφία τοῦ τόπου εἶναι ἐξαίρετη. Οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ της συμπαθέστατες καὶ ἐκφραστικές. Ἕνα τραγοῦδι της μόνο, ἕνας χορός της, ἕνα ἔθιμό της, εἶναι ἀρκετὰ νὰναδείξουν τὸ ἱστορικώτατο αὐτὸ νησί. Ἐκεῖ ἀκούσαμε ἕνα τραγούδι γιὰ μιὰ στιγμή, ποὺ τὸ καταγράψαμε:

— Τῆς λυγερῆς τὸ φόρεμα, τῆς νύφης τὸ φουστάνι
δέκα κορίτσια τὄρραβαν μὲ δεκαοχτὼ ραφτάδες
κένα κορίτσι παχουλὸ ράβει καὶ τραγουδάει:

1) Τὄνομα (Βλ. 31ον τόμον γλωσσάριο Αἴνου Μανασείδου ἱερέως) ἀπὸ τοὺς φυόμενους στὶς ὄχθες του θάμνους κι' ὄχι ἀπὸ τὸ μαρ - μαρμαίρω τοῦ Μ. Ἀποστολίδη.

«Ὅσα πλουμίδια, νύφη μου, ἔχει τὸ φόρεμά σου,
τόσα νἆν' τὰ χρόνια σου καὶ τόσα τὰ καλιά σου».

Ἐδῶ ἦρθα γιὰ νὰ μείνω νἆν' ἡ νύφη ζαχαντράκι
νὰ ριζώσω νὰ βλαστήσω κιὸ γαμπρὸς χρυσὸ γεράκι.
καὶ κλωνάρια νὰ γιομίσω

3. Ἡ ὡραία νύμφη τοῦ Αἰγαίου ἡ Ἀλεξανδρούπολη μὲ τοὺς ἴσιους δρόμους, τὶς ὡραῖες δενδροφυτεῖες, καὶ τὰ ὡραῖα της σπίτια, ἡ πολιτεία ἑνὸς μόλις αἰῶνος, νάτη. Εἶναι τὸ Δεδὲ - Ἀγάτς, τὸ ἄσημο χωριὸ ποὺ ἔγινε σημαντικὸ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ὁ σιδηρόδρομος τὴν ἔνωνε μὲ τὸ Διδυμότειχο καὶ τὴν Ἀδριανούπολη. Ἡ Ἀλεξανδρούπολη ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή της προχωρεῖ καὶ γίνεται ὁμορφώτερη κἐλληνικώτερη. Ἐκεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ ξεποτυλίγεται μόλες τὶς ἐκδηλώσεις της τὶς λαϊκές. Λίγο πέρα ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο βρίσκεται ἡ ἀρχαία Βήρα, τὰ Φέρα ὅπως τήνε λέν, ὅπου ὑψώνεται ὁ ὡραῖος Βυζαντινὸς ναός, ποὺ εἶναι ἕνα καλλιτέχνημα κἕνα πολύτιμο μνημεῖο. Ἐκεῖ εἶναι καὶ τὰ πολύτιμα νερὰ — τὰ ἰαματικὰ νερὰ — ποὺ ἐπισκέπτονται οἱ πάσχοντες ἀπὸ ρευματισμούς. Τὸ λαϊκὸ τραγούδι στὴν πολιτεία αὐτὴ παίρνει καὶ δίνει.

4. Ὁ θαυμάσιος δρόμος — δρόμος γυαλὶ διαγράφεται ἀπὸ τὴ θάλασσα πρὸς τὴν Κομοτινὴ εὐχάριστος. Τὰ μεγάλα αὐτοκίνητα ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη πρὸς τὴν Κομοτινὴ καὶ ἀντίθετα, πάντα γεμᾶτα, κοἱ ταξιδευτὲς διανύοντας τὰ ἑβδομῆντα χιλιόμετρα, μπαίνουν στὴν πρωτεύουσα τῆς Θράκης — τὴν Κομοτινή.

Ἡ Κομοτινὴ εἶναι τώρα μιὰ μεγαλούπολη ἐξελιγμένη. Ἐξωραΐζεται καὶ παίρνει μιὰ μορφὴ πολιτείας Ἑλληνοτουρκικῆς, ὅπου καὶ τὸ καμπαναριὸ καὶ τὸ τζαμὶ σπαθίζουν τὸν οὐρανὸ μὲ τὴν ἴδια θρησκευτικότητα. Καθαρὴ νοικοκυρεμένη πόλις, ἀναπνέει μέσα στὴν πλούσια βλάστησή της, τὸν ἐλεύθερο ἀέρα καὶ αἰσθάνεται τὸν Ἑλληνικὸ παλμὸ τῆς ζωῆς. Ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμός της τώρα διαλαλεῖ τὴν ἑλληνικότητά της, τραγούδια ἐκπεμπόμενα, τόσο συγκινοῦν τὸν Θρακικὸ κόσμο, ὥστε νὰ δεχώμεθα τὰ ἐπαινετικὰ γράμματα τῶν Θρακῶν, γιὰ τὸ ἀφάνταστο δῶρο, ποὺ τοὺς ἐχάρισε τὸ Ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἡ Ἑταιρεία Θρακ. Μελετῶν.

5. Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν Κομοτινὴ κυκλικὰ ξανοίγουν σὅλες τὶς κατευθύνσεις δρόμοι πρὸς ὅλα τὰ κέντρα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ὅπου ὀργώνουν τὴ γῆ, τὴν σπέρνουν καὶ τὴν θερίζουν, καὶ τῆς δίνουν τὴν εὐτυχία. Ὁ λαὸς δουλεύει καὶ στὴ δουλειὰ βρίσκει τὴν εὐτυχία καὶ τὴ χαρά, ποὺ τοῦ φέρνουν τὴν καλὴ διάθεση νὰ τραγουδήση. Ἔτσι ὁ Γεώργης Γκόρες, ἡ Κιάκη Εὐδοκία, ἡ Ἄννα Βρεττοῦ ἀπὸ τὰ σημεῖα ὅπου βρίσκονται ἐξακολουθοῦν νὰ τραγουδοῦν τὰ προγονικά τους τραγούδια, τἀθάνατα Θρακικὰ τραγούδια. Ὁ ἕνας τὰ σκωπτικά του, ἡ ἄλλη τὸ Κάστρο τῆς Βορριὰς κἠ τρίτη τὰ χορευτικά της.

Ἀθῆναι, 8.1.55

27.— Η ΞΑΝΘΗ

Ἡ Ξάνθη κρεμασμένη στὴν πλαγιὰ καὶ στὶς ὑπώρειες βουνοῦ περιζώνεται ἀπὸ ἕνα πληθυσμὸ προσφυγικὸ τῆς Ἀνατ. Θράκης, ποὺ στοὺς συνοικισμούς του ἔδωκε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χαμένων παλιῶν πατρίδων των.

Ἡ Ξάνθη ἀπὸ ἑβδομῆντα χρόνια ἦταν ξακουσμένη γιὰ τὸν ἑλληνισμό της καὶ τὸ ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ της. Ἐκεῖ σήμερα ὁ ἑλληισμὸς ἀπαρτίζεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Θράκης. Ἐκεῖ σμίξανε ὅλα τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα καὶ τώρα σφυρηλατεῖται μιὰ γενεὰ Θρακῶν ποὺ δημιουργεῖ ἕνα μόνο γλωσσικὸ ἰδίωμα κοινό, καὶ δυναμώνει τὴν ἐμμονὴ στὰ ἤθη κἔθιμά του καὶ τὰ παμπάλαιά του θέσμια, ὅσα συνταιριάζουν πρὸς τὴ σημερινή του πολιτισμένη διάθεση. Στὴ Ξάνθη σώθηκε καὶ τὸ τραγούδι τὸ Θρακικὸ καὶ σήμερα καλλιεργεῖται ἔντονα ἡ διάθεση πρὸς τὴ λαϊκὴ μοῦσα. Αὐτὸ τὸ εἰκάζουμε καὶ τὸ ἐξακριβώνουμε ἀπὸ τὴ μεγάλη διάθεση τοῦ λαοῦ νἀκούση τὰ λαϊκά μας τραγούδια ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ κι ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν δημ. τραγουδιῶν καὶ στὰ σχολεῖα μὲ τοὺς λαϊκοὺς χορούς.

2. Ἡ Θράκη — προχωρώντας πρὸς τὴν Κομοτινὴ — εἶναι κατάστικτη ἀπὸ συνοικισμοὺς προσφυγικούς. Τὸ αὐτοκίνητο σὲ ὁδηγεῖ μέσα ἀπὸ τὸν κάμπο. Δεξιὰ ἡ θάλασσα, ἀριστερὰ ἡ Ροδόπη καὶ ἀπὸ ἐδῶ καὶ κεῖ ὡραῖοι σφριγηλοὶ συνοικισμοὶ ποὺ δουλεύουν τὴ γῆ ἐντατικὰ καὶ φυτεύουν τὸν καπνό. Ἀπ' ἀλλοῦ ὑψώνεται ἕνα καμπαναριὸ κι ἀπὸ ἀλλοῦ ξεφυτρώνει ἕνα τζαμί, ποὺ σπαθίζει τὸν Θρακικὸ οὐρανό. Τὸ μεγαλύτερο χτίριο εἶναι ἢ τὸ σχολειὸ ἢ τοῦ συναιτερισμοῦ τὰ γραφεῖα καὶ οἱ ἀποθῆκες ἢ ἡ ἐκκλησία. Ἡ Μπουροῦ τὸ Πόρτο - Λάγο εἶναι τὸ βύθισμα τῆς θάλασσας στὴν ξηρά, ὅπου σχηματίζεται κόλπος κατάλληλος γιὰ τὸ ψάρεμα, ἡ ἀρχαιοτάτη Βιστωνίς. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ βιομηχανία τῶν ψαριῶν, ποὺ ἀπὸ πολλὰ χρόνια βρισκότανε καὶ βρίσκεται σὲ χέρια ἑλληνικά. Σὅλα αὐτὰ τὰ σημεῖα ποὺ συναντᾶς τοὺς συνοικισμούς, ἐξακριβώνεις τὴν ἁρμονικὴ συμβίωση Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ποὺ ἀνέκαθεν ὡς δύο σύνοικοι λαοὶ περνοῦν ἀδελφωμένοι. Τώρα τὸ Ραδιόφωνο ἐκπέμπει καὶ γιὰ τοὺς δύο λαοὺς τραγούδια εὐχάριστα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ μουσικὴ τῶν δύο λαῶν, ποὺ ἔχει μεγάλη ἀλληλεπίδραση στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Οἱ δύο λαοὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται καὶ στὴ μουσική. Ὁ ἀμανὲς εἶναι συμπαθέστατος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ποὺ τὸν συνήθιζαν στὶς παλιές τους πατρίδες. Ἀλλὰ κιὁ Ἑλληνικὸς Σμυρναϊκὸς ἀμανὲς εἶναι ἀνεκτὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιατὶ κι αὐτὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγή.

3. Ἐδῶ σαὐτὸν τὸν κάμπο ὑπάρχουν κοἱ Ἕλληνες ἀγρότες τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας. Εἶναι τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ οἱ Ἕλληνες, ποὺ κατοικοῦσαν ἔντεκα χωριὰ ἑλληνικώτατα μὲ παμπάλαια ἑλληνοπρεπῆ ἔθιμα καὶ καθαρὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα ἑλληνικό. Αὐτοὶ οἱ πρόσφυγες ἀγαποῦν τὴ γῆ, χαίρονται τὴν καλλιέργειά της καὶ τὴν ἐκμετάλλευσή της. Κι ὅπως μιὰ φορὰ αἰῶνες δούλευαν οἱ πρόγονοί τους τὰ παλιά τους ἐδάφη, ἔτσι καὶ τώρα οἱ συγκαιριανοὶ δου-

λεύουν τὴ νέα τους πατρίδα. Ὁ λαογραφικός τους πλοῦτος εἶναι ἀμέτρητος. Τὰ τραγούδια τους ἀλογάριαστα, τὰ ἤθη κἔθιμά τους ἀνεκτίμητα καὶ ἡ ἀγάπη τους σαὐτὰ ἄφθαστη. Γιαὐτὸ αὐτὸς ὁ Θρακικὸς λαὸς μένει ἄγνὸς ἑλληνικὸς ἀπὸ τὴν ὁμιλία τους ὡς τὴν ντυμασιά τους, ἀπὸ τὴ βάφτισή τους ὡς τὴν κηδεία τους. Πρὸ 50 χρόνια ἕνας δάσκαλός τους συνέλεξε καὶ κατέγραψε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔθιμά τους. Εἶναι ὁ Μιλτιάδης Λουλουδόπουλος, πού, αἰωνία ἡ μνήμη του, οἱ παλαιοὶ μαθηταί του θὰ τὸν ἐνθυμοῦνται.[1]

4. Διασχίζοντας κανεὶς τὸν κάμπο χαίρεται τὸν ὀργασμὸ τῶν συνοικισμῶν αὐτῶν, ποὺ ἐγκατασταθέντες ἔδωσαν τὴν ὑπεροχὴ στὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Ἔτσι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης, ποὺ συμποσοῦνται σὲ τριακόσιες πενῆντα χιλιάδες, τὰ 670)ο εἶναι Ἕλληνες, κοἱ λοιποὶ ὡς ἑκατὸ χιλιάδες Τοῦρκοι κι ἄλλοι λίγοι Ἀτσίγγανοι κ' Ἑβραῖοι. Τώρα ὅλοι αὐτοὶ μέσα στὴν ἑλληνικὴ πατρίδα ζοῦν εἰρηνικά, δουλεύουν εἰρηνικὰ τὴ γῆ, ἐμπορεύονται καὶ εὐτυχοῦν. Μόνο ὁ ἀδάμαστος Ἕβρος φέρνει τὶς καταστροφὲς μὲ τὶς χειμωνιάτικες πλημμύρες, ποὺ καταστρέφουν τοὺς παρόχθιους Θρᾶκες. Σ'αὐτὴ τὴν ἑλληνικώτατη χώρα ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἡ γῆ ξεπετᾶ τὰ τεκμήρια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ: Μιὰ ἐπιτύμβια πλάκα, ἀρχαῖα νομίσματα, ἐπιγραφές, ἀγάλματα κἐρεῖπια παλαιῶν ναῶν καὶ πόλεων. Ὅλ' αὐτὰ βγαίνοντας σπὸ φῶς, μᾶς διαφωτίζουν τὴν ἱστορία τῆς Θράκης ἀπ' ὅλες της τὶς πλευρές. Ἔτσι κανενὸς ἄλλου λαοῦ σημάδια δὲν εὑρίσκουμε καὶ μάταια ἀγωνίζονται νὰ μᾶς ποῦν οἱ βορεινοί μας γείτονες, πὼς πέρασαν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴ Θράκη ἀφίνοντας τὸν πολιτισμό τους τὸν ἀνύπαρκτο.

Κἐδῶ ὁ λαὸς τραγουδεῖ τὰ ἑλληνικά του τραγούδια καὶ χορεύει τοὺς ἐθνικούς του χορούς.

5. Σήμερα δημιουργεῖται μιὰ Θράκη πολιτισμένη, πνευματική, βιομηχανική, παραγωγική, ἐμπορική. Ὅλες οἱ δηλώσεις τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ συνεχίζονται, καὶ οἱ ἄνθρωποι συγχωνεύονται μὲ τὰ ἴδια ἔθιμα καὶ ἤθη. Ὁ λαὸς κρατιέται σφιχτὰ ἀπὸ τὸ παρελθόν, συνεχίζει τὸ παρὸν καὶ ἀποβλέπει πρὸς τὸ μέλλον κρατούμενος ἀπὸ τὶς παραδόσεις του.

Αὐτὲς τὶς παραδόσεις συγκρατεῖ ὁ λαὸς κι ἀγωνίζεται νὰ μὴ διακόψη τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Κι αὐτὴ τὴ συγκράτηση τὴν πραγματοποιεῖ μὲ τὰ τραγούδια του, τὶς παραδόσεις του, τοὺς μύθους του καὶ τὰ παραμύθια του, ποὺ εἶναι τὸ νῆμα τῆς συνεχείας τῆς ζωῆς τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ.

Ἀθῆναι, 15.1.55

28.— Ο ΜΑΪΣΤΡΟΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ

1. Μαΐστρος εἶναι τὸ γνωστὸ καινούργιο χωριὸ ποὺ λίγα χρόνια καὶ τώρα ἔχει γίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη σὲ μιὰ περίοπτη θέση. Οἱ κά-

1) Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν Μιλτ. Λουλουδοπούλου.

τοικοί του κατέφυγαν καὶ ἐγκατεστάθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ Ἔβρου, ἀπὸ τὴν παλιά τους πατρίδα τὸ Μάϊστρο. Ξεσηκώθηκαν κι αὐτοὶ στὰ χρόνια τῶν σκληρῶν ἐκείνων διωγμιῶν, ὅταν εἶχαν ἀνάψει τὰ φυλετικὰ μίση ἀπὸ τὸ 1914 καὶ δῶθε καὶ βρῆκαν εὐκαιρία οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ Μαΐστρος εἶτανε κοντὰ στὴν ἱστορικὴ Αἶνο, ἔχουν γι αὐτὸ τὸ ἴδιο γλωσσικὸ ἰδίωμα, τὰ ἴδια ἤθη κἔθιμα, τὶς ἴδιες κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ γενικὰ τοὺς ἴδιους σχεδὸν τρόπους ζωῆς μὲ τοὺς Αἰνῖτες ποὺ δύσκολα τοὺς βρίσκει σήμερα κανένας. Ἡ ζωή τους εἶναι πολὺ ἁπλῆ. Ἡ γειτονιά τους μὲ τὴ γοητευτικὴ πρωτεύουσα τοῦ Ἔβρου, τὴν Ἀλεξανδρούπολη, ποὺ ὁλοένα βαδίζει πρὸς μιὰ ἀνώτερη πολιτισμένη ζωή, δὲν ἔχει καθόλου ἐπιδράσει στὴν ἀλλαγὴ τῶν βιοτικῶν τους συνθηκῶν. Παρουσιάζουν καὶ αὐτοὶ τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ διακρίνει κανεὶς σὲ ὅλους τοὺς Θρακιῶτες τῆς Ἀνατ. Θράκης τὴν ἐργατικότητα, τὸ οἰκονομολογικὸ πνεῦμα, τὴ νοικοκυρωσύνη, τὴ συντηρητικότητα. Οἱ Μαϊστριανοὶ δὲ ξαίρουν σχεδὸν τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθὸν τοῦ τόπου των. Κεῖνο ποὺ γνωρίζουν εἶναι ὁ ξεσηκωμός τους, οἱ διωγμοί, τὸ ξεσπίτωμα, τὰ βάσανα. Εἶναι τὸ κοινὸ παράπονο, ἡ ἀγιάτρευτη πληγὴ τοῦ δυστυχισμένου Θρακιώτη. Ἐνενῆντα περίπου οἰκογένειες ἐγκατεστάθηκαν στὸ νέο Μαΐστρο, ὅπου μετέφεραν τοὺς παλιοὺς τρόπους τῆς ζωῆς των, μὲ τὶς ἀρχαῖες συνήθειές των, τὶς χαρές, τὶς λύπες, τὶς προλήψεις, τὰ τραγούδια, τὰ παραμύθια τους.

2. Στὸ Μαΐστρο οἱ ἀφελεῖς αὐτοὶ χωρικοὶ μετέφεραν τἄ ἔθιμά τους. Ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ γιορτὴ τοῦ «γιαλοῦ» τῆς Μεταμόρφωσης.

Οἱ ξωμάχοι αὐτοὶ ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς μὲ ταλέτρι, τὸ ζευγάρι καὶ τὰ ζωντανὰ παντοτεινή τους φροντίδα, βρίσκουν καὶ τὶς ἡμέρες τῆς ξενοιασιᾶς καὶ τοῦ γλεντιοῦ, τῆς ἀνάπαυσης καὶ τῆς χαρᾶς. Ἡ γιορτὴ τοῦ γιαλοῦ ὡς λένε τῆς Μεταμορφώσεως — εἶναι γιορτὴ θαλασσινή, σωστὸ προσκύνημα καὶ λατρεία τῆς πικροκυματούσας θάλασσας, ποὺ ἄλλοτε τὴν ἐχαίρονταν στὸ μακρινό τους χωριό.

Ἄντρες, γυναῖκες παιδιά, νέοι καὶ γέροι κατέβαιναν τότε, ὅπως καὶ τώρα κατεβαίνουν στὴ θάλασσα νὰ πλυθοῦν, νὰ παίξουν, νὰ τραγουδήσουν, νὰ χορέψουν. Τοὺς ἀκοῦς νὰ μιλοῦν μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ διονυσιασμό, νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐξαιρετική τους αὐτὴ γιορτή. Καὶ λένε γιὰ τὰ περασμένα:

— Τοῦ γιαλοῦ παίρναμι τὶς ἀραμπάδες, βάναμι σινδόνια καλὰ κόκκινα, ἄσπρα, τὰ δέναμι στὰ καμάργια τἀραμπά, σὰν πανεθύρια κὶ κινούσαμι γιὰ τὸ γιαλὸ καὶ τραγουδούσαμι:

Στ' ἀμάξι ποὺ νιθήκαμι τριχὸς νὰ μὴ γυρίση
κὶ ἀραμπατζὴς ποὺ τὸ τραβᾶ χίλια χρόνια νὰ ζήση.

Πγαίναμι στοὺ κουρὶ κουντὰ στὴ θάλασσα, ὅπου εἶχε δέντρα. Νάβαμι φουτιὲς κὶ ἱκάναμι μαγειριό. Ἱκάναμι τὶς κούνιες ἱκεῖ κὶ πουλλὰ χορεύγαμι κὶ τραγουδούσαμι:

— Ἡ σημερινή μας ἡ γιορτὴ δὲν εἶνι πᾶσα μέρα
εἶνι τοῦ χρόνου μιὰ φορὰ μνιὰ χρυσινὴ ἡμέρα.
χουρὶς τὴν εὐγενία σου δὲν ἔχει νοστιμάδες.
— Ἤρτα στοὺν τόπου ποὔθελα, στοὺν τόπου ποὺ γαποῦσα,
εἶδα καὶ τὴν ἀγάπη μου ποὺ τὴν ἰλαχταροῦσα.

Καὶ βάζοντας παλιὰ ροῦχα κοντὰ στὴ θάλασσα ἄντρες καὶ γυναῖκες κολυμποῦν καὶ τραγουδοῦν:

— Τὴ θάλασσα τὴν ἁρμυρὴ νὰ τήνε κάνου μέλι
ποὺ τὴν ἀρμενίζουνι παλλικάρια σὰν ἀγγέλοι.
— Θάλασσα πικροθάλασσα κὶ πικροκυματοῦσα
ὅταν σὲ πρωταγάπησα μὶ τὰ πουλιὰ πιτοῦσα.
— Τῆς θάλασσας τὰ κύματα καὶ τοῦ γιαλοῦ τὰ μούλια
ἀκόμα δὲν ἐχόρτασα τὰ νόστιμά σου λόγια.

Ἐκεῖ χύνουν σαράντα χοῦφτες νερὸ στὸ κεφάλι γιὰ τὴ ζάλη. Ὅποιος ἔχει κεφαλόπονο περνᾶ. Τοῦ γιαλοῦ τρῶμε ψάρια, κεφάλια, σαζάνια.

3. Σουμπάτια ὀνομάζουν οἱ Μαϊστριανοὶ τὶς ἀποκριάτικες συγκεντρώσεις. Στὰ σουμπάτια πηγαίνουν καὶ τουρνοὶ οἱ μετεμφιεσμένοι καὶ παίζουν ντασύλια καὶ τραγουδοῦν χορεύοντας.

— Ἡ ἀποψινή μας ἡ βραδιὰ νὰ γίνη ἄλλη τόση
νὰ τραγουδοῦν τὰ τέσσερα, ὥσπου νὰ ξημερώση.
— Δὲν σεῖπα μαυρομάτα μου, νὰ μὴν ἀγαπηθοῦμι
γιατ' εἶν' τὰ σπίτια μας κοντὰ κὶ θὰ φανερωθοῦμι.
— Στοῦ μαχαλᾶ σ' σκοτεινιάστηκα, δὲ νιώθω ποῦ νὰ πάγου,
γιὰ φέξι μι νὰ πορπατῶ γιὰ πάρι μι ἀπάνου.

Τὴ Μεγάλη Σαρακοστὴ συνηθίζουν τὸ παιγνίδι μὲ τὄνομα ὁ σφυρίδονας. Παίζουν πολλοὶ πολλοὶ νέοι μαζὶ πιασμένοι ἀπὸ τὰ χέρια σὲ χορό. Κάνουν κινήσεις ὅλοι μαζὶ ἐμπρὸς καὶ πίσω τραγουδώντας κατὰ ἡμιχόρια.

— Σφυρίδονα, σφυρίδονα καλὸ σφυριδονάκι
τοὺ ρίζι μαγιμένου κὶ τἄνθη φουρτουμένου
θὰ στείλω τοὺ πουλάκι μου τὰ κάλλη σου νὰ πάρη.
— Γιὰ στεῖλι του γιὰ στεῖλι του, ραβδιὲς θὰ τοὺ πατήσου.

Ἔτσι ὁρμοῦν οἱ μισοί, παίρνουν ἕνα ἀπὸ τὸ ἀπέναντι ἡμιχόριο καὶ τραγουδοῦν:

— Νἰπήραμι νἰπήραμι νυφούλα στολισμένη
— Κὶ πουλὶ πρᾶμα πήρατι σαζάνι φουσκουμένου.
— Κὶ πουλὶ πρᾶμα πήραμι ἀμυγδαλιὰ ἀναμένη.
— Τὴν ἰπήραμι, ἰπήραμι πέρδικα στουλισμένη.

Καὶ ὁρμοῦν πάλι οἱ μισοὶ παίρνουν ἕνα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ συνεχίζουν τὰ τραγούδια;

— Τί θέλεις Γιάννη μ' τώρα τρεῖς νύχτες;
— Πόρτα γυρεύου γιὰ νὰ πιράσου
— Τί τάζεις Γιάννη μ' γιὰ νὰ περάσης;
— Μνιὰ λύτρα λάδι σὲ κούφιου καρύδι.
— Κάνι τοὺν τρόπου σου κέλα κὶ πέρνα
— 'Αητὸ κὶ πλὶ δὲν εἶδα κὶ πόρτα νὰ περάσω.

4. Τὰ τραγούδια τοῦ Μαΐστρου εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς Θράκης πρὸ παντὸς τὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ ἢ τῆς παρέας. Δυστυχῶς δὲν ἔχει καταγραφεῖ ἡ μουσική τους, ποὺ ἔχει κάτι τὸ μελαγχολικὸ ἀλλὰ σύγκαιρα καὶ τὸ ζωηρὸ καὶ τὸ χορευτικὸ γιὰ νὰ μείνουν ἀθάνατα ἀνάμεσα στἄλλα μας Θρακικὰ τραγούδια.

'Αθῆναι, 26.10.54

29.— Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ

(Η ὀρχήστρα παίζει)

Μὲ γελάσανε τὰ βουνά, τῆς ἄνοιξης τἀηδόνια
μὲ γέλασαν καὶ μοὔπανε πῶς χάρος δὲ μὲ παίρνει.
Βάνω φκιάνω τὰ σπίτια μου, τὰ μαρμαροφκιαγμένα
φτιάνω τὶς πόρτες μάλαμα τὰ παράθυρ' ἀσημένια.
Στὸ παραθύρι ἐκάθησα τοὺς κάμπους ἀγναντεύω.
Βλέπω τὸ χάρο ποὔρχεται στὸ μαῦρο καβαλάρης
σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ' τὰ μαλλιά, τοὺς γέρους ἀπ' τὸ χέρι
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα ἀπάν' ἀπὸ τὴ σέλα.
Ἤρτε καὶ μένα ἡ ὥρα μου, τὸν κόσμο γιὰ νἀφήσω
νὰ συνοδέψω μὲ αὐτοὺς πίσου νὰ μὴ γυρίσω.

Τραγουδεῖ ὁ Θυμῖγος μὲ τὸ φέσι, σὰν παπαρούνα κατακόκκινο καλουπιασμένο τῆς ὥρας μὲ φούντα ἰμπρισίμι, τὰ γεμενιὰ τουλουμπατζίδικα, γυαλιστερὰ καθρέφτης. Στὸ ζουνάρι ἔχει τὸ φηκάρι του καὶ τὸ ρολόγι του μὲ τὴν ἁλυσίδα ἀπὸ τὸ λαιμό. Κάθεται στὸ καπηλειὸ καὶ μερακωμένος τραγουδεῖ κατεβάζοντας ἐπανωτὰ τὰ ρακοπότηρα.

2. Καιρὸς τοῦ λιναριοῦ καὶ τοῦ καναβιοῦ. Ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ κορίτσια μὲ τὶς πλεξοῦδες σὰν παλαμάρια, δουλεύουν τὸ λινάρι καὶ τὸ κανάβι. Εἶναι ὁ καιρός του. Τὸ λινάρι εἶναι τὸ πιὸ προσοδοφόρο σπαρτὸ στὴ Θράκη μετὰ τὸ σιτάρι καὶ τὸ καλαμπόκι. Τὸ ἄνθος εἶναι γαλάζιο κιὁ καρπός του ὁ λιναρόσπορος, ποὺ τὸν πουλοῦν στὰ φαρμακεῖα σὰν φάρμακο μαλαχτικό. Στὸ μάζεμα βγαίνει μὲ τὶς ρίζες, δένεται σὲ χερόβουλους, ποὺ στήνονται ὄρθιοι, ὅπως τὸ σησάμι στὸν ἥλιο νὰ ξεραθοῦν. Τότε ἀρχίζουν τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη. Τὸ χτυποῦν μὲ κόπανους γιὰ νὰ ξεπετάξη τὸν καρπό της, τὸ λιναρόσπορο. Τοὺς χειρόβολβους αὐτοὺς τοὺς λ ι μ ν ά ζ ο υ ν, δηλ. τοὺς βάζουν πλαγιαστὰ μέσα στὸ νερὸ στὶς λίμνες ἢ σὲ πρόχειρες δεξαμενὲς νὰ σταθοῦν κάμποσο γιὰ νὰ σαπίση τὸ καλάμι τους καὶ νὰ μείνη καθαρὴ ἡ ἴνα τοῦ λιναριοῦ.

Σὰν ξεραθοῦν, ὁ μ έ λ ι κ α ς ψιλοκόβει τὰ χερόβολα καὶ τὰ κάνει σκουλούτια. Κύστερα τὰ σκουλούτια τὰ γνέθουν σὲ νῆμα σύμφωνα μὲ τὴν παραγωγὴ τοῦ ὑφάσματος, ποὺ θέλουν νὰ βγάλουν. Ἔτσι οἱ λάκκοι, — τ' ἀργαλειὰ — ὑφαίνουν τὰ λινὰ ὑφάσματα, ποὺ φοροῦν χειμῶνα καλοκαίρι. Τὸ ἴδιο δουλεύουν καὶ τὸ κανάβι — φυτὸ ψηλὸ μὲ φύλλα ἀμπελιοῦ σχιστὰ μὲ κορμοστασιὰ κερένια...

3. Ἡ μασκαροδευτέρα ἢ ὅπως τὴν λὲν καὶ Πιταροδευτέρα στὴ Θράκη, εἶναι ἡμέρα γέλοιου καὶ χαρᾶς. Ὁ παιδόκοσμος στὸ πόδι, οἱ νεαρὲς κοπέλλες στὸ παράθυρο. Περνᾶν οἱ κωμικοὶ τοῦ τόπου. Περνᾶ ἡ νύφη, ὁ ἀρκουδιάρης, ὁ κουρέας μὲ τὰ λαμπερὰ ξυράφια του, οἱ ἀχθυφόροι, ὁ γάμος τοῦ Κουτρούλη, οἱ Σεϊμένηδες, ἡ Μαύρη σκούφια καὶ τόσα ἄλλα πρόσωπα κωμικά. Ἡ μαύρη σκούφια εἶναι μιὰ ὀλιγόμελη παρέα μασκαράδων. Εἶναι ἡ γραία καὶ ὁ σκουφοφόρος μὲ τὰ κουδούνια. Οἱ θεατὲς ξεραίνονται ἀπὸ τὰ γέλοια μὲ τὰ καμώματά τους. Τὸ Σαμάκοβο ξεπερνοῦσε μὲ τὴν πολυθρύλητη Νίκαια τὴ βασίλισσα τοῦ Καρναβαλιοῦ μὲ τοὺς πιτεράδες του. Ὁ Πεσκέφτης ὁ Μαλακὸς καὶ ὁ Θεόφιλος Μάδης εἶναι οἱ βασιλιάδες τοῦ γέλοιου καὶ τοῦ κωμικοῦ. Ὁ λαὸς διασκεδάζει.

4. Τέτοια μέρα γίνεται τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος. Ὁ Κουτρούλης εἶναι ὁ Κουτούλης ὁ Θανάσης. Κουτούλης γιατὶ εἶταν κουτός. Νά, πῶς μᾶς τὸν παριστάνει ἡ ἀφήγηση τῶν συγκαιρινῶν του. Εἶχε μέτριο μπόγι, ἀγαθὸ πρόσωπο κἕνα χαμόγελο διαρκὲς στὰ χείλη του.

— Βρὲ Κουτρούλη τί κάνς;

— Καλά, καλά!

— Κουτρούλη, θὰ σᾶρραβωνιάσου μ'.

— Ἀλήθεια;

— Σὲ βρήκαμε νύφη.

— Ἀλήθεια; Καὶ μὲ παίρνουσι ἐμένα;

— Νά, χαζέ, θὰ σὲ κάνουμε νύφη νὰ σὲ πάρουν τὰ παλληκάρια.

— Ἀλήθεια; καὶ σὰν κουτὸς τὸ πιστεύει. Τὸν Κουτρούλη τοῦτον τὴν Πιτεροδευτέρα τὸν παίρνουν τὰ καρναβάλια, τὸν ντύνουν νυφικά, τὸν βάφουν τὰ μάγουλά του κατακόκκινα γιὰ νὰ παραστήσουν τὴ γαμήλια πομπὴ καὶ νὰ παρελάσουν τοὺς κεντρικοὺς δρόμους. Ἡ ἐμφάνισή του κἡ ντυμασιά του τὸν παρουσιάζουν κωμικώτατα. Ἡ τελετὴ ἀρχίζει τὸ πρωὶ καὶ τελειώνει τὸ βράδυ στὸ πέσιμο τοῦ ἥλιου.

Στὴ διαδρομὴ τραγουδιώνται τὰ κατάλληλα δίστιχα, ἐγκωμιαστικὰ τῆς ὁμορφιᾶς τῆς νύφης. Προηγοῦνται κιό γκαϊντατζῆς καὶ ὁ τυμπανοκρούστης. Ἀκολουθοῦν τὰ προικιὰ φορτωμένα στὸ γάϊδαρο ἀπὸ παλιὰ ράκη, τὰ δῶρα στὸ πανέρι καὶ τὸ ζεῦγος τοῦ Κουτρούλη μὲ τὸν παράγαμπρο μὲ μιὰ λεμονόκουπα στυμένη, ποὺ ξελυποθυμοῦν τὴ νύφη. Καὶ τραγουδοῦν:

— Αὐτὸ δὲν εἶναι ψέμα μόν' εἶν' ἀληθινὸ
χορεύγει τὸ πουλί μου καὶ γὼ τὸ τραγουδῶ.

Γύρισε διὲς τὸν οὐρανὸ πὲ μάτια δακρυσμένα
τρεῖς ἄγγελοι μὲ εἶπανε: Ἔχ' ὁ Θεὸς γιὰ σένα.
Ἐγγλέζικος καθρέφτης, καθάριο μάλαμα
μὴν παρατήσης μένανε καὶ πάρης ἄλλονα.

Ἔτσι τὸ χωριὸ καὶ πάντα καὶ τώρα γιορτάζει τὸ γάμο τοῦ Κουτρούλη.

5. Νά κοί Σεϊμένηδες. Ντυμένοι μὲ τὰ κάτασπρά τους ροῦχα. Σωστοὶ εὔζωνοι. Πορπατοῦν περήφανα μέσα στὰ κάτασπρά τους πτυχωτὰ φουστάνια. Φοροῦν καὶ τὰ κόκκινα φέσια τους, τὶς πολύχρωμες ἄσπρες περισκελίδες μάλλινες μπέρτες χρωματιστές, στὴ ζώνη λογῆς λογῆς παλιὰ σπαθιὰ καὶ γαϊταγάνια ξομπλιασμένα. Κάνουν ἔτσι στὸ χωριὸ γύρους καὶ σὲ κάθε πλατεῖα στήνουν χορὸ καὶ κερνοῦν ποτὰ σὲ πίλινες τσότρες καὶ προσφέρουν μεγάλους σβώλους τυρί. Καὶ τραγουδοῦν τραγούδια.

— Σαράντα πέντε Κυριακές, δέκα ὀχτὼ Δευτέρες
δὲ γεῖδα τὴν ἀγάπη μου τώρα πεντέξη μέρες.
Ἂν δὲν τὴν διῶ καὶ σήμερα, στὰ ξένα μὲ τὴν πῆραν
τώρα ἀ φάγω καὶ ἀ πιῶ, ἀ παίξω, ἀ γελάσω
τώρα ποὖβρα τοὺς φίλους μου, ποὖβρα τοὺς ἐδικούς μου.

Καὶ χοροπηδοῦν ρυθμικὰ ἀλλάζοντας σκοπό.

— Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ
πῶς χορεύγουν τὰ παιδιὰ
πῶς χορεύγουν τὰ παιδιὰ
σὰν κατσίκια σὰν τραγιά.
— Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ
πῶς χορεύγουν τὰ κορίτσια
πῶς χορεύγουν τὰ κορίτσια
σὰν τὰ κουζιά, σὰν τὰ κατσίκια
— Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ
πῶς χορεύγουσι οἱ γέροι
σὰν τὶς παλιοκαλογέροι
— Τώρα κατάλαβα καὶ γὼ
πῶς χορεύγουν οἱ γριὲς
σὰν τομάρια, σὰν προβιές.

Καὶ γελοῦν δημηρικὰ οἱ θεατὲς καὶ χειροκροτοῦν.

6. Τὰ ἔθιμα τῶν Θρακῶν, τὰ σκώματά τους καὶ τὰ πειράγματά τους εἶναι ἀμέτρητα κι ἄφθαστα. Τὰ χαρακτηρίζει μιὰ πηγαία ἔμπνευση καὶ ὁμοιάζουν καταπληκτικὰ μὲ τἀρχαῖα Διονυσιακὰ ἔθιμα, ποὺ γεννήθηκαν, ρίζωσαν κἔζησαν αἰῶνες στὴ Θράκη. Καὶ συνεχίζονται ἀμείωτα ἕως τώρα, γιατὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ γεννιῶνται οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Διόνυσου.

Ἀθῆναι 23.11.54

30.— ΒΑΛΛΙΣΜΑΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ

Στὴ σημερινὴ εἰσήγηση θεωρῶ χρέος νὰ ἐξάρω τὴν ὑποστήριξη ποὺ ἡ Γεν. Διεύθυνση τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ δίνει στὸ Θρακικὸ τραγοῦδι. Αὐτὴ ἡ πρόθυμη καὶ ἐγκάρδια προστασία τοῦ δημοτικοῦ γενικὰ τραγουδιοῦ, ἔδωσε στὴν προσπάθειά μας φτερά. Ἐνῶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἦταν νεκρό, ἀναστήθηκε, ἐνῶ ἦταν περιφρονημένο, πῆρε ὑπόληψη, στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ. Ὅλοι τώρα ἀνοίγουν τὰ ραδιόφωνα γιὰ ν' ἀκούσουν μιὰ λαϊκὴ μελωδία.

Βλέπω τώρα τὸ λαϊκὸ τραγούδι νὰ συγκινῆ ὄχι μόνο τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ τὴ μορφωμένη μουσικῶς κοινωνία μας. Καὶ ἡ κοινωνία αὐτὴ προτιμᾶ ὄχι πλέον τὶς ἀπομιμήσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν ἢ διασκευές, ἀλλὰ τὸ ἁγνὸ καὶ πηγαῖο τραγοῦδι μὲ λαϊκὰ ὄργανα. Τώρα ἔγινα καὶ ἐγὼ αἰσιόδοξος πὼς τὰ λαϊκά μας τραγούδια θὰ ἐπιβληθοῦν.

Ἂς εὐχαριστήσω στὴν σημερινή μου λοιπὸν ὁμιλία τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ραδιοφωνίας κι ἂς εὐχηθῶ ἀμέριστη, ὅπως ἕως τώρα, τὴν ὑποστήριξή της στὸν ἀγῶνα μας γιὰ τὴν σωτηρία πρῶτα τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴ συντήρησή τους, μιὰ καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὸ χαμὸ καὶ τὴν ἀφάνεια, σὰν ἀπὸ κρουνοὺς πηγαίους τῶν Θρακικῶν μουσικῶν καλλιτεχνικῶν συναισθημάτων.

Σήμερα οἱ Θρᾶκες ἀγάλλονται ἀκούοντας τὰ τραγούδια τους, οἱ ἄλλοι Ἕλληνες χαίρονται γιὰ τὴν ὀμορφιά τους καὶ οἱ μουσικοὶ ἀρχίζουν νὰ σκέπτωνται πῶς θὰ ἐκμεταλλευθοῦν αὐτοὺς τοὺς θησαυρούς.

Οἱ Θρᾶκες ἐξαιρετικῶς ἀγαποῦν τὴ σκωπτικὴ ποίηση καὶ μελωδία καὶ ὁμιλοῦνται ποιὸς νὰ δημιουργήση τὸ καλύτερο καὶ ἐπιτυχέστερο σκῶμμα. Στὶς ὧρες τῶν διασκεδάσεων σκώπτουν τὴ γυναῖκα. Σ' αὐτὴν ρίχνουν τὰ σατυρικὰ καὶ σκωπτικὰ βέλη. Σκώπτουν τὴ φαγού, τὴν ἀνυπρόκοπη, τὴν ἀκαμάτα. Ἕνα τραγούδι λέγει:

Εἶχα μιὰ γριὰ — τρώγω τὸ πολὺ φαγὶ
κεἶχε πόνο στὴν κοιλιὰ — κι' ὅταν μέρθη πεῖνα
καὶ τῆς εἶπε ὁ γιατρός: — τρώγω καὶ μιὰ προβατίνα!
— Ἔχεις ὄρεξη νὰ τρῶς; — Τότες εἶπεν ὁ γιατρός:
— Ἔχω ὄρεξη ἀρκετή, — Τὸν περίδρομο νὰ τρῶς.

Γιὰ τὴν ἀκαμάτρα γυναίκα λέγει τὸ τραγούδι:

Τὴν Δευτέρα στήν' καὶ πλένει — καὶ τὴν Πέφτη τὰ στραγγίζει
καὶ τὴν Τρίτη σαπουνίζει — τὴν Παρασκευὴ τ' ἁπλώνει
τὴν Τετράδη τὰ μουσκεύει, — τὸ Σαββάτο τὰ μαζώνει.

Ἔτσι προχωρεῖ τὸ σκῶμμα καὶ ρίχνει τὰ σκωπτικὰ βέλη του ὁ λαός, στὴ χήρα, τὴν μέθυση, τὴν ἀδιάφορη. Ἔτσι προχωρεῖ τὸ σκῶμμα ἔξυπνο, εὐχάριστο, καὶ ἱκανοποιεῖ τὸ λαό, ποὺ γελᾶ Ὁμηρικὸ γέλοιο.

Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Βιζυηνὸς συγκινημένος ἀπὸ τὴ λαϊκὴ αὐτὴ ἔμπνευση καὶ δημιουργία τέτοιων ἀριστουργημάτων, ἐμάζεψε μερικά, τὰ χάρηκε, τὰ περιέσωσε καὶ τὰ ὠνόμασε β α λ λ ί σ μ α τ α, γιατὶ στὸ τραγούδισμά τους οἱ τραγουδιστὲς ἔκαμναν κι ἀνάλογες κινήσεις τῶν χεριῶν, τῶν ποδιῶν καὶ τοῦ προσώπου. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐμάζεψα πάμπολλα καὶ τὰ ἐδημοσίευσα στὸ Β' τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης. Τέτοια τραγούδια εἶναι ἡ μυλωνοῦ, οἱ τρεῖς κοπέλλες, ἡ προκομμένη, ἡ πετυχημένη γυναίκα, ποὺ ἔχουν σκωπτικὸ νόημα καὶ μουσικὴ ἀνάλογη μὲ τὴ διάθεση τοῦ λαοῦ.

Ἀθῆναι 23.10.54

31. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙ - ΓΙΩΡΓΗ ΜΑΪΣΤΡΟΥ[1]

Ὁ Μάγιστρος εἶναι ἕνα χωριὸ χτισμένο στὴν ἐπαρχία Ἀλεξανδρουπόλεως. Οἱ κάτοικοί του εἶναι φερμένοι ἀπὸ τὴν Ἀν. Θράκη. Ἀγαποῦν τὴ γῆ τους καὶ δουλεύοντας τῆς ἄλλαξαν τὴν ὄψη. Ἔγινε γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Τώρα τὴν χαίρονται. Χαίρονται τὴν πλούσια βλάστησή της καὶ νέμονται τοὺς καρποὺς τῶν κόπων τους. Τώρα μὲ τὴ χαρὰ τῆς δουλειᾶς συντηροῦν καὶ τὰ ἔθιμά τους οἱ Μαϊστρινοί. Συντηροῦν καὶ διαιωνίζουν τοὺς χορούς καὶ τὰ τραγούδια τους τὰ πολυποίκιλα. Εἶναι σκωπτικοὶ καὶ πειραχτῆδες. Τοὺς χορούς των τοὺς χορεύουν μὲ τὴν γκάϊντα, κι ἂν λείπη ὁ γκαϊντατζῆς, χορεύουν τραγουδώντας:

— Παπαδιά, στὸν ἀργαλειὸ τὰ πόδια της κυττάζει
καὶ τοὺν παπὰ τοὺν ἔλιγε παντούφλις νὰ νη πάρει.
— Ποὺ νὰ σὶ πάρη ὁ δαίμονας ποὺ μέσα ποὺ τὸ ρέμα
— Δὲν τοὺν ἐθέλου τοὺν παπὰ τοὺν τράγου μὲ τὰ γένεια
μὸν θέλου τοὺ βλαχόπουλο ποὺ παίζει τὴ φλογέρα.

2. Ὁ Μαϊστριανὸς τραγουδεῖ τὸν ἐρωτικὸ καημὸ ὄμορφα καὶ συμπαθητικά. Χαίρεσαι νὰ τὸν ἀκοῦς νὰ παίζη τὴ φωνή του.

— Φέτου τοὺ καλουκιράκι
κυνηγοῦσα ἕνα πουλάκι
κυνηγοῦσα λαχταροῦσα
νὰ τοὺ πιάσου δὲν μποροῦσα.
— Ἔρριξα τὴν ξόβεργά μου
ἤρτι τοὺ πουλὶ κουντά μου
ἔσκυψα νὰ τοῦ μιλήσου
καὶ φλουρὶ νὰ τοὺ χαρίσου.
Ποῦ νὰ τόβρου τὸ φλουράκι
ποὖμαι ἕνα φτουχὸ πιδάκι;
Κατέβα κάτ' κὶ ἄνοιξε
τὴν πόρτα σ' τὴ γαρένια
ἔχου δυὸ λόγια νὰ σὶ πῶ
κ' ἐκεῖνα ζαχαρένια.

Ὁ Μαϊστριανὸς τραγουδᾶ καὶ χορεύει πηδηχτὰ καὶ χαίρεται τὴν ξενιασιά. Τὰ τραγούδια του εἶναι ὑπολείμματα τραγουδιῶν. Τὰ περισσότερα κατεστραμμένα, μὰ πάντα ἔχουν καὶ σώζουν κάτι ἀπὸ τὴν παλιά τους ὁμορφιά. Συχνὰ ἀπαντᾶ κανεὶς στὰ Θρακικὰ τραγούδια τὸ τραγούδι τοῦ Ἁγιγιώργη ἢ τῆς Ρωμιοπούλας, ποὺ τὸν παρακαλεῖ, φεύγοντας τὸν Τοῦρκο ποὺ τὴν ἀγάπησε, νὰ τήνε κρύψη:

— Ἁγιγιώργη μου κρύψε, κρύψε μι καὶ μένα
γιὰ νὰ σἀνάψω δυὸ κηριὰ κὶ δυὸ χρυσὲς λαμπάδις.
Ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα κὶ κρύψανε τὴν κόρη.

Μὰ καταφθάνει τὸ παλληκάρι στἄλογο καβάλλα καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἅγιο:

— Ἁγιγεώργη μ' φανερέ, φαινέρωσε τὴν κόρη,
νὰ φέρου οὐκάδις τὸ κηρὶ ἁμάξια τοὺ λιβάνι
κὶ μὶ τὰ βουβαλοτόμαρα νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι.
Νὰ βαφτιστῶ στὴ χάρη σου νὰ βάλου τὄνομά σου.

---

1) Βλ. θέμα ἀριθ. 28.

Τὸ παλληκάρι ὁ Ἁγιγιώργης τὸ προσέχει, τ' ἀκούει δεόμενο κι ἀνοίγουν τὰ μάρμαρα καὶ βγάλανε τὴν κόρη. Ἔτσι ἡ κόρη γίνεται αἰχμάλωτη τοῦ Τουρκόπουλου. Ἡ κόρη, ὅπως λέγει τὸ τραγούδι, ἔβγαλε μιὰ φωνὴ ἀπελπιστικὴ καὶ εἶπε:

— Ἀκοῦστε χῶρες καὶ χουριά, ἐκκλησιὲς καὶ μοναστήρια
ποιὸς ἄλλους κι ἅγιους δίγνουμος, μὰ σὰν τὸν Ἁγιγιώργη
νὰ φανερώνει τὶς Ρωμιὲς ἀπὰ σὲ Τούρκου χέρια.

Καὶ ἐπιλέγει:

Ἔτσι εἶνι μάτια μου, ἔτσι ὅπου ἀγαπᾶ καὶ χάσει
τοῦ φαίνιτι νὰ τρελλαθῆ κὶ τὰ βουνὰ νὰ πιάση.

Τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ ὑπάρχουν πολλὲς παραλλαγὲς καὶ φαίνεται ὅτι ἦταν γενικὰ ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια, ποὺ τραγουδιώτανε συχνά, καὶ καντοῦ τῆς Θράκης. Ἄλλως τε ὁ Ἁγιγεώργης παραμένει συμπαθὴς τῶν Θρακῶν.[1]

3. Ἡ ἀ π α τ η μ έ ν η εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τραγούδια τῶν Μαϊστριανῶν. Ἀπαγγελόμενο ἁπλᾶ πάλι κάνει ἐντύπωση μόλα τὰ ψεγάδια του τὰ γλωσσικὰ καὶ τὴν ἰδιωματική του καταγραφή.

— Στὴν παρακάτου γειτονιὰ στὴν παρακάτου ρύμη
ἐκεῖ κάντανε μιὰ γριὰ κάνταν κἔνας γέρους.
Κάνταν κἔνα κακὸ σκυλὶ κἔν ὄμορφου κουρίτσι
κουρίτσι κρυφαγκάστρουτου κὶ κρυφαγκαστρουμένου
Στοὺ παραθύρι κάντανε τὶς μῆνες λουγαριάζει
τί μῆνα ἰγκαστρώθηκε, τί μῆνα θὰ τοὺν κάνει
Νοέβιρι, Δεκέβιρι, Γιννάρι κὶ Φλεβάρη
Ἀπρίλι μὲ τὰ χόρτα σου κὶ Μάη μὲ τὰ λουλούδια
— Ὤχ Μάη, ἂς τοὺν ἐμάγιβγις τοὺ νέου ποὺ μὶ γάπα
ὅπου μὶ γάπα, ἔλιγι: ἀγάπη δὲν ἀρνιέται
κὶ τώρα μἀπαρνήθηκε σὰν καλαμιὰ στοὺν κάμπου.
Θιρίζουν, παίρνουν τοὺν καρπὸ κἡ καλαμιὰ ἀπουμνίσκει
δίνουν φωτιὰ τὴν καλαμνιά, μαυρολογᾶν οἱ κάμπους.
Ἔτσι καὶ γὼ καρδίτσα μου, μαύρη σκουτινιασμένη
Κάνου νὰ τοὺν κατιραστῶ, μὰ πάλι τὸν λυποῦμι
μὰ στὸν Θεγὸ τοὺν ἔρριξα κι ὅ,τι ἂν τοὺν μέλλ' ἂς πάθη.
Ἀπὸ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῆ κὶ χαμηλὰ νὰ πέση
σὰν τοὺ γυαλὶ νὰ ραγιστῆ, σὰν τοὺ κηρὶ νὰ λυώση
νὰ βγάλη ἑξῆντα δυὸ βγατὰ κὶ ξῆντα δυὸ γιαράδες
δέκα γιατροὶ νὰ πουλιμοῦν κὶ δέκα μαθητάδις
κὶ γὼ διαβάτρα νὰ γινῶ, ποὺ κεῖ γιὰ νὰ περάσω.

Τὸ τραγούδι εἶναι δραματικὸ στὴν ἔκφρασή του καὶ δίνει τὸ μέτρο τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ποὺ ἠμπορεῖ καὶ ἐκφράζει τὰ πιὸ δυνατὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου.

1) Βλ. Ὁ ἁγιγιώργης τοῦ μητρ. Κορυτσᾶς Κουρίλα. Εὐλ. σειρὲς Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ.

4. Τ ἀ π ο κ ρ ι ά τ ι κ α τραγούδια τοῦ Μαΐστρου εἶναι ἐντυπωσιακὰ καὶ χρησιμοποιοῦνται γιὰ χορό. Σᾶς δίνουμε ἕνα δεῖγμα, ἀγαπητοὶ Θρακιῶτες γιὰ νὰ δοκιμάσετε τὴ σημασία τους.

Μιὰ καλὴ νοικοκυρὰ
εἶχι ἄντρα μυλουνὰ
ἄντρας τσ' πάγινι στοὺν μύλου
κείν' κοιμούνταν μὶ τοὺν φίλου.
Φεύγει ἡ ἄντρα τσ' ἀποὺ τοὺ μύλου
βαστᾶ ἕνα κουμμάτι ξύλου
Ποῦ νὰ τούν' κρύψ' τοὺν φίλου
τὸν μαζώνει ἕνα κβάρι
καὶ τοὺν βάνει μέσ' τἀμπάρι
Γιὰ δγιὲς ἡ διαβουλιμένους
ποὺ διουλιάζει μέσ' τἀμπάρι
βρίσκει τοὺν φίλου ἕνα κβάρ'
τοὺν ἀρχεύγει στοὺ κιφάλ'
— Μὴ τούνε χτυπᾶς τοὺν φίλου
κὶ δὲ φταίγει αὐτὸς οὔ φίλος
φταίγει τοὺ σπίτ' ποῦνι στοὺ σουκάκι
Ἔκλαιγ' τοὺ πιδί μας
ἦρτι γιὰ νὰ τοὺ μερώσι
ἔκατσι νὰ ξημερώσι

Τὸ τραγούδι εἶναι πάγκοινο ἀλλὰ πάντοτε εὐχάριστο καὶ τερπνὸ γιὰ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὶς δικαιολογίες τῆς γυναίκας.

5. Ἀλλὰ καὶ τὰ τ ρ α π ε ζ ι κ ὰ τραγούδια εἶναι πολὺ συχνά. Τὰ τραγουδοῦν πάνω στὸ τραπέζι καὶ συνήθως τὰ τραγουδᾶ ἕνας - ἕνας μὲ συνοδεία τῆς λύρας ἢ τῆς γκαΐντας. Εἶναι συνήθως τὰ τραγούδια δραματικὰ καὶ ἱστοροῦν ἐπεισόδεια τραγικὰ τῆς ζωῆς τοῦ χωριοῦ.

Μνιὰ συννεφιασμένη μέρα καὶ μνιὰ σκουτεινὴ βραδυὰ
γύρσε βάρκα ἄνου - κάτου ἰπνιγῆκαν δυὸ πιδιὰ
ἕνας ἤντανε οὐ Νῖκος τοῦ Θεόδωρου οὔ γιὸς
τἄλλου Ἀρμενάκι στὴν οὐμουρφάδα ξακουστός.
Ἡ μάννα του φωνάζει, τάζει λίρες καὶ φλουριὰ
γιὰ νὰ βγάλουνι τοὺ Νίκου ἀποὺ τὰ βαθειὰ νερά.
Τἀκούσανε στὴν Πόλη οὖλοι λυπηθήκανε
ὡς καὶ οἱ παρακόρες τὰ μαῦρα φορεθήκανε.

Τὸ τέλος τους εἶναι λυπητερό, ἔχει τσακίσματα, καὶ προκαλεῖ τὸ λυπηρὸ συναίσθημα.

6. Στὰ νυχτέρια, ποὺ μαζεύονται οἱ γειτόνισσες καὶ ἐργάζονται σἕνα σπίτι καὶ ἀφηγοῦνται ἀνέκδοτα καὶ παραμύθια, λένε καὶ τραγούδια. Ἕνα τραγούδι ἔχει θέμα τὴν κόρη τοῦ παπά.

Οὐ Γιάννης πάει στὸ βουνὸ νὰ μάσι παλληκάρια
ἔμασι κι ἀπομάζεψι τριακόσια παλληκάρια
ἑκατὸ ἦταν Βούλγαροι, οἱ ἄλλοι Ἀρβανιτάδες
— Ἄ-ντι νὰ πὰ πατήσουμι μέσ' τοῦ παπὰ τὸ σπίτι.
— Παπάμ' φαγιά, παπὰ μ' πιουτά, παπά μ' ἀρνιὰ ψημένα
παπά μ' τὴ θυγατέρα σου φέρ' να, νὰ μᾶς κεράσι.
— Ἡ θυγατέρα μ' δὲν εἶνι δῶ, πάει στοὺ μοναστήρι.

Κομμάτια φκιάσαν τὸν παπὰ κὶ κόψανε τὰ γένεια,
ἔκοψάν ντουν κὶ τὰ μαλλιὰ κἔβανά ντου φέσι
κὶ νάτηνε ποὺ ἔρχετι σὰ γῆλιος σὰ φιγγάρι
μπῆκι καὶ τσ' καλημεράει κὶ λέγ' καλῶς ὡρίστε
παίρνει ποτήρια κὶ κερνάει οὔλους μὲ τὴν ἀράδα,
οὔλοι τν' ἀρίχνουν μάλαμα κι οὔλοι μαργαριτάρια
οὐ Γιάννης οὐ διαβολουγιὸς διαμάντι δαχτυλίδι.

Τὸ τραγούδι παρ' ὅλα τὰ λυπηρὰ ἔχει καλὸ τέλος. Ὁ Γιάννης ἀρραβωνιάζεται, τὴν παπαδοπούλα καὶ δίνει αἴσιο τέλος στὴν ἀνταρσία του μὲ τὰ τόσα του παλληκάρια.

Ὅπως ἀκούσαμε τὰ τραγούδια τοῦ Μαΐστρου τῆς Θράκης εἶναι σημαντικά. Τραγουδιοῦνται ἀνοιχτόκαρδα καὶ εἶναι τῆς συναισθηματικότητος τοῦ λαοῦ ἐκφράσεις κ' ἐκδηλώσεις ποὺ ἡ κατανόησή του δημιουργεῖ τοὺς χορούς.

Ἀπὸ τὰ Σχοινιὰ τῆς Κομοτινῆς, ὅπου ξαναστήθηκε καὶ ξαναζεῖ τὸ Σαμμακόβι τῆς Ἀνατολ. Θράκης, τὸ περισπούδαστο αὐτὸ χωριό, ποὺ ἦταν ἕνα Ἐθνικὸ προπύργιο τῆς Ρωμιοσύνης, κατέφθασεν ἐδῶ στὰς Ἀθήνας ἡ κυρὰ Ἄννα Βρεττοῦ. Ἦρθε νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν κόρη της, νἀναπνεύση ἀνάμεσα στἀγγόνια της, νὰ χαϊδέψη πρόσωπα καὶ κεφάλια, καὶ νὰ κλάψη τυραγνισμένη γιὰ τὰ περασμένα.

Ἀνησυχοῦσε νὰ γνωρίση ἐδῶ τὸν κ. Καβακόπουλο, ποὺ ἐκπέμπει τὰ Θρακικὰ τραγούδια, ποὺ τὰ λατρεύει καὶ τἀκούει μαγεμένη στὴν Κομοτινή. Μᾶς συνάντησε στὴ Νέα Φιλαδέλφεια, ὅπου πήγαμε νὰ τὴ γνωρίσουμε καὶ νὰ γνωρίση τὸν διευθυντὴ τῶν Θρακικῶν Λαϊκῶν Μελωδιῶν.

— Ἐσεῖς παιδιά μ', εἶπε, μᾶς τρελλάνατε κεῖ ἐπάνω μὲ τὰ τραγούδια μας. Ποιός σᾶς τὰ μαθαίνει; Ἐσεῖς τὰ τραγουδᾶτε καλύτερα ἀπὸ μᾶς.

— Ἐμεῖς καλά, σᾶς ἐκπέμπουμε τὰ Θρακικὰ τραγούδια, μὰ σύ, κυρὰ Βρεττοῦ, δὲ θὰ μᾶς τραγουδήσης, μερικὰ νὰ τἀκούσουμε, νὰ τὰ γράψουμε καὶ νὰ τὰ τραγουδήσουμε ὅσο εἶσαι ἐδῶ;

— Νὰ σᾶς τραγουδήσω παιδιά μ', ἂν καὶ ἡ ψυχὴ κἡ καρδιά μου εἶναι πληγωμένη. Γιὰ χατῆρι σας θὰ τραγουδήσω.

Στὸ φιλόξενο σπίτι καὶ συγγενικό της τὴν φιλοτιμοῦν καὶ τῆς ὑποδείχνουν τραγούδια ποὺ νὰ μᾶς τραγουδήση. Κι' αὐτὴ ἀνοίγει τὴ σουβλερὴ φωνή της, καὶ τὴν ὑψώνει μὲ ὁμορφιά. Εἶναι γερασμένη ἀλλὰ μαθημένη στοὺς σκοπούς:

—Σένα στενὸ σοκκάκι, σὲ κάστρο φοβερὸ
γι ἄνα Κατερινάκι γίνεται φονικό
— Ἀ σὲ σκοτώσω σκύλα, σκύλα Κατερινιώ,
σὲ εἶδα ποὺ κοιμώσουν μὲ τὸν ζαμπιτιανό.

Ἀθῆναι, 19.2.54

32.— ΤΟ ΠΟΙΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν κόσμον τῶν Θρακῶν, πηγάζει καὶ τὸ τραγούδι. Τώρα ποὺ τὸ μελετοῦμε καὶ τὸ ἐξετάζουμε καὶ τὸ ἐξονυχίζουμε ἐξάγουμε πολλὰ συμπεράσματα ὑπὲρ αὐτοῦ. Δὲν ὑπάρχει λαός, φυλή, ἔθνος, ποὺ δὲν τραγουδεῖ. Ἀλλὰ ὑπάρχει διαφορὰ στὸ ποιὸν τῶν τραγουδιῶν ποὺ δημιουργεῖ καὶ τον τρόπον ποὺ τὸ τραγουδεῖ. Ὅταν ἀκούης ἕνα Μωραϊτικο ἢ Στερεολλαδίτικο τραγούδι, συνεπαίρνεσαι ἀπὸ τοὺς λαρυγγισμοὺς καὶ τὴν ποικιλία τῶν μεταπτώσεών των. Αἰχμαλωτίζεσαι ἀπὸ τὴν ἔξαρση καὶ τὸ πάθος τοῦ μέλους ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατέχονται οἱ τραγουδιστές, σὰν νὰ χύνωνται οἱ λαρυγγισμοὶ ἀπὸ καταρράχτες καὶ θραύωνται ὄχι μέσα στὰ νερά, ἀλλὰ θὰ ἔλεγες πάνω σὲ βράχια, ἀτσαλένια. Αὐτὴ ἡ χτυπητὴ σειρὰ ἀπὸ ἀνεβοκατεβάσματα φθόγγων μὲ δίγοργα καὶ τρίγοργα καὶ τετράγοργα, ποὺ θέλουν λαρύγγι ἀτσαλένιο, εἶναι ὁ χείμαρρος, ποὺ σὲ συνεπαίρνει. Τὸ τραγούδι τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Δωδεκανήσων εἶναι ἄλλο τελείως πρᾶγμα. Ἐκεῖ δὲν ἔχει μάχες Τιτάνων καὶ Λαπήθων. Ἐκεῖ στὰ νησιὰ ὑπάρχει ὁ τόνος ὁ ὁμαλός, ὁ πολιτισμένος, ὁ κατακτητικός, ποὺ ὅλα τὰ γλυκαίνει καὶ τὰ ἐκφράζει ὁμαλά, γλυκά, καὶ ἥμερα. Τὰ Κυκλαδίτικα τραγούδια καὶ τὰ Δωδεκανησιακὰ εἶναι σὰν βελοῦδο στρωτά. Ἔχουν τσακίσματα, ποὺ θέλουν λυγίσματα φωνῆς μελωδικῆς. Δὲν ἔχουν καμμιὰ τραχύτητα καὶ πολύγοργα, εἶναι πανάρχαιες μελωδίες ποὺ καλλιεργοῦνται καὶ κάθε τόσο ἐκπέμπονται γλυκύτερες, μελωδικώτερες.

Οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες εἶναι κάτι παρόμοιο, ἀλλὰ τὶς χαρακτηρίζει μιὰ ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη, μιὰ βυζαντινὴ ὑμνωδιακὴ συγκίνηση κ' ἐκφραστικότητα.

Ἂν θὰ θέλαμε νὰ ἐρωτήσουμε: — Ποῦ τέλος πάντων σώζονται τὰ ἀρχαϊκὰ μοτίβα τοῦ τραγουδιοῦ, θὰ λέγαμε. Στὴ Θράκη. Ἂν ἡ Πόλη — ἡ βασιλεύουσα — εἶναι ἑστία τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως, ἡ Θράκη ποὺ τὴν περισφίγγει, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ὁ χῶρος, ὅπου ὑπάρχει διάχυτη αὐτὴ ἡ παράδοση, ὅπως εἶναι διάχυτη σ' ὅλα τὰ εἴδη τῆς δημιουργίας τῆς Βυζαντινῆς. Οἱ Θρᾶκες ποὺ ἀρχίζουν τὰ γλέντια τους πρῶτα μὲ τροπάρια, δὲ μπορεῖ νὰ μὴ τραγουδοῦν, ὅπως τραγουδοῦν καὶ ψάλλουν ὑμνωδίες. Τὸ ἡρωϊκὸ τραγούδι τῶν ἀναστενάρηδων εἶναι διθυραμβικὴ μελωδία ἐκκλησιαστική. Κεντρίζει τὰ ἐσωτερικὰ χορευτικὰ καὶ ρυθμικὰ τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖα καὶ τὸν καλεῖ νὰ τραγουδεῖ τὸν ἅγιο μαζὶ καὶ νὰ χορεύει:

— Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικροκωνσταντῖνος, εἶναι ἕνα ἡρωϊκὸ τραγούδι, ἀλλ' ἔχει μέσα του τὴν ἐκκλησιαστικὴ μελωδία. Εἶναι πηδηχτὸ μαζὶ καὶ κατανυχτικό. Μὴ δὲν εἶναι ἕνα τέτοιο ἐκκλησιαστικὸ τό: «Ἡσαΐα χόρευε, ἡ Παρθένος ἔσχεν ἐν γαστρί», πού, ὅταν ψάλλεται γίνεται κύκλιος χορὸς γύρω στὴν ἁγία Τράπεζα, ὅταν χειροτονεῖται ἱερέας, ἀρχιερέας ἢ διάκονος, ἢ ὅταν οἱ στεφανούμενοι νεόνυμφοι χορεύουν τὴν ὥρα τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου;

Τὸ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι ξεχωριστὸ πρᾶγμα, τὸ χαρακτηρίζει ὄχι πομπικὸς λαρυγγισμός, ὄχι ὁ πολεμικὸς οἶστρος τῆς μάχης, ὅπως τὸ Μωραΐτικο τραγούδι, ἀλλὰ ἡ ὁμαλότητα, ἡ κατάνυξη τὸ πάθος καὶ σὲ συνεπαίρνει τὸ ποιόν του καὶ ἡ γλυκύτητά του, ποὺ τὴν δανείζεται ἢ ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν ὑμνωδία, ἢ ὁ ἱεροψάλτης ἀπὸ τὸ λαό. Γι' αὐτὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε πὼς τὸ Θρακικὸ τραγούδι εἶναι ἕνα βυζαντινὸ τροπάρι. (Βλ. μελέτημα Ε.Θ.Μ. ὑπ' ἀριθ. 40 Πολυδ. Παπαχριστοδούλου).

Ἀθῆναι 5.5.54

33.— Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, τὴν καταγραφή τους καὶ τὴν ἐκπομπὴ ἀπὸ τὸν Ἐθνικὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμό, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποκομίζουμε καὶ τὴν ἑξῆς ὠφέλεια: Ἀπο τὴν κριτικὴ τῶν μελωδιῶν πολλὲς ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς ἁπλὲς λαϊκὲς μελωδίες, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση, ποὺ βλέπει ὁ παρατηρητής, τῆς ἀστικῆς τάξεως, ποὺ τὴν μελωδία τὴν πηγαία τὴν παραλλάσσει καὶ τὴν ἀνακατεύει τόσο, ὥστε ἡ ἀγνὴ λαϊκὴ μελωδία νὰ παίρνη τέτοια μεταβολή, ποὺ γίνεται ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὸ μελετητὴ τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν εὐκολώτατα, ἀκόμα κι ἀπὸ τὸν ἀκροατή.

Στὰ ἀστικὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτὸ γίνεται εὐκολώτερα. Τὸ σχολειὸ ὅπου καλλιεργεῖται ἡ μουσικὴ ὡς μέσο ἐκπαιδευτικό, εὔκολα μιὰ λαϊκὴ μελωδία ὑφίσταται τὴν ἐπίδραση τοῦ σχολικοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ λογία ἐπίδραση θίγει πολλὲς φορὲς τὶς βασικὲς ἀρετὲς τῆς λαϊκῆς μελωδίας σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ δὲν ἀναγνωρίζεις τὸ λαϊκὸ τραγούδι καὶ νομίζεις πὼς ἀκοῦς κάτι καινούργιο, ποὺ πηγάζει μέσ' ἀπὸ τὴν ἀστικὴ κοινωνία καὶ ποὺ εἶναι δημιουργήματά της. Αὐτὴ ἡ λογία παράδοση μᾶς κατέστρεψε ἄπειρα λαϊκὰ τραγούδια. Οἱ συλλογεῖς συλλέγοντας τοὺς στίχους ἑνὸς τραγουδιοῦ συχνὰ ἀσυνείδητα παρενέβαλλαν στίχους δικούς των ἢ διώρθωναν στίχους χωλούς, νομίζοντας ὅτι ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς παρεμβολῆς γιὰ τὴν συμπλήρωση ἢ ἀποκατάσταση ἑνὸς στίχου. Τὸ ἴδιο καὶ χειρότερο ἔγινε μὲ τὴ μελωδία πολλῶν τραγουδιῶν, ποὺ ὑπέστη ἀνεπανόρθωτη βλάβη ἀπὸ τὴ μεταλλαγὴ τῆς μελωδίας, ὅπως εἶπα ἀσυνείδητα.

Αὐτὴ ἡ καταστροφὴ λαϊκῶν μελωδιῶν εἶναι κοινότατο πρᾶγμα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι σήμερα στὴν ἀστικὴ κοινωνία βρίσκουμε λαϊκὰ μοτίβα πολλὰ νὰ τραγουδιοῦνται, ἀλλὰ τραγουδισμένα φαίνονται πολὺ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν λαϊκή τους πρώτη μορφή, ποὺ εἶχε κατασταλάξει στὴ μνήμη καὶ στὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ, ποὺ ὁ ἴδιος δημιουργεῖ καὶ τοὺς στίχους καὶ τὸ μέλος. Ἀφίνω δὲ τὶς ἐπεξεργασίες τῶν συνθετῶν μας καὶ τῶν ἀναριθμήτων διασκευαστῶν.

Ὁ Δ. Βογαζλῆς, λαογράφος τῆς Βορείου Θράκης εἶχε τὴν ἔμπνευση νὰ κάμη μιὰ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κ. Βακαλό-

πουλου στὴ Φιλιππούπολη, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν 11ον τόμο τῶν Θρακικῶν. Τὰ τραγούδια αὐτὰ 40 - 45 τὸν ἀριθμὸ εἶναι συλλεγμένα ἀπὸ τὸ στόμα ἀνθρώπων τῆς ἀστικῆς τάξεως, τῶν ἐμπόρων καὶ ἀρχόντων τῆς ἐποχῆς. Τὰ τραγουδοῦν γυναῖκες ἀρχόντισσες ὡς κειμήλια παλαιὰ τῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Ὅπως ὅμως τραγουδήθηκαν καὶ καταγράφηκαν δείχνουν πόσο ἀπέχουν ἀπὸ τὴν πρώτη τους μορφὴ τὴν πηγαία, ὅταν ὁ λαὸς στὰ γλέντια του τὰ τραγουδοῦσε μὲ τὴ φυσικὴ ἐκείνη λαϊκὴ ἔκφραση. Στὸ στόμα τῶν ἀρχοντισσῶν τὰ τραγούδια αὐτὰ πῆραν τὴ σχολικὴ καὶ λογία ἔκφραση, ποὺ τόσο ἐπιδροῦσε στὴν ἐποχὴ ἐκείνη μέσ' ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου.

Συνέβαινε δὲ καὶ τὸ ἑξῆς: Τραγούδια τοῦ σχολείου συμπαθητικά, συχνὰ τραγουδισμένα στὸ σχολεῖο, γίνονταν πολὺ λαϊκὰ μὲ τὸ συχνοτραγούδισμα κι ἔτσι, ἔμπαιναν κι αὐτὰ μέσα στὰ λαϊκὰ μὲ τὴ διάδοση ποὺ ἔπαιρναν στὸ κάθε σπίτι. Τέτοια τραγούδια ἔχουμε στὴ Θράκη πάμπολα. Τὰ τραγούδια εἶναι χορευτικά, σατυρικά, σκωπτικά, κλέφτικα, ἱστορικά, κι ἀνάγονται στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ὁπότε ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ εἶχε μιὰ ἔντονη ἔκφραση καὶ δημιουργηκότητα μὲ τὰ αὐστηρότατα ἔθιμά της ἢ καὶ τὶς κοινωνικὲς παρεκτροπές της, ποὺ τὶς ἀποθανάτιζε μὲ τὸ τραγούδι. Ἀπὸ τὴ συλλογὴ αὐτή, ποὺ εἶναι ἀξιολογώτατη, ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν Καβακόπουλο Παντελῆ θὰ σᾶς τραγουδήση ἕνα τραγούδι τοῦ 19 αἰῶνα. Τὸ «Χαρῆτε σεῖς οἱ νέοι».[1]

Ἀθῆναι 11.5.54

34.— ΤΑ ΗΡΩΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Θράκη γεωγραφικὰ βρίσκεται στὸ περιβάλλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στὴ Βυζαντινὴ περίοδο ἦταν τὸ προπύργιο τῆς βασιλευούσης. Ὅλοι οἱ βάρβαροι λαοί, ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ βορρᾶ, γιὰ τὸ Βυζάντιο, τὴ Θράκη λεηλατοῦσαν γιὰ νὰ φθάσουν στὰ σύνορα τῆς πρωτευούσης. Καὶ γιὰ νὰ ἀνακοπῆ ἡ δύναμή τους οἱ Θρᾶκες ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδρομὲς ὅπως βεβαιώνει ἡ Ἱστορία. Ἀπὸ τὸν Αἷμο ὡς τὴν Προποντίδα στὴ Βυζαντινὴ περίοδο δόθηκαν χιλιάδες μάχες καὶ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων χάθηκαν. Ὅταν πάρθηκε ἡ Πόλη κιό Ἑλληνισμὸς ἔπεσε σὲ δουλεία, παντοῦ ἀλλοῦ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν συνθηκολόγησε, ἀλλὰ μὲ τὰ ὅπλα στὸ χέρι ἀγωνιζότανε γιὰ τὴν ἐλευθερία, κατεφεύγοντας στὰ βουνά, ἐνῶ στὴ Θράκη δὲ μπόρεσε νὰ προβάλη ἀντίσταση, οὔτε ἁρματωλοὶ καὶ κλέφτες δημιουργήθηκαν. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ζώντας δουλεία βαρειὰ ἀγωνίζονταν τοὐλάχιστον νὰ ἐπικρατῆ οἰκονομικῶς ἐργαζόμενος τὰ ἐπαγγέλματα ἐκεῖνα, ποὺ τοῦ ἔδιδαν τὴ δύναμη αὐτή. Ἔτσι βλέπουμε ὅτι, ἐνῶ ἡ πάλη κατὰ τῆς δουλείας δημιουρ-

1) Σήμερα στὸ Σουφλὶ ἕνας δάσκαλος ντόπιος ποὺ ξέρει εὐρωπαϊκὴ μουσική, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰ τραγουδᾶ μέ... τετραφωνία ἢ διφωνία καταστρέφοντας τὸ πνεῦμα τῆς δημοτικῆς μουσικῆς. Ἂς μὴ τὸν κατονομάσω. Τὴ θεωρία μετέφερε καὶ στὴν Ἀμερική.

γοῦσε καὶ ποίηση ἀρματολική, ποὺ ὑμνοῦσε τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους κατὰ τῆς τυραννίας, στὴ Θράκη δὲν ὑπῆρχαν παρόμοια δημοτικὰ τραγούδια. Ἐλάχιστα ὑπάρχουν μόνο. Τὰ τραγούδια τὰ ἀρματολικὰ καὶ ἡρωϊκὰ ἔρχονταν ἀπ' ἄλλοῦ, μὲ τοὺς θαλασσινούς, ποὺ ἐμάνθαναν στὰ ταξίδια τους καὶ τὰ τραγουδοῦσαν γυρίζοντας στὶς Μαυροθαλασσίτικες πατρίδες τους (Ἀγχίαλο, Σωζόπολη, Μεσέμβρια κι ὅλη τὴν παραλία), ἢ στὶς Αἰγαιοπελαγίτικες σὰν τὴν Αἶνο ἢ καὶ στῆς Προποντίδος (Μάδυτο, Καλλίπολη, Ραιδεστό, Σηλύμβρια κλπ.). Ὥστε τὰ ἡρωϊκὰ τραγούδια μας εἶναι μᾶλλον πανελλήνια, ποὺ μὲ τοὺς θαλασσινοὺς ἔφθαναν στὴ Θράκη. Ὅσα δημιουργήθηκαν κατὰ καιροὺς εἶναι μᾶλλον ἀσήμαντα. Τέτοια εἶναι τοῦ Κωστὴ Ἰγνάτογλου, τοῦ Τσάνταλη, καὶ μερικὰ ἄλλα, ποὺ ἐδημιουργήθηκαν λίγο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἰγνάτογλου εἶναι κάτι σὰν τὸν Ρήγα. Ὑβρισμένος ἀπὸ ἕναν Ὀθωμανό, τὸν κατέσφαξε κἐπῆρε τὰ βουνά. Σχηματίζοντας ἕνα μικρὸ καπετανᾶτο, ἄρχισε ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν τυράννων. Οἱ κατακτητὲς τὸν ὠνόμασαν «Ὁ μικρὸς Μοσκόβ», δηλ. ὁ μικρὸς Ρῶσσος. Τὸ τραγούδι λέγει:

Πότε θὲ νἄρτ' ἡ ἄνοιξη, νἀρθῆ τὸ καλοκαίρι
Κωστή, Κωστή μου Τσάνταλη,
ὅπου ἀνθίζουν τὰ βουνά, καὶ πρασινίζει ὁ κάμπος,
νὰ βγάλω τὰ ποδήματα, νὰ βάλω τὰ τσαρούχια,
νὰ πάρω τὸ τουφέκι μου, νὰ βάλω τὸ σπαθί μου,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, τῆς Στράντζας τὰ μπαλκάνια
καὶ νὰ σουρίξω κλέφτικα, νὰ μαζωχτοῦν οἱ κλέφτες
νὰ πιάσω Τούρκους ζωντανούς, στὴ σούγλα νὰ τοὺς ψήσω,
νὰ διῶ Ἑλληνικὸ φυτὸ κῦστερα ἂς πεθάνω.

Τἀνδραγαθήματα τοῦ Ἰγνάτογλου τραγουδήθηκαν μὲ τρία - τέσσαρα τραγούδια. Ἕνα λέγει:

Ἰγνάτογλους ὁ Βόϊβοντας τοὺς Τούρκους θανατώνει,
καὶ τοὺς Ρωμιοὺς ἅμα ἀκούει πλαλεῖ καὶ τοὺς γλυτώνει.

Ὅλη ἡ παλληκαριὰ τοῦ Ἰγνάτογλου ἐξελίχθηκε στὰ βουνὰ τῆς Στράντζας, ὅπου ὑπῆρχαν λημέρια ἀξιόλογα. Οἱ Θρᾶκες ἔχουν μικρὴ ἀνάμνηση τῶν ἀνδραναθημάτων τῶν φιλελεύθερων παιδιῶν της. Ἂν ἡ Θράκη δὲν ἠμπόρεσε νὰ κρατήση κλεφτουργιά, κ' ἔχει νὰ ἐπιδείξη πολὺ ὀλίγα ἀνδραγαθήματα κλέφτικα, ὅμως ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἄλλου εἴδους ἀνδραγαθήματα οἰκονομικὰ καὶ πνευματικά, ποὺ μαὐτὰ ὑπέσκαπτε στὰ χρόνια τῆς δουλείας τὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, καὶ ἔκαμνε τοὺς κατακτητὰς ὑποχείριους.

Στὰ τραπεζικὰ — τῆς τάβλας — τραγούδια, ἔχουμε τὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα. Στὸ τραπέζι ἐπάνω πίνοντας οἱ Θρᾶκες ἐνθυμοῦνται τέτοια τραγούδια καὶ τὰ τραγουδοῦν ἀργά, τσακιστά, παθητικά. Τέτοιο ἕνα εἶναι τὸ Βλαχόπουλο, ποὺ λέγει:

Ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουνε, κι ἀντάμα τραγουδοῦνε

μαζὶ ἔχουν τοὺς μαύρους των σἔνα σταῦλο δεμένους,
Τοῦ Κώστα τρώγει σίδερα τοῦ Γιάννη τὰ λιθάρια
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.

Μᾶς τὸ τραγούδησε ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης, μὲ βαθὺ αἴσθημα ἡρωϊκό, ὅπως παιδὶ τἄκουσε ἀπὸ τοὺς μεγάλους, στὸ Διδυμότειχο καὶ Καρωτή.

Ἀθῆναι, 14.5.54

35.— ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΙΝΟΥ

Ἡ Αἶνος εἶναι πανάρχαια Ἑλληνικὴ πολιτεια στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἔβρου ποταμοῦ τῆς Θράκης. Πάντοτε ὑπῆρξεν Ἑλληνική. Ἀπὸ τὰ 1922 εἶναι Τουρκοχῶρι ἄσημο. Ἡ Αἶνος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου πασίγνωστη ὡς ἐμπορικὴ καὶ πολιτισμένη πολιτεία, ἐδημιούργησεν πολιτισμό. Στὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἤκμαζε κι αὐτή. Στὰ χρόνια ὅμως τῆς Τουρκοκρατίας ἔπεσε σὲ δουλεία, ἀλλὰ ὁ ναυτικός της λαὸς ταξιδεύοντας, καὶ κερδίζοντας δὲν τὴν ἄφησε νὰ ξεπέση. Ἔτσι στὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τὴν βρίσκουμε νἄναι ἀκμαία, θαλασσομάχα, πλούσια καὶ πατριωτικὴ ἑστία, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ ἔσφυζε. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις της τὶς λαϊκές, ἦταν καὶ τὸ τραγούδι. Σήμερα σώζονται κάμποσα λαϊκὰ τραγούδια, ποὖναι καὶ θαλασσινὰ καὶ καμπίσια. Κυρίως εἶναι θαλασσινά, γιατὶ τὸ λιμάνι της πάντοτε εἶχε μεγάλη κίνηση, κι ἐλεύθερο μέσα στὸ Αἰγαῖο χρησίμεψε στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, σὰν τροφοδότρα πηγὴ τῶν θαλασσομάχων, ποὺ ξεσηκώθηκαν νὰ δημιουργήσουν τρόπαια πολεμικὰ μέσα στὶς ἑλληνικὲς θάλασσες.

Ἔτσι τὸ τραγούδι τὸ λαϊκὸ πάντα βρῆκε ἀπήχηση στὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ ἡ Αἶνος ἔγινε τὸ σχολεῖο τῶν δημοτικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, ἀπ' ὅπου ἐξεπέμποντο στὰ πέρατα τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ καλόιγχα σὰν τροπάρια Βυζαντινὰ τραγούδια της:

— Κάθονταν βασιλοπούλα καὶ τρεμούλα στὸ κορμί.
στοῦ γιαλοῦ τὰ κάγκελα Μοῦρθε γράμμα ἀπὸ τὴν Πόλη
—Νούρ τὸν γκεμιτζῆ φωνάζει. καὶ φερμάν' τοῦ βασιλιὰ
— Ἔλα πάνω γκεμιτζῆ. νὰ χαλάσουμε τὴ Σάμο,
— Ἄφ(ι)σέ με, βασιλοπούλα καὶ τὴν ἔρημη Μωριά.
κἔχω ζάλη στὸ κεφάλι

Ἡ ποίηση τῆς Αἴνου εἶναι ἁπλῆ ἐκφραστική, λιτὴ καὶ ζωντανή.

— Δῶ στὸ μαχαλά μας μιὰ ψηλὴ λιγνή,
ἔχει μαῦρα μάτια κι ἄγγελου κορμί,
Μάννα της τὴν δέρνει, καὶ τὴν τυραγνεῖ
—Πές μοι κόρη μ' πές μοι, ποιός σὲ φίλησε;
Τοῦ παπᾶ ὁ Γιάννης ὁ Γραμματικός;
— Μὴ μὲ δέρς νενέκα, γὼ θὰ σὲ τὸ πῶ...

Στὴ συλλογὴ τοῦ Παπαμανασείδη, ποὺ δημοσιέψαμε στὸν Γ' τόμο τοῦ

«Ἀρχείου Θράκης» βρίσκουμε παντοειδῆ τραγούδια μὲ τὴ μουσική τους. Περιέχει τὰ τραγούδια σὲ πολλὰ μέτρα καὶ ποικίλα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τραγουδιοῦνται ἀπὸ τὸ λαὸ στὰ γλέντια, στοὺς γάμους, στὰ βαφτίσια, στὴν ἀγάπη. Νά, ἕνα τῆς ἀγάπης:

— Κόρην ἀγαπᾶς ξανθὴ καὶ μαυρομμάτα,
δώδεκα χρονῶν, κι' ἥλιος δὲν τὴν εἶδε,
καὶ ἡ μάννα της Κανέλλα τὴν φωνάζει
Κανελλόριζα τῆς Κανελλιᾶς τὸ ἄνθι
φούντα τῆς μηλιᾶς τὰ μῆλα φορτωμένη.

Πολὺ ἐκφραστικὸ εἶναι τὸ παράπονο τοῦ νεκροῦ:

— Μηλιά μου, ποῦσαι στὸν γκρημνὸ τὰ μῆλα φορτωμένη
τὰ μῆλα σου λιμπίστικα, μὰ τὸν γκρημνὸ φοβοῦμαι.
— Καὶ σὰν φοβᾶσαι τὸν γκρημνὸ ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι
— Τὸ μονοπάτι μὲ ἔβγανε σὲ μιὰ ρημοκκλησίτσα,
γλέπω μνημόρια περισσά, πολλὰ μνημόρια ἀντάμα
κι' ἕνα μικρὸ παράμνημα ξέχωρα πὸ τὰ ἄλλα,
δὲν πρόσεξα τὸ πάτησα ἀπάνω στὸ κεφάλι.

Στὴν Αἶνο στὸν καιρὸ τῆς ἐπαναστάσεως διεδραματίσθηκαν πολλὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα. Ἐκεῖ γεννήθηκαν ὁ Ἀντώνιος Βιζβίζης καὶ ἐκεῖθε ἄρχισεν τὰ θαλασσινά του κατορθώματα. Κ' ἐνῶ ἔχουν περάσει στὴν ἱστορία, τὰ κατορθώματά του, δυστυχῶς ὡς τώρα, δὲν βρήκαμε τραγούδια νὰ ἱστοροῦν τὰ γεγονότα αὐτὰ καὶ νὰ τραγουδιοῦνται. Φαίνεται ὅτι στὴ Θράκη τὸ κλέφτικο καὶ πολεμικὸ τραγούδι δὲν ἔπιασε ποτέ.

Ὡς τόσο ἀπὸ τὴν ποικιλία τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Αἴνου θἀκούσετε τρία τραγούδια ἀπὸ τὸν «Αἰνίτικο χορὸ» ἀπὸ τὴ χορωδία τῶν θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν καὶ ὀργάνων μὲ τὴν διεύθυνσι τοῦ κ. Καβακοπούλου Παντελῆ.

1) Ἀλησμονῶ καὶ χαίρομαι 2) Κόρην ἀγαπῶ 3) Ἡ Ματένια τρώγει ψάρι 4) Αἰνίτικος χορός.

Ἀθῆναι, 31.7.53

36.— ΠΑΛΙ ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ὁ Χριστιανισμός, ποὺ συνδέεται τόσο στενὰ μὲ τὸν ἐθνικό μας βίο, ἐδημιούργησε στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἤθη κι' ἔθιμα ποὺ συγγενεύουν μὲ τὰ παλαιά, ἑορταστικά, ἔξοχα εὐχάριστα, καὶ συμπαθητικὰ θέσμιά μας.

Ἡ κάθε γιορτή, ποὺ ἐπαναλαμβάνεται κάθε χρόνο τακτικά, γιὰ νὰ ἐνισχύεται ὁ σύνδεσμός μας πρὸς τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ Θρησκεία, καὶ μᾶς ἐπαναφέρει στὴν εὐχάριστη ὥρα τῆς ἐπαναλήψεώς της, συνδέθηκε μὲ τόσα εὐχάριστα ἔθιμα, ὥστε μ' αὐτὰ τὸ κάθε σπίτι παίρνει τὴ γιορταστική του μορφή, ποὺ γεννᾶ τὴ χαρά. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα δημιούργησε παραδόσεις θλιβερὲς γιὰ τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὡς τὴν ὥρα τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Χρι-

στὸς πάσχει, σταυρώνεται, πεθαίνει στὸ σταυρὸ ἐπάνω, ἀλλ' ἀνασταίνεται γιὰ νὰ μᾶς μεταδώση τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν 'Ανάσταση. Καὶ ἡ ψυχή μας ἀγάλλεται καὶ γιορτάζει σὰν τὴν ἄνοιξη. 'Ωραῖα ἔθιμα δημιουργήθηκαν σ' ὅλο τὸν χριστιανικὸ κόσμο, μὰ περισσότερο στὸν 'Ελληνισμό, ποὺ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μεγάλη γιορτὴ τῶν Χριστιανῶν ποὺ πλημμυρᾶ τὴν ψυχὴ τῶν λαῶν ἀπὸ τὴν ἄδολη χαρὰ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Ὅλα μέσα στὴ φύση παίρνουν μέρος στὴ γέννησή του. Ὁ οὐρανὸς ἀγάλλεται, ἡ φύση συγκλονίζεται, τἀστέρια συμμερίζονται τὴ χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ κινοῦνται στὸ στερέωμα πιὸ πολὺ λαμπερά. Τ' ἀστέρι τῶν μάγων φεγγοβολᾶ καὶ δρασκελίζει τὸ στερέωμα γιὰ νὰ σταθῆ πάνω ἀπὸ τὴ φάτνη ὁδηγὸς τῶν μάγων.

Οἱ ἄνθρωποι ψάλλουν τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ ποὺ λάμπει μέσα στὴ φάτνη σὰν «ἥλιος» σὰ «φεγγάρι». Καὶ τἀνθρώπινα συναισθήματα ξεύρουμε πὼς πάντοτε ἐκφράζονται μὲ τραγούδια ἑορταστικὰ ἢ λυπηρὰ κατὰ τὴν ὥρα.

Γι' αὐτό, σ' αὐτὸ τὸ χαροποιὸ γεγονός, ὁ ἄνθρωπος ἐδημιούργησε τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ ἔθιμα, γιὰ ν' ἀποδείξη τὴ χαρὰ ποὺ τὸν πλημμυρᾶ. Αὐτὴ ἡ πλημμυρισμένη χαρὰ ἐξοφλεῖται μὲ ξεσπάσματα λυρικὰ τῆς ψυχῆς, μ' ὡραῖες εὐχές, μ' ὡραῖα τροπάρια, μὲ ὡραιότατα τραγούδια, ποὺ τὰ ὀνομάζουμε κάλαντα. Τὰ κάλαντα εἶναι τραγούδια, ὁμαδικὰ ψαλλόμενα, ἀπὸ παιδιὰ καὶ μεγάλους, καὶ μὲ συνοδεία ὀργάνων. Τὸ περιεχόμενό τους εἶναι ἡ χαρά. Εἶναι τὸ τραγούδισμα τῶν γύρω μας καὶ τῶν συναισθημάτων μας.

Στὴ χριστιανικὴ κοινωνία, ἄλλοτε τὰ παληὰ χρόνια, ὁ ἱερέας ἦταν ὁ πνευματικὸς ὁδηγὸς τοῦ ποιμνίου του. Αὐτὸς καθοδηγεῖ τὸ λαὸ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ σὰν παληὸς προφήτης, εὐλογεῖ, βοηθεῖ, συμβουλεύει τὸ ποίμνιό του ποὺ τὸ παραστέκει μὲ αὐταπάρνηση. Στὸν παπὰ προστρέχει ὁ λαὸς στὶς χαρές του καὶ στὶς στεναχώριες του, στὶς λύπες τους, στὶς ἀρρώστιες του. Αὐτὸς παρεμβαίνει στὴν ἐκκλησία καὶ δέεται «ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸς βαφτίζει, μυρώνει, θάβει, δέεται γιὰ τοὺς πάντας. Σ' αὐτὸν στρέφεται ἡ σκέψη τοῦ λαοῦ καὶ σ' αὐτὸν πρῶτα τρέχει ἡ ὁμάδα, βαστῶντας τὸ φανάρι, μόλις δύση ὁ ἥλιος, τὸ τριάγκλι καὶ τὴ γκάϊντα, νὰ τραγουδήση:

— Παπάμ' γιατί μοσκοβολᾶς, παπάμ' γιατί μοσκεύεις;

Καὶ κεῖνος ἀπαντᾶ:

— 'Η μάναμ' ὅταν μέκανε, κι ὅταν μὲ κοιλοπόνα,
μοσχότρωγε ἀπ' τὸ πουρνό, μόσχο τὸ μεσημέρι

'Αλλὰ καὶ στὸν ἄρχοντα στρέφεται ὁ λαός, ὁ ἄρχοντας — ἡ παληὰ δωδεκάδα — οἱ γέροντες εἶναι αὐτοὶ ποὺ φυλάνε τὰ θέσμιά μας γερά. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ διαφεντεύουν τὸ λαό. Κι' ὁ λαὸς τοὺς τιμᾶ, τοὺς ἀγαπᾶ καὶ τοὺς σέβεται καὶ τοὺς καλανδίζει. 'Η γνώμη του ἔχει κῦρος καὶ προκαλεῖ σέβας.

— 'Αφέντη μου, στὴν τάβλα σου χρυσῆ καντῆλα φέγγει

δίχως ἁλέσου (ἅλυσίδα) κρέμεται, δίχως τὸ λάδι καίει.

Ἔτσι μὲ τὴ σειρὰ τραγουδεῖ τὴν κυρά, τὴν ἀρραβωνιασμένη, τὸν ἀρραβωνιαστικό, τὸ παλληκάρι. Τὰ ἤθη κἔθιμα τῶν Χριστουγέννων καὶ τὰ κάλαντα τῆς Θράκης εἶναι πανελλήνια.

Τὰ Θρακικά, ὅπως καὶ τοῦ κάθε τόπου, ἔχουν τὸ δικό τους χρῶμα. Αὐτὰ τὰ γιορταστικὰ κάλαντα ἀπόψε σ' ἀνάμνηση τῆς χαμένης μας πατρίδος Θράκης θὰ σᾶς τραγουδήσουμε.

Ὁ νοῦς ὅλων μας καὶ ἡ σκέψη μας, ἂς στραφῆ στὶς πατρίδες μας τὶς χαμένες, ὅπου σήμερα οὔτε ἡ γλῶσσα μας ἀκούεται, οὔτε οἱ καμπάνες μας ἠχοῦν, οὔτε οἱ ἐκκλησιές μας γιορτάζουν φεγγοβολημένες Χριστουγεννιάτικα. Ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν ζωντανὰ μέσα στὴν ψυχή μας, ποὺ πρέπει νὰ δέεται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πολύπαθης φυλῆς μας.

Ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν Μελωδιῶν μὲ τὸν κ. Π. Καβακόπουλο θὰ σᾶς τραγουδήση τὰ κάλαντα.

1) Κάλαντο Σουφλιώτικο 2) Κάλαντο Ὀρτάκιοϊ 3) Κάλαντο Ἀδριανουπολίτικο 4) Κάλαντο Αἰνίτικο 5) Κάλαντο Σαμμακοβιανὸ 6) Κάλαντο Μαδύτου.

Ἀθῆναι, 25.12.53

37.— ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΤΔΙ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΤΡΟΠΑΡΙ

Φαίνεται ὅτι τὸ Θρακικὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει μιὰ μεγάλη ὁμοιότητα καὶ συγγένεια μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι — τὴ Βυζαντινὴ δηλαδὴ μελωδία. Ἡ Θράκη ἀπὸ τὸν Αἷμο ὡς τὴν Προποντίδα ἦταν ὁ προμαχώνας τῆς βασιλευούσης στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ἡ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξελλίσσονταν σύμφωνα μὲ τῆς πρωτευούσης τὶς ἐκδηλώσεις. Ἐκεῖνο ποὺ ἐδημιουργοῦνταν μέσα στὴν Πόλη, εὐκολώτερα διαδίδονταν στὴ Θράκη, παρὰ ἀλλοῦ. Ἔτσι τὸ Βυζαντινὸ μουσικὸ πνεῦμα κυριαρχοῦσε παντοῦ στὴ χώρα αὐτή, κι ὁ λαὸς γνώριζε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ψαλμοὺς καὶ ἀνεμίγνυε τὸ τραγούδι μὲ τὴ μελωδία τὴν ἐκκλησιαστική. Τραγούδια λαϊκὰ ἐδημιουργοῦνταν πάνω σὲ μελωδίες τροπαρίων καὶ τροπάρια ἐκκλησιαστικὰ πάνω σὲ μελωδίες τραγουδιῶν. Γνωρίζουμε ὅλοι ὅτι οἱ λαϊκοὶ μελωδοὶ ἦταν καὶ ἐκκλησιαστικοὶ μελωδοί. Γνώριζαν νὰ συνθέτουν ἐκκλησιαστικὲς ὑμνωδίες, ἀλλὰ καὶ λαϊκὲς μελωδίες πάνω σὲ μοτίβα λαϊκά, γιατὶ τὸ ὕφος τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τὸ ὕφος τοῦ τροπαρίου εἶχε πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα. Οἱ ἄγνωστοι συνθέτες λαϊκῶν μελωδιῶν συνθέτοντας λ.χ. ἕνα τραγούδι τοῦ γάμου, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ καταφύγουν κατὰ τὴ δημιουργία τους σὲ ἐκκλησιαστικὲς μελωδίες. Τὰ τόσα τροπάρια τοῦ γάμου ὅλα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ διάθεση, ἔδιναν στὸ δημιουργὸ τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, τὴν εὐκολία νὰ συνθέση ἕνα τραγούδι ἀνάλογο μὲ τὴν περίσταση. Στὸν ἀποχωρισμὸ τῆς νύφης, τὸν παντοτεινὸ ἀπὸ τὸ πατρικό της σπίτι, δημιούργησαν τραγούδια ὑπέροχα, ποὺ μὲ τὴν συγκίνηση ποὺ γεννοῦν,

γίνονταν ἀσπαστὰ ἀπὸ τὸ λαὸ ὅλο καὶ τραγουδιόνταν μὲ μεγάλο πάθος καὶ συγκίνηση. Ἔτσι τὰ τραγούδια τοῦ γάμου εἶναι ἀριστουργήματα λαϊκῆς τέχνης, ποὺ συγκινοῦν ἰσάξια μὲ ἀντίστοιχα τροπάρια τῆς ἱεροτελεστίας τοῦ γάμου. Τὸ τραγούδι τῆς ἐξόδου τῆς νύφης ἀπὸ τὸ σπίτι, ὅπου εἶδε τὸ πρῶτο φῶς τοῦ ἡλίου, γιὰ τὴν ἐκκλησία, εἶναι συγκινητικώτατο. Εἶναι πραγματικὰ ἕνα καλλιτέχνημα:

— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίν' τ' ἀηδόνι...

Οἱ ἔπαινοι, ποὺ δίδονται στὴ νύφη, εἶναι ἀριστουργηματικοί. Εἶναι δίστιχα ὡραῖα μὲ πλήρη ἔννοια, δίστιχα δεκαπεντασύλλαβα ὁμοιοκατάληκτα ποὺ συνηθίζονται πολὺ στὶς Κυκλάδες, στὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τὰ νησιά της τοῦ Αἰγαίου:

— Ὅσες χαρὲς κι ἂν γύρισα δὲν εἶδα τέτοια νύφη
νἄχη τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστῆθι.

Στὴ Θράκη κατὰ τὸν γάμο γίνονταν καὶ μιὰ ἱεροτελεστία τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ κ ι ν ι ά σ μ α τ ο ς. Ξαίρουμε πὼς τὴ νύφη τὴν πήγαιναν στὸ λουτρὸ ἢ τῆς κίνιαζαν — τῆς ἔβαφαν μὲ κίνα — τὰ πέντε δάχτυλα. Ἕν ἀριστούργημα εἶναι τὸ τραγούδι τοῦτο, σωστὸ βυζαντινὸ τροπάρι.

— Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου, στὰ πέντε δάχτυλά σου.

Ὁ Θρακικὸς λαὸς ἔχει ἐξαιρετικὴ ἀγάπη στὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Γνωρίζει ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτὰ ὅλες τὶς ἀκολουθίες. Γνωρίζει νὰ ἐλέγχη τοὺς ψαλτάδες, ἂν ἐκτελοῦν σωστὰ ἢ ὄχι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα. Στὰ γλέντια του πάντοτε ἄρχιζε μὲ ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, καὶ κατέληγε στὰ λαϊκὰ τραγούδια, πάντοτε μὲ τὸ ἴδιο ὕφος, μὲ τὴν ἴδια ἔμπνευση. Οἱ ψαλτάδες εἶναι παιδιὰ τοῦ λαοῦ, ποὺ ἀπὸ μωρὰ συνηθίζουν τὴν ψαλμωδία καὶ τὸ τραγούδι. Ἑπομένως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀνακατώνουν τὸ τραγούδι, ποὺ δημιουργοῦν, μὲ τὸ τροπάρι. Ἔτσι αὐτὴ ἡ ἀλληλεπίδραση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τροπαρίου μὲ τὸ λαϊκὸ τραγούδι, καταφαίνεται στὰ δημιουργήματα τοῦ ἀγνώστου ποιητῆ καὶ δημιουργοῦ λαϊκῶν μελωδιῶν. Εἶναι πολὺ θλιβερὸ ποὺ δὲν ἔγινεν ἀκόμη περισυλλογὴ καὶ καταγραφὴ τῶν μελωδιῶν αὐτῶν σ' ὅλη τὴν ἔκτασή της.

Τώρα θ' ἀκούσετε τρεῖς λαϊκὲς μελωδίες τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν περιφέρεια Καλλιπόλεως, Μαδύτου καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί... — Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου... — Σ' ὅσες χαρὲς κι ἂν γύρισα... — Ἐγὼ εἶμαι ὀρφανὸ παιδί... — Δός μοι μαννέμ' τὸ χέρι σου.

Ἀθῆναι, 8.1.54

38.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Τὸ Διδυμότειχον τῆς Θράκης εἶναι μιὰ ἀρχαία πολιτεία. Ἡ ἱστορία της μᾶς εἶναι ἄγνωστη καὶ γιὰ ὅσα λέγονται γι' αὐτὴν ὑπάρχουν διαφωνίες. Τὸ

Διδυμότειχον ὡς πόλις ἐδοκίμασε πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἀλλὰ ὅσα κι ἂν ὑπέστη, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμός της, ὅπως καὶ ὁλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας, οὐδέποτε ἐξαφανίσθηκε. Γι αὐτὸ καὶ σώζονται τὰ ἤθη κι ἔθιμά της ἁγνά, τὰ θέσμιά της ἑλληνικώτατα καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ λαοῦ της ἀκατάλυτες ἀπὸ αἰώνων. Ὁ λαὸς τῆς περιφερείας Διδυμοτείχου δὲν ἔπαυσε καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ τελῇ παληὲς συνήθειες, παληὰ ἔθιμα καὶ νὰ ὁμιλῇ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἁγνὴ καὶ καθαρή.

Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας εἶναι τὸ λεγόμενον βόρειο ἰδίωμα, ποὺ τὸ ἀκούει κανεὶς παντοῦ. Σ' ὅλα τὰ λαογραφικὰ κείμενά τους, τὰ παραμύθια, τὶς παραδόσεις, τοὺς μύθους, σ' ὅλες τὶς παροιμίες καὶ τὰ λογοπαίγνια ἀκοῦς τὸ λαὸ νὰ ὁμιλῇ ἔτσι. Καὶ τὰ τραγούδια τους, καὶ στὸ Σουφλί, τραγουδιῶνται ἢ ἀπαγγέλλονται μὲ τοὺς ἰδιωματισμοὺς τοὺς γλωσσικοὺς τοῦ βορείου ἰδιώματος. Ὅπως λ.χ.:

Σαράντα μέρις σαράντα νύχτις τὶς ἀποστόλοι, τὶς ἀρχαγγέλοι
κι' ἡ Παναγιά μας κοιλοπονοῦσι Κι ὡς που νὰ πάνι κι ὡς ποὺ νὰ ἔρτνι
κοιλοπονοῦσι, παρακαλοῦσι κ' ἡ Παναγιά μας ξιλιφτιρώθκι...

Τὰ τραγούδια τους ἔχουν ἕνα ἐξαιρετικὸ δούλεμα. Εἶναι πολὺ ἐκφραστικά. Ἂν δὲν ἔχουν ποιὸν θαυμάσιο, ἔχουν ἔκφραση ζωηρή, ποὺ κλίνει πολὺ πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι. Ξεχωρίζουν σὲ τ ρ α π ε ζ ι κ ὰ δηλ. τραγούδια, ποὺ τραγουδιοῦνται πάνω στὸ τραπέζι. Εἶναι ἀργόσυρτα κι ἀνάγονται σὲ παλληκαριές, ὅπως λ.χ. τὸ τραγούδι τοῦ Βλαχόπουλου. Ἐπίσης χ ο ρ ε υ τ ι κ ά, ποὺ εἶναι ἀξιόλογα γιὰ τὸ ρυθμό τους καὶ τοὺς λαρυγγισμούς τους. Πλέον ἀξιόλογα εἶναι τὰ σκωπτικά τους τραγούδια, ποὺ ἡ μουσική τους μὲ τὸ νόημα εἶναι συνυφασμένη μὲ θαυμάσιο τρόπο, ὥστε ἀκούοντάς τα αἰσθάνεται ὁ ἀκροατὴς εὐχαρίστηση καὶ ἱκανοποίηση.

Τὰ τραγούδια γενικὰ τῆς Δυτικῆς Θράκης ποὺ εἶναι δική μας, ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη τριγύρω στὴν Πόλη ἔχει ἄλλες ἐκδηλώσεις στὸ τραγούδι. Τὸ τραγούδι ἐκεῖ ἤτανε πιὸ δουλεμένο, πιὸ μελωδικό, πιὸ μαστορικό. Θαρρεῖς καὶ οἱ λαϊκοὶ μελωδοὶ κατάρτιζαν τὶς μελωδίες τους μὲ μιὰ συναισθηματικὴ καλλιεργημένη βαθειά. Τὰ τραγούδια τῆς Δυτικῆς Θράκης, ὅπως τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τοῦ Σουφλίου, ἔχουν μιὰ τραχύτητα ἀνάλογη μὲ τὴ λαϊκὴ ψυχή. Ἡ τραχύτητα αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὶς συνθῆκες τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, ποὺ τοῦ δημιουργεῖ καταστάσεις ἀνάλογες. Ἐδῶ στὴν Ἀθήνα ζεῖ ἕνας ἱερέας ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Διδυμοτείχου. Ὁ ἴδιος, ἡ παπαδιά του, τὰ παλληκάρια του, τραγουδοῦν ὡραῖα Διδυμοτιανὰ τραγούδια ὅλης τῆς ἐπαρχίας. Τὰ παιδιά του, ἂν καὶ μορφωμένα σὲ σχολεῖα, παραμένουν μυημένα ὅμως ἀπὸ τὴν μητέρα τους, καὶ τραγουδοῦν ὡραιότατα τραγούδια λαϊκά. Τυχαίως πληροφορηθήκαμε τὴν ὕπαρξή της ἐδῶ. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἁγνὴ οἰκογένεια καταγράψαμε αὐτὰ ποὺ θ' ἀκούσετε παρακάτω. Εἶναι τραγούδια ποὺ μοσχομυρίζουν κάμπο καὶ βουνό, χαρὰ καὶ εὐτυχία. Εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ αἴσθημα κι' ἔχουν τὴ σφραγῖδα τοῦ ἁγνοῦ λαϊκοῦ

δημιουργήματος, γεμάτου πάθος, χωρὶς ψεγάδια κακόηχα ἢ παράφωνα. Ἔχουν τεχνικὰ ἀνεβοκατεβάσματα καὶ μεταπτώσεις ἁρμονικές.
Ἀθῆναι, 22.1.54

39.— ΕΞ ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΛΑΪΚΕΣ ΜΕΛΩΔΙΕΣ

Δὲν εἶναι πολλὲς ἡμέρες ποὺ ἐξετύπωσα ἓξ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, τὶς πρῶτες μελωδίες ποὺ τραγούδησεν ἡ καλλιτέχνις Σισίκα Δημητριάδου, πρὶν δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸν Ἀθηναϊκὸ Ἐθνικὸ Ραδιοφωνικὸ σταθμό.[1]

Τὶς μελωδίες αὐτὲς κατέγραψε στὸ πιάνο ἡ κ. Μαρία Παπασπυροπούλου καὶ συνώδεψε τὴν καλλιτέχνιδα στὴν ἐκπομπή της. Ἡ ἐκπομπὴ αὐτὴ εἶχε καλὴ ἐπιτυχία καὶ ἀγαθὴ ἀπήχηση στοὺς ἀκροατάς. Ἡ καλλιτέχνις τὶς μελωδίες αὐτὲς τὶς τραγούδησε καὶ στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Κομοτινὴ κι ὁ Θρακικὸς λαὸς συγκινήθηκε περισσότερο ἐκεῖ, γιατὶ πρώτη φορὰ ἄκουε τὰ τραγούδια του νὰ τραγουδιοῦνται ἀπὸ μιὰ καλλιτέχνιδα. Τώρα τὰ τραγούδια αὐτὰ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ κι ἄλλα πάμπολλα ἀνέλαβε καὶ κατέγραψε ὁ Παντ. Καβακόπουλος, ποὺ διευθύνει τὴν χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν. Ἡ χορωδία μὲ τὴν αὐστηρὴ προσήλωση, στὸ πνεῦμα τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ διευθυντοῦ της τὴν μουσικὴ σωστὴ ἀντίληψη, ἔμαθε κ' ἐκτελεῖ τὰ ἴδια τραγούδια μὲ ὅλο τὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ λαϊκὸ καὶ τὴν λαϊκὴ ἔκφραση. Τὰ τραγούδια ἐπῆραν μιὰ μορφὴ καθαυτὸ λαϊκὴ καὶ πηγαία. Νομίζεις ἀκούοντας ὅτι βρίσκεσαι στὴ Θράκη κι ὅτι ἀκοῦς τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ λαοῦ κι ὅτι Θρᾶκες τραγουδοῦν τὰ τραγούδια τους σ' ἕνα βαθμὸ καλύτερο πειθαρχίας μουσικῆς καὶ ἐκτελέσεως. Νομίζεις ὅτι βρίσκεσαι σὲ χορὸ λαϊκό, ὅπου τὸ βῆμα κι' ὁ ρυθμὸς τῶν ποδιῶν εἶναι ἕνα μὲ τὸ ρυθμὸ τῶν τραγουδιῶν στὴν ἔκφραση κ' ἑρμηνεία. Κι ἀκόμα νομίζεις ὅτι καὶ τὸ ὕφος τὸ Θρακικὸ πρὸς παντὸς ζωντανεύει ἀκέραιο καὶ ὅτι αὐτὸ ἐκφράζεται στὴν ἐντέλεια ἀπὸ ἐντόπιους Θρᾶκες.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ σήμερα εἶναι κτῆμα ὄχι μόνο τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἑτοιμάζονται δὲ καὶ πρὸς ἔκδοση σ' ἕνα μεγάλο καὶ κομψὸ τεῦχος, γιὰ νὰ παραδοθοῦν, σὰν λαογραφικὰ προϊόντα στὴν πρώτη τους μορφή, στὰ χέρια τοῦ πεπειραμένου τεχνίτη, ποὺ θὰ τὰ ξαναπλάση καὶ θὰ τὰ ἐπεξεργασθῆ τεχνικῶς. Τὰ τραγούδι' αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ θέματα, ποὺ θὰ συμπληρωθοῦν ἀπὸ τὸν συνθέτη καὶ θ' ἀναπτυχθοῦν γιὰ νὰ σχηματίσουν τὸ ὑλικὸ τῆς καθαρῆς ἐθνικῆς λαϊκῆς τέχνης.

Γνωρίζουμε ὅτι ἔτσι ἐργάζονται ὅλοι οἱ λαοί, ποὺ προηγοῦνται στὴ μουσικὴ τέχνη. Οἱ Νορβηγοὶ λ.χ. καὶ οἱ Ρῶσσοι μὲ τοὺς μεγάλους των μουσικοὺς ἡγέτες, ἐδημιούργησαν τὶς μουσικὲς σχολές των ἀπὸ τὶς ὁποῖες δημιουργήθηκαν οἱ μεγάλοι τους συνθέτες, ποὺ εἶναι γνωστοὶ στὸν κόσμον ὅλο, καὶ καλλιεργοῦν νυχθημερὸν τὴν συνθετική τους δύναμη γιὰ μεγάλα ἔργα ἐθνικά.

1.) Βλ. δημοσίευμα 27 Ἐτ. Θρ. Μελετῶν: ἓξ Θρακικὲς μελωδίες.

Ἡ φιλοδοξία μας νὰ ἐκπέμπουμε Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες εἶναι ἀπώτερη καὶ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι τὴν φαντάζεται κανένας. Μὲ τὴν συλλογή, καταγραφὴ καὶ μουσικὴ ἐπεξεργασία τῶν Θρακικῶν Λαϊκῶν μελωδιῶν, φιλοδοξοῦμε καὶ κάτι πολὺ σπουδαιότερο. Φιλοδοξοῦμε μιὰ βάση ἑλληνικῆς ἐθνικῆς Σχολῆς, ὅπου θὰ φυτρώση καὶ θἀναπτυχθῆ ἐθνικὴ λαϊκὴ τέχνη.

Τώρα ἡ χορωδία Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν Παντ. Καβακόπουλο, θὰ σᾶς τραγουδήση τέσσαρα διαλεχτὰ τραγούδια ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶναι ὅλου τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ δουλεμένα ἔτσι, ποὺ μὲ τὴ συνοδεία τῶν ὀργάνων νὰ δίνουν ἕνα μουσικὸ ἄρτιο μελώδημα. Εἶναι ἀπὸ τὰ τραγούδια ποὺ ἑτοιμάζεται ἡ ἐκτύπωσή τους μὲ τὴ δική μου ἐπιστασία κι ἐπιμέλεια'.
'Αθῆναι 18.1.54

40 — ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΟΡΤΑΚΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Λίτιτσα τῆς Δυτικῆς Θράκης εἶναι παλαιὰ πολιτεία ποὺ σήμερα λέγεται 'Ορτάκιοϊ. Τὸ 'Ορτάκιοϊ τὸ κατέχουν οἱ Βούλγαροι καὶ δὲν γνωρίζω πῶς τ' ὀνομάζουν, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τῆς περιφερείας μετανάστεψαν στὴν ὑπόλοιπη Θράκη μεταφέροντας τὰ ἔθιμά τους καὶ τὶς συνήθειές τους καὶ τὰ θέσμιά τους σὰν ἀγρότες, καὶ τὰ προφορικὰ μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τὰ τραγούδια τους. Στὴν πολιτεία αὐτή, ποὺ οἱ ἀγρότες πλεόναζαν, ἐγίνετο μιὰ ἑορτὴ λαϊκὴ θρησκευτικὴ μεγάλης σημασίας μὲ τὄνομα ὁ Μπέης ἢ ἀρχαιοπρεπῶς: Τὰ Δημήτρια. Τὸ ἔθιμο τοῦτο εἶναι πανάρχαιο καὶ σχετίζεται μὲ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ, ποὺ σχετιζόταν μὲ τὴν εὐκαρπία, — τὴν καλοχρονιά — τὴν καλὴ ἐσοδεία. Εἶναι μιὰ ἀναπαράσταση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς γιορτάζοντας εὔχεται τὴν εἰρήνη λέγοντας: «Καλὰ μπερεκέτια». Γιὰ τὴν ἑορτὴ χρειάζεται ὁ βασιλιὰς τῆς ἡμέρας, οἱ ἄρχοντες, ὁ Μπέης, ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία πάνω στὸ λαὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα καβαλλάρης. Ἡ διάρκεια τῆς γιορτῆς εἶναι ἕνα εἰκοσιτετράωρο καὶ λήγει, ἀφοῦ ἐκλεγῆ ὁ νέος ἄρχοντας, ποὺ θὰ προεδρεύση γιὰ τὸν ἑπόμενο χρόνο.

Αὐτὴ ἡ ἀγροτικὴ ἑορτὴ γίνονταν καὶ στὴν 'Ανατολικὴ Θράκη, στὴν ἐπαρχία Βιζύης μὲ τοὺς «Καλόγηρους». Τὴν ἑορτὴ περιέγραψε ὁ Γ. Βιζυηνὸς πρὸ ἑβδομῆντα χρόνια. Τὴν περιγραφὴ αὐτὴ διεπίστωσε μεταβαίνοντας ὁ ἴδιος ἐκεῖ καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος καὶ θρησκειολόγος Ντῶκινς, καθηγητὴς στὴν 'Οξφόρδη. Τέτοιες ἑορτὲς ὑπάρχουν καὶ γίνονται καὶ στὴ Σκύρο λ.χ. ποὺ δείχνει, ὅτι ἦταν πανελλήνιες καὶ ἀφοροῦν τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πῶς τώρα σώθηκαν ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθιμα περισσότερο στὴ Θράκη, αὐτὸ τὸ ἐξηγοῦμε ἀπὸ τὴν ὀρεινὴ καὶ δασώδη διάπλαση τοῦ ἐδάφους της, ὅπου δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσχωρήση ἐπιδρομεύς. Ἔτσι ὁ λαὸς ὁ Θρακικὸς στὰ σημεῖα αὐτὰ τῆς πατρίδος του, ἔμεινεν ἀνενόχλητος ἀπὸ ξένα ἔθιμα καὶ διε-

1) Στὸν τόμ. 21 'Αρχ. Θρ. Θησ. ἐκτυπώθηκε κι ὁ τόμος Α' τῶν μουσικῶν αὐτῶν κειμένων.

τήρησε τὰ πανάρχαια ἰδικά του ἄθικτα κι' ἀλώβητα, καὶ πανόμοια πρὸς τ' ἀρχαῖα. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ Θρακικὰ ἀ ν α σ τ ε ν ά ρ ι α, χριστιανικὸ ἔθιμο μαζὶ καὶ ἐθνικό, παλαιότατο, σχετιζόμενο μὲ τὸ Διόνυσο, τὸ Θεὸ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἀγροῦ.

Ὅλα αὐτὰ τ' ἀγροτικὰ ἔθιμα συνοδεύονται καὶ μὲ ἡρωϊκὰ τραγούδια, ποὺ ἔχουν ὕφος διθυραμβικὸ καὶ ἡρωικό, καὶ εἶναι καὶ χορευτικά. Ἀναφέρονται κυρίως στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ προστάτη τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Θρακικὸς λαὸς τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο τὸν θεωρεῖ προασπιστὴ τῆς θρησκείας, γιατὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ ὑπεστήριξε τὴν ἐπικράτησή της καὶ τὴν καθιέρωσε ἐπίσημο. Τὸν συνδέει ὡς ἅγιο καὶ τὴ μητέρα του Ἑλένη, ποὺ εὗρε τὸν τίμιο σταυρό. Καὶ οἱ ζωγράφοι τοὺς ζωγραφίζουν μαζὶ ἔχοντας στὸ μέσο τὸ σταυρό, ποὺ ὕψωσαν στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔτσι τοὺς τραγουδεῖ καὶ μαζὶ χορεύει.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος
μικρὸν τὸν εἶχ' ἡ μάννα του μικρὸν τὸν ραβωνιάζει
μικρὸν τὸν ἦρθε μήνυμα στὸν πόλεμον νὰ πάγη
νύχτα σελώνει τἄλογο, νύχτα τὸ καλυβώνει
βάν' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες.

Ὅλες οἱ ἀγροτικὲς γιορτὲς γίνονται μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξη καὶ καταλήγουν στοὺς γνωστοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες μὲ ἑλλανοδίκες καὶ κριτές, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων ὅπως τὸ πένταθλο: Τὸ πήδημα, τὸ λιθάρι, τὸ δρόμο, τὴν πάλη τ' ἀκόντιο. Στὸ πάλαιμα τοῦτο πάλαιαν πολλὰ ζεύγη παλαιστῶν. Ἡ πάλη ἐκφράζει συμβολικὰ τὶς φυσικὲς σχέσεις, ὅπως μᾶς τὸ λέει ὁ Ἡσίοδος στὴ Θεογονία, τῆς Δήμητρος, θεᾶς τῆς γεωργίας, καὶ τοῦ Ἰασίωνος, τοῦ μόνου θνητοῦ ἐραστοῦ της, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγέννησε τὸν πλοῦτον. Ὅλα αὐτὰ συνοδεύονταν ἀπὸ χορὸ σεμνό, ἀλλὰ διθυραμβικό. Τὸ μῆλο ἦταν τὸ σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ποὺ μετὰ τὴν ἐκλογή του ἔπαιρνε ὁ νέος ἄρχοντας ἀπὸ τὸν παλαιό. Ἡ Θράκη παρέμεινε ἡ Ἑστία τῶν παιλαιῶν λατρειῶν, ὅλων τῶν συμβολικῶν ἐκφράσεων τῆς ψυχῆς, καὶ χώρα, ὅπου ἐσώθησαν οἱ ἀγροτικὲς θρησκευτικὲς λατρεῖες, τόσο ζωντανὲς καὶ ἐκφραστικές, ὥστε παρευρισκόμενος κανεὶς νομίζει, ὅτι ἀναζωντανεύει τὸ προαιώνιο παρελθόν.

Ἀθῆναι 14.5.54

41. — Ο ΧΡΟΝΗΣ ΑΗΔΟΝΙΔΗΣ

Ἡ προσπάθειά μας νὰ μεταδίδουμε τὶς Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες σιγὰ σιγὰ ἐδημιούργησε δυὸ ἀγαθά. Πρῶτα ἐξύπνησε μέσα στὴν ψυχὴ τῶν Θρακῶν τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ λαϊκό του τραγούδι, καὶ δεύτερο τοὺς ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ξανατραγουδήσουν καὶ πάλι τὰ μουσικά τους δημιουργήματα ποὺ εἶναι πηγαῖα, κατ' εὐθεῖαν Βυζαντινά.

Τώρα ἀρχίζουν οἱ Θρᾶκες ἀπὸ τὶς διάφορες περιοχὲς νὰ μᾶς προσκα-

λοῦν γιὰ νὰ καταγράψουμε καὶ τὰ δικά τους τραγούδια, τραγούδια γνήσια λαϊκὰ καὶ μὲ χρῶμα ντόπιο. Ἔτσι καταγράψαμε τὰ Μαδυτιανά, τὰ Διδυμοτειανά, τὰ Ὀρτακινά, τὰ Καλλιπολίτικα. Ἄνοιξαν τώρα οἱ κρουνοὶ τῶν λαικῶν μουσικῶν θησαυρῶν τῆς Θράκης σὰν ἀρτεσιανὰ φρέατα.

Ἂς δοῦμε τώρα γιατί δίνουμε ξεχωριστὴ προσοχὴ στὸ Θρακικὸ τραγούδι. Ἡ Θράκη βρίσκεται στὴν περιοχὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἔχει μεγάλη ἐπίδραση στὸν Θρακικὸ λαό. Ὁ λαὸς εἶναι πολὺ θρῆσκος, κατέχεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ κατάνυξη καὶ τὴν ὑποβλητικότητα τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Ἔτσι τὰ τραγούδια του εἶναι ἀργά, εἶναι ἐκφραστικά, παραστατικὰ σὰν μπαλάντες, ὅπου ὁ τραγουδιστὴς ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μελωδία του καὶ καλλιφωνία, μεταχειρίζεται καὶ ἄλλα ἔντεχνα μέσα, τὴν ἠθοποιΐα, δηλαδὴ καὶ τὴν κίνηση τοῦ προσώπου καὶ τῶν χεριῶν καὶ τοῦ κορμιοῦ ἀκόμα, γιὰ νὰ ἐκφράση τὸ συναίσθημά του πλῆρες, ποὺ πλημμυρεῖ τὴν ψυχή του καὶ συνέχει τὴν διάθεσή του βαθύτατα.

Ὁ νέος Χρόνης Ἀηδονίδης τοῦ Διδυμοτείχου, ποὺ τραγούδησε τὸ τραγούδι τοῦ Βλαχόπουλου στὴν περασμένη ἐκπομπή, θαρρεῖς καὶ ἀνέβηκε ἀπὸ τὸν ὑποβλητικὸ κόσμο τῶν παπούδων του. Τί μελωδία, τί τσακίσματα ἀλλὰ καὶ ἁπλότητα, κι ἔκφραση καὶ ποιόν! Τὰ διδάχτηκε ἀπὸ τὴ μάννα του.

Αὐτὴ τὴν ἔκφραση δὲν τὴν ἔχουν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια. Τὴν ἄκουσα καὶ τὴν ἐσημείωσα μόνο στὰ Κυκλαδικὰ τραγούδια ποὺ δὲ ξαίρω, γιατὶ διαφυλάττουν κι αὐτὰ κάποιο ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό, ποὺ τόσο μοιάζει μὲ τὸ Θρακικό.

Τὰ Θρακικὰ τραγούδια εἶναι ἕνας κόσμος ἄλλος. Εἶναι μιὰ ψυχικὴ ἔκφραση ἀπόκοσμη καὶ συγκινητικὴ — μάλιστα στὰ τραγούδια τῆς τάβλας ποὺ φέρνει δάκρυα καὶ ἀνεβάζει καημοὺς στὰ χειλη.

Τὸ Θρακικὸ ἐπίσης σκῶμμα εἶναι κάτι ἐξαίρετο καὶ ἔχουμε συλλέξει σκωπτικὰ πολλὰ ἐξαίρετα τραγούδια. Εἶναι τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ τὰ βαλλίσματα, ποὺ προκαλοῦν τὸ γέλοιο ἐκτελούμενα μὲ τὶς κινήσεις τῶν χεριῶν, τῶν ποδιῶν καὶ τὶς ἐκφράσεις τοῦ προσώπου.

Σήμερα ἡ χορῳδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, θὰ προσπαθήση νὰ σᾶς μεταδώση μερικὰ τραγούδια, ποὺ πράγματι περιέχουν τὸ νόημα τῆς ὁμιλίας μου. Εἶναι μαζευμένα μὲ προσοχὴ καὶ καταγραμμένα, σωστὰ ὅπως τραγουδιοῦνται, κατανυκτικὰ καὶ συγκινητικά.

Ἀθῆναι 15.4.54

42. — ΤΑ ΔΙΣΤΙΧΑ

Τὰ ἐξαίσια δίστιχα τῶν Κυκλαδιτῶν, οἱ Κρητικὲς μαντινάδες, τὰ περίφημα μπεγίτια τῆς Σερίφου, τῶν Σποράδων τὰ τσακίσματα πάνω στὸ χορὸ ὑπάρχουν ὑπέρκαλλα καὶ στὴ Θράκη. Αὐτὴ ἡ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἄφθαστη. Μόνον κατὰ τόπους ἔχουν μιὰ διαφορὰ τὰ δί-

στιχα αὐτὰ ἀνάλογη μὲ τὸ κλίμα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ζωῆς τῶν ἑλληνικῶν φύλων. Στὴ Θράκη συμβαίνει καὶ τὸ ἑξῆς ἀντίθετο ἀπ' ὅτι συμβαίνει λόγου χάρι στὴν Κρήτη. Στὴ Θράκη ὅταν τραγουδοῦν τὴ νύμφη στὴν ἔξοδό της ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι γιὰ τὴν ἐκκλησία πρὶν ξεκινήσει ἡ πομπή, τῆς τραγουδοῦν ἐπαινους μὲ δίστιχα. Δίστιχο πάνω στὸ δίστιχο συναδελφώνονται καὶ ὁ συλλογέας καταγράφοντάς τα βγάζει ἕνα τραγούδι λόγου χάρι: Ὅσες χαρὲς κι ἂν γύρυσα δὲν εἶδα τέτοια νύφη. Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἐξεταζόμενο καὶ στὸ στίχο καὶ στὴ μελωδία μᾶς ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ δίστιχα συναρμολογημένα μὲ τὸ πρῶτο πάνω στὴ μελωδία τοῦ πρώτου πάντοτε. Ὅταν ἡ νύφη περνάει τὴν ἐξώπορτα καὶ γιὰ τελευταία φορὰ ἀντικρύζει τὸ πατρικό της σπίτι, κλαίει μὲ θερμὰ δάκρυα καὶ προκαλεῖ δάκρυα καὶ στοὺς ἄλλους καὶ κάποτε κοπετοὺς καὶ θρήνους. Τότε ὁ τραγουδιστὴς τραγουδεῖ:

Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίνει τ' ἀηδόνι.

Καὶ τοῦτο τὸ τραγούδι εἶναι ἀπὸ δίστιχα συναρμολογημένο, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τὰ δίστιχα ἔχουν μιὰ ὑπόθεση: Τὸν ἀποχωρισμὸ καὶ μιὰ ἐσωτερικὴ ἑνότητα καὶ συγγένεια στὸ νόημα.

Ὅταν κινιάζουν τὴ νύφη, ὅταν δηλαδὴ τῆς βάφουν τὰ νύχια της μὲ κινά, τότε τὰ δίστιχα πολλαπλασιάζονται καὶ ἐκστομίζονται σὰν πολύτιμα πετράδια ποὺ τ' ἁρπάζει μονομιᾶς ὁ τραγουδιστὴς καὶ τὰ μελωδεῖ παθητικὰ ἢ πένθιμα ἢ κατανυχτικά.

Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου στὰ πέντε δάχτυλά σου

Τὸ ἕνα δίστιχο κοντὰ στὸ ἄλλο, σχηματίζουν σὰν μὲ ὄστρακα, ἕνα σφιχτοδεμένο τραγούδι λυπητερὸ ποὺ τραγουδιέται σὰν πλῆρες τραγούδι μ' ἀρχή, μέση, τέλος καὶ τὸ τραγούδι αὐτὸ γεννᾶ μιὰ λύπη ἢ μιὰ χαρὰ ἢ ἕνα συναίσθημα μικτό.

Σᾶς προσφέρομε ἕνα τέτοιο τραγούδι γιὰ ν' ἀντιληφθῆτε τὴ θαυμάσια ἑνότητα σκέψεως, ὑποθέσεως καὶ ἐκτελέσεως.

— Δῶσε με, μάνναμ' τὴν εὐχὴ σ' τώρα στὰ κνιάσματά μου
καὶ νὰ φκηστῆς καὶ τὸ γαμπρό, ποὺ θὰ σταθῆ κοντά μου.
Φχήσου με μάναμ' φχήσου με καὶ δῶσ' μου τὴν εὐχή σου
καὶ πὲς πὼς δὲν μὲ γέννησες δὲν μέκανες παιδί σου.

Τραγουδάει ἡ νύφη κλαίγοντας κι ὁ λαὸς ἀπαντᾶ:

Ἔλα Χριστὲ καὶ Παναγιὰ μὲ τὸ μονογενῆ σου
στ' ἀντρόγυνο ποὺ θὰ γενῆ νὰ δώκης τὴν εὐχή σου.
Τώρα νύφη στολίζεται καὶ βάνει τὰ χρυσά της
καὶ πάει νὰ πάρ' τὸ σταυραητὸ μέσα στὴν ἀγκαλιά της.
Ἄνοιξε στόμα μ' ἄνοιξε καὶ γλῶσσα μου μελένια
καὶ πὲς τραγούδια τ' νύφη μας γλυκὰ καὶ ζαχαρένια
ν' ἀρχίσω πὸ τὴν κεφαλὴ νὰ πῶ γιὰ τὰ μαλλιά σου
νὰ πῶ καὶ γιὰ τὸ μπόγι σου καὶ γιὰ τὴν ὀμορφιά σου.
Ἔχει μαλλιὰ σὰ θάλασσα καὶ μπόγι σὰν τὸ κῦμα
καὶ πρόσωπο σὰν Παναγιὰ ποὖναι μέσ' τ' ἅγιο Βῆμα.

Συνταιριασμένα δίστιχα, μὲ μιὰ ταυτότητα στὸ σκοπὸ ἀποκτοῦν ἐσωτερικὴ ἑνότητα καὶ γίνονται ἕνα ἔπαινος γιὰ τὴ νύφη ποὺ ξεπερνᾶ κάθε προσδοκία. Ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς νύφης εἶναι ἕνα μοιρολόγι ἀξιολογώτατο γιὰ τὸ πατρικό της σπίτι.

Τέσσερες στῆλες το ὕσπιτιοῦ σ' ἀφήνω καλὴ νύχτα
καὶ πέστε τῆς μανούλας μου δὲν ἔρχομ' ἄλλη νύχτα.
Στὸ σπίτι δὲν ματέρχομαι, στὴ σκάλα δὲν πατάω
κι' ἂν ἔρχωμαι καμμιὰ φορὰ θὰ βιάζωμαι νὰ πάγω.
Σ' ἀφήνω γειὰ σπιτάκι μου, γιατ' ὁ γαμπρὸς παντέχει,
παρηγόρα την τὴν μάννα μου, κι ἄλλο κορίτσ' δὲν ἔχει.
Ἀφήνω γειὰ στὴ μάννα μου σ' ὅλα τὰ κοριτσάκια
καὶ πάγω σ' ἄλλη γειτονιὰ νὰ κάμω γειτονάκια.

Τὸ τραγούδι ἐνωμένο κατὰ δίστιχο μὲ ὁμοιοκαταληξία ποὺ τὴ λάξεψαν οἱ κοπέλλες τῆς γειτονιᾶς, ἐκφράζει πονεμένα τὸν ἀποχωρισμὸ τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἡ νύφη εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἥλιου καὶ πέρασε τὰ τόσα χρόνια τῆς παιδικῆς ἡλικίας της μέσα στὴν ἀγκαλιὰ καὶ τὴν θέρμη τῆς ψυχῆς τῶν γονέων της καὶ ἀδελφῶν της. Ὅτι εἶναι δίστιχα φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ καθένα περικλείει ἕνα πλῆρες νόημα.

Μ' ἕνα λόγο λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς καὶ στὴ Θράκη τὸ δίστιχο βρῆκε πατρίδα θερμὴ γιὰ ν' ἀνθίση καὶ νὰ γεννοβολήση. Χιλιάδες δίστιχα εἶναι ὁ ἀψευδὴς μάρτυς πὼς ὁ Θρακικὸς λαὸς καλλιεργεῖ καὶ τώρα ἀκόμα τὸν καρπερὸ ἀγρὸ τῶν δίστιχων ποὺ σὰν τὶς παπαροῦνες ἢ τὸ χαμομῆλι φυτρώνουν ἀμέτρητα.

Ἀθῆναι 11.12.54

43. — Τ' ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ

Τ' ἀναστενάρια εἶναι ἕνα πολύτιμο λαϊκὸ Θρακικὸ ἔθιμο, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχή του στὴν παλιὰ ἀρχαιότητα, ὅπως λ.χ. στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου μὲ τὴ θυσία ταύρου, τὴν χρησιμοποίηση τοῦ ἰαματικοῦ νεροῦ τῶν ἁγιασμάτων, τοῦ χοροῦ, τῆς φωτιᾶς, καὶ τῶν ὀργάνων. Οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἕνας θίασος ἀπὸ χριστιανοὺς χωρικοὺς εὐσεβέστατους μάλιστα θρησκόληπτους. Τὰ ἀναστενάρια εἶναι καὶ ὁ ἑορτασμὸς τοῦ ἐθίμου σὲ τακτὴ ἡμέρα τὴν 21 - 23 Μαΐου τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, σύμφωνα μὲ τὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο. Ὅλων τῶν ἀναστενάρηδων προεξάρχει ὁ ἀ ρ χ ι α ν α σ τ ε ν ά ρ η ς, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν πειθαρχημένοι οἱ ἀναστενάρηδες. Τὰ παλιὰ ἀναστενάρια τοῦ 11ου αἰῶνα εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν. Τἄλεγαν ἀσθενάρια ἀ σ θ ε ν ά ρ ι α. Οἱ Βυζαντινοὶ χαρακτήριζαν τοὺς ἀναστενάρηδες ὡς δαιμονικοὺς ἀνθρώπους καὶ α ἰ μ ω π ο ὺ ς δηλ. ψωραλέους, καὶ μὲ τὰ μάτια διάστροιρα καὶ μ' ἀρρωστιάρικο ἐξωτερικό. Αὐτὰ ὅμως εἶναι χαρακτηρισμὸς τῶν φανατικῶν καλογήρων καὶ τοῦ κλήρου. Τόνομά τους τὸ πῆραν ἀπὸ τοὺς ἀναστε-

ναγμούς, ποὺ τοὺς ξεφεύγουν τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ μπροστὰ στοὺς ἁγίους ἢ κι' ἀπὸ τὸ ἅχ τῶν ἁγίων, ὅταν, κατὰ τὴν παράδοση καιότανε μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ ξεφωνοῦσαν ζητώντας ἔλεος.

Οἱ ἀναστενάρηδες στὶς πράξεις τους τὶς ἡμέρες τῶν ἑορτῶν 21 - 23 Μαΐου καταλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ ἐ γ κ α λ ο ῦ ν τ α ι (δηλ. προστάζονται ἀπὸ αὐτοὺς) κι ἀποκτοῦν ἐγκαλεσμένοι τὴν ἱκανότητα νὰ μπαίνουν στὴ φωτιὰ καὶ νὰ χορεύουν πολλὴν ὥρα, χωρὶς νὰ παθαίνουν ἐγκαύματα, χωρὶς νὰ καίεται μιὰ τρίχα τῶν ποδιῶν του.

Ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἀναστενάρηδων ἀκούει κανεὶς ἑρμηνεῖες ἁπλὲς τῶν πράξεών τους, ποὺ δείχνουν τὴν ἀπόλυτη πίστη στοὺς ἁγίους προστάτες των. Αὐτοὶ τοὺς διατάσσουν — λένε — αὐτοὶ τοὺς δίνουν ἀντοχὴ καὶ ψυχικὴ δύναμη γιὰ νὰ τελέσουν τὴν πυροβασία χωρὶς νὰ καίωνται.

Ἄλλοτε τ' ἀναστενάρια ἐγίνονταν στὴν Ἀνατολικὴ γωνιὰ τῆς Ἀνατολικῆς πρὸς τὴν Μαύρη Θάλασσα, στὴν ἐπαρχία Ἀγαθουπόλεως καὶ Βιζύης. Τώρα μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης, τελοῦνται σὲ τέσσερα σημεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ πρὸ παντὸς στὸ Λαγκαδᾶ καὶ Ἁγ. Ἑλένη Σερρῶν. Περιγραφὴ τοῦ τόπου αὐτῆς τῆς Θράκης ἔχουμε ἀπὸ τὸν Ἀν. Χουρμουζιάδη, ποὺ παριστάνει στὸ βιβλίο του «τ' Ἀναστενάρια», ὅπως πράγματι εἶναι. Τὸ χῶρο κατάκλειστο μέσα σὲ δάση καὶ βουνά. Αὐτὴ ἡ ἀπομόνωση εἶναι ποὺ περιέσωσε τὸ ἔθιμο, γιατὶ καμμιὰ ξένη ἐπικοινωνία δὲ μπόρεσε νὰ ἐπιδράση καὶ στὸ ἔθιμο καὶ τοὺς κατοίκους. Μὲ τὴ μετανάστευση 1914 τὸ ἔθιμο παρ' ὀλίγο νὰ χαθῆ. Σήμερα χάρις στὶς προσπάθειές μιας καὶ ἰδίως τὶς φροντίδες τοῦ κ. Τανάγρα ἐπανελήφθη μὲ ἐπιτυχία. Οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὸν θίασο, ἔχουν τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων παμπάλαιες κι αὐτές, ποὺ τὶς βγάζουν ἀπὸ τὰ καλύμματα γιὰ τὸ τριήμερο τῶν ἑορτῶν μόνο. Τὶς ἔχουν τυλιγμένες σὲ πάνινες θῆκες, ποὺ λέγονται «ποδιές». Ὑπάρχουν λαϊκὲς παραδόσεις ἀπὸ ποῦ προῆλθε ἡ ποδιά. Τὰ εἰκονίσματα αὐτὰ εἶναι ἐπάργυρα μὲ διάφορα τεχνουργήματα, ποὺ παριστάνουν τοὺς προστάτες ἁγίους. Οἱ φάσεις τοῦ ἐθίμου εἶναι οἱ ἑξῆς κατὰ τὸ ἄγραφο τυπικό τους:

1) Ἡ μεταφορὰ τοῦ ταύρου — μπικαδιοῦ — ἀπὸ τὸ λιβάδι στὸν τόπο τῆς θυσίας, ποὺ τὸν συνοδεύουν τὰ ὄργανα. Τοῦτο εἶναι παλαιὸ γνωστότατο ἔθιμο ἀπὸ τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου.

2) Ὁ ἁγιασμὸς στὸ ἁγίασμα μὲ ἀρτοκλασία. Γιὰ τ' ἁγιάσματα ὁ λαὸς πιστεύει, πὼς τὸ νερὸ ποὺ πηγάζει ἀθόρυβα κι' ἀνεβαίνει, εἶναι ἰαματικὸ καὶ θεραπεύει πολλὲς ἀσθένειες. Οἱ ἀναστενάρηδες πηγαίνοντας μὲ πομπὴ στ' ἁγίασμα, ἁγιάζουν τὰ νερὰ καὶ ραντίζονται. Ραντίζουν τοὺς ἀρρώστους, ὅπως στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ, ραντίζουν τὰ ζῶα καὶ τὰ σπίτια τους μὲ τὴν πίστη, ὅτι μέσα στὸ νερό, ὑπάρχει ἡ «ἐμποιητικῆς ὑγείας καὶ νόσων ἀπελατικῆς» δύναμη.

3) Μετὰ τὸν ἁγιασμὸ γίνεται ἡ θυσία τοῦ ταύρου — μπικαδιοῦ — στὰ

θεμέλια τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἱερέας διαβάζει εὐχήν. Εὐχὲς θυσίας ὑπάρχουν πολλές. Τεμαχίζεται κατόπιν τὸ κρέας καὶ μοιράζεται στοὺς χωρικούς. Τὸ δέρμα ἐπίσης τεμαχίζεται καὶ μοιράζεται. Τοῦτο εἶναι ἀρχαῖο ἔθιμο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διονύσου.

4) Ἡ ψυχικὴ κατάσταση τῶν ἀναστενάρηδων πρό, καὶ μετὰ τὴ θυσία, εἶναι ἐκστατικὴ καὶ γεμάτη ἀγωνία. Κάθονται σιωπηλοὶ καὶ σκεπτικοί. Πάντοτε προσβλέπουν τὰ εἰκονίσματα ποὺ προσμένουν τὸ «ἐγκάλεσμα» τῶν ἁγίων. Τὸ ἐγκάλεσμα εἶναι «ἡ πνοὴ καὶ ἡ φωτιά», κατὰ τὴ λαϊκὴ ἔκφραση, τῶν ἁγίων, ποὺ τοὺς προστάζει νὰ μποῦν στὴ φωτιά. Καὶ ἡ προσταγὴ ἔρχεται αἰφνίδια. Μὲ τὴν προσταγὴ ἀρχίζει ὁ χορὸς κ' εἶναι συγκλονιστικός. Κάνουν βήματα ἐμπρὸς καὶ πίσω. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πάντοτε ρυθμικὰ σύμφωνα μὲ τὸν ἦχο τῶν ὀργάνων ποὺ παίζουν. Ἱδρώνουν πολὺ καὶ δὲν αἰσθάνονται κόπωση. Ὁ κόπος κατ' αὐτοὺς εἶναι ἀπιστία, γιατὶ μαζί τους χορεύουν καὶ οἱ ἅγιοι, ποὺ τοὺς κρατᾶν τοὺς ὤμους, τὴν καρδιά, καὶ τοὺς προστατεύουν καὶ δυναμώνουν.

5) Μὲ τὴν παύση τοῦ χοροῦ, γονατίζουν, θυμιατίζουν, κάνουν μετάνοιες. Τὰ τραγούδια τους εἶναι ὄχι τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια ἀλλ' ἡρωϊκὰ τραγούδια ἀκριτικὰ γεμᾶτα ρυθμό, ὅπως καὶ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Μ' αὐτὰ ὑμνοῦν τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶναι ὁ προστάτης ὁ ἡρωϊκὸς τῶν Χριστιανῶν, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἔτσι ἐξηγοῦνται τὰ τραγούδια:

Κάτω στὸν Ἁγιθόδωρο στὸν Ἁγιοκωνσταντῖνο
δώδεκα δίπλες ὁ χορὸς καὶ δεκαχτὼ μπαλαῖστρες.

6) Ἀκολουθεῖ ἡ π υ ρ ο β α σ ί α, ποὺ εἶναι, ὅπως λένε, ἡ ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας τῶν ἁγίων εἰκόνων μέσ' ἀπὸ τὴν καιομένη ἐκκλησία, ποὺ κάποτε συνδαυλιστὴς ἀνάβει τὴν πυρά. Ἡ πυροβασία δείχνει τί κατορθώνει ἡ ἀληθινὴ πίστη. Μ' αὐτὴ τὴν παράδοση ξεκινοῦν σιὸ κατόρθωμα τοῦτο. Στὴν πυροβασία χορεύοντας σὲ μιὰ μεγάλη φωτιὰ πάνω ὅπου καίονται διακόσιες καὶ πλέον ὀκάδες ξύλα μαζί, «τὰ παλιούργια» ἀπὸ τὸ ἁγίασμα καὶ σχηματίζεται ἡ θρακιά, κατορθώνουν νὰ βγαίνουν οἱ ἀναστενάρηδες ἄθικτοι, δροσεροί, χωρὶς νὰ πειραχθῆ μιὰ τρίχα τῶν ποδιῶν τους.

Τοὺς δροσίζει ἡ Ἁγ. Ἑλένη, λένε, μὲ μιὰ ποτιστήρα.

α) Τὴ φωτιὰ τὴν ἀνάβει καὶ τὴ δαυλίζει καὶ τὴν συντηρεῖ εἰδικὸς ἀναστενάρης, ποὺ ξαίρει ἀπὸ τὴν τέχνη αὐτή. Εἶναι τελετουργία τὸ ἄναμμα ὅταν δοθῆ ἡ ἐντολὴ τοῦ Ἁγίου ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη.

β) Ἡ πομπὴ ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἀρχιαναστενάρη μὲ τὶς εἰκόνες στὰ χέρια καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ σταυροδρόμι, ποὺ μπαίνει στὸ χωριό. Ἐκεῖθε μπαίνουν καὶ βγαίνουν τὰ κακὰ πνεύματα κ' οἱ ἀρρώστειες. Στὸ ἁλῶνι ἐκεῖ, ἀνάβεται ἡ φωτιά, ποὺ καίει σὲ 200 βαθμούς, ἱκανοὺς νὰπανθρακώσουν τὸ κάθε τι καὶ κεῖ μέσα φθάνοντας ἡ πομπὴ μὲ τοὺς ἁγίους ὑψηλά, ρίχνονται

στὴ φωτιά, ἐνῶ ὁ λαὸς χορεύει γύρω τους. Ὁ χορὸς γίνεται σταυρωτός. Μιὰ μπαίνουν καὶ μιὰ βγαίνουν. Τὸ χορὸ τῆς φωτιᾶς συνοδεύουν τὰ μουσικὰ ὄργανα, ἡ λύρα ἡ γκάϊντα, καὶ τὸ τύμπανο, ἀχώριστα ἀπὸ τὴ γιορτή. Μ' αὐτὰ ἑρμηνεύεται τὸ μουσικὸ θρησκευτικὸ αἴσθημα. Κι ὅταν ἡ φωτιά, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους, γίνη στάχτη μαύρη, τότε καταπαύει ὁ χορὸς καὶ ἡ πομπὴ ἐπιστρέφει μὲ τὴν ἴδια τάξη ποὺ ἦλθε, πάλι στὸ κονάκι: δηλ. στὸ σπίτι τοῦ ἀρχιαναστενάρη μὲ τὶς εἰκόνες ὑψωμένες στὰ χέρια.

7) Οἱ ὀργανοπαῖκτες εἶναι κι αὐτοὶ μέλη τοῦ θιάσου, μυημένοι στὸ ἔθιμο. Παίζουν καὶ παίζοντας ἑρμηνεύουν τὰ συναισθήματα τῆς ψυχῆς των. Εἶναι οἱ διερμηνεῖς τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ. Πάσχουν καὶ αὐτοὶ καὶ τὸ πάθος τους γίνεται ρυθμός, γίνεται χορός, γίνεται διθύραμβος.

8) Τέλος ἀκολουθεῖ ἡ ἀπάθεια τῶν καιομένων ποδιῶν — ἡ ἀκαΐα — ὅπως λέγεται ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα φαινόμενο δυσερμήνευτο. Οἱ ψυχικὲς ἔρευνες δίδουν ἐξηγήσεις, ποὺ εἶναι ἄλλο θέμα, θέμα μᾶλλον ποὺ ἀνάγεται στὶς μελέτες τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ γίνεται κάθε χρόνο. Γίνεται μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξη, γίνεται μὲ ἀληθινὴ πίστη σ' ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ἀκρίβεια μὲ τὸ τυπικό του, ποὺ οἱ αἰῶνες καθιέρωσαν ἄγραφο.

9) Στὴν ἐπιστροφὴ ποὺ γίνεται μὲ τὴν ἴδια πομπή, σχηματίζεται χορὸς ἀπ' ὅλο τὸ λαό. Προηγεῖται ὁ ἀρχιαναστενάρης χορεύοντας καὶ φέρνουν τρεῖς γύρους γύρω στὸ κονάκι ὅτε καὶ γίνεται ἡ ἀπόλυση, ὅπως ἀκριβῶς σὲ μιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἱεροτελεστία.

Τὴν ἀκαΐα τῶν ποδιῶν πάντοτε ἤλεγξαν ἰατροὶ παριστάμενοι καὶ κάθε φορὰ ἔχουνε τὴ μαρτυρία ἀξιολόγων ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ κ. Κωνσταντινίδη καὶ τοῦ κ. Βλαστοῦ ψυχιάτρων.

Αὐτὸ εἶναι περιληπτικῶς τὸ τελούμενο ἔθιμο τοῦ Λαγκαδᾶ στὶς 21 - 23 Μαΐου ποὺ τόσος κόσμος ξένος τὸ παρακολουθεῖ μὲ περιέργεια καὶ θαυμασμό, καὶ μεῖς ἔχουμε νὰ τὸ διαφυλάξουμε ἀκέραιο, ὡς ἔθιμο ἐθνικὸ καὶ λαϊκό.

Ἀθῆναι 4.4.53

44. — ΜΟΥΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ὡς ἕνα πολύτιμον σκοπόν της ἔθεσε καὶ τὴν τακτοποίηση καὶ ἔκδοση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, ποὺ ὁ μακαρίτης Μόσχος Παπαχριστοδούλου περισυνέλεξε κατὰ καιρούς. Τὰ τραγούδια αὐτὰ βραβευμένα ἀπὸ ἐπιτροπὴ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου ἄλλοτε, ἐκτυπώθηκαν ὡς μουσικὰ κείμενα.

2. Ἡ ἀξία των εἶναι συλλεκτικῶς ἱκανοποιητική, γιατὶ ἀποδίδουν, ὡς ἐξηκριβώσαμε, πιστὰ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, τὰ μουσικὰ κείμενα ποὺ κατεγράφησαν σὲ δυὸ γραφὲς (Βυζαντινὴ καὶ Εὐρωπαϊκή). Τραγουδούμενα σήμερα βρίσκονται πολὺ κοντὰ πρὸς τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια.

3. Γιὰ τὴν ἐργασία αὐτή, ποὺ μᾶς ἀφῆκεν ὁ Μόσχος Παπαχριστοδούλου ἔγραψε μεγάλη καὶ σημαντικὴ μελέτη ὁ γνωστὸς καθηγητὴς τῆς μουσι-

κῆς κ. Κ. Οἰκονόμου (Βλ. Θρακικὰ τόμ. Ε' σ. 221 - 231), μὲ τὸ τίτλο «Δημώδη ἄσματα Θράκης». Ἡ ἐργασία τοῦ Κ. Οἰκονόμου καὶ ἡ γνώμη τῆς βραβευτικῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι δὲν εἶναι ἄμοιρη σημασίας ὅλη ἡ συλλεκτικὴ ἐργασία τοῦ μακαρίτη συλλογέως.

4. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνη αὐτὴ ἡ ἐργασία. Μέσα στοὺς εἴκοσι τόμους τῶν Θρακικῶν ὑπάρχουν σκορπισμένα διάφορα ἄλλα κείμενα μουσικά. Ὑπάρχουν ἐπίσης τυπωμένα μέσα στὸ Ἀρχεῖον Θράκης στὸν Α', Β' καὶ Γ' τόμο τὰ τραγούδια τῆς Φιλιππουπόλεως συναθροισμένα ἀπὸ τὸν Ἀποστολίδη Μ. καὶ καταγραμμένα μουσικῶς ἀπὸ τὸν κ. Χρ. Ἐράστην σ' εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ καὶ στὸν ΙΑ' τοῦ Βογαζλῆ ὅπως στὰ Θρακικὰ ἄλλων. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματική τους ἀπόδοση κι ἀξία πολλὰ ἀπὸ τὰ τραγούδι' αὐτὰ εἶναι λογίας παραδόσεως. Πάντως ἡ συλλογὴ εἶναι μεγάλη καὶ ἀξιόλογη. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὶς σημερινὲς μουσικὲς ἐκδηλώσεις τῶν Θρακῶν καὶ τὴν Πανελλήνιο προσπάθεια τῆς διαφυλάξεως τῶν μουσικῶν λαϊκῶν θησαυρῶν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Θράκης.

5. Θέλοντας λοιπὸν νὰ ἐμφανίσουμε στὸ κοινὸ τὸ Θρακικὸ τραγούδι, (τοὺς σκοπούς του δηλ.) σὲ μιὰ διάλεξή μας στὴ Στέγη Γραμμάτων, ἐπιχειρήσαμε ν' ἀποδώσουμε μερικὰ δείγματα τοῦ Θησαυροῦ μας αὐτοῦ μὲ τὴ Δ)δα Σισίκα Δημητριάδου, Θρακιώτισσα καλλιτέχνιδα τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς.

Γνωρίζουμε τὴ δυσκολία τῆς προσαρμογῆς τοῦ λυρικοῦ καλλιτεχνικοῦ ὕφους πρὸς τὴ λαϊκὴ ἐκτέλεση τῶν τραγουδιῶν. Γιὰ τοῦτο ζητήσαμε καὶ τὴν ἐπικουρία τοῦ μουσικολόγου κ. Παπασπυροπούλου καὶ ἐκτελεστοῦ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μας καὶ τῆς συζύγου του κ. Μαρίας Παπασπυροπούλου ἐμπείρου πιανίστας, καὶ καθηγητρίας. Ἡ καλλιτέχνιδα ἐπέτυχε στὸ ἐγχείρημα. Τότε προχωρήσαμε μὲ τὸν κ. Κ. Ρωμαῖο λαογράφο καὶ θρησκιολόγο στην ἠχογράφησή τους καὶ κατωρθώσαμε νὰ πάρουμε φωνοληπτικὰ τὰ ἐξ αὐτὰ τραγούδια, ὅσο ἡ συνεργασία αὐτὴ τὰ παρουσίασε ἐντελέστερα.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐμφανίζουμε σήμερα ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ ὡς τὸ πρῶτο ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας μας ἐκείνης γιὰ νὰ γνωρίζουν οἱ εἰδικοὶ τὴν προσπάθειά μας καὶ ν' ἀντλήσουμε τὸ ἀπαραίτητο θάρρος, γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου ποὺ ὀρθώνεται μεγάλο μπροστά μας. Ἔτσι ἐργαζόμενοι ἐπιθυμοῦμε νὰ καταγράψουμε ὅσο ὑλικὸ — ἢ καὶ μέρος του — ἐκλεχτό, ἔχουμε στὰ χέρια μας ἢ πρόκειται νὰ συλλέξουμε ἀπὸ Θρακιῶτες καὶ Θρακιώτισσες προσεχῶς.

6. Τὰ Θρακικὰ τραγούδια γενικὰ ἢ μοιάζουν σὰν τροπάρια ἐκκλησιαστικὰ μὲ βραδὺ καὶ ὡραῖο ρυθμό, ἢ εἶναι σατυρικὰ καὶ σκωπτικὰ ἢ ζωηρὰ χορευτικά, ποὺ χρησιμοποιοῦνται ὡς τραγούδια χοροῦ. Ὅλα εἶναι γεμᾶτα καλλιτεχνικὴ συγκίνηση. Ἡ ποικιλία αὐτὴ εἶναι γνώρισμα καὶ χαρακτηριστικὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι εὔθυμος, ζωηρός, πειρακτικός, σκωπτικός, δηκτικὸς καὶ συναισθηματικός.

7. Ἡ Δνὶς Σ. Δημητριάδου τὰ τραγούδησε συνοδευόμενη στὸ πιάνο ἀπὸ τὴ συνεργάτισσά μας κ. Μ. Παπασπυροπούλου.

Τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ποὺ καταγράφουμε στὴν Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν, εἶναι μία ἀστήρευτη πηγὴ ἐμπνεύσεως. Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστα, γιατὶ οἱ διαβαθμίσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους εἶναι ἀναρίθμητες μέσα σ' αὐτά. Θαυμάζει κανεὶς τὸ λαό, πῶς μὲ τόση εὐκολία μ' ἕνα δίστιχο, μ' ἕνα τετράστιχο, μὲ λίγες νότες κατορθώνει ν' ἀναπαραστήση τὸ μέτρο καὶ τοῦ πόθου καὶ τοῦ πάθους ποὺ κατέχεται ὁ τραγουδιστής. Τὸ δίστιχο αὐτὸ πολλὲς φορὲς ἐπεκτείνεται σὲ τετράστιχο ἢ ὀχτάστιχο, ποὺ ἔχει ἀρχή, μέση, τέλος καὶ ἐκφράζει τὸν ἀγιάτρευτο πόθο τῆς κόρης νὰ παντρευτῆ τέλος πάντων, τελειώνοντας τὰ προικιά της.

Ἕνα τραγούδι τέτοιο εἶναι ὁρμητικὸ στὴν ἔκφραση:

Βαρέθηκα νινέ μου καὶ θὰ τὰ παρατήσω
μαντήλια νὰ κεντῶ, νὰ πᾶ νὰ παντρευτῶ.

Συνήθως ἡ πρώτη μορφὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀγάπης εἶναι τὰ δίστιχα, τὰ μπεγίτια. ἢ κοτύματα, ὅπως τὰ λένε στὴ Θράκη, τὰ λιανοτράγουδα τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Σποράδων, ποὺ κατὰ χιλιάδες ἀφθονοῦν στὴ λαϊκὴ μας ποίηση. Αὐτὰ συνηθέστατα προσαρμόζονται στὰ γνωστὰ χορευτικὰ μοτίβα ποὺ τραγουδιοῦνται παντοῦ ἀπὸ τὸ λαό.

Ἕνα τέτοιο τραγούδι συναρμολογημένο ἀπὸ δίστιχα, μελωδικώτατο καὶ μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ ἑνότητα εἶναι καὶ τό:

«Τί μὲ θωρεῖς καὶ κρύβεσαι».

Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀπέκτησε αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴ ἑνότητα καὶ μ' αὐτὴν δέθηκαν τὰ δίστιχα τῆς ἀγάπης μὲ τέτοια ὁμορφιά, ποὺ στὸν ἀκροατὴ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ἑνὸς αὐτοτελοῦς τραγουδιοῦ μ' ἀρχή, μέση, τέλος.

Ὅπως ἀκούσατε ἡ θρακικὴ ποίηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἀξιολογωτάτη καὶ στὰ λόγια καὶ στὸ στίχο ἀλλὰ καὶ στὸ σκοπό. Ἡ μελωδία σὰν βυζαντινὴ μουσική, σὰν τροπάρι, εἶναι κατανυχτική, εἶναι καὶ παθητική. Ἡ ἀγάπη πολλὲς φορὲς παρουσιάζεται πολὺ φλογερὴ καὶ μὲ τὴν δίψα τῆς ἐκδικήσεως. Μεταξὺ τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν ἀνακαλύπτουμε καὶ ἕνα τραγικό, ποὺ δὲν ἔχει τὸ ταῖρι του. Εἶναι τὸ τραγούδι τῆς μητρυιᾶς ποὺ καταφλέγεται ἀπὸ τὸ μῖσος πρὸς τὸν πρόγονό της, ὅπως λὲμε στὴ Θράκη.

Τὸν ἀγαποῦνα οἱ ὄμορφες, ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρνα,
τὸν ἀγαπᾶ κι' ἡ μητρυιά, μὰ δὲν τὸ φανερώνει.

Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ὡς ἐξῆς ἐκφράζει τὴ μεταμέλειά του, γιὰ τὴν ἄρνησή του νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη π' ἀγαπᾶ:

Ὄντας μὲ μήνυε ἡ ξανθὴ κι' ὄντας μὲ παρακάλει
τ' εἶχα καὶ δὲν τὴν ἔπαιρνα τ' εἶχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;

Ἐπίσης ἕνα ἐκφραστικώτατο τραγούδι ἀγάπης ἀρχίζει ὡς ἐξῆς:

Ὄντας μὲ γέννας μάννα μου, γιατὶ δὲν μὲ τὸ εἶπες,
πὼς ἔχει ὁ κόσμιος βάσανα καὶ ἡ ἀγάπη πίκρες.

Τὸ παλληκάρι, κλαίγοντας πηγαίνει στὴ μάννα του. Στέκεται τρελλὸ ἀπὸ ἀγάπη μπροστά της καὶ συνεπαρμένο, τραγουδεῖ καὶ τραγουδώντας τῆς λέγει:

— Μαννὲ μ', τὴν κόρη ποὺ εἶδα ψὲς στῆς Ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα,
ἂς τὴν ἐφίλου μιὰ βραδυὰ κι' ἂς βγῆ καὶ ἡ ψυχή μου!

Ἡ ἀγάπη ὁδηγεῖ στὴν ἀπελπισία. Εἶναι ἕτοιμος ὁ ἄγουρος ποὺ πελεκᾶ πέτρα μὲ τ' ἕνα του χέρι νὰ δώση καὶ τὸ ἄλλο γιὰ τὴν ἀγάπη.

— Νἄγουρε μ' ποῦν' τὸ χέρι σου καὶ πελεκᾶς μὲ τόνα;
— Τί νὰ σὲ πῶ ,κόρη ξανθή, τί νὰ σὲ μολογήσω,
πέντε μικρὲς ν' ἐφίλησα καὶ δέκα παντρεμένες
καὶ δέκα πέντε λεύτερες κι' ἐννιὰ ρεβωνιασμένες
νὰ φίλου καὶ τοῦ λόγου σου κι' ἂς μ' ἔκοφταν καὶ τ' ἄλλο,
στὸ γκρεμὸ ἂς μὲ γκρεμούσασι, στὴ θάλασσα ἂς πέφτα,
ἂς μ' ἔτρωγε ἡ θάλασσα, τῆς θάλασσας τὰ ψάρια.

Μὲ τέτοια τραγούδια τραγουδεῖ τὸν ἐρωτικό πόνο του ὁ Θρακικὸς λαός. Στὴν ἔκφραση τοῦ πόνου του μεταχειρίζεται τὶς πιὸ ἐναργεῖς ἐκφράσεις. Εἶναι δυνατὲς σὰν τὸ πάθος του τὸ ἐρωτικό. Εἶναι ποιητικὲς κι' ἁρμονικές, ποὺ ὑψώνουν τὸ πάθος σὲ δραματικὸ παραλήρημα.

Ἀθῆναι 21.3.53

45. — ΠΩΣ ΕΚΠΕΜΠΟΝΤΑΙ ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ὅσο ἐκπέμπουμε τὰ Θρακικά μας τραγούδια τόσο προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Τὰ γράμματα ποὺ παίρνουμε ἀπὸ τὴ Θράκη εἶναι πολὺ ἐγκαρδιωτικά. Ὁ λαὸς ἀκούει τὰ δημιουργήματα μ' εὐχαρίστηση, ἱκανοποίηση πὼς ἡ προγονική του κληρονομιὰ ἀναδημιουργεῖται. Πρὸ παντὸς χαίρεται γιατὶ τ' ἀκούει καλύτερα ἀπ' ὅσο τὰ γνωρίζει. Ἡ γρηὰ Κιάκη ἀπὸ τὰ Σχοινιὰ τῆς Κομοτινῆς μᾶς γράφει: «Τὰ τραγούδια ποὺ σᾶς τραγούδησα τ' ἀκούω κι' εὐφραίνομαι. Τὰ λέτε καλύτερα ἀπὸ μένα, ποὺ σᾶς τὰ εἶπα στὴ Ν. Φιλαδέλφεια πέρυσι». Ἡ κυρία Στρατούδη μᾶς γράφει ἀπὸ τὸ Ν. Καβακλή. — Ἄκουσα τὰ τραγούδια μας καὶ μοῦ ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση τόσοι ἄνθρωποι μαζὶ νὰ τὰ λένε καλύτερα ἀπὸ μᾶς στὸ χωριό μας.

Ὁ Κοινοτάρχης Ἁγίας Ἑλένης Σερρῶν κ. Ρέκλος μᾶς εὐχαριστεῖ ποὺ ἄκουσε τὰ τραγούδια του, ποὺ καταγράψαμε, κ' ἔμεινε ἐνθουσιασμένος, πῶς τόσο μακρυὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐκπέμπονται τόσο πραγματικὰ κι' ἀληθινὰ τὰ μελωδήματα τοῦ Κωστῆ τοῦ χωριοῦ του.

Δηλαδὴ ἀπὸ τὰ γράμματα ποὺ παίρνουμε, μαθαίνουμε ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ ἱκανοποιεῖ τοὺς Θρᾶκες 1) εἶναι ἡ πιστὴ ἀπόδοση τῶν μελωδιῶν τῆς Θράκης, 2) ἡ διατήρηση τοῦ ὕφους καὶ τοῦ χρώματος τῶν τραγουδιῶν μας καὶ 3) ἡ ἀνύψωση τῆς μελωδίας των, μὲ τὴν ἐκτέλεση τιμία καὶ μελετημένη, σὲ καλλιτεχνικὴ πανδαισία.

Ὅταν ὁ ἴδιος ὁ χωρικὸς τῆς Θράκης, ποὺ μᾶς χαρίζει τὰ τραγούδια

του, μένει ἱκανοποιημένος καὶ ἐπὶ πλέον θαυμάζει τὰ μελωδήματά του ὡς καλλιτεχνήματα καὶ τὰ θαυμάζει πολύ, αὐτὸ εἶναι μιὰ ἱκανοποίηση μεγάλη. Ἔτσι λοιπὸν μετὰ διετεῖς κόπους μπαίνουμε πλέον στὸν καιρὸ τῆς ἱκανοποιήσεως ἀπὸ τὴ δουλειά μας. Οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες ἐξελίσσονται σὲ δημιουργήματα, ποὺ σιγὰ-σιγὰ θὰ συγκινήσουν καὶ τὸ μουσικό μας κόσμο. Σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ τὸν κάμπο θὰ μποῦν στὴν πολιτεία, θὰ μποῦν στὸ ἐθνικὸ ἵδρυμα τῆς λαϊκῆς τέχνης, ὅπου δημιουργεῖται ἡ Ἐθνικὴ μουσικὴ τέχνη.

Ἔτσι, στὴ Νορβηγία κι' ἀλλοῦ ἀπὸ τὰ λαϊκὰ ἁπλὰ θέματα ἱδρύθηκαν οἱ μεγάλες σχολὲς μουσικῆς, ὅπου σήμερα ἀνθεῖ ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ Γκρήγκ.

Ἡ χορωδία μας ἐξελίσσεται σὲ ἐντέλεια. Δύο χρονῶν κόποι καρποφοροῦν. Τὸ ὕφος καὶ τὸ χρῶμα τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης διατηροῦνται καὶ συντηροῦνται μὲ εὐλάβεια καὶ συγκινοῦν τὶς πηγὲς ἀπ' ὅπου ἀντλοῦνται τὰ τραγούδια μας. Ἕνα τέτοιο ἔργο θέλει χρόνο νὰ καρποφορήσῃ κι' ὁ χρόνος ἄρχισε ν' ἀποδίδῃ ἀναζωντανεύοντας τὰ τραγούδια μέσα στὸ στόμα τῆς χορωδίας ἀληθινὰ καὶ γνήσια Θρακικά, ὄχι Μωραΐτικα στὸ ὕφος, οὔτε Στερεολλαδίτικα, ἀλλὰ Θρακικά.

Τὸ Φθινόπωρο, ποὺ θὰ βγοῦν καὶ σὲ βιβλίο θὰ γίνουν χτῆμα τῶν μουσικῶν μας, θὰ δεχθοῦν τὴν κριτικὴ καὶ τὴν ἐπίκρισι γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν οἱ ἐλλείψεις καὶ τὰ σφάλματά τους στὴν καταγρσφὴ καὶ τὴν προσαρμογὴ στὰ ὄργανα.

Οἱ ἀκροατὲς τοῦ Ραδιοφωνικοῦ μας Σταθμοῦ τῆραν μιὰ μικρὴ ἰδέα, γιὰ τὸ θρακικὸ τραγούδι ποὺ κι' αὐτὸ ἀνήκει στὴν ἴδια πανελλήνια προέλευση τῶν δημοτικῶν μελωδιῶν, εἴτε, θαλασσινές, εἴτε βουνήσιες, εἴτε καμπίσιες εἶναι. Ὅμως ἂν καὶ προέρχωνται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγή, ἀπ' τὴν ἴδια μεγάλη ψυχικὴ διάθεση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ τραγούδι, τὰ τοπικὰ τραγούδια ἔχουν πάντα κάτι τὸ ἰδιαίτερο, ἔχουν αὐτὸ ποὺ καλλιεργεῖται μέσα στὸ στενὸ περιβάλλον τῆς κάθε ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι ξεχωρίζουμε τὶς μελωδίες τους ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό, τὸ ἐλάχιστο, ἀλλὰ τὸ χτυπητό. Τὰ Μωραΐτικα τραγούδια, ποὺ εἶναι καὶ τὰ πιὸ διαδεδομένα καὶ πανελλήνια, εἶναι παλληκαρίσια, πολεμοχαρῆ, τονωτικὰ τοῦ πατριωτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ φρονήματος. Τὰ Στερεολλαδίτικα, εἶναι κι' αὐτὰ γεμάτα φρόνημα καὶ πίστη στὴ φυλὴ καὶ τὴν ἀγάπη στὴν ἐλευθερία. Τὰ Νησιώτικα ἔχουν τὸ θαλασσινὸ στοιχεῖο, τὴν ξενητειά, τοὺς πνιγμούς, τὰ μοιρολόγια. Τὰ Ποντιακὰ ἔχουν τὸ ἐξαίρετο ντόπιο τους χρῶμα ποὺ τὰ ξεχωρίζει ὁλότελα. Καὶ τὰ Θρακικὰ εἶναι ὁμαλὰ ἔχουν μελωδίες παράξενες καὶ ἀπόκοσμες. Εἶναι σὰν τροπάρια βυζαντινά. Ἔχουν θλίψη καὶ κατάνυξη καὶ δημιουργοῦν βαθὺ αἴσθημα. Ὁ Θρᾶξ τραγουδιστὴς ἐργάζεται πάνω σὲ κλίμακες τῶν ἀρχαίων ἢ τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν μελωδιῶν. Εἴτε χορευτικὰ εἶναι, εἴτε τοῦ γάμου καὶ τοῦ τραπεζιοῦ, εἴτε κάλαντα,

εἴτε μοιρολόγια, ἔχουν ἕνα βαθὺ αἴσθημα ἀνεξήγητου πένθους. Μοιάζουν μὲ τροπάρια ἐκκλησιαστικά, μ' ἐπιτάφιους θρήνους. Τόση εἶναι πάνω τους ἡ ἐπίδραση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Συνεχῶς ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἴδια μουσικὴ φράση καὶ φαίνεται ὁ συνθέτης τους ἀνίκανος ν' ἀναπτύξη περισσότερο τὴ μουσική του δημιουργία, ἐνῶ ἔχει κάποια παραγωγικὴ μουσικὴ ἰδιοφυία. Ὅταν ὅμως ξεχειλίσῃ ἡ χαρά, καὶ τὸ πένθος δώσῃ τὴ θέση του στὸ γλέντι, τότε γίνονται πηδηχτά, ἐκφραστικὰ συναισθημάτων χαρᾶς. Γίνονται πειραχτικὰ καὶ σκωπτικὰ ὅταν μάλιστα τὰ συνοδεύει ὁ λυράρης, ποὺ εἶναι καὶ ὁ δημιουργὸς μελωδιῶν καὶ μουσικῶν σκοπῶν καὶ σκωμμάτων.

Ἡ διάστρα ποὺ διάζεται τὸ πανί της καὶ ὑφαίνει στὸν ἀργαλειὸ τραγουδεῖ τὸ πανί της αὐτὸ καὶ τὸ περιπλέκει μὲ τῆς ζωῆς τὰ καμώματα:

Διάζεται κόρη διάζεται
διάζεται τὸ βλαντίν της
κι' ὅλη ἡ χαρὰ δικήν της.

Ὅταν ἡ κοπέλλα ἱστορεῖ τὴν παραπλάνηση τῆς κόρης, γίνεται ἐκφραστικώτατο τὸ τραγούδι της κι' ὁ σκοπός της, παραστατικός.

Κίνησεν ἡ Παναγιώτα
γιὰ νὰ πάῃ στὰ γονικά της,
τὴν μαλώνει ἡ πεθερά της.

Καὶ στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνει
καὶ στὸ δρόμο ποὺ διαβαίνει
τί κακόπαθε ἡ καϋμένη...

Τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ μουσικὸ δημιούργημα, εἶναι καὶ τὸ σκωπτικὸ τρατραγούδι. Καὶ ἐκτοξεύει τὸ σκῶμμα δραστικώτατο ὁ Θρᾷξ στὶς κατάλληλες ὧρες, ὅταν ἀνάβῃ ἡ διαθεση τοῦ γέλοιου στὸ γλέντι καὶ τὸ πείραγμα γίνεται μέσο νὰ διοχετεύεται ἡ Θρακικὴ πειραχτικὴ ψυχικὴ διάθεση καὶ ἡ ποίηση ἐλεύθερη.

Ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς μελετητὴς κι' αὐτὸς τῶν τραγουδιῶν μας κάπου μᾶς περιέσωσε δυὸ τραγούδια σκωπτικά, ποὺ τὰ ὀνομάζει μπαλάντες. Τί εἶναι αὐτὲς οἱ μπαλάντες; Ὁ ἴδιος κάπου σημειώνει: «Τὸ βάλισμα — ἡ μπαλάντα — εἶναι τραγούδι ἐπικόν, τραγούδι εἰς τὸ ὁποῖον δεσπόζει ὁ τόνος τῆς διαθέσεως καὶ ὁ ἀσματικὸς τύπος καὶ τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ἀναλύει τὸ γεγονὸς ὅλως ὡς βαθὺ καὶ θερμὸν συναίσθημα. Εἶναι βραχὺ ἀλλὰ πλῆρες ζωῆς, εἶναι οὐσιωδῶς λυρικόν».

Τὰ βαλλίσματα εἶναι τὰ μόνα ποὺ ἀπέμειναν ἀπὸ τὴν ὅλη ἀρχαία μελική. Ὠνομάσθηκαν δὲ ἔτσι, γιατὶ τὰ ὑπορχήματα αὐτά, ἀπεμακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν Θρησκεία, δηλαδὴ κατέστησαν ζωηρότερα καὶ εἰς τὶς ὑποθέσεις καὶ τοὺς ρυθμούς.

Βαλλίζω θὰ πῇ ζωηρὰ χορεύω καὶ σημαίνει ἀκόμα χορεύω σειστά, τιναχτά. Αὐτοὶ ποὺ τὰ χορεύουν ἀπομιμοῦνται ἐκεῖνα ποὺ λένε τὰ κείμενα καὶ τὰ ἀπομιμοῦνται μὲ χειρονομίες, εἴτε μὲ κινήσεις φυσιογνωμικές, εἴτε καὶ μὲ μόνο τὸ χρωματισμὸ τῆς φωνῆς. Τά θρακικὰ βαλλίσματα ἔχουν γενικὰ χαρακτῆρα σκωπτικό.

Αὐτὴ ἡ συνήθεια μάλιστα μεταδόθηκε καὶ στὴν ψαλτική, πράγματι δὲ πολλοὶ ψαλτάδες ψάλλοντας κάμνουν καὶ κινήσεις τοῦ προσώπου, ἢ τῶν χεριῶν καὶ ὅλου τοῦ σώματος, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ νοούμενα ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάριο, ἀκόμα δὲ καὶ τὸν τόνο τῆς φωνῆς ἢ τὸν ἐναλλασσόμενο χρωματισμό της. Νά ἕνα βάλλισμα:

Εἶταν μιὰ γριὰ — τρώγω καὶ πολὺ φαγὶ
κ' εἶχε πόνο στὴν κοιλιὰ — κι' ὅταν μοῦρθη πεῖνα
καὶ τῆς εἶπε ὁ γιατρός: — τρώγω καὶ μιὰ προβατίνα.
— Ἔχεις ὄρεξη νὰ τρῶς; — Τότες εἶπεν ὁ γιατρὸς
— Ἔχω ὄρεξη ἀρκετὴ — Τὸν περίδρομο νὰ τρῶς!

Στὴν Ἀδριανούπολη τραγουδιόταν τὸ τραγούδι «οἱ Καρυῶτες».

Πέρασα ξεπέρασα — εἶδα πὼς τ' ἀλώνιζαν
στῶν Καρυώτων τὰ χωριὰ — οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιά,
Κ' εἶδα πῶς τὰ σπέρνανε — ἔτσι δὰ ἀλωνίζαμε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ — οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιά,
ἔτσι δὰ τὰ σπέρνουνε — εἶδα πὼς τὰ τρώγαν
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιά, — οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ
ἔτσι δὰ τὰ βγάζουνε — ἔτσι δὰ τὰ τρώγανε
οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιά, — οἱ Καρυῶτες τὰ κουκιὰ

Στὸ τραγούδισμά του ὁ χορὸς μιμεῖται τὶς κινήσεις τοῦ σπαρσίματος, τοῦ βγαλσίματος, τοῦ ἀλωνίσματος. Οἱ κινήσεις καθαυτὸ κωμικές, προκαλοῦσαν τὸ γέλοιο τῶν παρισταμένων.

Ἡ μίμηση αὐτὴ τῶν κινήσεων γίνονταν ἀκόμα καὶ στὴν ἐκκλησία γιὰ ἐκφραστικώτερη παράσταση κείνων ποὺ νοοῦνται ἀπὸ τὰ λόγια τῶν ὑμνωδιῶν. Οἱ κινήσεις ἦταν τοῦ προσώπου, τῶν χεριῶν καὶ ὅλου τοῦ κορμιοῦ.[1]

Ἕνα ἄλλο τραγούδι τῆς Ἀδριανουπόλεως ἦταν ἐκφραστικὸ κινήσεων.

Ὁ Μπαρμπαντώνης ἔλεγε κἦ ἄμνια ἡ Ἑλενίτσα
— Καμμιὰ φορὰ δὲν χόρεψαν τόσα πολλὰ κορίτσια.
— Ἐμεῖς Μπαρμπαντωνάκη μου, τὸ Μπέη θὰ τὸν ποῦμε
τώρα θὰ πᾶμε στὸ χορὸ καὶ ὕστερα θἀρθοῦμε.

Ἕνα ἀπὸ τὰ ἐκφραστικώτερα παρόμοια τραγούδια εἶναι τὸ ντουγούνι, — ὁ γάμος. (Βλ. μουσικὰ κείμενα τόμ. Α' τ. ἀρχ. Θράκης 205).

Γῆ ἀλεποῦ κάνει ντουγούνι — σύρνει τὸ χορὸ δαχτάνι
καὶ καλεῖ τὸ μελεγούνι — πεδῶ ὡς τὸ Γιαντζικλάρι
κάλεσε τὴν πλάση γούλη. — καὶ χορεύνα τὰ κορίτσια
Πῆρα πάγω στὸ ντουγούνι — καὶ πηδοῦν σὰν κυπαρίσσια
βρίσκω πήττα στὸ πλαστῆρι — καὶ χορεύνα καὶ οἱ μπάμπες
καὶ κρασὶ στὸ κρυοντῆρι. — καὶ μουγκρίζνα σὰ γελάδες
βρίσκω λύκο ποὺ χορεύει — καὶ χορεύνα οἱ παπποῦδες
κ' ἀλεποῦ ποὺ συγκαθίζει — καὶ μουγκρίζνα σὰν ἀρκοῦδες.
κ' ὁ σκαντζοχόιρος ὁ Ρήγας

Ὑπάρχει παραλλαγὴ Σαρανταεκκλησιώτικη καὶ Ἀδριανουπολίτικη γεμάτη νόημα καὶ στοχασμό. Ἕνα ἀπὸ τὰ ἐντελέστερα καὶ ἐκφραστικώτερα εἶναι καὶ τῆς Παναγιώτας.

Κίνησεν ἡ Παναγιώτα
γιὰ νὰ πάη στὰ γονικά της
τὴν μαλών' ἡ πεθερά της,
Καὶ στὸν δρόμο ποὺ πηγαίνει,
καὶ στὸν δρόμο ποὺ πηγαίνει
τί κακόπαθε ἡ καημένη.
Τρεῖς κλέφτες τὴν ἐπιάσανε
ἕνας ἀπὸ τὸ χέρι
κι' ἄλλος βγάζει τὸ μαχαίρι
— Δός μας φιλί δός μας τσιμπὶ
δός μας καὶ μαῦρα μάτια
γιὰ σὲ κάνουμε κομμάτια.
— Οὔτε φιλὶ οὔτε τσιμπὶ
οὔτε καὶ μαῦρα μάτια
θέλτε κάντε με κομμάτια.

Ὅμοιο εἶναι τὸ ἑπόμενο:

Βαρέθηκα νινέ μου, μαντήλια νὰ κεντῶ,
τώρα θὰ παρατήσω νὰ πάω νὰ παντρευτῶ.
— Περίμενε, κόρη μου, τὴ φετεινὴ χρονιὰ
νὰ γίνουν τὰ σιτάρια καὶ τὰ γλυκὰ κρασιὰ
κι' ὕστερα σὲ παντρεύω στῆς Προύσας τὸ χωριὸ
νὰ πάρης πολληκάρι εἴκοσι δυὸ χρονῶ.

Ὁ Γ. Βιζυηνὸς περιέσωσε τὸ παρακάτω βάλλισμα:

Ἡ Ματένια τρώγει ψάρι
πίνει καὶ γλυκὸ κρασὶ
γιὰ νὰ κατεβάση γάλα
νὰ βυζάξη τὸ παιδί.

(Βλ. Γ' τόμ. Ἀρχ. Θρακ. Θησ. σ. 122).

Μένα λόγο τὰ βαλλίσματα ἀποτελοῦν τὴν λυρικὴ ἔκφραση τοῦ Θρακ. λαοῦ καὶ τὸ ἀπέραντο κέφι πρὸς τὸ σκῶμμα', ποὺ βασίλευε ἀνάμεσά του καὶ δημιουργοῦσε τόσα ἀριστουργήματα ποιητικά, ποὺ μένουν καὶ θὰ μείνουν ἀμίμητα κι ἀθάνατα.

Ἀθῆναι 4.3.55.

46 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Κατὰ χιλιάδας ἀριθμοῦνται τὰ Λαϊκὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ἀναμεσα στὰ Πανελλήνια τραγούδια, ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας νὰ θαυμάσουμε. Ὅλες οἱ διαβαθμίσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, τῆς ἀγάπης, ὑπάρχουν μέσα σαὐτὰ καὶ θαυμάζει κανεὶς τὸ λαό, πῶς μὲ τόση εὐκολία, μένα δίστιχο καὶ μιὰ γραμμὴ νότες, κατορθώνει νὰ ἐκφράζη, ὁ ποιητὴς λαός, τὸ μέτρο τῶν πόθων του καὶ τοῦ πάθους ποὺ κατέχεται, ἢ μένα ἐκφραστικώτατο συμπληρωμένο μ' ἀρχή, μέση καὶ τέλος, τραγούδι, μὲ τὸν τίτλον «τὴν ἀγαπῶ», νὰ ὑμνῆ τὴν ἀγάπη του, ἢ νὰ τὴν καλοτυχῆ ἢ νὰ τὴν καταριέται ἢ νὰ τὴν παρακαλῆ ἢ νὰ τὴν ἐκλιπαρῆ.

Ἀπὸ τὰ σπάνια βέβαια αὐτὰ καλλιτεχνήματα τῆς ψυχῆς καὶ τὰ δημι-

ουργήματα τῆς ὥρας τοῦ πάθους, ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξη ὄχι μόνο ἡ κάτω Ἑλλάδα καὶ τὰ Νησιὰ ἀλλὰ καὶ ἡ Θράκη.

Συνήθως ἡ πρώτη μορφὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀγάπης εἶναι τὰ δίστιχα, τὰ λιανοτράγουδα καὶ τὰ κοττύματα, ἢ τὰ μπεγίτια, ποὺ κατὰ χιλιάδες ἀφθονοῦν στὴ λαϊκή μας ποίηση. Αὐτὰ συνήθως προσαρμόζονται στὰ γνωστὰ λαϊκὰ χορευτικὰ μοτίβα μουσικῆς ποὺ τραγουδιῶνται ἀπ᾽ ὅλο τὸ λαὸ καὶ παντοῦ. Ἡ κάθε μιὰ ἢ ὁ καθένας, σύμφωνα μὲ τὸ πάθος του, καὶ τὴν ποιητική του ἱκανότητα τῆς στιγμῆς συναρμολογεῖ ἕνα τραγούδι.

Συνήθως στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ὁ λαὸς τὰ προσαρμόζει σὲ μιὰ γνωστὴ μουσικὴ μελωδία καὶ τὰ τραγουδεῖ. Ὁ ἄγνωστος ὅμως ποιητὴς καὶ ὁ ὀργανοπαίχτης ἐπεκτείνει τὸ τραγούδι του καὶ τὸ σκοπὸ — τὸ μέλος του σ᾽ ἕνα συναρμολογημένο τραγούδι μ᾽ ἀρχή, μέση καὶ τέλος καὶ τὸ τραγουδεῖ καὶ τὸ μεταδίνει στὸ λαὸ παίζοντας καὶ τῦργανό του. Οἱ τραγουδιστές, οἱ λυράρηδες, οἱ μελοποιοὶ αὐτοὶ τὰ πρῶτα τους αὐτὰ τραγούδια μὲ τὸ συχνοτραγούδισμα τὰ τελειοποιοῦν ὁλοένα, τὰ ὁμαλύνουν γλωσσικά, τὰ δουλεύουν, τὰ σμιλεύουν καὶ στὸ στίχο καὶ στὸ σκοπό τους καὶ μᾶς τὰ παραδίνουν μὲ τὸν καιρὸ διαμάντια ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ ὁμορφιᾶς ἀλλὰ καὶ μελωδίας.

Ἡ Θρακικὴ ποίηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἀξιολογώτατη καὶ στὰ λόγια καὶ στὸ στίχο καὶ στὸ σκοπό. Οἱ μελωδίες της εἶναι εὐχάριστες, ἐξελίσσονται σὰν βυζαντινὸ τροπάριο μενάργεια καὶ τέλεια ἔκφραση. Ὅταν λ.χ. ὁ ποιητὴς ἐκφράζη τὴ μεταμέλειά του, γιατὶ ἀρνήθηκε κι᾽ ἀπέκρουσε τὴν προσφορὰ τῆς κόρης, τραγουδεῖ μὲ τοὺς ἑξῆς στίχους:

«Ὄντας μὲ μήναγε ἡ ξανθὴ κι᾽ ὄντας μὲ παρεκάλιε
τεῖχα καὶ δὲν τὴν ἔπαιρνα τεῖχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;»

Καὶ ὁ σκοπός γίνεται πάθος φλογερό, ποὺ τὸ τραγουδεῖ ὁ ποιητὴς μὲ συγκίνηση. Ὁ ποιητὴς λαὸς δὲν διστάζει νὰ ἐκδηλώση τὸ πάθος του μὲ κάθε τρόπο καὶ βαθμὸ τοῦ συναισθήματος, ποὺ τὸν κατέχει.

Ἀθῆναι 4.3.53

47 — «ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΤΡΟΠΑΡΙ»

Τὰ Θρακικὰ τραγούδια ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔχουν κι᾽ ἐξαιρετικὴ κατανυκτικότητα. Εἶναι ἐκδηλωτικὰ τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ. Ἡ κατάνυξη αὐτὴ ξεχύνεται μέσ᾽ ἀπὸ μελωδίες λαϊκές, ποὺ συλλαμβάνει ὁ τραγουδιστὴς ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς ἐκκλησιαστικὲς μελωδίες, ποὺ τὶς παρακολουθεῖ καὶ τὶς συνεκτελεῖ μαζὶ μὲ τὸν ἱεροψάλτη στὴ λειτουργία.

Στὰ χωριὰ τῆς Θράκης πάντοτε ὁ λαὸς συμμετέχει στὴν ἐκτέλεση τῶν τροπαρίων τῆς ἀκολουθίας. Τὰ γλέντια του τ᾽ ἀρχίζει πάντοτε μὲ ὑμνωδίες ἐκκλησιαστικὲς ποὺ τὶς ἀγαπᾶ καὶ τὶς ἐκτιμᾶ.

Οἱ γυναῖκες κι᾽ οἱ γέροντες σιγοψιθυρίζουν στὴν ἐκκλησία τὰ τροπάρια ἐκτελούμενα ἀπὸ τοὺς ψαλτάδες, ποὺ συνήθως βγαίνουν κι᾽ αὐτοὶ μέσ᾽

ἀπὸ τὸ λαό. Ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια ἐπηρεασμένος ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς συλλαμβάνει τὴ μελωδία του, τὴν διαλέγει, τὴν προσαρμόζει στὸ τραγούδι καὶ τὴν ἐκτελεῖ μπροστὰ στὸ λαό, παίζοντας τ' ὄργανό του, τὴ λύρα ἢ τὴ γκάϊντα.

Ἔτσι καταγράψαμε λ.χ. τὸ τραγούδι:

«Ἐγὼ εἶμαι ὀρφανὸ παιδὶ ἔχω καὶ χήρα μάννα,
ἡ μάννα μου μὲ στοίχισε σ' ἕναν καλὸν ἀφέντη,
ἀφέντης μου πραματευτὴς κλπ.».

Τὸ τραγούδι αὐτὸ μὲ τὴ μελωδία του μοιάζει τὸ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου» τῆς Προηγιασμένης. Ἀπὸ κεῖ φαίνεται εἶναι παρμένο. Εἶναι αὐτόχρημα μιὰ μελωδία ἐκκλησιαστικὴ κατανυκτική, ποὺ δὲν ἔχει τὶς δυνατότητες νὰ ἐξελιχθῆ μὲν σὲ ἄρτιο καὶ πλῆρες μουσικὸ δημιούργημα, ἀλλ' ἔχει τὶς ρίζες του στὴν ἐκκλησιαστικὴ μελωδία. Τὸ τραγούδι αὐτό, ὅπως θὰ τ' ἀκούσετε κατ' ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάριο, δημιουργεῖ τὴν ἴδια κατάνυξη καὶ πάθος τοῦ τροπαρίου, γιατ' εἶναι ὑφασμένο μὲ ὅμοια μουσικὰ στοιχεῖα μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς μελωδίας καὶ δημιουργίας.

Τὸ τραγούδι τῆς «Ὑφάντρας», ποὺ τόσο πανηγυρικὸ ἔχει τὸ χρωματισμό του, ἔχει καὶ τοῦτο, τὸ ἀντίστοιχο ἀναστάσιμο τῆς Πασχαλιᾶς τροπάρι σὲ ἦχο πλάγιο πρῶτο. Τὸ τροπάρι αὐτὸ εἶναι «Αἱ μυροφόροι γυναῖκες ὄρθρου βαθέος...» ποὺ ψαλλόμενο γεννᾶ ἑορταστικὴ διάθεση πασχαλινή. Ἡ ὑφάντρα ποὺ κάθεται στὸν ἀργαλειὸ καὶ πετᾶ τὴ σαγίττα καὶ χτυπᾶ ξυλόχτενο, στὴ δημιουργία της ἐπάνω δοκιμάζει πανηγυρικὴ διάθεση, καὶ τότε σιγοτραγουδεῖ:

«Διάζεται κόρη διάζεται
διάζεται τὸ βλαντίν ντης,
κι' ὅλ' ἡ χαρὰ δικήν ντης.
Στοὺς οὐρανοὺς τὸ διάζεται
στοὺς κάμπους τὸ ξεφαίνει κλπ.»

Τώρα θ' ἀκούσετε τὰ δυὸ τροπάρια καὶ τὰ δυὸ λαϊκὰ τραγούδια.

Εἶναι τόση ἡ ὁμοιότητα τῆς μελωδίας τους, ὥστε δὲν γεννιέται καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Βυζαντινὸς μουσουργὸς δανείσθηκε ἀπὸ λαϊκὸ μοτίβο ἢ ὅτι ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς σκάρωσε τὸ τραγούδι του πάνω σὲ μελωδία ἐκκλησιαστικὴ γνωστότατη καὶ σ' αὐτὸν καὶ σ' ὅλο τὸ λαό.

Ἀθῆναι, 16—11—52

48 — ΤΑ ΧΟΡΕΥΤΙΚΑ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Στὸν κάμπο τῆς Θράκης ἀπὸ πλαγιότατους χρόνους, ὅπως σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ὁ χορὸς ἦταν τὸ ἀπαραίτητο τῆς Κυριακῆς ψυχικὸ ξεκούρασμα. Οἱ χωρικοὶ εἴτε γεωργοὶ κι' ἀγρότες, εἴτε ξυλοκόποι, εἴτε καρβουνοποιοί, εἴτε ἀμπελουργοί, τὸ ἀπομεσήμερο τῆς Κυριακῆς καὶ κάθε γιορ-

τῆς μαζευμένοι στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ θἄστηναν χορό. Ἐκεῖ συγκεντρώνονταν τὰ παλληκάρια καὶ τὰ κορίτσια καὶ γίνονταν τὸ διάλεγμα τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμβροῦ κι' ἄρχιζε τὸ αἴσθημα τῆς ἀγάπης. Ἐκεῖ στὴν πλατεῖα μὲ τὴ λιακάδα εἴτε μὲ τὸ χιόνι ἐμφανίζονταν κι' ὁ γκαϊτατζῆς ἢ ὁ λυράρης.

Ὁ Γκαϊτατζῆς ἦταν μουσόληπτος κι' ἔνθεος ἄνθρωπος. Αὐτὸς ἦταν ὁ μαέστρος τοῦ χοροῦ, «ἡ ψυχὴ» τῆς κινήστως τοῦ χεροπιασμένου λαοῦ, ποὺ σχημάτιζε τὸν κύκλιο χορό. Παίζοντας τὄργανό του, σὰν εὐαίσθητος ἄνθρωπος πλημμυρισμένος μὲ πάθος ἀδιάκοπα κινότανε ρυθμικά. Πότε δεξιὰ πότε ἀριστερὰ σκύβοντας φυσοῦσε τὸν ἀσκὸ τῆς γκάϊντας, ἐνῶ ρυθμικὰ κινοῦσε τὰ δάχτυλα στὸν αὐλό της. Γινότανε ἔξαλλος, ἐνθουσιώδης, μεθυσμένος. Αὐτὸς ἄναβε τὸ μένος στὸ ρυθμὸ τῶν ποδιῶν ἴσα μὲ τὸ μουσικὸ συναίσθημα τῆς ψυχῆς του.

Ὁ χορὸς γινότανε κυκλοτερὴς δηλαδὴ κύκλιος. Τὸν πρόβοδο ἀνελάμβαναν χορευτὲς ἄριστοι, ποὺ διακρινόνταν στὸ τεχνικὸ χόρευμα ὅλων τῶν λαϊκῶν χορῶν. Αὐτοὶ μετέδιδαν στοὺς ἄλλους τὸ βαθὺ συναίσθημα ποὺ τοὺς κατεῖχε μὲ τὶς ὄμορφες κινήσεις. Χορεύοντας μὲ πολλὰ ἐπιδέξια τσαλίμια ὁ πρόβοδος πηδοῦσε, ζυγίζοντας στὸ ἕνα πόδι, ἔβγαζε ἄναρθρες φωνὲς ἐνθουσιασμοῦ, γονάτιζε, λύγιζε τὸ κορμί του, ὠρθώνονταν, λύγιζε τὴ μέση του πρὸς τὰ πίσω, κάθονταν, ἀναπηδοῦσε εὐλύγιστα σὰν αἴλουρος, καὶ χτυποῦσε, τὸ χῶμα μὲ τὴν ἀπαλάμη. Πίσω στὸ χέρι δεμένος ὁ κύκλιος παρακολουθοῦσε πηγαίνοντας μπρὸς καὶ πίσω ρυθμικά. Τὸν πρῶτο, πρόβοδο διαδέχονταν ὁ δεύτερος ἀνεμαλλιάρης, ἐμπνευσμένος, ἀσίκης, τεχνίτης καὶ ἄφθαστος δημιουργὸς τοῦ ρυθμικοῦ βηματισμοῦ. Ἐπαναλάμβανε τὸ θαῦμα τοῦ ρυθμοῦ ἐπιδείχνοντας ὅλα τὰ χαρίσματά του στὸ ρυθμὸ καὶ στὴν κίνηση. Τὸ πάθος τοῦτο, τὴν ρυθμικὴ ἐντέλεια, τὴ χάρη τῶν κινήσεων, τοῦ τὴν μετέδινε ὁ Λυράρης ἢ ὁ Γκαϊτατζῆς μὲ τὶς δικές του κινήσεις, ποὺ εἶναι μιμητικὸ συμπλήρωμα τῶν ἤχων, ποὺ χύνει τὸ παμπάλαιό του ὄργανο, ὅταν γίνεται στὰ χέρια του ὁ ἑρμηνεὺς τῶν πλουσίων συναισθημάτων του.

Τῆς χήρας τὸ καλεμπερὶ
φωτιὰ νὰ πέση νὰ καῇ
τῆς χήρας ὁ χρυσοτσεβρὲς
πλήγωσε ὅλες τὶς καρδιές.

Συχνὰ τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ τὰ χορευτικά, ἀντικαθιστοῦσαν τὰ ὄργανα. Ἔτσι ὁ χορὸς γινότανε καὶ μὲ τραγούδια τῶν κοριτσιῶν. Τέτοια τραγούδια ἔχουμε πάμπολλα καὶ γιὰ ὅλους τοὺς χορούς. Συχνὰ ἐπίσης ἀντικαθιστοῦσαν τ' ἁπλὰ ὄργανα στὶς πολιτεῖες, ὅμιλοι μὲ μουσικὰ ὄργανα ποὺ στοὺς γάμους συνώδευαν σ' ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς χαρᾶς τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια. Εἶναι τ ὰ τ σ α λ γ κ ι ά. Τὰ ὄργανα τὰ ἔπαιζαν καὶ τὰ κορίτσια, τὰ τραγουδοῦσαν καὶ πιάνονταν στὸ χορό. Οἱ χοροὶ

συνήθως ἦταν συρτοὶ καὶ πολὺ ὅμοιοι μὲ τοὺς πανελλήνιους ἁπλοὺς συρτοὺς χορούς.

Ἀθῆναι, 20 — Νοεμβρίου 1952

49 — Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ[1]

Ὁ γάμος εἶναι ἡ μεγαλύτερη χαρὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ γι' αὐτὸ τὸν ὠνόμασαν στὴ Θράκη «Χαρά». Οἱ ἡμέρες τοῦ γάμου βαστοῦν μιὰ βδομάδα, ὅπως σ᾽ὅλα τὰ μέρη τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Τὰ ἔθιμα εἶναι πανομοιότυπα μὲ μικρὲς παραλλαγὲς καὶ στηρίζονται σὲ συνήθειες παλαιότατες, ἀνάλογα μὲ τὰ ἤθη κι' ἔθιμα, ποὺ ἀνεπτύχθηκαν μέσα στοὺς αἰῶνες κι' ἀνάλογα μὲ τὴ θέση τῆς γυναίκας στὴν κοινωνία. Γιατὶ εἶναι γνωστὰ τὰ ἔθιμα τῆς προίκας ποὺ προσφέρει ἡ νύφη καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς νύφης ἀπὸ τὸν γαμπρό. Ἐμεῖς οἱ Θρᾶκες ἔχουμε περισυλλέξει πάνω ἀπὸ ἑκατὸν περιγραφὲς γάμου. Μέσα στὶς περιγραφὲς ὑπάρχουν πολλὲς ὁμοιότητες κι' ἐλάχιστες διαφορές. Μια ἐπισταμένη σύγκριση καταδείχνει ὅτι ὁ γάμος, ἡ χαρὰ γίνεται κατὰ κοινωνικὲς τάξεις μὲ μιὰ διαφορὰ ἐλαχίστη. Τὸ στοιχεῖο ποὺ κυριαρχεῖ πάντως εἶναι ὁ ἀποχωρισμὸς (καὶ ἡ λύπη ποὺ προκαλεῖ) τῆς νύφης ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, ἡ ὑποδοχή της στὰ πεθερικά της καὶ ἡ νέα της ζωή, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν ὑποταγή της στὸν ἄνδρα, ποὺ τῆς δίνουν καὶ τῆς ἔδωσεν ἡ μοῖρα. Αὐτὸς ὁ ἀποχωρισμὸς τὸν παλαιότερο καιρὸ γινόταν δραματικὸς μέλη τὴ χαρὰ ποὺ γεννοῦσε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς κόρης μὲ τὴν ἐξαγορά της ἢ τὸ μέτρημα τῆς προίκας.

Εἶναι πασίγνωστη, ὅλη ἡ τελετουργία τοῦ γάμου. Λίγο πολὺ μοιάζει. Λίγες λεπτομέρειες ἐμφανίζονται κατ' αὐτόν, στὸ κάθε μέρος, ἀλλὰ οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς προέρχονται, ἀπὸ τὴ διαφορὰ τῶν συνηθειῶν τοῦ γάμου ποὺ ἐπικρατοῦν.

Τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο στὸ γάμο εἶναι τὸ διπλὸ συναίσθημα τῆς λύπης καὶ τῆς χαρᾶς. Ἡ νύφη παλεύει μὲ τὰ δυὸ συναισθήματα, τοῦ ἀποχωρισμοῦ μὲ τοὺς δικούς της, μὲ τὸ περιβάλλον της καὶ τὶς συνήθειές της τὶς κοριτσίστικες καὶ τὸ ἔμπασμα σὲ μιὰ νέα ζωή.

Τώρα πηγαίνει ἀλλοῦ, καὶ στὸ ἄγνωστο. Τί τὴν περιμένει; Μέσα ὅμως στὸ ἄγνωστο αὐτό, ἔρχεται ἡ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς, τὸ προσδοκώμενο ἀγαθό, ἡ τὴ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴ λαογραφία κι' ἀπὸ χιλιάδες περιγραφές. Αὐτὰ τὰ μικτὰ γεγονότα γεννοῦν καὶ μικτὰ συναισθήματα, ποὺ προσπαθοῦν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι νὰ ἐξωτερικέψουν. Κι' ἀρχίζει ἡ ἑβδομάδα τῆς χαρᾶς, ὅπως τὴ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴ λαογραφία κι' ἀπὸ χιλιάδες περιγραφές. Αὐτὰ τὰ συναισθήματα τὰ ἐκφράζει ὁ λαὸς μὲ κάθε μέσο. Κλαίει καὶ δακρύζει, πηδᾶ καὶ χορεύει, τραγουδεῖ καὶ λυπητερὰ καὶ θλιμμένα, ἀλλὰ καὶ πολὺ χαρού-

1) Βλ. Θρακικὲς Ἠθογραφίες Δ' μέρος Πολ. Παπαχριστοδούλου διήγημα ἡ Χαρά.

μενα. Ἔτσι ὅλα γίνονται τραγούδι, γίνονται χορός, πότος καὶ φαγὶ καὶ λαλούμενα. Τὰ λαλούμενα στὴ Θράκη εἶναι τὰ «παιγνίδια» τὰ «τσαλγκιὰ» ὡρισμένα ὄργανα κοινὰ καὶ μὴ κοινὰ κατὰ τόπους, ποὺ συνοδεύουν σὄλες τὶς ἡμέρες τῆς χαρᾶς, τῆς ἑορτῆς τοῦ γάμου.

Τὰ ὄργανα πρωτεύουν καὶ στὸ τραγούδι. Στὴ Θράκη στὰ μὲν χωριὰ πρωτεύει ἡ γκάϊντα κι' ἡ λύρα, στὶς κωμοπόλεις καὶ τὶς πολιτεῖες οἱ συγκροτημένες παρέες ἀπ' ὀργανοπαῖχτες, μὲ λαγοῦτο, τὸ οὔτ, τὸ βιολὶ καὶ τὸ ντέφι μὲ τὸ σαντούρι. Ἡ λαϊκὴ δημιουργικὴ δύναμη καὶ ἡ φαντασία ἔψαλε ὅλα τὰ συναισθήματα. Ἔτσι ἔχουμε τραγούδια τῆς νύφης, ποὺ τὴν παραστέκονται τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ σ' ὅλες τὶς ὧρες ὡς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ στεφάνωμα καὶ τὴν ἀντίχαρα. Ἔχουμε τραγούδια τἀποχωρισμοῦ τῆς νύφης. Ἔχουμε τοῦ γαμβροῦ, τὰ τραγούδια τοῦ ξυρίσματος, τῆς παραλαβῆς τῆς νύφης, καὶ τὰ τραγούδια π' ἀκολουθοῦν μετὰ τὰ στεφανώματα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ στὸ σπίτι καὶ τοῦ γλεντιοῦ π' ἀκολουθεῖ, ὡς καὶ τῆς ἀντίχαρας, ποὺ εἶναι ἡ κατακλεῖδα τῆς ὅλης χαρᾶς. Αὐτὰ περισυλλέγουν οἱ λαογράφοι καὶ καταγράφουν τὴ μουσική τους, κιὅλα ἔχουν τὴν ἀξία τους.

Στὸ γάμο γρήγορες οἱ στιγμὲς ἐναλλάσσονται κι' ἀνάλογα ἐναλλάσσονται καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ λαοῦ. Οἱ στιγμὲς εἶναι μοναδικές, γιὰ τοὺς νυμφευομένους. Διήνυσαν ἕνα μακρὺ διάστημα ἀρραβώνων κι' ἀγωνιοῦν νὰ φθάσουν, σὰν ἀρραβωνιασμένοι, στὸ τέρμα τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν ἕνωσή τους. Οἱ στιγμὲς αὐτὲς δημιουργοῦν συνήθειες πολλές, δημιουργοῦν ἔθιμα περίεργα καὶ συγκινητικά, ποὺ σ' ὅλη τὴ ζωὴ τ' ἀνθρώπου καὶ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς ἐπαναλαμβάνονται κι' ἐπεκτείνονται. Γιὰ νὰ περάση τὸ ζευγάρι ἀπὸ τὴν ἀμέριμνη ζωὴ τῶν νεονύμφων μὲ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου καὶ τὰ στεφανώματα, εἶναι μιὰ δοκιμασία ἀληθινὰ δύσκολη, ποὺ ἐπιβραβεύεται μὲ τὴν ἕνωση δυὸ ψυχῶν, δυὸ σωμάτων.

Ἡ νύμφη δούλεψε νὰ ἑτοιμάση τὴν προῖκά της. Κάθησε στὸν ἀργαλειό, ἔσυρε τὸ ξυλόχτενο, δοκίμασε χαρές, τραγούδησε τὰ ἔργα τῶν χεριῶν της, δημιούργησεν ἐλπίδες χρυσὲς καὶ τέλος ἔφτασε στὴν ἑβδομάδα τῆς ἀγωνίας, ποὺ τελειώνει τὴν Κυριακὴ στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ στὸ χαγιάτι τοῦ σπιτιοῦ.

Τὰ τσαλγκιὰ παίζουν, οἱ παραδερφὲς τῆς νύφης χορεύουν καὶ δημιουργοῦν τὰ τραγούδια τῆς στιγμῆς ἢ ἐπαναλαμβάνουν τὰ παλαιότερα ποὺ κληρονόμησαν ἄγραφα μὲ τὴν παράδοση.

Οἱ σταθμοὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς χαρᾶς εἶναι πολλοί. Οἱ προετοιμασίες τοῦ γάμου εἶναι ἀμέτρητες κι' ὥς που νὰ σταθοῦν κάτω ἀπὸ τὸν πολυέλαιο τῆς ἐκκλησίας, πέρασαν πολλὲς συγκινήσεις κι' ἐναλλαγὲς πικρίας καὶ χαρᾶς, ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρός.

Τὰ τραγούδια — γιατὶ ὅλα τραγουδιοῦνται — εἶναι ποικίλα, εἶναι

ἐκφραστικά, εἶναι δραματικὰ καὶ λυπητερά, ποὺ προκαλοῦν συγκίνηση καὶ συγκλονίζουν.

Τὴ νύφη τὴν τραγουδοῦν στὸ λουτρό, στὸ κίνιασμα, στὴν ἀποστολὴ τῆς προίκας καὶ τὸν ἐρχαμὸ τῶν πανεριῶν. Τὰ «πανέρια» εἶναι ἕνα θαυμάσιο ἔθιμο. Εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν δώρων τῆς νύφης στὸ γαμπρὸ καὶ τοὺς συμπεθέρους, καὶ τοῦ γαμπροῦ στὴ νύφη καὶ τὰ πεθερικά του. Αὐτὰ τὰ πανέρια, γίνονται σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς καὶ ξεπουτυλίγονται σὰν μιὰ θαυμαστὴ μετόπη Φειδιακὴ μέσα σὲ ὕμνους καὶ τραγούδια, ποὺ προκαλοῦν ρῖγος...

Ἡ παραλαβὴ τῆς νύφης ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὰ λαλήματα εἶναι πολὺ δραματικὴ ἀλλὰ καὶ πομπική. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ τραγούδια. Ὅλοι τραγουδοῦν καὶ κλαῖνε στὸ σπίτι. Κλαῖνε ἀποχαιρετῶντας γιὰ πάντα τὴ νύμφη, καὶ τραγουδοῦν γιατὶ τὴν παραδίδουν στὸ φυσικὸ προορισμό της. Τὰ τραγούδια τοῦ γάμου ἐκφράζουν ὅλα τὰ συναισθήματα τῆς ὥρας:

— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίν' τἀηδόνι,
ἀφίνει γειὰ τὴ μάννα της καὶ ὅλοι τὶς γειτόνοι.
— Δὲν εἴδανε τὰ μάτια μου τέτοια μαυρομματοῦσα,
τέτοια σιγανομίλητη καμαροπερπατοῦσα.

Στὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ τραγουδοῦν τὸ ἑξῆς:

— Πήγαμε στὴν ἐκκλησιὰ καὶ στὴν ἁγιὰ Σοφία,
ποὺ ὁ Χριστὸς κι' ἡ Παναγιὰ ἀνάβουν τὰ καντήλια.

Στὴν ὑποδοχὴ τῆς νύφης στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ λένε τραγουδιστά:

— Γιὰ ἔβγα μάννα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερὰ τῆς νύφης,
νὰ ἰδῆς τὸ γυιό σου τὸ σταυραετό, τὴν πέρδικα ποὺ σοῦ φέρνει.

Στὴν αὐλὴ τὴν εὐρύχωρη ὅταν στήνουν χορό, τραγουδοῦν ὅλοι. Ὁ ἀποχαιρετιστήριος χορὸς λέγεται τ ο ύ ρ λ α κι' ἀποτελεῖ τὸ ἐπισφράγισμα τῆς χαρᾶς καὶ τὸ ὑστερνὸ ξέσπασμά της.

Ἀθῆναι 27.5.53

50 — ΟΙ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Στ' ἀναστενάρια, ποὺ εἶναι ἔθιμο μόνο θρακικό, ἀλλὰ καὶ πολύτιμο στὸ τελετουργικό τους μέρος μὲ τὸν ἁγιασμό, τὴ θυσία καὶ τὸ πυροβάδισμα, ὅλα γίνονται μὲ τὸ χορό. Οἱ ἀναστενάρηδες , ἐγκαλεσμένοι ἀπὸ τοὺς ἁγίους, παίρνοντας στὰ χέρια τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων ποὺ λατρεύουν, ἀρχίζουν καὶ χορεύουν. Θυμιατίζοντας ὁ ἀρχιναστενάρης τὸ θυσιαζόμενο ζῶο — τὸ μπικάδι — τὸ θυμιατίζει περιφερόμενος γύρω του χορευτικά. Μπαίνοντας στὴν φωτιὰ γιὰ τὸ πυροβάδισμα, κρατοῦν τὶς εἰκόνες — τὶς χάρες στὴν ἀγκαλιὰ καὶ χορεύουν. Ὅλα εἶναι χορὸς καὶ δῶ. Μὲ χορὸ ἀρχίζουν, μὲ χορὸ τελειώνουν. Αὐτὸς ὁ χορὸς εἶναι ἐπιβεβλημένος ἀπὸ τὸ ἔθιμο, εἶναι συνυφασμένος μὲ τὸ ἔθιμο.

Τὸ φαινόμενο τοῦτο τοῦ χοροῦ γίνεται καὶ στὴν Ἀμερικὴ στοὺς Φίτζι,

ποὺ εἶναι κι' αὐτοὶ πυροβάτες καὶ γυμνοπόδαροι μπαίνουν στὴν πυρά. Καὶ μπαίνουν στὴν πυρὰ χορεύοντας καὶ χορεύουν ρυθμικὰ καὶ ὑποβλητικά. Οἱ χορευτὲς αὐτοὶ λέγονται Μπέγκα καὶ ζοῦν στὰ νησιὰ Φίτζι, ὅπου πηγαίνουν οἱ περίεργοι νὰ γνωρίσουν τὸ φαινόμενο τῆς πυροβασίας, ὅπου μανιῶδεις καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ οἶστρο περιφρονοῦν τὴ φοβερὴ φωτιά.

Ὅταν τελοῦνται τ' ἀναστενάρια συμμετέχει κι' ὁ λαός, ὅπως τὸν παληὸ καιρό, ὁ χορὸς στὸ δρᾶμα, ποὺ εἶναι ἔκφραση τῶν συναισθημάτων του. Ὁ λαὸς στὴν πυροβασία δημιουργεῖ κύκλιο χορὸ περὶ τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ χορεύει μὲ τοὺς ἤχους τῶν ὀργάνων, τὴ λύρα, τὴ γκάϊντα, τὸ τύμπανο. Τὸ χορὸ τοῦτο τὸν προστάζει ὁ Ἅγιος, καὶ οἱ πιστοὶ συμμετέχουν γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἁγίων ποὺ σέβονται.

Τὸ ἔθιμο τοῦ χοροῦ δὲν εἶναι μόνο θρακικό, οὔτε μόνο γίνεται στὴν τέλεση τῶν Ἀναστεναρίων. Εἶναι πανελλήνιο. Στὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Χιλιομόδιο τῆς Κορινθίας λ.χ. μετὰ τὴ λειτουργία χορεύουν στὴν πλατεῖα μὲ τὸν παπᾶ, φορεμένον τ' ἄμφιά του, καὶ τραγουδεῖ ὁ λαὸς ἀνάλογο τραγούδι μὲ ἐπωδὸ «Χριστὲ κι' ἀληθινέ μου». Τὸ ἴδιο γινότανε στὸν Πόντο. Κι' αὐτὸ μοῦ τὸ μετέδωσε ἕνας Πόντιος λαμπρὸς δεσπότης ποὺ τὸ ἐνθυμεῖται πολὺ ζωηρά: «Ὁ χορὸς αὐτὸς χορεύονταν στὴν τέλεση τοῦ γάμου ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία».

Οἱ ἀναστενάρηδες τῆς Θράκης χορεύοντας τραγουδοῦν ἡρωϊκὰ τραγούδια ἀκριτικὰ καὶ τὰ λένε πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἕνα τέτοιο λέγει:

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος
μικρὸν τὸν εἶχε ἡ μάννα του, μικρὸ ντὸν ραβωνίζει,
μικρὸν τὸν ἦρθε μύνημα στὸν πόλεμο νὰ πάῃ.
Νύχτα σελώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλυγώνει,
βάν' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες.

Ὁ σκοπὸς τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι διθυραμβικός, γιορταστικὸς καὶ συνάμα καὶ χορευτικὸς καὶ τραγουδιέται σὲ κάθε κίνηση τῶν ἀναστεναρίων συνοδείᾳ τῶν ὀργάνων. Τραγουδιέται καὶ στὴ θυσία τοῦ ταύρου ἀκόμα καὶ στὸν ἁγιασμό.

Τὸ τραγούδι τοῦ χοροῦ τῆς φωτιᾶς, ὅσον διαρκεῖ τὸ προβάδισμα, τὸ λέγει ὁ λαὸς — ὁ κύκλιος χορὸς τοῦ λαοῦ — μὲ τὴν συνοδεία τῆς λύρας καὶ τῆς γκάϊντας. Εἶναι ὑποβλητικὸς καὶ θίγει ψυχικὰ καὶ τοὺς πυροβάτες καὶ τὸ λαὸ ποὺ θεᾶται:

Κάτω στὸν Ἁγιοθόδωρο στὸν Ἁγικωνσταντῖνο
πανηγυρίζουν τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγικωνσταντίνου.
Δώδεκα δίπλες ὁ χορός, δεκαοχτὼ μπαλαίστρες
κι' ὁ λύκος ἅρπαξε παιδί, πο' μέσ' ἀπ' τὶς μπαλαίστρες.

Τὴ μουσικὴ αὐτὴ τὴν σώσαμε καταγραμμένη ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

Εἶναι πιστὴ καταγραφὴ κι' ἀληθινή. Ἡ χορῳδία τοῦ κ. Καβακόπουλου τώρα θὰ σᾶς τραγουδήσῃ δυὸ τραγούδια ἀναστενάρηδων καὶ τὰ ὄργανα τῆς χορῳδίας θὰ σᾶς παίξουν τοὺς σκοποὺς καὶ χωρὶς τὰ λόγια. Ὁ κ. Καβακόπουλος μὲ πολλὴ προσπάθεια μετουσίωσε τὸ νόημα τῆς μουσικῆς καὶ τὸ μεταδίνει μὲ καλὴ καὶ πιστὴ ἀπόδοση, μὲ τὴ διαλεχτὴ λαϊκὴ χορῳδία του.
Ἀθῆναι, 2—1—53

51 — ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΥΞΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὸ Θρακικὸ δημοτικὸ τραγούδι, εἴπαμε κι' ἄλλοτε ὅτι τὸ χαρακτηρίζει μιὰ κατάνυξη ἐκκλησιαστικὴ κι' ἕνα πάθος σημαντικό. Αὐτὸ τὸ πάθος χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα τραγούδια τῆς Θράκης, ποὺ εἶναι σὰν πάθος μοιρολογιοῦ. Εἴτε ἀποχαιρετοῦν τὴ νύφη, εἴτε ὁ γαμπρὸς ὑποδέχεται σπίτι του τὰ συμπέθεριά του, ποὺ ἀποχαιρετοῦν τὴν κόρη τους, εἴτε ὁδηγοῦν στὴν ἐκκλησία τὴ νύφη, τὰ τραγούδια καὶ στὰ λόγια καὶ στὴ μουσικὴ εἶναι γεμᾶτα πάθος.

— Σήμερα μαῦρος οὐρανός σήμερα μαύρη μέρα
ἀποχωρίζουν σήμερα τὴν κόρη ἀπ' τὴν μητέρα.
— Προσκύνα νύφη, φίλησε τῆς μάνας σου τὸ χέρι,
γιὰ νὰ σοῦ δώσει τὴν εὐκή, νὰ πᾶ νὰ κάνεις ταῖρι.
— Στὴν πόρτα δὲν ματάρχεσαι στὴν πόρτα δὲν πατάεις
κι' ἂν ἔρχεσαι καμιὰ φορά, θὰ βιάζεσαι νὰ πάεις.

Ὅταν ὁ λυράρης ἢ ὁ γκαϊντατζῆς θέλει νὰ ἐκφράση τὰ συναισθήματα τῆς στιγμῆς τοῦ ἀποχωρισμοῦ, ἐκφράζεται μὲ πάθος, ποὺ εἶναι συγκλονιστικό, θαρρεῖς καὶ δανείζεται τὴ μελωδία του ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, ποὺ εἶναι γεμάτα πένθος καὶ κατάνυξη. Αὐτὴ ἡ προσήλωση στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνωδία μὲ τοὺς κρουνούς της τοὺς μουσικοὺς εἶναι φαινόμενο χτυπητὸ καὶ χαρακτηριστικό, ποὺ μᾶς μεταδίνει τὴν ἴδια συγκίνηση μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη, ὅταν ἀκοῦς νὰ ψάλλεται ἕνας π ο λ υ έ λ α ι ο ς, ἢ τ' ἀ ν ο ι ξ α ν τ ά ρ ι α ἢ ἕνας κ α λ ο φ ω ν ι κ ὸ ς εἰρμὸς σὲ ὧρες γεμάτες ὑποβολὴ κάτω ἀπὸ τὸ ἀχνὸ φῶς τῆς καντήλας καὶ τὸ μισοσκόταδο ποὺ ἐμπνέει στὸν ἱεροψάλτη τὴν κατανυκτικὴ ἀπόδοση τοῦ κειμένου ποὺ ἐκτελεῖ. Ὅταν μάλιστα ὁ ἱεροψάλτης εἶναι συναισθηματικὸς τύπος.

Τὸ πάθος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἑρμηνεύει τὸ βαθὺ συναίσθημα τοῦ τραγουδιστῆ εἶναι διάχυτο μέσα στὰ Θρακικὰ τραγούδια, ὅπως στ' ἀναστενάρια τὰ ἡρωϊκὰ τραγούδια εἶναι διθυραμβικὰ καὶ νομίζεις πὼς ἀκοῦς τό: «Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον ἡ ζωὴ ἡ ἀθάνατος», ἔτσι καὶ στ' ἀποχαιρετιστήρια τραγούδια τῆς νύφης τὸ πάθος γίνεται καϋμός. Στὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ὅμοια τὸ πάθος πλημμυρεῖ καὶ ξεχύνεται κι' ἀληθινὰ

αἰσθάνεσαι ν' ἀδειάζῃ ὁ χείμαρρος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιᾶς ἀπὸ τὴν συγκίνηση ποὺ κατέχεται ὁ τραγουδιστής.

Στὴ Θράκη τὸ λαϊκὸ τραγούδι δὲν εἶναι ὅπως τὸ Ἠπειρωτικὸ ἢ τὸ Πελοποννησιακὸ καὶ τὸ Στερεολλαδίτικο. Στὴ Θράκη πάει ὁμαλό, ἴσιο παθητικὸ καὶ συγκινητικό, σὰν ἁπλὸ ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι τῆς παράκλησης: «Πάντων προστατεύεις ἀγαθὴ τῶν καταφευγόντων ἐν πίστει...», ποὺ συγκινεῖ ἀναμφισβήτητα κάθε ψυχὴ γιὰ τὸ πάθος του.

— Μάνα μ' τὴν κόρη ποὺ εἶδα ψὲς στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα
ἄχ κι' ἄς τὴν φιλοῦσα μιὰ φορὰ κι' ἄς βγῆ καὶ ἡ ψυχή μου.
— Σώπα ὑγιέ μου, ὑγιούτσικε μ' μονάκριβε μ' Γιαννάκη,
ἐγὼ σὲ κάνω νὰ τὴν δῆς, νὰ τὴν φιλήσης κιόλας.

Τὸ πάθος τοῦ γιοῦ τὸν μαραζώνει ,τὸν πληγώνει. Κι' ὅπως τὸ πάθος του εἶναι δριμύ, ἔτσι καὶ τὸ τραγούδι βγαίνει παθητικὸ κι' ἀνάλογο μὲ τὴ δριμύτητά του.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δυὸ λαμπρὰ στοιχεῖα τῆς Θρακικῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐπικρατοῦν στὸ ὑλικὸ ποὺ ἔχουμε μαζέψει καὶ ποὺ φέρεται ἀκόμα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα. Ἔτσι ἐξηγοῦμε γιατὶ στὴ Θράκη ἀνεδείχθηκαν ἀναρίθμητοι μουσικοὶ κάτοχοι τῆς βυζαντινῆς ὑμνωδίας. Ἡ Μάδυτος ἀνέδειξε ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ περίοδο πολλούς, ἱεροψάλτες καὶ μουσικοδιδασκάλους, ποὺ ποτισμένοι μὲ τὴν λαϊκὴ μουσικὴ ἐμπνεύσθηκαν λαμπρὰ τροπάρια, μουσικά, ποὺ ἀποτελοῦν ἐκλεκτὲς μελωδίες ἐκκλησιαστικές, ὅπως εἶναι τὰ χερουβικά, οἱ πολυέλαιοι καὶ τὰ δοξαστικὰ ποὺ τὰ διακρίνει τὸ πάθος καὶ ἡ κατάνυξη.

Οἱ λαϊκοὶ τραγουδιστὲς καὶ οἱ ψαλτάδες εἶναι μέσ' ἀπὸ τὸ λαό. Ἔχουν τὴν ἴδια πηγὴ ἐμπνεύσεως τὴν ἴδια αἰσθηματικότητα. Καὶ τὸ τραγούδι τους εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ γάμου.

— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί, ἀναδιαβαίν' τ' ἀηδόνι
ἀφίνει γιὰ στὴ μάνα του καὶ ὅλοι τὶς γειτόνοι.

Στὴ Θράκη κάθε γλέντι ἢ διασκέδαση ἄρχιζε μὲ τροπάρια καὶ προχωροῦσε στὰ τραγούδια. Ἑπομένως ἡ ἐπίδραση τοῦ τροπάριου στὸ τραγούδι καὶ τἀνάπαλιν εἶναι μεγάλη καὶ ἀμοιβαίως ἔχουν τὰ στοιχεῖα κοινὰ καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς κατανύξεως. Τὸ τραγούδι:

— Ἐγὼ εἶμαι ὀρφανὸ παιδὶ ἔχω καὶ χήρα μάνα,

εἶναι ἕνα τροπάρι κατανυχτικὸ καὶ παθητικό, ὅπως εἶναι τό: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου...»

Ἀθῆναι, 1 — Ἰαν. 1955

52 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΞΕΝΗΤΕΙΑΣ

Ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια πρίν, εἶναι ὀνομαστοὶ αὐτοὶ ποὺ ἄφησαν τὴ Θράκη,

γιὰ νὰ πᾶν στὶς πιὸ μακρυνὲς χῶρες. Ἡ ἀναχώρησή τους ἦταν ἕνας χωρισμὸς ὅμοιος μὲ τὸ θάνατο καὶ χειρότερος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς τραγούδησε τὸ παγκοσμίως γνωστὸ δίστιχο.

Παρηγοριὰ ἔχει ὁ θάνατος κι' ἀλησμονιὰ ὁ χάρος,
κι' ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Ἀλλὰ κάθε χρόνο, οἱ κεραμιδάρηδες λ.χ. ὁμαδικὰ ξεκινοῦσαν γιὰ τὴν ξενητειά. Ὅλη ἡ Θράκη κατὰ χιλιάδες ἔστελνε γιὰ ἕνα ἑξάμηνο τὰ παιδιά της στὴ Ρουμανία, κι' ἀλλοῦ γιὰ νὰ δουλεύουν στὰ κεραμυδαριά, ὅπου παρασκεύαζαν τὰ κεραμύδια, τὰ χρειαζούμενα στὰ μέρη ἐκεῖνα γιὰ τὸ χτίσιμο τῶν σπιτιῶν. Στὸν καιρὸ τοῦ ξενητεμοῦ — τοῦ ὁμαδικοῦ ξενητεμοῦ ὁ κόσμος τῶν ἀνθρώπινων συναισθημάτων ξεπηδοῦσε σὰν ἡφαίστειο. Δάκρυα, ἐναγκαλισμοί, κλάματα, φιλήματα ὅλα μαζὶ κι' ἀνάκατα δημιουργοῦσαν μιὰ ὥρα περιπαθητική, ὥρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ. Καβαλλάρηδες καὶ πεζοὶ ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν πλατεῖα πρὸς τὸ μεγάλο δρόμο. Οἱ ξενητεμένοι ἄφηναν κενὸ στὸ σπίτι. Τὸ κενὸ τὸ ἔβλεπαν, ὅταν γύριζαν ἀπὸ τὸν ἀποχωρισμὸ οἱ γυναῖκες στὸ σπίτι. Τότε ξεσποῦσε ὁ λαὸς καὶ δημιουργοῦσε τὸ τραγούδι. Τὸ σπίτι ἦταν ἔρημο.

Τὸ ἴδιο καὶ ἀπαράλλαχτο φαινόμενο ὑπάρχει στὴ ζωὴ τῶν νησιῶν, ποὺ οἱ σπογγαλιεῖς ἢ οἱ ψαράδες δημιουργοῦν στὸ ὁμαδικὸ ξεκίνημά τους. Ὁ χωρισμός, ποὺ δὲν ξέρουμε ἂν μπορῇ νὰ γίνῃ καὶ παντοτεινός, πικραίνει τὰ βάθη τῆς ψυχῆς καὶ γεννᾶ τὴ νοσταλγία τοῦ ξενητεμένου.

Ἡ σύζυγος στὸ σπίτι ἀφοῦ ξαποστείλῃ τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖο, ἀγωνίζεται ὁλομόναχη τώρα νὰ σιγυρίζῃ τὸ σπίτι. Στὸ σιγύρισμα πάνω τῆς ἔρχονται τὰ κλάμματα. Κλαίει καὶ ἀναστενάζει καὶ ὁ ἀναστεναγμός της γίνεται τραγούδι. Καὶ σὰν μοιρολόϊ τὸ δημιουργεῖ αὐτοστιγμῆς, τὸ προσαρμόζει στὴ μουσικὴ καὶ τὸ σιγολέγει γιὰ νὰ ξεθυμάνῃ ἡ πίκρα της. Κάθεται στὸν ἀργαλειὸ καὶ ἀντὶ νὰ τραγουδήσῃ τὸ χαρούμενο τραγούδι τῆς ὑφάντρας, τραγουδεῖ λυπητερὰ σέρνοντας τὸ χτένι, τὸ ξυλότεχνο, καὶ πετῶντας τὴ σαγίττα:

Καὶ τραγουδεῖ:

— Διασίδι πολυδιάσιδο, καλοῦ καιροῦ διασμένο
ὅταν σὲ μεσοκόπησα ἤρθαν μ' ἀρραβωνιάσαν.

Ἡ δημιουργεῖ τοῦ ξενητεμένου τὰ βάσανα ποὺ εἶναι ἀμέτρητα μὲ τὸ θλιβερώτερο ὅλων τὴν ἀρρώστεια.

Τὸ μέλος τῶν τραγουδιῶν εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸ καὶ κατέχει τὸ γυναίκοσμο μιὰ λαύρα, μιὰ φωτιά, ποὺ κατακαίει τὴν ψυχή τους:

«Λαύρα καὶ φωτιὰ ἔρμη ξενητειὰ
Ἄχ θάλασσα πλατειὰ πικρὴ ναι ἡ ξενητειὰ
Ἔτσι ἐξοφλεῖται αὐτὸ τὸ πάθος μ' ἕνα στῖχο φοβερό.

Ἰδοὺ δύο δείγματα λαϊκῶν τραγουδιῶν ξενητειᾶς:

Καρδιά μου, δεκαοχτὼ κλειδιά, γιατὶ εἶσαι κλειδωμένη,
ἄνοιξε, παῖξε, γέλασε πῶς εἶσαι μαθημένη.
— Μὰ πῶς ν' ἀνοίξω νὰ χαρῶ; Εἶναι τὰ κλειδιὰ παρμένα
καὶ κεῖνος ποὺ τὰ ἔπαρε εἶν' μακρυὰ στὰ ξένα.
— Καρδιά μου ποιὸς σὲ κλείδωσε καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα;
— Ὁ νιὸς ποὺ τήνε κλείδωσε, εἶν' μακρυὰ στὰ ξένα.

Τὰ δίστιχα τῆς ξενητειᾶς, εἶναι ἀξιολογώτατα. Τὰ χαρακτηρίζει τὸ πάθος, ἡ φραστικὴ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεση.

Ἔφυγε ἡ ἀγάπη μου καὶ πιὰ δὲν θὰ γελάσω
μήτε Σαββάτο θὰ λουστῶ, μήτε Κυριακὴ θ' ἀλλάξω.

Ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς ξενητειᾶς εἶναι ἀξιόλογη καὶ ὡς τέτοια ἀποτελοῦσε μέρος στὰ γλέντια καὶ στὰ συμπόσια. Ἡ Θράκη ἔχει νὰ μᾶς δώσει δείγματα μουσικῆς ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν.
Ἀθῆναι 14.4.53

53 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΟΥΦΛΙΟΥ

Ὡς τώρα εἴχαμε ἐκπέμψει Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες τῆς Βορείου καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης. Τῆς Δυτικῆς Θράκης ἐκπέμψαμε τρία κάλαντα μόνο ποὺ ἀποτελοῦν ἀληθινὰ διαμάντια τῆς συλλογῆς τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν.

Τὸ σημερινό μας πρόγραμμα προέρχεται ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ τὴν ἐπαρχία Σουφλίου, ποὺ ἀποτελεῖ ἑστία λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων. Τὰ τραγούδια τοῦ Σουφλίου, τοῦ Ὀρτακιοῖ, τοῦ Διδυμοτείχου προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγή. Ὁμοιάζουν ἐξαιρετικὰ καὶ στὴ μουσικὴ καὶ στὸ ἰδίωμα. Τὸ γλωσσικό, δηλ. ποὺ ὅλη κείνη ἡ περιοχὴ ὁμιλεῖ: Τὸ Βόρειο γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θράκης:

Λὲν ἀνθίζουν τὰ-ἀμὰν γκὲλ ἀμάν.
Λὲν ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα
ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα
τὰ μοσχομυρισμένα.
Λὲν θὰ κάψουν νιές, θὰ κάψουν (νιοὺς
θὰ κάψουν παλλικάρια.
Λὲν ἄσπρου τριαντάφυλλου φορῶ
κὶ θέλου νὰ στὸ βάψου
κι' ἂν θὰ τοῦ βάλου στὴ βαφὴ
πουλλὲς καρδιὲς θὰ κάψου κλπ.

Ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν εἶναι ἰδιότυπη καὶ φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς καλλιεργημένης μουσικῆς ἰδιοφυίας τοῦ ἑλληνικοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ποὺ οὐδέποτε ἔπαυσε στὰ χρόνια τῆς δουλείας νὰ καλλιεργῇ τὸ τραγούδι. Στὸ γάμο, στὰ βαφτίσια, στοὺς χορούς, στὶς διασκεδάσεις οὐδέποτε ἀφίνει τὸ λαϊκὸ ὄργανο, ἡ γκάϊντα σκορπᾶ τοὺς ρυθμικοὺς ἤχους της, κινεῖ τὰ πόδια στὸ ρυθμὸ κι' ἀνάβει τὸ μένος τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, ποὺ ἀγαπᾶ τὸ χορὸ καὶ σαὐτὸν βρίσκει τὸ ξέσπασμα τῶν συναισθημάτων των. Εὐτυχῶς στὴ Θράκη τὰ παιδιὰ δὲν ἀποξενώνονται ἀπὸ τὴ λαϊκὴ μουσική. Στὰ σχολεῖα, στὶς ἑορ-

τές, στὰ πανηγύρια στοὺς χοροὺς τὰ παιδιά, ὄχι μόνον μαθαίνουν νὰ τραγουδοῦν τὰ ἐθνικά μας τραγούδια, ἀλλὰ καὶ τὰ τραγουδοῦν ἔντεχνα χωρὶς οὔτε νὰ τὰ παραβλάπτουν, οὔτε νὰ τὰ διαστρέφουν.

Ἡ διαστροφὴ καὶ καταστροφὴ τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν, ποὺ συντελεῖται σήμερα τόσο γοργὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ λαό, ποὺ ἄρχισε ὄχι μόνο νὰ μὴ δημιουργεῖ ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ τραγουδῆ λαϊκὰ τραγούδια καὶ νὰ τὰ ἀνέχεται, εἶναι μιὰ μεγάλη ἀπώλεια δημιουργικὴ τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Σαὐτὴ τὴ μοιραία καταστροφὴ τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ποὺ συντελεῖται τόσο γοργά, εὐτυχῶς ἀντιδροῦν οἱ δάσκαλοι πάλι τῶν ἐπαρχιῶν ὅπου οἱ παραδόσεις, τὰ ἤθη κι' ἔθιμά μας συντηροῦνται καὶ καταγράφονται μ' ἐπιμέλεια καὶ τραγουδιοῦνται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων στὶς σχολικὲς γιορτὲς καὶ στὶς διασκεδάσεις κι' ἐκδρομὲς τῶν σχολείων. Ὁ καθηγητὴς τῆς μουσικῆς στὸ Σουφλὶ κ. Βογιατζῆς καταγράφοντας μᾶς ἔστειλε τρία τραγούδια Σουφλιώτικα, ποὺ θ' ἀκούσετε ἀπὸ τὴ χορῳδία τοῦ κ. Καβακοπούλου, τὰ ἑξῆς:

1.— Ἀραδιαστῆτε στὸ χορό.
2.— Λὲν ἦρθε Μάης κι' ἄνοιξη.
3.— Τρεῖς ἀρχοντάδες.

Ἀθῆναι, 26 — 2 — 53

54 — ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΓΛΕΝΤΙΑ

Τὸ γλέντι στὴ Θράκη, τὸ «τζουμποῦσι» ποὺ συνήθως ἀκολουθοῦσε στὶς ὀνομασίες δηλ. τὶς ὀνομαστικὲς ἑορτές, εἶναι παροιμιῶδες. Ὁ ἑορτάζων, ἀφοῦ ἐδέχετο τὴν ἡμέρα τὸν χαιρετισμὸ φίλων καὶ συγγενῶν καὶ τὰ «χρόνια πολλά», τὸ βράδυ, ἐδέχετο τοὺς συγγενεῖς καὶ στενοὺς φίλους καὶ γλεντζέδες, ποὺ ἠμποροῦσαν ν' ἀνάψουν τὸ γλέντι μὲ τὶς ἀνάλογες διαδοχικὲς εἰσφορές τους στὴ μέθοδο τοῦ γλεντιοῦ. Ἦταν πολὺ εὔλογο ἕνας λαός, ποὺ ἐργαζότανε μερόνυχτα, προσηλωμένος στὴ δουλειὰ καὶ δημιουργώντας ἐργασίαι καὶ προσφορὰ στὸ κοινωνικὸ σύνολο, νὰ ἐπιδίδεται συχνὰ μ' ἀχορτασιὰ στὸ φαγοπότι καὶ ἀπ' αὐτὸ στὸ γλέντι, στὸ χορὸ καὶ στὸ τραγούδι.

Ἡ ἀγροτικὴ κ' ἐπαγγελματικὴ ζωή, εἶναι πολὺ δύσκολη. Ὁ κάματος ὁ μεγάλος, ἡ καταπόνηση ἡ πολὺ μεγάλη γηράσκουν πρόωρα τοὺς ἀνθρώπους. Κι' αὐτοὶ οἱ κόποι ἤθελαν τὸ ἀντίδοτό τους. Ὕστερα ἀπὸ τὰ χειμωνιάτικα νυχτέρια τῆς δουλειᾶς, ποὺ βαστοῦσαν πέρ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ἔπρεπε ν' ἀνασάνη ὁ δουλευτής. Τέτοιες εὐκαιρίες ἦταν οἱ «ὀνομασίες» οἱ ὀνομαστικὲς ἑορτές, τὰ βαφτίσια, καὶ οἱ γάμοι. Τότε «σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις» ὅπως ἔλεγαν προσέτρεχαν οἱ καλεσμένοι. Ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν οἱ χαντεντέδες, ποὺ τραγουδοῦσαν τὰ σαρκιὰ καὶ τοὺς ἀμανέδες τοὺς Τούρκικους, χωρὶς νὰ παραλείπουν καὶ τὰ λαϊκὰ τραγούδια μας, ποὺ πλημμύριζαν τὸ λαϊκὸ αἴσθημα

ἀπὸ διάθεση νὰ πιαστοῦν στὸ χορό. Ὁ χορὸς γινότανε ἕνα ξέσπασμα γενναῖο τοῦ κεφιοῦ ποὺ ἐπήγαζε ἀπὸ τὸ ποτῆρι τὸ γεμᾶτο, ποὺ τὸ κένωναν ἀχόρταγα.

Κι' ἄρχιζε τὸ σκωπτικὸ τραγούδι κι' ὁ χορὸς ἄνοιβε καὶ ξεθύμαινε ὁ καϋμός. Τότε στρέφονταν ὁ τραγουδιστὴς στὴ μνήμη του, ποὺ ἀνεβάζει παληοὺς σκοπούς, παληὰ τραγούδια, παληοὺς μουσικοὺς καημοὺς καὶ μελωδίες λαϊκὲς ἑκατὸ χρόνων. Ξεθύμαινε ἡ ἀναμμιένη διάθεσή του κέλεγε καὶ τραγουδοῦσε χορευτικά, ἀστεῖα, πειραχτικά, πολλὲς φορὲς καὶ τραγούδια τῆς καλῆς κοινωνικῆς τάξεως, ποὺ μύριζαν σχολικὴ ἐπίδραση, ἀλλὰ παρέμειναν μέσα στὴ λαϊκὴ ψυχικὴ διάθεση καὶ τραγουδιώνταν κι' αὐτὰ μὲ συγκίνηση.

Στὶς Σαράντα Ἐκκλησιὲς τραγουδοῦσαν λ.χ. τὸ τραγούδι:

Δύο πουλάκια εἴμασταν — καὶ πέρασ' ἕνας κυνηγὸς
τὰ δυὸ ἀγαπημένα — καὶ σκότωσε τὸ ἕνα.

Ἕνα τραγούδι παθητικώτατο, ποὺ τὸ τραγούδησε ὁ λαός, στὸ θάνατο παλληκαριοῦ, ποὺ σκοτώθηκε σ' ἕνα ἐπεισόδιο ἐρωτικὸ καὶ συχνὰ τὸ ἐπαναλάμβανε στὰ γλέντια του, ὅταν ὁ πολὺς πότος δημιουργοῦσε κάποτε καὶ συναίσθημα τῆς μελαγχολίας. Τέτοιο τραγούδι τραγουδιότανε κι ἀπὸ τοὺς Τούρκους τσαλγκιτζῆδες:

Πάντως τὰ γλέντια ἦταν ἡ εὐκαιρία νὰ τραγουδήση ὁ λαὸς τὴν ἰδέα τῆς Πατρίδας, τὸ θάνατο, τὸν ἐρωτικὸ καϋμό, τὴν ἀγάπη νὰ σύρη τὸ χορό, τὸ χασάπικο, τὸ συρτό, τὸν πηδηχτό, τὸ νυφικὸ κλπ.

Τὰ τραγούδια ἦταν ἕνα μέσο νὰ ἐκφράζη τοὺς κρυφοὺς πόνους καὶ τὰ μεράκια του. Ἦταν τὸ ξεθύμασμα τῆς ψυχῆς, ποὺ τὴν πλημμύριζαν καὶ τὴν ἐπίεζαν τὰ δεινὰ τῆς δουλείας. Κι' αὐτὸ γινότανε στὰ ὁμαδικὰ γλέντια, ὅπου εὕρισκεν ὁ λαὸς τὴν εὐκαιρία νὰ ξεσκάση μέσα στὰ σπίτια.

Τώρα ὁ κ. Καβακόπουλος θὰ σᾶς δώση δεῖγμα τῶν τραγουδιῶν μὲ δύο τραγούδια γλεντιοῦ.

Κι' ἂν κλάψῃς, κι' ἂν μοιρολογήσῃς — Πολὺ κακὸ γένηκε γιὰ νὰ χαθῇ
δίκηο ἔχεις. — ὁ καλὸς ὁ νιός.

Ἀθῆναι, 26 — 2 — 53

55 — ΤΟ ΠΑΘΟΣ

Ἕως τώρα στὴν ἐκπομπὴ τῶν «Θρακικῶν Λαϊκῶν μελωδιῶν» ξεχωρίσαμε μὲ προσοχὴ σὲ εἴδη τὰ θρακικὰ λαϊκὰ τραγούδια καὶ τὰ ἐκπέμψαμε μὲ μελέτη καὶ προσοχὴ γιὰ νὰ λάβουν οἱ ἀκροατὲς τοῦ σταθμοῦ μιὰ ἰδέα τῆς ποικιλίας, ποὺ τὰ χαρακτηρίζει στὸ ρυθμό, στὸ μέλος, στὴν ἐναλλαγὴ τῶν χρωμάτων, στὴν κατάνυξη καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν εὔκολη μετάπτωση ἀπὸ μέλος σὲ μέλος, ἤτοι ἀπὸ τὸ διατονικὸ στὸ χρωματικὸ κι' ἀπὸ τοῦτο στὸ ἐναρμόνιο. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ ἰδέα γιὰ τὴν ποικιλία, τὴν ἁπλότητα, τὴν κατάνυξη, τὸ πάθος, τὴ μελαγχολία ποὺ τὰ στολίζει. Μιλήσαμε γιὰ τὸ Θρακικὸ

σκωπτικὸ τραγοῦδι, γιὰ τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα καὶ τὶς ὑμνωδίες τὶς ἐκκλησιαστικές, καὶ ἡ χορωδία κατ' ἀντιπαραβολὴ τραγούδησε Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, ποὺ συνεκίνησαν τὸ ἀκροατήριο.

Τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν εἶναι ἀπέραντο τὸ πλῆθος, ὅπως ἀπέραντη καὶ ἡ σημασία τῶν μοτίβων, ποὺ ξεκινᾶ ὁ λαὸς μ' αὐτά, κάνει μερικὰ πετάγματα γιὰ ν' ἀνυψωθῆ καὶ ξαναπέφτει πάλι χωρὶς νὰ ἠμπορεῖ νὰ δημιουργήση κάτι τὸ σπουδαιότερο. Τὰ ταπεινά του ὅμως αὐτὰ δημιουργήματα εἶναι ἀξιολογώτατα. Προκαλοῦν εὐχαρίστηση, γεννοῦν τὴν καλλιτεχνικὴ ἡδονή, δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση ὅτι στὰ χέρια τοῦ καλλιτέχνη μποροῦν νὰ ἐμπνεύσουν τὸ δημιουργὸ νὰ προχωρήση πιὸ πέρα. Τέτοια τραγούδια ποὺ ἀποπνέουν τὸ μουσικὸ ἄρωμα τῆς λαϊκῆς ἐμπνεύσεως ἔχουμε ὄχι ὀλίγα. Τὰ τραγούδια αὐτὰ ὄχι μόνο τὰ χαρακτηρίζει ἁγνὴ λαϊκὴ ἔμπνευση, ὄχι μόνον μᾶς ἐμβάλουν σὲ σκέψη τραγουδούμενα, ἀλλὰ στὸν μελετητὴ γεννοῦν ἀναμφίβολλα ἐμπνεύσεις ἐπεκτατικὲς τῆς μουσικῆς αὐτῆς. Καὶ ἴσως κάποτε ὠθήσουν τὸν καλλιτέχνη, ποὺ μελετᾶ καὶ βυθίζεται στοὺς λαϊκοὺς μουσικοὺς στοχασμούς, στὴν εὕρεση τῆς πηγῆς τῆς ἐμπνεύσεως.

Στὴ Θράκη τὸ γεωγραφικὸ περιβάλλον εἶναι γεμᾶτο μυστικοπάθεια, εἶναι κατάνυξη, εἶναι πλημμυρισμένο πάθος. Ὁ Θρᾶκας λυράρης ἢ ὁ γκαϊντατζὴς ἢ ὁ τραγουδιστής, ποὺ γυρίζει ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, καὶ ἐφράζεται σ' ὥρα χαρᾶς μὲ τὸ δικό του τρόπο, τραγουδεῖ μὲ πάθος, πίνοντας τὸ κεραστικὸ ποτῆρι, καὶ μὲ κατάνυξη. Εἴτε τραγουδεῖ τὸ τραγούδι τοῦ γάμου, εἴτε τ' ἀποχωρισμοῦ τὸ πένθιμο ψυχικὸ ξέσπασμα, εἴτε τὸ σκωπτικὸ τραγούδι τῆς ἀποκρηᾶς, στὸ τραγοῦδι του δίνει τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ, τὸ πάθος καὶ ξέσπασμα τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι μιὰ συγκίνηση θρησκευτική, ποὺ δὲν ἀφίνει ἀνέπαφη καμμιὰ ψυχή. Αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ εὔθικτο στοιχεῖο τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἐξέχει στὶς Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, καὶ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ κύριο χαρακτηριστικό του θὰ προσπαθήσουμε νὰ σᾶς μεταδώσουμε στὴν ἀποψινή μας ἐκπομπὴ μὲ τὰ ἑξῆς τρία διαλεχτὰ τραγούδια ἀπὸ τρεῖς διάφορες πηγές.

1.— Ὄντας μεγέννας μάννα μου.
2.— Ὁ Γιάννης ὁ ξενητεμένος.
3.— Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί.

Ἀθῆναι 12 — 3 — 53

56 — ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἡ δεκαπενθήμερη ἐκπομπὴ τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν ἐγέννησε στοὺς ἀκροατὲς τῆς Θράκης ἕνα αἴσθημα ἀνακουφίσεως, διότι τέλος πάντων τακτικὰ ἐκπέπονται καὶ τὰ Θρακικὰ τραγούδια ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν γιὰ ν' ἀκούωνται ὡς τὰ πέρατα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ συγ-

κινοῦν τὸ Θρακικὸ λαό. Τοῦτο μᾶς τὸ τονίζουν γράμματα, ποὺ ἔρχονται πρὸς τὸν ὁμιλοῦντα. Ἀπὸ τὸ Διδυμότειον, ἀπὸ τὴν Ὀρετσιάδα, ἀπὸ τὸ Σουφλὶ καὶ τὴν Ξάνθη μᾶς πληροφοροῦν ὅτι μὲ συγκίνηση ἀναμένουν ν' ἀκούσουν τὶς Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες καὶ μὲ ὑπερηφάνεια ἀκοῦν οἱ Θρᾶκες τὰ τραγούδια τους, ὅπως Ἠπειρῶτες, οἱ Κρητικοί, οἱ Δωδεκανήσιοι καὶ λοιποὶ Στερεοελλαδῖτες καὶ νησιῶτες.

Καὶ τὰ Θρακικὰ τραγούδια δὲν εἶναι κατώτερα ἀπὸ τὰ τραγούδια ἄλλης ἑλληνικῆς γῆς. Τὰ γνωρίσματά τους, ὅπως εἴπαμε καὶ ἄλλοτε εἶναι ἡ ἁπλότης τους, ἡ λιτότης τους, τὸ ὑπερβολικό τους πάθος, ἡ κατάνυξή τους, ἡ ὁμοιότης πολλῶν μὲ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Τὰ χαρακτηρίζει τὸ σκῶμμα, ἡ ὑπερβολικὴ ἐκφραστικότης καὶ ἱκανότης γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ συναισθήματος τῆς στιγμῆς ἢ τῆς ὥρας, εἴτε εἶναι γάμος, εἴτε τραπέζι, εἴτε ξενύχτι γλεντιοῦ. Οἱ Θρᾶκες στὰ τραγούδια τους εἶναι πολὺ ἐκφραστικοί. Μὲ τὰ λεπτότερα μουσικὰ μέσα ἐκφράζουν τὰ λεπτότερα συναισθήματά τους. Στοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Θράκης εἶναι ὁμαλὴ ἡ Θρακικὴ μελωδία, εἶναι σφιχτοδεμένη, εἶναι δουλεμένη. Τὰ τραγούδια δὲν τραγουδιοῦνται μονόφωνα ἀλλὰ ὁμαδικὰ πάντα τὰ τραγουδοῦν οἱ πολλοί, ὁ λαός, οὔτ' ἔχουν ἀναρίθμητα τσακίσματα καὶ λαρυγγισμούς. Εἶναι μελωδίες, ποὺ ὁ λαὸς πολύφωνος τὰ τραγουδεῖ σὰν ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, εἴτε ὑποδέχεται τὸν ξενητεμένον, εἴτε συνοδεύει τὴ νύφη στὸ ἐξόδιό της γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ στεφανώματα, εἴτε στήνει τὸ χορό, ποὺ τὸν σέρνει ἡ νύφη. Εἶναι οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες ἐξομαλυσμένα μουσικὰ κείμενα, ὅπως εἶναι ἐξομαλυσμένα τὰ ὑπέροχα τραγούδια τους καὶ γλωσσικὰ καὶ ρυθμικά. Δὲν ὑπάρχουν χασμωδίες καὶ παραπατήματα, δὲν ὑπάρχουν αὐτοσχεδιασμοί. Εἶναι κατασταλλάγματα πολλῆς δουλειᾶς καὶ φροντίδας. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἐκτέλεσή τους δημιουργοῦν τὴν καλλιτεχνικὴ τέρψη, τὴν ἡδονὴ τοῦ πηγαίου τραγουδιοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ δουλεμένου. Ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ βγαίνουν ἄρτια, ὅπως βγαίνει ἄρτιος γλωσσικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ τὸ Θρακικὸ παραμῦθι, τὸ ἀνέκδοτο, ὁ μῦθος καὶ κάθε προφορικὸ πνευματικὸ προϊόν. Ξαίρουμε ὅτι οἱ Θρᾶκες ἀφηγοῦνται ἐξαίσια παραμύθια, ὄχι μόνο μυθογραφικῶς ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικῶς. Ὁ λόγος τοῦ Θρακικοῦ παραμυθιοῦ εἶναι ἐκφραστικός, ὁμαλός, ἄρτιος, ἀψεγάδιαστος. Ἔτσι εἶναι ἐξομαλυσμένα τὰ Θρακικὰ τραγούδια καὶ οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες ἀψεγάδιαστες. Στίχοι καὶ μελωδία ἁμιλλῶνται στὴν ἀρτιότητα καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐμφάνιση. Στὴν προσεχῆ ἔκδοση τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν ἐλπίζουμε νὰ καταφανῆ αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ καλλιέργεια τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ποὺ κάθε λα-κὸ καὶ λαογραφικὸ προϊὸν τὸ βγάζει ἄρτιο - ἀρτιώτατο στὶς καλλιτεχνικὲς ψυχικὲς ἐκδηλώσεις του. (Βλ. Ἀρχ. Θράκης Τόμ. 21).

Ἀθῆναι 26 — 3 — 53

57 — ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Πολλὲς ἀπὸ τὶς Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες τραγουδιότανε στὴ Θράκη πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν πενῆντα χρόνια. Τραγουδιότανε δὲ στὶς νυχτερινὲς οἰκογενειακὲς συναναστροφές, στὶς βιγγέρες, στοὺς γάμους καὶ στὰ συμπόσια. Τὰ τραγούδια αὐτὰ σώθηκαν ὡς τὰ σήμερα στὸ στόμα τῶν ἀπογόνων τῶν παλαιῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων οἰκογενειῶν, ὅταν, κυρίως χόρευαν στοὺς γάμους ἢ στὰ σπιτικὰ γλέντια.

Καὶ σήμερα ἀκόμα μερικὰ τραγούδια μας ἀπ' αὐτὰ στὴ Βόρειο Θράκη (Φιλιππούπολη, Στενίμαχο, Βάρνα, Πύργο, κλπ.) τὰ τραγουδοῦν καὶ γρηὲς Βουλγάρες ποὺ στὴ νεότητά τους τἄμαθαν ἀπὸ Ἑλληνίδες.

Τόσο πολὺ ἦταν διαδεδομένα στὸν καιρὸ ποὺ ἐπικρατοῦσε ὁ Ἑλληνισμὸς στὶς Πολιτεῖες, ποὺ ἀνέφερα. Γιὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου ποὺ συνετέθησαν τὰ τραγούδια αὐτὰ ἔχουμε τὄνομα τοῦ τραγουδιστῆ, τὴν ἡλικία καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου καὶ τὄνομα αὐτοῦ, ποὺ τώρα μᾶς τὸ μετέδωσαν καὶ τὸ καταγράψαμε.

Τὴν παρασημαντικὴ τοῦ μέλους κατέγραψεν ὁ Χρῆστος Ἐράστης τοῦ Ὠδείου τῆς Βιέννης, τὴ δὲ συλλογὴ τῶν τραγουδιῶν καὶ καταγραφὴ τοῦ τραγουδιοῦ κατήρτισεν ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης στὴ Φιλιππούπολη.

Ἀπὸ τὰ τραγούδια ἄλλα εἶναι ἐπιχώρια, ἄλλα Θρακικὰ καθαρά, κι' ἄλλα Πανελλήνια. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τραγουδιοῦνται καὶ πολλὰ ἀπὸ κεῖνα, ποὺ εἶναι καταγραμμένα σὲ λυρικὲς ἀνθολογίες. Καθὼς «Εἰς τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς μου» τοῦ Θαλείδη Θρακὸς ποιητής, καὶ ἡ «Φαρμακομένη» τοῦ Σολωμοῦ κλπ.

Τὰ δημοτικὰ καθαρὰ τραγούδια δημιουργήματα καὶ συνθέματα τοῦ λαοῦ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν Βορειοθρακικῶν, ἄρχισαν νὰ παραμελοῦνται. Τὸ αἴσθημα τὸ μουσικὸ ἀνεπτύχθηκε ἀρκετὰ ἀφ' ὅτου ἀπὸ τὸ 1879 εἰσήχθηκε ἡ φωνητικὴ καὶ ὀργανικὴ μουσικὴ στὰ σχολεῖα τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, καὶ οἱ μουσικοὶ σύλλογοι δημιουργοῦσαν ὀρχῆστρες καὶ χορωδίες ἐφήβων καὶ παιδιῶν καὶ μουσικοὺς Συλλόγους.

Ἔτσι τὰ παλαιότερα τραγούδια ὑπεχώρησαν μὲ τὸν καιρὸ κι' ἔμειναν κτῆμα μόνον τῶν γερόντων καὶ τῶν γυναικῶν, ποὺ καταγινόμενες μὲ τὰ οἰκιακά, εἴτε στὸ χορό, εἴτε στὴ δουλειά, εἴτε στὸν ἀργαλειό, τὰ τραγουδοῦσαν ἀνεπηρέαστες ἀπὸ τὴν σχολικὴ μουσική.

Ἡ συλλογὴ τῶν τραγουδιῶν Φιλιππουπόλεως ποὺ δημοσιέψαμε στὸν πρῶτο τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης, περιλαμβάνει σαράντα ἓξ (46) μουσικὲς μελωδίες, ποὺ τὶς συνοδεύουν 46 λαϊκὰ τραγούδια μὲ διάφορο ρυθμὸ καὶ μέτρο καὶ μὲ σημειώσεις τῶν λεπτομερειῶν τῆς δημιουργίας, τῆς χρονολογίας τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ τραγουδιστῆ, ποὺ τὸ τραγουδοῦσε κι' ἀπὸ τὸ στόμα του καταγράφηκε ἀπὸ τὸν συλλογέα.

Ἡ συλλογὴ ἔχει πολλὰ χαρακτηριστικὰ τραγούδια ὅπως λ.χ. «Ὁ Τοὺρ-

κος μὲ γυρεύει» «Ἡ Θεωνίτσα» «Νὰ σ' ἀγαπῶ βαρέθηκα» «Τὸ θᾶμα τἄγιγεώργη» ποὺ εἶναι καθαυτὸ δημοτικὸ καὶ πανελλήνιο.

Στὴν Φιλιππούπολη ὑπῆρχε, ἐκλεχτὴ παροικία Ἠπειρωτῶν, ποὺ μὲ τὴ σειρά τους ἔφερναν τραγούδια ἠπειρώτικα, καὶ ποὺ δὲν ἔμεναν ἀλώβητα μὲ τὸν καιρό' κι' αὐτά. Ἕνα τέτοιο εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Ἀλὴ Πασά.

Νἄταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια
νὰ πνίγονταν οἱ Τάταροι ποὺ φέραν τὰ φιρμάνια.

Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει καὶ μερικὲς παραλλαγὲς ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης τοῦ Μόσχου Παπαχριστοδούλου ὅπως τό:

— Τρελλαίνομαι μαννούλα μου
γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου
Σύρε μαννάμι' καὶ πέστης το
κάτσε κουβέντιασέ της το.

Περιλαμβάνει ἀκόμα κι' ἀπὸ τὰ σκωπτικὰ Θρακικὰ τραγούδια, ὅπως τό:

— Κυρὰ Μαριώρα ἄντρα σ' πείνασε
— Μὰ σὰν πείνασε καὶ τί,
κι' ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.

Καὶ τό: Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι.

Περιέχει καὶ δίστιχα ἐρωτικά:

Γιὰ μαῦρα μάτια χάνομαι γιὰ γαλανὰ πεθαίνω
γιὰ φρύδια τσατμαλίδικα σχίζω τὴ γῆ καὶ μπαίνω.

Ὑπάρχουν καὶ κλέφτικα ὅπως ὁ Λιᾶκος, τὸ Ἀρκάδι, ὁ Κίτσος κ.λ.π. Ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι στὴ Θράκη ὁ κλέφτικος βίος ἐλάχιστα ἐκαρποφόρησε, ἐπειδὴ ὅλη ἡ Θράκη γειτνίαζε μὲ τὴν Πόλη.

Γενικὰ ἡ συλλογὴ εἶναι ἀξιόλογη. Καὶ τώρα ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν θὰ σᾶς τραγουδήσῃ τρία χαρακτηριστικὰ τραγούδια βορειοθρακικὰ ἀπὸ τὴ συλλογὴ αὐτή, ποὺ ἔχει σημαντικὴ ἀξία μέσα στὰ λαογραφικά μας μουσικὰ κείμενα.

Ἀθῆναι, 9 — 4 — 53

58. — ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ Η ΓΑΥΚΥΤΗΤΑ

Ἀπὸ τὶς ἐκπομπὲς τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν καταδείχνεται ὅτι τὸ Θρακικὸ λαϊκὸ τραγούδι, εἶναι ἀξιόλογο, εἶναι καλοδουλεμένο καὶ ἱκανοποιεῖ τὸν ἀκροατήν. Καταδείχνεται ἀκόμα ὅτι εἶναι πραγματικὸ νεοελληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ πὴν πιὸ λίγη ἐξωτερικὴ ἐπίδραση.

Ξαίρουμε ἄλλωστε ὅτι οὐδέποτε ἡ μουσικὴ τοῦ γνήσιου καὶ πραγματικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ἠμπορεῖ νὰ μεταβληθῇ, τόσον ὥστε ν' ἀποκτήσῃ

αὐτὴ ἀντίθετο περιεχόμενο ἀπὸ τὸ δικό του.

Ὁ νεοέλλην τραγουδιστὴς παραλλάσοντας κάτι στὴ μουσικὴ τοῦ τραγουδιοῦ, παραλλάσσει δῶ καὶ κεῖ μερικὰ φθογγόσημα στὴ βασικὴ πάντοτε φράση, γιὰ κάποια περισσότερη γλυκύτητα, ὅπως λέγει. Ἑπομένως οἱ παραλλαγές του αὐτὲς εἶναι ἡ ἀδυναμία τοῦ Νεοέλληνος λαϊκοῦ τραγουδιστῆ καὶ δὲν μεταβάλλουν ὁλότελα τὴν βασικὴ τοῦ κειμένου καὶ τὴ μουσικὴ κατάσταση. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὴν ἐκτέλεση τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀσμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἱεροψάλτες ἐκτελῶντας τὰ μουσικὰ τροπάρια ὁ καθένας κάτι παραλλάσσει στὸ βασικὸ κείμενο σύμφωνα μὲ τὸ μουσικό του αἴσθημα καὶ τῆς φωνῆς του τὶς ἱκανότητες γιὰ περισσότερη «γλυκύτητα». Καὶ ὅταν ἐκτελῆ διάφορα ποιητικὰ κείμενα, προσπαθεῖ νὰ ἐκλέξη τέτοια ἀνάλογης θυμικῆς διαθέσεως, ἔτσι ποὺ τὸ γενικὸ περιεχόμενο ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως τῶν ποιητικῶν αὐτῶν κειμένων, νὰ μὴ ἔρχεται σ' ἀντίθεση μὲ τὸ γενικὸ περιεχόμενο ἐπίσης ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως τῆς αὐτῆς μουσικῆς.

Ὁ Νεοέλληνας λαϊκὸς τραγουδιστὴς προχωρεῖ, ἐπαναλαμβάνοντας καὶ παραλάσσοντας. Δηλαδὴ ἀδυνατεῖ μὲν νὰ συγκρατήση συνεχῶς ἀμετάβλητη τὴν μουσική του φράση, ἀλλὰ ὄντας γεμᾶτος ἀπὸ μουσικὴ παραγωγικότητα, μεταβάλλει τὴν Α κίνηση σὲ Α΄τονούμενη κίνηση, χωρὶς ὅμως μὲ τὴν παραλλαγὴ αὐτὴ νὰ ἀλλάξη καὶ τὴ βασικὴ θυμικὴ διάθεση γενικά. Ἀλλὰ ἡ προσθήκη ἑνὸς ἢ δύο φθογγοσήμων ἢ ἡ μικρὴ γενικὰ παραλλαγή, δὲν μεταβάλλουν ὁλότελα καὶ τὴν ὅλη ἀτμόσφαιρα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς μελωδίας. Κι' αὐτὸ γίνεται γιατὶ πρόκειται γιὰ προσθῆκες ἁπλὲς μελισματικές, γιατὶ καὶ ἡ μουσικὴ σκέψη καὶ αἴσθηση τοῦ Νεοέλληνα λαϊκοῦ τραγουδιστὴ εἶναι καθαρὰ γραμμική. Δηλαδὴ βάσει τοῦ τραγουδιοῦ του, τῆς ἐργασίας του εἶναι ἡ γραμμή, ἡ κίνηση, οἱ πολλὲς νότες, τὸ πλῆθος καὶ ὄχι ἕνας φθόγγος, ἢ τὸ μουμιοποιημένο μοτίβο του.

Τὰ δημώδη ἄσματα τῆς Θράκης, οἱ Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, ὅπως τὰ ἔχουμε δημοσιέψει στὴ συλλογὴ τοῦ Μ. Παπαχριστοδούλου,μᾶς ἀφίνουν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα ὅτι εἶναι ἐπανάληψη καὶ παραλλαγὴ μιᾶς βασικῆς μουσικῆς φράσεως Α, ὅτι στρέφονται γύρω σὲ κλίμακες ἀρχαῖες ἑλληνικὲς ἢ Βυζαντινὲς (τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς τὶς κλίμακες) ἢ σπὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ρυθμικὰ σχήματα σ' ὅλη τους τὴ μελισματικὴ γραμμή, τὸ πλούσιο μέλος, τὰ ἐπιφωνήματα, τὶς παρεμβολές, τὶς ἐπαναλήψεις, καὶ τὶς ἀποκοπὲς λέξεων στὸ κείμενο, τὸν στενὸ τόνο τῆς φωνῆς, τὰ μικρότερα τοῦ ἡμιτονίου διαστήματα, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὴν τεχνικὴ καὶ τὴ μουσικὴ σκέψη καὶ αἴσθηση τῶν Νεοελλήνων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Μᾶς δίνουν ἐπίσης ἐξ αἰτίας τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Θράκης, καὶ μερικὰ Σλαβικῆς ἢ καὶ Εὐρωπαϊκῆς ὑφῆς τραγούδια, οὐδέποτε δὲ Τουρκικῆς. Αὐτὰ συμπεραίνουμε ἐξετάζοντας βαθύτερα τὰ Θρακικὰ τραγούδια, ποὺ τόσην ἔχουν χάρη καὶ καλ-

λιέργεια. Τώρα ἡ χωρωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν κ. Π. Καβακόπουλο θὰ μᾶς τραγουδήση τρεῖς μελωδίες, ποὺ ν' ἀποδείχνουν καταφανέστατα τὰ ὅσα εἶπα γιὰ τοὺς Θρᾶκες λαϊκοὺς μελωδούς, τὸ ἔργο τους, καὶ τὴν ἐντέλειά του.

1.— Αὐτὰ τὰ μαῦρα ποὺ φορεῖς.

Τὸ τραγούδι τοῦτο ἔχει τὸ χαρακτηριστικό, ὅτι ἡ παραστατική του μουσικὴ ἔκφραση ἀνταποκρίνεται στὴν ἔκφραση τοῦ νοήματος τοῦ στίχου ποὺ εἶναι τόσο ἔντονος καὶ ζωηρός.

2'— Μαῦρα μου χελιδόνια καὶ ἄσπρα μου πουλιά.

Στὸ τραγούδι τοῦτο ὑπάρχει τὸ ὑψηλὸ πάθος, ποὺ πλημμυρεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ τραγουδιστὴ καὶ δημιουργοῦ, καὶ συμπληρώνεται μὲ στοιχεῖα ἀνάλογα μουσικὰ-τοῦ ἔντονου πάθους.

3.— Ἐγὼ εἶμαι ὀρφανὸ παιδὶ ἔχω καὶ χήρα μάννα.

Τοῦτο τὸ τραγούδι εἶναι σωστὴ ἐκκλησιαστικὴ μελωδία, κατανυκτική, συγκινητικὴ ποὺ θαρρεῖς καὶ σὲ μεταφέρει στὸ εἰκονοστάσιο μπροστὰ τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι αὐτούσιο τὸ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου» τῆς Προηγιασμένης. Ἡ ὅλη συγκίνηση πηγάζει ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα στοιχεῖα ποὺ παρεμβάλλει ὁ ἐκτελεστὴς γιὰ τὴν «γλυκύτητα» ποὺ ἐπιδιώκει.

Ἀθῆναι, 23 — 4 — 53

59 — Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Οἱ Θρᾶκες ἐχόρευαν κι' ἐχόρευαν πολύ. Στὸν κάμπο τῆς Θράκης ἀπὸ τοὺς πιὸ παληοὺς χρόνους, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν Κύρου Ἀνάβαση, ἐχόρευεν ὁ Θρακικὸς Λαός. Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ὁ χορὸς τὸ ἀπαραίτητο ψυχικὸ ξεκούρασμα, ὅταν τὶς Κυριακὲς οἱ χωρικοὶ εἴτε γεωργοί, εἴτε ξυλοκόποι, εἴτε καρβουνιάρηδες, εἴτε ἀμπελουργοί, μαζεμένοι στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ἐχόρευαν. Στὸ καφενεῖο τῆς πλατείας οἱ γέροντες κουτσόπιναν καὶ συζητοῦσαν τὰ ζητήματα τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ἔλυναν τὰ γενικὰ προβλήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν μὲ καλοσύνη καὶ πειθαρχία.

Ὁ λαός' οἱ νέες καὶ νέοι, ἐργάτες ἀκούραστοι ὅλης τῆς ἑβδομάδος, γέμιζαν τὴν πλατεῖα, κουβέντιαζαν ντυμένοι μὲ τὰ πιὸ καλὰ ροῦχα καὶ μὲ τ' ἀσημένια καὶ χρυσᾶ στολίδια, κέριχναν κι' ἀπὸ καμμιὰ ἐρωτικὴ ματιὰ συναμεταξύ τους.

Ἐκεῖ στὴν πλατεῖα στὰ χειμωνιάτικα ἀπογεύματα εἴτε μὲ τὴ λιακάδα εἴτε μὲ τὸ χιόνι ἐμφανίζονταν κι' ὁ γκαϊτατζῆς ἢ ὁ λυράρης. Ὁ γκαϊτατζῆς ἦταν σπουδαῖος ἄνθρωπος τὴν ὥρα αὐτή. Ἐνέπνεε, ἐρύθμιζε τὸν παλμὸ τοῦ χοροῦ, γιατὶ κι' ὁ ἴδιος παίζοντας ἐκινεῖτο ρυθμικὰ πότε δεξιά, πότε ἀριστερά, πότε σκυφτός, πότε καμαρωτός, ἔξαλλος καὶ γεμᾶτος ἐνθουσιασμὸ καὶ οἶστρο.

Ὁ χορὸς γινότανε κύκλιος — δηλ. κυκλοτερής.— Τὸν πρόβοδο βαστοῦσε ὁ δυνατὸς χορευτὴς κι' ἀκολουθοῦσαν οἱ νέοι κι' οἱ νέες σὰν μιὰ ἁλυσίδα ἀτέλειωτη. Γύρω τους ὁ κόσμος σχημάτιζε ἕνα τεῖχος. Μανάδες, γιαγιάδες, μεστωμένοι ἄντρες ποὺ καμάρωναν τὰ παιδιά τους, μὲ τὴ διαίσθηση τῆς πείρας, προσπαθοῦσαν νὰ μαντεύσουν ποιὰν θὰ πάρη ὁ κάθε νηὸς καὶ ποιὰ ταιριάζει στὸν καθένα.

Ὁ πρόβοδος ἦταν ὁ προηγούμενος τοῦ χοροῦ ποὺ ἄλλαζε κάθε λίγο. Αὐτὸς ἔδινε τόνο στὸ χορὸ καὶ προκαλοῦσε μὲ τὰ τσαλίμια του τὸν ἐνθουσιασμό. Ὁ πρόβοδος ἀγωνιζότανε νὰ ἐπιδείξη τὰ χαρίσματά του τὰ χορευτικά, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταδώση στοὺς ἄλλους τὸ βαθὺ συναίσθημα ποὺ τὸν κατεῖχε. Κροτεῖ τὰ χέρια του, τὰ τρία δάκτυλά του, βγάζει φωνὲς ἄναρθρες ἢ στεναγμοῦ ἐπιφωνήματα ἄχ! ἔχ! ἴχ! ὤχ!. Πηδᾶ καὶ πηδώντας χτυπᾶ μὲ τὸ δεξί του χέρι τ' ἀριστερὸ πόδι, γονατίζει, λυγίζει τὴ μέση του, κάθεται, ξανακάθεται κι' ἀναπηδᾶ ἔτσι, ποὺ λὲς καὶ τὸ κορμί του ἔγινε αἴλουρου ἢ γατιοῦ εὐλίγιστο σῶμα. Εἶναι ὁ ἐνθουσιασμὸς ποὺ τὸν κατέλαβε. Καὶ πάλι μαλακώνει, κινεῖ τὰ πόδια μὲ ρυθμὸ τώρα ἥσυχο, κι' ὁ κύκλος προχωρεῖ μπρός, στρέφεται πίσω καὶ ρυθμικὰ παρακολουθεῖ τ' ἀνάλαφρα τῆς γκάϊντας μουσικὰ κομμίσματα. Καὶ πάλι ἀνάβει καὶ πάλι παίρνει δύναμη, ὅταν κι' ἡ γκάϊντα ἀλλάζει ρυθμὸ καὶ μένος κι' ἀνάβρασμα ψυχικὸ τοῦ γκαϊτατζῆ.

Τώρα ὁ χορὸς ἀλλάσσει, ὁ πρόβοδος ἱδρωμένος ἀφήνει τόπο σ' ἄλλον. Ἐπαναλαμβάνεται τὸ θαῦμα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας ὥς ποὺ νὰ ἐπιδείξη τὸ παλλικάρι ὅλα τὰ χαρίσματα τῆς σβελτωσύνης του.

Ὅταν τὸ χειμῶνα ἐπέστρεφαν οἱ ξενητεμένοι, τὰ γλέντια ἦταν ἀδιάκοπα. Τότες ὁ χορὸς γινότανε τὸ καθημερινὸ στὰ σπίτια γλέντι. Στὶς πολιτεῖες διασκέδαζαν μερόνυχτα καὶ οἱ χοροὶ βαστοῦσαν ὡς τὰ ξημερώματα στὶς ὀνομαστικὲς ἑορτὲς ἢ στὰ γλέντια καὶ φαγοπότια τὰ νυχτερινά. Τότε ἐχόρευαν καὶ μὲ τὸ τραγούδι, μόνο ποὺ τὸ τραγουδοῦσε ὅλος ὁ κύκλιος χορός.

Τέτοια γλυκόηχα τραγούδια ἔχουμε περισυλλέξει πολλὰ καὶ νόστιμα.

Τώρα θ' ἀκούσετε τέσσερα τραγούδια ἀπὸ τὰ χορευτικά μας ἀπὸ τὴ χορῳδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν κ. Καβακόπουλο.

1.— Κίνησεν ἡ Παναγιώτα.
2.— Ἀραδιαστεῖτε στοῦ χουρό.
3.— Μαλαματένιος ἀργαλειὸς
4.— Ὀργανικὸς χορός.

60. — ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΘΡΑΚΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Στὸν 11ο τόμο τῶν Θρακικῶν ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ χειρόγραφη συλλογὴ Δημοτικῶν τραγουδιῶν καταρτισμένη ἀπὸ τὰ 1887 ἕως 1900, μερικὰ τραγούδια τῆς Βορ. Θράκης.

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ περιλαμβάνει καὶ τραγούδια τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῆς Στενιμάχου τοῦ περασμένου αἰῶνος. Τὰ τραγουδοῦσαν γέροι καὶ γριὲς σήμερα λησμονημένες, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά τους, ποὺ τὰ θυμοῦνται σὲ γεροντικὴ τώρα ἡλικία καὶ τὰ ψιθυρίζουν. Τέτοια μιὰ συλλογὴ δημοσίευσα τοῦ Μυρτίλου Ἀποστολίδη καθηγητὴ στὸν Δ΄ τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης.

Ἡ συλλογὴ εἶναι πλουσία. Περιέχει 46 τραγούδια καὶ πλέον, καὶ ἐξεπέψαμε ἀπὸ αὐτὰ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκτομπές μας. Τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Βογαζλῆ ἐλάχιστα, (τοῦ 11ου τόμου) μᾶς δίνουν μιὰ ἰδέα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Στενιμάχου συμπληρώνουν τὴ συλλογὴ τοῦ Ἀποστολίδου. Τραγουδιόνταν δὲ στὶς δυὸ γειτονικὲς πλατεῖες, τῆς Βορείου Θράκης, Φιλιππούπολη καὶ Στενίμαχο, ἕως τὴν καταστροφὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ 1906, ποὺ κατασραφηκε ὁμαδικὰ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, καὶ ἐκδιώχθηκε ἀπὸ κεῖ. Ἡ ἱστορικὴ προέλευση τῶν τοπικῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὰ σχόλια τοῦ κ. Βογαζλῆ καὶ τοῦ Ἀποστολίδου. Ξαίρουμε δηλαδὴ πότε καὶ γιατὶ ἔγιναν καὶ τραγουδήθηκαν. Τέτοια σχολιασμένα τραγούδια εἶναι: 1) Ἡ Μαντίτσα μὲ τὸ μουσικό της κείμενο. 2) Ὁ Κουρσάρος: Ὁ Καπετάνιος ὁ Πέτρος μὲ δεκαοχτὼ παιδιὰ ἔπιασε τὸν Θανάση, τὸ γυιὸ τοῦ Θωμαγιᾶ. 3) Τῆς Λέγκως τὰ Καμώματα. Τοῦτο σατυρίζει μιὰ παρεκτροπὴ κοινωνική, τὸν καιρὸ ποὺ τὰ ἤθη εἶταν αὐστηρότατα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐπιμένει τραγουδώντας νὰ στηλιτεύη μὲ τὶς ἡμερομηνίες καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα.

Στὰ χίλια ὀχτακόσια τὸ ἔτος, εἰκοσιτρεῖς
τὸ Νοέμβριο τὸ μῆνα, ἡμέρες δεκατρεῖς
ἦνκε μεγάλο θᾶμα σὲ ἕνα δυὸ καὶ τρεῖς.
Μανόλκογλους καὶ Σταύρης κ' ἡ Λέγκω ἦνκαν τρεῖς.

Ἡ μουσικὴ τοῦ τραγουδιοῦ ἔχει κάτι τ' ἀφηγηματικό.

4) Ἡ Μανιὼ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς, ποὺ ὁ σκοπός του εὐχάριστος καὶ σκωπτικός.

Μανιώ μου τὰ σκαρπίνια σου ποιὸς τἄχει χωρισμένα;
Μανιώ μου τὰ φουστάνια σου ποιὸς τἄχει χαρισμένα;

5) Ἡ Καλλινίτσα. Τοῦτο τὸ τραγουδοῦσε ὁ Βασίλης Μίλτσογλου Στενιμαχίτης, ποὺ τώρα βρίσκεται στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπ' αὐτὸν περισώθηκε ἡ μελωδία. Ἀναφέρεται στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγιγιάννη, τοῦ Πανελλήνιου αὐτοῦ ἐθίμου. ποὺ ὡς τὰ 1906 γιορτάζονταν κατὰ τὸν παμπάλαιο τρόπο καὶ στὴ Στενίμαχο.

Καλλινίτσα στολισμένη δώδεκα χρονῶ,
δώδεκα χρονῶ τὴν πῆρε ὁ Γιαννίτσαρος,
μέσ' στὰ σύννεφα κρυβούνταν κι' ἀστροδόξαζε.
ποὺ στὰ μάρμαρα πατοῦσε καὶ κορνιάχτιζε,

Περιγραφὴ αὐτῆς τῆς πομπῆς τῆς Καλλινίτσας Στενιμάχου, μᾶς δίνει ὁ μα-

καρίτης Βλ. Σκορδέλλης Στενιμαχίτης μὲ τὸν τίτλο «Ὁ κλειδονισμὸς ἐν Στενιμάχῳ» ὅπως γιορτάζονταν στὶς 23 Ἰουνίου σ' ὅλο τὸ Πανελλήνιο.

6) Τὸ «Ἀκοῦς κουμπάρα μου», εἶναι σκωπτικό. Ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὰ Καλύβια.

—Τ' ἀκοῦς κουμπάρα μου; μὰ εἶναι τὰ ἔξοδα βαρειά,
Ἔχω μιὰν ἀγαπητικιά, κουμπαρούλα μου γλυκειά.
κουμπαρούλα μου γλυκειά. Πέντε καρμπόβολα ἔχει τὸ φέσι
Ὅλοι μὲ λένε νὰ τὴν ἐπάρω καὶ πενῆντα ἡ φορεσιά,
Τ' ἀκοῦς κουμπάρα μου; —Κουμπαρούλα Θανασιά. κλπ.

7) Ἕνα τραγούδι ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ γάμου μὲ τὄνομα: Τώρα δοξάζω τὸ Θεό, εἶναι ἀξιόλογο:

Τώρα δοξάζω τὸ Θεό, ποὺ πιάνω χέρι δροσερὸ
τὸν ἄη Νικόλα φχαριστῶ, ἕνα χεράκι τρυφερό κλπ.

Τὄπαιζαν οἱ λαλητάδες τραγουδώντας το. Τραγουδοῦσε μαζὶ κι' ὁ γαμπρὸς ποὺ κατὰ τὰ ἤθη μόνο μετὰ τὰ στεφανώματα μποροῦσε νὰ βγῆ στοὺς δρόμους.

Καλοὶ χρόνοι, καλοὶ καιροί.

Τώρα ἡ χορωδία Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν τοῦ Καβακόπουλου, θὰ μᾶς τραγουδήση τρία τραγούδια ἀπὸ τὰ Στενιμαχίτικα αὐτὰ δημιουργήματα, ποὺ δείχνουν ὅτι δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ μᾶς ὁ καιρός, ποὺ ὁ λαὸς δημιουργοῦσε λαϊκὰ τραγούδια καὶ μὲ θέματα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ πάσης φύσεως.

Ἀθῆναι, 23 — 7 — 53

61.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ὁ Παπαλουΐζος ἀπὸ τὴν Καλλίπολη, παμπάλαιος δάσκαλος καὶ παπᾶς τῆς Καλλιπόλεως, μᾶς ἔχει δώσει πολλὰ καὶ καλὰ λαογραφικὰ κείμενα. Σὲ μιὰ μελέτη του γιὰ τὸ γάμο στὴν Καλλίπολη καὶ τὰ γύρω χωριά, μᾶς ἔδωσε καὶ κείμενα μουσικά. Βρίσκονται στὸν ΣΤ΄ τόμο τῶν Θρακικῶν. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς τῆς Θράκης ἦταν γηγενὴς ἀπὸ αἰῶνες. Ἂν καὶ τὸν τυράννησαν οἱ Τοῦρκοι πολύ, γιατὶ ἀπὸ κεῖ ἀποβιβάστηκε ὁ Σουλεϊμὰν στὴ Θράκη γιὰ πρώτη φορά, ὅμως μέσα στοὺς αἰῶνες κράτησαν οἱ Ἕλληνες τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά τους αἰωνόβια καὶ τὰ κράτησαν ἀλώβητα καὶ ἁγνά. Στὴ μελέτη του αὐτὴ γιὰ τὸ χωριό του Ταϋφύρι, πάνω στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, ποὺ οἱ κάτοικοι του ἦταν φιλόθρησκοι, φιλόμουσοι καὶ πολὺ φιλοπρόοδοι, περιεσώθηκαν ἤθη ἁγνὰ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις του.

Τὰ τραγούδια τοῦ γάμου λχ. εἶναι διαμάντια ἀληθινά. Ὅταν ἡ νύφη ἐγκαταλείπη τὸ πατρικό της σπίτι τραγουδιέται τό:

Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλὶ ἀναδιαβαίν' τἀηδόνι.

Εἶναι ἕνα διαμάντι παθητικὸ σὰν τροπάρι κατανυχτικό. Ἕνας Ὕμνος στὶς ὀμορφιὲς τῆς νύφης ἄφθαστος:

Σᾶν πέρδικα πατεῖς στὴ γῆ, σᾶν χελιδόνι τρέχεις
καὶ τὰ σημεῖα τοὐρανοῦ ἀπάνω σου τὰ ἔχεις.

Ὅμοια τὸ τραγούδι ποὺ πηγαίνει ἡ νύφη στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὴν ὑποδέχεται ἡ πεθερὰ στὸ σπίτι της-τἀρχοντικό της, τραγουδιέται μὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάνυξη. Εἶναι μελωδίες σιγκινητικές, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ βαθὺ λαϊκὸ αἴσθημα, τὸ ἀνεξάντλητο σὲ παραλλαγὲς μουσικές.

Ὅταν σἐγέννα ἡ μάννα σου, ὁ ἥλιος ἐκατέβη
καὶ σοὔδωκε τὴν ὁμορφιὰ καὶ πάλι μετανέβη.

Στοὺς χορούς τοῦ γάμου τραγουδοῦν σεμνὰ τραγούδια καὶ χαρούμενα.

Σὅσους γάμους κιᾶν ἐπῆγα — Νᾶν ἡ νύφη τὸ παγώνι
τέτοια γῆ χαρὰ δὲν εἶδα — κι' ὁ γαμπρὸς τὸ χελιδόνι.

Ἡ μελωδία του εἶναι εὐχάριστη καὶ γλυκύτατη.Ἀλλὰ καὶ στὶς ἀποκριὲς ὁ λαὸς πάντα τραγουδοῦσε, ὅταν τὸ συγγενολόγι ὅλο μαζεύονταν στοῦ παποῦ τὸ σπίτι. Τὸ τραγούδι ἀπαραιτήτως ἦταν κατανυκτικό, ὅπως τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, ποῦ τἄψαλλαν κατὰ κανόνα πρὶν τραγουδήσουν. Ἔψαλλαν λχ. «Τῆς μετανοίας ἄνοιξον τὴν πύλην ζωοδότα» «Τῆς σωτηρίας εὔθυνον», «Τὰ πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν» κλπ. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ τραγούδια ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἦταν σᾶν τροπάρια κατανυχτικά. Ἕνα ὡραῖο τραγούδι εἶναι τό:

Εἶχα δέντρο στὴν αὐλή μου — καὶ τὴ Τρίτη τὸ κλαδεύω
ὡς παρηγοριὰ δική μου — Τὴν Τετάρτη βγάζει φύλλα
Τὴ δευτέρα τὸ φυτεύω — καὶ τὴν Πέφτ' ἀνθεῖ τὰ μῆλα.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς Θράκης εἶναι πλουσία σὲ καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ τὸ τραγούδι ἄνθισε ἀειθαλὲς καὶ καλλίρροο κι' ἐκφραστικό. Ἡ σωτηρία τοῦ μέλους τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν εἶναι ἔργο τοῦ Παπαλουΐζου, ποὺ μᾶς χάρισε τὴν εὐτυχία νὰ μᾶς μπάση στὸ ἀνθηρὸ περιβόλι τῆς ἐπαρχίας Καλλιπόλεως, ποὺ τώρα δὲν τῆς ἀπέμεινεν ἑλληνικὸς πληθυσμός. Τὸ σκόρπισμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐξαφάνισε τὰ μουσικά μας κειμήλια ποὺ λησμονοῦνται καὶ χάνονται κἔπαυσαν νὰ τραγουδιοῦνται πλέον.

Ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν θὰ τραγουδήση τώρα τρία Καλλιπολίτικα τραγούδια ἀπὸ τὰ καλύτερα μὲ τὴν Διεύθυνση τοῦ Παντελῆ Καβακοπούλου.

1). Εἶχα δέντρο στὴν αὐλή μου.
2). Ἀναδιαβαίνει τὸ πουλί.
3) Σὅσους γάμους κι' ἂν ἐπῆγα.

Ἀθῆναι, 5 — 6 — 53

62 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΣΑΜΟΚΟΒΙΟΥ ΑΝΑΤ. ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ κωμόπολη τοῦ Σαμοκοβιοῦ βρίσκεται πάνω στὰ βουνὰ τῆς Στράντζας. Ἀνθοῦσε ὁ Ἑλληνισμός της ὡς τὰ 1922, ὅταν πλέον μὲ τὴν ἐκκένωση

τῆς Θράκης ὁ λαός της μετανάστευσε ὅλος ἐντεῦθεν τοῦ Ἔβρου καὶ βρίσκεται σκορπισμένος σὲ συνοικισμούς. Αὐτὸ εἶναι πολὺ λυπηρόν, γιατὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ λαοῦ προκαλεῖ στὴν ἀπώλεια τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ εὐκολύνει τὴν ἀφομοίωσή του ἀπὸ τὸν ἐπικρατέστερο. Σήμερα δὲ γνωρίζω ἂν σκόρπιοι οἱ Σαμικοβιανοὶ συντηροῦν τὰ ἔθιμα. Ἐκεῖ κάπου στὴ Δυτικὴ Θράκη ὑπάρχουν ἀκόμα συντηρημένα τὰ ἐπικρατέστερα ἔθιμά τους στὴ συνείδησή τους. Δὲν τὰ τηροῦν ὅμως.

Οἱ Σαμοβιανοὶ εἶχαν συνήθεια νὰ τελοῦν τοὺς Σειμένηδες καὶ τοὺς Πιτεράδες, δυὸ ὡραῖες ἀποκριάτικες γιορτές, μεταμφιεσμένοι. Οἱ γιορτὲς αὐτές, ποὺ τὶς ἔχω περιγράψει πρὸ χρόνων, εἶναι θαυμάσιες τόσο γιὰ τὰ τελούμενα καὶ δρώμενα, ὅσο καὶ γιὰ τὶς «σκευές, τὶς στολὲς δηλαδὴ ποὺ φοροῦσαν στὴν τέλεσή τους[1]. Ἀξίζει νὰ περισωθοῦν τὰ ἔθιμα αὐτὰ καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται κάθε χρονιά, ὅπως ἐτελοῦντο ἕως τὰ 1922.

Στὶς γιορτὲς αὐτὲς ἀνεδείχνονταν οἱ στιχουργοὶ καὶ ποιητάρηδες τοῦ λαοῦ. Ἕνας μὲ τὄνομα Πεσκέφτης ἀνεδείχθηκε περιώνυμος γιὰ τὰ δεικτικά του σκώμματα, ποὺ προκαλοῦσαν τὰ ὁμηρικὰ γέλοια τοῦ λαοῦ. Ἕνας ἄλλος μὲ τὄνομα Πάντος, αὐτὸς τὸν ὑπερέβαλε. Σήμερα ζεῖ κοντὰ στὴ Κομοτινὴ ὁ Γεώργιος Γκόρες, ποὺ παίζει λύρα καὶ τραγουδεῖ τὰ Σαμακοβιανὰ καὶ σατυρίζει τὰ πάντα. Τὰ πειράγματά του εἶναι καὶ βωμολοχίες. Τὴ λύρα του τὴν παίζει θαυμάσια καὶ τὸ σκώμμα του πηγάζει πηγαῖο ἀπὸ τὶς ἐμπνεύσεις τῆς στιγμῆς.

Τὸ Σταθί, τὸ Σταθί, ἕνα λουντρί καρβούν'
δὲν εἶχε τόπο νὰ σταθῆ εἶπε ἀ κάνω τὶς τσορματζῆδες
καὶ σὰ γκαζάντησε γουλνοὺς σουργκούν.

Στὰ σκώμματά τους χρησιμοποιοῦν καὶ λέξεις κακόηχες, ἀλλὰ μόνο τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς, ὅταν ἐπιτρέπεται ἐλεύθερη σκέψη, κι' ἐλεύθερη ἔκφραση.

Τὰ τραγούδια τους, τὰ περιέσωσεν ὁ τραγουδιστὴς καὶ λυράρης Φτουχίδης, ποὺ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα πρὸ δέκα χρόνια νεώτατος. Τὰ τραγούδια του αὐτὰ κατέγραψεν ὁ Μόσχος Παπαχριστοδούλου. Μερικὰ τὰ ἔσωσεν ἡ κ. Μερλιὲ στὸ μουσικό της ἀρχεῖο σὲ πλάκες. Ἡ καταγραφή τους ἀπὸ τὸ Μόσχο Παπαχριστοδούλου ἔγινε πιστή, ἐπιμελὴς καὶ ἀκριβής.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ-κυρίως τοῦ γάμου-εἶναι σὰν τροπάρια ἐκκλησιαστικά. Ἄλλοτε μιλήσαμε γιὰ τὴ σχέση τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Εἶναι γνωστὸ πὼς στὴ Θράκη, ὅταν ἄρχιζαν τὰ γλέντια, πρῶτα ἔψαλλεν ὁ λαὸς τροπάρια ἐκκλησιαστικὰ κι' ὕστερα, πίνοντας προχωροῦσε στὸ τραγούδι. Αὐτὴ ἡ σχέση τῶν δύο εἰδῶν τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, δημιουργοῦσε καὶ τὴ συγγένεια τῶν μελωδιῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ

1) Βλ. σχετικὸ δημοσίευμα Ἐτ. Θρ. Μελετῶν: Οἱ Πιτεράδες.

λαϊκῶν. Τὰ τραγούδια αὐτὰ τραγουδισμένα συγκινοῦν καὶ διεγείρουν τὰ ψυχικὰ συναισθήματα τοῦ ἀκροατοῦ. Ἀπ' ὅσα ἔχουμε μαζεμένα διαλέγοντας σᾶς προσφέρουμε τώρα μὲ τὴν χορωδία τῶν «Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν» μερικὰ μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Παντελῆ Καβακοπούλου.

Εἶναι στὸ εἶδος τους σπάνιες μελωδίες, ἐκφραστικές, εὐχάριστες καὶ ἁπλές, ἀλλὰ καὶ μὲ πολὺ μουσικὸ αἴσθημα καὶ λεπτὴ διάθεση.

Ἀθῆναι, 16.4.53

63 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Τραγούδια Σαράντα Ἐκκλησσιῶν ἔχουμε πολλὰ ὅλης τῆς περιφερείας. Ἡ περιφέρεια αὐτὴ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπῆρξεν ἀκρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἑλληνισμὸς ἄγνὸς καὶ προοδευτικὸς ἐπλεόναζε μεταξὺ τῶν Τούρκων καί ἄλλων ξένων Ἐθνῶν καὶ ὑπερεῖχε. Ἐπλεόναζε καὶ ἐπικρατοῦσε καὶ οἰκονομικῶς ἀλλ' ἀνθοῦσε καὶ πνευματικῶς.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀγρότες, ἀμπελουργοί, ἔμποροι, τεχνίτες, ἐπαγγελματίες, βιομήχανοι. Ἀγαποῦσαν τὴν πατρική τους γῆ, ἐλάτρευαν τὰ θέσμιά τους καὶ διατηροῦσαν τὰ ἤθη κι' ἔθιμά τους, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα συντηροῦσαν σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Μέσα στὰ παρθένα δάση τῆς περιοχῆς, οἱ ξυλοκόποι, οἱ καρβουνάδες, οἱ ἀσβεστάδες, οἱ θαλασσινοὶ Μαυροθαλασσίτες συντηροῦσαν τὶς συνήθειές τους.

Συντηροῦσαν τὰ παραμύθια τους καὶ θαυμάσιοι ἀφηγητὲς ἤξαιραν πολὺ μυθολογία κι' εἶχαν ἀφηγηματικὴ δύναμη καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Γι' αὐτὸ σήμερα συντηροῦμε ἕναν ὄγκο παραμυθιῶν μὲ θαυμαστὸ μυθολογικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Ἀπ' αὐτοὺς ἀναδείχτηκεν ὁ Γ. Βιζυηνὸς μεγάλος διηγηματογράφος, ἂν καὶ ἀπὸ καρβουνασβεστάδων φύτρα. Ὁ παποῦς του ἀφηγότανε λαμπρὰ παραμύθια.

Ἔτσι σώθηκε καὶ τὸ τραγούδι τὸ παληὸ καὶ δημιουργότανε καὶ καινούργιο τραγούδι μέσα στὸ λαό. Ὅσα τραγούδια συντηρήθηκαν εἶναι πολὺ ὡραῖα, καλοδουλεμένα καὶ ἐξωμαλυσμένα, δηλαδὴ ἄρτια στὴ γλωσσική τους μορφή, καὶ στὸ στίχο.

Ξανθιά, πὲ τὰ ξανθιὰ μαλλιὰ καὶ πὲ τὰ μαῦρα σ' μάτια
γιὰ ρίξε μ' τὰ μαλλάκια σου, πὲ πὰν τὸ παραθύρι,
γιὰ κάντα σκάλα ν' ἀνεβῶ νάρτω νὰ σὲ φιλήσω
στὰ χείλη καὶ στὸ μάγουλο καὶ στὸ δαχτανοφρύδι.

Τὰ σύγχρονα ἱστορικὰ τῆς Θράκης γεγονότα - τόσο λυπηρὰ - δὲν ἔμειναν ἀτραγούδιστα.

Θράκη μου γλυκειὰ πατρίδα γιατὶ φορᾶς τὰ μαῦρα;
γιατὶ μ' ἀφίστε στὴν Τουρκιὰ καὶ στὴ σκλαβιά, στὴ λαύρα.
Ἡ Βύζα καὶ τὸ Σκεπαστό, Σκοπὸς καὶ οἱ Σοφίδες
κάθε διαβάτη ἐρωτοῦν: Τὰ τέκνα μας μὴν εἶδε»;

Καὶ οἱ Σαράντα Ἐκκλησιὲς τὰ τέκνα της φωνάζει
καὶ γιὰ τὴ νεολαία της κλαίει κι' ἀναστενάζει.

Οἱ Σαράντα Ἐκκλησιὲς εἶναι τώρα μιὰ Τουρκόπολη ἐπαρχιακή.

Ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν ἀναρίθμητων τραγουδιῶν, ποὺ ἔχουμε, σχηματίσαμε καὶ πολλὲς λαϊκὲς μελωδίες, ποὺ σώθηκαν στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Οἱ μελωδίες εἶναι παθητικές, χορευτικές, κατανυχτικές, σκωπτικές, ἐκφραστικὲς ὅλες τῶν πλούσιων συναισθημάτων τοῦ λαοῦ.

Κλαίει ὁ Θράκας τὸ χωρισμό του στὸ γάμο.
— Σαββατόβραδο μὲ διώξαν οἱ γονοί μου,
Ρωμιοπούλα μου Γιαρενοπούλα μου,
Παίρνω τὸ δρομί, τὸ δρομὶ τὸ μονοπάτι,
βρίσκω νὰ δεντρὶ τοῦ κάμπου κυπαρίσι.
Πέ μου μπρὲ δεντρί, τὸ ποῦ θὰ μείνω ἀπόψε,
— Νὰ ὁ κορμός μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου. κλπ.

Ὁ μουσικὸς ρυθμός του εἶναι λυπητερὸς κι' ἀνάλογος μὲ τὸν καημὸ τῆς ξενητειᾶς, καὶ τοῦ ζωντανοῦ χωρισμοῦ.

Τὸ σκῶμμα εἶναι ἄφθονο καὶ δηκτικό:

Μιὰ μπάμπω μπαμπώγρια
λαχανομαγέρευε
λάχανο καὶ λομποτὴ
καὶ τσουκνίδα τρυφερή.
Δίν' τὸν τέτζερη προποδιὰ
πάν' πὲ πίσω τὰ νταβλιά.
Φάτε κούλκοι λάχανο
πιῆτε κάτες τὸ ζουμί.

Τώρα γὼ θὰ παντρευτῶ
πάρω γέρο, πάρω νιό.
Πάρω γέρο, πάρω νιὸ
πάρω δώδεκα χρονῶ.
Στέλνω γέρο στὴ δουλειὰ
καὶ τὸ νιὸ στὴν ἀγκαλιά,
καὶ τὸ δώδεκα χρονῶ
γιὰ νὰ φέρνει κρύο νερό.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, τόση εἶχε πέραση καὶ χάρη στὸ τραγούδισμά του, ποὺ τὸ μιμήθηκαν καὶ Τοῦρκοι, ποὺ τ' ἀκοῦμε στὸ φωνογράφο πανόμοιο τούρκικα. Μιὰ ὡραία μελωδία εἶναι τὸ τραγούδι: «Τὸ ξένο κορίτσι».

Ἀπὸ ξένο μέρος κι' ἀπὸ μακρυνὸ
ἦρθ' ἕνα κορίτσι δώδεκα χρονῶ

Χρυσὸ στεφάνι, χρυσὴ κορδέλλα
περιπλεγμένη στὴν κεφαλή.

Ἐξαίρετο εἶναι στὴ μελωδία του τὸ τραγούδι: «Θεὲ μεγαλοδύναμε».

Τώρα πὰ βουνὰ ἀνθοῦν
κοἱ κάμποι πρασινίζουν.

Εἶναι μιὰ προσευχὴ μέσ' ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ βγαλμένη.

Γενικὰ τὰ τραγούδια κοἱ μελωδίες τῆς ἐπαρχίας Σαράντα - Ἐκκλησιῶν, εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα. Ὁ συλλογεὺς Μόσχος Παπαχριστοδούλου κατώρθωσε νὰ τὰ καταγράψη σωστὰ καὶ νὰ τὰ σώση ἀπὸ τὸ χαμό. Σήμερα γυρεύοντας νὰ βροῦμε ἕνα τραγουδιστὴ νὰ μᾶς ἐπαναλάβη ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια, δὲν τὸ καταρθώνουμε, ἢ μὲ πολὺ κόπο, τὸν βρίσκουμε κάπου, νὰ

ντρέπεται νὰ μᾶς ἀνοίξη τὸ στόμα καὶ ν' ἀφίση τὴ φωνὴ ἐλεύθερη νὰ τραγουδήση.

'Αθῆναι, 11 — 4 — 53

64 — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

'Η 'Αδριανούπολη, πρωτεύουσα ἄλλοτε τῆς 'Ανατολικῆς καὶ τῆς ὅλης Θράκης ὑπῆρξε παμπάλαιη πολιτεία, ἀκμαία καὶ ἱστορική. Σήμερα δὲν ἔχει Ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες μετανάστευσαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἕβρου καὶ στὰ 1922 σκορπίσθησαν. Τὰ ὑπολείμματα ἔκτισαν τὴν Νέαν 'Ορεστιάδα πάνω στὸν Ἕβρο. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς 'Αδριανουπόλεως ἦταν πολλοί, ἀκραιφνεῖς Θρᾷκες, μὲ πολλὴν δραστηριότητα, οἰκονομικὴ ἀκμὴ καὶ πνευματικὴν ἄνθηση. 'Ο λαὸς αὐτὸς εἶχε ξεχωριστὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἐκδηλώσεις ψυχικὲς πλούσιες καὶ παρ' ὅλη τὴν πνευματικὴ ἄνθησή του διετήρησε ἀνεπηρέαστος τὰ θέσμιά του. Καὶ συντήρησε ἀλώβητες τὶς συνήθειές του τὶς λαϊκές. Τὸ σχολεῖο ὅσο καὶ ἂν ἐπέδρασε στὴν πνευματικότητα τοῦ λαοῦ, ἐν τούτοις δὲν καταπολεμοῦσε τὰ λαϊκά του δημιουργήματα καὶ ἀφηγήματά του λ.χ. τὰ παραμύθια του, τὶς παροιμίες του, τὰ γνωμικά του, τὰ τραγούδια του καὶ τὶς μελωδίες του, τὶς παμπάλαιες. Κυρίως στὰ προάστεια τῆς μεγάλης πολιτείας, ὅπου ὁ ἁγνὸς Θρακικὸς Ἑλληνισμὸς μακρυὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ «ἄστεος», τοῦ «κάστρου», τραβοῦσε τὸ δρόμο του ἀπαράλλαχτα, ὅπως οἱ πρόγονοί του.

'Η 'Αγγλίδα λαίδη Μονταγγιοὺ στὰ 1717 ταξιδεύοντας στὴν Τουρκία παρέμεινε στὴν 'Αδριανούπολη κάμποσο καὶ συναναστράφηκε τὶς Ἑλληνίδες μὲ συγκίνηση καὶ ἱκανοποίηση.

Αὐτὴ σὲ ἐπιστολές της ἀφηγεῖται πὼς ἡ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἡ ἴδια κι' ἀπαράλλαχτη ἡ ζωὴ ἡ 'Ομηρική. «Τότε, κατάλαβα τὴν ὁμηρικὴ ζωή, ποὺ διάβασα στὴν 'Οδύσσεια. Τότε ἔνοιωσα τὸν οἰκογενειακὸ ὁμηρικὸ βίο, ποὺ ἐδιάβασα στὰ ὁμηρικὰ ἔπη, βλέποντας τὶς 'Αδριανοπολίτισες νὰ ζοῦν στὰ σπίτια τους μέσα, νὰ ἐργάζωνται μαζὶ μὲ τὶς ντάντες καὶ δοῦλες, νὰ ὑφαίνουν καὶ ὑφαίνοντας νὰ τραγουδοῦν τὰ λαϊκὰ τραγούδια».

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι εἶταν συνυφασμένο μὲ τἄλλα ἤθη μὲ τὴ δουλειὰ τὸ γλέντι, τὸ αἴσθημα καὶ τὸ πάθος τὸ ἐρωτικό, τὴν ξενητειά. Αἰῶνες πέρασαν, ἱστορικὰ γεγονότα διεδραματίσθηκαν θλιβερώτατα, οἱ γενεές, ὅπως οἱ γενεὲς τῶν φύλλων, ἦλθαν καὶ παρῆλθαν, ὅμως τὸ Θρακικὸ τραγούδι παρέμεινεν ἀναλλοίωτο στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Χωρὶς ἐπίδρασι ξένη, σώθηκε αὐτούσιο. Τέτοια τραγούδια ἔχουμε ἀκόμα ἀπὸ τοὺς καταθλιπτικοὺς αἰῶνες τῆς δουλείας.

'Η 'Αδριανούπολη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων στὰ 1361. Στὰ 1353 ἡ πολιτεία κουρσέφθηκε πάλι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. 'Ο λαὸς δὲν ἔμεινε ἀπα-

θής, ἀλλὰ τραγούδησε τὸ γεγονὸς μὲ τὸ ἑξῆς τραγούδι - θρῆνο.

Τ' ἀηδόνια τῆς 'Ανατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν 'Αντριανούπολη τὴν πολυκουρσεμένη,
ὅπου τήνε κουρσέψανε τὶς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου
τῶν Χριστουγέννων γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάγια
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς 'Ανέστη.

Τὸ τραγούδι εἶναι σύγχρονο μὲ τὰ γεγονότα καὶ μᾶς δείχνει τὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ τὸ λαϊκὸ αἴσθημα καὶ τὴν ποιητικὴ διάθεσή του, ποὺ πάντα τραγούδησε τὰ σύγχρονα γεγονότα, ποὺ τὸν συγκινοῦν, σ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ 'Ελληνισμοῦ, ποὺ κατέρεε ἢ καὶ ἀναστήνουνταν πάλι. Γιατὶ ὁ 'Ελληνισμὸς μοιάζει μὲ ἀσκό, ποὺ βυθίζεται ἀλλὰ δὲν καταποντίζεται.

Μερικὰ 'Αδριανουπολίτικα τραγούδια κατέγραψε ὁ 'Αστέριος Ζῆκος, ἕνας παληὸς καλὸς διδάσκαλος πρὶν ἀπὸ ἑβδομῆντα χρόνια, ἔχοντας μέσα του ἔμφυτη τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ τραγούδι καὶ τὸ ὄργανο, καὶ τὸν πόθο τὸν ἀκαταγώνιστο νὰ δῇ τὴν ἀνάσταση τῆς Πατρίδος του. Ἔτσι σώζονται μερικὰ ψίχουλα ἀπὸ τὶς 'Αδριανουπολίτικες μελωδίες, ποὺ μᾶς δίνουν δεῖγμα τῆς λαϊκῆς μούσας, τοῦ τόπου, ὅπου ἄνθησεν ὁ ἑλληνισμὸς καὶ πάλι, καὶ πολυπληθέστατος ἔγραψε τὴν ἱστορία του μὲ παντὸς εἴδους πνευματικὰ ἔργα, μὲ κάθε μέσο ἐκφραστικὸ ἀπὸ τὸ διανοούμενο ἕως τὸν χειρόνακτα καὶ τὸν δουλευτὴ τῆς γῆς.

'Αθῆναι, 12 — 4 —54

65 — ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΛΑΪΚΕΣ ΜΕΛΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

'Ο Σκοπὸς ἢ τὸ Σκοπὸ ἦταν μιὰ κωμόπολη στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες πέρα, τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης. Μιὰ κωμόπολη δυνατή, ἕνας κοινοτικὸς ὀργανισμὸς πλούσιος. 'Η ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τὴν κατέστησε τὸν 19ον αἰῶνα πλούσια καὶ οἰκονομικὰ ἀλλὰ καὶ πνευματικά. Ὅπου οἰκονομικὴ ἄνθηση, ἐκεῖ ἀκολουθεῖ καὶ πνευματικὴ ἄνθηση τῶν 'Ελληνικῶν κοινοτήτων τῆς Θράκης, σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες. Ὥστε βλέπουμε ἐκκλησίες ὑπέρλαμπρες μὲ ξυλογλυφήματα, καὶ σχολεῖα καλλιμάρμαρα καὶ φανταχτερά, μὲ δασκάλους διαπρεπεῖς, σοφοὺς καὶ κοινωνικούς.

Στὸ Σκοπὸ ἀνθοῦσεν ἡ κοινωνία. Ἕνας πολιτισμὸς ἀνθηρὸς ἔλαμπε σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. 'Η ἐπικοινωνία μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μὲ τὴν Εὐρώπη ἔμπαζε καινούργιες ἀρχὲς καὶ συνήθειες στὸ ντύσιμο καὶ τὴν συμπεριφορά. 'Αλλὰ χωρὶς ὅλα αὐτὰ νὰ ἐκτοπίζουν καὶ τὰ φερσίματα τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. Τὸ βλέπουμε αὐτὸ σὲ φωτογραφίες ἑκατὸν ἐτῶν, ποὺ σώζονται, ὅπου διαιωνίζεται τὸ ροῦχο ἢ τὸ γλέ-

ντι ἢ ὁ χορός. Οἱ λαϊκὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι σὲ ἀκμή. Τὸ τραγούδι, οἱ χοροί, τὰ γλέντια, οἱ δεισιδαιμονίες, οἱ προλήψεις, ὅλα ἀνέπαφα μένουν στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου. Οἱ ντυμασιὲς οἱ ἀρχοντικὲς τοῦ παληοῦ καιροῦ, ἀχάλαστες ἀπὸ τὸν καιρὸ βασιλεύουν ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ὡς τὰ 1922, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς μετανάστεψε.

Ὁ λαὸς δὲν χάνει πὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὴν πνευματικὴ ἑτοιμότητα. Ὅπου κι' ἂν στάθηκε διετήρησε τὸ σκῶμμα τῆς ὥρας, τὸ πείραγμα τῆς στιγμῆς, τὴν ἔμμετρη διαιώνιση τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ, τὸ παραμῦθι, ποὺ τρέφει τὴν παιδικὴ ψυχή, τὸ μῦθο, τὸ ἀνέκδοτο, τὴν παροιμία κι' ὅλα τὰ εἴδη τοῦ προφορικοῦ λόγου τὰ διατηρεῖ ἀνθηρά. Ὅλ' αὐτὰ γιὰ νὰ ποικίλουν τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἡ ζωή τους, χαρὰ καὶ λύπη γεμάτη, ἔχει θαυμάσιες ἐκδηλώσεις πνευματικές. Ἔτσι ἀνθοῦσε ὁ προφορικὸς λόγος τοῦ ἀνέκδοτου, ὁ παροιμιώδης διδακτικὸς μῦθος, ἡ παροιμία, ἡ λαϊκὴ σοφία κρυσταλλωμένη σὲ μιὰ ἔκφραση τριῶν λέξεων τῆς πείρας τοῦ λαοῦ. Τὸ Σκοπὸ ἦταν ἕνας ἀνθόκηπος πνευματικὸς, ποὺ μοσχομύριζε θαυμαστά. Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔτρεχε θαρρεῖς, μέσ' ἀπὸ γάργαρη πηγή. Τὶ μουσικότητα, τὶ ἁρμονία, τὶ περιεχόμενο! Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἀπαγγέλλει:

Τρεῖς χρόνους τὴν ἐδούλευα, τὴν λάτρευα.
Στὶς τέσσερις τὴν λέγω: — Τὴ ρογίτσα μου γυρεύω,
Δῶσε μ' κυράμ' τὴ ρόγα μου, τὴ ρογίτσα μου
δῶσε μ' τὴ δούλεψή μου.

Ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς συνθέτει σύμφωνα μὲ τὸ αἴσθημα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς του καὶ συνθέτει μελωδίες ἐκφραστικὲς τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ δημιουργοῦ:

— Σ' ἕνα δενδρὶ ἀκούμπησα, νὰ πῶ τὰ βάσανά μου,
καὶ τὸ δεντρὶ ξεράθηκε ἀπὸ τὰ δάκρυά μου.

Εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους τοῦ ἀνικανοποίητου στὴ ζωή, τῆς ἐποχῆς, ὅταν τὰ ἤθη ἦταν αὐστηρά.

Στοὺς διωγμοὺς τῶν Θρακῶν τὰ τελευταῖα χρόνια, ποὺ οἱ Νεότουρκοι διέπραξαν, ἔχουμε ὁλόκληρα χιλιόστιχα χρονικά, ποὺ σὲ στίχους λαϊκούς, ὁ ἄγνωστος ποιητὴς ἱστορεῖ:

Πάρα πολλὰ ὑπέφερεν ἐφέτος πάλ' ἡ Θράκη
πολλὰ χωριὰ ποτίσθηκαν ὀκάδες τὸ φαρμάκι.

Στὸ τραγούδι τοῦ ἀντρειωμένου Θανάση, τραγουδεῖ ὁ λαϊκὸς βάρδος.

— Νὰ σοῦ τραγουδήσω θέλω, θαυμαστὴ παλλικαριά,
τὸν ἀντρειωμένο Θανάση πῶς ἐβγῆκεν στὸν πασᾶ.
Λέγοντας καὶ τραγουδώντας, βγῆκε πάνω στὸν πασᾶ
μὲ ἑξῆντα δυὸ ὀκάδες ἁλυσίδα στὴν ἀγκαλιά.

Ἀθῆναι, 12.5.54

66. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Κατὰ χιλιάδες ἀριθμοῦνται τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ἀνάμεσα στὰ πανελλήνια τραγούδια, πού ἔχουμε στὴ διάθεσή μας νὰ θαυμάσουμε. Ὅλες οἱ διαβαθμίσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὰ καὶ θαυμάζει κανεὶς τὸ λαό, πῶς μὲ τόση εὐκολία μ' ἕνα δίστιχο, μὲ μιὰ μόνη γραμμὴ ἀπὸ νότες κατορθώνει νὰ ἐκφράζῃ τὸ μέτρο τοῦ πόθου καὶ τοῦ πάθους ποὺ κατέχεται ἢ μ' ἕνα ἐκφραστικώτατα συμπληρωμένο μ' ἀρχή, μέση καὶ τέλος τραγούδι, ὑμνεῖ τὴν ἀγάπη του, ἢ τὴν καταριέται ἢ τὴν καλοτυχεῖ ἢ τὴν παρακαλεῖ.

Ἀπὸ τὰ σπάνια βέβαια αὐτὰ καλλιτεχνήματα τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ δημιουργήματα τῆς ὥρας ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξῃ ὄχι μόνο ἡ κάτω Ἑλλάδα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὰ νησιὰ καὶ μάλιστα ἡ Θράκη.

Συνήθως ἡ πρώτη μορφὴ τοῦ τραγουδιοῦ τῆς ἀγάπης εἶναι τὰ δίστιχα, τὰ μπεγίτια τὰ λιανοτράγουδα, τὰ κοτύματα, ποὺ ἀφθονοῦν κατὰ χιλιάδες στὴ λαϊκή μας ποίηση. Αὐτὰ συνήθως προσαρμόζονται καὶ συνταιριάζονται στὰ γνωστὰ χορευτικὰ μοτίβα μουσικῆς, ποὺ τραγουδιοῦνται παντοῦ κι' ἀπὸ ὅλο τὸ λαό.

Ἡ κάθε μιὰ ἢ ὁ καθένας συαρμολογεῖ σύμφωνα μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ πάθους του καὶ τὴν ποιητική του ἔμπνευση καὶ φραστικὴ ἱκανότητα τῆς στιγμῆς δίστιχα — συνήθως στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Θράκης — καὶ τὰ προσαρμόζει σὲ γνωστὴ μουσικὴ καὶ τὰ τραγουδεῖ. Ἀλλὰ οἱ γνωστοὶ ποιητὲς ἐπεκτείνουν τὸ τραγούδι τους καὶ τὸ μέλος — τὸ σκοπὸ — σ' ἕνα συναρμολογημένο τραγούδι, μ' ἀρχή, μέση, τέλος καὶ τὸ τραγουδοῦν καὶ τὸ μεταδίνουν στὸ λαό, παίζοντας καὶ τ' ὄργανό τους. Οἱ τραγουδιστὲς αὐτοὶ — οἱ λυράρηδες ἢ οἱ ἀσκαυλιστὲς — οἱ γκαϊντατζῆδες, τὰ πρῶτα τους αὐτὰ τραγούδια μὲ τὸ συχνοτραγούδισμα τοὺς δίνουν γλωσσικὴ τελειότητα δηλαδὴ τὰ ἐξομαλύνουν γλωσσικά, τὰ δουλεύουν καὶ τὰ σμιλεύουν μπορῶ νὰ πῶ καὶ τὸ στίχο καὶ τὸ σκοπό τους καὶ μᾶς παρουσιάζουν μὲ τὸν καιρὸ διαμάντια ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ πάθους καὶ μέλους μουσικοῦ.

Ἡ Θρακικὴ ποίηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἀξιολογώτατη, καὶ στὸ στίχο καὶ τὰ λόγια καὶ τὸ σκοπό. Ἡ μελωδία τους εὐχάριστη, ἐξελίσσεται σὰν βυζαντινὸ τροπάριο μ' ἐνάργεια κι' ἔκφραση μουσικὴ τέλεια. Ὅταν λ.χ. ὁ ποιητὴς ἐκφράζῃ τὴ μεταμέλειά του γιὰ τὴν ἄρνησή του καὶ τὴν ἀπόκρουσή τοῦ θησαυροῦ ποὺ τὸν πρόσφεραν, εἶναι ἄφθαστος.

Ὄντας μὴ μήναγε ἡ ξανθὴ κι' ὄντας μὲ παρεκάλιε
τεῖχα καὶ δὲν τὴν ἔπαιρνα τεῖχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;

Καὶ τὸ τραγουδεῖ μὲ πάθος φλογερό. Ἡ λαχτάρα τοῦ πάθους ἐκφράζεται ἐξαίσια μὲ τὸ ἑξῆς δίστιχο:

«Μανέμ' τὴν κόρη πούειδα ψὲς στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα
κι' ἂς τὴν ἐφίλου μιὰ βραδιὰ κι' ἂς βγῆ καὶ ἡ ψυχή μου».

Ἀθῆναι 7.3.54

67. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΜΑΔΥΤΟΥ

Ἡ Μάδυτος βρίσκεται ἐπάνω στὴ Θρακικὴ ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου. Σήμερα ζεῖ ἡ πολιτεία ὡς Τουρκόπολη χωρὶς Ἕλληνας πλέον. Οἱ Ἕλληνες τῆς πολιτείας αὐτῆς εἶναι, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, σκορπισμένοι στὴν Μακεδονία καὶ τὴν παληὰ Ἑλλάδα σὲ συνοικισμούς. Τὸ κέντρο τους βρίσκεται σήμερα στὴν Χαλκιδική, στὸ δρόμο πάνω, ποὺ συνδέει τὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὴν Καβάλλα. Μαδύτιοι βρίσκονται καὶ στὴν Ἀθήνα, στὴ Νέα Μάδυτο παραπλεύρως τῆς Νέας Φιλαδελφείας, ὅπως βρίσκονται καὶ στὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ πιὸ μεγάλο ἀγαθό τους εἶναι, ὅτι συντηροῦν ἀλώβητα τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά τους καὶ τόσον ἁγνά, ὅπως τὰ συντηροῦσαν στὴν χαμένη τους πατρίδα στὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου.

Οἱ Μαδυτιανοὶ ἐδῶ εἰς τὴν Ἀθήνα βγάζουν κι' ἐφημερίδα, ὅπου δημοσιεύουν πολλὰ λαογραφικὰ τῆς πατρίδος των. Μ' αὐτὴν ἐπικοινωνοῦν οἱ Μαδυτιανοὶ καὶ συντηροῦν τὶς παραδόσεις των.

Ἡ Μάδυτος στὴ Θράκη ἤτανε ἡ πολιτεία τῶν ψαλτάδων, τῶν παπάδων καὶ δεσποτάδων. Ὁ ἀποθανὼν μητροπολίτης Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἐκεῖ γεννήθηκε. Ἐκεῖ ἤκμασεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ὁ λαὸς ὅλος ἤξερε νὰ ἐκτελῇ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια μὲ τὴν παλαιοβυζαντινὴ παράδοση, ὅπως καλλιεργοῦσε καὶ τὶς λαϊκὲς μελωδίες τῶν τραγουδιῶν του, ποὺ τὰ τραγουδοῦσε παντοῦ, ἀπὸ τὰ βαφτίσια καὶ τὸ γάμο ὡς τὸ θάνατο μοιρολογώντας.

Τόπος θαλασσινὸς εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τὴ θάλασσα. Ξαπέστελνε ξενητεμένους παντοῦ τῆς γῆς. Σὰν ταξιδευτὲς οἱ Μαδυτιανοὶ μετέφερναν τὰ τραγούδια τους στὰ ξένα καὶ εἰσδέχονταν ἄλλα, ποὺ τἄκουαν στὰ λιμάνια τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μαύρης θάλασσας. Ἔτσι ἡ δημοτική τους ποίηση εἶναι καλλιεργημένη καὶ γλωσσικὰ ἐξομαλισμένη καὶ ἡ μελωδία τῶν τραγουδιῶν τους καλοδουλεμένη μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

Καὶ σήμερα οἱ Μαδυτιανοί, ὅπου κι' ἂν βρίσκωνται, τραγουδοῦν τὰ ὡραῖα τους τραγούδια. Τὰ τραγούδια τους ἔχουν πολλὰ χαρίσματα. Εἶναι μακρόσυρτα, σὰν ἐκκλησιαστικὲς μελωδίες, εἶναι χορευτικά, εἶναι θρηνητικά, εἶναι σατυρικά, εἶναι πειραχτικὰ καὶ συμπαθῆ.

Μαδυτιανὰ τραγούδια ἔχουμε μαζευμένα ἀρκετά. Τραγουδούμενα δημιουργοῦν ἕνα αἴσθημα εὐχάριστο καὶ συγκινητικό. Ἡ ποίησή τους, οἱ στίχοι τους εἶναι ἰδιωματικοὶ σὲ βόρειο ἰδίωμα θρακικό. Ἡ μελωδία τους εἶναι ὁμαλή, καταληπτὴ κι' εὐχάριστη. Κυρίως διακρίνονται τὰ τραγούδια τοῦ γάμου.

Ὅλοι οἱ νέοι ἀλλάξανε κι' ὅλοι λαμπροφορέσαν
μὰ γὼ ὁ νιὸς δὲν ἄλλαξα καὶ δὲν λαμπροφόρεσα.
μόν' μιὰ λαμπρή, μιὰ Κυριακὴ μιὰ πίσημον ἡμέρα
παίρνω τὰ ρουχαλάκια μου καὶ στὸ λουτρὸ πηγαίνω

καὶ βρίσκω τὸ λουτρὸ σβηστό, τὶς βρύσες στειρωμένες
φυσῶ κι' ἀνάβω τὸ λουτρό, κλαίγω γεμίζω γοῦρνες
καὶ λούνομαι, χτενίζομαι, σκοπίζουμαι καὶ βγαίνω.
Θωρῶ ζερβιά, θωρῶ δεξιά, θωρῶ ἀπάνω κάτω.
Θωρῶ καμάρι τοῦ λουτροῦ καὶ τῆς Πανώριας Κόρη,
νὰ τῆς μιλήσω ντρέπομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι,
νὰ τὴν εἰπῶ χρυσὸ πουλὶ κι' αὐτὸ πετᾶ καὶ φεύγει
νὰ τὴν εἰπῶ ἄστρο τσ' αὐγῆς καὶ κεῖνο βασιλεύει
κ.λ.π.

Τὸ τραγούδι ποὺ τραγουδοῦσαν στὸ κίνιασμα εἶναι πολὺ συμπαθητικὸ ἀλλὰ καὶ ἡ μουσική του ὑπέροχη:

«Βγάλε τὸ δαχτυλίδι σου ποὺ εἶναι διαμαντένιο
καὶ βάλε τὸ χεράκι σου σὲ τάσι ἀσημένιο.
Βάλε κινὰ στὰ χέρια σου στὰ πέντε δάχτυλά σου
νὰ πάρης καὶ τὸν Τσελεμπὴ μέσα στ' ἀρχοντικά σου.
κ.λ.π.

Ἀλλὰ κι' ὁ ἔπαινος τῆς νύφης εἶναι ἄφθαστος.

Ὅσες χαρὲς κι' ἂν γύρισα δὲν εἶδα τέτοια νύφη,
νἄχη τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστήθι.

Τὰ Μαδυτιανὰ τραγούδια εἶναι σωστὰ τροπάρια. Εἶπα καὶ ἄλλοτε πὼς τὰ δημοτικά μας τραγούδια ἔχουν πολλὴν ὁμοιότητα μὲ τὰ τροπάρια, μὰ στὴ Μάδυτο τὴν πολιτεία τῶν ψαλτάδων καὶ δεσποτάδων, τὸ πρᾶγμα εἶναι καταφανέστατο.

Ἀθῆναι 6.4.54

68. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ ΑΝΑΤ. ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Σηλυβρία εἶναι ἀρχαία πολιτεία ἐπὶ τῆς Προποντίδος. Γειτονεύει μὲ τὴν Πόλη καὶ ὀρθώνεται πάνω στὸ δρόμο της παραθαλασσίως. Τὴν γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ περίοδο. Στὰ πικρὰ χρόνια τῆς δουλείας μᾶς τὴν ἐνθυμίζουν οἱ περιηγητές, ὅσοι ταξιδεύουν γιὰ τὴν βασιλεύουσα. Τέτοιες πληροφορίες ἔχουμε πολλὲς ἀπὸ περιηγητὲς ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴ Σηλυβρία καὶ τὴν γνώρισαν παραμένοντας ἐκεῖ μερικὲς ἡμέρες. Ὅτι εἶναι παναρχαία τὸ δεικνύει ἡ κατάληξη - βρία - ποὺ εἶναι ἀρχαία Θρακικὴ κατάληξη. Τὸ δεικνύουν καὶ οἱ πολλὲς ἀρχαιότητές της.

Στὰ Βυζαντινὰ χρόνια ἦταν προπύργιο τῆς βασιλευούσης. Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ὁ Ἑλληνισμός της συνεχῶς ἤκμαζε καὶ τὸ ἐμπόριό της ἀνθοῦσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ εὐημερία ἦταν γενική. Μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Κωνστατινουπόλεως ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Σηλυβρίας ἔζησε πάντα μὲ ὄνειρα καὶ ἐλπίδες.

Ἀκούσατε, σιγήσατε, σταθῆτε, φριγκρισθῆτε
νὰ σᾶς εἰπῶ μνιὰ φηλογή, μνιὰ συντυχιὰ μεγάλη

εἶδα καράβια στὸ γυαλὸ κι' ἁμάξια ἀπάν' στὸν κάμπο,
ἁμάξια σιδερόμαξα, σιδερότρεχουλάτα,
μαλαματένιος ὁδηγὸς καὶ συρματένιες ζεῦγλες,
ἐζέψανε τὸν Κωνσταντὴ μ' ἕνα ἄγριο βουβάλι
σίδερο κάνουν κούβανο, νὰ κάνουνε τὴν Πόλη.

(Βλ. Θρακικὰ 11 σελ. 243).

Εἶπα καὶ ἄλλοτε πὼς ὁ Ἑλληνικὸς λαός, πολὺ συναισθηματικός, τὶς λύπες καὶ τὶς χαρές του πάντοτε τὶς ἐκφράζει ζωηρὰ μὲ τὴν σχετικὴ μελωδία, μὲ τὸ τραγούδι. Ὁ Θρῆνος τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ θρῆνο, φέρνει ἐλπίδα. Αὐτὴ ἡ ἐλπίδα ξαναχαρίζει στὸ λαὸ διάθεση. Καὶ τότε τραγουδάει. Νανουρίζει τὸ μωρὸ στὴ κούνια, ὑμνεῖ τὴν ἀγάπη, τραγουδεῖ τὸν πόνο, τραγουδεῖ τὰ βαφτίσια καὶ τὸν γάμο σὲ ποικίλους τόνους καὶ μυρολογᾶ στὸν θάνατο. Ὁ κουρσάρος πεθαίνοντας κλαίει περήφανα:

Δὲν ἤμνα νιός, δὲν ἤμνα παλλικάρι,
μὴ δὲν ἐπολέμησα τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι
μ' ἑπτάπηχο κοντάρι;

ἢ

Μέσα τὸ σπίτι καίεται, ὄξω ἡ αὐλή μας κλαίει
καὶ τὰ σκαλοπατάκια μας τόνα μὲ τἄλλο λέει:
— Γιὰ δές τονα πῶς κοίτεται ἐπάνω στὸ κιλίμι.

Τὰ ἐπιθανάτια δίστιχα εἶναι σπαρακτικά:

Ἀγάλια κόσμε τὸ σταυρὸ καὶ σιγανὰ παπάδες,
ν' ἀφίσει γειὰ στὶς γειτονιὲς καὶ γειὰ στοὺς μαχαλάδες.

Τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς Σηλυβρίας, ὅλα ἀναφέρονται στὰ διαρκῆ ἐπαναστατικὰ γεγονότα τῆς Ρούμελης καὶ τοῦ Μωριᾶ, γιατὶ στὴ Θράκη δὲν ἠμποροῦσε ὁ λαὸς νὰ σηκώση κεφάλι, οὔτε νὰ ὑψώση τ' ἅρματα τόσο γειτονικὰ μὲ τὴν πρωτεύουσα. Ἀλλὰ τὸ μένος τῶν ἀνθρώπων βράζει καὶ τὰ πολεμικὰ τραγούδια τραγουδιοῦνται καὶ τὸ τουφέκι βροντᾶ στὴν Ἀνάσταση τοῦ Πάσχα καὶ ὑπενθυμίζει, πὼς οἱ γκιαούρηδες κρυφοχαίρονται τὸ τουφέκι ἔστω καὶ γιὰ τὶς γιορτές. Ἕνα τραγούδι λέει:

Μανώλη τ' ἅρματά σου δὲν εἶναι γιὰ φωτιά.
Μόν' εἶναι γιὰ καμπάνα μέσ' στὴν Ἁγιὰ Σοφιά.

Τὸ τουφέκι τὸ χαίρονται καὶ τὰ κορίτσια. Ἕνα τραγούδι τραγουδεῖ τὴ γειναικεία πολεμικὴ λεβεντιὰ ποὺ μυστικὰ μετεῖχε καὶ στὴν ἀπελευθερωτικὴ προσπάθεια τῶν Θρακῶν.

Ποιὸς εἶδε ψάρι στὸ βουνὸ καὶ θάλασσα σπαρμένη
ποιὸς εἶδε κόρη ἀνύπαντρη στοὺς κλέφτες χαϊδεμένη
ὅλοι τριάντα ἔρριχναν κι αὐτὴ τριάντα πέντε.
Ταράζουνταν τὰ ροῦχα της, κρεμούνταν τὰ μαλλιά της,
κοὶ κλέφτες τὴν ἐλέγανε — χαρὰ στὴ λεβεντιά της.

Ἕνα μόνο ὀκτάστιχο δεικνύει τὸ σκωπτικὸ πνεῦμα τῆς Σηλυβρίας:

Ἡ κερὰ ἡ Ζαμπετούλα κι ὁ γαμπρὸς ἀπὸ τὴ λύπη
μὲ τὴν ἄσπρη τὴν πλεξούδα τρέχει αἷμα ἀπὸ τὴ μύτη.
ἑκατὸ χρονῶ γριά, Ἑκατὸ χρονῶ γριὰ
μᾶς γυρεύει παντρειά, νὰ γυρεύει παντρειά.

Ὁ λαὸς ἔχει γνώμη καὶ σκέψη καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ φιλοσοφώντας σχηματίζει καὶ τὰ γνωμικά του, ἐκ τῆς πείρας τῆς ζωῆς.

Ἐσεῖς οἱ νέοι ἔτσι εἶστε; Μάη μὴ στεφανωθῆς.
Ὅταν τὸν καρπὸ παρεῖτε Πρώτη μέρα μὴ δουλέψης
τὸν δένδρο παραιτεῖτε. Σάββατο μὴ στολιστῆς.
Μάη μῆνα μὴ φυτέψεις
Ὅποιος τὴ νύχτα περπατεῖ γιὰ χάνει γιὰ κερδαίνει
γιὰ μαῦρα μάτια κυνηγᾶ γιὰ σκοτωμὸ γυρεύει.

Τραγουδᾶ καὶ θρησκευτικὰ τραγούδια ὡς τὸ ὄνειρο τῆς Παναγίας, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἡ Παναγιὰ καὶ οἱ ψυχὲς εἶναι θέματα τραγουδιῶν. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια ἔχουμε περισυλλέξει.

Δὲ σἔλεγα Γιαννάκη μου μὲ Τούρκους νὰ μὴ σμίξης
μὲ Τούρκους ὁλομέθυστους ὅπου σὲ ἐσκοτώσανε;

Ἔχει καὶ παραλογὲς ὅπως τὸ γνωστὸ τραγούδι τῆς Ἀρετῆς. Γενικὰ τὰ τραγούδια τῆς Σηλυβρίας ἔχουν λαμπρὰ μελωδία. Ἡ μελωδία αὐτὴ εἶναι σεμνὴ καὶ λιτὴ καὶ γεννᾶ τὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση, ὅταν τραγουδιέται ἢ ὁμαδικά, ἢ σὲ μονωδίες ἀπὸ τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ. Τὸ Θρακικὸ τραγούδι τῆς Σηλυβρίας ἔχει καὶ τὴν μικρὴ ἐπίδραση τοῦ σχολείου, ὅπου τὰ παιδιὰ εἶχαν τὸ μάθημα τῆς ᾠδικῆς ὡς μάθημα κύριο ὅπως καὶ τὴν καλλιγραφία καὶ τὴν ἰχνογραφία.

Ἀθῆναι 11.5.54

69. — ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΒΑΚΛΗ ΑΝ. ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Σ' ἀπόσταση δεκατεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη βρίσκεται τὸ Καβακλῆ. Τὸ Καβακλῆ εἶναι σήμερα Βουλγαρικό. Ἀπὸ τὸ διωγμὸ τοῦ 1906 τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορ. Θράκης, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφερείας πέρασε τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα κι' ἐγκαταστάθηκε στὴ Θράκη, τὴ Δυτικὴ καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφερείας ἦταν ὡς δέκα χιλ. συμπαγὴς μόνο στὸ Καβακλῆ. Τὸ Καβακλῆ εἶχε γύρω του ἔνδεκα ἐπίσης ἀμιγῆ Ἑλληνικὰ χωριὰ ἀποικισμένα ἐκεῖ ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια.[1]

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς περιφερείας αὐτῆς ἦταν μιὰ ὄαση θαυμαστή. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡμιλοῦνταν ὁλοκάθαρη καὶ χωρὶς καμμιὰ ξενικὴ ἐπίδραση. Τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη κἔθιμα διατηροῦνταν ἀλώβητα καὶ ἀμιγῆ. Τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐνδυμασίας καὶ ρουχισμοῦ ἦταν Ἑλληνικώ-

1) Βλ. δημοσίευμα ἀριθ. 102. Ἑταιρείας Θρακ. Μελετῶν: Μικρὸ καὶ μεγάλο Βογιαλίκιον.

τατα. Τὸ ὅλον εἴκοσι δύο χιλιάδες Ἕλληνες ζοῦσαν μιὰ ζωὴ ἀγροτική, ποὺ αἰῶνες συνεχίζονταν ἕως τὸ 1906. Ὁ λαὸς αὐτὸς διατηροῦσε τὰ θέσμιά του, τὶς πνευματικές του ἐκδηλώσεις ἀπείραχτες μέσα στοὺς αἰῶνες. Κι' ὅταν ὁ λαὸς αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ μεταναστέψη στὴν Ἑλλάδα, συναπεκόμισε καὶ τὸν ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικό του θησαυρὸ αὐτούσιο.

Σήμερα ἂν τοὺς ἐπισκεφθῆς, ὅπου καὶ ἂν βρίσκωνται, θὰ τοὺς εὕρης νὰ συντηροῦν τὰ πνευματικά τους προϊόντα πλούσια.

Συντηροῦν τὰ παραμύθια τους, τὶς παροιμίες τους, ὅμοια ὅπως καὶ πρὸ σαράντα πέντε χρόνια στὸν τόπο τους, στὴν γενέτειρά τους. Τὰ νανουρίσματά τους καὶ τώρα, ὅπως καὶ πάντα τὰ σιγοτραγουδοῦν, ὅταν κουνοῦν στὴν κούνια τὰ μωρά τους.

Ἡ μάννα κάμνει τὸ παιδί, καλὰ τὸ καρδιοκάμνει.
Ὀπίσω στὴ θύρα τῶκαμνε, τὸν Θεὸ παρακαλοῦσε:
— Κύριε, νὰ γένη βασιληᾶς. Κύριε μ', νὰ γένη Ρῆγας.
Νὰ γένη ἀρχοντόπουλο μὲ τὶς πολλὲς χιλιάδες.

Ὅλα τὰ εἴδη τοῦ τραγουδιοῦ καλλιεργεῖ ὁ λαὸς αὐτός, ποὺ δουλεύει τὴ γῆ, συντηρεῖ τὴν πίστη του καὶ ἀγαπᾶ τὴν πατρίδα. Ἡ ἀγάπη, ὁ πόνος ὁ ἀγιάτρευτος, τὸ πατριωτικὸ πάθος, ὁ χάρος, ὁ θάνατος, ἡ ξενητειά, ὅλα γίνονται θέματα τοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ λαὸς ὅλα τὰ τραγουδεῖ, τὰ προσαρμόζει στὸ μέλος, τὰ χαίρεται καὶ ἱκανοποιεῖ τὰ συναισθήματά του ἔχοντας τοὺς ποιητάριδές του.

Εἴτε μισεῖ, εἴτε καταριέται, εἴτε ἀρνιέται, εἴτε ὀνειρεύεται, ἐκφράζεται ἐναργέστατα καὶ μουσικώτατα.

— Ἀέρα μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, ἀέρα μ', ποῦ πααίνεις;
— Κι' ἀπὸ τὰ ξένα ἔρχομαι καὶ στὰ δικά μ' πααίνω.
— Τὰ ξένα εἶναι βαρετά, βαρύτερ' ἀπ' τὸ χάρο.
Ὁ χάρος παίρνει καὶ ξεγνοιάζ', ἡ ξενητειὰ μαυρίζει.
Μαύρισεν ἡ καρδοῦλα μου καὶ μοιάζει τοῦ ἀράπη.

Ἡ λαϊκὴ ποίηση τοῦ λαοῦ αὐτοῦ δὲν ἀφῆκε θέμα ποὺ δὲν τραγούδησε. Οἱ συλλογὲς τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ποὺ ἔκαμε ὁ μακαρίτης Μιλτιάδης Λουλουδόπουλος, διδάσκαλος στὰ 1903 ἐκεῖ, εἶναι πλούσιες καὶ ἀξιόλογες.

Δυστυχῶς, οἱ σκοποὶ τῶν τραγουδιῶν δὲν καταγράφτηκαν καὶ δὲν ἔχουμε πολλὲς μελωδίες, ποὺ τραγουδιότανε τότε. Σήμερα, ἐπειδὴ τὰ ἤθη κἔθιμα, τὰ τραγούδια κοἱ σκοποὶ παραμένουν οἱ ἴδιοι καὶ τραγουδιοῦνται ἀνέπαφοι, ὅπως καὶ τότε, καταγράψαμε μερικούς. Καὶ θὰ τοὺς τραγουδήση ἡ χορωδία τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ τὸν Παντελῆ Καβακόπουλο. Εἶναι ἀπὸ τὰ λιγοστὰ τραγούδια, ποὺ κράτησαν αἰῶνες καὶ δὲ λησμονήθηκαν καὶ δὲν ἀφωμοιώθηκαν. Ἡ συγκεντρωμένη τῶν Καβακλιωτῶν ἀποκατάσταση, δὲν ἀφῆκε νὰ χαθοῦν οἱ ταπεινοὶ αὐτοὶ θησαυροί, ποὺ ἐκφράζουν τὸ μουσικὸ συναίσθημα μιᾶς Ἑλληνικῆς περιφερείας.

Ἀθῆναι 18.3.54

70.— ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΒΙΖΥΗΣ, ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Βιζύη ἢ Βιζὼ εἶναι ἡ ἔνδοξη μεγάλη πατρίδα τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ, παλαιὰ καὶ Βυζαντινὴ καὶ σύγχρονη πολιτεία, ὅπου ἄνθισεν ἡ ποίηση καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα τραγούδησε τὰ συναισθήματα τοῦ λαοῦ.

Ἡ Βιζύη ἦταν παμπάλαιη πόλις τοῦ βασιλείου τῶν Θρακῶν, τῶν Ὀδρυσῶν. Οἱ Ὀδρύσες εἶναι ποὺ ἀνέπτυξαν σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας κἔκαμαν δεκτοὺς τοὺς ἀποίκους των καὶ συνῆψαν ἐμπορικὲς σχέσεις καὶ δέχτηκαν τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό. Στὸν καιρὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἐξελληνισμένοι κι ἐκχριστιανισμένοι προάσπιζαν τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἦταν τὸ προπύργιό της. Ἐκεῖ διεσταυρώθηκαν τὰ ξίφη τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων κι' ἐποτίσθηκε μὲ ἄφθονο αἷμα ἑλληνικὸ ἡ γῆ τῶν πατέρων μας. Ἐκεῖ σώθηκαν οἱ παραδόσεις, τὰ ἤθη κ'ἔθιμά μας, ἡ μουσική μας, τὰ τραγούδια μας. Ὡς χθὲς ἀκόμα ἡ ἑλληνικὴ μελωδία τραγουδιώτανε μαζὶ μὲ τ' ἀναστενάρια καὶ τούς καλόγερους ἐκεῖ. Καὶ σήμερα, ἀφοῦ μετανάστεψαν καταδιωγμένοι εἰς τὴν λοιπὴ Ἑλλάδα, εὑρίσκονται σκόρπιοι. Ἐκεῖ ὁ τόπος εἶναι ὄνειρο, τὰ ποτάμια ἀμέτρητα, τὰ δάση ἀπάτητα. Ἐκεῖ ἐσώθηκεν ἡ λύρα καὶ ὁ ἄσκαυλος καὶ τὸ ἱερὸ τύμπανο. Ἡ Μαύρη Θάλασσα λυσσομανᾶ στὰ παράλιά της καὶ ξερνᾶ τὰ ναυάγιά της .Καὶ τὸ μοιρολόγι καὶ τὸ τραγούδι ὑψώνεται παθητικό. Ἡ Βιζὼ ἔχει τὶς Βυζαντινὲς ἀρχαιότητές της, τὸ ναὸ τῆς Σοφίας — ἕνα ἀριστούργημα — καὶ ἡ πεδιάδα τοὺς τύμβους, ὅπου σκάβοντας κάθε τόσο φέρνει ἡ σκαπάνη στὸ φῶς τὴν ἱστορία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἔως τὰ 1922 ἔζησεν ἐκεῖ κι' ἐπεκράτησε καὶ ἐδημιούργησε μὲ τὶς δεξιότητές του τὴν ἐπικράτησή του, ὡς τὰ 1922. Ἔκτοτε περνώντας τὰ παμπάλαια γεφύρια τοῦ Ἔβρου, σκορπίσθηκε σ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τώρα τοὺς βλέπεις τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς νὰ τραγουδοῦν στὴν Νέα Ἀγαθούπολη, στὸ Νέο Βασιλικό, στὴ Ν. Ἀγχίαλο, στὸ Νέο Σκεπαστὸ καὶ ἀλλοῦ, τὰ τραγούδια τους. Τοὺς βλέπεις νὰ χορεύουν τοὺς χορούς τους καὶ νὰ τηροῦν τὰ ἔθιμά τους, ὡσὰν νὰ εἶναι προσωρινὰ σταθμευόμενοι, γιὰ νὰ ξεκινήσουν καὶ πάλι ὀπίσω γιὰ τὶς πατρίδες των.

Στὶς διασκεδάσεις τους διασώζουν τοὺς χορούς καὶ τὰ τραγούδια, ποὺ εἶναι τροφὴ εὐθυμίας. Εἶναι βέβαια τὰ τραγούδια κοινὰ πανελλήνια τραγούδια τῆς ἀνθολογίας μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ σχολείου ἢ ἐρωτικὰ πασίγνωστα. Τὰ τραγούδια ὅμως τοῦ γάμου εἶναι πολὺ ὄμορφα καὶ ἀξιόλογα, ὅπως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ποὺ μετεδώσαμε μιὰ δυὸ φορές. Ὁ παραθαλάσσιος Θρᾷξ, σὰν ταξιδιώτης ποὺ ταξίδευε τὰ 3)4 τῆς χρονιᾶς ἀπὸ λιμάνι σὲ λιμάνι, ἔχει μεγαλύτερο πλοῦτο σὲ τραγούδια καὶ ὁμορφιά. Αὐτὸς μετέδιδε τὰ δικά του καὶ παραλάμβανε ἀπ' ἄλλοῦ νέα, ποὺ τ' ἀφομοίωνε καὶ τὰ βελτίωνε κατὰ τὸ δικό του τρόπο καὶ τὸ αἴσθημα.

Ἀνοιχτόκαρδοι οἱ Θρᾷκες, ὅ,τι τραγουδοῦν εἶναι ὁμαλὸ ἐγκάρδιο, καὶ εἰλικρινέστατο. Ἕνα τραγούδι θαλασσινὸ λέγει:

Καράβι τῆς Μονεμβασιᾶς, καράβι τῆς Ἀνάπλης
καὶ τὸν καραβοκύρη του Παρασκευᾶ τὸν λένε.
Κάλλιο νὰ τῶβρισκ' ἡ νοτιὰ παρὰ νὰ τοὔρθ' ἡ μπόρα,
παρὰ ποὺ πῆγε κι' ἄραξε στὴ Χιὸ μέσ' τὸ λιμάνι.

Μὲ τὰ ταξίδια, ποὺ γνώρισαν πολιτεῖες, τοῦ Μωρηᾶ, ἔφεραν στὴ Θράκη τραγούδια ξένα, ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν καὶ τ' ἀγαποῦσαν. Ὅμοιο εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Βορρηᾶ:

Ὁ κὺρ Βορηᾶς καυκίστηκε φουρτούνα γιὰ νὰ κάνη.

Στὸ τραγούδι μὲ θαυμαστὴ τέχνη περιγράφει ὁ λαὸς ἕνα ἀπὸ τὰ δυστυχήματα τῆς θάλασσας, δραματικώτατο. Γενικὰ τὸ τραγούδι τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἔχει εἰδικὰ χαρακτηριστικά.

Ἀθῆναι 27.3.54

71. — ΤΑ ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Ὅπως μελετοῦμε τὰ λαϊκὰ τραγούδια, βρίσκουμε ὅτι τὰ θαλασσινά μας τραγούδια ὑπῆρχαν κυρίως στὴ Μαύρη θάλασσα.

Ἡ Ἀγχίαλο, ἡ Σωζούπολη, ἡ Μεσέμβρια, ἡ Ἀγαθούπολη, ὁ Βασιλικός, ἦταν οἱ μεγάλες ἑστίες τοῦ θαλασσινοῦ τραγουδιοῦ. Ἐκεῖ ἔσφιξεν ἡ ζωὴ τῶν θαλασσινῶν, τῶν ναυτικῶν μας, ποὺ τρυγοῦσαν τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἐκεῖ ἔφερναν οἱ ταξιδευτὲς ὡραῖα τραγούδια πανελλήνια, ἀλλὰ τοὺς ἔδιναν μὲ τὸ συχνοτραγούδισμα, τὸ ντόπιο χρῶμα τῆς Θρακης καὶ τὸ γλωσσικό της ἰδίωμα ἀκόμα.

Ὑπῆρχαν τραγούδια καὶ στὴν Προποντίδα κι' ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς καὶ τὰ Μαρμαρόνησα, ποὺ οἱ ναυτικοὶ τῶν παραλίων πόλεων καὶ χωριῶν, ζώντας μὲ τὴ θάλασσα τὴ πνίχτρα, τραγουδοῦσαν τὴ σκληρή τους ζωή.

Στὴν Κερασιὰ βολάξαμε
πιάσαμε κολιαρούδια
ἐλι-γιαμόλε-γιάσα
ἴσα χώωω.

2. Οἱ θαλασσινοί μας, ποὺ γνωρίζουν τὰ θαλασσινὰ μυστικά, σὰν θαλασσογεννημένοι, μὲ τοὺς ἀφροὺς τῆς θάλασσας ἁλατίζουν τὸ κορμί τους, μερόνυχτα δουλεύουν σκληρά, γίνονται κἔρμηνευτὲς τῶν θαλασσινῶν συναισθημάτων.

Ὁ βουτηχτὴς εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραῖα δημιουργήματά των:

Οἱ ἄρχοντες κιὸ βασιλὲς κιὸ Κωνσταντὶς ἐτρώγαν.
Καυχήστηκαν οἱ ἄρχοντες κιὸ βασιλὲς τοὺς λέγει:
— Ποιὸς εἶν' ἄξιος καὶ δυνατὸς τὴ θάλασσα νὰ περάση;
— Καυχήστηκε κιὸ Κωνσταντὶς κι αὐτὸ τὸ λόγο λέγει:
— Ἐγὼ εἶμαι ἄξιος καὶ δυνατὸς τὴ θάλασσα νὰ περάσω.

Εἶναι γνωστό, πὼς ἔπαθλό του θὰ ἦταν ἡ κόρη τοῦ βασιλιά, ἀλλὰ ὁ Κωνσταντὶς ἐπνίγηκε καὶ μαζί του κιὸ πόθος του.

3. Τὰ Αἰγαιοπελαγίτικα τραγούδια ἔφταναν μπαίνοντας τὰ μπογάζια τῆς Ἕλλης καὶ τοῦ Βόσπορου, στὰ λιμάνια τὰ Μαυροθαλασσίτικα. Ἐκεῖ τραγουδιότανε, δουλευότανε μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ κἔπαιρναν τὸ θρακικὸ χρῶμα.

Τρίτη, Τετράδι μιὰ βραδειὰ
βγαίνει ὁ Μιαούλης στὰ πανιὰ
σὰν Πέφτη ξημερώνη
τ' Ἀμάλθου ἀνταμώνει.
Καὶ τὸν ρωτάει κι' αὐτόν:
Ποῦ εἶναι ἡ ἁρμάδα τῶν Τουρκῶν.
— Στὴ Χίο ἀραγμένη
στοῦ Τσανταρλὴ τά μέρη.
— Ὅρκο θὰ κάμω στὸ σταυρὸ
πρῶτο καράβι ποὺ θὰ βρῶ
ἢ μπρίκι ἢ φιργάδα
ἢ ὅλη τὴν ἁρμάδα
Καὶ μιὰ φιργάδα φοβερὴ
ἤτανε τοῦ Μεμενταλὴ
σὰν πάπια κολυμπάει
ντὸ στόλο κυνηγάει.
Καὶ οἱ γραικοὶ τὴν τριγυρνοῦν κλπ.

Εἶναι πολὺ παραστατικὸ τραγούδι ποὺ μὲ τὴν καρδιά τους τὸ τραγουδοῦσαν σὰν κατόρθωμα σπουδαῖο τοῦ Μιαούλη οἱ Μαυροθαλασσίτες.

4. Τοῦ Ρήγα γιὸς κατέβαινε μὲ δυὸ μὲ τρεῖς φεργάδες
ἀκούει τὴν κόρ' ποὺ τραγουδεῖ καὶ φαίνει τὸ πανί της.
— Κόρη μου, δός με φίλημα καὶ πάρε μιὰ φιργάδα.

Εἶναι ἡ λαχτάρα τοῦ θαλασσινοῦ, ποὺ θαλασσοδερμένος μῆνες δώδεκα μακρυὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὴ γυναίκα του, λαχταρισμένος νὰ χαρῆ τοῦ σπιτιοῦ τὴ γαλήνη καὶ τὴν ὁμορφιά, προσφέρει γιὰ ἕνα φίλημα τὴ φιργάδα του.

5. Ἕνα ἀπὸ τὰ θαλασσινὰ τραγούδια ἀναφέρεται στὴν ψαριανὴ φιργάδα ποὺ καυχήστηκε πὼς δὲν φοβᾶται τὸ βορριὰ τῆς Μαυροθάλασσας.

— Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κύρ Βοριά, ἂν πάρης κι ἂν δὲν πάρης
ἔχω καράβι σίδερο, τιμόνι ἀσημένιο
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, ξάρτια ἰμπρισιμένια
ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτοὺς ὅλο παλλικαράκια
ἔχω κἕνα μουτσόπουλο, ποὺ τοὺς καιροὺς γνωρίζει.
— Τί εἶδες βρὲ ναυτόπουλο καὶ κατεβαίνεις;
— Εἶδα τὴ Νιάδα πῶστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
εἶδα τὸν οὐρανὸ θολό, τὴν πούλια βουρκωμένη
καὶ τ' Ἅϊ - Παύλου τὰ βουνὰ τὰ εἶδα χιονισμένα.

Εἶναι γνωστὴ ἡ τύχη τοῦ καραβιοῦ.

Γιόμισε ἡ θάλασσα πανιά, τὸ κῦμα παλλικάρια
καὶ τὸ μικρὸ μουτσόπουλο, ἐβγῆκε πὰ στὴν πλάκα
πικρὴ φωνίτσα ἔβγαλε, ὅσο κι ἂν ἠμποροῦσε:
— Πάνε φωνή μ', στὴ μάννα μου, τὴν πικροκαταροῦσα
ποὺ καταριούνταν κἔλεγε τέτοιες πικρὲς κατάρες:
— Παιδί μ' τὰ ψάρια νὰ σὲ φᾶν, παιδί μ' τὰ σαφριδάκια
καὶ τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιὰ στἄλμπουρο τυλιγμένα.

6. Ἡ θαλασσινὴ ποίηση στὴ Θράκη εἶναι ὀλίγη. Στὰ τραγούδια ποὺ

ἔχουμε, αὐτὸ ξεκαθαρίζουμε: ὅτι στὰ θαλασσινὰ τραγούδια μας δὲ βρίσκει κανεὶς καθ' αὐτὸ ὑποθέσεις Θρακικὲς ἢ γεγονότα Θρακικά, ποὺ συγκίνησαν τὸ Θρακικὸ λαὸ τόσο, ὥστε νἀναπτύξη καὶ τὴ θαλασσινή του ποίηση ἀνάλογα. Ἡ θαλασσινή μας ποίηση εἶναι τραγούδια φερμένα ἀπ' ἀλλοῦ, ἀπὸ τὰ ταξίδια τὰ θαλασσινά, καὶ ἦταν καλλιεργημένη μὲ τὴ Θρακικὴ διάθεση καὶ τὸ Θρακικὸ θαλασσινὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

Θρακικὸ θαλασσινὸ τραγούδι καθαυτὸ εἶναι τὸ ἑξῆς ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο.

Πότε νὰ πάψουν οἱ Νοτιὲς
καὶ νἄρθουνε τρεχᾶτα
τῆς Μπερμπεριᾶς μαντᾶτα;
Καὶ φύσηξε ντελιβοριᾶς
κἔφερε μιὰ γαλιώτα,
— γειά σου μώρ' Παναγιώτα.
Κἔφερε σκλάβους ὄμορφους
σκλάβους καμαρωμένους
καλὰ βαλαντωμένους.
— Σκλάβοι γιατί δὲ χαίρεστε;
στὸν τόπο σας θὰ πᾶτε.
— Γιὰ λύστε μας κι ἀφῆστε μας
καὶ δόστε μας νὰ πιοῦμε
νὰ διῆτε, ἂν γελοῦμε.

Ἀθῆναι 14.8.54

Γ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ, Καθηγητοῦ

Η ΘΡΑΚΗ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΥΘΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ.[1])

Ἐὰν ἀναδιφήσωμεν τὰς σελίδας τῆς Ἱστορίας δὲν θὰ εὕρωμεν ἄλλην χώραν ποὺ νὰ ἔχη ὑποστῆ τόσον πολλὰς ἐπιδρομάς, τόσας λεηλασίας καὶ τόσας περιπετείας ὅσας ὑπέστη ἡ Θράκη, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν τοποθεσίαν της. Αὕτη εὑρισκομένη μεταξὺ δύο θαλασσῶν καὶ δύο ἠπείρων ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ γέφυραν μεταβάσεως ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τἀνάπαλιν.

Πολλοὶ κατακτηταὶ παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ πολλοὶ ἄγριοι ἀγῶνες καὶ μάχαι διεξήχθησαν εἰς αὐτήν, διότι ἐκεῖ εὑρίσκεται ἡ περιμάχητος τοῦ Κωνσταντίνου πόλις, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀκόμη χρόνων ἐπέσυρε τὰ ζηλότυπα βλέμματα τῶν λαῶν, ἐκεῖ ἐπίσης εὑρίσκεται καὶ τὸ τοῦ Ἑλλησπόντου στενόν, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς σημαντικωτάτης θέσεώς του ὡς μεταίχμιον μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας καὶ ὡς μοναδικὸν μέρος διαβάσεως ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν Εὔξεινον, ἀπετέλεσε διὰ μέσου τῶν αἰώνων δέλεαρ ἐπιθυμητὸν δι' ὅλους τοὺς λαοὺς παλαιοὺς καὶ συγχρόνους. Οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Μακεδόνες, οἱ Βυζαντινοί, οἱ Λατῖνοι, οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενουήνσιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Τοῦρκοι ἐκυριάρχησαν τοῦ περιφήμου στενοῦ, σήμερον δὲ ἀποτελεῖ τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ἐπιθυμούντων τὴν κατοχήν του. Ἰδιαιτέρως μάλιστα οἱ προαιώνιοι ἀπαιτηταὶ τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης τοποθεσίας, οἱ Σλαῦοι, διηνεκῶς ἐγείρουν μετὰ θρασύτητος τὰς παραλόγους ἀξιώσεις των ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ στενοῦ τούτου καθὼς καὶ εἰς τὸ τοῦ Βισπόρου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς Θράκης.

Ἡ Θράκη ὅμως ὁλόκληρος ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς ἀκόμη χρόνους μέχρι σήμερον οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ εἶναι ἑλληνική, αἱ δὲ διεκδικήσεις τῶν Σλαύων διὰ τὴν κατοχήν της καὶ παράλογοι εἶναι οὔτε καὶ ἱστορικῶς, οὔτε ἐθνολογικῶς, οὔτε εἰς κανένα ἄλλον λόγον στηρίζονται, παρὰ μόνον εἰς σκοποὺς κατακτητικούς, ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ κυριαρχήσουν αὐτοὶ μόνοι τοῦ γαλανοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου, θαλασσῶν ἀπὸ αἰώνων ἑλληνικῶν, καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τούτων, διὰ νὰ κυριαρχήσουν αὐτοὶ μόνοι ἐπὶ τῶν τριῶν, τοὐλάχιστον ἠπείρων τῆς ὑφηλίου.

Ἀλλ' ἡ Θράκη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶναι χώρα κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τοὺς παναρχαίους ἀκόμη χρόνους καὶ διὰ μέσου τῶν αἰώνων παρέμεινε πάντοτε ἑλληνικὴ καὶ ὑπῆρξεν ἀναπόσπαστον μέρος ἑλληνικῆς γῆς. Καὶ διὰ μὲν τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένην Θράκην ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ λογαριασμοὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐσχάτως κατήν-

1) Βλ. Θρακικὰ Ἄβδηρα, τοῦ ἰδίου Γ. Εὐσταθίου, ἀρ. 111

τησαν θρασύτατοι μὲ τοὺς φόνους καὶ τὰς λεηλασίας κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενῶν μας καθὼς καὶ μὲ τὰς διεκδικήσεις των ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς Κύπρου (καὶ τοῦτο χάρις εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς) δὲν ἐξωφλήθησαν εἰσέτι.'

'Ημεῖς ὅμως, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, πρέπει νὰ εἴπωμεν τὸ τοῦ Θεοκρίτου: «Θαρσεῖν χρή, φίλε Βάττε, ταχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον
χὠ Ζεύς, ἄλλοκα μὲν ὗει, ἄλλοκα δ' αἴθρια πέλει».
Εἰδύλλ. 4.

καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς στίχους τοῦ Θρήνου:

«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζεις
πάλι μὲ χρόνους μὲ καιροὺς πάλι δικά μας θἄναι».

Διὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένην Θράκην, δηλαδὴ τὴν 'Ανατολικὴν Ρωμυλίαν τὴν ὁποίαν οὗτοι ἥρπασαν ὁριστικῶς κατὰ τὸ ἔτος 1906, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι, διὰ νὰ ἐκλείψῃ ἅπαξ διὰ παντὸς ὁ φόβος νέων σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν, φυσικὸν ὅριον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας πρέπει νὰ εἶναι ὁ Αἷμος. Οἱ Βούλγαροι, οὐδέποτε μετασχόντες εἰς τὴν δημιουργίαν πολιτισμοῦ, ἀλλὰ χρησιμεύσαντες μόνον ὡς ἐμπόδιον αὐτοῦ, ἐπιχειροῦν ἀπὸ αἰώνων ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Θράκης διὰ νὰ ἐξέλθουν εἰς τὸ Αἰγαῖον. 'Απαραίτητον ὅθεν φυσικὸν σύνορόν μας μὲ αὐτοὺς πρέπει νὰ εἶναι ὁ Αἷμος.

'Αλλ' ἐκτὸς τῶν λόγων ἀμύνης ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι λόγοι. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεχθῶμεν ἡμεῖς ὥστε τὰ Ἄβδηρα, ἡ πατρὶς τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Πρωταγόρου, ἡ Μαρώνεια μὲ τῆς ὁποίας τὸν οἶνον ἐμέθυσεν ὁ 'Οδυσσεὺς τὸν Κύκλωπα, ἡ Αἶνος, τὸ Βυζάντιον, προσέτι δὲ καὶ αἱ πόλεις αἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κτισθεῖσαι, μέρη κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικά, νὰ γίνουν ἕρμαια τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ λησμονήσωμεν τοὺς ἀπὸ τοὺς μυθικοὺς ἀκόμη χρόνους ἥρωας καὶ βασιλεῖς τῆς Θράκης, τὸν Πείροον, τὸν Ρῆσον καὶ πλείστους ἄλλους τοὺς ὁποίους μνημονεύει ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν 'Ιλιάδα του καὶ οἱ ὁποῖοι μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου;

'Αλλὰ ἀκόμη πλὴν τούτου πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεχώμεθα τὴν ἀηδῆ βουλγαρικὴν προπαγάνδαν καὶ ἰδίως μερικοὺς Σλαύους φιλολόγους νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι καὶ οἱ πατέρες ἀκόμη τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ ποιήσεως ὁ 'Ορφεύς, ὁ Θάμυρις, ὁ Μουσαῖος, ὁ Εὔμολπος «οἱ Θρᾷκες ἀοιδοί» ὅτι εἶναι σλαυϊκῆς καταγωγῆς, καὶ μάλιστα μερικοὶ τυχοδιῶκται θρασύτατοι Βούλγαροι, νὰ φθάνουν εἰς τὸ σημεῖον ὥστε νὰ δημοσιεύουν εἰς βουλγαρικὴν

---

1) 'Η συγγραφὴ τοῦ παρόντος ἔργου ἐπερατώθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1957. Ἔκτοτε μέχρι σήμερον (1965) σημαντικὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν, ὁ συγγραφεὺς ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ προσαρμώσῃ τὸ κείμενον μὲ τὰ μεταγενεστέρως συντελεσθέντα, ἀφέθη δὲ τοῦτο ὡς ἀρχικῶς διετυπώθη μὲ τὰς γνώμας καὶ τὰς προβλέψεις αὐτοῦ.

γλῶσσαν συλλογὴν ὀρφικῶν ἀσμάτων, ζώντων δῆθεν εἰς τὰ στόματα τῶν Βουλγάρων χωρικῶν τῆς Θράκης;[1]

Ἓν πρᾶγμα καὶ μόνον πρέπει διαρκῶς νὰ μᾶς ἀπασχολῇ: Ἡ βαθεῖα συναίσθησις ὅτι πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς περικυκλούμεθα ὑπὸ προαιωνίων ἐχθρῶν, καὶ πρὸ πάντων ὅτι τεραστία σλαυϊκὴ μᾶζα παρίσταται ἀπειλητικὴ ὄχι μακρὰν ἡμῶν, διαρκῶς καραδοκοῦσα τὴν εἰσβολὴν εἰς τὰ πατρικά μας ἐδάφη.

Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζωμεν καλῶς ὅτι τώρα ποὺ ἡ ἑλληνικὴ πατρίς μας κατόπιν τόσων γεγονότων καὶ περιπετειῶν, ἐστερήθη σημαντικωτάτου τμήματος τοῦ Θρακικοῦ ἐδάφους, ἡμεῖς, ἀνάγκη ἀναπόδραστος παρίσταται διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μόχθου μας νὰ καταστήσωμεν καὶ πάλιν τὴν Πατρίδα μας τοιαύτην, ὥστε νὰ εἶναι «σεβαστὴ εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰ εἰς τοὺς ἐχθρούς» της διὰ νὰ δυνηθοῦν συντόμως τὰ ἑλληνικώτατα ταῦτα ἐδάφη νὰ ἐπανέλθουν καὶ πάλιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος.

ΚΕΦ. Α' ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Πολλαὶ ἐκδοχαὶ ὑπάρχουν περὶ τοῦ πόθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἡ Θράκη. Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἄγνωστον ἂν ἡ λέξις «Θράκη» εἶναι καθαρῶς Θρακική, φρυγικὴ ἢ πελασγική, ἢ ἐντελῶς ξένη. Θὰ παραθέσωμεν ὅμως ἡμεῖς ἐδῶ μὲ βάσιν πάντοτε τὰς πηγὰς καὶ τὰ ἄλλα νεώτερα συγγράμματα τὰ σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφερόμενα, μερικὰς ἐκ τῶν ἐκδοχῶν τούτων.

Καὶ ἐν πρώτοις σύμφωνα μὲ ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Ἀνδρωνος τοῦ Ἁλικαρνασσέως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Βυζαντινὸς Τζέτζης, ὁ Ὠκεανός, νυμφευθεὶς τὴν Πομφολύγην καὶ τὴν Παρθενόπην, ἐκ μὲν τῆς πρώτης ἀπέκτησε δύο θυγατέρας, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λιβύην, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Θράκην. (Τζέτζης, Σχόλια εἰς Λυκόφρονα στ. 894) Ἀπὸ τὴν Θράκην ταύτην τὴν θυγατέρα τοῦ Ὠκεανοῦ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα ἡ ὁμώνυμος χώρα Θράκη, πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι τότε ἀκόμη ἦτο ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Θράκη ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ τέταρτον μέρος τῆς γῆς λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκτάσεώς της.

Ὁ Ἀρριανὸς λέγει ἐπίσης εἰς ἕνα ἀπόσπασμά του ὅτι ἡ Θράκη ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ μίαν νύμφην Θράκην καλουμένην, προηγουμένως ὅμως --λέγει— ἡ χώρα αὕτη ὠνομάζετο Πέρκη. «Ὁ δ' αὐτὸς Ἀρριανὸς καὶ Θράκην τινὰ ἱστορεῖ νύμφην σοφὴν ἀμφὶ ἐπῳδάς τε καὶ φάρμακα καὶ οἵαν ἐλκύσασθαι τῶν παθημάτων φαρμάκοις, τὰ δ' ἐργάσασθαι... καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς Θράκης δοκεῖ ὠνομάσθαι ἡ Θράκη, Πέρκη ποτὲ καλουμένη.» (Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, εἰς Διον. 140)

---

1) Βλέπε: Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους Παπαρρηγοπούλου, ἔκδ. Ἐλευθερουδ. Τόμ. Α' Παράρτ. σελ. 420 καὶ «Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ κλπ.» Παπαχριστοδούλου Π. Τόμ. 15, Ν. Μοσχοπούλου «Ἡ Ἑλλην. Θράκη» σελ. 16—17 καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὁ Ὅμηρος εἰς τὰ δύο ἀθάνατα ἔργα του ἀποκαλεῖ αὐτὴν μὲ τὸν Ἰωνικὸν τύπον Θρήκη, μεταχειρίζεται δὲ καὶ τὸν τύπον Θρῆϊξ (Ὁμ. Ἰλ. Β΄ 595) καθὼς καὶ τὸ συνηρημένον Θρῇξ (Ω 234 καὶ ἀλλαχοῦ).

Ὑπάρχει ὡσαύτως ἡ ἀξιοσημείωτος πληροφορία τοῦ λεξικογράφου τοῦ ἕκτου μ.Χ. αἰῶνος Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβεν ἡ Θράκη «ἀπὸ Θρακὸς βασιλέως τοῦ πάλαι ἐν αὐτῇ τελευτήσαντος, ἢ ἀπὸ νύμφης Τιτανίδος ἀφ' ἧς καὶ Κρόνου Δόλογκοι». (Στεφ. Βυζ. «περὶ δήμων καὶ κοινοτήτων» σελ. 312 - 313). Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Δόλογκοι ἦσαν εἷς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων λαῶν τῆς Θράκης. Ἡ Θράκη ὡσαύτως ἐκαλεῖτο καὶ Ἀρία, ἴσως ἀπὸ τὸν θεὸν τοῦ πολέμου Ἄρην τοῦ ὁποίου κατοικία ἦτο ἡ Θράκη (Ὁμ. Ἰλ. Ν. 301 καὶ Ὀδ. Θ 361) ἴσως ὅμως καὶ διότι οἱ Θρᾶκες ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρίαν ὁμοφυλίαν.

Ὁ Ἰουδαῖος ἱστοριογράφος Ἰώσηπος τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος λέγει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο προῆλθεν ἀπὸ τὸν Θύραν, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ υἱοὺς τοῦ Νῶε «Θύρης δὲ Θεῖρας μὲν ἐκάλεσεν, ὧν ἦρξεν, Ἕλληνες δὲ Θρᾶκας αὐτοὺς μετωνόμασαν». (Ἰωσ. Ἀρχαιολ. Βιβλ. Α΄ κεφ. στ΄) ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ μᾶλλον ἀπίθανος φαίνεται ὅτι εἶναι.

Νεώτερος συγγραφεύς, ὁ Τσέχος TOMASCHEK: ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ καλύτερον περὶ τῶν ἀρχαίων Θρακῶν βιβλίον «DIE ALTEN THRAKER παραβάλλει τὴν λέξιν Θράκη μὲ τὸ ἰνδογερμανικὸν (ἢ ἰνδοευρωπαϊκὸν) BHER ἢ DHRE τὸ ὁποῖον σημαίνει κρατεῖν, στηρίζειν, ἄλλοι δὲ πάλιν λέγουν ὅτι ἡ λέξις εἶναι σημιτικὴ THRAGH καὶ σημαίνει πόρος, σημαίνει δηλαδὴ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου χωρισθεῖσαν χώραν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη μολονότι συμβιβάζεται μὲ τὴν ἔννοιαν ποὺ τῆς ἔδιδον οἱ ἀρχαῖοι, δὲν φαίνεται πιθανὴ καὶ αὐτή. (Βλέπε: Ἀδ. Ἀδαμαντίου, «Θρακικὰ» 1928 σελ. 375).

Ὁ ἱστορικὸς Καρολίδης λέγει ὅτι «τὸ ὄνομα Θρᾷξ - Θράκη ἐζήτησαν μερικοὶ νὰ τὸ συσχετίσουν μὲ τὸ ἑλληνικὸν θρέω, θρῶ, θρῦλος. Μάλιστα δὲ πρὸς τὸ θρῆσκος ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται καὶ τὸ θρησκεύω. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι ἡ λέξις θρησκεία εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας δὲν σημαίνει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς, δηλαδὴ ἰδέαν καὶ γνῶσιν τοῦ θείου μὲ δόγματα πίστεως καὶ ἠθικὰ παραγγέλματα ἐν εἴδη θείων ἐντολῶν (τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας τὸ ἐτέλει ἡ θρησκευτικὴ ποίησις) ἀλλὰ σημαίνει λατρείαν τοῦ θείου μὲ ὕμνους, θυσίας καὶ τελετὰς ἢ καὶ μὲ ὀργιασμοὺς γινομένων. Γίνεται ὅθεν πιθανὸν ὅτι τὸ Θράκη — Θρᾶκες ἐδόθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας εἰς πολλὰ καὶ διάφορα ἴδια καθ' ἑαυτὰ φέροντα ὀνόματα θρακικὰ ἔθνη. καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ ἠθικὴν ἔννοιαν μετέπεσεν εἰς φυλετικήν». (Π. Καρολίδου, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Παπαρρηγοπούλου, σελ. μη΄ εἰς τὴν πρώτην ὑποσημείωσιν».

Ἡ δὲ καθ' ὅλα τελεία ἐγκυκλοπαιδεία τῶν PAUL WISSOVA: REAL

ENCYCLOPADIE DES KLASSCHISCHENS ALTERTUMS: ὑπὸ πολλῶν συνεργατῶν γραφείσης (1937, τόμ. ΙΙ σελ. 394) τὰς ἀρίστας τῶν πληροφοριῶν μᾶς παρέχει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀναφέρουσα πάσας τὰς ὑπαρχούσας περὶ τῆς προελεύστως τοῦ ὀνόματος τούτου ἐκδοχάς.

Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ ζήτημα, πολλοὶ σκόπελοι παρουσιάζονται εἰς τὸν θέλοντα νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Θράκης καθὼς καὶ περὶ τοῦ πόθεν προῆλθε τὸ ὄνομα αὐτῆς.

ΚΕΦ. Β′ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Α′ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ

Τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Θράκης ποικίλουν μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων. Θράκην ὅταν ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι — ὅταν βεβαίως αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἀτελεῖς — ἐννοοῦσαν μίαν ὁλόκληρον ἤπειρον, ἀποτελοῦσαν τὸ ἓν τέταρτον περίπου τῆς γῆς, κειμένην εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λιβύην, περιλαμβάνουσαν δὲ ὅλην τὴν πρὸς βορρᾶν καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Ἑλλάδος κειμένην ἔκτασιν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ.

Ὁ Ὅμηρος θεωρεῖ τὴν Θράκην πρὸς νότον μὲν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ[1] καὶ τοῦ βορείου μέρους τοῦ Αἰγαίου πελάγους τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖ «Θρηΐκιον πόντον» (Ψ 230) τὰ πρὸς βορρᾶν ὅμως καὶ πρὸς δυσμὰς ὅρια τῆς Θράκης δὲν ὁρίζονται παρ' αὐτοῦ ἀκριβῶς, ὡς ἀνατολικὰ δὲ ὅρια ὁρίζει τὸν Ἑλλήσποντον (ΙΛ, Β′ 845) λέγων ὅτι κατῴκουν Θρᾶκες «ὅσους ἀγάρροος Ἑλλήσποντος ἐντὸς ἐέργει» δηλαδὴ ὅσους ὁ ὁρμητικὰ ρεύματα ἔχων Ἑλλήσποντος ἐντὸς περικλείει.[2]

Παρὰ τὸν μὴ ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν βορείων συνόρων τῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἂν καὶ οὐδαμοῦ οὗτος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἴστρου ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς βόρειον σύνορον αὐτῆς, ὅμως ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων στίχων διαφαίνεται ὅτι δὲν ἀγνοεῖ αὐτόν.

---

1) Ἂν καὶ τοῦτο δὲν ἐξάγεται ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Ποιητοῦ εἰ μὴ μόνον ἀπὸ τὸν GATTERER, ABHANDLUNG VON THRAKIEN NACH HERODOT UND THUCYDIDES κλπ. Γοτίγγη, 1800 σελ. 20.

2) Ὁ Βλάσιος Σκορδέλης εἰς τὸ περὶ Θράκης βιβλίον του προσθέτει καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἀρκετὰ πρὸς δυσμὰς ὅμως ἐπεκτείνει τοὺς Θρᾶκας τούτους (δηλαδὴ ὅσους περιέκλειεν ὁ Ἑλλήσποντος), διότι λέγει περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Θρακῶν τούτων Πειρόου τοῦ Ἰμβρασίδου, ὅτι «Αἰνόθεν εἰληλούθη» δηλαδὴ ὅτι εἶχεν ἔλθη ἀπὸ τὴν Αἶνον. (Ἰλ. Δ′ 20). Θρᾶκας ἐπίσης ὀνομάζει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦλθον εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων μαζὶ μὲ τὸν βασιλέα των Ρῆσον, δὲν ὁρίζει ὅμως τὸν τόπον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦλθον, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπειδὴ τὸν Πείροον τὸν ἀποκαλεῖ Ἰμβρασίδην, εἶχεν οὗτος ἔλθη ἀπὸ τὴν Ἶμβρον, τὸν δὲ Ρῆσον τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «παῖς Ἠϊονῆος» ὅτι εἶχεν ἔλθη ἀπὸ τὴν Ἠϊόνα (ἄγνωστον ὅμως εἰς αὐτὸν πόλιν).

«... αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὅσσε φαεινὼ
νόσφιν ἐφ' ἱπποπόλων Θρηκῶν καθορώμενος αἶαν
Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν
γαλακτοφάγων, Ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων». (Ἰλ. Ν. 3-5).

Ὅταν δηλαδὴ ὁ Ζεύς, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰ τοῦ πολέμου μεταξὺ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν, ἔφερε πλέον κοντὰ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὸν Ἕκτορα καὶ τοὺς Τρῶας, αὐτοὺς μὲν τοὺς ἄφησε νὰ πολεμοῦν ἐκεῖ ἀδιακόπως, ὁ ἴδιος δὲ ἐγύρισε τὰ λαμπερά του μάτια καὶ ἐκύτταζε τὴν γῆν τῶν καβαλλάρηδων Θρακῶν καὶ τῶν πάντοτε ἐκ τοῦ πλησίον μαχομένων πολεμιστῶν Μυσῶν καὶ τῶν λαμπρῶν γαλακτοφάγων Ἱππημολγῶν καὶ τῶν Ἀβίων οἱ ὁποῖοι εἶναι δικαιότατοι ἄνδρες. Οἱ Μυσοὶ ἦσαν λαὸς Θρακικὸς ὀρθῶς δὲ ὁ Στράβων λέγει (VII, κεφ. Γ' 295, παρ. 2 ἔκδ. Κοραῆ 1817) ὅτι περὶ τῶν ἐν Θράκῃ Μυσῶν πρόκειται, οἱ ὁποῖοι κατώκουν εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ Ἴστρου.

Ἐκ πάντων τούτων δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐκτείνει τὰ βόρεια ὅρια τῆς Θράκης μέχρι καὶ πέραν τοῦ Ἴστρου, εἰς ἑκατέραν τῶν ὀχθῶν τοῦ ὁποίου κατώκουν πάντες οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι λαοί. (Περὶ τῶν Μυσῶν - Μοισῶν βλέπε καὶ ὀλίγον κατωτέρω).

Ἀναφέροντες ὅμως τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καθοριζόμενα ὅρια τῆς Θράκης, καλὸν θεωροῦμεν νὰ κάμωμεν καὶ μίαν μικρὰν παρέκβασιν ἀναγράφοντες καὶ μερικὰς ἄλλας πληροφορίας τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς Θράκης, καὶ ταχέως θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας.

Τὴν Μακεδονίαν ἐν πρώτοις δὲν τὴν μνημονεύει[1], ὡς μέρη δὲ τῆς Θράκης ἀναφέρονται παρ' αὐτοῦ ἡ Πιερία, ἡ Ἡμαθία, ἡ Παιονία, «μέρη ἐρατεινὰ» δηλαδὴ χαριτωμένα, ὄρη δὲ αὐτῆς εἶναι ὁ Ὄλυμπος (Ἰλ. Ξ' 225, Β' 30, Ε' 404, Ὀδ. α' 27, ζ' 240, λ' 315 καὶ ἀλλαχοῦ) ὁ Ἄθως (Ἰλ. Ξ' 229) καὶ τὰ Θρακικὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἀποκαλεῖ «Θρηίκων ὄρεα νιφόεντα» δηλαδὴ χιονοσκεπασμένα. Ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ περιγράφει εἰς τὸ Ξ' τῆς Ἰλιάδος, ὅταν ἡ θεὰ Ἥρα θέλουσα νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Δία χάριν τῶν Ἑλλήνων,

---

1) Ἡ Μακεδονία ὄχι μόνον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας περιλαμβάνεται ἐντὸς τῶν θρακικῶν ὁρίων τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου διαγραφομένων, καθὼς μαρτυροῦν οἱ ἀρχαῖοι Ἑκαταῖος, Σκύλαξ καὶ οἱ Ρωμαῖοι Πομπώνιος Μέλας, καὶ Πλίνιος. (Βλέπε, Ἀδ. Ἀδαμαντίου, «Αἱ γεωγραφικαὶ περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος Θράκη» «Θρακικὰ» Τόμ. Α' τεύχη Γ' καὶ Δ' σελ. 378).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων συγγραφέων ὁ Ἑκαταῖος «μέρος τῆς Θράκης» ἐθεώρει καὶ τὴν Μακεδονίαν (βλ.: Ἡρ. Βασιάδου, «Θρακικός, ἤτοι περὶ ἀρχαίας Θράκης καὶ τῶν λαῶν αὐτῆς» λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1872) διότι πολλαὶ χῶραι αὐτῆς κατείχοντο ὑπὸ Θρακῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἱστορεῖ καὶ ὁ Στράβων εἰς τὸ Ζ' βιβλίον του σελ. 329 λέγων: «Κατεῖχον δὲ τὴν χώραν ταύτην (τὴν Ἡμαθίαν) Ἠπειρωτῶν τινες καὶ Ἰλλυριῶν, τὸ δὲ πλεῖστον Βοττιαῖοι καὶ Θρᾶκες. Θρακῶν δὲ Πίερες μὲν ἐνέμοντο τὴν Πιερίαν καὶ τὰ περὶ τὸν Ὄλυμπον, Παίονες δὲ τὰ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ τὴν καλουμένην διὰ τοῦτο Ἀμφαξῖτιν, Ἤδωνες δὲ καὶ Βισάλται τὴν λοιπὴν μέχρι Στρυμόνος».

ἀφ' οὗ κατέβη ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου, ἐπέρασεν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μεταβαίνουσα εἰς τὸ παρὰ τὴν Τροίαν ὄρος Ἴδη, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ζεύς:

«Ἥρη δ' ἀΐξασα λίπεν ῥίον Ὀλύμποιο
Πιερίην ἐπιβᾶσα καὶ Ἡμαθίην ἐρατεινὴν
σεύατ' ἐφ' ἱπποπόλων Θρηκῶν ὄρεα νιφόεντα
ἀκροτάτας κορυφάς, οὐδὲ χθόνα μάρπτε ποδοῖιν
ἐξ Ἀθόω δ' ἐπὶ πόντον ἐβήσατο κυμαίνοντα».
(Ἰλ. Ξ' 225 - 229)

Ἐκ τῶν λαῶν τῆς Θράκης, ἐκτὸς τῶν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον οἰκούντων γνωρίζει καὶ τοὺς Κίκονας. (Ἰλ. Β' 846 καὶ Ὀδ. ι' 39 καὶ ἑξ.). Τούτους γνωρίζει καλῶς, διότι λέγει ὅτι ἐξετείνοντο καὶ εἰς τὸ ἐσώτερον τῆς χώρας.

«... Κίκονες Κικόνεσι γεγώνευν
οἳ σφι γείτονες ἦσαν ἅμα πλέονες καὶ ἀρείους
ἤπειρον νέοντες, ἐπιστάμενοι μὲν ἐφ' ἵππων
ἀνδράσι μάρνασθαι καὶ ὅθι χρὴ πεζὸν ἐόντα».
(Ὀδ. ι' 47 - 50).

Γνωρίζει ὡσαύτως καὶ τοὺς Παίονας, συμμάχους τῶν Τρώων, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει ὡς «ἀγκυλοτόξους» (Ἰλ. Β' 848, Κ' 428) δηλ. καμπυλοτόξους καὶ «δολιχεγχέας» (Φ' 155) ἤτοι μακρὸν δόρυ ἔχοντας.

Γνωρίζει ὡσαύτως καὶ τοὺς ἐκ Θράκης εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπωκήσαντας Μυσούς, (Ἰλ. Β' 858, Κ' 430, Ξ' 512) ἀλλὰ καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι παρέμειναν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου καὶ δὲν μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν Μυσούς, (Ν' 3 - 5) καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Οὗτοι, δηλ. οἱ ἐν Θράκῃ παραμείναντες ἀργότερον ὠνομάσθησαν Μοισοί.

Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Θράκης μνημονεύει τὸν Ἀξιόν, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ τεὺρὺ ῥέοντα» (Ἰλ. Β' 849), τοῦ Ἔβρου ὅμως δὲν κάμνει μνείαν οὐδὲ τοῦ Στρυμόνος.

Ἡ Θράκη μνημονεύεται παρ' αὐτοῦ ὡς χώρα εὔφορος «ἐριβῶλαξ» (Τ' 485) καὶ κτηνοτρόφος «μήτηρ μήλων» (Ἰλ. Λ' 222) ἀλλὰ καὶ ἱπποτρόφος «Θρῆκες ἱππόπολοι» (Ξ' 228, Κ' 436, Ν. 4 καὶ ἀλλαχοῦ). Ἐπίσης μνημονεύεται παρ' αὐτοῦ καὶ ὡς χώρα πολύοινος, διότι καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰ πλοῖα των μετέφερον οἶνον ἀπὸ τὴν Θράκην εἰς τὴν Τροίαν. «Τὸν (δηλ. τὸν οἶνον) νῆες Ἀχαιῶν ἠμάτιαι Θρήκηθεν ἐπ' εὐρέα πόντον ἄγουσιν». (Ἰλ. Ι' 72 καὶ Ὀδ. ι' 194 - 196).

Πόλεις τῆς Θράκης ὀλίγας μόνον ὀνομάζει, δηλαδὴ τὴν Αἶνον (Ἰλ. Δ' 520) τὴν Αἰσύμην (Θ' 304), τὴν Ἀμυδῶνα Β' 849 καὶ Π' 288), τὴν Σηστὸν (836), τὴν Ἴσμαρον (Ὀδ. ι' 40 καὶ 198). Τὰς παρακειμένας ἐπίσης εἰς τὴν Θράκην νήσους πολὺ καλῶς τὰς γνωρίζει, τὴν Ἶμβρον (Ἰλ. Ξ' 281,

Ν '33, Ω' 753), τὴν Λῆμον ('Ιλ. Η' 467, Λ' 593), Θ' 230 καὶ ἀλλαχοῦ) καθὼς καὶ τὴν Σαμοθράκην, ('Ιλ. Ν' 12, Ω' 753 καὶ ἀλλ.) εἶναι δὲ περίεργον ὅτι τὴν Θάσον καθόλου δὲν τὴν μνημονεύει.

Καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Θρακῶν ὁ Ὅμηρος φαίνεται ὅτι δὲν τὸν ἀγνοεῖ, ὅτι δηλαδὴ οὗτοι ἦσαν οἱ εἰσηγηταὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως εἰς τοὺς Ἕλληνας, διότι ἀναγνωρίζει τὴν ἱκανότητα τῶν Θρακῶν ἀοιδῶν νὰ ἀντιμετρηθοῦν πρὸς τὰς Μούσας. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ τὸ εἰκάσωμεν ἀπὸ ὅσα περὶ τοῦ Θρακὸς ἀοιδοῦ Θαμύριος λέγει, ὅτι δηλ. ὁ Θάμυρις εἰς μουσικὸν ἀγῶνα μετὰ τῶν Μουσῶν, ἐνικήθη ὑπ' αὐτῶν, καὶ αὗται ἐξοργισθεῖσαι διὰ τὴν τόλμην, τὸν ἀπεστέρησαν καὶ τῆς ὁράσεως καὶ τῆς μουσικῆς τέχνης.

«...ἔνθα τε Μοῦσαι
ἀντόμεναι Θάμυριν τὸν Θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀοίδοιεν, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.
Αἱ δὲ χολοσάμεναι πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαρυστήν».
('Ιλ. Β' 595 - 600).

'Αλλὰ καὶ θρακικὴν τινὰ τέχνην μνημονεύει ὁ Ὅμηρος καὶ θαυμάζει μάλιστα αὐτήν, ὡς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὅταν ὁμιλῇ εἰς τὸ Ν' 577 Ψ' 808, Ω' 234, καὶ 'Οδ. ι' 201 καὶ ἑξ. διὰ τὸ «θρηΐκιον ξῖφος» «ξίφεϊ θρηϊκίῳ μεγάλῳ» μεγάλην δηλ. ρομφαίαν καθὼς καὶ φάσγανον θρακικὸν μέγα καὶ πλατύ, «τῷ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυρόηλον καλὸν Θρηΐκιον...»
(Ψ' 807)

Προσέτι ὁ Ὅμηρος ὁμιλεῖ καὶ δι' ἕνα βαρύτιμον κύπελλον τὸ ὁποῖον οἱ Θρᾷκες ἔδωσαν εἰς τὸν Πρίαμον ὡς δῶρον:

«ἐκ δὲ δέπας περικαλλές, ὃ οἱ Θρῆκες πόρον ἄνδρες
ἐξεσίην ἐλθόντι, μέγα κτέρας...»
('Ιλ. Ω' 234, βλέπε καὶ 'Οδ. ι' 201 καὶ ἑφ.)

Καὶ ἤδη ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα μας συνεχίζοντες τὴν τοποθέτησιν τῶν ὁρίων τῆς Θράκης καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς, τοὺς μεταγενεστέρους ἀπὸ τὸν Ὅμηρον.

'Ο πατὴρ τῆς 'Ιστορίας ὁ 'Ηρόδοτος, θεωρεῖ ὅτι ἡ Θράκη ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ὄρος Δύσωρον (V: 17 καὶ ἀλλαχοῦ) τὸ ὁποῖον σήμερον λέγεται Μπὸζ - δὰγ καὶ εὑρίσκεται νοτιώτερον τῆς Ροδόπης. Λέγει δηλαδὴ ὅτι ἀφ' οὗ ὑπερβῇ τις τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Δύσωρον, εὑρίσκεται εἰς τὴν Μακεδονίαν. «Μετὰ δὲ τὸ μέταλλον (= μεταλλεῖον) Δύσωρον καλεόμενον ὄρος ὑπερβάντα, εἶναι ἐν Μακεδονίῃ». 'Εὰν ὅμως θεωρήσωμεν τοὺς Παίονας ὡς καθαρῶς θρακικὸν λαὸν — ἐν ᾧ εἰς τὴν πραγματικότητα οὗτοι ἦσαν μῖγμα Θρακῶν καὶ 'Ιλλυριῶν — τότε εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους

τοῦ Ἡροδότου τὰ σύνορα τῆς Θράκης ἐξετείνοντο καὶ μέχρι τῆς χώρας τῶν Ἰλλυριῶν. Τὰ πρὸς βορρᾶν ὅριά της τὰ ἐπεκτείνει μέχρι τοῦ Ἴστρου καὶ τῶν ἐκβολῶν του, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τὴν Σκυθίαν ἀπὸ τὴν Θράκην. (IV: 99). Πρὸς ἀνατολὰς ἔχει τὸν Εὔξεινον, πρὸς νότον τὴν Προποντίδα καὶ τὸ Αἰγαῖον.

Λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκτάσεώς της ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει καὶ τὰ ἑξῆς σημαντικὰ διὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς Θράκης. «Θρηϊκῶν δὲ γένος μέγιστόν ἐστι μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. Εἰ δὲ ὑπ' ἑνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ ταὐτό, ἄμαχόν τ' ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν». (V, 3). Θεωρεῖ δηλαδὴ τὸ ἔθνος τῶν Θρακῶν ὡς τὸ μέγιστον καὶ ἀκατανίκητον ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν μετὰ τοὺς Ἰνδούς, ἐὰν βεβαίως ἐκυβερνᾶτο ὑφ' ἑνὸς καὶ ἦτο ἡνωμένον. Ἀλλ' ἡ ἕνωσις αὕτη εἶναι ἀκατόρθωτος καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ποτε. Τούτου ἕνεκα οἱ Θρᾷκες εἶναι ἀσθενεῖς.

Τὸ ὅτι οἱ Θρᾷκες ἦσαν πολυάριθμοι τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἡροδότου Παυσανίας, μὲ τὴν διαφορὰν — λέγει — ὅτι οἱ Κελτοὶ εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Θρᾷκας ἀντὶ τῶν Ἰνδιῶν, ποὺ λέγει ὁ Ἡρόδοτος. «Θρᾳκῶν δὲ πάντων οὐδένες εἰσὶ πλείους ἀνθρώπων ὅτι μὴ Κελτοί». (1, 9, 5).

Ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τῆς ἀρχαιότητος ὁ Θουκυδίδης, θρακικῆς καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε κτήματα καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Θράκην, βεβαίως θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς τὰ ὅρια ὁλοκλήρου τῆς Θράκης, ἐν τούτοις δὲν τὸ πράττει. Πολὺ ὀλίγας (καὶ αὐτὰς σποραδικῶς) σχετικὰς πληροφορίας μᾶς παρέχει. Ἐν τούτοις ὅμως ἀκριβεῖς πληροφορίας μᾶς δίδει περὶ τοῦ μεγάλου βασιλείου τῶν Ὀδρυσῶν τῆς ἐποχῆς του. Λέγει δηλαδὴ ὅτι τοῦτο κεῖται μεταξὺ τοῦ Αἵμου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. (Β΄ 95 - 102). Περὶ τοῦ βασιλείου τούτου τῶν Ὀδρυσῶν θὰ ὁμιλήσωμεν διεξοδικῶς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τῶν αἰώνων ἡ συγκεχυμένη καὶ ἀόριστος ἔκτασις τῆς Θράκης ἀρχίζει νὰ καθορίζεται σαφέστερον, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου ὁριστικὸν πλέον ὅριον αὐτῆς ἔγινεν ὁ Νέστος ποταμός, ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων Θράκη ἐλέγετο μόνον ἡ πρὸς νότον τοῦ Αἵμου χώρα, ἐν ᾧ ἡ πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ἐλέγετο Μοισία.

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων τὸ «θέμα» τῆς Θράκης περιελάμβανεν ἓν μόνον μέρος τῆς σημερινῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐν ᾧ ἡ σημερινὴ Δυτικὴ Θράκη περιελαμβάνετο εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν (τῆς ὁποίας τὸ ἀρχαῖον θρακικὸν ὄνομα ἦτο Ο ὐ σ κ ο υ δ ά μ α) καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Βασίλειος ὁ Α΄ ὁ ἀρχηγέτης τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας ἐπωνομάσθη Μ Α Κ Ε Δ Ω Ν, ἂν καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἡ ὁποία ἀνῆκε μὲν τότε εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, ἦτο ὅμως Θρακικὴ πόλις.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὅριον τῆς Θράκης ἦτο ὁ Νέστος.

Β'. ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Σήμερον ὅριον τῆς Θράκης εἶναι πάλιν ὁ Νέστος, διαιρεῖται δὲ αὕτη εἰς τὴν ἑλληνικὴν Θράκην περιλαμβάνουσαν τοὺς νομοὺς Ξάνθης, Ροδόπης καὶ Ἔβρου, τὴν τουρκικὴν Θράκην περιλαμβάνουσαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τέλος τὴν βουλγαρικὴν Θράκην περιλαμβάνουσαν τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν μέχρι τοῦ Αἵμου.

Ἀλλ' ὁλόκληρος ἡ Θράκη ἀνέκαθεν, πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων, ὑπῆρξεν ἑλληνική. Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Θράκης ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων ὁ Αἷμος μέχρι τοῦ Εὐξείνου, τὰ δὲ ἀνατολικὰ ὁ Βόσπορος. Δὲν πρέπει νὰ ἀπελπιζώμεθα, οὔτε νὰ χανώμεθα εἰς ἀσυναρτήτους θεωρίας. Τὰ πάτρια ἐδάφη π ρ έ π ε ι νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ὅπως ἐπανῆλθεν ἤδη ἡ Δωδεκάνησος, ταχέως δὲ θὰ ἐπανέλθῃ καὶ ἡ μαρτυρικὴ Κύπρος. (Βλ. τὴν πρώτην ὑποσημείωσιν τῆς Εἰσαγωγῆς μας, σ. 210).

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ γένους θὰ λάβουν καὶ πάλιν πικρὸν μάθημα, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου». Ἂς μὴ λησμονῶμεν ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι πρωτεύουσα προσωρινὴ (βλ.: Ἴωνος Δραγούμη, «Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» σ. 167) ὁριστικὴ δὲ πρωτεύουσα πρέπει καὶ πάλιν νὰ γίνῃ «ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων» ἡ δὲ διακοπεῖσα λειτουργία κάτω ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς τρούλλους τῆς «Μεγάλης Ἐκκλησιᾶς» πρέπει νὰ συνεχισθῇ. Ἂς ἔχωμεν ἀκόμη ὑπ' ὄψει μας τοὺς προφητικοὺς στίχους τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου:

«Θ' ἀληθεύσουνε ὄνειρα ἅγια
τὰ ψηλὰ θ' ἀντηχήσουν βουνὰ
καὶ μὲ μύρτα βαρειὰ Ὡσαννὰ
θὰ λυθοῦνε τὰ μάγια»[1]

ΚΕΦ. Γ' ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐθνολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν, οἱ Θρᾷκες, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ εἶναι οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλληνικῆς καὶ κακῶς Βαλκανικῆς λεγομένης χερσονήσου, ἀνήκουν δὲ καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι λαοὶ εἰς τὴν Ἀρίαν ἢ ἄλλως Ἰνδοευρωπαϊκὴν (ἢ καὶ ἄλλως Ἰνδογερμανικὴν) λεγομένην ὁμοφυλίαν. Περισσότεροι ὅμως δεσμοὶ συνδέουν τοὺς Θρᾷκας μὲ τοὺς Ἕλληνας, καθ' ὅτι ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς λεγομένους ἀκόμη χρόνους. Οἱ Θρᾷκες ἦσαν διεσκορπισμένοι ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, καὶ μάλιστα μέχρι τῆς Φωκίδος, ἡ δὲ Δαυλὶς ἐθεωρεῖτο παλαιὰ

1) «Θρακικὰ» Τόμ. Γ' παράρτ. σελ. 232.

πρωτεύουσα τῶν Θρᾳκῶν βασιλέων, λείψανα δὲ τῶν Θρᾳκῶν τούτων διεσώθησαν καὶ μέχρι τῶν ἱστορικῶν ἀκόμη χρόνων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀκόμη ἐπεξετάθησαν οἱ Θρᾷκες (Εὔμολπος κλπ.) κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, τὸ βεβαιοῖ δὲ καὶ ὁ Στράβων λέγων: «Τὴν μὲν γὰρ Ἀττικὴν οἱ μετὰ Εὐμόλπου Θρᾷκες ἔσχον, τῆς δὲ Φωκίδος τὴν Δαυλίδα Τηρεὺς κλπ.» (Στράβ. Ζ ′321, ἔκδ. Κοραῆ 1817).

Γεννᾶται ὅμως τὸ ζήτημα: Πόθεν, δηλαδὴ ἀπὸ ποῖον μέρος τῆς γῆς ἐξεκίνησαν οἱ πανάρχαιοι οὗτοι Θρᾷκες; Ἀρχικῶς πόθεν ἐξεκίνησαν, καὶ κατόπιν ἔφθασαν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν οἰκισθεῖσαν χώραν; Δυσχερὴς εἶναι ἡ ἀπάντησις, διότι καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων προερχόμεναι γενικῶς περὶ Θράκης πληροφορίαι καὶ ἀτελεῖς εἶναι καὶ πολλάκις ἀλληλοσυγκρουόμεναι, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη δύσκολον εἶναι νὰ ὁρίσῃ τις ἀκριβῶς ἀπὸ ποῦ ἦλθον, διότι καὶ οἱ νεώτεροι ἀκόμη οἱ σχετικῶς διαπραγματευόμενοι τὸ ζήτημα δὲν συμφωνοῦν μεταξύ των. Καὶ ἄλλοι μὲν λέγουν ὅτι ἦλθον ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, μάλιστα μερικοὶ ὁρίζουν ὅτι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰς εὐρείας ἐκτάσεις τῆς σημερινῆς νοτίου Ρωσίας. Πάντως ὅμως ἡ γνώμη ὅτι ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρίαν φυλήν, εἶναι ἀδιαφιλονίκητος.

Ἐὰν δὲ πιθανωτέρα εἶναι ἡ γνώμη ὅτι ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ἐξεκίνησαν οἱ Ἄριοι λαοί, τότε καὶ οἱ Θρᾷκες καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Ἕλληνες καὶ Ἰλλυριοί, κατῆλθον εἰς τὴν σημερινὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, μάλιστα δὲ μαζὶ μὲ αὐτοὺς κατῆλθον καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν Θρακῶν Φρύγες, Λυδοὶ καὶ Ἀρμένιοι (ἴσως ἀκόμη καὶ κατὰ περιόδους κατερχόμενοι) κατὰ πρῶτον ὅμως κατῆλθον εἰς τὴν Θράκην, καὶ κατόπιν διὰ μέσου τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἀντίθετος γνώμη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι οἱ πρῶτοι Θρᾷκες ὄχι ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τῶν ἰδίων στενῶν ἐπέρασαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ' εἴτε ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐπέρασαν οἱ Θρακικοὶ λαοὶ οὗτοι εἰς τὴν Ἀσίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην, ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν συγγένειαν τῶν Θρακῶν μετὰ τῶν Φρυγῶν καὶ τῶν ἄλλων προαναφερθέντων λαῶν, τὴν μαρτυρεῖ καὶ ἡ στενωτέρα συγγένεια τῆς θρακικῆς μετὰ τῆς φρυγικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς ὁμωνυμίας ταύτας τὰς παρετήρησεν ὁ Στράβων, λέγων: «πολλαὶ δ' ὁμωνυμίαι Θρᾳξὶ καὶ Τρωσὶν (φρυγικοῦ λαοῦ οἷον Σκαιοὶ Θρᾷκές τινες καὶ Σκαιὸς ποταμὸς καὶ Σκαιὸν τεῖχος καὶ ἐν Τροίᾳ Σκαιαὶ πύλαι. Ξάνθιοι Θρᾷκες, Ξάνθος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ. Ἄρισβος ὁ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἕβρον, Ἀρίσβη ἐν Τροίᾳ. Ῥῆσος δὲ καὶ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν, ἔστι δὲ καὶ τῷ Ἀσίῳ ὁμώνυμος ἕτερος παρὰ τῷ ποιητῇ (Ὁμήρῳ) Ἄσιος» (Στραβ. ΙΓ′ Ι, 21 ἔκδ. Κοραῆ).

Ἡμεῖς δὲν θὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς τὴν ἐξονύχισιν τοῦ δαιδαλώδους τούτου ζητήματος καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἐλιγμοὺς καὶ τὰς ἀντιφάσεις τῶν σοφῶν περὶ

ιῆς καταγωγῆς τῶν προϊστορικῶν Θρακῶν, ἀλλὰ θὰ ἀφήσωμεν τὴν συζήτησιν εἰς τοὺς εἰδικοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα.

Δὲν ἦσαν ὅμως ἄμοιροι πολιτισμοῦ οἱ πρῶτοι οὗτοι Θρᾷκες, οἱ κατελθόντες εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου. Τοὐναντίον μάλιστα.

Κατὰ τὴν προμηκυναϊκὴν ἐποχὴν οἱ Θρᾷκες ἐθεωροῦντο ὑπέρτεροι τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὸν πολιτισμόν, διότι ἀπὸ τοὺς Θρᾷκας παρέλαβον οἱ Ἕλληνες τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν καὶ πολλὰ ἄλλα θρησκευτικὰ νόμιμα, ἀπὸ αὐτοὺς ἐπίσης ἔμαθον τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Εἶναι ἡ μακρυνὴ ἐποχὴ τοῦ Ὀρφέως, τοῦ ὁποίου ἡ μυστικοπαθὴς ποίησις καὶ ἡ συναρπαστικὴ μουσικὴ κατεκήλει ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ πτηνὰ ἀκόμη,

«ὃς θῆρας καὶ δένδρα καὶ ἕρπετὰ καὶ πετεηνὰ
φωνῇ χειρῶν κοίμησεν ἁρμονίῃ»

(κατ' ἐπίγραμμα εὑρεθὲν ἐν Βερόῃ, νῦν Στάρα-Ζαγορὰ τῆ» Ἀν. Ἀωμυλίας, βλέπε: («Θρακικὰ» τόμ. 23 σελ. 22). Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Ὀρφέως ὑπῆρξαν κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν καὶ ἄλλοι Θρᾷκες, ὡς ὁ Θάμυρις, ὁ Εὔμολπος, ὁ Μουσαῖος, οἱ λεγόμενοι Θρᾷκες ἀοιδοί». Ἡ ὕπαρξις τῶν ἀοιδῶν τούτων μαρτυρεῖ ὄχι μόνον τὴν ἀνωτέραν μουσικὴν μόρφωσιν τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν πρώτην των ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασίν των ἐπὶ τῆς ποιήσεως, τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἀργότερον ὅμως ὁ πολιτισμὸς οὗτος τῶν Θρακῶν συνεχωνεύθη μὲ τὸν Ἑλληνικόν, ὁ ὁποῖος ἑλληνικὸς ἀνεδείχθη πολὺ ὑπέρτερος τοῦ θρακικοῦ τοιούτου, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους εἰς ἄλλο μέρος τοῦ παρόντος βιβλίου θὰ ἐξηγήσωμεν. Κατὰ δὲ τὸν ἕβδομον αἰῶνα π. Χ. διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν αἱ ὁποῖαι ἱδρύθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, ἤρχισεν ὁ πολιτισμὸς οὗτος νὰ μεταδίδεται εἰς αὐτήν, ὑπὸ νέαν καὶ καθαρῶς πλέον ἑλληνικὴν μορφήν. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν, ὁπότε εἰς τὰ θρακικὰ παράλια ὄχι μόνον τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου εἶχον ἀκμάσει πόλεις ἑλληνικαί, ὅπου ἤνθισαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι, καὶ ἀνεφάνησαν ἄνδρες οἱ ὁποῖοι κατέπληξαν τὸν κόσμον μὲ τὴν σοφίαν των (Δημόκριτος καὶ ἄλλοι) καὶ συνέβησαν ἱστορικὰ γεγονότα ἀλληλένδετα καὶ ἀναπόσπαστα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τότε καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος ἔλαμψεν ἐν Θράκῃ καὶ ἠκτινοβόλησεν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλέον ἐκείνων παραλίων, καὶ ἤρχισε νὰ μεταδίδεται καὶ εἰς τὴν ἐνδοχώραν τῆς Θράκης.

ΚΕΦ. Δ' Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Ποίαν γλῶσσαν ὡμίλουν οἱ Θρᾷκες; Τὸ βέβαιον καὶ ἐξηκριβωμένον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν οἱ Θρᾷκες ὡμίλουν γλῶσσαν ἰδικήν των, ἀκατάληπτον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ξενοφῶν, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν μυρίων τῷ 400 π.Χ., συνεννοεῖτο μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν Σεύθην διὰ διερμη-

νέως. «παρῆν δὲ» λέγει ὁ Ξενοφῶν, «καὶ Σεύθης... καὶ ἐν ἐπικώῳ εἱστήκει (=εὑρίσκετο εἰς τόσην ἀπόστασιν ὥστε νὰ ἀκούῃ) ἔχων διερμηνέα». (Ξεν. Ἀνάβ. VII, 6,8).

Ἐδῶ ὅμως προκύπτει τὸ ζήτημα, πῶς ἐνῷ — καθὼς καὶ ἐν σελ. ἀναφέρομεν — κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ Θρᾷκες καὶ οἱ Ἕλληνες (Ἑλληνοπελασγοὶ καὶ Θρακοπελασγοὶ) ἂν καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν ἰδίαν ὁμοφυλίαν, οἱ δὲ ἀρχαιότατοι Θρᾷκες ἀοιδοί, Εὔμολπος, Μουσαῖος, Θάμυρις, Ὀρφεύς, οἱ τόσον ἐπιδράσαντες εἰς τὴν ποίησιν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων τούτων (Ἑλληνοπελασγῶν), πῶς συνεννοοῦντο μεταξύ των; Διότι ἐὰν ὡμίλουν πρὸς αὐτοὺς εἰς γλῶσσαν ξένην καὶ ἀκατάληπτον εἰς αὐτούς, εἶναι προφανὲς ὅτι καμμίαν πνευματικὴν ἐπίδρασιν δὲν θὰ εἶχον ἐπ' αὐτῶν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο, συνεπῶς ἡ γλῶσσα ἦτο ἡ ἰδία ἢ τοὐλάχιστον καταληπτὴ ἀπὸ αὐτούς. Τώρα ὅμως, κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε΄ αἰῶνος π.Χ. διατί ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, καὶ παρίσταται ἀνάγκη διερμηνέως διὰ νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν Ξενοφῶντα; Πῶς συμβαίνει τοῦτο;

Τοῦτο συμβαίνει διότι οἱ Θρᾷκες ἂν καὶ ἦσαν ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι κατ' ἀρχάς, δὲν παρηκολούθησαν κατόπιν τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐπίδοσιν, οὔτε προσηρμόσθησαν διὰ τοῦ χρόνου πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ὑπερτέρων ἤδη Ἑλλήνων. Ποια ὅμως εἶναι ἡ βασικὴ αἰτία ἕνεκα τῆς ὁποίας αἱ πρῶται πηγαὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς αἱ διὰ τῶν Θρακῶν εἰς τοὺς νοτιωτέρους Ἕλληνας (Πελασγοὺς) μεταδοθεῖσαι, κατόπιν ἐστείρευσαν, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος τῶν προϊστορικῶν Θρακῶν, διὰ ποῖον λόγον ἤρχισε νὰ μαραίνεται; Ποῦ ὀφείλεται ἡ κατάπτωσις αὕτη; Πρώτη αἰτία τῆς καταπτώσεως ταύτης εἶναι ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως Σεσώστριος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον «στρατιὴν πολλὴν λαβών, ἤλαυνε διὰ τῆς ἠπείρου, πᾶν ἔθνος τὸ ἐμποδὼν καταστρεφόμενος... ἐς δ ἐκ τῆς Ἀσίης εἰς τὴν Εὐρώπην διαβάς, τούς τε Σκύθας καὶ τοὺς Θρήϊκας κατεστρέψατο». (Β΄ 102)[1]

Ἀλλὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην τοῦ Σεσώστριος καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατα-

1) Τὴν κατὰ τῆς Θράκης ἐπιδρομὴν τοῦ Αἰγυπτίου τούτου βασιλέως τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸν Σέσωστριν τὸν ἀποκαλεῖ Σεσόωσιν «ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν ἅπασαν ὑπήκοον ἐποιήσατο, καὶ Κυκλάδων τῶν νήσων τὰς πλείους. Διαβὰς δὲ καὶ διεξιὼν ἅπασαν τὴν Θράκην, ἐκινδύνευσεν ἀποβαλεῖν τὴν δύναμιν, διὰ σπάνιν τροφῆς καὶ τόπων δυσχωρίας. Διόπερ ὅρια τῆς στρατείας ποιησάμενος ἐν τῇ Θράκῃ, στήλας κατεσκεύασεν ἐν πολλοῖς τόποις τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθέντων. Αὗται δὲ τὴν ἐπιγραφὴν εἶχον αἰγυπτίοις γράμμασι, τοῖς ἱεροῖς λεγομένοις. «Τήνδε τὴν χώραν ὅπλοις κατεστρέψατο τοῖς ἑαυτοῦ, βασιλεὺς βασιλέων καὶ δεσπότης δεσποτῶν Σεσόωσις». Τὴν δὲ στήλην κατεσκεύασεν ἔχουσαν αἰδοῖον ἐν μὲν ἐν τοῖς μαχίμοις ἔθνεσιν, ἀνδρός, ἐν δὲ τοῖς ἀγενέσι καὶ δειλοῖς, γυναικός, ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου μέρους τὴν διάθεσιν τῆς ἑκάστου ψυχῆς φανερωτάτην τοῖς ἐπιγενομένοις ἔσεσθαι νομίζων». (1, 54) (1)

στροφὴν τῆς Θράκης, ἠκολούθησε καὶ δευτέρα τῆς χώρας καταστροφή, προξενηθεῖσα ὑπὸ διαφόρων μικρασιατικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι συγκρουσθέντες μεταξύ των λόγῳ τῆς μεγάλης αἰγυπτιακῆς ἐπιδρομῆς, ἀναστατωθέντες καὶ πιεσθέντες, ἠναγκάσθησαν νὰ ὁρμήσουν πρὸς τὰ μικρασιατικὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, καὶ νὰ κατακτήσωσι ταῦτα. Κατόπιν ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῆς Θράκης, καὶ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπέρασαν καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτήν, ἐπέφεραν δὲ καὶ αὐτοὶ φοβερὰν καταστροφήν. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ Τεῦκροι καὶ οἱ Μυσοὶ καὶ ἄλλοι μικρασιατικοὶ λαοί, οἱ ἐπενεγκόντες τὴν δευτέραν καταστροφὴν τῆς πολυπαθοῦς ταύτης χώρας. Καὶ οἱ μὲν Τεῦκροι ἦσαν ἄποικοι ἐκ Κρήτης ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, οἱ δὲ Μυσοὶ ἀρχικῶς κατώκουν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Θράκης (τὸν Δούναβιν) κατόπιν ὅμως μετηνάστευσαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔγιναν μάλιστα ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ σύμμαχοι τῶν Τρώων κατὰ τὸν δεκαετῆ Τρωϊκὸν πόλεμον. Πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν Μυσῶν τούτων τοῦ Δουνάβεως δὲν ἠθέλησαν νὰ μεταναστεύσουν καὶ ἔμειναν εἰς τὴν ἀρχικήν των κοιτίδα, καὶ ἔλαβον (ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας) τὸ ὄνομα Μοισοὶ καὶ ἡ χώρα των ὠνομάσθη Μοισία (MOESIA)[1]. Οἱ λαοὶ λοιπὸν οὗτοι, ἀφ' οὗ κατέστρεψαν τὴν Θράκην, ἐπροχώρησαν καὶ νοτιώτερον μέχρι τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ἀκόμη δὲ ἔφθασαν καὶ μέχρι τοῦ Ἰονίου πελάγους, καθὼς μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Ἡρόδοτος. (Ζ' 20).

Καὶ τρίτη ὅμως ἐπιδρομὴ κατὰ τῆς Θράκης ἐπηκολούθησεν, ἡ τῶν Γετοθρακῶν. Οὗτοι ἐκ τοῦ βορρᾶ ὁρμήσαντες εἰσῆλθον εἰς τὴν Θράκην πολὺ ὕστερον ἀπὸ τὰ Τρωϊκά, καὶ τὰ πάντα κατέστρεψαν. Μόνον τοὺς Δίους Θρᾶκας ὁ Ὅμηρος δὲν τοὺς μνημονεύει, μολονότι ἄλλους λαοὺς τοὺς ἀποκαλεῖ «δίους» (= θείους, θεϊκοὺς) ὡς λ.χ. «δῖοι Πελασγοί», «δῖοι Ἀχαιοὶ» (Ὀδ. γ' 116 καὶ ἀλλαχοῦ). Διὰ δὲ τοὺς Σάτρας ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οὗτοι οὐδέποτε εἰς οὐδένα ὑπετάγησαν, ἀλλὰ μέχρι τῶν χρόνων του ἔμειναν ἐλεύθεροι, διότι κατώκουν εἰς ὑψηλὰ ὄρη ἀποτελούμενα ἀπὸ διάφορα δάση καὶ σκεπασμένα μὲ χιόνας, καὶ ὅτι εἰς τὰ πολεμικὰ εἶναι ἐπιτηδειότατοι. Ἔχουσι τὸ μαντεῖον τοῦ Διονύσου ἐπὶ ὑψηλοτάτων ὀρέων, ἐκ τῶν Σατρῶν δὲ οἱ Βησσοὶ ἐπιμελοῦνται διὰ τὸν ναόν, χρησμοδοτεῖ δὲ μία πρόμαντις, καθὼς καὶ εἰς τοὺς Δελφούς, καὶ οἱ χρησμοὶ αὐτῆς εἶναι ἐπίσης διφορούμενοι. «Σάτραι δὲ οὐδενὸς τῶν ἀνθρώπων ὑπήκοοι ἐγένοντο, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν, ἀλλὰ διατελοῦσι μέχρις ἐμεῦ αἰεὶ ἐόντες ἐλεύθεροι, μοῦνοι Θρηϊκῶν. Οἰκέουσι γὰρ ὄρεα ὑψηλά, ἴδησί τε παντίοισι καὶ χιόνι συνηρεφέα, καὶ εἰσὶ τὰ πολέμια ἄκροι, οὗτοι οἵ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊον εἰσὶ κεκτημένοι. Τὸ δὲ μαντήϊον τοῦτο ἔστι μὲν ἐπὶ ὀρέων τῶν ὑψηλοτάτων, Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέωσα κατά περ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδενὸς ποικιλώτερον». (Ζ' 111).

Ἀρκετὰς πληροφορίας ἐδώσαμεν περὶ τῶν κατὰ τῆς Θράκης ἐπιδρο-

μῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπέφεραν τὴν πνευματικὴν καὶ γλωσσικὴν καθυστέρησίν των, καὶ ἤδη ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα μας περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν.

Ἐξ αἰτίας λοιπὸν τῶν φοβερῶν τούτων ἐπιδρομῶν καὶ ἡ θρακικὴ γλῶσσα ὑστέρησε, καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ἀρχικήν της ἀκαλλιέργητον μορφήν, μὲ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρόνου ἡ μικρὰ ἴσως κατ' ἀρχὰς διαφορά, ἐμεγάλωνε. Ἄλλως τε τὴν διαλεκτικὴν αὐτὴν διαφοράν, ἴσως δὲ καὶ πολὺ μεγαλυτέραν, τὴν εἶχον καὶ τὰ ἑλληνικὰ φῦλα μεταξύ των. Δὲν εἶναι δὲ πρωτοφανές, ἡ ἰδία γλῶσσα νὰ ἔχῃ τόσον πολλὰς διαφοράς, ὥστε νὰ μὴ ἐννοοῦν οἱ νότιοι λ.χ. τοὺς βορείους. Ἀκόμη καὶ σήμερον συμβαίνει τοιοῦτόν τι, καὶ μάλιστα εἰς πολλοὺς λαούς. Αὐτὴ εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν δὲν ἦτο καταληπτὴ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα. Τὴν ἄτεχνον δὲ αὐτὴν θρακικὴν γλῶσσαν ποὺ δὲν τὴν ἠννόουν οἱ περὶ τὸν Ξενοφῶντα, ἀκόμη καὶ ὁ προγενέστερος Ἡρόδοτος τὴν ἐξέλαβεν ὡς βαρβαρικήν. (1, 57).

"Ας ἐξετάσωμεν ὅμως ὀλίγον διεξοδικώτερον τὰ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν[1].

Οἱ ἀρχαιότατοι πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων, τῶν ἀρχαίων Θρακῶν καὶ τῶν Ἰλλυρίων, (ἀκόμη δὲ καί τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ κατοικούντων Φρυγῶν, Ἀρμενίων καὶ ἄλλων λαῶν οἱ ὁποῖοι κατώκουν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου) κατὰ τοὺς πολὺ παλαιοὺς χρόνους συνέζων, καὶ ὡς ἐκ τούτου διέπλασαν μίαν γλῶσσαν, ἀνέπτυξαν δὲ καὶ κάποιον πολιτισμόν. Ποῖος ὅμως εἶναι ὁ χρόνος τῆς συμβιώσεως αὐτῶν ἀκριβῶς, τοῦτο δὲν εἶναι γνωστόν, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν κοιτίς, διότι ποῦ ἀρχικῶς κατώκουν καὶ ἀπὸ ποῦ ἀρχικῶς ἐξεκίνησαν οἱ λαοὶ οὗτοι, δὲν εἶναι ἀπολύτως γνωστόν. Καθὼς ὅμως καὶ εἰς τὰ προηγούμενα ἐλέχθη, ἐπαρκῶς ἄλλοι μὲν φρονοῦσιν ὅτι ἀρχικὴ αὐτῶν κοιτὶς ἦτο ἡ κεντρικὴ Ἀσία, ἄλλοι δὲ παραδέχονται ὡς τοιαύτην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ὁ πρῶτος ἐκεῖνος λαὸς ἀσφαλῶς ἦτο ὑποδιηρημένος εἰς διάφορα φῦλα. Ἐκ τούτων τὸ θρακικόν, τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν, εἴτε θρακοπελασγοὶ εἴτε Ἑλληνοπελασγοὶ ὀνομάζονται οὗτοι, ἐγκατεστάθησαν μετὰ τὴν πρώτην συμβίωσίν των καὶ μετὰ τὴν ἐκκίνησιν ἐκ τῆς ἀρχικῆς κοιτίδος των εἰς τὴν σημερινὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, ὡμίλουν τὴν ἰδίαν ἢ μετὰ μικρῶν διαλεκτικῶν διαφορῶν γλῶσσαν, καθ' ὅτι ἀπετέλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμοφυλίαν. Τῆς θρακικῆς γλώσσης ὅμως, περὶ τῆς ὁποίας ἐνταῦθα διαπραγματευόμεθα, δὲν ἔχομεν δυστυχῶς δείγματα συνεχοῦς λόγου, διότι αὕτη — ὡς θὰ ἴδωμεν — δὲν περιεσώθη πλὴν ὀλίγων λέξεων.

Οἱ ἀρχαῖοι ἤδη, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὡμίλησαν περὶ τῆς συγγενείας τῶν Θρακῶν μὲ τοὺς Φρύγας — συνεπῶς καὶ περὶ τῆς γλωσσικῆς συγγενείας των, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς ἀποίκους αὐτῶν Ἀρμενίους, ὁ δ' Εὔδοξος ὁ Κνίδιος παρετήρησε τοῦτο λέγων: «Ἀρμένιοι δὲ τὸ μὲν γένος ἐκ Φρυγίας, καὶ τῇ φωνῇ πολλὰ φρυγίζουσι». Καὶ νεώτεροι ἐπίσης γλωσσολόγοι ὡς ὁ KRE-

1) Βλέπε δημ. Ν. Ἀνδριώτη ἀριθ. 20 Ἐτ. Θρακ. Μελ.: Ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν.

TSCHMER (EINLEITUNG IN DIE GESICHTE SPRACHE, Γοτίγγη 1896 σελ. 172 καὶ 191) ἐπεβεβαίωσαν τὴν γλωσσικὴν ταύτην συγγενειαν. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ θρακικοῦ ὑλικοῦ, μόνον ὅμως ἐκείνου τὸ ὁποῖον διεσώθη, τοῦτο εὑρίσκει τις παρὰ THOMASCHEK, (DIE ALTEN THRAKER, τόμ. 2 DIE SPRACHRESTE PERSONEN UND ORTSMANEN: WIEN (1893 - 94), παρὰ KRETSCMER (EINLEITUNG κλπ. σελ. 210) παρὰ DUMONT, MELANGES D' ARCHEOLOGIE ET D' EPIGRAPHIE, PARIS σελ. 542 καὶ ἑ. καὶ ἀλλαχοῦ).

Ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς Καρολίδης εἰς τὸ ἔργον του «Παγκόσμιος Ἱστορία» (4ος τόμ. σελ. 220, ἔκδ. Νέας Ἑλλ. Ἠοῦς καθὼς καὶ εἰς τὴν «Εἰσαγωγήν» του εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τοῦ Παπαρρηγοπούλου (ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη σελ. νζ΄) παραθέτει ἀρμενικὰς λέξεις καὶ τὰς ἀντιστοίχους αὐτῶν ἑλληνικὰς ἐκ τῶν ὁποίων σαφῶς καταφαίνεται ἡ γλωσσικὴ ὁμοιότης μὲ τὴν ἑλληνικὴν καὶ συνεπῶς, κατὰ τὰ προηγουμένως λεχθέντα, καὶ μὲ τὴν ἐκλιποῦσαν πλέον θρακικὴν γλῶσσαν. Ἰδοὺ μερικαὶ ἐξ αὐτῶν:

Ἀρμενικὴ	ARNUM	— λαμβάνω, ἑλλην.	ἄρνυμαι
»	ALAM	— ἀλέθω »	ἀλέθω
»	AIS	— αἴξ »	αἴξ
»	ZMELIN	— »	σμίλη
»	FARM	— ἀμνός, γεν. ἀρνός,	ἀρνίον
»	AROR	— ἄροτρον	

Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ἀρμενικῶν τούτων λέξεων εἰς τὸ ἴδιον ἔργον του (σελ. 226 καὶ Εἰσαγ. σελ. ξα΄) παραθέτει καὶ μερικὰς φρυγικὰς ἐπιγραφὰς ἐκ τῶν ὁποίων μία, ἡ πρώτη:

«Ἄτις ἀρκίαιβος ἀκεναγαβος Μίδαϊ Βανακται λαβαλταϊ ἔδαες», ἑρμηνεύει δὲ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς τὰς λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὡς κάτωθι: «ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ εὑρίσκομεν τὸ γνωστὸν ἐν Φρυγίᾳ καὶ Λυδίᾳ ὄνομα Ἄτις ἀρκιαιβος, ἐξηγητέον (δὲ) πάντως (ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀ ρ χ ὸ ς καὶ ἐκ τοῦ ἀρμενικοῦ A P K H A T) ἡγεμών. Τὸ ἀκεναγαβος εἶναι δοτικὴ τοῦ φρυγικοῦ ὀνόματος μετὰ τοῦ ι προσγεγραμμένου. Βανακται εἶναι προφανῶς δοτικὴ τοῦ φρυγικοῦ τύπου τοῦ ἄναξ, ἀρχαίου FANAZ. Τὸ ἑπόμενον λαβαλταϊ εἶναι ὡσαύτως δοτικὴ ἐπιθέτου τιμητικοῦ. Ἔδαες = ἐποίησε, ἐκ τῆς ἀρίας ρίζης DA (Βακτρ. DA — ποιῶ, ἑλλην. δαιδάλλω, ἐν τῇ ἐν Καππαδοκίᾳ σήμερον λαλουμένῃ ἑλληνικῇ ἄζω = ποιῶ».

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ μνημείου ἢ τάφου, καὶ κατὰ τὰ προειρημένα ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη πρέπει νὰ λέγῃ: «Ὁ (ἀκολουθεῖ τιμητικὸς τίτλος) ἡγεμὼν Ἄτις τῷ (ἀκολουθεῖ πάλιν τιμητικὸς τίτλος) ἄνακτι Μίδᾳ ἐποίησε»[1].

1) Ὁ Κ. Κουρτίδης εἰς τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς Θράκης» σελ. 295 λέγει ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εὑρίσκονται παρὰ RAMSET, PHRTCIAN INSCRIPTIONS OF THE ROMAN PERIOD κλπ. (1887 σ. 381)

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ὅθεν, ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν ἀπαρτίζει μετὰ τῆς τῶν Φρυγῶν (συγγενῶν μὲ τοὺς Θρᾶκας) μίαν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν τὴν «θρακοφρυγικήν». Ἡ δὲ θρακικὴ γλῶσσα ὡμιλεῖτο ὄχι μόνον εἰς τὴν κυρίως Θράκην, ἀλλὰ καὶ βορείως αὐτῆς εἰς τὴν σημερινὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Δακίαν (σημερινὴν Ρουμανίαν), ἡ ὁποία κατείχετο ὑπὸ διαφόρων Θρακικῶν φυλῶν. Ἐπίσης ὡμιλεῖτο καὶ ἐν Βιθυνίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας ἦσαν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἄποικοι τῶν Θρακῶν. «Θρῃκες... διαβάντες ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί». (Ζ΄ 75).

Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ β΄ μ.Χ. αἰῶνος ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν ἐξέλιπε τελείως, δὲν ἐσώζοντο δὲ ἐκ τῆς θρακικῆς γλώσσης, ἐξελληνισθείσης πλέον πρὸ πολλοῦ, παρὰ μόνον μεμονωμέναι λέξεις τινές, ἰδίως ὀνόματα βασιλέων, τόπων, χωρῶν, καθὼς καὶ πόλεων (πλὴν τῶν φερουσῶν καθαρῶς ἑλληνικὰ ὀνόματα καθώς, Αἶνος. Μαρώνεια, Ἄβδηρα, Δικαία, Ἀκόντισμα, Οἰσύμη, Πέρινθος, Ἀμφίπολις, Ἡράκλεια, Πακτύη, Ἀνθηδών, Δρῦς, Ἑλίκη κλπ.). Θὰ παραθέσωμεν ἐδῶ μερικὰς θρακικὰς λέξεις δηλούσας ὀνομασίας πόλεων καὶ βασιλέων, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν καὶ μετὰ τὸν τέλειον ἐξελληνισμὸν τῆς Θράκης:

α) Μερικὰ ὀνόματα πόλεων ἐχουσῶν τὴν κατάληξιν - ησκος ἢ ισκος. (Βλ. καὶ Βλασ. Σκορδέλη, «Θρακικαὶ μελέται» (Λειψία, 1877, σελ. 31) ὡς: Δορίσκος, (Ἡρόδ. V, 98 καὶ VII, 59), εἰς τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Φέρραι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἕβρου, Δραβῆσκος ἢ Δραβισκὸς (Θουκ. 1, 108 καὶ IV, 102 καὶ Στράβ. VII, 331), παρὰ τὴν σημερινὴν Δράμαν, Βορμίσκος ἢ Βρομίσκος (Θουκ. IV, 103).

Ἄλλαι πόλεις τῆς Θράκης μὲ τὴν κατάληξιν - βρία, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πόλις, (μᾶλλον ὅμως δὲν εἶναι κατάληξις ἀλλὰ καθαρῶς θρακικὴ λέξις, τιθεμένη ὡς δεύτερον συνθετικὸν εἰς ὀνόματα θρακικῶν πόλεων. Τὸ βεβαιοῖ δὲ καὶ ὁ Στράβων (Ζ΄ 319) ὡς καὶ ὀλίγον κατωτέρω θὰ ἴδωμεν λέγων: «τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστὶ» (καὶ ἡ ὁποία λέξις βρία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν βουλγαρικὴν λέξιν GRAD, ἐν ᾧ οἱ Βούλγαροι προσπαθοῦν νὰ παρουσιάσουν ὡς σλαυικὰ τὰ πάντα) οἷον: Μεσημ(α)βρία (Ἡρόδ. IV, 99 καὶ Στράβ. VII, 319) ἡ ὁποία πρότερον ἐλέγετο Μεναμβρία, δηλαδὴ πόλις τοῦ Μένα, Πολτυομβρία (Στράβ. αὐτόθι καὶ Στέφ. Βυζάντ. ἐν λ.) πόλις τοῦ Πόλτυος, ἡ ἀργότερον ὀνομασθεῖσα Αἶνος, Σηλυμβρία (Ξεν. Ἑλλ. I. I. 21 πόλις τοῦ Σήλυος[1] καὶ ἄλλαι.

Ἄλλαι πόλεις μὲ τὰς καταλήξεις - ιζα ἢ -ζος καὶ - δίζα ἢ - διζος. Τυρόδιζα, (Ἡρόδ. VII, 25) καὶ Στέφ. Βυζάντ. ἐν λ.) Ταρπόδιζος (Ὁδοιπ. Ἀτ.

1) Πρβλ. καὶ παρὰ Στράβωνι (Ζ΄ 319) τὰ κάτωθι «Εἶτα Μεσημβρία, Μεγαρέων ἄποικος, πρότερον δὲ Μενεβρία, οἷον Μενάπολις, τοῦ κτίσαντος Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστί. Ὡς καὶ ἡ Σήλυος πόλις Σηλυβρία προσαγόρευται. Ἥ τε Αἶνος Πολτυοβρία ποτὲ ὠνομάζετο».

220) Οὐδιζὸς καὶ Οὐστουδιζὸς (καὶ Οὐστούδιζος), σημερ. χωρίον Χαυσὰ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, Βουρτούδιζος ἢ Βουρτουδιζὸς (τὸ σημερ. Μπαμπὰ - Ἐσκῆ) κ.ἄ.

Μὲ τὴν κατάληξιν - παρα, ἡ ὁποία σημαίνει στενόν, πόρος, πέρασμα μᾶλλον ὅμως εἶναι λέξις καὶ αὐτὴ καὶ ὄχι κατάληξις, ὡς Βησσαπάρα, (πόλις τῶν Βέσσων Θρακῶν ἢ Βησσῶν, κειμένη παρὰ τὸ πέρασμα τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου, καὶ εἶναι τὸ σημερινὸν Τατὰρ - Παζαρτζὶκ τῆς Βουλγαρίας, Δρουζιπάρα (πόλις τῶν Ὀδρυσῶν, οἱ ὁποῖοι μεταξύ των ἐκαλοῦντο Δροῦσοι ἢ Δροῦζοι) (Πτολ. 3, 11, 13 καὶ Ὀδοιπ. Ἀντων. 230 (παρὰ τὸ τουρκικὸν χωρίον Καριστιράν) [1].

Ὑπάρχουν ὡσαύτως καὶ αἱ λέξεις ἢ καταλήξεις -δάμα, ὡς Οὐσκουδάμα, ἡ σημερινὴ Ἀδριανούπολις, καὶ -λέβα ὡς Ἀβρολέβα, πόλις τῆς Θράκης (παρὰ Στέφ. Βυζαντ.) καὶ πλεῖσται ἄλλαι μὲ διάφορα θρακικὰ ὀνόματα.

Καὶ τώρα μερικὰ ὀνόματα Θρακῶν βασιλέων: Κετρίπορις, Ραισκούπορις, ἡ δὲ κατάληξις -πόρις πιθανὸν νὰ ἐσήμαινεν υἱός, πρβλ. καὶ τὸ λατινικὸν PUER=παῖς, υἱός) Τήρης, Σπαράδοκος, Ἀμάδοκος, Σιτάλκης, Ροιμητάλκης, Σεύθης, Κότυς. Βασιλεῖς δὲ μὲ τὸ ὄνομα Κότυς ὑπῆρξαν πολλοὶ ἐν Θράκῃ ἕνας μάλιστα ἐξ αὐτῶν ὁ Κότυς ὁ Ε′ ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων ποιητῶν, ὁ μόνος ἐστεμμένος ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης καὶ τὰ ὀνόματα Ἀβρούπολις, Ἀβρούζελμις, Αὐλούζελμις, Αὐλουζένης, Διζάλτεμις κλπ. εἶναι λέξεις καθαρῶς θρακικαί.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλαὶ μεμονωμέναι λέξεις, καθὼς ἡ λέξις «ζαλμὸς» ἡ ὁποία σημαίνει δορά, δέρμα, ἐκ τῶν Θρακῶν δὲ βασιλέων ἕνας ἐλέγετο Εὐρύζελμις καὶ κατ' ἄλλην γραφὴν Ἐβρύζελμις καὶ Ἐβρύτελμις, ἀλλὰ καὶ ἕνας νομοθέτης τῶν Θρακῶν ἐλέγετο Ζάμολξις ἢ Ζάλμοξις, ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι σχετικὰ μὲ τὸ ζαλμός. Σχετικῶς μὲ τὴν λέξιν ζαλμὸς ὁ Πορφύριος εἰς τὸν βίον Πυθαγόρα 13 λέγει: «ἦν δὲ τῷ Πυθαγόρᾳ καὶ ἕτερον μειράκιον, ὃ ἐκ Θράκης ἐκτήσατο, ᾧ Ζάμολξις ἦν ὄνομα, ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἄρκτου ἐπεβλήθη. Τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θρᾷκες ζ α λ μ ὸ ν καλοῦσι». Τὸ θέμα τῆς λέξεως εἶναι -ζαλμ καὶ -ζελμ ἐξ οὗ καὶ Ζάλμοξις, Εὐρίζελμις.

Ἄλλαι θρακικαὶ λέξεις ποὺ διεσώθησαν εἶναι «πέλτη» ἡ γνωστὴ ἐλαφρὰ ἀσπίς, «σκάρκη» θρακιστὶ ἀργύρια, «κολλαβρισμὸς» θρακικὸν ὄρχημα ἐνόπλιον, «πιτύη» ὁ θησαυρός, καὶ ἄλλαι [2].

Πλὴν ὅμως τῶν ἀνωτέρω λέξεων καὶ μερικῶν ἄλλων αἱ ὁποῖαι διεσώθη-

---

1) Βλέπε καὶ ἡμερολόγιον ὁ «Φάρος» ἐκδοθὲν ἐν Θεσ)κῃ τῷ 1939, ὅπου ἐδημοσιεύθη καὶ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ λογίου Θρακὸς Ἀχ. Σαμοθράκη μὲ τὸν τίτλον, «ἡ θρακικὴ κατάληξις - πάρα».

2) Δὲν κρίνομεν ἄσκοπον οὔτε ἄσχετον μὲ τὰ ἀνωτέρω νὰ προσθέσωμεν ἐδῶ καὶ τὴν λέξιν ἄ γ ο υ ρ ο ς. Ὁ Εὐστάθιος εἰς τὰ προλεγόμενά του (1788, 56) λέγει: «Τοὺς ἐφήβους... Ἀχαιοὶ κούρους καλοῦσι, Θρᾷκες δὲ ἀ γ ο ύ ρ ο υ ς», ἐξ οὗ ἡ λέξις ἀ γ ό ρ ι ο ν. (Βλέπε: Κοραῆς εἰς Πτωχοπροδρ. Α′ 112).

σαν, ἡ θρακικὴ γλῶσσα, καθὼς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶχεν ἐντελῶς ἐξελληνισθῆ κατὰ τὸν β΄ μ.Χ. αἰῶνα, καὶ οὐδεμία λέξις ἢ ἴχνος καταλήξεως συναντᾶται πλέον ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐκείνην γλῶσσαν τῶν Θρακῶν.

Προκύπτει ὅμως καὶ ἕνα ἄλλο ζήτημα: Ἐγράφετο ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν; Πιθανῶς δὲν ἐγράφετο. Ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι ἐν Θράκῃ εἶναι γραμμέναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μὲ ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ πολὺ ὀλίγαι μὲ λατινικά[1]. Μία μόνον ἐπιγραφή, περὶ τῆς ὁποίας κατωτέρω θὰ γίνῃ εὐρὺς λόγος, εἶναι γραμμένη εἰς τὴν θρακικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας. Τὸ φαινόμενον δὲ νὰ ὁμιλῆται ἄλλη γλῶσσα καὶ νὰ γράφεται μὲ τὰ γράμματα ἄλλης γλώσσης, καθ' ἡμᾶς παρατηρεῖται καὶ σήμερον. Πρόχειρον παράδειγμα ἔχομεν τὴν τουρκικήν, ἡ ὁποία σήμερον γράφεται μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρας.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα ἐν Θράκῃ τῷ 1912 εἰς τὸ νῦν βουλγαρικὸν χωρίον Ἐ ζ έ ρ ο β ο (μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Χασκόβου) εἶναι γραμμένη μὲ ἑλληνικὰ γράμματα, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐγράφη εἰς τὴν θρακικὴν γλῶσσαν. Λέγομεν δὲ «ὑποτίθεται» διότι ἐπ' αὐτοῦ προέκυψαν καὶ ἀμφιβολίαι. Εἶναι ὁ λεγόμενος «χρυσοῦς δακτύλιος τοῦ Ἐξέροβο» ἀναγόμενος εἰς τὸ πρῶτον ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε΄ μ.Χ. αἰῶνος. Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πιστὸν ἀντίγραφον παραθέτει ὁ Μ. Ἀποστολίδης, δεινὸς μελετητὴς τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης, εἰς τὰ «Θρακικὰ» Τ. Γ΄ σελ. 197) ἔχον οὕτω: ΡΟΛΙΣΤΕΝΕΑΣ - ΕΡΕΝΕΑΤΙΛ - ΤΕΑΝΙΣΚΟΑ - ΡΑΙΕΑΔΟΜ - ΕΝΤΙΛΕΖΤ - ΠΤΑΜΙΗΕ - ΡΑΖ - ΗΛΤΑ - ΡΑΙΕΑΔΟΜ[2] ἐξακριβώνει, ἀναγινώσκει δὲ καὶ ἑρμηνεύει ὁ ἴδιος τὴν ἐπιγραφὴν ὑπὸ δύο τύπους, ὡς ἀναμνηστικὴν καὶ ὡς ἀναθηματικήν. Ἡ ἀναμνηστικὴ ἑρμηνεία: «(Ἐγὼ) ἡ Ρωλισθενείας (ἡ) τοῦ Νερένου (θυγάτηρ) Τιλαταία, παρθένος (εἶμαι κτήτωρ τοῦ δακτυλίου τούτου). Ἡ ἱερὰ (ἢ ἀκμάζουσα) Τιλέζυπτα, ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀράζου, ἠγάπησέ με (ἢ εἶχεν ἀγαπήσει ἐκ θαυμασμοῦ). Ἡ δὲ ἀναθηματικὴ εἰς θεὸν ἑρμηνεία ἔχει οὕτω: «(Ἐγὼ) ἡ Ρωλισθενειὰς (ἡ) τοῦ Νερένου (θυγάτηρ) Τιλαταία, παρθένος (ἀνέθηκα τοῦτον ἐδῶ τὸν δακτύλιον, (διότι) ἡ ἱερὰ (ἢ ἀκμάζουσα) Τιλέζυπτα, ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀράζου ἠγάπησέ με ἐκ θαυμασμοῦ (ἢ εἶχεν ἀγαπήσει).

Κατωτέρω ὁ ἴδιος ἑρμηνευτὴς παραθέτει καὶ ἄλλας ἑρμηνείας ὡς τοῦ Βουλγάρου καθηγητοῦ D. DETSCHEW καθὼς καὶ τοῦ γλωσσολόγου KRETSCHMER καὶ ἄλλων ξένων, οἱ ὁποῖοι ἀναγινώσκουν καὶ ἑρμηνεύουν κατὰ τὸν ἰδικόν των τρόπον ἕκαστος τὴν ἐν λόγῳ ἐπιγραφήν. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀποστολίδης φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐγράφη καὶ ὄχι εἰς τὴν Θρακικήν.

---

1) Αἱ μὲ λατινικὰ γράμματα γραμμέναι ἀνήκουν εἰς ἀποθανόντας ἐν Θράκῃ ὀξιωματικοὺς τῶν λεγεώνων καὶ εἰς ἄλλους ἐπιφανεῖς Ρωμαίους.

2) Βλ. ὑπ' ἀρ. 20 δημοσίευμα Ἐτ. Θρ. Μελετῶν τοῦ Ν. Ἀνδριώτη καθ. Πανεπ. Θεσ)κης τῆς Γλωσσολογίας.

Ἐπίσης ὁ Κ. Κουρτίδης, Θρᾷξ καὶ αὐτὸς ἱστοριοδίφης, παραθέτει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ἴδιον τόμον (σελ. 72—83) τὴν ἐπιγραφὴν «χαραγμένην μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας ἀραδιασμένους τὸν ἕνα πλησίον τοῦ ἄλλου χωρὶς νὰ εἶναι χωρισμένοι εἰς λέξεις» ὡς ἑξῆς: «ΡολιστενεασνερενεατιλτεανησκοαραζεαδομεαντιλεζυπταμιΗιεραζηλτα» καὶ ἐκτὸς τῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Ἀποστολίδου, τοῦ DETSCHEW καὶ τοῦ KRETSCHMER, παραθέτει καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του ἀνάγνωσιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς περιφήμου ἐπιγραφῆς. Θεωρεῖ ὅμως ὁ Κουρτίδης — κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀποστολίδην — τὴν ἐπιγραφήν, «καθ' ὁλοκληρίαν θρακικὴν» καὶ θεωρεῖ «ὅλας τὰς λέξεις θρακικάς».

Εἰς μέγα μῆκος θὰ ἦγεν ἡμᾶς ὁ λόγος, ἐὰν παρεθέταμεν ἐδῶ ὅλας τὰς ἑρμηνείας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. Προσθετέον ὅμως ἐδῶ ὅτι ὁ HIRT (INDOGERMANISCHE FORSCHUNGEN XXXVII 209 ἐν PAULI ENCTCLOP·A·DIE σελ. 418 Τόμ. II) λέγει ὅτι αἱ λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι γραμμέναι εἰς δύο ἑξαμέτρους, συνεπῶς, ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς ἔχομεν καὶ ἑλληνικὸν μέτρον.

Πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες καὶ πολυμαθεῖς ἄνδρες ἡμέτεροι καὶ ξένοι, ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς, ἡ ἰδική μας ὅμως ταπεινὴ γνώμη, ἡ ὁποία πιθανὸν νὰ εἶναι καὶ ἐσφαλμένη, εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἑρμηνεῖαι δὲν εἶναι ἐπιτυχεῖς, μολονότι ὑπὸ σοφῶν ἀνθρώπων αἱ πλεῖσται ἐγένοντο, νομίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης θὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀκόμη σκοτεινή, μέχρις ὅτου ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀνακαλύψει καὶ ἄλλας παρομοίας ἐπιγραφάς, ἐκ τῆς συγκρίσεως μετὰ τῶν ὁποίων θὰ λυθῇ τὸ αἴνιγμα εἰς ποίαν γλῶσσαν ἐγράφη, καὶ πῶς δέον νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή. (Βλέπε καὶ Στ. Κυριακίδου «Περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης» ἔκδ. ΙΜΧΑ ἀρ. 36 καὶ Ν.Π. Ἀνδριώτη, καθηγητοῦ Γλωσσολογίας, «Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης». Ἐτ. Θρ. Μελ. 1953).

Ἐξεθέσαμεν ἐδῶ ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερον τὰ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, τὰ δὲ περισσότερα καὶ ἀκριβέστερα ἀνήκουν εἰς τοὺς εἰδικούς.

ΚΕΦ. Ε' Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Ἡ θρησκεία τῶν Θρακῶν ἐν γένει καθὼς καὶ ἡ λατρεία τῶν Θεῶν, ἦτο ἡ αὐτὴ ἢ περίπου ἡ αὐτὴ μὲ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, τοῦτο δέ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων δεικνύει καὶ τὴν κοινὴν προέλευσίν των. Κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς μάλιστα χρόνους ἡ θρησκεία τῶν δύο λαῶν ἦτο κοινή, ἀμφότεροι δὲ οἱ λαοὶ εἶχον τοὺς ἰδίους θεούς. Τόσον πολὺ δὲ ἐταυτίζετο ἡ θρησκεία των, ὥστε κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, κατὰ σκανδαλώδη μάλιστα τρόπον, ἐπήγαινον ἄλλοι μὲν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων ἄλλοι δὲ μὲ τὸ μέρος τῶν Τρώων, συγγενῶν μὲ τοὺς Θρᾷκας. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν θεῶν, ὁ Ζεύς, δὲν δεικνύει καμμίαν προτίμησιν, οὔτε ὑπὲρ τῶν Τρώων οὔτε ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν διότι ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν ἰδικοί του, τὸν ἐλάτρευον ἀμφότεροι καὶ ἐθυσίαζον εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπεσχέθη διὰ

κλσίεως τῆς κεφαλῆς εἰς τὴν θεὰν Θέτιδα ὅτι θὰ δοξάσῃ τὸν Ἀχιλλέα (Α΄ 530) διὰ τοῦτο δίδει τὴν νίκην ἄλλοτε μὲν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄλλοτε δὲ εἰς τοὺς Τρῶας. Οἱ ἄλλοι ὅμως θεοὶ — καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ σκάνδαλον — κηρύσσονται ἄλλοι μὲν ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς στρατοπέδου, ἄλλοι δὲ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου. Ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ φανερὰ ὑποστηρίζουν τοὺς Ἕλληνας, ὁ Ἀπόλλων εἶναι φίλος τῶν Τρώων, ὁ δὲ Ποσειδῶν ἀμείλικτος ἐχθρὸς αὐτῶν. Ὁ Ἄρης βοηθεῖ τοὺς Τρῶας, εἰς μίαν μάλιστα μάχην μεταμορφώνεται εἰς τὸν βασιλέα τῶν Θρακῶν Ἀκάμαντα, καὶ παροτρύνει τοὺς υἱοὺς τοῦ Πριάμου κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, (Ε΄ 460—470) εἰς δὲ τὸ Φ΄ τῆς Ἰλιάδος ὅλοι σχεδὸν οἱ θεοὶ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν μάχην. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἦσαν κοινοὶ οἱ θεοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων. Ἡ Ἑκάβη θυσιάζει εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καίπερ ἐχθρικῶς διακειμένην πρὸς τοὺς Τρῶας, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν τῶν φιλικῶς διακειμένων πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι οἱ Θρᾶκες ἐτίμων μόνον τὸν Ἄρην, τὸν Διόνυσον καὶ τὴν Ἄρτεμιν, οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν ἐσέβοντο καὶ τὸν Ἑρμῆν. «θεοὺς δὲ μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν. Οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν πάρεξ τῶν ἄλλων πολιητέων, σέβυνται Ἑρμέην μάλιστα θεῶν, καὶ ὀμνύουσι μοῦνον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς» (Ε΄ 7). Αἱ πληροφορίαι ὅμως αὗται τοῦ Ἡροδότου δὲν σημαίνουν ὅτι οἱ Θρᾶκες δὲν ἐθεώρουν καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς τῶν Ἑλλήνων ὡς ἰδικούς των, διότι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω θεῶν οἱ Θρᾶκες ἐτίμων τὸν Δία, τὴν Ἥραν, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀθηνᾶν, τὴν Ἀφροδίτην, τὸν Πᾶνα, τὸν Ἀσκληπιὸν καθὼς καὶ μερικοὺς ἄλλους θεούς, τοὺς ὁποίους ὅμως πολὺ ἀργότερον κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους παρέλαβον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον'.

Καὶ ἤδη ἂς ὁμιλήσωμεν δι' ἕνα ἕκαστον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένων θεῶν, ἀνατρέχοντες ὅμως πλὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πηγάς. Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ Ἄρεως. Ἐπόμενον εἶναι οἱ Θρᾶκες—πολεμικὸς λαὸς — νὰ τιμοῦν τὸν Ἄρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἄρης εἶναι υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, θεὸς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πεισματώδους μάχης, τὸ σύμβολον τῆς ἀκαθέκτου καὶ ἀγρίας ῥώμης, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, τῆς ὁποίας εἶναι παντοτεινὸς ἐχθρός, κατὰ τὸν Ὅμηρον ὅμως εἰς τὰς πρὸς ταύτην μάχας πρέπει πάντοτε νὰ νικᾶται. «Ἡ δὲ Παλλὰς ἔκαμε νὰ ἐμπηχθῇ τὸ δόρυ (τοῦ Διομήδους) εἰς τὸ ἄκρον τῆς λαγόνος τοῦ Ἄρεως. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐπιτυχὼν αὐτόν, τὸν ἐπλήγωσε... καὶ τότε ἐκραύγασεν ὁ ἰσχυρὸς

---

1) Ἀρκετὰ πλήρης μελέτη περὶ τῶν Θρακῶν ἐν γένει καθὼς καὶ περὶ τῆς θρησκείας των ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν REALENCTCLOP·A·DIE τῶν PAULT - VISSOVA (Τόμ. II ἔκδ. 1936). Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κεφάλαια ἔγραψαν εἰδικοὶ Γερμανοὶ ἐπιστήμονες, τὸ περὶ θρησκείας ὅμως κεφάλαιον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου καθηγητοῦ Καζάρωφ, ὁ ὁποῖος κυρίως ἀποβλέπει νὰ παραστήσῃ τὴν θρησκείαν τῶν Θρακῶν ἄσχετον πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων. (Βλέπε καὶ 'Αρχεῖον Θρακ. Θησαυροῦ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου» Τόμ. 15ος σελ. 5 καὶ 6).

Ἄρης, ὅσον κραυγάζουσιν ἐν καιρῷ πολέμιου ἐννέα ἢ δέκα χιλιάδες ἄνδρες, ὅταν μάχωνται. Τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τρῶας φοβηθέντας, τόσον πολὺ ἐκραύγασεν ὁ Ἄρης ὁ μὴ χορταίνων τὸν πόλεμον». (Ἰλ. Ε΄ 860). Ὁμοίως εἰς τὸ Φ΄ τῆς Ἰλιάδος κατὰ τὴν μάχην κατὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος καὶ οἱ θεοὶ μαχόμενοι μεταξύ των, ὁ τρομερὸς Ἄρης κτυπᾶται μὲ μαῦρον λίθον ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν εἰς τὸν αὐχένα, καὶ κακῶς ἔχων ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἀπέρχεται ἐκ τῆς μάχης. Ἀνεφέραμεν ἐδῶ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, μ' ὅλα ταῦτα ὅμως οἱ Θρᾶκες καὶ τὸν Ἄρην ἐτίμων, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐσέβοντο καὶ τὴν Ἀθηνᾶν.

Ἡ συνήθης διατριβὴ τοῦ Ἄρεως εἶναι μεταξὺ τῶν πολεμικῶν Θρακῶν, μᾶς τὸ λέγει δὲ αὐτὸ πάλιν ὁ Ὅμηρος λέγων: «ὅπως δὲ πηγαίνει εἰς τὸν πόλεμον ὁ ἀνθρωποφόνος Ἄρης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἀτρομήτου υἱοῦ του Φόβου, ὅταν ἐκ τῆς Θράκης ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Ἐφυρων ἢ κατὰ τῶν μεγαλοψύχων Φλεγυῶν κλπ.ς (,Ἰλ. Ν΄ 301).

Εἰς τὸ Θ΄τῆς Ὀδυσσείας (361) ἡ Θράκη μνημονεύεται ὡς πατρὶς τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην ἡ Θράκη ἦτο (Ἄρεως οἰκητήριον». Ὁ Τζέτζης (εἰς Κασσάνδ. Λυκόφρ.) λέγει ὅτι «θεὸς δὲ τῆς θρακικῆς ὁ Ἄρης, ὅτι πολεμικὸν τὸ παλαιὸν οἱ Θρᾶκες». Τὸ ὄνομά του ὅμως ὅλως παραδόξως εὑρίσκεται μόνον εἰς δύο ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας εἰς τὴν Θράκην καὶ μνημονευομένας ἀπὸ τὸν Καζάρωφ. (Βλέπε: Μ. Ἀποστολίδου, «περὶ θρησκείας τῶν Θρακῶν» «Θρακικὰ» Τόμ. Ε΄ σελ. 53). Κατ' ἐξοχὴν ὅμως θρακικὸς θεὸς εἶναι ὁ Διόνυσος.

Τοῦ Διονύσου ἡ λατρεία ἐν Θράκῃ πιθανολογεῖται ἀπὸ τοὺς παναρχαίους πελασγικοὺς χρόνους. Εἶναι ὁ θεὸς τοῦ οἴνου καὶ τῆς γονιμότητος. Γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, ἀνετράφη ὑπὸ τῶν νυμφῶν ἐπάνω εἰς τὸ δροσερὸν ὄρος Νῦσα, ἴσως φανταστικόν τινα τόπον, ἡ ἀρχαιοτάτη ὅμως ὑπὲρ αὐτῆς μαρτυρία εἶναι ἡ θρακικὴ Νῦσα, ὄρος τῆς Θράκης ἢ ὀρεινός τις λειμών. Ὁ Ὅμηρος γνωρίζει τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου ἐν Θράκῃ, ἀναφέρων ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας τῶν Ἠδωνῶν Λυκοῦργος, μὴ ἀνεχόμενος τὸν μέθυσον τοῦτον θεόν, τὸν ἀναγκάζει νὰ φύγῃ εἰς τὴν θάλασσαν εἰς τὴν θεὰν Θέτιδα λέγων: «διότι οὐδὲ ὁ ἰσχυρὸς Λυκοῦργος, ὁ υἱὸς τοῦ Δρύαντος, δὲν ἔζησε πολύ, διότι ἐφιλονείκησε μὲ τοὺς ἐπουρανίους θεούς. Ὅταν κάποτε ἐδίωξε τὰς τροφοὺς τοῦ ἐνθουσιῶντος Διονύσου εἰς τὸ θεῖον ὄρος τῆς Νύσης, αὐταὶ δὲ ὅλαι ὁμοῦ ἔρριψαν κάτω τοὺς θύρσους κτυπώμεναι μὲ τὸ βούνευρον ἀπὸ τὸν ἀνδροφόνον Λυκοῦργον, ὁ Διόνυσος φοβηθεὶς ἐβυθίσθη εἰς τὸ κῦμα τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκεῖ ἡ Θέτις ὑπεδέχθη αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους της, διότι μέγας φόβος τὸν κατέλαβεν ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς ἑνὸς ἀνδρός». (Ἰλ. Ζ΄ 103 καὶ ἐφ. καὶ 132 καὶ ἐφ.).

Περιώνυμον ἦτο καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Διονύσου τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὰς ὑψηλοτάτας κορυφὰς τῆς Ροδόπης, τὸ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικοῦ. Τὸ μαντεῖον τοῦτο ἐπεσκέφθη ὁ Μέγας Ἀλέξαν-

δρος καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου. (Σουετώνιος, AUGUSTUS 14 καὶ ἀλλ.). Ὁ Κράσσος ὅμως διὰ λόγους πολιτικῆς φιλίας πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς Ὀδρύσας, τὸ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς Βησσοὺς καὶ τὸ ἔδωσεν εἰς αὐτούς, σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ οἱ Ὀδρύσαι πολὺ ἐτίμων τὸν Θεὸν τοῦτον. (Δίων Κάσσ. 51, 25).

Εἰς τὰ Ἄβδηρα ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Διονύσου, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες, τὰ «Διονύσια» καὶ εἰς τὸ ἱερόν του ἀνεγράφοντο τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. (Βλέπε: Σπ. Σακελλαριάδου, «Πόλεις καὶ θέσμια Θράκης» σελ. 259 καὶ ἑξ.).

Ἐπειδὴ δὲ ὄχι μόνον τὰ παράλια, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ θρακικὴ χώρα εἶναι εὔφορος καὶ εὐδοκιμεῖ πολὺ ἡ ἄμπελος, διὰ τοῦτο καὶ ἐπλάσθη ὁ μῦθος τοῦ Διονύσου. ὅτι αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν ἄμπελον εἰς τὴν Θράκην καὶ αὐτὸς ἐδώρισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ κάλλιστον τῶν δωρημάτων, τὸν οἶνον. (Βλέπε καὶ Ἀθήν. 44, 56).

Ἕνας ἄλλος θεὸς τῶν Θρακῶν (καὶ τῶν Φρυγῶν ἐκ τῶν ὁποίων μετεδόθη εἰς τοὺς Θρᾶκας) καὶ ὁ ὁποῖος ἀφωμοιώθη μὲ τὸν Διόνυσον, ἦτο ὁ Σ α β ά ζ ι ο ς. Ὁ Ἡσύχιος (Τόμ. Δ΄ σελ. 1) λέγει περὶ αὐτοῦ: «Σαβάζιος, ἐπώνυμον Διονύσου, οἱ δέ, υἱὸν Διονύσου, καὶ Σάβον ἐνίοτε καλοῦσιν αὐτόν. Φρὺξ δὲ ὁ Σαβάζιος». Ὁ KRETSCHMER θεωρεῖ ὡς πατρίδα τοῦ Σαβαζίου τὴν Θράκην (EINLEIT κλπ. σελ. 197 ἔκδ. Βόννης) ὁ LENORMANT ὅμως — περὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ἔγραψε τὴν καλυτέραν μελέτην περὶ τοῦ Σαβαζίου — φρονεῖ τὸ ἀντίθετον, θεωρεῖ δηλαδὴ πατρίδα του τὴν Φρυγίαν. Ἡ λατρεία τοῦ Σαβαζίου εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Ε΄ π.Χ. αἰῶνα, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰς ὀργιαστικὰς τελετὰς τοῦ Διονύσου παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Θρᾶκας καὶ τοὺς Φρύγας, καθὼς καὶ τὰς ἑορτάς, ἐπίσης ὀργιαστικάς, τοῦ Σαβαζίου. Αἱ πρὸς τιμήν του ἑορταὶ ἐλέγοντο «Σ α β ά ζ ι α» εἰσήχθησαν δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ξένοι ἐλάμβανον μέρος εἰς αὐτάς.

Ἐπὶ τῶν βράχων τῶν Φιλίππων παρίσταται ὁ Σαβάζιος (Διόνυσος) μὲ κέρατα ταύρου, διότι ἐπιστεύετο ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἔζευξε βοῦς πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς καθὼς — πλὴν ἄλλων — μᾶς πληροφορεῖ ὁ Διόδωρος. (V, 4). Περὶ τοῦ ὅτι δὲν ἐταυτίσθη ὁ Σαβάζιος μὲ τὸν Διόνυσον ἔχομεν καὶ μίαν ἄλλην μαρτυρίαν, τὴν κάτωθι: «Διόνυσος καὶ Σαβάζιος εἷς Θεός ἐστι... τὸ δὲ εὐάζειν οἱ βάρβαροι καὶ σαβάζειν, καὶ τῶν Ἑλλήνων τινὲς ἀκολουθοῦντες τὸν εὐσεβμόν, σεβάζειν φησὶν» (Ἡρακλειώτου FRAGM. HIST. GRAEC. Τόμος 3ος σελ. 11). Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Διονύσου καὶ μὲ τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα εἶχε ταυτισθῆ ὁ Σαβάζιος, μὲ τὸν Πλούτωνα καὶ μὲ ἄλλους θεούς, ἀνάγλυφον δὲ τοῦ Σαβαζίου ἐπὶ χρυσῆς πλακὸς εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Κοπεγχάγης.

Διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Θρακῶν λατρευομένην θεὰν Ἄ ρ τ ε μ ι ν, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἦτο μία ἀπὸ τὰς προσφιλεστέρας εἰς αὐτοὺς θεότητας.

Ἡ Ἄρτεμις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Διός, καὶ τῆς Λητοῦς καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ὁ μὲν Ἀπόλλων ἦτο θεὸς τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἄρτεμις τῆς σελήνης. Περὶ πλέον ἡ Ἄρτεμις ἦτο θεὰ τοῦ κυνηγίου, μὲ τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἠσχολοῦντο οἱ Θρᾷκες. Εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἀχράντου παρθενίας καὶ ἐξέχει διὰ τὴν παρθενικὴν καλλονήν της. Μένει ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, οἷα εἶναι τὰ τῆς Θράκης, κοντὰ εἰς τὰ θηρία, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῶν κόπων τοῦ κυνηγίου κιθαρίζει καί χορεύει. (Ὕμν. εἰς Ἀπόλλ. 199 καὶ ἀλλαχοῦ).

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ὀφείλομεν μίαν παράδοξον πληροφορίαν ὅτι αἱ γυναῖκες τῆς Θράκης καὶ τῆς Παιονίας, ὅταν ἐθυσίαζον εἰς τὴν βασίλισσαν θεὰν Ἄρτεμιν, ποτὲ δὲν προσέφερον τὰς θυσίας χωρὶς ἄχυρα. «Τὰς Θρηϊσσας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ βασιλείῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἑρδούσας τὰ ἱρά.» (Δ'. 33)

Μὲ τὴν Ἄρτεμιν (ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Ἑκάτην καὶ τὴν Περσεφόνην) συνεταυτίσθη ἡ Θρακικὴ θεότης Βενδὶς ἢ Βένδις, λατρευομένη μέσα εἰς βαθέα σπήλαια τῆς Θράκης, αἱ δὲ ἑορταί της ἦσαν χαρακτῆρος ὀργιαστικοῦ, ὁμοιάζουσαι μὲ τὰς ἑορτὰς τοῦ Σαβαζίου. Εἰς τὴν Σαμοθράκην ὑπῆρχε σπήλαιον ἀφιερωμένον εἰς αὐτὴν ὀνομαζόμενον Ζήρινθος. (Τζέτζ. Σχόλ. εἰς Λυκόφρ. 77) ἐκεῖ δὲ ἐταυτίζετο μὲ τὴν Ἀξιόκερσαν, δηλαδὴ μέ τὴν Περσεφόνην τῶν μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης. Ἡ λατρεία τῆς Βενδίδος (γράφεται καὶ Βενδῖδος) εἰσήχθη καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐτιμήθη δι' ἰδιαιτέρου ἱεροῦ, τοῦ «Βενδιδείου» ὑπὸ τῶν ἐν Πειραιεῖ κατοικούντων Θρακῶν, κατὰ δὲ τὴν 19 ἢ 20 τοῦ μηνὸς Θαργηλιῶνος ἐτελοῦντο πρὸς τιμήν της τὰ «Βενδίδεια» θεαματικωτάτη ἑορτὴ μὲ πομπὰς καὶ τὴν ἑσπέραν μὲ λαμπαδηφορίας ἐφίππων. (Στράβ. Χ'. 3,16 καὶ Πλάτ. Πολ. 237—328) Πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ θεάματος τούτου κατεπείσθη καὶ ὁ Σωκράτης νὰ δειπνήσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ρήτορος Λυσίου, τοῦ Πολεμάρχου. (Πλάτ. ἔνθ' ἀνωτέρω). Ἐκ τῆς Θράκης ἡ λατρεία τῆς θεᾶς διεδόθη καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ εἰς τὰς ἐν Χερσονήσῳ ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὴν Λῆμνον πρὸς τιμήν της ἐγίνοντο καὶ ἀνθρωποθυσίαι, εἰς δὲ τὴν Θράκην καὶ θυσίαι νεανίδων. Εἰς τοὺς βράχους τῶν Φιλίππων ἔνθα παρίστατο ὁ Σαβάζιος, παρίστατο καὶ ἡ Βενδὶς κρατοῦσα δύο λόγχας μὲ συμβολικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὴν Ἀμφίπολιν ἡ Βενδὶς παρίστατο ὡς Ταυροπόλος Ἄρτεμις, εἰς μερικὰ δὲ νομίσματα τῆς πόλεως ταύτης παρίστατο καθημένη ἐπὶ ταύρου. Ἐκτὸς τῆς Θράκης ἡ Βενδὶς ἐλατρεύετο καὶ εἰς τὴν Βιθυνίαν, ὅπου καὶ εἷς ἐκ τῶν μηνῶν ὠνομάσθη Βενδιαῖος ἢ Βενδιδαῖος, καὶ τέλος εἰς τὸ χωρίον Ἀμόριον, τὸ ὁποῖον κεῖται μεταξὺ Σουφλίου τῆς Δυτ. Θράκης καὶ Διδυμοτείχου εὑρέθη ὀρειχάλκινον ἀνάθημα τῆς Βενδίδος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐντελῶς πρωτογόνου καὶ μᾶλλον πρωτοθρακικῆς τέχνης. (Γρ. Π. Εὐθυμίου, «Θρακικὰ εὑρήματα καὶ ἀνασκαφὲς» Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ Π. Παπαχριστοδούλου, Τόμ. 16 σ. 113).

Ὁ Ἑρμῆς εἶναι ὁ ἄγγελος τῶν θεῶν, διὰ τοῦτο λέγεται καὶ διάκτο-

ρος. Σύμβολα ἔχει τὰ χρυσᾶ πέδιλα καὶ τὴν θαυματουργὸν ράβδον. Προστατεύει τὸ ἐμπόριον, καὶ εἶναι συνετὸς καὶ πανοῦργος. Εἶναι ὁ θεὸς τῶν Θρακῶν βασιλέων καὶ οὐχὶ τῶν πολιτῶν. Εἰς τὸ ὄνομά του οἱ βασιλεῖς ὁρκίζονται, καὶ ἀπὸ αὐτὸν καυχῶνται ὅτι κατάγονται, μᾶς τὸ βεβαιώνει δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένων θεῶν, ἐλατρεύοντο εἰς τὴν Θράκην καὶ ἄλλοι θεοί, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω:

Ὁ Ζεύς, ὁ ὕψιστος τῶν θεῶν, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία ἦτο πολὺ διαδεδομένη εἰς τὴν Θράκην, λ.χ. εἰς τὴν Αἶνον ὅπου ὠνομάζετο Ἀγοραῖος, διότι εἰς τὸν βωμόν του ὡρκίζοντο ὅτι ἡ ἀγοραπωλησία ἦτο ἄδολος. (Στοβ. Ἀνθ. 2, 44, 22). Ἐπίσης καὶ εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς θρακικῆς Χερσονήσου ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Διὸς Ὁρίου, δηλαδὴ προστάτου τῶν ὁρίων καὶ τῶν ὁροσήμων. (Δημοσθ. περὶ Ἀλονήσου Ζ' 39). Ὁ βωμὸς οὗτος ἦτο περικαλλής, εἶχε καὶ τετράστιχον ἐπίγραμμα, ἔκειτο δὲ μεταξὺ Πτελεοῦ καὶ Λευκῆς ἀκτῆς. Εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Ἱππείου Διός, εἰς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Ζεύξιππος κατὰ τὸν Ἡσύχιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης συναντᾶται ἡ λατρεία τοῦ Διός, ὡς λ.χ. εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, τὸ μανθάνομεν δὲ αὐτὸ ἀπὸ ἐπιγραφάς. (Ὅρα: DUMONT - HOMOLLE σ. 334 ἀριθ. 34). Εἰς ἄλλα δὲ μνημεῖα εὑρίσκεται μὲ τὴν παράξενον προσωνυμίαν Ζ β ε λ σ ο ῦ ρ δ ο ς ἤτοι κεραυνὸς ἀετοφόρος, G. SEURE, REVUES DES ETUDES GRECQUES' 1913, σελ. 229). Εἰς νομίσματα δὲ ἑλληνικὰ φέρεται κρατῶν ἀετὸν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ τὸν κεραυνὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, εἶναι ὁ Ζεὺς ὁ κεραυνοβόλος. (Αὐτόθι: 26, 255 καὶ ἑπ.).

Ἡ Ἥ ρ α εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη παρίσταται ὡς ἐχθρὰ τῶν Τρώων, διότι ἐνόμιζεν ὅτι παραμελεῖται ἡ λατρεία της εἰς τὴν Τροίαν, συναθροίζει δὲ διὰ τοῦτο τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῶν Τρώων. (Ὅμ. Ἰλ. Δ' 26 καὶ ἑξ. Θ' 205 καὶ ἑξ.) καὶ βοηθεῖ αὐτοὺς μαζὶ μὲ τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶν. (Ε' 767 καὶ ἑξ. καὶ Υ' 133).

Εἰς τὴν Θράκην ἡ λατρεία της ἦτο πολὺ διαδεδομένη. Γύρω ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν ἀνευρέθη ἀνάγλυφον φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ΗΡΑΑΡΤΑΚΗΝΗ (βλέπε, Βλ. Σκορδέλη, Θρακικαὶ μελέται, Λειψία, 1877, σελ. 29) πιθανώτατα δὲ ἡ θεὰ φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς Ἀρτακίας, χώρας τῆς Θράκης Δίων Κασσ. LI, 27) κειμένης μεταξὺ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Αἵμου περὶ τὸν Ἀρτισκόν, τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ Ἡρόδοτος ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκριβῆ τοποθεσίαν. (Ἡρ. IV, 92).

Θρακικοί τινες λαοί, καὶ συγκεκριμένως οἱ Κεβρήνιοι καὶ οἱ Σκαιβόαι, ἦσαν τόσον ἀμαθεῖς καὶ πνευματικῶς κατώτεροι, ὥστε ἐπίστευον καὶ εἰς πράγματα ἀδύνατα. Ὁ Πολύαινος (VII, 22) ἀναφέρει διὰ τὴν ἄγνοιάν των τὰ κάτωθι, σχετιζόμενα μὲ τὴν θεὰν Ἥραν. «Παρὰ Κεβρηνίοις καὶ Σκαιβόαις νόμος τῆς Ἥρας, τοὺς ἱερεῖς ἡγεμόνας ἔχειν. Ἦν δὲ αὐτοῖς ἱερεὺς καὶ ἡγεμὼν Κ ό σ ι γ γ α ς. Οἱ Θρᾷκες οὐκ ἐπειθάρχουν. Ὁ Κόσιγγας κλίμακας πολλὰς καὶ μεγάλας ξυλίνας ἤγειρεν, συνθεὶς ἄλλας ἐπ' ἄλλαις, καὶ

λόγος ἦν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσεται, κατερῶν πρὸς τὴν Ἥραν τῶν Θρᾳκῶν ὡς ἀπειθούντων. Οἱ δὲ οἷα δὴ Θρᾷκες ἀνόητοι καὶ ἄλογοι, δείσαντες τὴν εἰς οὐρανὸν τοῦ ἡγεμόνος ἀνάβασιν, ἱκέτευσαν καὶ ὤμοσαν ἢ μὴν ὑπακούσεσθαι πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν».

Διὰ τοὺς ἄλλους θεοὺς τὰ περισσότερα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἡμεῖς ὅμως ἐδῶ θὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὰ ἀφορῶντα αὐτοὺς καὶ τὴν Θράκην, καὶ ἐν πρώτοις διὰ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ὁ Ἀπόλλων, θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς πηγῆς αὐτοῦ, τοῦ ἡλίου, (πρβλ. Φοῖβος = ὁ φωτεινὸς) εὐρύτατα ἐλατρεύετο εἰς τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν πελασγικὴν ἀκόμη ἐποχήν. Ὁ Ὅμηρος τὸν γνωρίζει ὡς ὑπερασπιστὴν τῶν συγγενῶν τῶν Θρακῶν, τῶν Τρώων, προσέτι δὲ τὸν θεωρεῖ καὶ ὡς προστάτην τῆς Θρακικῆς πόλεως Ἰσμάρου, ὅπου ὑπῆρχεν ἄλσος ἀφιερωμένον εἰς αὐτόν, εἰς τὸ ὁποῖον κατώκει ὁ ἱερεὺς Μάρων μετὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ ὁ ὁποῖος ἐφιλοξένησε τὸν Ὀδυσσέα ἐπιστρέφοντα μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας εἰς τὴν πατρίδα του. (Ὀδύσσ. ι΄. 197).

Ἡ εὐρεῖα ὅμως διάδοσις τοῦ Θεοῦ τοῦ φωτὸς ὀφείλεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας, εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν λ.χ. τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ κολοσσὸς εἰκοσάπηχυς, ἔργον τοῦ Καλάμιδος, ἁρπαγεὶς ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου Μάρκου Λευκούλου, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέθεσεν εἰς τὸ Καπιτώλιον. (Στράβ. Ζ΄. 319). Ἐξ ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Βησσαπάραν (Τατὰρ - Παζαρτζὶκ) καταφαίνεται ὡσαύτως ἡ ἐκεῖ λατρεία τοῦ Θεοῦ. (DUMONT, INSCRIPTIONS ET MONUMENTS, - HOMOLLE, MELANCES σελ. 218). Εἰς νομίσματα τῆς Μαρωνείας εἰκονίζεται ὁ ἵππος καὶ τὸ ἡλιοτρόπιον, ἐμβλήματα τοῦ Ἀπόλλωνος, (HEAD - Ββορώνου, σελ. 326) εἰς δὲ τὰ Ἄβδηρα, ἀρχαίαν ἀποικίαν τῶν Τηΐων, ὑπῆρχε καὶ μαντεῖον αὐτοῦ. (Τζέτζη, εἰς Κασσάνδ. Λυκόφρ. 442).

Ἄλλοι θεοὶ λατρευόμενοι εἰς τὴν Θρᾴκην ἦσαν:

Ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ ὁποία ἐτιμᾶτο ἰδίως εἰς τὰ Ἄβδηρα καὶ ὠνομάζετο Ἑπταπυργία, διότι ὁ ναός της εὑρίσκετο εἰς τοὺς Πύργους τῆς πόλεως, ἐπίσης ἐτιμᾶτο εἰς τὸν Βόσπορον καὶ εἰς τὴν Βισάνθην (Ραιδεστὸν) (BULL. DE CORR. HELL. 47).

Ἡ Ἀφροδίτη, ἡ ὁποία εἶχε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Μορφὼ (Σχόλ. εἰς Λυκόφρ. Τόμ. Β΄. 958 σελ. 892), εἶχε ναὸν εἰς τὴν Ζήρυνθον κοντὰ εἰς τὴν Αἶνον, καὶ ὠνομάζετο Ζηρυνθία ἢ Θρακικὴ Ἀφροδίτη, Ζηρυνθία ὅμως ὠνομάζετο καὶ ἡ Βενδίς. Κοντὰ εἰς τὴν παρὰ τὴν Αἶνον Ζήρυνθον προσεφέροντο εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ θυσίαι κυνῶν, εἶναι δὲ ἐντελῶς ἄσχετος ἡ Ζήρυνθος αὕτη μὲ τὸ ἐν Σαμοθράκῃ Ζηρύνθιον ἄντρον. (Βλέπε: σελ. 65). Ἐπίσης εἶχε καὶ ναὸν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸν ὁποῖον ὅμως κατὰ τὸν χρονογράφον Μαλάλαν, ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος τὸν μετέβαλεν εἰς ἁμαξοστάσιον (!) (Μαλάλα, χρονογρ. σελ. 280 ἔκδ. DINDORF).

Ὁ Ἀσκληπιὸς μετὰ τῶν συμβοηθῶν του Ὑγείας καὶ Τελεσφόρου,

ἐτιμᾶτο ἐν Θράκῃ ὡς Θεὸς τῆς ἰατρικῆς, ὑπῆρχον δὲ ὄχι μόνον ἀσκληπιεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀνάγλυφα εὑρέθησαν παριστῶντα αὐτόν, ὡς τὸ τῆς Φιλιππουλόλεως. (Μ. Ἀποστολίδου, «Θρακικὰ» Τόμ. Ε΄. σελ. 53).

Ὁ Ἡ ρ α κ λ ῆ ς ἐλατρεύετο ὡσαύτως ἐν Θράκῃ (αὐτόθι, σελ. 53) καθὼς καὶ ἡ Κ υ β έ λ η, ὅπως καὶ μία ἄλλη Θρακικὴ θεότης ἡ Κ ο τ υ τ τ ώ, (ἢ Κότυς) τῆς ὁποίας αἱ θορυβώδεις ἑορταὶ ὠνομάζοντο Κ ο τ ύ τ τ ι α. (Στράβ. Ζ΄. 470). Ἡ ὀργιαστικὴ της λατρεία ἀπὸ τὴν Θράκην εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κόρινθον, τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Χίον. Οἱ ἱερεῖς της ὠνομάζοντο Βάπται, διότι κατὰ τὴν μύησίν των ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐμβαπτισθοῦν ἐντὸς ὕδατος. Αἱ τελεταὶ τῶν Βαπτῶν ἦσαν περιβόητοι διὰ τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἀνηθικότητά των, κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τῶν Κοτιττίων, οἱ ἄνδρες ἐχόρευον ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα φορέματα ὑπὸ τοὺς ἤχους ὀργιαστικῆς μουσικῆς. Χοροί, τυμπανικρουσίαι καὶ πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἦσαν τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς λατρείας τῆς Κοτιττοῦς. Φαίνεται ὅτι Βάπτης ἦτο καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ τοῦτο ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. (Βλέπε: Στράβ. Χ΄. 470 καὶ Ἀχ. Σαμοθράκη «Ἱστορία τῆς Θράκης» σελ. 116).

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ὁ ποταμὸς Ἔ β ρ ο ς ἐλατρεύθη ἐν Θράκῃ ὡς θεὸς καὶ ἰδίως εἰς τὰς παρ' αὐτὸν μεγάλας πόλεις Φιλιππούπολιν, Ἀδριανούπολιν, Πλωτινούπολιν καὶ Τραϊανούπολιν. Μία ἀναθηματικὴ πλάξ εὑρεθεῖσα εἰς τὸ παρὰ τὸ Σουφλίον χωρίον Κορνοφωλέα φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ΚΥΡΙΩ ΕΒΡΩ» (βλέπε: Κ. Κουρτίδου, «Ἱστορία τῆς Θράκης» σελ. 376 καθὼς καὶ «Θρακικὰ») ἡ δὲ λέξις ΚΥΡΙΩ εἶναι συνήθης εἰς τὰ Θρακικὰ μνημεῖα, καὶ συνδέεται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων θεῶν ὡς «Κυρίῳ Διί», «Κυρίᾳ Ἥρᾳ» «Κυρίῳ Ἀπόλλωνι.»

Ἀλλ' ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω θεῶν ἐλατρεύετο καὶ ἕνας ἄλλος θεὸς ἀπὸ τοὺς Θρᾷκας, πολὺ προσφιλὴς εἰς αὐτούς. Εἶναι ὁ «Ἥ ρ ω ς τ ῆ ς Θ ρ ά κ η ς». Ἐλατρεύετο κυρίως ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν, εἶναι δὲ ἕνας ἱππεύς, τὸν ὁποῖον ὅμως ἀργότερον καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀκόμη τῆς Θράκης τὸν ἐλάτρευσαν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μᾶλλον ὅμως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀνάγλυφα αὐτοῦ εὑρίσκονται πολλὰ εἰς τὴν Θράκην. Γενικῶς ὁ ἱππεὺς αὐτὸς τρέχει πρὸς τὰ δεξιά, κρατεῖ ἕνα δόρυ χονδροειδὲς καὶ κτυπᾷ ἕνα φανταστικὸν ζῷον. Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ΚΥΡΙΩΙ ΗΡΩΙ» ἢ μόνον «ΚΥΡΙΩΙ». Διὰ τοὺς ἀρχαίους Θρᾷκας καὶ ἰδίως διὰ τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς ἐθεωρεῖτο καὶ ἰατρὸς ὄχι μόνον τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τῆς οἰκογενείας των, ἀκόμη δὲ καὶ τῶν ζώων των.[1] Καὶ οἱ μὲν μεγάλοι θεοὶ εἰς τὰ διάφορα ἀνάγλυφα φέρονται μὲ τὰ ὀνόματά των, ἐνῷ ὁ Θρᾷξ οὗτος Ἥρως

1) Περὶ τοῦ «Θρακὸς ἱππέως» ἐδημοσιεύθησαν μελέται εἰς τὸν ΣΤ' τόμον τοῦ «Ἀρχείου τοῦ θρακικοῦ λαογρ. καὶ γλωσ. θησαυροῦ» τοῦ κ. Ἰωλ. Παπαχριστοδούλου, καθὼς καὶ εἰς τὰ «Θρακικὰ» τόμ. Ε΄ σελ. 224 - 244, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Θράκης» τοῦ Κ. Κουρτίδου καθὼς καὶ εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ Ἀχιλ. Σαμοθράκη σελ. 118

φέρεται μὲ ἀόριστον ἐπωνυμίαν, ἁπλῶς φέρεται ὡς «Θρᾷξ Ἥρως». Συναντᾶται εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀλλαχοῦ. Ποῖος ὅμως ἦτο ὁ ἥρως οὗτος; Ἴσως νεκρός τις ἡρωοποιηθείς, ἠμπορεῖ ὅμως νὰ ἦτο καὶ μία θεότης. Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης μελέτης ὅταν ἀκόμη ἦτο παιδίον, ὡδηγήθη ὑπὸ τῆς σεβαστῆς μητρός του εἰς τὴν παρὰ τὸ Σουφλίον κειμένην μονὴν τῆς Δαδιᾶς. Ἐκεῖ εἶδε ἐντετειχισμένην μαρμαρίνην πλάκα παριστάνουσαν τὸν ἄνω ἱππέα, τὸν ὁποῖον αὐτὸς βεβαίως ἐξέλαβεν ὡς τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Βραδύτερον ἔμαθεν ὅτι ἡ πλάξ αὕτη καθὼς καὶ ἄλλα Θρακικὰ μνημεῖα ἀνηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μετὰ τὸ 1913. Ἀσφαλῶς ἐκεῖ κάπου θὰ εὑρίσκετο καὶ πανάρχαιος Θρακικὸς συνοικισμός, σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τοποθεσία ἐκείνη εἶναι ὀχυρωτάτη.

Κατόπιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων περὶ τῆς Θρησκείας τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ἀσύστατα ὅσα ἔγραψεν ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς Καζάρωφ εἰς τὸ ἱστοριογεωγραφικὸν λεξικὸν τῶν Πάουλυ - Βίσσοβα ὅτι ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Θρακῶν ἦτο ἐντελῶς ἄσχετος καὶ ξένη ἀπὸ τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. (Βλέπε καὶ σελ. τοῦ παρόντος καθὼς καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν Ἥλιος ἐν λέξει «Θράκη» ἄρθρον τοῦ Ν. Μοσχοπούλου).

ΣΤ'. ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Δὲν ἔχομεν ἀρκετὰς πληροφορίας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, διότι δυστυχῶς τὰ ἔργα τῶν γραψάντων περὶ τῆς Θράκης καὶ τῶν Θρακῶν, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν ἀπωλέσθησαν, περιοριζόμεθα δὲ σήμερον μόνον εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ πατρὸς τῆς Ἱστορίας Ἡροδότου, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Θράκην, ἂν ὄχι καὶ τὰ μεσόγεια αὐτῆς, τοὐλάχιστον ὅλα τὰ παράλιά της, ὅπου εὑρίσκοντο ἑλληνικαὶ ἀκμάζουσαι ἀποικίαι εἰς τὸ Αἰγαῖον, τὴν Προποντίδα, τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἐκεῖ συνέλεξεν ὅσας πληροφορίας ἠδυνήθη. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πληροφοριῶν ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ἡρόδοτος, (V, 3—9) καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπίσης, ὅταν μὲ τοὺς μυρίους του ἦλθεν εἰς τὴν Θράκην τῷ 400 π.Χ., ἀρκετὰς πληροφορίας μᾶς παρέχει ἰδίως, εἰς τὸ Ζ'. βιβλίον τῆς «Κύρου Ἀναβάσεώς» του (εἰς παραγρ. 3,4,5,6,7). Θὰ εἴχομεν δὲ πολὺ περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ γενικώτερον περὶ ὁλοκλήρου τῆς Θράκης καὶ τῶν Θρακῶν, ἐὰν ἐσώζοντο καὶ τὰ βιβλία καὶ τῶν γραψάντων περὶ αὐτῶν, ὅπως τὰ «Θρακικὰ» τοῦ Μενδησίου Θρασύλλου, ἡ «Θρακῶν πολιτεία» Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, τὰ «Θρακικὰ» τοῦ Κλειτωνύμου τὰ «Περὶ Θρακίων πολισμάτων» τοῦ Κυμαίου Ἐφόρου, τὰ «Γετικὰ» τοῦ Ναξίου Κρίτωνος καὶ ἄλλα. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀπολεσθέντων καὶ ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ξενοφάνης καὶ ὁ πολὺ μεταγενέστερος ἀπὸ αὐτοὺς Θουκυδίδης, ἀρκετὰς πληροφορίας μᾶς παρέχουν περὶ αὐτῶν, κα-

ὡς καὶ οἱ Ρωμαῖοι Πλίνιος, Πομπώνιος Μέλας, Μαρκελῖνος, προσέτι δὲ καὶ ὁ ποιητὴς Ὀβίδιος εἰς τὰς περὶ Γετῶν καὶ Δακῶν πληροφορίας του, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο τότε (κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα) ἐξόριστος εἰς τοὺς Τόμους τῆς Μοισίας, (σημερινὴν Κωνστάντζαν).

Ἡμεῖς ὅμως ἐδῶ περιγράφοντες τὰ Θρακικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἰδίαν σειρὰν μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς τὰ διηγεῖται ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας, καὶ πολλάκις μάλιστα αὐτολεξεί, καὶ τοῦτο τὸ πράττομεν διότι κανεὶς ἄλλος δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ τόπους καὶ νὰ ἀφηγηθῇ καταστάσεις καὶ γεγονότα καλύτερον ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον. Ὅπως ὅμως μᾶς τὰ περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος, φαίνεται ὅτι τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Θρακῶν κατὰ πολὺ διέφερον ἀπὸ τὰ τοιαῦτα τῶν Ἑλλήνων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα μάλιστα οὗτοι ἐθεώρουν ὡς βάρβαρα.

Εἰς τὸ Ε΄. βιβλίον του (κεφ. 3) μᾶς λέγει ὅτι «πολλοὶ λαοὶ κατώκουν εἰς τὴν Θράκην, καὶ πολλὰ ὀνόματα εἶχον μεταξύ των χωριστὰ ὁ κάθε Θρακικὸς λαός, εἰς ὅλα ὅμως τὰ πράγματα μετεχειρίζοντο τοὺς ἰδίους νόμους, (= συνηθείας, ἔθιμα) ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Γέτας καὶ τοὺς Τραυσούς». (Οὐνόματα δ' ἔχουσι πολλὰ κατὰ χώρας ἕκαστοι, νόμοισι δὲ οὗτοι παραπλησίοισι πάντες χρέονται κατὰ πάντα, πλὴν Γετέων καὶ Τραυσῶν καὶ τῶν κατύπερθε Κρηστωναίων οἰκεόντων). Ἀλλὰ ποῖοι ἦσαν καὶ ποῖα εἶχον ἔθιμα οἱ Γέται οὗτοι ποὺ δὲν ὡμοίαζον μὲ τὰ ἔθιμα τῶν ἄλλων Θρακῶν;

Οἱ Γέται ἦσαν λαὸς Θρακικὸς καὶ κατ' ἀρχὰς κατώκουν μεταξὺ τοῦ Αἵμου καὶ τοῦ Δουνάβεως, βραδύτερον ὅμως (340 π.Χ.) ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τριβαλλῶν Θρακῶν, ἐπέρασαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ. Τοὺς Γέτας ὁ Ἡρόδοτος τοὺς χαρακτηρίζει ὡς ἀνδρειοτάτους καὶ δικαιοτάτους ἐκ τῶν Θρακῶν, (Δ΄. 93), τὰ ἔθιμά των ὅμως ἦσαν πολὺ παράδοξα, μάλιστα ἓν ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὑπερβολικὰ ἀπάνθρωπον.

«Αὐτοὶ πιστεύουν — λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Δ΄ 94) — εἰς τὸν τοπικὸν θεόν των Ζάμολξιν ἢ Ζάλμοξιν (Βλέπε ἀνωτ.) ἢ καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Γετῶν Γεβελέϊζιν, νομίζουν δὲ τοὺς ἑαυτούς των ἀθανάτους, καὶ μάλιστα ὁ ἀποθνήσκων μεταβαίνει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Ζάμολξιν κάθε δὲ πέντε ἔτη, στέλλουν εἰς αὐτὸν ἕνα ἀγγελιαφόρον ζῶντα, ἐκλεγόμενον διὰ κλήρου κατὰ τὸν ἑξῆς ἀπάνθρωπον τρόπον: Ἄλλοι μὲν ἐκράτουν τρία ἀκόντια ὄρθια, ἄλλοι δὲ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ ἐκλεγέντος, τὸν ἐκίνουν καὶ κατόπιν τὸν ἔρριπτον ἐπὶ τῶν ἀκοντίων. Καὶ ἐὰν διεπερᾶτο ὑπὸ τῶν ἀκοντίων, ἐφρόνουν ὅτι ἦτο εὐάρεστος εἰς τὸν θεόν, εἰ δὲ μή, ἠτιῶντο αὐτὸν ὅτι εἶναι κακὸς ἄνθρωπος καὶ δι' αὐτὸ δὲν τὸν δέχεται ὁ θεός. Ἔπειτα ἐκλέγουν ἄλλον. Καὶ ἐν ὅσῳ ἀκόμη ζῇ ὁ δεύτερος ἐκλεγείς, τοῦ δίδουν τὰς πρὸς τὸν θεὸν παραγγελίας των. Ἐπίσης καὶ δι' ἕνα ἄλλο ἔθιμον τῶν Γετῶν μᾶς ὁμιλεῖ ὁ Ἡρόδοτος: Ὁσάκις ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα, οἱ Γέται ἐτόξευον πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπειλοῦντες τὸν θεόν των, διότι ἐπίστευον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος

θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἰδικόν των. (Δ΄ 94). Κατωτέρω δέ, (Δ΄ 95 καὶ 96) μᾶς δίδει ὁ Ἡρόδοτος πολλὰς πληροφορίας περὶ τοῦ θεοῦ τούτου τῶν Γετῶν, καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ του βίου.

Κατὰ τὴν γέννησιν ἑνὸς παιδίου ἢ κατὰ τὸν θάνατόν τινος, μᾶς λέγει ὁ ἴδιος ἱστορικός, ὅτι οἱ Θρᾷκες ἔπραττον ὡς ἑξῆς: «Οἱ δὲ Τραυσοί, (λαὸς τῆς Ν.Δ. Θράκης κατοικῶν εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ροδόπης καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Τραύου ποταμοῦ νῦν Ἄκ - σοῦ) κατὰ μὲν πάντα τὰ ἄλλα (τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των δηλαδὴ) τὰ ἴδια μὲ ὅλους τοὺς Θρᾷκας πράττουσι. Ὅταν ὅμως γεννᾶται ἢ ἀποθνήσκει τις κάμνουν ὡς ἑξῆς: Ὅταν μὲν γεννᾶται, καθήμενοι πέριξ τοῦ παιδίου οἱ συγγενεῖς, μοιρολογοῦν δι' ὅσα κακὰ ἔχει νὰ ὑποστῇ ἀπὸ τὴν γέννησίν του καὶ ἔπειτα, καὶ νὰ ἀπαριθμοῦν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ὅταν δὲ ἀποθνήσκει τις, παίζοντες καὶ χαίροντες τὸν θάπτουν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀπαριθμοῦν πάλιν τὰ κακὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαλλαγεὶς εὑρίσκεται εἰς πλήρη εὐδαιμονίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἀνθρωποθυσίας ἔκαμνον οἱ Θρᾷκες, καὶ περὶ αὐτῶν ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος ἐθνολόγος μᾶς πληροφορεῖ κατὰ ποῖον τρόπον ἐγένοντο αἱ θυσίαι αὗται καὶ ποῖοι καὶ χάριν ποίων ἐθυσιάζοντο. Πρόκειται περὶ τῆς σφαγῆς γυναικῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ θανόντος συζύγου των. Μᾶς λέγει λοιπόν: «Ἕκαστος ἔχει γυναῖκας πολλάς, ὅταν δὲ ἀποθάνῃ τις, μεγάλη ἔρις ἀναφύεται μεταξὺ τῶν γυναικῶν, καὶ μεγάλως φροντίζουν οἱ φίλοι του διὰ νὰ γίνῃ γνωστὸν ποίαν ἐξ ὅλων τῶν γυναικῶν ἠγάπα περισσότερον. Ἐκείνῃ δὲ ὑπὲρ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ ἡ κρίσις, καὶ τῆς ἀποδοθῇ τοιαύτη τιμή, ἐπαινεῖται μεγάλως ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἔπειτα δὲ ὁ πλησιέστερος συγγενής της τὴν σφάζει καὶ τὴν ἐνταφιάζει μὲ τὸν ἄνδρα της. Αἱ δὲ ἄλλαι γυναῖκες νομίζουν τὸν ἑαυτόν των δυστυχέστατον, διότι δι' αὐτὰς τοῦτο εἶναι ὀνειδιστικόν». (Ε΄ 5).

Τοιαῦται ὅμως ἀνθρωποθυσίαι δὲν ἐγίνοντο μόνον εἰς τὴν Θράκην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν προϊστορικῶν χρόνων, καὶ ὡς παράδειγμα φέρομεν τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας εἰς τὴν Αὐλίδα, καθὼς καὶ τὴν σφαγὴν νέων Τρώων πολεμιστῶν ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ φίλου του Πατρόκλου ἐπάνω εἰς τὴν πυράν του. «Γειὰ χαρά, Πατροκλέ μου, καὶ στοῦ Ἄδη τὰ παλάτια... δώδεκα σοῦ ἔσφαξα νέους πολεμιστὰς υἱοὺς Τρώων, ποὺ ὅλους μαζὶ τοὺς τρώγει ἡ φωτιά». (Ἰλ. Ψ΄. καὶ ἑφ.).

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν πολυγαμίαν τῶν Θρᾳκῶν τὴν ὁποίαν μᾶς τὴν βεβαιώνει ὁ Ἡρόδοτος, ἀνωτέρω ὁμιλῶν περὶ τῶν Τραυσῶν ὅτι ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἔχει γυναῖκας πολλάς, ἔχομεν ἐκτὸς τοῦ Ἡροδότου καὶ ἄλλας μαρτυρίας καὶ δὴ τοῦ Ἀρριανοῦ (FR. 37) λέγοντος ὅτι συνήθεια ἦτο εἰς τοὺς Θρᾷκας νὰ ἔχουν γυναῖκας πολλὰς μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἠμποροῦν νὰ ἀποκτήσουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα παιδιά. «Ἔθος ἦν Θρᾳξὶ πολλὰς ἔχειν γυναῖκας, ὡς ἂν ἐκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας, καὶ τὸ ἔθος αὐτοῖς γενέσθαι ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δολόγκου, ᾧ παῖδες πολλοὶ ἐκ πολλῶν γυναι-

κῶν ἐγένοντο». Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι μόνον οἱ ἐπίσημοι καὶ οἱ πλούσιοι Θρᾷκες ἠδύναντο νὰ πράττουν τοῦτο, διότι οἱ πτωχότεροι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ διαθρέψουν πολλὰς γυναῖκας. Τὴν πολυγαμίαν τῶν Θρᾳκῶν τὴν βεβαιώνει καὶ ὁ κωμικὸς Μένανδρος (παρὰ Στράβωνι Ζ΄ 297 ἔκδ. Κοραῆ).

«Πάντες οἱ Θρᾷκες, μάλιστα δ' οἱ Γέται
.... οὐ σφόδρα ἐγκρατεῖς ἐσμέν.
Γαμεῖ γὰρ ἡμῶν οὐδὲ εἷς, εἰ μὴ δέκ' ἢ
ἕνδεκα γυναῖκας, δώδεκά τε ἢ πλείους τινές.
Ἂν δὲ τέτταρας ἢ πέντε γεγαμηκὼς τύχῃ
καταστρέφῃ τις, ἀνυμέναιος, ἄθλιος,
ἄνυμφος οὗτος ἐπικαλεῖτ' ἐν τοῖς ἐκεῖ».

Δηλαδὴ ὁ Θρᾷξ ὁ ὁποῖος ἐνυμφεύετο ὀλιγωτέρας τῶν πέντε γυναικῶν, ἐθεωρεῖτο ἀνάξιος, ἄθλιος, ἀνυμέναιος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης ὁμιλεῖ περὶ τῆς πολυγαμίας τῶν Θρᾳκῶν, εἰσάγων τὴν Ἀνδρομάχην λέγουσαν εἰς τὴν θυγατέρα της Ἑρμιόνην ὅτι εἰς τὴν Θράκην «τὸ λέχος δίδωσι πολλαῖς, εἷς ἀνὴρ κινούμενος». Ὁ δὲ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν γυναικῶν εἰς τριάκοντα! «γαμεῖ ἕκαστος τρεῖς καὶ τέσσαρας, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τριάκοντα κλπ.».

Ὁ λόγος δὲ διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Θρᾷκες ἐλάμβανον πολλὰς γυναῖκας εἶναι διότι ἐξ αὐτῶν ἤθελον νὰ ἀποκτήσουν πολλὰ τέκνα. Ἀλλὰ διὰ ποῖον σκοπὸν ἐπεθύμουν τὴν ἀπόκτησιν πολλῶν τέκνων; Διότι ἐπώλουν τὰ ἐκ τῆς πολυγαμίας ἀποκτώμενα τέκνα, οἱ δὲ ἀγορασταὶ μετέφερον αὐτὰ εἰς ἄλλους τόπους. «Πωλέουσι τὰ τέκνα — λέγει ὁ Ἡρόδοτος — ἐπ' ἐξαγωγῇ». Δὲν ἐπώλουν ὅμως οἱ Θρᾷκες τὰ ἄρρενα, ἀλλὰ καὶ τὰ θήλεα, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχε πλῆθος τοιούτων Θρᾳσσῶν δούλων, τὰς ὁποίας μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο καὶ ὡς παλλακίδας, διότι τοῦτο ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν ἀθηναϊκῶν νόμων. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς τοιαύτας δούλας - παλλακίδας, ἐγεννήθησαν ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, ὡς λ.χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ἦτο Θρᾷσσα ὀνομαζομένη Ἀβρότονον. Ἐκαυχᾶτο μάλιστα ὅτι ἐγέννησε τὸν μέγαν Θεμιστοκλέα. Ἕνα ἐπίγραμμα σωζόμενον παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ (βίος Θεμιστ. Ι) λέγει:

«Ἀβρότονον, Θρῄσσα γυνὴ γένος, ἀλλὰ τεκέσθαι
τὸν μέγαν Ἕλλησι, φημί, Θεμιστοκλέα».

Ὁ διάσημος ὡσαύτως στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Τιμόθεος, ἦτο υἱὸς τοῦ Κόνωνος καὶ μιᾶς Θράσσης ἑταίρας, ἡ ὁποία ὅμως κατόπιν ἐγένετο σεμνὴ καθ' ὅλα. Διότι πολλαὶ τοιαῦται μετέβαλλον τοὺς τρόπους, καὶ ἐγίνοντο σώφρωνες καὶ πολὺ καλύτεραι ἀπὸ τὰς σεμνυνομένας διὰ τὴν διαγωγήν των. Σκωπτόμενος ὁ Τιμόθεος ὅτι τοιαύτην εἶχε μητέρα, ἔλεγεν: «Ἀπ' ἐναντίας, ἐγὼ τὴν εὐγνωμονῶ, διότι ἐξ αἰτίας της εἶμαι υἱὸς τοῦ Κόνωνος». (Ἀθήναιος, 13, 38). Καὶ ὁ κυνικὸς Ἀντισθένης ἐπίσης κατήγετο ἀπὸ μητέρα Θρᾷσσαν, (Σουΐδ. Τόμ. Α΄, μέρ. Α΄. σελ. 487) καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοί.

Καὶ προχωρῶν ὁ Ἡρόδοτος μᾶς λέγει περὶ τῶν θυγατέρων τῶν Θρᾳ-

κῶν τὰ ἀκόλουθα: «Τὰς δὲ θυγατέρας των δὲν τὰς φυλάσσουν, ἀλλὰ τὰς ἀφήνουν νὰ ἔχουν σχέσεις μὲ ὅσους ἄνδρας αὐταὶ θέλουν, τὰς γυναῖκας των ὅμως τὰς φυλάσσουν προσεκτικῶς, καὶ τὰς ἀγοράζουν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἀπὸ τοὺς γονεῖς των. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀρχαῖοι Θρᾷκες νυμφευόμενοι δὲν ἐλάμβανον προῖκα, ἀλλ' ἔδιδον, τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου λεγόμενα «ἕδνα». Ἀργότερον ὅμως, (Ε'. αἰὼν) ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ καὶ παρ' αὐτοῖς τὸ ἀντίθετον σύστημα, νὰ λαμβάνῃ δηλαδὴ προῖκα ὁ ἀνὴρ καὶ ὄχι νὰ δίδῃ, σύστημα διατηρούμενον μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς τοὺς ἀρχαίους Θρᾷκας ἐθεωρεῖτο εὐγενὲς νὰ στίζωσι τὸ σῶμα, νὰ χαράττωσι δηλαδὴ μὲ αἰχμηρὰ ἐργαλεῖα ἐπὶ τοῦ σώματος διάφορα ποικίλματα, τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο ἀνεξίτηλα, διότι συγχρόνως μετεχειρίζοντο καὶ ὕλην τινὰ καθιστῶσαν τὰ στίγματα ταῦτα διὰ βίου ἀνεξίτηλα. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι δέρμα κατεστιγμένον μαρτυρεῖ εὐγενῆ καταγωγήν, ἄστικτον δὲ ἀγένειαν.. «Τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενὲς κέκριται, τὸ δ' ἄστικτον ἀγενές». (Ε'. 6). Ὁ Στράβων ἀποκαλεῖ τοὺς Θρᾷκας καταστίκτους ὅπως οἱ Ἰάποδες καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ (VII, 315 ἔκδ. Κοραῆ), ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι αἱ ἐλεύθεραι Θρᾷσσαι εἶχον τὸ σῶμα γεμᾶτον ἀπὸ στίγματα, καὶ ὅσον ποικιλώτερα ἦσαν αὐτά, τόσον εὐγενέστεραι ἐθεωροῦντο, καὶ ἐνομίζοντο ὅτι κατήγοντο ἀπὸ εὐγενεστέραν καταγωγήν. (ΙΙ, σελ. 231). Κατὰ τὸν ἐλεγειακὸν Φανοκλῆν αἱ Βιστωνίδες γυναῖκες αἱ φονεύσασαι τὸν Ὀρφέα (αἱ μαινάδες), ἐτιμωρήθησαν παρὰ τῶν ἀνδρῶν των μὲ στίξιν τοῦ σώματός των, διὰ νὰ μὴ λησμονῶσι τὸ στυγερὸν ἔγκλημά των, τοῦ φόνου τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ.

«οἱ ἀλόχους ἔστιζον, ἵν' ἐν χροϊ σήματ' ἔχουσαι
κυάνεα, στυγεροῦ μὴ λελάθοιντο φόνου».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος βεβαιοῖ τὴν στίξιν τοῦ σώματος τῶν Θρᾳσσῶν. «Οὐδὲ Θρᾷκας ἐπαινοῦμεν ὅτι στίζουσιν ἄχρι τοῦ νῦν, τιμωροῦντες τῷ Ὀρφεῖ τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας». (Ἠθικά, περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων XII).

Καὶ τὸ ἑξῆς ἄξιον πολλῆς παρατηρήσεως προσθέτει ὁ Ἡρόδοτος εἰς τὸ ἴδιον κεφάλαιον, (Ε'. 6) λέγει δηλαδὴ ὅτι τὸ νὰ κάθηταί τις ἀργὸς εἶναι ἐντιμότατον, τὸ νὰ καλλιεργῇ δὲ τὴν γῆν ἀτιμότατον, «ἀργὸν εἶναι κάλλιστον, γῆς δὲ ἐργάτην ἀτιμότατον». Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰς πληροφορίας αὐτὰς τοῦ Ἡροδότου βλέπομεν ὅτι οἱ Θρᾷκες ἀπέφευγον τὴν γεωργίαν καὶ τὸν ἥσυχον βίον. Ἀλλὰ διατί; Τὸ εἴπομεν καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ Θρᾷκες ἦσαν λαὸς πολεμικός, καὶ οἱ πολεμισταὶ δὲ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ μὲ τὰ ἥσυχα ἐπαγγέλματα. Ἐπάγγελμά των ἦτο ὁ πόλεμος, καὶ ὁσάκις δὲν ὑπῆρχεν ἐξωτερικὸς ἐχθρὸς νὰ τοὺς ἀπειλῇ, ἐπολέμουν συνεχῶς καὶ διηνεκῶς μεταξύ των, ἢ ἐπήγαινον ὡς μισθοφόροι εἰς διαφόρους ἄλλους στρατούς, καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ πολέμου, καὶ ἡ λῃστεία ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς Θρᾷκας ὡς ἔντιμον ἐπάγγελμα, καὶ μεγάλη ἦτο ἡ πρὸς τὴν λῃστείαν ροπὴ παρ' αὐ-

τοῖς. Χάριν τῆς λῃστείας, κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἐκστρατείας ἠκολούθουν τὸν στρατὸν καὶ ὡς ἄμισθοι ἐθελονταί, μὲ μοναδικὸν σκοπὸν τὴν λῃστείαν καὶ τὴν διαρπαγήν, μᾶς τὸ βεβαιώνουν δὲ αὐτὸ οἱ δύο μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικοὶ ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Θρᾳκὸς βασιλέως Σιτάλκου ἐναντίον τῆς Μακεδονίας (II, 96, 2) καὶ ὁ Ξενοφῶν ὁ ὁποῖος βεβαιοῖ ὅτι πολλάκις οἱ Θρᾷκες ἐπετίθεντο καὶ ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν ἐν Θράκῃ ἀποικιῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἄποικοι τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου διὰ νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὰς λῃστρικὰς τῶν Θρᾳκῶν ἐπιδρομάς, ἠναγκάσθησαν νὰ κτίσουν τεῖχος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς Χερσονήσου. (Ἑλλ. 3, 2. 8 καὶ Ἀν. I. 9).

Ὁ πόλεμος καὶ ἡ λῃστεία ἦσαν τὰ μόνα ἀξιοπρεπῆ διὰ τοὺς Θρᾷκας ἐπαγγέλματα (Ἡρόδ. V, 3) καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ ἱδρύσουν μονίμους πόλεις. Μόνιμοι πόλεις παρ' αὐτοῖς ἦσαν μόνον αἱ ἕδραι τῶν βασιλέων, ὡς ἡ Οὐσκουδάμα (Ἀδριανούπολις), ἡ Βιζύη καὶ τὰ Κύψελα (Ὕψαλα) οἱ δὲ περισσότεροι ἐπροτίμων τὸν νομαδικὸν βίον. Οἱ δὲ Θρᾷκες οἱ ὁποῖοι κατώκουν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἔζων μόνον ἀπὸ τὴν πειρατείαν καὶ τὴν λῃστείαν, λῃστεύοντες ὅσα πλοῖα ἤθελον ἐξωκείλει εἰς τὰς βραχώδεις αὐτῶν ἀκτάς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ναυαγίων ἐπέπιπτον καὶ ἐναντίον ἀλλήλων καὶ ἐφονεύοντο μεταξύ των, διὰ τοῦτο διένειμαν τὴν παραλίαν καὶ τὴν ἐχώρισαν μὲ στήλας, ὥστε νὰ φαίνεται ποῖον τμῆμα ἀνήκει εἰς ἕκαστον. Ἡ λεία φαίνεται ὅτι ἦτο ἄφθονος, καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ξενοφῶν, ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν εὗρον ἐκεῖ πολλὰς κλίνας, πολλὰ κιβώτια, βιβλία γραμμένα καὶ πολλὰ ἄλλα, «ὅσα ἐν ξυλίνοις τείχεσιν ναύκληροι ἄγουσιν». (Ἀν. VII, 5, 13 καὶ ἐφ.).

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμφύλιοι λῃστρικοὶ πόλεμοι ἦσαν συνεχεῖς παρὰ τοῖς Θρᾳξί, καὶ εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ὅτι δὲν εἶχον μεγάλας πόλεις καὶ ὅτι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ ἀποτελέσουν ἓν ἰσχυρὸν κράτος. Πολλαὶ φυλαὶ τῶν Θρακῶν ἀναφέρονται ὡς λῃστρικώταται, ἀλλ' ὑπερέβαινον πάντας ἕνας ἄλλος Θρακικὸς ἐπίσης λαός, οἱ Βέσσοι ἢ Βεσσοί, κατοικοῦντες περὶ τὸν Αἷμον. Οὗτοι, καθὼς μᾶς λέγει ὁ Στράβων (VII, 318), καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν λῃστῶν λῃσταὶ ἀπεκαλοῦντο.

Ἀλλ' ὄχι μόνον ὁ Ἡρόδοτος ἀλλὰ καὶ ὁ Ξενοφῶν περιγράφει ἔθιμά τινα τῶν Θρακῶν εἰς τὸ Στ'. καὶ ἰδίως εἰς τὸ Ζ'. βιβλίον τῆς «Κύρου Ἀναβάσεώς» του. Περιγράφει κατ' ἀρχάς, ἐξ ἰδίας μάλιστα ἀντιλήψεως, ἕνα χορὸν τῶν Θρακῶν, καὶ ἔπειτα ἓν δεῖπνον παρατεθὲν πρὸς τιμήν του ὑπὸ τοῦ Θρακὸς βασιλέως Σεύθου. Παραθέτομεν τὴν περιγραφὴν τοῦ χοροῦ κατὰ πρῶτον, καὶ ἔπειτα τοῦ δείπνου. Περὶ τοῦ χοροῦ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι οἱ Θρᾷκες ἐχόρευον συνήθως μαζὶ μὲ τὰ ὅπλα των, οἱ δὲ χοροί των ὡμοίαζον μὲ μονομαχίαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Λέγει λοιπὸν ὁ Ξενοφῶν:

«Ἐσηκώθησαν πρῶτον μὲν οἱ Θρᾷκες καὶ ἐχόρευσαν ὡπλισμένοι, ἐν ᾧ ἔπαιζε αὐλός, καὶ ἐπήδων ἐλαφρὰ καὶ ὑψηλὰ καὶ μετεχειρίζοντο καὶ τὰ ξί-

φη των. Εἰς τὸ τέλος δὲ ὁ εἷς ἐκτύπησε τὸν ἄλλον, καὶ ὅλοι ἐνόμισαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπληγώθη, ὁ δὲ κτυπηθεὶς ἔπεσε μὲ κάποιαν τέχνην, ἐνῷ οἱ Παφλαγόνες (οἱ ὁποῖοι ἔτυχε νὰ εὑρίσκωνται ἐκεῖ) ἐξεφώνησαν ἀπὸ τὸν τρόμον των. Καὶ ὁ μὲν νικητής, ἀφ' οὗ ἐσκύλευσε τὰ ὅπλα τοῦ ἄλλου, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ χοροῦ τραγουδῶν τὸν σιτάλκαν (ἆσμα τὸ ὁποῖον ἐξύμνει τὸν βασιλέα τῶν Θρᾳκῶν Σιτάλκαν). Οἱ δὲ ἄλλοι Θρᾷκες ἐξήγαγον τὸν νικηθέντα ὡς νεκρόν. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶχε πάθει τίποτε». (Ξεν. Ἀν. Στ'. 1, 5, 6).

Ὁ χορὸς αὐτός, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸς χορὸς τῶν Θρακῶν, ἐκαλεῖτο «κ ο λ α β ρ ι σ μ ὸ ς» «Κολαβρισμός, Θράκιον ὄρχημα, ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἐνόπλιον». (Πολυδεύκ. Ὀνομ. Δ'. 100).

Καὶ ἀφ' οὗ ἔγινε λόγος περὶ ἐνόπλου χοροῦ τῶν Θρακῶν, καλὸν θεωροῦμεν νὰ κάμωμεν μίαν μικρὰν — σχετικὴν ὅμως μὲ τὸ θέμα μας παρέκβασιν περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν Θρακῶν καὶ περὶ τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν δυνάμεων — καὶ κατόπιν ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ξενοφῶντος διὰ τὰ Θρακικὰ συμπόσια.

Ὁ ὁπλισμὸς τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν δὲν διέφερεν ἀπὸ τὸν ὁπλισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ὅμηρος ἐπαινεῖ τὰ ξίφη των ἀλλὰ καὶ τὰ φάσγανά των (πλατείας μαχαίρας) λέγων διὰ τὰ φάσγανα: «φάσγανον ἀργηρόηλον καλὸν θρηΐκιον» (βλέπε καὶ σελ.) (Ἰλ. Ψ'. 707 - 708 καὶ Ν'. 58). Τὰ ἀκόντιά των ἦσαν μακρὰ «Θρήϊκες ἀκρόκομοι δόλιχ' ἔγχεα ἔχοντες». (Ἰλ. Δ'. 533). Μία Θρακικὴ φυλή, οἱ Δῖοι, ὠνομάσθησαν «μαχαιροφόροι» διότι ἔφερον μακρὰς μαχαίρας καὶ μεγάλας. (Θουκ. 11, 96). Ἡ μάχαιρα δὲ παρὰ τοῖς Θρᾳξί, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φώτιος, ἐκαλεῖτο καὶ «σκάλμη». Οἱ Θρᾷκες ἐπίσης ὡς ἐπιθετικὸν ὅπλον εἶχον ἐν χρήσει καὶ τὰς «ρομφαίας» μεγάλα ξίφη. Σπουδαῖον ἀμυντικὸν ὅπλον ἦτο ἡ «πέλτη» μικρὰ καὶ ἐλαφρὰ ἀσπίς, ἡ ὁποία μάλιστα εἰσήχθη καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἰφικράτους εἰς τοὺς ἐλαφρῶς ὡπλισμένους στρατιώτας. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ Θρᾷκες ἔφερον καὶ ἐγχειρίδια μικρά, (VII, 75) εἶχον δὲ ἐν χρήσει καὶ τὸ τόξον, ἐφημίζοντο μάλιστα ὡς δεινοὶ τοξόται.

Περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος (57 π.Χ. - 19 μ.Χ.), ἔχομεν παρὰ τοῦ ἰδίου (βιβλ. Ζ'.) τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁλόκληρος ἡ Θράκη ἀπετελεῖτο ἐξ 22 ἐθνῶν, καὶ ἂν καὶ καταπεπονημένη ἠδύνατο νὰ στείλῃ 15 χιλιάδας ἱππεῖς καὶ 200 χιλιάδας πεζούς. «Ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκ δυοῖν καὶ εἴκοσιν ἐθνῶν συνεστῶσα, δύναται δὲ στέλλειν, καίπερ οὖσα περισσῶς ἐκπεπονημένη μυρίους καὶ πεντακισχιλίους ἱππέας, πεζῶν δ' εἴκοσι μυριάδας». Σκεπτόμεθα λοιπὸν ὅτι, ἂν καὶ καταπονημένη ἡ Θράκη ἠδύνατο νὰ στείλῃ τόσον πολὺν στρατὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πόσον ἆρά γε θὰ ἠμποροῦσε νὰ στείλῃ ὅταν ἤκμαζεν; Καὶ τώρα ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ δείπνου.

Τὸ δεῖπνον τὸ ὁποῖον παρεθεσεν ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Σεύθης ὅταν ἐδεξιώθη τὸν Ξενοφῶντα, διεξήχθη ὡς ἑξῆς:

«Ἀφ' οὗ δὲ εἰσῆλθον ἐκ τῶν Θρᾳκῶν οἱ πλέον ἐπίσημοι ἐκ τῶν παρόντων, καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ πρέσβεις ὅσοι ἦσαν παρόντες ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐκάθησαν κυκλοτερῶς εἰς τὸ δεῖπνον, ἔπειτα δὲ τρίποδες (σκαμνάκια) ἐφέρθησαν εἰς ὅλους, αὐτοὶ δὲ (οἱ τρίποδες) ἦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ κρέατα τεμαχισμένα, ἐπίσης ὑπῆρχον καὶ ἄρτοι ἔνζυμοι μεγάλοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν περασμένοι μαζὶ μὲ τὰ κρέατα εἰς ὀβελούς. Οἱ δὲ τρίποδες ἐτοποθετοῦντο πάντοτε πρὸ τῶν ξένων, διότι τοιαύτη ἦτο ἡ συνήθεια. Καὶ πρῶτος τὸ ἔξῆς ἔκαμεν ὁ Σεύθης: Λαμβάνων τοὺς ἄρτους οἱ ὁποῖοι ἦσαν κοντά του, τοὺς ἔσπαζεν εἰς μικρὰ τεμάχια, καὶ ἔρριπτεν εἰς ὅποιον ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν καλόν, καὶ τὰ κρέατα ὡσαύτως, ἀφ' οὗ ἄφησε διὰ τὸν ἑαυτόν του μόνον ὅσα ἐχρειάζοντο. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔπραττον πρὸς ἐκείνους, μπροστὰ εἰς τοὺς ὁποίους ἔκειντο οἱ τρίποδες, (Ξεν. Κύρ. Ἀν. VII, 3, 21 καὶ ἑξ.).

Ὁ Ξενοφῶν ἐκάθητο κοντὰ εἰς τὸν Σεύθην ὡς τιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ, εἶχε δηλαδὴ τὴν πλέον τιμητικὴν θέσιν. Μάλιστα δὲ ὁ Ξενοφῶν διηγεῖται καὶ κάποιο χαριτωμένον ἐπεισόδιον τὸ ὁποῖον συνέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δείπνου, σχετικὸν μὲ ἕνα μεγάλον φαγᾶν, τὸν Ἀρύσταν. Τὸ παραθέτομεν, ἂν καὶ δὲν εἶναι πολὺ σχετικὸν μὲ τὸ θέμα μας.

«Κάποιος δὲ Ἀρκάς, Ἀρύστας κατὰ τὸ ὄνομα, τρομερὸς φαγᾶς, τὸ μὲν νὰ τοῦ ρίπτουν τεμάχια τὸ ἄφησε νὰ πάῃ στὸ καλό, αὐτὸς δὲ ἀφ' οὗ ἔλαβεν εἰς τὰ χέρια του ἕνα ἄρτον «ὅσον τριχοίνικον» (δηλαδὴ 945 δραμίων σημερινῶν!!) καὶ πολλὰ κρέατα, καὶ ἀφ' οὗ ἔθεσεν αὐτὰ ἐπάνω εἰς τὰ γόνατά του, ἐδείπνει. Κέρατα δὲ (= ποτήρια ἐκ κέρατος) γεμᾶτα μὲ οἶνον περιέφερον, καὶ ὅλοι τὰ ἐδέχοντο. Ὁ δὲ Ἀρύστας, ὅταν ἦλθεν εἰς αὐτὸν ὁ οἰνοχόος ὁ φέρων τὸ κέρας, ἰδὼν τὸν Ξενοφῶντα ὅτι δὲν ἐδείπνει πλέον, «εἰς ἐκεῖνον, εἶπε, δῶσε, διότι κάθεται ἀργός, ἐγὼ δὲ δὲν εὐκαιρῶ ἀκόμη». Ἀκούσας δὲ ὁ Σεύθης τὴν φωνήν, ἠρώτησε τὸν οἰνοχόον τί λέγει. Ὁ δὲ οἰνοχόος εἶπε (τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρύστα) διότι ἐγνώριζε τὰ ἑλληνικά, καὶ τότε μὲν λοιπὸν μεγάλος γέλως ἐγένετο». (Ξεν. Κύρ. Ἀν. VII, 3, 23 - 25).

Ὅταν δὲ ἤρχισεν ἡ οἰνοποσία, — εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ Θρᾷκες ἔπινον πολὺν οἶνον — (ἀλλὰ καὶ ὁ Θρακικὸς οἶνος ἦτο ἐξαίρετος), ἤρχισεν ἡ προσφορὰ τῶν δώρων πρὸς τὸν Σεύθην. Καὶ ἕνας Θρᾷξ προσέφερεν ὁλόλευκον ἵππον, ἄλλος ἱμάτια διὰ τὴν γυναῖκα τοῦ Σεύθου. Ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν, ὡς καθήμενος εἰς τὸν πλησιέστατον πρὸς τὸν Σεύθην δίφρον καὶ μὴ ἔχων τί νὰ προσφέρῃ, λαβὼν τὸ κέρας, προσέφερε τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς ἑταίρους του, ἵνα μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἀνακτήσῃ ὁ Σεύθης τὴν πατρώαν χώραν. Ἐγερθεὶς δὲ τότε ὁ Σεύθης «συνεξέπιε τῷ Ξενοφῶντι». Καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν διήγησίν του ὁ Ξενοφῶν:

«Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθον μὲ κέρατα μὲ τὰ ὁποῖα δίδονται εἰς τὸ στρατόπεδον τὰ σημεῖα, καὶ μὲ σάλπιγγας καμωμένας μὲ βόρειον δέρμα (ἴσως αἱ σημεριναὶ «γκάϊδαι») σαλπίζοντες ὡσὰν μὲ μάγαδιν (= μουσικὸν ὄργανον).

Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σεύθης ἀφ' οὗ ἐσηκώθη, ἐξέβαλλε πολεμικὰς κραυγάς, καὶ ἐπηδοῦσεν ὡσὰν βέλος, προφυλαττόμενος, μὲ μεγάλην εὐκινησίαν». (Ξενοφ. Κύρ. Ἀν. VII, 3, 32 - 33).

Ἐκλείετο δὲ τὸ συμπόσιον ὑπὸ τῶν γελοτοποιῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς παιδιάς των διεσκέδαζον τοὺς συνδαιτημόνας, «εἰσῆσαν δὲ καὶ γελωτοποιοί». (Αὐτόθι, 32 - 33). Ἡ δὲ οἰνοποσία ἂν καὶ ἦτο συνεχής, οὐδεὶς ἐφαίνετο μεθύων, διότι ἀντεῖχον ἐκ συνηθείας εἰς τὸν οἶνον. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ Θρακικὰ συμπόσια. Ἀπὸ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην μανθάνωμεν (XXI, 12, 3) διὰ τὰ βασιλικὰ δεῖπνα τῶν Γετῶν, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν θὰ διαπραγματευθῶμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Ἡ ἐ ν δ υ μ α σ ί α τῶν Θρακῶν: Εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἡ ἐνδυμασία εἶναι ἀνάλογος μὲ τὸ κλῖμα τοῦ τόπου. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ κλῖμα εἶναι ψυχρόν, ἡ ἐνδυμασία εἶναι χονδρὴ καὶ βαρεῖα, τοὐναντίον δὲ συμβαίνει ὅταν τὸ κλῖμα εἶναι θερμόν. Οἱ Θρᾷκες ὅθεν, ἐφ' ὅσον κατώκουν εἰς μέρη ὀρεινὰ καὶ ψυχρά, κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε καὶ ἡ ἐνδυμασία των νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἠμποροῦν νὰ ἀμύνωνται κατὰ τοῦ ψυχροῦ χειμῶνος τοῦ τόπου των. Ὅταν ὁ Στράβων ὁμιλεῖ διὰ τοὺς Θεσσαλοὺς ὅτι ἦσαν «βαθυστολοῦντες» (= ἐνδεδυμένοι μὲ πολλὰ καὶ χονδρὰ φορέματα «διὰ τὸ πάντων εἶναι Ἑλλήνων βορειοτάτους, καὶ ψυχροτάτους νέμεσθαι τόπους», (ΙΑ', 530) τότε τί ἐνδυμασίαν ἔπρεπε νὰ φοροῦν οἱ Θρᾷκες, οἱ ὁποῖοι κατώκουν εἰς πολὺ βορειοτέρους καὶ συνεπῶς εἰς πολὺ ψυχροτέρους τόπους;

Εἰς ἕνα ἀγγεῖον τὸ ὁποῖον εὑρέθη εἰς τὴν Γέλαν τῆς Σικελίας, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι γνήσιον ἀττικὸν ἔργον κατασκευασθὲν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 450 π.Χ. εὑρίσκεται δὲ σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, παριστάνεται ὁ Θρᾷξ Ὀρφεὺς ἐπάνω εἰς ὑψηλὸν βράχον, πιθανῶς τὸ Παγγαῖον ὄρος ἢ κάποιο ἄλλο, ψάλλει μὲ τὴν λύραν του καὶ περιστοιχίζεται ἀπὸ τέσσαρας Θρᾷκας. Οἱ τέσσαρες Θρᾷκες μὲ ἔκστασιν ἀκούουν τὸ ᾆσμα τοῦ θείου ἀοιδοῦ, ἀλλ' ἡμᾶς ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐνδυμασία ποὺ φοροῦν ὁ Ὀρφεὺς καὶ οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Θρᾷκες. Καὶ ὁ μὲν Ὀρφεὺς φορεῖ τὸ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ὅμως καλύπτει μόνον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματός του καὶ ἀφήνει γυμνὸν τὸν κορμόν, σημειωτέον δὲ ὅτι μὲ αὐτὴν τὴν περιβολὴν ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀπεικόνιζε ὄχι μόνον τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ θνητοὺς ἀκόμη. Οἱ ἀκροαταί του ὅμως δὲν φοροῦν τὸ ἴδιον φόρεμα. Αὐτοὶ φοροῦν μακρὸν περίβλημα (= ἐπανωφόριον) μὲ διάφορα ποικίλματα ὑφαντὰ ἢ κεντητά, εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν φέρουν ἕνα περίεργον κάλυμμα, τὰ δὲ περιβλήματα καθὼς καὶ τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἱστορικῶν Θρᾳκῶν.

Τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς ἦσαν αἱ «ἀλωπεκαῖ» δηλαδὴ δέρματα ἀλωπέκων ὄχι ὅμως χωρὶς καμμίαν τέχνην καμωμένα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κάπως τεχνικῶς κατεσκευασμένα. Τὰ ἐφοροῦσαν δὲ οἱ Θρᾷκες κατὰ ἕνα τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ κεφαλὴ τοῦ ζώου νὰ κεῖται ἐπάνω εἰς τὸ μέτω-

πον, ἡ δὲ οὐρὰ νὰ πίπτῃ ἐπάνω εἰς τὸν τράχηλον. Εἶχον ὅμως καὶ δύο περισσευμένα τεμάχια «παρωτίδας» τὰ ὁποῖα ἐσκέπαζον τὰ ὦτα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου ψύχους, καὶ ἐπροστάτευον αὐτὰ ἀπὸ τὸν βαρύτατον χειμῶνα τῆς πατρίδος των. Τὸ κάλυμμα αὐτό, ἡ ἀλωπεκῆ, εἰς τὸ ἐπάνω μέρος της, ἔφερε καὶ μίαν ἀπόφυσιν (= θηλειὰν) μὲ ἀνάλογον ἄνοιγμα, ὥστε νὰ ἠμποροῦν νὰ τὴν κρεμοῦν. Τὸ μακρὸν φόρεμα, τὸ ἐπανωφόριον, τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, τὸ γνωρίζομεν καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς Ἱστορίας καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα.

Ἀμφότεροι οἱ ἱστορικοὶ ὀνομάζουν τὸ ἐπανοφώριον αὐτὸ μὲ τὸ ξενικὸν ὄνομα ζειρά, καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν (Ἀνάβ. Ζ΄. δ, 3) δίδων μίαν εἰκόνα τῆς δριμύτητος τοῦ ψύχους, μᾶς ὁμιλεῖ συγχρόνως καὶ περὶ τῆς ζειρᾶς. «Ἦν δὲ χιὼν πολλὴ καὶ ψῦχος, οὕτως ὥστε τὸ ὕδωρ ὃ ἐφέροντο ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐπήγνυτο, καὶ ὁ οἶνος ὁ ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν αἱ ῥῖνες ἀπεκαίοντο καὶ τὰ ὦτα, καὶ τότε δῆλον ἐγένετο, οὗ ἕνεκα οἱ Θρᾷκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὠσί, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς, καὶ ζειρὰς μέχρι ποδῶν... ἀλλ' οὐ χλαμύδας». Τὰ ἴδια περίπου σημειώνει περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν Θρᾳκῶν καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ΄. 75). «Οἱ δὲ Θρᾷκες ἐξεστράτευον ἔχοντες εἰς μὲν τὰς κεφαλάς των ἀλωπεκᾶς, περὶ δὲ τὸ σῶμα χιτῶνας, καὶ ἄνωθεν αὐτῶν ἐπανοφώρια ποικιλόστικτα, περὶ δὲ τοὺς πόδας καὶ τὰς κνήμας εἶχον πέδιλα ἀπὸ δέρμα ἐλάφου, καὶ πρὸς τούτοις ἀκόντια, μικρὰς ἀσπίδας καὶ ἐγχειρίδια μικρά». Καθὼς βλέπομεν λοιπόν, καὶ οἱ δύο ἱστορικοὶ βεβαιοῦν ὅτι κάτωθεν τοῦ μακροῦ καὶ χονδροῦ ἐπανοφωρίου, τῆς ζειρᾶς, οἱ Θρᾷκες ἐφοροῦσαν καὶ χιτῶνας κοντοὺς μέχρι τῶν μηρῶν, εἰς δὲ τοὺς πόδας ἔφερον ὑποδήματα καμωμένα ἀπὸ δέρμα νεβρῶν τῆς ἐλάφου. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀμφίεσις τῶν ἱστορικῶν Θρᾳκῶν, ἐν ᾧ εἰς τὸ ὑπὸ περιγραφὴν ἀγγεῖον ὁ μυθικὸς Ὀρφεὺς παριστάνεται — ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη — φέρων μόνον τὸ ἱμάτιον, καλύπτον δὲ μόνον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος.[1]

Εἴπομεν ἀνωτέρω λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν Θράκην ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τῆς πολυγαμίας, οἱ δὲ Θρᾷκες, ἐλάμβανον πολλὰς γυναῖκας, συνεπῶς ἀπέκτων καὶ πολλὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐπώλουν, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγάλως ἠσκεῖτο ἐν Θράκῃ ἡ δουλεμπορία, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ Θράκη κατέστη μία ἀνεξάντλητος πηγὴ δούλων, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν ἠσκεῖτο ἐν Θράκῃ ἡ δουλεμπορία, ὥστε τὸ ὄνομα Θρᾷξ καὶ Θρᾷσσα νὰ σημαίνῃ «δοῦλος».

Ἐκτὸς τοῦ Ἡροδότου (V, 6) καὶ ὁ Ξενοφῶν βεβαιώνει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του συνήθης ἦτο ἡ ἐξαγωγὴ ἀνδραπόδων ἀπὸ τὴν Θράκην. (Κύρ. Ἀν. VII, 7, 53) καθὼς δὲ βεβαιώνουν ἄλλοι συγγραφεῖς, πολλὰς φορὰς οἱ

---

1) Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ἐνδυμασίας τῶν Θρακῶν τῶν εἰκονιζομένων ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀττικοῦ ἀγγείου, δύναται νὰ εὕρῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν Α΄ τόμον τεῦχος Α΄ καὶ Β΄ τῶν «Θρακικῶν» (1928) εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Χρ. Τσούντα «ἀπεικόνισις Θρακῶν εἰς ἓν ἀγγεῖον» ὅπου εὑρίσκεται καὶ ἡ σχετικὴ εἰκών.

Θρᾷκες ἀντὶ χρημάτων ἀντήλασσον τὰ ἀνδράποδα μὲ ἅλας, καὶ σχετικῶς ὁ Πολυδεύκης λέγει: «τῶν Θρᾳκῶν οἱ μεσόγειοι ἁλῶν ἀντικατηλλάσσοντο τοὺς οἰκέτας» (VII, 14), ὁ Σουΐδας λέγει ὅτι ἡ λέξις ἀ λ ώ ν η τ ο ς ἐσήμαινε δοῦλος, ἀνδράποδον, καὶ προσθέτει «οἱ Θρᾷκες ἀνδράποδα ἁλῶν ἀπεδίδοντο» καὶ ὁ Ἡσύχιος (ἐν λ.) λέγει ἁλώνητοι ἐκαλοῦντο οἱ οἰκέται τοὺς ὁποίους «ἅλας λαμβάνοντες οἱ Θρᾷκες ἀνδράποδα ἐδίδοσαν» καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ κωμικὸς Μένανδρος εἰς ἓν ἀπόσπασμά του λέγει ὅτι «Θρᾷξ εὐγενὴς εἶ, πρὸς ἅλας ἠγορασμένος». (Μενανδρ. 4, 208). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ τοιαύτη ἀνταλλαγὴ ἀνδραπόδων μὲ ἅλας ἐγίνετο κυρίως εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἰδίως μεταξὺ Ἀγχιάλου καὶ Μεσημβρίας, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον καὶ ἁλυκαί.

Ἀλλ' ἡ συνήθεια τῆς πωλήσεως τῶν τέκνων ὡς δούλων δὲν ἀνῆκε, μόνον εἰς τοὺς Θρᾷκας. Καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀκόμη, πρὸ τοῦ Σόλωνος, ἐπέτρεπον νὰ πωλοῦν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των, ἐὰν δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐξοφλήσουν τὰ χρέη των πρὸς τοὺς δανειστάς των. Ἀκόμη καὶ τὰς θυγατέρας των ἔδιδον, ἐὰν αὗται πρὶν ἔλθουν εἰς γάμον ἀφήνοντο νὰ διαφθαροῦν. «Πολλοὶ δὲ καὶ παῖδας ἰδίους ἠναγκάζοντο πωλεῖν, οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐκώλυεν... ἔτι δὲ οὔτε θυγατέρα πωλεῖν οὔτ' ἀδελφάς, πλὴν ἂν μὴ λάβῃ παρθένον ἀνδρὶ συγγεγενημένην». (Πλουτάρχ. Σόλων, 44).

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁμιλοῦν περὶ τῆς ὠ μ ό τ η τ ο ς τὴν ὁποίαν ἐδείκνυον οἱ Θρᾷκες. Ὁ Θουκυδίδης εἰς τὸ Ζ'. βιβλίον του (παρ. 29) λέγει ὅτι οἱ Θρᾷκες ἦσαν πολὺ αἱμοχαρεῖς, δὲν ἔκαμνον διάκρισιν οὔτε ἡλικίας οὔτε γένους, ἐφόνευον τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκες αἰχμαλώτους, καὶ τὰ ὑποζύγια ἀκόμη τὰ ἐφόνευον, τὰς δὲ οἰκίας καὶ τοὺς ναοὺς κατέστρεφον. Εἰς τὴν Μυκαλησσὸν τῆς Βοιωτίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπετέθησαν ἐναντίον ἑνὸς διδασκαλείου, καὶ κατέσφαξαν ὅλα τὰ παιδιά. (Αὐτόθι, παρ. 29). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ξενοφῶν μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὠμότητός των. Ὁ βασιλεὺς Σεύθης μόνος του ἠκόντιζε τοὺς συλλαμβανομένους αἰχμαλώτους ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του Θρᾷκας. (Κύρ. Ἀνάβ. VII, 4, 6). Οἱ Λατῖνοι Λίβιος καὶ Σέξτος Ροῦφος ὁμιλοῦν ἐπίσης περὶ τῆς ὠμότητος τῶν Θρᾳκῶν, καὶ μάλιστα ὁ δεύτερος ἐξ αὐτῶν λέγει ὅτι αἱμοχαρέστατοι ἐξ ὅλων τῶν Θρᾳκῶν ἦσαν οἱ Σκορδίσκοι, οἱ ὁποῖοι ἔπινον τὸ αἷμα τῶν αἰχμαλώτων των ἐντὸς τῶν κρανίων των (!!!) (SEXTI RUFI, IX). Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ὡμιλεῖ περὶ τῆς ὠμότητος τοῦ βασιλέως τῶν Θρᾳκῶν Διηγύλιος, λέγων τὰ ἑξῆς: «Ὁ Διήγυλις δέ, ὁ βασιλεὺς τῶν Θρᾳκῶν ἦρχεν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς αὐτόν, θεωρῶν αὐτοὺς ὄχι φίλους καὶ συμμάχους, ἀλλ' ὡς ἀργυρώνητα ἀνδράποδα καὶ ἐχθροὺς αἰχμαλώτους, καὶ ὠμῶς ἐδέσποζεν ἐπ' αὐτῶν. Διότι πολλοὺς μὲν καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐκ τῶν Θρᾳκῶν ἐφόνευε κατόπιν κακώσεων, εἰς πολλοὺς δὲ ἐφέρετο ὑβριστικῶς, καὶ ἐν μέθῃ διατελῶν ἐπίσης ὑβριστικῶς προσέβαλλε. Λὲν ὑπῆρχεν οὔτε ὡραιότης οὔτε γυναικὸς οὔτε παιδὸς ἄθικτος ὑπ' αὐτοῦ, οὔτε κτήματα χωρὶς νὰ

ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ὅλην τὴν δυναστείαν του τὴν ἐγέμιζε μὲ παρανομίας. Ἐκυρίευσε δὲ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τὰς πλησιοχώρους καὶ ἐκ τῶν συλλαμβανομένων ἄλλους μὲν μὲ σωματικὰς κακώσεις, ἄλλους δὲ μὲ φοβερὰς καὶ παρηλλαγμένας κακοποιήσεις ἐτιμώρει. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκυρίευσε τὴν Λυσιμάχειαν ἡ ὁποία ἦτο ὑπὸ τὸν Ἄτταλον (τὸν Β΄. 159 π.Χ.) τὴν μὲν πόλιν ἔκαυσεν, ἀπὸ δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀφ' οὗ ἐδιάλεξε τοὺς ἀξιολογωτάτους, ἔκαμε χρῆσιν τῶν ἰδίων ἢ καὶ παρηλλαγμένων τιμωριῶν. Διότι ἀποκόπτων ἀπὸ τοὺς παῖδας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς κεφαλὰς ἐκρέμαζεν αὐτὰς εἰς τοὺς τραχήλους τῶν γονέων των (!) Ἀπὸ δὲ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀπὸ ἄλλους δὲ ἀφ' οὗ ἔκοπτε τὰ χέρια, διεμέλιζε τὰ σώματα ἀπὸ τὴν ράχιν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ πέρα - πέρα διαχωριζόμενα μέλη εἰς τὰς ἄκρας τῶν λογχῶν ἔφερεν. Ἀπὸ ἓν μόνον πρᾶγμα δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὠμότητος. Ἐν ᾧ ἐλάμβανε γυναῖκα διὰ τὸν ἑαυτόν του εἰς γάμον, σύμφωνα μὲ ἕνα παλαιὸν Θρᾳκικὸν ἔθιμον, κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν συνέλαβον οἱ Θρᾷκες δύο νεανίσκους Ἕλληνας. Τούτους ἀμφοτέρους ἀφ' οὗ ἐστεφάνωσε ὅπως στεφανώνουν τὰ πρὸς θυσίαν ἀγόμενα ζῷα, τὸν μὲν νεώτερον ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀφ' οὗ ἐτέντωνε διὰ τῶν ὑπηρετῶν του μὲ σκοπὸν νὰ τὸν κόψῃ εἰς τὸ μέσον, ἀνεφώνησεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται ὅμοια ἱερὰ διὰ τοὺς ἰδιώτας καὶ διὰ τοὺς βασιλεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἔκλαιεν ὁ μεγαλύτερος καὶ ἐδείκνυεν ὅτι ἠγάπα τὸν ἀδελφόν του καὶ ἔθεσε τὸν ἑαυτόν του κάτω ἀπὸ τὸν σίδηρον, διέταξε τοὺς ὑπηρέτας του νὰ τὸν τεντώσουν καὶ αὐτὸν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Διπλασιάζων δὲ τὴν ὠμότητά του καὶ μὲ ἕνα κτύπημα εἰς κάθε ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο, ἐπέτυχε νὰ τοὺς κόψῃ. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὁποῖοι τὸν ἔβλεπον, ἔψαλλον διὰ τὸ κατόρθωμά του πολεμικὸν ἐμβατήριον. (!) Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα παράνομα ἔπραξε». (Διόδ. Σικ. 33, 37).

Ἐπίσης ὁ Διόδωρος προσθέτει καὶ τὰς ἑξῆς: «Τοὺς δὲ Θρᾷκας αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ὁμήρους τοὺς ὁποίους ὁ Ἄτταλος ἀπὸ φιλανθρωπίαν ἀπέλυσε, ὅλους τοὺς ἐφόνευσεν ἀπανθρωπότατα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν εἶχον τὰ σώματα διαμελισμένα κατὰ πολλοὺς τρόπους, ἄλλων δὲ εἶχον ἀφαιρεθῇ αἱ κεφαλαὶ καὶ αἱ χεῖρες. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἐπάνω εἰς σκόλοπας (= παλούκια) ἄλλοι δὲ ἐπάνω εἰς δένδρα εἶχον ἀναρτηθῇ». Εἰς δὲ τὰς γυναῖκας — ἐξακολουθεῖ ὁ Διόδωρος — πολὺ περισσότερον αἰσχρῶς καὶ ὑβριστικῶς συμπεριεφέρθη ὁ ὠμὸς βασιλεύς. (Αὐτόθι, 33, 18).

Οἱ Θρᾷκες ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀναξιόπιστοι καὶ ἐπίορκοι. Ὁ ἱστορικὸς Ἔφορος (FRAGM. HIST. GRAEC. τόμ. 1, σελ. 241, FR. 30) μνημονεύει τὸ ἑξῆς περιστατικόν: Μίαν φορὰν οἱ Θρᾷκες ἔκαμαν μὲ τοὺς Βοιωτοὺς ἐπίσημον ἀνακωχὴν μὲ σπονδάς. Κατόπιν τούτου οἱ Βοιωτοὶ ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὴν νύκτα χωρὶς νὰ λάβουν προφυλακτικὰ μέτρα, διότι ἐγνώριζον ὅτι εἶχε συναφθῇ ἀνακωχὴ καὶ ἐπίστευον ὅτι δὲν θὰ τοὺς βλάψουν οἱ Θρᾷκες. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῆς νυκτός, οἱ

Θρᾷκες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἕνεκα τούτου οἱ Βοιωτοὶ ἐκάκιζον αὐτοὺς ὅτι παρέβησαν τὰς σπονδάς. Οἱ Θρᾷκες ὅμως ἔλεγον ὅτι καθόλου δὲν παρέβησαν τὰ συμπεφωνημένα, διότι — ἔλεγον — αὐτοὶ ἔκαμαν σπονδὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, καὶ συνεπῶς αἱ σπονδαὶ ἴσχυον μόνον διὰ τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ ἐπετέθησαν κατὰ τὴν νύκτα καὶ ὄχι κατὰ τὴν ἡμέραν ἦσαν ἐν πλήρει τάξει μὲ τοὺς δοθέντας ὅρκους, διότι δὲν συνεφωνήθη ἡ ἀνακωχὴ νὰ περιλαμβάνῃ καὶ τὰς νύκτας. (!) Ἕνεκα τοῦ συμβάντος τούτου ἔμεινεν ἡ παροιμία «Θρᾳκία παρεύρεσις» δηλαδὴ Θρᾳκικὸ κόλπο.

Ὡσαύτως σύμφωνα μὲ ἓν ἀπόσπασμα τοῦ Μενάνδρου (FRAG. HIST. GRAEC. τόμ. Δ΄. Μενάνδρ. Ἐφεσ. 8) ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ μία ἄλλη παροιμία «Θρᾷκες ὅρκια οὐκ ἐπίστανται» δηλαδὴ οἱ Θρᾷκες δὲν τηροῦν τοὺς ὅρκους των, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγίστην δυσπιστίαν ἐδείκνυον πάντοτε οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς Θρᾷκας. Παράδειγμα δὲ τῆς δυσπιστίας τῶν Ἑλλήνων παραθέτομεν τὸ ἑξῆς: Ὅταν οἱ μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὸ Βυζάντιον, παρουσιάσθη ὁ βασιλεὺς τῶν Θρᾳκῶν Σεύθης, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι τοὺς ἤθελεν ἐπὶ μισθῷ διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀνακτήσῃ τὸ πατρικόν του βασίλειον τὸ ὁποῖον εἶχε στερηθῆ, καὶ ὑπέσχετο μάλιστα ὅτι δὲν θὰ ἀπιστήσῃ, προσέθετε δὲ ὅτι τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ἐθεώρει συγγενεῖς καὶ φίλους του. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὰ προτεινόμενα, καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σεύθου, δυσπιστοῦντες ὅμως τὸν παρεκάλεσαν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς κανένα ἐκ τῶν Θρᾳκῶν νὰ εἰσέρχεται ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Μάλιστα οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν ἐντὸς τῆς χώρας τῶν Θυνῶν Θρᾳκῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Σεύθου, καὶ οἱ ὁποῖοι καὶ πολεμικώτατοι ἦσαν καὶ τὰς ἐπιθέσεις των τὰς ἔκαμνον τὴν νύκτα, ὅπερ καὶ ἔπραξαν, ἐκινδύνευσε μάλιστα σοβαρῶς καὶ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν. (Κύρ. Ἀνάβ. VII, 3, 1).

Ἐν τέλει πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι οἱ Θρᾷκες συνήθιζον καὶ τὴν χειραψίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλως τε συνήθιζον καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς ὅρκον πίστεως. «Καὶ δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες — λέγει ὁ Ξενοφῶν — ἀπήλαυνον» (αὐτόθι, VII, 3, 1).

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ Θρακικὰ ἔθιμα ὅπως ἀνωτέρω τὰ περιεγράψαμεν. Τὰ παράδοξα ὅμως αὐτὰ ἔθιμα τῶν Θρᾳκῶν καὶ ἰδίως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω εἴδομεν περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἱστορούμενα καὶ τὰ πλέον βάρβαρα ἀκόμη, ἀφοροῦν ὅλους γενικῶς τοὺς Θρᾷκας; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὰ πλέον βάρβαρα ἔθιμα ἀφοροῦν μόνον ἐκείνους τοὺς Θρᾷκας οἱ ὁποῖοι κατώκουν πέραν τοῦ Αἵμου μέχρι τοῦ Ἴστρου εἰς τὴν σημερινὴν δηλαδὴ παλαιὰν Βουλγαρίαν, καὶ ὄχι τοὺς νοτίους Θρᾷκας, οἱ ὁποῖοι πολὺ ἐνωρὶς ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Πιερία ἀπὸ τῶν παναρχαίων ἀκόμη χρόνων χώρα Θρακικὴ (μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄.

ὁπότε ὑπήχθη εἰς τὴν Μακεδονίαν) ἡ πατρὶς τοῦ Ὀρφέως καὶ τῶν Μουσῶν, ἢ ἀκόμη περισσότερον πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ Θρᾷκες τῶν παραλίων μερῶν τοῦ Αἰγαίου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου, τελείως ἐξελληνισθέντες καὶ δεχθέντες τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἶχον τοιαῦτα βάρβαρα ἔθιμα οἷα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορούμενα, ὡς ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ληστείαν, τὸ μῖσος πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα, ἡ ταφὴ τῆς γυναικὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου, ἀφ' οὗ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Θρᾷκες ὑπῆρξαν προηγουμένως οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ φορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ των; Τοῦτο βεβαίως ἀποκλείεται ὅτι συνέβαινεν εἰς τοὺς νοτίους Θρᾷκας κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς τοὐλάχιστον χρόνους.

Ἀλλὰ μόνον οἱ Θρᾷκες εἶχον τὰ ἔθιμα ταῦτα; Ὁ ἴδιος ὁ Θουκυδίδης μαρτυρεῖ (Α'. 5 καὶ 6) ὅτι ἡ λῃστεία καὶ ἡ πειρατεία ἐξησκοῦντο καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὄχι μόνον κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἀκόμη, ὡς λ.χ. ὑπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἀκαρνάνων Ὁ ἴδιος ἐπίσης ὁ Θουκυδίδης προσθέτει ὅτι «καθὼς καὶ οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ τὸ ἀναφέρουν, παντοῦ οἱ Ἕλληνες ἐρωτοῦσαν τοὺς νεωστὶ ἀποβιβαζομένους ξένους ἐὰν ἦσαν λῃσταὶ ἢ ὄχι, διότι οὔτε ὑπὸ τῶν διενεργούντων τὴν λῃστοπειρατείαν ἐκρύπτετο τοῦτο, οὔτε ὑπὸ τῶν ἐρωτώντων ἐθεωρεῖτο ἐπονείδιστον».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. ΤΥΜΒΟΙ (TUMULI)

Παναρχαία συνήθεια ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Θρᾷκας νὰ θάπτωσι τοὺς βασιλεῖς των καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισήμους νεκρούς των, εἴτε θάπτοντες τοὺς νεκρούς των, εἴτε καίοντες αὐτούς, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου των νὰ ἀνεγείρωσι λόφους τεχνητούς, τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον μὲ χῶμα ριπτόμενον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ νεκροῦ. Οἱ λόφοι οὗτοι ἢ μᾶλλον οἱ γήλοφοι οὗτοι εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τύμβοι (τοῦμπαι) ἢ ἄλλως χώματα, καὶ λατινιστὶ TUMULI. Τὴν διὰ συσσωρεύσεως χώματος κατασκευὴν τοιούτων γηλόφων μᾶς τὴν βεβαιώνει πλὴν ἄλλων καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγων τὰ ἑξῆς: «Ἡ ταφὴ τῶν πλουσίων γίνεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔχουσι τὸν νεκρὸν ἐκτεθειμένον. Σφάζουσι διάφορα ζῷα, καὶ ἀφ'οὗ πρῶτον κλαύσωσιν, εὐωχοῦνται. Ἔπειτα θάπτουν τὸν νεκρὸν εἴτε καύσαντες εἴτε ὄχι. Ἀφ' οὗ δὲ ῥίψαντες χῶμα σχηματίσωσι σωρόν, συγκροτοῦσι διαφόρους ἀγῶνας εἰς τοὺς ὁποίους τὰ μεγαλύτερα βραβεῖα τίθενται διὰ τοὺς νικῶντας εἰς μονομαχίαν. Οὕτω γίνονται αἱ ταφαὶ εἰς τοὺς Θρᾷκας». (Ε'. 8). Τοιοῦτοι τύμβοι πολλοὶ μὲν κεῖνται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας κατεχομένην Θράκην, ἡ ὁποία καὶ χώρα τῶν τύμβων δύναται νὰ ἐπικληθῇ, ἰδίως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ἀνῆκον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸ κράτος τῶν Ὀδρυσῶν.

Ἐκ τῶν νεωτέρων, ὁ ἡμέτερος Βλάσιος Σκορδέλης («Θρακικαὶ μελέται» Λειψία, 1877, σελ. 45), λέγει ὅτι πλεῖστα τοιαῦτα χώματα εἶναι διε-

σπαρμένα εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, καὶ μόνον περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀριθμοῦνται περὶ τὰ ἑκατόν[1]. Ὁ Ἡρακλῆς Βασιάδης («Λόγος Θρακικὸς» ἤτοι περὶ τῆς ἀρχαίας Θράκης, Κων)πολις 1872 σελ. 24) λέγει περὶ τῶν χωμάτων τούτων τὰ ἑξῆς: «Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἡρόδοτος (Ε'. 8) αἱ δ' ἀνασκαφαὶ τῶν χωμάτων, μυρίων ὅσων ἐν Θράκῃ ὄντων, πολλὰ διδάξουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἀρχαίας τῶν Θρακῶν ἱστορίας, μάλιστα δὲ ἡ αὐτοψία τῶν κρανίων, ἂν που εὑρεθῶσιν, καὶ ἡ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν πρὸς τὰ νῦν, δείξουσιν ὅτι οὐδ' οἱ Θρᾷκες οὗτοι τοῦ Γετοθρακικοῦ κλάδου κοινόν τι τοῖς τοῦ Βόλγα εἶχον, ὡς οὐδ' ἡ γλῶσσα αὐτῶν κλπ.». Ὁ Γεώργιος Λαμπουσιάδης εἰς τὰς «Θρακικὰς μελέτας» του (Ἀδριανούπολις, 1911, σελ. 90) ἐπισκεφθεὶς πεζοπορῶν ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην προσθέτει ὅτι «πλὴν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει καὶ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Σόφιας ἥτις κυριολεκτικῶς γέμει τοιούτων, ὑπάρχουσι καὶ περὶ τὴν Βιζύην, (ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρυσῶν) 32 γήλοφοι ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ὑψηλότερος Γκιὸζ - τεπὲς καλούμενος ἔχει ὁρίζοντα ἀπέραντον ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενος κατοπτεύει τόν τε Εὔξεινον Πόντον καὶ τὴν Προποντίδα. Ἕτεροι 4 ὑπάρχουσι παρὰ τὸ χωρίον Ἀχμὲτ - Βέη, ἄλλοι 4 Ν.Α. τοῦ χωρίου Τοπτσὲ - κιόϊ, 6 πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Σατῆ - κιόϊ, καὶ ἕτεροι 3 παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ Καραβιζύῃ»[2]. Ὡσαύτως προσθέτει ὁ Λαμπουσιάδης καὶ τὰ κατωτέρω: «Ἕτερον δὲ χῶμα παρὰ Σαράντα Ἐκκλησίας ἀνασκαφὲν πρό τινων ἐτῶν, ἐπεβεβαίωσε πληρέστερα τὴν γνώμην τοῦ Ἡροδότου, διότι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν τὰ ὀστᾶ ἀρχαίου πολεμιστοῦ, χρυσοῦν κράνος, θώραξ καὶ ἕτερα ὅπλα ἐπιμελῶς ἐξειργασμένα, πρὸς δὲ καὶ ὁ σκελετὸς τοῦ πελεμικοῦ αὐτοῦ ἵππου». (Αὐτόθι, σελ. 90).

Ὁ Βλάσιος Σκορδέλης πλὴν τῶν ἀνωτέρω παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερθέντων χωμάτων, προσθέτει καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἑνὸς τούτων, παρὰ τῇ πόλει Τατὰρ - Παζαρτζὶκ (ἀρχαίᾳ Βισσαπάρᾳ) ἔνθα νῦν ὁ τοῦ σιδηροδρόμου σταθμός, ἰσοπεδοθέντος τῷ 1872, εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ πλεῖστα ἀγγεῖα, ἔτι δὲ καὶ ἀγάλματα κακότεχνα, ἱστάμενά τε καὶ καθήμενα, ἐπίσης πήλινα, πρὸς τούτοις εἷς ἀετὸς ἐκ λίθου λευκοῦ (μαρμάρου). Ἐν τούτων (στάμνος) εἶχε σχῆμα γυναικός, ἧς αἱ χεῖρες κρατοῦσι τὴν ὀσφύν, ἀπετέλουν τὰς λαβὰς τοῦ ἀγγείου. Ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν προσέτι κέρατα ἔχοντα μῆκος μὲν 0,85 μ. περιφέρειαν δὲ 0,40, ἅπερ ἐνθυμίζουσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τούτων λεγόμενα». (Αὐτόθι, σελ. 45)[3].

Ἐκ τῶν ξένων ὁ ALBERT DUMONT, (RAPPORT SUR UN

1) Βλ. Μυρτίλου Ἀποστολίδη «περὶ Τύμβων καὶ χωμάτων», ὡραίαν μελέτην εἰς Ἐπιτύμβιον Χρήστου Τσούντα, παράρτημα ΣΤ' τ. Ἀρχ. Θράκης.

2) Εὑρίσκεται εἰς τὴν Θυνιάδα Ἄκραν (σημ. Νιάδα) εἰς τὰ Θρακικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

3) Καὶ πράγματι ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ἴσως ἔχων ὑπερβολικὰς πληροφορίας ὅτι «ὑπάρχουσι δὲ εἰς αὐτὰ τὰ μέρη (εἰς τὴν Θράκην) καὶ λέοντες (!) πολλοὶ καὶ βόες ἄγριοι, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα εἶναι ὑπερμεγέθη καὶ μεταφέρονται εἰς τὴν Ἑλλάδα» (Ζ' 126).

VOYAGE ARCHEOLOGIQUE EN THRACE σελ. 458 κ.ο.) γράφει ὅτι τὰ χώματα ταῦτα εἶναι πολυάριθμα καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν ἀνέρχεται ἀπὸ δέκα μέχρι τριάκοντα ποδῶν. Προσθέτει ὅτι τὸ σχῆμα τῶν χωμάτων τούτων εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ τοῦ Μαραθῶνος, ὅτι πολλὰ ἐβλάβησαν ὑπὸ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν διήνοιξεν ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις (τῷ 1871) προσθέτει δὲ ὅτι εὑρέθησαν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ὡραῖα ἑλληνικὰ λείψανα, ἀγγεῖα καὶ ἐνώτια ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι εἰς πολλὰ χωρία τῆς Θράκης τὰ χώματα ταῦτα εὑρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν σημερινῶν νεκροταφείων. Κατὰ τὴν γνώμην μιας ὅθεν μέγα δίκαιον εἶχεν ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος λέγων ὅτι οἱ τύμβοι οὗτοι περικλείουν «τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας».

Ὁ G. SEURE δίδει λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν τύμβων τῆς χώρας τῶν Βυσσῶν καὶ ἐν γένει τῶν ἀρχαίων Θρακικῶν εὑρημάτων τῶν περικλειομένων εἰς τοὺς τύμβους καὶ τάφους. (BCH, τόμ. 25, 30, 40).

Ὑπάρχει μία γνώμη ὅτι πολλοὶ τύμβοι δὲν ἐνέχουσι πάντοτε τάφους. Οἱ τοιοῦτοι εἶναι μεγάλοι καὶ πεπλατυσμένοι εὑρισκόμενοι εἰς τὴν Βοιωτίαν, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ πιθανὸν ἐν Θράκῃ ,οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐχρησίμευσαν ὡς πρόχειρα ὀχυρωματικὰ ἔργα, φρούρια, καὶ συνοικισμοὶ ἀκόμη καὶ καταυλισμοί, ἅπαντες προϊστορικοὶ τῆς νεολιθικῆς καὶ χαλκῆς ἐποχῆς.

Ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη γνώμη ὅτι οἱ τύμβοι οὗτοι εἴτε ἐν Θράκῃ εἴτε ἀλλαχοῦ, ἐχρησίμευσαν ὡς «φρυκτωρίαι» δηλαδὴ τρόπον τινὰ ὡς ὀπτικοὶ τηλέγραφοι, διὰ πυρῶν ἀναπτομένων ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν πρὸς μετάδοσιν εἰδήσεων. Ὡς φρυκτωρίαι ἐχρησιμοποιήθησαν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς πλὴν τῶν τύμβων καὶ κορυφαὶ τῶν ὀρέων καὶ ἄλλων μεγάλων ὑψωμάτων, ἐνδέχεται δὲ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους οἱ αὐτοκράτορες νὰ ἐλάμβανον γνῶσιν τῶν ἀπὸ βορρᾶ καὶ Μ. Ἀσίας εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων, μεταδιδομένων τῶν εἰδήσεων τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τῶν τοιούτων ἐπὶ τῶν τύμβων ἀναπτομένων πυρῶν. Εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι διαρκὴς μόνιμος φρουρὰ θὰ ἔμενεν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν, καθ'ὅσον ἔχουσα νὰ μεταδίδῃ τὴν εἴδησιν τῆς εἰσβολῆς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὑψώματος καθὼς καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς γηλόφου εἰς τὸν ἕτερον, μέχρι τῆς πρωτευούσης. Τοιουτοτρόπως παρεσκευάζοντο οἱ αὐτοκράτορες εἴτε πρὸς ἐπίθεσιν εἴτε πρὸς ἄμυναν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ εὑρισκόμενοι γεωργικοὶ πληθυσμοί, βλέποντες τὰς πυρὰς ταύτας ἀνημμένας, ἐγκαίρως κατέφευγον εἰς τὰς πλησιεστέρας ὀχυρὰς πόλεις. (Βλέπε καὶ Σαμοθρ. Ἱστορ. τῆς Θράκης σελ. 132).

ΚΕΦ. Η'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΕΝ ΘΡΑΚΗ

Εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν, τὴν Θράκην ἐκυβέρνων οἱ βασιλεῖς τῶν διαφόρων φύλων αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι ἤσκουν ἀπόλυτον δεσποτείαν ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν κυβερνωμένων λαῶν. Τὸ πολίτευμα ὅθεν τῆς Θράκης ἀπὸ τῶν μυθικῶν ἀκόμη χρόνων μέχρι τῆς πλήρους ὑποταγῆς τῆς Θράκης εἰς τοὺς Ρωμαίους (46 μ.Χ.) ἦτο ἡ βασιλεία καὶ μάλιστα ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Τοῦτο ὅμως

συνέβαινε μόνον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης, διότι εἰς τὰ παράλια μέρη αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Προποντίδος, τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὰ ὁποῖα πολὺ ἐνωρὶς εἶχον πλαισιωθῆ ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἡ πολιτειακὴ των μορφὴ ἦτο ὁμοία μὲ τὴν τῶν μητροπόλεών των, ἴσχυε δηλαδὴ ἐκεῖ ἡ δημοκρατικὴ μορφὴ καὶ δημοκρατικῶς (ἴσως καὶ μὲ ἐλαφράς τινας μεταβολὰς) ἐπολιτεύοντο αἱ ἀποικίαι αὗται.

Καὶ διὰ μὲν τοὺς βασιλεῖς τῆς Θράκης τοὺς μοναρχικῶς πολιτευομένους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαλάβωμεν ἐδῶ ποῖοι ἦσαν καὶ ποῦ ἐβασίλευον, διότι ἦσαν πολλοί, καὶ διότι ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις ἑνὸς ἑκάστου, καθὼς καὶ τὰ ὑφ' ἑνὸς ἑκάστου πραχθέντα ἐξ αὐτῶν, θὰ ὑπερέβαινε τὸν σκοπὸν τῆς παρούσης μελέτης ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀναγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης καὶ οὐχὶ ἡ ἀναγραφὴ τῆς σειρᾶς καὶ τῶν πράξεων ἑνὸς ἑκάστου τῶν βασιλέων αὐτῆς. Εἰς τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τὴν Θράκην ἐκυβέρνησαν πολλοὶ βασιλεῖς, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἱστορικήν, ἐπιφανέστατοι ὅμως ὅλων ἦσαν οἱ Ὀδρύσαι βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ λίαν ἐνωρὶς ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ τρόπος τῆς διακυβερνήσεως τῶν λαῶν των (ὅπως καὶ τῶν βασιλέων τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Θράκης) ἦτο ἀπολυταρχικός, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Εἰς τὰ προηγούμενα εἴδομεν ὅτι οἱ Θρᾷκες βασιλεῖς ὠρκίζοντο εἰς τὸν Ἑρμῆν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐτίμων, ἐκαυχῶντο μάλιστα ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτὸν κατήγοντο, καθὼς μᾶς τὸ βεβαιώνει ὁ Ἡρόδοτος (Ε'. 7, βλέπε καὶ σελ. τοῦ παρόντος...). Ἡ βασιλεία ἐν Θράκῃ ἀπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ἀκόμη χρόνων ἦτο διαδοχική, περιερχομένη πάντοτε εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ θανόντος βασιλέως, τὴν διαδοχὴν δὲ ταύτην τὴν βλέπομεν ἐφαρμοζομένην καὶ ἐν Ἑλλάδι. Παρ' Ὁμήρῳ φέρεται ὁ μνηστὴρ Ἀντίνοος ὅτι τὸ ὁμολογεῖ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ὀδυσσέως Τηλέμαχον, λέγων: «ἂν καὶ αὐτὸ βέβαια (δηλαδὴ ἡ βασιλεία) σοῦ ἀνήκει ἀπὸ τὴν πατρικήν γενεάν σου». (Ὀδύσ. Α'. 387).

Οἱ βασιλεῖς εἶχον εἰς χεῖρας των ὄχι μόνον τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ἠμποροῦσαν νὰ διαθέτουν σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν των θέλησιν ὄχι μόνον τὰς προσόδους τοῦ κράτους των, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὁλοκλήρους ἀκόμη. Παράδειγμα ἔχομεν τὸν Σεύθην τὸν Β'. ὁ ὁποῖος προσεφέρθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ξενοφῶντα τὴν πόλιν Βησσάνθην (Ραιδεστὸν) καθὼς καὶ ἄλλα μέρη τοῦ βασιλείου του. (Ἀνάβ. Ζ'. 6, 43). Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι ὁ βασιλεύς, ὄχι μόνον ἦρχε τῶν ὑπηκόων του, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἀπόλυτος ἰδιοκτήτης τοῦ τόπου τὸν ὁποῖον ἐξουσίαζεν.

Μετὰ τὴν ἔξοδον ὅμως τῶν Θρᾳκῶν ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιδράσεως ἀπὸ τὰς ἀποικίας, βλέπομεν τὴν ὀργάνωσιν τῶν Θρᾳκικῶν λαῶν εἰς κώμας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κωμάρχου, διατηρουμένου πάντοτε — ἐννοεῖται — τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας. Δύο δὲ ἐπιγραφαὶ τῆς Φιλιππουπόλεως εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται ἡ κωμαρχία τῆς Σαρδικῆς (Σόφιας) ἔ-

χουν ὡς ἑξῆς: «ΚΥΡΙΑ, ΗΡΑ, Η ΚΩΜΑΡΧΙΑ ΕΥΧΗΝ»
καὶ ἡ δευτέρα: «ΚΥΡΙΩ, ΔΙ·Ι· Η ΚΩΜΑΡΧΙΑ ΕΥΧΗΝ»
(DUMONT - HOMOLLE, MELANGES κλπ. σελὶς 316). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν κωμῶν εἰσέδυσεν ἐκ τῶν ἀποικιῶν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης.

Περισσότερον ὅμως καὶ καλύτερον ὠργανωμένον τὸ σύστημα τῶν κωμῶν καὶ κωμαρχιῶν ἦτο εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς Θράκης. Ἡ κώμη ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἕνα ἀνοργάνωτον καὶ ἀπομεμονωμένον μέρος (σημειωτέον ὅτι πολλὰ φῦλα τῆς βορειοτέρας, πέραν τοῦ Αἵμου Θράκης, ἐζοῦσαν καὶ ὡς νομάδες) ἀλλὰ ἤρχισαν σιγὰ - σιγὰ νὰ συνενώνωνται αἱ κῶμαι εἰς ὁμάδας, καὶ νὰ ἀποτελοῦν τοιουτοτρόπως ἕνα νέον εἶδος κωμαρχίας, ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς κυριωτέρας κώμης καὶ διοικεῖτο ἀπὸ τὸν κωμάρχην. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν περισσοτέρων γειτονικῶν κωμῶν καὶ κωμαρχιῶν αἱ ὁποῖαι εἶχον ἕνα κοινὸν γενάρχην ἢ εἶχον τὰς ἰδίας τοπογραφικὰς συνθήκας προῆλθε καὶ τὸ σύστημα τῆς κατὰ «φ υ λ ά ς» συνενώσεως, ἡ ὁποία ἀπετέλει μίαν πολιτικὴν ἑνότητα μὲ ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα ἀνώτερον λειτουργόν, τὸν «φ ύ λ α ρ χ ο ν» τοῦ ὁποίου τὸ λειτούργημα ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ κωμάρχου. Εἰς Θρᾳκικὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν τοὺς φυλάρχους, ὡς ἡ κάτωθι ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα εἰς Ὀρτάκιοϊ[1] τῆς Θράκης:

«ΑΓΑΘΗιΤΥΧΗι
ΑΙΛΙΟΣ ΦΙΡΜΕΝΟΣ ΦΥΛΑΡΧΗ-
ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΑΝΕ-
ΘΗΚΕΝ».

Ἐδῶ ἡ λέξις φυλαρχήσας εἶναι ταὐτόσημος μὲ τὸ φύλαρχος. (Βλέπε σχετικῶς «Θρᾳκικὴ ἐπετηρὶς» 1897, σελ. 299). Τὸ σύστημα τῶν φυλαρχιῶν τὸ συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Πέρινθον, ὅπου σημειοῦνται ἐννέα τοὐλάχιστον φυλαί, ἃς σημειώσωμεν προσέτι ὅτι εἰς τὴν Πέρινθον ἤκμαζεν ἀκραιφνὴς ἑλληνικὸς πολιτισμός. (G. SEURE, REVUE ARCH. 1912, σελ. 256).

Εἰς Θράκην, εἰς τὰς ἀποικίας δηλαδή, ἐμφανίζεται καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν σύστημα τῆς συνενώσεως διαφόρων κωμῶν καὶ πόλεων εἰς μίαν συνομοσπονδίαν καλουμένην «τ ὰ κ ο ι ν ὰ» ὁμοίαν μὲ τὰς ἐν Ἑλλάδι ἀμφικτυονίας ἢ συμπολιτείας, διὰ τῶν ὁποίων μετὰ τῶν θρησκευτικῶν σκοπῶν συνεσφίγγοντο καὶ αἱ πολιτικαὶ σχέσεις τῶν μετεχόντων εἰς αὐτὰ περιοίκων λαῶν. Εἰς νομίσματα τῆς Φιλιππουπόλεως συναντῶμεν τὰς λέξεις, «τ ὸ κ ο ι ν ὸ ν τ ῶ ν Θ ρ ᾳ κ ῶ ν» (HEAD - Συβορώνου Α'. σελ. 262) ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν πάλιν τῆς Φιλιππουπόλεως συναντῶμεν «τ ὸ κ ο ι ν ὸ ν τ ῶ ν ἐ π ὶ Θ ρ ᾴ κ η ς Ἑ λ λ ή ν ω ν». (DUMONT ἀρ. 37, HOMOLLE: Σελ. 334). Ἐπίσης εἰς ἕνα ψήφισμα εὑρισκόμενον παρὰ DITEMBERGER, STL-

1) Τὸ ἑλληνικώτατον Ὀρτάκιοϊ (Λιτίτσα) τὸ κατέχουν σήμερα οἱ Βούλγαροι χαρισθὲν εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν φιλοβουλγαρισμόν του ἀπὸ τὸν Γουΐλσον, πρόεδρον τῶν Ἡν. Πολιτειῶν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον.

LOGAE κλπ. βλέπομεν «τὸ κοινὸν τῶν Σηλυμβριανῶν» εἰς ἕνα ἄλλο δὲ ψήφισμα βλέπομεν ὡσαύτως «τὸ κοινὸν τῆς Πενταπόλεως» (C.I. G ἀριθ. 2055 β'.), καθὼς καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ «κοινά».

Πάντα τ' ἀνωτέρω ψηφίσματα καὶ ἐπιγραφαὶ περιτράνως ἀποδεικνύουσι πόσον ἡ χώρα αὕτη εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὸν Ἑλληνισμόν, ὡσαύτως δὲ ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ πολίτευμα τῶν ἀποικιῶν (ἐξαιρέσει τοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς ἀχανοῦς Θράκης θεσμοῦ τῆς βασιλείας) ἦτο καθαρῶς ἑλληνικόν, καθ' ὅτι πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν ἀρχῶν, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ ὡς ὁ δῆμος, ἡ βουλὴ ἢ ἡ γερουσία, οἱ νομοφύλακες, οἱ ἀγορονόμοι, οἱ ἱεροποιοί, οἱ πολιτάρχαι, οἱ ὀρφανισταί, οἱ ταμίαι, οἱ ἐπιμεληταί, οἱ στρατηγοὶ κλπ. ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο εἰς πᾶσαν δημοκρατικὴν πόλιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας.[1]

ΚΕΦ. Θ'. ΔΙΕΙΣΔΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΡΑΚΗΝ

Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διεισέδυσεν εἰς τὴν Θράκην κυρίως διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Διὰ τῶν ἀποικιῶν τούτων καὶ διὰ τῶν κληρουχιῶν, μετωχετεύθη εἰς τὴν Θράκην ἀγνὸν ἑλληνικὸν αἷμα καὶ γνησιώτατος ἑλληνικὸς πολιτισμός, κυρίως κατὰ τὸν Στ'. π.Χ. αἰῶνα. Διὰ τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἀποικιῶν αἱ ὁποῖαι ἐπλαισίωσαν τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ αἱ ὁποῖαι κατῳκήθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποίκων, ἐξεπολιτίσθη καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης καὶ ἐπετελέσθη τοιουτοτρόπως εἷς συνεχὴς καὶ λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καθ' ὅλην τὴν Θράκην.

Τὰ παράλια τῆς Θράκης, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἀπῴκησαν Ἕλληνες ἐξ ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἵδρυσαν σειρὰν πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτεραι ἦσαν ἡ Ἀμφίπολις μετὰ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Ἠιόνος κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς καὶ κατὰ σειρὰν τὰ Ἄβδηρα, ἡ Δίκαια, ἡ Μαρωνεία, ἡ Μεσημβρία, ἡ Αἶνος, καὶ ἄλλας μὲν ἐξ αὐτῶν ἔκτιζον οἱ ἄποικοι ὑπὸ μορφὴν νέων πόλεων, ἐνίοτε ὅμως ἔκαμνον τὰς ἀποικίας των καὶ ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων κειμένων παραλίων Θρακικῶν πόλεων. Ἐπὶ τῆς Προποντίδος ἱδρυσαν ὡσαύτως ἀποικίας τὴν Πέρινθον καὶ τὴν Σηλύμβριαν, ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἐκτίσθη ἡ ἀποικία τῶν Μεγάρων τὸ Βυζάντιον[2] καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἑτέρα Με-

1) Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τοῦ πολιτεύματος, τῶν θεσμίων, καὶ ἐν γένει περὶ πασῶν τῶν ἐν Θράκῃ ἀρχῶν, ἂς ἀνατρέξῃ εἰς τὸ ὅλως ἐξαιρετικὸν βιβλίον τοῦ Ἀρεοπαγίτου Σπήλιου Σακελλαριάδου, ἐπιγραφόμενον «Πόλεις καὶ θέσμια τῆς Θράκης καὶ Ἰωνίας». Τόμ. Α' 1929 Ἀθῆναι.

2) Κατὰ τὸν Σκύμνον τὸν Χῖον τὸ Βυζάντιον ἦτο ἀποικία τῶν Μεγαρέων ποὺ ἔπλευσαν ἐκεῖ ὑπὸ τὸν στρατηγόν των Βύζαντα, ἔκτισαν τὴν πόλιν καὶ ἐκ τοῦ Βύζαντος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ πόλις. Κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας ὅμως Καρολίδην, τὸ Βυ-

σαμβρία, Κάλλατις, Ἀπολλωνία, Ἀγχίαλος, ἐπὶ δὲ τοῦ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως αἱ πόλεις Ἴστρος καὶ Τύρας. Ἅπασαι αἱ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀπετέλεσαν πλαίσιον λαμπροῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ περὶ τὴν Θράκην, οὐσιώδης δὲ παράλειψις θὰ ἦτο ἐὰν δὲν ἀνεφέραμεν καὶ τὰς ἐπὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου λίαν σπουδαίας καὶ προηγμένας ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν Ἀγοράν, τὴν Καρδίαν, τὴν Ἐλαιοῦντα, τὴν Καλλίπολιν, τὴν Σηστὸν καὶ τὴν Μαδυτον. Ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ μάλιστα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ Λυσιμάχου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ βασιλεὺς τῆς Θράκης καὶ εἶχε τὴν ἕδραν του εἰς τὴν Λυσιμάχειαν παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Χερσονήσου, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ κράτος ἐξετείνετο ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ Ἴστρου, δὲν ἔμεινε μέρος τῆς Θράκης τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶχεν ἐξελληνισθῇ καὶ ἐκπολιτισθῇ, μόνον δὲ ἀπρόσιτα καὶ ὀρεινὰ μέρη αὐτῆς ἔμειναν στάσιμα. Ἀλλὰ ὁ ἐξ Ἑλλήνων ἀποικισμὸς εἰς τὴν Θράκην δὲν ἐσταμάτησεν οὐδὲ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχήν, καθὼς ἐπὶ Ἀντιπάτρου, ὁ ὁποῖος ἐνίσχυσε τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Θράκης μὲ 20.000 γνησίους Ἀθηναίους, (Πλούταρχ. Κίμων 28 καὶ Διόδ. Σικ. 18, 18, 4). Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅθεν δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ πλήρους καὶ τελείου ἐξελληνισμοῦ καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν ἀποικισμῶν τούτων.

Ἀλλ' ἂς ἐξετάσωμεν κάπως καλύτερον καὶ διεξοδικώτερον τὴν διείσδυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης[1].

Διὰ τῶν ἀποικιῶν, ὡς ἐλέχθη, αἱ ὁποῖαι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης δι' εὐνόητα πλεονεκτήματα, ἅπασα ἡ παραθαλάσσιος Θράκη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου εἶχεν ἐξελληνισθῇ καὶ συνάμα ἐκπολιτισθῇ, μεταδοθέντος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς τοὺς γηγενεῖς Θρᾷκας τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ παράλια αὐτά, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ἐνδότερα, συνεχῶς ὅμως καὶ ἀδιακόπως, ἀνεκόπτετο δὲ ἡ εἰσχώρησις λόγῳ ἀνυπερβλήτων ἐμποδίων, ὡς λ.χ. μεγάλων ὀροσειρῶν, αἱ ὁποῖαι φυσικῷ τῷ λόγῳ, παρεκώλυον τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ μεσογειότερα. Συγκεκριμένως δὲ ὄχι μόνον εἰς τὸν βορείως τοῦ Αἵμου Θρακικὸν χῶρον ἀλλὰ καὶ νοτίως αὐτοῦ ἠμποροῦσε νὰ δημιουργηθῇ κοινωνικός, οἰκονομικὸς καὶ πνευματικὸς βίος καὶ πολιτισμὸς εἰς τὰς κοιλάδας καὶ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, πολὺ δὲ δυσκολώτερον εἰς τοὺς ὀρεινοὺς ὄγκους, ὡς λ.χ. εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ροδόπης, εἰς τὸν Δούνακα, εἰς τὸν Αἷμον καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου τὰ ὑψόμετρα (εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς των) ἐγγίζουν ἐνίοτε καὶ τὰ 2500 μέτρα, θὰ ἐθεωρεῖτο ἴσως ὑπερβολικὸν ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι ἐκεῖ ἐπάνω ὄχι κοινωνικὴ ζωὴ καὶ πολιτισμός, ἀλλ' ἴσως καὶ ἀνθρωπίνη ὕπαρξις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ

ξάντιον ἦτο ἀρχαιότατον ἵδρυμα τῶν Θρακοπελασγῶν, τὸ ὁποῖον οἱ ἄποικοι τῶν Μεγάρων εὗρῆκαν μόνον καὶ ἐξελλήνισαν, τὸ δὲ ὄνομά του λέγει ὁ καθηγητής, εἶναι θρακικῆς καταγωγῆς καὶ δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὸν Βύζαντα, ὁ ὁποῖος εἶναι μυθολογικὸν πρόσωπον κλπ. (βλέπε: Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους Παπαρρηγοπούλου, Εἰσαγωγὴ Καρολίδου, σελ. μη', ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη, 1925).

1) Ὁ πλήρης ἐξελληνισμὸς καὶ ἐκχριστιανισμὸς συνετελέσθη τὸν 3ον αἰ. μ.Χ.

ὑπάρξῃ, ἰδίως κατὰ τοὺς φοβεροὺς χειμερινοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, γνωστοὶ δὲ εἶναι οἱ βαρεῖς καὶ δριμύτατοι χειμῶνες τῆς Θράκης, γνωστοί, λέγομεν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ποιητάς.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ ἐμπόδια ταῦτα, οἱ Ἕλληνες ἄποικοι εἴτε ὡς ἔμποροι εἴτε ὑπὸ ἄλλας ἰδιότητας (πρέσβεις κλπ.) ἤρχισαν νὰ εἰσχωροῦν καὶ εἰς τὰ πλέον ὀρεινὰ μέρη τῆς ἀπεράντου Θρᾳκικῆς χώρας, μεταλαμπαδεύοντες τὰ ἑλληνικὰ φῶτα καὶ τὸν πολιτισμόν, ἰδίως ὅμως εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν μερῶν τούτων καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτοὺς ἐπισήμους, οἱ ὁποῖοι βαθμηδὸν ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται μεταξύ των ποῖος πρῶτος θὰ ἐξελληνισθῇ καὶ θὰ ἐκπολιτισθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον ἰδικήν των γραφὴν οἱ Θρᾷκες ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἀνεφέραμεν, οὕτω δὲ ἐπιγραφαὶ καὶ ἀφιερώματα ἡγεμόνων Θρᾳκῶν εἰς μνημεῖα ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικήν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν αἱ ὁποῖαι ἀνεκαλύφθησαν μεταγενεστέρως. Εἰς τὰ νομίσματα ἐπίσης οἱ τύποι καὶ τὰ στοιχεῖα ἦσαν ἑλληνικά, πρόχειρον δὲ παράδειγμα ἀναφέρομεν τὰ νομίσματα τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρυσῶν Βιζύην. Φέρουν δὲ τὰ νομίσματα ταῦτα ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐπιφανοῦς Θρακὸς βασιλέως καὶ συγχρόνως ἐξόχου ποιητοῦ Κότυος τοῦ Ε', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Βιζύη κατέστη σπουδαῖον πνευματικὸν κέντρον καὶ ἐντευκτήριον Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως φέρουν τὰ νομίσματα ταῦτα τὴν ἐπιγραφὴν «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ» ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας παρίσταται ἡ Νίκη κρατοῦσα στέφανον μαζὶ μὲ ἑτέραν ἐπιγραφὴν «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΙΔΟΣ» (HEAD - Σβορώνου, Νομισμ. Τόμ. Β'. σελ. 360). Ἀλλὰ καὶ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκτὸς τῶν νομισμάτων ἀνευρέθησαν καὶ εἰς τὰ βορειότερα ἀκόμη τῆς Θράκης πέραν τοῦ Αἵμου μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἴστρου, ἐκ τῶν ὁποίων φανερωτάτη καθίσταται ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὁλόκληρον τὴν Θράκην, ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τῶν βορειοτάτων ὁρίων αὐτῆς, τοῦ Ἴστρου. Τὴν ἑλληνικὴν ταύτην ἐπίδρασιν, τὸν ἑλληνικὸν τοῦτον πολιτισμὸν καὶ γενικώτερον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀλλοιώσῃ οὐδὲ αὐτὴ ἡ βραδύτερον ἐπελθοῦσα ρωμαϊκὴ κατάκτησις.

Ἀλλ' ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ κάμωμεν μίαν κάπως μακρὰν παρέκβασιν καὶ διεξοδικώτερον νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὸν Θρᾷκα τοῦτον βασιλέα, τὸν Κότυν τὸν Ε'. ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ γλυκύτερος ἐστεμμένος ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος, μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως δι' ἑνὸς καὶ μόνου παραδείγματος καταδείξωμεν ὅτι πράγματι κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν τὰ γράμματα, ἡ ποίησις καὶ ὁ πολιτισμὸς ἤνθισαν εἰς ὡρισμένα μέρη τῆς Θράκης τόσον, ὅσον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, προσέτι δὲ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος καταδείξωμεν τὴν κάπως καθυστέρησιν τῆς διεισδύσεως ταύτης εἰς τὰ ἀπομεμονωμένα καὶ ὀρεινὰ μέρη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ φυσικὸν ἄλλωστε. Ἡ πεπολιτισμένη ζωὴ τοῦ Κότυος, ἀλλὰ καὶ ὁ βίαιος θάνατός του, θὰ μᾶς δώσουν παράδειγμα

ἱκανὸν νὰ μᾶς πείσῃ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀνωτέρω.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλκου τοῦ Α΄. βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 11 π.Χ. μέχρι τοῦ 12 μ.Χ. ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀδρυσῶν ὁ Κότυς ὁ Ε΄. γλυκὺς ποιητής, θεωρούμενος μάλιστα ὡς εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν, ἐκ τῶν ποιημάτων ὅμως τοῦ ὁποίου οὐδὲν δυστυχῶς περιεσώθη σήμερον. Κατὰ τὰς πληροφορίας δὲ τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Τακίτου, συνέγραψεν ἀρκετὰ ἔμμετρα συγγράμματα, μέγα δὲ δυστύχημα θεωρεῖται, διὰ τὴν Θρᾳκικὴν τοὐλάχιστον ἱστορίαν, ἡ μὴ περίσωσις οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος Θρᾷξ βασιλεὺς θεωρούμενος παρά τινων, κατ' ἄλλην διαδοχικὴν σειρὰν ὡς Κότυς ὁ Δ΄, ἐτιτλοφορεῖτο καὶ μέγας, ἐβασίλευσε δὲ ἀπὸ τοῦ 12 μέχρι τοῦ 19 μ.Χ. Ὑπῆρξε φίλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μετέφερε τὴν ἕδραν του ἀπὸ τὴν Οὔσκουδάμαν (Ἀδριανούπολιν) εἰς τὴν Βιζύην, ὅπου, λέγεται, ὅτι ἵδρυσε βιβλιοθήκην πλήρη ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. Ἀλλ' ὁ Κότυς δὲν ἦτο μόνον ἑλληνομαθὴς καὶ μορφωμένος ποιητής, ὑπῆρξεν ἀνδρεῖος καὶ γενναῖος βασιλεύς.

Ὁ Κότυς ἐνυμφεύθη τὴν Ἀντωνίαν Τρύφαιναν, ἑλληνίδα τὸ γένος, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος καὶ τῆς Πυθοδωρίδος, ἡ ὁποία Ἀντωνία ἦτο ἐγγονὴ τοῦ πρώτου Ὑπάτου τῆς Ρώμης Μάρκου Ἀντωνίου. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω διὰ νὰ τιμηθῇ τὸ ὄνομα τῆς Ἀντωνίος, τῆς μητρὸς τοῦ στρατηγοῦ Γερμανικοῦ (15 π.Χ. - 19 μ.Χ.) ὅστις ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Αὔγουστον, καὶ εἶχεν υἱοθετηθῇ παρ' αὐτοῦ, ἀνακηρυχθεὶς μάλιστα καὶ διάδοχος τοῦ θρόνου, ἀλλὰ λόγῳ ζηλοτυπίας τοῦ φθονεροῦ αὐτοκράτορος καὶ θείου του Τιβερίου, οὐδέποτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν θρόνον, ἐστάλη μάλιστα παρ' αὐτοῦ (πρὸς ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴν Ρώμην) εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν (εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῷ 19 μ.Χ.). Τῆς Ἀντωνίας Τρυφαίνης σώζονται καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα μετὰ τοῦ υἱοῦ της Πολέμωνος (κοπέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Κότυος) φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΤΡΥΦΑΙΝΗΣ - ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ» ἢ μόνον «ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΡΥΦΑΙΝΑ» (HEAD — Σβορώνου, Νομισμ. Τόμ. Β΄. σελ. 13).

Ἡ Ἀντωνία εἶχε καὶ ἀδελφόν, τὸν Ζήνωνα, τὸν ὁποῖον ὁ Γερμανικός, εὑρισκόμενος ἐν Ἀσίᾳ, ἀνεκήρυξε βασιλέα τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας (Τακίτου ANNALES, 2, 56) καὶ τοιουτοτρόπως ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Θράκης ἐπὶ Κότυος τοῦ Ε΄. συνεδέετο μὲ στενοὺς συγγενικοὺς δεσμοὺς ὄχι μόνον μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Κότυς ἐκ τῆς Ἀντωνίας ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, τὸν ἀνωτέρω ἀναφερθέντα Πολέμωνα, τὸν Ροιμητάλκην, καὶ τρίτον τὸν ὁμώνυμον τοῦ πατρός του Κότυν.

Καθὼς μᾶς ἀναφέρει ὁ Τάκιτος (ANNALES, βιβλ. Β΄.) ὁ Αὔγουστος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλκου τοῦ Α΄ ἐπισυμβάντα τῷ 12 μ.Χ. διὰ πολιτικοὺς λόγους, διένειμε τὸ βασίλειον τῆς Θράκης (τῶν Ὀδρυσῶν) τὸ ὁ-

ποῖον ζῶν ὁ Ροιμητάλκης ἐξουσίαζεν ὁλόκληρον μόνος του, μεταξὺ Ραισκουπόριδος τοῦ Γ' ἀδελφοῦ τοῦ Ροιμητάλκου καὶ τοῦ Κότυος τοῦ Ε', υἱοῦ του, τὸ διένειμε δηλαδὴ μεταξὺ θείου καὶ ἀνεψιοῦ. Καὶ ἄγονοι μὲν καὶ βραχώδεις καὶ ἄγριαι ὀρειναὶ χῶραι ἐδόθησαν εἰς τὸν Ραισκούποριν, αἱ παραλιακαὶ ὅμως καὶ εὔφοροι ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Ἴστρου ἐδόθησαν εἰς τὸν Κότυν, καὶ ὅπως μᾶς λέγει ὁ Τάκιτος (αὐτόθι, βιβλ. Β'. 64) ὅσον διέφερεν ἡ φύσις τῶν χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἐβασίλευον, τόσον διέφερε καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν δύο τούτων βασιλέων, γνωστοῦ ἄλλωστε ὄντος ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως μεγάλως συντελεῖ καὶ ἡ φύσις τῆς χώρας, τὸ κλῖμα, τὸ ὀρεινὸν ἢ πεδινὸν τοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλοι ἀκόμη παράγοντες. Καὶ ὁ μὲν Κότυς ἀντιπροσωπεύει τὴν πεδινὴν Θράκην ὡς χαρακτὴρ γλυκύς, λεπτός, πρᾶος καὶ πεπολιτισμένος, ὁ δὲ Ραισκούπορις τὴν ὀρεινὴν τοιαύτην, ὡς σκληρός, βίαιος, φθονερός, θηριώδης καὶ ἄπληστος.

Τὰ ἀνάκτορα τοῦ φιλομούσου βασιλέως ὑπῆρξαν τὸ ἐντευκτήριον ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ ἐπιγράμματα δὲ καὶ μὲ ἐλεγεῖα ἐτιμήθη ὁ ἐστεμμένος ποιητής. Ὁ Ἀντίπατρος λ.χ. ὁ Θεσσαλονικεύς, ἐπιγραμματοποιὸς ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ μετ' αὐτόν, ἐξύμνησε τὰς ἀρετὰς τοῦ βασιλέως Κότυος μὲ τὸ κάτωθι ἐλεγεῖον:

«Ζηνὶ καὶ Ἀπόλλωνι καὶ Ἄρει τέκνον ἀνάκτων,
εἴκελον, εὐκταίῃ μητρὸς εὐτοκίῃ
πάντα τοι ἐκ Μοιρέων βασιλήϊα, πάντα τέλεια
ἦλθεν. Ἐποιήθης ἔργον ἀοιδοπόλων
Ζεὺς σκῆπτρον βασίλειον, Ἄρης δόρυ, καλλοσύνην δὲ
Φοῖβος ἔχει. Παρὰ σοὶ δ' ἀθρόα πάντα Κότυ».

Τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ βασιλέως - ποιητοῦ εἶχεν ἀναγνωρίσει καὶ ὁ διάσημος Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀβίδιος. Ὁ Ὀβίδιος, ὡς γνωστόν, ὅταν εἶχε πέσει εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ἐξωρίσθη τῷ 8 μ.Χ. εἰς τοὺς Τόμους, πόλιν κειμένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ εἰς τὸν Εὔξεινον (τὴν σημερινὴν Κωνστάντζαν), διὰ ποιητικωτάτης καὶ ἐμπνευσμένης ἐπιστολῆς (Ὀβιδίου, EPIST. EX PONTO, βιβλ. Β' ἐπιστ. 9) ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ Κότυος διὰ νὰ ἀνακληθῇ ἡ ἐξορία του εἰς τοὺς Τόμους καὶ νὰ ἐπιτραπῇ νὰ περάσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του εἰς τὴν Θράκην. Μεταξὺ ἄλλων ἔγραφεν εἰς τὸ ἀριστουργηματικὸν ποίημά του καὶ τὰ ἑξῆς: «Ὦ Κότυ, ἀπόγονε εὐγενῶν βασιλέων, τοῦ ὁποίου ἡ εὐγενὴς καταγωγὴ φθάνει μέχρι τοῦ ἐνδόξου Εὐμόλπου. Ἐὰν γνωρίζῃς ὅτι φθίνω εἰς μίαν χώραν γείτονα τῆς ἰδικῆς σου, εἰσάκουσον, ὦ ἄριστε τῶν βασιλέων, τὴν φωνὴν ἡ ὁποία σὲ ἱκετεύει, καὶ ἀφ' οὗ δύνασαι, γίνε τὸ στήριγμα ἑνὸς ἐξορίστου... Ὦ Κότυ, ἄξιε υἱὲ ἐνδόξου πατρός, βοήθησον ἕνα δυστυχῆ ἐξόριστον εἰς τὴν χώραν τῆς ὁποίας βασιλεύεις κλπ.».

Ἐπίσης ὁ Ὀβίδιος, ἀναγνωρίζων τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ Κότυος, λέ-

γει καὶ τὰ ἑξῆς: «Νὰ προσθέσω ἀκόμη ὅτι ἡ σπουδὴ τῶν ὡραίων τεχνῶν πραΰνει τὰ ἤθη καὶ ἀπαλύνει τὴν σκληρότητα; Ἐξ ὅλων τῶν βασιλέων οὐδεὶς πλειότερον σοῦ ἐκαλλιέργησε τὰς γλυκείας ταύτας σπουδάς, καὶ οὐδεὶς ἀφιέρωσε περισσότερον χρόνον δι' αὐτάς. Οἱ στίχοι σου τὸ ἀποδεικνύουν. Ἀφαίρεσε τὸ ὄνομά σου ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτούς, καὶ θὰ ὡρκιζόμην ὅτι αὐτοὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ εἶναι ἔργον ἑνὸς Θρᾳκός. Ὄχι! Ὁ Ὀρφεὺς δὲν εἶναι ὁ μόνος ποιητὴς τῆς χώρας αὐτῆς, καὶ ἡ χώρα τῶν Βιστόνων ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ πνεῦμα σου... Ὡς ποιητὴς ἁπλώνω πρὸς ποιητὴν τὰς ἱκετιδάς μου χεῖρας, καὶ ζητῶ ἄσυλον καὶ προστασίαν εἰς τὴν χώραν σου». (Αὐτόθι, βιβλ. Β΄. 9). Ὁ εὐγενὴς ὅμως καὶ μεγαλόψυχος Κότυς ζήτημα εἶναι ἂν ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐξορίστου ποιητοῦ, φοβούμενος τὴν τρομερὰν ὀργὴν τοῦ πανισχύρου αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Ὀβίδιον, καὶ οὐδεμίαν ἔκαμε μεσολάβησιν διὰ τὸν ἀτυχῆ ἐξόριστον.

Ὁ Τάκιτος ἱστορεῖ (αὐτόθι, 2, 9) ὅτι ἐν ὅσῳ ἔζη ἀκόμη ὁ Αὔγουστος οἱ δύο βασιλεῖς Ραισκούπορις καὶ Κότυς, ἂν καὶ ἦσαν ἀντιθέτων χαρακτήρων, ἐν τούτοις ἀμφότεροι ἔζων ἐν ἁρμονίᾳ, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸν Ραισκούποριν, ἡ ἁρμονία αὕτη ἦτο ἀναγκαστικὴ καὶ φαινομενική, διότι οὗτος πάντοτε ἐσκέπτετο νὰ σφετερισθῇ τὰς κτήσεις τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὑπέκρυπτεν ὅμως τὰς σκέψεις του αὐτὰς φοβούμενος τὸν αὐτοκράτορα. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Αὐγούστου (14 μ.Χ. ὁ Ραισκούπορις ἀπέρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀνεψιοῦ του. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον Τιβέριος, (14 — 37 μ.Χ.) ἄνθρωπος κακὸς καὶ φθονερός, προτιμῶν ὅμως τὴν εἰρήνην ἀντὶ τοῦ πολέμου, συνεβούλευσε τοὺς δύο βασιλεῖς νὰ συμφιλιωθῶσι. Καὶ ὁ μὲν Κότυς πεισθεὶς ἀπέλυσε τὰ στρατεύματά του, ὁ δόλιος ὅμως Ραισκούπορις προσεκάλεσεν εἰς συνέντευξιν τὸν ἀφελῆ Κότυν, μὲ σκοπὸν νὰ συνεννοηθῶσι περὶ τῆς συνδιαλλαγῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλωστε ἦτο σύμφωνον καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Κότυς μὴ ὑποπτευόμενος, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ μετέβη εἰς τὸ ὁρισθὲν μέρος τῆς συναντήσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πρὸς τιμήν του δῆθεν δοθέντος συμποσίου, καὶ ἐν ὅσῳ ἐπροχώρει ὁ πότος, δοθέντος σημείου, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἐκρατήθη σιδηροδέσμιος, συγχρόνως δὲ τὰ στρατεύματα τοῦ δολίου βασιλέως ἐπροχώρουν καταλαμβάνοντα τὴν χώραν τοῦ ἀτυχοῦς αἰχμαλώτου. Διὰ νὰ δικαιολογήσῃ δὲ τὴν αἰσχρὰν καὶ ἄτιμον αὐτήν συμπεριφοράν του ὁ Ραισκούπορις, ψευδῶς ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Τιβέριον ὅτι ἀνεκάλυψε δῆθεν συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος, δικαιολογῶν τοιουτοτρόπως τὴν σύλληψιν τοῦ ἀθώου Κότυος. Ὁ Τιβέριος ἔστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ραισκούποριν νὰ ἀπολύσῃ τὸν Κότυν, καὶ ὁ ἴδιος νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν κατὰ τοῦ Κότυος κατηγορίαν. Ὁ Ραισκούπορις ὅμως φοβούμενος μήπως ἀποκαλυφθῇ τὸ ἔγκλημά του, τὸ ἀπετελείωσεν. Ἐφόνευσε τὸν Κότυν καὶ διέδωσεν ὅτι ηὐτοκτόνησε. Τοιοῦτον ἦτο τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ ἀβροῦ καὶ γλυκέος ἐκείνου

Θρακὸς ποιητοῦ καὶ βασιλέως, ἐπισυμβὰν τῷ 19 μ.Χ.

Ἡ μακρὰ αὕτη περὶ τοῦ Κότυος παρέκβασις πληρέστατα μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἤκμαζον ἐν Θράκῃ ὄχι μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος ὁπότε ἔζη ὁ Κοτυς, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐνωρίτερον, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Φιλίππου Β΄. ὡς θὰ ἴδωμεν. Ἡ Θράκη οὐδεμίαν διαφορὰν παρουσίαζεν ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη, οἱ Θρᾷκες εἶχον ἐντελῶς πλέον ἐξελληνισθῇ, οἱ δὲ εὐπορώτεροι ἐξ αὐτῶν ἐφιλοτιμοῦντο νὰ στέλλουν τὰ τέκνα των δι' ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον, ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ἀκόμη, Θρᾷκες δὲ νεαροὶ ἦσαν οἱ φονεῖς τοῦ σκληροῦ καὶ αὐταρχικοῦ βασιλέως Κότυος τοῦ Α΄. (τῆς δολοφονίας ταύτης γενομένης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτος 350 π.Χ.), οἱ δολοφόνοι οὗτοι ἦσαν ὄχι ἄνθρωποι τυχαῖοι, ἀλλ' ἦσαν μαθηταὶ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος, δὲν ἐκινοῦντο δὲ ἀπὸ ἐλατήρια ταπεινά, ἀλλ' ἐμάχοντο ὑπὲρ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν καὶ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἀλλ' οὔτε καὶ διὰ τὸν Ραισκούποριν παραδεχόμεθα ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀπολίτιστος καὶ βάρβαρος, ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι ὠθεῖτο εἰς τὰς πράξεις του ἀπὸ ἐλατῆρια συμφεροντολογικά. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ραισκουπόριδος διαπραχθέντα διαπράττονται — δυστυχῶς — καὶ σήμερον ἀκόμη, ὑπὸ ἀτόμων καὶ λαῶν ἀσυγκρίτως προηγμένων καὶ πεπολιτισμένων ἀπὸ τὴν τότε ἐποχήν, ἐγκλήματα φοβερά, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ διαπράττοντες καλῶς γνωρίζουν ὅτι εἶναι βάρβαρα, βίαια καὶ ἀσυγχώρητα [1].

ΚΕΦ. Γ΄. ΟΝΟΜΑΣΤΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΡΑΚΗΝ

Ἐκ τῶν πολλῶν σημαντικῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκ Θράκης καταγομένων ἤτοι τῶν φιλοσόφων Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου ὡσαύτως ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα τοῦ ἰατροῦ Ἡροδίκου ἀπὸ τὴν Σηλύμβριαν, τοῦ γλύπτου Παιωνίου ἀπὸ τὴν Μένδην (ὄχι ἀπὸ τὴν Μένδην τῆς Χαλκιδικῆς ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Θρᾳκικὴν Μένδην), τοῦ γραμματικοῦ Διονυσίου ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, τοῦ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου ὁ ὁποῖος διέτριβεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τοῦ Εὐμένους τοῦ Καρδιανοῦ καὶ πλήθους ἄλλων ἀναφανέντων κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἑλληνιστικοὺς χρόνους, καὶ ἐκτὸς τῶν ἀναφανέντων κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους ὡς τοῦ Ὀρφέως, Θαμύριος, Μουσαίου, Εὐμόλπου κλπ., θὰ κάμωμεν μνείαν μόνον τῶν ἐπιφανεστάτων ἐξ αὐτῶν, τοῦ Δημοκρίτου δηλονότι καὶ τοῦ Πρωταγόρου, καὶ μάλιστα κάπως διεξοδικῶς [2].

---

1) Περὶ τοῦ Κότυος τοῦ Ε΄ βλέπε καὶ «Θρακικὰ» Τόμ. Α΄, τεῦχ. Α΄ καὶ Β΄, σελ. 90, καθὼς καὶ εἰς τὸ Ἀρχ. Θράκης Πολ. Παπαχριστοδούλου, Τόμ. 7-12, εἰς τὸ «λεξικὸν Σαμοθράκη».

2) Περὶ τῶν ἐξ Ἀβδήρων διασήμων ἀνδρῶν ἤτοι τῶν φιλοσόφων Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου, τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου Ἑκαταίου, τοῦ

Ο ΑΒΔΗΡΙΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙ ΑΤΟΜΩΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ

Α'. Ο ΠΟΛΥΠΛΑΝΗΤΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ

'Ο μεγάλος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἐπενόησε τὴν γενικῶς σήμερον εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐπικρατοῦσαν περὶ ἀτόμων θεωρίαν, ὁ ὡς ὑλιστὴς καὶ ἄθεος θεωρηθεὶς Δημόκριτος ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 470 - 460 π.Χ. Τὰ Ἄβδηρα ἤκμαζον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ κατὰ τὴν μόρφωσιν, ἐνεφάνησαν ἐκεῖ πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες, ἀλλ' ἐπιφανέστατος πάντων ὑπῆρξεν ὁ Δημόκριτος, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπιστημονικὸν μεγαλεῖον, ἡ συγγραφικὴ δεινότης καὶ ἡ πολυμάθειά του ἦσαν κάτι τί τὸ ἀνυπέρβλητον. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐδόξασε τὴν Δημόκριτον ὄχι μονον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχήν, εἶναι ἡ ἐντελῶς ἀνατρέπουσα τὰς θεωρίας τῶν προκατόχων του φιλοσόφων, εἶναι ἡ ἀνὰ τὸν κόσμον σήμερον γνωστὴ περὶ ἀ τ ό μ ω ν θεωρία του.

'Ο Λαέρτιος βεβαιώνει ὅτι ἦτο Ἀβδηρίτης, προσθέτει ὅμως καὶ τὸ ἑξῆς: «ὡς ἔνιοι Μιλήσιος» τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνακριβέστατον, ἦτο γνήσιος 'Αβδηρίτης. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ εἶναι τὸ 460 π.Χ. καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὰς πληροφορίας τοῦ Λαερτίου (IX, 41), ὅτι ἦτο κατὰ 40 ἔτη νεώτερος ἀπὸ τὸν 'Αναξαγόραν, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη τῷ 500 π.Χ. Ἡ πληροφορία ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τόσον ἀκριβής, διότι ἄλλοι παραδέχονται ὡς ἔτος τῆς γεννήσεώς του τὸ 470 ἢ περίπου, ὁ δὲ 'Αριστοτέλης, ὁ ὁποῖος πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ ἐκφράζεται διὰ τὸν Δημόκριτον, βεβαιώνει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἦτο συνομήλικος μὲ τὸν Σωκράτην[1]. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του δὲν ἔχομεν ἀκριβεῖς πληροφορίας, λέγεται δὲ ὅτι ἔζησεν 100 ἢ καὶ περισσότερα ἔτη[2] καὶ ἐτάφη εἰς τὴν πατρίδα του τὰ 'Αβδηρα δημοσίᾳ δαπάνῃ.

'Ο πατέρας του ὠνομάζετο 'Ηγησίστρατος, κατ' ἄλλους 'Αθηνόκριτος καὶ κατ' ἄλλους Δαμάσιππος, ἄγνωστον δὲ εἶναι πῶς ὠνομάζετο ἡ μητέρα του. Ἀνῆκεν ὅμως εἰς γένος ἐπιφανές, καὶ σύμφωνα μὲ μίαν εἴδησιν ἡ ὁποία ἀμφισβητεῖται, ἡ οἰκογένειά του ἐφιλοξένησε τὸν Ξέρξην ὅταν ἐπανήρχετο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, λέγεται ἐπίσης ὅτι καὶ ὅταν μετέβαινε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοξενήθη καὶ τότε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ Δημοκρίτου, καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης, θαυμάσας τὴν εὐφυΐαν τοῦ μικροῦ Δημοκρίτου, ἄφησε Μάγους τινὰς[3] οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν εἰς αὐτὸν τὴν θεολογίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν (=

φιλοσόφου 'Αναξάρχου, βλέπε: Γ. Εὐσταθίου, «τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα» Τόμ. 29 τοῦ «Θρακ. λαογρ. καὶ γλωσ. θησαυροῦ» (1963). Πολ. Παπαχριστοδούλου.

1) Βλέπε καὶ Διογ. Λαερτ. IX, 41, «ἐνιαυτῷ πρεσβύτερος ὢν Σωκράτους».

2) αὐτόθι IX, 41—43.

3) αὐτόθι 1,34.

ἀστρονομίαν). Ἡ εἴδησις ὅμως αὕτη εἶναι πολὺ ἀμφισβητήσιμος, διότι ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων.

Διδάσκαλός του ὑπῆρξεν ὁ ὡσαύτως Ἀβδηρίτης Λεύκιππος[1], ἐγνώρισεν ὅμως καὶ τῶν ἄλλων φιλοσόφων τὰς δοξασίας, τοῦ Παρμενίδου, τοῦ Ζήνωνος, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου. Προσωπικῶς ἐγνώρισε καὶ τὸν συμπατριώτην του Πρωταγόραν, καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐπήνει, ἄλλους δὲ ὄχι[2].

Πατρίς του, ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἦσαν τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης, τὰ ὁποῖα ἤκμαζον τότε. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Ἕλληνες ἔλεγον ὅτι οἱ Ἀβδηρῖται ἦσαν διαβόητοι διὰ τὴν ἀπειροκαλλίαν των. Πῶς ὅμως συμβιβάζεται ἡ θρυλλουμένη ἀπειροκαλλία τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τῶν Ἀβδήρων μὲ τὸ ὅτι τὰ Ἄβδηρα ὑπῆρξαν ἡ πατρὶς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, θαυμαζομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ διασήμου τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφου, τοῦ ἀτομικοῦ Δημοκρίτου; Ὁ Γαληνὸς ὁμιλεῖ περὶ συχνῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ νοσημάτων[3] καταστρεφόντων τὰς πνευματικὰς τῶν κατοίκων δυνάμεις. Καὶ ὅμως τὰ Ἄβδηρα ὑπῆρξαν ἡ πατρίς, ἐκτὸς τοῦ Δημοκρίτου, καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ὡς τοῦ διδασκάλου τοῦ Δημοκρίτου φιλοσόφου Λευκίππου καθὼς καὶ τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων ἔγραψεν ἰδιαίτερον διάλογον. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα κατήγοντο ὁ μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου Ἀνάξαρχος, ὁ ἱστορικὸς Ἑκαταῖος καὶ ἄλλοι σπουδαῖοι ἄνδρες, τοὺς ὁποίους θαυμάζει ἡ ἀρχαιότης[4].

Ὁ Δημόκριτος ἦτο πολὺ φιλομαθής. Τόσον μεγάλη ἦτο ἡ φιλομάθειά του καὶ ἡ κλίσις του πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ὥστε ἔλεγεν ὅτι προτιμᾷ νὰ εὕρῃ μίαν περὶ τοῦ κόσμου αἰτιολογίαν, παρὰ νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῶν Περσῶν. Τὴν πατρικήν του περιουσίαν τὴν διενεμήθη μὲ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ οἱ μὲν δύο ἀδελφοί του ἔλαβον καὶ κτήματα καὶ χρήματα, ὁ Δημόκριτος ὅμως ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του μόνον χρήματα. (Αἰλιανοῦ, Ποικίλη ἱστορία, Δ΄. 29 «τὴν παρὰ Δαμασίππου τοῦ πατρὸς οὐσίαν εἰς τρία μέρη νεμηθεῖσαν τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς τρισί, ταργύρια μόνον λαβὼν ἐφόδιον τῆς ὁδοῦ, τὰ λοιπὰ τοῖς ἀδελφοῖς εἴασε»). Τὸ εἰς χρῆμα ὅμως μερίδιόν του ἦτο πολὺ ἱκανοποιητικόν, ὑπὲρ τὰ 100 τάλαντα κατὰ τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα[5]. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἐπεχείρησε μακρὰς περιηγήσεις ἀνὰ τὸν γνωστὸν τότε κόσμον, διὰ νὰ κορέσῃ τὴν φιλομάθειάν του. Περιηγήθη τὴν Μι-

1) Περὶ τοῦ Λευκίππου βλέπε, Γ' Εὐσταθίου, «τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα» Ἀρχ. Θράκης. Πολ. Παπαχριστοδούλου, τόμ. 29, 1963.

2) Διογ. Λαέρτ. IX, 41.

3) αὐτόθι, τόμ. 29.

4) αὐτόθι, τὸ κεφ. «Ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα».

5) Ὡς γνωστὸν τὸ τάλαντον εἶχεν 6000 ἀττικὰς δραχμάς, μία δὲ ἀρχαία δραχμὴ εἶχεν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν 8 χρυσῶν δραχμῶν. Ἐὰν λοιπὸν ὑπολογίσωμεν μίαν χρυσῆν δραχμὴν πρὸς 20 σημερινὰς δραχμάς, θὰ εὕρωμεν ὅτι τὸ εἰς χρήματα μερίδιον τοῦ Δημοκρίτου ἦτο ὑπὲρ τὰ 96 ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν!

κρὰν Ἀσίαν, τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Αἰθιοπίαν, τὰς Ἰνδίας, τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τέλος τὰς Ἀθήνας. Κανεὶς ἄλλος δὲν ἐταξίδευσε τόσον πολὺ καὶ τόσον μακράν.

Ἀπὸ τὰς περιηγήσεις του αὐτὰς ἀπέκτησε τόσον πολλὰς γνώσεις καὶ ἐγνώρισε τόσον πολλὰ ἐπιφανῆ πρόσωπα, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος καυχᾶται διὰ τοῦτο. Εἰς ἕνα ἀπόσπασμα ἐκ τῶν ἔργων του λέγει: «Ἐγὼ δὲ τῶν κατ' ἐμαυτὸν ἀνθρώπων γῆν πλείστην ἐπεπλανησάμην ἱστορέων τὰ μήκιστα, καὶ ἀέρας τε καὶ γαῖας πλεῖστας εἶδον, καὶ λογίων ἀνθρώπων πλείστων ἐσήκουσα κλπ». (παρὰ Κλήμ. Ἀλέξ. Στρωμ. Α'. 69). Ὅταν ὅμως ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, φαίνεται ὅτι ἐκεῖ δὲν ἐξετιμήθη ὅσον ἔπρεπε. Ἐν ᾧ διὰ τὸν σοφιστὴν Πρωταγόραν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἔγινε τόσος θόρυβος, (ὅρα καὶ τὸν σχετικὸν διάλογον τοῦ Πλάτωνος) διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Δημοκρίτου οὔτε εἴδησιν ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ Δημόκριτος εἰς τὰς Ἀθήνας ἔμεινεν ἄγνωστος, καὶ ἐγνώρισε μὲν τὸν Σωκράτην, ἠγνοήθη ὅμως παρ' αὐτοῦ. (Διογ. Λαερτ. IX, 36). Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους ἠγνοήθη, τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος μετά τινος πικρίας λέγων: «ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ οὔ τις με ἔγνωκε».

Ἐκ τῶν περιηγήσεων αὐτῶν ὁ Δημόκριτος ἀπέκτησε τόσον πολλὰς γνώσεις καὶ ἐγνώρισε τόσον πολλὰ πράγματα, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ κλάδοι τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Εἶχε γνώσεις μαθηματικάς, φυσικάς, ἠθικάς, μουσικάς, ποιητικάς, ἰατρικάς, γεωπονικάς, ζωγραφικάς, γραμματικάς, πολεμικὰς κλπ. καὶ τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν συγγραμμάτων του, ὡς θὰ ἴδωμεν. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ τοσαύτας γνώσεις εἶχεν ὁ Δημόκριτος, ὁ Πλάτων οὐδαμοῦ τῶν συγγραμμάτων του τὸν ἀναφέρει. Κάμνει λόγον δι' ἄλλους φιλοσόφους πολὺ κατωτέρους ἀπὸ τὸν Δημόκριτον, ἐν ᾧ διὰ τὸν Ἀβδηρίτην φιλόσοφον δὲν λέγει τίποτε. Αἱ κακαὶ γλῶσσαι λέγουν ὅτι ὁ Πλάτων ἐζήλευε τὸν Δημόκριτον, τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι δὲν κάμνει λόγον περὶ αὐτοῦ διότι ὁ Δημόκριτος ἦτο ὑλιστής, ἀντίθετος δηλαδὴ πρὸς τὰς «ἰδέας» τοῦ Πλάτωνος. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν τὴν παράλειψιν ταύτην τοῦ Πλάτωνος, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ HIRZEL καὶ ὁ NATORP λέγουν ὅτι ὁ Πλάτων κάμνει μόνον ὑπαινιγμοὺς πρὸς τὸν Δημόκριτον χωρὶς νὰ τὸν μνημονεύῃ.

Ἀφ' οὗ ἐτελείωσε πλέον τὰς περιηγήσεις του ὁ Δημόκριτος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀφ' οὗ κατηνάλωσεν εἰς τὰ ταξείδιά του ὅλην του τὴν περιουσίαν. Εἰς τὴν πατρίδα του τότε ἔζη πολὺ πτωχικά, ὁ δὲ Ἀντισθένης λέγει ὅτι τὸν ἔτρεφεν ὁ ἀδελφός του Δάμασος. (Λαέρτ. IX, 39). Εἰς τὰ Ἄβδηρα ὅμως ὑπῆρχε κάποιος νόμος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἠξιοῦτο ταφῆς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶχε καταναλώσει τὴν πατρικὴν περιουσίαν. Ὁ Δημόκριτος τότε ἐδιάβασεν εἰς τοὺς συμπολίτας του τὸ περιώνυμον σύγγραμμά του, τὸν «Μικρὸν Διάκοσμον». Οἱ συμπολῖται του τὸν ἐθαύμασαν, τοῦ ἔδωσαν μάλιστα καὶ ὡς τιμητικὸν βραβεῖον ἓν μέγα χρηματικὸν ποσόν. (Αὐτόθι, IX, 39).

Ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὰς «Ποικίλας ἱστορίας» του λέγει ὅτι, ὅταν ὁ Ἱππο-

κράτης ἐπεσκέφθη τὰ Ἄβδηρα, ἐπεσκέφθη καὶ τὸν Δημόκριτον, καὶ κατὰ τὴν πρώτην συνάντησίν των τὸν ἐξέλαβεν ὡς μαινόμενον. Ὅταν ὅμως ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ ὁ Δημόκριτος, τὸν ἐθαύμασεν ὑπερβολικά, καὶ συνεδέθη μετ' αὐτου διὰ στενῆς φιλίας. (Λεπτομερείας περὶ τῆς συναντήσεως τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Δημοκρίτου, βλέπε: Γ. Εὐσταθίου, Τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα, τὸ κεφ. «Ἡ συνάντησις τοῦ ἰατροῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ φιλοσόφου Δημοκρίτου εἰς τὰ Ἄβδηρα». Ἀρχ. Θράκης Παπαχριστοδούλου Πολ. τόμ. 29).

Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ὁ Δημόκριτος τὸ ἐπέρασεν εἰς τὴν πατρίδα του, τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος παρὰ τῶν συμπολιτῶν του. Ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας καὶ πρὸς τιμήν του οἱ Ἀβδηρῖται τοῦ ἀνήγειραν ἀνδριάντας, ἔκοψαν μάλιστα καὶ νομίσματα.

Ὁ Δημόκριτος κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων καὶ κατὰ τὴν ἀγχίνοιαν καὶ κατὰ τὴν λογικὴν τῶν διανοημάτων του ἀκολουθίαν, ὑπερτερεῖ πάντων τῶν προγενεστέρων του φιλοσόφων, ὁ δὲ πανεπιστήμων Ἀριστοτέλης συχνάκις μνημονεύει τὰς γνώμας τοῦ Δημοκρίτου καὶ ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ.

Περὶ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἀξίας του, περὶ τῶν πολυπληθῶν συγγραμμάτων του καθὼς καὶ περὶ τῆς θαυμαστῆς περὶ «ἀτόμων» θεωρίας του θὰ διαπραγματευθῶμεν εἰς τὰ ἑπόμενα.

Β'. Ο ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ ΑΠΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ ΑΒΔΗΡΙΤΟΥ[1]

Ὅπως ἦτο πολυμαθέστατος ὁ Δημόκριτος τοιουτοτρόπως ἦτο καὶ πολυγραφώτατος. Ἡ ἰωνικὴ πεζογραφικὴ λογοτεχνία ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου, ἐξακολουθεῖ νὰ ρίπτῃ ζωηρὰν ἀκτινοβολίαν. Ὅλα δὲ τὰ συγγράμματα τοῦ Δημοκρίτου εἶναι γραμμένα εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον καὶ εἰς πεζὸν λόγον, ἡ ὁποία διάλεκτος ὡμιλεῖτο τότε εἰς τὴν πατρίδα του τὰ Ἄβδηρα.

Ὁ ὀξύνους φιλόσοφος ἦτο καὶ ἄριστος συγγραφεύς, οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐκθειάζουν τὸ ὕφος του καὶ τὴν γλαφυρότητά του. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος τὸν ὀνομάζει γονιμώτατον φιλόσοφον συγγραφέα, ὁ Κικέρων παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν Πλάτωνα διὰ τὴν ποιητικήν του φράσιν, καὶ ἐξυμνεῖ τὴν σαφήνειάν του, ὁ δὲ Πλούταρχος θαυμάζει τῆς λέξεως τὸ θεῖον καὶ τὸ μεγαλοπρεπές. Τὰ συγγράμματά του βραδύτερον ὁ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀκμάσας

1) Μεταξὺ τῶν εἰς τὸ θρακικὸν Πάνθεον εὑρισκομένων θρακικῶν φυσιογνωμιῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ δύο οὗτοι Ἀβδηρῖται σοφοί, ὁ Δημόκριτος δηλαδὴ καὶ ὁ Πρωταγόρας, οὗτος δὲ εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς θὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἡμεῖς οἱ Θρᾷκες πρέπει νὰ καυχώμεθα διὰ τοὺς σοφοὺς συμπατριώτας μας.

πλατωνικὸς Θράσυλλος τὰ διήρεσεν εἰς 15 τετραλογίας (ὅπως διήρεσε καὶ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος) ὡς ἑξῆς: εἰς δύο τετραλογίας τὰ ἠθικά του συγγράμματα, εἰς τέσσαρας τετραλογίας τὰ φυσικά, εἰς δύο τὰ ἀσύντακτα, εἰς τρεῖς τὰ μαθηματικά, δύο τὰ μουσικὰ καὶ δύο τὰ τεχνικά, ἤτοι τὸ ὅλον ἑξήκοντα συγγράμματα. Ὁ Διογένης ὅμως ὁ Λαέρτιος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀναγράφει τοὺς τίτλους ὅλων τῶν συγγραμμάτων του ἕνα πρὸς ἕνα, ἀναφέρει καὶ ἄλλα ἐννέα συγγράμματα τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς μὴ περιληφθέντα εἰς τὰς τετραλογίας τοῦ Θρασύλλου.

Κατὰ κακὴν ὅμως τύχην ἅπασαι αἱ βαρύτιμοι αὗται συγγραφαὶ ἀπωλέσθησαν, καὶ μόνον μερικὰ ἀποσπάσματα διεσώθησαν, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἠμπορέσῃ τις νὰ ἐννοήσῃ τὸ βάθος τῆς διανοίας τοῦ φιλοσόφου. Κάθε διασωθὲν ἀπόφθεγμα τοῦ Δημοκρίτου εἶναι καὶ ἕνας βαρύτιμος ἀδάμας. Εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι ἀπωλέσθη καὶ ὁ «Μέγας Διάκοσμος» τὸ ἐπιφανέστατον τῶν ἔργων του, ὅπου συνωψίζετο τὸ περὶ φύσεως σύστημά του. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος λέγει ὅτι ἐξετιμήθη τὸ σύγγραμμά του αὐτὸ ἀντὶ 500 ταλάντων, δηλαδὴ τρία ἑκατομμύρια δραχμὰς ἀττικάς. Ὠνομάσθη δὲ Μέγας, διότι ἔγραψε καὶ «Μικρὸν Διάκοσμον»[1].

Ἄλλο ἔργον του ἐκτὸς τῶν δύο Διακόσμων εἶναι τὸ περὶ «εὐθυμίης» (δηλαδὴ περὶ ἰσορροπίας τῆς ψυχῆς) τὸ κυριώτερον ἐκ τῶν ἠθικῶν ἔργων του, ἀλλὰ καὶ αἱ «Διαθῆκαι» του ὡσαύτως ἐπραγματεύοντο περὶ ἠθικῆς. Εἰς τὸ «περὶ ἀνθρώπου φύσιος» ἐπραγματεύετο περὶ φυσικῆς. Περὶ γλωσσικῶν καὶ γραμματολογικῶν ζητημάτων ἐπραγματεύετο εἰς τὰς συγγραφάς του «περὶ Ὁμήρου» τπερὶ ὀρθοεπίης καὶ γλωσσέων» «περὶ ρημάτων» καθὼς εἰς τὸ «Ὀνομαστικόν» του. Εἰς τὰ γνήσια συγγράμματά του ὅμως ἀργότερον προσετέθησαν καὶ πολλὰ ὑποβολιμαῖα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα εἶναι τοῦ Δημοκρίτου τοῦ Μυσταγωγοῦ ἢ Ψευδοδημοκρίτου ἢ Βώλου καταγομένου ἀπὸ τὴν Μένδην τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὰ ὑποβολιμαῖα αὐτὰ ἔργα ἀνήκουσι καὶ δύο ἐπιστολαὶ καὶ τὰ βιβλία «περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν» «Φυσικὰ καὶ μυστικὰ» «Γεωργικὰ» «Χειρόκμητα». (Περὶ τούτων βλέπε: CHRIST, ἐν λ. Δημόκριτος σελ. 910).

Ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα τοῦ Δημοκρίτου οὔτε ἓν διεσώθη πλῆρες εἰς ἡμᾶς. Σώζονται μόνον 230 ἀποσπάσματα ἠθικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἀποφθέγματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Δημόκριτος ἐξετάζει πάντα σχεδὸν τὰ ἠθικὰ προβλήματα. Πλήρη συλλογὴν τῶν περισωθέντων ἀποφθεγμάτων ἐξέδωκεν ὁ DIELS.

Ὁ Πλούταρχος, ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὁ Κικέρων καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὁμιλοῦν περὶ τῆς συγγραφικῆς καὶ λογοτεχνικῆς δεινότητός

1) Διὰ τὸν Μέγαν Διάκοσμον ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἀντιρρήσεις, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Δημοκρίτου ἀλλὰ τοῦ διδασκάλου του Λευκίππου, κατὰ τὸν Θεόφραστον. (Διογ. Λαέρτ. IX, 46). Οἱ περισσότεροι ὅμως παραδέχονται ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Δημοκρίτου.

του, τώρα δὲ θὰ τὸν ἐξετάσωμεν καὶ ὡς φιλόσοφον, προηγουμένως ὅμως πρέπει νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς ἀτομικῆς σχολῆς καὶ τῶν ὀπαδῶν της.

Γ'. Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ — ΟΙ ΟΠΑΔΟΙ ΤΗΣ

Εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν δὲν εἶναι ὁ Δημόκριτος ἀλλὰ ὁ διδάσκαλός του Λεύκιππος. Ὁ Λεύκιππος ἦτο καὶ αὐτὸς Ἀβδηρίτης (κατ' ἄλλους Μήλιος) ὁ δὲ Δημόκριτος ἦτο μαθητής του. Ὁ Ἀριστοτέλης ὅμως εἰς τὰ «Μεταφυσικά» του (Α'. 4, 485) λέγει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἦτο ἑταῖρος, δηλαδὴ φίλος τοῦ Λευκίππου. «Λεύκιππος δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος, στοιχεῖα μὲ τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι φασὶ κλπ.». Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Λαύκιππος εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων, ἡ πληρεστέρα ὅμως ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἀκριβεστέρα διατύπωσις τῆς θεωρίας αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὸν Δημόκριτον. Ὁ Ἐπίκουρος μάλιστα ἐντελῶς ἀμφισβητεῖ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Λευκίππου. (Περὶ τοῦ Λευκίππου βλέπε Γ. Εὐσταθ. «Τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα». Ἀρχ. Θράκης Παπαχριστ. τόμ. 29, 1963).

Ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων λέγεται ὅτι ὁ Δημόκριτος τὸ σύστημά του τὸ παρέλαβεν ἀπὸ ἕνα παλαιότατον Φοίνικα φιλόσοφον ὀνομαζόμενον Μῶχον. (Σέξ. Ἐμπειρ. πρὸς Μαθ. Θ' 363 κ.ἀ.). Ἀντέγραψε λέγουν τὸν Φοίνικα φιλόσοφον, καὶ παρουσίασεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ἰδικήν του σοφίαν τὴν περὶ ἀτόμων θεωρίαν. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ψευδέστατον, διότι ἐάν τις ἐκ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τὴν περὶ ἀτόμων θεωρίαν ἀπὸ ἄλλους, αὐτὸς δὲν θὰ ἦτο ὁ Δημόκριτος ἀλλὰ ὁ Λεύκιππος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι αὐτὸς εἶναι κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν ἀρχαίων ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἀτομολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ περὶ ἀτόμων θεωρία βασίζεται καὶ εἰς προγενεστέραν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, χωρὶς νὰ ὑποστῇ καμμίαν ἐπίδρασιν ἔξωθεν.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀτομικῆς σχολῆς εἶναι πολλοί, διαπρέπει ὅμως μεταξὺ αὐτῶν ὁ Μητρόδωρος ὁ Χῖος, ὁ ὁποῖος ἦτο μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου καὶ μάλιστα ὁ κυριώτερος μετὰ τὸν Δημόκριτον ἀτομιστής. Τὸν Μητρόδωρον ἠκολούθησεν ὁ Ναυσιφάνης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ ἡδονικοῦ Ἐπικούρου. Ἄλλος ὀπαδὸς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων ἦτο ὁ Ἀνάξαρχος ὁ Ἀβδηρίτης, μαθητὴς τοῦ Μητροδώρου, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν του. Ἀποφαίνεται ὅτι σκοπὸς τοῦ βίου εἶναι ἡ εὐδαιμονία, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη εὐδαιμονικός. Εἶναι πολυθρύλητος ἡ μαρτυρία ὅτι ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἦλθεν εἰς διαφωνίαν μὲ τὴν τύραννον τῆς Κύπρου Νικοκρέοντα, ὁ ὁποῖος τὸν ἔβαλε μέσα εἰς ἕνα ἰγδίον καὶ τὸν ἐκοπάνισε. Ἐκεῖνος ὅμως ἀφροντιστῶν διὰ τὴν τιμωρίαν, ἔλεγε: «Πρίσσε (— κοπάνιζε) τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον οὐ πτίσσεις». (Διογ. Λαέρτ. Θ'. 58 καὶ Γ. Εὐστ. Ἀρχ. Ἄβδηρα, Θησ. τόμ. 29).

Ὅλοι οἱ προγενέστεροι τοῦ Δημοκρίτου φιλόσοφοι ἠσχολήθησαν μὲ ζητήματα κοσμολογικά. Ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας ἰωνικῆς σχολῆς ὁ μὲν Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἔλεγεν ὅτι ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι τὸ ὕδωρ, ὁ Ἀναξίμανδρος τὸ ἄ-

πειρον, ὁ δὲ 'Αναξιμένης ἔλεγεν ὅτι ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἀήρ. Οἱ Πυθαγόρειοι ὑπελάμβανον ὡς ἀρχὴν τοῦ κόσμου τοὺς ἀριθμούς, ὁ 'Ελεάτης Ξενοφάνης ἦτο ἑνιστής, ἀποδεχόμενος μετὰ τοῦ Παρμενίδου τὸ «ἓν καὶ πᾶν», ὁ σκοτεινὸς φιλόσοφος 'Ηράκλειτος ὁ 'Εφέσιος εἶπεν ὅτι ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι τὸ πῦρ, ὁ 'Εμπεδοκλῆς παραδέχεται τὰ τέσσαρα ριζώματα πῦρ — ἀὴρ — ὕδωρ — γῆ, καὶ ὁ 'Αναξαγόρας τὸν νοῦν. 'Ο Λεύκιππος ὅμως καὶ ὁ Δημόκριτος εἶναι οἱ ἱδρυταὶ τῆς ἀ τ ο μ ι κ ῆ ς θ ε ω ρ ί α ς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος ἔγινεν ἀπὸ τὰ «ἄτομα». 'Αλλὰ τί εἶναι τὰ ἄτομα;

Δ' ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

'Ο σοφὸς Δημόκριτος ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητος, προαιωνία καὶ ἀθάνατος. 'Εμελέτησεν ὅμως καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φθορᾶς, τὴν ὁποίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῇ τις. 'Αλλ' ἡ φθορὰ εἶναι κάτι τὶ τὸ σύμφωνον μὲ τὴν ἀθανασίαν τῆς ὕλης, διότι δὲν ἐκμηδενίζεται τελείως ἡ ὕλη, ἀλλὰ πάσχει μίαν μεταβολήν, μίαν «ἀ λ λ α γ ή ν». Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ ἀλλαγὴ αὐτή, χρειάζεται «κίνησις» πρέπει δηλαδὴ νὰ γίνῃ κίνησις ἐντὸς ἑνὸς συνόλου. 'Αλλὰ διὰ νὰ κινηθῇ κάτι τί, χρειάζεται νὰ ἠμπορῇ νὰ κινηθῇ, ὄχι βέβαια μέσα εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ μέσα εἰς κάτι ἄλλο, ὁπότε φυσικὸν εἶναι νὰ τὸ σταματήσῃ αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο μὲ τὸν ἰδανικόν του ὄγκον. Ἄρα πρέπει νὰ κινηθῇ κάπου ἀλλοῦ, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον τίποτε δὲν ὑπάρχει, δηλαδὴ μέσα εἰς τὸ μηδέν, καὶ μὲ ἄλλους λόγους,-ὅπως τὸ ὀνομάζει τὸ μηδὲν αὐτὸ ὁ Δημόκριτος- μέσα εἰς τὸ «κενόν». Τὸ κενὸν λοιπὸν αὐτὸ δοξάζει ὁ Δημόκριτος ὅτι ὑπάρχει, καθὼς καὶ ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ τὸ «πλῆρες» ἢ καὶ τὸ «ὄν». 'Αρχὴ λοιπὸν τῶν ὄντων καπὰ τὸν Δημόκριτον, τὰ ἀπαραίτητα δηλαδὴ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα χρειάζονται ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον, εἶναι τὸ «ὄν» καὶ τὸ «μὴ ὄν». (τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενόν.)

'Ο Δημόκριτος λοιπὸν ἐδίδασκεν ὅτι τὸ ὄν (ἡ ὕλη, τὸ σύμπαν) εἶναι αἰώνιον, ἄφθαρτον καὶ ἀναλλοίωτον. Οἱ 'Ελεᾶται ἐκτὸς τῶν ἄλλων θεωριῶν των, ἔλεγον ὅτι τὸ ὂν εἶναι ἁπλοῦν, ὁ Δημόκριτος ὅμως ἔλεγεν ὅτι τὸ ὂν εἶναι πολλαπλοῦν καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θεμέλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ θεωρία του. Τὸ πολλαπλοῦν αὐτὸ ὄν, ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλά, αἰώνια, ἄφθαρτα καὶ ἀναλλοίωτα μικρὰ-μικρὰ σωματίδια, τὰ ὁποῖα δὲν ὑποπίπτουν εἰς τὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψίν μας, ἀλλὰ εἶναι μόνον νοητὰ καὶ ὀνομάζονται «ἄτομα» δηλαδὴ ἄτμητα, καὶ ἀκριβέστερον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ χωρισθοῦν εἰς ἄλλα μικρότερα. Τὰ ἄτομα λοιπὸν αὐτά, τὰ ἀγέννητα, ἄφθαρτα, ἄπειρα καὶ ἀναλλοίωτα, ἔχουν μίαν σχέσιν πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ σχέσις αὐτὴ εἶναι ἡ κίνησις. Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ κίνησις, καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, χρειάζεται καὶ χῶρος κενός. 'Απὸ τὴν ἕνωσιν δὲ καὶ ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἀτόμων μέσα εἰς τὸν κενὸν χῶρον, γίνεται μία «δίνη» καὶ ἀπὸ τὴν κίνησιν αὐτὴν γίνονται οἱ κόσμοι. Περὶ τῆς γενέσεως δὲ τοῦ ἰδικοῦ μας κόσμου,

θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω, ἀφ' οὗ προσθέσωμεν μερικὰς ἀκόμη λέξεις διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν τῆς Δημοκριτείου θεωρίας.

Κατὰ τὸν Δημόκριτον, ἔχουν καὶ μερικὰς διαφορὰς τὰ ἄτομα μεταξύ των. Διαφέρουν «ρυσμῷ καὶ διαφυγῇ καὶ τροπῇ» δηλαδὴ διαφέρουν κατὰ τὸ σχῆμα, κατὰ τὴν τάξιν καὶ κατὰ τὴν θέσιν. Καὶ κατὰ μὲν τὸ σχῆμα διαφέρουν ('Αριστοτέλους Μεταφ. Α'. 385 β'.) ὅπως διαφέρει τὸ κεφαλαῖον γράμμα Α ἀπὸ τοῦ Ν, κατὰ τὴν τάξιν διαφέρουν ὅπως τὸ ΑΝ τοῦ ΝΑ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ὅπως τὸ Ζ τοῦ Ν.

Πῶς λοιπὸν ἐσχηματίσθη ὁ ἰδικός μας κόσμος; Κατὰ τὸν Δημόκριτον τὰ ἄτομα ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διαφορῶν, διαφέρουν καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, διότι δὲν εἶναι μαθηματικαὶ στιγμαί, ἀλλὰ σώματα. 'Επακολούθημα δὲ τοῦ μεγέθους εἶναι τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος. Τὰ ἄτομα αὐτὰ στροβιλίζονται μέσα εἰς τὸν ἄπειρον κενὸν χῶρον καὶ πίπτουν, ἀλλὰ δὲν πίπτουν ὅλα μὲ ἴσην ταχύτητα. Τὰ μεγαλύτερα καὶ βαρύτερα πίπτουν πρὸς τὰ κάτω ταχύτερον, καὶ διὰ τοῦτο συγκρούονται. Μὲ τὴν σύγκρουσιν ὅμως αὐτὴν παράγεται ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα δίνη (δίνησις) ὁπότε τὰ μὲν ἐλαφρότερα ἀπωθοῦνται πρὸς τὰ ἄνω (καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη ὁ ἀήρ, τὸ πῦρ καὶ πάντα τὰ οὐράνια σώματα) τὰ δὲ βαρύτερα πρὸς τὰ κάτω (καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη ἡ Γῆ.) Τὰ ἄτομα αὐτὰ ὅλως μηχανικῶς καὶ ποικιλοτρόπως συμπλεκόμενα σχηματίζουν κόσμους διαφόρους, οἵτινες εἶναι ὅμοιοι καὶ ἀνόμοιοι, γεννῶνται καὶ φθείρονται. Εἷς ἐκ τῶν ἀπείρων τούτων κόσμων εἶναι καὶ ὁ ἡμέτερος.

Ἡ ἀτομικὴ θεωρία τοῦ Θρακὸς φιλοσόφου ἐθαυμάσθη καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ παρὰ τῶν νεωτέρων. 'Εκ τῶν ἀρχαίων ὁ 'Επίκουρος καὶ ἔπειτα ὁ Λουκρήτιος ἠκολούθησαν αὐτήν. 'Επειδὴ ὅμως διὰ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἡ φιλοσοφία ἔλαβε νέας κατευθύνσεις, ἡ θαυμασία αὕτη θεωρία ἔμεινεν εἰς τὴν ἀφάνειαν ἐπὶ δύο περίπου χιλιετηρίδας. Οἱ νεώτεροι ὅμως Βάκων καὶ Π. Γκασέντι τὴν ἀνέσυραν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν αὐτήν, καὶ σήμερον ἐπικρατεῖ εἰς ἁπάσας γενικῶς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Αἱ νεώτεραι θεωρίαι περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν κόσμων κατὰ τίποτε σχεδὸν δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου. Εἰς τὰς ἡμέρας μας δὲ τὸ ἄτομον διασπασθὲν ἐφανέρωσε μίαν τεραστίαν δύναμιν, τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν. Καὶ εἰρηνικὴ μὲν χρῆσις τῆς δυνάμεως αὐτῆς συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, διὰ πολεμικοὺς ὅμως σκοποὺς μεταχειριζομένη, συντελεῖ —δυστυχῶς— εἰς τὴν καταστροφὴν ἴσως καὶ ὁλοκλήρου τοῦ πλανήτου μας.

Ε'. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Κατὰ τὸν Δημόκριτον ὅλα τὰ ἐνόργανα καθὼς καὶ ὁ ἄνθρωπος προῆλθον ἐκ τῆς πηλώδους γῆς, ὄχι ὅμως διεσπαρμένα κατὰ μέλη, ἀλλ' ὁλόκληρα καὶ αὐτοτελῆ. Τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐθεώρει ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, τὸν

ἐθαύμαζε διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ὠνόμαζε «μικρὸν κόσμον». Κατὰ Δημόκριτον ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ ὅπως ὅλα τὰ ὄντα, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ψυχὴ σύγκειται ἀπὸ ἄτομα. Τὰ ψυχικὰ ὅμως ἄτομα εἶναι πολὺ τιμιώτερα ἢ τὰ τοῦ σώματος. Ἡ ψυχὴ παρέχει εἰς τὰ σώματα τὴν κίνησιν, τὰ δὲ σώματα ἄνευ τῆς ψυχῆς δὲν θὰ ἐκινοῦντο. Καὶ ἐπειδὴ τὸ εὐκινητότατον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι τὸ σφαιροειδές, σφαιροειδὲς δὲ εἶναι καὶ τὸ πῦρ, διὰ τοῦτο παραδέχεται ὅτι ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ θερμὰ ἄτομα σφαιροειδῆ, διακεχυμένα καθ' ὅλον τὸ σῶμα. Μεταξὺ δύο σωματικῶν ἀτόμων ὑπάρχει καὶ ἕνα ψυχικόν, καὶ τοιουτοτρόπως τὰ ψυχικὰ αὐτὰ ἄτομα πανταχοῦ τοῦ σώματος εὑρισκόμενα, κινοῦσι τὸ σῶμα. Δὲν παράγουσιν ὅμως πανταχοῦ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. Εἰς τὸν ἐγκέφαλον γεννῶσι τὴν νόησιν, εἰς τὴν καρδίαν τὴν ὀργὴν καὶ εἰς τὸ ἧπαρ τὴν ἐπιθυμίαν.[1]

Τὰ ψυχικὰ ἄτομα ἐπειδὴ εἶναι λεπτότατα, θὰ ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ σώματος ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀναπνοή. Διὰ τῆς ἀναπνοῆς ὄχι μόνον ἐμποδίζεται ἡ ἔξοδος τῶν ὑπαρχόντων ψυχικῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ νέα ἄτομα ψυχικὰ εἰσάγονται ἔξωθεν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀναπνοὴ εἶναι ὁ ὅρος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν παύσῃ ἡ λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς, πᾶσα ἀντίστασις ἔξωθεν πρὸς ἔξοδον ψυχικῶν ἀτόμων αἴρεται, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει. Τὰ ψυχικὰ ἄτομα ἀποχωρισθέντα ἅπαξ τοῦ σώματος δὲν ἐπανέρχονται πλέον, ἀλλ' οὔτε καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑπάρχουν. Ὥστε σῶμα καὶ ψυχὴ κατὰ τὸν Δημόκριτον δὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς. Ἀπένεμεν ὅμως πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν εἰς τὴν ψυχὴν παρὰ εἰς τὸ σῶμα, διότι ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ εὐγενέστατον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι δὲ καὶ ἡ αἰτία τῆς γνώσεως. Εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι θεῖα ἀγαθά, ἀντιτάσσονται τὰ ἀγαθὰ τοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ κατώτερα καὶ διὰ τοῦτο συμβουλεύει νὰ φροντίζωμεν περὶ τῆς ψυχῆς μᾶλλον παρὰ περὶ τοῦ σώματος. Ἡ εὐγένεια τοῦ ζώου εὑρίσκεται εἰς τὸ κάλλος τοῦ σώματος, τοῦ ἀνθρώπου ὅμως ἡ εὐγένεια εὑρίσκεται εἰς τὴν ψυχήν, τὸ βεβαιοῖ δὲ ὁ ἴδιος λέγων εἰς κάποιο ἀπόσπασμά του «κτηνέων μὲν ἡ εὐγένεια, ἡ τοῦ σκήνεος (τοῦ σώματος) εὐσθένεια, ἀνθρώπου δὲ ἡ τοῦ ἤθεος εὐτροπίη.» Ἀπὸ τὴν ὀρθὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἐξαρτᾶται ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου.

ΣΤ'. Η ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Ὁ Δημόκριτος ἐταύτιζε τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν, ὁ ὁποῖος διεχώριζε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν νοῦν. Ἀλλ' ἄν καὶ

1) Εἰς τὰ ἀποσπάσματα 6, 15 καὶ 17 τοῦ Δημοκριτείου βιβλίου «περὶ ἀνθρώπου φύσιος» χαρακτηρίζονται ὁ μὲν ἐγκέφαλος «Φύλαξ διανοΐης» ἡ δὲ καρδία «βασιλὶς ὀργῆς τιθηνὸς» καὶ τὸ ἧπαρ «ἐπιθυμίης αἴτιον».

ἐταύτιζεν ὁ Δημόκριτος τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχήν, παρεδέχετο ὅμως ὅτι ἡ νόησις παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων γνῶσιν, ἐν ᾧ ἡ ἀντίληψις ἡ ὁποία γίνεται μὲ τὰς αἰσθήσεις πολλάκις μᾶς ἀπαντᾷ. Τὴν γνῶσιν ἡ ὁποία ἐπιδιώκεται μὲ τὰς αἰσθήσεις τὴν θεωρεῖ ἐπισφαλῆ καὶ ἀναξιόπιστον, ὡς «γνώμην σκοτίην,» ἐν ᾧ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπιζητοῦμεν διὰ τῆς νοήσεως τὴν θεωρεῖ ὡς «γνώμην γνησίην.» Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς εἰς τὸ «πρὸς Μαθηματικοὺς» (Ζ'. 138) βιβλίον του ἀναφέρει ὅτι ὁ Δημόκριτος ἔλεγε σχετικῶς ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «γνώμης δὲ δύο εἰσὶν ἰδέαι, ἡ μὲν γνησίη, ἡ δὲ σκοτίη. Καὶ σκοτίης μὲν ξύμπαντα τάδε: ὄψις, ἀκοή, ὀσμή, γεῦσις, ψαῦσις. ἡ δὲ γνησίη, ἀποκεκριμένη ταύτης.»

Ἡ κατ' αἴσθησιν ἀντίληψις τῶν ἐκτὸς τῆς ψυχῆς εὑρισκομένων ἀντικειμένων, γίνεται διὰ τῶν «ἀπορροῶν.» Ἀλλὰ τί εἶναι ἀπορροαί; Ἡ ἐπαφὴ τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐκτὸς ἡμῶν. Ἀπὸ τὰ ἐκτὸς ἡμῶν ἀντικείμενα ἐξέρχονται ἀπορροαί, κάθε μία ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔχει τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπορρέει. Εἶναι δὲ αἱ ἀπορροαὶ ὁμοιώματα τῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα ὁ Δημόκριτος ὀνομάζει «δείκελα» δηλαδὴ εἴδωλα. Αὐτὰ τὰ εἴδωλα σχηματίζουν ἀπομιμήματα τῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα διὰ τῶν πόρων τοῦ σώματός μας ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ ψυχικά μας ἄτομα, καὶ τοιουτοτρόπως λαμβάνομεν γνῶσιν τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ αἴσθησις ὅμως αὐτὴ δὲν ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, διότι δὲν εἶναι πάντοτε οἱ ἴδιοι οἱ ὅροι τῆς γενέσεως τῆς αἰσθήσεως. Ἐὰν τὰ ἀποτυπώματα τῶν εἰδώλων φέρωνται χωρὶς κανένα ἐμπόδιον μὲ ἀέρα λεπτὸν καὶ ὁμαλόν, σχηματίζουν σαφεῖς εἰκόνας τῶν πραγμάτων, ἄλλως γεννῶνται αἰσθήσεις ἀσαφεῖς.

Ἡ νόησις εἶναι καὶ αὐτὴ προϊὸν τῆς ἐπαφῆς, γενομένη διὰ τῆς ἐπαφῆς ὁμοίων ἀτόμων τῆς ψυχῆς καὶ τῶν εἰδώλων. Ἡ διαφορὰ ὅμως μεταξὺ αἰσθήσεως καὶ νοήσεως εἶναι ὅτι ἡ νόησις ἀπαιτεῖ μεγαλυτέραν ἠρεμίαν τῆς ψυχῆς, θεωρεῖται δὲ ἡ νόησις πολὺ ἀνωτέρα τῆς αἰσθήσεως διότι αὕτη παρέχει τὴν γνησίαν γνῶσιν (γνώμη γνησίη) ἐν ᾧ ἡ αἴσθησις σκοτεινὴν (γνώμη σκοτίη). Ἐκφράσεις τινὲς τοῦ φιλοσόφου ἔδωσαν ἀφορμὴν ὅπως θεωρηθῇ οὗτος ὡς σκεπτικός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ φιλόσοφος δὲν ἀμφιβάλλει ὅπως ἀμφέβαλλον οἱ σκεπτικοί, ἀλλὰ ἐκφράζει μόνον μερικὰς μεμψιμοιρίας διὰ τὸ περιορισμένον τῶν γνώσεων. Ἄλλως τε τὸ φιλοσόφημα τοῦ Δημοκρίτου εἶναι κάπως δογματικόν, ἐν ᾧ ὁ ἴδιος ἦτο πολέμιος τοῦ σκεπτικισμοῦ.

Ζ'. ΑΙ ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου δὲν εὑρίσκονται εἰς σπενὴν συνά-

φειαν μὲ τὰς ὀντολογικὰς θεωρίας του, καὶ τοῦτο διότι αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου περιῆλθον εἰς ἡμᾶς μόνον εἰς μεμονωμένας ρήτρας καὶ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς δώσουν μίαν ἰδέαν, ἔστιω καὶ ἀμυδρὰν περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τῆς ἠθικῆς τοῦ Δημοκρίτου. Ἡ ἠθικὴ τοῦ σοφοῦ Ἀβδηρίτου εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι ζητεῖ τὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν σύμφωνα μὲ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πλέον ἁγνὰς καὶ καθαρὰς τῆς ἀρχαιότητος. Αἱ ἠθικαὶ θεωρίαι του, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, εὑρίσκονται μόνον εἰς γνωμικὰ καὶ ἀποφθέγματα, γλαφυρώτατα ὅμως, διότι ὁ Δημόκριτος δὲν ἦτο μόνον ὀξύνους φιλόσοφος, ἀλλ' ἦτο καὶ ἄριστος συγγραφεύς. Ὁ Δημόκριτος τὸν πνευματικὸν βίον τὸν θεωρεῖ ὅτι ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὸν κατ' αἴσθησιν βίον. Ὁ ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἔλεγεν ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ὅταν ἀναζητῇ τις εὑρίσκει ὅτι δὲν κατοικεῖ οὔτε εἰς τὰ βοσκήματα, οὔτε εἰς τὸν πλοῦτον, οὔτε εἰς τὸν χρυσόν, ἀλλὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἴδιον ὅμως συμβαίνει καὶ διὰ τὴν κακοδαιμονίαν, «εὐδαιμονίη ψυχῆς καὶ κακοδαιμονίη, οὐκ ἐν βοσκήμασιν οἰκέοι, οὐδὲ ἐν χρυσῷ, ψυχὴ δ' οἰκητήριον δαίμονος.» (ἀπόσπ. 10—11) Ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία εὑρίσκεται εἰς τὴν σύμμετρον εὐθυμίαν καὶ φαιδρότητα τῆς ψυχῆς. Ταύτην τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς τὴν ὀνομάζει ὁ Δημόκριτος «εὖεστὼ» «εὐθυμίην» «ἀθαμβίην» (ἀταραξίαν) «εὐδαιμονίην». Τὴν τερπνότητα δηλαδὴ τοῦ βίου δὲν τὴν ἐξαρτᾷ ἀπὸ τὴν κτῆσιν ὑλικῶν ἀγαθῶν, οὔτε ἀπὸ παχυλὰς ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις τοῦ βίου, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὴν φρόνησιν, τὴν εὐβουλίαν, τὴν διάπραξιν τοῦ ὀρθοῦ, τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην. «σοφίη ἄθαμβος (ἀτάραχος) ἀξίη πάντων, τιμιωτάτη οὖσα.» (ἀπόσπ. 34)

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους παρανοήσαντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Δημοκρίτου, ἐνόμιζον ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐννοεῖ τὴν εὐθυμίαν ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν κατ' αἴσθησιν ἡδονήν. Ὁ Διογένης ὅμως ὁ Λαέρτιος μᾶς ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Δημόκριτος εὐθυμίαν ἐννοεῖ ἐκείνην «οὐ τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἡδονῇ, ὡς ἔνιοι παρακούσαντες ἐδέξαντο, ἀλλὰ καθ' ἣν ἡ ψυχὴ γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου ἢ δεισιδαιμονίας ἢ ἄλλου τινὸς πάθους. (Διογ. Λαέρτ. 12—45)

Κατὰ τὸν σοφὸν Ἀβδηρίτην ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ ὀλιγωτέρας λύπας καὶ περισσοτέρας χαράς, τοῦτο δὲ τὸ κατορθώνει ὅταν ἐπιδιώκῃ τὴν ἀνωτέραν ἡδονήν. Ἕκαστος πρέπει νὰ τηρῇ τὸ μέτρον, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπικρατῇ ἡ σωφροσύνη. Εἰς κάθε πρᾶγμα ἄριστον εἶναι τὸ μέτρον, ἡ δὲ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις εἶναι κακόν. Τὸ νικᾷν αὐτὸς ἑαυτόν, πασῶν τῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη. Εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦν καὶ ἄλλαι ἀρεταί, διότι συντελοῦν εἰς τὴν «εὐθυμίην.» Εἶναι δὲ αὗται ἡ φιλοπονία, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ πόλμη. Ἡ ἀνδρεία τὰς βλάβας τῶν ἀν-

θρώπων τὰς κάμνει μικροτέρας, προσπορίζει δὲ τὰς νίκας, ἀπὸ τὰς ὁποίας μεγαλυτέρα εἶναι ἡ νίκη τῶν παθῶν.

Ἐκ τούτου, ἐκ τῆς ἀνωτέρω δηλαδὴ ρηθείης παρανοήσεως τῶν διδασκαλιῶν του, προῆλθε καὶ ἡ παράδοσις ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐπειδὴ κατεγέλα πάντα τὰ ἀνθρώπινα, ὠνομάσθη «Γελασῖνος» ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἐφέσιον Ἡράκλειτον, ὁ ὁποῖος ἔκλαιε διὰ πάντα, καὶ ὠνομάσθη ἐκ τούτου «Κλαυσῖνος.» Ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὰς «Ποικίλας ἱστορίας» του ἀναφέρει περὶ τούτων. «Κατεγέλα δὲ πάντων ὁ Δημόκριτος καὶ ἔλεγεν αὐτοὺς μαίνεσθαι. Ὅθεν καὶ Γελασῖνον ἐκάλουν αὐτὸν οἱ πολῖται. (Δ'. 20) Προφανῶς τὸ ἐπίθετον τοῦτο τοῦ γελῶντος φιλοσόφου προῆλθεν ἐκ τοῦ ἤθους τῶν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀναγινωσκομένων ἀποφθεγμάτων του.

Ἀλλ' ἂς ὁμιλήσωμεν ὀλίγον διεξοδικώτερον περὶ τῶν ἠθικῶν θεωριῶν τοῦ Δημοκρίτου. Κατὰ τὸν Δημόκριτον ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον πολλοὶ ἄνθρωποι ὑπερτιμῶσι, δὲν θεραπεύει πάσας τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν ὁ πλούσιος δὲν εἶναι ἀληθῶς πλούσιος ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην περισσοτέρων τῶν ὅσων ἔχει. Ὁ ἐνθυμούμενος πάντοτε ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι βραχεῖα, ἀρκεῖται εἰς τὰ ὀλίγα καὶ ἀναγκαῖα, ὁ δὲ ἐπιπόλαιος κατέχεται ὑπὸ ἀπληστίας ἡ ὁποία εἶναι χειροτέρα ἀπὸ τὴν πενίαν. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιθυμεῖ πολλὰ πράγματα θεωρεῖ καὶ τὰ ὀλίγα πολλά, ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ τὰ περισσότερα, ἀποβάλλει καὶ τὸ παρόν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αὐτάρκειαν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διάκρισις τῶν ἐπιθυμιῶν. Διὰ τὰς ἡδονὰς λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ζητῇ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι προάγουν τὴν «εὐεστὼ» δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν, καὶ νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡδονάς. Ἡ ἡδονὴ ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν καλλιτεχνίαν εἶναι σταθερά, καθὼς καὶ ἐκείνη ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν γνῶσιν.

Τὴν εὐτυχίαν τῆς δημιουργεῖ κυρίως ψυχὴ χαρωπὴ καὶ ἐν πτωχείᾳ ἀκόμη. Ἡ δυστυχία προέρχεται ἀπὸ ψυχὴν δυσηρεστημένην, ἔστω καὶ εἰς τὸν πλοῦτον εὑρισκομένην «εὐτυχὴς ὁ ἐπὶ μετρίαισι χρήμασι εὐθυμεόμενος, δυστυχὴς δὲ ὁ ἐπὶ πολλοῦσι δυσθυμεόμενος.» (Ἀπόσπ. ἠθικ. 14)

Τὸ κάλλος τοῦ σώματος εἶναι πλεονέκτημα τῶν ζώων, ἐὰν δὲν τὸ ἐξυψώνῃ ὁ νοῦς. «σώματος κάλλος ζωῶδες, ἢν μὴ νοῦς ὑπῇ». (ἀπόσπ. ἠθικ. 109)

Ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἐκφράσεις αὐτοῦ ἀποπνέουσι τὸ αὐτὸ μῦρον καὶ φέρουσι τὸν ἴδιον σεμνὸν χαρακτῆρα.

Περὶ φιλίας ὁ Δημόκριτος ἔχει ἐπίσης πολὺ σεμνὰς γνώμας. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει οὔτε ἕνα χρηστὸν φίλον, εἶναι ἀνάξιος νὰ ζῇ. «Ζῆν οὐκ ἄξιος, ὅτῳ μηδὲ εἷς ἔστι χρηστὸς φίλος». (ἀπόσπ. ἠθικ. 162). Ἐπίσης ἡ φιλία ἀνδρὸς συνετοῦ, εἶναι προτιμωτέρα τῆς φιλίας ὅλων τῶν ἀσυνέτων.

Ἡ ζωὴ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἑορτάς. Ζωὴ χωρὶς ἑορτὰς εἶναι μακρὰ ὁδὸς χωρὶς πανδοχεῖα. «Βίος ἀνεόρταστος, μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος»(ἀπ. ἠθ. 32).

Ὁμοίως συνιστᾷ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας οὐχὶ ἕνεκεν φόβου ἢ δεισι-

δαιμονίας, ἀλλὰ διότι ἡ ἁμαρτία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀξία ἀποστροφῆς. «μὴ διὰ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ δέον, χρεὼν ἀπέχεσθαι τῶν ἁμαρτημάτων».

Περὶ τοῦ γάμου ὅμως δὲν εἶχε καὶ τόσην ὑψηλὴν ἰδέαν. Προτίμησιν εἶχεν εἰς τὸν ἄγαμον βίον, παρὰ εἰς τὸν ἔγγαμον, «διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτοῦ ἀηδίας τε καὶ ἀφολκὰς (= ἀπομακρύνσεις, ἀποσπάσεις) ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων». (ἀπόσπ. 179 καὶ παρὰ Κλήμ. Ἀλεξ' Στρωμ. 503, 5). Λαμβάνει πρὸ ὀφθαλμῶν μᾶλλον τὸ κατ' αἴσθησιν μέρος τοῦ γάμου παρὰ τὸ ἠθικόν. Ἀποστρέφεται τὴν συνουσίαν θεωρῶν αὐτὴν ὡς μικρὰν ἀποπληξίαν. «ξυνουσίη ἀποπληξίη σμικρή. Ἐξέσσυται γὰρ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, πληγῇ τινι μεριζόμενος (= διότι ἐξορμᾷ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ὡσὰν διὰ κτυπήματός τινος ἀποχωριζόμενος). (παρὰ Στοβαίῳ, καὶ παρὰ Κλήμ. Ἀλεξ. σελὶς 327 P.) δι' ὃ καὶ περὶ τοῦ γυναικείου φύλου δὲν ἐνθουσιάζεται. Δὲν θέλει νὰ ἔχῃ τέκνα, διότι, - λέγει - ἡ κτῆσις τέκνων ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ ὑψηλά, καὶ διὰ τοῦτο συνιστᾷ τὴν υἱοθεσίαν.

Η'. ΑΙ ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΓΝΩΜΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Περὶ πολιτείας ὁ Δημόκριτος ἔχει τὰς ἑξῆς γνώμας:

Κατ' ἀρχὰς ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην αὐτῆς. Ὁ σοφὸς βεβαίως δύναται πανταχοῦ νὰ ζήσῃ. Ὁ ἱκανὸς χαρακτὴρ ἔχει πατρίδα ὅλον τὸν κόσμον. «ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή. Ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος». (ἀπόσπ. 225). Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν εὐπραγίαν τῶν κοινῶν θεωρεῖ ἀπαραίτητα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν πολιτῶν. Οὐδὲν λαμπρότερον καὶ ὠφελιμώτερον καλῆς πολιτείας, διότι ταύτης σωζομένης πάντα σώζονται, καὶ ταύτης καταστρεφομένης πάντα καταστρέφονται, ἡ δὲ ἀπορία τοῦ συνόλου εἶναι πολὺ χαλεπωτέρα ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν ἑνὸς ἑκάστου. Ἀρίστη πολιτεία κατὰ τὸν Δημόκριτον εἶναι ἡ δημοκρατία, καὶ διὰ τοῦτο προτιμᾷ νὰ ζῇ πτωχὸς καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, παρὰ ἔχων τὰ πάντα ἄφθονα καὶ εὑρισκόμενος μέσα εἰς τοὺς ἰσχυροπάτους. Ἀπαραίτητα διὰ τὴν ὁμαλότητα τῶν πολιτειῶν θεωρεῖ κατὰ πρῶτον μὲν τὴν σύμπνοιαν τῶν πολιτῶν, ἔπειτα δὲ τὸ σέβας καὶ τὴν εὐπείθειαν πρὸς τοὺς κειμένους νόμους καὶ τὰς καθεστηκυίας ἀρχάς, διότι ὁ νόμος εἶναι εὑρετὴς τῶν ἀνθρώπων. Ἀπαιτεῖ ὁ Δημόκριτος νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ ἄρχωσιν οἱ ἄριστοι, καὶ οἱ ἄρχοντες ὅταν σφάλλωνται πρέπει νὰ τιμωρῶνται, διότι ἐξελέγησαν ὅπως ἄρχωσι καλῶς. «τὰ κατὰ τὴν πόλιν χρεὼν τῶν λοιπῶν μέγιστα ἡγέεσθαι ὅπως αὔξηται εὖ..... πόλις γὰρ εὖ ἀγομένη, μεγίστη ὀρθωσίς ἐστι, καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἔνι, καὶ τούτου σωζομένου πάντα σώζεται, καὶ τούτου φθειρομένου πάντα φθείρεται». (ἀπόσπ. 212).

Θ'. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης μελέτης μας εἴπομεν ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐθε-

ωρεῖτο ὡς ὑλιστὴς καὶ ἄθεος, τώρα δὲ ἂς ἐξετάσωμεν κάπως καλύτερον κατὰ πόσον τοῦ ἀνήκει ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός. Ὁ ἄκρατος ὑλισμὸς τῆς σχολῆς τῶν ἀτομικῶν βεβαίως δὲν παραδέχεται θείαν τινὰ δύναμιν κυβερνῶσαν τὸν κόσμον. Τὴν θέσιν τῶν θεῶν κατὰ τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν ἠμποροῦσαν νὰ κατέχουν τὰ ἄτομα, καὶ μάλιστα τὰ πυρώδη ψυχικὰ ἄτομα, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δημόκριτος ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ὡς πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ἀνθρώπων. Κατ᾽ αὐτὸν οἱ θεοὶ ἦσαν σύμβολα φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν, λ.χ. ἡ Παλλὰς ἐσήμαινε τὴν φρόνησιν, εἰς τὰς τοιαύτας δὲ ἐννοίας ἦλθον οἱ ἄνθρωποι ἕνεκα τῆς μεγίστης ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμνον εἰς αὐτοὺς ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα, προξενοῦντα φόβον εἰς αὐτοὺς καθὼς καταιγίδες, κομῆται, ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ τὰ ὅμοια. Οἱ παλαιότεροι τῶν ἀνθρώπων βλέποντες τὰ φυσικὰ αὐτὰ φαινόμενα ἐφοβοῦντο, καὶ μάλιστα ἐνόμιζον ὅτι αἰτία ποὺ προξενεῖ αὐτὰ τὰ φαινόμενα εἶναι οἱ θεοί. Ὁ φόβος ἔπλασε τοὺς θεοὺς τοῦ πλήθους. Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς εἰς τὸ πρὸς «Μαθηματικοὺς» 9ον βιβλίον του (24) λέγει τὰ ἑξῆς: «Ὁρῶντες φησί, οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἐν τοῖς μετεώροις, καθάπερ βροντὰς καὶ ἀστραπάς, κεραυνούς τε καὶ ἄστρων συνόδους, ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, ἐδεματοῦντο (=ἐφοβοῦντο) θεοὺς οἰόμενοι τούτων αἰτίους εἶναι».

Μεθ᾽ ὅλα ὅμως ταῦτα ὁ Δημόκριτος ἐφρόνει ὅτι τὰ περὶ θεοφανειῶν καὶ διοσημειῶν λεγόμενα καὶ πιστευόμενα, δὲν εἶναι ὅλα ἐντελῶς ἀποκυήματα τῆς φαντασίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἐφρόνει ὅτι ὁ πέριξ μας ἀὴρ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ εἴδωλα μεγάλα καὶ ὑπαρμεγέθη, ἀλλὰ καὶ δυσκόλως φθειρόμενα, ἀφίνουσι φωνάς, ἑπομένως πολὺ ὑπέρτερα τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι δὲ μόνον ὑπέρτερα κατὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καθὼς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς. Τὰ εἴδωλα αὐτὰ ἐμφανίζονται καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰ ἄλογα ζῶα. Αὐτὰ τὰ εἴδωλα οἱ ἀτομικοὶ τὰ ὀνομάζουν δ ε ί κ ε λ α. Εἶναι δὲ πραγματικὰ ὄντα, γεννηθέντα ἀπὸ ἄτομα ψυχικά, καὶ γίνονται ὁρατὰ καὶ ἀκουστὰ καὶ ἀπὸ μακρυνὰς ἀποστάσεις, θεωροῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς θεοὶ ἢ δαίμονες, καὶ ἄλλα μὲν ἐκ τῶν ὄντων τούτων εἶναι ἀγαθοποιὰ καὶ ἄλλα κακοποιά, καὶ ηὔχετο ὁ Δημόκριτος νὰ τύχῃ ἀγαθὰ εἴδωλα.

Διαφέρουν ὅμως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἀπὸ τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους καὶ κατὰ τὴν μακροβιότητα καὶ κατὰ τὸ ὑπερφυὲς τοῦ μεγέθους, εἶναι δύσφθαρτα ὄχι ὅμως καὶ ἐντελῶς ἄφθαρτα. Τὰ εἴδωλα (αἱ ἀπορροαὶ) — ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ αὐτῶν — τὰ ἐκπεμπόμενα ἐκ τῶν ἐναερίων τούτων ὄντων, ἐμφανίζονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἴτε εἰς τὰ ὄνειρα, εἴτε εἰς τοὺς χρησμούς, εἴτε εἰς τὰ μαντεῖα, εἴτε εἰς ἄλλας διοσημείας. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ εἴδωλα προέρχονται καὶ τὰ προφητικὰ ὄνειρα (καθὼς καὶ τὰ κοινὰ) καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ βασκανεία προέρχεται ἐκ τῶν εἰδώλων τῶν περὶ ἡμᾶς ὄντων καὶ γινομένων. Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς εἰς τὸ «πρὸς Μαθηματικοὺς» (Θ΄ 19) καθὼς καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς τὰ «συμποσιακὰ προβλήματά» του (Ε΄. 10, 2) ὁμιλοῦν περὶ τῶν εἰδώλων αὐτῶν.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω νομίζομεν, ὅτι ὁ Δημόκριτος δὲν παραδέχεται μὲν τελείαν ἀνυπαρξίαν θεῶν, δὲν ἀκολουθεῖ ὅμως κατὰ πάντα τὰς θρησκευτικὰς τοῦ ἔθνους του πεποιθήσεις.

Ι΄. ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΑΚΟΜΗ ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ

Θὰ προσθέσωμεν ὑπὸ μορφὴν ἐπιλόγου ὀλίγα τινὰ ἀκόμη περὶ τοῦ Θρακὸς φιλοσόφου.

Ὁ Δημόκριτος ὑπῆρξε νοῦς καθολικός, εἰς τὴν φιλοσοφίαν του ἔκλεισεν ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, καὶ διὰ τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ παραβληθῇ μὲ τὸν Ἀριστοτέλην, ἂν καὶ ὁ Δημόκριτος δὲν ἦτο κατώτερος οὐδενὸς ἐκ τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς νεωτέρους συγκρινόμενος ἐν πολλοῖς εἶναι ὑπέρτερος αὐτῶν, οὐδενὸς ὅμως κατώτερος. Ἀναφέραμεν ἤδη ὅτι εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἀναφέρεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Τὰ μαθηματικά, ἡ ἀστρονομία, ἡ γεωγραφία, ἡ ἰατρική, ἡ βιολογία, ἡ φυσική, ἡ θεωρία τῆς γνώσεως, ἡ ἠθική, ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη καὶ πᾶσαι αἱ σύγχρονοι ἐπιστῆμαι ἠρευνήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Δημόκριτος ἦτο ἕνας καταπληκτικὸς πανεπιστήμων, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλων εἶναι ὅτι κατώρθωσε νὰ συγχωνεύσῃ ὅλα τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης του ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος εἰς μίαν ἐνιαίαν κοσμοθεωρίαν.

Ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου, μολονότι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας λησμονηθεῖσα, (βλέπε καὶ σελ....) ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἀπὸ τοῦ PETER GASSENDI ἀκόμη, (1592 - 1655) εἰσήχθη ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων εἰς τὴν νεωτέραν φυσικήν. Καθὼς δὲ ἔχομεν εἴπει εἰς τὰ προηγούμενα ὁ Δημόκριτος παραδέχεται τὰ ἄτομα καὶ τὸν κενὸν χῶρον, ἡ νεωτέρα φυσικὴ ὅμως ἀντὶ τοῦ κενοῦ χώρου παραδέχεται τὸν χῶρον τοῦτον πλήρη αἰθέρος. Ἀλλὰ ὄχι μόνον ἡ φυσική, ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ χημεία βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ὑποθέσεως, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἀτομικῆς θεωρίας, τοῦ Δημοκρίτου εἰς τὰς ἡμέρας μας, μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, εἶναι καταπληκτικὰ καὶ συγκλονίζουν ὁλόκληρον, ἴσως δὲ καὶ τὸν μέλλοντα κόσμον.

Β΄. Ο ΑΒΔΗΡΙΤΗΣ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ
Α΄. Ο ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

Ἕνα ἀπόγευμα τῆς ἀνοίξεως τοῦ 432 π.Χ.[1] κάποια κίνησις ζωηροτέρα τοῦ συνήθους εἶχε σημειωθῇ εἰς τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν. Πολλοὶ ἔσπευδον εἰς τὸν δῆμον Μελίτης καὶ οἱ περίεργοι ἐρωτοῦσαν νὰ μάθουν τί συμβαίνει, καὶ εἰς τί ἆρά γε νὰ ὀφείλεται ἡ κίνησις αὐτή. Ὅλοι ἔσπευδον πρὸς τὰ

1) Τοῦτο ἀμφισβητεῖται. Ἡ ἐπικρατεστέρα ὅμως γνώμη εἶναι ὅτι ἦτο τὸ ἔτος 432 π.Χ. (CROSCHEL, PLATONIS PROTAGORAS, 1882).

ἐκεῖ καὶ ἰδίως οἱ νεαρώτεροι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ μάλιστα πρὸς τὸ ἀρχοντόσπιτον τοῦ πλουσιωτάτου Καλλίου, διὰ νὰ ἰδοῦν κάποιον ἐπίσημον ὁ ὁποῖος μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχε φθάσει. Τί συνέβαινε; Μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ὁ διάσημος σοφιστὴς Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας, καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ὡμίλει δι' αὐτόν. Ὁ Πρωταγόρας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθεωρεῖτο σοφώτερος τῶν ἄλλων σοφῶν, ἡ φήμη εἶχε προτρέξει τῆς ἀφίξεώς του, κατέλυσε δὲ εἰς τὸ ἀρχοντόσπιτον τοῦ Καλλίου καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖ συρροῆς τοῦ πλήθους αὐτοῦ.

Ὅλοι μας γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε΄. π.Χ. αἰῶνος, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τὴν ὁποίαν ἡ Ἱστορία ὠνόμασε «χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Περικλέους» οὐδεμία ἄλλη πόλις τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀκμάσει τόσον πολὺ ὅσον αἱ Ἀθῆναι, ἡ πόλις τῆς Παλλάδος, τῆς θεᾶς τῆς σοφίας. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστῆμαι, εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου δὲν ἐκαλλιεργήθησαν τόσον πολύ, ὅσον εἰς τὸ κλεινὸν ἄστυ, τὸ ὁποῖον ὕμνησε καὶ ὁ ποιητὴς Πίνδαρος, ἀλλὰ καὶ ἡ ποίησις, ἡ μουσική, τὸ θέατρον, ἡ φιλοσοφία καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη πνευματικὴ ἐκδήλωσις, εἶχον φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς των. Οἱ σοφώτεροι τῶν Ἑλλήνων γηγενεῖς καὶ ξένοι, ἰδίως δὲ οἱ ξένοι ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς γῆς συνέρρεον τότε εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταστῆ τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος καθὼς καὶ τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου. Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν διήγησίν μας.

Ἡ ἐξαιρετικὴ λοιπὸν κίνησις κατὰ τὸ ἑσπέρας ἐκεῖνο ὠφείλετο εἰς τὴν ἄφιξιν τοῦ Πρωταγόρου ὁ ὁποῖος — ὅπως εἴπομεν — ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο πράγματι μεγάλος σοφός. Κατέλυσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καλλίου, ἡ ὁποία ἦτο τὸ ἐντευκτήριον τῶν σοφῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς[1]. Ὁ Καλλίας ἦτο Ἀθηναῖος καὶ μόλις εἶχε κληρονομήσει τὸν πλουσιώτατον πατέρα του Ἱππόνικον. Κατήγετο ἀπὸ ἱερατικὸν γένος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ ἔφθανε μέχρι τῶν μυθικῶν χρόνων, μέχρι δηλαδὴ τοῦ Τριπτολέμου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, εἶχε δὲ τὴν φιλοδοξίαν νὰ φιλοξενῇ ὅλους τοὺς ἐπιφανεῖς ξένους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἰδίως τοὺς διαπρεπεστέρους σοφιστάς. Ὡς ἐκ τούτου ὁ κωμικὸς Εὔπολις ἔσκωψεν εἰς τοὺς «Κόλακάς» του τὸν Καλλίαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων σοφιστῶν. (Ἀθήν. XI, 506). Ὁ υἱὸς τοῦ Ἱππονίκου ὄχι μόνον τοὺς κορυφαίους σοφιστὰς ἐδέχετο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτούς! Ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἀπολογίαν τοῦ διδασκάλου του λέγει ὅτι ὁ Καλλίας ἐδαπάνησε διὰ τοὺς σοφιστὰς περισσότερα χρήματα παρὰ ὅσα ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί. (Πλάτ. Ἀπολ. 20 Α΄.). Τὸ ἴδιον μᾶς τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Ξενοφῶν. (Ξενοφ. Συμπ. 1, 5). Ἐκεῖ λοιπὸν κατέλυσεν ὁ Πρωταγόρας ὡς φιλοξενούμενος τοῦ Καλλίου.

1) «Καταλύει δ' ὡς ἐγὼ ἤκουσα, παρὰ Καλλίᾳ τῷ Ἱππονίκου». (Πλάτ. Πρωτ. 11, Ε΄ 311).

Μόλις τρεῖς ἡμέρας εἶχε παραμείνει ὁ Πρωταγόρας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καλλίου, (Πλάτ. Πρωτ. 309 D) καὶ ἀμέσως ὅλοι οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἤθελον νὰ μορφωθοῦν ὡς ἥρμοζεν εἰς ἀνθρώπους τυχόντας ἐλευθερίου ἀγωγῆς καὶ ἐπόθουν νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν του, ἔτρεχον νὰ τὸν συναντήσουν, δίδοντες καὶ ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν των ἀκόμη, ἀρκεῖ νὰ τοὺς ἐδέχετο ὡς μαθητάς του. Ὁ νεαρὸς λ.χ. Ἱπποκράτης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπολλοδώρου, καθὼς μᾶς διηγεῖται ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Πρωταγόραν» του, ἐπιθυμῶν νὰ ἀκούσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πρωταγόρου, ἦτο πρόθυμος νὰ δώσῃ ὄχι μόνον τὴν ἰδικήν του περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ χρήματα τῶν φίλων του ἀκόμη, ἐὰν δὲν ἐπήρκει αὕτη διὰ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ διασήμου σοφιστοῦ. «Ὡς ἂν τῶν ἐμῶν ἐπιλίποιμι οὐδέν, οὔτε τῶν φίλων» (Πλάτ. Πρωτ. 11, 310 Ε΄.) καὶ «ἕτοιμος ἀναλίσκειν τά τε σαυτοῦ καὶ τὰ τῶν φίλων χρήματα». (Αὐτόθι, 313 Β΄.).

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα, ποῖοι ἦσαν τέλος πάντων αὐτοὶ οἱ σοφισταὶ καὶ τί ἐδίδασκον, ὥστε μὲ τόσον μεγάλον ζῆλον οἱ νέοι νὰ θέλουν νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν των;

Β΄. ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΑΙ

Σήμερον ἡ λέξις σοφιστὴς ἔχει κακὴν σημασίαν. Ὅταν δηλαδὴ λέγωμεν κάποιον ὅτι εἶναι σοφιστής, ἐννοοῦμεν τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἰδικάς του ἐσωτερικὰς πεποιθήσεις, ἀλλ' ἐπιδιώκει μὲ διάφορα σοφίσματα νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων. Ἐκεῖνον δηλαδὴ ὁ ὁποῖος προβάλλει σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα, ἤτοι συλλογισμοὺς οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐσφαλμένοι, ἀλλ' ἐπίτηδες λέγονται διὰ νὰ ἐξαπατηθῇ ὁ ἀντίπαλος.

Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὅμως ἡ λέξις σοφιστὴς δὲν εἶχε κακὴν σημασίαν ὅπως ἔχει σήμερον, μάλιστα ἀρχαιότερον ἡ λέξις σοφιστὴς ἐσήμαινε τὸν σοφὸν ἄνθρωπον, τὸν εἰδικόν, τὸν ἐπιτήδειον, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων εἴτε διὰ τὴν ὑπέροχον νοημοσύνην του, εἴτε διὰ τὴν πρακτικὴν ἐμπειρίαν του, εἴτε δι' ἔξοχον μάθησιν. Οὐδεμία διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ σοφοῦ καὶ σοφιστοῦ, τὸ ὄνομα δὲ σοφιστὴς — κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον — ἦτο ἄξιον μεγάλης τιμῆς. Ἡ λέξις σοφιστὴς προήρχετο ἀπὸ τὴν λέξιν «σοφία» κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν ἡ λέξις σοφία ἐσήμαινε οἱανδήποτε μάθησιν. Σοφιστὴς ὅθεν εἶναι συνώνυμον τοῦ σοφός, ἐπινοητικός, συνετός, ἐπιτήδειος, ὁ ἐπιστήμων.

Οἱ σοφισταὶ ἀνεφάνησαν μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὅταν οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς, νικήσαντες τοὺς βαρβάρους, δὲν ἐτράπησαν εἰς ἡδονάς, ἀλλὰ κατελήφθησαν ἀπὸ ζωηρᾶς ἐπιθυμίας ὅπως εὐρύνωσι τὸν κύκλον τῶν γνώσεών των. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ σοφισταὶ συνετέλεσαν μὲν — ἀργότερον — εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησαν συγχρόνως, διότι ἔγιναν εὑρεταὶ πολλῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ὑπερτάτην βαθμῖδα τῆς τελειότητος ἀνήγαγον, ἡ δὲ σοφιστικὴ βάσιν εἶχε κυρίως τὰς διδασκαλίας τοῦ

Πρωταγόρου περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω θὰ ὁμιλήσωμεν.

Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ πολλοὶ οἱ ὁποῖοι σφοδρῶς ἐπέκρινον τοὺς σοφιστὰς διὰ τὰς διδασκαλίας των. Κυριώτερος ἀντίπαλος αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης, καθὼς καὶ ὁ Πλάτων ὁ μαθητής του, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς διαλόγους του (καὶ ἰδίως εἰς Σοφιστ. 221 καὶ ἐφ. καθὼς καὶ εἰς τὴν Πολιτ. VII, 493) κάμνει δυσμενεῖς κρίσεις δι' αὐτούς, λέγων ὅτι οἱ σοφισταὶ εἶναι ἔμμισθοι θηρευταὶ πλουσίων νέων, ἔμπειροι περὶ ψυχῆς μαθημάτων, ἀκόμη δὲ καὶ γυμνασταὶ ρητορικῶν γυμνασμάτων, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης δίδει τὸν ἑξῆς ὁρισμὸν δι' αὐτούς: «ἔστι γὰρ ἡ σοφιστικὴ φαινομένη σοφία, οὖσα δ' οὔ, καὶ ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς ἀπὸ φαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ οὔσης». (Μεταφ. IV, 1004 β'.) εἶναι δηλαδὴ ἡ σοφιστικὴ φαινομενικὴ σοφία καὶ ὄχι πραγματική, ὁ δὲ σοφιστὴς εἶναι ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ κερδίζῃ χρήματα ἀπὸ φαινομενικὴν σοφίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι πραγματική. Προσέτι δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι «οἱ σοφισταὶ ἐπὶ τὸ ἐξαπατᾶν λέγουσι καὶ γράφουσιν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει, καὶ οὐδένα οὐδὲν ὠφελοῦσι κλπ.». Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἀπολογηταὶ τῶν σοφιστῶν, ὡς λ.χ. ὁ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (1394 - 1871) ἔξοχος τῆς Ἑλλάδος ἱστορικὸς G. GROTTE (Ἄγγλος) εἰς τὸ περίφημον ἔργον του (HISTORY OF GREECE» (σ. 474 - 594) προσεπάθησε νὰ ἐξαλείψῃ τὴν συνήθη ἀντίθεσιν τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς σοφιστάς, καὶ πλεῖστα ἔγραψεν ὑπὲρ αὐτῶν.

Γ'. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ

Πρῶτος ὠνόμασεν ἑαυτὸν σοφιστήν, τοὐτέστι διδάσκαλον τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς, (Πλάτ. Πρωτ. 317 β'. καὶ 349 α'.) ὁ Πρωταγόρας, γεννηθεὶς εἰς τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης κατὰ τὸ 480 π.Χ. ἢ καὶ ὀλίγον ἐνωρίτερον[1]. Ὁ πατήρ του ἐλέγετο Ἀρτέμων ἢ κατ' ἄλλους Μαιάνδριος, ὡς λέγει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος εἰς τοὺς «βίους τῶν φιλοσόφων» του. (VIIII, 50).

Ὁ Πρωταγόρας δίκαιον εἶναι νὰ συμπεριληφθῇ μεταξὺ τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὁ ἴδιος ὅμως ἀπεκάλει τὸν ἑαυτόν του «σοφιστὴν» «καὶ ὁμολογῶ τε σοφιστὴς εἶναι καὶ παιδεύειν ἀνθρώπους». (Πλάτ. Πρωτ. VII, Β'. 317).

Κατά τινα μυθώδη παράδοσιν ὁ ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀχθοφόρος, ἐπενόησε μάλιστα καὶ τὴν ἀχθοφορικὴν τύλην, δηλαδὴ τὸ σάγμα τὸ ὁποῖον φέρουσιν οἱ ἀχθοφόροι διὰ νὰ καταστῇ τὸ βάρος τοῦ φορτίου ἐλα-

---

1) Ὁ Πρωταγόρας ἦτο γνήσιος Ἀβδηρίτης, ἐλέγετο ὅμως καὶ ἐνομίζετο ὡς Τήϊος, καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὸν κωμικὸν Εὔπολιν ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς «Κόλακάς» του λέγει:

«ἔνδοθι μὲν ἔστι Πρωταγόρας ὁ Τήϊος»

Τοῦτο ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, διότι τὰ Ἄβδηρα ἦσαν ἀποικία τῶν Τηΐων. Τὴν ἐξ Ἀβδήρων καταγωγήν του τὴν βεβαιοῦσιν ὁ Πλάτων (εἰς τὴν Πολιτ. Χ, 600, εἰς τὸν «Πρωτ.» 309, ὁ Στέφ. ὁ Βυζάντιος ἐν λ. Ἄβδηρα, ὁ Σέξτ. ὁ Ἐμπειρ. ὁ Κλήμ. ὁ Ἀλεξ. ὁ Κοϊντιλιανὸς καὶ ἄλλοι πολλοί.

φρότερον. Ἔπειτα ἔγινε γραφεὺς τοῦ Δημοκρίτου, καὶ τέλος διδάσκαλος γραμμάτων εἰς μίαν κώμην. Ὁ Λαέρτιος διηγεῖται (VIIII, 50) ὅτι ὁ Δημόκριτος τὸν ἐθαύμασε διότι τὸν εἶδε νὰ δένῃ μετ' ἐπιτηδειότητος ἓν δέμα ξύλων. «Καὶ πρῶτος τὴν ἀχθοφορικὴν τύλην, ἐφ' ἧς τὰ φορτία βαστάζουσιν, εὗρεν, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ παιδείας. Φορμοφόρος (= ἀχθοφόρος, φέρων ξύλα) γὰρ ἦν, ὡς καὶ Ἐπίκουρός που φησί. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἦρθη πρὸς Δημόκριτον, ξύλα δεδεκὼς ὀφθείς». Τὸ διήγημα τοῦτο θέλει νὰ μᾶς δείξῃ τὴν ἀσυνήθη νοημοσύνην τοῦ ἀνδρός, καθ' ὅτι ἀπὸ τοιαῦτα μικρὰ πράγματα ὁρμηθείς, διέπρεψε μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, παρὰ πάντων θεωρηθεὶς σοφός.

Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ 20 ἴσως καὶ περισσότερα ἔτη. Ὁ Πρωταγόρας, ὡς εἴπομεν, ἐγεννήθη τι ὁ Πρωταγόρας θὰ εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Δημόκριτον, ἀμφίβολον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου, διότι τοῦτο ἀντιμάχεται πρὸς τὴν χρονολογίαν, διότι ὁ Δημόκριτος ἦτο νεώτερος τοῦ Πρωταγόρου τῷ 480 ἴσως καὶ πρότερον ἀκόμη, ὁ δὲ Δημόκριτος τῷ 460 π.Χ. Ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Πρωταγόρου δὲν φέρει κοινὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα νὰ δείχνουν ὁπωσδήποτε σχέσιν μαθητοῦ πρὸς διδάσκαλον, πάντως ὅμως ἡ θεωρία τοῦ Δημοκρίτου ὁ ὁποία εἶχε βάσιν τὸν ὑλισμόν, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ Πρωταγόρου.

Τὸ ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἦτο σοφὸς ἄνθρωπος τὸ παραδέχεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν «Πρωταγόραν» τοῦ Πλάτωνος τὸν ἀποκαλεῖ, ἔστω καὶ μετά τινος ἐλαφρᾶς εἰρωνείας, ὡς τὸν «σοφώτατον» ἐξ ὅλων τῶν συγχρόνων του, διηγούμενος εἰς κάποιον φίλον του ὅτι συνεζήτησε μὲ τὸν Πρωταγόραν, «ἀλλ' ἦ σοφῷ τινι ἡμῖν, ὦ Σώκρατες, ἐντυχὼν πάρει; — Σοφωτάτῳ μὲν οὖν δήπου τῶν γε νῦν, εἴ σοι δοκεῖ Πρωταγόρας σοφώτατος εἶναι». (Πλάτ. Πρωτ. 309 Β'.). Ὁ Λαέρτιος λέγει ἀκόμη ὅτι ὁ Πρωταγόρας προσηγορεύετο «σοφία» (VIIII, 50) «διήκουσε δὲ Πρωταγόρας Δημοκρίτου, ἐκαλεῖτο τε σοφία, ὥς φησὶ Φαβωρῖνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ».

Ἀπὸ τὸ τριακοστὸν ἀκόμη ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Πρωταγόρας περιήρχετο τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διδάσκων ἐπὶ μισθῷ καὶ ἀποκτῶν δόξαν καὶ χρήματα, ὅσα δὲν ἀπέκτησεν ὁ Φειδίας καὶ δέκα ἄλλοι ἀνδριαντοποιοί. (Πλάτ. Μέν. 91).

Δ'. ΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ[1]

Ὁ Ἀβδηρίτης σοφιστὴς δὲν ἐδέχετο ἀλήθειαν ἐξ ἀντικειμένου καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι». Δηλαδή: Ὅλων τῶν πραγμάτων μέτρον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, δι' ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ὅτι ὑ-

1) Βλέπε καὶ Ἄβδηρα «Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ» Ποὶ. Παπαχριστοδούλου τόμ. 29ος.

πάρχουν, δι' ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν. (Διογ. Λαέρτ. Πρωταγ. 3, 51). Ἡ γνῶσις ὅλων τῶν πραγμάτων εἶναι ὑποκειμενική, καὶ ὄχι ἀντικειμενική.

Κατὰ τὰς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγόρου ἀλήθειαι γενικῶς ἰσχύουσαι δὲν ὑπάρχουν, διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀληθὲς εἰς ἐμέ, εἶναι δυνατὸν νὰ φανῇ ψευδὲς εἰς ἕνα ἄλλον. Διὰ τοῦτο δι' ἕκαστον πρᾶγμα εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν δύο ἐντελῶς ἀντίθετοι γνῶμαι, δύνανται ὅμως καὶ αἱ δύο νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθεῖς. Τοῦ πράγματος τούτου, τῆς ὑπάρξεως δηλαδὴ δύο γνωμῶν δι' ἕκαστον πρᾶγμα, τῆς ἰδίας γνώμης ἀποδεικνυομένης διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ὡς ἀληθοῦς καὶ ὡς ἀναληθοῦς, ἔκαμαν ἀργότερον μεγάλην κατάχρησιν οἱ μεταγενέστεροι σοφισταί, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τἀνάπαλιν. Οὗτοι βεβαίως τοιαῦτα διδάσκοντες, εἶναι προφανὲς ὅτι ἔβλαψαν τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Πρωταγόρας ἠρνεῖτο τὴν ὕπαρξιν ψυχῆς καὶ θεῶν, διότι ἴσως νὰ εἶχον ἐπιδράσει ἐπ' αὐτοῦ αἱ ὑλιστικαὶ θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου, ἂν καὶ ὁ Δημόκριτος δεν ἀπηρνεῖτο τελείως τὴν ὕπαρξιν ψυχῆς καὶ θεῶν. Τὰς περὶ θεῶν θεωρίας του ἀνέπτυξεν ὁ Πρωταγόρας εἰς ἕνα βιβλίον του ἐπιγραφόμενον περὶ θεῶν, τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Εὐριπίδου, καὶ τὸ ὁποῖον ἤρχιζεν ὡς ἑξῆς: «Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι εἴθ' ὡς εἰσί, εἴθ' ὡς οὔκ εἰσι. Πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥ τε ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου». Ἤτοι: Περὶ μὲν τῶν θεῶν δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω, εἴτε ὅτι ὑπάρχουν, εἴτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν. Διότι πολλὰ εἶναι τὰ ἐμποδίζοντα τὴν γνῶσιν τούτου, καὶ ἡ ἔλλειψις ἀποδείξεων ἀφ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ ἡ βραχύτης τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀφ' ἑτέρου.

Διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν τὸν ἄθεον σοφιστήν, καὶ συλλέξαντες τὰ συγγράμματά του ,τὰ ἔκαυσαν εἰς τὴν ἀγοράν. Τούτου ἕνεκα ἔφυγεν ὁ Πρωταγόρας ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ πλέων εἰς τὴν Σικελίαν κατεποντίσθη μαζὶ μὲ τὸ πλοῖον του, εἰς ἡλικίαν ἐνενήκοντα, καὶ κατ' ἄλλους ἑβδομήκοντα ἐτῶν. (Αὐτόθι, 3, 51).

Τὰς περὶ κοινωνίας καὶ πολιτείας δοξασίας τοῦ Πρωταγόρου εὑρίσκομεν εἰς τὸν ὡραῖον μῦθον τὸν ὁποῖον διηγεῖται οὗτος εἰς τὸν ὁμώνυμον διάλογον τοῦ Πλάτωνος. (Πρωταγ. 320 C καὶ ἑφεξ.). Τον μῦθον τοῦτον κάλλιστον ὄντα, παραθέτομεν ἐν περιλήψει: «Ὅταν ἦλθεν ὁ εἱμαρμένος χρόνος ὅπως ὅλα τὰ γένη τῶν ζώων ἐξέλθωσιν εἰς τὸ φῶς, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἰδιοτήτων αἱ ὁποῖαι θὰ ἔκαμνον τὰ ζῷα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἱκανοὺς διὰ τὴν ζωήν, ἀπὸ ἀπρονοησίαν τοῦ Ἐπιμηθέως, ἀδελφοῦ τοῦ Προμηθέως, ὁ ἄνθρωπος ἔμεινε γυμνός, ἄοπλος καὶ ἄνευ στρωμνῆς, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ ζῷα εἶχον ὅλα τὰ ἐφόδια διὰ τὴν ζωήν. Τὰς ἐλλείψεις αὐτὰς ἐθεράπευσεν ὁ Προμηθεύς, κλέψας τὸ πῦρ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὴν ἔντεχνον σοφίαν τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ δώσας αὐτὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ ἄνθρωποι τότε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πυρὸς ἔγιναν εὐτυχέστεροι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστεροῦντο τῆς τέχνης τοῦ διοικεῖν καὶ κυ-

βερνᾶν τὰς πόλεις, (δηλαδὴ τῆς πολιτικῆς τέχνης) κατώκουν διεσπαρμένοι καὶ κατεστρέφοντο ὑπὸ τῶν θηρίων, διότι ἦσαν ἀσθενέστεροι ἀπὸ αὐτά. Ὅθεν ἔκτισαν πόλεις, ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδόλως ὠφέλησεν αὐτούς, διότι ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ πάλιν διεσκορπίζοντο. Τέλος εὐσπλαγχνισθεὶς ὁ Ζεὺς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔστειλε τὸν Ἑρμῆν διὰ νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην «τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην» ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ σοφὸς Ἀβδηρίτης. Οὕτως ἤρχισαν καὶ πάλιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι πλέον εἰς τὰς πόλεις, συνδεδεμένοι πλέον διὰ πολιτικῆς κοινωνίας, ἀφ' οὗ συμμετέσχον πάντες τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς δικαιοσύνης».

Διὰ τοῦ μύθου τούτου ὁ Πρωταγόρας δέχεται πρὸς ὕπαρξιν πολιτικῆς κοινωνίας ἀπαραίτητον τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀνωτέρω ἀρετῶν, τῆς αἰδοῦς δηλαδὴ καὶ τῆς δικαιοσύνης. Αἱ ἀρεταὶ αὗται εἶναι κοινὸν κτῆμα ὅλων τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας ἀνθρώπων, δὲν εἶναι δέ, ὅπως λ.χ. αἱ τεχνικαὶ γνώσεις, κτῆμα μόνον τῶν εἰδικῶν, μόνον τῶν ὀλίγων. Εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ ὅλων τῶν πολιτῶν ἡ γνώμη. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ μύθου τούτου.

Ὡσαύτως κατὰ τὸν ἐξ Ἀβδήρων σοφιστὴν ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ δὲν εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀλλ' εἶναι διδακτική, δύναται δηλαδὴ νὰ διδαχθῇ, τὸ δὲ διδακτικὸν τῆς ἀρετῆς ἢ μή, ἐγράφη εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον τοῦ Πρωταγόρου ἐπιγραφόμενον «περὶ ἀρετῶν» ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν. Πολιτικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ τέχνη τοῦ κυβερνᾶν τὰ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πόλεως, ὅθεν εὔκολον εἶναι εἰς ἡμᾶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι διὰ τοῦ μύθου τούτου ὁ Πρωταγόρας θέλει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δικαίως οἱ νέοι τῶν Ἀθηνῶν ἐπεζήτουν τὴν διδασκαλίαν του, θέλοντες νὰ μάθουν νὰ κυβερνῶσι καλῶς ὄχι μόνον τὰ τοῦ οἴκου ζητήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς πολιτείας, ὡς λ.χ. ὁ προηγουμένως ἀναφερθεὶς Ἱπποκράτης ὁ Ἀπολλοδώρου.

Ε'. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ

Ὅπως ὁ Δημόκριτος τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Πρωταγόρας ἦτο πολυγραφώτατος καὶ ἄριστος συγγραφεὺς καὶ λογοτέχνης. Ἡ γλαφυρότης του, ἡ σαφὴς ἔκφρασις τῶν διανοημάτων του, ἡ εὐχέρεια περὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν καταλλήλων λέξεων καὶ ἡ καλλιέπεια, ἦσαν ἀρεταί του. Ἄλλως τε, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ἦτο εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων καλλιεργητῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦτο δὲ καθὼς καὶ τὴν ὀρθοέπειάν του τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ Πλάτων (Φαῖδρ. 47). Συνέγραψε πολλὰ βιβλία, τῶν ὁποίων ὅμως μόνον αἱ ἐπιγραφαὶ διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου, ὅστις τὰ ἀπαριθμεῖ μὲ τὴν ἑξῆς σειράν: περὶ πάλης, περὶ μαθημάτων, τέχνη ἐριστικῶν, περὶ πολιτείας, περὶ φιλοτιμίας, περὶ ἀρετῶν, περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως, περὶ τῶν ἐν Ἅιδου, περὶ τῶν οὐκ ὀρθῶς τοῖς ἀνθρώποις πρασσομένων, προστακτικός, περὶ μισθοῦ, ἀντιλογιῶν δύο. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι τὰ βιβλία τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Λαερτίου, ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα, κύριον

ὅμως σύγγραμμά του ἦτο τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἀλήθεια ἢ καταβάλλοντες» καὶ τὸ ὁποῖον ἤρχιζε μὲ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος κλπ.».

Σπουδαῖον ἐπίσης ἔργον τοῦ Πρωταγόρου εἶναι τὸ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Λαερτίου μνημονευθὲν «Ἀντιλογιῶν δύο» καὶ προφανῶς τὸ ἔργον αὐτὸ ἤρχιζε μὲ τὸ Πρωταγόρειον ἀξίωμα «δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος, ἀντικειμένους ἀλλήλοις» (Αὐτόθι, 3, 51) δηλαδὴ εἰς κάθε λόγον ἀντίκειται ἕτερος. Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ὁ Πρωταγόρας καθὼς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν σοφισταὶ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐξήσκησαν ἰδίως ἐπὶ τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε΄. π.Χ. αἰῶνος. Ἔλεγον ὅτι ἐδίδασκον μίαν μόρφωσιν συγχρονισμένην μὲ τὴν ἐποχήν των, καὶ ὄχι τὴν μόρφωσιν τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ παλαιότεροι. Ἡ διδασκαλία των ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν πρακτικῶν πολιτικῶν σκοπῶν, ἤθελον διηλαδὴ διὰ τῆς διδασκαλίας των νὰ κάμουν τοὺς νέους — ἐκείνους βέβαια οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον πολιτικοὺς σκοποὺς — νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἠμποροῦν νὰ πείθουν τὰς λαϊκὰς μάζας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ πάντα ἐκρίνοντο καὶ ἀπεφασίζοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἔπρεπε λοιπὸν οἱ νέοι αὐτοὶ νὰ ἠμποροῦν νὰ πείθουν τὸν λαόν, καὶ νὰ τὸν κάμνουν νὰ παραδεχθῇ τὰς ἀπόψεις των. Ὁ πολιτικὸς ἀγὼν τότε ἐγίνετο μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων μερίδων, καὶ ἐλάμβανε χαρακτῆρα ἀντιλογικόν, ὅ,τι δηλαδὴ ἐπρότεινεν ἡ μία μερίς, ἔπρεπεν νὰ τὸ ἀναιρέσῃ ἡ ἄλλη διὰ τῆς ἀντιλογίας. Κυρίως ἠγόρευον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων — ὅπως γίνεται καὶ σήμερον — καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τέχνη τῆς ἀντιλογίας ἦτο ἐπιβεβλημμένη εἰς τὸν ἀγορεύοντα. Τὴν τέχνην λοιπὸν αὐτὴν τὴν ρητορικὴν καὶ ἰδίως τὴν ἀ ν τ ι λ ο γ ι κ ὴ ν ἐδίδασκον οἱ σοφισταί, οὐχὶ ὅμως ἄνευ μισθοῦ, ὡς ἔπραττεν ὁ Σωκράτης. Οὗτοι ἐδίδασκον ἔναντι ἀδρᾶς ἀμοιβῆς. Νεώτεροί τινες ἐρευνηταὶ καὶ μάλιστα μεγάλη αὐτῶν μερίς, παραδέχονται τὴν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγόρου καὶ τῶν παλαιοτέρων σοφιστῶν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀντιλογιῶν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς δημηγορίας τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου ἱστορικοῦ Θουκυδίδου. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Θρᾷξ σοφὸς ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀκόμη πνευμάτων τοῦ Ε΄. π.Χ. αἰῶνος.

Εἰς τὸ σύγγραμμά του «περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως» ἐξετίθεντο τὰ αἴτια τῆς δημιουργίας τοῦ συγχρόνου του ἐπὶ Περικλέους πολιτισμοῦ, ἐξητάζετο δὲ ὁ πολιτισμὸς οὗτος μόνον ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐτίθεντο κατὰ μέρος τὰ μυθολογικὰ πλάσματα.

Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τοῦ συγγράμματός του «περὶ ἀρετῶν». Εἰς αὐτὸ ἐξητάζετο ἂν ἡ ἀρετὴ εἶναι ἔμφυτος ἢ διδακτή, εἰς δὲ τὸν «Πρωταγόραν» τοῦ Πλάτωνος βλέπομεν τὴν μεγάλην συζήτησιν τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ διακτοῦ ἢ μὴ τῆς ἀρετῆς μεταξὺ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πρωταγόρου.

Διὰ τὸ «περὶ θεῶν» καθὼς καὶ διὰ τὰς περὶ θεῶν ἀντιλήψεις του ὡμιλήσαμεν παραπάνω ἡ τύχη ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ περισωθῇ κανὲν ἀπὸ τὰ συγ-

γράμματα τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀβδηρίτου καθ' ὅτι ἅπαντα ἀπωλέσθησαν, περιεσώθησαν δὲ μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα.

Ὁ βαθύνους σοφιστὴς καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκαλλιέργησε καὶ τὰ μέγιστα ὠφέλησεν αὐτήν. Ἐν πρώτοις μεγάλας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν γραμματικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκαμε σπουδαιότατα βήματα, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πρωταγόρου ἐγράφετο μὲν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀρθῶς, αἱ γραμματικαὶ ὅμως γνώσεις ἦσαν ὀλίγαι. Πρῶτος αὐτὸς διέστειλε τὰ ὀνόματα εἰς τρία, εἰς «ἄρρενα» «θήλεα καὶ σκεύη». Τοῦτο μᾶς τὸ βεβαιώνει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν «Ρητορικήν» του λέγων: (Ρητορ. τέχνη, Γ', 63). Σκεύη δὲ ὠνόμαζεν ὁ Πρωταγόρας ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα ἡμεῖς σήμερον ὀνομάζομεν οὐδέτερα. Ὡσαύτως διέστειλε τέσσαρας ἐγκλίσεις τῶν ρημάτων, τὰς ὁποίας ὠνόμασε «πυθμένας λόγων» ἤτοι τὴν εὐχωλὴν (εὐκτικὴν) τὴν ἐρώτησιν, τὴν ἀπόκρισιν καὶ τὴν ἐντολὴν (προστακτικήν). Ἄλλοι λέγουν ὅτι ἑπτὰ ἐγκλίσεις διέστειλε τῶν ρημάτων, καὶ τὰς ὁποίας μνημονεύει ὁ Λαέρτιος (Δ. Λαέρτ. Πρωτ. 4, 53).

Εἰς μέγα μῆκος θὰ ἦγεν ἡμᾶς ὁ λόγος ἐὰν ἀνεγράφωμεν ἐδῶ ὁλόκληρον τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐξ Ἀβδήρων σοφοῦ. Τοῦτο ἄλλως τε δὲν εἶναι ὁ σκοπός μας. Σκοπὸς ἰδικός μας ἦτο εἰς τὰ δύο αὐτὰ κεφάλαια περὶ τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Πρωταγόρου νὰ τονίσωμεν τὴν πνευματικὴν εἰσφορὰν τῶν δύο τούτων μεγάλων Θρακῶν. Περὶ τοῦ Πρωταγόρου μόνον ἀκόμη ὀλίγα θὰ προσθέσωμεν. Πολιτικοί, ποιηταί, ἱστορικοί, ρήτορες, καλλιτέχναι, εἶχον ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν Πρωταγόραν. Διάσημοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος ἠσχολήθησαν μὲ αὐτόν. Ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸν ὁμώνυμον διάλογον, εἰς τὸν ὁποῖον περιγράφει τὴν κίνησιν τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ λάβουν μαθήματα ἀπὸ αὐτόν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον διάλογον συζητεῖ, ἔστω καὶ μετά τινος ἐλαφρᾶς εἰρωνείας, τὰς περὶ παιδείας καὶ ἀρετῆς γνώμας τοῦ σοφιστοῦ. Ὡσαύτως εἰς τὸν «Θεαίτητον» ὁ Πλάτων ἀντικρούει τὰς γνωσιολογικὰς θεωρίας τοῦ Ἀβδηρίτου, εἰς τὸν «Εὐθύδημον» ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὰ ἐριστικά του τεχνάσματα, καὶ τέλος εἰς τὴν «Πολιτείαν» ἔχει ὡσαύτως ὑπ' ὄψιν του τὰς περὶ δικαίου καὶ πολιτείας γνώμας τοῦ Πρωταγόρου. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλοι διάσημοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος ἠσχολήθησαν μὲ αὐτόν. Ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Σωκράτης, ὁ πλουσιώτατος φίλος τῶν γραμμάτων Καλλίας καὶ ἄλλοι, ἐπεζήτουν τὴν μετ' αὐτοῦ συναναστροφήν, εἰς ἅπαντα δὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἡ ἐκτίμησίς του ἦτο μεγάλη.

Ζ'. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Βασικὸς σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τῆς παρούσης πραγματείας εἶναι νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἑλληνικότης τῆς Θράκης ἀρχίζει ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἀκόμη. Ἀπὸ τοὺς μυθικοὺς ἀκόμη χρόνους ὁ Ὀρφεύς, ὁ πρῶτος ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ὁ εἰσηγητὴς τῆς θρησκείας καὶ τῶν λατρευτικῶν τύπων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι Θρᾷξ. Ἡ μαγική του λύ-

ρα ἡ ὁποία πρὸ τριῶν καὶ πλέον χιλιάδων ἐτῶν ἀντήχει εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἔβρου καθὼς καὶ εἰς τὰς καταπρασίνους φάραγγας τῆς Ροδόπης, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐξημερώνῃ ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῷα, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα ἀκόμη ἔκαμνε νὰ κύπτουν τὰς κορυφάς των διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν ὑπέροχον μουσικήν. Λέγεται μάλιστα ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ὁ προσεκτικὸς ἀκροατὴς ἀκούει νὰ ἀντηχῇ ἡ θεϊκὴ λύρα, εἰς δὲ τὰ ὕψη καὶ τάς ὑπωρείας τῆς Ροδόπης ἀκούει τοὺς στεναγμούς του διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀγαπημένης του Εὐρυδίκης. Ὁ κιθαρῳδὸς Λῖνος, ποὺ ἐδίδαξεν εἰς τὸν Ἡρακλέα τὴν μουσικήν, ὁ Εὔμολπος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Θάμυρις, ἦσαν Θρᾷκες, εἰς δὲ τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡρώων τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ὀρφεύς. Ἡ ἐπιμιξία καὶ ἡ ἐπικοινωνία τῶν Θρᾳκῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἦτο συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος, καὶ τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, ἡ δίαιτα, αἱ θρησκευτικαὶ τελεταί, μεγάλην ὁμοιότητα εἶχον μὲ τὰς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἡ Θράκη οὐδέποτε ἀπώλεσε τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ: «Ἡ Θράκη κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κλπ.».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Σελ.

Εἰσαγωγὴ ... 209
Ὀνόματα Θράκης ... 211
Ὅρια Θράκης ... 213
Σημερινὰ ὅριά της ... 218
Καταγωγὴ Θρακῶν ... 218
Γλῶσσα Θρακῶν ... 220
Θρησκεία Θρακῶν ... 228
Ἤθη κἔθιμα ἀρχαίων Θρακῶν ... 236
Τύμβοι (TUMULI) ... 249
Πολίτευμα Θράκης ... 251
Διείσδυσις Ἑλλην. Πολιτισμοῦ ... 254
Ὀνομαστοὶ ἄνδρες ... 260
Ἀβδηρίτης Δημόκριτος ... 261
Ὁ Δημόκριτος ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως ... 264
Ἀτομικὴ Σχολὴ ... 266
Ἀρχαὶ ἀτομικῆς θεωρίας ... 267
Ψυχολογία Δημοκρίτου ... 268
Γνωστολογία Δημοκρίτου ... 269
Ἠθικῆς θεωρίαι Δημοκρίτου ... 270
Θεολογία Δημοκρίτου ... 273
Πρωταγόρας Ἀβδηρίτης ... 275
Σοφισταὶ ... 277
Βίος Πρωταγόρου ... 278
Συγγράμματα Πρωταγόρου ... 281
Ἐπίλογος ... 283

Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ

ΘΡΟΣ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ [1]

Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἔχει προσθέσει ἐσχάτως τρεῖς νέους τομεῖς λαογραφικοῦ της ἐνδιαφέροντος:

1) Τὴν δημιουργίαν Ἀρχείου τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης. 2) Τὴν ἐκπομπὴν Θρακικῶν μελωδιῶν. 3) τὴν ἔκδοσιν τῶν μελωδιῶν τούτων ἢ ἐκλογῆς των.

Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον ἔργον ὀφείλεται εἰς παρακινήσεις μου καὶ συνεπῶς μοῦ ἐπιβάλλει τὴν συνεχῆ εὐθύνην μου τόσον διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Ἀρχείου ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν τῆς σχεδιαζομένης Ἐκλογῆς Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Θράκης. Τὰ δύο ἄλλα ἔργα ὀφείλονται ὄχι μόνον εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ζωηρὰν ὀργάνωσιν καὶ τὸν ἄσβηστον ἐνθουσιασμὸν τοῦ σημερινοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου. Ἡ γνώμη μου σχετικῶς πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν ὡς ἄνω τριῶν τομέων ἔχει ὡς ἑξῆς:

1) Τὸ παλαιότερον σύστημα συλλογῆς καὶ ἐκδόσεως περιωρισμένων ἐκλογῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ἀνεπαρκὲς πλέον. Ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐρασιτεχνῶν ἢ καὶ εἰδικῶν, ποὺ κατήρτιζαν συλλογὴν τραγουδιῶν καὶ τὴν ἐδημοσίευαν αὐτοτελῶς ἢ μέσα εἰς τόμους περιοδικῶν, ἄλλοτε συνοδεύοντες τὰ κείμενα μὲ παρατηρήσεις των καὶ ἄλλωτε ὄχι. Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται νὰ συνεχίζεται καὶ εἰς τὸ μέλλον. Κάθε χώρα ὅμως χρειάζεται καὶ ἕνα ὑπεύθυνον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν της, καὶ τοιαῦτα ἤδη ἐκδίδονται ἢ ἑτοιμάζονται ἀπὸ διαφόρους χώρας, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Παραλλήλως καὶ κάθε μεγάλη περιοχὴ μιᾶς χώρας ἔχει ἀνάγκην τῆς ἰδικῆς της συλλογῆς, ἡ ὁποία θὰ ἀντικατοπτρίζῃ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, ποὺ τυχὸν ἔχει ἡ λαϊκή της ποίησις ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον τῶν ἄλλων περιοχῶν τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Οὕτω ἔχομεν τραγούδια Σερβικὰ ἢ Κροατικά, ἐντὸς τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἢ τραγούδια τῆς Νέας Ἀγγλίας ἢ τοῦ Κεντάκι, ἐντὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ διαφοραὶ γλώσσης καὶ λαϊκῆς ποιήσεως διαφέρουν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.

Προκειμένου περὶ Θράκης, τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν κειμένων καὶ διὰ τὴν σύνθεσιν μελετῶν περὶ χαρακτῆρος τῶν τραγουδιῶν, θὰ

---

1) Ὑπόμνημα τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου, Συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ἀρχείου Ἀκαδημίας, περὶ τῆς ἐκδόσεως Ἐκλογῆς Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Θράκης, τῆς ἐκδόσεως τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν, τῶν Ραδιοφ. ἐκπομπῶν κλπ.

τὸ δημιουργήση μόνον ἕνα ὑπεύθυνον Ἀρχεῖον ὅλων τῶν δημοσιευμένων καὶ ἀνεκδότων ἀσμάτων. Ὅταν προηγηθῆ ἡ δακτυλογράφησίς των, τότε δωρεὰν προσφερόμενος θὰ συνεχίσω καὶ θὰ ἀποπερατώσω τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν ὅλων τῶν παραλλαγῶν εἰς τὸ κάθε τραγούδι, ὅπου αὗται ἀνήκουν. Ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ὅτι τότε μὲ μιὰ ματιὰ θὰ δύναται νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ἀμέσως ἀπὸ ποῖα μέρη τῆς Θράκης μαρτυρεῖται κάθε τραγούδι, καὶ θὰ ἠμπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ ποίας, καὶ διατί οὕτω, μορφὰς ἔχει ὑποστῆ ἐντὸς τῆς Θράκης τὸ κάθε τραγούδι. Οὕτω μελέται θὰ δύνανται συντεθοῦν περισσότεραι, ὁ ἀληθινὸς χαρακτὴρ τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ νὰ ἐξακριβωθῆ ἀποτελεσματικώτερα, καὶ κυρίως θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ μία χρηστικὴ ἔκδοσις τῶν καλυτέρων Θρακικῶν παραλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως θὰ πρέπῃ νὰ συνοδεύωνται μὲ ἀναγραφὴν τῶν παραπομπῶν καὶ δι' ὅλας τὰς ἄλλας παραλλαγὰς τοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ μὲ συντόμους παρατηρήσεις καὶ παραπομπὰς εἰς ὅλας τὰς προηγηθείσας ἐπιστημονικὰς μελέτας. Ἂν κατορθωθῆ ἡ ἔκδοσις τοῦ τόμου τούτου, τότε ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν θὰ δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι προσέφερε πολυτιμωτάτην βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ ὅτι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐκδόσεως μιᾶς ἐπιστημονικῆς Ἐκλογῆς τῶν ἀσμάτων μεγάλων περιοχῶν ἔχη προηγηθῆ ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν περιοχῶν.

Παραλλήλως τὸ ὑπὸ κατάρτισιν χειρόγραφον τοῦτο Ἀρχεῖον της, παραμένον εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἑταιρείας, θὰ εἶναι μόνιμον καὶ πολύτιμον καταφύγιον παντὸς ἐπιστήμονος ποὺ θὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰ δημοτικὰ ἄσματα τῆς Θράκης αὐτῆς καθ' ἑαυτῆς ἢ διὰ τὴν σχέσιν Ἑλληνικῶν καὶ βαλκανικῶν ἀσμάτων, κυριώτερος κρῖκος τῶν ὁποίων εἶναι φυσικὸν νὰ παραμένουν αἱ παραλλαγαὶ Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἂν ἡ ὑπὸ κατάρτισιν ἔκδοσις τῆς ἐκλογῆς ταύτης τῶν Θρακικῶν ἀσμάτων περατωθῆ ἐντὸς διετίας, δὲν εἶναι καθόλου ἀργά. Ἡ ἔκδοσις τῶν Γερμανικῶν ἀσμάτων ἑτοιμάζεται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Ὁμοίως καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑλληνικῶν ἑτοιμάζεται ἀπὸ τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον καὶ οὐδεὶς γνωρίζει πότε θὰ κατορθωθῆ ἡ ἔκδοσίς των. Ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐκλογῆς τῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Θράκης ἡ ταχύτης, εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς προπαρασκευῆς, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν πιστότητα μὲ τὴν ὁποίαν θὰ περατωθῆ προηγουμένως ἡ δακτυλογράφησις τοῦ ὅλου ὑλικοῦ.

2) Τὸ δεύτερον μέρος ἀφορᾶ τὰς γινομένας ἐκπομπὰς τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν ἐκ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ. Ἡ μεγάλη χρησιμότης των εἶναι προφανής, διότι μόνον ἔτσι ἡ Ἑλλὰς γνωρίζει τὴν ἀξίαν τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν, ἐνῶ παραλλήλως οἱ ἀκροαταὶ Θρᾷκες θὰ τὰς ἀγαποῦν ὁλοὲν καὶ περισσότερον. Ἂν γίνῃ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς ἐν Κομοτινῇ, θὰ πρέπει αἱ αὐταὶ ἐκπομπαὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται πιὸ συχνὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ. Ὅπως θὰ πρέπει νὰ συνεχισθῆ μὲ σύστημα καὶ μὲ τὴν βοήθειαν εἰδικευμένου τεχνικοῦ ἡ ἀποθησαύρισις ὅλων αὐτῶν τῶν ἐκπομπῶν εἰς φωνοληπτικὰς ταινίας, διὰ

νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ ὑπάρχῃ ὡς κτῆμα τῆς Ἑταιρείας ἕνα πλῆρες Ἀρχεῖον Θρακικῶν Μελωδιῶν, παράλληλον πρὸς τὸ χειρόγραφον Ἀρχεῖον τῶν κειμένων τῶν τραγουδιῶν.

Μὲ τὴν συστηματικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ἀρχείου ταινιῶν, ἑορταὶ διαλέξεις καὶ πᾶσα ἄλλη ἐκδήλωσις τῆς Ἑταιρείας εἴτε ἐδῶ εἴτε ἐν Θράκῃ θὰ δύναται νὰ συνοδεύεται εὐκόλως, ἀνεξόδως καὶ ἐπαξίως ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν ἑτοίμων μελωδιῶν. Ὅταν δὲ εὑρεθῇ εἰς τὸ μέλλον εἰδικὸς Θρᾷξ μουσικολόγος, θὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν του πολύτιμον καὶ δυσεύρετον ἴσως μουσικὸν ὑλικόν. Ἕνα ὅμως πρᾶγμα ποὺ νομίζω ὅτι θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ἀπασχολήσῃ τὴν Ἑταιρείαν εἶναι ἡ δυνατότης τῆς ἐκτυπώσεως τῶν καλυτέρων λαϊκῶν Θρακικῶν μελωδιῶν εἰς φωνογραφικοὺς δίσκους προοριζομένους διὰ τὸ ἐμπόριον. Θὰ πωληθοῦν μᾶλλον εὔκολα, καὶ ἐδῶ καὶ εἰς Θρᾷκας τοῦ Ἐξωτερικοῦ, νοσταλγοὺς τῆς μουσικῆς τῆς γενετείρας των. Ἡ διάδοσις λαϊκῶν μελωδιῶν μὲ φωνογραφικοὺς δίσκους τοῦ ἐμπορίου ἐπιχειρεῖται ἀπὸ ἐτῶν ἀπὸ τὸ Μουσικὸν Τμῆμα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κογκρέσσου ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἀποδίδει οἰκονομικῶς σημαντικά. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ εἶχεν ἐπιχειρηθῇ παρόμοιόν τι καὶ ἀπὸ τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημαίας ἢ ἄλλην λαογραφικὴν ὀργάνωσιν.

3) Τὸ τρίτον μέρος ἀφορᾷ τὴν δημοσίευσιν τῆς μουσικῆς Θρακικων μελωδιῶν. Ἡ τοιαύτη ἔκδοσις εἶναι καὶ ἀναγκαία καὶ σπουδαιοτάτη. Ἔχουν προηγηθῇ ἐκδόσεις μουσικαὶ δι' ἄλλα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, π.χ. διὰ τὴν Ἤπειρον, Πελοπόννησον, Κρήτην καὶ Δωδεκάννησον. Διὰ τὴν Θράκην ἐνιαία ἔκδοσις δὲν ὑπάρχει ἀκόμη. Οἱ γείτονές μας ἔχουν κάμει σημαντικὰς προόδους. Τὸ 1951 ἐξεδόθη ὀγκώδης τόμος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν Σερβίας - Κροατίας ἀπὸ τὸν παγκοσμίως γνωστὸν Οὐγγρον μουσικολόγον BELA BARTOK. Συνεπῶς ἡ ἑτοιμαζομένη ἔκδοσις τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν εἶναι ἔργον ἐθνικῶς σημαντικόν. Δυστυχῶς δὲν εἶμαι εἰδικὸς μουσικὸς διὰ νὰ ἠμπορῶ νὰ κρίνω τὴν ἐργασίαν, αἱ πληροφορίαι μου ὅμως εἶναι, ὅτι ἀρχικῶς ἡ μουσικὴ καταγραφὴ ἐξετελέσθη εὐσυνειδήτως ἀπὸ Θράκας μουσικούς, ἰδιαιτέρως ἀσχοληθέντας μὲ τὴν Λαϊκὴν μουσικὴ καὶ ὅτι τώρα ἔχουν γίνει νέαι ἀξιόλογοι προσθῆκαι ὡς πρὸς τὰ συνοδεύοντα πολυειδῆ ὄργανα.

Ἄλλως τε καὶ μόνον ἡ ἐνιαία συγκέντρωσις καὶ ἔκδοσις τῶν μελωδιῶν τούτων θὰ εἶναι ἀξιόλογον ἔργον τῆς Ἑταιρείας καὶ θὰ ἐνισχύσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ἀποτελεσματικὴν μελέτην Θρακικῆς Λαϊκῆς μουσικῆς. Ἐὰν εἰς τὴν αὐτὴν ἔκδοσιν ἦτο δυνατὸν νὰ προηγηθῇ ἕνα κεφάλαιον εἰδικοῦ τινὸς καὶ κορυφαίου Ἕλληνος μουσικοσυνθέτου, ὅπου οὗτος νὰ μελετήσῃ ἐπισταμένως καὶ νὰ μᾶς περιγράψῃ μὲ σχετικὰς λεπτομερείας τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα, καὶ τὴν ἀξίαν τῆς Θρακικῆς μουσικῆς, τότε τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ ἦτο πράγματι πολύτιμον. Διότι δὲν θὰ παρουσιάζῃ μόνον ἔκδοσιν τοῦ μουσικοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ σύνθετον ἀντίκρυσμα τοῦ ἰδίου ὑλικοῦ.

Χρειάζεται ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη εἰσαγωγή, ποὺ νὰ ἐπιχειρῇ νὰ ἀξιολογῇ

τὰ τραγούδια τῆς Θράκης ὄχι ἀπὸ μουσικῆς ἀλλὰ ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς πλευρᾶς, καὶ νὰ θέλη νὰ ἀναζητήση ὡρισμένα πλεονεκτήματα ποὺ ἡ τοιαύτη μουσικὴ μελωδία ἀποκτᾷ καὶ παρέχει εἰς τὸν Θρακικὸν λαόν. Τὴν τοιαύτην προσπάθειαν, ἂν δὲν ὑπάρξη ἄλλος ἀναδείκτης της εὐχαρίστως θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀναλάβω.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι μὲ τὸ σημερινό μου ὑπόμνημα διευκολύνω τὸ ἔργον τῆς ἀγαπητῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Διατελῶ μετὰ πάσης τιμῆς
Κ.Ρωμαῖος

† ΑΡΧΙΜ. Ν. ΒΑΦΕΙΔΟΥ

ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ 434

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ Σουφλίον εἶναι πόλις τοῦ Νομοῦ Ἔβρου καὶ ἕδρα τῆς ὁμωνύμου πολιτικῆς Ἐπαρχίας, καὶ τοῦ ὁμωνύμου, ἐπίσης, Δήμου. Ἐκτισμένον ἐπὶ ἐπικλινοῦς ἐδάφους καὶ εὐφορωτάτης πεδιάδος τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου, ἀπέχει ἀπὸ τῆς ἕχθης αὐτοῦ πλέον τοῦ χ)τρου. Καὶ κεῖται βορειοανατολικῶς μὲν τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως 70 χιλιόμετρα, νοτιοδυτικῶς δὲ τοῦ Διδυμοτείχου 29. (Ἰδὲ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Ἡλίου).

Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται, ἀνέκαθεν, ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου. Μόνον, δέ, ἅπαξ καὶ προσωρινῶς, εἶχεν ἀναδειχθῆ Μητρόπολις, ἐπὶ δεκαετίαν, 1924—1934, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ὁ Δῆμος Σουφλίου, πλὴν τῆς πόλεως ταύτης, ἀπηρτίζετο, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1949, καὶ ἐκ τῶν συνοικισμῶν Γιαννούλη, Σιδηροῦ, Γαβριᾶ καὶ Κτῆμα, καὶ εἶχε 7435 κατοίκους. Ἡ ἐπαρχία Σουφλίου περιελάμβανε, τότε, τὸν ὁμώνυμον Δῆμον καὶ τὰς Κοινότητας Ἀρδανίου, Δαδιᾶς, Κορνοφωλιᾶς, Λαγγινᾶ, Λευκίμης, Λυκόφης, Πέπλου, Τριφυλλίου, Τυχίου καὶ Φυλακτοῦ. Οἱ δὲ κάτοικοί της ἀνήρχοντο εἰς 22.892 ψυχάς. (αὐτόθι).

Διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς θρακικῆς ταύτης πόλεως, ἐθεώρησα σκόπιμον, νὰ παράσχω μίαν ἐνδιαφέρουσαν συμβολήν. Κατέστρωσα μερικὰ σημειώματα ἐκ προχείρων πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Ἔχω ὑπ' ὄψιν τὸν φάκελλον 434 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς βουλῆς περὶ Θράκης. Εἰς αὐτὸν εἶχον βασισθῆ, ἐκτὸς ἄλλων, διὰ τὴν πραγματείαν μου: «Ἐκκλησιαστικαὶ Ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ ὁ φάκελλος 434 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς περὶ Θράκης» (Ἀρχεῖον Θράκης, τόμοι 18ος, 19ος καὶ 20ός, τῶν ἐτῶν 1953, 1954 καὶ 1955). Ἐπίσης, εἰς τὴν πραγματείαν μου: «Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου» (αὐτόθι, τόμος 17ος, 1952). Ἀκόμη, καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 βιβλίον τοῦ «Συλλόγου ὠφελίμων Βιβλίων» Στ. Ψάλτη, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸν τίτλον: «Ἡ Θράκη καὶ ἡ Δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, Μέρος Α', Ἀθῆναι 1919». Προσέτρεξα, τέλος, καὶ ἀλλαχοῦ, ὄχι, ὅμως, πανταχοῦ, διότι ὁ σκοπός μου ἦτο μερικὸς καὶ ὄχι γενικός. Διὸ δὲν ἀνεδίφησα καὶ τὰ ποικίλα τετράδια καὶ ἄφθονα σημειώματά μου περὶ Διδυμοτείχου. Διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἀπητεῖτο πολὺς πρὸς τοῦτο καιρός, δὲν θὰ ὠφελεῖτο περισσότερον τὸ περὶ Σουφλίου θέμα μου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐλπίζω, ὅτι ἡ παροῦσα συμβολή μου, εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Σουφλίου, δὲν θὰ θεωρηθῇ εὐκαταφρόνητος.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΣΟΥΦΛΙΟΥ

ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΜΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ 1859

'Η Μητρόπολις Διδυμοτείχου περιελάμβανε, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 63 χωρία, καὶ 7.486 στέφανα, μὲ 37.480 ψυχάς.

Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΝΕΤ τοῦ 1877.

'Ανέγραφεν 66 χωρία καὶ 46.740 κατοίκους. Παραθέτω τὰς ἑξῆς σταειστικὰς πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐνδιαφέρουν:

Τὸ Σουφλίον μετὰ τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων τῆς περιοχῆς του, καὶ ἀριθμὸς 'Ελλήνων κατοίκων αὐτῶν:

1) Σουφλὶ	4680	2) Κορυοφωλιὰ	1260
3) Μάνδρα	2640	4) Καρᾶ Μπεγλὶ	672
5) Δαδιὰ	546	6) Κιουπλῆ	1770
7) Μπασκλίσε	450	8) Γιάννουρεν	1164
9) Κούτρουτζε	668	10) Μικρὸ Δερβέντι	378
11) Μέγα Δερβέντι	2172		

'Εκ τῶν 66 χωρίων 13 ἦσαν βουλγαρόφωνα καὶ ἀνεγνώριζον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μέχρι τοῦ 1877. Μετὰ ταῦτα, ὅμως (ὡς ἀναφέρει ἡ ἔκθεσις) ἀπεσπάσθησαν τοῦ Πατριαρχείου. Διότι ἄλλη ἔκθεσις, νεωτέρα καὶ λεπτομερεστέρα, δὲν περιλαμβάνει τὰ 13 ἐκεῖνα χωρία, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ ἑξῆς: 1) Ντοντουμάργενι, 2) Βουλγάργιενι (κιοϊ), 3) Καρᾶ Κιλισσέ, 4) Χατζαλῆ, 5) Καγιατζίκ, 6) Μπὰς Κιλισσέ, 7) Γιαννουρέν, 8) Κουτρουτζέ, 9) "Ανω Σουανλῆ, 10) Μικρὸ Δερβέντι, 11) Γιουτζὲ Βουνάρ, 12) Μέγα Δερβέντι, καὶ 13) Κάτω Σουανλῆ.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΛΟΥ 434 ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΑΥΤΩΝ

'Ο Φάκελλος 434 περιέχει 44 διάφορα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα συνετάχθησαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1877 καὶ 1884. Εἶναι μικραὶ καὶ μεγάλαι 'Εκθέσεις καὶ Στατιστικαί, Σημειώσεις καὶ Παρατηρήσεις. 'Αναγράφουν πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Θράκης. Τὸν πληθυσμὸν αὐτῶν, γενικῶς, ἢ μερικῶς, εἰς οἰκογενείας, στέφανα, καὶ ψυχάς. 'Εθνότητας καὶ γλῶσσαν. Δήμους καὶ Κοινότητας. 'Εκκλησίας καὶ ἱερεῖς. Διδασκάλους καὶ μισθούς. Μαθητὰς καὶ μαθητρίας. Μαθήματα, βιβλία καὶ προγράμματα. Πόρους καὶ δαπάνας κλπ.

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟΝ 40, ΑΠΟ ΜΑΡΤΙΟΥ 1877

1) Σ ο υ φ λ ί. Κωμόπολις 'Ελληνική. 1200 οἰκογένειαι. Δύο 'Αλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, ἕκαστον μὲ 2 τμήματα, συνδιδακτικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικόν. Τρεῖς διδάσκαλοι, μὲ μισθὸν 10 χιλιάδων γροσίων ἕκαστος. Μαθηταὶ 304. Μαθήτριαι 36 (σύνολον 340).

2) Κιουπλί. Χωρίον ἑλληνικόν. 300 οἰκογένειαι. Σχολὴ Ἀλληλοδιδακτικὴ (Συνδιδ. καὶ Ἀλληλοδιδ.). Μαθηταὶ 63. Μαθήτριαι 7 (Σύνολον 70). Μία διδασκάλισσα. Μισθὸς 1800 γρόσια. Ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

3) Κορνοφωλέα. Χωρίον ἑλληνικόν. 270 οἰκογένειαι. Σχολὴ Ἀλληδοδιδακτικὴ μὲ 2 τμήματα (συνδιδ. καὶ ἀλληλοδιδ.). Εἷς διδάσκαλος. Μισθὸς 2.800 γρόσια. Μαθηταὶ 37. Μαθήτριαι 3 (σύνολον 40).

4) Γιάννερι. (Εἶναι, φαίνεται, τὸ σημερινὸν Γιαννούλη). Χωρίον βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). 200 οἰκογένειαι. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν. Εἷς διδάσκαλος. Μισθὸς 1000 γρόσια. Μαθηταὶ 20.

5) Καγιατζίκ (σημερινὸν Κυριακή). Χωρίον βουλγαρ(όφωνον). 180 οἰκογένειαι. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον. Εἷς διδάσκαλος, μὲ 500 γρόσια. Μαθηταὶ 35.

6) Καρακλῆσε. (Ἀργότερον ὠνομάσθη Μαυροκκλήσιον). Χωρίον βουλγαρ(όφωνον). 90 οἰκογένειαι. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον. Εἷς διδάσκαλος μὲ 100 γρόσια. Μαθηταὶ 7.

7) Πάσκλησε (σημερινὸν Πρωτοκκλήσιον). Χωρίον βουλγαρ(όφωνον). 60 οἰκογένειαι. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον. Εἷς διδάσκαλος. 650 γρόσια. Μαθηταὶ 10.

8) Δαδιά. Χωρίον ἑλληνικόν. 130 οἰκογένειαι. Ἄνευ σχολῆς.

9) Μάνδρα. Χωρίον ἑλληνικόν. 50 οἰκογένειαι. Ἄνευ σχολῆς.

Χρῆσις βιβλίων. Χρηστομάθεια, Α΄ τόμος. Γεροστάθης. Πρακτικῆς Ἠθικῆς Ἱστορίδια. Ἠθικαὶ ὁμιλίαι. Ἱερὰ Ἱστορία Γενναδίου. Ἑλλ. Χρηστομ. Χαρίση Πουλίου. Μέλισσα τοῦ αὐτοῦ. Παιδικὰ διηγήματα. Καθήκοντα παιδ. Γραμμ. Σακελλ. Μικρὰ Κατήχησις Βερνάρδου καὶ Κοραῆ Ἱερ. Ἱστορ. Γενναδίου προσευχητ. Καί, ἐν συντόμῳ, τὰ ἐγκεκριμένα πρὸς χρῆσιν τῶν ἀλληλοδιδακτ. σχολείων.

Πόροι σχολείων. Ἀντλοῦνται (οἱ πόροι τοῦ Σουφλίου) ἀπὸ τὰ ἐνοίκια τῶν κτημάτων τῶν (2) ἐκκλησιῶν, συνιστάμενα (!) ἐκ 2 ἐργαστηρίων, ὧν τὸ εἰσόδημα ἀνέρχεται ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας γροσίων κατ' ἔτος. Ἀλλά, δυστυχῶς, ἐφέτος, τὰ χωράφια, μέρος τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως (Σουφλίου) θέλει, ἀφ' οὗ ἀποσπάσει αὐτὰ ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ τὰ ἀφήσῃ χέρσα, πρὸς βυσκὴν ζώων. Θεωρητέα δὲ ταῦτα ὡς τὸ κύριον εἰσόδημα διότι εἶναι τὰ 3)5 τοῦ ὅλου. Ὡς ἐκ τούτου δέ, καὶ ὡς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς κακεξίας, ἐπαπειλεῖται ἡ διάλυσίς τινος τῶν σχολείων μας. Τὰ δὲ σχολεῖα τῶν πέριξ διατηροῦνται ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν ἐκκλησιῶν ἑκάστου χωρίου, εἰς ἃ οὔτε αὔξησις, οὔτε ἐλάττωσις ἐπαισθητὴ γίνεται.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Α΄ τάξις. Γνωμικά. Σχολαστικοί. Νεκρικοὶ διάλογοι. Ἐνύπνιον Λουκια-

νοῦ. Καὶ τοῦ Χρυσοστόμου περὶ προσευχῆς. Γραμματ. Γεναδ., μέχρι ρημάτων. Γεωγραφ. Σακελλαρ. Ἑλλὰς καὶ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία. Ἀριθμητικὴ Γεράκη, μέχρι συμμιγ. ἀριθμῶν. Ἱερὰ Ἱστορία Πανταζῆ. Τεχνολογία καὶ Καλλιγραφία.

Β′ τάξις. Κύρου Παιδεία. Βιβλ. Α′ κεφ. δ′ καὶ ε′ Βιβλ. Η′ κεφ. α′ μέχρι στ′ Βιβλ. Γ′, κεφ. α′. Γραμματ. Γενναδίου μέχρι συνθέσεως. Γεωγρ. Σακελλ. Ἡ Εὐρώπη. Ἀριθμ. Γεράκη, μέχρι μεθόδων. Γενικῆς Ἱστορίας ἡ Ἀρχαία Πανταζῆ. Ἱερὰ Πανταζῆ, Ν. Διαθήκη, Τεχνολογία, Ὀρθογραφία καὶ Καλλιγραφία.

Γ′ τάξις. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς. Ἐκ τῶν Παραλλήλων βίων ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἰσοκράτους, πρὸς Δημόνικον καὶ πρὸς Φίλιππον. Γραμματικὴ μέχρι τέλους. Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ μέχρι τέλους. Γεωγραφία Σακελλαρίου, Αἱ Ἤπειροι, ἐκ τῆς Εὐρώπης. Γενικῆς Ἱστορίας Πανταζῆ, ἡ Μέση καὶ ἡ Νέα. Γεωμετρία μικρὰ Γεράκη. Κατήχησις Δαρβέρεως. Συντακτικὸν Παπανικολάου. Σύνταξις, Τεχνολογία, Ὀρθογραφία κλπ.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Ἀμφότερα τὰ σχολεῖα τῆς κωμοπόλεως (Σουφλίου), κτίρια μόνιμα ὄντα καὶ κτήματα τῆς κοινότητος, φέρουσι τὴν ἐπωνυμίαν «ἄνω καὶ κάτω σχολή», ὡς ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἑκάστη εἶναι. Οἱ διδάσκαλοι, τρεῖς τὸν ἀριθμόν, οἱ μὲν δύο ἔχουσι σπουδάσει εἰς τὴν πατρίδα των, ὁ δὲ τρίτος εἰς Ἀθήνας... Διὰ μικροέξοδα δὲν χορηγεῖται οὔτε παρᾶς (SIK!).

Σημείωσις. Τὰ ἐντὸς παρενθέσεων σημειοῦνται, συνήθως, ὑπ' ἐμοῦ.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 39 ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ 1877.

Συμπίπτει, σχεδόν, πρὸς τὸ προηγηθὲν 40. Ἐκτὸς ἄλλων, λ.χ. περὶ Διδυμοτείχου κλπ., ἀναγράφει περὶ Σουφλίου καί τινων χωρίων.

Σουφλίον. Ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μικτόν. Μαθηταὶ 198. Μαθήτριαι 22 (σύνολον 200). Ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν (ἀριθμὸς μαθητῶν συγκεχυμένος). Εἷς διδάσκαλος. Μισθὸς 2500 γρόσια. Μαθήματα: Ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ τὰ τέσσαρα πάθη (πράξεις) τῆς Ἀριθμητικῆς.

Πόροι σχολείων (γνωστοὶ ἐκ τοῦ προηγουμένου ἐγγράφου).

Μανδρίτζια. Ἓν σχολεῖον, εἰς δύο τμήματα συνδιδασκαλίας καὶ ἀλληλοδιδασκαλίας. Μαθηταὶ 80. Μαθήματα καὶ βιβλία, ὅσα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα.

Κιουπλί, Κορνοφωλέα, Μπασκλῆσε, Καρακλῆσε, Καγιατζίκ, Γιάννουρεν. (Ὅπως καὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἔγγραφον). Ὑπάρχει, μόνον, ἡ ἑξῆς παρατήρησις, ὅτι: Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν 5 τελευταίων χωρίων, (δηλαδὴ ἐκτὸς τοῦ Κιουπλίου), ἡ διδασκαλία γίνεται κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα τῶν Γραμματοδιδασκάλων.

Μ α θ ή μ α τ α: Ἀνάγνωσις, μόνον, καὶ Γραφή.

Β ι β λ ί α: Ὀκτώηχος, Ψαλτήριον, Ἀπόστολος.

Π ό ρ ο ι: Ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

Τὸ Ἔ γ γ ρ α φ ο ν, ἐν συνεχείᾳ, ἀναγράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐν πολλοῖς ἄλλοις, καθίσταται ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς συστάσεως σχολείων, καί, ἰδίως, ἐν τοῖς χωρίοις Δ α δ ι ᾶ, Μ ά ν δ ρ α, Κ α δ ί κ ι ο ϊ, Μ ε γ ά λ ῳ καὶ Μ ι κ ρ ῷ Δ ε ρ β έ ν τ ι, ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα κατοικοῦνται ἀπὸ τριακοσίας, περίπου, ἑλληνικὰς οἰκογενείας, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ἀπὸ τριακοσίας, ἐπίσης, βουλγαρικάς, μὴ σχισματικάς. (εἶναι δηλαδὴ βουλγαρόφωνα). Διὰ τὴν ἔλλειψιν ὅμως, πόρων, καθίσταται ἀδύνατος ἡ σύστασις σχολείων ἐν αὐτοῖς».

ΤΟ ΤΙΓ' ΑΡΙΘ. 9 ΕΓΓΡΑΦΟΝ (μετὰ τὸ 1878)

Εἶναι «Κατάλογος χωρίων, κωμοπόλεων, ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, μετὰ καταλόγου πλουσιωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν. Καὶ κατάλογος σχολείων, τὰ ὁποῖα διατηρεῖ ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης Κωνσταντινουπόλεως»· Ἐξ ὡρισμένων φράσεων καὶ πληροφοριῶν του, ἐξάγεται ἀσφαλῶς, ὅτι συνετάχθη εὐθὺς μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878. Ὁ καταλόγος οὗτος, ἐκτὸς τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τοῦ Σουφλίου, ἀναφέρει 62 χωρία, ἑλληνικὰ καὶ βουλγαρικά, ὡς ὀνομάζει, δηλαδὴ βουλγαρόφωνα. Παραθέτω πληροφορίας τοῦ καταλόγου περὶ Σουφλίου καὶ ὡρισμένων χωρίων, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον, τότε, πολιτικῶς εἰς αὐτό, κατὰ σειράν.

1) Σ ο υ φ λ ί ο ν. Ἑλληνικόν. 980 οἰκογένειαι. 2 ἐκκλησίαι. Ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, μὲ ἐγκύκλια μαθήματα καὶ ἕνα Ἑλληνοδιδάσκαλον, μὲ μισθὸν ἐτήσιον 500 γροσίων (!). Δύο ἀλληλοδιδακτικά, μὲ δύο ἀλληλοδιδάκτας (ὁμωνύμους), Μόσχον καὶ Μόσχον, καὶ μισθοὺς 300 γροσίων.

2) Μ ά ν δ ρ α. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 44. Σχολεῖον 5 μαθητῶν τοῦ Ἀλφαβηταρίου.

3) Κ ο ρ ν ο φ ω λ έ α. Ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 300. Μία ἐκκλησία. Ἓν σχολεῖον συλλαβισμοῦ καὶ ἀναγνώσεως. Εἰς τὰ ὕπερθεν ὑψώματα, ὑπάρχει Μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἰβήρων.

4) Δ α δ ι ά. Ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 91. Μία ἐκκλησία. Μία σχολὴ συλλαβισμοῦ (τὸ χωρίον, οἱ χωρικοὶ) μετηνάστευσεν (ἕνεκα τοῦ πολέμου). Ὑπάρχει (τώρα δὲν ὑπάρχει) Μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. (Πρότινων ἐτῶν ἀνεκτίσθη).

5) Κ ο ύ τ ρ ο υ τ ζ ε. Βουλγαρικόν. Μετηνάστευσεν.

6) Γ ι ά ν ν α ρ ε ν. Βουλγαρικόν. Μετηνάστευσεν.

7) Π ά σ κ λ η σ ε. Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 75. Μία ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον, ὅμως, ἐπανῆλθεν.

8) Κ α γ ι α τ ζ ί κ. (σημερινὸν Κυριακή). Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 55

Μία ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς. Ἔχει 10 ἕως 15 οἰκίας Οὐνιτῶν, μὲ ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπανῆλθεν.

9) Μ έ γ α Δ ε ρ β ε ν τ. (νῦν Μένα Δέρειον). Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 200. Μία ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπαλινώστησε.

10) Μ ι κ ρ ὸ ν Δ ε ρ β έ ν τ. (νῦν Μικρὸν Δέρειον). Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 75. Ἐκκλησία μία. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπανῆλθε.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 25 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Εἶναι ἀχρονολόγητον. Ἐκ τοῦ περιεχομένου, ἐξάγεται, ὅτι συνετάχθη τὸ 1878, ἢ 1879. Εἶναι τεμάχιον ἐφημερίδος «Νεολόγος» καὶ περιέχει συνέχειαν δημοσιεύματος, μὲ τὸν τίτλον: «Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀδριανουπόλεως». Μεταξὺ ἄλλων καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «ἐπαρχία Διδυμοτείχου». γράφει ὀλίγας λέξεις καὶ δι' αὐτήν. Ὀνομάζει, ὅμως, τὸ Σουφλίον χωρίον, καίτοι ὁ πληθυσμός του ὀνήρχετο, ὡς ἀναγράφεται, εἰς πεντακισχιλίας ψυχάς. Καὶ ἦτο ἀμιγής, ἑλληνικός. Ὅτι, πρὸς τούτοις, εἶχε δύο δημοτικὰ σχολεῖα καὶ μιὰ ἑλληνική. Τὸ ἔγγραφον (ἡ ἔκθεσις) ζητεῖ νὰ ἱδρυθῇ νηπιαγωγεῖον, μετὰ τμήματος παρθεναγωγείου.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 38 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Συνετάχθη μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, καὶ περιέχει:

1) Σ ο υ φ λ ί ο ν. Πόλις. Κάτοικοι Ἕλληνες. Οἰκογένειαι 1200. Δύο Ἐκκλησίαι. Ἐννέα Ἱερεῖς. Μία ἑλληνικὴ σχολή, καὶ δύο δημοτικά.

2) Μ ά ν δ ρ α. Χωρίον. Ἕλληνες. Οἰκογένειαι 44. Μία Ἐκκλησία. Εἷς Ἱερεύς. Ἄνευ σχολῆς.

3) Κ ο ρ ν ο φ ω λ έ α. Κωμόπολις. Ἕλληνες. Οἰκογένειαι 340. Μία Ἐκκλησία. Τρεῖς Ἱερεῖς. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

4) Δ α δ ι ά. Χωρίον. Ἕλληνες. Οἰκογένειαι 92. Μία Ἐκκλησία. Δύο ἱερεῖς. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

5) Π ά σ κ λ η σ ε. Χωρίον. Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 75. Μία Ἐκκλησία. Εἷς ἱερεύς. Ἄνευ σχολῆς.

6) Κ α γ ι α τ ζ ί κ. Χωρίον. Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 50. Μία Ἐκκλησία. Εἷς ἱερεύς. Ἄνευ σχολῆς.

7) Μ έ γ α Δ ε ρ β έ ν τ ι. Κωμόπολις. Βουλγαρική. Οἰκογένειαι 280. Μία Ἐκκλησία. Ἄνευ σχολῆς.

8) Μ ι κ ρ ὸ ν Δ ε ρ β έ ν τ ι. Χωρίον. Βουλγαρικόν. Οἰκογένειαι 64. Μία Ἐκκλησία. Εἷς ἱερεύς. Ἄνευ σχολῆς.

ΜΕΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

Ἀναφέρονται 2 πόλεις, τὸ Διδυμότειχον καὶ τὸ Σουφλίον, ὡς ἔχουσαι

κατοίκους ἄνω τῶν χιλίων. 13 κωμοπόλεις, ὡς ἔχουσαι ἄνω τῶν 100 οἰκογενειῶν (τινὲς καὶ ὀλιγωτέρας). Τὰ δὲ ὑπόλοιπα εἶναι χωρία. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν κατοίκων εἶναι μετρία, ἕνεκα τῶν συνεπειῶν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον Σουφλίου ἔχει 50 μαθητάς, τὰ δὲ δημοτικὰ 300. Ἱδρύεται μεγάλη καὶ ὡραία λιθόκτιστος δημοτικὴ σχολὴ (κτίριον)· Ἐκ Σουφλίου διδάσκονται ἐν Ἀθήναις 10 ἰδιοσυντήρητοι μαθηταί, μία δὲ μαθήτρια εἶναι ὑπότροφος εἰς τὰ Ζαρίφεια Φιλιππουπόλεως. Οἱ μαθηταὶ ἀκολουθοῦν τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα. Φιλογενῆ πρόσωπα νὰ σχηματίσουν ἐπιτροπάς, καὶ νὰ ἐργασθοῦν διὰ τὸν σκοπὸν τῆς (Φιλεκπαιδευτικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει) Ἀδελφότητος, εἶναι ἐν μὲν Διδυμοτείχῳ... ἐν δὲ τῷ Σουφλίῳ οἱ κύριοι Χατζῆ Ἀπόστολος Δασόλας, Δημήτριος Χαραμπάρας, Γρηγόριος Παπάζογλου καὶ Σταμάτης Παπαδόπουλος. Αἱ κωμοπόλεις... (τοῦ Διδυμοτείχου) καὶ τὸ Μέγα Δερβέντι ἔχουν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἑλληνοφώνων διδασκάλων, διότι οἱ κάτοικοι δὲν δύνανται νὰ μισθώσωσι τοιούτους, ἕνεκα τῆς πτωχεύσεως αὐτῶν, ἐπισυμβάσης ὡς ἐκ τοῦ... πολέμου, πῶν μεταναστεύσεων καὶ τῆς παλινοστήσεως. Τῶν πλείστων χωρίων τὰ τέκνα, ἄρρενα καὶ θήλεα, βόσκουσι κτήνη, ἢ καλλιεργοῦσι, μετὰ τῶν γονέων αὐτῶν, χωράφια καὶ ἀμπελῶνας. Τὰ ἐν χρήσει βιβλία τῶν σχολείων εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχαίας μεθόδου. Μέτρα σκόπιμα, καὶ συντελεστικὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Ἀδελφότητος, θεωρῶ (γράφει ὁ γράψας, ἀλλὰ μὴ ὑπογράψας τὴν ἔκθεσιν — ἴσως πρόκειται περὶ ἀντιγράφου), νὰ ἀποστείλῃ (ἡ Ἀδελφότης) διδασκάλους, μισθουμένους τὸ πλεῖστον ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰς κεντρικωτέρας κωμοπόλεις, καὶ βιβλία δωρεάν, νέου συστήματος. διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς. Καί, εἴς τινας τῶν κωμοπόλεων, καὶ διδασκαλίσσας, ἵνα, οὕτω, μεταδοθῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις καὶ εἰς τὰς κωμοπόλεις ταύτας, ὡς καὶ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀδελφότητος. Πατριαρχικῇ ἐπινεύσει, ἀποστέλλονται, ὅσον οὔπω, δύο παῖδες, εἷς ἐκ Διδυμοτείχου, καὶ ἕτερος ἐκ Σουφλίου, διὰ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Ἱερατικὴν Σχολήν.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 10 ΕΓΓΡΑΦΟΝ.

Εἶναι ἀχρονολόγητον. Τὸ κατέταξα, ἐνταῦθα, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ.

1) Σ ο υ φ λ ί. Οἰκογένειαι 1350. Μία Ἑλληνικὴ Σχολή. Εἷς διδάσκαλος καὶ 20 μαθηταί. Δύο δημοτικὰ μὲ 2 διδασκάλους καὶ 200 μαθητάς. Ἓν παρθεναγωγεῖον μὲ μίαν διδασκάλισσαν καὶ 45 μαθητρίας καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον μὲ 100 μαθητάς.

2) Μ ά ν δ ρ α. Οἰκογένειαι 55. Γραμματοδιδασκαλεῖον μὲ 12 μαθητάς. Πόροι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

3) Κ ο ρ ν ο φ ω λ έ α. Οἰκογένειαι 320. Συνιστᾶται ἓν δημοτικὸν σχο-

λεῖον μὲ ἕνα διδάσκαλον καὶ 40 μαθητάς. Πόροι ἐκ τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῆς 'Αδελφότητος.

4) Δ α δ ι ά. Οἰκογένειαι 130. Ἓν δημοτικὸν μὲ ἕνα διδάσκαλον καὶ 130 μαθητάς. Ἓν νηπιαγωγεῖον μὲ 30 μαθητρίας. Πόροι ἐκ τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῆς 'Αδελφότητος.

Β ο υ λ γ α ρ ι κ ὰ χ ω ρ ί α.

5) Κ ο ύ τ ρ ο υ τ ζ ε. Οἰκογένειαι 40. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον.

6) Γ ι ά ν ν ο υ ρ ε ν. Οἰκογένειαι 50.

7) Π ά σ κ λ η σ ε. Οἰκογένειαι 51. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον ἑλλην.

8) Κ α β ο υ τ ζ ί κ. Οἰκογένειαι 60.

9) Μ έ γ α Δ ε ρ β έ ν τ ι. Οἰκογένειαι 300. Ἓν Γραμματοδιδασκαλεῖον βουλγαρικόν. Ἡ ὑπὸ τῆς 'Αδελφότητος διατηρουμένη, σχολὴ διελύθη, δυστυχῶς, ἐφέτος.

10) Μ ι κ ρ ὸ ν Δ ε ρ β έ ν τ ι. Οἰκογένειαι 100.

'Ο θ ω μ α ν ι κ ὰ χ ω ρ ί α.

Ὑπολογιζομένου καὶ τοῦ Διδυμοτείχου, ἀνέρχονται εἰς 15, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ Κούτρουτζε, μὲ 20 οἰκογενείας (ἐκτὸς τῶν βουλγαρικῶν, ὡς ἄνωθι).

Ο ἱ π λ ο υ σ ι ώ τ ε ρ ο ι κ α ὶ ἰ σ χ υ ρ ό τ ε ρ ο ι τ ῶ ν κ α τ ο ί κ ω ν.

Μ ά ν δ ρ α ς: ὁ Χατζῆ Τριαντάφυλλος. ὁ Μάσχος Δεμιρτζῆς καὶ ὁ Δημήτριος.

Κ ο ρ ν ο φ ω λ έ α ς: ὁ Χρ. 'Αναγνώστης, ὁ 'Αθανασάκης Γιαζυτζῆς, ὁ Πολυχρόνης καὶ ὁ Γιαννᾶκος.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 31 ΕΓΓΡΑΦΟΝ.

Εἶναι ὅμοιον, σχεδόν, πρὸς τὸ προηγούμενον.

1) Σ ο υ φ λ ί. Ἓν 'Ελληνικόν. Εἷς διδάσκαλος. 20 μαθηταί. Παρθεναγωγεῖον. Μία διδασκάλισσα. 45 μαθήτριαι. Ἓν νηπιαγωγεῖον. 100 μαθηταί.

2) Κ ο ρ ν ο φ ω λ έ α. Ἓν δημοτικόν. Εἷς διδάσκαλος. 40 μαθηταί.

3) Δ α δ ι ά. Ἓν δημοτικόν. Εἷς διδάσκαλος. 15 μαθηταί.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 37 ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ 17ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1884.

Εἶναι ἔκθεσις, δημοσιευθεῖσα, μετὰ σχετικοῦ καταλόγου, εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αὐγὴ» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 21)9)'Απριλίου 1884. Γράφει τὰ ἑξῆς:

1ον) Ο ἱ π ρ ό κ ρ ι τ ο ι Σ ο υ φ λ ί ο υ ζητοῦν, διὰ τοῦ Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, ἀπὸ τὴν Φιλανθρωπικὴν 'Εκπαιδευτικὴν 'Αδελφότητα, νὰ ἀποστείλῃ διὰ τὸ προσεχὲς (σχολικὸν) ἔτος (1884—1885) δύο καλοὺς διδασκάλους πρὸς διοργάνωσιν τῆς ἀστικῆς σχολῆς, χορηγοῦσα τὴν μισθοδοσίαν των, διότι «ἡ κοινότης ἔχει ἀνάγκην ἐφέτος κτιρίου διὰ νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν

αἱ ἐκ τοῦ παρθεναγωγείου μαθήτριαι» (δηλαδὴ θὰ ἔχῃ καὶ ἔκτακτα ἔξοδα). Οἱ μόνοι πόροι τῆς κοινότητος ἀνέρχονται εἰς 160 λίρας Τουρκίας. Ὑπάρχουν δὲ 500 μαθηταί. Ἐάν, ὅμως. ἐνισχυθῇ ἡ ἐκπαίδευσις, οἱ μαθηταὶ θὰ ἀνέλθουν εἰς 700 Ἡ ἐφορία ἀνεγνώρισε τὸ Νηπιαγωγεῖον. Σκέπτεται δέ, προσεχῶς, νὰ ἐκδώσῃ λαχεῖον «διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτιρίου πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τοῦ Νηπιαγωγείου».

2) Οἱ σὺν Κιουπλίῳ, ἐλλείψει πόρων, θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ κλείσουν, τὸ προσεχὲς ἔτος, τὴν μίαν σχολήν, ὥστε, εἶναι ἀνάγκη, νὰ βοηθήσῃ ἡ Ἀδελφότης καὶ αὐτούς.

3) Ἐν Κορνοφωλέᾳ ἡ διδασκαλία εἶναι εὐχάριστος. Ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη, νὰ ἐφαρμοσθῇ μέτρον τι εἰς τὰς κοινότητας ταύτας, καὶ ἄλλων πέριξ χωρίων, καὶ δή, τοῦ Σουφλίου. Ἤτοι αἱ ἐτήσιαι ἐξετάσεις, ἀντὶ κατὰ Ἰούλιον, ὡς συνήθως, νὰ γίνωνται, τοὐντεῦθεν, κατὰ Μάϊον, διότι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον, πάντες οἱ μαθηταὶ ἀποσύρονται ἕνεκα τῆς βομβυκοτροφίας. διὰ νὰ ἐπανέλθουν, περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου, εἰς τὴν σχολήν.

4) Ναΐπης τις (Τοῦρκος δικαστικὸς ὑπάλληλος), περιερχόμενος βουλγαρικά τινα χωρία, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ γράμμα ἀγνώστου προελεύσεως, προτρέπει τοὺς χριστιανούς, νὰ σφραγίσουν αὐτό. Ζητήσαντες δὲ οὗτοι νὰ μάθουν τὸ περιεχόμενον, εἶδον. ὅτι, ὄπισθεν, ὑπάρχει καὶ μετάφρασις ἑλληνιστὶ τοῦ περιεχομένου. Τὸ ἔγγραφον ἀναφέρει.. ὅτι οἱ ἐπίτροποι τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν, εἰς τὸ ἑξῆς, τὸν Ἀρχιερέα, ἀλλὰ τὸν Ἱεροδικαστὴν (μωαμεθανὸν κριτήν, τὸν Καδῆν). Καί ὅστις θέλει νὰ λάβῃ ἄδειαν γάμου, νὰ ἀπευθύνεται εἰς αὐτόν, καὶ τὰ ὅμοια. Οἱ χριστιανοὶ τοῦ Μικροῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Δερβεντίου, ὡς καὶ τοῦ Καγιατζίκ, ἠρνήθησαν. Τὰ ἴδια, πρότερον, ἐλέγοντο καὶ ἐν Ζαλουφίῳ, ἀλλ' οἱ Ζαλουφιῶται ἠρνήθησαν ἐπίσης. (Ὑπὸ τὰς ἀνεπισήμους ἐκείνας τουρκικὰς ἐνεργείας ὑπεκρύπτοντο, φαίνεται, βουλγαρικαὶ δολοπλοκίαι!).

ΑΛΛΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1884.

Δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν «Ἀνατολικὴν Ἐπιθεώρησιν τῶν Ἀθηνῶν», ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου. Ἀναφέρει 53 χωρία τὰ ὁποῖα ἐχώριζε κατὰ «Καζάδες» (ὑποδιοικήσεις), ὡς ἑξῆς: 26 τοῦ καζᾶ Διδυμοτείχου, 10 τοῦ Οὐζοὺν Κιουπριοῦ, 7 τῆς Ἀδριανουπόλεως, 3 τῆς Χάφσας, 2 τοῦ Ὀρτάκιοϊ, καὶ 5 τοῦ καζᾶ Σουφλίου. Διὰ τὸ Σουφλίον καὶ τὰ 5 χωρία ταῦτα γράφει:

1) Σουφλί: Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 1350. Μία ἀστικὴ σχολή. 460 μαθηταί. 5 διδάσκαλοι. 220 λίραι δάπαναι. Ἓν παρθεναγωγεῖον. Μία διδασκάλισσα. 200 μαθήτριαι. Δαπάναι 50 λίραι. Ἓν νηπιαγωγεῖον. Μία διδασκάλισσα. Δαπάναι 40 λίραι.

2) Κορνοφωλέα Οἰκογένειαι 320. Ἓν νηπιαγωγεῖον. Εἷς διδά-

σκαλος. Μαθηταὶ 80. Δαπάναι 45 λίραι.

3) Δ α δ ι ά. Οἰκογένειαι 130. Ἓν νηπιαγωγεῖον. Εἷς διδάσκαλος, 50 μαθηταί. Δαπάναι 15 λίραι.

4) Δ ο ά ν ζ α Οἰκογένειαι 90. Ἓν νηπιαγωγεῖοι. Εἷς διδάσκαλος. 45 μαθηταί. Δαπάναι 15 λίραι.

5) Κ ι ο υ π λ ί. Οἰκογένειοι 400. Μία ἀστικὴ σχολή. Εἷς διδάσκαλος. 150 μαθηταί. Δαπάναι 45 λίραι.

ΔΥΟ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ 1899 καὶ 1900.

Ἐδημοσιεύθησαν, ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἀγὼν» τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτὸς ἄλλων, ἀναφέρουν, μεταξὺ 40 ἑλληνικῶν χωρίων τοῦ Διδυμοτείχου, ὡς «ὀνομαστότερον τὸ Σουφλίον, μὲ 9000 καθαρωτάτους Ἕλληνας». (Ἡ δευτέρα ἀναγράφει 10.000 Ἕλληναςῆ. Ὅτι οἱ κάτοικοι Σουφλίου κατάγονται ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Σουφλίου. Ὅτι αἱ γυναῖκες των φέρουν ἐνδυμασίαν ἀλβανικήν, τὴν συνήθη ἐν Σαλαμῖνι. Οἱ δὲ ἄνδρες ἔχουν ἐνδύματα κυανᾶ, ὅπως καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ ἑλληνικωτάτων χωρίων Κορνοφωλιᾶς, Δαδιᾶς, Κιουπλίου καὶ Βαλζικίου (!). Ἡ γλῶσσα τῶν Σουφλιωτῶν εἶναι καθαρωτάτη καὶ ἀρχαϊκή, ὁμοία πρὸς τὴν τῶν χωρίων τοῦ Ὀλύμπου.

1) Σ ο υ φ λ ί ο ν. Μία ἀστικὴ σχολὴ (σχολαρχεῖον)· Ἓν δημοτικόν. Ἓν παρθεναγωγεῖον. Μαθηταί, ἐν συνόλῳ 800. (Ἀργότερον) μία ἔκθεσις τοῦ Γάλλου (HARLES VELLAY, ἐν τῷ βιβλίῳ του, L' IRREDENTISME HELLENIQUE (:ελ. 95) ἀναβιβάζει τοὺς μαθητάς τοῦ Σουφλίου εἰς 880.

2) Κ ι ο υ π λ ί. Οἰκογένειαι 400. Μία ἀστική. Μαθηταὶ 150. Διδάσκαλοι 2. Ἓν παρθεναγωγεῖον. Μαθήτριαι 200. Διδασκάλισσαι 2.

3) Δ α δ ι ά. Οἰκογένειαι 150. Μία σχολή. Εἷς διδάσκαλος. Μαθηταὶ 60.

4) Κ ο ρ ν ο φ ω λ ι ά. Οἰκογένειαι 350. Μία σχολή. 2 διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ 80.

ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1901.

Ἐδημοσιεύθη καὶ αὕτη εἰς τὸν «Ἀγῶνα». Ἀναγράφει δὲ «Ἡμιγυμνάσιον ἐν Σουφλίῳ» (θὰ ὑπονοῇ, ἴσως, σχολαρχεῖον ἐνισχυμένον).

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1905.

Μία στατιστικὴ ἔκθεσις, κατὰ Καζάδες, δημοσιευθεῖσα εἰς παράρτημα τοῦ BULLETIN D' ORIENT, ὑπ' ἀριθ. 84 τῆς 5ης Αὐγούστου 1995, ἀναγράφει, διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Καζᾶ (ὑποδιοικήσεως) Σουφλίου, τοὺς ἑξῆς γενικοὺς ἀριθμούς: 10 σχολεῖα, 14 διδάσκαλοι, 867 μαθηταί, 524 μαθήτριαι. Σύνολον μαθητῶν καὶ μαθητριῶν 1390. Διὰ δὲ τὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα τοῦ καζᾶ Σουφλίου, σημειώνει: 6 σχολεῖα, 6 διδάσκαλοι, 159 μαθηταί, 40 μαθήτριαι. Σύνολον μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι 199.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΟΥ 1906.

Ἐδημοσιεύθη, 10 Φεβρουαρίου 1906, ἐν τῷ BULLETIN D' ORIENT, καὶ ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 360 «Ἀγῶνι». Ἀνέγραφε, δέ, διὰ τὸν Καζᾶν Σουφλίου, τὴν ἑξῆς ἐθνολογικὴν κατάστασιν: 17.880 Ἕλληνες, 32.140 Τοῦρκοι, 5.380 Βούλγαροι, 30 Ἀρμένιοι καὶ 20 Ἰουδαῖοι.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1907

Δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τῆς 31ης Μαρτίου 1907, ἀνέγραφε: Σουφλίον. Οἰκογένειαι 1500. Κιουπλὶ 500, καὶ Κορνοφωλιὰ 300.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ 1912.

Ὁ μνημονευθεὶς CARLES VELLAY, εἰς τὸ βιβλίον του L' IRREDENTISME HELLENIQUE, ἐκδοθὲν τῷ 1912, ὀλίγον πρὸ τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου, ἀναγράφει γενικοὺς στατιστικοὺς ἀριθμοὺς περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ καζᾶ Σουφλίου. Τῶν μὲν Ἑλλήνων: 13 σχολεῖα, 23 διδασκάλους καὶ 1492 μαθητὰς (καὶ μαθητρίας). Τῶν δὲ Βουλγάρων: 6 σχολεῖα, 7 διδασκάλους καὶ 253 μαθητὰς (καὶ μαθητρίας).

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΑΠΟ ΤΟΥ 1859 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1912.

Εἷς συγκεντρωτικὸς στατιστικὸς πίναξ, ἀπὸ τοῦ 1859 μέχρι τοῦ 1912 μᾶς πληροφορεῖ: Ὅτι ὁ καζᾶς Σουφλίου, ἐκτὸς τῆς πόλεως αὐτῆς, εἶχε τὰς κάτωθι κωμοπόλεις καὶ χωρία: «Καραβουνάρ, Δογαντζῆ, Κιουπλῆ, Ἀχούρια, (θὰ εἶναι τὸ Ἀχριὰν μπουνάρ, τὸ ἀρχαῖον καὶ ἤδη πάλιν καλούμενον Ἀγριάνη), Δαδιά, Καβατζίκ, Πασμακλῆ, Κορνοφωλιά».

ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΣΟΥΦΛΙΟΥ.

Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Σουφλίου, ἱδρύθη ἐν αὐτῷ κατ' ἀρχάς, Ἡμιγυμνάσιον, τὸ ὁποῖον, βαθμηδόν, συνεπληρώθη. Ἐκεῖ ἐδίδαξα καὶ ἐγώ, ἐπὶ δύο σχολικὰ ἔτη (1927—1929), μετατεθεὶς ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου Διδυμοτείχου, ἔνθα καὶ ἀναμετετέθην, μετὰ ταῦτα.

Η ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΟΥΦΛΙΟΥ.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1924, ὁπότε ἐγὼ ἤμην ἀκόμη Πρωτοσύγκελλος καὶ Καθηγητὴς ἐν Διδυμοτείχῳ, δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπ' ἀριθ. 3987, ἱδρύθη, ὡς προσωρινὴ ἡ Μητρόπολις Σουφλίου. Ἐξελέγησαν, κατὰ σειράν, δύο Μητροπολῖται. Πρῶτος ὁ ἀπὸ Μητροπόλεως Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Νεόφυτος Κοτζαμάνης, διὰ μεταθέσεως (1924—1926). Δεύτερος, δέ, καὶ τελευταῖος ὁ ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἰκαρίας Ἰωακεὶμ Καβύρης (1926—1934).

Τὴν Μητροπολιτικὴν περιφέρειαν Σουφλίου, μὲ ἕδραν τὴν πόλιν ταύτην, ἀπετέλεσαν, ἐκτὸς παλαιοτέρων πέριξ αὐτῆς κωμοπόλεων καὶ χωρίων της, καὶ ἄλλαι κωμοπόλεις καὶ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ 'Αλεξανδρουπόλεως. 'Αργότερον, κατηργήθη ἡ τέως μεγάλη Μητρόπολις 'Αδριανουπόλεως. Μετ' ὀλίγον, δέ, τὸ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἐδάφει ὑπολειφθὲν τμῆμά της, δηλαδὴ ἡ περιφέρεια τῆς σχηματισθείσης νέας ἐπαρχίας 'Αδριανουπόλεως καὶ 'Ορεστιάδος (Παλαιᾶς καὶ Νέας), συνεχωνεύθη μετὰ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου. Τότε εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ παραχωρηθέντα ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου χωρία Κορνοφωλεά, Δαδιά, Γιαννούλη, Κυριακὴ καὶ Μικρὸν Λέρειον, προσετέθησαν καὶ τὰ ἑξῆς χωρία τῆς ἰδίας ἐπαρχίας: Κισσάριον (παλαιὸν τουρκικὸν χωρίον Χισὰρ μπεϊλῆ), Λάβαρα (παλαιὸν Σαλτί), Μάνδρα, Πρωτοκκλήσιον (παλαιὸν Μπάσκλησε), Μαυροκκλήσιον (Καράκλησε) καὶ 'Αγριάνη ('Αγριὰν μπουνάρ).

Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΟΥΦΛΙΟΥ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μητροπολίτου 'Αλεξανδρουπόλεως Γερβασίου, τὸν διεδέχθη, τῷ 1934, ὁ Μητροπολίτης Σουφλίου 'Ιωακείμ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν 'Αλεξανδρούπολιν. Ἡ δὲ προσωρινὴ Μητρόπολις Σουφλίου κατηργήθη, διαλυθεῖσα εἰς τὰ ἐξ ὧν εἶχε σχηματισθῆ. Δηλαδὴ τὸ Σουφλίον καὶ ὅλαι αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία, τὰ ὁποῖα εἶχον παραχωρηθῆ παρὰ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου ἐπεστράφησαν πάλιν εἰς αὐτήν, ἐκτὸς ἐλαχίστων, τὰ ὁποῖα ἐζήτησε καὶ ἀνέλαβεν, ἐκ τῶν ὑστέρων, ὁ Μητροπολίτης 'Αλεξανδρουπόλεως, πρὸς μικρὰν ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαρχίας του. 'Επίσης, ἐπεστράφησαν εἰς τὴν Μητρόπολιν 'Αλεξανδρουπόλεως, ὡς ἦτο φυσικόν, ὅσαι κωμοπόλεις καὶ χωρία εἶχον παραχωρηθῆ προηγουμένως ὑπ' αὐτῆς εἰς τὴν προσωρινὴν καὶ θνησιγενῆ Μητρόπολιν Σουφλίου.

ΕΚ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. JIRECEK ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἡ μετανάστευσις καὶ ἐγκαθίδρυσις τῶν Βουλγάρων ἐν Μοισίᾳ ἐγένετο κατὰ τὸ 679 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Πρὸ ταύτης ἀποδέχεται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ φανατισμῷ αὐτοῦ ὅτι ἡ χερσόνησος τοῦ Αἵμου ὅλη πλὴν τῶν παραλίων πόλεων καὶ τῶν ἀπροσίτων ὀρεινῶν χωρῶν ἀπὸ τῆς 4 μάλιστα ἑκατονταετηρίδος κατῳκεῖτο ὑπὸ Σλαύων. Ἀπὸ τοῦ Ταινάρου μέχρι τῆς Δαλματίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴστρου οὐδεμία χώρα ὑπῆρχεν ἄνευ Σλαυικῶν ἀποικιῶν.

Οἱ Βούλγαροι ἔθνος Ταταρικὸν ἐλθόντες ἐκ τῶν παρὰ τὸν Βόλγαν χωρῶν ἀποκατεστάθησαν κατ' ἀρχὰς πέραν τοῦ Ἴστρου ἐν τῇ σημερινῇ DOBRUDZA καὶ ἐν τοῖς παραλίοις τοῦ Πόντου. Οἱ Βούλγαροι ἔζων ἐν πολυγαμίᾳ ἢ ἕκαστος εἶχε τοὐλάχιστον ἀνὰ δύο γυναῖκας. Ὡς προῖκα ἐλάμβανεν ἡ νύμφη χρυσόν, ἄργυρον, βοῦς, ἵππους καὶ τὰ τοιαῦτα. Οἱ ἡγεμόνες συνήθως ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ὁλόκληρον χαρέμιον. Περὶ δὲ τῆς ἐνδυμασίας ἀναφέρεται ὅτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὡς αἱ Μωαμεθαναὶ ἐκάλυπτον τὸ πρόσωπον. Οἱ ἄνδρες ἔκειρον μέχρι χρωτὸς τὴν κόμην καὶ ἐκαλύπτοντο κατ' Ἀσιατικὸν ἔθος μὲ τιάραν (σαρίκι). Κατὰ Σουίδαν ἡ ἐνδυμασία τῶν Βουλγάρων ἦτο Ἀβαρική. Οἱ νεκροὶ τῶν προκρίτων κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν Ἀράβων ἢ ἐκαίοντο μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν ἢ ἐθάπτοντο ἐντὸς τύμβου ἐν ᾧ ἐνεκλείοντο καὶ οἱ ὑπηρέται καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ νεκροῦ καὶ ἐκεῖ ἀπεπνίγοντο.

Ἡ ἐθιμοτυπία τῆς αὐλῆς εἶχεν ἀσιατικὸν χαρακτῆρα. Ὁ ἡγεμὼν ἔτρωγεν ἐν ἰδιαιτέρᾳ τραπέζῃ μὴ παρευρισκομένης οὐδὲ τῆς συζύγου αὐτοῦ. Οἱ αὐλικοὶ ἔτρωγον περὶ τὸν ἡγεμόνα εἰς ὡρισμένην ἀπόστασιν καθήμενοι ἢ ἐπὶ ἑδρῶν ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὡς ποτήρια μετεχειρίζοντο καὶ ἀνθρώπινα κρανία. Ἡ ἀριστερὰ ἦτο ἡ τιμητικὴ θέσις.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἄραβος MASSUDI (+956) οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον οὔτε χρυσᾶ οὔτε ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ ἡ συναλλαγὴ ἐγίνετο διὰ βοῶν καὶ προβάτων. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπώλουν Σλαύους παῖδας καὶ κοράσια εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς σκλάβους.

Ἡ ἀρχαία Βουλγαρικὴ πολιτεία ἦτο ἀριστοκρατική. Ὁ ἡγεμὼν ὠνο-

---

1) Οἱ Βούλγαροι ἀφοῦ ἐγκατεστάθησαν στὸ Δούναβη — στὴ Μοισία στὰ 680 μ.Χ. — ἔγιναν ὄχι φιλικὸς λαὸς τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς γείτονας. Εἶναι γνωστὰ στὴν ἱστορία, ὅσα ἔπαθε ἡ Ἑλλην. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀπ' αὐτούς. Δὲν εἶναι ὅμως γνωστὴ στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἡ ἱστορία τους αὐτή. Στὴ μελέτη αὐτή, δίνουμε στὸν Θρακικὸ κόσμο καὶ τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ τὴν ἱστορία του. Πρέπει νὰ τὴ γνωρίζωμε καλὰ καὶ νὰ τὴν ἐνθυμούμεθα. Εἶναι ἕνα φάρμακο γιὰ τὴν ἄγνοια τῆς προελεύσεως τῶν βορείων γειτόνων μας. Εἶναι ἕνα τεμάχιο ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν Βουλγάρων τοῦ K. JIRECEK, ποὺ τόσο τοὺς ὠφέλησε γράφοντας συμπαθῶς καὶ μεροληπτικῶς ὑπὲρ αὐτῶν.

μάζετο μὲ τὸ ἐγχώριον ὄνομα Χάν. Μετὰ τὸν ἡγεμόνα κατεῖχε τὴν ὑπερτάτην ἰσχὺν βουλὴ ἐξ ἓξ εὐγενῶν οἴτινες ὠνομάζοτο βοϊλάδες, βολιάδες, ἐξ οὗ τινες θέλουσι νὰ ἐτυμολογήσωσι τὸ σλαυικὸν BOLJARIN, BOLERIN (εὐγενής), λέξις μόνον παρὰ τοῖς Ρώσοις καὶ Βουλγάροις συνήθης διαδοθεῖσα ἐξ αὐτῶν εἰς τοὺς Ρωμούνους καὶ εἰς τοὺς Ἀλβανούς.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ σαφῶς διαστέλλουσι τοὺς Σλαύους ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς ἔθνη διάφορα. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὴν 8 ἑκατονταετηρίδα ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων μεταξὺ τῶν συμβούλων αὐτοῦ εἶχε καὶ ἄνδρας γνωρίζοντας τὴν Ἑλληνικήν, τὴν Βουλγαρικὴν καὶ τὴν Σλαυικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὁ ἀρχαῖος Ρῶσος συγγραφεὺς Νέστωρ διαστέλλων τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῶν Σλαύων συγκαταλέγει αὐτοὺς πρὸς τοὺς Χαζάρους, Μαγυάρους καὶ Ἀβάρους λέγων: «Ὅταν τὸ ἔθνος τῶν Σλοβένων ἔζη παρὰ τὸν Ἴστρον ἦλθον ἐκ τῆς Σκυθίας, δηλ. ἐκ τῆς χώρας τῶν Χαζάρων οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγκατεστάθησαν κατὰ μῆκος τοῦ Ἴστρου καὶ ἐτυράννουν τοὺς Σλοβένους».

Ἡ ἀποκατάστασις τῶν Βουλγάρων ἐπὶ τοῦ ἡγεμένος αὐτῶν Ἀσπαρούχ ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἵμου χώρᾳ προσέθηκεν ἔτι ἕνα νέον ἐπικίνδυνον ἐχθρὸν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἡ Μοισία ἀπωλέσθη διὰ παντός. Ἵνα σώσῃ τὴν Θράκην ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ ἔν τινι συνθήκῃ μετὰ τῶν Βουλγάρων νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ ἀπόσχῃ τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Μοισίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπειλουμένη Θράκη προήχθη εἰς ἐπαρχίαν (θέμα) καὶ ἔλαβεν ἰδίαν στρατιωτικὴν διοίκησιν.

Ἡ ἱστορία τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως εἰς Μοισίαν μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ (679 - 864) ἀποτελεῖ σειρὰν αἱματηρῶν ἀγώνων γνωστῶν ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Φράγκων. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Ρινότμητος, ὁ τελευταῖος ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἡρνήθη τὸν φόρον· ὁ Ἀσπαρούχ ὀργισθεὶς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀλλ' ἡττήθη. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀσπαρούχ Τερβέλης (700 - 720) συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐβοήθησε τὸν ἔκπτωτον αὐτοκράτορα πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου. Διὸ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ δῶρα ὡς καὶ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος.

Μετὰ Λέοντα τὸν Ἴσαυρον ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Ε' (741 - 775) ὁ Κοπρώνυμος. Τοὺς Βουλγάρους ἐπολέμησε πεισματωδῶς ἐπιχειρήσας κατὰ τοῦ ἡγεμόνος Κορμισοῦ ὀκτὼ μεγάλας νικηφόρους ἐκστρατείας πρὸς ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν (775) ὁ πονηρὸς ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κερῖγος ἐδήλωσε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι ἐπιθυμεῖ κρύφα νὰ καταλίπῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ καταφύγῃ πρὸς αὐτὸν ἐζήτει ὅμως τὴν συμβουλήν του εἰς ποῖα πρόσωπα νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ σχέδιόν του. Ὁ αὐτοκράτωρ μὴ ἐννοήσας τὸν δόλον ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ τὰ ὀνόματα τῶν Βουλγάρων τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ φίλων τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Κερῖγος συνέλαβεν ἀμέσως καὶ ἐφόνευσεν αὐτούς. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐλυπήθη καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ γεγονὸς καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατέλιπε τὸν πολυκύμητον αὐτοῦ βίον.

Ὁ Κερῖγος κατέφυγε (777) πράγματι, ἄγνωστον διὰ ποίαν αἰτίαν, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Δ΄ καὶ βαπτισθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεζεύχθη ἡγεμονίδα τινὰ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ἀνηγορεύθη πατρίκιος. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κάρδαμος ἀνενέωσε τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς Βυζαντινούς. Τετράκις ἐνίκησε τοὺς στρατοὺς τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΣΤ΄ ἀνθ' οὗ ἐκυβέρνα ἡ μήτηρ ἡ ὡραία Ἀθηναία Εἰρήνη καὶ ἠνάγκασε τοὺς Ρωμαίους νὰ πληρώνωσιν ἐτήσιον φόρον. (791 - 797).

Κατὰ τὸ 802 ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἰσχυρότατος τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων, ὁ ὠμότατος Κροῦμος. Πρὸ αὐτοῦ ἡ Βουλγαρία περιειάμβανε τὴν παρὰ τὸν Ἴστρον χώραν καὶ τὴν Βλαχίαν, δηλ. ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Αἵμου μέχρι τῶν Καρπαθίων. Ὁ Κροῦμος ὑπέταξε καὶ μέγα μέρος τῆς Οὐγγαρίας καὶ τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου ἐνεφανίσθησαν (809) οἱ Βούλγαροι ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Στρυμῶνος καὶ κατέλαβον μετὰ φοβερὰν σφαγὴν τὴν Σόφιαν, ἥτις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε μείνῃ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Νικηφόρος μετὰ διετεῖς παρασκευὰς ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐλεηλάτησεν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐπυρπόλησε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κρούμου καὶ ἀπέρριψε πάσας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας (26 Ἰουλίου 811) εὑρέθη πολιορκημένος. Ὁλόκληρος ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς κατεστράφη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Γνωστὸν δ' ὅτι τὸ κρανίον τοῦ Νικηφόρου μετεχειρίζετο ὁ βάρβαρος ἡγεμὼν ὡς ποτήριον. Μετὰ τὴν μάχην εἰσέβαλεν ὁ Κροῦμος εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἐδήωσεν ὅλην τὴν χώραν καὶ ἀπήγαγε τοὺς κατοίκους αἰχμαλώτους. Ἐν ἔτει 812 κατέλαβεν ὁ Κροῦμος τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὴν Δεβελτόν. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἠττήθη ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Ραγκαβὲς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ στρατηγὸς Λέων ὁ Ἀρμένιος ἥρπασε τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ ταπεινωθέντος αὐτοκράτορος· ὁ δὲ νικηφόρος Κρουὺμ ἐστρατοπέδευσε μετ' ὀλίγον πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν παρὰ τὸ χρυσοῦν κέρας μέχρι τῆς Χρυσῆς Πύλης παρὰ τὴν παραλίαν. Μυστηριώδεις τελεταὶ προηγήθησαν τῆς πολιορκίας. Ὁ Κροῦμος, ὡς διηγεῖται Συμεὼν ὁ λογοθέτης, προσήνεγκε κατὰ τὸ βάρβαρον αὐτοῦ ἔθος θυσίας σφάξας πρὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἀνθρώπους καὶ βοῦς... Ἐπειδὴ ὅμως κατενόησεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπήτησεν ὡς ὅρον τῆς εἰρήνης ἐτήσιον φόρον καὶ ὡρισμένον ἀριθμὸν ὡραίων παρθένων. Ἔν τινι προσωπικῇ συνεντεύξει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ δόλου. Πνέων ἐκδίκησιν ἠρήμωσεν ὅλα τὰ περίχωρα μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατέλαβε τὴν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ πιεζομένην Ἀδριανούπολιν. Ἀναρίθμητοι αἰχμάλωτοι ἤχθησαν ἀπὸ τῆς

Θράκης εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἴστρου Βουλγαρίαν· μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Κατὰ τὸ ἔτος 814 κατετροπώθη ὁ Κροῦμος ὑπὸ τοῦ Λέοντος ἐν νυκτερινῇ μάχῃ παρὰ τὴν Μεσημβρίαν. Τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅπερ ὠνομάσθη λόφος τοῦ Λέοντος ἐδείκνυον πολὺ μετὰ ταῦτα οἱ Βούλγαροι ὡς ἀποτρόπαιον. Ἐνῷ δὲ ὁ Κροῦμος ἡτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ ἐκ Βουλγάρων, Ἀράβων καὶ ἐξ ὅλης τῆς Σκλαβηνίας, ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐξ αἱμορραγίας, ὡς ὁ Ἀτίλλας, 13 Ἀπριλίου 815. Ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ Ὁμορτὰγ (820)συνῆψε 30ετῆ εἰρήνην μετὰ τοῦ Λέοντος. Ἐν ἔτει 823 ὑπεστήριξε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Β΄ κατὰ τοῦ στασιάσαντος στρατηγοῦ Θωμᾶ, ὅστις ἡττήθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καταφυγὼν δ' εἰς Ἀδριανούπολιν συνελήφθη ἐκεῖ καὶ ἀνεσκολοπίσθη.

Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Βόριδος (852 - 888) εἰσήχθη ὁ Χριστιανισμὸς παρὰ τοῖς Βουλγάροις και τοῖς Σλαύοις ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) καὶ Μεθοδίου καταγομένων ἐκ Θεσσαλονίκης. Ὁ πατὴρ αὐτῶν Λέων πλούσιος καὶ ἐπιφανὴς ἀνὴρ ἦτο δρουγγάριος ἤτοι στρατηγὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὅτι δὲ κατήγοντο ἔκ τινος Σλαυικῆς οἰκογενείας εἶναι πολὺ πιθανόν. Μετά τινα πόλεμον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ΄ ὁ Βόρις ἐπρότεινεν εἰρήνην καὶ ἐπωφελήθη τὴν περίστασιν ταύτην ὅπως δεχθῇ τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τῷ τόπῳ δὲ τῶν περὶ τῆς εἰρήνης διαπραγματεύσεων ἐβαπτίσθη. Ἀνάδοχος δ' ἐγένετο ὁ Μιχαήλ. Ὁ Βόρις ὡς Χριστιανὸς ὠνομάσθη Μιχαήλ. Παρεχωρήθη δὲ εἰς αὐτὸν ἡ χώρα ἡ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἵμου μέχρι τῆς παραλίου πόλεως Δεβελτοῦ (σλαβιστὶ Ζαγορὰ κατὰ τὸ 864 ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 865).

Συμεὼν (893 - 927) ὁ υἱὸς τοῦ Βόριδος εἶναι ὁ σπουδαιότατος ἡγεμὼν τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους. Διὰ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἔφερε τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Ἡ προσθήκη τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ ἵδρυσις Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, δι' ὧν ἐξίσωσε τὸν θρόνον αὐτοῦ πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν τὰ πρῶτα βήματα πρὸς ἵδρυσιν νέας γραικοσλαυικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς μοναρχίας Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ὅτε ὁ Συμεὼν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη εἶχεν ὑπερπληρωθῆ σλαυικῶν ἀποικιῶν. Οἱ πλησιέστεροι γείτονες τοῦ ἤδη ὑπὸ τοῦ Βόριδος πολὺ ἐπεκταθέντος Βουλγαρικοῦ κράτους, ἦσαν οἱ Σέρβοι εἰς τέσσαρας χαλαρῶς συνδεδεμένας ἡγεμονίας διῃρημένοι. Πρὸς τοὺς Σέρβους ἐγειτνίαζον πρὸς βορρᾶν οἱ Κροάται τὴν αὐτὴν σχεδὸν γλῶσσαν ὁμιλοῦντες· εἰς τούτους ἀνῆκον καὶ οἱ Βόσνιοι· βορειότερον οἱ Βοεμοί, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ πέραν τῶν Καρπαθίων Ρῶσοι.

Ὁ Συμεὼν ἔλυσε τὴν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰρήνην καὶ ἀνέλαβε πει-

σματώδη κατὰ τῶν Βυζαντινῶν πόλεμον διαρκέσαντα 30 ἔτη, καθ' ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ φιλόσοφος ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν τοὺς Μαγυάρους οὓς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὀνομάζουσι Τούρκους. Καταστρεπτικὴ ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἰδίως ἡ τὴν 20 Αὐγούστου 917 παρὰ τὸν Ἀχελῶον πλησίον τῆς Μεσημβρίας γενομένη μάχη, μεθ' ἣν ἅπασα ἡ χερσόνησος ἦτο ἀνοικτὴ εἰς τὸν νικητήν. Τὰ ὅρια τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους ἐξετείνοντο τότε ἀπὸ τῆς Μεσημβρίας παρὰ τὸν Πόντον διὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως μέχρι τῆς Ροδόπης. Ἐν Μακεδονίᾳ διετήρουν οἱ Ἕλληνες ἀκόμη τὰ παράλια πρὸς Νότον ἐξετείνοντο τὰ ὅρια ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καλαμᾶ ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Τὰ Ἀλβανικὰ παράλια ἐξουσίαζεν ὁ Συμεὼν ἐξαιρουμένων τινῶν παραλίων τόπων ἀπὸ Κερκύρας μέχρι τοῦ Δρίνου. Πέραν δὲ τοῦ Ἴστρου φαίνεται ὅτι πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Μαγυάρων, ἡ Βλαχία καὶ ἴσως καὶ μέρος τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τρανσυλβανίας ἀνῆκον εἰς τὸ Βουλγαρικὸν κράτος.

Ὁ διάδοχος τοῦ Συμεὼν Πέτρος (927 - 968) δὲν ἦτο πολεμιστὴς καὶ πολιτικός, ἀλλ' ἀνὴρ ἥσυχος καὶ εἰρηνικός. Διὸ ἐπ' αὐτοῦ παρήκμασε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος καὶ ἐνῷ ἐπὶ τοῦ Συμεὼν οἱ Βούλγαροι ἡτοιμάζοντο νὰ καταλάβωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τοῦ Πέτρου ἤρχισαν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ ἐξουσιάζωσι τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Πέτρος ἔλαβε σύζυγον τὴν Μαρίαν ἐγγονὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ. Διὰ ταύτης τῆς πρώτης Βυζαντινῆς Τσαρίνας, ἤρξατο ἡ Βυζαντινὴ ἐκείνη ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς αὐλῆς ἥτις κατὰ τὰς μεταγενεστέρας ἑκατονταετηρίδας ἀπέβη τοσοῦτον ὀλεθρία. Ἡ νέα Βουλγαρικὴ πολιτικὴ ἐπεδίωξε στενὴν φιλίαν μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Διὸ αἱ μετὰ τῆς Ρώμης σχέσεις ἔπαυσαν. Ἀνεγνωρίσθη δ' ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὄχι μόνον ὁ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν εἰσαχθεὶς τίτλος τοῦ Τσάρου ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ὡς αὐτοκέφαλος. Πρὸς τούτοις οἱ Βυζαντινοὶ ἐπλήρωνον ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων φιλία τοῦ Πέτρου ἀπήρεσεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ συμπολεμιστὰς τοῦ Συμεών. Διὸ ὁ Βογιάρος Σισμὰν μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐστασίασε καὶ ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας (963) ἃς κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν καὶ οὕτω προέκυψεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ νέον Βουλγαρικὸν κράτος ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τσάρου Σισμάν. Ἔκτοτε ὑπῆρχον δύο Βουλγαρικὰ κράτη ἓν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἓν πρὸς νότον καὶ δυσμάς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τῶν Βογομίλων ὑπὸ τοῦ ἱερέως Βογομίλου, συγγενὴς πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν Παυλικιάνων[1] καὶ τὴν δυαδικὴν θρησκείαν τῶν Περσῶν, δηλ. ὅτι ὑπάρχουσι δύο θεότητες ὁ Θεὸς τοῦ καλοῦ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ κακοῦ.

Ἐν ἔτει 963 ἀνῆλθεν εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ στρατηγὸς Νι-

1) Βλ. Ἀναστασίου καθ. Πανεπ. Θεσ)κης: Οἱ Παυλικιάνοι Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν.

κηφόρος Φωκᾶς ὅστις διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἀποκατέστησε πάλιν τὴν Βυζαντινὴν ἐπιρροὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ. Ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται σειρὰ ἡγεμόνων οἵτινες μετὰ μεγάλου σθένους διηύθυναν τὰς τύχας τοῦ κράτους τῶν Ρωμαίων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἠσθάνθη τοῦτο καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Πέτρου ἐξασθενηθεῖσα Βουλγαρικὴ πολιτεία. Ὁ Νικηφόρος δὲν ἐπεδίωκεν ἄλλο εἰμὴ τὴν παντελῆ ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων. Ἀφορμὴν πρὸς ἐχθροπραξίας ἔδωκαν αἱ διὰ τῆς Βουλγαρικῆς χώρας ἐπιχειρηθεῖσαι εἰς τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας λῃστρικαὶ ἐκστρατεῖαι τῶν Μαγυάρων δι' ἃς ὁ Νικηφόρος ἐζήτει ἱκανοποίησιν. Συνέβη δ' ὥστε ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανελθὼν ἐκ Συρίας ἐπανηγύριζεν ἐν θριάμβῳ τὴν κατάληψιν τῆς Ταρσοῦ (965) νὰ ἔλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν Βούλγαροι πρέσβεις ζητοῦντες τὸν φόρον. Ὁ Νικηφόρος ὄχι μόνον ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διέταξε νὰ τοὺς ραπίσωσιν· ἀμέσως δὲ κατέλαβε τὰ παρὰ τὰ σύνορα φρούρια καὶ φοβούμενος νὰ πατήσῃ τὰ στενὰ ἄτινα ὑπῆρξαν ἤδη ὁ τάφος πολλῶν στρατιῶν ἀπεφάσισεν ἐν πρώτοις νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Ρώσων. Πρεσβεία λοιπὸν μετὰ μεγάλων δώρων ἐστάλη πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλαῦον.

Ὁ Σβιατοσλαῦος εἰσέβαλε πράγματι μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατ' Αὔγουστον τοῦ 967. Οἱ Βούλγαροι ἀντέστησαν ἀσθενῶς. Ἡ Βουλγαρία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρώσων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Νικηφόρος μετέβαλε γνώμην φοβούμενος τὴν γειτονίαν καὶ τὴν προσέγγισιν τῶν Ρώσων. Διὸ συνῆψεν εἰρήνην μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ ὑπεσχέθη αὐτῷ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ρώσους ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συμμαχία ἐξησφαλίσθη διὰ τοῦ ἀμοιβαίου γάμου δύο Βουλγάρων ἡγεμονίδων μετὰ Βυζαντινῶν ἡγεμονοπαίδων. Ὁ Πέτρος ἀπέθανε 30 Ἰανουαρίου 969. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Βόρις Β΄ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σβιατοσλαύου ὅστις μετ' ἐπιτυχεῖς μάχας διέβη τὸν Αἷμον καὶ μετὰ φοβερὰν αἱματοχυσίαν κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν (970).

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐβασίλευεν ἀπὸ τῆς 10 Δεκεμβρίου 969 ὁ πολεμικὸς Ἀρμένιος Ἰωάννης Τσιμισκῆς ὅστις διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Νικηφόρου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Αἱ περὶ εἰρήνης πρεσβεῖαι ἀπεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Σβιατοσλαύου. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων ἐνισχύσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ Βουλγάρων, Μαγυάρων καὶ Πετσενέγων μισθοφόρων καὶ διαβὰς τὸν Αἷμον συνῆψε πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάχην περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐν ᾗ ἀμφότεροι Ρῶσοι καὶ Ἕλληνες διημφισβήτουν ἐπίσης τὴν νίκην.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 971 ἐξεστράτευσεν ὁ Τσιμισκῆς κατὰ τῶν Ρώσων, διέβη τὰ στενὰ τοῦ Αἵμου, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ρώσους καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Δορύστολον (Σιλίστρια). Μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη ὁ Σβιατοσλαῦος νὰ προτείνῃ εἰρήνην καὶ νὰ καταλίπῃ τὴν Βουλγαρίαν μεταβληθεῖσαν εἰς Βυζαντινὴν ἐπαρχίαν. Οὕτω τὸ Βουλγαρικὸν κράτος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μόνον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς δυναστείας καὶ μοναρχί-

ας τοῦ Συμεὼν διετηρήθη ἡ δυναστεία τῶν Σισμανιδῶν.

Τὸ δυτικὸν Βουλγαρικὸν κράτος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἦτο ἔργον γενναίου τινὸς Βογιάρου στασιάσαντος κατὰ τὸ ἔτος 963 κατὰ τοῦ Πέτρου. Ὁ οἶκος οὗτος κατήγετο ἐκ Τυρνόβου καὶ συνίστατο ἐκ τοῦ Σισμὰν καὶ τῶν τεσσάρων υἱῶν του, Δαυίδ, Μωϋσῆ, Ἀαρὼν καὶ Σαμουήλ. Σισμὰν Α΄ ἀνεκηρύχθη Τσάρος. Ἐκ τῶν υἱῶν του ὁ διάδοχος Δαυὶδ ὑπὸ νομάδων βλάχων ἐφονεύθη μεταξὺ Καστορίας καὶ Πρέσπας ἐν τῇ θέσει ἥτις ἐκαλεῖτο Καλαὶ Δρῦς. Ὁ Μωϋσῆς ἔπεσεν ἔν τινι ἐφόδῳ κατὰ τῶν Σερρῶν· ὁ δὲ Ἀαρὼν ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ νεωτάτου τῶν ἀδελφῶν Σαμουὴλ ὡς προδότης ἕνεκα τῶν συμπαθειῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Οὕτω δ' ἔμεινε μόνος ὁ Σαμουὴλ ὅστις ἀναγορευθεὶς Τσάρος ἐπὶ 40 ἔτη (976 - 1014) διηύθυνε τὰς τύχας τοῦ ἔθνους του. Κέντρον τοῦ κράτους τοῦ Σαμουὴλ ἦτο ἡ Μακεδονία. Πρωτεύουσα δὲ ἡ Πρέσπα καὶ ἀκολούθως ἡ Ἀχρίς. Τὸ στέμμα ἔλαβεν ὁ Σαμουὴλ ἐκ τῆς Ρώμης ὡς καὶ ὁ Συμεὼν καὶ ὁ Πέτρος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 976 (10 Ἰανουαρίου) ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς. Δύο νεανίαι ἐκ τῆς δυναστείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος οἱ ἀδελφοὶ Βασίλειος Β΄ καὶ Κωνσταντῖνος Η΄ ὑπῆρξαν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. Πανταχοῦ δ' ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις. Ὁ στρατηγὸς Βάρδας Σκληρὸς συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἀράβων ἀνηγορεύθη ἐν Ἀσίᾳ αὐτοκράτωρ. Ὡσαύτως ἐπανέστησαν καὶ οἱ πρὸ ὀλίγου ὑποταγέντες Βούλγαροι ἐν Μοισίᾳ. Μετὰ βραχὺν δὲ χρόνον περιῆλθον πᾶσαι αἱ παρὰ τὸν Ἴστρον πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σαμουήλ, ὅστις ἀνέλαβεν ἤδη τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ ὅπως ἐπανορθώσῃ τὸ κράτος τοῦ Συμεών. Οἱ ἐν Βυζαντίῳ διαμένοντες ἡγεμόνες Βόρις Β΄ καὶ Ρωμανὸς κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσωσιν, ἀλλὰ μόνον ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἔφθασεν εἰς Βουλγαρίαν, ἐνῷ ὁ Βόρις ἐφονεύθη ἔν τινι δάσει ὑπό τινος Βουλγάρου ὑπολαβόντος αὐτὸν ὡς Ἕλληνα ἕνεκα τῆς Ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας. Ὁ δὲ Ρωμανὸς ἐλθὼν πρὸς τὸν Σαμουὴλ διωρίσθη διοικητὴς Σκοπείων.

Ἐνῷ οἱ Βυζαντινοὶ ἐπολέμουν ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, ὁ Σαμουὴλ ἐλεηλάτει τὴν Θράκην καὶ τὰ περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης εἰσβαλὼν μάλιστα καὶ ἐρημώσας καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἔνθα τὸ σλαυικὸν στοιχεῖον εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν πλήρει δυνάμει. Ἐκπορθήσας τὴν Λάρισαν μετώκισε τοὺς κατοίκους εἰς Βουλγαρίαν. Ὡραίαν δέ τινα Ἑλληνίδα περιελθοῦσαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἔλαβε σύζυγον. Τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου μετηνέχθησαν εἰς Πρέσπαν.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀντάξιος τοῦ Σαμουὴλ ἀντίπαλος. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β΄ ὅστις 25ετὴς νεανίας ἤρχισε νὰ πολεμῇ τοὺς Βουλγάρους, ἐπεδίωξε τὴν ἐντελῆ ὑποταγὴν αὐτῶν. Ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ἡ ἐπιμονὴ μεθ' ἧς ἐξηκουλούθησε τὸν καταστρεπτικὸν τοῦτον ἀγῶνα μέχρις ὅτου ὡς γέρων μετὰ 40ετεῖς αἱματοχυσίας ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα τῶν πόθων αὐ-

τοῦ. Μοναχικὸς ὑπῆρξεν ὁ βίος αὐτοῦ. Ἔζησεν ἄνευ γυναικός. Οἶνος καὶ κρέας οὐδέποτε ὑπῆρχον ἐν τῇ τραπέζῃ του.

Ἐν ἔτει 981 ἐξεστράτευσεν ὁ Βασίλειος Β΄ κατὰ τῆς Σόφιας, ἀλλ' ἡττήθη καὶ μόλις ἐσώθη εἰς Φιλιππούπολιν 15 ἔτη παρῆλθον ἀκολούθως ἐν εἰρήνῃ. Ἐνῶ δὲ ὁ Βασίλειος ἦτο ἀπησχολημένος εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐπαναστάσεις, προσέτι κατὰ τῶν Ρώσων ἐν Χερσῶνι καὶ Κριμαίᾳ, κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἀράβων καὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ὄθωνος Β΄, ὁ Σαμουὴλ ἐξηκολούθει τὰς κατακτήσεις καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κατέλαβε τὸ Δυρράχιον καὶ τὰ παράλια τοῦ Ἀδρία.

Ἐν ἔτει 996 ἐξερράγη ὁ δεύτερος πόλεμος. Ὁ Σαμουὴλ ἐνίκησε παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην τὸν στρατηγὸν Γρηγόριον Ταρονίτην ἐκ γενετῆς Ἀρμένιον καὶ εἰσέβαλεν ἔπειτα διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Νικηφόρος οὐρανὸς παρακολουθήσας αὐτὸν ἠναγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ πλημμυρήσαντος Σπερχειοῦ μεταξὺ Ὄθρυος καὶ Οἴτης. Οἱ Βούλγαροι διὰ τῶν Θερμοπυλῶν δρομαίως ἐπιστρέψαντες ἐστρατοπέδευσαν ἀπέναντι αὐτοῦ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην. Ἔν τινι νυκτὶ καθ' ἣν οἱ Βούλγαροι θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ ἐκοιμῶντο ἡσύχως, ἀνεκάλυψαν οἱ Ἕλληνες πόρον καὶ διέβησαν τὸν ποταμόν. Ἡ νυκτερινὴ σφαγὴ ἐτελείωσε δι' ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ὁ Σαμουὴλ τὸ πρῶτον ἤδη ἡττηθεὶς μόλις κατώρθωσε νὰ φύγῃ διὰ τῆς Πίνδου εἰς τὸν ἐν τῇ νήσῳ Πύργον αὐτοῦ ἐν Πρέσπᾳ. Ἔκτοτε ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἐστράφη κατὰ τοῦ Σαμουήλ. Οἱ Βούλγαροι πάντοτε ἡττῶντο. Καταστρεπτικωτάτη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἥττα αὐτῶν ἐν τοῖς στενοῖς τοῦ Κλειδίου παρὰ τὴν Στρωμνίτσαν (1014) ἔνθα κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βασίλειος 15.000 αἰχμαλώτους τυφλώσας καὶ καταλιπὼν ἐν ἑκάστῃ ἑκοτοντάδι ἕνα μονόφθαλμον ὡς ὁδηγὸν ἔστειλεν οὕτως ἔχοντας πρὸς τὸν Σαμουὴλ εἰς Πρίλαπον. Τούτους ἰδὼν ὁ Σαμουὴλ τοσοῦτον συνεκινήθη ὥστε ἔπεσε λιπόθυμος. Συνελθὼν ἐζήτησε ὕδωρ, ἀλλὰ μόλις πιὼν κατελήφθη ὑπὸ καρδιακῶν σπασμῶν καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέθανε 15 Σεπτεμβοίου 1014. Μόνον τέσσαρα ἀκόμη ἔτη ἐπέζησε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμουήλ. Ὁ Γαβριὴλ Ρωμανὸς (Σλαυιστὶ RADOMIR) υἱὸς τοῦ Σαμουὴλ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα ἐφονεύθη πολιορκῶν τὰ Βοδενὰ ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ἰωάννου Βλαδισλαύου υἱοῦ τοῦ Ἀαρών. Ὁ θηριώδης δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο τὸ θῦμα μόνον, ἀλλ' ἔσφαξε καὶ τὴν σύζυγον τοῦ Γαβριὴλ καὶ ἐτύφλωσε τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν καὶ μάλιστα προσκαλέσας εἰς Ἀχρίδα τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἰωάννην Βλαδίμηρον ἡγεμόνα τῶν Σέρβων, ἐφόνευσεν (22 Μαΐου 1015). Ὁ Βλαδίμηρος βραδύτερον κατετάχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἁγίων καὶ ἐτάφη ἐν Ἐλβασανίῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Βλαδιμήρου. Παρὰ τοῖς ἐκεῖ Ἀλβανοῖς εἶναι μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ γνωστὸν (Ἀκολουθεία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου).

Ὁ Ἰωάννης Βλαδισλαῦος ἔπεσε πολιορκῶν τὸ Δυρράχιον (1018). Μετ'

αὐτὸν ἡ Βουλγαρία ὑπετάγη ὁλοσχερῶς. Ἤδη δὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ἰστρίας μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ ἀπὸ τοῦ Δράου μέχρι τῆς Κύπρου. Πρὸς τούτοις ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Κροατῶν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ Βουλγαρία μετεβλήθη εἰς Ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων δὲν ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ ὀνομασθῇ πατριάρχης ἀλλ' ἀρχιεπίσκοπος αὐτοκέφαλος τῶν Βουλγάρων ἑδρεύων ἐν Ἀχρίδι. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἰς ἣν ὑπήγοντο πολλαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἀλβανίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξελληνίσθη ὁλοσχερῶς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου (1025) ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ διαδόχων ἤρξαντο αἱ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Θράκην καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Πετσενέγων καὶ Κουμάνων καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι ἐν ἔτει 1040 ἐπανέζησαν καὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (1041) ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη. Ἡ Βουλγαρία ἔμεινεν ὑποτελὴς μέχρι τοῦ ἔτους 1186 ὅτε ἕνεκα τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν προσθέτων ἀναγκαστικῶν φόρων οὓς ἐπέβαλεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Ἄγγελος, ὅπως τελέσῃ λαμπρότερον τοὺς μετὰ τῆς Μαργαρίτας θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βέλα Γ' γάμους αὐτοῦ ἐπανέστησαν οἱ Βούλγαροι. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἐτέθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Πέτρος καὶ Ἀσὲν ἀπόγονοι τοῦ ἀρχαίου Βουλγαρικοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου. Κατ' ἀρχὰς ἐνικῶντο οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Βρανᾶ. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐστασίασεν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀνακηρύξας ἑαυτὸν αὐτοκράτορα. Ἕνεκα δὲ τοῦ ἐντεῦθεν ἐκραγέντος ἐμφυλίου πολέμου ἐξησφαλίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Βουλγαρίας μεταξὺ Αἵμου καὶ Ἴστρου. Οἱ Σέρβοι ἦσαν φυσικοὶ σύμμαχοι τῶν Βουλγάρων καὶ ἐνῷ οὗτοι κατέστρεφον Μακεδονικὰ καὶ Ἀλβανικὰ φρούρια, οἱ Βούλγαροι ἐπολέμουν ἡνωμένοι μετὰ τῶν Βλάχων καὶ Κουμάνων ἐν Θράκῃ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Φιλιππουπόλεως μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἐν τινι ἐκστρατείᾳ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐξεθρονίσθη ὁ Ἰσαάκιος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου Γ' καὶ ἐτυφλώθη (1195). Ὁ Ἀλέξιος Γ' προέτεινεν εἰρήνην ἥτις ὅμως δὲν ἐγένετο ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἀσέν· διὸ ἐξηκολούθησεν ὁ πόλεμος. Βουλγαρικὰ καὶ Κουμανικὰ στίφη ἐνεφανίσθησαν μάλιστα πρὸ τῶν Σερρῶν καὶ κατετρόπωσαν ἐκεῖ Ἑλληνικόν τι στράτευμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐδολοφονήθη ὁ Ἀσὲν ὑπὸ τοῦ βογιάρου Ἰβάνκο. Τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβεν ὁ Πέτρος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καλοϊωάννου· ἀλλ' ὁ πρῶτος μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη (1197). Ἔμεινε δὲ μόνος ἡγεμὼν ὁ Καλοϊωάννης (1197 - 1208), ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων. Οὗτος μετὰ τῶν Κουμάνων μεθ' ὧν διετέλει ἐν στενῇ φιλίᾳ λαβὼν καὶ σύζυγον Κουμάναν ἐποίει συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Με-

τὰ πολλοὺς δ' ἀγῶνας ἠναγκάσθησαν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ συνάψωσιν εἰρήνην ἀφοῦ μάλιστα ὁ Καλοϊωάννης μετ' ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν κατέλαβε τὴν Βάρναν. Ὅλαι αἱ χῶραι ἃς ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβη ἔμειναν εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Τὸ κράτος του ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Βελιγραδίου μέχρι τοῦ Κάτω Ἔβρου καὶ μέχρι τῆς Ἀγαθουπόλεως παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Στρυμῶνος καὶ τοῦ Ἄνω Ἀξιοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Βυζαντινὴ αὐλὴ ἠρνεῖτο ὅπως ἀπονείμῃ εἰς τὸν Καλοϊωάννην τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπετάθη πρὸς τὸν Πάπαν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ ὑπαγάγῃ τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Παπικήν.

Ἐν ἔτει 1204 τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Φράγκους. Ὁ πρῶτος Λατῖνος αὐτοκράτωρ ἀπεποιήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Καλοϊωάννην ὡς ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας διὰ τοῦτο ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Φράγκων, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' ἔστειλε τὸν καρδινάλιον Λέοντα μὲ τὸ βασιλικὸν διάδημα. Ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου ἐχειροτονήθη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βασίλειος πρωθιεράρχης Βουλγαρίας καὶ οὕτως ἡνώθη ἡ Βουλγαρικὴ μετὰ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τοὺς αἱματηροὺς πολέμους μεταξὺ Λατίνων καὶ Βουλγάρων' ἀφορμὴ ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες οἵτινες πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Φράγκων προσεκάλεσαν πρὸς βοήθειαν τὸν Καλοϊωάννην. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐνόησαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκινδύνευον ἡ ἐλευθερία καὶ ὁ ἐθνισμὸς αὐτῶν, διὸ ἤρξαντο νὰ προτιμῶσι τοὺς Φράγκους. Ὁ Καλοϊωάννης μετὰ τῶν Κουμάνων ἐπροχώρησε λεηλατῶν μέχρι τῆς Προποντίδος. Χιλιάδες Ἑλλήνες αἰχμάλωτοι ἀπῳκίσθησαν εἰς τὰ παρὰ τὸν Ἴστρον χωρία. Ταῦτα δὲ ἔκαμνεν ὁ Καλοϊωάννης ἐκδικούμενος, ὡς ἔλεγε, τὰ ἀνοσιουργήματα τοῦ Βασιλείου Β'. Ἡ Θράκη ἦτο σχεδὸν ἅπασα εἰς χεῖρας αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Διδυμοτείχου ἔνθα ἦρχεν ὁ Ἕλλην Θεόδωρος Βρανᾶς ὑποτελὴς τῶν Φράγκων. Ὁ Καλοϊωάννης ὃν οἱ Βυζαντινοὶ ἕνεκα τῆς ὠμότητος αὐτοῦ ὀνομάζουσι Σκυλοϊωάννην ἐδολοφονήθη πολιορκῶν τὴν Θεσσαλονίκην 1207. Ἰωάννης Ἀσὲν Β' υἱὸς τοῦ Α' ὁ μέγιστος τῶν Ἀσενιδῶν (1218 - 1241) ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, ἂν καὶ παρέλαβεν αὐτὸ ἐν ἀνωμάλῳ καταστάσει. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνῆλθε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος εἰς τὴν ὑψίστην αὐτοῦ ἀκμήν. Τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατινικὸν κράτος διετέλει τότε ἐν ἐλεεινῇ καταστάσει, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ Ἑλληνικὰ κράτη τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἀπέσπων ἀπ' αὐτοῦ χώρας. Τὸ κράτος τῆς Ἠπείρου κατέστη ἰσχυρὸν ἐπὶ Θεοδώρου ἀδελφοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ κράτους Μιχαὴλ Α'. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὁ Θεόδωρος κατέλαβε τὴν Ἀχρίδα, Πρίλαπον, Πελαγονίαν, ὑπέταξε τοὺς Ἀλβανούς, ἐκυρίευσε τὸ Δυρράχιον, τὴν Κέρκυραν καὶ μάλιστα καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην (1222), διὰ προδοσίας δὲ ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Βατάτσῃ τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὸ

1) Βλ. ἱστόρημα: Ἡ κατὰ τῶν Λατίνων Ἑλληνοβουλγαρικὴ Συμμαχία ἐν Θράκῃ 1204—1206 Ἀλεξ. Κραντονέλλη διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ.

κράτος τοῦ Θεοδώρου ἐξετείνετο ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν, ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἕβρου. Ὁ Ἀσὲν συνῆψε μετὰ τοῦ Θεοδώρου συμμαχίαν δοὺς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν σύζυγον εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου Μανουήλ. Ἀλλ' ἡ φιλία δὲν διήρκεσε πολύ. Ὁ Θεόδωρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην, ἡττήθη ὅμως παρὰ τὸν Ἕβρον καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐτυφλώθη (1230). Ὁ Ἀσὲν ἕνεκα τῆς προσηνείας του κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας. Ἄνευ δὲ πολέμου περιῆλθον εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἡ Ἀδριανούπολις καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ Μακεδονία καὶ Ἀλβανία μέχρι τοῦ Δυρραχείου. Τὸ κράτος τοῦ Ἀσὲν προσήγγιζε καὶ τὰς τρεῖς θαλάσσας. Ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας τοῦ Ἴστρου περιελάμβανε τὸ Βρανίτσεβον, τὸ Βελιγράδιον, Νίσσαν, Κιοστενδίλ, Θράκην μετὰ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅλην τὴν Μακεδονίαν, δηλ. τὰς περιοχὰς τῶν Σερρῶν, Σκοπείων, Πριλάπου, Δεβὸλ καὶ Ἀχρίδος, προσέτι τὴν Ἀλβανίαν μετὰ τοῦ Ἐλβασανίου μέχρι τοῦ Δυρραχίου. Ὁ Ἀσὲν συνεμάχησε μετὰ τοῦ Βατάτση πρὸς κατάλυσιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλι Λατινικοῦ κράτους, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ συμμαχία δὲν διήρκεσε πολύ. Καὶ τότε ὁ Ἀσὲν ἐστράφη πάλιν πρὸς τὸν Πάπαν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰωάννου Ἀσὲν Κολομὰν ἢ Καλιμὰν (1241 - 1246) καὶ Μιχαὴλ Ἀσὲν (1246 - 1257) παρήκμασε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος ἀπολέσαν ὅλας τὰς Θρακικὰς καὶ Μακεδονικὰς ἐπαρχίας κατακτηθείσας ὑπὸ τοῦ Βατάτση καὶ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου. Μετὰ ταῦτα συνέβησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Οἱ δὲ ἀγῶνες μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Βυζαντινῶν ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων. Ὁ φιλόδοξος καὶ πολεμικὸς Κάρολος Α' ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὁποίου εὗρον καταφύγιον ὁ διωχθεὶς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λατῖνος Αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' ὡς καὶ ὁ τυφλὸς Ἰωάννης Δ' Λάσκαρις ἡτοιμάζετο πρὸς κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνασύστασιν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Μετὰ τούτου συνεμάχησαν καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν.

Ἐνῷ δὲ παρήκμαζον οἱ Βούλγαροι, ἀνυψοῦντο οἱ Σέρβοι οἵτινες ἐπωφελούμενοι τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὰς ἔριδας τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς ὡς καὶ τοὺς συχνοὺς πρὸς τοὺς Ὀσμάνους πολέμους, ἵδρυσαν μέγα κράτος μάλιστα ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Στεφάνου Δουσὰν (1331 - 1355), ὅπερ ἀπέβη ἡ πρώτη δύναμις ἐν Χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου. Οἱ Σέρβοι πλεῖον τῶν ἄλλων τῆς Χερσονήσου ἐθνῶν ἀντέστησαν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ Βουλγαρία ὑπετάγη πρώτη. Ἡ Σόφια κατελήφθη 1382 ὅτε ὁ βασιλεὺς Σισμὰν ἐγένετο φόρου ὑποτελής. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1393 ὑπετάγη ὁλοσχερῶς ἡ Βουλγαρία. Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς Σισμὰν κατέθηκε τὸ στέμμα εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἐξώμοσεν,

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ, ἰατροῦ

ΧΩΡΙΟΝ ΒΑΪΡΙΟΝ (ΜΠΑΪΡΚΙΟΪ) ΘΡΑΚΗΣ

Τὸ Βαΐριον ἦτο μικρὰ κωμόπολις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, οἱ ὁποῖοι πηγάζουν ἀπὸ βουνὰ τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὰ σύνορα Βαΐρίου - Ἀγγελοχωρίου - Βαϊρίου Περγαζίου, Βαϊρίου Ταϋφυρίου καὶ ἐκβάλλουσι εἰς μικρὸν ὅρμον τοῦ Ἑλλησπόντου (Καράκουβα) ἀπέναντι τοῦ Καραπεργαζίου τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς (Ἀκριβῶς εἰς τὸν ὅρμον αὐτὸν κατετροπώθη ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου).

Τὸ Βαΐριον κεῖται πρὸς Ν τῆς Καλλιπόλεως καὶ πρὸς Δ τῆς Λαμψάκου εἰς ὕψωμα καὶ ἀπέχει περὶ τὰς 2 ὥρας τῆς Καλλιπόλεως καὶ περὶ τὰς 6 ὥρας ἀπὸ τὴν Μάδυτον. Ἀπὸ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀπέχει περὶ τὰ 20′ λεπτὰ τὸ Βαΐριον καθὼς καὶ τὸ χωρίον Γαλατᾶς. Δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν σήμερον ποῖον ἐκ τῶν δύο χωρίων τὸ Βαΐριον ἢ ὁ Γαλατᾶς (μᾶλλον) εἶναι ἡ ἀρχαία ὁμώνυμος Πολίχνη. Ἡ τοποθεσία τοῦ Βαϊρίου εἶναι μαγευτικὴ δεσπόζει τοῦ Ἑλλησπόντου ἔχουσα πρὸς Β τὴν Καλλίπολιν καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος ὅπου τελειώνει ὁ Ἑλλήσποντος καὶ ἀνοίγει ἡ θάλασσα, φαίνεται ἡ Προποντίς. Πρὸς νότον τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς πρὸς Ἀνατολὰς τὴν Λάμψακον, τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πρὸς Δ τὸ Ταϋφύριον καὶ τὸν κόλπον τοῦ Σάρου;

Διοικητικῶς ὑπήγετο εἰς τὸν Μουτεσαρίφην Καλλιπόλεως καὶ εἰς τὸν Νομὸν (Βιλαέτιον) Ἀδριανουπόλεως.

Ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο εἰς τὸν Μητροπολίτην Καλλιπόλεως καὶ Μαδύτου - Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Τὸ Μουτεσαριφλίκιον ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν Νομὸν καὶ τὸ Βιλαέτιον μὲ τὴν Γεν. Διοίκησιν. Σήμερον ἀπὸ τοῦ 1913 τὸ Μουτεσαριφλίκιον μετωνομάσθη εἰς Βιλαέτιον μεταφερθέντων τῶν Βιλαετίων.

Ἐκκλησίαι. Ἐντὸς τοῦ χωρίου μία ἐκκλησία ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἀρκετὰ μεγάλη.

Μοναστήρια. Ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος μὲ ὡραιοτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ μὲ μέγα οἴκημα διὰ μοναχούς. Εἶχε πολλὰ κτήματα, κήπους, ἀμπελῶνας καὶ ἀγροὺς καὶ ἄφθονα νερά. Ἀπεῖχε περὶ τὰ 10′ λεπτὰ τοῦ χωρίου.

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Μικρὰ ἐκκλησία περὶ τὰ 20′ λεπτὰ ἀπέχουσα τοῦ χωρίου, μὲ κήπους καὶ ἀμπελῶνας εἰς τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος τὴν ὁποίαν διασχίζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοί, μὲ πελωρίους πλατάνους

καὶ πολλὰ καὶ διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα, καὶ θέα μαγευτικὴ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἁγιάσματα: Τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς Μεταμορφώσεως, τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, Ἁγίου Ἀντωνίου, Ἁγίας Παρασκευῆς, Ἁγίου Εὐστρατίου, Ἁγίου Δημητρίου, Ἁγίου Βαρλθολωμαίου, Ἁγίας Κυριακῆς, Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ ἄλλα.

Οἱ τοποθεσίες τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἁγιάσματος τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶναι μαγευτικὲς κεῖνται καὶ τὰ 3 εἰς τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος τὴν ὁποίαν διασχίζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοὶ καὶ ἔχουσι θέαν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ.

Ἱερεῖς 1907 - 1912. 4 ἱερεῖς, Παπαγιαννάκης, Παπανικολάκης, Παπασοφιανός, καὶ Παπακωνσταντῆς.

Σχολεῖα. Πλῆρες Δημοτικὸν σχολεῖον, πλησίον τῆς ἐκκλησίας καὶ μὲ ἰδιαίτερον οἴκημα διὰ τοὺς διδασκάλους. Ἡ διδασκαλία ἦτο τελεία ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὴν Ε' καὶ ΣΤ' Ἀστικῆς σχολῆς. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Βαΐριου ἐδίδαξεν ὁ ἀείμνηστος Ἄνθιμος Μαζαράκης, ὅστις κατόπιν μετεκπαιδευθεὶς ἐδίδαξεν Παιδαγωγικὰ εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῆς Πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς. Πόροι τοῦ σχολείου ἐκ δίσκων τῆς ἐκκλησίας.

Διδάσκαλοι 1908 - 12. Βαρσάμης Γιάγκος ἐκ Πλαγιαρίου, Νικόλαος Καλλιοντζῆς ἐκ Νεοχωρίου, Χρισοδουλίδης (Δαλαδάλας) καὶ Ἐμμ. Τζανάκης καὶ ἄλλοι.

Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης ὁ Ἅγιος Νικόλαος Βαΐριου, ἑδρεύουσα ἐν Κων)πόλει (Βλάγκα), τῆς ὁποίας ἱδρυταὶ καὶ δωρηταὶ ὑπῆρξαν Σοφιανὸς Καρυπίδης (Κάλφας τοῦ Ἰφκαρίου), Κυριάκος Παναγιωτίδης Κρόϊντας, διαμένων εἰς Κων)πολιν Δημήτριος Χριστοφορίδης (Σαρχὸς) διαμένων εἰς Ν. Μάδυτον Ἀθηνῶν, Νικόλαος Πεγλεβάνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Πρῶτος Πρόεδρος ἐχρημάτισεν ὁ ἀείμνηστος Κων)τῖνος Καλλιοντζῆς καὶ Γ. Γραμματεὺς ὁ Κος Κ. Κυριαζόπουλος καὶ εἶτα ὁ Παρασκευᾶς Ἀθανασιάδης ἢ Ταψῆς ἰατρὸς διαμένων ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον λόγῳ ἐπιστρατεύσεως καὶ κατατάξεως τῶν μελῶν καὶ ἐκτοπίσεως τοῦ χωρίου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τοῦ χωρίου, ἡ ἐγκατάλειψίς του καὶ φυγὴ τῶν κατοίκων. Ἡ ἀδελφότης διελύθη καὶ τὸ ὡραῖον καὶ δραστήριον σωματεῖον ἔπαυσε νὰ προάγη τὸ πολιτιστικόν του ἔργον.

Οἰκογένειαι: 1908 - 12. Ἀλεξανδρῆς Γεώργιος, Ἀλεξανδρῆς Βασίλειος, Ἀλεξανδρίδης Χαράλαμπος, Ἀλεξανδρίδης Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρίδης. Θεοδοσίου Ντικόζη διαμένουσα εἰς Νέαν Καλλίπολιν Καραμπουρνοῦ Θεσσαλονίκη. Κωστῆ Βαϊρλῆ Θεσσαλονίκη. Γεώργιος Βαϊρλῆς Τρύφων Βαϊρλῆς, Χατζάρα Γεώργιος Χατζάρα ἐπισμηναγὸς διαμένων εἰς Ἀθήνας. Νι-

κόλαος Σαραντίδης, Κώστας Σαραντίδης καὶ ἄλλοι. Μακρίδου Ἰωακεὶμ Μακρίδης. Λαδᾶ Θωμᾶς Λαδᾶς. Σιδερᾶ Κων)τῖνος Σιδερᾶς. Βογιατζῆ Ράλλης Βογιατζῆς. Κακλαμάνου Βασίλειος Κακλαμάνης. Χριστοφορίδης (Σαρχὸς) Δημήτριος καὶ ἄλλοι.

Ἐξετοπίσθησαν κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς διαφόρους πόλεις Πάνορμον, Βαλοὺκ - Κεσέρ, Μαγνησία, Κιρκαγάτς, Μαγνησία καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἔμενον ὡς πρόσφυγες ἐπὶ 2 1)2 ἔτη καὶ ἐπέστρεψαν τὸ 1918 - 19 καὶ εὗρον τὰ πάντα κατεστραμμένα καὶ τὰ ἀνήγειραν ἐκ νέου καὶ τὸ 1922 κατόπιν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς ἐγένετο καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν τῆς Θράκης καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Πρεβέζης, ὅπου παρέμειναν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ μὴ ἔχοντες γῆν νὰ καλλιεργήσουν μόνοι των μετέβησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλοι εἰς Θράκην μὲ μεγάλες περιπέτειες λόγῳ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου, περιορισμοὺς κλπ.

Σήμερον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ἄνυδρον τοῦ Νομοῦ Πέλλης. Ἄλλοι ἔχουν ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τὸ 1912 λόγῳ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ ἄλλοι ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἐλευθεράς, Πράβιον καὶ Δράμαν. Ὡρισμέναι οἰκογένειαι ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας, Θεσ)νίκην, Πράβιον, Λαγκαδᾶ, Ἀστακόν, Πτολεμαΐδα, Ἄργος, Θάσον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας.

Πληθυσμὸς Βαϊρίου. Εἶχε περὶ τὰς 600 οἰκίας καὶ πληθυσμὸν περὶ τοὺς 1600 κατοίκους γεωργούς, κτηνοτρόφους, κτίστας.

Προϊόντα. Σῖτος, κριθή, ἀραβόσιτος, βάμβαξ, σισάμι, γλυκάνισον, κρασιά.

Τοποθεσία. Τὸ Βαΐριον ἔχει τὴν καλυτέραν τοποθεσίαν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Εὑρίσκεται ἐπὶ ὑψώματος καὶ δεσπόζει τοῦ Ἑλλησπόντου. Μῦλοι Ἔξωθεν τοῦ χωρίου ἀκριβῶς ὑπῆρχον ἓξ (6) ἀνεμόμυλοι ἀλέθοντες δημητριακά. Τοποθεσία ἔχουσα πρὸς Β τὴν Καλλίπολιν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὴν Λάμψακον καὶ Ἑλλήσποντον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς Ν.Α. τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς πρὸς Δ. τὸ Τάθη.

Τοπωνύμια. Ἀμπέλια, Μέλαγκας, Καστανιὲς εἰς ὑψηλότερα μέρη τοῦ χωριοῦ δεσπόζοντα τοῦ Ἑλλησπόντου. Κιεβένια πρὸς Ν. τοῦ χωρίου τοποθεσία ἔχουσα θέαν πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Αἰγὸς ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ πρὸς τὸν Γαλατᾶν.

Ντουμουσκὶ Γιάρια τοποθεσία μὲ ὑψηλὰ βουνὰ καὶ μεγάλες χαράδρες περὶ τὰ σύνορα Βαϊρίου, Ἀγγελοχωρίου ὁπόθεν πηγάζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοί.

Ἅγιος Χαράλαμπος, Ἅγιος Ἰωάννης, Ἁγία Κυριακή. Τοποθεσίαι κατάφυτοι μὲ ὑψηλὰ δέντρα Πλατάνους, Πεῦκες, ὀπωροφόρα δέντρα, καὶ ἔχουσαι θέαν πρὸς τὴν πεδιάδα τὴν ὁποίαν διασχίζουν οἱ Αἰγὸς ποταμοὶ καὶ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν.

Παληοκκλῆσι, Κεραμύδα, Στραφλί, Ρένι, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια Ἐκκλησιῶν, λόφοι καὶ ἐρείπια χωρίων κατεστραμμένων. Δὲν ἐμάθαμε εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀνῆκον.

Εἰς τὴν περιοχὴν ἀνευρίσκοντο ἄλλοτε νομίσματα ἀρχαῖα καὶ ἀγγεῖα. Οὐδεμία ὅμως ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα ἐγένετο.

Κ ά μ π ο ι. Μπαλόνι λοὺκ μισά, ἀρὶκ Βελί, Σοβάτι, Σαρᾶ γὲρ καὶ ἄλλοι. Τζουμαλκιανά, Κουζλουδερέ, Κζουτουργιανά, Μέλαγκας, Γαλατιανά, Καλλιοντζῆ καὶ ἄλλα, ρέμα Κεμὰλ Τσιφλίκια.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Τ ο ῦ Ἁ γ ί ο υ Β α σ ι λ ε ί ο υ ὑπῆρχεν τὸ ἑξῆς ἔθιμον: 1) Οἱ νεαροὶ μεμνηστευμένοι ἀποτελοῦσαν δμάδας. Διασκέδαζον τὴν ἡμέραν δίδοντες γεύματα εἰς τὰς οἰκίας τῶν μνηστῶν των δι' ἰδίων δαπανῶν μεταβαίνοντες ἀπὸ τὴν μίαν οἰκίαν εἰς τὴν ἄλλην. 2) Αἱ ἄλλαι τάξεις, οἱ γεωργοί, οἱ κτίστες οἱ κτηνοτρόφοι ἐπίσης ἀποτελοῦσαν δμάδας καὶ διασκέδαζαν τὴν νύκτα μεταβαίνοντες ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τοῦ ἄλλου τὴν οἰκίαν μὲ τὰς συζύγους των καὶ ἔτρωγον καὶ ἔπινον καὶ ἐχόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν. Τὸ τραπέζι ἦτο συνεχῶς ἐστρωμένον μὲ ἀφθονίαν τροφίμων (συγκεκριμένα ὄρνιθες βραστές), κρέας μὲ πατάτες, πηκτές, ντολμάδες, γλυκά, κανταΰφια, μολτεμέδες, σουρωτά, μπακλαβάδες, τυριά, κατίκι, φροῦτα, ξηροὺς καρπούς, σταφύλια, (κλιμαστάρες). καὶ ἄλλα.

Ἁ π ό κ ρ ε ω. Οἱ μεμνηστευμένοι ἔπρεπε νὰ στείλωσι εἰς τὴν νύφην δύο εἰδῶν χαλβᾶ, ὁ εἷς σκληρὸς ὅπως τὸ σημερινὸ μαντολάτο, ποσότης ἕνα ταψὶ ἕως 4 - 6 δκάδες καὶ ὁ ἄλλος ἦτο μὲ σισάμι λεπτότερος μὲ δπὴν εἰς τὸ κέντρον. Τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου τὸ ἑσπέρας ἀφοῦ ἔτρωγον οἱ συγγενεῖς ὅλοι μαζὶ ἐκαλοῦντο εἰς τὰ σπίτια μὲ τοὺς μεμνηστευμένους καὶ ἐγίνετο τὸ κόψιμο τοῦ χαλβᾶ τὰ μεσάνυχτα ὡς ἑξῆς:

Ὁ γαμπρὸς διὰ σχοινίου ἐκρέμα τὸν χαλβᾶ ἀπὸ τὴν δροφὴν καὶ ὁ χαλβᾶς ἦτο εἰς ὕψος 1 μέτρου ἀπὸ τοῦ πατώματος καὶ ἔδιδε μίαν δυνατὴ στροφὴν εἰς τὸν χαλβᾶν καὶ ἐνῶ ὁ χαλβᾶς ἐγύριζεν πολλοὶ προσεπάθουν διὰ τῶν ὀδόντων των νὰ δαγκάσωσι τὸν χαλβᾶν, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἦτο ἐπικίνδυνον καὶ στὸ δεύτερον γύρισμα τὸν ἔσπαζεν διὰ τῆς γροθιᾶς του ὁ γαμπρὸς καὶ κατόπιν διενέμετο εἰς τοὺς παρόντας. Τὴν Καθαρὰν Δευτέραν ἐδίδοντο γεύματα εἰς τὰς οἰκίας τῶν κοριτσιῶν καὶ ἐκόπτετο ὁ δεύτερος χαλβᾶς καὶ διενέμετο εἰς τοὺς παρόντας καὶ εἰς τοὺς γνωστούς.

Ὁ χ ο ρ ὸ ς κ α ὶ τ ὸ π λ ύ σ ι μ ο εἰ ς τ ο ὺ ς Α ἰ γ ὸ ς π ο τ α μ ο ύ ς. Ἐγίνετο ἀκριβῶς ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Ἀνέφερα τὸν τρόπον εἰς τὸν ἀείμνηστον καθηγητήν μου Μ. Αὐθεντόπουλον τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, καὶ τόσον ηὐχαριστήθη, ὥστε ἔτσι μᾶς εἶπεν: — Ἰδού κύριοι, ὅτι ὁ Ὅμηρος ζῆ μέσα εἰς τὰς ἑλληνικὰς Κοινότητας.

Γ ά μ ο ς. Διάρκεια 15 ἡμερῶν. Ἡ κλῆσις ἐγίνετο διὰ τοῦ κουμπάρου καὶ τοῦ γαμπροῦ φέροντος φιάλην οἴνου καὶ μεταβαίνοντος ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Ἡ προῖκα ἦτο κατατεθημένη καὶ ἀνηρτημένη ἐντὸς τῶν δωματίων μία ἑβδομάδα καὶ ἔπειτα μετεφέρετο διὰ τελετῆς καὶ μουσικῆς, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμπροῦ. Ἡ νύφη ἐστολίζετο δι' ἀσμάτων καὶ ὁ γαμβρὸς ἐξυρίζετο καθήμενος ἐπὶ μαξιλαρίου τοποθετημένου ἐντὸς ταψιοῦ παρουσίᾳ νέων τραγουδούντων μετὰ μουσικῆς. Ἡ παραλαβὴ τῆς νύφης ἐγίνετο διὰ τοῦ κουμπάρου καὶ τοῦ γαμπροῦ. Ὁ κουμπάρος κρατῶν τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ γαμπροῦ ἔκαμνε τρεῖς φορὲς τὸν σταυρὸν εἰς τὴν νύμφην καὶ κατόπιν μετέβαινον μετὰ μουσικῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵσταντο εἰς τὸν νάρθηκα καὶ τοὺς παρελάμβανε ὁ ἱερεὺς ψάλλοντας τὸ «Ἄξιον ἐστὶν» καὶ τοὺς μετέφερεν διὰ τῆς χειρός του ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Στὸ τέλος προσεφέροντο τὰ δῶρα μετὰ τῶν εὐχῶν, καὶ κατόπιν ἐσήκωναν τὸν ἀνάδοχον καὶ ἠΰχοντο «πάντα ἄξιος». Τότε ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τάξῃ γεῦμα. Μετὰ ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμπροῦ προπορευομένης τῆς μουσικῆς καὶ τῶν νέων μετὰ τραγουδιῶν. Τότε καθ' ὁδὸν νέοι ἠμπόδιζον τὴν δίοδον καὶ ὁ γαμπρὸς ἔπρεπε νὰ τάξῃ γεῦμα καὶ ἀρνιὰ καὶ οὕτω ἐγίνετο ἐλευθέρα ἡ δίοδος. Εἰς τὸ σπίτι ἐξακολουθοῦσε τὸ γλέντι καὶ διαρκοῦσε 3 ἡμέρας εἰσέτι καὶ ἐδίδοντο γεύματα μεταξὺ συγγενῶν ἐπὶ 15 εἰσέτι ἡμέρας.

Ἡ ν ε ό ν υ μ φ ο ς. Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου ἠγόραζεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία δάφνην (Βάϊα), τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ ἱερεὺς εὐλογήσει καὶ περιήρχετο τὸ χωριὸ καὶ ἐμοίραζεν εἰς πάντας καὶ εἰς τὰς οἰκίας τεμάχια δάφνης.

Ἑ ο ρ τ α ὶ 8 Μ α ΐ ο υ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Μεγάλη πανήγυρις, ἤρχοντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Χερσονήσου, ἐσφάζοντο ἀρνιὰ ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας κατόπιν εὐλογίας τῶν ἱερέων ποὺ ἐλάμβανον ἀμοιβὴν τὴν κεφαλήν. Ἐδίδοντο χοροί, ἐτελοῦντο ἀγωνίσματα διάφορα, πάλη, ἅλμα εἰς μῆκος καὶ ὕψος, σφαιροβολίες καὶ λοιπά. Οἱ παλαισταὶ ἠλοίφοντο δι' ἐλαίου. Οἱ Γ α λ α τ ι α ν ο ὶ ἀ π ε κ ά λ ο υ ν ἑ α υ τ ο ὺ ς Σ π α ρ τ ι ά τ α ς ο ἱ Β α ϊ ρ ι ν ο ὶ Ἀ θ η ν α ί ο υ ς.

Ἡ μ ο υ σ τ α λ ε υ ρ ι ά. Ἐγίνετο δύο εἰδῶν ἢ δι' ἀμύλου (σιτάρι ἐντὸς ὕδατος παρέμεινεν ἐντὸς πιθαριοῦ ἀρκετὸν καιρὸν καὶ κατόπιν τὸ κουπάνιζαν καὶ γίνονταν ὁ λεγόμενος νισιαστὲς) ἢ διὰ γιοτζὲ σίτου κεκαμένου καὶ βρασμένου διὰ γάλακτος. Διενέμετο εἰς μνήμην τῶν νεκρῶν μετὰ τὸν τρυγητὸν ἐντὸς τοῦ μνημείου ποὺ ὁρίζει ἡ ἐκκλησία καὶ ἐστολίζοντο διὰ κόκκων ροδιῶν καὶ καρυδιῶν. Κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν δὲν ἐγίνοντο χοροὶ παρὰ μόνον διάφορα παιγνίδια εἰς ἑκάστην γειτονιὰν καὶ ἐλάμβανον μέρος μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Τ ο π ο θ ε σ ί α ι. Αἱ τρεῖς τοποθεσίαι τοῦ χωρίου ἦσαν: 1) Ἅγιος Χαράλαμπος, 2) Ἁγία Κυριακή, 3) Ἅγιος Ἰωάννης.

Π λ η θ υ σ μ ό ς. Τὸ Βαΐριον καὶ ὅλα τὰ χωρία τῆς Χερσονήσου τῆς Καλ-

λιπόλεως εἶχον ἀμιγῆ Ἑλληνικὸν πληθυσμόν, οὐδεμία ὑπῆρχεν Τουρκικὴ οἰκογένεια. Γλῶσσα ὡμιλεῖτο ἡ Ἑλληνική. Τουρκικὰ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ δὲν ὡμίλοῦσαν, μόνον οἱ ἄνδρες οἱ εὑρισκόμενοι εἰς σχέσεις μετὰ τῶν Τούρκων δι' ἐργασίας, ἐμάνθανον ὀλίγα παρεφθαρμένα τουρκικά. Μετὰ τὸ Σύνταγμα εἰσήχθη ἡ Τουρκικὴ γλῶσσα εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ἡ στρατιωτικὴ θητεία εἰς τοὺς χριστιανούς. Τὰ σχολεῖα ἐλειτούργουν ἄριστα καὶ συνετηροῦντο μόνον διὰ τῶν δίσκων καὶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκκλησιῶν. Διδάσκαλοι κατὰ τὰ ἔτη 1906 - 1912 ἐχρημάτισαν ὁ Γιάγκος Πλαγιαρίου, ὁ Νικόλαος Καλλιοντζῆς ἐκ Νεοχωρίου, ὁ Γ. Χριστουδουλίδης (Δαλαντάλη) καὶ ὁ Τσουνάκης, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία ἦτο ἀρίστη. Τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας ἐδιδάσκετο τότε διὰ νοερῶν ταξειδίων καὶ ἐκτελέσεως χάρτου.

Οἱ σχολικοὶ ἀγῶνες, οἱ Ἑλληνοπόντιοι, τοῦ 1909 - 10 εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαβον μέρος τὰ σχολεῖα τῆς Καλλιπόλεως, Βαϊρίου, Ἀγγελοχωρίου, Πλαγιαρίου καὶ ἄλλων σχολείων τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἀπετέλεσαν μέγα σχολικὸν γεγονὸς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὰ βάσανα, αἱ ταλαιπωρίαι καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἤρχισαν ἀπὸ τὸ 1911, ὅταν ἤρχισεν ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἐβομβαρδίσθησαν τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Πολλαὶ οἰκογένειαι καὶ νέοι ἵνα μὴ ἐπιστρατευθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔφυγον καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων εἰς Ἑλλάδα. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπέφερον πολὺ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ τὰ Ἀραβικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα λόγῳ τοῦ βαρέος χειμῶνος κατέστρεψαν τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ ὀπωροφόρα δέντρα διὰ νὰ θερμανθῶσιν καὶ διήρπασαν τὰ ζῶα των, οἱ δὲ Βούλγαροι εἶχον φθάσει μέχρι Πλαγιαρίου. Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους μετηνάστευσαν πλεῖσται οἰκογένειαι εἰς Ἐλευθεράς, Πράβιον, Θάσον, Κομοτινή, Δράμα, Σέρρας, καὶ κατὰ τὴν κατάληψιν τῶν μερῶν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πολλοὶ ἀπήχθησαν ὡς ὅμηροι καὶ ἀπέθανον ἀπὸ κακουχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας, ὡς ὁ Παρασκευᾶς Κρόϊντας, ὁ Νῖκος Πεχλεβάνης καὶ ἄλλοι). Πολλὰ παιδιὰ κατετάγησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἄμυναν καὶ ἐπολέμησαν κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ κατὰ τὸν Α'. παγκόσμιον πόλεμον.

Εἰς τὴν μάχην τῆς Δοϊράνης ἔπεσαν ἐνδόξως ὁ Νικόλαος Ἰωάννου Καριαγιάννης καὶ ἄλλοι. Κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ἐξετοπίσθησαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωρία τῆς Χερσ. Καλλιπόλεως καθὼς καὶ τὸ Βαΐριον. Τὴν 4ην Μαΐου 1915 μὲ τὴν αἰτιολογίαν δῆθεν ὅτι ἐτροφοδότουν τὰ ὑποβρύχια τῶν συμμάχων καὶ ὅτι διενήργουν κατασκοπείαν εἰς βάρος τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, κατὰ διαταγὴν τῶν Γερμανῶν στρατηγῶν Φὸν - Ντὲρ Γκόλτς Πασᾶ καὶ Λιμὰν Πασᾶ, διετάχθησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐκδιώξωσι ὅλους τοὺς Ἕλληνικοὺς πληθυσμοὺς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὴν 4ην Μαΐου 1915 ἀπόγευμα οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸ πρόσχημα δῆθεν ὅτι ἀνεζήτουν φυγοστράτους, διέταξαν τὸν πληθυσμὸν τοῦ Βαϊρίου νὰ ἐξέλθη καὶ νὰ συγκεντρωθῆ

ἔξω τοῦ χωρίου διὰ νὰ ἐνεργήσωσι ἔρευναν...

Ὑπῆρχον μόνον γυναικόπαιδα καὶ γέροντες διότι οἱ ἄρρενες ἀπὸ 19 - 46 ἐτῶν ἦσαν ἐπιστρατευμένοι ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοὺς ἔδωσαν 2 ὥρας ἄδειαν νὰ λάβωσιν ὅ,τι δύνανται καὶ μετὰ τοὺς μετέφεραν εἰς τὸν ὅρμον Καράκουβα παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν Αἰγὸς ποταμῶν (ὅπου κατεστράφη ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου) καὶ τοὺς ἐπεβίβασαν ἐπὶ ἀτμοπλοίου καὶ τοὺς μετέφεραν εἰς Πάνορμον. Μόλις ἀπεβιβάσθησαν ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου, ὑποβρύχιον συμμαχικὸν τὸ ὁποῖον παρηκολούθει, τὸ ἀνετίναξεν καὶ τὸ ἐβύθησεν. Ἐκ τῆς Πανόρμου σιδηροδρομικῶς μετεφέρθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας, ἄλλοι εἰς Βαλοὺκ - Κεσέρ, Μαγνησία, Ἀξάριον, καὶ ἄλλας πόλεις καὶ χωρία.

Εἶναι οἱ πρῶτοι πρόσφυγες. Ἀναλογισθῆτε τὴν τραγωδία τῶν γυναικοπαίδων δίχως ἄνδρας. Ἡ μητέρα στὴν Μαγνησία, τὸ παιδὶ στὸ Ἀκσὰρ (Ἀξάρ), ἡ γιαγιὰ στὸ Βαλὶκ - Κεσέρ, διότι ὁ σιδηρόδρομος διερχόμενος ἄφινε 1 - 2 ὀχήματα εἰς ἑκάστην πόλιν. Γυναῖκες καὶ παιδιὰ εἰργάσθησαν μὲ θάρρος καὶ καρτερία σκληρὰ ἐπὶ 3 ἔτη καὶ ἐπέζησαν κατόπιν διωγμῶν, βασάνων, χολέρας, πανώλους καὶ ἐξανθηματικοῦ καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Α΄. Παγκοσμίου πολέμου τὴν 15 Νοεμβρίου 1918 ἐπέστρεψαν οἱ ἐπιζήσαντες εἰς Βαΐριον καὶ εὗρον τὰ πάντα ἐρείπια.

Ἔκτισαν τὰς οἰκίας των, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον των καὶ τὸ 1922 μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἐγένετο ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Πρεβέζης. Καίτοι ἡ Χερσόν. Καλλιπόλεως ἀντεπροσωπεύετο διὰ 3 Βουλευτῶν τοῦ 1920 - 22 (Ἀν. Μπακάλμπασης, Φίλανδρος καὶ Θεμ. Χρυσοβέργης)[1]. Εἰς τὴν φιλελευθέραν ὑπὸ τοῦ Δαγκλῆ παράταξιν, δὲν ἐφρόντισαν διὰ τὴν καλὴν ἐκκένωσιν τῆς Χερσονήσου, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ πανικοῦ ποὺ ἐπεκράτησε, ἐλάχιστα πράγματα κατώρθωσαν νὰ παραλάβωσι. Ἐγκατέλειψαν ζῶα, αἰγοπρόβατα καὶ πλεῖστα ἄλλα χρήσιμα. Τὸ μεγαλύτερον κακὸν ἦτο ὅμως ὅτι τοὺς μετέφεραν εἰς τὰς πετρώδεις ἐκτάσεις τῆς Πρεβέζης.

Ἄνθρωποι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κτῖσται, ἐργατικοὶ μετὰ 6 μῆνας ἐτελείωσαν τὰ ἀποθέματά των καὶ ἤρχισαν νὰ ζητοῦν ἐργασίαν καὶ γῆν πρὸς καλλιέργειαν καὶ μόνοι των ἤρχισαν νὰ μεταβαίνουν εἰς Μακεδονίαν πρὸς ἀναζήτησιν γῆς καλλιεργησίμου, ὑφιστάμενοι ἀποκλεισμὸν καὶ περιορισμὸν ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ πλέον λόγῳ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου τοῦ ἐμφανισθέντος εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Μακεδονίαν. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ἄνυδρον (Νεδὴρ) καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας. Δὲν ἐφρόντισαν νὰ τοὺς μεταφέρουν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Χερσονήσου Καλλιπόλεως εἰς ὡρισμένον μέρος, ἵνα ἀποτελέσωσι συμπαγῆ πληθυσμόν, ποὺ θὰ ἦτο πρὸς ὄφελος καὶ αὐτῶν καὶ

1) Καὶ οἱ τρεῖς δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν ζωήν.

τῶν ἐκλογέων των, καὶ κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς δὲν θὰ ἀπετύγχανον.

Ὁ περισσότερος πληθυσμὸς τῆς Χερσονήσου Καλλιπόλεως ἐγκατεστάθη εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Νομοῦ Πέλλης. Τὸ Βαΐριον εἰς Ἄνυδρον, τὸ Ἀγγελοχώριον εἰς Καλὴν καὶ Ν. Καλλίπολιν τοῦ νομοῦ Πέλλης, καὶ Νέα Καλλίπολιν Θεσσαλονίκης Καραμπουρνοῦ, ἢ Νέαν Καλλίπολιν Πειραιῶς καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὑπάρχουσιν οἰκογένειαι ἐκ Βαϊρίου ἐγκατεστημέναι καὶ εἰς Ἀθήνας, εἰς Χαλάνδρι, εἰς Νέαν Καλλίπολιν Πειραιῶς, εἰς Ἄργος, εἰς Ἀστακόν, εἰς Πρέβεζαν, Πτολεμαΐδα, Κοζάνη, Ἐλευθεράς, Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πράβιον, Κομοτινή, Πολύγυρον, Δοξάτον, Κιλκίς, Γιαννιτσά, Θάσον, Νέαν Καλλίπολιν Θεσσαλονίκης, Ἔδεσσα, Σκύδρα καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ Κων)πολιν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὸ χωρίον Ἄνυδρον (Νεδὲρ) τοῦ νομοῦ Πέλλης.

Ἀπὸ τὰς (400) τετρακοσίας οἰκογενείας ποὺ εἶχε τὸ Βαΐριον, οἱ περὶ τὰς 2000 κατοίκων εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς τὸ Ἄνυδρον, (350 οἰκογένειες), αἱ ὑπόλοιποι οἰκογένειαι εἶναι διεσπαρμέναι εἰς τὰς διαφόρους πόλεις καὶ χωρία τῆς Ἑλλάδος τὰς ὁποίας ἀνέφερα ἀνωτέρω. Εἰς τὸ χωρίον Ἄνυδρον δι' ἰδίων δαπανῶν ἔκτισαν ἐκκλησίαν (Ἅγιος Νικόλαος), ἔδωσαν θεατρικὲς παραστάσεις καὶ ἔκτισαν τὸ σχολεῖον των. Καίτοι εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶσι περὶ τοὺς 150 καὶ πλέον μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι, ἔχουσι μόνον μίαν διδασκάλισσαν. Ἐργάζονται σκληρά, ἀλλ' ὁ κλῆρος εἶναι ἀνεπαρκὴς 25 - 30 στρέμματα γῆς καὶ σήμερον ἑκάστη οἰκογένεια ἀπὸ τὸ 1922 - 1956 ἔχει ἀπὸ 3 - 5 παιδιὰ καὶ ὁ κλῆρος διενεμήθη μεταξὺ τῶν τέκνων καὶ ἀδυνατοῦν πολλοὶ νὰ ζήσουν καὶ τρέπονται πρὸς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς ἀνεύρεσιν ἐργασίας.

Σ η μ.— Οἱ πληροφορίες αὐτὲς καὶ οὕτω ἀτελῶς γραμμένες, ἀποτελοῦν χρήσιμες εἰδήσεις καὶ πολύτιμες, καὶ συγχρόνως ἀποτελοῦν μνημεῖον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλτάτης Πατρίδος μας.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

'Εμφαίνουσα τὰς οἰκογενείας αἱ ὁποῖαι διαμένουσι μονίμως ἐν τῇ Κοινότητι 'Ανύδρου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν ἑκάστης.

'Ονοματεπώνυμον 'Αρχ. οἰκογενείας	Μέλη Οἰκογενείας
1 "Αγιου 'Ελισάβετ	6
2 "Αγιος Εὐστράτιος	7
3 "Αγιος Γεώργιος	8
4 "Αγιος 'Ελευθέριος	5
5 'Αδαλὴς Γρηγόριος	3
6 "Ανθος Γεώργιος	7
7 'Αφεντούλης 'Ανδρέας	2
8 'Ασπροντίνης 'Εμμανουὴλ	3
9 'Ασπροντίνης 'Αναστάσιος	6
10 'Αλμπάνης Παναγιώτης	8
11 'Αλμπάνης Εὐστάθιος	5
12 'Αλεξανδρῆς Βασίλειος	5
13 'Αλεξανδρῆ Κυριακίτσα	2
14 'Αδὰμ Δημήτριος	2
15 'Αργυρόπουλος 'Αργύριος	5
16 'Αναγνωστάκη Σμαραγδῆ	1
17 Αὐγερινοῦ Μαγδαλινὴ	1
18 'Ασπροντίνη Λεμονιὰ	1
19 'Αντωνιάδης Μιχαὴλ	3
20 Βέργος Θεοδόσιος	6
21 Βέργος 'Ιωακεὶμ	3
22 Βέργος Παναγιώτης	2
23 Βέργος 'Ιγνάτιος	6
24 Βουτσᾶς Χαράλαμπος	5
25 Βεζυρόπουλος Φώτιος	5
26 Βοσκόπουλος 'Ιωάννης	5
27 Γαϊτάνης Γεώργιος	7
28 Γαϊτάνης 'Εμμανουὴλ	3
29 Γαϊτάνης Δημήτριος	5
30 Γαϊτάνης 'Απόστολος	4
31 Γιακουμῆς Χαρίσης	2
32 Γιακουμῆς Νικόλαος	5
33 Γεωργαλᾶς 'Αργύριος	4
34 Γιαλαμπούκης 'Αθανάσιος	4
35 Γιαλαμπούκης Τριαντάφυλλος	3
36 Γιαλαμπούκης Δ. Νικόλαος	5
37 Γιαλαμπούκης Χ. Νικόλαος	3
38 Δαυμαλᾶς 'Αθανάσιος	7
39 Λίγκου Φώτιος	3
40 Δροσινὸς 'Ιωακεὶμ	5
41 Δροσινοῦ Θεοδώρα	2
42 Δροσινὸς 'Ανδρέας	5
43 Δροσινοῦ 'Ελένη	4
44 Δήμου "Αννα	2
45 Δογραμματσῆς Κων)νος	5
46 Δεληανδρέου Μαρία	4
47 Δεληανδρέου 'Αντώνιος	4
48 Δεληανδρέου 'Ανδρέας	5
49 Λιγκόζη Ζαφειρὼ	6
50 Λιγκόζης Θεοδόσιος	4
51 Δούκας 'Εμμανουὴλ	2
52 Δούκα Σουλτάνα	1
53 Δούκας 'Ιωάννης	9
54 Δασκαλίδης Φώτιος	5
55 Θεολόγου Εἰρήνη	1
56 Θωμᾶς 'Ιωάννης	8
57 Κόκκινος Δημήτριος	5
58 Κόκκινος Νικόλαος	2
59 Κοκκίνου Ζαφειρὼ	1
60 Κρυσταλᾶς Γεώργιος	4
61 Κρυσταλᾶ Βικτωρία	2
62 Κρυσταλᾶ Παναγιώτα	1
63 Κυρακάσης Ζαφείριος	5
64 Καρμπᾶς Γεώργιος	5
65 Καρυιοφύλλης 'Αναστάσιος	5
66 Κοντὸς Χαράλαμπος 'Ανδρ.	2
67 Κοντὸς Μηνᾶς	5
68 Κοντὸς Χαράλαμπος Δημ.	3
69 Κοντὸς Σπῦρος	7
70 Κοντὸς Στυλιανὸς	4
71 Καλομοίρης 'Αχιλλεὺς	6
72 Καλομοίρης Εὐγένιος	4
73 Καλομοίρη Στυλιανὴ	1
74 Καραγεωργίου 'Ιωάννης	4
75 Καραγεωργίου Σουλτάνα	3
76 Καραγεωργίου Γεώργιος	2
77 Κακλαμᾶνος 'Αλέξανδρος	8
78 Κουκουνιᾶς 'Αθανάσιος	5
79 Κουτλέρης Χαράλαμπος	3
80 Κουτλέρη Παναγιώτα	1
81 Κουτσουμπέλια 'Ελισάβετ	4
82 Καραθανάσης Κων)νος	9
93 Μπουκινᾶς Φώτιος	5
84 Καζούκης Δημήτριος	2
85 Καμερινὸς Νικόλαος	2
86 Λασκαρίδης 'Ιωάννης	2
87 Μακρίδης 'Ιωακεὶμ	3
88 Μόρφου Στυλιανὸς	5
89 Μακαρώνης Χαράλαμπος	3
90 Μακαρώνη 'Αργυρὴ	4
91 Μυλωνᾶς Δρακούλης	8
92 Μυλωνᾶς Χαράλαμπος	6
93 Μπουκινᾶ» Φώτιος	5
94 Μουχταμπέρη 'Ελένη	1
95 Μακρογιάννη Μαρία	1
96 Μωραΐτης Χρυσόστομος	3
97 Μωραΐτης Λάμπρος	2
98 Μακρίδου Τριανταφυλλιὰ	1
99 Πίσκου Δημήτριος	2
100 Παντακίδης Χρῆστος	3
101 Παντακίδης Διαμαντῆς	6
102 Παντακίδης Κων)νος	6
103 Παπαδόπουλος Στυλιανὸς	5
104 Παπαδόπουλος Βασίλειος	3
105 Παπάζογλου 'Ιωάννης	4
106 Παπάζογλου 'Ιωακεὶμ	6
107 Παπάζογλου Λάμπρος	5
108 Παπαδόπουλος Κων)νος	3

109	Παρίσογλου Μαριάνθη	2	
110	Παντακίδης Ἰωάννης	3	
111	Παντακίδης Θεόδωρος	3	
112	Σαραντίδου Μαρία	3	
113	Σταθαρᾶς Εὐστράτιος	8	
114	Σπαθᾶ Αἰκατερίνη	4	
115	Συρόπουλος Ἀθανάσιος	5	
116	Σεραφεὶμ Αἰκατερίνη	1	
117	Σπαθᾶς Ἀπόστολος	6	
118	Σαντορινοῦ Σουλτάνα	2	
119	Τερζόπουλος Χρυσόστομος	4	
120	Τερζόπουλος Κυριάκος	3	
121	Τσομπάνογλου Εὐαγγελία	2	
122	Τσομπάνογλου Νικόλαος	2	
123	Τσομπάνογλου Παναγιώτης	5	
124	Τσομπάνογλου Κων)νος	6	
125	Τριανταφύλλου Μιχαὴλ	4	
126	Τσινάρη Βαΐτσα	2	
127	Τσινάρης Χαράλαμπος	6	
128	Τσακπίνης Ἰωάννης	5	
129	Τσακπίνης Μιλτιάδης	8	
130	Τσακπίνης Λάσκαρης	6	
131	Τσακπίνης Βασίλειος	4	
132	Τσακπίνη Μαρία	5	
133	Τσακπίνης Δημήτριος	7	
134	Τσαζήρης Γεώργιος	2	
135	Τσαββάρης Ἀθανάσιος	6	
136	Τσαββάρης Νικόλαος	5	
137	Τσεζάηρλης Ἀθανάσιος	4	
138	Τσεζάηρλης Εὐάγγελος	2	
139	Ταψῆς Ἐμμανουὴλ	6	
140	Ταψῆς Γεώργιος	2	
141	Ταψῆς Ἀθανάσιος	2	
142	Ταψῆς Νικόλαος	6	
143	Τσιγγένη Ἐλισάβετ	6	
144	Τσιγγένη Ἀθανασία	1	
145	Φιλλουκατζῆ Φωτεινὴ	6	
146	Φερεκίδης Κων)νος	4	
147	Χρυσάφης Νικόλαος	4	
148	Χρυσάφης Ἀπόστολος	4	
149	Χριστοφόρου Χριστόφορος	3	
150	Χατσάρα Μαρία	1	
151	Ψαρᾶ Γεωργία	5	
	Ἐν συνόλῳ ἄτομα	605	

Ἐν Ἀνύδρῳ 6 Δεκεμβρίου 1963

Σφραγὶς Νομαρχία Πέλλης
Κοινότης Ἀνύδρου

Ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος
Ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΠΟΛΕΙΣ

Ὀ ν ο μ α τ ε π ώ ν υ μ ο ν

Δημήτριος Τζαφαέρλης Κωνλέρη
Χαράλαμπος Γεωγάλας
Ἰωάννης Παπαβασιλείου
Κων)ντῖνος Παέρλη (Θεσσαλονίκη)
Ἀριστοτέλης Παπαδόπουλος
Κωνσταντίνα Δήμου
Στυλιανὸς Ἀσποδίνης
Δημήτριος Θεολόγου Ζωάνης (Ἔδεσσα)
Δημήτριος Δογραματζῆς
Ἀργύριος Παπαδόπουλος (Βόλος)
Παναγ. Παπαφεντούλης (Πρέβεζα - Ἅγιος Παντοκράτωρ)
Ἀθαν. Ταψῆς (Χαλάνδρι - Ἀθηνῶν)
Εὐστράτιος
Νικόλαος Σαραντίδης (Χαλάνδρι)
Παναγιώτης Βουτσᾶς (Ἀθήνα)
Κων)τῖνος Ποινιᾶς (Ἀθήνα)
Ἀπόστολος Κουρνιάζος, (Ἀθήνα)
Χατζηχριστίδης Βουτσᾶς καὶ Χαρουλιᾶς (Ἀθήνα)
Παρασκευᾶς Ἀθανασιάδης Τάψη, (Ἀθήνα)
Ἀνδρέας Καρπᾶς, (Ἀθήνα)
Μαρία Παπάζογλου (Κοινότης Μανδάρε Γιαννιτσῶν)
Νικόλαος Ἀγγουρέας (Γιαννιτσᾶ)
Μηνᾶς Παπάζογλου
Νικόλαος Καραπατζάκη
Ζαχαρίας Καραμπατζάκη
Κωνσταντῖνος Ζωφιανὸς
Βασίλειος Παπακωνσταντίνου
Νικόλαος Πούρτογλου
Χηντὰς Κωνσταντῖνος
Ψύλος Ἀθανάσιος
Ψύλος Στέλιος
Ἰωάννης Καραπάτογλου
Ψύλος Σωτήριος
Τασία Παπακωνσταντίνου
Παναγῆς Δογραμιτζῆς
Χρῆστος Δελῆ - Μανταζῆς
Ἰωακεὶμ Παπα - Ἰωάννου
Θεμιστοκλῆς Τσοπάνογλου
Ζαχαρίας Κουρνοίζος
Χρῆστος Δελημανταζῆς
Κωνσταντῖνος Λέλος
Κυρτουνίδης Ἀλέξανδρος (Πτολεμαὶς)

Κυρτουνίδης Μιχαήλ
Κυρτουνίδης Εὐάγγελος
'Ιωάννης Λαμπῆς
Χαράλαμπος Σεραμείμης
Νικόλαος 'Αργ. Κατσιτελιγιώργη
Κωνσταντῖνος Γασχὰς
'Ιωάννης Κυπριώτης
Δημήτριος Κυπριώτης
Διονύσιος Νιόσκονης
Στέλιος 'Ασανακίνης
'Αθανάσιος 'Ασανάκης
Φώτιος Σηκόντας
Συμεώνης Ζηκόντας
Δημήτριος Μαυροδῆμος (Καβάλα)
Θεοχάρης Μαυροδῆς
Χρυσοῦλα Δοξάκη
'Αργύριος Δοξάκης
Τσηλεπῆς 'Ιωάννης
'Ιωάννης Δεληκωνσταντῆς
Χρῆστος Δοξάκης
Στυλιανὸς Σταυράκης
Εὐστράτιος Σταυράκης
Φωτεινὴ Μαυροδῆ
Χαράλαμπος Χαζαρίδης (Πράβι - Καβάλας)
Βασίλειος Καπέλος
Παναγιώτης Μουτζενίδης
'Αλέξανδρος Μπετζελίδης
Σωτῆριος Κυριζάνης
Εὐστράτιος Τροφύρης
Χρῆστος Προφύρης
Παντελῆς Δινγκοζῆς (Κρομήστρα)
'Αναγνώστης Καλαμήτσης
Αἰκατερίνη Κατεφὲ
Μαρία Χατζέλου
Σταῦρος Καραθανάσης (Πουρνιὸς)
Χαράλαμπος Τσουρνῆς
Χαράλαμπος Νικελέριος (Πράβι - Καβάλας)
'Ιωάννης Στυλιανὸς
'Αναγνώστης Τασλαμόγλου
'Ιωάννης Μεγάλος (Σοχὼ)
Ζαχαρίδης Ζαχαρίου
Ἄγγελος 'Αγγελῆς
Γρηγόριος Σταυράκης
Νικόλαος Καρθᾶς
Σταῦρος Χατζη - 'Ιωάννου (Σέρραι)
Νικολέτα Τανποζὺν
'Ιωάννης Γιαννακάκης Κον Καλοὶ
Γεώργιος Καρπᾶς, ('Αραβυσοὶ)
Παναγιώτης Παλάσης ('Αραβήσω)
Γαβριήλης Πιχλαβάνης (Γιαννιτσὰ)
Παρουνιᾶς 'Αργύρης (Γιαννιτσὰ)
'Απόστολος Κατήφης (Γιανιτσὰ)
Κων)ῖτνος Καριοφύλης (Γιαννιτσὰ)

ΧΑΡΙΤΩΝΟΣ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ, Δημοσιογράφου

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΦΑΝΑΡΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'.

Τί ὡραῖο πρᾶγμα ποὺ εἶναι οἱ ἀναμνήσεις ἀπ' τὴν Πατρίδα! Πόσο μαλακώνουν οἱ πόνοι σας, ὅταν σᾶς μιλοῦν γιὰ τὸ χωριό σας! Χρόνια περίμενα, ν' ἀκούσω κάτι γιὰ τὸ Φανάρι. Ἔγραψαν πολλοί, γιὰ τὴν ἕδρα τοῦ θρησκευτικοῦ μας Ἀρχηγοῦ. Ὅμως γιὰ τὸ Φανάρι, τῶν τελευταίων χρόνων, δὲν ἄκουσα νὰ μᾶς μιλοῦν: Γιὰ τὴν ζωή του, γιὰ τοὺς ἄρχοντές του, τὰ ἀρχοντικά του σπίτια, γιὰ τὰ δρομάκια του γιὰ τὴ λέσχη «Μνημοσύνη», γιὰ τὰ θέατρά του, τὶς συγκεντρώσεις του, τὴν μουσική του κίνηση, γιὰ τοὺς δημοσιογράφους του καὶ γιὰ τοὺς ποιητάς του. Γιὰ τὸ Φανάρι αὐτό, ὅπου γεννήθηκα καὶ τόσο ἀγάπησα, γράφω κάτι ἀπ' τὴν ἱστορία του, χωρὶς ἀξιώσεις.

Λὲν φαντάζομαι νὰ ὑπάρχη Ἕλληνας, ποὺ νὰ μὴν ἄκουσε γιὰ τὸ Φανάρι, τὴν ἱστορικὴ αὐτὴν συνοικία τῆς Πόλης, ἀντίκρυ στὸ Πικρίδιον. Ἡ ὀνομασία κατὰ μερικοὺς ἐκ τοῦ τουρκικοῦ «Φενὰ γιέρ», ποὺ σημαίνει ἐλεεινὸ μέρος, ἐπειδὴ παλαιότερα ἔρριχναν ἐκεῖ τὰ σκουπίδια τῶν πέριξ συνοικιῶν. Ἴσως ἐπειδὴ ἡ τοποθεσία εἶναι ὑγρή. Κατ' ἄλλους, ἀπὸ ἕνα φανάρι ποὺ ἦταν στημένο στὴν ἀποβάθρα.

Διωγμένες ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς Πόλης, μετὰ τὴν ἅλωση, οἱ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες κατέφυγαν στὸ Φανάρι καὶ ἔχτισαν τὰ μέγαρά τους, ποὺ πολλὰ σώζονται καὶ σήμερα. Μὲ τὰ προνόμια, ποὺ ἔδωσε ὁ κατακτητὴς στοὺς Ρωμηοὺς καὶ τὶς μεγάλες θέσεις ποὺ κατεῖχαν ὡς διερμηνεῖς, σὲ διάφορες ἐμπιστευτικὲς θέσεις, τὸ Φανάρι ἄρχισε νὰ γίνεται κέντρο διπλωματικῆς κινήσεως τοῦ Δοβλετίου. Σ' αὐτὰ τὰ μέγαρα, συζητοῦσαν, γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Σ' αὐτὰ ἦσαν οἱ ξακουστὲς πρεσβεῖες, ἡ πιὸ δὲ ὀνομαστὴ τὸ Βλὰχ - Σεράϊ.

Τὸ Πατριαρχεῖο, μετὰ τὴν ἅλωση, μεταφέρθηκε στὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, κατόπιν στὸ Ναὸ τῆς Παμμακαρίστου. Τὸ βρίσκουμε στὰ 1601 στὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Ξυλόπορτας. Καὶ κατόπι στο Φανάρι, στὴν μονὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

Οἱ μεγάλες Φαναριώτικες οἰκογένειες, ἀρχίζουν καὶ διαρρέουν, πρὸς τὴ Βλαχία, τὴ Ρωσσίαν καὶ τὴν Πελοπόννησο, εὐθὺς μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ὅμως μέσα σὲ λίγα χρόνια, ἄλλες ἀρχοντικὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὸν Πόντο, τὴ Μικρασία καὶ τὴν Θράκη, ἐγκαθίστανται στὸ Φανάρι. Ἔτσι τὸ Φανάρι, πολλὰ πράγματα ποὺ χάνει ἀπ' τὴν παλιά του αἴγλη, τὰ ξαναβρίσκει.

Ὁ δραστήριος Πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ'. μεταφέρει τὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολή, ἀπὸ ἕνα παλιὸ ξύλινο σπίτι. ποὺ ἦταν ἀντίκρυ στὸ Πατριαρχεῖο, σ' ἕνα μεγαλοπρεπὲς κτίριο, στὸ ὑψηλότερο μέρος τοῦ Φαναριοῦ. Τὸ σχέδιο ὀφείλεται στὸν Ἀρχιτέκτονα Δημάδη. Στὴν κορυφὴ τοῦ κτιρίου, ὑπάρχει καὶ ἀστεροσκοπεῖο. Ἐκεῖ ἔκαμνε τὶς ἀστρονομικές του παρατηρήσεις ὁ Ἀν. Σπαθάρης. Ὅποιος ἔρχεται ἀπὸ τὴ θάλασσα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν προσέξη αὐτὸ τὸν κολοσσό. Ἐδῶ ἐδίδαξαν οἱ Ἀμαξόπουλος, Σαλτέλης, Βοῦρος, Χλωρός, Ἀριστοκλῆς, Παπακωνσταντίνου, Αὐθεντόπουλος, Οἰκονομίδης, Μακρίδης, Βαλαβάνης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐργάται τοῦ πνεύματος. Τὸ Πατριαρχικὸ τυπογραφεῖο, ποὺ ἱδρύθηκε στὰ 1627 ἀπὸ τὸν Κύριλλο Λούκαρι, ἀνακαινίζεται. Τὸ διευθύνει ὁ Α. Μωϋσιάδης. Καθηγηταί, ἐπιστήμονες, δημοσιογράφοι, ὁ Πασπαλῆς, ὁ Σπαθάρης, ὁ Κέπετζης, ἱδρύουν τὴν λέσχη «Μνημοσύνη». Αὐτὴ ἡ λέσχη ἦταν γιὰ τοὺς Φαναριώτας, ἕνα εἶδος Ἀκαδημίας. Ἀπ' ἐκεῖ ἔβγαινε κάθε καλὴ ἔμπνευσις καὶ ἀγάπη, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὸν πολιτισμό. Ἡ λέσχη «Μνημοσύνη», ἔφερνε τοὺς Φαναριώτας σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμο τῆς ἐρεύνης, τῶν ὑψηλῶν συλλογισμῶν καὶ τῆς τέχνης. Ἦταν ἕνας προβολεὺς δυνατός, ποὺ σκόρπιζε τὸ φῶς τῆς σοφίας, ὡς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας. Ἐδῶ συγκεντρώνεται, ὅ,τι ἐκλεκτὸ ἔχει νὰ παρουσιάση ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμός. Ὁ τελευταῖος της Πρόεδρος, ὁ Παντελάκης Κοσμίδης, βουλευτὴς Κων)πόλεως, ὅταν μικρὸς ἦρθε στὴν Πόλη, ὡμιλοῦσε μόνο τὴν Τουρκική. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μαθαίνει τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀπὸ ὑπαλληλίσκος σ' ἕνα τούρκικο δικηγορικὸ γραφεῖο, γίνεται ἕνας δεινὸς ρήτορας. Τὸ Πανεπιστήμιό του ἦταν ἡ «Μνημοσύνη», ὅπου ἐσύχναζε κάθε βράδυ, γιὰ ν' ἀκούη τοὺς ἄλλους, ὥσπου ἔφθασε ἡ βραδυά, νὰ τὸν ἀκούσουν κι αὐτοὶ οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἕδρα τοῦ Προέδρου! Ἤμουν τότε μικρὸς καὶ μὲ πῆρε μαζί του ὁ πατέρας μου γιὰ συντροφιά. Ἀξέχαστος θὰ μοῦ μείνη ἐκεῖνος ὁ λόγος του. Ἦσαν τὰ ἁρμονικώτερα ἑλληνικά, ποὺ ἄκουσα.

Ὅλοι ἐργάζονται γιὰ τὴν δόξα τοῦ Φαναριοῦ. Οἱ δημοσιογράφοι Εὐαγγελινὸς Μισαηλίδης, μὲ τὴν ἐφημερίδα του «Ἀνατολήν», ὁ Καλλίφρων, μὲ τὸν «Ἀνατολικὸν Ἀστέρα», ὁ Νικολαΐδης, μὲ τὴν «Κων)πολιν» καὶ ἀργότερα ὁ Κ. Π. Σπανούδης, μὲ τὴν «Πρόοδόν» του καὶ ὁ Α. Καλωταῖος, μὲ τὴν «Πρωΐαν» του, δίδουν τὸν τόνο τῆς προκοπῆς. Οἱ Φαναριῶτες ἰατροὶ Μιχαηλίδης, Γεωργιάδης, Ζηνόβιος, Μελαχρινός, Σπανούδης, τιμοῦν τὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμη. Ὁ τελευταῖος, ὡς τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, ἔκαμνε τὶς ἐπισκέψεις του μὲ ὑψηλὸ καπέλο. Οἱ νεώτεροι Γ. Παλαμήδης καὶ Ν. Βασιλειάδης, μάμμοι, ἔχουν μεγάλη τουρκικὴ πελατεία. .Ο συνταγές τους ἐκτελοῦνται στὰ Φαναριώτικα φαρμακεῖα, τοῦ ἀρχιμυρεψοῦ τοῦ Πατριαρχείου Θωμάδη, τοῦ Νικολαΐδη, τοῦ Βασιλειάδη, τοῦ Αἰμιλιάδη καὶ τοῦ Βολοβίνη. Τὸ «Ἰωακείμιον Παρθεναγωγεῖον», στέλνει στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, φωτισμένες δασκάλες, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἁγιοταφικὸ Παρθεναγωγεῖο (τὸ Κολέτσιο)

βγάζει μανάδες αὐστηρές. Σ' αὐτὸ διδάσκουν γυναῖκες ἐξαιρετικές, ὅπως ἡ Ζαφειρὼ Σπετσιώτη, ἡ Ἰωαννίδου, μητέρα τῆς Σοφίας Σπανούδη καὶ ἡ Ἀσπασία Ι. Λαζαρίδου, ποὺ ἐδίδαξε ἐπὶ 40 χρόνια.

Τὸ Φανάρι ὅλο καὶ προοδεύει. Ὁ Χαμίτ, δὲν φέρνει καμμιὰ ἀντίδραση στὶς προσπάθειες τῶν Φαναριωτῶν. Δέχεται ἡγεμονικὰ τὸν Ἰωακεὶμ τὸν Γ'. κατὰ τὴν δευτέρα του Πατριαρχεία. Ἡ εὐμένεια αὐτὴ τοῦ Χαμίτ, ἐπιτρέπει στοὺς διανοούμενους ,νὰ ἐργάζωνται γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἀδελφότητες, σύλλογοι διάφοροι, μουσικοί, δραματικοί, ἱδρύονται μὲ μιὰν ἁπλῆ δήλωσι στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Ὁ Μουσικὸς Σύλλογος «Ὀρφεὺς» διοργανώνει συναυλίες, μὲ τὸ περίφημο κόρο του. Τὸ διευθύνει ὁ διάσημος μουσικὸς R. RICCI, ποὺ ἐτόνισε καὶ τὸν ὕμνο τοῦ Ὀρφέως τοῦ Ραγκαβῆ. Ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ Ἀπόστολος Μισαηλίδης, ἄλλος ΤΑΜΑΝΙΟ, δίνει τὴν εὐτυχία στοὺς Φαναριῶτες.

Τὸ Φανάρι ζωήρευε τὰ βράδυα. Τὴν ἡμέρα ἡσυχία. Ὅλοι κατέβαιναν στὶς δουλειές των, στὴν Πόλη καὶ στὸν Γαλατᾶ. Διαλέξεις, συναυλίες, παραστάσεις, χοροί, στὴν νυκτερινὴ διάταξη. Ὅμιλοι ἐρασιμόλπων, μέσα στὰ στενὰ σοκάκια, ὑμνοῦσαν τὰ κάλλη τῆς Δουλτσινέας των. Ἐκεῖνο ποὺ ξεκούραζε πολὺ τοὺς Φαναριώτας, ἦταν ἡ μουσική. Τὰ προγράμματα τῶν συναυλιῶν, εἶχαν ὀνόματα μεγάλων συνθετῶν. Ἡ κόρη τοῦ Σπαθάρη, Αἰμιλία Παπαδημητρίου, ἡ κόρη τοῦ ἰατροῦ Γεωργιάδη, ἡ Ἑλένη Π. Κεσίσογλου, ἡ Ἀργυρὼ Ἀντωνιάδου, ἡ κόρη τοῦ Ἰωαννίδη, Σοφία Σπανούδη, ὅλες δυνατὲς στὸ πιάνο, ἑρμηνεύουν Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς μουσικούς.

Ἀλησμόνητες ἀργότερα καὶ οἱ συναυλίες, ποὺ ἔδιδε ἡ «Μανδολινάτα Φαναρίου» ὑπὸ τὴν διεύθυνσι τοῦ Στεφάνου Στάγγαλη. Ὁ Πλακιώτης αὐτὸς μουσικός πέθανε λησμονημένος σ' ἕνα σπιτάκι τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς. Ἡ Πλάκα, ποὺ τὸν γέννησε δὲν τὸν ἔκλαψε τόσο, ὅσο οἱ Φαναριῶτες.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ διάδοσις τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἦταν τεραστία, ἄλλο τόσον καὶ τῆς Βυζαντινῆς. Ὅταν ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπ. Μισαηλίδη, ὁ «Ὀρφεὺς» στὰ 1889, προτάσει τοῦ Γ. Παπαδοπούλου, Μ. Πρωτεκδίκου, ἐγένετο καὶ παράρτημα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὴν «πάτριο» ἐδίδαξαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, ὁ Γ. Ραιδεστινός, ὁ Θ. Φωκαεύς, καὶ ὁ γηραιὸς μουσικὸς Κιλτζανίδης.

Ἐπὶ πατριαρχείας Κωνσταντίνου τοῦ Ε'. ἱδρύθηκε καὶ στεγάσθηκε στὴ Μ. τοῦ Γ. Σχολή, ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀκούραστου Γ. Παπαδοπούλου, ὁ ὁποῖος συνέγραψε στὰ 1890 καὶ ἱστορία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Στὴ Σχολὴ αὐτὴ ἐδίδαξε καὶ ὁ μουσικὸς Θεόδωρος Θωΐδης, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ συγκαταλεχθῆ μεταξὺ τῶν κορυφαίων τῆς πατρίου. Τὰ συγγράμματά του, εἶναι πλεῖστα καὶ ἀκατάληπτα γιὰ πολλοὺς μουσικούς. Φθογγόσημα, Πυθαγόρας, πέντε καὶ δεκάχορδον,

δίσημα, τρίσημα, κλάσματα, ἡμιόλια. Ὁ Θωΐδης ἐξέδιδε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν «Μουσικὸν Κόσμον». Πέθανε στὰ 1936, στὴ Νέα Φιλαδέλφεια. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ δυνατοὺς δασκάλους τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἦταν ὁ Κ. Ψάχος, ποὺ ἀργότερα ἐγκατεστάθηκε στὰς Ἀθήνας.

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Ὅσο οἱ Φαναριῶτες ἦσαν προχωρημένοι στὰ γράμματα καὶ τὴ μουσική, ἀδιαφόρησαν γιὰ τὸν ἀθλητισμό. Ἴσως ἐπειδὴ δὲν εἶχαν κατάλληλα γήπεδα. Μόλις στὰ 1907 ἱδρύθηκε ὁ ποδοσφαιρικὸς ὅμιλος «Κόροιβος» ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν ἐπέζησε. Εἶχε καὶ μερικὰ ὄργανα στὴ «Μαράσλειο Σχολή».

ΘΕΑΤΡΟ

Ἡ θεατρικὴ ζωὴ στὸ Φανάρι ἦταν ζωηρή. Τὰ πρωτεῖα τὰ εἶχε ὁ «Δραματικὸς Σύλλογος». Ὅμιλοι ἐρασιτεχνῶν ἔδιδαν παραστάσεις στὰ μεγάλα σπίτια τοῦ Φαναριοῦ, ποὺ βρίσκονται πρὸς τὴν παραλία. Μιὰ ἐρασιτεχνικὴ παράσταση, δόθηκε κάποτε σ' ἕνα μεγάλο ξύλινο σπίτι. Ἐχρησιμοποίησαν ὡς σκηνὴ ἕνα μεγάλο κοιτῶνα, ποὺ εἶχαν τὰ ἀρχοντικά. Μὲ τὸν πολὺ συνωστισμό, μερικοὶ ποὺ πῆραν τὴν πρώτη θέσι, τιμῆς ἕνεκεν, βρέθηκαν, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, ὅταν ἔπεσε ἡ αὐλαία, μέσα στὴ σκηνή, γιὰ νὰ δεχθοῦν τὰ χειροκροτήματα μαζὶ μὲ τοὺς ἠθοποιούς. Τὴν καλλίτερη σκηνή, εἶχε τὸ θέατρο τῆς Λέσχης «Μνημοσύνη». Ἠθοποιοὶ καὶ σκηνοθέτες πάντα ὑπῆρχαν στὸ Φανάρι. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνες, ἔπαιζαν καὶ μεγάλοι θίασοι, ὅπως τῆς Αἰκατερίνης Βερώνη, τοῦ Χαλκιοπούλου, τοῦ Ἀλεξιάδη, τοῦ Παντόπουλου, τοῦ Ταβουλάρη. Τὸ κωμειδύλλιο ἦταν γνωστό, ἀπὸ τὸ 1885. Τὸ θέατρο τῆς Λέσχης Μνημοσύνης, τὸ γκρέμισαν στὰ μέσα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἦταν ξύλινο καὶ παλαιό. Στὴ θέση του ἱδρύθηκε ἕνα ναυπηγεῖον. Τὸ θεατράκι αὐτὸ εἶδε δόξες. Τὸ κοινὸ ἦταν πολὺ αὐστηρό. Οἱ ἠθοποιοὶ ἔτρεμαν στὸ ἄνοιγμα τῆς αὐλαίας. Τὰ χειροκροτήματα ἦσαν ἀκριβά. Ἄλλη Κέρκυρα ἐκεῖ. Πολλοὶ ἠθοποιοὶ μὲ συγκίνηση θυμοῦνται τὴν σκηνὴ τῆς «Μνημοσύνης» χωρὶς νὰ ξεχνοῦν τὸ κρύο ποὺ τράβηξαν. Οἱ ὑποβολεῖς πάντα δυσφοροῦσαν, ἐπειδὴ ἡ μισὴ σκηνὴ εὑρίσκετο στὴ θάλασσα.

Μὲ τὸ γκρέμισμα τῆς λέσχης, ἔσβησαν καὶ τὰ Φαναριώτικα μεγαλεῖα. Χάθηκε ὁ κόσμος ἐκεῖνος, ποὺ ἔτρεχε πίσω ἀπ' τὸν ὑπηρέτη μὲ τὸ μεγάλο τὸ φανάρι, διαταγῇ τῆς ἀστυνομίας, στοὺς χοροὺς καὶ στὶς βεγγέρες. Ἡ ζωὴ ἄρχισε νὰ μαραίνεται. Τὴν μακαριότητά της τὴν ἐτάραζεν ὁ «μπεχτσῆς» μὲ τὴν σομπανίκα του, χτυπῶντας τὰ μεσάνυχτα τὴν ὥρα. Ἂν καὶ εἶχε ἡ Μ. Σχολὴ ὡρολόγιο, πολλοὶ ὅμως ἐκανόνιζαν τὴν ὥρα τους ἀλατούρκα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν νυχτοφυλάκων, ποὺ ἦσαν καὶ πυροσβέστες, ἦταν ὁ περίφημος Χαμσῆς, ποὺ κάποτε φοίτησε καὶ στὴ Μ. Σχολή. Ἔφθασε στὸ ἀξίωμα αὐτὸ χάρις στὴν μανία του, νὰ τρέχῃ στὶς φωτιὲς τῆς Πόλης. Ἦταν πολὺ

αὐστηρός. Εἶχαν οἱ πυροσβέστες καὶ ὑπαρχηγὸν τὸν ἀλησμόνητο Γιαβέρην. Ἦσαν ψευδώνυμα καὶ τῶν δύο. Ἡ συμβολή τους, στὶς ἀποκρηάτικες ἑορτές, δὲν ἦταν κατώτερη, ἀπὸ τῶν Φουστανελλάδων. Τὸ «ἐγιαμὸ» τῶν πυροσβεστῶν, ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Φαναριώτικης ἀποκρηᾶς. Ἕνα μικροσκοπικὸ βαρελάκι κρεμασμένο σὲ τρία μονόξυλα, τὸ σήκωναν μὲ μεγάλη δυσκολία στοὺς ὤμους των, ὑπερηφανευόμενοι γιὰ τὴν δύναμί τους. Ὅταν ἔφθαναν στὸ σπίτι τοῦ Πανανίδη, τοὺς κερνοῦσαν κρασί, ἐπειδὴ κουράστηκαν πολὺ νὰ ἀνέβουν τὰ σκαλάκια τῆς Μ. Σχολῆς.

***

Μὲ τὸν πόλεμο ἔχασαν οἱ Φαναριῶτες κάθε διάθεση. Τὸ μόνον ποὺ τοὺς ξεκούραζε ἦσαν οἱ ἀναμνήσεις ἀπὸ τοὺς χοροὺς τῶν «Ἐννέα Μουσῶν» στὶς μεγαλοπρεπεῖς αἴθουσες τοῦ Κίλμπουρνοῦ. Τὴν παραμονὴ τοῦ χοροῦ ὁ παιδόκοσμος, ἐστρημώνετο, γιὰ νὰ θαυμάση τὴ DECORATION, τῆς κεντρικῆς αἰθούσης. Ἕνα πελώριο ἄστρο, περιεστρέφετο, σκορπίζοντας κομφετί. Προσωπιδοφόροι καὶ μὴ πήγαιναν τὴν βραδυὰ τοῦ χοροῦ μὲ τ' ἁμάξια, σὲ βαθμό, νὰ δυσχεραίνεται ἡ κυκλοφορία. Μὲ περισσότερη ἐπισημότητα ἐδίδοντο οἱ χοροὶ τῆς Λέσχης «Μνημοσύνης». Φράκα, σμόκιν, ἔξωμες ἀμφιέσεις. Ἀνάμεσα σὲ ἁμάξια ἔβλεπε κανεὶς καὶ καμμιὰ «σέδια» ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔβγαινε κάποια λεπτὴ ἀρχόντισσα, ἐπειδὴ στὶς ἀνηφοριές, δὲν ἀνέβαιναν τροχοφόρα. Καὶ ἔτσι δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ κρυολογήση ἡ ὡραία Φαναριώτισσα Μὲ τὸν τελευταῖο χορὸ τῶν Ἀπόκρεω, τελείωνε καὶ τὸ γλέντι τῆς Φαναριώτισσας. Οἱ Φαναριώτισσες ἦσαν ξακουστὲς γιὰ τὴν πάστρα τους. Οἱ «σακάδες» δὲν πρόφθαιναν νὰ τοὺς φέρουν τὸ νερό, μὲ τοὺς δερμάτινους «κουρμπάδες». Ἀλλὰ πῶς νὰ ξεχάσουμε καὶ τὴν κυρὰ Φωτίκα, ποὺ πίσω ἀπ' τοὺς μπερτέδες της λογάριαζε πόσες φανέλλες ἔπλυνε ἡ ὄμορφη Λουτσίκα!

Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, ἦταν ἡ μέρα τῶν χαμινιῶν. Γύριζαν τὸν Ὠβραῖο, μὲ φωνὲς καὶ πρόχειρους στίχους:

Ὁ Ὠβραῖος φορεῖ φτερό,
τὸ κεφάλι του ξερό!
Ἔχουμε τὴν ἔννοια του,
φτύνουμε τὰ γένεια του.
Ἔχουμε καὶ τὴν εὐχή του,
καίουμε καὶ τὴν ψυχή του.

Πρὸς τὸ βράδυ, ἔστηναν τὸ ἀνδρείκελό του, σὲ μιὰ κεντρικὴ πλατεῖα. Ἄναβαν φωτιὰ καὶ τὸ ἔκαιαν. Αὐτὸ ὅμως τὸ ἀπηγόρευσε ὁ Πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ'., ὡς βάρβαρον καὶ πρὸς ἀποφυγὴν παραπόνων, ἐκ μέρους τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑβραῖοι γυρολόγοι, κάθε Μ. Παρασκευή, γιὰ πεῖσμα, πουλοῦσαν τὴν ἡμέρα ἐκείνη, μόνον βελόνες καὶ καρφίτσες!

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωακεὶμ τοῦ Γ'. μαραίνεται ἡ Φαναριώτικη ζωή. Πᾶνε οἱ μεγαλοπρεπεῖς τελετὲς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Πᾶνε τὰ μεγαλεῖα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Πατριάρχης ὑποβασταζόμενος ἀπὸ τοὺς

πρέσβεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ ἀκολουθούντων τῶν πρέσβεων τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σερβίας, κατήρχετο στὸν Πατριαρχικὸν Ναόν. Ἦταν τὸ πλῆθος τόσο κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ὥστε οἱ δρόμοι του ἂν καὶ φαρδεῖς, ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλους δρόμους τῆς Πόλης, ἐφαίνοντο στενοί. Τὴν παραμονὴ τοῦ Πάσχα, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Φαναριοῦ, ὅπου ἡ ἀποβάθρα, οἱ διάφοροι σαλτιμπάγγοι, ἔστηναν τὶς σκηνές τους. Τὰ γαϊδουράκια καὶ οἱ κούνιες, ἔδιναν εἰκόνα εὐθυμου πανηγυριοῦ, μαζὶ μὲ τὰ περίεργα τέρατα τῆς Ἀφρικῆς. Ὅσοι πήγαιναν στὸ Πατριαρχεῖο, ἔπρεπε νὰ περάσουν μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνθρωποθάλασσα. Ὁ Πατριάρχης, μετὰ τὸν Ἑσπερινό, μοίραζε κόκκινα καὶ χρυσᾶ αὐγά. Ἀλλὰ καὶ οἱ δρόμοι πρὸς τὸ Ἁγιοταφιτικὸ Μετόχι, δὲν ὑστεροῦσαν σὲ κίνηση. Ὅσοι πρέσβεις καὶ πρόξενοι, ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ ἀντιπρόσωποι Σωματείων ἐπεσκέπτοντο τὸν Πατριάρχην, ἔπρεπε νὰ φιλήσουν καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Πανάγιου Τάφου. Κι' αὐτὸς ἐμοίραζε κόκκινα αὐγά.

Μεγάλη κίνησι εἶχε καὶ ὁ αὐλόγυρος τοῦ Ἁγιοταφιτικοῦ Μετοχίου. Ἐκεῖ μέσα ἐλεύθερα τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ, ἄδειαζαν τὶς πιστόλες τους, τὰ τρομπόνια καὶ τὸ μικρὸ κανονάκι, γιὰ νὰ ἀναγγείλουν τὴ μεγάλη ἑορτή. Δὲν ἔλειπαν καὶ οἱ μάγκες τοῦ Γαλατᾶ. Οἱ Τοῦρκοι ἀστυνομικοί, δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ εἰσέλθουν στὴν αὐλὴ καὶ νὰ συλλάβουν κανένα, ἐπειδὴ τὸ Μετόχι εἶχε προνόμια. Τότε τὸ ἔπαιρναν ἐπάνω τους οἱ πυροβολητὰι καὶ πυροβολοῦσαν εἰς ὑγείαν τῶν ἀστυνομικῶν! Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀστυνομικοί, ἔστελναν μυστικούς, ποὺ σημείωναν μὲ κιμωλία τὴν ράχη τῶν γενναίων πιστολάδων. Μόλις ἔβγαιναν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐλευθέρα ζώνη συνελαμβάνοντο καὶ ἴσια στὸ «καρακόλι». Φαντασθῆτε ὅτι οἱ Τοῦρκοι, μόνον μερικὲς παρατηρήσεις τοὺς ἔκαμναν! Ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν καὶ οἱ Κεχαγιάδες μας νὰ ἐπεμβαίνουν ὑπὲρ τῶν μικρῶν Φαναριωτῶν καὶ ἔτσι τὰ πράγματα δὲν ἔπαιρναν κακὴ τροπή. Οἱ Κεχαγιάδες ἦσαν οἱ σύνδεσμοι μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Ἦσαν ἐπίλεκτα μέλη τῆς συνοικίας. Ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους Φαναριῶτες Κεχαγιάδες, ἦταν ὁ Νῖκος Ἀχουζαρίδης, ποὺ κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή.

Ὅλη αὐτὴ τὴν ζωὴ τοῦ Φαναριοῦ τὴν διέκοπτε κάποτε ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχου. Τότε ὅλοι οἱ Μητροπολῖται, τρέχανε ἐπάνω - κάτω, νύχτα - μέρα, ποιόν νὰ ἐκλέξουν Πατριάρχη. Μιὰ περίεργη κίνηση ἄρχιζε τότε γιὰ τοὺς Φαναριῶτες. Ἄλλες βουλευτικὲς ἐκλογὲς ἐκεῖ. Ἔβραζε τὸ καζάνι, τὸ καρακαζάνι. Ὁ Μέγας Καπουκεχαγιᾶς σὲ κίνησι. Ὁ Μ. Λογοθέτης, ὁ Μ. Πριμικήριος, ὁ Μ. Πρωτοσύγγελος, ὁ Μ. Ἐκκλησιάρχης. Ὁ Μ. Λαμπαδάριος. Ὁ Μ. Χρονογράφος. Ὁ Μ. Πρωτέκδικος, ὁ μέγας μὲ τὸν μέγαν, σταματοῦσαν κυριολεκτικῶς κάθε κοσμικὴ κίνηση στὸ Φανάρι. Ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, νηές, γρηές, γέροι κι' ἐγγόνια, καταπιάνονταν μὲ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Πατριάρχου. Ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῆ ὁ καλλίτερος μεταξὺ τῶν Μητροπολιτῶν.

Ὅλοι ἦσαν καλοί, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐθύνη, ποὺ εἶχε τὸ Φανάρι, ἀπέναντι τοῦ Γένους ἦταν μεγάλη. Μιὰ ἀτυχὴς ἐκλογή, ἦταν ἀτύχημα ἐθνικό.

ΤΟ ΜΟΥΧΛΙΟ

Τὸ Φανάρι ἔχει ὡς συμπλήρωμά του, τὸ Μουχλιό, μὲ ἀρχαῖο Βυζαντινὸ ναό, τῆς Παναγίας, τῶν Μογγολίων. Ἴσως ἡ λέξις ἀπὸ τὰ μάγουλα τῆς εἰκόνος. Ἔχει ἀστικὴν Σχολήν, ποὺ τὴν διηύθυνε ὁ περίφημος Ἰάκωβος Ἀγγελίδης, πατέρας τοῦ ἐνταῦθα ἰατροῦ Σωτ. Ἀγγελίδη. Κοντὰ στὴν Ἐκκλησία βρίσκονται τὰ σπίτια, τοῦ Χαριτωνίδη, τοῦ Μεζίκη, πραγματικὰ μέγαρα. Τὸ Μουχλιό, εἶχε καὶ Μανδολινάτα, ποὺ τὴν ἵδρυσαν ὁ Κάμφωνας μὲ τὸ Μαστοράκη.

Γιὰ νὰ πάγη κανεὶς συντομώτερα στὸ Μουχλιό, ἔπρεπε νὰ ἀνεβῇ τὰ ποιητικὰ ἀλλὰ καὶ πολὺ κουραστικὰ σκαλάκια τοῦ Μετοχιοῦ. Ἀπὸ τὸ «Ἰωακείμιον», ὅπου τὸ σπίτι τοῦ Πρωτοψάλτου τῶν Πατριαρχείων, Ἰακώβου Ναυπλιώτη, μπαίνουμε μέσα σὲ στενά, ὁλοκάθαρα καὶ συμπαθητικὰ δρομάκια. Ὅταν βγοῦμε στὸν κεντρικὸ δρόμο, ἐκεῖ ποὺ ἐκάθηντο οἱ οἰκογένειες τοῦ Φράγκου καὶ τοῦ Χατζηπέτρου, βλέπουμε στὸ τέρμα, ὅπου τὸ σπίτι τοῦ δημοσιογράφου Νικολαΐδη, βλέπουμε τὴν μονὴν τοῦ Βλαχσαράϊ, ἡ ὁποία γιὰ ἕνα διάστημα ἐχρησίμευσε καὶ ὡς Πατριαρχεῖον. Προχωρῶντας, μπαίνουμε στὸ καθ' αὐτὸ Φανάρι. Εἶναι ὁ δρόμος τοῦ Μετοχιοῦ, ὅπου ζοῦσε ὁ σοφὸς Μητροπολίτης Βρυέννιος. Ἐκεῖ ἀκριβῶς ποὺ τελειώνει ὁ αὐλόγυρος τοῦ Μετοχιοῦ, ἐκάθητο ὁ ἰατρὸς Ἀλ. Σπανούδης.

Ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι πληχτικός, ἀλλὰ καὶ ποιητικός, μὲ τὰ μεγάλα πλατάνια τῆς Ἐκκλησίας. Κάτω ἀπ' αὐτὰ μάζευε ὁ Ψάχος, τοὺς μαθητάς του, κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, γιὰ νὰ τοὺς διδάσκη τὴν βυζαντινὴ μουσική. Ὅσο προχωροῦμε φθάνουμε σὲ μιὰ μικρὴ πλατεῖα, τὸ Διπλοφάναρο, ἀπ' ὅπου φαίνονται τὰ σκαλάκια τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Σ' αὐτὴ τὴν πλατεῖα ἦταν καὶ τὸ σπίτι τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μ. Σχολῆς Β. Μυστακίδη. Ἀντίκρυ στὴν πλατεῖα πρὸς τὴ θάλασσα, εἶναι ἕνα στενὸ δρομάκι μὲ σκαλάκια, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου τὸ σπίτι τοῦ Α. Βαπορίδη. Ὁ δρόμος αὐτὸς μᾶς βγάζει στὴν κεντρικὴ λεωφόρο. Στὸν ἴσιο αὐτὸν δρόμο, βρίσκεται καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀπὸ βιδωτὸ χυτοσίδερο καὶ μ' ἀψηλὸ κωδωνοστάσιο. Ἀντίκρυ στὴν Ἐκκλησία καὶ κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο ἦταν ἡ δημοτικὴ Σχολὴ τῶν Βουλγάρων. Ὁ πληθυσμὸς στὸ Φανάρι ἦταν ἀμιγής. Ἡ ἀνέγερσις Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ ἑνὸς οἰκήματος διὰ τοὺς ἱερεῖς, ποὺ ἐχρησίμευε καὶ ὡς δημοτικὸν σχολεῖον, ὀφείλεται εἰς λόγους πολιτικούς. Οἰκογένειες Βουλγάρικες δὲν ὑπῆρχαν στὸ Φανάρι. Τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου, προήρχοντο ἀπὸ διεσπαρμένες βουλγαρικὲς οἰκογένειες τῶν πέριξ συνοικιῶν. Στὸν κεντρικὸ αὐτὸ δρόμο, βλέπουμε τὰ πειὸ παλιὰ ἀρχοντικὰ σπίτια, ὅσα σώθηκαν, ἀπὸ τὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τοῦ 1877. Τί σπίτια ἐκεῖνα! Κάτι αἴ-

θουσες, ὅπως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Προχωρῶντας βλέπουμε τὰ ναυπηγεῖα τοῦ Κουρτζῆ. Ρυμουλκὰ καὶ ἀτμάκατοι καθειλκύοντο ἐκεῖ πρὸ τοῦ 1885, ἐνῷ εἰς τὸν Πειραιᾶ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καθειλκύσθηκε τὸ πρῶτο ρυμουλκό! Ἐκεῖ πλησίον εἶναι καὶ τὸ ἁγίασμα τῆς Ἁγ. Μαρίνας καὶ παραπλεύρως τὸ σπίτι τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Γκίκα. Στὴν ἴδια σειρὰ ζοῦσε ὁ Ρακτιβὰν καὶ ὁ διάσημος γιατρὸς Μιχαηλίδης. Λίγο παρακάτω εἶναι καὶ ἡ βυζαντινὴ πόρτα τοῦ Φαναριοῦ, δυστυχῶς γκρεμισμένη. Ἀριστερά μας ἀρχίζουν τὰ διάφορα καφενεῖα, μὲ τὸ περίφημο καζίνο Κιλμπουρνοῦ, ποὺ κάηκε στὸν πρῶτο εὐρωπαϊκὸ πόλεμο. Ἡ κεντρική του αἴθουσα, ἦταν μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ». Τὸ καζίνο αὐτό, ἦταν ἀληθινὸ στολίδι τοῦ Κερατίου Κόλπου, μὲ ἐπίπλωσι πολυτελέστατη. Ἦταν τὸ πειὸ συμπαθητικὸ ἐντευκτήριο τῶν Φαναριωτῶν.

***

Μετὰ τὴν πόρτα τοῦ Φαναριοῦ, βλέπουμε τὴν πύλη τοῦ Πετρίου (Πετρῆ Καποῦ). Ἐκεῖ ἕνα στενὸ δρομάκι, μᾶς βγάζει πρὸς τὴν θάλασσα. Εἶναι τὸ «σουργιοὺν σοκάκ», δηλαδὴ δρόμος τῆς ἐξορίας. Ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν τὸν Γρηγόριο τὸν Ε'. γιὰ νὰ τὸν ρίξουν στὴν θάλασσα οἱ δήμιοί του. Ὁ δρόμος τοῦ Πετρῆ Καποῦ, μέσα ἀπὸ τὸ κάστρο, εἶναι ὁ πειὸ στενὸς τοῦ Φαναριοῦ. Τὰ σπίτια, ὅλα, ξύλινα. Σ' αὐτὸ τὸ στενὸ δρομάκι βλέπουμε τὸ πελώριο κτίριο τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς Μαρασλῆ. Καὶ στὴν δυτική του πλευρὰ βλέπουμε τὸ Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο. Ἀντίκρυ στὸ τυπογραφεῖο εἶναι ὁ πυροσβεστικὸς σταθμός. Ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει ὁ περίβολος τῶν Πατριαρχείων μ' ἕνα μικρὸ κῆπο, ὅπου παλαιότερα εὑρίσκετο ἡ Μ. τοῦ Γένους Σχολή. Καὶ τώρα μπαίνουμε στὸν κεντρικὸ δρόμο τοῦ Φαναριοῦ. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὡραῖα καταστήματα, μὲ κομψὲς προθῆκες. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ξεχωρίζει τὸ βιβλιοπωλεῖο τῶν Ἀδελφῶν Καλλιφρόνων. Εἶχε καὶ ἕνα σαράφικο τῶν ἀδελφῶν Λαμπίκη. Ἀνεβαίνοντας τὸν ἀνήφορο, ἀπὸ τὸ φαρμακεῖον τοῦ ἀρχιμυρεψοῦ τῶν Πατριαρχείων Θωμάδη, ὅπου τὸ μέγαρον Ἡρακλείας, συναντοῦμε ἕνα παληὸ φαναριώτικο σπίτι, ὅπου ἔμενε ἡ οἰκογένεια τοῦ πρεσβευτοῦ Λαγουδάκη.

Παραπλεύρως στὴν γωνία, τὸ σπίτι τοῦ Μακρίδη μπέη. Ὅσο προχωροῦμε βρίσκουμε τὸ τζαμὶ τοῦ Διάκου τῶν Πατριαρχείων ποὺ τούρκεψε. Ἐκεῖ κοντὰ ζοῦσε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ εἰσαγγελέως Ἡρακλῆ Παπαδοπούλου. Στὸ τέλος τοῦ ἀνηφόρου, στὰ «τέσσερα σπίτια» κατοικοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ πρώην ὑφυπουργοῦ Παπαδάτου. Παράλληλος εἶναι ἕνας ἄλλος δρόμος, ὅπου τὸ σπίτι τοῦ Μαμπεϊντζῆ, καὶ παραπλεύρως τοῦ Θαλῆ Ἀντωνιάδη. Ἀντίκρυ στοῦ Ἀντωνιάδη τὸ καφενεῖο τοῦ «Φώτη». Σωστὴ γερουσία. Ἀνεβαίνοντας τὸν ἀνήφορο, συναντοῦμε στὸ τέλος τὸ σπίτι τοῦ Εὐαγγελινοῦ Μισαηλίδη. Ἀριστερώτερα κατοικοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Μ. Κύρκου.

Μέσα στὸ Φανάρι ἦταν ἕνα μόνο τούρκικο σπίτι τοῦ Ἰσμαὴλ Ἐρέντη. Τὰ παιδιά του ὅλα ἤξευραν ἑλληνικὰ καὶ ἔπαιζαν μὲ τὰ Φαναριωτάκια. Ὁ-

λοι οἱ Φαναριῶτες τὸν ἐκτιμοῦσαν. Ἐκεῖ ἀντίκρυ κατοικοῦσε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἐνταῦθα ψυχιάτρου Μ. Γαϊτανάκη καὶ παλαιότερα ἡ οἰκογένεια Κ. Σπανούδη.

Ἦταν μιὰ ἐποχή, ποὺ ὁ φανατισμὸς ἦταν θρησκευτικὴ ὑποχρέωσις, ὅμως οἱ Τοῦρκοι τῶν γύρω συνοικιῶν, οὐδέποτε ἤρχοντο σὲ προστριβὲς μὲ τοὺς Φαναριῶτες. Μόνον τὰ Τουρκάκια μακρυνῶν συνοικιῶν εἶχαν κἄποτε τσακωμοὺς μὲ τὰ Φαναριωτάκια. Τότε ἄρχιζε ὁ πετροπόλεμος. Ἀφορμὴ ἀσήμαντη. Ἕνας χαρταετὸς (οὐτσουρμάς). Τρέχανε τὰ δικά μας, νὰ τὸν γυρέψουν. Τὰ Τουρκάκια δὲν τὸν ἔδιναν. Καὶ τότε πιάνονταν στὰ χέρια. Τὰ Φαναριωτάκια, ὅταν τἄφερναν σκοῦρα, τὸ ἔβαζαν στὰ πόδια, ἐπειδὴ οἱ ἀντίπαλοί των ἦταν περισσότεροι. Καὶ τὸ κυνηγητὸ σταματοῦσε στὸν περίβολο τοῦ Ἁγιοταφιτικοῦ Μετοχίου. Ὅσα ὅμως Τουρκάκια, εἶχαν τὸ θάρρος νὰ εἰσέλθουν στὴν ἀπηγορευμένη ζώνη, συνελαμβάνοντο ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Ἀστυνομία καὶ ἔτρωγαν μερικὲς ξυλιὲς γιὰ τὴν ἀταξία τους! Τί χρόνια ἐκεῖνα!

Φανάρι πειὰ δὲν ὑπάρχει. Πᾶνε οἱ μαγικὲς ἐκεῖνες βραδυὲς τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς, ὅτε ἔβγαιναν στοὺς δρόμους τὰ μικρὰ παιδάκια μὲ τὰ πολύχρωμα φαναράκια, μὲ τὰ φωταγωγημένα καραβάκια καὶ τ' ἀστράκια, γιὰ νὰ ποῦν τὰ κάλλαντα. Μὲ κιθάρες, καὶ μὲ τρίγωνα, διαλαλοῦσαν τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἅϊ Βασίλη. Τότε ἔβγαινε ἡ Φαναριώτισσα κυρὰ κι' ἄνοιγε τὸ πουγγάκι της, τὸ μαργαριταρένιο. Ὅλα τὰ ἀρχοντόσπιτα τώρα εἶναι κλειστά. Οἱ περισσότερες Φαναριώτικες οἰκογένειες, ἐγκατεστάθηκαν στὸ Πέραν καὶ ἄλλες στὴν Ἑλλάδα. Τὰ σπίτια τὰ κατέλαβαν Τοῦρκοι πρόσφυγες καὶ μόνον κἄπου, κἄπου, ὅταν χτυποῦν τὰ πολλὰ σήμαντρα τοῦ Πατριαρχείου, μᾶς θυμίζουν ὅτι δὲν ἔσβυσε γιὰ πάντα ἡ Φαναριώτικη ζωή.

ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ

Ἕνα παρακλάδι τοῦ Φαναριοῦ ἦταν καὶ ἡ Ξυλόπορτα ἢ Λόντζα. Ἐτυμολογικῶς ἐκ τοῦ Λουσία. Ἐκεῖ βρίσκεται καὶ τὸ πασίγνωστον ἁγίασμα τῶν Βλαχερνῶν. Ἡ λέξις ἐκ τοῦ βλύζω καὶ χῶρος. Λοντζιανοί, ὅπως ὁ Ν. Λαμπαδάριος, ὁ Δ. Τερλιξίδης, ὁ Βαξεβάνογλους, ἵδρυσαν στὰ 1879, τὴν ἀδελφότητα «Ἐννέα Μοῦσαι». Τὸ Σωματεῖον αὐτὸ μὲ Πρόεδρον, πολλὲς φορὲς τὸν Μανουὴλ Γεδεών, ἔδωσε ζουμεροὺς καρπούς. Ἡ Ξυλόπορτα μὲ τὰ λαμπρά της ἐκπαιδευτήρια, συντελοῦσε στὴν διαπαιδαγώγησι τῶν Ἑλλήνων τῶν γύρω συνοικιῶν. Πρῶτος διευθυντὴς τῶν Διδακτηρίων Ξυλόπορτας ἦταν ὁ Γεώργ. Κωνσταντινίδης, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἐδίδαξε στὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολή. Στὴν Ξυλόπορτα ὑπῆρχε καὶ μία Ἱερατικὴ Σχολή, τῆς ὁποίας τὸ κτίριο περιῆλθε στὴν κυριότητα τοῦ Λεων. Ζαρίφη κατὰ τὸ 1880, μετὰ τὸ σταμάτημα τῶν μαθημάτων.

Ἡ Ξυλόπορτα ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πειὸ συμπαθητικὲς κοινότητες τῆς Πόλης. Ὅλοι οἱ Λονζιανοί, ἦσαν εὔθυμοι καὶ ζοῦσαν ἀρχονικά. Εἰς τὰ 1910

ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸν Μ. Μαρανιτίδη καὶ μία μανδολινάτα, ποὺ τὴν ἐκράτησε πολύ. Πολλὲς καλὲς οἰκογένειες, ὅπως τοῦ Ἀθανασιάδη, τοῦ Μιχαηλίδη, τοῦ Φιλιππίδη, ἔδιναν ἕνα τόνο προκοπῆς στὸ προάστειον αὐτό. Ἡ Ξυλόπορτα ἤκμασε κυρίως κατὰ τὴν ἐποχή, ποὺ ἦταν ἐκεῖ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Στὴν συνοικία αὐτὴ ἔμενε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δ. Καραμάνου ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως.

ΤΟ ΤΖΟΥΜΠΑΛΗ

Ἐκεῖ ποὺ τελειώνει τὸ Φανάρι, μετὰ τὴν πόρτα τῆς Ἁγίας (Ἁγία Καποῦ) ἀρχίζει ἡ συνοικία Τζιβαλίου. Τὴν συνοικία αὐτὴ τὴν σκεπάζουν τὰ φτερὰ τοῦ Φαναριώτικου ἀετοῦ. Ἀντίκρυ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἔχει καὶ ἕνα παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπους. Ἐδῶ βρίσκονται δύο - τρία παλαιὰ φαναριώτικα σπίτια Πίσω ἀπὸ αὐτά, πρὸς τὴν παραλία, εἶναι τὰ Ζαφειροπούλεια Ἐκπαιδευτήρια, ὅπου ἐδίδασκε ὁ περίφημος Θεόδωρος Πανίδης θεῖος τοῦ ἐνταῦθα ἀστρονόμου, Σταύρου Πλακίδη.

Στὸ Τζουμπαλῆ, ἱδρύθηκε κατὰ τὸ 1910, ἕνας Γυμναστικὸς Σύλλογος «Ἀχιλλεύς», ποὺ εἶχε καὶ μιὰ πολυτελῆ φανφάρα, ποὺ τὴν διηύθυνε ὁ ἐξάδελφος τοῦ μουσουργοῦ Ξύνδα, Ἀνδρέας Ξύνδας. Πολλὲς καλὲς οἰκογένειες ἐκάθηντο ἐκεῖ. Τοῦ Παυλάκη Φενερλῆ πασᾶ, ἰατροῦ. Τοῦ Μαϊνώφ, τοῦ Βούτα, τοῦ Ἀβραμίδη, τοῦ Τζαζόπουλου. Ἡ συνοικία αὐτή, δυστυχῶς, μαράθηκε, μετὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ πόλεμο. Στὸ σπίτι τοῦ Φενερλῆ πασᾶ, ἦταν ἄλλοτε ἡ Σερβικὴ πρεσβεία. Τὸ πρῶτο σπίτι πρὸς τὸ Φανάρι μετὰ τὴν πύλη τῆς Παναγίας, ἦταν τοῦ ἰατροῦ Γ. Παλαμήδους. Ὀλίγον παρακάτω ζοῦσε ὁ Ρωμύλος Σπαθάρης καὶ παραπλεύρως ὁ καθηγητὴς τῆς Μ. Σχολῆς Κ. Ζαχαριάδης. Στὴν πύλη Γενῆ Καποῦ, ἀπὸ μέσα φαίνεται στὸ κάστρο, ἡ ἐπιγραφὴ «Πύργος Θεοφίλου».

Β΄. ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΠΟΙΗΤΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΓΡΑΦΟΙ

Τὸ Φανάρι ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἀρκετὴ ποιητικὴ ἐργασία. Οἱ περισσότεροι Φαναριῶτες ἀρχαΐζουν. Εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν Πατριαρχείων. Παρουσιάζονται καὶ μερικοί, ποὺ μεταχειρίζονται τὴν δημοτική, τὴν δημοτικὴ ἐκείνη, ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ζωὴ τῶν λαϊκῶν τάξεων καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῶν φιλολόγων. Ἡ γλῶσσα τοῦ Βαλαωρίτη, ἐπεβλήθηκε εἰς ὀλίγους. Μόλις κατὰ τὸ 1885, οἱ φιλολογικοὶ κύκλοι τοῦ Φαναρίου, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ λογιωτατισμοῦ. Στὰ 1880 ὁ Παράσχος γράφει:

Τὸ γάλα ποὺ ἐβύζαξα,
στῆς μάνας μου τὰ στήθια,
ποὺ τὴν καρδιά μου πλάκωσε
καὶ ψήλωσε τὸ νοῦ μου,
δὲν τὸ πουλῶ γιὰ σκοτεινή,
ἀμφίβολη ἀλήθεια.

Ὁ Παράσχος ξεχνᾶ τὸν Παράσχον, ποὺ ἔγραφε στὰ 1860, «Θέλω ψυχὴν ἡμιθανῆ, ψυχὴν καταβληθεῖσαν». Βέβαια δὲν ἦταν δυνατό, αὐτὴ ἡ στροφή του, νὰ μὴν ἐπιρεάση τοὺς Φαναριώτας.

Πόσο πειὸ εὐχάριστη εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Πλουτάρχου! «Καὶ πρὸς ἅπασιν, ἡ περὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν πραγματεία, διαφόρους ἔσχεν ἱστορίας», ἀπὸ αὐτὴν τῶν ποιητῶν μας, ποὺ ἔγραφαν, ὕστερα ἀπὸ 1700 σχεδὸν χρόνια! Ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς σημερινῆς μας νομοθεσίας, μήπως ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν ἐγκυκλίων τοῦ Οἰκουμεν. Πατριαρχείου κατὰ τὸ 1790, ὅπως καὶ μιὰ ἐγκύκλιος τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1937, ἐγκύκλιον, ποὺ ἔπρεπε διαβάζοντάς την, νὰ πάρετε τὴν ἀναπνοὴ ὕστερα ἀπὸ δέκα λεπτά, ἐπειδὴ τόσα ἐχρειάζοντο γιὰ νὰ εὕρετε μιὰ τελεία! «Ἀπὸ τοῦ μεγάλου τούτου ἱστορικοῦ σταθμοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκ τῶν κόλπων...».

Ὁ Παπαρηγόπουλος εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους Κωνσταντινουπολίτας, ποὺ ἀφίνει κατὰ τὸ 1840, τὴ στριφνὴ γλῶσσα τῶν συγγραφέων. Ἂν καὶ δὲν ἐπαιδεύθηκε στὴν Πόλη, ἀλλὰ στὴν Ὀδησσό, ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ πατριαρχικὸ βλέμμα, ποὺ ἔφθανε τότε στὰ πέρατα τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Γράφων τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀνοίγει τὸν δρόμο στοὺς σημερινοὺς ἀρθρογράφους. Ἂν καὶ δὲν ἦταν ποιητής, εἶναι μουσικώτερος, ἀπὸ πολλοὺς σημερινοὺς ποιητάς. Δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου κανένα ἔργο του φιλολογικό, μπορῶ ὅμως νὰ πῶ ὅτι ὁ ἱστορικός μας αὐτὸς θὰ ἐπεβάλλετο ,γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν φιλολογική μας ζωή. Ἀντιθέτως ὁ Α. Γούδας ἂν καὶ σύγχρονός του, ἐν τούτοις δὲν μπόρεσε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν «πεπατημένην» τῶν Φαναριωτῶν. Αὐτὴ ἡ «πεπατημένη» ἦταν δόγμα. Τὸ Φανάρι κρατοῦσε τὰ σκῆπτρα ἀκόμη τῆς φιλολογικῆς μας κινήσεως.

Ὁ Σολωμὸς προκαλοῦσε τὸν ἐθνικὸ ἐνθουσιασμὸ τῶν Φαναριωτῶν. Ὅμως στὸ γλωσσικὸ συναγερμό, ἐκώφευαν. Ὅταν ἀκόμα καὶ σήμερα «ἐν μέσαις Ἀθήναις» πολλοὶ μεταχειρίζονται τὴν πέννα τῆς συντεχνίας τῶν «μακαρονάδων», φαντασθῆτε πόσο δύσκολο ἦταν γιὰ τοὺς Φαναριώτας ποιητάς, νὰ ἀπαλλαγοῦν, ἀπὸ τὴν ἄγρια ματιὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ Δικεφάλου Ἀετοῦ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι, στὰ 1809. Πέθανε στὰς Ἀθήνας στὸ 1892. Μὲ τὸν ὕμνο τοῦ Ὀρφέως, ἀνεβαίνει στὰ πειὸ ὑψηλὰ στρώματα τῆς ποιητικῆς φαντασίας. «... τὰ ὕδατα τῆς Κασταλίας, μηδέποτε παύει ἀφόφως ἠχῶν. Ἡ βλάστησις τούτου γενναίου ἐδάφους...». Γιὰ τὸν Φαναριώτη αὐτὸ ποιητή, ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὰς Ἀθήνας, φέρνοντας μαζί του τὸν Βοσπορίτικο ἀέρα, ἄλλοι κατάλληλοι ὡμίλησαν. Ἴσως νὰ μὴ συγκινῆ τὴν σημερινὴ γενεά, ὅμως

γιὰ τὴν ἐποχή του, ἦταν ἕνας ποιητὴς ἀπὸ τοὺς πειὸ ἐμπνευσμένους. Ὁ Ραγκαβῆς ἐξέδιδε στὰς Ἀθήνας τὴν «Πανδώραν» καὶ τὴν «Εὐνομίαν». (Βλέπε Φαναριώτας παρακάτω δημοσιογράφους).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν παληὰ οἰκογένεια τῶν Σούτσων.

«Εἰς τὸν ὡραῖον Βόσπορον, εἰς τῆς τρυφῆς τὰ στήθη,
ἡ ποίησις τῆς Νέας μας Ἑλλάδος ἐγεννήθη».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΣ

«Ὦ λιγυρὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου,
καὶ σὺ τουφέκι φλογερὸν πουλί μου».

ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΜΟΥΣΟΥΡΟΣ ΠΑΣΑΣ

Ὁ Φαναριώτης ποιητής, μετέφρασε σὲ στίχους ἰαμβικοὺς τὴν «Θείαν Κωμωδίαν» τοῦ Δάντη. «Ἐπ' ἄκρας ὄχθης ὑψηλῆς, συγκειμένης ἐκ πετρῶν ἀπορρώγων, μεγάλων κύκλων ἀφίγμεθ' εἰς σωρείαν ἀλγεινοτέραν».

ΗΛΙΑΣ ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Μουχλιὸ στὰ 1818.

«Ἤρτε καὶ μὲ γεννόσπειρε, ἐπὰ μέσ' τὸ Φανάρι,
τῆς Πόλης νᾶμαι δάσκαλος, τῆς Κρήτης παλληκάρι».

Ὁ Τανταλίδης στὰ «Παίγνιά του» καὶ τὴν «Κυράτσα» του, μᾶς φανερώνει μὲ τὸ παραπάνω, τὸ Φαναριώτικο χιοῦμορ.

Ποιά ἐθάρρεψε πὼς εἶμαι,
καμμιὰ τάχα τιποτένια;
Ἐγὼ εἶμ' ἡ Κρουσταλλένια,
συνυφάδα τῆς Μαριῶρας,
ποῦχ' ἡ Φρόσω τοῦ Μιμίκου,
παρακόρη τῆς δευτέρας,
παρακόρη τοῦ Κυζίκου.

Τὸν Τανταλίδη τὸν ὕμνησαν τόσοι, ὥστε ὁ ὕμνος μου νὰ φαίνεται τονωμένος, χωρὶς τὴν βοήθεια τοῦ πενταγράμμου.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΙΖΟΣ ΝΕΡΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1894.

«Ἐγέρασα στ' ἀρχοντικά,
ποτὲ μου τέτοιους δούλους,
δὲν εἶδα τόσο ὀκνηροὺς
αὐθάδεις, ἐπιβούλους».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Χάλκη, στὰ 1837. Σπούδασε στὸ Βερολῖνο. Ἔγινε κα-

θηγητὴς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Πέθανε στὸ Φανάρι στὸ 1901. Τὸ σπίτι του ἦταν ἀντίκρυ στὴ Μ. Σχολή, πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Στὰ ποιήματά του, χρησιμοποιεῖ γλῶσσα ἀρχαΐζουσα:

Ἐκεῖ ἐσπειροῦντο εἰς σμήνη πυκνά,
Μορφαὶ σκοτειναὶ κ' εἰδεχθεῖς.
Καὶ σφῦραι καὶ πρίξεις θυρία ρικνὰ
καὶ πᾶς τερατώδης ἰχθύς. (Δάντης)

Τὸ τραγούδι του, σὲ γλῶσσα ποὺ ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται (1890):

Κ' ἐκεῖ στ' ἀντίκρυ περιγιάλι,
π' ἀφρίζει ρέμα δροσερό,
ὡμορφονιὰ ἀγάλι, ἀγάλι,
τραγούδι λέγει θλιβερό.

Στίχους ἔγραφε καὶ ἡ κόρη του Αἰμιλία. Ἀλλὰ καὶ ἡ γυναίκα του Φωτεινὴ ἔγραφε εὔθυμα καὶ πολὺ τολμηρὰ ποιήματα, καθὼς ἄκουσα ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεών. Μιὰ ἐξήγησι γιὰ τὸν τόπο τῆς γεννήσεώς του. Ὑπάρχουν πολλὲς περιπτώσεις, ποὺ Φαναριῶτες, γεννήθηκαν στὰ προάστεια τῆς Πόλης.

ΑΒΡΟΤΕΛΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐφημίζετο γιὰ τὰ ποιήματά του. Σημειώνω ἕνα ποὺ μοῦ τὸ εἶπε ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Τζαννὴς Παπαδόπουλος καὶ ἐδημοσιεύθηκε στὴν Ἐφημερίδα «Ἔθνος», ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὀνομαστικῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀν. Σπαθάρη:

«Ἐγὼ σοῦ φέρνω τῆς καρδιᾶς, τ' ἀμάραντο λουλοῦδι,
ἕνα φυλλάκι πράσινο θρεμμένο σὰν λεχοῦδι.
Μέσα στὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου, στὴ μέση τῆς καρδιᾶς μου,
τὸ φύλλο τῆς ἀγάπης σου τὸ φύλλο τῆς χαρᾶς μου!»

ΝΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Γεννήθηκε στὰ 1867 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ὁ Βασιλειάδης εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἂν ὄχι ὁ πρῶτος Φαναριώτης, ποὺ παίρνει τὸ σφυρί, καὶ σπάνει τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα, στοῦ σχολαστικοῦ σπιτιοῦ τῆς Πόλης γιὰ νὰ μπῇ μέσα σ' αὐτὸ ἀέρας καθαρός. Ξετινάζει ὅλους ἐκείνους ποὺ κάθονταν γύρω σ' ἕνα τραπέζι, κουνῶντας ρυθμικὰ τὰ κουρασμένα κεφάλια τους, γιὰ νὰ ψάλλουν «ἐν χορῷ» — Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον —...».

Μπαίνοντας σ' ἐκεῖνο τὸ μουχλιασμένο σπίτι, βλέπει μιὰ αἴθουσα γεμάτη καπνοὺς καὶ σκόνες ἱερές. Δὲν ἦταν εὔκολο γιὰ τὸν Βασιλειάδη, νὰ γκρεμίσῃ ἕνα τέτοιο κάστρο. Σιγὰ - σιγὰ βρίσκει βοηθούς. Ὁ Ν. Βασιλειάδης εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους μαζὶ μὲ τὸν Γιῶργο τὸν Ἀποστολίδη, ποὺ γίνονται μέλη τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Πόλης, ἐνῷ δὲν ἦσαν Φιλόλο-

γοι. Ἂν ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ μνήματα, οἱ πρῶτοι ἱδρυτὲς τοῦ Συλλόγου, θὰ ἔστελναν παρευθὺς στὸν Ἅδη, τοὺς ἀσεβεῖς διαδόχους, ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν εἴσοδο στοὺς δύο αὐτοὺς νεωτεριστάς. Ὁ Βασιλειάδης μὲ τὸ βιβλίο του «Εἰκόνες» μᾶς φανερώνει μιὰ πολυμέρεια ζηλευτή. Κάμνει ἐντύπωσι ἡ μουσικότης τοῦ λόγου του. Τὸ αὐτί σας τὸ χαϊδεύει, μπορῶ νὰ πῶ μιὰ ἁρμονία Δαντική. Δροσερός, σᾶς κρατᾶ κοντὰ στὸ βιβλίο του, γιὰ νὰ σᾶς περνᾶ κάτω ἀπὸ «ἄρκα» μὲ γλαυσήνιες: «Εἶναι ἀποσήμερο Κυριακή. Ἡ ἀγορὰ τοῦ Γαλατᾶ δὲν ἔχει τὴν καθημερινὴ ἀνθρωποπλημμύρα καὶ τὴν κίνησι ἐπάνω εἰς τὴ γέφυρα. Ἐκίνησαν. Μὰ στὴν παραλία εἶναι τὰ ἴδια τὰ καράβια, σὲ γραμμὴ ἀραδιασμένα, μὲ τὰ ὑψηλὰ κατάρτια. Τί ὡραία ἡμέρα Ἀπρίλη!

— Τράβα ἀγάλια, ἀγάλια καϊκτσῆ μου!»

«Χοντρὴ κυρτωμένη ράχη, ὑψώνει τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καμήλας, Δεβὲ - μπουρνοῦ καὶ ρίχνεται στὴν ἀγκαλιὰ τῆς θάλασσας, πέρα ἀπὸ τὸ Κουρί. Οἱ γραμμὲς τοῦ βουνοῦ τῆς Βιθυνίας, σβύνουν σὲ χρώματα θαμπὰ ἀνάμεσα στὴν Γιάλοβα καὶ στὴν Κίο. Καὶ τέσσερα χωριά, σὰν τέσσαρα ἀδέλφια, πλένουν τὰ πόδια τους, στὴν ὄμορφη ἀκρογιαλιά! Τὸ Κουρί, τὸ Τσινάρι, ἡ Ἅγια Κυριακὴ καὶ τὸ Κατερλί.

«Ἀέρας τραμουντάνα! Ὅσο ἄφριζε ἡ θάλασσα καὶ τὸ καΐκι ἔπερνε νερό, ὅσο βουβούνιζε ἀγέρας στὸ κατάρτι καὶ στὸ πανὶ καὶ φεύγανε θεριὰ τὰ κύματα, τόσο τραγούδαγα ἐγώ! Φθάσαμε ποὺ λὲς σὲ μιὰ ὥρα κ' ἕνα κάρτο. Βόϊζε ὅλο τὸ χωριό!»

Ὁ Βασιλειάδης μ' ἐνδιαφέρει σὰν ποιητής. Δυστυχῶς δὲ μπόρεσα νὰ εὕρω ποιήματά του. Κάποτε ποὺ πηγαίναμε μαζύ, σιγὰ - σιγὰ τραγουδοῦσε:

«Σὰν ἔβγῃ τὸ βράδυ, τ' ἀστέρι τ' ὠχρό,
γνωρίζεις Νινέττα μου, πὼς καρτερῶ».

Ἔχω ἕνα χειρόγραφό του, μὲ ἐπικεφαλίδα DOCTEUR N. BASILIADES - SCOUFA 10 - ERACLITOU - ATHENES. Μετάφρασις ἐκ τῆς Γερμανικῆς τοῦ Ὕμνου τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ βρέθηκε στοὺς Δελφοὺς καὶ μελοποιήθηκε ἀπὸ τὸν HARTEVELD. Τραγουδήθηκε σὲ μιὰ συναυλία τῆς Πόλης, κατὰ τὴν ἀνακωχὴ τοῦ μεγάλου πολέμου.

«Γιὰ Σέ, τοῦ Δία τὸ παιδί, τὶς κόρδες θὰ τεντώσω τῆς κιθάρας μου καὶ στὸ χρυσὸ θρονί Σου γύρω θ' ἀντηχῇ, ὁ ὕμνος μου, ὁ ἀτέλειωτος παιάν. Τὸ ἅρμα σου ἀχτινοβόλο ἂς γυρνᾶ αἰώνια. Ὦ σὺ Ἑλλὰς αἰώνια! Ἥλιε, Ἥλιε, Ἥλιε! ὁ Πύθιος ἐκέρδισε τὸ μαντικὸ τριπόδι ποὺ τὸ φύλαγαν οἱ δράκοι οἱ κακοί. Καὶ μὲ τὴ λόγχη του ἐσπάραξε τὴν Ὕδρα, δράκο τρομερό, π' ὡρμοῦσε σὰν τὸν ἄνεμο καὶ τὸ κορμί του ἐγύριζε σὰν φίδι κἔπεσε νεκρή».

Ὁ Βασιλειάδης γιὰ τὶς ἀξιόλογες κριτικές του, περὶ Θεάτρου, ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Δραματικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Ὁ Βασιλειάδης, ὡς τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἐξακολουθοῦσε νὰ κάμνῃ τὸν μάμμο, γιατὶ αὐτὴ ἦταν ἡ θέλησις τοῦ πατέρα του. Νὰ

τὸν δῆ γιατρὸ καὶ ὄχι φιλόλογο. Καὶ ἀντὶ ὁ Βασιλειάδης νὰ ἀνεβοκαταβαίνη τὰ σκαλάκια τῆς Ἀκαδημίας μας, ἀνεβοκατέβαινε, σὲ μεγάλη ἡλικία, τὰ σκαλάκια τοῦ Μαιευτηρίου. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Βασιλειάδη, πλατύτατα ὡμίλησε, ὁ ποιητὴς τῆς Πόλης Ὅμηρος Μπεκές, στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασσοῦ» στὰ 1949.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Ε. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1855 καὶ πέθανε ἐκεῖ στὰ 1923. Ἐξῆλθε ἀπὸ τὸ λύκειο Πεταλίδη. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του, διηύθυνε τὴν ἐφημερίδα «Ἀνατολή». Ἡ «Πικραμένη Μάνα» ἔμμετρο διήγημά του, ἐπηνέθηκε ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Ἰωακεὶμ τὸν Γ'. Τὰ χρήματα ποὺ εἰσεπράχθησαν ἀπὸ αὐτὸ τὸ βιβλίο, διετέθησαν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τοῦ Φαναρίου. Στὸ ποίημά του αὐτὸ δείχνει, τὸν πόνο του γιὰ τὶς φτωχικὲς μᾶζες.

Σ' αὐτὸν τὸν κόσμο τί ἀπομένει,
βάσανα πίκρες μαῦροι καϋμοί.
Περνοῦν τὰ νειάτα κ' ἡ ὁμορφιά μας
καὶ σβύνουν ὅλα σὰν τὸ κερί.

Ταξεῖδι πολυστένακτο καὶ κυματοδαρμένο
μέσα σὲ μαύρη καταχνιά,
Μὲ κύματα νὰ πολεμᾶς
ποὺ δὲ θωρεῖς λιμάνι
ἀνέμοι νὰ σὲ δέρνουν.

Χαράζει κι' ὁ αὐγερινός,
νὰ τρεμοσβύν' ἀρχίζει
ἔγειρ' ἡ πούλια ἡ πλουμιστὴ
πᾶν' τὰ χρυσᾶ τ' ἀστέρια.

Στίχους του, βρίσκουμε στὸ ἔμμετρο σατυρικὸ περιοδικό του: «Κουκουρῖκος».

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΦΘΟΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1826 καὶ πέθανε στὴ Χάλκη, στὰ 1895. Ἀπὸ τοὺς πειὸ διαπρεπεῖς κληρικούς. Ἦταν τυφλὸς στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία. Στὰ 1883, ἐφεῦρε ἕνα μουσικὸ ὄργανο, ποὺ τὸ ὠνόμασε «Ψαλτήριον». Ὁ Ἀφθονίδης ἦταν νεωτεριστής. Στὸ σπίτι του μέσα ἤθελε πάντα τὸ φῶς, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἄρεζε στοὺς συναδέλφους του, ἐπειδὴ αὐτοί, ἦσαν ἱκανοποιημένοι μὲ τὸ κανδῆλι. Ἡ γλῶσσα του, γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Ἡ μουσικὴ ἦταν τὸ ξεκούρασμα τῆς ψυχῆς του. Τὴ «Μουσμουλιά» του, ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη τὴν τραγουδᾶμε μ' εὐθυμία, τὴν ἐτόνισε ὁ ἴδιος.

Ἂν ἤθελες μὲ τὰ σωστά σου,
νὰ μάθῃς πόσο σ' ἀγαπῶ.
ἂν σοῦ τὸ ἔλεγ' ἡ καρδιά σου
προτοῦ ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ πῶ.
Μὰ ἡ καρδιά σου εἶναι λίθος,
δὲν πάσχει, μηδὲ συμπονεῖ,
δὲν φθάνει στ' ἄπονό σου στῆθος
τοῦ ἔρωτός μου ἡ φωνή.

Πρὶν μάθῃς τ' ὄμικρον, χῖ, γιῶτα,
γιατ' ἡ κακιά σου, ἡ νενέ,
δὲν σ' ἔμαθε νὰ λέγῃς πρῶτα,
νὰ λὲς νὶ ἄλφα γιῶτα ναί.
Στὸν τόπο ποὺ σὲ πρωτοεῖδα,
θὲ νὰ φυτέψω μουσμουλιά,
γιὰ νὰ κρεμάσω τὴν ἐλπίδα
ποὺ ἔχω μέσα στὴν καρδιά.

Στὸν ἥσκιο της θὲ νὰ κοιμοῦμαι,
τὴν μυρωδιά της νὰ ρουφῶ,
καὶ ὅταν φῶς μου, σὲ θυμοῦμαι
θὰ τρώγω μούσμουλο στιφό.

Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἔχουν φαναριώτικο χιοῦμορ. Νά καὶ ἕνα ἐπίγραμμα τοῦ Ἀφθονίδη γιὰ τὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολή:

«Ἔστησ' ἐδῶ ὁ λαμπρὸς σταυραετός, τὴ μεγάλη του φωλιὰ
καὶ ἄγρυπνο 'μάτι 'ψηλὰ ρίχνει,
γιατὶ ἀπ' ἐκεῖ πέφτει τὸ μάνα καὶ τρέφονται τόσα παιδιά».

Σ' αὐτό του τὸ ἐπίγραμμα ὁ Ἀφθονίδης, μᾶς δείχνει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ. Ὅπως αὐτὸς ἔτσι καὶ ἕνας ἀνεψιός του, ὁ Σπῦρος Γεωργιάδης, ποὺ βρίσκεται στὴν Θεσσαλονίκη, ἦσαν δεινοὶ κιθαρισταί.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΒΑΝΙΕΡΗΣ

Ὁ ποιητής, ποὺ ἔψαλλε περισσότερο τὸν ἔρωτα. Πέθανε στὸ Φανάρι κατὰ τὸ 1917. Τὸ «σκλαβωμένο περιστέρι» τὸ ἔγραψε γιὰ τὴν Ἑλένη Γεωργιάδη, ἰατροῦ.

«Δὲν θέλω πλειὸ τὰ χάδια σου, δὲν θέλω τὴ 'μιλιά σου,
ἀφοῦ λατρείαν κι' ἄλλοθεν, δέχετ' ἡ εὐμορφιά σου».

Ποίημα γραφὲν χάριν τοῦ Σταύρου Κυριακίδη, κοσμήτορος τῆς λέσχης «Μνημοσύνης». Μοῦ τὸ εἶπε ὁ Μ. Γεδεών:

Κοσμήτωρ εἶμαι ὁ κλεινὸς
τῆς λέσχης θιασώτης,
τῆς λέσχης «Μνημοσύνης»
μέχρι παραφροσύνης.

Ἀπὸ τὴ Φαναριώτισσα κυράτσα ἰδοὺ τὰ ἑξῆς:

Σουρλουλοῦ καὶ μουρλουλοῦ,
κερὰ μὲ τὰ σγουρά σου,
Δομνίτσα, μὲ τὶς γοῦνες σου
καὶ τὰ μεταξωτά σου.

Ἄφισε τώρα τὰ «μπονζοὺρ»
τὰ ψευτογαλλικά σου
καὶ ἔλα στὰ καλά σου.

Γ'. ΜΟΥΣΙΚΟΣΥΝΘΕΤΕΣ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ

Ἡ μουσικὴ ἦταν πολὺ διαδεδομένη στοὺς Φαναριῶτες. Πολλὰ σπίτια στὴν ἐποχὴ ποὺ τὸ πιάνο ἦταν πολύτιμο ἀπόκτημα, τὸ εἶχαν. Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ μάθουμε πόσους μουσικοσυνθέτας ἔβγαλε τὸ Φανάρι. Καὶ αὐτοὺς ποὺ θὰ ἀναφέρω, εἶναι ἐν συγκρίσει μὲ τὸν πληθυσμὸ τοῦ Φαναριοῦ — εἶχε 20 περίπου χιλ. κατοίκους — πολλοί, ὅταν πόλεις μὲ ἕνα ἑκατομμύριο, δὲν παρουσίασαν κανέναν! Γι' αὐτὸ τὸ Φανάρι, πρέπει νὰ σεμνύνεται καὶ πρὸ παντὸς σ' ἕνα καθεστὼς σκοτεινό, ποὺ κάθε προοδευτικὴ προσπάθεια τὴν θεωροῦσε ὕποπτη ἡ Σουλτανικὴ ἀστυνομία.

ΠΕΤΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Μουσικὸς ἀρτίας μορφώσεως. Οἱ συνθέσεις του ἔκαμναν ἐντύπωσι. Ἐσπούδασε στὴ Βιέννη. Ἦταν γυιὸς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, Κωνστ. Ζαχαριάδη. Γεννήθηκε στὰ 1865, στὸ Φανάρι. Σὲ πολλὲς συναυλίες ἐξετελοῦντο ἔργα του, ὅπως τὸ «Andante avec variations τὸ «Ein Walzerin». Ἡ δεινὴ κλειδοκυμβαλίστρια Ζηνοβία Κωνσταντινίδου, μὲ τὴν κόρη της, ἑρμήνευαν μὲ ἐπιτυχία τὰ ἔργα τοῦ Ζαχαριάδη. Ὡς διευθυντὴς ὀρχήστρας ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀρτιωτέρους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

Ἐτόνιζε πολλὲς φορὲς καὶ μέσα στὸ καΐκι, πηγαίνοντας διὰ θαλάσσης στὸ σπίτι του. Τὰ ἔργα του τὰ διακρίνει μιὰ ἁπαλότης, καὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἰταλικῆς Σχολῆς.

Ὡραία μουσικὴ βρίσκεται στὰ κωμειδύλλια τοῦ ἀδελφοῦ του Χριστοφόρου. «Ὁ Γαμβρὸς τῆς Τυρινῆς» καὶ ἡ «Πρωταπριλιά». Ἄλλοι μουσικώτεροι ἀπὸ μένα φαντάζομαι ὅτι κάποτε θὰ τὸν κρίνουν. Τὰ ἔργα του ἀνεβιβάσθηκαν ἐπιτυχῶς, ἀπὸ διαφόρους θιάσους. Ὁ Γ. Μισαηλίδης ἐτόνισε «ἐν τετραφώνῳ» καὶ πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους. Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1870 καὶ πέθανε στὸ Νηχῶρι. τοῦ Βοσπόρου, στὰ 1943. Στίχοι του βρίσκονται στὸ σατυρικὸ περιοδικὸ «Κουκουρῖκος».

Δ'. ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Ὁμολογῶ ὅτι κουράστηκα πολύ, ζητῶντας πληροφορίες, γιὰ παλιὲς Φαναριώτικες οἰκογένειες. Δύσκολη δουλειά! Ἐκεῖνες ποὺ δὲν τὶς ἀναφέρω καὶ εἶναι ἀρκετές, πιστεύω κάποιος ἄλλος Φαναριώτης νὰ τὶς καταγράψη καὶ ἂς εἶναι βέβαιος ὅτι, ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος θὰ τὸν εὐγνωμονῆ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΓΕΔΕΩΝ

Ὁ Ἰωάννης Γεδεὼν καταγόταν ἀπὸ τὴ Λέρο. Γεννήθηκε στὰ 1812. Στὸ Φανάρι ἐγκαταστάθηκε στὰ 1828. Σπούδασε στὸ Ἁγιοταφίτικο Σχολεῖο. Ἦταν μαθητὴς τοῦ ἀρχιτέκτονος Σουλτὰν Μαχμούτ (;) Χ' Νικολῆ κάλφα. Στὸ τέλος ἔγινε κι' αὐτὸς ἀρχιέκτων. Ἀπὸ τὰ παιδιά του ὁ Δημήτριος ἔγινε μηχανικός, ὁ δὲ Μανουήλ, βυζαντινολόγος. Ὁ Μανουήλ, ἐνυμφεύθηκε τὴν Εὐγενίαν Λαγουδάκη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε δύο κόρες, τὴ Σοφία καὶ τὴν Ἰσαβέλλα. Ἡ Σοφία εἶναι ὑφηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ δὲ Ἰσαβέλλα μουσικός .

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟΥΔΙΤΗ

Παλαιὰ οἰκογένεια. Ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Στουδίτη, γραμματέα τῶν

Πατριαρχείων γεννήθηκαν ὁ Ἄγγελος, ὁ Κλεάνθης καὶ δύο κόρες ἡ Βιργινία καὶ ἡ Ἀγλαΐα. Ὁ Κλεάνθης ἦταν τὸ πιὸ ἐξαιρετικὸ παιδὶ τῆς γειτονιᾶς, ἦταν καὶ ἐξαιρετικὸς βιολιστής. Τὸ σπίτι τους ἦταν στὸν παραλιακὸ δρόμο, κοντὰ στὴ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία. Συμπεραίνω, ὅτι ὁ Μανουὴλ Στουδίτης γεννήθηκε κατὰ τὸ 1840.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΑΓΟΥΔΑΚΗ

Ὁ γιατρὸς Λαγουδάκης ἔκαμε πέντε παιδιά. Τὰ τρία κορίτσια. Ὁ μεγαλύτερος Γεώργιος ἐχρημάτισε πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος σὲ διάφορες πρωτεύουσες. Ὁ μικρότερος Μίνως, ἐγκατεστάθηκε στὴν Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ τὶς κόρες ἡ Εὐγενία ὑπανδρεύθηκε τὸν Μ. Γεδεών, ἡ δὲ Ἰουστίνη, διευθύντρια τοῦ Ἰωακειμίου Παρθεναγωγείου ὑπανδρεύθηκε τὸν ἰατρὸ Τσαράγγελον, τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

Ὁ ἰατρὸς Θεόδωρος Γεωργιάδης, κατήγετο ἀπὸ τὸ Αἴγιο. Τὸ πραγματικό του ἐπίθετο εἶναι Ραχιώτης. Τὸ ἄλλαξε, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι, ἔβλεπαν μὲ κακὸ μάτι, ἐκείνους ποὺ ἤρχοντο ἀπ' τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεωργιάδης ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἔφερε ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, μέσῳ Πατρῶν, στὴν Πόλη, τὸν Μασσωνισμό. Ἰδιαιτέρως τὸν ἀγαποῦσαν οἱ Ἰσραηλῖται. Τὸν ἔκαμαν καὶ ἐπίτιμο Πρόεδρο τοῦ ἑβραϊκοῦ νοσοκομείου «Ραχάϊμ».

Τὰ παιδιὰ τοῦ Γεωργιάδη, ἐμορφώθηκαν μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐπιμέλεια. Στὸ σπίτι του συνεκεντρώνετο ἡ ἀφρόκρεμα τοῦ Φαναριοῦ. Ἡ μουσικὴ ἦταν ἡ εὐγενέστερη ἐνασχόλησις τῶν παιδιῶν του. Στὸ σπίτι του ὑπῆρχε ἕνα γαλλικὸ πιάνο «ERARD» ἀπὸ τὰ σπανιώτερα. Τὸ ἀγόρασε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Μπαχτσέ. Ἦταν δῶρο τοῦ Χεβίδη τῆς Αἰγύπτου, πρὸς τὴν κόρη τοῦ Σουλτάνου, ἡ ὁποία πέθανε ἀπὸ φθίση.

Ὁ ἕνας ἐκ τῶν γυιῶν του, ὁ γιατρὸς Γεώργιος, διηύθυνε καθὼς ἐπληροφορήθηκα, μία κλινικὴ στὸ Ἀσβεστοχῶρι τῆς Μακεδονίας. Ὁ Θ. Γεωργιάδης, ἐργάστηκε πάρα πολὺ ὑπὲρ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡ φιλανθρωπική του δρᾶσις, ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τοῦ Φαναριοῦ. Ἐσκέπτετο πάρα πολὺ καὶ τοὺς ἀλλοεθνεῖς. Δὲν ὑπῆρχε Τοῦρκος βαρκάρης, ποὺ νὰ μὴν εὔχεται ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ φιλανθρώπου Φαναριώτη. Ὅλοι οἱ βαρκάρηδες τοῦ Κερατίου τὸν ἤξευραν, ἐπειδὴ τὸ σπίτι του ἦταν παραλιακὸ καὶ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα. Τὸ ἐνθυμοῦμαι. Ὁ Γεωργιάδης, εἰς τοὺς ἀρχαΐζοντας φιλολογικοὺς κύκλους τοῦ Φαναρίου, ἔκαμε ἐντύπωσι μὲ τὴν «Τρικυμία» του. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἐγράφηκε κατὰ περίεργο τρόπο ἀπὸ τὴν κόρη του Νίνα. Κάποτε ὁ Γεωργιάδης ἀρρώστησε, μὲ μεγάλο πυρετό. Μέσα στὸ παραλήρημά του, ἄρχισε νὰ μιλᾶ γιὰ τρικυμίες. Εὐθὺς ἔτρεξαν μὲ χαρτὶ καὶ μολύβι νὰ γράψουν τὰ ὅσα ἔλεγε. «Ἐξῆλθες καὶ αὖθις, ὦ κατάρατος καὶ ἀμείλικτος κόρη τῆς κολάσεως,

ἀνηλεής, τὴν ὄψιν ἐξοφωμένην, τὰς σιδηρὰς θύρας καὶ τοὺς πυλῶνας, τοῦ αἰωνίου κολαστηρίου σου, τῆς ἀπροσίτου καὶ φοβερᾶς εἰρκτῆς — Οἴχετο βιαίως φοβερὸν ἐπαφίουσα τρόμον! καὶ ὅμως μένεις καὶ μένουσα καταστρέφεις. Σὺ δὲ μελανοκόμη, ζοφοειδής, ὀρφνία, κελαινὴ τῶν δαιμόνων σκιά. Ὁ λιτωΐδης χρυσοχαίτης Ἀπόλλων, ὁ εὐρυφάρετρος καὶ ἀγλαόμορφος... ἐξουθενώσει σε, ἐν βραχεῖ χρόνῳ».

Ὁ Γεωργιάδης πέθανε κατὰ τὸ 1901, σὲ βαθύτατο γῆρας.

Ἡ κόρη του Ἑλένη, ἐργάσθηκε ὡς καθηγήτρια εἰς τὸ Ὠδεῖον Λότνερ. Ὑπανδρεύθηκε τὸν δημοσιογράφον Πανανὸν Κεσίσογλου. Ὑπηρέτησε ὡς ἀδελφὴ τοῦ Ἐρυθροῦ, κατὰ τὴν Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. Καπὰ τὸ 1920, ὅταν στὸν συνοικισμὸ τῶν Ποντίων, στὴ Μακεδονία, πέθαιναν κατὰ χιλιάδας ἀπὸ τὸν ἐξανθυματικό, περιποιεῖτο μόνη της 3.000 ἀσθενεῖς.

Γι' αὐτὸ καὶ βραβεύθηκε, ἀπ' τὴν Ἀκαδημία μὲ τὸ χρυσοῦν βραβεῖο ἀνδρείας. Ἐπίσης μὲ τὸν Σταυρὸ τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ μὲ τὸ διασυμμαχικὸ παράσημο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἡ μικρότερη Νίνα, ἔφυγε στὴν Ἀμερική.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΡΥΕΝΝΙΩΝ

Ἀπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Βρυέννιον, ποὺ γεννήθηκε στὰ Ταταῦλα στὰ 1835 γεννῶνται ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἰωάννης. Ὁ Ἀλέξανδρος γεννήθηκε στὰ 1875 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸ 1923. Ἐχρημάτισε ἐπὶ πολλὰ ἔτη γραμματεὺς τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς. Ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον γεννῶνται ἐννέα παιδιά, ἕξη ἀγόρια ὁ Στέφανος, ὁ Ἄγγελος, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Χρῆστος, ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Χαρίλαος.

Ἀπὸ τὸν Ἰωάννην γεννῶνται τρία παιδιά, δύο ἀγόρια ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ Δημοσθένης. Τὸ σπίτι τους στὸ Φανάρι, ἦταν ἀκριβῶς ἀντίκρυ στὴν Μεγάλη πόρτα, τοῦ Ἁγιοταφιτικοῦ Μετοχίου. Οἱ περισσότεροι ἐγκατεστάθηκαν στὰς Ἀθήνας.

Οἱ Ταταυλιανοὶ πιθανὸν νὰ διεκδικήσουν τοὺς Βρυεννίους ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ γεννήθηκε στὰ Ταταῦλα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος. Ὅμως τέτοιες παλιὲς οἰκογένειες, ποὺ τὴ μεταβυζαντινὴ ἐποχή, εἶχαν μεγάλες θέσεις στὸ Δουβλέτι, εἶχαν καὶ τοὺς ἐχθρούς των. Συνέβαινε λοιπὸν νὰ μετακινοῦνται, διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὶς ἀστυνομικὲς ἐπιτηρήσεις καὶ πρὸ παντὸς στὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τότε πολλοὶ Φαναριῶτες ἀναγκάστηκαν νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὰ χρόνια μας. Ἀναγκαστήκαμε μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Σμύρνης, νὰ μετοικήσουμε στὸ Σταυροδρόμι, ὅπου ἦταν ἡ ζωὴ ἀσφαλέστερη.

ΠΑΛΙΑ ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ

Τὰ καθ' αὐτὸ Φαναριώτικα σπίτια — ὅλα πέτρινα — γκιαβκίρια —

ἀρχίζουν μετὰ τὴν πύλη Φαναρίου καὶ κρατοῦν ὡς τὴν πύλη τῆς Ἁγίας (Ἁγιὰ - καποῦ). Ἀριστερὰ μετὰ τὸ ζυθοπωλεῖο τῆς «Μυτιλήνης», ζοῦσε ἡ οἰκογένεια Κοντογιάννη. Ὀλίγον παρακάτω παρουσιάζεται ἕνα κενόν, ὅπου εἶναι κτισμένα μερικὰ ξύλινα σπίτια, ἐκεῖ ποὺ ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια Βαρούτη. Ὅσο προχωροῦμε καὶ πρὶν τελειώση τὸ κάστρο, ἐκεῖ ὅπου ἡ πύλη Πετρίου, ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια Γεδεών. Προχωρῶντας μετὰ τὰ λιμάνια, ἐξακολουθοῦν τὰ Φαναριώτικα σπίτια. Εἰς τὸ πρῶτο ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰατροῦ Τσιραγγέλου. Ὀλίγον παρακάτω βλέπουμε μερικὰ ξύλινα σπίτια μὲ τὴν λέσχη «Μνημοσύνη». Παραπλεύρως ἀκριβῶς τῆς λέσχης ἐκάθητο ἡ μόνη Ἰσραηλιτικὴ οἰκογένεια στὸ Φανάρι τοῦ ἰατροῦ Ραφαὴλ Δαλμέδικου. Στὸ σπίτι τοῦ Δαλμέδικου ὅλοι ὡμιλοῦσαν τὴν ἑλληνική. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Χανιὰ καὶ τὸν ἀγαποῦσαν οἱ Φαναριῶτες. Ἦταν φίλος μας οἰκογενειακός. Ἐδῶ εἶνε μιὰ πόρτα στὸ κάστρο, τὸ Γενὶ-καποῦ. Ἀμέσως ἀρχίζουν Φαναριώτικα σπίτια. Σ ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μ. Σχολῆς Κ. Ζαχαριάδη. Παραπλεύρως ἐκάθητο ἡ οἰκογένεια τοῦ Ρωμύλου Σπαθάρη, ἀξιωματικοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. Ἐσπούδασε τὰ στρατιωτικὰ εἰς τὸ ἐξωτερικό. Ἀκόμη μερικὰ Φαναριώτικα καὶ φθάνουμε στὴν πύλη τῆς Ἁγίας «Ἁγιὰ καποῦ», ὅπου ἦταν τὸ σπίτι τοῦ ἰατροῦ Παλαμήδους θείου τοῦ ἐνταῦθα ψυχιάτρου κ. Β. Παλαμήδους.

Ε'. ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ

Οἱ Φαναριῶτες τὴν πρόοδό τους, τὴν ὀφείλουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στοὺς δημοσιογράφους των. Οἱ δημοσιογράφοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἐχειρίζοντο τὴν πέννα, ὄχι πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Βέβαια, ὑπῆρχαν καὶ μερικοί, οἱ ὁποῖοι ἐστραβώθηκαν ἀπὰ τὴν λάμψι τοῦ χρυσοῦ, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν μία ρωσσικὴ ἢ μία ἀγγλικὴ ἄποψι. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μοῦ κάμνει ἐντύπωσι, ὅτι καὶ εἰς τὸ κεφάλαιο τῆς δημοσιογραφίας, οἱ Φαναριῶτες ἔρχονται πρῶτοι στὸν ἀριθμό, τῶν ἐκδοτῶν ἐφημερίδων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας ἐξέδωκαν ἐφημερίδες καὶ στὰς Ἀθήνας.

ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΜΟΤΣΟΤΡΟΣ

Γεννήθηκε στὰ 1807 καὶ πέθανε στὸ Μ. Ρεῦμα, στὰ 1891. Εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἔθεσε τὶς βάσεις τῆς Κωνσταντινουπολίτικης δημοσιογραφίας. Ἐξέδωκε τὸν «Ὀθωμανικὸν Μηνύτορα» καὶ τὸν «Τηλέγραφο τοῦ Βοσπόρου».

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν ξακουστὴ οἰκογένεια τῶν Σούτσων. Ἐξέδωκε τὰ φύλλα: «Ἥλιος», «Ἀναγέννησις», «Ἑλλάς», «Ἕνωσις».

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἐγκατεστάθηκε καὶ πέθανε στὴ Σμύρνη στὰ 1863. Ἐξέδιδε τὴν «Πλάστιγγα».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Μαζὺ μὲ τὸν Παπαρρηγόπουλο καὶ ἄλλους λογίους ἐξέδωκε τὸν «Ἑρανιστὴν» Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιθεώρησι. Κατὰ τὸ 1849 ἐξέδωκε τὴν περίφημη «Πανδώρα» καὶ στὰ 1862 τὴν ἡμερησία «Εὐνομία».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Στὰ 1868 ἵδρυσε τὴν «Κωνσταντινούπολιν». Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ πέρασε πολλὲς τρικυμίες. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ποὺ τὸν κατεδίωκε συχνά, ἐν τούτοις τὸν παρασημοφόρησε μὲ τὸ «Μετζηδιέ». Ἐπίσης ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μὲ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος. Στὰ μελανοδοχεῖα τῆς ἐφημερίδος του, βούτηξαν τὴν πέννα τους, ὁ Βλάσιος Γαβριηλίδης, ὁ Πολυκράτης, ὁ Γ. Οἰκονομίδης, ὁ Παλαιολόγος, ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης.

Ὁ Νικολαΐδης ἐξέδιδε καὶ μιὰ τουρκικὴ ἐφημερίδα τὴν «Σερβέτ», ποὺ κατόπι ἀνέλαβε ὁ Ταχὶρ βέης. Πρὶν ἀπὸ τὴν «Κωνσταντινούπολιν», ἐξέδωκε τὴν «Ἑπτάλοφο», τὴ «Θράκη» καὶ τὴν «Αὐγή».

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΛΛΙΦΡΩΝ

Δημοσιογράφος λαμπρὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Εἶχε τὰ γραφεῖα του στὸν ἴσιο δρόμο τοῦ Φαναριοῦ, κοντὰ στὴ χαμηλὴ τὴ βρύση. Τὸ Τυπογραφεῖο του, τὸ εἶχε ἕνα διάστημα, στὸ Σιναΐτικο Μετόχι. Ἡ «Αὐγὴ» εἶναι ἡ πρώτη του ἐφημερίδα στὰ 1860. Ὁ «Ἀνατολικὸς Ἀστὴρ» ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1861, ἐκράτησε ἐπὶ μιὰ τριακονταετία. Στὰ 1866, ἐκδίδει τὸ «Φιλολογικὸ Δελτίο» ποὺ τὸ θεωρῶ πολύτιμο, γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Οἱ συνεργάτες του, ἦσαν οἱ κορυφαῖοι τῶν γραμμάτων. Ἦταν φοβερὰ ἀντιμασσωνιστής. Οἱ στῆλες τῆς ἐφημερίδος του, ἦσαν γεμάτες ἀπὸ ἄρθρα κατὰ τῶν φραμασσώνων.

Ι. ΡΑΠΤΑΡΧΗΣ

Τὸ σπίτι ὅπου γεννήθηκε ἦταν πλάϊ στὴ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία. Στὰ 1868, ἐξέδωκε τὴν «Ἑπτάλοφο». Σ' αὐτὴν εἶναι δημοσιευμένα ποιήματα τοῦ Στεφάνου Σκουλούδη. Τὴν ἐφημερίδα του ἀργότερα τὴν παρεχώρησε στὸν Δ. Νικολαΐδη, τὸν ἐκδότη τῆς «Κωνσταντινουπόλεως». Στὴν «Ἑπτάλοφο» ἔγραφε καὶ ὁ Βλ. Γαβριηλίδης.

ΒΛΑΣΙΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὰ 1848. Τὸ πατρικό του σπίτι ἦταν κοντὰ στὴν πύλη τῆς Ἁγίας (Ἁγιὰ καποῦ) τελευταία πόρτα τοῦ Φαναριοῦ. Τὸ Γαβριηλίδη τὸν διεκδικοῦν καὶ τὰ Ψωμαθιά. Ὅταν τελείωσε τὴ Μεγάλη τοῦ Γένους

1) Βλέπε δημοσίευμά μου τῆς Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν ἀριθ. 105, Βλ. Γαβριηλίδης.

Σχολή, ἄρχισε νὰ γράφη σὲ διάφορα φιλολογικὰ φύλλα. Ἔκαμνε ἐντύπωσι τὸ ὕφος του. Τὴν ἐφημερίδα του «Ὁμόνοια» ποὺ ἦταν ἡ πρώτη του προσπάθεια, τὴν ἀφίνει καὶ ἐκδίδει στὰ 1877, τὴν ἡμερησία «Μεταρρύθμισιν». Σ' αὐτὴν ἔγραφε διάφορα ἄρθρα ὁ Μ. Γεδεών. Ὁ Γαβριηλίδης ἔγραψε κατὰ τοῦ Σουλτανικοῦ καθεστῶτος μὲ δριμύτητα, ὥστε τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια νὰ τὸν καταδικάσουν σὲ θάνατο. Στὰς Ἀθήνας ὅπου καταφεύγει, ἐκδίδει τὸν «Ραμπαγᾶ» καὶ κατόπιν τὸ «Μὴ χάνεσαι». Ἡ «Ἀκρόπολίς» του, ἦταν τὸ φύλλο, ποὺ τὸν φέρνει πρὸς τὴ δόξα. Ὁ Γαβριηλίδης δὲν ἦταν ἄνθρωπος τῶν συμβιβασμῶν καὶ τῶν σκοτεινῶν συνδυασμῶν. Ἦταν ψυχὴ ἀριστοκρατική. Ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, μπροστὰ στὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος. Πολλὲς φορὲς τοῦ πρότειναν μεγάλα ποσά. Τὰ ἠρνεῖτο, γιὰ νὰ πεθάνη φτωχός. Δὲν λογάριαζε κανέναν. Κάποτε καταφέρθηκε ἐναντίον τῶν Μ. Δυνάμεων. Τότε ὁ Ἰωακεὶμ ὁ Γ' τοῦ ἔστειλε ἕνα γράμμα, εἰς τὸ ὁποῖον τοῦ ἔγραφε: ὅτι «βλάπτει πολὺ ἡ τοιαύτη του ὁρμή». Ὁ διορατικὸς αὐτὸς δημοσιογράφος δὲν ἐδίσταση νὰ ψέξη καὶ τὸν ἀγαπητό του Βενιζέλο, γιὰ τὴν πολιτική του στὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς. Στὰ θρανία της ἐκάθησαν καὶ οἱ Β. Ἠλιάδης καὶ Π. Παλαιολόγος.

Ι. Δ. ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ

Ἐξέδωκε στὰ 1882, τὴν ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα «Κόσμος». Ἀρχήτερα ἦταν ἀρχισυντάκτης τῆς «Βυζαντίδος». Στὸν «Κόσμο» ἔγραψε καὶ ἀρκετὰ ποιήματά του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΣΠΑΝΟΥΔΗΣ

Μιὰ δημοσιογραφικὴ δόξα! Ἐχειρίζετο τὴν δημοσιογραφικὴ πέννα, κάτω ἀπὸ τὴν σπάθη τῆς Σουλτανικῆς λογοκρισίας, μὲ μεγάλη μαεστρία. Ἐκεῖ ἔχει ἀξία ὁ δημοσιογράφος καὶ ὄχι σὲ ἄκρατη ἐλευθεροτυπία. Ἔπρεπε νὰ γράψη, γιὰ νὰ φωτίση, ἐκείνους ποὺ εὑρίσκοντο μέσα στὸ σκότος, μὲ τόση διπλωματικότητα, ὥστε νὰ μὴν κινήση τὶς ὑπόνοιες τοῦ αὐστηροῦ λογοκριτοῦ. Μελάνη καὶ χαρτὶ οἱ καλλίτεροί του σύντροφοι.

Ἡ «Πρόοδός» του, ὅπου ἔγραφα χρονογραφήματα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμο Χαρμῆς, ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα φύλλα τῆς Πόλεως. Σ' αὐτὴν ἔγραφε καὶ ὁ Δογάνης. Ὁ Σπανούδης πέθανε στὰς Ἀθήνας στὸ διάστημα τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου. Ὁ Σπανούδης μαζὺ μὲ τὸν Καλωταῖον ἐξέδωκαν στὰς Ἀθήνας τὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα», ποὺ δὲν ἐκράτησε καὶ πολύ. Ὁ Σπανούδης ἐργάσθηκε ἐθνικώτατα, σὰν βαθὺς Φαναριώτης.

Ἀναδημοσιεύω ἄρθρο του, εἰς τὴν Ἐφημερίδα του «Πρόοδον», τῆς 8 Μαρτίου 1922, ὅπου φαίνεται ἡ ἀφοσίωσίς του πρὸς τὸ κόμμα τοῦ Βενιζέλου. Ὅπως ὁ Σπανούδης ἔτσι καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ Κωνσταντινουπολῖτες, ἦσαν φανατικοὶ Βενιζελικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπαν στὸ πρόσωπο τοῦ Βενιζέλου τὸν ἄνθρωπο ποὺ δίδει ἐθνικὰ κέρδη. Ἂν τὸ ἴδιο ἔκαμνε ὁ Γούναρης, τότε θὰ ἦσαν Γουναρικοί! Ἰδοὺ τὸ ἄρθρο του:

«ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ»

Τρίτη 8 Μαρτίου 1922

ΟΙ ΑΛΥΤΡΩΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΥΧΗΝ ΤΩΝ

«Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν ὁ κ. Γούναρης κατάκοπος ἀπὸ τὸν τριήμερον ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον κατέβαλεν ἡμέρας καὶ νύκτας διὰ νὰ ἀγρεύσῃ μερικὰς ψήφους. Καὶ ἐμφανισθεὶς καὶ διακοινώσας πρόγραμμα, κατὰ τύπους μὲν νέον κατ' οὐσίαν δὲ παμπάλαιον καὶ χωρὶς καμμίαν ἀξίαν, ἐξελιπάρησε ψῆφον ἐμπιστοσύνης ἐπισείων τὸ φάσμα τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις αὐτὸς ἐδημιούργησε καὶ ἡ παρουσία του εἰς τὴν ἀρχὴν τεραστίως ηὔξησε καὶ ἀπειληπικώτατον κατέστησε. Ἡ ψῆφος τοῦ ἐδόθη. Ἀλλὰ πῶς καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας. Ὡς ψῆφος ἐμπιστοσύνης; Ὡς ψῆφος ἀνοχῆς; Ἢ μᾶλλον ὡς ψῆφος ἀποδοκιμασίας, πολὺ χειροτέρα ἀκόμη ἐκείνης, ἡ ὁποία τοῦ ἐδόθη κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς Βουλῆς;

«Τὸ ἑσπέρας ἐκεῖ μετὰ τῆς κλασικῆς ἐλαφρότητος καὶ ἀνεπαρκείας ἀγόρευσίν του ὁ κ. Γούναρης ζητήσας ψῆφον ἐμπιστοσύνης καὶ λαβὼν μόνον 156 ψήφων, ἐνῷ εἰς 161 ἀνῆλθεν ὁ ἐναντίον αὐτοῦ ἀριθμὸς ψήφων ἔσπευσε νὰ παραιτηθῇ. Ἔχανε τὴν ἀρχὴν φαινομενικῶς μὲν διὰ 5 ψήφους, πράγματι ὅμως διότι ὑφ' ἃς συνθήκας, ἐπιστρέφων μετὰ πεντάμηνον ἀπουσίαν, ἐζήτησε ψῆφον ἐμπισοτσύνης, ἔπρεπε νὰ τύχῃ αὐτῆς ὄχι μὲ τὴν τυπικῶς ἀριθμητικὴν πλειοψηφίαν, ἀλλὰ μὲ μίαν καταπληκτικὴν ἐκδήλωσιν διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ κατευθύνων τὰ ἐθνικὰ ζητήματα ἀπολαύει πραγματικῶς τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἔχει τὸ κῦρος τοῦ νὰ χειρισθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἔθνους τὴν διαχείρισιν τῶν τυχῶν του. Τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ὁ κ. Γούναρης ζητῶν ψῆφον ἐμποστοσύνης. Καὶ ὑπετίθετο ὅτι, ἀφοῦ ἀπετόλμησε τοῦτο μετὰ τὴν μεσολαβήσασαν κρίσιν, πάντως θὰ κατώρθωνεν τοῦτο μετὰ τὴν μεσολαβήσασαν κρίσιν, ἐπίσης θὰ κατώρθωνεν ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐξασφαλίσῃ, ἀδιάφορον διὰ ποίων μέσων, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν περίστασιν πλειοψηφίαν. Ἐν τούτοις οὔτε οἱ ἐξωραϊσμοί, οὔτε αἱ συναλλαγαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐξευτελισπικώτατα προέβη προσεπόρισαν εἰς αὐτὸν κἄτι καλλίτερον. Διότι παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας του περὶ τοῦ ἐπικρεμαμένου ἐθνικοῦ κινδύνου ἐκκλήσεις, μόλις κατώρθωσε νὰ λάβῃ ψήφους 164, δηλονότι ὀκτὼ περισσοτέρας τῶν κατὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν.

«Κατεψήφησαν δὲ οἱ παρόντες Βενιζελικοὶ 86 τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀπεχώρησαν 53 ἄλλοι, ἐνῶ οἱ ἀνεξάρτητοι καὶ ἄλλοι τινες μετ' αὐτῶν ἔδωσαν ΨΗΦΟΝ ΑΝΟΧΗΣ. Ἀλλ' οἱ Βενιζελικοὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἀποστελοῦν ἄθροισμα 150 ψήφων καὶ συνεπῶς καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἡ ψῆφος τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀνεξαρτήτων ὁ κ. Γούναρης λαβὼν 164 ψήφους μόλις ἐπέπλευσε διὰ ψήφων 14 ἀπέναντι τῶν ἐναντίον αὐτοῦ ἐκδηλωθεισῶν 150. Σημειωτέον δὲ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὅτι μὲ τὰς 164 ψήφους, εἰς τὰς ὁποίας

προσθετέον καὶ τὰς 10 τῶν ὑπουργῶν, μὲ 174 ἑπομένως, ὁ κ. Γούναρης οὔτε τὸ ἥμισυ τῶν ψήφων τῆς Βουλῆς δὲν διέθεσεν, ἀφοῦ αὗται ἀνέρχονται εἰς 369. Κατ' οὐσίαν ἑπομένως καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ κ. Γούναρης ἀπεδοκιμάσθη. Καὶ θὰ ἀποδοκιμασθῇ ἀπὸ τὸ Πανελλήνιον ἀκόμη ὅταν γνωσθῇ ὅτι ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ πλέον ψήφων τὰς ὁποίας ἔλαβε προέρχεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους βουλευτάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἐστήριξε τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐθνικῆς του πολιτικῆς. Ὑπὸ αὐτὰς τὰς θλιβερὰς, τὰς ἀπείρως ἀπελπιστικὰς συνθῆκας παρουσιάζετο ὁ κ. Γούναρης καὶ πάλιν Κυβερνήτης τῆς χώρας καὶ μὲ τὴν σαθρὰν ἢ μᾶλλον τὴν ἀνύπαρκτον πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην ἐννοεῖ νὰ προασπίσῃ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν Συμμάχων. Ναυαγὸς καὶ καραβοτσακισμένος μὲ σκάφος κομματικῶς πανταχόθεν διαρρέον, πολιτικῶς ἐν καταστάσει ἀποσυνθέσεως πῶς νὰ διεκδικήσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν πεποίθησιν; Καὶ ποῦ νὰ στηρίξουν οἱ Ἕλληνες τὰς ἐλπίδας των. Καὶ τὶ πλέον νὰ ἐλπίσουν ἀπὸ αὐτὸν οἱ ἀλύτρωτοι; Καὶ εἰς ποίαν συνεννόησιν νὰ προέλθουν μαζῆ του οἱ Σύμμαχοι;

«Ὁ κ. Γούναρης ἐπίστευσε φαίνεται ὅτι μὲ τὰς συνειθισμένας μικροπολιτικὰς μεθόδους θὰ ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ καὶ τῶν σημερινῶν περιστάσεων. Ἐλησμόνησε τὶ γίνεται πέριξ του καὶ δὲν ἠμπορεῖ σήμερον νὰ ἐπικρατήσῃ μία Κυβέρνησις, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ διαπραγματευθῇ εἰρήνην, ἢ νὰ διεξαγάγῃ νέον πόλεμον. Ἡ δὲ ὄψιμος φρόνησις τῶν βουλευτῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπερεψήφισαν αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ τὸ κοινοβουλευτικῶς καταρρακωθὲν γόητρόν του. Ἑπομένως ἡ Κυβέρνησις, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισε εἶναι τελείως σαθρὰ καὶ μοιραίως θὰ ἐκλείψῃ συντομώτατα, διότι δὲν ἔχει οὐδὲ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἐφόδια τῆς ζωῆς.

Δυστυχῶς ὅλα αὐτὰ καταλογίζονται ἀκεραίως εἰς βάρος τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ὁποῖος συναισθάνεται πλέον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὅτι οὐδὲν ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἐλπίζῃ ἀπὸ Κυβερνήτας ὡς τὸν κ. Γούναρην καὶ ὅτι ἐγκαταλείφθη εἰς τὴν τύχην του. Καὶ εἶναι καιρὸς πλέον νὰ ἀντιληφθῇ καλὰ τὴν πραγματικότητα καὶ συναισθανόμενος ποῦ εὑρίσκεται νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν καὶ πᾶσαν θυσίαν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν θέσιν του. Ἡ θέσις αὐτὴ σήμερον κινδυνεύει εἰς τὰ ἔσχατα. Ὁ Πατριάρχης καὶ Ἐθνάρχης τὰ εἶπε προχθὲς εἰς τὸν Σύλλογον ἀνοικτὰ καὶ χωρὶς ἐπιφύλαξιν. Ὁ κίνδυνος εἶναι πολὺ μεγαλύτερος παρ' ὅσον τὸν φαντάζεται ἕκαστος, εἶναι κίνδυνος ἀπωλείας πάντων τῶν κεκτημένων, τῶν τιμιωτάτων ἐθνικῶν μας παραδόσεων καὶ ἀκόμη καὶ αὐτῆς τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως. Πάντες ὑπέχουν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς κοινῆς καὶ γενναίας θυσίας. Καὶ ὁ ἀλύτρωτος Ἑλληνισμὸς ὡς σύνολον ἀδιαίρετον καὶ μὲ συντεταγμένην τὴν ἐνέργειαν ὀφείλει νὰ κινηθῇ κατὰ τὴν ὑσπάτην ταύτην στιγμήν, βέβαιος ὅτι τοῦ τιμίου του πρῶτος καὶ ἰσχυρότατος πυρὴν θὰ εἶναι ὁ ἀπὸ ἱερὰν φλόγα

πατριωτισμοῦ δονούμενος σήμερον στρατὸς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς του στρατηγός».

ΠΑΝΑΝΟΣ ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ

Γεννήθηκε στὸ Μουχλιὸ κατὰ τὸ 1860. Ἐσπούδασε τὴν Νομική. Στὰς Ἀθήνας ἐξέδωκε τὴν πρώτη του ἐφημερίδα τὴν «Βυζαντίδα» ἐπιθεώρησιν. Στὰ 1908, ἐπιστρέφει στὴν Πόλη καὶ ἐκδίδει μὲ τὸν ἀδελφό του τὸν Ὀδυσσέα τὴν «Πατρίδα» καὶ μὲ σπουδαῖο ρέπορτερ, τὸν μικρότερό του ἀδελφὸ Πλάτωνα. Στὰ 1914, διετάχθηκε ὁ Κεσίσογλου, ἀπὸ τὸν Διευθυντὴ τῆς Τουρκικῆς Ἀστυνομίας Πετρῆ βέη, νὰ φύγη μὲ τὸ πρῶτο βαπόρι γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἔγραψε ἐναντίον τῶν Νεοτούρκων.

Ἡ «Πατρὶς» ἐξελίχθηκε χάρις στὴν τόλμη του. Στὰ στρατοδικεῖα πήγαινε συχνά. Εὐτυχῶς ποὺ ὁ ἴδιος ἦταν δικηγόρος. Κάποτε ἔγραψε ἐναντίον τῆς Ἀστυνομίας τοῦ Οὐζοὺν Κιοπροῦ, ἡ ὁποία συνέλαβε μερικοὺς ὁμογενεῖς, ὡς ἐπιχειροῦντας τὴν ἕνωσιν τῆς κοινότητός των μὲ τὴν Ἑλλάδα! Τοὺς εἶχαν βασανίσει. Ὁ Κεσίσογλου καταδικάστηκε τότε νὰ πληρώση 25 χρυσὲς λίρες, ποσὸ μεγάλο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ πρὸ πάντων γιὰ ἕνα δημοσιογράφο. Ἡ «Πατρὶς» εἶχε καὶ ἄλλα βάσανα. Τὸ πιεστήριό της ἦταν χειροκίνητο. Τὸ γύριζε ἕνας ρωμαλέος ἐργάτης, ποὺ ἅμα τὰ παράπτινε, συχνὰ τὸ παρατοῦσε καὶ τότε ὁ Κεσίσογλου... τὸν ἀντικαθιστοῦσε. Ἀργότερα ἔφερε νέο πιεστήριο ἀπὸ τὴ Γερμανία, ἀλλὰ ἀδυνάτισαν ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἀθλητικά του μπράτσα.

Στὴν «Πατρίδα» πρωτομύρισε τὴν τυπογραφικὴ μελάνη ὁ Γ. Λαμπρίδης. Συντάκτες τῆς «Πατρίδος» ἐχρημάτισαν οἱ Καστρινός, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος τῶν Βαλκανίων καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ριχάρδος Παρίσης. Τὴν «Πατρίδα» ὁ Κεσίσογλου, τὴν πούλησε στοὺς Κολλητίδην καὶ Παλαιολόγον, τὸν χρονογράφον τοῦ «Βήματος». Ὁ Κεσίσογλου σ' ὅποια πόλη πήγαινε, ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ εὕρη ἕνα τυπογραφεῖο γιὰ νὰ βγάλη αὐθημερὸν ἐφημερίδα. Στὰς Ἀθήνας ἐξέδιδε τελευταῖα τὴν «Προσοχή». Ὁ Κεσίσογλου ἔγραφε καὶ στίχους. Στὸ ἡμερολόγιο τοῦ Εἰρηναίου Ἀσωπίου τοῦ 1896, εἶναι ἕνα δημοσιευμένο ποίημά του, ὁ «Ἀνυφαντής».

Πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1940. Τὸ μάθαμε ἀπὸ χρονογράφημα τοῦ Π. Παλαιολόγου στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα». Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κεσίσογλου ἦσαν πολὺ ἄθλια. Ὁ μόνος ποὺ τὰ ἤξευρε ἦταν ὁ ξενοδόχος του.

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ ΚΑΛΩΤΑΙΟΣ

Δημοσιογράφος μαχητικός. Γεννήθηκε στὸ Μουχλιό. Στὰ 1907 ἐξέδωκε τὴν «Βοσπορίδα». Ὕστερα μὲ τὸν ἀρχισυντάκτην τοῦ «Ταχυδρόμου», Οἰκονομίδην, ἐξέδωκε τὴν ἡμερησίαν «Ἔθνος» καὶ τὸ Κυριακάτικο φύλλο «Ἡ μέρα». Οἱ ἐφημερίδες αὐτὲς ἐπαύθησαν ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους. Μετὰ τὴν ἀνακωχή, ἐξέδωκε μεγάλη ἐφημερίδα τὴν «Πρωΐαν». Ὅταν ἡ Τουρκικὴ

Κυβέρνησις κατέσχε τὰ μηχανήματά του, ἀναγκάσθηκε νὰ κατέλθη στὰς Ἀθήνας, ὅπου μαζὶ μὲ τὸν Σπανούδην, ἐξέδωκεν τὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα».

Πέθανε στὴν Καλλιθέα στὶς 18 Δεκεμβρίου 1941. Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ποὺ τοῦ ἔδωσε τὸν βαθμὸν «ἄριστα», κάτι ἤξευρε. Ὁ Καλωταῖος ἦταν τέλειος ὡς Ἕλληνας.

ΠΑΤΛΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Παλαιὸς δημοσιογράφος. Πολυμαθέστατος καὶ πιστὸς θιασώτης τῆς καθαρευούσης. Γεννήθηκε στὸ Φανάρι κατὰ τὸ 1860. Στὴν Ἀδριανούπολη στὰ 1911, ἐξέδωκε τὴν ἐφημερίδα «Αἷμος» εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας τὸν «Ν. Ἐθνικὸν Ἀγῶνα» στὰ 1930. Διετέλεσε συντάκτης τῆς «Νέας Ἐφημερίδος» τοῦ Καραγιαννίδη. Ἐργάστηκε ὡς συντάκτης στὴν «Κωνσταντινούπολιν», τὴν «Βυζαντίδα», τὴν «Πρόοδο», «Πατρίδα», «Χρόνον» καὶ «Ταχυδρόμος» τῆς Θεσ)νίκης». Πέθανε στὰς Ἀθήνας στὰ 1935, ἐπάνω στὴν Ν. Φιλαδέλφεια.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΛΕΛΙΑΔΗΣ

Ἀνάμεσα στοὺς Φαναριώτας δημοσιογράφους, ἂν καὶ δὲν εἶχε ἐφημερίδα, θὰ συγκαταλέξω καὶ τὸν Λελιάδην. Ἦταν γλωσσομαθέστατος. Ἀπὸ τὰ καλλίτερα παιδιὰ τοῦ Φαναριοῦ. Τελευταῖα ἦταν συντάκτης τοῦ «Χρόνου» τοῦ Μαργαρίτη. Πέθανε στὸ Φανάρι νεώτατος. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ ἐκδώση ἐφημερίδα, μὲ νέες κατευθύνσεις.

ΟΜΗΡΟΣ ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ

Δημοσιογράφος δεινός, ἀλλὰ καὶ πολὺ τραχύς. Βασιλόφρων μέχρι μυελοῦ ὀστέων. Τὸ σπίτι ὅπου γεννήθηκε ἦταν ἐκεῖ ὅπου ἄρχιζαν τὰ σκαλάκια τῆς Μ. Σχολῆς. Στὰς Ἀθήνας, ἐξέδιδε τὴν «Ἀθηναϊκήν». Κάποτε παρουσιάσθηκε εἰς τὰς ὁδούς, φορῶν δημοκρατικὸν σκοῦφον, ἐνῷ ὅλοι ἀποροῦσαν. Σὲ λίγο διάστημα τὸν πούλησε! Ὁ Εὐελπίδης σπούδασε σὲ μιὰ ἀνώτερη Σχολὴ τῆς Γαλλίας. Γεννήθηκε στὰ 1887 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας στὸ διάστημα τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου. Ἡ «Ἀθηναϊκὴ» ἐκδίδεται τώρα ὑπὸ ἄλλην διεύθυνσιν ὡς δημοκρατική.

Τοῦ δεινοῦ αὐτοῦ δημοσιογράφου, μεταφέρω μέρος σημειώματος ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα του, τῆς 4ης Ὀκτωβρίου 1922, διὰ νὰ καταδειχθῆ τὸ ἀντιδημοκρατικόν του πνεῦμα. Δὲν θὰ χάση κανεὶς τὸν καιρόν του, νὰ γνωρίση καλλίτερα τὸν Εὐελπίδην, ζητῶντας τὸ σῶμα τῆς «Ἀθηναϊκῆς» ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην. Ὁ ἀντιβενιζελισμός του, ἦταν τόσος, ὥστε πολλοὶ βασιλόφρονες νὰ ζηλεύουν. Ἰδοὺ τὸ σημειωμά του:

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

4 Ὀκτωβρίου 1922, «Ἀθηναϊκὴ»

Ἡ ΣΥΝΤΑΓΜΑ Ἡ Δ' ΑΛΛΩΣ ΣΟΒΙΕΤ.

«Κατὰ τὰς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἐπισιτισμοῦ, θὰ ἔχωμεν καὶ ἔλλειψιν ψωμιοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὅλα τὰ καλὰ μαζύ. Ἀκρίβεια,

ἀεργία, φτώχεια, προσφυγικὴ δυστυχία καὶ πεῖνα. Ἐν τῷ μεταξύ, τὰ πουλάκια μου, οἱ ἀντιβενιζελικοί, θέλουν καὶ φωνάζουν γιὰ Δημοκρατία. Ἦτο γνωστὸν ὅτι ἡ ντροπὴ εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ κόμμα αὐτὸ ἀπὸ καιροῦ, σήμερον ὅμως παρέχεται πρὸς τοῦτο ἐπίσημος διαβεβαίωσις ἀπὸ μέρους τῶν πρωτοπαλληκαριῶν τοῦ κόμματος.

«Ἐδῶ χανόμεθα, δὲν ξεύρουμε τί θὰ μᾶς παρουσιάση ἡ αὔριον ἀπὸ ἀπόψεως ἐχθρικῶν ἀπαιτήσεων: Ἴσως θὰ ἔχωμεν συνέχειαν πολέμου, διὰ νὰ σώσωμεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Κράτους. Ὁ βενιζελισμὸς ὅμως μαίνεται γιὰ πολιτειακὴν μεταβολήν, δηλαδὴ τὴν πλήρη διάλυσιν τοῦ καταστήματος. Ἔχω διακηρύξει πολλάκις τὰς ψυχικάς μου ἀντιπαθείας πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ἰδεολογίαν, διὰ τὸ τυραννικὸν πνεῦμα ποῦ τὴν διέπει καὶ τὴν ἐκτρωματικῶς χυδαίαν, δουλοπρέπειάν της πρὸς τοὺς ξένους, ἥτις παρ' οὐδενὸς ἄλλου κόμματος, καθ' ἅπασαν πὴι ὑφήλιον ἐκδηλοῦται. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως ποὺ ἀνέγνωσα ὅτι οἱ πολυεκατομμυριοῦχοι τοῦ κόμματος καὶ οἱ χρυσοκάνθηροί του ἔγιναν καὶ εὐαγγελισταὶ τῆς δημοκρατίας, ἡ σιχαμάρα μου πρὸς αὐτὴν μὲ κρατεῖ εἰς διαρκῆ ἐμετικὴν κατάστασιν».

ΗΡΑΚΛΗΣ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1892. Ὁ Βενιαμὶν τῆς δημοσιογραφικῆς οἰκογενείας τοῦ Φαναριοῦ. Δημοσιογράφος ἀπὸ τοὺς πιὸ μαχητικούς. Μόλις τελείωσε τὴν Μ. Σχολήν, ἔκλεισε σ' ἕνα συρτάρι τὸ δίπλωμά του, ἐνῷ ὁ πατέρας του ἤθελε νὰ ἐξακολουθήση τὶς σπουδές του. Ἀλλὰ ὁ πόθος τοῦ νέου τελειοφοίτου, ἦταν νὰ γίνη δημοσιογράφος καὶ ὄχι ἐπιστήμονας. Ἐκδίδει στὰ 1911, δηλαδὴ εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, τὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα». Ἔγραφε μὲ φλόγα. Δὲν ἄφινε κανένα ἀνεξέλεγκτο. Δὲν χαριζώτανε, γιὰ νὰ κερδίζη φίλους. Στὰ 1915 φοιτητὴς πλέον τῆς Νομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ἱδρύει τὸν σύνδεσμον τῶν ἐκ Τουρκίας φοιτητῶν. Ἔτσι κατορθώνει, νὰ ἐγγράφωνται δωρεὰν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Στὰ 1917, μὲ τὸν Τραμπούλην, ἐκδίδει τὴν «Ἀναγέννησιν». Ὅταν γυρίζη ἀπὸ τὸ Παρίσι, ὅπου πῆγε νὰ συμπληρώση τὶς σπουδές του, ἄνοιξε ἕνα δικηγορικὸ γραφεῖο. Σὲ λίγο καταθέτει τὰ διπλώματά του εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης, γιὰ νὰ εἰσέλθη εἰς τὸ δικαστικὸ κλάδο. Καὶ ἔτσι ἄφισε κατὰ μέρος καὶ πιεστήρια καὶ στοιχεῖα καὶ μελάνια καὶ ἐπαναστάσεις. Γίνεται ἀντεισαγγελεύς, μὲ τὴν διαφορὰι ὅτι ἔπαυσε νὰ τρέφη τὴν πλουσίαν γενειάδα, ποὺ ἀπὸ νέος, σὰν πιστὸς Φαναριώτης εἶχε. Ἦταν ὁ τελευταῖος τῶν Φαναριωτῶν, ποὺ ἐσεβάσθηκε τὰ γραφόμενα τοῦ Μ. Γεδεών, «ἦν ἐπιτετραμμένον μετὰ τοὺς κληρικούς, εἰς τοὺς Ἕλληνας Μεγάλους Διερμηνεῖς καὶ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, ἡ γενειὰς καὶ τοῦτο δι' αὐτοκρατορικοῦ φιρμανίου».

ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ

Ὁ Πρύτανις τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Γεννήθηκε στὰ 1820 εἰς

τὴν ἀρχαίαν Κολόνην, τὰ σημερινὰ Κοῦλα, τῆς Μικρασίας. Στὰ 1843, ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα «Ἀνατολή», στὴ Σμύρνη, σὲ τουρκικὴ γλῶσσα δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων, χάριν τῶν Μικρασιατῶν. Στὰ 1850 μετέφερε τὸ τυπογραφεῖο του στὸ Φανάρι, ἐπάνω στὸ Μουχλιό. Στὰ 1853, ἔκτισε νέο τυπογραφεῖο εἰς τὸ Ταχτᾶ καλέ.

Μετὰ τὸν θάνατό του, στὰ 1890, τὴν διεύθυνσι τῆς ἐφημερίδος ἀνέλαβαν οἱ τρεῖς υἱοί του, Θεογένης, Χρῆστος καὶ Γεώργιος, μέχρι τοῦ 1915. Κατόπιν τὴν διεύθυνσιν τὴν ἀνέλαβε ὁ ἀρχισυντάκτης της Ἰορδ. Λημνίδης. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφή, ἡ «Ἀνατολὴ» ἐξεδίδετο ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐπὶ ὀλίγον χρονικὸν διάστημα στὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ «Ἀνατολὴ» εἶχε τεραστίαν διάδοσιν. Αὐτὸ ἔκαμε τοὺς πρωτεστάντας νὰ δελεάσουν μὲ χρήματα τὸν γέροντα Μισαηλίδην, γιὰ τὴν ἐπιδίωξι τῶν σκοπῶν των. Καὶ τότε ὁ δημοσιογράφος ἐκεῖνος ἠκούσθη νὰ λέγῃ: «Ἀκόμα τὸ Ἔθνος μου δὲν ἔβγαλε τέτοιους ἐγκληματίας». Στὰ 1872, ἐξέδωκε τὸ πολύκροτο ἔργον τοῦ «Ντζεφακιὰρ» (Πολυπαθής), μυθιστόρημα, ποὺ ἐσατίριζε τὴν τότε κοινωνία. Κάποτε ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς λογοκρισίας ἡ κυκλοφορία του, ἐπειδὴ κατεφέρετο κατὰ τῆς σουλτανικῆς κακοδιοικήσεως. Ὁ Εὐάγ. Μισαηλίδης ἐξέδιδε καὶ τὸ περίφημον σατιρικὸν περιοδικὸν «Κουκουρῖκος». Στὴν «Ἀνατολὴ» ἐχρημάτισαν ὡς συντάκται οἱ Η. Σουλλίδης, Β. Πυλάδης, Σ. Ρουμῆς, Κ. Βαϊάνης ἐφέντης, Ι. Κυριακίδης, Ι. Πολύβιος, Σ. Χουδαβερδόγλου, Ι. Κάλφογλους, Σ. Ἀλιακιόζογλους, Δ. Καρασάββας, Ν. Καμαλακίδης.

Διὰ τὰς ἐθνικάς του ὑπηρεσίας, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τὸν ἐτίμησε μὲ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος, ἡ δὲ Τουρκικὴ Κυβέρνησις μὲ τὸ παράσημον «Μετζιδιέ».

ΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΔΕΩΝ

Ὤ! Τί ἔξοχη αὐτὴ ἡ προσωπικότης, μ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα μνημονικὰ τοῦ κόσμου! Ὁ δραστήριος δημοσιογράφος ἔχει εὐγενικὲς ροπές. Ροπὲς ποὺ πλαισιώνουν ὁλοκληρωτικὰ τὸ ὡραῖο. Ἡ ζωὴ γιὰ τὸν Γεδεών, εἶναι ἕνα ἐνδιαφέρον, μιὰ χαρά. Καταβάλλει προσπάθειες γιὰ τὸν ἄλλον. Τὸ ψωμὶ ποὺ ἔφαγε ἀπ' τὸν πατέρα του δὲν πάγει «χαράμι». Δὲν κάθησε στὸ ἀμάξι γιὰ νὰ κυνηγᾶ τὴν ζωή. Ἐργάσθηκε γιὰ τοὺς πολλούς, ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας, φωτίζοντάς τους, μὲ τοὺς ἰσχυροτέρους λαμπτῆρας. Καὶ ἐνῷ ἄλλοι συγκεντρώνουν στὸ σπίτι τους, τὴ ματαιότητα, ὁ Μ. Γεδεών, ἀντιθέτως μαζεύει τὴν σοφίαν. Γράφει καὶ τυπώνει καὶ πεθαίνει μὲ τὰ δοκίμια στὸ χέρι Ὁ Μ. Γεδεών. μὲ ἐνδιαφέρει καὶ ὡς δημοσιογράφος, μὲ τὴν βυζαντινὴ γραφή του. Ἔχω μιὰ ἐπιστολή του, πρὸς ἐμέ, τὴν ὁποίαν θὰ χαρίσω εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Κερκύρας. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ γράφει νυχθημερόν, εἶναι ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἐπίσημο ὄργανο τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ Μ. Γεδεών, ἔρχεται ὡς Μέγας χαρτοφύλαξ τοῦ Πατριαρχείου, μετὰ τὸν Νικόλαον

Ψυχάρην, πατέρα τοῦ Ι. Ψυχάρη. Τιμήθηκε μὲ τὰ παράσημα τόσων Κυβερνήσεων, ὥστε νὰ μοῦ εἶναι δύσκολον νὰ τὰ σημειώσω. Γεννήθηκε στὸ Φανάρι στὰ 1854 καὶ πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1943. Τὰ κυριώτερα ἔργα του: Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος, μετὰ τῶν προλεγομένων του. Ἡ τριλογία περὶ τῶν Προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, Θρακικαὶ ἱστορίαι, Ἀρχεῖον Ἐκκλ. ἱστορίας, Ἀποσημειώματα χρονογράφου, Μνεία τῶν πρὸ ἐμοῦ.

Στὸν Γεδεὼν ὀφείλω, πολλὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ λεπτομέρειες. Θυμᾶμαι πολλὲς φορές, στὰ τελευταῖα του, ποὺ γιὰ νὰ περάσουμε ἀπὸ τὸ ἕνα πεζοδρόμιο στὸ ἄλλο, κάμναμε τοὐλάχιστον 10 λεπτά. Ἐφοβεῖτο πάρα πολὺ τοὺς ὁδηγοὺς τῶν αὐτοκινήτων. Δὲν τοὺς χώνευε. Τὸ Φανάρι πολλὰ ὀφείλει εἰς τὸν Γεδεών. Ὅλοι δὲ οἱ βυζαντινολόγοι, τὸν εὐγνωμονοῦν!

Κάποτε εἰς τὴν ἐφημερίδα μου «Νέα Δύναμις» ἔγραψα ἕνα χρονογράφημα μὲ τὸν τίτλο «Τελειόφοιτοι». Τὸ γρονογράφημα αὐτὸ τὸ διάβασε ὁ Γεδεὼν καὶ ἀμέσως μοῦ στέλνει ἕνα γρᾶμμα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16)12)1936, ἔχον ὡς ἑξῆς: «Φίλε κ. Μισαηλίδη, ἀφίνω τὴν διατριβίτσαν μου εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον, ἀπέναντι λαϊκῆς Τραπέζης, πλάγι Βρεταννογαλλικῆς.

«Ἐὰν δημοσιευθῇ, παρακαλῶ, νὰ μὴ μεταβληθῇ ποσῶς ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ τῆς διατριβῆς. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις θὰ μείνῃ ὡς τὴν γράφω. Καὶ δεύτερον νὰ μοῦ ἀφίσητε 7, 8, 10 φύλλα εἰς τὸ αὐτὸ βιβλιοπωλεῖον. Ὁ Τμέτερος, Μ. Γεδεών. Τὸ μικρὸ χρονογράφημά σας, διὰ τὸν ἀντὶ διδασκάλου, κανδηλανάπτην, μοὶ ὑπενθύμισε τὴν πρώτην ὑπόνοιαν, τῆς εἰς κανδηλανάπτην ὑποβιβάσεως τοῦ διδασκάλου. Τῷ 1865, ἢ 66, διά τινος ἐφημερίδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνηγγέλλετο ὅτι «ζητεῖται διδάσκαλος, δυνάμενος νὰ μετέλθῃ καὶ τὸν ἱεροψάλτην».

«Εἰς τοὺς «τὰ κοινὰ πράττοντας» τότε, ἔκαμεν ἐντύπωσιν «ἀλγεινὴν» ἀγγελία τοιαύτη καὶ τὴν ἐν λόγῳ τῶν λογίων ἐντύπωσιν, διετύπωσεν ἡ ἐφημερὶς «Ὁμόνοια» σχήματος οὖσα μικροῦ τότε. Καὶ ἔγραψεν ὑποψιαζομένη ἢ φοβουμένη, ὅτι καθὼς βαδίζουν τὰ κοινὰ πράγματα, θὰ ἀκούσουν οἱ μεταγενέστεροι μίαν ἡμέραν, ὅτι «ζητεῖται διδάσκαλος, δυνάμενος νὰ μετέλθῃ καὶ τὸν κανδηλανάπτην τῆς Ἐκκλησίας» (συνοικίας ἢ χωρίου).

«Διδάσκαλον καὶ καντηλανάφτην ἐγὼ δὲν εἶδον. Εἶδον ὅμως ψάλτην καὶ διδάσκαλον ἀλλὰ καὶ ἰατρὸν κρύφιον, ἐν Πύργῳ, κωμοπόλει ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1892. Ἐνθυμοῦμαι τότε κάποιον Εὐγενιάδην ἐκ Βιζύης, ἢ ἐκ Σωζουπόλεως Θράκης, τελειόφοιτον τῆς Μ. τῆς Γ. Σχολῆς, σπουδάσαντα κατόπιν τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, λαβόντα καὶ δίπλωμα καθὼς ἤκουσα, ἀλλ' ἀπορριφθέντα δὶς καὶ τρεῖς ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς αὐτοκρατορικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολῆς.

«Εἰς τὰ 1865 εἴδομεν, εἰς τὸ Μυριόφυτον, ὅπου μετὰ τῶν γονέων μου, κατὰ Ἰούλιον, Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον, ἐλεεινὸν παιδάριον, οὔτε ἔφη-

ὸς, διέμενα, ἕνα λαμπαδάριον, ὅστις ἦτο, συνεπῶς, ἱεροψάλτης, ἦτο συνάμα καὶ βιβλιοδέτης, ἀλλ' ἦτο καὶ ἰατρός.

Εἰς πᾶσαν ἀδιαθεσίαν, ὁ λαμπαδάριος ἔδιδε τὸ «μακροβιωτικὸν βάλσαμον Πασιώτα(;)». Ἦτο δ' αὐτὸς ἰατρὸς ἠπειρώτης σπουδάσας ἐν Βιέννῃ. Ὁ καλὸς ψάλτης — ἰατρός, ὁ πρόδρομος τοῦ Εὐγενιάδου, πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ, ἐφρόντιζε καὶ διὰ τὴν λυχνοκαΐαν τοῦ ναοῦ, κανδηλανάφτης ἐπίτιμος ὤν, ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ συνενῶν ἓν ὀφφίκιον λαμπαδαρίου, καὶ πέσσαρα ἐπαγγέλματα: νεωκόρου, ἱεροψάλτου, βιβλιοδέτου, ἰατροῦ. Διέμενε δὲ συνήθως ράπτων βιβλία ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ, ἐνὸς ὄντος, διότι ὁ ναὸς ὁ δεύτερος τοῦ Μυριοφύτου, ἦτο ναὸς τοῦ νεκροταφείου.

«Ὁ λαμπαδάριος ἠγαπᾶτο ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων, διότι ἦτο καλὸς ἄνθρωπος· ἦτο χριστιανὸς καλός.

«Μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν, ὁ συνδυασμὸς ψάλτου καὶ κανδηλανάφτου καὶ διδασκάλου, ἐμφανίζεται μεγαλοπρεπὴς ἐν Λονδίνῳ, καθὼς μοὶ διηγεῖτο, πρὸ πενῆντα ἀκριβῶς ἐτῶν, ὁ ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος, ὁ μετὰ ταῦτα (1889 — 1929) Μητροπολίτης Ἀγχιάλου, Πελαγωνίας, Νικαίας καὶ Πατριάρχης. Τῷ 1883, ἢ 1884, λαϊκὸς ὤν, ἐπεσκέφθη τὸ Λονδῖνον καὶ ἦλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τῆς ὁποίας ἐφημέριος ἦτον, ὁ ἐκ Κύπρου παπὰς ἀρχιμανδρίτης Ἱερώνυμος Μυριανθεύς. Εὑρέθην εἰς ἑσπερινὸν ἑορτῆς τινός· πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ ἐμφανίζεται ἄνθρωπός τις ἐπιμήκης, ἢ μακρουλὸς καὶ ἀνάπτει τὰ κηρία τοῦ πολυελαίου. ὕστερον δὲ λαμβάνει θέσιν ἱεροψάλτου.

«Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ, πλησιάζει τὸν ἐπιμήκη κανδηλανάφτην ὁ Βασίλειος, ἐρωτῶν μήπως συνηντήθησαν ἐν Ἀθήναις, πρὸ ἐτῶν; ἢ ποῦ ἀλλοῦ; Ὁ μακρουλὸς ψάλτης καὶ νεωκόρος, πληροφορεῖ ὅτι βεβαίως συνηντήθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. «Ἤμενον ἐκεῖ ἐπί τινα καιρό, πρὸ τοῦ 1880, διδάσκαλος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γεωργάκη τοῦ Ζαρίφη! Ἦλθον ἐκ Γερμανίας, σπουδάσας ἐκεῖ Φιλολογίαν καὶ λαβὼν τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος. Τώρα μισθοδοτοῦμαι ἐδῶ ὡς ψάλτης, φροντίζω καὶ διὰ τὴν λυχνοκαΐαν».

«— Πῶς ὀνομάζεσθε; ἐρωτᾶ ὁ Βασίλειος. Ὁ διδάκτωρ κανδηλανάφτης ἀποκρίνεται δηλῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπώνυμον. Ἐπωνομάζετο Νικοκάβουρας. Ἐνθυμοῦμαι τὸν Νικοκάβουραν ἐρχόμενον εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Δεπάστα, πρὸ ἓξῆντα ἐτῶν. Ἂν ἔγινε κατόπιν παπὰς ἀγνοῶ. Ἐγνώρισα καὶ ἄλλους διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι ἐχειροτονήθησαν ἱερεῖς, Θεόδωρον Λαμπρίδην, διδάσκαλόν μου, Θεόφιλον ἀρχιμανδρίτην ἐξ Ἴμβρου, Κωνσταντῖνον Ἀρσενιάδην ἐκ Σηλυβρίας καὶ τοὺς δύο διπλωματούχους τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς· ἀλλὰ καὶ Νικόλαον Καλόγερον, ἐκ Κεφαλληνίας, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, διδάσκαλον τῆς ἀγγλικῆς, πρὸ τοῦ 1880, ὁ ὁποῖος ἔγραψέ μοι

κατόπιν, ὡς παπὰ Νεόφυτος ἐκ Βουκουρεστίου.

«Ταῦτα ἐν παρόδῳ. Ἀλλ' ὁ Νικοκάβουρας, δικαιολογεῖ τὸν τίτλον τοῦ παρόντος φτωχικοῦ ἀρθριδίου μου, διότι ἔγινε, κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς ἔτη κανδηλανάφτης, ἐνῷ ἦτο διδάκτωρ διδάσκαλος.

Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

***

Δυστυχῶς ἡ διατριβίτσα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Μ. Γεδεών, δὲν ἐδημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα μου, ἐπειδὴ ἐσταμάτησε ἡ ἔκδοσίς της. Τότε ἐβασίλευε εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἰωάννης ὁ Μεταξᾶς. Ἡ λογοκρισία του, ἐξηνάγκαζε τοὺς δημοσιογράφους νὰ δημοσιεύουν τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου Μεταξᾶ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔκαμα καὶ σταμάτησα τὴν ἔκδοσι τῆς ἐφημερίδος μου. Τὸ ἀνέφερα στὸν Γεδεών.

— Θοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου! μοῦ εἶπε.

Τώρα ὁ Μεταξᾶς ποὺ κάμνει περίπατο στὸν Παράδεισο, φαντάζομαι ὅτι δὲν θὰ μαλώνη τὸν Γεδεών!

***

Δὲν θὰ παραλείψω νὰ σημειώσω καὶ τὴν ἐντύπωσι, ποὺ μοῦ ἔκαμε ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Γεδεών, στὸ φάκελλο ἐπάνω. Ὁ δημοσιογράφος αὐτός, ὁ Πατριαρχικός, ἔγραφε πλέον στὴν δημοτική! Κον Χ. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΝ - δημοσιογράφον - τῆς «Νέας Δύναμης»!

Κ. ΜΑΜΩΝΗ δ. φ.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ [1]

Ὁ βυζαντινὸς ἱππόδρομος δὲν ὑπῆρξε μονάχα χῶρος προωρισμένος γιὰ θεάματα καὶ διασκεδάσεις ὅπως ὁ ρωμαϊκός, ἀλλὰ χῶρος ποὺ συνδέθηκε ἄμεσα μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ βυζαντινὴ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἔριδες, κοινωνικοὺς διχασμούς, πολιτικοὺς ἀνταγωνισμούς, λαϊκὰ ξεσπάσματα ἀπὸ ὁποιαδήποτε αἰτία, μὲ συνηθέστατη ἐξέλιξι ἐπαναστάσεις γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς ἐξουσίας. Ὁ ἱππόδρομος τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅλες αὐτὲς τὶς φορὲς ἐκπροσώπησε καὶ ὑπηρέτησε τὶς ἐλεύθερες καὶ ἀνεξέλεγκτες ἐπιθυμίες καὶ διαθέσεις τοῦ μεγάλου ἀνώνυμου πλήθους, ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ πάθους ἢ τῆς δίκαιης ὀργῆς, δὲ φοβήθηκε νὰ ἐλέγξη, νὰ ἐπικρίνη καὶ νὰ καταργήση κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα.

Ὁ βυζαντινὸς ἱππόδρομος σὰν χῶρος προσφορᾶς θεαμάτων εἶναι συνέχεια καὶ κληρονομία τοῦ ρωμαϊκοῦ. Ἀγῶνες, διασκεδάσεις, ἱπποδρομίες, ἁρματοδρομίες, φανταχτερὰ καὶ ἐντυπωσιακὰ θεάματα ξαναζοῦν ἐδῶ πλαισιωμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο πάθος καὶ τὴν ἴδια παραφορὰ τοῦ πλήθους. Μονάχα ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιὰ τὰ αἱματηρὰ ὄργια τῶν χριστιανομίχων ρωμαίων αὐτοκρατόρων, οἱ μονομαχίες, ἡ προσφορὰ ἀνθρώπων στὰ ἐξαγριωμένα θηρία, τὰ πυροτεχνήματα ποὺ ἄναβαν στὰ σώματα τῶν χριστιανῶν μαρτύρων.

Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Βυζαντινοὶ ἔμειναν πιστοὶ στὴν παράδοσι ποὺ τοὺς ἄφησαν οἱ φιλοθεάμονες ἄμεσοι πρόγονοί τους Ρωμαῖοι. Εἰδικὴ διοργάνωσις, εἰδικὰ ὀργανωτικὰ στελέχη, ἕνα ποικιλώνυμο πλῆθος ἱπποδρομικῶν ἀξιωματούχων καὶ ὑπαλλήλων, ἔδιναν στὸ χῶρο αὐτὸ τὸ ἀπαράβιαστο προνόμιο μιᾶς ἀπόλυτης κρατικῆς ἀναγνωρίσεως.

Τὴ λατρεία τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τὰ ἱπποδρομικὰ θεάματα καθὼς καὶ τὶς τεράστιες δαπάνες ποὺ αὐτὰ ἀπαιτοῦσαν κατέκριναν ἱεροὶ ἄνδρες μὲ τοὺς λόγους τους. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔβλεπαν τὸν ἱππόδρομο σὰν μιὰ σατανικὴ δύναμι ποὺ ἀποσποῦσε τὸ λαὸ ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ποὺ ἱκανοποιοῦσε μονάχα τὰ πρωτόγονα καὶ βάρβαρα ἔνστικτά του.

---

1) Ἡ ἐργασία αὐτὴ καθὼς θὰ δῆ ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ μελέτη. Εἶναι μία γενική, ἐγκυκλοπαιδικὴ διαπραγμάτευσις τοῦ θέματος στηριγμένη ἐπάνω στὶς σπουδαῖες σχετικὲς ἔρευνες δικῶν μας καὶ ξένων σοφῶν ποὺ ἀναφέρονται στὴ βιβλιογραφία. Γράφτηκε ἀρχικὰ μὲ τὸν σκοπὸ νὰ συμπεριληφθῆ σὲ κάποια σύγχρονη ἐγκυκλοπαιδεία. Ἔτσι δὲν θίγεται ἐδῶ κανένα ἀπὸ τὰ εἰδικὰ προβλήματα ποὺ ἀνακινεῖ ἡ ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα τοῦ σχετικοῦ ὑλικοῦ καὶ ἰδίως τῶν ἀμέσων πηγῶν. Ἴσως αὐτὸ ἀποτελέση τὸ στόχο μιᾶς μελλοντικῆς ἐργασίας.

Ἱππόδρομοι εἶχαν ἱδρυθῆ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας, στὴν Ἀντιόχεια, Ἔφεσο, Καισάρεια, Πέργαμο, Λαοδίκεια, Θεσσαλονίκη, Νικομήδεια, Ἀλεξάνδρεια, ἀλλὰ φυσικὰ τὴν πιὸ μεγάλη λάμψι καὶ τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ σὲ ἱστορία μορφὴ εἶχε πάντα ὁ ἱππόδρομος τῆς Κων)πόλεως.

Οἰκοδόμημα—ἵδρυσις—τοπογραφία

Ὁ μεγάλος λαϊκὸς ἱππόδρομος τῆς Κων)πόλεως[1] λέγεται ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἱππικόν, θέατρον, ἱππήλατον θέατρον, θεώριον. Μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ δηλώνονται καὶ τὸ οἰκοδόμημα καὶ οἱ ἀγῶνες. Πρῶτος ἱδρυτὴς του εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ ΣεπτίμιοςΣεβῆρος (2 μ.Χ. αἰ.) ποὺ κατεσκεύασε τὸ πρῶτο οἰκοδόμημα σὲ κεντρικὸ σημεῖο τῆς πόλεως, στηρίζοντάς το ἐπάνω σὲ ὑπόγειες στοὲς καὶ στῆλες. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐτελειοποίησε τὸ πρῶτο αὐτὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα. Οἱ κατοπινοὶ αὐτοκράτορες πρόσθεσαν καὶ ἄλλα κτίσματα ποὺ διαφοροποίησαν τὴν ἀρχικὴ μορφὴ καὶ διεύρυναν τὸν ἀρχιτεκτονικὸ καὶ διακοσμητικό του κύκλο. Ἡ θέσις του μᾶς εἶναι σήμερα καθωρισμένη μὲ ἀκρίβεια. Παλιοὶ ξένοι περιηγητὲς μᾶς ἔδωσαν θαυμάσια κατατοπιστικὲς περιγραφὲς ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονική του διαμόρφωσι καὶ τὸν καλλιτεχνικό του διάκοσμο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν θέσι του. Ἀπ' αὐτοὺς ἰδίως ὁ Pierre Gylles[2] μὲ τὴν περιγραφή του βοήθησε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀπὸ κάθε ἄποψι ἀναπαράστασί του.

Στὴ σημερινὴ πλατεῖα Ἀτ-μεϊντὰν (τουρκ. = πλατεῖα τῶν ἵππων) νοτιοδυτικὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, βρίσκονται ὁ γρανίτινος ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἡ κτιστὴ στήλη τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἡ χάλκινη φιδωτὴ στήλη τῶν Δελφῶν. Ἡ πλατεῖα αὐτὴ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου. Στὴν ὑπόλοιπη ἔκτασι ποὺ κατελάμβανε, εἶναι σήμερα μαγαζιά, δρόμοι, σπίτια. Ὁ χῶρος ποὺ εἶναι κτισμένο τὸ τζαμὶ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, ποὺ μιμεῖται ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴ μορφὴ τὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἶναι χῶρος τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν παλιῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Μορφὴ

Ὁ ἱππόδρομος αὐτὸς εἶχε γενικὰ τὴ μορφὴ τοῦ πιὸ μεγάλου ρωμαϊκοῦ ἱπποδρόμου (circus maximus). Κατελάμβανε μιὰ εὐρύτατη ἐπιφάνεια μήκους 450 μ. καὶ πλάτους 117,50 μ. κατὰ τὸν E. Mamboury σὲ σχῆμα παραλληλογράμμου ποὺ κατέληγε σὲ ἕνα ἡμικυκλικὸ χῶρο στὸ νότιο

---

1) Ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι μικρότεροι ἱππόδρομοι ὅπως ὁ μικρὸς σκεπαστός, προωρισμένος μονάχα γιὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἀκολουθία του, τὸ Τζυκανιστήριον (Τζυκάνιον=παιχνίδι μὲ σφαῖρα ποὺ ἔπαιζαν ἄρχοντες καὶ εὐγενεῖς ἔφιπποι), ὁ Ξυλόκερκος, κατασκευασμένος ἀπὸ ξύλο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι κ.ἄ.

2) **Petri Gyllii,** De topographia Constantinopoleos et de illius antiquitatibus libri quatuor, Lugduni 1562, σελ. 83—95.

Ἡ πλατεῖα Ἄτ-μεϊντὰν μὲ τὶς στῆλες.

τμῆμα, τὴν σφενδόνη ἢ κύφη ἢ βαθεῖα τοῦ ἱππικοῦ καμπτοῦ ἢ κοῖλα. Στὸ χῶρο αὐτὸ ποὺ ἦταν διακοσμημένος μὲ στῆλες καὶ ἀψῖδες γίνηκαν πολλὲς δημόσιες θανατικὲς ἐκτελέσεις. Οἱ ἀνασκαφὲς ἔφεραν σὲ φῶς τὰ θεμέλια τῆς σφενδόνης.

Τὰ μέρη ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν ἱππόδρομο ἦταν τὰ παρακάτω. Τὸ σέντζον (ἀπὸ τὸ λατιν. sedes = ἕδρα), ποὺ λεγόταν καὶ τριβουνάλιον (λατιν. tribunal = ἕδρα, βῆμα), ἢ κάθισμα, ἦταν τοποθετημένο ἀκριβῶς στὴ μέση τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τῆς στραμμένης πρὸς τὸ Μέγα Παλάτιον. Στηριζόταν ἐπάνω σὲ στῆλες καὶ προωριζόταν γιὰ τὸν αὐτοκράτορα, τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια καὶ τοὺς μεγάλους αὐλικοὺς καὶ ἀξιωματούχους. Χωριζόταν σὲ διάφορα πατώματα. Τὸ πιὸ ὑψηλὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξέδρα ἀπ' ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ μόνος ἢ μὲ τοὺς συμβασιλεῖς του παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνες, περιελάμβανε καὶ ἐσωτερικὰ διαμερίσματα ποὺ ἐπικοινωνοῦσαν μὲ στοὲς καὶ διαδρόμους μὲ τὸ Μέγα Παλάτιον. Στὰ κάτω πατώματα παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες οἱ βασιλικοὶ φρουροὶ καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι. Στὸ σέντζον ἀνέβαιναν οἱ αὐτοκράτορες μὲ μία ἑλικοειδῆ σκάλα, τὸν κοχλίαν. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σκάλα ἕνας στενὸς διάδρομος τὸ μονόπατον ἢ μονοπάτιον τοῦ καθίσματος, ὡδηγοῦσε στὴν κεντρικὴ κονίστρα, τὸ πέλμα.

Στὸ πέλμα κάτω καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ κάθισμα, ὑπῆρχε τὸ στάμα ἢ πί, χῶρος σὲ σχῆμα π, ἀπ' ὅπου ὁ λαὸς ἐπευφημοῦσε τὸν αὐτοκράτορα ἢ ὅπου γίνονταν ἀγῶνες πάλης, μιμικὲς παραστάσεις καθὼς καὶ ἡ στέψις τῶν νικητῶν.

Στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἱπποδρόμου κοντὰ στὸ αὐτοκρατορικὸ κάθισμα, ὑπῆρχαν οἰκοδομήματα προωρισμένα γιὰ τοὺς στρατιωτικοὺς φρουροὺς ποὺ τὰ παλιότερα ὀνόματά τους εἶναι Χαλκῆ τοῦ ἱπποδρόμου, πραν-διάρα, (γιατὶ ἦταν κοντὰ στὴν ἀγορὰ πραν-δίων = πολυτίμων ὑφασμάτων), Ζευξίππου φυλακή, καὶ τὰ νεώτερα, νούμερα ἢ ἐξκούβιτα (λατ. numeri καὶ excubitores = φρουροί).

Στὴ μέση τῆς κονίστρας ὑπῆρχε ἕνα μεγάλο κρηπίδωμα ποὺ ἀποτελοῦσε ἕνα εἶδος χωρίσματος τῆς μεγάλης ἐπιφάνειας σὲ δύο ἰσομεγέθεις στίβους. Τὸ κρηπίδωμα αὐτὸ ἦταν ἡ ἄκανθα ἢ νύσσα ἢ spina (λατ.). Οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν μπόρεσαν νὰ καθορίσουν μὲ ἀκρίβεια τί ἦταν ἡ spina. Ἐπάνω σ' αὐτὴ καὶ στὶς δύο ἄκρες της βρίσκονταν τὰ τετρακιόνια, δύο συγκροτήματα ἀπὸ τέσσερις στῆλες. Ὁ ἡνίοχος γιὰ νὰ νικήσῃ ἔπρεπε νὰ κάνῃ ἑπτὰ σπάτια (λατιν. spatium = διάστημα), ἑπτὰ φορὲς δηλαδὴ νὰ κάνῃ τὸ γύρο τῆς spina. Κάθε φορὰ ποὺ ἐτελείωνε ἕνας κύκλος ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθῇ ἕνα ἀπὸ τὰ ὁμοιώματα ὠῶν, ἢ δελφίνων ποὺ ὑπῆρχαν ἐπάνω στὶς στῆλες τῶν τετρακιονίων.

Ἀπὸ τὰ δύο μέρη τῆς κονίστρας καθὼς καὶ στὴ σφενδόνη σὲ σαράντα περίπου σειρὲς καὶ σὲ ἀμφιθεατρικὴ διάταξι ἦταν τοποθετημένα τὰ καθίσματα γιὰ τὸ λαὸ καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν δήμων, τὰ βάθρα ποὺ λέγονταν ἀ-

κόμη καὶ ἀ ν α β ά θ ρ α ι, ἀ ν ά β α θ ρ α, ἴ κ ρ ι α, β α θ μ ί δ ε ς, σ κ ά λ ι α, δ ῆ μ ο ι, καὶ σπανιώτερα β ά ρ α θ ρ α. Λέγονταν ἀκόμα καὶ π ε ρ ί π α τ ο ι ἢ σ τ ο α ὶ ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν περιπάτων ἢ στοῶν ποὺ ἐπλαισίωναν τὸν ἱππόδρομο καὶ ἐχρησίμευαν ὡς τόπος περιπάτου. Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὅλα ξύλινα· ἀργότερα ὅσα καταστράφηκαν ἀπὸ πυρκαϊὲς ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ ἄλλα μαρμάρινα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ παράλληλα ὑπάρχουν βάθρα ἀπὸ ξύλο ἢ ἀπὸ μάρμαρο. Ἀπὸ τὸν 10ο αἰῶνα ὅλα γίνονται μαρμάρινα γι' αὐτὸ τὰ βρίσκομε στοὺς συγγραφεῖς καὶ μὲ τὸ ὄνομα μ ά ρ μ α ρ α. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι κάθονταν σὲ ἐπισημότερα καθίσματα, τὰ σ κ α μ ν ί α. Οἱ βαθμίδες δὲν ἔφθαναν μέχρι τὸ στίβο, ἀλλὰ ἐπάνω ἀπ' αὐτὸν σ' ἕνα εἶδος ἐξέδρας, τὸ π ό δ ι ο ν ἢ λ ο γ ε ῖ ο ν. Αὐτὸ προστατευόταν ἀπὸ κιγκλιδώματα, τὰ σ τ η θ α ῖ α. Ἕνας μεγάλος κυκλικὸς δρόμος ποὺ βρέθηκε στὶς ἀνασκαφὲς ἐπικοινωνοῦσε μὲ κλίμακες καὶ ἀνοίγματα μὲ μικρὰ δωμάτια, — βρέθηκαν 175 —, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἀποθῆκες, στάβλους καὶ ἴσως γιὰ κατοικίες τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ.

Σὲ ὅλο τὸ μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου γύρω ἀπὸ τὸ στίβο ὑπῆρχε μικρὸς λιθοστρωμένος δρόμος ποὺ ἀκολουθοῦσε τὴν κατεύθυνσι ἑνὸς ἐσωτερικοῦ χαμηλοῦ τοίχου. Ὁ δρόμος αὐτὸς λεγόταν ε ὔ ρ ι π ο ς γιατὶ παλιότερα ἦταν τάφρος μὲ νερὸ ποὺ χρησίμευε γιὰ τὴ συντήρησι ἀμφιβίων ἢ γιὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὰ θηρία τοῦ στίβου νὰ ὁρμοῦν κατὰ τῶν θεατῶν. Στὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ εὐρίπου ἦταν τοποθετημένος ὁ τ ε τ ρ α κ ί ω ν, κτίριο ἀπ' ὅπου ἔκανε τὴν ἐμφάνισί της στὶς ἐπίσημες ἑορτὲς ἡ Αὐγούστα. Τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ τὸ ἀποτελοῦσαν τέσσερις στῆλες ἀπὸ πορφυρίτη λίθο· λεγόταν ἀκόμα καὶ π ύ ρ γ ο ς. Ἐπάνω στὶς στῆλες αὐτὲς ποὺ δὲν ἦταν πάρα πολὺ ὑψηλές, στὶς μεγάλες τελετὲς ἔβαζαν τὰ β α σ ι λ ι κ ὰ λ α ο υ ρ ά τ α, δηλαδὴ εἰκόνες καὶ ἀνδριάντες αὐτοκρατόρων μὲ δάφνινο διάκοσμο.

Τρεῖς κωνόμορφες στῆλες ἀπὸ χαλκὸ ἢ λίθο ὑψώνονταν ἀκόμα σὲ κάθε μία ἄκρη τῆς spina καὶ σὲ ἀπόστασι ἀπ' αὐτή. Ἦταν οἱ κ α μ π τ ο ὶ ἢ κ α μ π τ ῆ ρ ε ς, γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἁρματοδρόμοι ἔστρεφαν τὰ ἅρματά τους. Οἱ καμπτοὶ ἔφεραν τὸ ὄνομα καθενὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικοὺς δήμους. Κοντὰ στὸ αὐτοκρατορικὸ θεωρεῖο ἦταν τῶν Βενέτων, πρὸς τὴ σφενδόνη τῶν Πρασίνων.

Ὀνόματα εἶχαν καὶ οἱ διάφορες μικρὲς πύλες τοῦ ἱπποδρόμου ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀναφέρονται ἡ πύλη τῶν Βενέτων δεξιὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο, ἡ πύλη τοῦ Δεκίμου ποὺ ὡδηγοῦσε ἀπὸ τὸν κυκλία στὸ σέντζον, τοῦ Ἀντιόχου ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμπαιναν μόνο οἱ αὐτοκράτορες καὶ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸ σέντζον, ἡ πύλη Καρέα, ἡ Νεκρὰ ἢ Σαπρὰ πύλη ἀπέναντι ἀπὸ τὸ κάθισμα ποὺ λεγόταν ἔτσι κατὰ τὸν Ψευδοκωδινό, γιατὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ μέσα σὲ ὑπόγειες στοὲς εἶχαν ταφῆ ὅσοι σκοτώθηκαν στὴ στάσι τοῦ Νίκα. Ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες πύλες γιὰ τὸν λαὸ στὴν πλευρὰ τῆς σφενδόνης, ποὺ δὲν σώθηκαν τὰ ὀνόματά τους.

Ἡ κεντρικὴ πύλη, τὸ π ρ ω τ ό θ υ ρ ο ν βρισκόταν στὴ βόρεια πλευρὰ καὶ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὴν κοντινὴ συνοικία τοῦ Διϊππίου. Πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτή, στὸ χῶρο ἀπ' ὅπου ξεκινοῦσαν τὰ ἅρματα ὑπῆρχαν θολωτὰ οἰκοδομήματα τὰ μ ά γ γ α ν α, προωρισμένα γιὰ τὴ φύλαξι τῶν μηχανῶν καὶ σκευῶν ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ ἀγῶνες. Ὁ ἐπιστάτης τῶν μαγγάνων, μ α γ γ α ν ά ρ ι ο ς, ἀμέσως μετὰ τὸ αὐτοκρατορικὸ σύνθημα ἄνοιγε τὰ κ ά γ κ ε λ λ α ἢ θ ύ ρ α ς γιὰ νὰ ξεκινήσουν τὰ ἅρματα. Αὐτὰ ἄνοιγαν μὲ ἕνα μηχάνημα ποὺ λεγόταν λ ά μ ν α. Μεγάλα πολύτιμα παραπετάσματα τὰ β ῆ λ α, στηριγμένα μὲ κρίκους ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν στοῶν ἔδιναν τὴν ὄψι μιᾶς ὑπέρτατης ἑορταστικῆς μεγαλοπρέπειας. Μέσα στὸν ἱππόδρομο ὑπῆρχε καὶ μαρμάρινη κρήνη, ἡ φ ι ά λ η. Στὴν κρήνη αὐτὴ ποὺ ἕνα μέρος της βρέθηκε στὶς ἀνασκαφές, ἐπάνω σ' ἕνα εἶδος στήλης (στυράκιν) ὁ Κωνσταντῖνος Στ' εἶχε στήσει τὸ ἄγαλμα τῆς μητέρας του Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας.

Ὁλόκληρο τὸ ἱπποδρόμιο μποροῦσε νὰ περιλάβη περισσότερα ἀπὸ 100.000 ἄτομα.

Διακόσμησις

Ὁ ἱππόδρομος ἦταν γεμᾶτος ἀπὸ γλυπτὰ ἀριστουργήματα. Ἀγάλματα καὶ στῆλες στόλιζαν τὴ spina, τὶς στοές, τὸν εὔριπο, τὸ λογεῖον. Δυστυχῶς σήμερα ἀπ' ὅλο τὸν πλούσιο αὐτὸ καλλιτεχνικὸ διάκοσμο δὲν σώθηκαν παρὰ ἐλάχιστα δείγματα.

Στὴ σημερινὴ πλατεῖα Ἀτ - μεϊντὰν σώζονται οἱ δύο ὀβελίσκοι καὶ ἡ μικρὴ φιδωτὴ χάλκινη στήλη. Ὁ ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου εἶναι ἕνας ὡραῖος τετράπλευρος αἰγυπτιακὸς μονόλιθος ὕψους 19.59 μ., — 25,60 μ. μὲ τὴ μεταγενέστερη βάσι καὶ τὶς βαθμίδες —, ἀναστηλωμένος ἀπ' αὐτόν. Προέρχεται ἀπὸ ναὸ τοῦ Κάρνακ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔφθασε στὴν Πόλι ὁπωσδήποτε μὲ τὴν πρώτη ὑποκίνησι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, πότε ἀκριβῶς ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ καθορισθῆ. Στὶς τέσσερις πλευρές του ἔχει ἱερογλυφικὰ γράμματα ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἀγάπη τῶν αἰγυπτιακῶν θεῶν πρὸς τὸν Φαραὼ Τούθμωσι Γ'. (1471 π.Χ.). Στὴν κορφή του ὑπῆρχε μικρὸς ὀρειχάλκινος στρόβιλος ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ σεισμὸ ἢ καταιγίδα. Ἡ βάσις του εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Θεοδοσίου. Στὸ κάτω μέρος ἔχει δύο ἐπιγραφές, μία ἑλληνικὴ καὶ μία λατινικὴ ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀναστήλωσί του καὶ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔγινε μέσα σὲ 32 ἡμέρες. Παριστάνεται ἀκόμα ἡ πεσμένη αἰγυπτιακὴ στήλη μαζὶ μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, σχοινιά, ζῶα καὶ ἐργάτες, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἀναστήλωσί της. Πιὸ ἐπάνω ἀνάγλυφες παραστάσεις καὶ στὶς τέσσερις πλευρὲς παριστάνουν τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιο μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ τὴν ἀκολουθία του στὸ κάθισμα.

Ἡ κτιστὴ στήλη τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου ὕψους

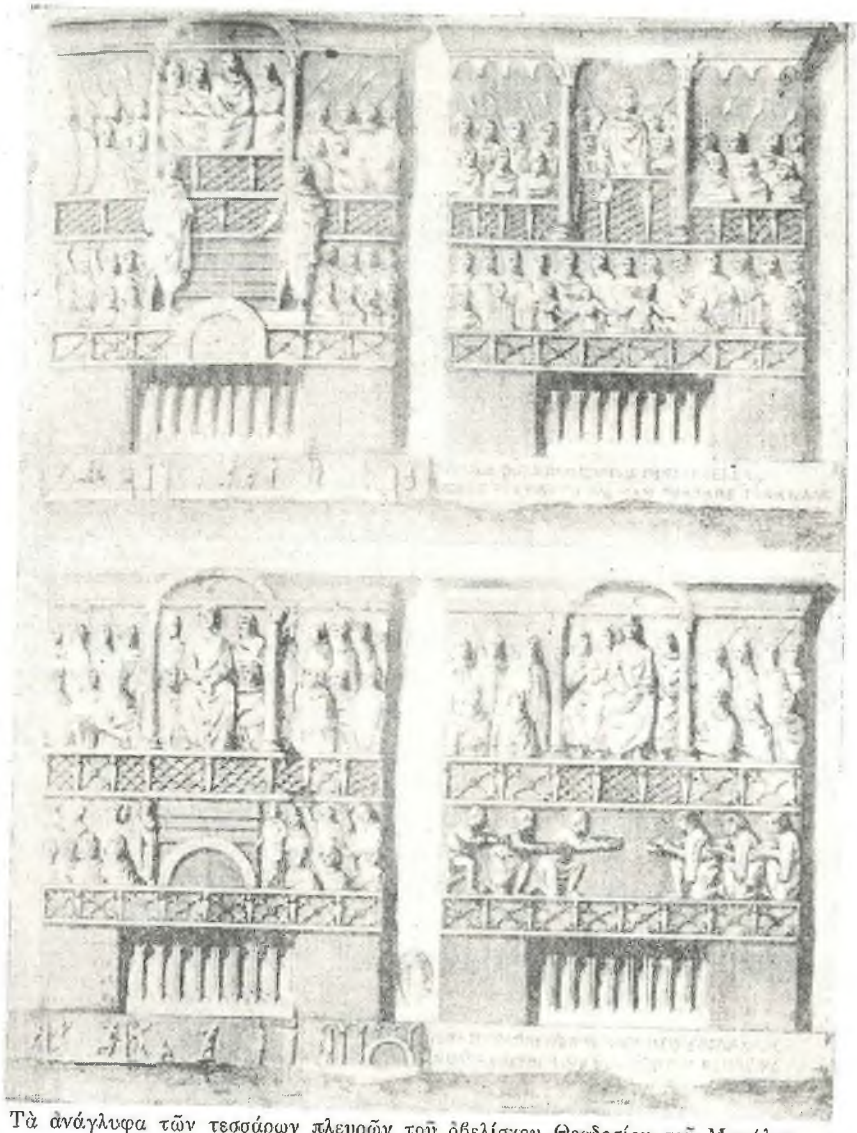

Τὰ ἀνάγλυφα τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ ὀβελίσκου Θευδοσίου τοῦ Μεγάλου.

32 μ. ἀναστηλώθηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν καθὼς δηλώνει ἡ ἐπιγραφὴ ποὺ βρίσκεται στὴ βάσι της. Δὲν εἶναι γνωστὸ ποιός τὴν ἔκτισε. Ἦταν ἄλλοτε σκεπασμένη ἀπὸ ὀρειχάλκινες ἐπίχρυσες πλάκες ποὺ ἀφαίρεσαν καθὼς εἶναι πολὺ πιθανὸ οἱ Φράγκοι.

Ἡ μικρὴ χάλκινη φιδωτὴ στήλη τῶν Δελφῶν ὕψους σήμερα 5 μ. — 8 μ. στὴν ἀρχική της μορφή —, εἶναι ἀφιέρωμα τῶν 31 ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ νίκησαν τοὺς Πέρσες στὶς Πλαταιὲς καὶ στὴ Σαλαμῖνα, πρὸς τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὰ τρόπαια αὐτά. Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο γιὰ νὰ κοσμήση μὲ ἄλλα καλλιτεχνήματα τὸ χῶρο τοῦ ἱπποδρόμου. Ἐπάνω στὰ κομμένα σήμερα κεφάλια τῶν τριῶν πλεγμένων μεταξύ τους φιδιῶν ποὺ τὴν ἀποτελοῦν ,στηριζόταν ἄλλοτε χρυσὸ τρίποδο καὶ ἐπάνω σ' αὐτὸ χρυσὸ ἀγγεῖο. Τὸ τρίποδο καὶ τὸ ἀγγεῖο χάθηκαν πρὶν μεταφερθοῦν στὴν Πόλι. Τὰ κεφάλια τῶν φιδιῶν κόπηκαν πολὺ ἀργότερα μετὰ τὴν ἅλωσι. Σώζεται σήμερα στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἐπάνω μέρος ἑνὸς κεφαλιοῦ. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ ἀφιέρωσαν τὴ στήλη στὸ μαντεῖο φαίνονται μόλις χαραγμένα ἐπάνω στὶς χάλκινες σπεῖρες. Οἱ βυζαντινοὶ θεωροῦσαν τὴ στήλη αὐτὴ τ έ λ ε σ μ α, τῆς ἀπέδιδαν δηλαδὴ μαγικὴ δύναμι καὶ συγκεκριμένα τὴ δύναμι νὰ διώχνη μακρυὰ ἀπ' τὴν Πόλι τὰ δηλητηριασμένα φίδια. Τελέσματα θεωροῦσαν καὶ τὸν ὀβελίσκο τοῦ Θεοδοσίου καθὼς καὶ ἄλλα ἀγάλματα καὶ στῆλες ποὺ δὲν σώζονται σήμερα.

Στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαζὶ μὲ μερικὰ ἄλλα ἀνασκαφικὰ λείψανα γλυπτικῆς καὶ κεραμικῆς τέχνης τοῦ Ἱπποδρόμου, σώζεται σπασμένη στὸ ἐπάνω μέρος καὶ ἡ τετράπλευρη βάσις ὕψους 2,5 - 2,88, ποὺ ὑπεβάσταζε τὸν ὀρειχάλκινο ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου ἡνιόχου τῶν Βενέτων Πορφυρίου ἢ Καλλιόπου. (5 - 6 αἰ.). Ὁ ἀνδριὰς δὲν ὑπάρχει πιά. Ἡ βάσις του στὸ κάτω μέρος καὶ στὶς τέσσερις πλευρὲς φέρει γεωμετρικὰ καὶ ἄνθινα σχέδια. Ἐπάνω ἀπ' αὐτὰ ὑπάρχουν ἀνάγλυφες παραστάσεις ἱπποδρομικῶν θριάμβων τοῦ Πορφυρίου, ἐπιγράμματα ἀφιερωμένα σ' αὐτὸν καὶ τὰ ὀνόματα — πρᾶγμα σπάνιο αὐτό —, τῶν ἁλόγων του.

Ἕνα πλῆθος ἀπὸ καλλιτεχνήματα, ἀγάλματα θεῶν, ἀνδριάντες αὐτοκρατόρων, ἀξιωματούχων, ἡνιόχων, νικητῶν ἀγώνων, διαφόρων προσώπων ἢ ζώων, ἔχουν χαθῆ ἢ διαρπαγῆ. Τὰ γνωρίζομε ὅμως ἀπὸ τὶς περιγραφὲς καὶ τὶς μνεῖες τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν, χρονογράφων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ὁ Μαλάλας, ὁ Θεοφάνης, ὁ Κεδρηνός, ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, ὁ Ζώσιμος, ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζομενὸς καὶ ἰδίως ὁ Νικήτας Χωνιάτης [1] καὶ ὁ Ψευδοκωδινὸς [2], ἀναφέρουν μὲ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια

1) Ν ι κ ή τ α ς Χ ω ν ι ά τ η ς, Περὶ ἀγαλμάτων, ἔκδ. Βόν., σελ. 858 κ.ἑ.
2) Ψ ε υ δ ο κ ω δ ι ν ό ς, Πάτρια Κων)πόλεως, ἔκδ. Th. P r e g e r, Λειψία 1907, II, σελ. 189 κ.ἑ. καὶ 191 κ.ἑ.

πολλὰ ἀπὸ τὰ καλλιτεχνήματα αὐτά. Οἱ περιγραφὲς ἀκόμα τῶν περιηγητῶν εἶναι πολὺ κατατοπιστικές. Ἔργα ἀπὸ τὴν κλασσικὴ Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν Ρώμη, ἔργα ἀπὸ πανάρχαιους ἀνατολικοὺς λαούς, Αἰγυπτίους, Βαβυλωνίους, Ἀσσυρίους, βρίσκονταν συγκεντρωμένα ἐδῶ. Ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ ἄξια ἰδιαιτέρου λόγου εἶναι τὰ τέσσερα χάλκινα ἐπίχρυσα ἄλογα ποὺ στολίζουν σήμερα τὴν κεντρικὴ πρόσοψι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μάρκου στὴ Βενετία. Τὸ χάλκινο αὐτὸ σύμπλεγμα ἔργο πιθανὸ τοῦ Λυσίππου, φερμένο σύμφωνα μὲ τὴν ἐπικρατέστερη γνώμη ἀπὸ τὴ Χίο καὶ στημένο στὸν ἱππόδρομο ἀπὸ τὸν Θεοδόσιο Β΄, τὸ πῆραν οἱ Φράγκοι στὴν πρώτη εἰσβολή τους στὴ βυζαντινὴ πρωτεύουσα. Τὸ 1797 ὁ Ναπολέων τὸ μετέφερε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ στολίση τὴν ἀψῖδα τοῦ Carrousel. Τὸ 1815 μεταφέρθηκε ὁριστικὰ πάλι στὴ Βενετία.

Ἀπὸ τὰ χαμένα γλυπτὰ ἀριστουργήματα οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν τὸν χάλκινο Ἡρακλῆ τοῦ Λυσίππου, ὄχι σὲ στιάσι νικητηρίου θριάμβου ἀλλὰ μελαγχολικῆς περισυλλογῆς γιὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς νίκης· τὸν Καλυδώνιο κάπρο, τὸν χάλκινο ἀετὸ ποὺ ἔστησε ἐπάνω σὲ στήλη ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς γιὰ νὰ φοβηθοῦν ἀπὸ τὴ θέα του τὰ δηλητηριασμένα φίδια, τοὺς Διόσκουρους, τὴν Ἑλένη, χάλκινα ὁμοιώματα ζώων, τὴ Σκύλλα, τὴ Χάρυβδι, τὶς Σφίγγες, ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν, τὴν Ἀθηνᾶ, τὸν Δία, τὴν Ἄρτεμι, τὸν Ἀπόλλωνα, ὡραῖα συμπλέγματα, μὲ τὴν νεαρὴ κόρη ποὺ κρατοῦσε στὴν δεξιά της παλάμη ἔφιππο ἄνδρα, μὲ τοὺς ἁρματηλάτες, τὸν «ὄ ν ο ν καὶ ὀ ν η λ ά τ η ν» κ.ἄ.

Ὀνόματα ἡνιόχων καὶ ἀθλητῶν τῶν ὁποίων οἱ ἀνδριάντες εἶχαν στηθῆ ἐδῶ ἀπὸ τοὺς διαφόρους δήμους, γίνονται γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἐπιγράμματα ποὺ ἦταν γραμμένα στὴ βάσι τους καὶ ποὺ σώθηκαν μόνο αὐτὰ ἀπὸ τὴν καταστροφή[1]. Τὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ δίνουν πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τοὺς δήμους, τοὺς ἡνιόχους, καὶ τὴ μορφὴ τῶν ἀνδριάντων.

Ἱπποδρομικὲς φατρίες

Οἱ Βυζαντινοὶ τελοῦσαν τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνες τους ὅπως καὶ οἱ Ρωμαῖοι διηρημένοι σὲ φατρίες, ποὺ λέγονταν μ έ ρ η ἢ δ ῆ μ ο ι. Καθένα ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ εἶχε τοὺς δικούς του ἡνιόχους, ξεχωριστὴ διοίκησι μὲ ἀρχηγὸ τὸν δ ή μ α ρ χ ο, ξεχωριστοὺς ὑπαλλήλους. Ἀκόμα καὶ ἰδιαίτεροι στάβλοι ποὺ βρίσκονταν στὴ συνοικία τοῦ Διϊππίου ἦταν στὴν κατοχὴ τῶν μερῶν. Ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἱματίου ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡνίοχοι διακρίνονταν τὰ τέσσερα μέρη, οἱ Π ρ ά σ ι ν ο ι, οἱ Β έ ν ε τ ο ι (γαλάζιο χρῶμα), οἱ Λ ε υ κ ο ὶ καὶ οἱ Ρ ο ύ σ ι ο ι (κόκκινο χρῶμα). Οἱ δῆμοι τοῦ κέντρου καὶ τῶν κοντινῶν περιοχῶν λέγονταν π ο λ ι τ ι κ ο ί, τῶν προαστείων, π ε ρ α τ ι κ ο ί. Οἱ λευκοὶ ταυτίζονται μὲ τὸν πολιτικὸ δῆμο τῶν Βενέτων. Οἱ Ρούσιοι μὲ τὸν πολιτικὸ δῆμο τῶν Πρασίνων. Ἔτσι κύριους δήμους ἀποτελοῦσαν μόνο οἱ Βένετοι καὶ οἱ

1) Βλ. Anthologia graeca, II, Lipsiae 1814, σελ. 617—621 καὶ 727—743.

Πράσινοι. Αὐτοὶ μόνο εἶχαν δική τους διοίκησι μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δύο δημάρχους ποὺ ἐρρύθμιζαν τὴν ὀργάνωσι καὶ τὴν κίνησί τους. Αὐτοὺς ἀκολουθοῦσαν σὲ ὅλα οἱ δευτερεύοντες δῆμοι τῶν Λευκῶν καὶ τῶν Ρουσίων. Τὸ λευκὸ καὶ τὸ κόκκινο χρῶμα ἦταν διακριτικὰ μονάχα τῶν ἡνιόχων· δὲν ἐκπροσωποῦσαν καμμία ἀπολύτως ξεχωριστὴ δύναμι.

Μὲ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ κυρίαρχα μέρη συνυφαίνεται καὶ μία ἰδιαίτερη ἐθιμοτυπία ποὺ καθορίζει τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τιμῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Αἱ δοχαί, δηλαδὴ ἡ ἐπίσημη ὑποδοχή του μὲ εὐλογίες καὶ ἐπευφημίες ἀπὸ τὸν δήμαρχο καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ δήμου στοὺς καθωρισμένους τόπους ἢ στάσεις, περιγράφονται μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο στὸ Περὶ βασιλείου τάξεως ἔργο του.

Οἱ ἱπποδρομικὲς φατρίες ἀπὸ τὸν πέμπτο αἰῶνα ἀπέκτησαν πολιτικὸ χαρακτῆρα. Ἄρχισαν νὰ ἀναμειγνύωνται στὰ ἐπίμαχα κρατικὰ ζητήματα καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς μέσα στὴ βυζαντινὴ ἱστορία ποὺ οἱ δῆμοι ἔκριναν τὴν τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς μὲ τὴν ἐπιδοκιμασία ἢ ἀποδοκιμασία τους. Ἀκόμα καὶ σὲ θρησκευτικὰ ζητήματα, σ' αὐτὲς τὶς πολὺ συνηθισμένες στὸ Βυζάντιο θρησκευτικὲς ἔριδες ἀναμείχθηκαν. Ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιρροὴ τῶν δήμων φθάνει στὸ κορύφωμά της τὸν 5ο καὶ 6ο αἰῶνα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μέλη τῶν δήμων οἱ δημόται, μὲ ἀρχηγὸ τὸν δημοκράτη, συγκροτοῦν μόνιμα στρατιωτικὰ σώματα ποὺ τὶς κρίσιμες στιγμὲς τῆς Αὐτοκρατορίας ἐνώνουν τὶς δυνάμεις τους μὲ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατό. Τὴν ἐνίσχυσι τῶν σωμάτων αὐτῶν ζήτησε ἀρκετὲς φορὲς τὸ ἐπίσημο κράτος. Καὶ ἦταν αὐτὲς οἱ μόνες φορὲς ποὺ οἱ δῆμοι λησμόνησαν τὶς ἀντιθέσεις τους καὶ ἑνώθηκαν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν μαζὶ τὸν κοινὸ ἐχθρό.

Οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ μεγάλοι ἀξιωματοῦχοι δὲν ἔμειναν ξένοι σ' αὐτὴ τὴν εὐρύτατη κίνησι καὶ δρᾶσι τῶν ἱπποδρομικῶν φατριῶν. Ἀναμείχθηκαν καὶ αὐτοὶ στοὺς διχασμοὺς καὶ στὰ πάθη τους. Ὅταν ἀνέβαινε ὁ αὐτοκράτωρ στὸ κάθισμα, ὅλοι πρόσεχαν τί ἔμβλημα φοροῦσε. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἀνώτερες τάξεις εὐνοοῦσαν πιὸ πολὺ τοὺς Βενέτους. Οἱ Πράσινοι ἀντιπροσώπευαν γενικὰ τὶς μεγάλες λαϊκὲς μάζες. Ὁ Θεοδόσιος ὁ Β' (408 - 450) ἦταν μὲ τὸ μέρος τῶν Πρασίνων καὶ φανερὰ ἔδειξε τὴν εὔνοιά του σ' αὐτούς. Ὁ διάδοχός του Μαρκιανὸς (450 - 457) ἀντίθετα ἐνίσχυσε τοὺς Βενέτους. Ὁ διάδοχος τοῦ Ζήνωνος Ἀναστάσιος Α', (491 - 518) εὐνόησε τοὺς Ρουσίους. Ὑπῆρξαν καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔμειναν πιστοὶ ὡς τὸ τέλος στὸ μέρος ποὺ ὑποστήριζαν, εἴτε ἀπὸ προσωπικὴ δυσαρέσκεια, εἴτε ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιμότητα. Οἱ Πράσινοι μὲ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων ἔχασαν τὴν εὔνοια τοῦ Μαυρικίου (582 - 602). Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸν Φωκᾶ (602 - 610) ποὺ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ τάχθηκε μὲ τοὺς Πρασίνους ἀργότερα εὐνόησε τοὺς Βενέτους. Ὁ Ἡράκλειος (610 - 641) δὲν εἶχε καιρὸ νὰ ἀναμειχθῆ σὲ ἐσωτερικὲς διαιρέσεις τὴ στιγμὴ ποὺ τόσοι ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι ἀπειλοῦσαν τὴν

Αὐτοκρατορία. Φέρθηκε διπλωματικὰ καὶ στὰ δύο μέρη. Ὁ Ἰουστινιανὸς (527 - 565) στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας του ἔδωσε προνομιακὴ θέσι στοὺς Βενέτους. Ἀργότερα θέλοντας νὰ ἀμβλύνη τὶς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὰ δύο κυρίαρχα μέρη ἐξέδωσε διάταγμα μὲ τὸ ὁποῖο ὥριζε βαρύτατη τιμωρία σ' ὁποιονδήποτε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν δῆμο ποὺ ἀνῆκε, παρασυρόταν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἱπποδρομικοὺς ἀνταγωνισμοὺς σὲ ἐγκλήματα καὶ ἀδικίες. Στὴ στάσι τοῦ Νίκα ὁ Ἰουστινιανὸς ἀντιμετώπισε τὴν ὁμόφρωνη ἀντίδρασι καὶ τῶν δύο μερῶν.

Ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα καὶ ὕστερα ὅλο καὶ ἀτονεῖ ἡ πολιτικὴ ἰσχὺς τῶν δήμων· οἱ παλιὲς ἀντιθέσεις ἀνάμεσά τους ἀμβλύνονται. Σπάνια ἐκδηλώνονται ἔξω ἀπὸ τὸν ἀγωνιστικὸ στίβο. Ἕνας ὁμαλώτερος πολιτικὸς βίος θὰ ἀφανίση τὴ λάμψι καὶ τὴ δύναμί τους.

Οἱ ἀγῶνες

Ὑπῆρχαν ὡρισμένοι τύποι, καθιερωμένοι νόμοι, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἡ ἄρήνα ἢ τὸ ἱπποδρόμιον ἤγετο. Οἱ ἀγῶνες ποὺ γίνονταν σὲ ὡρισμένες ἐπίσημες ἡμέρες τοῦ χρόνου, λέγονταν τοῦ καταλόγου. Αὐτοὶ συνέπιπταν ἢ μὲ μεγάλες χριστιανικὲς ἑορτὲς ὅπως τὰ Χριστούγεννα ἢ τὸ Πάσχα, ἢ μὲ ἱστορικὲς ἡμερομηνίες ὅπως ἡ 11η Μαΐου ὁπότε ἑορτάζονταν τὰ ἐγκαίνια ἢ τὸ γενέθλιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ μὲ χαρμόσυνες ἀγγελίες, στέψεις αὐτοκρατόρων, γέννησι διαδόχου, νίκες κλπ. Οἱ ἀγῶνες ποὺ γίνονταν δίχως καμμία ἐπισημότητα στὶς ἀνεπίσημες ἡμέρες ἀποτελοῦσαν τὸ παγανὸν ἱππικόν. Στὶς 3 Ἰανουαρίου γινόταν τὸ βοτόν, ἀγῶνες μόνο πεζῶν στοὺς ὁποίους ἔπαιρναν μέρος ὅσοι ἤθελαν. Ὁπωσδήποτε ἡ ἀναγγελία ἀγώνων ἦταν ἕνα μεγάλο χαρμόσυνο γεγονός. Οἱ δρόμοι γέμιζαν ἀπὸ ἀνθρώπους κάθε τάξεως καὶ κάθε ἡλικίας. Παρουσιαζόταν μία εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπιδείξουν οἱ Βυζαντινοὶ τὶς βαρειὲς πολυτελεῖς ἀμφιέσεις τους, τὰ κοσμήματά τους, τὴ χλιδὴ καὶ τὴν κομψότητά τους. Χοροὶ καὶ κάθε εἴδους διασκεδάσεις, εὔθυμη μουσική, ἔδιναν στὴν πόλι ὁλόκληρη, ἑορταστικὴ ὄψι. Τὸ σχετικὸ τυπικὸ ὑπάρχει στὸ Περὶ βασιλείου τάξεως τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου.

Ἡ πρώτη αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ δινόταν στὸν βασιλικὸ αὐλάρχη τὸν πραιπόσιτον, ποὺ κι' αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του διέτασσε τὸν θεσσάριον γιὰ τὶς προπαρασκευαστικὲς ἐργασίες. Τὴν προηγούμενη ἡμέρα ἔπρεπε νὰ ὑψωθῆ στὸ βασιλικὸ θεωρεῖο πολύτιμο παραπέτασμα τὸ βῆλον ἢ βηλάριον ἢ παννίν. Ἀπὸ τὶς ἀπαραίτητες φροντίδες τῆς παραμονῆς ἦταν καὶ ἡ ἐπιλογὴ μὲ κλῆρο τῶν ἡνιόχων καὶ τῶν ἵππων ποὺ θὰ ἔπαιρναν μέρος, ἀπὸ ἕνα σταμνόμορφο δοχεῖο τὴν ὅρνα (λατ. urna = στάμνα) ἢ κυλίστρα.

Τὴν ἡμέρα τῶν ἀγώνων, ἄνθρωποι κάθε ἡλικίας ἐντόπιοι καὶ ξένοι ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἔπαιρναν τὴ θέσι τους στὸν ἱππόδρομο. Στὰ κάτω καθίσματα ποὺ ἦταν πολὺ κοντὰ στὸν στίβο ἔπαιρναν θέσι οἱ ἐπίσημοι ἐκπρὸ-

σωποι τῶν δήμων. Κοντὰ στοὺς καμπτῆρες εἶχαν θέσι τὰ ὄ ρ γ α ν α (εἶδος φορητῶν ἁρμονίων), ἕνα γιὰ κάθε δῆμο, οἱ ὀ ρ γ α ν ά ρ ι ο ι (παῖκτες), καθὼς καὶ οἱ κ ρ ά κ τ α ι, φ ω ν ο β ό λ ο ι ἢ ψ ά λ τ α ι τῶν δήμων, αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ ἔψαλλαν ἄσματα πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν νικητῶν. Ἡ σφενδόνη πλημμύριζε ἀπὸ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ. Κληρικοὶ καὶ γυναῖκες δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ παρακολουθήσουν τοὺς ἀγῶνες· μονάχα γυναῖκες ἐλαφρῶν ἠθῶν ἔμπαιναν στὸν ἱππόδρομο. Ἡ αὐτοκράτειρα καὶ οἱ μεγάλες ἀρχόντισες παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες ἀπὸ τὸν γυναικωνίτη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, πίσω ἀπὸ λεπτὰ παραπετάσματα χωρὶς νὰ γίνουν θεατὲς ἀπὸ τὸν λαό. Στὰ ἀνάγλυφα τῆς βάσεως τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου, παρουσιάζεται καὶ ἡ Αὐγούστα στὸ κάθισμα δίπλα στὸν αὐτοκράτορα. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται σὲ ἔμπνευσι τοῦ καλλιτέχνη, ἢ πρᾶγμα πιθανώτερο, τὰ πρῶτα χρόνια ἡ Αὐγούστα νὰ εἶχε τὸ δικαίωμα αὐτό.

Ὁ αὐτοκράτωρ στὶς ἐπίσημες ἡμέρες τῶν ἀγώνων τοῦ καταλόγου ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ Μέγα Παλάτιον ντυμένος μὲ τὸ χρυσοστόλιστο σ α γ ί ο ν· ἀφοῦ διέσχιζε τὶς ἀπέραντες στοές του, ἔμπαινε στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀνεβαίνοντας τὸν κοχλία, ἔφθανε στὸν κοιτῶνα τοῦ καθίσματος. Ὁ τελετάρχης, ὁ ἐ π ὶ τ ῆ ς κ α τ α σ τ ά σ ε ω ς, καθὼς λεγόταν, ἔδινε τὸ σύνθημα στὸν πραιπόσιτο γιὰ νὰ ἀναγγείλη στὸν αὐτοκράτορα ὅτι ὅλα ἦταν ἕτοιμα. Τότε αὐτὸς φορῶντας πιὰ βαρύτιμη χλαμύδα καὶ στέμμα μὲ τὴν συνοδεία τῶν ἀ ρ χ ό ν τ ω ν τ ο ῦ κ ο υ β ο υ κ λ ί ο υ, τῶν θαλαμηπόλων δηλαδή, ἔμπαινε στὸ μ έ γ α τ ρ ι κ λ ί ν ι ο ν, τὸ μεγάλο ἑστιατόριο ὅπου δεχόταν τὴν προσκύνησι τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. Ὕστερα ἀπ' αὐτὸ μὲ τὴ συνοδεία πάλι τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλίου καὶ ἄλλων ἀξιωματούχων ἀνέβαινε στὴν ἐξέδρα τοῦ καθίσματος. Στεκόταν λίγα λεπτὰ ὀρθὸς στὸ θρόνο του καὶ εὐλογοῦσε κάνοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ τρεῖς φορὲς τὸ λαό του, πρῶτα τὸ κέντρο, ὕστερα δεξιὰ τὸ μέρος τῶν Βενέτων καὶ τελευταῖα τὸ μέρος τῶν Πρασίνων ἀριστερά. Ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἀναφωνοῦσαν τότε τρεῖς φορὲς «ἅ γ ι ο ς, ἅ γ ι ο ς, ἅ γ ι ο ς» καὶ οἱ κράκται μὲ τὸ λαὸ πάλι ἀναφωνοῦσαν «π ο λ λ ά, π ο λ λ ά, π ο λ λ ά, π ο λ λ ὰ ἔ τ η ε ἰ ς π ο λ λ ά». Παρόμοιες προσφωνήσεις καὶ ἐπευφημίες ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα ε ὐ φ η μ ί α ι ἢ ἄ κ τ α ἢ ἀ κ τ ο λ ο γ ί α ι, ἀπὸ τὸν λαό, τὸν στρατό, τὰ μέρη καὶ τοὺς κράκτας, συνεχίζονταν σ' ὅλο τὸ διάστημα τῶν ἱπποδρομικῶν ἀγώνων, ἕως τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ἔφευγε ὁ αὐτοκράτωρ.

Τὰ ἅρματα ξεκινοῦσαν ὕστερα ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ σύνθημα. Ἀφέτης ἦταν ὁ λεγόμενος μ α π π ά ρ ι ο ς, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὴν μ ά π π α, τὸ λευκὸ λινὸ μαντήλι ποὺ ἔπαιρνε ὁ ὕπατος τῶν ἀγώνων ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα πρὶν ξεκινήσουν τὰ ἅρματα. Τὴν ὥρα ποὺ ἔτρεχαν αὐτά, οἱ φωνοβόλοι κάθε δήμου μαζὶ μὲ τὸν λαὸ παρώτρυναν τοὺς ἡνιόχους ποὺ ὑπεστήριζαν.

Τέσσερις ἁρματοδρομίες τὸ πρωῒ καὶ ἄλλες τέσσερις τὸ ἀπόγευμα γίνονταν συνηθέστερα. Στοὺς πρώτους ὅμως αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας γίνονταν καὶ περισσότεροι. Στὰ ἐνδιάμεσα διαστήματα παρουσιάζονταν τὰ ἐ π ε ι σ ό δ ι α, δηλαδὴ διάφορα διασκεδαστικὰ θεάματα, ἀκροβασίες, ταχυδακτυλουργίες, ἐπιδείξεις σπανίων θηρίων, θηριομαχίες, μιμικὲς παραστάσεις, ἀγῶνες πάλης. Οἱ ὀ ρ γ α ν ά ρ ι ο ι ἔπαιζαν τὰ ὄργανα, ἐνῶ αὐτοσχέδια σκωπτικὰ τραγούδια μὲ στόχο ὁποιονδήποτε πολίτη ἢ ἄρχοντα ἢ καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἀκόμα, σκορποῦσαν τὴν φαιδρότητα. Ἀρκετὰ παρόμοια αὐτοσχέδια μικρὰ ἄσματα τοῦ ἱπποδρόμου μᾶς ἔχουν σωθῆ[1]. Ἀλλὰ καὶ συστάσεις παρακλήσεις, παράπονα τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἦταν κάτι πολὺ συνηθισμένο μέσα στὸν χῶρο αὐτό.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀγώνων ἀκολουθοῦσε ἡ στέψις τῶν νικητῶν μὲ στεφάνι ἀπὸ φοίνικα, τὸ β α ΐ ν. Συνεκδοχικὰ βαΐν ἔλεγαν καὶ τὴν συμπλήρωσι τῶν ἑπτὰ σπατίων ἀπὸ τὸν νικητὴ ἡνίοχο. Ἀλλὰ καὶ νομίσματα καὶ φορέματα ἢ παλιότερα στεφάνι ἀπὸ ἄργυρο ἔπαιρνε ὁ νικητής. Τὰ βραβεῖα τὰ μοίραζε στὸ στάμα βασιλικὸς ἐκπρόσωπος, ὁ ἀ κ τ ο υ ά ρ ι ο ς, ἢ σπανιώτατα, σὰν ἔκφρασι ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ στὸ κάθισμα. Μετὰ τὴ στέψι τῶν νικητῶν ὁ αὐτοκράτωρ κατέβαινε ἀπὸ τὸ κάθισμα καὶ μὲ τὴν συνοδεία πάλι τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλίου, διασχίζοντας τὴν παράταξι τῶν μεγάλων ἀρχόντων ποὺ τοῦ εὔχονταν «ε ἰ ς π ο λ λ ο ὺ ς κ α ὶ ἀ γ α θ ο ὺ ς χ ρ ό ν ο υ ς», ἔμπαινε στὸν κοιτῶνα τοῦ καθίσματος γιὰ νὰ βγάλη τὴν χλαμύδα καὶ τὸ βαρύτιμο στέμμα καὶ νὰ φορέση πάλι τὸ σαγίον. Μὲ τὴν ἴδια πάλι εὐχὴ ἀπὸ τὸ στόμα τῶν αὐλικῶν, ἀποσυρόταν στὸ χ ρ υ σ ο τ ρ ί κ λ ι ν ο ν γιὰ νὰ ἀναπαυθῆ.

Μετὰ τὴν λῆξι τῶν ἀγώνων προσφέρονταν τρόφιμα στὸ λαό, λαχανικὰ ψάρια παστὰ ἢ κρέατα. Τὰ μέρη μὲ τοὺς νικητάς των πλημμύριζαν τὶς ἐκκλησίες γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὶς εὐχαριστίες τους γιὰ τὴν νίκη.

Παρακμὴ τοῦ ἱπποδρόμου

Στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας μεγάλη ἦταν ἡ αἴγλη τοῦ ἱπποδρόμου μεγάλος ἀκόμα καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τὰ ἱπποδρομικὰ θεάματα. Ὕστερα ἀπὸ τὴ στάσι τοῦ Νίκα παρουσιάζεται ἡ πτῶσις του. Γίνονται πάλι ἀγῶνες, ἀλλὰ μὲ λιγώτερη ὀξύτητα, μὲ λιγώτερη λάμψι. Ἔλειψε ὁ παλιὸς ἐνθουσιασμὸς ποὺ δημιουργοῦσε ἐκείνη τὴν ξεχωριστὴ ἀτμόσφαιρα τὴν πλημμυρισμένη ἀπὸ μεγαλοπρέπεια, χλιδή, πάθος, ἀγωνία καὶ λαϊκὴ μαζὶ ἔξαρσι.

Ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα καὶ πέρα οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ πολὺ λίγες φορὲς κάνουν λόγο γιὰ τοὺς ἱπποδρομικοὺς ἀγῶνες. Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς ὡρ-

1) Φ α ί δ ω ν Κ ο υ κ ο υ λ έ ς, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς τόμ. Α', ΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, σελ. 38 κ.ἑ.

γάνωσε παρὰ τὴ διαρκῆ σχεδὸν ἀπασχόλησί του μὲ τὶς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς περιπλοκὲς τοῦ κράτους τέτοιους ἀγῶνες. Ἡ κόρη του καὶ ἱστοριογράφος του Ἄννα ἡ Κομνηνὴ στὴν Ἀλεξιάδα τὸ ἀναφέρει αὐτὸ χωρὶς νὰ δίνη καμμιὰ περιγραφή τους. Ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204 οἱ ὁποῖοι ἀφαίρεσαν ἢ κατέστρεψαν πολλὰ ἀπὸ τὰ καλλιτεχνήματα ποὺ στόλιζαν τὸν ἱππόδρομο, ἔφεραν τὴν ὁλοκληρωτικὴ πτῶσι του. Οἱ ἐξασκημένοι στὴν ἱππικὴ τέχνη δυτικοὶ ἱππότες πολὺ λίγο ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὶς ἁρματοδρομίες τῶν Βυζαντινῶν. Ὅταν ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος στέφθηκε αὐτοκράτωρ στὴ Βασιλεύουσα μετὰ τὴν πτῶσι τῆς Φραγκοκρατίας, δὲν ἦταν καθόλου εὔκολη ὑπόθεσις ἡ ἀνασύστασις καὶ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἀ-

Ὁ ἱππόδρομος λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἅλωσι ὅπως τὸν εἶδε ὁ Onuphrio Panvinio.

γώνων. Ἀνοργάνωτοι ἦταν οἱ δῆμοι, ἡ ψυχὴ δηλαδὴ τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ οἱ αὐτοκράτορες δὲν κατοικοῦσαν πιὰ στὸ Μέγα Παλάτιον ποὺ ἐπικοινωνοῦσε μ' αὐτὸν ἀλλὰ στὸ μακρινὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν. Ἡ ἐπίσημη παρουσίασις τῶν αὐτοκρατόρων στὸν λαὸ δὲν γινόταν πιὰ ἀπὸ τὸ κάθισμα ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἐξώστη τῶν Βλαχερνῶν. Ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ λεηλασία τοῦ Μεγάλου Παλατίου ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ συνεχίσθηκε ραγδαῖα στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς Αὐτοκρατορίας, ἔφερε ἀναγκαστικὰ τὴν πτῶσι τοῦ ἱπποδρόμου. Οἱ βασιλεῖς ἐγκατέλειψαν τὸ ἐρειπωμένο ἀνάκτορο καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ καὶ τοὺς ἱπποδρομικοὺς ἀγῶνες. Ξένοι περιηγητὲς ὅπως ὁ Clavijo καὶ ὁ Buondelmonti ἀναφέρουν κάποιους μικροὺς ἱππικοὺς ἀγῶνες στὶς ἀρχὲς τοῦ 15ου αἰ. Στὶς παραμονὲς τῆς μεγάλης καταστροφῆς λείπουν ὁριστικὰ τὰ θεάματα καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ ἱπποδρόμου. Μὲ τὴν τουρκικὴ κατάκτησι ὁλό-

κληρο τὸ κτιριακὸ καὶ διακοσμητικό του συγκρότημα καταστράφηκε. Ἡ οἰκοδομική του ὕλη χρησιμοποιήθηκε σὲ τζαμιά, λουτρά, ἀκόμα καὶ σπίτια. Τὰ ἔργα τέχνης ποὺ τὸν στόλιζαν ἄλλοτε ἁρπάχθηκαν γιὰ νὰ στολίσουν ξένους ναούς, πλατεῖες, οἰκοδομήματα διάφορα. Ὁ χῶρος ποὺ τόσο στενὰ εἶχε δεθῆ μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου δὲν λησμονήθηκε, ἀλλὰ καταστράφηκε ἀνεπανόρθωτα. Παρὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴ σύλησί του οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἔδωσαν τὸ ὄνομα Ἀτ - μεϊντάν, ὀνομασία μὲ τὴν ὁποία μέχρι σήμερα εἶναι γνωστός, καὶ τὸν χρησιμοποίησαν κι' αὐτοὶ ὡς τόπο ἱππικῶν ἀγώνων καὶ ἄλλων ἀγωνισμάτων, μὲ τὴν δημιουργία νέων φατριῶν. Ἀλλὰ καὶ μὲ γεγονότα τῆς τουρκικῆς ἱστορίας συνδέθηκε ὁ χῶρος αὐτός, μὲ ἐπαναστάσεις, ἀποκηρύξεις, θανατικὲς καταδίκες καὶ ἀκόμα ἑορτὲς καὶ πανηγύρια χαρᾶς καὶ θριάμβων.

Ἀνασκαφὲς

Συστηματικὲς ἀνασκαφὲς δὲν κατωρθώθηκε ποτὲ νὰ γίνουν στὸν χῶρο τοῦ Ἱπποδρόμου. Οἱ ἀρχαιολόγοι μέσα ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν βυζαντινῶν ἐρειπίων ποὺ συσσωρεύονται ἐδῶ, δὲν μπόρεσαν νὰ καθορίσουν μὲ ἀκρίβεια κάθε τι σχετικὸ μ' αὐτόν. Ἔτσι ἂν δὲν εἴχαμε τὶς μνεῖες τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων καθὼς καὶ τῶν ξένων περιηγητῶν, θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ ἔχωμε σήμερα μιὰ ὁπωσδήποτε σαφῆ καὶ πλήρη ἀναπαράστασί του. Οἱ διάφορες ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν κατὰ καιροὺς ἔφεραν στὸ φῶς ἀρκετὰ εὑρήματα, ὑπολείμματα ἀπὸ τὸν καλλιτεχνικό του ἰδίως διάκοσμο, ποὺ βρίσκονται στὴν πλατεῖα Ἀτ - μεϊντὰν καὶ στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ 1855 - 1856 ἔγιναν οἱ πρῶτες ἀνασκαφὲς ἀπὸ Ἄγγλους, μὲ σκοπὸ τὴν τέλεια ἀποκάλυψι τῶν τριῶν στηλῶν ποὺ ἕνα μέρος τους ἦταν βυθισμένο στὴ γῆ. Τὸ 1855 ὁ C. T. Newton ἀποκάλυψε τὰ ὀνόματα τῶν 31 ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ ἦταν χαραγμένα στὶς χάλκινες σπεῖρες τῆς φιδωτῆς στήλης τῶν Δελφῶν. Γιὰ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του βλ. C. T. Newton, Travels and discoveries in the Levant, t. II, London 1865, σελ. 25 - 36. Τὸ 1856 ὁ Napier συνέχισε τὶς ἀνασκαφὲς καὶ ἔφερε στὸ φῶς τὶς βάσεις τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς στήλης τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Οἱ ἀνασκαφικὲς ἐργασίες ποὺ ἀκολούθησαν ἔλυσαν μερικὰ τοπογραφικὰ προβλήματα, προσδιώρισαν μέρη τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ συγκροτήματος τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ ἔφεραν σὲ φῶς νέα εὑρήματα καὶ νέα λείψανα ποὺ ἀνῆκαν στὸ συγκρότημα αὐτό.

Τὸ 1908 ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος A. Thiers ἀνέσκαψε τὸ χῶρο αὐτὸ καὶ ἐδημοσίευσε τοὺς καρποὺς τῆς ἔρευνάς του στὴν ἔκδοσι, Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris 1913, σελ. 38—39.

Τὸ 1927 ἔκαναν συστηματικώτερες ἀνασκαφὲς οἱ ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι ST. Casson καὶ D. Talbot Rice μὲ τὴν συνεργασία τῶν G. F. Hudson καὶ A. H. M. Jones. Τὰ πορίσματά τους δημοσιεύθηκαν σὲ ξεχωριστὸ βιβλίο: St. Casson—D.Talbot Rice,... Preliminary report upon the excavations, carried out in the hippodrome of Constantinople in 1927 on behalf of the British Academy, London 1928.

Οἱ Casson καὶ Rice ἐπανέλαβαν τὸ 1928 τὶς ἔρευνές τους ὄχι μόνο στὸ χῶρο τοῦ ἱπποδρόμου ἀλλὰ καὶ στὰ γύρω ἀπ' αὐτὸν μέρη, μὲ τὴ συνεργασία τῶν G. F. Hudson, Basil Gray καὶ C. M. Beazley. Γιὰ τὰ πορίσματα τους βλ. St. Casson—D. Talbot Rice,... Second report upon the excavations carried out in and near the hippodrome of Constantinople in 1928 on behalf of the British Academy, London 1929.

Τὸ 1918 καὶ τὸ 1932 ἀνέσκαψαν τὸν χῶρο τοῦ ἱπποδρόμου οἱ γερμανοὶ Ernst Mamboury καὶ Th. Wiegand μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς διευθύνσεως τῶν μουσείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. Ernst Mamboury—Th. Wiegand, Die Kaïserpaläste von Konstantinopel zwishen Hippodrom und Marmara meer... Berlin 1934.

Τὸ 1950 μὲ τὴν εὐκαιρία οἰκοδομῆς νέων κτιρίων ἔγιναν νέες ἀνασκαφὲς ἀπὸ τὴν διεύθυνσι τῶν μουσείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Πηγές

Ὅλοι οἱ βυζαντινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἱστορικοί, χρονογράφοι, καθὼς καὶ κάθε ἄλλη φιλολογικὴ πηγή, ποὺ δίνουν σχετικὲς μὲ τὸν ἱππόδρομο εἰδήσεις, ἀναφέρονται καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν **Φαίδ. Κουκουλὲ** στὴ συνθετικὴ ἐξαντλητικὴ μελέτη του στὸ βιβλίο του, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 7—80.

Οἱ μαρτυρίες τῶν ξένων περιηγητῶν σχετικὰ μὲ τὰ ὅσα εἶδαν στὸν ἱππόδρομο ἀπὸ τὸν 9ο μέχρι τὸν 19ο αἰ. ἀναφέρονται συγκεντρωτικὰ στὸ βιβλίο τοῦ **Jean Ebersolt**, Constantinople byzantine et les voyageurs du Levant, Paris, 1918.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μνημειακὰ λείψανα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποὺ δίνουν ἀναπαραστάσεις καὶ ἀπεικονίσεις ἱπποδρομικῶν σκηνῶν καὶ προσώπων (ἀνάγλυφα τῆς βάσεως τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, τοῦ μνημείου τοῦ Πορφυρίου), ἀξιολογώτατες σχετικὲς πηγὲς εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες :

1) Οἱ τοιχογραφίες τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Κιέβου, ζωγραφισμένες ἀπὸ βυζαντινοὺς ζωγράφους τὸν 11ο αἰ. Βλ. **A. Grabar**, περ. «Seminarium Kondakovianum», 7, Πράγα, 1935, σελ. 103—117.

2) Οἱ μικρογραφίες ποὺ συνοδεύουν τὴ χρονογραφία τοῦ Ἰωάννη Σκυλίτση, χρονογράφου του 11ου αἰ. ποὺ ζωγραφίσθηκαν σὲ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰ. σωζόμενο σημερα στὴ Μαδρίτη. Βλ. **L. De Beylié**, L' habitation byzantine, Grenoble—Paris, 1902, σελ. 106, 107, 110.—**A. A. Vasiliev**, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, 324—1453, Μετάφρ. **Δημοσθ. Σαβράμη**, Ἀθῆναι 1954, σελ. 895.

3) Μορφὲς ἐπάνω σὲ κομμάτια βυζαντινῶν ἀγγείων. Βλ. **Ἀ. Ξυγγόπουλος**, Πρόσωπα τοῦ ἱπποδρόμου ἐπὶ βυζαντινῶν ἀγγείων, στὸ περ. «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 20, 1950, σελ. 3—16.

II. Βοηθήματα καὶ μελέτες

1. **Σκαρλάτος Βυζάντιος**, Ἡ Κωνσταντινούπολις, Τόμ. Α', Ἀθήνησιν 1851, σελ. 225—253 (γενικά).

2. **Σπ. Ζαμπέλιος**, Βυζαντιναὶ μελέται, ἐν Ἀθήναις 1857, σελ. 78—82 (γιὰ τοὺς δήμους).

3. **Ἐπαμ. Ἰ. Σταματιάδης**, Ὁ ἱππόδρομος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήνησιν 1868, (ἀπὸ τὶς παλιές, ἡ πληρέστερη ἑλληνικὴ μελέτη).

4. **A. Rambaud**, De byzantino hippodromo et circensibus factionibus, Paris 1870 (γενικὰ καὶ ἰδίως γιὰ τοὺς δήμους).

5. **Ἐλευθέριος Θωμᾶς**, Ὁ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὀβελίσκος καὶ ἡ ἐνταῦθα ὀφιώδης καὶ κτιστὴ στήλη ἐν οἷς καί τινα περὶ τοῦ ἱπποδρόμου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1874.

6. **Ἀ. Γ. Πασπάτης**, Τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν ἱδρύματα, ἐν Ἀθήναις 1885, σελ. 40—59, (γενικά).

7. **Ed. A. Grosvenor**, The hippodrome of Constantinople and its still existing monuments, London 1889 (γιὰ τὰ σωζόμενα μνημεῖα).

8. **Th. Uspenskij**, (ρωσικά, γιὰ τοὺς δήμους), περ. «Vizantijskij Vremennik», 1, Πετρούπολις—Λειψία 1894, σελ. 1—16.

9. **G. Manojlovic**, (σὲ σερβοκροατικὴ γλῶσσα), ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Nastavni Vjesnik», φύλ. XII, Zagreb 1904, σελ. 1—91. Σὲ γαλλικὴ μετάφρ. ἀπὸ τὸν **H. Grégoire**, Le peuple—dêmos—de Constantinople, de 400 à 800 après J. C. Étude spéciale des ses forces armées, des éléments qui le composaient et de son rôle

constitutionnel pendant cette période par G. Manojlovic, στὸ περ. «Byzantion», 11, Bruxelles 1936, σελ. 617—716. (Κατὰ τὸν H. Grégoire, ἡ καλύτερη μελέτη γιὰ τοὺς δήμους).

10. Jean Ebersolt, A propos du relief de Porphyrios στὴ «Revue archéologique publiée sous la direction de M. M. Perrot et S. Reinach», Paris 1911 (γιὰ τὰ ἀνάγλυφα τῆς βάσεως τοῦ Πορφυρίου).

11. Δ. Κ. Ἐσσελιγγ, Βυζάντιον καὶ βυζαντινὸς πολιτισμός. Μετάφρ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, ἐν Ἀθήναις 1914, σελ. 44—47 (γιὰ τοὺς δήμους καὶ τὴ στάση τοῦ Νίκα).

12. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. Παύλ. Καρολίδου, Τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 80—84.

13. Leclercq, στὸ ἄρθρο Hippodrome, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», 6_2, Paris 1925, στ. 2384—2409 (ἀξιόλογη συνθετικὴ μελέτη).

14. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ὁ βυζαντινὸς ἱππόδρομος, «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», Τόμ. ΙΓ', (Ἀθῆναι 1930), σελ. 148—153.

15. Albert Vogt, L' hippodrome de Constantinople, περ. «Byzantion», 10, Bruxelles 1935, σελ. 471—488 (σχόλια ἐπάνω σὲ μερικὰ ἀποσπάσματα τῶν σχετικῶν μὲ τὸν ἱππόδρομο κεφαλαίων 68—73, τοῦ Περὶ βασιλείου τάξεως τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου.

16. Gerda Bruns, Der Obelisk und seine Basis auf dem Hippodrom zu Konstantinopel. Mit einem Beitrag von Friedrich Krauss, Istanbul 1935 (γιὰ τὸν ὀβελίσκο τοῦ Θεοδοσίου καὶ τὴ βάσι του).

17. André Piganiol, La loge impériale de l'hippodrome de Byzance et le problème de l'hippodrome couvert, περ. Byzantion, 11, Bruxelles 1936, σελ. 383—390 (ὀρθὴ χωρογραφικὴ τοποθέτησις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθίσματος).

18. Yvonne Jansens, Les Bleus et le Verts sous Maurice, Phocas et Héraclius, Αὐτ. σελ. 499—536 (γιὰ τοὺς δήμους στοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων Μαυρικίου, Φωκᾶ καὶ Ἡρακλείου).

19. E. Mamboury, Les fouilles byzantines à Istanbul et dans sa banlieue immédiate aux XIX et XX siècles, Αὐτ. σελ. 231—232, 257—260, 271—272 (γιά τὶς ἀνασκαφές).

20. A. P. Djakonov, (ρωσικά, γιὰ τοὺς δήμους τὸν 5ο—7ο αἰ.) περ. «Vizantijskij Sbornik», Μόσχα—Λένιγκραδ 1945, σελ. 144—227.

21. H. Grégoire, Le peuple de Constantinople ou les Bleus et les Verts, στὴν ἔκδοσι «Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres», Paris 1946, σελ. 568—578 (γιὰ τοὺς δήμους).

22. F. Dvornik, The circus Parties in Byzantium. Their evolution and their suppression, περ. «Byzantina Metabyzantina», 1, New York 1946, σελ. 119—133 (γιὰ τὴν ἐξέλιξι καὶ τὴν κατάργησι τῶν δήμων).

23. M. V. Levcenco, (ρωσικά, γιὰ τοὺς δήμους τὸν 5ο—7ο αἰ.) περ. «Vizantijskij Vremennik», 1, (26) Μόσχα 1947, σελ. 164—183.

24. A. A. Vasiliev, The monument of Porphyrius in the hippodrome at Constantinople, περ. «Dumbarton Oaks Papers», 4, Cambridge, Massachusets, σελ. 27—49 (γιὰ τὴ βάσι τοῦ μνημείου τοῦ Πορφυρίου).

25. A. Guilland, The hippodrome at Byzantium περ. «Speculum», 23, Cambridge, Massachusets 1948, σελ. 676—682 (κυρίως γιὰ τὸ βῆλον, τὰ βάθρα καὶ τὴ σφενδόνη).

26. **Φαίδ. Κουκουλές,** Ὁ ἱππόδρομος καὶ οἱ ἱπποδρομικοὶ ἀγῶνες, ἔνθ' ἀν. (ἀξιολογώτατη μελέτη στηριγμένη στὶς πηγές).

27. R. **Guilland,** (ἑλλ. μετάφ. Ἄννας Χατζηνικολάου), Μελέται περὶ τοῦ ἱπποδρόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περ. «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 20, 1950, σελ. 33—55 (κυρίως σχετικὰ μὲ τὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἱπποδρόμου, τὴν κοντινὴ συνοικία τοῦ Διϊππίου, λογεῖον, στηθαῖα, θύρας, σκαλία καὶ περιπάτους).

28. R. **Janin,** στὸ βιβλίο του Constantinople byzantine, Paris 1950, σελ. 177—188 (ἱστορία, τοπογραφία, διαίρεσις, περιγραφὴ καὶ διακόσμησις τοῦ ἱπποδρόμου).

29. **Ernest Mamboury,** στὸ βιβλίο του Istanbul Touristique, Galata—Istanbul, 1951, σελ. 362—370 (γενικὰ) καὶ 268—269, 484—488 (γιὰ τὶς σωζόμενες στῆλες).

30. R. **Guilland,** Les factions à Byzance, περ. «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 23, 1953, σελ. 1—26 (κυρίως γιὰ τὴν ἐθιμοτυπία τῆς ὑποδοχῆς τῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ τοὺς δήμους).

31. R. **Guilland,** La disparition des courses, στὴν ἔκδοσι «Mélanges Octave et Melpo Merlier», tom. I, Athènes 1956, σελ. 31—47 (γιὰ τὰ αἴτια τῆς παρακμῆς τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν ἀγώνων).

32. R. **Guilland,** Études sur l'hippodrome de Byzance. Le palais du kathisma. Τὸ παλάτιον τοῦ καθίσματος περ. «Byzantinoslavica», 18, Prague 1957, σελ. 39—76.

33. **Théodoridès,** Les animaux des jeux de l'hippodrome et des ménageries impériales à Constantinople, περ. «Byzantinoslavica», 19, Prague 1958, σελ. 73—84 (γιὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ θηρία τοῦ ἱπποδρόμου).

34. R. **Guilland,** Études sur le grand palais de Constantinople. Les Noumera. **Τὰ Νούμερα,** περ. «Revue des Études Byzantines», XIX, Mélanges Raymond Janin, Paris 1961, σελ. 401—418.

Κ. Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΙΛΙΟΝΗ

ἢ ΔΙΚΗΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ

(Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις)

Τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας:

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Βασιλεὺς τῆς Θράκης, μεσῆλιξ.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Γέρων πολιός, φίλος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ τέκνου αὐτοῦ.

ΙΛΙΟΝΗ: Σύζυγος τοῦ Πολυμήστορος.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τροφὸς καὶ πιστὴ τῆς Ἰλιόνης θεράπαινα.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Υἱὸς τοῦ βασιλέως ἔφηβος.

ΕΡΑΤΩ: Σύζυγος τοῦ Διφίλου, νεαρωτάτη.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Θεράπων τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀδελφὸς τῆς Χρυσάνθης.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ξένος τοῦ Πολυμήστορος, ἀνὴρ τέλειος.

ΞΑΝΘΟΣ: Ἀκόλουθος τοῦ Εὐρυάλου.

ΦΗΜΙΟΣ: Ἀοιδός.

Φρουροὶ καὶ Δοῦλοι τῶν ἀνακτόρων.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ τῆς Θράκης ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Πολυμήστορος τῷ 1183 π.Χ. Ὁ μῦθος ἐκ τῶν Τρωικῶν.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Ἐπικειμένης τῆς εἰς Τροίαν ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων ὁ γηραιὸς καὶ ὁ πολύτεκνος τῶν τρώων βασιλεὺς Πρίαμος ὑπεξέθετο μετὰ πολλῶν καὶ πολυτίμων θησαυρῶν τὸ νεώτερον τῶν τέκνων αὐτοῦ, τὸν Πολύδωρον, νήπιον τότε ὄντα παρὰ τῷ Πολυμήστορι, βασιλεῖ τῆς Θράκης, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Βιργίλιος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῆς Αἰνειάδος. Ἦτο δ' ὁ Πολυμήστωρ γαμβρὸς τοῦ Πριάμου ἐπὶ θυγατρί, τῇ περικαλλεῖ Ἰλιόνῃ.

Ἡ Ἰλιόνη θέλουσα τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Πολύδωρον ν' ἀγαπᾷ ὁ σύζυγος μετὰ τῆς αὐτῆς στοργῆς, μεθ' ἧς ἠγάπα καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν τέκνον Διίφιλον, ἀντήλλαξε τὰ ὀνόματα τῶν παίδων καλοῦσα τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτῆς Διίφιλον, τὸν δὲ υἱὸν Πολύδωρον. Πάντας δὲ τὸ τοιοῦτον διέλαθεν ἕνεκα τῆς μεγίστης μεταξὺ τῶν παίδων ὁμοιότητος ὁμηλίκων ὄντων.

Ἁλούσης τῆς Τροίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποθανόντος τοῦ Πριάμου ὁ Πολυμήστωρ, ὅπως νοσφισθῇ τῶν παραδοθέντων αὐτῷ θησαυρῶν, ἀποκτείνει ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ τὸ ἴδιον τέκνον ἀντὶ τοῦ Πολυδώρου, τοῦ μό-

νου ὑποληφθέντος, ὡς ἐνόμιζε, Πριαμίδου, ὃν ὑπολαμβάνων ὡς υἱόν, τὸν Διίφιλον ἐνύμφευσε μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Βρυγῶν, τῆς καλλίστης Ἐρατοῦς.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ τραγωδία.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπραγματεύθησαν ὁ τραγικώτατος Εὐριπίδης ἐν τῇ σωζομένῃ τραγωδίᾳ Ἑκάτῃ καὶ τῇ ἀπολεσθείσῃ Πολυμήστορι καὶ ὁ Λατῖνος ποιητὴς PACUVIUS ἐν ἀπολεσθείσῃ τραγωδίᾳ τῇ Ἰλιόνῃ, ἐξ ἧς περιεσώθησαν στίχοι τινὲς ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος, ἐφ' ὧν ἐποιήθη ἥδε ἡ τραγωδία.

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ τῆς Θράκης ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Πολυμήστορος τῷ 1183 π.Χ. Ὁ μῦθος ἐλήφθη ἐκ τῶν Τρωικῶν.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Ὀνείρων ὄψεις

Σκηνὴ Α'.

Προπύλαια τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πολυμήστορος μετ' ἀγάλματος τῆς Θεᾶς Ἀρτέμιδος. Νὺξ ἔτι. Ἐν τῷ βάθει ἵσταται φρουρὸς ἐπὶ δόρατος ἐρειδόμενος Σύννους περιφέρεται ὁ Πολυμήστωρ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τὴν νύκτα ὅλην ὀφθαλμοὺς δὲν ἔκλεισα.
Ἀνία μὲ κατέλαβεν. Ὁ προσφιλὴς
υἱός μου, ὁ Διίφιλος, πλησίον μου
θὰ ἤθελον νὰ εἶναι ταύτην τὴν στιγμήν.
Παρῆλθεν ἤδη μήν, ἀφ' ὅτου ἐν τῇ γῇ
τοῦ βασιλέως τῶν Βρυγῶν ξενίζεται,
οὗ κ' ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς ἐγένετο.
Ἐπανελθὼν ἀπὸ τῶν γάμων οἴκαδε
τὴν προμελετηθεῖσαν ἐξετέλεσα
σφαγὴν τοῦ κρύφα πιστευθέντος μοι παιδός... 10
Τοὺς τοῦ Πριάμου θησαυροὺς κατέχω νῦν
μὴ διακινδυνεύων πρὸς ἀπόδοσιν.....
Οὐδεὶς ζῶν ἔτι ἄρρην τῶν Δαρδανιδῶν
διάδοχος καὶ κληρονόμος λείπεται.....
Τὰ πάντα ἐν τῇ γῇ προσμειδιῶσί μοι... 15
Ἀλλὰ ποῦ εἶσαι ὕπνε, ὕπνε νήδυμε;.....

(Στέκεται ἐπὶ μακρόν... ἀποβλέπει εἰς τὸν ὁρίζοντα καὶ εἶτα εἰς τὸν οὐρανόν).

Πνοὴ ἀνέμου οὐδεμία ρυτιδοῖ
τὴν λείαν τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν,

ὀρνίθων φθόγγοι οὐδαμοῦ ἀκούονται,
τὸ ἅρμα τῶν Πλειάδων σπινθηροβολεῖ
ἐν τῷ ἀπείρῳ τοὐρανοῦ κοιλώματι.
Βαθεῖα ἔτι νὺξ κρατεῖ.

(Συνοφρυούμενος διὰ τῆς δεξιᾶς ἅπτεται τοῦ μετώπου σιγᾶ μικρόν).

Τί ἔπαθον;
Τὸ φάσμα μὴ τοῦ Πολυδώρου μ' ἐνοχλεῖ; (καγχάζει)
Χὰ - χά... Γελοῖον... Τὸν υἱόν μου παρευθὺς
νὰ προσκαλέσω πρέπει.

('Αποτείνεται στραφεὶς πρὸς τὸν φρουρόν, ὅστις ὀλίγον τι προχωρεῖ καὶ προσκλίνας τὴν κεφαλὴν φεύγει δρομαῖος).

Κάλεσον, φρουρέ,
τὸν φίλον καὶ θεράποντα, τὸν πάντοτε
πιστὸν Γλαυκίδην. Μὴ βραδύνῃ καὶ στιγμήν.

('Απελθόντος τοῦ φρουροῦ ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανόν).

Ὦ θεία νύξ, γλυκεῖα ὑπνοδότειρα
τῶν πολυπόνων ἐν τῇ γῇ ἡμῶν βροτῶν,
συντόμευσον τὸν δρόμον σου ταχύπτερος,
ὅπως ἐπέλθῃ ἡ χρυσόθρονος ἠώς,
διότι τῶν θελγήτρων τοῦ λυσιμελοῦς
καὶ ζωογόνου ὕπνου ἐστερήθην... (Σκέπτεται) Ναὶ
ἡ παρουσία τοῦ φιλτάτου μοι υἱοῦ
μόνη θὰ κατευνάσῃ τὴν ἀνίαν μου
κ' εἰς τὴν καρδίαν μου, ἥτις σαλεύεται
θὰ ἐνσταλάξῃ τὴν προτέραν της χαράν.

Σκηνὴ Β'

('Ως ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ πολιὸς ἀλλὰ πλήρης σθένους καὶ δυνάμεως Γλαυκίδης. Τρέφει λευκὸν πώγωνα... Ὑποκλίνεται. Ὁ φρουρὸς ἀνακαταλαμβάνων τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀκινητεῖ).

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ὦ ἄναξ βασιλεῦ, εὐτύχει. Διατί
τοιαύτην ὥραν ἄγρυπνος τὸ βῆμα σου
πλανᾷς εἰς τὰ προπύλαια; Μήπως ἀλγεῖς;

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἀνία τις κατέλαβε τὸ πνεῦμα μου,
δι' ὃ σὲ προσεκάλεσα ἐπίκουρον.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Εὐφήμει. Μέγας ὁ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ Ζεὺς
καὶ φύλαξ σου ἀΐδιος. Εὐπρόσδεκτος
καὶ αὕτη ἔστω σὺν τοῖς ἄλλοις δώροις του,
ὅπως τὸν φθόνον μὴ ἐλκύσῃς τῶν Θεῶν,

διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ χαρὰν τὴν σήν.
Τὸ θεῖον φθονερόν. Εἰς τί δὲ νὰ φανῶ
ὠφέλιμος εἰς σὲ ὁ ταπεινὸς ἐγὼ
θεράπων δύναμαι;

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Νὰ σπεύσῃς δύνασαι
χωρὶς βραδύτητος τινός;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἀκέραιον
τὸ σθένος τῶν δυνάμεών μου κέκτημαι
πρεσβευτὴς καίπερ ὢν καὶ πρόθυμον τὸν νοῦν
ὑπὲρ τοῦ Πολυμήστορος.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὁδὸν μακρὰν
θὰ διανύσῃς.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Πρόθυμος, ὦ βασιλεῦ,
κ' εἰς τῶν Γαδείρων τὰ στενὰ νὰ πορευθῶ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τὴν πρός με ἀφοσίωσιν ἀπὸ πολλοῦ
καὶ τὴν ἀγάπην σου οὐδόλως ἀγνοῶ.
Καιρὸς καὶ αὖθις ταῦτα νὰ δηλώσῃς σύ.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Καὶ τὴν ζωήν μου θυσιάζω ὑπὲρ σοῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐκ τῶν φορβάδων ἔκλεξον ἣν προτιμᾷς
κ' εἰς τῶν Βρυγῶν τὴν φίλην χώραν ὕπαγε.
Ἐνταῦθα δὲ νὰ ἐπανέλθῃ τάχιστα
ὁ παῖς Διίφιλος μετὰ τῆς γυναικὸς
τῆς ἐρασμίας Ἐρατοῦς εἰπέ. Πρὸς δὲ
καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν τῷ βασιλεῖ

(Ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου δίδει αὐτῷ ξύλινόν τι πινάκιον δίπτυχον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιστολή).

τῷ ἐξαδέλφῳ δὸς εὐχαριστήριον
θερμὸν διὰ τὴν ἄκραν περιποίησιν
πρὸς τὸν υἱόν μου καὶ γαμβρὸν ἤδη αὐτοῦ.

(Πλήττων ἐλαφρῶς διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν ὦμον τοῦ Γλαυκίδου καὶ προσκλίνων αὐτῷ).

Δὲν δύναμαι, Γλαυκίδη, — ἐννοεῖς; — χωρὶς
τοῦ τέκνου μου νὰ ἠρεμῶ, δὲν δύναμαι.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Πιστῶς θὰ ἐξαγγείλω ταῦτα, βασιλεῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἂν ὁ υἱός μου σ' ἐρωτήσῃ καθ' ὁδὸν
περὶ τοῦ Πολυδώρου, ὅτι ζῇ εἰπὲ
καὶ ὑγιαίνει. Εἰς ἐμὲ ἡ εἴδησις
περὶ τοῦ φόνου τούτου ἀφορᾷ. Ἰδοὺ

(Δεικνύει πρὸς ἀνατολὰς διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς)

καὶ ἡ αὐγὴ νὰ ὑποφώσκῃ ἤρξατο.

Ὁ ἥλιος θὰ ἐπιτείλῃ μέχρις οὗ
ἑτοιμασθῇς. Λαβὲ δὲ ὡς ἐφόδιον
καὶ τοῦτο τὸ χρυσίον.

(Ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου δίδει αὐτῷ σακκίδιον πλῆρες νομισμάτων).

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Αἱ ἐλπίδες σου
οὐδόλως θὰ διαψευσθῶσι βασιλεῦ.

(Προσκλίνων ταπεινῶς τὴν κεφαλὴν ἀπέρχεται ἡσύχως).

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὸ τέκνον μου
θὰ ἔχω παρ' ἐμοί. Ὁποία ἡδονή.

(Μετά τινας σκέψεις καὶ βηματισμοὺς κατὰ μῆκος τῶν προπυλαίων).

Καὶ τώρα ἂς πορευθῶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν,
ὅπως προσαγορεύσω τὴν φρουράν. Φρουροί,

(Ἀποτείνεται πρὸς τὸν ἱστάμενον ἐν τῷ βάθει φρουρόν. Ἀμέσως δὲ προσέρχονται ἐκ τῶν παρασκηνίων καί τινες ἄλλοι δορυφοροῦντες ἐν οἷς καὶ ὁ θεράπων Λυκῖνος).

ἀκολουθεῖτέ μοι... Λυκῖνε, μεῖνον σύ.

(Ἀπέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν φρουρῶν πρὸς τὰ δεξιά. Ὁ Λυκῖνος διὰ τῆς πύλης εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἡ σκηνὴ κενοτῦαι).

Σκηνὴ Γ'.

(Ἀνατολὴ ἡλίου. Ἐξέρχεται τῶν ἀνακτόρων εἰς τὰ προπύλαια ἡ Ἰλιόνη, τεταραγμένη μέγιστα καὶ ὡς ἐξ ὕπνου ἐξεγερθεῖσα. Φέρει λευκὴν ἐσθῆτα ποδήρη ἄνευ χειρίδων. Ἔχει τοὺς βραχίονας γυμνοὺς καὶ μέρος τοῦ στήθους. Ἡ πλουσία αὐτῆς κόμη, εἶναι ἀτάκτως ἐρριμένη ἐπὶ τῶν ὤμων. Ὁ ἀμφιεσμὸς ἐν γένει ἀτημέλητος. Προχωροῦσα ὀλίγον ἵσταται).

ΙΛΙΟΝΗ: Πῶς τρέμω ἔτι σύσσωμος ἡ δύστηνος!
πῶς ἡ καρδία μου τοσοῦτον πάλλεται!

(Θέτουσα τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τῆς καρδίας. Μετά τινα σκέψιν).

Τίς αὖθις συμφορά μοι προμηνύεται;...
Τί ὄνειρον φρικῶδες... Οὐδεμία νὺξ
παρῆλθε μέχρι τοῦδε μὴ ταράξασα
διὰ φασμάτων νυκτικῶν τὸν ὕπνον μου,
ἀφ' ὅτου ὁ πανάθλιος — αἰσχύνομαι
νὰ τὸν καλέσω σύζυγον — ἐφόνευσε
τὸν προσφιλῆ μου...

(Κλαίει καλύψασα διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ὀφθαλμούς).

Μόλις πρό τινων λεπτῶν
ἐπὶ τῆς ἕδρας ἔκλινα τὴν κεφαλὴν
τὴν νύκτα ὅλην ἀγρυπνήσασα κ' ἰδοὺ
ὀνείρων ὄψις... Φεῦ ἡ τάλαινα ἐγὼ

ἀστένακτος καὶ ἄδακρυς οὐδέποτε
προσβλέπω τῆς ἡμέρας τὴν ἀνατολὴν
ἀπίθανα καὶ πάντων μέγιστα κακὰ
παθοῦσα. Ὦ υἱέ μου, δυστυχοῦς μητρός,
πατρὸς δ' ἐχθίστου, τοῦ χρυσίου λάτρεως,
τὸν βίον μου κατέστησας ἀβίωτον....
Ὦ τρισκατάρατε ἀνδρῶν, τίς τῶν Θεῶν
σ' ἐτύφλωσε καὶ τόσης τὴν καρδίαν σου
τὴν πατρικὴν ὠμότητος ἐνέπλησεν,
ὥστε νὰ σφάξῃς ἀνοικτίστως τὸν υἱόν,
τοῦ ἡμετέρου οἴκου μόνον βλάστημα;
Σκληρέ! πατέρα εἶχες τὸν Ὀρφέα σὺ
τὸν ψάλτην τὸν ἡδύλαλον, μητέρα δὲ
τὴν θείαν Εὐρυδίκην τὴν καλλίμορφον;
Οὐχί. Τοιοῦτον, τέρας θὰ ἠδύναντο
αἱ Συμπληγάδες μόναι νὰ γεννήσωσι
καὶ τὰ τοῦ πόντου οἰδαλέα κύματα
νὰ θρέψωσιν.

(Ἀνατείνει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν οὐρανόν).

Ἀλλ' ὦ σκοτία νύξ,
τῶν μελανοπτερύγων μῆτερ καὶ τροφὲ
ὀνείρων, ὦ καλλίφλοξ τοῦ Διὸς βροντή,
ὦ χθόνιοι Θεοί, ἀποσοβήσατε
τὸ ὄνειρόν μου τοῦτο ἀνεκτέλεστον.
Οἰκτίρατε καὶ σώσαντες φυλάξατε
τὸν ὕστατον ἐκ τῶν τοσούτων ἀδελφῶν.
Φεῦ! οὗτος μόνος πλέον ἀπολείπεται
ἐκ τοῦ δυσπότμου οἴκου τῶν Δαρδανιδῶν,
τῆς ἀνορθώσεώς του μόνη ἄγκυρα,
ἐν τῇ ἀξένῳ ταύτῃ Θράκῃ ὑπ' ἐμοῦ
ἀνατραφείς.

(Γονυπετεῖ πρὸ τοῦ ἀγάλματος καὶ ὑψοῦσα πρὸς αὐτὸ τὰς χεῖρας).

Σὺ δέ, ὦ κόρη τῆς Λητοῦς
μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ Θεσπιῳδοῦ
Ἀπόλλωνος, συμφάνητέ μοι ἀρωγοί,
ἂν ἔτι εὐμενεῖς διατελῆτέ μοι
διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς πιστὴν λατρείαν μου.

(Ἐγερθεῖσα πορεύεται βραδέως πρὸς τὴν πύλην τῶν ἀνακτόρων καὶ παρακύπτουσα) Χρυσάνθη. (Μετά τινας βηματισμοὺς καὶ σκέψεις).

Ἂν δὲν ἦτο αὕτη ἡ γυνὴ

τῶν διαλογισμῶν μου καὶ τῶν συμφορῶν
ἡ μόνη κοινωνὸς καὶ σύντροφος πιστή,
ἀδύνατον νὰ ἔζων τώρ' ἀπὸ πολλοῦ.

Σκηνὴ Δ'

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ἐκ τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων εἰς τὴν σκηνὴν ἡ Χρυσάνθη).

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὦ δέσποινα, νὰ ἐκτελέσω πρόθυμα
τὴν θέλησίν σου ἔρχομαι. Ἀλλ' ὅμως... τί
τὰ δάκρυα καὶ αὖτη σου ἡ ταραχὴ
σημαίνουσι; Τί αὖθις σ' ἀπειλεῖ κακόν;
Ἂν, Ἰλιόνη, ἔχῃς πίστιν εἰς ἐμέ,
ἥτις ἐκ παίδων ἐκτραφεῖσα μετὰ σοῦ
ὡς ἀδελφήν μου σ' ἀγαπῶ, τὴν θλῖψιν σου
εἰπέ μοι, νὰ γινώσκωμεν ἀμφότεραι.
μὴ κρύπτε εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας σου.

ΙΛΙΟΝΗ: Τὴν θλῖψιν μου γινώσκεις κάλλιον ἐμοῦ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἅδου τὸν υἱὸν Διίφιλον
εἰς τὴν ζωὴν δὲν θ' ἀναστήσῃς κλαίουσα.

ΙΛΙΟΝΗ: Δὲν ἀγνοῶ... Ἀλλ' ἀγενὴς καὶ ἄσπλαγχνος
τυγχάνει καὶ νομίζεται ὑπὸ παντὸς
ὁ λησμονῶν τοὺς φίλους του, οἰκτρότατα
ὑπ' ἄλλων τὴν ζωὴν των τερματίσαντας.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Εὐφήμει, δέσποινα. Τοσοῦτον δυστυχὴς
δὲν εἶσαι, ὡς φρονεῖς. Παράβαλε τὴν σὴν
πρὸς τὰς τῆς τλήμονος Νιόβης συμφοράς,
Δακρύεις ἔτι;... Σφαλλομένη ἄκουσον.

(Λαμβάνει αὐτὴν μετὰ μητρικῆς στοργῆς ἀπὸ τοῦ βραχίονος καὶ προβαίνουσιν ὀλίγον πρὸς τὸ προσκήνιον).

Ἀδύνατον ἐν τῇ ζωῇ του δυστυχὴς
νὰ εἶναι ἀπολύτως τις ἢ εὐτυχής.
αὐξάνεται ἡ δυστυχία κατ' εὐθὺν
τῆς εὐτυχίας λόγον καὶ τἀνάπαλιν.
Ἀμφότερα δ' ἀλλήλας διαδέχονται.
Διὸ ἀρκεῖ τοσοῦτον. Παῦσε κλαίουσα
καὶ τὴν ὑγίειάν σου συγκλονίζουσα.
Σοφιζομένη δὲ μικρὸν ἀπόλαυσον
τῶν ἀγαθῶν σου ῥίπτουσα εἰς λήθην πᾶν.
Ὑπόθες ὅτι ὁ υἱὸς ἀπέθανε.
Παραμυθοῦ. Τοιαύτη ἡ ζωὴ ἡμῶν.

Ἰδὲ τὴν φύσιν περὶ σέ, Ναί, δέσποινα.
Οὔτε ὁ κρυσταλλώδης πάγος πάντοτε
τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς καταπονεῖ,
οὔτε τὸ κυματῶδες πέλαγος ἐκεῖ
(δεικνύει πρὸς τὴν θάλασσαν)
ὑπὸ κλυδώνων διαρκῶς ταράσσεται,
οὔτε ραγδαῖοι ὑετοὶ διηνεκῶς
τὴν φύσιν πλήττουσιν, οὔτε τὸν οὐρανὸν
αὐτὸν ἀείποτε νεφέλαι ζοφεραὶ
ἐπικαλύπτουσι. Τὸν χιονεστεφῆ
τῶν σκιερῶν ὀρέων πέπλον ἐν βραχεῖ
ἡ σμαραγδίνη χλόη διαδέχεται.
τὸν σάλον τὸν ναυφθόρον ἐπακολουθεῖ
ἡ σώτειρα γαλήνη εἰς τὸ πέλαγος,
τὰς καταιγίδας, τοὺς τυφῶνας καὶ βροχὰς
φαιδρὰ αἰθρία πάλιν ἀντικαθιστᾷ
καὶ τὸ δεινῶς ζοφῶδες χρῶμα τοὐρανοῦ
τὸ εὔελπι καὶ πλῆρες χάριτος γλαυκόν.
Λοιπὸν τὰς θλίψεις ἄφες καὶ τὰ δάκρυα
κ' ἐπιμελήθητι σαὐτῆς, ὦ δέσποινα.
Πρὸς τί θρηνεῖς ματαίως;

ΙΛΙΟΝΗ: (ἁπτομένη τοῦ ὤμου τῆς Χρυσάνθης)
Φίλη, ἄκουσον.
Τὴν θλῖψιν μου ὀνείρων ὄψεις φοβεραὶ
ἐπηύξησαν, δι' ὃ χοὰς εἰς τοῦ παιδὸς
τὸν τύμβον πρέπει αὐθωρεὶ νὰ σπείσωμεν.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὁ φόβος δ' ἀπὸ τῶν ὀνείρων τούτων τίς;

ΙΛΙΟΝΗ: Τοῦ ἀδελφοῦ μου ἀπειλεῖται ἡ ζωή.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τοῦ Πολυδώρου ἀπειλεῖται ἡ ζωή;
καὶ πόθεν τοῦτο ἀσφαλῶς ἐμάντευσας;

ΙΛΙΟΝΗ: Ἐμάντευσα; Οὐδόλως. Προαισθάνομαι.
Τὰ ὄνειρά μου πάντοτ' ἐπηλήθευσαν.
Χρυσάνθη, ἄκουσον καὶ θὰ ἐννοηθῶ.
Λὲν ἐνθυμοῦμαι τοῦ ὀνείρου τὴν ἀρχήν.
Ἐν τῷ πατρίῳ αἴφνης ἀνακτόρῳ μου
διέτριβον καὶ πρὸς μακρὸν ταξείδιον
νὰ ἐκκινήσω ἤμην ἤδη ἕτοιμος.
Ἐνῷ δ' ἡ μήτηρ μὲ περιεπτύσσετο
βεβιασμένη τις φωνὴ μ' ἀπέσπασε
τῶν ἀγκαλῶν αὐτῆς, φωνή, ἐξ ἧς καὶ νῦν

ἠχοῦσιν ἔτι ἔναυλα τὰ ὦτά μου:
«Μὴ πρὸς Διός... ὑψώσῃς χεῖρα φονικήν...
«τὸν ἀδελφόν σου νὰ φονεύσῃς, δείλαιε,
«ὁρμᾷς;... μὴ... τὸν Πολύδωρον..., γονυκλινής....
«σὲ ἱκετεύω... ἔλεος... μὴ... μὴ... Θεοί...».
Ἐξύπνησα κ' εἰσέτι νὰ συνέλθω πως
ἐκ τοῦ μεγάλου τρόμου μου ἀδυνατῶ.
Φοβοῦμαι, τρέμω διὰ τὸν Πολύδωρον. (κλαίει)

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὦ φίλη, θάρρει, ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ
ὁ μέγας Ζεὺς ὑπάρχει, ὅστις ἐφορᾷ
τὰ πάντα καὶ κρατεῖ.

ΙΑΙΟΝΗ: (Ἀπτομένη τοῦ ὤμου τῆς Χρυσάνθης καὶ κλίνουσα πρὸς τὸ οὖς αὐτῆς).
Χρυσάνθη, ἄτεκνος
διατελῶ, πρὸς δ' ἄπατρις καὶ ἄφιλος.
Τὰ στήθη μου ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος
ζητοῦσι τοῦ υἱοῦ μου, ἐννοεῖς;

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Σιγῇ.
Θ' ἀκούσωσιν ἡμᾶς. Φοβοῦ τὸν τύραννον.

ΙΑΙΟΝΗ: (πλήττουσα τοῖς ποσὶ τὸ ἔδαφος καὶ χειρονομοῦσα πυρετωδῶς).
Λυσσῶ, ὡς ἄλλη μαίνομαι Βακχίς.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Θεοί.

ΙΑΙΟΝΗ: Ἡσύχει, πρέπει σύνεργον νὰ λάβωμεν
τὸν ἀδελφόν μου μόνον τὸν Πολύδωρον,
ἀφοῦ τὰ πάντα' ἀνακοινώσωμεν αὐτῷ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Μὴ παραφέρου, τῆς ὀργῆς σου κράτησον
καὶ μήτε ὑπερμέτρως ἐπὶ συμφοραῖς
λυποῦ μήτε λησμόνει, τρέπεται τὸ πᾶν
βραδέως σὺν τῷ χρόνῳ.

ΙΑΙΟΝΗ: Εἶδες σήμερον
τὸν τύραννον;

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἀπὸ πρωίας ἄγγελον
τεταραγμένος τὸν Γλαυκίδην ἔπεμψεν
εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ πενθεροῦ, εἰπών:
ὁ νομιζόμενος υἱὸς ὡς τάχιστα
νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τῆς συζύγου του.

ΙΑΙΟΝΗ: Τὰ πάντα βαίνουσι καλῶς. Μοὶ εἶπε χθὲς
ὅτι ἐπόθησε νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν,
διότι λείπει ἤδη ἐκ μηνὸς σχεδόν.

Εὐθὺς ὡς ἐπανέλθῃ, ἡ ἐκδίκησις
ὑπὲρ τοῦ τέκνου Διιφίλου θὰ ληφθῇ.
Ἑτοίμασον τὴν πρόχουν καὶ τὰ κάνιστρα,
ἐγὼ δ' αὐτὴ ἐν τούτῳ θέλω ἐνδυθῆ.
(Ἀπέρχεται ἐν σπουδῇ εἰσερχομένη εἰς τὰ ἀνάκτορα)

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (προχωρεῖ τι συμπλέκουσα τὰς χεῖρας καὶ κινοῦσα μελαγχολικῶς τὴν κεφαλήν. Μετ' ἐλαχίστην σιγήν).
Οὐδέποτε ἐμακάρισα ἐν τῇ ζωῇ
τὴν εὐτυχίαν τῶν θνητῶν, ὡς ἄδωρον
τῆς τύχης τῆς ἀλλοπροσάλλου δωρεάν.
Εἴθ' αἱ τμηθεῖσαι εἰς τὸ ὄρος Ἴδην δρῦς
νὰ μὴ κατέπιπτον μηδὲ νὰ ἔκτιζε
τὸ πλοῖον του ἐκ τούτων ὁ Κακόπαρις,
δι' οὗ διῆλθε τὸ Λιγαῖον πέλαγος
καὶ ἥρπασε τὴν κόρην τοῦ Τυνδάρεω
Ἑλένην, ἣν πασῶν καλλίστην ἐν τῇ γῇ
ὁ ἥλιος αὐγάζει ὁ χρυσοφαής.
Ὢ τότε πάντως δὲν θὰ ἐκηρύσσετο
ὁ τρισκατάρατος ἐκεῖνος πόλεμος,
ὅστις τοσούτους εἰς τὸν Ἅδην ἔπεμψεν,
οὐδὲ θὰ ἠρεμοῦτο ἡ ὑψίπυργος
καὶ ἡ ἀγέρωχος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν
πυρποληθεῖσα Τροία. Τότε καὶ ὁ παῖς
θὰ ἦτο τῆς δεσποίνης μου ἐν τῇ ζωῇ
κ' ἐνταῦθα σύμπνοια θὰ ἐβασίλευεν,
ἥτις ἡ ἀσφαλὴς τῶν οἰκογενειῶν
καὶ μόνη σωτηρία εἶναι, δῆλα δὴ
ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχονοῇ.
Νῦν δ' ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ ἀσθενεῖ τὸ πᾶν
κ' ἡ δυστυχία πλέον περιίπταται.

Σκηνὴ Ε'

(Ὡς ἀνωτέρω εἰσέρχεται ἐκ τῶν προπυλαίων εἰς τὴν σκηνὴν ἥσυχος βραδέως καὶ περίφροντίς πως ὁ Λυκῖνος ὅστις βλέπων τὴν Χρυσάνθην διευθύνεται πρὸς αὐτὴν καὶ ἱκετευτικῶς λέγει:)

ΛΥΚΙΝΟΣ: Χρυσάνθη, ἀδελφή μου, χάριν σὲ ζητῶ
μικράν. Θὰ μοὶ παράσχῃς ταύτην;

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί ζητεῖς; ἂν δύναμαι, προθύμως.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἀπορίαν μου θὰ λύσῃς,
ἥτις συνταράσσει μοι τὸν νοῦν.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Εἰπέ, Λυκῖνε.
ΛΥΚΙΝΟΣ: Σύ γινώσκεις κάλλιον παντός,
ὡς τῆς δεσποίνης σύντροφος πιστή,
Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ὡς μωρὸς
ἐντὸς τοῦ οἴκου τούτου τί συμβαίνει.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί;
ΛΥΚΙΝΟΣ: Ὁ Πολυμήστωρ χαίρει — τοῦτο ἐννοῶ. —
διότι πρὸς αὐτὸν οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ
τοὺς τοῦ Πριάμου θησαυρούς, ὡς οὐδενὸς
διασωθέντος πλέον τῶν Πριαμιδῶν.
Ἀλλ' ὅμως διατί ἡ δέσποινα θρηνεῖ
καὶ ἄσιτος καὶ ἄϋπνος διατελεῖ;
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἁπλούστατα. Διὰ τὴν πρόσφατον σφαγὴν
τοῦ Πολυδώρου, ὃν ἠγάπα ὡς υἱόν.
ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἀδύνατον. Αὐτήν, ἣν τόσαι λυπηραὶ
εἰδήσεις δὲν κατέβαλον, ὁ θάνατος
τῶν ἀδελφῶν, πατρός, μητρὸς καὶ συγγενῶν,
ἡ πτῶσις τῆς Ἰλίου, ἡ καταστροφὴ
τῆς γενεᾶς της ὁλοκλήρου, ἡ σφαγὴ
τοῦ ἀδελφοῦ εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν
θὰ ἔφερεν; Οὐχί, ὦ τὴν ἀλήθειαν
σὺ κρύπτεις, ψεύδεσαι. Ἐγὼ ὑπώπτευσα
κακόν τι, νὰ πιστεύσω δ' ὅμως οὐδαμῶς
ἐπιθυμῶ.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί; Τί;
ΛΥΚΙΝΟΣ: Ὅτι οὐχὶ μικρὰ
λανθάνει πλάνη ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πῶς;
ΛΥΚΙΝΟΣ: Τὴν ὑποψίαν μου δ' αὐτὴν ἐκράτυναν
κ' ἐπιφωνήσεις τῆς δεσποίνης μου συχνά!
μετ' ἀναστεναγμῶν βαθέων καὶ πολλῶν
τοῦ Διιφίλου τοῦ ὀνόματος,
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Θεοί!
ΛΥΚΙΝΟΣ: Οὐχὶ τοῦ Πολυδώρου
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί λοιπόν;
ΛΥΚΙΝΟΣ: Λοιπὸν
τὸν φίλον της υἱὸν θρηνεῖ Διίφιλον,
ὃν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἀπέσφαξεν ἀντί...
τοῦ Πολυδώρου. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς αὐτὸς
πῶς εἰς δεινὴν τοσοῦτον πλάνην ἔπεσεν

οὐδὲ μικρὸν νὰ ἐννοήσω δύναμαι.
Νυχθήμερον ματαίως συλλογίζομαι
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Μὴ πρὸς Θεῶν ἐκφύγῃ τῶν χειλέων σου
ἐνώπιον ἄλλου τινὸς τοιοῦτόν τι,
διότι καταστρέφει πάντας. Ὅμοσον.
ΛΥΚΙΝΟΣ: Χρυσάνθη, πῶς δὲν ἔχεις πίστιν εἰς ἐμέ;
Ἐγὼ τὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις θέσιν μου
εἰς σὲ ὀφείλων πᾶσάν σου διαταγὴν
ἀκολουθῶ τυφλῶς. Τοῦ νοῦ μου ἔκβαλε
τὴν ἀπορίαν καὶ σύ. Εἰς τῆς στυγὸς αὐτῆς
τὰ ὕδατα ὁρκίζομαι, ὡς οἱ θεοί,
ὅτι τὸ μυστικὸν πιστῶς θὰ φυλαχθῇ,
καὶ προκειμένου ἔτι τῆς ζωῆς αὐτῆς
διὰ βασάνων ἢ πυρᾶς νὰ στερηθῶ.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Καλῶς. Ἐνταῦθα σὺ μικρὸν ἀνάμεινον,
ὅπως κομίσω ἔσωθεν τὰ κάνιστρα
καὶ τὰ μελίκρατα, καθὼς διέταξεν
ἡ δέσποινα. Διότι θὰ ὑπάγωμεν
εἰς τοῦ παιδὸς τὸν τύμβον τῶρ' ἀμφότεραι.
(εἰσέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς τὰ ἀνάκτορα)
ΛΥΚΙΝΟΣ: (φαιδρυνόμενος)
Τὸν Προμηθέα σύμπαντες θαυμάζουσι
διὰ τὸν μέγαν κ' ἐφευρετικόν του νοῦν
κ' οἱ ραψῳδοὶ ᾠδὰς καὶ ὕμνους ἄδουσι
διὰ τὸν Ὀδυσσέα τὸν Πολύμητιν.
Τούτων κ' ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ λογίζωμαι
ὑποδεέστερος. Καὶ ὄντως μὴ μικρὸν
κακούργημα ἐκ πλάνης ἀνεκάλυψα;
Τίς νὰ εἰκάσῃ τοῦτο ἦτο δυνατόν;
ὅτι πατὴρ κατέσφαξε τὸ τέκνον του
Δαιμόνιε Λυκῖνε, δέχθητι θερμὰ
συγχαρητήρια διὰ τὸ πνεῦμά σου. (Συγχαίρει αὐτὸν)
Εἶσ' εὐφυής, ἀναντιρρήτως εὐφυής. (Μετά τινα σιωπὴν)
Ἰδοὺ δὲ κ' εἷς λαὸς ὅλως ἀμέριμνος
διὰ τὰς πράξεις τῶν ἀρχόντων του. Λαός;
ἀγέλη ζώων μᾶλλον μὴ θελήσασα
τὸν ὕπνον νὰ ταράξῃ καὶ τὴν νάρκην της.
Τίς τῶν Θρᾳκῶν ἠγέρθη κατὰ τῆς σφαγῆς
ζητῶν ἐκδίκησιν πρὸ τῶν θεῶν; Ἀλλά...
καὶ τοῦ ἀθλίου τώρα Πολυμήστορος

τὴν θέσιν σκέπτομαι, ὅταν τοῦ τέκνου του
αὐτὸς σφαγεὺς ὅτ' εἶναι ἐννοήσῃ. Φεῦ!
Εἰς τί τὰ πλούτη καὶ ὁ θρόνος του
θὰ δυνηθῶσι νὰ τὸν ὠφελήσωσι;
Καλύτερον νὰ εἶναί τις, καθὼς ἐγώ,
πτωχός, ἀλλ' εὐφυής, ἢ μυριόπλουτος
καὶ βασιλεύς, ἀλλ' ἄνους καὶ ἠλίθιος
καθὼς ὁ Πολυμήστωρ... Πῶς δὲν εἶναι βλάξ;

Σκηνὴ ΣΤ'.

(Ὡς ἀνωτέρω εἰσέρχεται ἡ Χρυσάνθη κομίζουσα πρόχουν χρυσῆν καὶ δύο κάνιστρα πλήρη καρπῶν καὶ κριθῶν, ἀφοῦ ἀπέθηκε ταῦτα ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀγάλματος προχωρεῖ πρὸς τὸν Λυκῖνον).

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τί αὖθις φλυαρεῖς;

ΛΥΚΙΝΟΣ: Εἰπὲ λοιπόν, εἰπέ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πρὶν ἢ εἰς Τροίαν τῶν Ἑλλήνων ὁ στρατὸς
ὁρμήσῃ, κρύφα πρὸς τὸν Πολυμήστορα
ὁ Πρίαμος μετὰ πλουσίων θησαυρῶν
τῶν τέκνων τὸ νεώτατον ἀπέστειλε,
τὸν τότε ὄντα νήπιον Πολύδωρον,
ἵν', ἂν τυχὸν καταστραφῶσιν ἅπαντες,
σωθῇ τις πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ οἴκου των.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ταῦτα ἐξ ἀκοῆς γινώσκω ἅπαντα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τὸ τέκνον πρὸς τὴν δέσποιναν ὡμοίαζε
τὴν ἀδελφήν του, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης του
πρὸς τὸν Διίφιλον, τὸ μόνον τέκνον της,
κατέπληξε τοὺς πάντας. Τὴν αὐτὴν μορφήν,
φωνήν, ἀνάστημα εἶχον ἀμφότερα.
Ἡ δέσποινα τὸν ἀδελφόν της θέλουσα
ὡς ἴδιόν του παῖδα ν' ἀγαπᾷ θερμῶς
ὁ σύζυγος, ὅπως τὴν ἔλλειψιν πατρὸς
μὴ αἰσθανθῇ, ἐμηχανήθη τὰ ἑξῆς:
Ἀντήλλαξε τῶν παίδων τὰ ὀνόματα
Πολύδωρον τὸ τέκνον της, Διίφιλον
τὸν ἀδελφὸν καλοῦσα. Πλὴν ἐμοῦ οὐδεὶς
τῶν θεραπόντων ἄλλος τοῦτ' ἐνόησεν.
Οἱ παῖδες ἔφηβοι καλοὶ ἐγένοντο
ἀλλήλους ἀγαπῶντες ὥσπερ ἀδελφοί,
οὐδὲν δ' ἐγίνωσκον καὶ οὗτοι πλέοντες
ἐν τῇ κοινῇ τῶν πάντων πλάνῃ.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἐννοῶ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὅτ' ἐξηγγέλθη ἡ τῆς Τροίας ἅλωσις
τὴν ἀπιστίαν του ὡς φύσει βάρβαρος
ἀποδεικνὺς ὁ τύραννος ἐγένετο
τῶν ξένων του προδότης καὶ τῶν συγγενῶν
καὶ περιφρονητὴς τῶν νόμων βέβηλος
τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν θείων. Ἐννοεῖς;
Συμμάχους τοὺς Ἀτρείδας ποιησάμενος,
ὅπως τοῦ πλούτου τοῦ Πριάμου νοσφισθῇ,
φονεύει τὸν Πολύδωρον τὸν ξένον του,
καθὼς ἐνόμιζεν ὁ ἀλιτήριος.
Ἀλλ' ἔστι δίκης ὀφθαλμός. Ἐφόνευσε
τὸν μόνον τῆς οἰκογενείας του βλαστὸν
(κινεῖ περιλύπως τὴν κεφαλήν)...

ΛΥΚΙΝΟΣ: Τὸ τέκνον του Διίφιλον. Ὦ τοῦ χρυσοῦ
σὺ πεῖγ' ἀφόρητε κ' εἰς ποῖον ἔγκλημα
δὲν ὁδηγεῖς τοὺς πλεονέκτας τῶν θνητῶν!

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Εἰς τὸ ἑξῆς θὰ περιπτύσσητε θερμῶς
ἐκεῖνον, ὃν νομίζει ὅτι ἔστειλεν
εἰς τὰ τοῦ Ἅδου σκότη, τὸν Πολύδωρον,
ἀντὶ τοῦ φίλου τέκνου του καὶ κατ' αὐτὰς
μέλλει νὰ τὸν κηρύξῃ καὶ διάδοχον
τοῦ θρόνου του, ἀφοῦ ἐτέλεσε λαμπρῶς
καὶ ὡς εἰς παῖδα βασιλέως ἥρμοττε
τοὺς γάμους του. Καὶ χαίρει καὶ ἀγαλλιᾷ
διότι νύμφην ἐκ τῆς Θράκης ἔλαβε
καλλίστην, τὴν ξανθὴν κ' εὐῶπιν Ἐρατῶ.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἡ δ' Ἰλιόνη;

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Χάριν τοῦ συμφέροντος
τοῦ ἀδελφοῦ της κρύπτουσα τὸ μυστικὸν
θρηνεῖ καὶ κλαίει καθ' ἑκάστην ἄσιτος
κρυφίως τὸν ἀποθανόντα παῖδά της,
μὴ τοῦ τυράννου ἐφελκύσῃ τὴν ὀργήν.
Μισεῖ δὲ τοῦτον καὶ βδελύσσεται δεινῶς.
Φοβοῦμαι μὴ ἐπιχειρήσῃ τι φρικτὸν
καὶ εἶτα μείζονα τῆς πρώτης συμφορὰν
ὑπόσχῃ. Σήμερον ὑπὸ πολλῆς ὀργῆς
τὸ πνεῦμα της κατέχεται. Τί ἆρά γε
σκοπεῖ νὰ πράξῃ; Αὕτη ἰδοὺ ἔρχεται...

ΛΥΚΙΝΟΣ: (στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν πύλην τῶν ἀνακτό-

ρων, ὅθεν ἐξήρχετο ἡ Ἰλιόνη καὶ ταπεινῇ φωνῇ)
Ταλαίπωρος, ὁπόσον εἶναι δυστυχής.

Σκηνὴ Ζ'

('Ως ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ἡ Ἰλιόνη περιβεβλημένη μέλαιναν ἐσθῆτα καὶ κομίζουσα ἀνθοδέσμην. Ὁ Λυκῖνος κατανεύει ἐξ αἰδοῦς καὶ συμπαθείας ἱστάμενος πρὸς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς).

ΙΛΙΟΝΗ: Εἶμ' ἕτοιμος. (Βλέπουσα αἴφνης τὸν Λυκῖνον, ὃν κατὰ τὴν εἴσοδόν της δὲν εἶχε παρατηρήσει).
Πῶς σὺ ἐνταῦθα; τί ζητεῖς; Λυκῖνε;

ΛΥΚΙΝΟΣ: Μὴ ἀνάγκην ἔχητε ἐμοῦ νὰ ἴδω ἦλθον.

ΙΛΙΟΝΗ: (Πρὸς τὴν Χρυσάνθη) Ἄγωμεν. Ὁ ἥλιος
ἀνέκυψεν ἐκ τοῦ ὁρίζοντος λαμπρῶς
διφρηλατῶν.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Κατάλληλος εἶν' ὁ καιρὸς

ΙΛΙΟΝΗ: Λυκῖνε, φύλαττε καλῶς. Ἂν τις ἡμᾶς
ζητήσῃ, δήλωσον ὅτι ἐντὸς μικροῦ
θὰ ἐπανέλθωμεν. (λαμβάνουσα τὴν πρόχουν πρὸς τὴν Χρυσάνθην).
Χρυσάνθη, ἄγωμεν.
λαβὲ τὰ ἄνθη καὶ ἂς σπεύσωμεν. Ἐμπρός. (λαβούσης τῆς Χρυσάνθης τὰ κάνιστρα καὶ τὴν ἀνθοδέσμην ἐξέρχονται ἐκ τῶν παρασκηνίων προπορευομένης τῆς Ἰλιόνης ἐν τούτῳ ὁ)

ΛΥΚΙΝΟΣ: Νομίζει ὅτι ἀγνοῶ κ' ἐγὼ τὸ πᾶν.
Πῶς προσπαθεῖ ἡ δύστηνος ἐπιμελῶς
ἀπὸ τῶν ξένων καὶ τῶν θεραπόντων της
τὰς θυμοφθόρους ν' ἀποκρύπτῃ θλίψεις της!
(προχωρεῖ πρὸς τὸ προσκήνιον καὶ ἀνατείνων περίλυπος τὰς χεῖρας του πρὸς τὸν οὐρανόν).
Ἀθάνατοι Θεοὶ τὰς τύχας τῶν θνητῶν
ὑψόθεν διευθύνοντες οἰκτίρμονες
τῷ γένει τῶν Πριαμιδῶν γενόμενοι
ἐγχίσατε παραμυθίας βάλσαμον
εἰς τὴν αἱμάσσουσαν καρδίαν της! (πίπτει ἡ αὐλαία)

Τέλος τῆς Α'. πράξεως

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ Β'.

Ὁ Ὅρκος

Σκηνὴ Α'.η

(Προπύλαια τῶν ἀνακτόρων ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Πλήρης ἡμέρα. Εἰσέρχεται ἐκ δεξιῶν εἰς τὴν σκηνὴν φαιδρὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου καὶ τοῦ Λυκίνου ἱσταμένου ἐν τῷ βάθει ὁ)

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λοιπόν, Γλαυκίδη, ἔρχεται;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ναί Βασιλεῦ.
Εἰς τὰς ἀγκάλας σου θὰ ᾖ μετ' οὐ πολύ.
Τοὺς πύργους ἔτι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως
μετὰ τῶν ἀνακτόρων σου διέκρινον
τὴν θαλασσίαν πορευόμενος ὁδόν,
ὅτε δρομαῖον πρὸς ἐμὲ ἐρχόμενον
ἱππέα παρετήρησα. ἦτ' ὁ πεμφθεὶς
πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ Διφίλου ἄγγελος
περὶ τῆς ἐπανόδου του. Ἐὰν δ' ὀρθῶς
οἱ ὑπολογισμοὶ αὐτοῦ ἐγένοντο,
ἐξ ἅπαντος ὁ ἱππηλάτης ἔφηβος
μεθ' ὅλης φθάνει τῆς ἀκολουθίας του
περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸ τῆς πόλεως.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εὐχαριστῶ. Ἀείποτε εὐαγγέλια
χαρᾶς μοὶ φέρεις.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Βασιλεῦ, ἡ μόνη μου
εὐχὴ νὰ χαίρῃς εἶναι καὶ νὰ εὐτυχῇς.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εἰπὲ νὰ ἑτοιμάσωσι ὡς τάχιστα
τὸ ἅρμα τὸ χρυσήλατον καὶ ζεύξωσι
τῶν πτεροπόδων ἵππων τὴν λευκότριχα
τοῦ Ρήσου συνωρίδα, ὅπως τὸν υἱὸν
αὐτὸς προαπαντῶν λαμπρῶς ὑποδεχθῶ.
Οἱ δὲ λιγύφθογγοι τὸ στόμα κήρυκες
ἀνὰ τὸ ἄστυ ἅπαν νὰ κηρύξωσιν,
ὅπως καὶ οἱ πολῖται συνεξέλθωσι
κατὰ ἐνωμοτίας, λόχους καὶ φυλὰς
πρὸς προϋπάντησιν τοῦ βασιλόπαιδος.
Σπεῦσον. (χωρεῖ πρὸς τὸν Λυκῖνον) Λυκῖνε!
(Ὁ Γλαυκίδης ἀπέρχεται ἐν σπουδῇ ἀριστερόθεν).

ΛΥΚΙΝΟΣ: (Προχωρεῖ). Πρόθυμος, ὦ βασιλεῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τὴν δέσποιναν σου Ἰλιόνην κάλεσον,

ὅπως τοῦ Διφίλου πληροφορηθῇ
τὴν ἄφιξιν. Πιστεύω ὅτι θὰ χαρῇ
καὶ παύσῃ ἴσως κλαίουσα τὸν ἀδελφόν.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ἐξῆλθε μετὰ τῆς τροφοῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Οὕτω πρωί;
Καὶ ποῦ τὸ βῆμα της, Λυκῖνε, ἔτρεψεν;

ΛΥΚΙΝΟΣ: Εἰς τοῦ παιδὸς τὸν τύμβον, ἂν δὲν σφάλλωμαι;

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Πρὸς τί; νὰ κλαύσῃ; νὰ οἰμώξῃ;

ΛΥΚΙΝΟΣ: Βασιλεῦ,
εἰς τοῦ νεκροῦ τὸ εἴδωλον χοάς...

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἀρκεῖ.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Νὰ σπείσῃ, ἐπειδή...

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐννόησα, ἀρκεῖ
Λυκῖνε, σπεῦσον μετὰ τῶν θεραπαινῶν
πλουσίαν νὰ παρασκευάσῃς τράπεζαν
εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ θρόνου μου.
Ἐκεῖ μετὰ τὴν τοῦ υἱοῦ μου ἄφιξιν
οἱ πάντες θὰ συμφάγωμεν. Θ' ἀνταμεφθῇς
διὰ τὴν προθυμίαν σου βασιλικῶς.

(Ὁ Λυκῖνος εἰσέρχεται διὰ τῆς πύλης εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Πολυμήστωρ βηματίζει περίφροντις. Μετά τινας σκέψεις).

Τὸ γένος τῶν θηλέων ρέπ' εἰς τοὺς κλαυθμούς
Καθὼς ἡ λάλος ἀηδὼν ὀδύρεται
τὸν Ἴων της καὶ αὕτη τὸν αὐτάδελφον
θρηνεῖ Πολύδωρον ἡμέρας καὶ νυκτός.
Τοῦτο μικρὸν μ' ἀνησυχεῖ. Ἵνα μνήμης της
ὁ χρόνος θ' ἀπαλείψῃ βαθμηδὸν τὸ πᾶν.
Εἶν' ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
τῶν μὲν παρόντων νὰ ἐχώμεθα ἁπρίξ,
τῶν δὲ ἀποιχομένων ἐπιλήσμονες
μετ' οὐ πολὺ νὰ εἴμεθα. Ναί. (Ἀκροῶνται). Θόρυβος
ἀκούεται, οἱ κήρυκες κραυγάζουσιν·
ἁρμάτων κρότοι καὶ τῶν ἵππων καλπασμοί. (Μετά τινας στιγμὰς σιωπῆς φαιδρύνεται).
Χαρὰ μεγίστη μὲ κατέχει σήμερον.
Ταύτης νὰ συμμετάσχῃ ὁ Διίφιλος
ἁρμόζει βλέπων τὴν λαμπρὰν ὑποδοχήν,
ἧς ἀξιῶ αὐτόν. Τῆς πατρικῆς στοργῆς
ἐκδήλωσις μικρὰ καὶ τοῦτο. Πράγματι,
πῶς νὰ μὴ χαίρωσι μοχθοῦντες οἱ γονεῖς,

ἂν ἡ τῶν τέκνων των ζωὴ συνέχεια
τῆς ἑαυτῶν διηνεκὴς νομίζηται,
ἢ μᾶλλον εἶναι ἡ ἰδία των ζωή; (Σκέπτεται)
Ἀλλ' ὅμως, πῶς τὴν νύκτα μὲ κατέλαβε
στεναχωρία τις ἀκατανόητος
καὶ στερηθεὶς τοῦ ὕπνου μου ἠγρύπνησα;
Μήπως ἐν τῇ ζωῇ δὲν ἐπραγμάτωσα
πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμησα;... Παράδοξον
καὶ ἀνεξήγητον τῷ ὄντι... Πῶς ἐγὼ
δὲν εἶμαι ὁ τῆς Θράκης μέγας βασιλεύς,
ὁ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις πάντα ζηλωτός,
ὅστις διὰ τῶν ἄθλων μου προήγαγον
τὸ κλέος μου εἰς ἀνυπέρβλητον βαθμόν;
Ἀπὸ τοῦ ταραχώδους Πόντου σήμερον
μέχρι τῆς σκιερᾶς Ροδόπης πρὸς δυσμὰς
κ' ἐκ νότου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου τοῦ γλαυκοῦ
μέχρι τοῦ χιονώδους Αἵμου πρὸς βορρᾶν
οἱ κάτοικοι δὲν σέβονται τὸ σκῆπτρόν μου;
Ὀδρύσαι, Βρύγες, Γέται, Βίστονες, Βησοί,
Δολόγκοι, Σάτραι πρὸ ἐμοῦ δὲν τρέμουσι;
Δὲν ἐξυμνεῖται τ' ὄνομά μου πανταχοῦ
ἀπὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐνδόξων γῆς
μέχρι τῆς τῶν βαρβάρων Κόλχων; Κλίνατε
τὰς κεφαλὰς ὑμῶν οἱ πάντες ταπεινῶς.
Εἶμαι ὁ Πολυμήστωρ, μέγας βασιλεύς,
μοιρηγενής, ὀλβιοδαίμων, πανσθενής,
ἑδρεύων εἰς τὴν εὐκραῆ Χερρόνησον.
Τίς ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸν θρόνον μου τολμᾷ;
Τίς πρός με τῶν ἀνάκτων νὰ παραβληθῇ;
Ἔχω τὴν δύναμίν μου ἀνεξάντλητον.
Οἱ ἱπποχάρμαι Σκύθαι δῶρα πλούσια
μοὶ πέμπουσι καὶ ὁ τῆς Τροίας πορθητὴς
Ἀτρείδης τὴν φιλίαν μου ἐζήτησεν!
οἱ δὲ τῆς μούσας ἔχοντες διδάσκαλον
καὶ ὑπὸ πάντων τιμηθέντες ἀοιδοὶ
τοὺς ἄθλους μου ἐν ὕμνοις ἄδουσι
παραδιδόντες εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς. Λοιπόν,
δὲν εἶμαι ζηλωτός; Μὴ πλοῦτον ἄλλος τις
κ' ἰσχὺν τοσαύτην κέκτηται; Τοὺς θησαυροὺς
τοὺς ἀμυθήτους ἔχω τῶν Δαρδανιδῶν.

Χρυσοῦ ἀπέφθου λέβητας ἑξήκοντα
μέχρι στεφάνης πλήρεις, ὀγδοήκοντα
ἀργύρου καὶ μολύβδου πλήρεις ἀμφορεῖς,
χαλκοῦ στατῆρας καὶ σιδήρου ἑκατόν.
κρατῆρας δὲ καὶ κύπελλα μετὰ λεπτῆς
ἐξειργασμένα τέχνης ἀπειροπληθῆ
μετὰ ἠλέκτρου καὶ ἐλέφαντος πολλοῦ.
Διὰ τοῦ χρήματός μου τούτου δύναμαι
τὴν γῆν ν' ἀναστατώσω, ὅταν βούλωμαι
καὶ πόσην ποίαν δύναμιν ἔχεις Χρυσέ!
Σύ φρούρια ἄλλως ἀπόρθητα πορθοῖς
καὶ θρόνους βασιλέων ἰσχυροὺς κλονεῖς.
Σύ τὴν φιλίαν ἐξωνεῖσαι τῶν πολλῶν
καὶ τῆς ἀσπόνδου ἔχθρας τοὺς δεσμοὺς χαλᾷς.
Σύ εὐγενῆ τὸν ἀγενῆ χειροτονεῖς
καὶ τὸν θερσίτην Γανυμήδην παριστᾷς.
Σύ στρέφεις ὡς πηδάλιον τὸν νοῦν παντὸς
καὶ πάντων ὡς πανίσχυρος Θεὸς κρατεῖς.

(Μετά τινας βηματισμούς, οὓς ἐκτελεῖ σκεπτόμενος κατὰ μῆκος τῆς σκηνῆς).

Τοῦ πλούτου καὶ τοῦ θρόνου μου μεθαύριον
κατὰ τὴν τῶν Ἀνθεστηρίων ἑορτὴν
πρὸ τοῦ πιστοῦ λαοῦ μου τὸν Διίφιλον,
ὡς ἔφηβον γενόμενον, διάδοχον
θ' ἀνακηρύξω. Οὗτος δὲ τὴν θλῖψιν του
ἐκ τῆς χαρᾶς θ' ἀφίσῃ, ἣν ἡ πένθιμος
θὰ ἐξεγείρῃ τοῦ θανάτου εἴδησις
τοῦ προσφιλοῦς τοῦ Πολυδώρου.

(Ἀνατείνει τὰς χεῖρας ἱκετευτικῶς πρὸς τὸν οὐρανὸν)

Ὦ Θεοί,
Ὀλύμπιοι, τὴν ὑμετέραν εὔνοιαν
μηδέποτ' ἄρητε ἀπὸ τοῦ οἴκου μου.
Σφαγίων καὶ θυμιαμάτων πάντοτε
πληροῦνται οἱ βωμοὶ ὑμῶν. (Σκέπτεται ἐπ' ὀλίγον)
Ἐπὶ στιγμὴν
ἐνόμισα ὅτι τὴν δυσμενῆ ὀργὴν
τῶν Οὐρανίων κατ' ἐμοῦ ἐφείλκυσα
καὶ τοῦ λαοῦ τὸ μῖσος διὰ τῆς σφαγῆς
τοῦ Πολυδώρου. Ἀλλ' οὐχί. Ἡ πρᾶξις μου
ὡς προμηθίας ἐλογίσθη πατρικῆς

ὑπὲρ τῆς χώρας μου καὶ τοῦ πιστοῦ λαοῦ.
Πολέμου ὁλεθρίου ἀπεσόβησα
τὴν κήρυξιν πρὸς τὴν ἀνδρείαν στρατιὰν
τῶν ἰσχυρῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀτρειδῶν
τὴν συμμαχίαν εἵλκυσα. Τὸ αἴτιον
τῆς πράξεώς μου ἐκαλύφθη ἄριστα
κ' ἐπαίνους ἀντὶ τῶν μομφῶν προσέλαβον.
Τὸν δὲ τῶν ξένων φύλακα, τὸν ξένιον
καὶ παντεπόπτην Δία ἐξιλέωσα
διὰ μεγάλων καὶ πλουσίων θυσιῶν.

(Ἀκούονται ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν παρασκηνίων ἀμυδρῶς πως σαλπισμοὶ καὶ θούριοι καὶ ρυθμικὰ ὡσεὶ στρατιωτῶν βήματα. Ἀκροᾶται).

Ἰδοὺ τὸ πρός με φίλτρον τῶν πιστῶν Θρᾳκῶν
δηλοῦται. Σαλπισμοὺς ἀκούω (βλέπει πρὸς τὰ ἀριστερὰ)
πρόθυμοι
καὶ χαίροντες κατὰ φυλὰς πορεύονται
οἱ μάχιμοι. Τὸ πλῆθος συναγείρεται
παρὰ τὴν παραθαλασσίαν ἔξοδον
τοῦ ἄστεως, (βλέπει πρὸς τὰ δεξιὰ)
Ἐν τῇ αὐλῇ τὸ ἅρμα μου
εἶν' ἕτοιμον κ' οἱ λευκοθώρακες φρουροὶ
ἐφ' ἵππων μ' ἀναμένουσιν. Ἤδη καιρὸς
κ' ἐγὼ νὰ ἐκκινήσω. (Ἀνατείνει τὰς χεῖρας)
Πόσον σ' ἀγαπῶ
ὦ τέκνον μου Διίφιλε!

Σκηνὴ Β'.

Ὡς ἀνωτέρω, εἰσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν δεξιόθεν ταπεινῶς ὁ Γλαυκίδης

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ὦ βασιλεῦ.
Ὁ Ζεὺς ὁ μέγας μετὰ σοῦ. Οἱ πάντες σὲ
προσμένομεν ἀνυπομόνως, ἕτοιμοι.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Νεώτερόν τι περὶ τῆς ἀφίξεως;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Οὐδέν. Ἀλλ', ὡς φρονῶ, παρὰ τὴν θάλασσαν
νὰ γείνῃ μέλλει ἡ συνάντησις ἡμῶν.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Γλαυκίδη, ἄγωμεν. Ἀπὸ τῆς σήμερον
εἰς ἄλλον βίον παντελῶς εἰσέρχομαι.
Ἀθάνατοι Θεοί, μὴπως φθονήσητε

(Φεύγει ἔχων ἀνατεταμένας τὰς χεῖρας μετὰ τοῦ Γλαυκίδου δεξιόθεν).

Σκηνὴ Γ'.

Εἰσέρχεται ἀριστερόθεν ὁ Εὐρύαλος, ὡραιότατος ἀνήρ, τήν τε μορφὴν

καὶ τὸ ἀνάστημα, τρέφων ξανθὴν καὶ οὐλην κόμην, ἀκολουθεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Ξάνθου τοῦ ὀπαδοῦ αὐτοῦ, μεσήλικος.

ΞΑΝΘΟΣ: Ὦ τοῦ Πριάμου τοῦ ὀλβίου ἄλλοτε
καὶ πολυτέκνου παῖ Εὐρύαλε, ἰδοὺ (δεικνύει τὰ ἀνάκτορα)
ἐκεῖ τ' ἀνάκτορα τοῦ Πολυμήστορος,
τοῦ αὐταδέλφου σου σφαγέως μυσαροῦ.
Τί μέλλομεν νῦν, φίλτατε, νὰ πράξωμεν;
Εἰπὲ τὸ σχέδιον τῆς ἐκδικήσεως
προμελετήσας σὺ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν.
Καιρὸς πρὸς συζητήσεις καὶ βραδύτητα
δὲν εἰσχωρεῖ, ἀλλ' ἔργων μόνον χρήζομεν.
Διὸ σκεφθεὶς ἀμέσως ἀποφάσισον.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τῶν οἰκετῶν μου πάντων, Ξάνθε, ἄριστε,
πόσον σαφῆ διαδηλοῖς τεκμήρια
τῆς πρός με βοηθείας σου καὶ πίστεως.
Καθὼς εἰς τοὺς κινδύνους ἵππος εὐγενὴς
καὶ γέρων ἤδη ὢν δὲν ἀποδειλιᾷ
ἀλλ' ἀνορθοῖ τὰ ὦτα του καὶ ἐμψυχοῖ
τὸν ἀναβάτην, οὕτω πρόθυμος καὶ σὺ
μὲ παροτρύνεις πάντοτε καὶ βοηθεῖς.
Ἰδού ὁριστικῶς τί ἀπεφάσισα.
Σύ δὲ καλῶς σταθμίσας τὴν ἀπόφασιν
ἂν ἴδῃς τι ἀνάρμοστον, μεθάρμοσον.

ΞΑΝΘΟΣ: Εὐρύαλε, ὦ μόνε τῶν Πριαμιδῶν
σωθείς, εἰπὲ ν' ἀκούσω τὴν ἀπόφασιν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Θὰ παραστῶμεν ξένοι εἰς τ' ἀνάκτορα.
Θὰ εἴπω ὅτι Γλαῦκος ὀνομάζομαι
καὶ εἶμαι ὁ μονογενὴς γνωστὸς υἱὸς
τοῦ βασιλέως τῆς Λυκίας, σύμμαχος
τῶν Τρώων κρατερός, ἐφ' ὅσον ἤκμαζεν
ἡ Ἴλιος, ὅτι ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν
κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς θείας πόλεως
διασωθεὶς ἱκέτης πρὸς τὸν τύραννον
προσῆλθον, ὅτι εἰς τὴν χώραν μου εὐθὺς
θὰ πορευθῶ, ὡς πάντες ἀποπλεύσωσιν
οἱ Ἀχαιοὶ ἐκ τῆς Τρωάδος, τοῦ πατρὸς
ἀποθανόντος ποθητὸς διάδοχος.
Τὴν ἀδελφήν μου Ἰλιόνην ἐν ταὐτῷ
θὰ δοκιμάσωμεν μήπως τὸν σύζυγον
ἀκόμη ἀγαπᾷ μετὰ τὸν θάνατον

τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἂν πιστὴ διατελῇ
τῷ Πολυμήστορι, τότε φονεύομεν
τὸν τύραννον καὶ τὸν υἱὸν Διίφιλον
πρὶν ἢ ἀναγνωρίσῃ με ὡς ἀδελφόν.
Τὸν φόνον ἐκ τῶν περιστάσεων αὐτῶν
θὰ ἐξαρτήσωμεν. Ἀλλ' ὅμως ἂν μισῇ
τὸν ἄνδρα, τὴν ταὐτότητά μου ἐκδηλῶ
καὶ τότε σύνεργον αὐτὴν λαμβάνομεν
κατὰ τοῦ μισητοῦ της Πολυμήστορος.
Θὰ εὐκολύνῃ τοῦτο τὸν σκοπὸν ἡμῶν.
Συγχρόνως τὸν υἱὸν αὐτῆς φονεύομεν,
χωρὶς βεβαίως τοῦτο νὰ προαισθανθῇ,
διότι, ὡς γνωστόν, ἡ μητρικὴ στοργὴ
εἶν' ἀνωτέρα οἱουδήποτε δεσμοῦ
συγγενικοῦ ἢ φιλικοῦ ἐν τῇ ζωῇ.
Τοιαύτην θέλω, Ξάνθε, τὴν ἐκδίκησιν.

ΞΑΝΘΟΣ: Τὸ σχέδιόν σου ἄριστον, Εὐρύαλε.
Ἀλλ' εἴθε τώρα κ' ἀθάνατοι θεοὶ
συναρωγοὶ νὰ παραστῶσιν εἰς ἡμᾶς,
τὸν τῆς ξενίας βέβηλον κ' αἱμοχαρῆ
κακοῦργον συνεκδικουμένους. Ἄγωμεν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Πιστέ μου Ξάνθε, πρόσεχε. Ἐκ τῶν πυλῶν
τῶν ἀνακτόρων τις ἐξέρχεται. Καιρὸς
νὰ λάβωμεν πληροφορίας παρ' αὐτοῦ
περὶ τοῦ Πολυμήστορος.

Σκηνὴ Δ'.

(Ἐξῆλθεν ἤδη τῶν ἀνακτόρων ἀμέριμνος ὁ Λυκῖνος, πρὸς ὃν πλησιάζει ὁ Ξάνθος).

ΞΑΝΘΟΣ: Ὦ ἄριστε.
ἀνθρώπων, χαῖρε.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Καὶ ὑμεῖς σὺν τοῖς Θεοῖς
ὡσαύτως χαίρετε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τὸν Πολυμήστορα
τὸν κρατερὸν τῆς χώρας ταύτης τύραννον
ζητοῦμεν ξένοι ὄντες.

ΛΥΚΙΝΟΣ: Εἰς τ' ἀνάκτορα
εὐθὺς εἰσέλθετε καὶ ὅσων θέλετε
θὰ τύχητε. Ὁ Πολυμήστωρ τὸν υἱὸν
ἐκ ξένης χώρας προσερχόμενον, ἐν ᾗ

ἐφ' ἱκανὸν διέτριψε, νὰ προσδεχθῇ
μετέβη καὶ ἡ πόλις πᾶσα μετ' αὐτοῦ.
'Αδύνατον τὴν ἐν τῷ ἄστει κίνησιν
νὰ μὴ παρετηρήσατε. Προσέλθετε.
Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπανέρχεται.
'Ως ἐν καλῷ προσήλθετε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τὴν κίνησιν
τῶν πολιτῶν προσείδομεν καὶ ἑορτὴν
ὅτι τελοῦσιν ἐνομίσαμεν. Νῦν δὲ
θὰ πορευθῶμεν τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν
κ' ἡμεῖς νὰ ἴδωμεν τοῦ βασιλόπαιδος
καὶ αὖθις ἔπειτα ἐπανερχόμεθα.

ΛΥΚΙΝΟΣ: 'Επιτυχὴς ὑμῶν ἡ σκέψις. Χαίρετε. (Φεύγει δεξιόθεν)

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Καὶ σὺ ἀντίχαιρε. (Πρὸς τὸν Ξάνθον ἀποτεινόμενος)
'Απαρατήρητοι
ἐκ τοῦ νεκροῦ τὸν τύμβον νῦν δυνάμεθα
νὰ πορευθῶμεν, ὅπως κατασπείσωμεν
τὰς εἰθισμένας τοῖς νεκροῖς χοάς.
'Η πόλις ἔρημος τυγχάνει πολιτῶν
ἀσχολουμένων περὶ τὴν ὑποδοχήν.

ΞΑΝΘΟΣ: ('Ανατείνων τὰς χεῖρας)
Πολύδωρ' ἐν τῷ "Αδῃ πλέον κατηφὴς
δὲν θὰ πλανᾶται ἡ σκιά σου ἐν βραχεῖ,
διότι δὲν θὰ μείνῃς ἀνεκδίκητος.
('Απέρχονται ἀριστερόθεν).

Σκηνὴ Ε'.

("Αλσος καὶ παρ' αὐτῷ τύμβος, ἐφ' οὗ διεσκορπισμένα εἶναι κριθαί, καρποί, μελικρὰ καὶ ἄνθη. 'Η 'Ιλιόνη ἵσταται γονυπετὴς πρὸ τοῦ τύμβου ἔχουσα τὰς χεῖρας συμπεπλεγμένας, τὴν κεφαλὴν νεύουσα χαμαὶ καὶ κλαίουσα. "Οπισθεν ταύτης ἵσταται ὀρθία ἡ Χρυσάνθη περίλυπος, κρατοῦσα διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν πρόχουν, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας τὰ κάνιστρα).

ΙΛΙΟΝΗ: "Ω τέκνον μου Διίφιλε, τὸ μόνον φῶς
τῆς τρισαθλίας καὶ παντλήμονος ἐμοῦ.
δὲν βλέπω πλέον ἐν τῇ γῇ ἐξ ὅτου σοῦ
ἀπεστερήθην. Μάτην φεῦ! σ' ἐγέννησα
καὶ μάτην σ' ἐγαλούχησα καὶ σ' ἔθρεψα
μοχθοῦσ' ἀείποτε ἡμέρας καὶ νυκτός.
'Ορφανισθεῖσα πάντων μου τῶν συγγενῶν.
πολλὰς διέτρεφον ἐλπίδας ἐπὶ σοῦ,

ὅτι νά με γηροβοσκήσῃς ἔμελλες,
ἀποθανούσης δ' ὕστατον τοὺς ὀφθαλμούς
σύ νὰ μοὶ κλείσῃς καὶ νὰ κηδεύσῃς σύ.
Νῦν δὲ τῶν πάντων στερηθεῖσα λυπηρὸν
καὶ ἀλγεινὸν διάγω βίον. (Κλαίει ὀλολύζουσα)
Τέκνον μου,
ἐὰν τοὐλάχιστον σύ ἐνυμφεύεσο
μικρὸν πρὶν ἢ σ' ἀποστερήσῃ τῆς ζωῆς
ὁ μισαρὸς ἐκεῖνος καὶ τρισάθλιος
κ' ἐὰν γεννήσας τέκνον ἄρρεν ἀντὶ σοῦ
κατέλειπες διάδοχον ἀγαπητόν,
ἴσως παρηγορίαν εὕρισκόν τινα
εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνου ὡς ἡ σὴ μορφήν.
Ἀώρως δ' ὅμως σὺ ἀπέθανες κ' οἰκτρῶς,
πρὶν ἢ ἐγὼ καλλύνω τὴν γυναῖκά σου
καὶ τὴν γαμήλιον κοσμίσω κλίνην σου,
πρὶν ἢ ἀκούσω τὸν ὑμέναιον τὸν σὸν
κι' ἀνάψω τὰς λαμπάδας ἐν τῷ γάμῳ σου.

(Καταλαμβάνεται ὑπὸ λυγμῶν, ἀπομάσσει τὰ δάκρυα αὐτῆς).

Ὦ φίλτατόν μου τέκνον, τέκνον δύσμοιρον.
δὲν μοὶ ἐπέτρεψαν μηδὲ νὰ σ' ἀσπασθῶ
διδοῦσά σοι τὸν ὕστατόν μου ἀσπασμόν,
νά σε μοιρολογήσω χύνουσα πηγὴν
δακρύων ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ προσώπου σου,
τὰς τελευταίας λέξεις σου ν' ἀκροασθῶ,
τὴν ἐκπνοήν σου ν' ἀναπνεύσω... Δύστηνε
ἐνταῦθα φονευθέντα σὲ κατέθαψαν
ὡς ἀποτρόπαιον κακοῦργον. Τέκνον μου,
ὑπάρχει ἔτι θεία δίκη, νέμεσις;...

(Κλαίει μεγάλῃ τῇ φωνῇ, εἶτα ἐξεγείρεται αἰφνιδίως, ἡ μορφὴ αὐτῆς λαμβάνει ἀπαισίαν τινὰ ἔκφρασιν, πλήρης ὀργῆς καὶ μίσους χειρονομεῖ).

Ὦ τῶν δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων ἔχθιστε,
ὅστις ἐκ τοῦ παιδὸς τὰ στέρνα ἔπηξας
τὸ ξίφος σου καὶ μ' ἄπαιδα κατέστησας,
ὦ μυσαρὲ καὶ παιδωλέτωρ σύνευνε
εἴθε κακὸς κακῶς ν' ἀπολεσθῇς καὶ σύ!
Πῶς ταῦτα πράξας νὰ προσβλέπῃς νῦν τολμᾷς
τὸν ἥλιον καὶ νὰ πατῇς τὴν γῆν αὐτήν;
τολμᾷς νὰ μὲ θωπεύῃς καὶ ἔρωτος ἁγνοῦ
νὰ μοὶ ἐκφράζῃς λόγους καὶ αἰσθήματα;

Θαυμάζω πῶς ἀκόμη δὲν ἐγένοντο
αἱ τρίχες τοῦ γενείου καὶ τῆς κόμης σου
σκορπίοι κ' ἔχιδναι, ὅπως σὲ δάκνωσι,
Πῶς δὲν ἀνοίγεται ἡ γῆ αὐτὴ πρὸ σοῦ,
ὅπως εἰς τὰ τοῦ Ἅδου σκότη βυθισθῇς,
ἢ ὁ ὑψιβρεμέτης Ζεὺς τοὺς κεραυνοὺς
αὐτοὺς δὲν ἐπιρρίπτει ἤδη κατὰ σοῦ.

(Μετὰ μικρὰν σκέψιν ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν τείνουσα τὰς χεῖρας).

Ὦ φῶς ἁγνόν, αἰθήρ, ταχύπτεροι πνοαί,
τῶν ποταμῶν πηγαί, τοῦ πόντου κύματα,
παμμῆτορ γῆ καὶ παντεπόπτα ἥλιε,
ἐπικαλοῦμαι πάντας μάρτυρας ὑμᾶς
τῆς ἀνηκέστου καὶ δεινῆς μου συμφορᾶς
καὶ τῶν ὀλοφυρμῶν μου, οὓς νυχθήμερον
ὡς ἄλλη ὀλοφύρομαι νῦν ἀηδὼν
καὶ οὐδαμῶς θὰ παύσω ὅσον ἔτι ζῶ.
Ἀλλ' ὦ ἀμείλικτοι καὶ ἀδυσώπητοι
τῆς Περσοφόνης ὄψεις καὶ τοῦ Πλούτωνος,
ὦ πότνια Ἀρὰ καὶ χθόνιε Ἑρμῆ
καὶ σεῖς, αἱ ἔκδικοι παντὸς ἐγκλήματος,
ὦ θυγατέρες τῆς Νυκτὸς σεμναὶ θεαί,
σὺ Τισιφόνη, Ἀληκτὼ καὶ Μέγαιρα
δὲν θὰ προσδράμητέ μοι τάχιστα ἀρωγοί;
Πῶς ἡ σφαγὴ τοῦ τέκνου μου ἡ ἄδικος
θὰ παραμείνῃ ἔτι ἀνεκδίκητος;
Οὐχί!

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὦ Ἰλιόνη, σύνελθε.

ΙΛΙΟΝΗ: Οὐχί.

Τὰ στήθη μου πληροῦνται λύσσης καὶ ὁρμῆς,
ἐκδίκησιν φρικτὴν τὸ αἷμα σου ζητεῖ,
Διίφιλε. Παραφρονῶ καὶ μαίνομαι.

(Ποιεῖται διαφόρους κινήσεις ὡς ἀλλόφρων πλήττουσα τὴν γῆν τοῖς ποσί).

Αἴ Πολυμήστορ, χαῖρε καὶ βασίλευε
τοὺς θησαυροὺς κατέχων τοῦ Πριάμου νῦν.
Τὸν ὄλεθρον ἡμῶν σὺ παρεσκεύασας.
Μὰ τοὺς χθονίους καὶ ἀλάστορας θεοὺς
τῶν θησαυρῶν δὲν θ' ἀπολαύσῃς ἀποινεί.
Αὗται αἱ χεῖρες θ' ἀφαιρέσωσι τὸ φῶς
τῶν ὀφθαλμῶν σου καὶ τυφλὸς θ' ἀκούσῃς φεῦ!

ὅτι σὺ μόνος ἔσφαξας τὸ τέκνον σου.
Καὶ ὅταν σ' ἴδω, ἄθλιον, ἐλεεινόν,
τὰ κῶλα μόλις σύροντα, τὴν τύχην σου
θρηνοῦντα καὶ θεοὺς ἐπικαλούμενον,
ὦ τότε μόνον θανασίμως πλήττουσα
θὰ σ' ἀποστείλω εἰς τὸν Ἅδην, δείλαιε,
καὶ ἴσως τότε τὴν καρδίαν μου αὐτὴν
μικρὰν πραϋνομένην πως συναισθανθῶ
καὶ σβέσω ἐν τῷ αἵματί σου τὴν πυράν,
ἥτις τὰ σπλάγχνα μου δεινῶς βιβρώσκει. Ναὶ
Γυναῖκες εἴμεθα, ὅσον ἀδύνατοι
τὴν φύσιν καὶ ἂν λογιζώμεθα, καλῶς
ἐκδίκησιν νὰ λάβωμεν γινώσκομεν.
Ὡρκίσθην, Πολυμῆστορ. Ἀπὸ σήμερον
φοβοῦ καὶ τρέμε κ' εἰς τὸ βλέμμα μου αὐτό.
Δὲν εἶμαι πλέον ἡ πιστή σου σύζυγος,
ἀλλὰ ἡ ἀδυσώπητός σου τιμωρός,
Μαινάς, Βακχίς, ἀλάστωρ Δαίμων, Ἐρινύς.
(Πίπτει τὸ καταπέτασμα)

ΠΡΑΞΙΣ Γ'.

Ὁ Ἔρως

Σκηνὴ Α'.

Ἀνάκτορα τοῦ Πολυμήστορος. Αἴθουσα πλουσίως καὶ χαριέντως διεσκευασμένη. Δεξιὰ φαίνεται θωμός τις, οὗ ὄπισθεν ἵσταται ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀριστερὰ κεῖται ὁ βασίλειος θρόνος, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος πεποιημένος. Ἐπὶ τῶν τοίχων σχεδιογραφήματα τῶν Μυκηναίων χρόνων. Κύκλῳ ἐν τῇ αἰθούσῃ κλισμοὶ καὶ θρόνοι. Ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται μεγαλοπρεπὴς καὶ φαιδρὸς ὁ Πολυμήστωρ ἔχων ἔνθεν μὲν τὴν Ἰλιόνην, ἔνθεν δὲ τὴν Ἐρατὼ καὶ παρ' αὐτῇ τὸν Διίφιλον. Ὄπισθεν τοῦ τυράννου καὶ τῆς βασιλίσσης ἵσταται ὄρθιος ὁ Γλαυκίδης. Οἱ ἀμφιεσμοὶ τῶν γυναικῶν εἶναι λευκοὶ καὶ πολυτελεῖς. Ἡ Ἰλιόνη προσποιεῖται ὅτι εἶναι φαιδρά. Μεσημβρία παρῆλθεν ἤδη.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λοιπόν, υἱέ μου, πῶς διήγαγες ἐξ οὗ
ἀπῆλθον οἴκαδε ἀφεὶς τὰ μέγαρα
τοῦ πενθεροῦ σου;

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἄριστα. Ὡς ὄνειρον
ἡδὺ διέρρευσεν ὁ χρόνος ἐν χαρᾷ.
Ἐπιθυμήσας ὅμως τὴν ἀναστροφὴν

τὴν πατρικὴν καὶ τὴν ἑστίαν μου αὐτὴν
ἀπροσδοκήτως ἦλθον.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εὖγε διὰ τὴν
στοργὴν τὴν σὴν
ΙΑΙΟΝΗ: Τέ μου, σοὶ εὐχαριστῶ.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἡ σύζυγός σου Ἐρατὼ μοὶ φαίνεται
μᾶλλον ὡραία τώρα καὶ εὐσώματος
ἢ πρότερον. Τὶ συνοικέσιον λαμπρόν!
Ἐγὼ τὴν ἐκ τοῦ οἴκου ἀπουσίαν σου
ἠσθάνθην, μάλιστα δ' ἡ παρελθοῦσα νὺξ
βαρεῖά μοι ἐφάνη, ὅθεν καὶ πρὸς σὲ
λίαν πρωὶ ἐξάγγελον ἀπέστειλα
τὸν φίλον μου Γλαυκίδην καὶ παιδαγωγὸν
τὸν σόν.
ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ὦ ναί Διίφιλε,
ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὦ πάτερ μου,
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Νὰ σὲ καλέσῃ. Ἀλλὰ τύχῃ ἀγαθῇ
σύ ἦσο καθ' ὁδόν. Εἰπέ μοι, τέκνον μου,
νῦν εὐτυχεῖς;
ΙΑΙΟΝΗ: Τέ μου!...
ΔΙΦΙΛΟΣ: Πῶς; Καὶ μ' ἐρωτᾶς,
ἀφοῦ προσβλέπω τὴν μορφὴν τῆς Ἐρατοῦς;
Ἰδέ, ἰδὲ τί ἄγαλμά μοι ἔδωκας. (Δεικνύει τὴν Ἐρατώ).
Οἱ θεῖοι ὀφθαλμοί της μὲ μεθύσκουσι,
ἡ θεσπεσία της φωνὴ μὲ συγκινεῖ
καὶ κόσμον ἄλλον ἀναπλάττει πρὸ ἐμοῦ.
Ἡ εὐτυχία μου σὺ εἶσαι Ἐρατώ.
(ἀσπάζεται περιπτυσσόμενος αὐτὴν)
ΕΡΑΤΩ: Διίφιλε, τῶν ὀφθαλμῶν μου φῶς. (ἀνταπάζεται αὐτόν).
ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Ἀνατείνει τὰς χεῖρας).
Ὦ Ζεῦ,
τὴν θείαν εὐλογίαν σου μηδέποτε
ἀπὸ τοῦ οἴκου τούτου ἄρῃς.
ΙΑΙΟΝΗ: Τέκνον μου...
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὦ τέκνα μου, ἐπιθυμῶ νὰ χαίρητε.
Ἐλπὶς καὶ τέρψις ἔστω ἡ ζωὴ ὑμῶν.
Τὸ ἐπ' ἐμοὶ καὶ τώρα κ' ἐν τῷ μέλλοντι
εἰς τὴν εὐδαιμονίαν θ' ἀφορᾷ ὑμῶν
πᾶσα ἐν γένει πρᾶξις μου κ' ἐνέργεια,
τοῦτο τῆς εὐτυχίας μου κορύφωμα

λογίζομαι σὺν τοῖς θεοῖς.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὦ πάτερ μου,
εὐχαριστῶ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εὐχαριστίας περιττὰς
δὲν θέλω τώρα. Τοῦτο διὰ τῆς χαρᾶς
θ' ἀποδειχθῇς ἐμπράκτως κ' εὐθυμίας σου.

ΔΙΦΙΛΟΣ: (Ἀπτόμενος τοῦ πώγωνος τοῦ πατρός).
Ἡ ἀγαθότης, πάτερ, κ' ἡ ἀγάπη σου
δὲν ἔχει ὅρια.. Ἀλλ' ὁ Πολύδωρος...
ποῦ εἶναι;... ποῦ εὑρίσκεται;... ἡ μήτηρ μου
δακρύει... τί σημαίνει τοῦτο; λέγετε
πρὸς τῶν Θεῶν!... Καὶ πρότερον ἠρώτησα,
ὅτε τὴν ἔλλειψίν του παρετήρησα
ἐν τῇ ὑποδοχῇ τῇ γενομένῃ μοι,
ἀλλ' οὐδαμόθεν ἔλαβον ἀπάντησιν.
Πολύδωρε... ποῦ εἶσαι;... εἰπατέ μοι

ΙΛΙΟΝΗ: (Δακρύουσα) Φεῦ!

ΔΙΦΙΛΟΣ: (Μαντεύει καὶ προαισθάνεται κακόν).
Θεοί!

ΙΛΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν. Πῶς θὰ καλύψῃ τώρα τὴν σφαγήν;)

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἀπαθής)
Τὰς παρεστώσας τύχας πρέπει καρτερῶς
νὰ ὑπομένωμεν.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Τί ἔπαθε;

ΙΛΙΟΝΗ: (Δακρύουσα) Θεοί!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἀπέθανε...

ΙΛΙΟΝΗ: Διίφιλε...

ΔΙΦΙΛΟΣ Πολύδωρε...

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λησμόνησον αὐτὸν καὶ τὴν γαλήνην σου
μὴ τάραττε. Ὡς φαίνεται, μισήσας τις
ἀλάστωρ δαίμων σύμπαντα τὸν οἶκόν του
ἄρδην ἠφάνησεν αὐτόν.

ΙΛΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν) Πῶς ψεύδεται!

ΔΙΦΙΛΟΣ: (Δακρύων)
Καὶ πῶς ἀπέθανε;

ΙΛΙΟΝΗ: Φεῦ!

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὑγιαίνοντα
ἐνταῦθα τὸν ἀφῆκα, πάτερ μου. Εἰπέ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εἷς ἄλλοτε, Διίφιλε.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Παρακαλῶ

νὰ ἡσυχάσω, πάτερ, δὲν θὰ δυνηθῶ,
ἂν μὴ ἀκούσω τὰ κατὰ τὸν θάνατον...
Ὡς ἀδελφόν μου τὸν ἠγάπων πάντοτε

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἀτάραχος)
Πρὸ δέκα ἡμερῶν παρὰ τὴν θάλασσαν
ἐξῆλθεν ἐποχούμενος τοῦ ἅρματος...

ΙΛΙΟΝΗ: (Κλαίουσα κατ' ἰδίαν...)
Τί ἀναιδής... τολμᾷ....

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὦ γύναι, σύνελθε,
μὴ κλαῖε... Διακόπτεις τὴν ἀφήγησιν.
Γενναία φάνηθι.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὦ μῆτερ μου!

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Θεοί!

ΔΙΦΙΛΟΣ: Πρὸς χάριν μου μὴ θρήνει. Ἔχομεν καιρὸν
παρὰ τὸν τύμβον του νὰ τὸν θρηνήσωμεν
ἀμφότεροι...

ΙΛΙΟΝΗ: Τέ μου! οἴμοι! ἀδελφέ!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐξαίφνης χθόνιος ἠχώ, ὡς τοῦ Διὸς
βροντή, ἠκούσθη. Πρὸς τὸν οὐρανὸν εὐθὺς
τὰς κεφαλὰς οἱ ἵπποι του ἀνύψωσαν,
ἀφροῦ δ' ἐπλήσθη ὁ αἰγιαλός...

ΙΛΙΟΝΗ, ΔΙΦΙΛΟΣ, ΕΡΑΤΩ: (Ἐνὶ στόματι) Θεοί!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὑπὸ μεγάλου κύματος συγκαλυφθείς.
Τὸ ἔδαφος ἐσείσθ' ὑπὸ τοὺς πόδας των
καὶ ὑπεχώρησεν. Ἐκ φόβου ἤρξαντο
ἀπὸ ρυτῆρος ἀκαθέκτως τρέχοντες,
ὡσεὶ πτερόεντες. Ὁ δυστυχὴς στερρῶς
ἐκράτει τὰς ἡνίας ἄφοβος, ἀλλά...
τὸ ἅρμα παρὰ μέγαν βράχον συγκρουσθὲν
ἐθραύσθη. Πάντα συμφυρτὰ δ' ἐγένοντο,
τροχῶν, ἀξόνων καὶ συρίγγων θρύμματα.
Αὐτὸς δ' ὁ δείλαιος καταπεσὼν πρηνὴς
ὑπὸ τῶν ἡνιῶν του περιπλέκεται
καὶ κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν ἵππων ἕλκεται
ἐπὶ ἐδάφους πλήρους θάμνων καὶ πετρῶν.
Αἱ σάρκες του σπαράσσονται ἀνηλεῶς.
κ' ἡ κεφαλή του θανασίμως πλήττεται.

ΔΙΦΙΛΟΣ: (Κλαίων). Πολύδωρε, ὦ θεία νέμεσις.

ΙΛΙΟΝΗ: Οἴμοι!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ματαίως οἱ ἀκόλουθοί του ἔτρεχον

πρὸς ἀρωγήν. Ἐλύθη τέλος ἡμιθνὴς
κοπέντων τῶν ἱμάντων ἐκ τοῦ βάρους του
καὶ τιναγμοῦ, ἀλλ' ἐν βραχεῖ ἐξέπνευσε
φρικτῶς ἀλγῶν. Οἱ δ' ἵπποι του τὸν δρόμον των
ἐν μείζονι ὁρμῇ ἀκολουθήσαντες,
ὥσπερ οἰστρηλατούμενοι, ἐπνίγησαν
ἐκ τῆς ἀκτῆς πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ταλαίπωρε Πολύδωρε.

ΙΛΙΟΝΗ: Ὦ τέκνον μου!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τὸν τάφον δύνασαι νὰ ἴδῃς αὔριον
καὶ τὰς νομιζομένας τοῖς νεκροῖς χοὰς
νὰ σπείσῃς. Τώρα δάκρυα καὶ στοναχὰς
δὲν θέλων, ὄχι. Εἰς αὐτὸν βραδύτερον
ὡς πρέπει, μέγαν τύμβον θ' ἀνεγείρωμεν.

Σκηνὴ Β'.

(Ὡς ἀνωτέρω, εἰσέρχεται ὁ Λυκῖνος.)

Ὦ βασιλεῦ, οἱ ξένοι, περὶ ὧν ὑμῖν
πρὶν εἶπον, ἐπανῆλθον καὶ νὰ ἴδωσιν
ὑμᾶς ἐπιθυμοῦσιν.

(Ἐξέρχεται ὁ Πολυμήστωρ μετὰ τοῦ Λυκίνου, ὅπως προσκαλέσῃ τοὺς ξένους. Ὁ Διίφιλος ἐγειρόμενος τῆς ἕδρας πορεύεται πρὸς τὴν Ἰλιόνην, ἣν περιπτυσσόμενος καὶ καταφιλῶν).

ΙΛΙΟΝΗ: Ὦ τέκνον μου.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Μῆτερ μου!

ΙΛΙΟΝΗ: Οἴμοι.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Κατανοῶ τὴν θλῖψιν σου. Ὑπομονή.
Ἀνεξιχνίαστοι αἱ τοῦ Διὸς βουλαί.

ΙΛΙΟΝΗ: Ὦ τέκνον μου.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἀπόμαξον τὰ δάκρυα
τῆς ἀγλαῆς μορφῆς σου μὴ τὸν...

Σκηνὴ Γ'.

Αἴφνης εἰσέρχεται ὁ Πολυμήστωρ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ξένων, οἷς ὑποδεικνύει κλισμοὺς ἀριστερὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ ὅπως καθίσωσιν. Ὁ Διίφιλος ἀποσπασθεὶς τῆς Ἰλιόνης ἐπανακάθηται ἐπὶ τὴν ἕδραν αὐτοῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἔλθετε,
ὦ ξένοι. Παρ' ἡμῖν παντὸς θὰ τύχητε.
Ἀφοῦ δὲ φάγητε καὶ πίητε καλῶς,
προθύμως εἴπατε ἡμῖν, ὡς εἴθισται,
τίνες ἀνθρώπων εἶσθε, πόθεν καὶ πρὸς τί

εἰς τὴν φιλόξενόν μου χώραν ἤλθετε
πλανώμενοι ὡς ἔμποροι ἢ πειραταί;
καθίσατε. (Κάθηνται).

ΞΕΝΟΙ: (Ἀνατείνοντες τὰς χεῖρας)
Πάτερ κύδιστε,
τῶν ξένων σῶτερ Ζεῦ, εὐχαριστοῦμεν σοι.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ).
Εἰπέ, Γλαυκίδη, τώρα νὰ καλέσωσι
τὸν ἀοιδόν, ὅπως διά τινος ᾠδῆς
εὐφράνῃ τὴν βασιλικὴν ὁμήγυριν.
Καὶ πρώην ἄλλως τούτου χρείαν εἴχομεν.

ΙΛΙΟΝΗ: (Προσηλώσασα ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν ξένων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐρυάλου καὶ πλήρης ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ πρὸς αὐτὸν κατ' ἰδίαν).
Πόσον ὡραῖος καὶ ἀρρενωπὸς ἀνὴρ
ὁ ξένος οὗτος εἶναι. Καὶ τοῦ Πάριδος
αὐτοῦ τὸν κρίνεις ἔτι ὡραιότερον
Τίνος μορφήν μοι προσφιλοῦς ἀνακαλεῖ;

(Ἐξέρχεται ὁ Γλαυκίδης κατεσπευσμένως πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς).

Σκηνὴ Δ'.

(Ὡς ἀνωτέρω)

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Εἰσερχομένη) Ὦ βασιλεῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τοὺς εἰθισμένους χέρνιβας
τοῖς ξένοις κόμισον καὶ τράπεζαν ξεστὴν
παράθες ἐδεσμάτων δαψιλῶν, πρὸς δὲ
διὰ χρυσῶν κυπέλλων οἰνοχόησον.

(Ἡ Χρυσάνθη ἐξέρχεται ἐσπευσμένως. Ἡ Ἰλιόνη δὲν παύεται βλέπουσα τὸν Εὐρύαλον καὶ ἐξακοντίζουσα βλέμματα θαυμασμοῦ. Ὁ Πολυμήστωρ μείλιχος πρὸς τοὺς ξένους).
Ἐνταῦθα, ξένοι, βλέπετε τὸν οἶκόν μου.
ἡ σύζυγός μου Ἰλιόνη, ὁ υἱὸς
Διίφιλος, ἡ νύμφη Ἐρατώ, ὁ δὲ (ἀναζητῶν διὰ τοῦ βλέμματός του καὶ μὴ ἀνευρίσκων) ἀποχωρήσας, φίλος καὶ παιδαγωγὸς τοῦ μόνου τέκνου μου Γλαυκίδης.

Σκηνὴ Ε'.

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ ἀοιδὸς ἐστεμμένος μετὰ τοῦ Γλαυκίδου καὶ ἵσταται δεξιὰ τῇ αἰθούσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Χρυσάνθη φέρει χέρνιβας ἐν πρόχῳ χρυσῇ καὶ ἀργυροῦν λεβήτιον. Ὁ Λυκῖνος παρατήθησι τράπεζαν μι-

κρὰν πρὸ τῶν ξένων. Μετὰ τὴν νίψιν τῶν χειρῶν καὶ ἀπόμαξιν διὰ λινοῦ μάκτρου προσφερομένου ὑπὸ τοῦ Λυκίνου ἡ Χρυσάνθη ἐκκομίζει τὴν πρόχουν, τὸ λεβήτιον καὶ τὸ μάκτρον καὶ εἰσκομίζει ἄρτον, κρέατα καὶ ἀμφορέα οἴνου. Καθ' ὃν χρόνον οἱ ξένοι ἐσθίουσιν αὖτη οἰνοχοεῖ αὐτοῖς ἐντὸς χρυσῶν κυπέλλων ἐκ τοῦ κατακειμένου παρὰ τῇ τραπέζῃ ἀμφορέως. Τὰ βλέμματα τῆς Ἰλιόνης προσηλωμένα ἐπὶ τοῦ Εὐρυάλου ἀτενῶς.

ΦΗΜΙΟΣ: Χαίρετε
σὺν τοῖς θεοῖς.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Χαῖρε καὶ σύ, ὦ ἄριστε.
Λαβὲ τὴν φόρμιγγά σου καὶ μινύρισον
ᾠδὴν ἡδεῖαν βαυκαλῶν πάντας ἡμᾶς
διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς θείας σου φωνῆς.
Εἰπέ... τὴν τοῦ Λεάνδρου, ἣν τὸ ὕστατον
ὁ τάλας ἔμελψε τῇ φίλῃ του Ἡροῖ
τὴν τελευταίαν νύκτα χωριζόμενος,
ὡσεὶ τὸ τέλος του προαισθανόμενος.

(Ἐν τούτῳ ὁ Γλαυκίδης λαμβάνων ἀπό τινος κλισμοῦ τὴν φόρμιγγα ἐγχειρίζει τῷ Φημίῳ, ὅστις κάθηται ἐπὶ σκίμποδος δεξιὰ ἐν τῷ βάθει τῆς αἰθούσης, παρ' ᾧ ἵσταται ὁ Γλαυκίδης. Δοκιμάζει τὰς χορδὰς τῆς φόρμιγγος. Οἱ ξένοι ἐσθίουσιν οἰνοποτοῦντες. Τῆς Ἰλιόνης τὰ βλέμματα ἐπὶ τοῦ Εὐρυάλου).

Τὸ μέλος τοῦτο μ' ἔθελξεν ἑκάστοτε.

ΕΡΑΤΩ: Ἡρὼ καὶ Λέανδρος, ὀνόματ' εὔηχα
εἰς τὴν ψυχὴν βαθέως χαραττόμενα
Τίς δαίμων τοὺς ἐχώρισε καὶ διατί;
Τὴν ἱστορίαν τούτων ὅλως ἀγνοῶ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὁ Λέανδρος ἐκ τῆς Ἀβύδου, Ἐρατώ,
ἠράσθη τῆς καλῆς ἐκ τῆς Σηστοῦ, Ἡροῦς,
οὔσης τῆς Ρέας ἱερείας ἐν Σηστῷ.
Ἑκάστην νύκτα τὴν συνήντ' ἀκάματος
διανηχόμενος τῆς Ἕλλης τὸν πορθμόν.
Παρέμενεν ὥρας τινας συνεντρυφῶν
μετὰ τῆς φίλης του καὶ εἰς τὴν Ἄβυδον
κατὰ τὸν ὄρθρον αὖθις διενήχετο.

ΙΛΙΟΝΗ: Πόσον ἠγάπα τὴν Ἡρὼ ὁ δυστυχής!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἀλλ' ὅμως νύκτα αἴθριον σφοδρὸς τυφὼν
κ' αἰφνίδιος κατὰ τὸ μέσον τοῦ πορθμοῦ
κατέλαβεν αὐτὸν καὶ κατεπόντισε,
Μάτην ἡ τάλαινα Ἡρὼ ἱκέτευσε
τοὺς οὐρανίους, ὅπως σώσωσιν αὐτόν.

Φεῦ! πλανωμένη παρὰ τὸν αἰγιαλὸν
εὗρε τὸ πτῶμα τοῦ Λεάνδρου ἄμορφον
τὴν ἑπομένην παρὰ τὸν Σηστὸν νεκρὸν
Τὸ ἀπαφρίζον κῦμα τὸν ἐξέβρασε.

ΕΡΑΤΩ: Ταλαίπωρος Ἡρώ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἐκ λύπης ἔξαλλος
τὸ περιέβαλε κ' εὐθὺς ἐξέπνευσεν.
Ἐκεῖ ὅπου εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀκτῇ
νεκροὶ κ' ἠγκαλισμένοι, συνετάφησαν.
Τὸν τάφον των δεικνύουσι κυπάρισσοι.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Εἰπὲ τὸ ἆσμα νῦν, ὦ θεῖε Φήμιε,
πάντες δ' ἡμεῖς θὰ ἡδυνώμεθα, ὡσεὶ
τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος ἠκούομεν.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὑμεῖς, ὦ ξένοι, τρώγετε καὶ πίνετε.

ΦΗΜΙΟΣ: (Ἀναστὰς ἄδει).

Ὅταν ἡ ἀηδὼν πρωὶ
ἀκούσῃς νὰ θρηνήσῃ
καὶ αὔρας δροσερᾶς πνοὴ
δάκρυ εἰς σὲ κυλήσῃ,
ἐλθὲ εἰς τὴν ἀκτήν.

Κόσμοι μὲ ἄνθη σου πολλὰ
τὸ πενιχρόν μου μνῆμα,
ὅταν ὁ οὐρανὸς γελᾷ
καὶ βαυκαλίζον κῦμα
θωπεῦον τὸ φιλῇ.

Ὑπὸ κυμάτων φοβερῶν
τὴν νύκτα ἐρριπτάσθην
καὶ πτῶμα εἰς φυκῶν σωρὸν
καὶ ἄμμου ἐξεβράσθην
μετὰ θανὴν φρικτήν.

Τὸ μῦρον τούτων καὶ νεκρὸν
ἐμὲ θὰ καθηδύνῃ,
τοὺς ἀσπασμούς σου δὲ μικρὸν
τὸ κῦμα ἐν γαλήνῃ
πιστῶς θ' ἀνακαλῇ.

Πρὸς τὰ στοιχεῖα πολεμῶν
ἐκ σοῦ ἐνισχυόμην
καὶ εἰς τὸν λοίσθιον παλμὸν
ἀγάπην ἠσθανόμην
πρὸς σὲ τρανήν, Ἡρώ.

Καὶ ὅταν ἄπελπις θρηνῇς
τὴν φρούδην εὐτυχίαν,
ἣν οὕτω λαίλαψ ἀπηνὴς
διέκοψε μὲ βίαν,
θὰ σ' ἐννοῶ, Ἡρώ.

Ἡράσθην ἀλλ' ἀπέθανον
ἀποθανὼν ἐρῶ.

Κ' ἐγὼ συγκλαίων μετὰ σοῦ
νεκρὸς σοῦ θὰ ἐρῶ![1]

Ὁ ἀοιδὸς κάθηται ἐπὶ τοῦ σκίμποδος κρατῶν τὴν φόρμιγγα. Σιγκίνησις τοὺς πάντας, κατέχει. Τὴν σιγὴν διακόπτει ὁ

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Πόσον γλυκὺ τὸ ἆσμα σου καὶ πένθιμον,
ὦ Φήμιε. Ἡ μοῦσα θὰ σ' ἐδίδαξεν

1) (Τὸ αὐτὸ ἐν τῇ δημώδει γλώττῃ ἴδε ἐν τῷ τέλει τῆς τραγωδίας).

ἢ ὁ Ἀπόλλων. Ἀποστάζουσι πολλὴν
τὰ χείλη σου μαγείαν κ' ἡ τῆς φόρμιγγος
φωνὴ γεννᾷ τὴν νάρκην. Οὕτω λέγεται
ὅτι καὶ ὄφεις καὶ θηρία τῶν δασῶν
ὑπὸ τοῦ ἄσματος κατακηλούμενα
ναρκοῦνται ἀβλαβῆ.

Οἱ ξένοι ἐν τούτῳ ἔφαγον, ἡ δὲ Χρυσάνθη καὶ ὁ Λυκῖνος μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἄσματος ἐκκομίζουσιν ἀθορύβως τὰ τῆς τραπέζης καὶ αὐτήν. Ὥστε κατὰ τὸν λόγον τοῦ Εὐρυάλου οὐδὲν πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχει. Ἡ Ἰλιόνη μετὰ συμπαθείας προσβλέπει εἰς τὸν ξένον.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Εὐτύχει βασιλεῦ.
Ὄντως οὐδὲν μᾶλλον γλυκὺ καὶ εὐάρεστον
κ' ἐγὼ στοχάζομαι εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν
ἢ τὸ νὰ ἀκούῃ τις τοιοῦτον ἀοιδόν.
δυνάμενον καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς μάκαρας
νὰ τέρψῃ. Ἂν δ' ὡσαύτως ὁ πολὺς λαὸς
δικαιοσύνης ἀπολαύῃ καὶ χαρᾶς,
ὡς ὁ παρατυγχάνων ξένον μηδενὸς
τῶν πρὸς τὸ ζῆν τὴν στέρησιν αἰσθάνηται,
— ἰδοὺ ἐξ ἐδεσμάτων βρίθει τράπεζα
παντοειδῶν κ' ἐκ τοῦ κρατῆρος ἄφθονον
ἀντλεῖ ὁ οἰνοχόος εἰς τὰ κύπελλα, —
ὁ βασιλεὺς εἶν' εὐτυχής.

ΙΛΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν) Ὢ τὶς φωνή,
ὡς ἐν ὀνείρῳ μοὶ κηλεῖ τὴν ἀκοὴν
κ' εἰς τὴν ψυχήν μου ἀντηχεῖ;

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λέγεις ὀρθῶς.
Καὶ τώρα τίνες εἶσθε; πόθεν ἔρχεσθε,
οὐδόλως εἴπατε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὢ βασιλεῦ. Πρὸς τί
τὴν γενεὰν ἡμῶν διαπυνθάνεσαι;
Ὁποία εἶναι ἡ τῶν φύλλων γενεά,
τοιαύτη καὶ ἡ τῶν θνητῶν, ὡς δ' ἐξ αὐτῶν
τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ρίπτονται χαμαί,
τὰ δὲ κατὰ τὸ ἔαρ αὖθις φύονται,
οὕτω καὶ τῶν θνητῶν ἡμῶν ἡ γενεά,
τώρ' ἄλλη φύεται, καὶ ἄλλη τελευτᾷ.
Ἀλλ' οὐδαμῶς κωλύομαι ν' ἀποκριθῶ
εἰς ὅ,τι μ' ἐρωτᾶς. Ὁ Γλαῦκος, ὁ υἱὸς
τοῦ Ἱππολόχου, βασιλέως τῆς ψυχρᾶς

Λυκίας εἶμαι, τῶν θεῶν ἀπόγονος,
ὁ δὲ θεράπων μου. Τώρα ἱκέται σου
ἐκ τῆς Τρωάδος ἤλθομεν, τὸν θάνατον
φυγόντες ἐκ Θεοῦ κατὰ τὴν ἅλωσιν.

ΙΛΙΟΝΗ: (Ἐκπληκτος) Πῶς; εἴδετε τὴν πόλιν τὴν θεόδμητον
πυρπολουμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ
τοὺς Τρῶας σφαττομένους καὶ τὰς εὐγενεῖς
Τρωάδας αἰχμαλώτους ἑλκομένας;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Φεῦ!
κ' ἐπολεμήσαμεν φανέντες κρατεροὶ
προστάται. Τῶν συμμαχικῶν βοηθειῶν
ὁ θεῖος Σαρπηδὼν κ' ἐγὼ ἡγούμεθα.

ΙΛΙΟΝΗ: (Ἁπτομένη διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐλαφρῶς τῆς καρδίας κατ' ἰδίαν).
Τί πάσχω;... πόσον τὴν καρδίαν μου σφοδροὶ
παλμοὶ ταράττουσι; (Ἀποβλέπουσα μετὰ πάθους πρὸς τὸν Εὐρύαλον ἐγειρόμενον τῆς ἕδρας πρὸς τὸν Πολυμήστορα, ἀκολουθοῦντος τοῦ Ξάνθου).
θεῶν ἀπόγονος...
ἡμίθεος καὶ μέλλων ἄναξ... ἴδετε...
τί κάλλος ἔκπαγλον, τίς ὄψις ἀνδρική!

(Σὺν τῷ τέλει τοῦ μονολόγου τῆς Ἰλιόνης οἱ ξένοι φθάνουσι πρὸ τοῦ Πολυμήστορος καὶ γονυπετοῦσιν ὡς ἱκέται πρὸ αὐτοῦ).

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὦ βασιλεῦ, τώρ' ἄσυλον ἐπί τινας
ἡμέρας παρὰ σοῦ αἰτοῦμεν, μέχρις οὗ
ἐκ τῶν ἀκτῶν τῶν Τρωϊκῶν οἱ Ἕλληνες
εἰς τὴν πατρίδα των ἀναχωρήσωσιν.
Εἰς τὴν Λυκίαν τότε θ' ἀποπλεύσωμεν.
διότ' ἡ χώρα βασιλέα μὲ ποθεῖ
ἀποθανόντος τοῦ πατρός μου.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Κατελθὼν τοῦ θρόνου ἀνεγείρει αὐτοὺς προσηνὴς καὶ ἐπανάγει εἰς τὰς θέσεις των).
Οἱ θεοί,
ὦ ξένοι, μεθ' ὑμῶν. Τῆς προστασίας μου
θὰ τύχητ' ἐν τῇ χώρᾳ μου καὶ μάλιστα
διὰ πεντηκοντόρου ἐκ τῶν πλοίων μου
αὐτὸς θὰ σᾶς προπέμψω, ὅταν θέλητε,
πολλῶν ξενίων δώρων πρὸς ἀνάμνησιν
ἐμπλήσας τοῦτο.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Εὔμεθα εὐγνώμονες.

ΙΑΙΟΝΗ: (Κατ' ἰδίαν καθ' ὃν χρόνον ἐπανέρχεται ὁ Πολυμήστωρ εἰς τὸν θρόνον του).
Ἂν ἤκουον τῆς Τροίας μου τὴν ἅλωσιν
καὶ τὴν σφαγὴν τῶν συγγενῶν μου παρ' αὐτοῦ
εἰς τὴν θεσπέσιόν του γλῶσσαν καὶ μορφὴν
τὴν ἔκπαγλον τοὺς πόνους μου θ' ἀπέβαλλον 1035

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Καθήσας ἤδη) Συμπάσχομεν, ὦ φίλοι ξένοι, μέγιστα
ἡ τῆς Ἰλίου πτῶσις ἔθλιψεν ἡμᾶς,
διότι τοῦ Πριάμου σύμμαχοί ποτε
διετελέσαμεν, πρὸς δὲ καὶ συγγενεῖς.

ΙΑΙΟΝΗ: Ἐάν τι τώρα περὶ ἁλώσεως 1040
νὰ εἴπῃς, ξένε Γλαῦκε, ἦθελες ἡμῖν,
ἀρκούντως νὰ διαφωτίσῃς ἔμελλες
τὰς σκοτεινὰς εἰδήσεις, ἅσπερ ἔχομεν.

ΕΡΑΤΩ: Κ' ἐγὼ αὐτὴν ν' ἀκούσω εἶμαι πρόθυμος.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εἰπὲ τὰς τύχας, Γλαῦκε, τῶν Δαρδανιδῶν 1045

ΙΑΙΟΝΗ: Ἀπὸ τοῦ στόματός σου θὰ ἐξαρτηθῶ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀνακάθηται ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτοῦ ἣν ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐφέλκει. Πάντες ἐντείνουσι τὴν προσοχήν).
Ἀνέκφραστον, ὦ βασιλεῦ, ἐπιθυμεῖς
ν' ἀνακαινίσω θλῖψιν μου ἐξιστορῶν,
πῶς τῆς Τρωάδος τὴν ἰσχὺν συνέτριψαν
οἱ Ἕλληνες. Συμβεβηκότα οἴκτιστα, 1050
ὧν ἄλλων μὲν αὐτὸς μετέσχον πολεμῶν
καὶ ἄλλα εἶδον. Τίς ἀκούων ἐξ ὑμῶν
τὰ δάκρυα νὰ συγκρατῇ θὰ δυνηθῇ;

ΙΑΙΟΝΗ: Εἰπὲ συντόμως, Γλαῦκε, τώρα χάριν μου
τὰ τῆς ἁλώσεως. Τὸν πόλεμον αὐτὸν 1055
ἐξιστορεῖς, ὁπόταν θέλῃς ἄλλοτε.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Οὐδὲν παρακωλύει τὴν ἀφήγησιν.

ΕΡΑΤΩ: Ὁ χρόνος εἶν' ἡμέτερος, εἰπέ, εἰπέ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀνασύρων αὖθις τὴν ἕδραν πρὸς τὰ ἐμπρός).
Ἀφοῦ τοσοῦτον σφόδρα ἐπιμένετε
νὰ μάθητε τὴν ἡμετέραν συμφορὰν 1060
καὶ τῆς ἐνδόξου πόλεως ν' ἀκούσητε
τὰς τελευταίας φεῦ! στιγμάς, θ' ἀφηγηθῶ,
εἰ καὶ ὁ νοῦς μου πρὸ τῆς ἀναμνήσεως
τοῦ ἀπαισίου γεγονότος φρικιᾷ... (ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἄνακτα).
Ὦ βασιλεῦ! Ὑπῆρξε Τροία ἄλλοτε, 1065

ὑπῆρξε μέγα ὄνομα. Νῦν ὁ καπνὸς
τῶν ἐρειπίων, ὅστις ἀναδιδόμενος,
αἱ περιπτήσεις τῶν ὀρνέων κ' οἱ κρωγμοὶ
τὸ μέρος, ὅπου ἄλλοτε πανίσχυρος
τὰ κράσπεδά της ἤπλου, πόρρω φαίνουσιν. (ἀναστενάζει)

ΙΛΙΟΝΗ: Ἀλλὰ οἱ Τρῶες, Γλαῦκε, δὲν ἠδύναντο
τοῦ τείχους τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποδιώξωσι;
Τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν ἀπέβαλον
ἀνάνδρως τοῦ παντὸς ἐπιλαθόμενοι;
Ἐγὼ ὡς μεγαθύμους πάντοτε αὐτοὺς
ἐγνώρισα. Ὦ Ἕκτορ, ἔρκος μόνον σὺ
τοῦ ἄστεως, μοῖρα κακὴ σ' ἀφήρπασεν!

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Οἱ Τρῶες καὶ οἱ σύμμαχοι ὡς λέοντες
τὸν ὕστατον ἀγῶνα ἠγωνίσθημεν
ἀλλὰ ματαίως: Πάντες ὑπεκύψαμεν
ὑπὸ τὸ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων τὰς ὁδοὺς
τοῦ ἄστεως καὶ τὴν ἀκρόπολιν εὐθὺς
καταλαβὸν ἀνθισταμένου οὐδενός.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Πῶς τοῦτο; οἱ φρουροὶ ἀπεκοιμήθησαν;

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Μήπως ἐτάξαμεν φρουρούς;

ΕΡΑΤΩ: Ἀλλά;...

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Ἀλλά...

ἐκ τῆς χαρᾶς ἐπὶ τῷ ὅτι οἱ ἐχθροὶ
ἀπῆλθον κ' ἐπεράνθη ὁ σκληρὸς ἀγὼν
ἀμέτρως εὐωχούμενοι ἐπέσομεν
εἰς μέθην καὶ βαθέως ἐκοιμήθημεν.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὁ οἶνος... Γλαῦκε, πόσων αἴτιος κακῶν!

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Καὶ ἀνηκέστων μάλιστα... Ἀλλὰ πρὸς τί
τοὺς Τρῶας νὰ μεμφώμεθα; Ἡ βούλησις
ἐξετελέσθη τῶν θεῶν. Τοῦ Ἐπειοῦ
ὁ ἵππος καὶ τοῦ Σίνωνος ἡ φοβερὰ
πλεκτάνη καθ' ὑπόδειξιν τῆς Ἀθηνᾶς
ἐγένοντο. Τί ἠδυνάμεθα ἡμεῖς
νὰ πράξωμεν; Οὐδεὶς ἀκόντων τῶν θεῶν
νὰ ἔχῃ οὔτε πρέπει οὔτε δύναται
ἐφ' ἑαυτοῦ ποτε πεποίθησιν. Οὐδεὶς
Τὰ θέσφατα τῶν Ὀλυμπίων εἰς ἡμᾶς
ἦσαν καλά. Διὸ καὶ ἠπατήθημεν
μηδὲν δυνάμενοι νὰ ὑποπτεύσωμεν.
Διέλαθεν ἡμᾶς καὶ τὸ κοινότατον:

—Φοβοῦ τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας
Τοῦ ἵππου ἄλλως τὴν κοιλίαν αὐθωρεὶ
ἠθέλομεν σπαράξει καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ.
Σὺ δέ, Τροὶ' ἀγέρωχος θὰ ἵστασο
καὶ ὑψηλὸν ἀκόμη θὰ ὑπήγειρες
τὸ μέτωπον, ὦ ἄστυ τοῦ Πριάμου...

ΙΛΙΟΝΗ: (Κινοῦσα τὴν κεφαλὴν καὶ χαμηλῇ τῇ φωνῇ)
Φεῦ!
ποσάκις κ' οἱ θεοὶ κοιμῶνται... (μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ἀ-
ποστροφῆς ἰσχυρῶς, χειρονομοῦσα...) Αἵ θεοί...

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εὐφήμει, Ἰλιόνη.

ΑΙΦΙΑΟΣ: Τοῦτο, μῆτερ μου,
μὴ εἴπῃς ἄλλοτε. Ἀείποτ' οἱ θεοὶ
τοὺς λέγοντας τοιαῦτα ἐτιμώρησαν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἀδίκως ἴσως φέρονται ἐνίοτε,
ἀλλ' ὅμως τίς γινώσκει τὰς βουλὰς αὐτῶν;

ΙΛΙΟΝΗ: Οἴμοι!

ΞΑΝΘΟΣ: Ὦ φίλοι, ἀδικεῖται τοὺς θεοὺς
τοιαύτην γνώμην ἔχοντες περὶ αὐτῶν.
Ἂν τοὺς νομίζωμεν ἀδίκους, πῶς θεοὶ
νὰ ὦσιν εἶναι δυνατόν; Ἀδύνατον
τοιοῦτοι ὄντες πάντως νὰ ὑπάρχωσιν.
Ἀλλὰ ὑπάρχουσι καὶ ὄντες δίκαιοι
τὸ πᾶν δικαίως ἐκτελοῦσι. Βέβαιοι
νὰ ὦμεν πρέπει περὶ τούτου κατ' ἐμέ.

ΙΛΙΟΝΗ: Τίς οἶδεν;... Ἀλλ' εἰπὲ ἡμῖν, ὦ Γλαῦκε, σὺ
πῶς ἠδυνήθης νὰ σωθῇς τὸν κίνδυνον
διαφυγὼν πρὸς ἡμετέραν νῦν χαράν;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἀφοῦ τὸ ἄστυ σύμπαν νὰ λυμαίνωνται
αἱ φλόγες ἤρξαντο καὶ πᾶσ' ἀπώλετο
ἐλπὶς πρὸς σωτηρίαν τούτου, ἔπρεπεν
ἢ μεθ' ὁρμῆς νὰ ἐπιπέσω ἄσκοπος
κατὰ τῶν λυσσαλέων τῶν ἐχθρῶν στιφῶν
καὶ ν' ἀποθάνω πρὸς αὐτὰ μαχόμενος
ἢ νὰ ἐκφύγω μετὰ προφύλαξεως.
Τῆς χώρας μου καὶ τοῦ λαοῦ ἀναμνησθεὶς
προυτίμησα τὸ δεύτερον. Τὰ ὅπλα μου
δι' ὅπλων ἀνταλλάξας Ἕλληνος εὐθύς,
ὅπερ ἰδίᾳ τῇ χειρὶ ἐφόνευσα,
δρομαῖος φεύγω ἐξελθὼν τοῦ ἄστεως.

Ὅθεν διέρχομαι τῆς πόλεως κρατεῖ
πανωλεθρία, τρόμος καὶ δεινὴ σφαγὴ
Ὅπου τὸ πῦρ καθυστερεῖ, οἱ Ἕλληνες
κρατοῦσιν ὠρυόμενοι ὡς λέοντες.
Τῆδε κἀκεῖσε πτώματα πολυπληθῆ
ἀνὰ τοὺς οἴκους, τὰς ὁδούς, τὰ ἱερὰ
τεμένη, παίδων, γυναικῶν, ἀνδρῶν κ' ἐχθρῶν
ἠκρωτηριασμένα κ' αἱμόφυρτα
συμμείγδην κείτονται, φρικτὸν ἰδεῖν!

ΕΡΑΤΩ: (Φρικιῶσα) Θεοί!

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὦ Τροία, Τροία.

ΙΛΙΟΝΗ: Δαρδανίδαι δυστυχεῖς.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Κατώρθωσα, πῶς; ἀγνοῶ κ' ἐγὼ αὐτὸς
εἰς τοὺς δρυμῶνες τῶν ὀρέων νὰ σωθῶ,
ὅπου τὸν Ξάνθον εὗρον εἴς τι σπήλαιον
ἐκ τύχης. Μεθ' ἡμέρας δὲ πολλὰς ὁμοῦ
εἰς τὴν ἀκτὴν κατήλθομεν, ἐξ ἧς αὐτοῦ
τυχόντες λέμβου διεπεραιώθημεν.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Κατὰ τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Εὐρυάλου ἐγερθεὶς
μετέβη πρὸς τὸν φεγγίτην καὶ στὰς ἐνέτεινε τὸ οὖς ὑ-
ποκροώμενος).
Περίεργον· βαθύς τις θόρυβος μακρὰν
κ' ὑπόκωφος βοὴ ἀκούεται. Ἰδού. (Ἐντείνουσι πάν-
τες τὴν ἀκοὴν)
Τί ἆρά γε συμβαίνει ἐν τῇ πόλει μου;

ΔΙΦΙΛΟΣ: Διὰ τὴν ἄφιξίν μου, πάτερ, ἑορτὴν
μετὰ παιάνων πάντως ἄγει ὁ λαός.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἐπαναχωρῶν ἀνακάθηται ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτοῦ περί-
φροντις καὶ σύννους)
Ἀλλ' ὅπως δήποτε, Γλαυκίδη, ὕπαγε
καὶ πάντ' ἀκούσας πληροφόρησον ἡμᾶς.

(Ἐξελθόντος τοῦ Γλαυκίδου μετὰ σπουδῆς ὁ Πολυμήστωρ ἐπαναπαυό-
μενος ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτοῦ καὶ οἱονεὶ φαιδρυνόμενος χαμηλῇ τῇ φωνῇ).

Ὦ πάντως θὰ πανηγυρίζῃ ὁ λαός.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Σημεῖον τῆς εὐημερίας του τρανόν.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ὡς τὰ συμβάντα οὕτω κ' ἡ ἀφήγησις
ἐλύπησεν ἡμᾶς. Τοιαῦται αἱ βουλαὶ
τοῦ τῶν τυχῶν ταμίου, τοῦ πατρὸς Διός.

ΙΛΙΟΝΗ: Γενναίως τὸ καθῆκον σου, ὡς ἥρμοττεν
εἰς παῖδα βασιλέως, Γλαῦκ' ἐτέλεσας.

ΕΡΑΤΩ: Ἀλλὰ πρὸς τί τώρα ἡμεῖς θλιβόμεθα
ἐπὶ ἀποιχομέναις συμφοραῖς; Ἀρκεῖ
τοσαύτη πλέον θλῖψις. Φῆμιε, κρατεῖς
τὴν φόρμιγγα. εἰπὲ γλυκεῖαν σου ᾠδὴν
ἢ κάλλιον παιᾶνα λήθης, τῶν θεῶν
ἐξιλαστήριον.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἀφηρημένος τὸν νοῦν).
Ναί, ἐξ ἐκείνων, οὓς
ὁ θεῖός μου πατήρ, ὁ πάντας συγκινῶν
Ὀρφεύς, ἐποίησέ τε καὶ ἐδίδαξε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τὴν θυμοβόρον θλῖψιν πράϋνον ἡμῶν.

ΙΑΙΟΝΗ: Τὴν θλῖψιν, Φῆμιε, καθὼς γινώσκεις σύ.

Σκηνὴ ΣΤ'.

(Ἐνῷ ὁ ἀοιδὸς ἐναστὰς ἑτοιμάζεται νὰ ψάλῃ εἰσέρχεται μετὰ σπουδῆς ἔντρομος παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου ὁ Λυκῖνος).

ΛΥΚΙΝΟΣ: Ὦ βασιλεῦ, ἀνάστατος διατελεῖ
ἡ πόλις.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἀναπηδῶν ἀπὸ τὸν θρόνον του).
Πῶς; τί εἶπες;
(Πάντες ἔκπληκτοι) Ἆ!

ΛΥΚΙΝΟΣ: Γονυκλινεῖς
γυναῖκες, ἄνδρες, παῖδες, γέροντες, θερμῶς
εἰς τὰ προπύλαια σὲ ἱκετεύουσιν.
Ἡ πόλις γέμει θυμιάματος, πρὸς δὲ
παιᾶνες μετὰ στεναγμῶν ἀκούονται.
Λοιμὸς ἐπέσκηψε καὶ σὲ τὸν ἄνακτα
ἐπικαλοῦνται πάντες ἀρωγόν

ΠΑΝΤΕΣ: (Ἔντρομοι)
Θεοί!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Μειδιῶν καὶ ἀναλαμβάνων τὴν προτέραν του ἡσυχίαν καὶ γαλήνην ἀνακάθηται καὶ)
Ὦ μὴ ἀνησυχεῖτε. Ὁ λαὸς ἀεὶ
ταράσσεται εὐκόλως ἐκ τοῦ μηδενός.
Μικρά τις ἀφορμὴ αὐτόν, ὡς εὔπιστον
παιδίον ἢ νὰ ἐκφοβίσῃ δύναται
ἢ καὶ νὰ ἐμψυχώσῃ. Ὅθεν πέποιθα
ὅτι καὶ τώρα τοῦτον νόσημα μικρὸν
ἐν ἀκαρεῖ δειλήμονα ἐτάραξε

κ' εἰς τὰ προπύλαια ἡμῶν συνήγειρε. (Ἐγερθεὶς ἑτοιμάζεται νὰ ἐξέλθῃ πάντες πρὸς τιμὴν συνεγείρονται ἕτοιμοι ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ προπύλαια).
Γιέ μου, ἄγωμεν, ὅπως ἀκούσωμεν
τῆς ἱκεσίας καὶ καθησυχάσωμεν
τοὺς Θρᾷκας μου. Σεῖς μὴ ἀνησυχεῖτε.

ΙΑΙΟΝΗ: (Ἐνῷ βαδίζουσα πρὸς τὴν θύραν καὶ ἀκολουθοῦσι πάντες μένει ἐν τῇ αἰθούσῃ μόνη καὶ βλέπουσα τὸν Εὐρύαλον χοροῦντα κατ' ἰδίαν).
Ὤ!
δὲν συγκρατοῦμαι πλέον. Ἄχ!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἐκ τῆς θύρας πρὸς τὸν υἱὸν στρεφόμενος)
Διίφιλε,
πλησίον μου.

ΙΑΙΟΝΗ: (Ἐξερχομένων βραδέως καὶ τελευταίου τοῦ Εὐρυάλου, πρὸς ὃν μετὰ θαυμασμοῦ βλέπει).
Καρδιά μου, τί ἔπαθες;
Ἀδύνατόν μοι πλέον εἶναι νὰ σκεφθῶ.
Μ' ἐδέσμευσε τὸ κάλλος του κ' ἡ γλῶσσά του.
Τίς ἥρως! (Δεικνύει αὐτὸν) Διατί ὡραῖος τόσον σὺ
νὰ εἶσαι κ' ἐκ τοῦ στόματός σου ἡ φωνὴ
νὰ ρέῃ γλυκυτέρα καὶ τοῦ μέλιτος; (Ἀνατείνουσα τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Εὐρύαλον, ἐξελθόντα ἤδη).
Ὦ τῶν παρθενικῶν ὀνείρων μου εἰκών!
(Γονυπετεῖ)
Τέλος τῆς τρίτης πράξεως

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ Δ'

Λοιμὸς καὶ ἀπελπισία

Σκηνὴ Α'.

(Προπύλαια τῶν ἀνακτόρων ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Νύξ. Ἐξέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου καὶ Διφίλου περίφροντις ὁ

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Προχωρῶν πρὸς τὸ προσκήνιον)
Γλαυκίδη, μέγιστα μὲ συνεκίνησαν
αἱ ἱκεσίαι τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἀληθῆ,
ὅσα διετραγώδησεν ὁ ἱερεὺς
ἐνώπιόν μου, εἶναι, ἢ φόβος κενὸς
ταράσσει τοὺς ἀρηιφίλους Θρᾷκας μου;
Περιελθὼν τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀγορὰν

ἐξήτασας τὰ πάντα κ' εἶδες, φίλτατε;
Ἐπείσθης ὄντως διὰ τῶν ὀμμάτων σου
ὅτι κακὸν θεήλατον κατέλαβεν
ἀπροσδοκήτως αἴφνης τοὺς πολίτας μου,
τοὺς ἄρτι χαρωποὺς καὶ τοὺς γελόεντας
καὶ σύμπασαν τὴν πόλιν μου μετέβαλεν
εἰς χῶρον συμφορῶν ὑπέρπλεων, ἐν ᾧ
ἠχοῦσι θρῆνοι, στόνοι καὶ ὀλοφυρμοί;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ὦ ἄναξ, μετὰ σοῦ ἀείποτ' οἱ θεοὶ
ὡς καὶ μετὰ τῆς πόλεώς σου ἔστωσαν.
Ἀλλ' ὄντως νῦν ἡ πόλις σου δεινοπαθεῖ
μηδόλως δυναμένη ν' ἀνακουφισθῇ.
Τοῦ ἱερέως ἦσαν πάντες ἀληθεῖς
οἱ λόγοι κ' ἔτι πλέον.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Λέγε μοι, ἀνησυχῶ.
Νὰ βοηθήσω θέλω τοὺς πολίτας μου
ὡς ἄναξ καὶ πατὴρ αὐτῶν, δυσάλγητος
δὲν εἶμαι ἐν ταῖς συμφοραῖς.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Λοιμὸς λυγρός,
ὡς εἶπε καὶ ὁ ἱερεύς, ἐπέσκηψεν
ἀπὸ τῆς μεσημβρίας αἴφνης σήμερον
τὸν πανικὸν διασκεδάσας πανταχοῦ.
Τὰ ζῷα προσβαλλόμεν' ἀποθνήσκουσιν,
ἐπὶ τῶν δένδρων οἱ καρποὶ μαραίνονται
καὶ τέκνα αἱ γυναῖκες τίκτουσι νεκρά.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Κατ' ἰδίαν)
Ἡ θεία τιμωρία εἶναι ἆρά γε;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Διὸ ἐν τοῖς ναοῖς κατάκειται λαὸς
βοήθειαν παρὰ τοῦ θείου ἐξαιτῶν.
Πρὸς δὲ καὶ σὲ τὸν ἄνακτα παρακαλεῖ
νὰ ἐπισπεύσῃς βοηθὸς ἀμελλητεὶ
λαμπρὰν θυσίαν ἄγων. Οἱ θεοὶ τῆς σῆς
ὡς βασιλέως ἱκεσίας πρόθυμοι
θ' ἀκούσωσι καὶ ἀρωγοὶ θὰ ἔλθωσι.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τί ἆρα τοῦτο ἐκδηλοῖ τὸ νόσημα;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ὦ βασιλεῦ, τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ
οἱ πάντες προσδοκῶσι παρὰ μόνου σοῦ,
διότι μόνος ὑπὸ πάντων σὺ λογίζεσαι
θεοφιλὴς καὶ ἀγαθός· τῶν δ' ἀγαθῶν
αἱ σκέψεις ἄγουσιν εἰς ἀποτέλεσμα.

Ἰδού τί πάντες ὁμοφώνως λέγουσιν:
«Ὁ βασιλεὺς τὴν χώραν μόνος δύναται
νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου σήμερον.
Συμφέρει δὲ κ' ἐμπρέπει τοῦτο εἰς αὐτόν·
διότι εἰς τὸν κυβερνήτην πόλεως
λαὸς εὐδαιμονῶν τὰ μέγιστ' ὠφελεῖ
εὐγνωμονῶν, κακοπραγῶν δ' ἐνδέχεται
νὰ τὸν συμπαρασύρῃ ἄκων ἢ ἑκὼν
εἰς ὄλεθρον ἢ ἀνηκέστους συμφοράς».

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Γλαυκίδη, ἔκπαλαι γινώσκεις ἤδη σὺ
πῶς ἀγαπῶ τοὺς Θρᾷκας καὶ τὴν χώραν μου
κ' ὑπὲρ αὐτῶν ὥσπερ περὶ τοῦ οἴκου μου
φροντίζω. Μήπως πάσχει τις ὅσον ἐγώ,
ἐὰν τὴν χώραν τις κακὸν λυμαίνεται;
διότι ἕκαστος τῶν ἄλλων πολιτῶν
περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του μόνον κήδεται
ἐν τοῖς κινδύνοις καὶ δι' ἑαυτὸν ἀλγεῖ,
ἡ δὲ ψυχή μου περὶ πάντων προνοεῖ
καὶ διὰ πάντας δυστυχιῦντας θλίβεται.
Διὸ τὸ πᾶν θὰ διαπράξω. Αὔριον
εἰς τοὺς ναοὺς ἐρχόμενοι θὰ θύσωμεν
ἐξιλεοῦντες πάντες τοὺς θεούς.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Θεοί,
ταχέως εὐμενεῖς ἡμῖν γενόμενοι
τὴν ὑμετέραν ἀποτρέψατε ὀργήν,
βοῶν καὶ ταύρων ἑκατόμβας ἔχετε.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν υἱὸν)
Σύ δὲ υἱέ μου, πάντων προσφιλέστατε,
ἀπὸ πρωίας αὔριον πορεύθητι
εἰς τοὺς σταθμοὺς κ' ἐκλέξας τοὺς ἀρίστους βοῦς
εἰς τοῦ Διὸς τὸ τέμενος προσάγαγε
συμπάσης τῆς πομπείας προηγούμενος
καὶ φιλοκάλως κόσμησον τὰ τῶν βωμῶν.
Διότι πᾶσα χώρα στέργει καὶ φιλεῖ
τὸν βασιλέα της καὶ τὸν διάδοχον,
ὅταν εἰλικρινῶς αὐτοὺς συμπάσχοντας
καὶ βοηθοῦντας βλέπῃ ἐν ταῖς συμφοραῖς.
Νῦν εἴσελθε. Ἡ πρώτη ἤδη φυλακή,
ὡς βλέπω, τῆς νυκτὸς παρῆλθε.

ΔΙΦΙΛΟΣ (Ἀπερχόμενος εἰς τὰ ἀνάκτορα). Χαίρετε

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Προχωρῶν καὶ ἁπτόμενος τοῦ ὤμου τοῦ Γλαυκίδου).
Γλαυκίδη, μὴ τοῦ Πολυδώρου τὴν σφαγὴν
νῦν τιμωροῦσιν οἱ θεοί;
ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἀπίθανον.
δὲν συμμετέσχε ταύτης ὁ λαός.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἀλλὰ
συνήμαρτε, διότι ταύτην ἀπαθὴς
καὶ ἀδιάφορος ἠνέχθη κ' οἱ θεοὶ
τὸν μέγα χόλον των δηλοῦσι κατ' αὐτοῦ.
ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἀλλ' ὅμως τότε τοὺς ἐξιλεώσαμεν
διὰ μεγάλων θυσιῶν κ' εὐχῶν πολλῶν.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Εἰκάζω τοῦτο τιμωρίαν τῶν θεῶν
διὸ θ' ἀνακηρύξω τὸν Διίφιλον
τῆς χώρας βασιλέα παραιτούμενος
τοῦ θρόνου μου καὶ εἶθε οἱ ἀθάνατοι
διὰ τῆς ἑκουσίας ταύτης πράξεως
καὶ τῶν ἐπικειμένων νέων θυσιῶν
φανῶσιν αὖθις εὐμενεῖς κ' οἰκτίρμονες
ὡς πάλαι παραστάται καὶ συναρωγοί
('Ανατείνων τὰς χεῖρας ἱκετευτικῶς).
Ὦ θύγατερ, τοῦ ἀστεροπητοῦ Διὸς
ἀθάνατε γλαυκῶπις Ἀθηνᾶ καὶ σὺ
ὦ πολιοῦχε χρυσηλάκατ' Ἄρτεμι
καὶ σὺ ὦ ἑκηβόλε Φοῖβε Ἄπολλον,
ὧν ἔστησα τ' ἀγάλματα ἐγὼ αὐτὸς
ἐν μέσῃ ἀγορᾷ ,πρώτους ὑμᾶς τοὺς τρεῖς
ἐπικαλοῦμαι ἀρωγούς. Οἰκτίραντες
συνδράμετέ μοι μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν
τὴν ὀλεθρίαν νόσον ἐκτοπίζοντες
ἢ ἀπωθοῦντες εἰς τὸν μέγαν θάλαμον
τῆς Ἀμφιτρίτης.
ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἐλεήσατε ἡμᾶς.

(Εἰσέρχεται ὁ Πολυμήστωρ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου εἰς τὰ ἀνάκτορα).

Σκηνὴ Β'.

('Εξέρχεται τῶν ἀνακτόρων ἡ Ἰλιόνη, ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῆς Χρυσάνθης, ἥτις ἐν τῷ βάθει τῆς σκηνῆς. Βηματίζει περίφροντις. Ἵσταται. Ὁ ἀμφιεσμὸς ὀλίγον ἀτημέλητος. 'Αναστενάζει).

ΙΛΙΟΝΗ: Πῶς αἴφνης, ὦ θεοί, τοσοῦτον ἐμμανῶς
ἐγὼ ἠράσθην τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Πῶς;

Αἱ ἄλλαι τάχα δέν μοι ἤρκουν συμφοραί,
ὡς ὁ οἰκτρότατος τοῦ τέκνου θάνατος,
τὸ ἄσπονδόν μου μῖσος πρὸς τὸν σύζυγον,
ἡ μέλλουσα φρικτὴ αὐτοῦ ἐκδίκησις
κ' ἐν γένει ἡ δακρύων, λύπης καὶ ἀλγῶν
ὑπέρπλεως ζωή μου; Ὦ καρδία μου!
καρδία γυναικός, λοιπὸν ἐν τῇ ζωῇ
σὺ μόνη ἄρχεις πάντα στοχασμὸν ὀρθὸν
τοῦ νοῦ καὶ πᾶσαν κρίσιν καταπνίγουσα; (σκέπτεται)
Ἀλλ' ἂν τοὐλάχιστον μ' ἠγάπα καὶ αὐτός!... (μετὰ μικρὰν σιγήν...).
Ὦ, ἂν μ' ἠγάπα, πῶς θὰ μεταβάλλετο
ἐν τῇ ψυχῇ μου πᾶν! Ἀπὸ τῆς μνήμης μου
ἡ δυστυχία μου θὰ διεγράφετο
καὶ πᾶσα ἡ προτέρα μου οἰκτρὰ ζωὴ
θὰ ἠφανίζετο ἐν ταῖς ἀγκάλαις του.
Θ' ἀνεγεννώμην ὡς ὁ φοῖνιξ χαίρουσα (μετά τινας βηματισμούς). Ἀλλ' ἀπεστράφη ἀπ' ἐμοῦ κ' ἐκώφευσεν
εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων μου
καὶ τῆς θερμῆς ἀγάπης μου. Μ' ἀπέφυγε
καὶ οὐδενὸς κἂν βλέμματος μ' ἠξίωσε
καὶ αὖθις εἰς τελυτέραν μου ἀπόπειραν
ἦτ' ἄκαμπτος ὡς χάλυψ καὶ ἀνένδοτος. (Μετὰ σιωπήν)
Φεῦ! ἴσως αὔριον ἢ τὴν ἀκόλουθον
ἡμέραν εἰς τὸν οἰκόν του ἀναχωρεῖ
κ' ἰδοὺ ἡ πάντῃ πάντων δυστυχής...
Γλαῦκε, γλαυκώπα καὶ καλλίμορφε,
ὁ νοῦς μου φέρεται ταχύπτερος πρὸς σέ,
ὅταν πλησίον μου δὲν εἶσαι καὶ πρὸ σοῦ
παρόντος πᾶσα σκέψις μου ταράσσεται,
ὡσεὶ παραφρονῶ καὶ μαίνομαι. Πῶς σὺ
μικράν τινα γωνίαν τῆς καρδίας σου
δέν μοι δωρεῖσαι, ὅπως ὡς εἰς ἄσυλον
ἡ τάλαινα προσφύγω καὶ ἀναπαυθῶ,
ἐνῷ κατέχεις τὴν ἐμὴν ὁλόκληρον;
Ὦ καλλονὴ ἀνοίκτιστος! μοὶ φαίνεται
ὅτι δυνάμεις ἔχω Ἑκατόγχειρος,
ὅπως ἐκ τῶν ἐγκάτων της σείσω τὴν γῆν
ἢ ὡς ἀθύρματα συντρίψω γηραιοὺς
κορμοὺς δρυῶν, ἀλλ' ἀτονῶ ἀνίσχυρος

καὶ καταπίπτω ἀδρανὴς ἐν στεναγμῷ,
ὅταν τὸ ὄνομά σου ἐκφωνήσω ἢ
ἀρθρώσω, Γλαῦκε. Ὄνομα λαμπρὸν κ' ἡδύ,
ὡς τῆς ἡμέρας τὸ αὐγάζον πάντα φῶς,
ἀλλὰ καὶ ξίφος σχίζον τὴν καρδίαν μου,
ἐνῷ τὸ λείχω καὶ φιλῶ μεθ' ἡδονῆς.
ὄνομα θέλγους καὶ μαγείας ἔμπλεων,
ἀλλὰ καὶ στάζον δηλητήριον δριμύ,
ἐνῷ νὰ τὸ ἐκστοματίσω προσπαθῶ
ἢ δύσερως... Ὢ εἴθε σὺ οὐδέποτε
νὰ ἔκρουες τὴν θύραν τῆς ἑστίας μου
κ' εἰς τὴν πυράν μου ἔλαιον νὰ ἔχυνες...
ἢ λάβρα ἡ σπαράσσουσα τὰ στήθη μου
ἐκ τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων συμφορῶν
ἤρκει τὸ ἔργον της νὰ συντελέσῃ. Φεῦ!
ἐκτηκομένη ἤδη ἐκ τοῦ πάθους μου
ἀνέραστος καὶ ἄφιλος τοὺς ὀφθαλμούς
διὰ παντὸς ἂς κλείσω ἀποθνήσκουσα.
(Ἐξάγει ἐκ τοῦ κόλπου της ἐγχειρίδιον, ὅπερ θεωμένη καταλαμβάνεται ὑπὸ λυγμῶν, αἴφνης συνέρχεται ὀργίλη). Πῶς; θ' ἀποθάνω; καὶ ὁ μέγας ὅρκος μου,
ὃν εἰς τὸν τάφον τοῦ υἱοῦ μου σήμερον
ἐπώμοσα, θὰ μείνῃ ἀνεκτέλεστος;
Εἰς τὴν φλογώδη μου ριπὴν τοῦ ἔρωτος
τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα μῖσος κ' ἡ ἐκδίκησις
ἐξηνεμίσθησαν καὶ σ' ἐλησμόνησα.
Διίφιλε, Διίφιλέ μου, τέκνον μου;

(Χρυσάνθη, ἀποκρύπτει εἰς τὸν κόλπον της πάλιν τὸ ἐγχειρίδιον)

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Προχωροῦσα)
Δέσποινα.

ΙΛΙΟΝΗ: Χρυσάνθη, ἄκουσον.
Ἀνάγκη πάντα κάλων νὰ ἐντείνωμεν
Τὸ τρίτον θὰ τὸν ἱκετεύσω ταπεινῶς
ὅπως ἐξ οἴκτου τέλος ἀνεχόμενος
μὲ παραλάβῃ φεύγων εἰς τὸν οἶκόν του
τοὐλάχιστον ὡς τιν' ἀκόλουθον πιστήν,
ἐὰν μὴ στέρξῃ ἄλλως νὰ μὲ νυμφευθῇ:
Ὁ παιδοκτόνος Πολυμήστωρ αἴριον
δὲν θὰ προσίδῃ τοῦ ἡλίου τὰς αὐγὰς
εἰς σκότος βυθιζόμενος αἰώνιον.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον θὰ τελεσθῇ
τὸ δρᾶμα. Ἔσο ἕτοιμος.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ἔντρομος) Ὦ Δέσποινα!

ΙΑΙΟΝΗ: Καὶ ἂν τὸν Γλαῦκον μηδὲ τώρα δυνηθῶ
τὸν ἀνοικτίρμονα νὰ συγκινήσω, φεῦ!
Χρυσάνθη, ν' ἀποθάνω ἀπεφάσισα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ἔκπληκτος)
Δι' ἔρωτα σὺ ν' ἀποθάνῃς, δέσποινα;
μὴ λέγε τοῦτο. Τὸ ν' αὐτοκτονήσῃ τις
καὶ μάλιστα, ἐὰν ἐρᾷ, τί ὠφελεῖ;
Νὰ ζήσῃς πρέπει, ἄλλως μὴ παραφρονεῖς;

ΙΑΙΟΝΗ: (Κινοῦσα τὴν κεφαλὴν περίλυπος).
Παραφρονῶ· ναί πάντως θὰ παραφρονῶ.
ἀλλοίαν πλέον ἑαυτὴν αἰσθάνομαι.
Τὸν ἔρωτά του θέλω· ἡ ἐκδίκησις
ὑπὲρ τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ μου θὰ ληφθῇ.
πρὸς τί νὰ ζῶ κατόπιν κ' ὑπὸ ἔρωτος
ματαίου τηκομένη πρὸς ταῖς συμφοραῖς;
Δὲν θέλω πλέον τὴν ζωήν. Οὔχί, οὐχί...
ἐκτὸς ἂν ἡ καρδία του συγκινηθῇ
καὶ μ' ἀγαπήσῃ. Τότε μόνον σώζομαι. (Συμπλέκει τὰς
χεῖρας καὶ κλίνουσα τὴν κεφαλὴν βυθίζεται εἰς σκέψεις).

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πόσον ὁ ἔρως εἶν' ἀνήκεστον κακόν,
ἐὰν ἐπέλθῃ μεθ' ὁρμῆς ἀκράτητος.
Καὶ μήπως καταφύγιον ὑπάρχει που
καὶ δὴ ἐὰν τὰ νῶτα ὁ ἐρώμενος
εἰς τὸν ἐρῶντα στρέφῃ ἀδιάφορος;

ΙΑΙΟΝΗ: Φεῦ!

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Μόνοι εἶναι τῶν θνητῶν μακάριοι,
ὅσοι μετρίαν τούτου χρῆσιν κάμνουσι
κ' ἐκ τῶν ὁρίων μήποτ' ἐξερχόμενοι
τῆς σωφροσύνης τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς
δὲν ἀπολείπουσι. Διότι προσπαθεῖ
τῆς Κύπριδος τὰ βέλη μάτην ν' ἀποφύγῃ τις.
Ἡ παντοδύναμος θεὰ ἀνὰ τὴν γῆν,
τὸν πόντον, τὸν αἰθέρα, πανταχοῦ φοιτᾷ.

ΙΑΙΟΝΗ: (Συνερχομένη)
Χρυσάνθη, κάλεσον τὸν Γλαῦκον παρ' ἐμοί,
τὸν εἶδον ἀγρυπνοῦντα ἐν τοῖς δώμασι
θέλω ἐν τῇ αἰθούσῃ ἀνυπόμονος

τὸν ἀναμείνει. Ἐννοεῖς;

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Εἰσερχομένη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀνατείνουσα τὰς χεῖρας). Ἀθάνατοι
Θεοί, τὴν δέσποινάν μου σώσατε.

ΙΛΙΟΝΗ: Οἴμοι!
(Μετά τινους βηματισμούς)
Ἡ νὺξ προβαίνει. Σκότος ἐν τῇ γῇ βαθύ.
(Ἀτενίζουσα πρὸς τὸν οὐρανόν).
Σκότος κ' ἐν τῇ ψυχῇ μου ζοφερόν.
Γαλήνη ἐν τῇ γῇ, σιγή, ἀνάπαυσις,
τυφὼν ἐν τῇ ψυχῇ μου, ἀναστάτωσις.
Ἀλλ' οἱ ἀστέρες πρὸς τὴν δύσιν βαίνοντες
ἀγγέλλουσι τοῦ σκότους τὴν διάλυσιν
καὶ τῆς ἡμέρας τὴν φαιδρὰν ἀνατολήν.
Τὸ σκότος μόνον τῆς ψυχῆς μου ὁλονὲν
πυκνοῦται ἔτι μᾶλλον. Θὰ διαλυθῇ
καὶ τοῦτο ἆρά γε, καθὼς τὸ τῆς νυκτὸς
καὶ θ' ἀναλάμψῃ ἡ αἰθρία ἐν ἐμοί;
Ὁ ἥλιός μου μόνος, Γλαῦκε, εἶσαι σύ.
Μὴ δύσῃς ἀπὸ τῶν ὀμμάτων μου ποτέ.
(Εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα δρομαία).

Σκηνὴ 5η.

(Εἰσέρχονται ἐκ τῶν παρασκηνίων ὁμοῦ ὁ Εὐρύαλος καὶ ὁ Ξάνθος συνομιλοῦντες).

ΞΑΝΘΟΣ: Τί πάλιν οὕτω σκέπτεσαι, Εὐρύαλε;
Σὲ βλέπω τεθλιμένον καὶ ἀνησυχῶ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Οἰκτίρω τὴν ζωὴν ἡμῶν.

ΞΑΝΘΟΣ: Πῶς; μὴ ὁδὸν
ματαίαν διηνύσαμεν; ἀδύνατον
νομίζεις τὴν ἐκδίκησιν;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Οὐδέποτε
τοιοῦτον ἐστοχάσθην, τοὐναντίον δὲ
τώρα εὐελπιστῶ ὑπὲρ ποτέ.

ΞΑΝΘΟΣ: Πρὸς τί
λοιπὸν σὺ τότε οὕτω δυσανασχετεῖς;
Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς θείας πόλεως,
ὑπὸ τῶν ἀθανάτων εἵμαρται ἡμῖν
τὸν βίον πλάνητες, ἀλῆται, ἄστεγοι,
μακρὰν τῶν ἑστιῶν τῶν μὴ ὑπαρχουσῶν

νὰ ζήσωμεν. Καὶ αὖθις τοῦτο σκέπτεσαι;
'Απόθες ταῦτα ὡς ἀτρόμητος ἀνήρ.
'Εκδικηταὶ τοῦ Πολυδώρου ἤλθομεν·
περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον ἂς σκεπτώμεθα.

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: Μὴ ἀνησύχει, φίλτατε, περὶ ἐμοῦ,
δι' ἄλλο τι τεταραγμένος σκέπτομαι
Ὦ ἄκουσον. Ἡ ἀδελφή μου... μ' ἀγαπᾷ.
Ὡς ἄλλη τις μαινὰς ἀκαταλόγιστος
ἐνώπιόν μου φέρεται καὶ ὁμιλεῖ.
Ἤδη τὸ πάθος της μοὶ ἐξεδήλωσε
γονυπετής, ἀποβαλοῦσα τὴν αἰδῶ,
τὸ μόνον ἔνδυμα κοσμίας γυναικός.
'Αμηχανῶν ἐγὼ ἐπὶ τοῖς λόγοις της
καὶ μήπως ἀποκαλυφθῶ φοβούμενος
τὴν ἀποφεύγω σιωπῶν. Καὶ σὺ αὐτὸς
ν' ἀντιληφθῇς τοῦ πράγματος εἶν' εὔκολον.
'Ο τρόμος της, ἡ νευρική της ταραχή,
τὰ πλάνα καὶ σπινθηροβόλα βλέμματα,
τὸ τοῦ ὠχροῦ προσώπου της ἐρύθημα,
ἡ πρός με στάσις της κ' ἡ συμπεριφορά,
ὅταν πλησίον της εὑρίσκωμαι, σαφῆ
εἶναι τοῦ πρός με πάθους της τεκμήρια.
Τί πρέπει, Ξάνθε, νῦν νὰ πράξω πρὸς αὐτήν;

ΞΑΝΘΟΣ: Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω σὺ ταράττεσαι;
παιδίον ἄπειρον τοῦ κόσμου... Ἄκουσον.
Ὅτι ἐρᾷς αὐτῆς ὡσαύτως προσποιοῦ
καὶ σύ· κατάπεισον δ' αὐτὴν τὸ κώλυμα
τοῦ ἀμοιβαίου ὑμετέρου ἔρωτος,
τὸν σύζυγόν της, λέγω, Πολυμήστορα,
νὰ θέσητ' ἐκποδὼν ἐξαφανίζοντες
καὶ τότε τὴν ταὐτότητά σου ἐκδηλοῖς.

ΕΤΡΤΑΛΟΣ: 'Ορθὴ ἡ σκέψις σου, ἀλλά... πρὸς ἀδελφὴν
ὡς ἐραστὴς νὰ φέρωμαι ἀδύνατον
ἐγὼ νομίζω.

ΞΑΝΘΟΣ: Προσοχή, Εὐρύαλε.
'Η κοινωνία ,ἐν ᾗ ζῶμεν σήμερον,
δὲν εἶναι πλέον ἡ αὐτὴ ὡς ἄλλοτε·
τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν εἰλικρίνειαν
περιφρονοῦσα ὡς σοφῶν βλακεύματα,
τὸ ψεῦδος προτιμᾷ καὶ τὴν ὑπόκρισιν.

Ὅθεν καὶ σὺ τὸ προσωπεῖον φόρησον
καὶ ὅταν ὁ σκοπὸς ἡμῶν συντελεσθῇ,
ἀπόρριψον.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τὴν συμβολήν σου φρόνιμον
εὑρίσκω, ὅθεν καὶ προθύμως δέχομαι
νὰ τὴν ἀκολουθήσω. Εἴθε δ' οἱ θεοὶ
νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς ὁλοτελῶς,
ἐὰν ὁσίου ἔργου ὄντως κ' ἱεροῦ
ἡμεῖς πειρώμεθα. (Σκέπτεται) Ὀλίγον πρότερον
διὰ τῆς θεραπαίνης της μ' ἐκάλεσεν,
ὅπως μοὶ ὁμιλήσῃ, εἰς τὸν θάλαμον,
ὅπου μὲ ἀναμένει.

ΞΑΝΘΟΣ: Σπεῦσον τάχιστα
Τοῦ Ὀδυσσέως πλέον τὴν ἀλωπεκῆν
ἀνάγκη νὰ περιβληθῇς Εὐρύαλε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Καρδία συνετὴ γενοῦ καὶ τολμηρά.
Ὑπέστης ἄλλοτε πολλῷ χειρότερα. (Μετά τινα σκέψιν)
Θαυμάζω, πῶς ἀκόμ' ἡ γῆ ὑφίσταται
καὶ δὲν ἀνοίγει ὁ ὑψιβρεμέτης Ζεὺς
τοὺς καταρράκτας τοὐρανοῦ ἀνηλεῶς
ὅπως τὰ πάντα κατακλύζων ἐντελῶς
τοὺς ρύπους καὶ τὰ αἴσχη ἐκκαθάρῃ... Πῶς
νὰ κυβερνᾶτε, ὦ θεοί, ἀνέχεσθε
τὴν κοινωνίαν ἔτι ταύτην, φωλεὰν
τοῦ ψεύδους, τῶν αἰσχῶν, τῆς ὑποκρίσεως;
Ὁ μὲν ἀπάγει τοὺς ξενίζοντας αὐτὸν
τὴν σύζυγον μετὰ πλουσίων θησαυρῶν,
ὁ δὲ τὸν ξένον του φονεύει ἄσπλαγχνος,
ὅπως χρημάτων ἀλλοτρίων νοσφισθῇ.
Ὁ μὲν συκοφαντεῖ, ἁρπάζει, ἀπατᾷ,
κλέπτει, φονεύει, πυρπολεῖ, ποιεῖ τὸ πᾶν,
ὅπως ἀνυψωθῇ τρανῶς καὶ δοξασθῇ,
ὁ δὲ πεινᾷ, λιμώττει, δυστυχεῖ, ἀλγεῖ,
αὐτοκτονεῖ ἢ θνήσκει ἐξ αἰτίας του.
Οἱ τῆς οἰκογενείας ἄρρηκτοι δεσμοί,
ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ ὁμόνοια
ἀπέκτησαν καὶ ὁ ἀνὴρ τὰ τέκνα του
ἂν εἶναι ἴδια πολλάκις ἀγνοεῖ.
Πρὸς δὲ ἡ ἀδελφή... τοῦ ἀδελφοῦ ἐρᾷ.
Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ἔτι κάκιον.

Ἡ θέμις καὶ ἡ ἀρετὴ κατέλιπον
τοὺς ἑαυτῶν βωμοὺς καὶ ἄρχει ἀντ' αὐτῶν
ἡ ἀδικία καὶ ἡ βία κρατερῶς. (Κινεῖ τὴν κεφαλὴν)
Ποῦ πλέον νόμοι θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι
Ποῦ πλέον δίκαια γραπτὰ καὶ ἄγραφα;
Κοινωνικὴ σαπρότης καὶ διαφθορά...
Καὶ ὅμως μεγαλοπρεπὴς ὁ ἥλιος,
ὡς πρὸ ὀλίγου, δύεται, ὁ δ' οὐρανὸς
ἀστροφεγγὴς ἁπλοῦται ἄνωθεν ἡμῶν.
(Δεικνύει τὸν οὐρανόν).

ΞΑΝΘΟΣ: Τίς οἶδε τὰς βουλὰς τῶν Οὐρανίων; Φεῦ!

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Πρὸς τὸν Ξάνθον).
Ἀλλ' εἶδες πόσον εἰς τὸ δεῖπνον δύσθυμος
ὁ τύραννος ἐφαίνετο καὶ κατηφής;

ΞΑΝΘΟΣ: Οὐδένα λόγον εἶπεν, οὐδ ἐγέλασεν,
ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων στεναγμοὺς βαθεῖς
ἐξέφερε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τὸ ἔγκλημ' ἀνεγνώρισε,
καὶ ἤρξατο νὰ μεταμέληται δεινῶς.
Τὸν συνετάραξεν ὁ ἐπελθὼν λοιμός.

ΞΑΝΘΟΣ: Ὡς τιμωρίαν ἴσως παρὰ τῶν θεῶν
πεμφθέντα αἴφνης τοῦτον ἐθεώρησε.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Πάντως· διὸ προώρως ὡς βαρυαλγῶν
πρὸς ὕπνον ἀπεχώρησεν... Ἐβράδυνα
καὶ ἡ Χρυσάνθη βλέπω ἐπανέρχεται
πρὸς ἀναζήτησίν μου.

(Ἡ Χρυσάνθη ἐφάνη ἐξερχομένη τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀναζητοῦσα τὸν Εὐρύαλον εἰς τὰ Προπύλαια).

Σὺ δ' ἐν τῇ στοᾷ
ἀγρύπνει καιροφυλακῶν. Ἐνδέχεται
τῆς βοηθείας σου νὰ χρειασθῶ. Βαρὺς
μὰ τοὺς θεοὺς θὰ ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτὸν
ὁ πέλεκυς τῆς ἐκδικήσεως.

(Σπεύδει πρὸς τὴν θύραν τῶν ἀνακτόρων καὶ μετὰ τῆς Χρυσάνθης ὁμοῦ εἰσέρχεται).

ΞΑΝΘΟΣ: Ὦ νύξ,
ὁποία σκέπεις ἀνοσιουργήματα
ὑπὸ τὸν πέπλον σου τὸν ἀστερέοντα!
(Πίπτει τὸ καταπέτασμα).

Τέλος τῆς τετάρτης πράξεως

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ Ε'.

Ἡ θεία δίκη

Σκηνὴ Α'.

(Θάλαμος τῶν ἀνακτόρων φωτιζόμενος ὑπὸ μεταλλίνης λυχνίας. Κλισμοὶ καὶ θρόνοι. Θύραι συγκοινωνοῦσαι πρὸς συνεχόμενα δωμάτια. Ἐν τῷ κέντρῳ ἵσταται ὁ Εὐρύαλος νεύων τὴν κεφαλὴν χαμαὶ πρὸς τὰ πλάγια. Ἡ Ἰλιόνη ἐνώπιον αὐτοῦ γονυπετὴς ἔχουσα συμπεπλεγμένας τὰς χεῖρας ἱκετεύει. Μετὰ μικρὰν σιγήν).

ΙΛΙΟΝΗ: Ἰδέ με, Γλαῦκε... Χρόνον ἤδη ἱκανὸν
γονυπετὴς σὲ ἱκετεύει καὶ θρηνεῖ
οὐχὶ ἡ πανσθενὴς τῆς Θράκης βασιλίς,
ἀλλ' ἡ ἀλλόφρων ἐκ τοῦ ἔρωτος γυνή.
Ἀκούων με δὲν συγκινεῖσαι καὶ μικρόν;
Γλαῦκε, σὺ μόνον ν' ἀποδώσῃς δύνασαι
εἰς τὸ λιποψυχοῦν μου σῶμα τὴν ζωήν,
τὴν ὅλως διαφεύγουσάν με βαθμηδὸν
κ' εἰς διαρκοῦς χαρᾶς λιμέν' ἀκύμαντον
κ' εὐδαιμονίας νὰ μὲ φέρῃς ἀσφαλῶς...
Καὶ λίθον ἄψυχον ἂν εἶχον πρὸ ἐμοῦ,
πιστεύω ὅτι θὰ συνεκινεῖτό πως
πρὸ τῶν θερμῶν μου τούτων παρακλήσεων,
τῶν ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας στοναχῶν,
τοῦ ψυχικοῦ μου ἄλγους, τῶν δακρύων μου.
Μήπως δὲν ἔχεις σπλάγχν' ἀνθρώπου καὶ σιγᾷς;...
Ὦ τῆς ψυχῆς μου ἴνδαλμα, σὲ ἀγαπῶ.
(Μετὰ μικρὰν σιγήν)
Ὁμίλησον, ἡ σιωπή σου πέλαγος
ἀπέραντον μοὶ φαίνεται καὶ ζοφερὸν
χωρὶς νησῖδος ἢ ὁρμίσκου οὐδενός·
ἀτέρμων ἔρημος καὶ ἀνεξίτητος,
χωρὶς ὑδροτραφοῦς τινος ὀάσεως.
Ὁμίλησον, κ' ἐν τῇ ψυχῇ μου ἡ ἐλπὶς
ἀκτῖνος δίκην θ' ἀναλάμψῃ ζώπυρος.
καὶ σφύζον πάλιν αἷμα εἰς τὰς φλέβας μου
θὰ ἐγχυθῇ πρὸς δύναμιν νέας ζωῆς.
Εἰπέ μοι μίαν λέξιν μόνον καὶ ἀρκεῖ,
διότι σκληροτέρα εἶναι καὶ τῶν τίγρεων
ἡ σιωπή σου αὕτη... Γλαῦκε, τί σιγᾷς;...

Ὢ πῶς τὴν θείαν νὰ μὴ ἔχω δύναμιν
τοῦ ἀοιδοῦ Ὀρφέως, ὅστις καὶ αὐτὸν
τὸν Κέρβερον ἐμάλαξε καὶ τ' ἄψυχα
διὰ τῆς μάγου συνεκίνει λύρας του;
Τοῦ Γλαύκου τότε μόνον ἴσως ἡ ψυχρὰ
καρδία θὰ συνεκινεῖτο, (μετὰ μικρὰν σιγὴν)
Δός μοι, δὸς
τὸν θάνατον αὐτὸν διὰ τῆς σῆς χειρός,
ἀφοῦ δὲν θέλεις νὰ μοὶ δώσῃς τὴν ζωήν.
Ἀφοῦ νὰ μ' ἀγαπήσῃς σὺ δὲν δύνασαι,
τοὐλάχιστον δὲν ἐλεεῖς τὴν δύσμοιρον;
Τί ὀνειροπολεῖς ἀκόμη σιωπῶν
ἢ δειλιᾷς; Ὢ πόσον σὲ ἠγάπησα!

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὦ Ἰλιόνη, συνελθοῦσα σκέφθητι.
Εἶσαι τοῦ Πολυμήστορος ἡ σύζυγος,
ὑφ' οὗ ἐν τῇ ἑστίᾳ του ξενίζομαι.

ΙΛΙΟΝΗ: (Ἀνισταμένη)
Ἀλλὰ τοῦ Γλαύκου μόνου μόνον λάτρις, σοῦ.
Καὶ τώρ' ἀφοῦ ἐθραύσθ' ἡ παγετώδης σου
σιγή, ἄφες τὰ χείλη σου τοὐλάχιστον
τὰ δροσοβόλα ν' ἀσπασθῶ ἢ δείλαιος,
ὅπως δροσίσω καὶ μικρὸν τὰ στήθη μου,
διότι ὅλη πυρπολοῦμαι, τήκομαι.
Ἐπίτρεψόν μοι νὰ φιλήσω τοὺς γλαυκοὺς
καὶ ἀμυγδαλωτούς σου ἅπαξ ὀφθαλμούς,
διότι εἰς τὸ λαμπηβόλον βλέμμα των
ἀκινητῶ, ναρκοῦμαι καὶ λιποθυμῶ.
Δός μοι τοὺς χαλυβδίνους σου βραχίονας,
ὅπως κλονιζομένη ὅλως στηριχθῶ,
διότι σείεται ὑπὸ τοὺς πόδας μου
τὸ ἔδαφος αὐτό. Ἰδέ με, πίστευσον,
Γλαῦκε, γλυκύ μου φῶς. Μὴ ἀρνηθῇς, ὦ μή...
διότι ἡ σκληρά σου αὕτη ἄρνησις
ἀλλόφρονα μὲ καθιστᾷ. (Προχωρεῖ πρὸς τὸν Γλαῦκον
προβάλλουσα τοὺς βραχίονας, ὅπως περιπτυχθῇ αὐτόν,
ἀλλ' ἐκεῖνος ὑποχωρεῖ μετὰ φρίκης).

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Μή. Εὐπρεπής,
ὦ Ἰλιόνη, ἔσο πρὸ ἐμοῦ. Γυνὴ
τοῦ Πολυμήστορος καλεῖσαι. Ἐννοεῖς;

ΙΛΙΟΝΗ: (Πλήττουσα τῷ ποδὶ τὴν γῆν καὶ χειρονομοῦσα)

Μὴ λέγε τοῦτο, μή. Τὸν Πολυμήστορα
ϐδελύσσομαι καὶ ἀποστρέφομαι δεινῶς.
Μισῶ αὐτὸν ὡς τὸν κακόν μου δαίμονα.
Ἂν ἴδω τοῦτον τώρα νὰ κερματισθῇ
καὶ γείνῃ τῶν ὀρνέων καὶ κυνῶν ϐορά,
ϑὰ ἠσθανόμην τὴν μεγίστην ἡδονήν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Μισεῖς τὸν ἄνδρα σου, τὸν Πολυμήστορα!

ΙΑΙΟΝΗ: Μισῶ. Ὁ ἔρως μου πρὸς σὲ ἀνάλογος
τοῦ πρὸς ἐκεῖνον εἶναι μίσους μου.
(Τείνει αὐτῷ τὰς χεῖρας).
Γλαῦκε, πῶς ὑποφέρω, ἂν ἐγίνωσκες,
ϑὰ συνεχώρεις ταύτην τὴν παραφοράν.
Τὸν ἔρωτά μου δέξαι καὶ ϑὰ εὐτυχῶ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Συνοφρυούμενος)
Ἀλλὰ τίς τοῦ τοιούτου μίσους ἀφορμή;
ἐν τῇ ψυχῇ σου ὑποϐόσκει ἐκ πολλοῦ,
ἢ τώρ' ὁ πρώς με ἔρως τὸ ἐγέννησε;

ΙΑΙΟΝΗ: Πρὸς τί αἰτεῖς νὰ μάϑῃς τοῦτο; (Προχωρεῖ, ὅπως πέσῃ εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἀλλ' ἐκεῖνος ὑποχωρεῖ πάλιν).

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Σύνελθε,
μὴ μὲ ἐγγίσῃς. Εἶσαι ἄλλου σύζυγος.

ΙΑΙΟΝΗ: Ὁ ἔρως σου τὸ μῖσος δὲν ἐγέννησεν,
οὐδ' ἐγεννήϑη ἐκ τοῦ μίσους.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἔκπληκτος) Ἀλλὰ πῶς;

ΙΑΙΟΝΗ: Ὦ ἄκουσον κ' ἐλπίζω νὰ δικαιωϑῶ.
Ἐμίσησα κ' ἔτι μισῶ τὸν ἄνδρα μου,
ἀφ' ὅτου ὁ πανάϑλιος ἐφόνευσε...

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τίνα;

ΙΑΙΟΝΗ: (Διακοπτομένη ὑπὸ λυγμοῦ)
τὸν ἀδελφόν μου τὸν Πολύδωρον...

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τὸν ἀδελφόν σου, τάλαινα;

ΙΑΙΟΝΗ: κ' ἐκδίκησιν
νὰ λάϐω παρ' αὐτοῦ ὡρκίσϑην φοϐερὰν
παρὰ τὸν τάφον σήμερον τοῦ ἀδελφοῦ,
πρὶν ἢ σὲ ἴδω καὶ τῆς μάγου σου φωνῆς
ἐνωτισϑῶ, πρὶν ἢ ὑπὸ τῆς σϑεναρᾶς
κ' ἐκπάγλου καλλονῆς σου ὅλως δεσμευϑῶ.
Μὴ ἀποκρούσῃς τὴν ἀγάπην μου! Οὐδὲν
ὑπάρχει κώλυμα, ὡς ϑὰ ἐνόμιζες.
Δὲν εἶν' ὁ Πολυμήστωρ πλέον σύνευνος,

ἀλλ' ἀπεχθὴς καὶ βδελυκτός μοι τύραννος.
Διὸ τὸν τύραννόν μου ταύτῃ τῇ νυκτὶ
θὰ θανατώσω καὶ οὐχὶ τὸν σύνευνον.
Εὐθὺς δ' ὡς μόλις ἡ αὐγὴ ἀναφανῇ.
λάθρα εἰς τὴν πατρίδα σου συμφεύγομεν
μετὰ τῶν πατρικῶν μου ὅλων θησαυρῶν
προτοῦ ὁ φόνος ἀνὰ τὸν λαὸν γνωσθῇ!
ἄνδρας καὶ πλοῖον πρὸς ἀπόπλουν ἔχομεν.
Γλαῦκε, ἐκεῖ θὰ ζήσωμεν εὐδαίμονες·
τὸ παρελθὸν ἡμῶν εἰς λήθην θάψαντες
μετὰ τῶν ἀλγεινῶν του περιπετειῶν
εἰς νέον βίον θὰ εἰσέλθωμεν λαμπρόν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Θεοί! ἀλλ' ὁ υἱός σου ὁ Διίφιλος;

ΙΛΙΟΝΗ: Ἆ! ὁ υἱός μου... λέγεις... (Μετά τινα σιγὴν)
θὰ περιβληθῇ
τὴν ἁλουργίδα τὴν βασιλικήν...

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἀλλά...
δὲν θὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ καθήκοντος
νὰ τιμωρήσῃ ὡς υἱὸς τὸ ἔγκλημα
τὸ κατὰ τοῦ πατρός;

ΙΛΙΟΝΗ: Οὐχὶ σὲ βεβαιῶ.
Θὰ ἐπιδοκιμάσῃ ὅ,τι ἔπραξεν
ἡ μήτηρ, ἄν... (σιωπᾷ ἀποτόμως καὶ βυθίζεται εἰς σκέψεις)

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ταπεινῇ τῇ φωνῇ καθ' ἑαυτὸν)
Περίεργος στοργὴ υἱοῦ
πρὸς τὸν πατέρα... (ἀναλαμβάνων πάλιν τὸ ἑαυτοῦ ἦθος).
Ἰλιόνη ἄκουσον:
ἡ ἄπιστος καὶ ἡ προδότις σύζυγος
τοῦ πρώτου της ἀνδρὸς τοιαύτη θὰ φανῇ
καὶ πρὸς τὸν δεύτερον. Τίς συνετὸς ἀνὴρ
εἰς ταύτην πίστιν νὰ προσδώσῃ δύναται;
εἰς πονηρὸν καὶ ἀλλοπρόσαλλον κακὸν
δὲν πείθομαι διὰ ν' ἀκούσω τίποτε
δὲν θέλω πλέον καὶ ἀποχωρῶ. (Προσποιεῖται ὅτι ἀποχωρεῖ ἀλλ' ἡ Ἰλιόνη ἀναχαιτίζει αὐτὸν καὶ γονυπετὴς ἱκετεύει).

ΙΛΙΟΝΗ: Μή, μὴ
μ' ἐγκαταλείπῃς, Γλαῦκε! Πῶς δὲν μ' ἐννοεῖς;
Μίαν στιγμὴν ἀκόμη μόνον ἄκουσον...
Ἂν μηδαμῶς ὁ ἔρως τὴν καρδίαν σου

νὰ συγκινήσῃ πρὸς ἐρῶσαν δύναται,
τοὐλάχιστον ὁ οἶκτος καὶ ὁ ἔλεος
ἂς τὴν μαλάξῃ δι' ἀθλίαν, ὡς ἐγώ.
Ἀφοῦ τὸν φόνον ἐκδικήσω τοῦ παιδὸς
εἰς τὰ πατρῷ' ἀνάκτορά σου λάβε με.
Σὺ μόνος εἶσαι τ' ὄνειρόν μου κ' ἡ ἐλπίς,
τὸ χάρμα τῆς μελλούσης μου ζωῆς καὶ τὸ
μειδίαμα. Ἐπείσθην, Γλαῦκε, τέλειον
ὅτι δὲν μ' ἀγαπᾷς, ἀλλὰ τοὐλάχιστον
μὴ ἐμποδίσῃς νὰ σὲ βλέπω καὶ νὰ ζῶ.
Ἂν ἀρνηθῇς καὶ τοῦτο, τότε θὰ δεχθῇ
κ' ἐμὲ ὁ Ἅδης μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ὁμοῦ.
Ἐλέησον. Ἰδοὺ πρὸ σοῦ γονυπετὴς
τιμὰς βασιλικὰς καὶ ἀξιώματα
ἀποκηρύττω οὐδὲ πλέον σύζυγος
τοῦ Γλαύκου μάτην νὰ ὀνομασθῶ αἰτῶ.
Πλησίον σου θεραπαινίδα λάβε με.
Ἰδὲ τὰ δάκρυά μου. Εἶν' εἰλικρινῆ.
(Κλαίει συρομένη πρὸς αὐτὸν)
Καὶ τοῦτο ἐπὶ τέλους ἂν μὴ δύνασαι,
ὡς ξένην εἰς τὴν χώραν σου ὁδήγησον.
Θέλω τὰ δάκρυά μου πρὸ τῆς θύρας σου
νὰ χύνω, μόνον ὅτι θὰ πατῶ κι ἐγὼ
τὸ ἔδαφος, ὅπερ πατεῖς, τὸν οὐρανόν,
ὃν σὺ εὐδαίμων θεωρεῖς θὰ θεωρῶ,
καὶ τὸν αὐτὸν ἀέρα θ' ἀναπνέωμεν,
θ' ἀρχῇ διὰ τὴν δύσμοιρον ἐμέ, θ' ἀρκῇ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὦ ἄνασσα, τί λέγεις; σένελθε μικρόν.

ΙΑΙΟΝΗ: Ἔλεος. (κλαίει)

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Μετὰ σιωπὴν)
Ματαίως κλαίεις. Σύζυγος
εἶσαι τοῦ ξένου μου κ' ἐγώ... οὐδέποτε...

ΙΑΙΟΝΗ: (Ἐγειρομένη)
Τὴν νύκτα ταύτην οὗτος ἀποθνήσκει. Ναί.
Ὡρκίσθην. Οὔτω οὔτε σύζυγον ἐγὼ
ὡς κώλυμα θὰ ἔχω, οὔτε ξένον σύ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὁ ξένος μου; (Συγκεχυμένος)

ΙΑΙΟΝΗ: Ὁ τύραννος, ὁ μυσαρὸς
φονεὺς τοῦ τέκνου τοῦ... σιγῇ
Ὁ τούτου θάνατος

θὰ εἶναι τῆς ζωῆς ἡμῶν αὐγή. Πρὸς τί
διστάζεις ἔτι, τί κωλύει σέ;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Μετά τινα σιωπὴν) Ἀλλά...
ἂς ἀποθάνῃ....

ΙΑΙΟΝΗ: Τί; μήπως παρήκουσα;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Οὐχὶ ἂς ἀποθάνῃ.

ΙΑΙΟΝΗ: (Ριπτομένη εἰς τὰς ἀγκάλας του)
τὰ στήθη σου ὁ ἔρως μου μικρὸν ἐκίνησε
καὶ μ' ἀγαπᾷς, τῷ ὄντι σύ;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ναί, σ' ἀγαπῶ.
Σ' ἠγάπησα ἀφ' ὅτου γνωριζόμεθα
καὶ πάντοτε θὰ σ' ἀγαπῶ.

ΙΑΙΟΝΗ: Ὦ! πάντοτε;

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ναί, Ἰλιόνη· πάντοτε θὰ σ' ἀγαπῶ.

ΙΑΙΟΝΗ: Γλυκεῖα λέξις· εἰς τὴν χώραν τῶν θνητῶν
δὲν εἶμαι πλέον· βαίνω εἰς τοὺς οὐρανούς.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὦ βαίνεις εἰς τοὺς οὐρανούς; (κινεῖ περίλυπος τὴν κεκαλὴν) Ἀλλ' ὅμως μή...
μὴ ἵπτασο ἐκ τῆς χαρᾶς σου ὑψηλά.
Φοβοῦ τὴν ἐκ τοῦ ὕψους πτῶσιν πάντοτε·
εἶν' ἐπικίνδυνος καὶ φοβερά, καὶ δὴ
ὁπόταν αὕτη γίνηται ἐξ οὐρανοῦ.

ΙΑΙΟΝΗ: Ἀπόθες ταῦτα, Γλαῦκε, αἰσιοδοξῶν,
μωρῶν γερόντων φληναφλήματα.
Ἀπὸ τῆς αὔριον εἰς τὴν πατρίδα σου
ἐντεῦθεν ἐκφυγόντες ἀσφαλεῖς, ἐκεῖ
εἰς νέαν, ἄλλην θὰ εἰσέλθωμεν ζωήν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Αἴ φίλησόν με τότε καθὼς ἀδελφὴ

ΙΑΙΟΝΗ: (Φιλοῦσα αὐτὸν)
Ἂς σε φιλῶ καὶ κάλει με καὶ ἀδελφήν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀποσπώμενος ὀλίγον αὐτῆς).
Ἀλλὰ τοὺς ὀφθαλμούς σου πλέον ἄνοιξον.
ὦ Ἰλιόνη, ταύτην τὴν πυκνὴν ἀχλὺν
διάλυσον, ἥτις σκοτίζει σοι τὸν νοῦν
καὶ εἶναι γέννημα τυφλὸν τοῦ ἔρωτος
τοῦ πρὸς ἐμέ. Ἰδέ με καθαρῶς, ἰδέ. (Φέρει τὸ πρόσωπον πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς).

ΙΑΙΟΝΗ: (Θωπεύουσα αὐτόν).
Σὲ βλέπω, Γλαῦκε, καὶ χαρᾶς πολλῆς πληροῖς,
ἀνεκλαλήτου τὴν ἐμὴν ψυχήν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀποσπασθεὶς ἐντελῶς αὐτῆς).
Ἀλλὰ
ὁ ἔρως σὲ κατέστησε τυφλὴν
ΙΛΙΟΝΗ: (Μετὰ πικρίας)
(Μειδιῶσα) Τυφλήν...
Πρὸς τί τοὺς ὀφθαλμούς μου θέλω, φίλτατε,
ὅταν τοσοῦτον βλέπεις σὺ ἐρατεινῶς
κ' ἐγὼ διὰ τῶν ἰδικῶν σου ὀφθαλμῶν;
ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Καὶ ὅμως, τάλαινα, μικρὸν ἂν ἔβλεπες,
εὐκόλως θὰ διέκρινες τὸ βάραθρον,
ὅπου ἀπατωμένη σὺ θυθίζεσαι.
ΙΛΙΟΝΗ: Τί λέγει οὕτω γριφωδῶς;
ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἀνάνηψον
ὀλίγον ἐκ τῆς νάρκης σου... Παράδοξον!..
Δὲν μ' ἐνθυμεῖσαι; ἡ μορφή μου παντελῶς
εἰς σὲ κατέστη ἄγνωστος; τοσοῦτον φεῦ!
ὁ διαρρεύσας χρόνος μὲ μετέβαλεν;...
Ὦ Ἰλιόνη, ἔντεινον τὸ νοῦν μικρόν...
Ἂν ἴδῃς ταύτην τὴν οὐλὴν παρὰ τὸ οὖς (δεικνύει)
τὸ δεξιὸν καὶ τότε δὲν θ' ἀναμνησθῇς
ὅτ' εἶχες φίλον ἀδελφόν, ὅστις...
ΙΛΙΟΝΗ: (Ἔκπληκτος, ὠχρὰ καὶ τρέμουσα)
Θεοί!
ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀπαθῶς)
διώκων κύνα χάριν σοῦ ἀτίθασσον
ἐδήχθη ὑπ' αὐτοῦ;... Τί οὕτω ὠχριᾷς;
μήπως χαρὰν δὲν σοὶ γεννᾷ ἡ εἴδησις;
ΙΛΙΟΝΗ: (Πίπτουσα εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ κλαίουσα).
Ὦ ἀδελφέ, συγχώρει μοι, Εὐρύαλε,
καὶ διατί νὰ μὴ δηλώσῃς εἰς ἐμὲ
εὐθὺς ὅτ' εἶσαι ἀδελφός μου; ἀδελφέ,
πρὸς τί προσῆλθες ὑπ' ὀθνεῖον ὄνομα;
τί εἰς τὴν χώραν ταύτην τῶν Θρακῶν ζητεῖς;
Εὐρύαλε, Εὐρύαλ' εἶμαι δυστυχής. (Κλαίει μεγάλῃ τῇ φωνῇ).
ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἀπέκρυψά σοι τ' ὄνομά μου, ἐπειδὴ
ἡ Ἰλιόνη ὅτι πλέον ἀγαπᾷ
τὸν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ ἐνόμισα
καὶ φόβον εἶχον μὴ διὰ τὸν σύζυγον
τὸν ἀδελφόν σου βλάψῃς. Ἦλθον, ἀδελφή,

ὅπως τοῦ Πολυδώρου τιμωρὸς φανῶ
τὸν Πολυμήστορα φονεύων.

ΙΑΙΟΝΗ: Περιττὸς
ὁ κόπος σου, Εὐρύαλε· ἐγὼ αὐτὴ
θὰ ἐκτελέσω τοῦτο... μὴ δὲν ἤκουσας;
φρικτὴν ἐπώμοσα ἐκδίκησιν ἐπὶ
τοῦ τάφου του. Ἂν θέλῃς, σύνεργος γενοῦ.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀσπαζόμενος αὐτὴν)
Καὶ τώρα πλέον φίλησόν με, φίλησον
ὡς ἀδελφὸν αὐτόν, οὐχὶ ὡς ἐραστήν,
καλή μου ἀδελφή, γνησία Δαρδανίς.

ΙΑΙΟΝΗ: (Κλαίουσα καὶ καταφιλοῦσα αὐτόν).
Ὦ ἀδελφέ μου, μὴ ὀργίζου κατ' ἐμοῦ.
Συγχώρησόν με τὴν ἀθλίαν· τοῦ παιδὸς
ὁ φόνος ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς κ' ἡ λύπη μου
ἐπὶ τοσαύταις συμφοραῖς μ' ἐτύφλωσαν.

(Κλαίει ἰσχυρῶς περιβαλοῦσα διὰ τῶν χειρῶν τὸν τράχηλον τοῦ Εὐρυάλου καὶ κλίνουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ στῆθος αὐτοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ Εὐρύαλος ἔκ τε χαρᾶς καὶ λύπης κλαίει. Ἵστανται ἐπὶ χρόνον ἐνηγκαλισμένοι, ἀποσπώμενοι ἀλλήλων ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τῆς Χρυσάνθης).

Σκηνὴ Β'.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ἐκπληκτος ἐπὶ τῇ θέᾳ).
Ἄ, ἀ! (ἀποσπῶνται). Τὸ φῶς ν' ἀνακαινίσω, δέσποινα,
προσῆλθον. (Ἀνακαινίζει αὐτό).

ΙΑΙΟΝΗ: Ἔπραξας καλῶς. Καὶ κάλλιον
θὰ πράξῃς ἔτι ἂν τελέσῃς ἀκριβῶς
καὶ ταύτην μου τὴν ἐντολὴν

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Περίεργος) Τί δέσποινα;

ΙΑΙΟΝΗ: Εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ τυράννου ὕπαγε
καὶ ἂν βαθύτατα κοιμᾶται, παρ' αὐτῷ
ἑτοίμασον ὅσων ἀνάγκην ἔχομεν.
Ἐγὼ δ' ἀμέσως ἔρχομαι.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἄ, δέσποινα.

ΙΑΙΟΝΗ: Χρυσάνθη, τόλμα, εἶσ' ἡ δεξιά μου χείρ.
Ἰδού καὶ ὁ Εὐρύαλος συναρωγός,
ὁ ἀδελφός μου ὁ Εὐρύαλος,

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἔκπληξιν καταπίπτουσα).
Θεοί!

ΙΛΙΟΝΗ: Ὁ παιδικὸς ἡμῶν εἰς πᾶν ἀκόλουθος
καὶ σύντροφος πιστός. Δὲν ἐνθυμεῖσαι; πῶς;

ΧΡΥΣΑΝΘΗ: (Ὁρμῶσα καὶ περιπτυσσομένη ἔνδακρυς τὸν Εὐρύαλον)
Εὐρύαλε, σὺ εἶσαι ὁ σωτὴρ ἡμῶν.

ΙΛΙΟΝΗ: Χρυσάνθη, ἄγε. Πτέρωσον τοὺς πόδας σου,
πολύτιμος τώρ' εἶναι ὁ καιρὸς ἡμῶν·
καὶ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀκόμη χρήζομεν

(Ἡ Χρυσάνθη ἐξέρχεται διὰ τῆς κατὰ μέτωπον θύρας. Ἡ Ἰλιόνη πρὸς τὸν Εὐρύαλον).

Ὁ Πολυμήστωρ τώρα θὰ τιμωρηθῇ
διὰ τὸ ἔγκλημά του, ὅπως εἶπόν σοι.
Ὡρκίσθην καὶ θὰ ἐκδικήσω τοῦ παιδὸς
τὸν φόνον. Μετὰ τῆς Χρυσάνθης ἱκανὴ
νὰ διαπράξω εἶμαι ὅ,τ' ἐπιθυμῶ.
Σὺ δ' ὅμως μετὰ τοῦ πιστοῦ θεράποντος
λαβόντες ξίφη στῆτε εἰς τὴν εἴσοδον
τοῦ προθαλάμου, ὅπως ἐμποδίσητε
τοὺς φύλακας, ἐὰν εἰς τὰς φωνὰς αὐτοῦ
πρὸς ἀρωγὴν προσδράμωσιν. Εὐρύαλε.
πορεύθητι, μὴ βράδυνε. (Προχωρεῖ πρὸς τὴν κατ' ἐνώπιον θύραν τῆς αἰθούσης βραδέως, ἵσταται συλλογισμένη).

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Προχωρῶν ὅπως ἐξέλθῃ διὰ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ θύρας)
Τὸν παῖδά της
θὰ δυνηθῶ εὐκόλως νὰ φονεύσω νῦν.
Ἐὰν μὴ σπεύσῃ οὗτος εἰς βοήθειαν
τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἀκούσας τὰς κραυγάς,
ἐντὸς θὰ εἰσπηδήσω τοῦ κοιτῶνός του,
ὅπου κοιμᾶται μετὰ τῆς συζύγου του
καὶ θὰ τὸν κατασφάξω ὥσπερ πρόβατον.
Πολύδωρε, Πολύδωρε, ἐκδίκησιν
τελείαν ἐν τῷ Ἅδῃ ἔχεις ἐν βραχεῖ. (Ἐξέρχεται ἀνατείνων τὰς χεῖρας).

ΙΛΙΟΝΗ: (Μείνασα μόνη δειλιᾷ ἱσταμένη πρὸ τῆς θύρας, ἡ μορφὴ αὐτῆς ποικίλας λαμβάνει ἀποχρώσεις. Ὑποχωρεῖ τρέμουσα, μὴ δυναμένη νὰ στηριχθῇ που καὶ κλονιζομένη προχωρεῖ πρὸς κλισμόν τινα, ἐφ' οὗ ἐπερείδεται ἐλαφρῶς).

ΙΛΙΟΝΗ: Τὸν ἀδελφόν μου βοηθὸν προσέλαβον.
Φρονίμως ἔπραξα μὴ ἐκδηλώσασα

ὅτι ἐγὼ λαμβάνω τὴν ἐκδίκησιν
ὑπὲρ τοῦ φονευθέντος μόνου τέκνου μου
ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐξ ἀγνοίας του.
Ἂν ἀνεκοίνουν εἰς αὐτὸν ὅτ' ἀληθὲς
δὲν εἶναι τὸ διαδοθὲν καὶ πιστευθέν,
ἀλλ' ὅτι ζῇ ὁ ἀδελφὸς Πολύδωρος,
ἴσως δὲν θὰ προσήρχετό μοι βοηθός.
τὰ πάντα πάντως προσφυῶς ἐπλέχθησαν. (Σκέπτεται. Προχωρεῖ ὀλίγον, πιέζει τὴν καρδίαν, ἡ μορφή της λαμβάνει ἀπαισίαν ὄψιν).
Ἀλλ' ὦ καρδία μου, τί μέλλω νῦν ἐγὼ
νὰ διαπράξω ἐξ ὁρμῆς ἀκράτητος;
Ὦ Ἰλιόνη, σκέφθητι καὶ σύνελθε,
μὴ ἐξαμάρτανε περὶ τὸν σύζυγον.
Λησμόνησον τὰ πάντα, σύζυγος πιστὴ
καὶ τοῦ ἀνδρός σου εὐπειθὴς θεράπαινα
παράμεινον... Μὴ σὺ ἡ τιμωρὸς αὐτοῦ
διὰ τὸ ἔγκλημα νὰ γείνῃς προθυμοῦ...
Ὡς ὁ ἀνόσιος πρὸς ξένον ἔρως σου,
ὁ συλληφθεὶς κατὰ κακόν σου δαίμονα,
ἀδήριτος ἀνάγκη νὰ καταπνιγῇ,
διότι ὁ ἐρωμένος εἶν' ἀδελφός,
καὶ ἡ μελετηθεῖσά σου ἐκδίκησις
νὰ ἐγκαταλειφθῇ δὲν εἶναι δυνατόν;
Ἡσύχασον καὶ ἄφες τὴν κακοῦργόν σου
ἀπόφασιν καὶ κλαῦσον μόνον. Θρήνησον.
πικρῶς τὴν συμφοράν σου τὴν ἀνήκεστον,
διότι οὕτως οἱ θεοὶ ἐπέκλωσαν
νὰ εἶσαι δυστυχής. Ἐχίδνης κεφαλὴν
μὴ ἀνεγείρῃς κατὰ τοῦ συζύγου σου,
ἀλλ' εἰς τὰ δάκρυά σου μόνον ζήτησον
τὴν λύπην σου νὰ σβέσῃς. Εἶσαι δυστυχής.

(Κλαίει, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται εἰς τὴν προτέραν της ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν)

Πῶς; πῶς; πρὸς τί ὀδύρομαι; τί δειλιῶ;
τὸν ὅρκον μου θ' ἀφήσω ἀνεκτέλεστον;
παθοῦσα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός μου κάκιστα; (σιγᾷ καὶ τρέμει)
Ὦ Ἰλιόνη, εὐψυχίας νῦν ἀγών...
μὴ κάμπτου, ἀλλ' ἀνδρίζου εἰς τὸ ἔργον σου.
Ὦ θάρρος, τόλμη, γενναιότης μὴ μ' ἀφῇς. (ἐξαγριοῦται)

Ἂ τρέμω... πῶς; αὐτὸς ὃς τρέμῃ πρὸ ἐμοῦ.
Ναί! Βάδιζε, προχώρει πρὸς ἐκδίκησιν
στερρῷ ποδί... (αὖθις ὑποχωρεῖ προχωρήσασα πρὸς τὴν θύραν).
Τί αὖθις σὺ ὑποχωρεῖς;
(Σκέπτεται)
Πῶς Δαρδανὶς γνησία σὺ τὸ γένος σου
θὰ καταισχύνῃς; Οὐδαμῶς. (Προχωρεῖ)
Ἐκδίκησις!
Ἐκδίκησιν φρικτὴν τὸ τέκνον μου ζητεῖ.
ἐκδίκησιν ἐγὼ κ' οἱ χθόνιοι θεοί,
ὦ Πολυμήστωρ, ἔρχομαι ὡς Ἐρινύς,
(μεθ' ὁρμῆς ὡς μαινομένη ἐξέρχεται διὰ τῆς κατ' ἐνώπιον θύρας).

Σκηνὴ Γ'.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Εἰσέρχεται διὰ τῆς δεξιόθεν θύρας κραδαίνων ἀπειλητικῶς γυμνὴν σπάθην).
Ὡπλίσθημεν. Τὴν σπάθην εἰς τὰ στέρνα του
θέλω ἐμπήξει ταύτην μέχρι τῆς λαβῆς:
Οἱ Δαρδανίδαι ἄνευ ἐκδικήσεως
οὐδέποτ' ἐν τῇ γῇ αὐτῇ θὰ μένωσι.
Καὶ ἂν ἐγὼ ἀπέθνησκον, ἐκδικητὴς
ἐκ τῶν ὀστῶν ἡμῶν τις θὰ ἐξήρχετο.
(Φεύγει δεξιόθεν γοργῷ βήματι. Κενωθείσης τῆς σκηνῆς ἀμέσως ἀκούονται ἔσωθεν στεναγμοὶ καὶ κραυγαὶ τοῦ Πολυμήστορος).
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἆχ, ἆχ! θεοί! Ὦ τέκνον μου Διίφιλε,
υἱέ μου, σπεῦσον, σπεῦσον εἰς βοήθειαν,
μ' ἐτύφλωσαν.... υἱέ μου...

Σκηνὴ Δ'.

(Ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς αἱματόφυρτος καὶ τυφλὸς ὁ Πολυμήστωρ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς Ἰλιόνης ὁ
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἰλιόνη! Ἆχ!
ΙΛΙΟΝΗ: Τὶ λέγεις; τίνα βοηθὸν καλεῖς;
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς φωνῆς τῆς Ἰλιόνης καταπίπτει ἄπελπις καὶ ἀδρανὴς ἐπί τινος ἐδράνου).
Φεῦ, Φεῦ!
Σὺ εἶσαι Ἰλιόνη, τοῦ ἐγκλήματος

ἡ δρᾶστις; Οἴμοι! ὦ θεοί, ἡ σύζυγος
μ' ἐτύφλωσεν. (Κλαίει μεγάλῃ τῇ φωνῇ).
ΙΑΙΟΝΗ: Ἡ θεία δίκη' λέγε.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Πῶς;
ὕπάρχει ἔτι θεία δίκη;
ΙΑΙΟΝΗ: Ἄστοργε,
σιώπα, ἀλιτήριε,
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τυφλὸς ἐγώ. 1885
Ὦ τέκνον μου, ποῦ εἶσαι; Ἄχ! Διίφιλε, (Κλαίει)
ΙΑΙΟΝΗ: (Σαρκάζουσα)
Τὸ τέκνον σου... Φεῦ! ποῖον τέκνον σου; Σύ, σύ
αὐτὸς ἐφόνευσας, ὦ βέβηλε!
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Ἔντρομος ἀνεγείρεται) Θεοί!
ΙΑΙΟΝΗ: Ἀντὶ τοῦ Πολυδώρου. Τὸν Διίφιλον,
τὸ τέκνον μου ἐσπάραξας
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἀδύνατον. 1885
Ὦ τέκνον μου!
ΙΑΙΟΝΗ: Διότι, ὃν Διίφιλον
καλεῖς, εἶν' ὁ Πολύδωρος, κ' ἐκεῖνος, ὃν
Πολύδωρον νομίζων ἐθανάτωσας
ἦτο τὸ τέκνον μου. Ἐγὼ μετέβαλον
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Κλαίει καταπίπτων αὖθις ἐπὶ τοῦ ἐδράνου).
Φεῦ!
ΙΑΙΟΝΗ: τὰ ὀνόματά των, ὅτ' ἀπέστειλεν 1895
πρὸς σὲ τὸν παῖδα ὁ πατήρ μου Πρίαμος.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τί μου! Ὦ θεοὶ ἀλάστορες. Ἀλγῶ
ὁ δύστηνος ἐγώ... Διίφιλε... Θεοί...
Φρικτῶς μ' ἐτιμωρήσατε... Κλονίζομαι...
ΙΑΙΟΝΗ: Τὸν φόνον ἐξεδίκησα.
ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὦ νέμεσις (Κλαίει ἰσχυρῶς 1900

Σκηνὴ Ε'.

(Ὁρμᾷ ἐκ τῆς δεξιόθεν θύρας ὡπλισμένος ὁ Διίφιλος, συγχρόνως δ' ἐκ τῆς ἀπέναντι καὶ ὁ Εὐρύαλος ὡπλισμένος).

ΔΙΙΦΙΛΟΣ: (Συγκεκινημένος)
Τίς τὸν πατέρα μου δολοφονεῖ; σύ; σύ;
ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἐγώ.
ΔΙΙΦΙΛΟΣ: (Ὁρμῶν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνασπωμένην τὴν μάχαιραν ἔχων). Κακοῦργοι ξένοι.
ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀνθορμῶν μετὰ τῆς μαχαίρας, ἣν διασταυροῖ πρὸς

τὸν Διίφιλον). Δίκην νῦν καὶ σὺ
θὰ δώσῃς,

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἄτιμε!

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: διὰ τὸν φόνον

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἆχ!

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: τοῦ Πολυδώρου, ὡς υἱὸς σφαγέως.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Φεῦ!
ἐχίδνας ἐξενίζομεν

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ἀπόθανε 1905
καὶ σύ.

(Μόλις διεσταύρωσαν τὰς σπάθας πλησιάσαντες ἀλλήλους καὶ ὁ Εὐρύαλος ἐπιχειρεῖ νὰ καταγάγῃ εἰς τὸν Διίφιλον καιρίαν πληγήν, ἡ Ἰλιόνη συνελθοῦσα ἐκ τῆς ταραχῆς ὁρμᾷ εἰς τὸ μέσον τῶν διαμαχομένων καὶ λαμβανομένη τῶν χειρῶν ἀμφοτέρων συγκρατεῖ αὐτούς. Ταῦτα πάντα γίνονται ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ).

ΙΛΙΟΝΗ: (Πρὸς τὸν Εὐρύαλον)
Μή, μή, τὸν ἀδελφόν σου πλήξῃς... μὴ
τὰς σπάθας κάτω ρίψατε, (κρατεῖ αὐτούς). Μὴ πρὸς
θεῶν φονεύεσθε. Εἶσθε ἀδελφοί, (ῥίπτουσι τὰς σπάθας)
Εὐρύαλε εἶναι ὁ Πολύδωρος.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἔκπληκτος) Θεοί!

ΙΛΙΟΝΗ: Ὁ φονευθεὶς
ὑπὸ τοῦ Πολυμήστορος υἱός μου. 1910

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἅ!

ΙΛΙΟΝΗ: ἦτο. Διὸ τὸν σύζυγον ἐτύφλωσα.
Ἐγὼ αὐτὴ ὅτ' ἦσαν οὗτοι νήπια
ἀντήλλαξ' ἀμοιβαίως τὰ ὀνόματα
αὐτῶν δηλοῦσα τὴν ἀδελφικὴν στοργὴν
τῆς μητρικῆς αὐτῆς ἰσοπαλῆ: Διὸ 1915
ἐκ πλάνης καὶ ὁ φόνος τοῦ υἱοῦ.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Θεοί!

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Πίπτων εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Διφίλου)
Ὦ θεία δίκη! Τί ἀκούω ἀδελφέ;
ὦ ἀδελφὲ Πολύδωρε.

ΔΙΦΙΛΟΣ: Εὐρύαλε!

(Κλαίουσιν ἐκ συγκινήσεως ἐνηγκαλισμένοι. Ἡ Ἰλιόνη ἀποχωρεῖ εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς, ἐνεὴ καὶ τρέμουσα. Ἔχει ὄψιν ἀγρίαν καὶ ἀπαίσιον).

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὦ σκότος, νέφος ἀποτρόπαιον, φρικτόν!
Τέκνον μου!

Σκηνὴ ΣΤ'.

(Ὡς ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ Γλαυκίδης ἔκπληκτος).

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Βασιλεῦ, τί βλέπω; ὦ θεοί!
δὲν ἄρχετε ἐπὶ τῆς γῆς; Τί ἔπαθες;

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Μ' ἐτύφλωσεν ἡ σύζυγος.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ἆ!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Φίλε μου,
ἐκ τῆς φωνῆς σου σὲ γνωρίζω. Πρόσελθε
πλησίον μου Γλαυκίδη.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Πλησιάζων) Δύστηνε!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Βοήθησόν μοι, ὅπως ἐγερθῶ. Ἐκτὸς
τῶν ἀπαισίων τούτων ἀνακτόρων μου
ὁδήγησόν με καὶ μακράν, πολὺ μακράν.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Πῶς τοῦτο;

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἡ γυνή μου, ἡ γυνή μου.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Φεῦ!

(Ἀνεγείρει μετὰ κόπου τὸν Πολυμήστορα, ὅστις προχωρεῖ ὑποβασταζόμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ κλαίων ἵσταται εἰς τὸ μέσον τῆς σκηνῆς. Μετά τινα σιγὴν ἐκτείνων τὰς χεῖρας αὐτοῦ).

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ταλαίπωρος ἐγώ, ὡς ἄλλος τις οὐδείς.
Ὦ ἐλεήσατέ με. Ἐλεήσατε
τὸν Πολυμήστορα, τὸν μέγαν ἄλλοτε
καὶ κρατερὸν δυνάστην τῶν Θρᾳκῶν, νῦν δὲ
τυφλὸν καὶ ἄθλιον... Ἰδοὺ ἐγὼ αὐτός...
Ἠγάπησα τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱόν,
ὅσον οὐδὲν ἐν τῇ ζωῇ μου ἕτερον,
Ἀλλ' αὕτη πρὸς ἀνταμοιβὴν μ' ἐτύφλωσεν,
ἐκεῖνον δ' ἐξ ἀγάπης μου ἐφόνευσα...
(σιγᾷ εἶτα ἀποτείνεται πρὸς τὴν Ἰλιόνην)
Ὤ! διατί καὶ ἂν ἐσφάλην φοβερά,
τὸ σφάλμα μου νὰ τιμωρήσῃς οὕτω σύ;
Ὤ! διατί, ἂν ἦσο σύζυγος πιστὴ
κ' εὐγνώμων, ν' ἀγαπῶ ἐν τῇ ἀπάτῃ μου
τὸν ἀδελφόν σου ὡς υἱὸν δὲν ἔστερξας,
ἀφοῦ τῆς πλάνης ἐν τῷ φόνῳ τοῦ υἱοῦ
σὺ ἦσο ἡ αἰτία μάλιστα; Λοιπὸν
οὐδέποτε τὸν ἄνδρα σου ἠγάπησας;

(Κλαίει· μετὰ μικρὰν σιγὴν διασταυροῖ τὰς χεῖρας καὶ προχωρεῖ ὀλίγον τι ὑποβασταζόμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ Γλαυκίδου. Ἡ Ἰλιόνη κατανεύουσα

φρίττει καὶ ὑποχωρεῖ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸ βάθος. Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἰς τὸ ἕτερον βάθος πλησίον ἀλλήλων καὶ κρατούμενοι ταῖς χερσὶ περίλυποι ἀτενίζουσι πρὸς αὐτόν).

Ὦ Ἰλιόνη, διατί μ' ἐτύφλωσας;
Δὲν ὑπερήρκει τάχα πρὸς ἐκδίκησιν
νὰ μοὶ δηλώσῃς ὅτι ἐν τῇ πλάνῃ μου
ἐγὼ αὐτὸς ἐφόνευσα τὸ τέκνον μου,
ὁπότε ἡ ζωὴ θὰ ἦτο βάσανος
καὶ σκληροτάτη εἰς ἐμὲ πληγή;
(Διακόπτεται ἀπὸ λυγμούς)
Κατάρατε, κατάρατε, κατάρατε.
Ἂν ἥμαρτον, ὦ γύναι, σὺ δὲν ὤφειλες
ἡ τιμωρὸς νὰ γείνῃς, ἀλλ' ὁ μέγας Ζεὺς
ἐν οὐρανοῖς κ' ἡ θεία δίκη. Ἄπιστε.

(Στρεφόμενος ἀλλαχοῦ καὶ μεταβάλλων τὸν τόνον τῆς φωνῆς ἐπὶ τὸ ἠπιώτερον) .

Ὦ εἴπατέ μοι, εἴπατ' ἐν τῇ γῇ αὐτῇ
τὸ πᾶν ἀκόμη εἶναι ἐν τῇ θέσει του;
καὶ θ' ἀνατείλῃ αὔριον ὁ ἥλιος,
ὅπως θερμάνῃ διὰ τῶν ἀκτίνων του
γυναῖκας τρισαθλίας ὥσπερ τὴν ἐμήν;

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Ὦ Πολυμήστωρ δύστηνε!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Τί ἔτι ζῶ;
Ἰδού τὰ στήθη μου. (Δεικνύει αὐτά). Συμπλήρωσον.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: Θεοί!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: τὸ ἔργον σου ὡς Ἐρινὺς σὺ τιμωρὸς
καὶ φόνευσόν με, φόνευσον... Τί δειλιᾷς;
ἐκδίκησιν, ὡς λέγεις, δὲν ἐπιθυμεῖς
ὑπὲρ τοῦ σοῦ κ' ἐμοῦ υἱοῦ; Διίφιλε,
ἡ μήτηρ σου καὶ σὲ κ' ἐμ' ἐθανάτωσε...

ΙΛΙΟΝΗ: Σιώπα, μὴ ὁμίλει πλέον. Πῶς τολμᾷς
ἀκόμη βλασφημῶν καὶ ν' ἀερολογῇς
καὶ νὰ ἐπικαλῆσαι ὡς ἀθῶος σὺ
τὸν οἶκτον τῶν ἀνθρώπων, πάντων κάκιστε;
Τὰς Ἐρινύας ἐν τῷ οἴκῳ ἔστησεν
ἡ ἄπληστος χρημάτων μαύρη σου ψυχή.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ὦ πόνους φοβεροὺς αἰσθάνομαι... Ριγῶ...
Ὦ Ἰλιόνη, φόνευσόν με, φόνευσον...

ΙΛΙΟΝΗ: (Ἐξάγουσα ἐκ τοῦ κόλπου της ἐγχειρίδιον ὁρμᾷ κατ' αὐτοῦ ἀστραπιαίως καὶ πλήττει αὐτόν).

Ἰδού σ' ἀκούω οὖσα εὐπειθὴς γυνὴ (σαρκαστικῶς).

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Ἁ! ἄχ!

ΙΛΙΟΝΗ: Δὲν θὰ κατέλθῃς εἰς τὸν Ἅιδην νῦν
μεμφόμενός με... (Πλήττουσα αὖθις)
Δείλαιε, ἀπόθανε

(Ὁ Πολύδωρος σπεύδει ὅπως στηρίξῃ μετὰ τοῦ Γλαυκίδου τὸν Πολυμήστορα πίπτοντα. Ὁ Εὐρύαλος ἀκινητεῖ. Ἡ Ἰλιόνη ἀποχωρεῖ μακρὰν κρύπτουσα τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸν κόλπον της).

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Αἰσθάνομαι τὸν θάνατον ἐγγίζοντα.
Ἐλθέ, Πολύδωρε, ἐλθὲ πλησίον μου. 1980

ΙΛΙΟΝΗ: Ἐξεδικήθην νῦν καλῶς· ἡ λύσσα μου
ἐσβέσθη. Τέκνον μου. Διφιλε.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Καταπεσὼν ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυδώρου καὶ Γλαυκίδου) Ἄχ, ἄχ!
καὶ ἰδικόν μου τέκνον ἦτο.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Ὦ θεοί!

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Τρεμούσῃ καὶ ἀσθενεῖ φωνῇ)
Τὰ μέλη μου παρέλυσαν... τὸ πνεῦμά μου...
σκοτίζεται... πλησίον μου... ἐλθέ... ἐλθέ... 1985

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἐγὼ αὐτὸς σ' ὑποστηρίζω, σὲ κρατῶ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: Πολύδωρε... συγχώρει μοι... ἠθέλησα...
νὰ σὲ φονεύσω... ἀλλ' ἐτιμωρήθην... Ἄχ...
Γλαυκίδη... τὸ διάδημά μου... κόμισον...

(Ἐξέρχεται μετὰ σπουδῆς ὁ Γλαυκίδης, ὅπως κομίσῃ τὸ διάδημα).

Οἱ πάντες... τέκνον μου... σ' ὑπολαμβάνουσι... 1990
διάδοχος... γενοῦ... τοῦ θρόνου μου... Μηδέν...
ἀποκαλύψατε... εἰς τοὺς ἀνθρώπους.... Ἁ... (σιωπᾷ)

Σκηνὴ Ζ'.

(Ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Λυκίνου καὶ τῆς Χρυσάνθης εἰσέρχεται δρομαῖος ὁ Γλαυκίδης.

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Ἐγχειρίζει τὸ διάδημα)
Λάβε, ὦ βασιλεῦ.

ΠΟΛΥΜΗΣΤΩΡ: (Λαβὼν τὸ διάδημα πειρᾶται ὅπως ὑψώσῃ τὴν χεῖρα, ὅπως ἐπιθέσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Πολυδώρου ὑποκλινομένου, ἀλλὰ δὲν δύναται ἕνεκα τῆς ἀτονίας).
Δὲν ἔχω... δύναμιν...
τὴν χεῖρα... ν' ἀνατείνω... σὺ τὴν κεφαλήν...
ὑπόκυψον... Πολύδωρε... (Ὁ Πολύδωρος κύπτει ἔτι

μᾶλλον τὴν κεφαλήν. Ὁ Πολυμήστωρ στεφανοῖ αὐτὸν διὰ τοῦ διαδήματος. Ὁ Γλαυκίδης παριστάμενος ἀριστερόθεν, ὁ Εὐρύαλος πόρρωθεν καὶ ὁ Λυκῖνος μετὰ τῆς Χρυσάνθης, ὄπισθεν παρὰ τῇ θύρᾳ θεῶνται περίλυποι).

Βασίλευσον...

τὸ δίκαιον... ἀγάπα... καὶ τὴν... ἀδελφήν...
τὴν σήν... τὴν Ἰλιόνην... ναί... θεράπευε...
ὑπάρχει... δίκης... ὀφθαλμός... τετέλεσται...

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: Τί μοι ἐπεφυλάσσετε, ὦ μάκαρες!

ΔΙΦΙΛΟΣ: (Ἀσπαζόμενος τὸν Πολυμήστορα)
Πάτερ! πατέρα μου σὲ θεωρῶ καὶ νῦν.
(Πάντες κλαίουσιν).

ΙΛΙΟΝΗ: (Προχωρήσασα πολὺ ἐμπρὸς)
Ἤδη τὰ πάντα ἔχουσιν ἐκτελεσθῆ.
Ἐκεῖνος, ὃν ὡς τῆς κολάσεως αὐτῆς
ἐμίσησα τὰς πύλας, αἱματοσταγὴς
ὡς δεῖ, πρὸ τῶν ποδῶν μου κεῖται καὶ νεκρός,
δικαίαν δίκην τοῦ ἐγκλήματός του δούς.
Τοῦ τέκνου μου τοῦ Διίφιλου ἡ σκιὰ
ἐξιλεώθη νῦν καὶ τῆς καρδίας μου
τὸ ἄλγος καὶ τὸ μῖσος ἐπραΰνθησαν.
Τί ἄλλο εἰς ἐμὲ τώρ' ἀπολείπεται
ἀκόμη; Ὤ! πλὴν τοῦ θανάτου μου οὐδέν.
Καὶ ὄντως ἤδη τοῦ παντὸς ἀπόκληρος
ἐν τῇ ζωῇ πρὸς τί προσβλέπω τὴν ζωήν;
Τί δύναται νὰ μὲ κρατήσῃ ἐν αὐτῇ;
ὅτε πατρός, μητρός, συζύγου καὶ υἱοῦ
στεροῦμαι καὶ ἐκεῖνος, ὃν ἠγάπησα
παράφορος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ μου
εὑρέθη ὅτι ἦτο ἀδελφός μου; Ἂ...

(Κλαίει καὶ ἐξάγουσα ἐκ τοῦ κόλπου τὸ ἐγχειρίδιόν της)
Ἀπόθανε καὶ σύ, ὦ Ἰλιόνη, νῦν.
ἂν ἐτιμώρησας τὸν φόνον τοῦ παιδός,
ἐφόνευσας τὸν σύζυγον. Εἶσ' ἔνοχος.
Ναί, ἔνοχος καὶ δυστυχής. Ἀπόθανε.

(Πλήττει ἀκαριαίως τὴν καρδίαν αὐτῆς καὶ κλονίζεται. Ὁ Εὐρύαλος ἀντιλαμβανόμενος τούτου ὁρμᾷ καὶ περιβάλλει αὐτὴν διὰ τῶν χειρῶν, ὥστε πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ. Ὁμοίως σπεύδει πρὸς αὐτὴν καὶ ἡ Χρυσάνθη. Οἱ λοιποὶ στρέφουσι τὰς κεφαλὰς πρὸς αὐτήν).

Ὁ θάνατος θὰ σ' ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν.

ΕΥΡΥΑΛΟΣ: (Ἀσπαζόμενος αὐτὴν μετὰ στοργῆς).
Ὦ ἀδελφή μου Ἰλιόνη.

ΙΛΙΟΝΗ: (Μόλις ἀνεγείρουσα τὴν κεφαλὴν καὶ προσβλέπουσα ἱκετευτικῶς αὐτόν). Ἀδελφέ,
Εὐρύαλε, τὸ θῦμα διὰ θύματος
ἐξιλεοῦται μόνον μετὰ θάνατον.
Δυστυχεστάτη... πάντων... νῦν... πρὸς τί... νὰ ζῶ; 2025
συγχώρει μοι... διά... τόν... ἔρωτα... πρὸς... σέ...

(Κλίνει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Εὐρυάλου κλαίοντας καὶ ἐκπνεέει. Μεταξὺ τῶν δύο συμπλεγμάτων ἤτοι τοῦ Πολυμήστορος κατακειμένου καὶ βασταζομένου ὑπὸ τοῦ Πολυδώρου, οὗ ὄπισθεν ἵσταται ὁ Λυκῖνος πλησιάσας, καὶ τῆς Ἰλιόνης ἐνηγκαλισμένης ὑπὸ τοῦ Εὐρυάλου καὶ ὑποβασταζομένης ὑπὸ τῆς Χρυσάνθης προχωρεῖ ὑψῶν τὰς χεῖρας καὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁ

ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ: (Περιλύπως)
Ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ δίκης ὀφθαλμός,
ὅστις τὰ πάντα ἐποπτεύων τιμωρεῖ!
(Καταπίπτει βραδέως τὸ καταπέτασμα)
(ἡ αὐλαία)

Τέλος τῆς πέμπτης πράξεως καὶ τῆς τραγῳδίας.
Τὸ ἐν τῇ τρίτῃ πράξει ἆσμα τοῦ Φημίου ἐν τῇ δημώδει.

Ὅταν τ' ἀηδόνι τὸ πρωὶ
ἀκούσῃς νὰ θρηνήσῃ
καὶ ς' αὔρας δροσερᾶς πνοὴ
τὸ μάτι σου δακρύσῃ
κατέβα σ' τὸ γιαλό

Τῆς πικροθάλασσας ὀργὴ
μ' ἐξέβρασ' ἐκεῖ πτῶμα
καὶ μὲ χαηδεύει μὲ στοργὴ
ἡ αὔρα σ' ἄμμου στρῶμα
καὶ χόρτου ἅπαλό.

Ἀπ' τὴν ἀγάπη σου ὁρμὴ
καὶ δύναμι ἀντλοῦσα
καὶ μὲ ἀτσάλινο κορμὶ
'ς τὰ κύματα βαστοῦσα,
φιλτάτη μου, Ἡρώ.

Ἀλλὰ τῆς μοίρας νὰ πνιγῶ
ἦτο γραφτὸ σκληρό.

Σκόρπα λουλούδια σου πουλιὰ
ς' τὸ ἔρημό μου μνῆμα,
ὅταν ὁ οὐρανὸς γελᾷ
κι' ἀχολογῶντας κῦμα
δίνῃ ς' αὐτὸ φιλειά.

Τῶν λουλουδιῶν τὴν εὐωδιὰ
νεκρὸς θέλω μυρίζει
καὶ κάθε κῦμα τὴ βραδειὰ
φιλειὰ θὰ μ' ἐνθυμίζῃ
τῶν δυό μας ἀγκαλιά

Κι' ὅταν λυπητερὰ θρηνῇς
ὀνείρατα πλασμένα.
ποῦ ἔκοψε νύχτας σκοτεινῆς
μπόρα κι' ἀπελπισμένα
τὰ στήθεια σου χτυπᾶς,

θὰ 'νοιώθω ἀκόμα καὶ νεκρός,
Ἡρώ, πῶς μ' ἀγαπᾶς.

---

1) Τὸ ἔργο ἔγραψε ὁ Κ. Μ. Ἀποστολίδης στὰ 1895. Εἶναι ὅπως ἐγένετο ἀντιληπτό, μιὰ τραγωδία πάνω στ' ἀχνάρια μιᾶς ἀρχαίας τραγωδίας, ποὺ τῆς λείπει ὅμως ὁ χορός. Γιατὶ ὁ μακαρίτης ἀπέφυγε νὰ γράψῃ τὰ χορικὰ δὲν τὸ σημειώνει στὸ χειρόγραφό του. Τοῦτο, τὸ κατέθεσα ἤδη στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους στὸν ἰδικό μου φάκελλο.

Τὸ μέλος τοῦ ἐν τῇ τρίτῃ πράξει ἄσματος τοῦ Φημίου
τῆς Σοφίας Δελλαπόρτα.
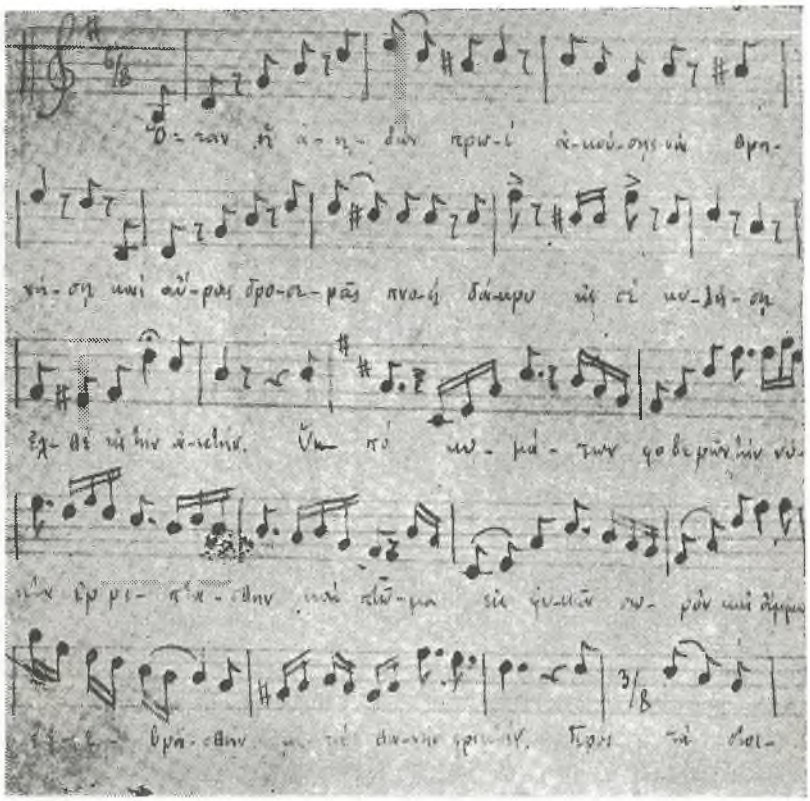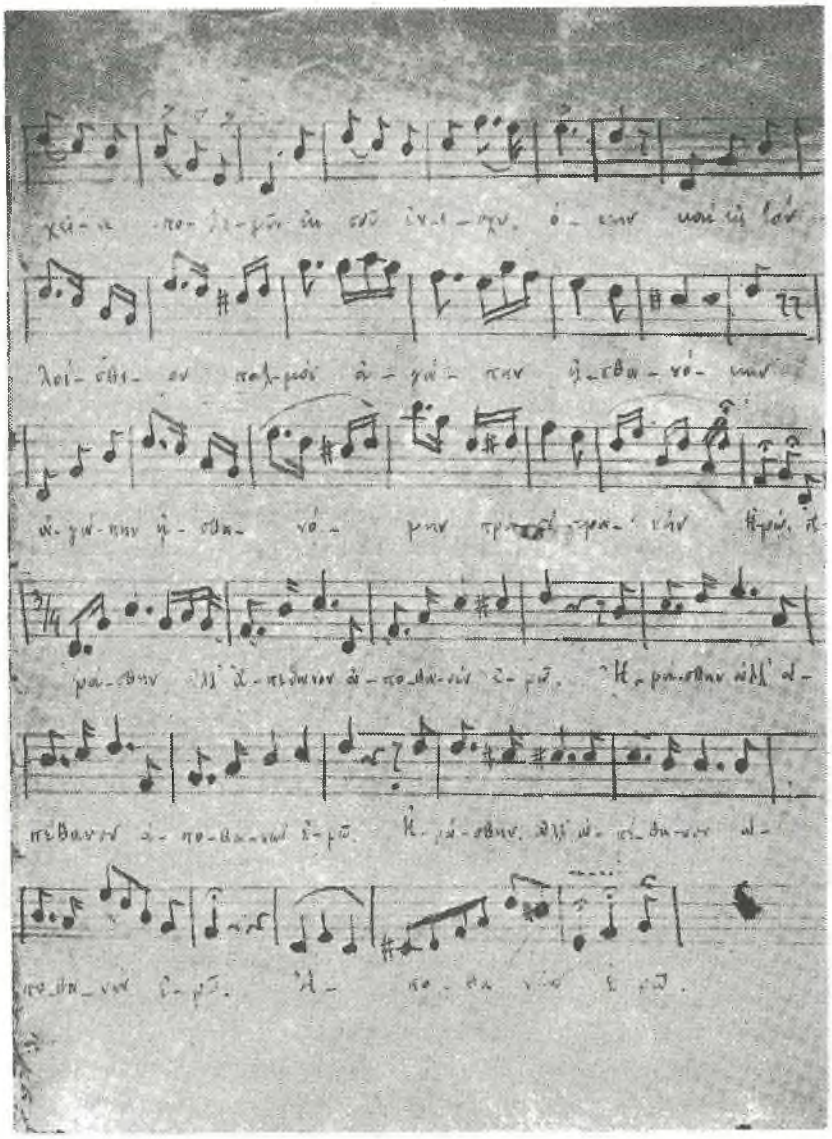
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α' Η ΚΟΚΟΡΟΘΥΣΙΑ ΣΤΟ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ

..«Παράξενο πράγματι τὸ ἔθιμο τῆς κοκοροθυσίας στὸ Διδυμότειχο. Καὶ ὅμως εἶναι πανάρχαιο διότι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐθυσίαζαν κοκόρους πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ γιὰ νὰ τοὺς δίνη τὴν ὑγεία τους. Καὶ οἱ Διδυμοτειχῖται γιὰ τὴν ὑγεία τους — γιὰ γεροσύνη ὅπως λέει ὁ λαὸς — σφάζουν κοκόρους τὴν 26ην Ὀκτωβρίου κάθε χρόνο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ὅπως ἔμειναν μερικοὶ τύποι ἀπὸ τὴν ἀρχαία θρησκεία, ἔμεινεν ὡς τώρα καὶ τὸ ἔθιμον αὐτὸ καὶ δὲν ξεριζώθηκε ἂν καὶ πέρασαν αἰῶνες ἀπὸ τότε ποὺ κατήργησε ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία τὶς θυσίες. Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ὅταν πῆγε ἔφιππος στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Παλαιοκαστρίτου (τώρα Ἀρμενοεκκλησία), ποὺ βρίσκεται καμμιὰ δεκαριὰ μέτρα πέρα ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου γιὰ νὰ στεφθῆ Αὐτοκράτωρ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου κόκορα ἐθυσίασε πρῶτον γιὰ νὰ μὴν ἔλθη σὲ ἀντίκρουσι μὲ τὸ λαϊκὸ αἴσθημα καὶ ὅλος ὁ λαὸς ποὺ ἦτο ἐκεῖ συγκεντρωμένος ἐπευφημοῦσε αὐτὸν μὲ τὶς λέξεις «Πολλὰ τὰ ἔτη του Δέσποτα». Ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἦταν ἀδιάπτωτο καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐξακολουθοῦσε χωρὶς διακοπή.

«Κάποτε ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης Φιλάρετος Βαφείδης[1] θέλησε νὰ καταργήση τὸ ἔθιμον διότι ἡ ἐκκλησία τὸ καταδικάζει σὰν εἰδωλολατρικό. Ἔβαλε καὶ χωροφύλακα νὰ ἐμποδίση τὴ θυσία αὐτὴ ποὺ γίνεται μόνο στὸ Διδυμότειχο καὶ σὲ κανένα ἄλλο μέρος. Οἱ κάτοικοι τὸ κατάλαβαν καὶ τὰ μεσάνυχτα πῆγαν καὶ ἔσφαξαν τοὺς κοκόρους των καί, ὅταν πῆγε πολὺ πρωῒ ὁ χωροφύλακας, βρέθηκε πρὸ τετελεσμένου γεγονότος. Τὰ κοκόρια εἶχαν σφαχθῆ.

«Καὶ ἐνῶ σιγὰ σιγὰ μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἄρχισε τὸ ἔθιμο ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ λιγοστεύη, ἐφέτος παραδόξως παρατηρήθηκε μεγαλύτερη ποίησι στὸ ἔθιμο αὐτό. Ἡ ἑβδομάδα ποὺ εἶναι ἐνωρίτερα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἶναι τῆς προμηθείας κοκόρων γιὰ θυσία.

«Σπίτι χωρὶς κόκορα δὲν μένει καὶ ἂν μείνη θὰ ἀναπληρώση τὴν ἔλλειψη μὲ τὸν τρόπο ποὺ θὰ ἀναπτύξωμε παρακάτω. Ἀπὸ πολὺ πρωῒ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ κρατώντας στὰ χέρια των δυὸ κοκόρους ἐπισκέπτονται τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἐκεῖ τοὺς περιμένουν οἱ σφάχτες — δήμιοι τῶν κοκόρων — ἁρπάζουν αὐτοὺς καὶ τοὺς σφάζουν μὲ τρόπο, ὥστε τὰ πέριξ νὰ γεμίσουν αἵματα. Τότε οἱ θῦται παίρνουν τὸν ἕνα κόκορα στὸ σπίτι καὶ τὸν ἄλλον ἀφιερώνουν στὸν Ἅγιο. Ἂν κανεὶς ἔχει ἕναν μόνον, παίρνει τὸ σῶμα καὶ ἀφιερώνει μόνον τὸ κεφάλι καὶ φεύγει. Οἱ οἰκοκυρὲς παρασκευάζουν μὲ τὸν κόκορα φαγητὸ καὶ τὸ μοιράζουν στοὺς περιοίκους γείτονας καὶ αὐτοὶ πάλι σὲ ἄλλους. Τὸ παρασκευασμένο αὐτὸ φαγητὸ τὸ ὀνομάζουν κουρμπάνι (θυσία). Τὸ ἔθιμον τῆς διανομῆς ἄρχισε νὰ καταργεῖται τώρα.

---

1) Ἀρχὲς εἰκοστοῦ αἰῶνα 1900 κ.ἐ.

«Μετὰ τὴν ἀπόλυσι τῶν ἐκκλησιῶν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ πηγαίνουν στὸ παρεκκλήσι νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ βρίσκονται μπροστὰ στὴ μακάβριο ἑκατόμβη τῶν θυσιασθέντων πτερωτῶν. Ἀφοῦ προσκυνήσουν ἀρχίζει ὁ πληστηριασμὸς τῶν κοκόρων ἀπὸ ἕναν ἕναν καί, ἀφοῦ ξεπεράση λίγο ἡ τιμὴ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ ζωντανοῦ κόκορα παραδίδοντας στὸν τελευταῖο πλειοδότη καὶ γιὰ νὰ τὸν φέρη στὸ σπίτι καὶ μαγειρευθῆ μὲ τὸν ἰδικόν του ἢ τὸν μόνον ποὺ ἐπλειοδότησε, ἂν δὲν εἶχε προμηθευθῆ ἐγκαίρως.

«Τὸ παρεκκλήσι αὐτὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου βρίσκεται σὲ ἕναν ἀνώμαλο ὀραχώδη δρόμο ποὺ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Παλαιοκαστρίτου (Ἀρμενοεκκλησιὰ) καὶ λίγο παραπάνω ἀπὸ τὴ Ν.Δ. πύλη τοῦ Φρουρίου Καλέπορτα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πέτρινες πλάκες συνδεδεμένες μιὰ μὲ τὴν ἄλλη 2,50 μέτρων μήκους 1,50 περίπου πλάτους καὶ 1,20 ὕψους καὶ σχηματίζεται ἕνα παραλληλεπίπεδο κενὸν εἰς τὸ μέσον ὅπου τοποθετεῖται ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου καὶ ἄλλων, χωρὶς νὰ ἔχη οὐδὲν γνώρισμα χριστιανικόν. Λέγουν ὅτι ἦτο θωμὸς προχριστιανικός. Μόνον στὴ Νότια πλευρά, ἕδρα τοῦ παραλληλεπιπέδου εἶναι χαραγμένοι 4 κύκλοι ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἐγγεγραμμένες 2 διάμετροι σταυροειδῶς. Στὰ σημεῖα ὅπου ἐφάπτονται οἱ διάμετροι καὶ στὰ κέντρα ἀπὸ κύκλων ὅπου διατραυροῦνται, ὑπάρχουν γράμματα τὰ ὁποῖα συναρμολογούμενα ἀποδίδουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου.

«Ἡ ἐκκλησία ἂν καὶ θεωρεῖ τὸ ἔθιμον εἰδωλολατρικὸν καὶ ἀντορθόδοξον ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ ὀλιγότερον βλαπτικὸν τῆς θρησκείας διότι εἶναι μέσον σχέσεως λαϊκῆς καὶ συνδέσμου θρησκευτικότητος μὲ τὴν ἀγνότητα καὶ μέτρον ἐνισχύσεως οἰκονομικῶς τῆς ἐκκλησίας.

Δ. ΜΑΝΑΚΑΣ

XI — 1965 «Ἐλεύθερη Θράκη» Ἀλεξανδρουπόλεως

Β΄ ΓΙΑ ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟ FESTIVALE ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΑΔΟΣ 1965

Στὴν ἐφετεινὴ χρονιὰ ὁ Βουλγαρικὸς Τουρισμὸς ἐπραγματοποίησε ἕνα μουσικὸ φεστιβὰλ τῶν Βαλκανίων δηλ. τῆς Ἑλλην. Χερσονήσου. Πρὸς τοῦτο ἐκλήθηκε καὶ ἡ Ἑλλάς, ποὺ μετέσχε διὰ τῆς Ἑτ. Θρακ. Μελετῶν. Ὁ μουσικὸς καὶ μουσικολόγος κ. Παντ. Καβακόπουλος ἀνέλαβε τὴν δημιουργία τῆς ὀρχήστρας καὶ τὴν διεύθυνσιν, ἡ Ἑταιρεία ἀνέλαβε νὰ ἐπιτύχη τὴν ὑποστήριξη τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἠθικὴ συμπαράσταση τῆς συμμετοχῆς. Ὅταν ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως τῆς ἑλληνικῆς ὁμάδος εἰς τὴν Στέγην Γραμμάτων δόθηκε στὴν αἴθουσα τῆς Στέγης μιὰ γενικὴ πρόβα τῶν ἱκανοτήτων τῆς ὁμάδος, παρισταμένων ἐπισήμων καὶ εἰδικῶν. Τὴν ἑπομένην ἀνεχώρησε ἡ

ὁμάς. Κατὰ τὴν γενικὴ πρόβα εἶπεν ὀλίγας λέξεις ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Πολύδ. Παπαχριστοδούλου ὡς ἑξῆς:

Κύριοι,

«Σᾶς ἐκαλέσαμε σήμερα ἐδῶ ἀπὸ καθῆκον: Νὰ σᾶς γνωρίσουμε μιά μας Ἐθνικὴ προσπάθεια σὲ ξένο ἔδαφος. Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἕνα τῶν μεγάλων της σκοπῶν ἔθεσε πρὸ τριάντα χρόνια τὴν περισυλλογὴ καὶ τὴ σωτηρία τῶν Θρακικῶν Μουσικῶν κειμένων της. Ἡ μακρὰ αὐτὴ προσπάθειά μας ἐδημιούργησε καὶ τὸ ἀποτέλεσμά της: Τὴ συλλογὴ καὶ ἐκτύπωση μέρους τοῦ ὄγκου τῆς ἐργασίας μας, εἰς ἕνα τόμον προσαρτημένον εἰς τὸν 21 τόμ. τοῦ Ἀρχείου Θράκης, προσωπικοῦ μου ἔργου καὶ ἐκδιδομένου ἀπὸ 34 τώρα χρόνια καὶ ὡς ἐτήσιον ὄργανον τῆς Ἑταιρείας τῶν Θρακικῶν Μελετῶν.

«Ἡ Θρακικὴ Λαογραφία εἶχε τὸ ἥμισυ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνα μεγάλο ἀριθμὸ λαογράφων κυρίως διδασκάλων, ἱερέων, ἱεροψαλτῶν. Σὲ ὅλη τὴ Θράκη ἐνεργοῦσαν λαογραφικὲς καταγραφές. Οἱ προσπάθειες σὲ παντὸς εἴδους κείμενα γλωσσάρια τοπικά, συλλογὲς τραγουδιῶν, συλλογὲς παραμυθιῶν, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων, διστίχων καὶ παντὸς εἴδους κειμένων χρήσιμων πνευματικῶν προσπαθειῶν καὶ συλλόγων, καταγραφόμενες ἐστέλλοντο στὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως καὶ δημιουργούντων ἕνας ὄγκος συλλογῶν, ποὺ σήμερα ἀποτελοῦν πηγὲς λαογραφικές. Μέσα εἰς τὰ κείμενα αὐτὰ ἐπρώτευαν τὰ μουσικὰ κείμενα τραγουδιῶν, ποὺ καταγράφονταν μᾶλλον σὲ βυζαντινὴ παρασημαντικὴ καὶ μουσικὴ εὐρωπαϊκή. Ὁ Μανασείδης, ὁ Παπαχριστοδούλου Μόσχος, ὁ Παχτῖκος, ὁ Ζῆκος Ἀστέριος καὶ ἀναρίθμητοι ἄλλοι κατέγραψαν τὰ τραγούδια μας ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ μᾶς περιέσωσαν κι ἀφῆκαν στὸ ἔργο τους τὸ περιεχόμενο τῆς λαϊκῆς μας μουσικῆς, ὅπου συνεχίζουμε νἀποκαλύπτουμε καλλιτεχνικοὺς θησαυρούς.

«Τὰ ψίχουλα τοῦτα τῆς λαϊκῆς μας μουσικῆς ἀπὸ τὰ χαλάσματα τῆς φυλῆς μας ἀπὸ τὸ 1922 καὶ δῶθε λιγόστεψαν, καὶ οἱ θρῆνοι τοῦ χαλασμοῦ δὲν ἀφῆκαν ἀπομεινάρια νὰ σωθοῦν, γιατὶ ἐγράφηκαν καινούργοι θρῆνοι!'

«Ἡ προσπάθειά μας ὅμως ἀναζητώντας τὸ λαό μας, τὸν εὗρῆκε παντοῦ, πρόθυμο ὅπου στάθηκε ἢ μόνιμα ἢ προσωρινὰ καὶ ἄκουσε καὶ κατέγραψε τὰ πολύτιμα κείμενα καὶ τὰ περισυνέλεξε κἔχουμε τώρα τὸν Α΄ τόμο τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης. Τοῦτο τὸ ὀφείλουμε στὸ ἀξιόλογο παιδὶ τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ ταπεινὸ χωριό, ἀπὸ οἰκογένεια φτωχικὴ καὶ ἄσημη ὀργανοπαικτῶν, τὸν Παντελῆ Καβακόπουλο, ποὺ ἔφθασεν ἐδῶ μὲ τὸ βιολί του καὶ τὸ λαϊκὸ θησαυρό του. Εἶναι πρωτεργάτης τοῦ ἔργου, ποὺ σαὐτὸν χρεωστοῦμε τὴ μουσικὴ καταγραφὴ τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ στὶς πηγές του. Ἔτσι ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ξαναφέραμε στὴν ἐπιφάνεια τὰ Θρα-

---

1) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 69 δημοσίευμα Ἐ.Θρ.Μ. «Δείγματα λαϊκῆς στιχουργίας». Πολ. Παπαχριστοδούλου.

κικὰ τραγούδια μὲ τὸ ὕφος τους, τὴν πνοή τους, τὸ χρῶμα τους, τὴ μελωδία τους, τοὺς τόνους, τὸ θρησκευτικό τους πάθος, τὴν ἀληθινὴ προέλευσή τους καὶ ὅλα τὰ χαρίσματά τους, ἀνάμεσα σ᾽ὅλη τὴν πελώρια ἐμφάνιση καὶ καταγραφὴ τῶν Ἑλληνικῶν τραγουδιῶν.

«Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐξέπεμπε ἀπὸ τὸ ΕΙΡ στὰ χρόνια 1952 - 1955. Τὸ ἔργο αὐτὸ — ἡ ἐκπομπή τους — προκάλεσε τὴ συγκίνηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ ἀναζωντάνεψε τὴν παλιὰ συνήθεια καὶ ξύπνησε τὸ μουσικὸ φρόνιμα τῶν Θρακῶν, νὰ ξανατραγουδήσουν ὕστερα ἀπὸ τὴ θρηνώδικη ἐποχὴ τῆς προσφυγιᾶς. Ἔτσι ἀνέζησε ἡ Θρακικὴ μουσική. Βάσταξε ἡ ἐκπομπὴ 3 χρόνια καὶ περισώσαμε τὰ κείμενα σὲ τόμο καὶ περισώσαμε τὰ κείμενα σὲ καταγραφή, ὥστε νὰ μὴ χαθοῦν ἀλλὰ καὶ σὲ μαγνητόφωνα νὰ μείνη τὸ μέλος των ζωντανό. Βάσκανος μοῖρα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς φθόνος ἔδωσε τέλος στὸ ἔργο μας, ἀλλὰ ἐδῶ δὲν εἶναι ὥρα νὰ μιλήσουμε γιαὐτό.

«Σήμερα καλὴ ὥρα ἦρθε τὸ φῶς νὰ φέξη πάλι. Μιὰ πρόσκληση γιὰ συμμετοχὴ σὲ Φεστιβὰλ Βαλκανικὸ στὴ Βουλγαρία κατέφθασε στὴν Ἀθήνα καὶ βρίσκεται καὶ πάλι ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν σὲ θέση νἀποστείλη στὴ Βουλγαρία μιὰ ὁμάδα νὰ μετάσχη μὲ τὸν Π. Καβακόπουλο γιὰ νἀνταγωνισθῆ πρὸς βαλκανικὰ κράτη μὲ τὰ τραγούδια της στὸν καλλιτεχνικὸ στίβο. Στὴ Βουλγαρία καλοῦνται οἱ Γιουγκοσλαύοι, οἱ Ρουμᾶνοι καὶ Ἀλβανοὶ ἐμεῖς καὶ οἱ Βούλγαροι. Μία εὐγενικὴ ἅμιλλα δημιουργεῖται δηλαδὴ ποιός ἀπὸ ποιά ὁμάδα, τῶν 5 λαῶν, ἔχει νὰ ἐπιδείξη παράδοση καὶ ἰσχυρότερη καὶ βαθύτερη πηγὴ ζωῆς τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, ἀρχαιότερη καὶ ἱστορικώτερη δημιουργία, ὥστε νὰ ὑπερέχη ἡ καλλιτεχνική του διάθεση καὶ τὰ λαϊκὰ ταλέντα τῆς φυλῆς του. Στὴ Βαλκανικὴ εἴμεθα τὸ παλαιότερο ἔθνος. Τί ἐδώκαμε καὶ τί προσφέραμε τόσους αἰῶνες; Τί πῆραν οἱ γειτονικοὶ λαοὶ ἀπὸ μᾶς. Ποῦ ἐφτάσαμε ὁ κάθε λαός, ποιός πρόσφερε τὰ ἐπικρατέστερα καὶ βοήθησε μὲ τὸ δανεισμὸ καὶ τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὸ συγχρωτισμὸ τὰ πλιότερα; Ἔχουμε πληροφορίες ὅτι οἱ γείτονές μας καλλιεργοῦν τὴ λαϊκὴ μουσική τους ἐπιστημονικά. Πιθανὸ νὰ ὑστεροῦμε ἢ νὰ προβαδίζουμε. Πρέπει πάντως νἀναμετρηθοῦμε μὲ καρτερία καὶ ἐργασία καὶ νὰ σταθοῦμε μὲπιμονὴ ἢ νὰ ζήση τὸ δημοσικὸ τραγούδι στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπικρατήση ἢ νὰ παραδεχθοῦμε τὴν ἥττα μας, διότι ἀμελήσαμε τὸ καλύτερο δῶρο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ χάρισμα.

«Τὴ πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς μεγάλης τοῦ Κράτους προστασίας, ὀφείλουμε στὸν Πρέσβυ κ. Μπίτσιο καὶ τὸν κ. Βλάχο κ,αὶ στὸν ἀκάματο κ. Σέκκερη, ποὺ ἐδέχθηκαν νὰ συντελέσουν ὁλοπρόθυμα, ἀφοῦ δόθηκε αὐτὴ ἡ μεγάλη εὐκαιρία τοῦ Φεστιβὰλ στὸ βουλγαρικὸ χῶρο.

«Εὐχαριστῶντες θερμὰ σᾶς καλοῦμε τώρα νὰ ἀκροασθῆτε τὴν ὁμάδα μας ποὺ μεταβαίνει στὸ Βουλγαρικὸ ἔδαφος νὰ δρέψη δάφνες».

'Από τὸ ταξίδι τῆς ὁμάδος τῆς 'Ελλάδος στὴν Βαλκανιάδα τοῦ 1965. Εἰς τὸ μέσον ὁ ἐκπρόσωπος τῆς 'Ετ. Θρ. Μελετῶν κ. Γ. Τσιτσιμπουρούνης, ποὺ κατηύθυνε τὸ πλῆθος τῶν καλλιτεχνῶν μας πρὸς τὴν νίκη.

Δ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Studii si cercetari de istorie literara si folclor, anul XII, Nr. 3-4, Bucuresti, 8ον, σελ. 389—716.

Εἰς τὸ ὀγκῶδες τεῦχος τοῦτο τοῦ 12ου τόμου τοῦ ὡς ἄνω περιοδικοῦ ἐπισημαίνομεν ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς μίαν μόνον ἀξιόλογον φιλολογικὴν καὶ λαογραφικὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὸν I. C. Chitimia ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ λαϊκὸν μυθιστόρημα Διήγησις τοῦ φιλοσόφου Ἀρχιρίου εἰς τὴν σλαβικὴν καὶ ρουμανικὴν γραμματείαν καὶ αἱ σχέσεις αὐτοῦ μὲ τὴν λαογραφίαν» (σελ. 599 - 609). Πρόκειται διὰ τὸ ἀνατολικῆς προελεύσεως δημῶδες βιβλίον «Διήγησις τοῦ φιλοσόφου Ἀρχιρίου». Ἐκ τῶν γνωμικῶν καὶ παροιμιωδῶν φράσεων, ποὺ περιλαμβάνονται εἰς αὐτό, μερικαὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὸν Μένανδρον,τινὰ δὲ ἀπὸ τὰ «παθήματα τοῦ Ἀρχιρίου» εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Τωβὶτ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.Κατὰ τὴν γνώμην ἐνίων Ἀνατολιστῶν τὸ βιβλίον τοῦτο συνετέθη ἐν μέσῳ τοῦ ἑβραϊκοῦ κόσμου ἐν Παλαιστίνῃ, κατ᾽ ἄλλους δ᾽ ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Συρίας κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου ἀνεκαλύφθησαν εἰς ἀσυριακήν, ἀραβικήν, ἀρμενικήν, αἰθιοπικὴν καὶ σλαβικὴν γλῶσσαν. Κατὰ τὸν A.N. Veselovski καὶ τὸν V. Jagic᾽ τὸ ἔργον εἰσῆλθεν εἰς τὴν παλαιὰν σλαβικὴν καὶ σλαβορωσικὴν φιλολογίαν διά τινος βυζαντινοῦ ἑλληνικοῦ ἐνδιαμέσου. Ἐκ τῆς σλαβικῆς τοῦτο μετεφράσθη εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν τὸν 17ον αἰ. Ἡ «Διήγησις» αὕτη μὲ πλῆθος λαογραφικῶν στοιχείων ἀφῆκε σημαντικὰ ἴχνη εἰς τὴν λαογραφίαν πολλῶν λαῶν. Σημειωτέον ὅτι αὕτη εὑρίσκεται ἐν παραλλαγῇ εἰς τὸ ἔργον «Χίλιαι καὶ μία νύχτες», εἰς ἑλληνικὰ παραμύθια (βλ. B. Schmidt, Griechische Märchen..., σ. 26 κ. ἑξ.), εἰς ρουμανικὰ παραμύθια, ὡς καὶ εἰς δημώδους περιεχομένου βιβλία λογίων, ὅπως π.χ. τοῦ Ἀντωνίου Πάνν.

Ρουμανικοῦ φιλολογικοῦ καὶ λαογραφικοῦ διαφέροντος εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ Traian Ionescu-Niscov δημοσιευομένη ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ Urban Jarnik καὶ τοῦ Ρουμάνου συλλογέως καὶ ἐκδότου παραμυθιῶν Πέτρου Ispirescu (σ. 639 - 682). Ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ βιβλιοκρισία τοῦ O. Papadima διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἀντ. Πάνν, Cîntece de lume (= Κοσμικὰ ἄσματα ...) (σ. 689 - 693).

Revista de Folclor, ἔτ. I, Bucuresti 1956, Nr. 1-2, 8ον, σελ. 382

Εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βουκουρεστίου δημοσιεύονται μελέται καὶ ἄρθρα (μετὰ περιλήψεως εἰς ἀγγλικὴν καὶ ρωσικὴν γλῶσσαν) ἐπὶ τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας, χρονικὰ καὶ

εἰδήσεις, ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς τὴν ρουμανικήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διεθνῆ λαογραφικὴν κίνησιν καὶ βιβλιοκρισίαι.

Ὁ τόμος ἄρχεται μὲ τὴν μελέτην τοῦ M i h. P o p, Problemele si perspectivele folcloristicii noastre (=Προβλήματα καὶ προοπτικαὶ τῆς λαογραφίας μας), σ. 9 - 32. Ἐξετάζονται αἱ νέαι ὑπὸ O. Densusianu ἐγκαινιασθεῖσαι μέθοδοι καὶ κατευθύνσεις τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, ὡς καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ Bela Bartok καὶ τοῦ C. Brailoiu πρὸς περισυλλογὴν τῶν δημωδῶν μελῳδιῶν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. Ἕπεται ἡ συζήτησις διὰ τὰς νέας βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν αἱ νεώτεραι συλλογαὶ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ καὶ αἱ σχετικαὶ μελέται τῶν νεωτέρων λαογράφων ἐρευνητῶν ἐν Ρουμανίᾳ. Κατόπιν μελετῶνται τὰ σημερινὰ προβλήματα τῆς λαογραφίας καὶ ἀναφέρονται οἱ σκοποὶ καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ χρησιμοποιῇ ἡ σύγχρονος λαογραφικὴ ἔρευνα. — P a s c a l B e n t o i u, Cîteva consideratiuni asupra ritmului si notatia melodiilor de joc romînesti (=Παρατηρήσεις τινὲς διὰ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν καταγραφὴν τῶν μελῳδιῶν τῶν ρουμανικῶν χορῶν), σ. 36 - 65. — G h. C i o b a n u, Despre factori care înlesnesc evolutia muzicii populare (=Περὶ τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι διευκολύνουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς δημώδους μουσικῆς), σ. 68 - 105. Ὁ συγγρ. ἐξετάζει ἐνταῦθα τὰ προβλήματα τῆς σχέσεως τῆς ρουμανικῆς δημώδους μουσικῆς πρὸς τὴν ἀντίστοιχον μουσικὴν ἄλλων λαῶν, ὡς καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν προσωπικὴν μουσικὴν δημιουργίαν καὶ τοὺς συμφυρμοὺς τοὺς παρατηρουμένους οὐ μόνον εἰς τὰ κείμενα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μελῳδίας τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων. — O v i d i u B î r l e a, Cercetarea prozei populare epice (=Ἔρευνα τῶν δημωδῶν ἐπικῶν διηγήσεων), σ. 109 - 132. Διαπιστοῦται ὅτι, ἂν καὶ αἱ συλλογαὶ ρουμανικῶν παραμυθίων καὶ ἄλλων δημωδῶν διηγήσεων εἶναι πολλαί, ἐν τούτοις αἱ εἰδικαὶ περὶ αὐτῶν μελέται εἶναι ὀλίγισται. — V e r a P r o c a, Despre notarea dansului popular romînesc (= Περὶ τῆς καταγραφῆς τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν χορῶν), σ. 135 - 169. Ὑποδειγματικὴ μελέτη μετὰ πλήθους εἰκόνων. - M a r i a n a R o d a n - K a h a n e, Cîntece si jocuri de nunta din tinutul Padurenilor, regiunea Hunedoara (= Γαμήλια ᾄσματα καὶ χοροὶ τῆς περιοχῆς Παντουρένιλορ τῆς Χουνεντοάρα), σ. 172 - 210. Μουσικὴ μελέτη. — E m a n u e l a B a l a c i καὶ A n d r e i B u c s a n, Folclorul coreografic din Sibiel (= Χορογραφικὴ λαογραφία ἐκ Σιμπιέλ), σ. 213 - 246. — I. M u s l e a, Samuil Micu — Clain si folclorul (= ὁ Σαμουὴλ Μίκου - Κλάϊν καὶ ἡ λαογραφία), σ. 249 - 255. Ὁ συγγρ. παραθέτει βιογραφικὰς καὶ βιβλιογραφικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Τρανσυλβανοῦ Μίκου - Κλάϊν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 150 ετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου του. Ὁ Κλάϊν δὲν ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λαογραφίαν αὐτῆς. — I. B y c k, Dr M. G a s t e r folclorist, σ. 258 - 260. Τὸ ἄρθρον ἐγράφη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἑορτασμοῦ τῆς 100ετηρίδος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ρουμανοεβραίου φιλολόγου καὶ λαογράφου Μ. Γκάστερ. — T i b e r i u A l e x a n d r u, Bela Bartok si folclorul romînesc (= Ὁ Μπέλα Μπαρτὸκ καὶ ἡ ρουμανικὴ λαογραφία), σ. 262 - 269. — Ilarion C o c i s i u, Un strain (anonim) despre muzica romîneasca la începutul secolului al XIX - lea (= Ξένος (ἀνώνυμος) διὰ τὴν ρουμανικὴν μουσικὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰ.), σ. 271 - 277. — A d r i a n F o c h i,

Istoria si folclor (= Ἱστορία καὶ λαογραφία), σ. 279 - 284. Ὁ συγγρ. διαπιστώνει ὅτι διὰ πρώτην φορὰν μνεία περὶ τοῦ ρουμανικοῦ δημώδους ᾄσματος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ χρονογράφου Δούκα. (Βλ. Δούκαν, ἔκδ. Βόννης, 1834, κεφ. 15, σ. 57). — A. L. Lloyd, A noua conferinta anuala a consiliului international peutru muzica populara (= Ἡ 9η ἐτησία σύνοδος τοῦ διεθνοῦς συμβουλίου διὰ τὴν λαϊκὴν μουσικήν), σ. 286 - 289. — Eugenia Cernea, Din activitatea folcloristicii sovietice (= Ἀπὸ τὴν σοβιετικὴν λαογραφικὴν δρᾶσιν), σ. 290 - 295. — S. C. Stroescu, Din activitatea Institutului de Folclor (= Ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου Βουκουρεστίου), σ. 296 - 301. — (Διαφόρων) : Din realizarile folcloristicii noastre (= Ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς λαογραφίας μας), σ. 305 - 311. — (Διαφόρων) : Activitatea folcloristica internationala (= Διεθνὴς λαογραφικὴ δρᾶσις), σ. 312 - 330. — Βιβλιοκρισίαι, σ. 321-344. (Κρίνονται τὰ : Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. Bd. I (1955) ὑπὸ A. Fochi, Anton Pann, Cîntece de lume (Bucur. 1955) ὑπὸ C. Prichichi, Balade populare (Bucur. 1954) ὑπὸ O. Bîrlea, 200 cîntece si doine, Culeg. de Gh. Ciobanu (Bucur. 1955) ὑπὸ Αἰμιλίας Comisel). Ἕπεται : I. Muslea, Βιβλιογραφία τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1944 - 1950, σελ. 345 - 383.

Ἔτ. II (1957). Ντ. 1 - 2, 8ον, 258 σελ. Paula Carp, Cîteva cîntece de ieri si de azi din comuna Batrîni (= Ἄσματά τινα τῆς χθὲς καὶ τῆς σήμερον ἐκ τοῦ χωρίου Batrîni), σ. 7 - 63. Μουσικολογικὴ μελέτη. — Vera Proca, Despre notarea dansului popular romînesc (= Περὶ τῆς καταγραφῆς τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν χορῶν), σ. 65 - 91. Συνεχίζεται ἡ εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος ἀναφερθεῖσα μελέτη. — Ioan Jagamas, Cîntecul satului (= Τὸ ᾆσμα τοῦ χωρίου), σ. 93 - 97. — Stefania Golopentia, O poeta populara : Veronica Gabudean (= Μία ποιητάρισσα : Βερονίκη Γκαμπουντεάν), σ. 99 - 122. — Al. I. Amzulescu, Rascoala taranilor din 1907, oglindita în cîntecul popular (= Ἡ ἐπανάστασις τῶν χωρικῶν τοῦ 1907, καθρεπτιζομένη εἰς τὸ δημῶδες ᾆσμα), σ. 125 - 147. — Gh. Ciobanu. Contributii la istoria cîntecului nostru popular (= Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου δημώδους ᾄσματος), σ. 149 - 155. — G. Sbîrcea, Obiceiuri, cîntece si jocuri magice din comuna Toplita (= Συνήθειαι, ᾄσματα καὶ μαγικοὶ χοροὶ ἐκ τοῦ χωρίου Τόπλιτσα), σ. 157 - 165. — I. Byck, Barbu Lazareanu, σ. 167 - 168. — Tiberiu Alexandru, Despre localitatile din care Bela Bartok a cules muzica populara romîneasca (= Περὶ τῶν τόπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Μπέλα Μπαρτὸκ συνέλεξε τὴν ρουμανικὴν δημώδη μουσικήν), σ. 179 - 181.— C. Zamfir Tiberiu Brediceanu octogenar, σ. 179 - 181. — Jiri Vyslouzil, Folcloristica muzicala în Cehoslovacia (= Ἡ μουσικὴ λαογραφία ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ), σ. 182 - 192. — (Διαφόρων) : Din realizarile folcloristicii noastre (= Ἐκ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἡμετέρας λαογραφίας), σ. 193 - 204. — (Διαφόρων) : Activitatea folcloristica internationala (= Διεθνὴς λαογραγφικὴ δρᾶσις), σ. 205 - 223. — Βιβλιοκρισίαι, σ. 224 - 258. (Κρίνονται : Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. Bd. II (1956) ὑπὸ Adrian Fochi, Leopold Schmidt, Anleitung zur Sammlung und Aufzeichnung des Volksliedes in Österreich (Wien 1947) ὑπὸ Adrian

Fochi, Vernam Hull καὶ Archer Taylor, A collection of Irish Riddles (1955) ὑπὸ Monica Rahmil, S. Baud — Bovy, Sur la prosodie des chansons cleftiques ὑπὸ Gh. Ciobanu, Al. Motev, Taktovete s hemiolno udaljeni vremena v zapisti na balgarskite folkloristi (= Μέτρα μὲ χρόνους μακροὺς εἰς τὰς μουσικὰς καταγραφὰς τῶν Βουλγάρων λαογράφων) ὑπὸ Emilia Comisel, Vechi cîntece de viteji, Bucur. 1956 (= Παλαιὰ ἡρωϊκὰ ᾄσματα) ὑπὸ τῆς ἰδίας. Ἄσματα καὶ παραλογαὶ μολδαβικαὶ (οὐγγριστὶ) ὑπὸ Adrian Vicol, Culegere de melodii de dansuri populare din diferite regiuni ale Tarii, Bucur. 1953 (= Συλλογὴ μελῳδιῶν λαϊκῶν χορῶν ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς χώρας) ὑπὸ Z. Suliteanu, 100 melodii de jocuri din Ardeal, Bucur. 1955 (= 100 μελῳδίαι χορῶν ἐκ Τρανσυλβανίας) ὑπὸ C. Zamfir, T. Alexandru, Instrumentele muzicale ale poporului Romîn. Buc. 1956 (= Τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ) ὑπὸ I. Muslea· βλ. καὶ τὴν ἡμετέραν βιβλιοκρισίαν ἐν Λαογραφίᾳ, τ. ΙΗ' (1959) σ. 586 - 91.

Nr. 3, 147 σελ. O. Bîrlea, Cîteva consideratiuni asupra metodei filologice în folcloristica (= Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς μεθόδου ἐν τῇ λαογραφίᾳ), σ. 7 - 26. — T. Alexandru, Vioara ca instrument muzical popular (= Τὸ βιολὶ ὡς λαϊκὸν μουσικὸν ὄργανον), σ. 29 - 52. — S. V. Dragoi, 20 colinde din com. Zam - Hunedoara (= 20 ᾄσματα καλάντων ἐκ τοῦ χωρίου Ζὰμ τῆς Χουνεντοάρα), σ. 55 - 73. Μουσικολογικὴ μελέτη. — Far. Josef, Culegerile de poezie populara secuiasca efectuate de elevii din Tg. Mures pe la 1860 (= Συλλογαὶ δημώδους ποιήσεως τῆς Σεκουϊάσκας γενόμεναι ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Τ. Μοῦρες περὶ τὸ 1860), σ. 75 - 79. — Gh. Ciobanu, Un cîntec al lui Dimitrie Cantemir în colectia lui Anton Pann (= Ἆσμα τοῦ Δημητρίου Καντεμὶρ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἀντ. Πάνν), σ. 81 - 95. Πρόκειται περὶ ἀπομιμήσεως τῆς μουσικῆς φαναριωτικοῦ στιχουργήματος, ἀρχίζοντος μὲ τὸν στίχον :

Τί μεγάλη συμφορά, τί ἡμέρα, τί εἰδήσεις.

Aug. Z. N. Pop, G. T. Kirileanu la 85 de ani (= Περὶ τοῦ 85ετοῦς Κιριλεάνου) σ. 97 - 105. — M. Pop, Arnold Van Gennep (νεκρολογία), σ. 106 - 108. — Felix Hoerburger, Cercetarea dansului popular în Germania si Austria (= Ἔρευνα περὶ τοῦ λαϊκοῦ χοροῦ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ), σ. 109 - 111. — (Διαφόρων) : Σημειώματα ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας καὶ τὴν διεθνῆ λαογραφικὴν κίνησιν (σ. 112 - 138). Βιβλιοκρισίαι (σ. 139 - 147) : Κρίνονται : Karl Ilg, Περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης (Burgenländische Heimatblätter, Eisenstadt, XIII (1951) Heft 3, σ. 99 - 108) ὑπὸ A. Fochi, Οὐγγρικαὶ μελέται καὶ περιοδικὰ ὑπὸ L. Voita.

Nr. 4, 167 σελ. C. Gh. Prichici, Geneza melodica a baladei lui Pintea Viteazul (= Ἡ μελῳδικὴ γένεσις τῆς παραλογῆς Πίντεα τοῦ «γενναίου»), σ. 7 - 25. — G. Retegan, Dracii din valea Tiblesului (= Οἱ δράκοι εἰς τὴν πεδιάδα Τσιμπλέσου), σ. 27 - 52. — A. Giurchescu, Jocurile din Vrancea (= Χοροὶ ἀπὸ τὴν Βράντσεα), σ. 55 - 74. Μουσικολογικὴ καὶ χορογραφικὴ μελέτη. — Gh. Ciobanu, Cîntece romînesti inedite de la începutul secolului al XIXlea (= Ἀνέκδοτα ρουμανικὰ ᾄσματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ.), σ. 77 - 89. Τὸ ἄρθρον ἐνδιαφέρει καὶ ἀπὸ

ἑλληνικῆς πλευρᾶς, διότι ἀφορᾷ καὶ εἰς ἑλληνικὰ ᾄσματα εἰς βυζαντινὴν μουσικὴν καταγεγραμμένα. Ὁ συγγρ. παραθέτει καὶ φωτοτυπίας ἐκ σελίδων χ/φων περιεχόντων τὴν βυζαντινὴν μουσικήν. — D. Simonescu, Folclorisrtul C. Radulescu — Codin (1875 - 1926) (= Ὁ λαογράφος Κ. Ραντουλέσκου - Κοντίν), σ. 91 - 120. Λίαν ἀξιόλογος βιογραφικὴ μονογραφία μετ' ἐξαιρετικῆς βιβλιογραφικῆς ἐνημερότητος. — C. Barbulescu καὶ L. Stanculeanu, Consideratii preliminare asupra culegerilor de folclor facute în zona Hidrocentralei de la Bicaz în anii 1954 - 1955 (= Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν τῶν γενομένων εἰς τὴν ζώνην Μπικάζ), σ. 122 - 128. — Ἔπονται σημειώματα διαφόρων συγγραφέων περὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ρουμανικῆς καὶ διεθνοῦς λαογραφικῆς ἐρεύνης (σ. 129 - 140) καὶ βιβλιοκρισίαι (σ. 141 - 151). Κρίνονται: R. Wolfram, Die Volkstänze in Österreich (Salzburg 1951) ὑπὸ Veronica Mikznik, Leopold Schmidt, Die kulturgeschichtlichen Grundlagen des Volksgesanges in Österreich (1948) ὑπὸ A. Fochi, καὶ ἄλλα ὑπὸ T. I. Niscov καὶ A. Vicol. Ἐφεξῆς δημοσιεύεται ὑπὸ I. Muslea, Βιβλιογραφία τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1951 1955 (σελ. 152 - 167).

Ἔτος III (1958) Nr. 1, 151 σελ. Ὁ τρίτος τόμος τοῦ ὡς ἄνω περιοδικοῦ (Nτ. 1) ἄρχεται μὲ τὴν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ Mihai Pop, Mastile de lemn din Birsesti — Topesti — Vrancea (= Ξύλιναι προσωπίδες ἐκ Μπιρσέστι — Τοπέστι — Βράντσεα), σ. 7 - 26. Ὁ συγγρ. ἐν εἰσαγωγῇ, ἀναφέρων τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας συνηθίζεται ἐν Ρουμανίᾳ ἡ χρῆσις προσωπίδων, τὰ εἴδη αὐτῶν καὶ τὴν ὕλην, ἐξ ἧς αὗται κατασκευάζονται, συζητεῖ τὰς σχετικῶς μὲ τὴν προέλευσιν τούτων γνώμας τῶν Εὐρωπαίων λαογράφων Karl Meuli καὶ Richard Weiss. Ἡ εὐρύτης τοῦ θέματος καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς μέχρι τοῦδε ἔρευνα αὐτοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπεχρέωσαν τὸν συγγρ. νὰ μελετήσῃ μόνον τὰς ξυλίνας προσωπίδας τοῦ χωρίου Τοπέστι. Ἀπὸ τοῦ 1927, λέγει, ἤρχισαν ἐξεταζόμεναι αἱ προσωπίδες τῆς περιοχῆς Βράντσεα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου D. Gusti. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης διεπιστώθη ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ Nereju οἱ ἐπαγρυπνοῦντες κατὰ τὴν τελευτὴν μεταμφιέζονται μὲ προσωπίδας κατασκευαζομένας ἀπὸ ξύλον ἢ δέρμα προβάτου πρὸς ἀποδιοπόμπησιν τῶν κακοποιῶν πνευμάτων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν βρικολακιάσματος τοῦ νεκροῦ. Τὸ αὐτὸ συνηθίζεται καὶ ἐν Τοπέστι. Οἱ ἐπαγρυπνοῦντες μεταμφιεζόμενοι καὶ ἐδῶ χορεύουν διαφόρους τοπικοὺς χοροὺς πέριξ πυρᾶς κατὰ τὴν νύκτα μὲ σκοπὸν τὴν διασκέδασιν αὐτῶν καὶ τοῦ νεκροῦ.

Ἐξετάσας τὸ θέμα τῶν «νεκρικῶν χορῶν» παρὰ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς ὁ M. Nilsson λέγει ὅτι ὡς βάσις τῶν χορῶν τούτων ὑπόκειται ἡ ἰδέα τῆς ἀνάγκης νὰ δοκιμάσουν οἱ ζῶντες κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὁμοῦ μετὰ τοῦ νεκροῦ τὴν χαρὰν τῶν ζωϊκῶν ἀπολαύσεων. Τὸ αὐτὸ δ' ἀκριβῶς συνέβαινε, λέγει ὁ Nilsson, εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἐτρούσκους (Der Ursprung der Tragödie, Opuscula Selecta, I, Lund, 1951, σ. 106). Αἱ μαρτυρίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐκ τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς Μπιρσέστι, προσθέτει ὁ Pop, ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ρουμανικοῦ ἐθίμου συμφώνως πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Nilsson. Πλὴν τῶν μεταμφιέ-

σεων κατὰ τὴν τελευτήν, ἐν Τοπέστι κάμνουν χρῆσιν προσωπίδων καὶ κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὸ Νέον Ἔτος, ὅτε συνηθίζεται ἡ λαϊκὴ παράστασις τῶν «Γ ι ά ν ν η δ ω ν»[1]. Ὁ M. Pop, μετὰ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ρουμανικῶν νεκρικῶν καὶ λατρευτικῶν ἐθίμων καὶ τῶν μὲ αὐτὰ συνδεομένων μεταμφιέσεων, ἐξετάζει τὴν ὕλην ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται αἱ προσωπίδες καὶ ἀναφέρει λεπτομερείας περὶ τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ἐκ παραδόσεως τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς των. Ἡ δ' ἀκριβὴς περιγραφὴ τῆς κατασκευῆς καὶ αἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς κειμένου εἰκόνες προσδίδουν εἰς τὴν μελέτην ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα.

A l. I. A m z u l e s c u, Carul de flori (= Τὸ ἄρμα τῶν λουλουδιῶν), σ. 27 - 44. Ὑπὸ τὸν συμβολικὸν τοῦτον τίτλον δημοσιεύεται αἰσθητικὴ μελέτη τμήματος τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἤτοι περὶ ἐρωτικῶν ᾀσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπόκειται ὡς θέμα τὸ «μαγικὸν ἄρμα». - A. F o c h i, Folclorul rominesc din Transilvania sec. al XVIIed (= Ἡ ρουμανικὴ λαογραφία ἐν Τρανσυλβανίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰ.), σ. 45 - 62. Ἐνταῦθα ἀναλύεται ἡ λαογραφικὴ σημασία γνωστοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ἐγγράφου τοῦ 1675 τοῦ μητροπολίτου Sava Brancovici σχετικῶς μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν 11 ἐθίμων καὶ δοξασιῶν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἀναφερομένων εἰς τὴν τελευτὴν καὶ τὴν λατρείαν.

C. Z a m f i r, Atitudinea lui G. Dima fata de muzica populara (= Ἡ στάσις τοῦ Γ. Δήμα ἐνώπιον τῆς λαϊκῆς μουσικῆς), σ. 63 - 80. Ὁ συγγρ. ἐξετάζει τὴν συμβολὴν τοῦ ἐπιφανοῦς μουσικοσυνθέτου Γ. Δ ή μ α εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λαϊκῆς μουσικῆς τῆς πατρίδος του καὶ τὰς ἐπιδράσεις αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἔργον του.

M. P o p, Νεκρολογία διὰ τὸν B λ α δ ί μ η ρ ο ν K ι κ έ ρ ω φ, μελετητὴν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ τῶν λατρευτικῶν ᾀσμάτων τῆς Ρωσίας.

Ἀκολουθοῦν ποικίλα «χρονικὰ» περὶ τῆς δράσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου Βουκουρεστίου, τῶν λαογραφικῶν ἀνακοινώσεων κατὰ τὴν γενικὴν σύνοδον τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας (1957), εἰδήσεις ἐπὶ τῆς διεθνοῦς λαογραφικῆς κινήσεως, ὡς π.χ. τοῦ Συνεδρίου διὰ τὴν καταγραφὴν τῶν λαϊκῶν χορῶν, τοῦ συνεδρίου τῶν λαογράφων τῆς Γιουγκοσλαβίας, κτλ. Ἐκ τῶν βιβλιοκρισιῶν διακρίνομεν τὴν τοῦ B o r i s C h r. M a r c u (σ. 145 - 51) ἀφορῶσαν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ T i b e r i u A l e x a n d r u διὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ ρουμαν. λαοῦ. Βλ. καὶ ἡμετέραν βιβλιοκρισίαν ἐν Λαογρ. τ. ΙΗ' (1959) σ. 586-591.

Nr. 2, 152 σελ. : St. Djudjev, Ritmul si masura in muzica populara Bulgara (= Ρυθμὸς καὶ μέτρον ἐν τῇ δημώδει βουλγαρικῇ μουσικῇ), σ. 7 - 46. Διὰ τῆς μουσικολογικῆς του ταύτης ἐργασίας ὁ ἐν Σόφιᾳ καθηγητὴς Djudjev, συνδυάζων τὴν φιλολογικὴν πρὸς τὴν μουσικολογικὴν εἰδικότητα, ἱκανῶς προάγει τὴν ἔρευναν θεμελιώδους προβλήματος τῆς βουλγαρικῆς λαογραφίας, ἀφορῶντος εἰς τὰ μέτρα καὶ τὸν ρυθμὸν τοῦ δημώδους ᾄσματος τῆς πατρίδος του. - M. P o p, Nunta din satul Seliste (= Ὁ γάμος εἰς τὸ χωρίον Σέλιστε), σ. 47 - 78. Περιγραφικὴ μελέτη ἐθίμων τοῦ γάμου, ἔνθα παρεμβάλλονται καὶ γαμήλια ᾄσματα μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν. – G.

---

1) Βλ. περὶ ταύτης ἐν «Ἀρχείῳ τοῦ Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Ἱλωσσ. Θησ., τ. 24 (1959) σ. 404.

M a r c u, Cîntecele polifonice Aromîne (= Ἀρωμουνικὰ πολυφωνικὰ ᾄσματα), σ. 79 - 100. Ὁ συγγρ., ἐπισκεφθεὶς ἐπ' ἐσχάτων τοὺς ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐξ ἄλλων βαλκανικῶν χωρῶν καταφυγόντας εἰς Ρουμανίαν καὶ ἐκεῖ ἐγκατασταθέντες (1925 - 1931) Κουτσοβλάχους, ἐξετάζει τὰ ᾄσματα αὐτῶν καὶ διακρίνει δύο κυρίως τρόπους τῆς ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιουμένης πολυφωνίας. Ὁ πρῶτος ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους τοὺς καταγομένους ἐξ Ἑλλάδος, Γιουγκοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τοὺς προερχομένους ἐξ Ἀλβανίας καὶ βορείου Ἑλλάδος. Ἡ μελέτη εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα οὐ μόνον ἀπὸ ρουμανικῆς, ἀλλὰ καὶ γενικωτέρας βαλκανικῆς πλευρᾶς, διότι φορεὺς τῶν ᾀσμάτων τούτων εἶναι πληθυσμὸς ζήσας πρότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλας βαλκανικὰς χώρας.

A. B a l o t a, Functiunea sociala a cîntecului batrînesc, balada lui Vartici (= Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία τοῦ «γεροντικοῦ ᾄσματος», τῆς παραλογῆς Βάρτιτς), σ. 101 - 12. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ συγγρ., στηριζόμενος εἰς πλείστας ἱστορικὰς μαρτυρίας, προάγει τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς «παραλογῆς Βάρτιτς» καὶ ἑρμηνεύει τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς προέλευσιν.

T r. I o n e s c u - N i s c o v, Haiducia si cîntecele haiducesti (= Ἡ κλεφτουριὰ καὶ τὰ κλέφτικα τραγούδια), σ. 113 - 26. Ἡ προκειμένη μελέτη, στηριζομένη εἰς πλουσίαν βιβλιογραφίαν, ἐξετάζει τὴν ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς πλευρᾶς προέλευσιν τῶν «χαϊντοὺκ» καὶ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον διεδραμάτισαν οὗτοι εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας. Κατόπιν χωρῶν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἱστορικῶν τινων παραλογῶν τῶν «χαϊντοὺκ» καὶ τῆς «ντόϊνας» (=ποιμενικοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ) καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὴν ποίησιν αὐτὴν ἀντικατοπτρίζεται «ὁ ταξικός ἀγὼν» τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς δουλείας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν των. Ὁ συγγρ. ὅμως οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κλεφτουριᾶς καὶ τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ γνῶσις τῶν ὁποίων θὰ προσεπόριζεν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτοῦ πολυτιμότατα στοιχεῖα.

Ἀκολούθως εἰς τὸ ἴδιον τεῦχος δημοσιεύονται χρονικὰ καὶ σημειώσεις ἐπὶ τῆς ἐν Ρουμανίᾳ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν λαογραφικῆς κινήσεως (σελ. 127 - 38), καθὼς καὶ βιβλιοκρισίαι (σ. 139 - 52), ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ C. P r i c h i c i, ἀφορῶσα εἰς τὴν συλλογὴν 125 δημωδῶν μελῳδιῶν καὶ χορῶν ἐκ Μολδαβίας.

Nr. 3, 147 σελ.: A d r i a n V i c o l, Contributii la studiul ritmului în cîntecele populare din Muscel (= Συμβολαὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ρυθμοῦ τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς περιοχῆς Μουσκέλ), σ. 11 - 38. Ἡ λεπτομερειακὴ αὐτὴ μουσικολογικὴ μελέτη καταδεικνύει τὸ βιώσιμον τῶν λαογραφικῶν παραδοσιακῶν στοιχείων καὶ τὴν ὀργανικὴν σχέσιν τοῦ νέου μὲ τὴν κληρονομίαν τῶν παρελθουσῶν γενεῶν.

M. G r o s u, Caracterul general istoric al baladei populare romînesti (= Ὁ γενικὸς ἱστορικὸς χαρακτὴρ τῆς δημώδους ρουμανικῆς παραλογῆς), σ. 39 - 50. Ὁ συγγρ., ἀναφέρων παραδείγματα ἐκ τῶν γνωστοτέρων δημωδῶν παραλογῶν τῆς πατρίδος του, ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς κατατάξεως αὐτῶν καὶ καταλήγει εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἑξῆς σχήματος: 1) Παραλογαὶ ἱστορικαὶ 2) οἰκιακαὶ καὶ 3) μυθικαί. Ἂς σημειωθῇ δ' ὅτι ἐν Ρουμανίᾳ εἰς τὸν ὅρον «παραλογὴ» περιλαμβάνονται καὶ ἱστορικὰ ᾄ-

σματα καὶ ἄσματα τῶν χαϊντούκ, ἀντιστοιχοῦντα κατὰ κάποιον τρόπον πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν «κλέφτικα».

A. F o c h i, O noua varianta a Mioritei din R. S. S. Moldoveneasca (= Μία νέα Μολδαδικὴ παραλογὴ τῆς «Μιορίτσας), σ. 51 - 52. - N. A. M i r o n e s c u, O descîntatoare din Hangu (= Μία ἐξορκίστρια ἀπὸ τὸ Hangu), σ. 53 - 4. - I. C h e l c e a, Obiceiuri în legatura cu viata omului în Patas si Borlovenii Vechi — Caras (= Συνήθειαι ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ Πατὰς καὶ τὸ Παλαιὸν Μπορλοβένι - Καράς), σ. 55 - 82. Ὁ συγγρ. ἐκ τῆς ἀναφερθείσης περιοχῆς δημοσιεύει ποικίλον λαογραφικὸν ὑλικὸν σχετικὸν μὲ τὴν γέννησιν, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, τὰς παιδιάς, τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, τὴν ἁρπαγὴν τῶν κοριτσιῶν, τὴν προξενειά, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν. Ἐν σελ. 73 - 75 καὶ 80 - 81 παραθέτει καὶ μερικὰ μοιρολόγια. - F l. B. F l o r e s c u, Confectionarea fleuierelor cu aplicatii de alarma (= Κατασκευὴ φλογέρας δι' ὀρειχάλκου), σ. 83 - 86. - V. N e t e a, Petre Ispirescu, σ. 87 - 90. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο γίνεται λόγος περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰσπιρέσκου, ἀρίστου συλλογέως ρουμανικῶν παραμυθιῶν, ἐπὶ τῷ κατὰ τὸ 1957 ἑορτασμῷ 70ετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

A. Z. N. P o p, «Cuca - muca» în semnificatia plugusorului, σ. 91 - 100. Ὁ συγγρ. ἐξετάζει στίχους δημώδους ἄσματος, ἀναφερομένους εἰς ἐπαναστατικὰς ἐξεγέρσεις χωρικῶν κατὰ τῶν κυρίων των μὴ ἀναφερομένας ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Παρατίθενται δὲ καὶ 6 ἔγγραφα πιστοποιοῦντα τὰ γεγονότα. - D. P o p, Inceput de activitate folcloristica în nordul Transilvaniei : Ziarul «Gutinul» de la Baia - Mare (= Ἔναρξις τῆς λαογραφικῆς δράσεως ἐν τῇ βορείῳ Τρανσυλβανίᾳ : Ἡ ἐφημερὶς «Γκουτίνουλ» τῆς Μπάϊα - Μάρε»), σ. 101 - 14. Ἐν σ. 110 κ.ἑξ. δημοσιεύεται πλήρης λαογραφικὴ βιβλιογραφία ἐκ τῆς ἐφημερίδος ταύτης. - N. J u l a, Lucrari inedite ale lui Simion Florea Marian (= Ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Συμεὼν Φλόρεα Μαριάν), σ. 115 - 18. Ἔπονται χρονικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ρουμανικὴν καὶ διεθνῆ λαογραφικὴν κίνησιν (σ. 119 - 137) καὶ δύο βιβλιοκρισίαι : Ἡ πρώτη ὑπὸ A d r. F o c h i ἀναφέρεται εἰς τὴν Διεθνῆ λαογραφικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1937 καὶ 1938, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ R. Wildhaber, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ A. B a l o t a εἰς τὴν μελέτην τοῦ Gh. Vrabie, Περὶ τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας (σ. 138 - 47). (Ἂς σημειωθῇ ὅτι τινὲς τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγρ. ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Vrabie συμπίπτουν μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἄλλας ὅμως ἐκ τῶν ἀντιλήψεων καὶ γνωμῶν τοῦ συγγραφέως δὲν δέχομαι εἰς βιβλιοκρισίαν μου ἐν Λαογραφίᾳ, 17 (1957/58), σ. 333 - 42).

Nr. 4, 211 σελ. : M. P o p, Noi orientari în studiile de Folclor (= Νέοι προσανατολισμοὶ εἰς τὰς λαογραφικὰς σπουδάς), σ. 7 - 28. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ συγγρ. θέτει καὶ συζητεῖ τὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν σύγχρονον λαογραφίαν. Βασιζόμενος εἰς τὴν ἰδίαν πεῖραν, ὡς καὶ εἰς τὰ συμπεράσματα Ρώσων κυρίως λαογράφων καὶ τοῦ A. V. Gennep, ἐπιδιώκει νὰ καθορίσῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ μέσα τῆς συγχρόνου λαογραφικῆς ἐρεύνης. Εἰς πλεῖστα σημεῖα ὁ συγγρ. ἀντιτίθεται πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι βλέπουν τὴν λαϊκὴν δημιουργίαν ὡς φαινόμενον εὑρισκόμενον εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἀφανισμοῦ του. Ἡ ἔρευνα ὅλων τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ καὶ

ἡ μελέτη τοῦ «συγχρόνου» λαογραφικοῦ φαινομένου ὀφείλει, κατὰ τὸν συγγρ. ,νὰ συμβαδίσῃ παραλλήλως πρὸς τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνάλογα πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ζῇ καὶ ἐξελίσσεται τὸ φαινόμενον. Ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν τούτων ἐπιφέρει καὶ τὸν μετασχηματισμὸν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων καὶ πράξεων. - V. A d a s c a l i t e i, Grupurile sociale si procesul elaborarii folclorului (=Κοινωνικαὶ ὁμάδες καὶ πορεία τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ λαογραφικοῦ φαινομένου), σ. 29 - 44. Ὁ συγγρ. εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο, συζητῶν τὸ θέμα: Ποία τάξις ἢ ποῖα κοινωνικὰ στρώματα συμβάλλουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων, καταλήγει εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι «ἡ μόνη ὀρθὴ μέθοδος προσανατολισμοῦ τοῦ ἐρευνητοῦ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν καὶ λαογραφικῶν προβλημάτων εἶναι ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ». - A. B u c s a n, Breaza, σ. 46 - 72. Ἡ μουσικολογικὴ αὕτη μελέτη ἀφορᾷ εἰς τὸ ᾄσμα καὶ τὸν χορὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Breaza» ἢ χορὸς στὰ δύο ἢ οὐγγρικὸς ἢ τσομπάνικος κτλ. Ὁ συγγρ. ἀκολουθῶν τὸν Al. Dobrescu δέχεται ὅτι ἰδιαιτέρα πατρὶς τοῦ χοροῦ τούτου εἶναι ἡ Τρανσυλβανία. Ἡ μελέτη συνοδεύεται μὲ πλῆθος σχημάτων τῶν διαφόρων χορευτικῶν τύπων καὶ μουσικῶν σημείων, ποὺ καθορίζουν λεπτομερῶς ὅλας τὰς φάσεις τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ ᾄσματος. - Tib. A l e x a n d r u, Despre cîntaretii populari (=Περὶ τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν), σ. 73 - 84. Ὁ συγγρ., γνωστὸς ἐκ τῆς μελέτης του περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ δημωδῶν μουσικῶν ὀργάνων, κάμνει λόγον περὶ πολυφωνικῶν καὶ ὁμοφωνικῶν ᾀσμάτων καὶ τῶν ἐκτελεστῶν των. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἔχουν αἱ πληροφορίαι του περὶ τῶν λ α ο υ τ ι έ ρ η δ ω ν (lautari), οἱ ὁποῖοι πλὴν τῆς μελῳδίας μετέφερον καὶ τὰ κείμενα τῶν ᾀσμάτων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν τόσον κατὰ τὸ παρελθὸν ὅσον καὶ σήμερον. - A. V i c o l, Folclorul muzical in emisiunile posturolir noastre de Radio (=Ἡ μουσικὴ λαογραφία εἰς τὰς ἐκπομπὰς τῶν Ραδιοφωνικῶν μας σταθμῶν) σ. 85 - 98. Ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τοῦ θέματος ὁ συγγρ. συμπεραίνει ὅτι οἱ Ραδιοσταθμοὶ τῆς χώρας του ὀφείλουν νὰ συνεργάζωνται στενῶς μετὰ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου, τὸ ὁποῖον διαθέτει ποικιλίαν ᾀσμάτων ἀνοθεύτων καὶ ἐξηκριβωμένων. Εἰδικοὶ μουσικολόγοι λαογράφοι πρέπει, λέγει, νὰ διευθύνουν τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος τῶν τοιούτων ἐκπομπῶν.- G. C i o b a n u,Barbu Lautarul, σ. 99 - 133. Ἐνταῦθα δημοσιεύονται νέα στοιχεῖα συμβάλλοντα εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀξιολόγου λαϊκοῦ ὀργανοπαίκτου Barbu. Ἐν σελ. 114 - 130 δημοσιεύονται ἱκανὰ κείμενα καὶ μελῳδίαι ἐκ τοῦ δημώδους ρεπερτορίου αὐτοῦ. - M. P o p, Noi cercetari asupra cîntecului liric rus (=Νέαι ἔρευναι ἐπὶ τῶν λυρικῶν ρωσικῶν ᾀσμάτων), σ. 134 - 36. - T. T r î p c e a, Balada «Calatoria fratelui mort» la Aromini (=Ἡ Κουτσοβλαχικὴ παραλογὴ τοῦ «νεκροῦ ἀδελφοῦ»), σ. 137 - 39. Ὁ συγγρ. δημοσιεύει 2 Κουτσοβλαχικὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, καταγραφείσας ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ χωρίον Γ κ ό π ε σ ι ἀπὸ στόματος τοῦ Κωνσταντίνου Τζιουλαμίλα. Ἡ μία τούτων εἶναι ἔμμετρος, ἡ δ' ἑτέρα εἰς πεζὸν λόγον. Τὴν δημοσίευσιν συνοδεύει μὲ ὀλίγας ἀλλ' ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις. - M. R o b e a, Noi date despre folcloristul C. Radulescu — Codin (=Νέα στοιχεῖα διὰ τὸν λαογράφον Κ. Ραντουλέσκου — Κοντίν), σ. 140 - 44. - R. G h i r c o i a s i n, Raspuns unei critici (=Ἀπάντησις εἰς κριτικήν), σ. 145 - 6. Ἀκολουθεῖ ἡ δημοσίευσις

«Χρονικῶν καὶ βιβλιοκρισιῶν» Εἰς τὰ «Χρονικὰ» (σ. 147 - 78) ἀναγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ λαογράφου μουσικολόγου C. Brailoiu, συνεργάτου τοῦ ἐπιφανοῦς μουσικοσυνθέτου G. Enescu, φίλου δὲ καὶ συνεργάτου τοῦ Οὔγγρου λαογράφου καὶ μουσικολόγου Bela Bartok, καὶ δημοσιεύονται νεκρολογίαι διὰ τοὺς G. Murnu καὶ I. Breazu. Ἐκ τῶν σχολίων ἐπὶ τῆς διεθνοῦς λαογραφικῆς κινήσεως ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς τὰ γραφόμενα περὶ τῶν Ἑλλήνων λαογράφων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν ρουμανικὴν λαογραφίαν, καὶ δὴ εἰς σχετικὰς μελέτας καὶ ἄρθρα τοῦ ὑποφαινομένου (σ. 172 - 74). Ἔπονται βιβλιοκρισίαι γερμανικῶν, ἰταλικῶν καὶ ρουμανικῶν ἔργων. Ἐκ τούτων διακρίνομεν τὴν βιβλιοκρισίαν τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὸ ἔργον: Jan Swahn, The Tale of Cupid and Psyche, 1955.

Ἔτ. IV (1959). Ντ. 1-2, 278 σελ. C. Barbulescu-A. Bucsan-A. Vicol, Unele realizari ale folcloristicii romînesti in cei 15 ani de la eliberare (=Μερικὰ ἐκ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας κατὰ τὰ 15 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως), σ. 11 - 24. Μεταξὺ τῶν ἐπιτευγμάτων περιλαμβάνονται: α) Συλλογὴ ὑλικοῦ πρὸς καταρτισμὸν corpus τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας καὶ λαογραφικῶν ἀνθολογιῶν κατὰ περιοχάς, β) δημοσίευσις μελετῶν λαογραφικοῦ περιεχομένου, γ) μελέτη τοῦ νέου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, προχερομένου ἐκ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, δ) ἐργασία πρὸς κατατόπισιν τῶν ἐρευνητῶν, βασιζομένη ἐπὶ τῶν νέων ἐπιστημονικῶν μεθόδων καὶ ε) ἀναδημοσίευσις λαογραφικῶν συλλογῶν καὶ ἔργων ἀπροσίτων εἰς τοὺς ἐρευνητάς. - V. Adascaliteci, Despre actul creatiei folclorice (=Περὶ τῆς λαογραφικῆς δημιουργίας), σ. 25 - 44. Ἡ ἀτομικὴ καὶ ὁμαδικὴ συμβολὴ εἰς τὴν λαογραφικὴν δημιουργίαν ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης. Ὁ συγγρ. παραθέτει καὶ ἐξετάζει τὰς διαφόρους ἐν προκειμένῳ ἀπόψεις τῶν ξένων καὶ τῶν Ρουμάνων λαογράφων, δέχεται δὲ οὐ μόνον τὴν συμβολὴν τοῦ «ἀτομικοῦ», ἀλλὰ καὶ τοῦ «ὁμαδικοῦ» εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων. Ἡ τοιαύτη δημιουργία μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδος, λέγει, εἶναι ἀτομικὴ ἐνώπιον τῆς γενικῆς λαογραφικῆς δημιουργίας. Τὸ δὲ ἄτομον ποὺ δημιουργεῖ ἐκφράζει καὶ ἀντιπροσωπεύει τὰς ἰδέας καὶ τοὺς πόθους τῆς ὁμάδος. Ὅθεν, ἡ λαογραφικὴ δημιουργία, ἐπιλέγει, ἀντιπροσωπεύει τὴν διαλεκτικὴν ἑνότητα μεταξὺ τοῦ ἑνός, τῶν πολλῶν καὶ τοῦ γενικοῦ. - Em. Balaci, Observatii în legatura cu unele transformari în jocul popular romînesc (=Παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρός τινας μετασχηματισμοὺς εἰς τὸν λαϊκὸν χορόν), σ. 45 - 56. Ἐπὶ τῇ βάσει ὑλικοῦ συγκεντρωθέντος πρὸ πάντων ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ κατὰ τὴν περίοδον 1951 - 1958, μελετῶνται αἱ ἐπιδράσεις, τὰς ὁποίας ἤσκησαν αἱ νέαι οἰκονομικο - πολιτικαὶ συνθῆκαι ἐπὶ τοὺς κατὰ παράδοσιν λαϊκοὺς χορούς.—M. Pop, Cîteva observatii privind cercetarea folclorului contemporan (=Παρατηρήσεις τινὲς σχετικαὶ πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς συγχρόνου λαογραφίας), σ. 57 - 66. Τὸ Λαογρ. Ἰνστιτοῦτον Βουκουρεστίου, συνεχίζον τὴν ἀπὸ τοῦ 1949 ἀναληφθεῖσαν προσπάθειαν τῆς ἐρεύνης τῶν νεωτέρων λαογραφικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, διενήργησεν ἀποστολὴν ἐξ εἰδικευμένου λαογραφικοῦ συνεργείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ συγγρ. πρὸς μελέτην ζώνης πετρελαιοφόρου περιοχῆς τῆς Ὀλτενίας. Αἱ διαπιστώσεις καὶ ἡ μελέτη τῶν λαογραφικῶν μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσημειώθησαν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, παρουσιάζουν ἀξιό-

λογον ἐνδιαφέρον, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ «εἰς τὴν λύσιν θεωρητικῶν τινων προβλημάτων σχετιζομένων πρὸς τήν ἐξέλιξιν τῆς λαϊκῆς δημιουργίας διὰ τῆς ἀνανεώσεως τῆς παραδόσεως καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν γεγονότων, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν νέαν δημιουργίαν» (σ. 57).— L. B î r g u, Unele probleme de compozitie si de realizare artistica în creatia noua (=Προβλήματά τινα καλλιτεχνικῆς συνθέσεως καὶ πραγματοποιήσεως ἐν τῇ νέᾳ δημιουργίᾳ), σ. 67 - 80.Ἡ συγγρ. ἐξετάζει, χωρὶς νὰ ἐξαντλῇ, προβλήματά τινα ἀφορῶντα εἰς νεώτερα δημώδη ᾄσματα, συντεθέντα μετὰ τὴν 23ην Αὐγούστου 1944. —E u g. C e r n e a, Cîteva din problemele orchestrelor populare (=Προβλήματά τινα τῶν λαϊκῶν ὀσχηστρῶν), σ. 81 - 96. Εἰς τὸ μουσικολογικὸν τοῦτο ἄρθρον ἡ συγγρ. ἐξετάζουσα τὰ προβλήματα τῶν λαϊκῶν ὀσχηστρῶν τῆς πατρίδος της συμπεραίνει ὅτι διὰ τὴν καλυτέραν αὐτῶν ἐξέλιξιν ἐπιβάλλεται ἡ συνειδητὴ γνῶσις τῆς λαογραφίας τοῦ τόπου καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαϊκῶν μουσικῶν.—F l. G e o r g e s c u, Folclorul si miscarea artistica de amatori (=Ἡ λαογραφία καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις τῶν ἐρασιτεχνῶν), σ. 97 - 111. Ἡ ἀμοιβαία ἀνταλλαγὴ στοιχείων μεταξὺ τῆς λαογραφίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς κινήσεως τῶν ἐρασιτεχνῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἔχει κατὰ τὸν συγγρ. ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐμπλουτισμὸν ἀμφοτέρων διὰ νέων στοιχείων.— T. A l e x a n d r u, Despre ansamblul de fluiere al lui Iustin Sora... (=Οἱ φλογέρες τοῦ Ἰουστὶν Σόρα...), σ. 113 - 22. Ὁ συγγρ. μελετᾷ συστηματικῶς τὰς ἐκ ξύλου δαμασκηνιᾶς καὶ τὰς μεταλλίνας φλογέρας τοῦ κατασκευάζοντος αὐτὰς Ἰουστίνου Σόρα ἐκ Τικβανίου τῆς Ὀραβίτσας. Μὲ τὰς πολλὰς λεπτομερείας καὶ μουσικολογικὰς παρατηρήσεις τὸ ἄρθρον εἶναι ὑποδειγματικὸν διὰ τὴν μελέτην τῶν μουσικῶν ὀργάνων.— G h. C i o b a n u, Despre asa numita gama tiganeasca (=Περὶ τῆς οὕτω καλουμένης Ἀθιγγανικῆς Κλίμακος), σ. 123 - 46. Ὁ συγγρ. διὰ πολλῶν πειστικῶν ἐπιχειρημάτων ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν μουσικολόγων ἀποκληθεῖσα Ἀθιγγανικὴ Κλῖμαξ οὐδὲν τὸ Ἀθιγγανικὸν ἔχει οὔτε ἦλθεν ἐξ Ἰνδιῶν, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τοῦ Περσοαραβικοῦ κόσμου μετεδόθη δ'εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν Τούρκων.—E m i l i a C o m i s e l, Preliminarii la studiul stiintific al doinei (=Προεισαγωγικὰ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς ντόϊνας), σ. 147 - 174. Μετὰ τὸν Bela Bartok, πρῶτον λαογράφον μουσικολόγον, ὁ ὁποῖος ἐπεσήμανε τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ντόϊνας[1]) καὶ τὰς ἐρεύνας τοῦ Κ. Μπραΐλόϊου, ἔρχεται ἡ ἐργασία τῆς Κομισέλ, διὰ τῆς ὁποίας προβάλλονται ἐνδιαφέρουσαι θέσεις φύσεως μεθοδολογικῆς καὶ μουσικοῦ ὕφους, διευκολύνουσαι τὸν ἐρευνητὴν εἰς τὴν περαιτέρω προώθησιν τῆς μελέτης τῶν προβλημάτων, ποὺ παρουσιάζει ἐν ἀφθονίᾳ τὸ λυρικὸν τοῦτο εἶδος τῆς δημώδους ποιήσεως τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

A l. I. A m z u l e s c u, Observatii critice în problema studierii baladei (=Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ πρόβλημα τῆς μελέτης τῆς παραλογῆς), σ. 175 - 94. Διὰ τῆς μελέτης αὐτῆς ὁ συγγρ. προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσῃ τὰς ἐσφαλμένας κατ' αὐτὸν ἀντιλήψεις τοῦ N. Iorga ἐπὶ τοῦ θέματος, ὡς καὶ τὰς ἐσχάτως διὰ τὸ ἴδιον ζήτημα διατυπωθείσας ἀπόψεις τοῦ I. Chitimia.— O v. B î r l e a, Folclorul si unele probleme ale dezvoltarii poporu-

1) Ἡ ντόϊνα εἶναι ᾆσμα λυρικὸν μὲ ἰδίαν μορφήν, διαφέρον τοῦ λατρευτικοῦ, τοῦ ἐπικοῦ καὶ τοῦ χορευτικοῦ. Ἔχει κυρίως ἡρωικὸν καὶ ποιμενικὸν περιεχόμενον.

lui romîn (=Ἡ λαογραφία καὶ τινα προβλήματα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ρουμαν. λαοῦ), σ. 195 - 204.— L i n d a D e g h, Cîinile tarului (Aa Th *449A) în traditia populara Maghiara (=Τὰ σκυλιὰ τοῦ βασιλιᾶ εἰς τὴν Οὐγγρικὴν λαϊκὴν παράδοσιν), σ. 205 - 226. Μετὰ σύντομον εἰσαγωγήν, ἐν ᾗ ἀναπτύσσονται οἱ νέοι προσανατολισμοὶ τῆς παραμυθιολογίας, ἡ συγγρ.εἰσέρχεται εἰς τὴν μελέτην τῶν Οὐγγρικῶν παραλλαγῶν τοῦ παραμυθιακοῦ τύπου Aa Th*449A τύπου οὐχὶ καὶ τόσον διαδεδομένου εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς μελέτης ἐξάγεται ὅτι, καίτοι, ὡς διετύπωσεν ὁ Walter Anderson, τὸ τυπικὸν σχῆμα τῶν παραμυθίων εἶναι μόνιμον καὶ σταθερόν, ἐν τούτοις κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῶν ταῦτα ὑφίστανται μεταβολὰς καὶ ταλαντεύσεις πέριξ τοῦ κεντρικοῦ πυρῆνος τῆς ἀρχικῆς, τῆς «προγονικῆς» αὐτῶν παραλλαγῆς. Ὁ Οὐγγρικὸς τύπος παρὰ τὰς ὁμοιότητας αὐτοῦ πρὸς παραλλαγὰς ἐξ ἄλλων χωρῶν ἔχει ἰδίαν μορφήν. Ἡ διαλογὴ ἐπεισοδίων τινῶν, ἡ εἰσαγωγὴ νέων τινῶν στοιχείων, ἡ χρησιμοποίησις εἰκόνων ἐκ τοῦ ἰδίου βίου, τὸ ὕφος καί τινα ἄλλα στοιχεῖα συνθέτουν καὶ προσδιορίζουν τὸ Οὐγγρικὸν παραμύθι.—A. K o v a c s, Lucrarile si problemele pregatirii Catalogului basmelor populare Maghiare (=Αἱ ἐργασίαι καὶ τὰ προβλήματα προπαρασκευῆς τοῦ Καταλόγου τῶν Οὐγγρικῶν παραμυθιῶν), σ. 227 - 42. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Καταλόγου τῶν Οὐγγρικῶν παραμυθιῶν ἀρχίσας τῷ 1953 ἀποσκοπεῖ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς Οὔγγρους καὶ ξένους ἐρευνητὰς: α) τὰς αὐτοτελῶς δημοσιευθείσας συλλογὰς παραμυθιῶν, β) τὰ παραμύθια τὰ δημοσιευθέντα εἰς κείμενα φιλολογικά, γ) τὰ δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικά, δ) τὰ ἀποκείμενα εἰς χειρόγραφα τοῦ Ἐθνογραφικοῦ Μουσείου τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἄλλων Ἱνστιτούτων καὶ ε) τὰ εἰς χειρόγραφα ἰδιωτικῶν συλλογῶν. Μέχρι τοῦδε ὑπῆρχε, ὡς γνωστόν, ὁ Κατάλογος τῶν Οὐγγρικῶν παραμυθιῶν τοῦ J. Honti (FFC nr. 81), ὅστις περιλαμβάνει κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Aarne τὸ ὑλικὸν τὸ δημοσιευθὲν μέχρι τοῦ 1928. Ἡ κατόπιν ἀξιόλογος μονογραφία τοῦ B. Nagy ὑπὸ τὸν τίτλον «Τύποι τῶν Οὐγγρικῶν λαϊκῶν παραμυθιῶν», 1957, συστηματοποιεῖ τὸ μέχρι τοῦ 1933 δημοσιευθὲν ὑλικόν. Ἀλλ', ἐπειδὴ ἔκτοτε ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευθέντων παραμυθιῶν, ἀπεφασίσθη καὶ νέα καταλογράφησις τούτων. Ὁ A. Kovacs παραθέτει εἰς τὸ ἄρθρον του ὑπόδειγμα σχήματος παραμυθιακοῦ τύπου μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ καὶ ἀναλύσεως τῶν μοτίβων, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ συνταχθῇ ὁ νέος Κατάλογος.

S a b i n a S t r o e s c u, Functia sociala a satirei în literatura populara (=Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία τῆς σατίρας εἰς τὴν λαϊκὴν φιλολογίαν), σ. 243 - 52. Ἡ συγγρ. ἀναφέρει ᾄσματα καὶ διηγήσεις, ἔνθα ἀντικατοπτρίζεται ἐναργέστατα ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης. Ἡ λαϊκὴ σάτιρα κατὰ τὴν συγγρ. στρέφεται πολλάκις μὲ ὀξύτητα ἐναντίον τῶν κοινωνικο-οἰκονομικῶν στοιχείων, «τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγῶνος τῆς ὑφισταμένης τὴν ἐκμετάλλευσιν τάξεως ἢ πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ».— F e l. H o e r b u r g e r, Ustensile si instrumentele muzicale în Orient (=Ἐργαλεῖα καὶ μουσικὰ ὄργανα εἰς τὴν Ἀνατολήν), σ. 253 - 60. Λίαν ἐνδιαφέρουσα μελέτη ἀναφερομένη εἰς τοὺς Τουρκικοὺς λαϊκοὺς χορούς, ἐκτελουμένους ὑπὸ χορευτῶν κρατούντων εἰς χεῖρας ὅπλον, μάχαιραν ἢ ἄλλο φονικὸν ὄργανον. Τοιοῦτος χορὸς εἶναι καὶ ὁ ἐν Ἐρζεροὺμ συνηθιζόμενος καὶ ὀνομαζόμενος τοῦ «Κιόρογλου». Οἱ κατὰ τοὺς γάμους χοροὶ μὲ πυροβολισμούς, ξίφη εἰς τὰς χεῖρας καὶ δαι-

μονιώδη θόρυβον βασίζονται κατὰ τὸν συγγρ. εἰς τὴν μαγικὴν ἰδέαν τῆς ἀποτροπῆς τῶν κακοποιῶν πνευμάτων. Ἀναμφιβόλως οἱ χοροὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι παλαιοί, ἀποσκοποῦντες τὴν ἀποδιοπόμπησιν τῶν ἐχθρικῶν δαιμόνων τῆς βλαστήσεως. Ἔπειτα ὁ συγγρ. ἐξετάζει ἕτερα εἴδη χορευτικῶν ὀργάνων, ὡς εἶναι τὰ κρόταλα, τὰ κοχλιάρια, οἱ κωδωνίσκοι καὶ ἄλλα χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν χορευτῶν ἢ τῶν ὀργανοπαικτῶν. Τέλος ἐξετάζεται τὸ τουρκικὸν «νταούλι» ἀνάλογον πρὸς τὸ βαλκανικὸν «τύμπανον». —A. G i u r c h e s c u, Despre ciclurile de joc din Ardeal(=Περὶ τῶν Τρανσυλβανικῶν χορευτικῶν κύκλων), σ. 251 - 78. Περιγραφικὴ μελέτη μὴ ἐξαντλοῦσα τὸ θέμα. Ἐν τούτοις αἱ πληροφορίαι τῆς συγγρ. αἱ σχετικαὶ πρὸς τοὺς χοροὺς τοῦ Τρανσυλβανικοῦ χωριοῦ, τοὺς χορευτάς, τοὺς θεατὰς καὶ τὰ κατὰ παράδοσιν στοιχεῖα ὡς πρὸς «τοὺς κύκλους τοῦ χοροῦ» εἶναι ἀξιόλογοι. «Ἡ δὲ ἐνσωμάτωσις περισσοτέρων χορῶν εἰς ἕνα κεντρικὸν χορὸν εἶναι, λέγει, ἡ πρώτη ἐνδιαφέρουσα παρατήρησις, τὴν ὁποίαν δύναταί τις νὰ σημειώσῃ ἐξετάζων τοὺς Τρανσυλβανικοὺς κύκλους τοῦ χοροῦ».

Nr. 3 - 4, 229 σελ. Αἱ τρεῖς προτασσόμεναι εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο μελέται τῶν S. D r a g o i, C. Z a m f i r, E. C e r n e a καὶ V. N i c o l e s c u ἀφιεροῦνται εἰς τὴν ἔρευναν τῆς δημώδους ρουμανικῆς μουσικῆς. Ἐνδιαφέρον εἶναι κατόπιν τὸ ἄρθρον τοῦ M. P o p διὰ τὸ ἐν Σινάϊᾳ συνελθὸν (ἀπὸ 12 - 17 Αὐγούστου 1959) 12ον συνέδριον τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου τῆς Λαϊκῆς Μουσικῆς. Ἐκ τῶν «Χρονικῶν» καὶ τῶν «Σημειωμάτων» διὰ τὴν ρουμανικὴν καὶ τὴν διεθνῆ λαογραφικὴν κίνησιν ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς εἶναι βιβλιοκρισία τῆς M. M a r i n e s c u - H i m u ἀφορῶσα εἰς τὸ Α΄ τεῦχος τοῦ ΙΖ΄ τόμου τῆς Λαογραφίας. Τέλος τὸ τεῦχος κλείει μὲ τὴν ὑπὸ D. B u z e a n u καὶ A. F o c h i δημοσίευσιν πλουσίας βιβλιογραφίας τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας τοῦ ἔτους 1957 ἐκ 1738 λημμάτων.

Ἔτ. V (1960). Nr. 1 - 2, 184 σελ.

Ἐκ τῶν περιεχομένων τοῦ τεύχους δύο μελέται τοῦ P. C a r p καὶ τοῦ Al. A m z u l e s c u εἶναι ἀφιερωμέναι εἰς τὴν δημώδη ρουμανικὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν (σελ. 7 - 58). Λίαν ἀξιόλογοι εἶναι κατόπιν αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ «προγραμματικαὶ σημειώσεις» τοῦ C. B a r b u l e s c u, ἀφορῶσαι εἰς τὰς ρουμανικὰς λαϊκὰς διηγήσεις (παραμύθια, ἀνέκδοτα, παραδόσεις) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Κατάλογος τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν διηγήσεων» (σελ. 59 - 74). Ἐκ τῶν ἄλλων περιεχομένων τοῦ τεύχους διακρίνομεν 2 ἄρθρα τοῦ G. S u l i t e a n u καὶ τοῦ D. P o p (σελ. 75 - 131). Τὸ πρῶτον ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐξονυχιστικῶν μουσικολογικῶν δοκιμίων περὶ τῆς δημώδους ποιήσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἐξετάζει τὸ ἔθιμον καὶ τὸ ᾄσμα «Plugusor» ἐν Τρανσυλβανίᾳ. Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ A. F o c h i καὶ τοῦ N. M i r o n e s c u, Συμβολαὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ (λαογράφου) Σ. Φ. Μαριὰν (σελ. 132 - 137), ἔπεται δὲ τὸ «σχέδιον κατατάξεως τῆς γενικῆς βιβλιογραφίας τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας» τοῦ A. F o c h i (σελ. 140 - 150). Ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ σύστημα βιβλιογραφικῆς κατατάξεως ὅλως διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσε παρ᾽ ἡμῖν ὁ Ν. Γ. Πολίτης καὶ οἱ μετ᾽ αὐτὸν συνεχίσαντες τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Ἕλληνος λαογράφου. Τοῦτο δ᾽ ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν διαφόρου

ἀπὸ ἡμᾶς μεθόδου κατατάξεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀντιθέτους ἀπόψεις καὶ πεποιθήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Ἐκ τῶν «Σημειωμάτων» τοῦ τεύχους ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐνδοβαλκανικὰς λαογραφικὰς σχέσεις καὶ δὴ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ λαογραφικὴν κίνησιν, ἐκ δὲ τῶν βιβλιοκριῶν διακρίνομεν τὴν ὑπὸ G. Marcu ἀνάλυσιν τῆς μουσικολογικῆς μελέτης τοῦ Σπ. Περιστέρη, «Περὶ τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Δροπόλεως Βορ. Ἠπείρου» (σελ. 165 - 166).

Nr. 3 - 4, 183 σελ. Αἱ κύριαι μελέται τοῦ τεύχους τούτου εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: α) V. Adascalitei, Ἴδια χαρακτηριστικὰ τῆς λαογραφικῆς - λογοτεχνικῆς δημιουργίας (σελ. 11 - 32), β) O. Papadima, Ἀπόψεις τῆς πραγματικότητος, καθρεπτιζόμεναι εἰς τὴν δημώδη λυρικὴν ποίησιν: τὰ νανουρίσματα (σελ. 33 - 41), γ) G. Ciompec, Ὁ μαστρο - Μανόλης εἰς τὴν λογίαν λογοτεχνίαν (σελ. 42 - 64). Ἐκ τῶν ἄλλων περιεχομένων τοῦ τεύχους ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἄρθρα τοῦ I. Talos «Ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς ποιητάρισσας Βερονίκης Gabudean» (σελ. 73 - 76) καὶ τοῦ A. Fochi, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐργατικῶν ᾀσμάτων» (σελ. 77 - 97). Τὸ τεῦχος κλείει μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δημοσίευσιν τῆς ρουμανικῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τοῦ ἔτους 1958 ἐκ 1100 λημμάτων (σελ. 98 - 183).

Ἔτος VI (1961). Nr. 1 - 2, 163 σελ.

Οἱ V. D. Nicolescu, C. Zamfir, A. Vicol καὶ M. Bratulescu μελετοῦν δημώδη ρουμανικὰ ᾄσματα καὶ δίστιχα μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν (σελ. 11 - 101). Ἡ μελέτη τοῦ δευτέρου (σελ. 34 - 80), ἐκτενεστέρα τῶν ἄλλων, παρουσιάζει περισσότερον διαφέρον καὶ πρωτοτυπίαν. Ὁ ἐρευνητής, πλὴν τῆς μουσικολογικῆς προσφορᾶς του, παρέχει καὶ εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τοὺς λαϊκοὺς «ἑρμηνευτὰς» τῶν ᾀσμάτων, ὡς εἶναι ἡ Maria Precup μετὰ τοῦ συζύγου της Pavel καὶ τῆς θυγατρός των Ἄννης. Ὁ M. Marin δημοσιεύει λίαν ἐνημερωμένον βιβλιογραφικῶς ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ λαογραφία εἰς τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τῆς περιόδου μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων» (σελ. 102 - 114), οἱ δὲ P. Ruxandoiu τὸ σημείωμα «Θέμα καὶ εἰκὼν τῆς ἐργασίας ἐν τῇ δημώδει λυρικῇ ποιήσει» (σελ. 115 - 116). Ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα σημειώματα καὶ ἀξιόλογοι βιβλιοκρισίαι ρουμανικῶν καὶ σλαβικῶν λαογραφικῶν δημοσιευμάτων.

Nr. 3 - 4, 240 σελ.

Τὸ ὀγκῶδες τοῦτο τεῦχος τοῦ 6ου τόμου τῆς Revista de Folclor εἶναι, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀφιερωμένον εἰς δύο μόνον τομεῖς τῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης: εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα καὶ τὴν λαογραφικὴν βιβλιογραφίαν. Ὁ Al. Amzulescu, τακτικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ τούτου, δημοσιεύει ἀξιόλογον αἰσθητικὴν πραγματείαν διὰ τὴν δημώδη λυρικὴν ποίησιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ποιητικῆς ὑφῆς τῆς λυρικῆς ποιήσεως» (σελ. 7 - 28), ὁ D. Truta, «ἌΙσματά τινα νέα ἐκ τοῦ χωρίου Luna de Jos» (σελ. 29 - 38) καὶ ὁ O. Papadima τὴν ἀρίστην γραμματολογικὴν πραγματείαν διὰ τὸν λαογράφον συλλογέα δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ρουμανίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα G. D. Teodorescu (σελ. 55 - 75). Ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ ἄρθρα τῶν V. Adascalitei καὶ G. Su-

l i t e a n u, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῆς λαϊκῆς πρὸς τὴν λογίαν λογοτεχνίαν καὶ τὰ «δημώδη ᾄσματα» τοῦ D. G. Kiriac. Ἔπονται 2 βιβλιοκρισίαι τοῦ F. G e o r g e s c u καὶ τῆς M. T u d o r a n - G e o r g e s c u διὰ τὴν μουσικὴν λαογραφίαν τοῦ Μπανάτ, συγγραφεῖσαν ὑπὸ N. L i g h e z a n καὶ τὸν 5ον τόμον «Ρωσικῆς λαογραφίας» ἐκδοθέντα τῷ 1960 ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἀκαδημίας. Τὰς ἑπομένας 134 σελίδας καταλαμβάνει ἡ ὑπὸ A. F o c h i δημοσίευσις τῆς ρουμανικῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1959 - 1960 ἐκ 1530 λημμάτων.

Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης

M α ρ ί α ς Δ. M ι ρ ά σ γ ε ζ η, Ἔρευνα στὴ δημοτική μας ποίηση. Α΄ Ὁ Γάμος, Ἀθήνα 1965, 8ον, 206 σελ.

Ἡ καθηγήτρια τῆς Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας κυρία Μαρία Δ. Μιράσγεζη, διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, συνέγραψε τὸ ὡς ἄνω βιβλίον, τὸ ὁποῖον συναπαρτίζεται ἐκ προλόγου (σελ. 7 - 12), ἕνδεκα κεφαλαίων (σελ. 13 - 176), βιβλιογραφίας (σελ. 177 - 192) καὶ πίνακος κυρίων ὀνομάτων καὶ λέξεων (σελ. 193 - 201). Μία γρήγορη ματιὰ εἰς τοὺς τίτλους μερικῶν ἐκ τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου, ὡς εἶναι π.χ. «ἡ σημασία τοῦ γάμου γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαό», «τὰ προξενειά», «ὁ ἀρραβῶνας», «ἡ ἐκλογὴ τῆς συζύγου», «ἡ ἐκλογὴ τοῦ συζύγου», «ὁ ρόλος τῶν γονέων στὸ γάμο τῶν παιδιῶν τους», «ἡ τελετὴ τοῦ γάμου» κτλ., ἠμπορεῖ νὰ παράσχῃ μίαν γενικὴν ἰδέαν περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν δὲ μελέτην τοῦ ἔργου θ'ἀντλήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἀρκετὰ διδάγματα διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ θέματος καὶ διὰ τὸν πρωτότυπον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἡ συγγρ. ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα, ποὺ εἶναι συνυφασμένα μὲ τὸ θέμα. Ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα ἐντὸς τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου τραγούδια διαπιστοῦται ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν πηγάζουν αἱ ἀκριβεῖς περὶ γάμου ἑλληνικαὶ ἀντιλήψεις καὶ ὅτι τὰ γαμήλια ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένα μὲ τὰ τραγούδια τοῦ γάμου. Ἔθιμον καὶ ᾆσμα, ὅπως εὐκρινῶς καταφαίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς κυρίας Μ., ἀποτελοῦν μίαν ἑνότητα ἀδιατάρακτον, ποὺ τὸ ἐξησκημένο μάτι τὴν βλέπει εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος. Ἔτσι μόνον ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ μελετήσῃ καλύτερα τὸν ἑλληνικὸν γάμον.

Ἂν καὶ δὲν συμφωνῶ μὲ τὸν τρόπον τῆς διαρθρώσεως τῆς ὕλης τοῦ βιβλίου (π.χ. τὰ κεφάλαια «ἐκλογὴ τῆς συζύγου», «ἐκλογὴ τοῦ συζύγου», «ὁ ρόλος τῶν γονέων στὸ γάμο τῶν παιδιῶν τους» θὰ ἔπρεπε νὰ προηγοῦνται τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου κεφαλαίου περὶ προξενειῶν καὶ ἀρραβῶνος), ἐν τούτοις μένω μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ συγγρ. γνωρίζει ἐπαρκῶς τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα της, εἰσδύει μὲ παρατηρητικότητα εἰς τὸ βαθύτερον νόημά των, ἀναλύει ὀρθῶς τὸ περιεχόμενόν των καὶ χαίρεται τὴν αἰσθητικήν των ἀξίαν. Ὁ ἀναγνώστης τοιουτοτρόπως δὲν κουράζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν γνωστῶν πραγμάτων καὶ τὴν περιγραφὴν γαμηλίων ἐθίμων, διότι εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς σελίδας τοῦ ἔργου συναντᾷ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν χάριν, τὴν γοητείαν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν, ποὺ ἐκφράζει μὲ τὰ τραγούδια της ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Ἀλλ' ἂς μὴ νομισθῇ ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι

μόνον περιγραφικὸν ἢ μόνον σύνολον γνώσεων ἀντλουμένων ἐκ πλουσίας βιβλιογραφίας.. Ἡ ἐργασία τῆς κυρίας Μ. εἶναι βασικῶς ἐπιστημονικὴ ἔχει δὲ καὶ τὸ προσὸν τῆς λογοτεχνικῆς διατυπώσεως.

Πρὶν κλείσω τὴν σύντομον αὐτὴν βιβλιοκρισίαν, ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὸν ἐπιτυχῆ τρόπον μεταφράσεως ρουμανικῶν τινων γαμηλίων ᾀσμάτων, ποὺ ἔκαμεν ἡ Καίτη Σισμάνογλου καὶ παραθέτει ἡ συγγρ. εἰς ὑποσημειώσεις τοῦ βιβλίου. Τοῦτο ἠδυνήθην νὰ διαπιστώσω, διότι ὀρθῶς παρετέθη καὶ τὸ εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν κείμενον τῶν μεταφρασθέντων τραγουδιῶν. Συγχαίρομεν τὴν συγγρ. διὰ τὴν ἐπίμοχθον προσπάθειαν καὶ τὴν ἀξιέπαινον γνῶσιν ἀξιολόγου κεφαλαίου τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας.

Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης

Μ. ΘΕΟΧΑΡΗ

Η ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙΣ

(ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΩΝ ΔΟΥΛΓΕΡΗΔΩΝ)[1]

«Ἡ ἰσχυρὴ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἐπέκταση τῶν συνόρων της, ἀπομόνωσε τὴν βουλγαρικὴ φυλὴ ἀπὸ ὅλον τὸν τότε πολιτισμένο κόσμο καὶ ἐξουδετέρωσε ποικίλες πιθανὲς ἐπιδράσεις. Ἡ ἀπομόνωση αὐτὴ ἔθεσε τὸν βουλγαρικὸ λαὸ στὴν ἀκτῖνα τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Βυζαντίου, ὅπου καὶ στὸ παρελθὸν εἶχε ἐμπλεχθῆ καὶ μὲ τὸ ὁποῖο συνδεόταν μὲ στενοὺς δεσμούς».

Ἀρχιτέκτων Θ. ΖΛΑΤΕΦ

«Μαζεμένοι στὸ λόφο τῆς ἀκροπόλεως ἀκοῦμε τὴν ξεναγὸ νὰ μᾶς ἐξηγῆ τὴν ρυμοτομία τῆς ξακουστῆς πολιτείας. Ἡ Φιλιππούπολη εἶναι ὁλόκληρη, ντυμένη στὸ πράσινο, μεγαλόπρεπη μέσα ἀπὸ τὴν θέα τῶν παληῶν της ἀρχοντικῶν. Μᾶς στέλνει ὡς ἐδῶ πάνω τὴν ἀρωματισμένη της ἀνοιξιάτικη πνοή. Στὰ πόδια μας ὁ Ἔβρος κυλάει γαλήνιος κι ἔτσι ποὺ χρυσίζει στὸν πρωϊνὸ ἥλιο, ἀξίζει στ' ἀλήθεια — ὅπως λέει τὸ διαφημιστικὸ ἔντυπο — ὅσο ὅλο μαζὶ τὸ χρυσάφι ποὺ φυλάγεται στὶς βιτρῖνες τοῦ Φιλιππουπολίτικου ἀρχαιολογικοῦ μουσείου.

«Ἀπὸ κεῖ ἐρχόμαστε. Εἴδαμε τὰ γύψινα ὁμοιώματα τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν τῆς περιοχῆς. Εἴδαμε τὰ προϊστορικὰ εὑρήματα. Καὶ στὴν κεντρικὴ αἴθουσα θαυμάσαμε τὸν «θησαυρὸ» ἀπὸ χρυσάφι, ἕνα σερβίτσιο πού, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τὸ ἔντυπο, «φιλοτεχνήθηκε χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ κάποιον ξακουστὸ καλλιτέχνη τῆς Ἀθήνας». Ἀκούω γύρω μου τὶς ξεναγήσεις: κανεὶς δὲν κάνει λόγο γιὰ τὴν προέλευση τοῦ θησαυροῦ.

«Ἡ ξεναγός μας ἀνατρέχει τώρα στὴν τόσες φορὲς χιλιόχρονη ἱστορία τῆς πόλεως. Μᾶς λέγει γιὰ τὴν Εὐμολπιάδα, ποὺ ὁ Φίλιππος ὁ Μακεδόνας διάλεξε γιὰ κέντρο τῶν πολεμικῶν του ἐξορμήσεων καὶ τῆς ἔδωσε τὸ ὄνομά του: Φιλιππούπολη. Πῶς ἔγινε κατόπιν τὸ ρωμαϊκὸ TRIMONTIUM, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας τῆς Θράκης. Μᾶς λέγει γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Γότθων καὶ τῶν Οὔννων. Καὶ μόνον ἡ παρουσία τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν κατόπιν

1) Δημοσίευμα «Καθημερινῆς» κ. Μαρίας Θεοχάρη 4 Αὐγούστου 1965. Στὸ σημείωμα τοῦτο ἀναφέρονται καὶ οἱ παραχαράξεις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας Βουλγάρους. Ἡ κακοπιστία των καὶ ἡ ψευδολογία των εἶναι ἐγκληματική. Ἡ παραποίηση ἀληθῶν γεγονότων ἀναξία ἔθνους πολιτισμένου.

Ἑλλήνων τῆς Τουρκοκρατίας περνάει σιωπηρά. Γιατί ἄραγε; Ἴσως γιατὶ εἶναι μακροχρόνια καὶ τῆς ξεναγήσεως ἡ ὥρα σύντομη.

«Ξαναθυμόμαστε τοὺς Εὐρωπαίους περιηγητὰς ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολη, ἀπὸ τὸν BERTRANDON DE LA PROQUIERE, ποὺ τὴν ἐπεσκέφθη στὰ 1433 ὡς τὸν Λουσινιὰν (18ος αἰ.) καὶ τὸν Λαμαρτῖνο (19ος αἰ.). Ὅλοι τους ἀναφέρουν γιὰ κατοίκους τῆς πόλεως Τούρκους, Ἕλληνες, Ἀρμενίους, Ἑβραίους. Ὁ Γκέρλαχ, ποὺ ἦρθε στὴν Φιλιππούπολη στὰ 1578, ὅταν δηλαδὴ ὁ πληθυσμὸς εἶχε ἐκτουρκισθῆ, βεβαιώνει πὼς τὰ 250 σπίτια ποὺ ἀπέμειναν χριστιανικὰ ἦσαν ἑλληνικὰ κι οἱ ἐκκλησίες κι οἱ παραδόσεις τους. Μὲ τὸν Γκέρλαχ συμφωνεῖ κι ὁ σύγχρονός του Σλάβος Μπρατισλάβ: μόνον στὸ Πέραν, προάστιο τῆς Φιλιππουπόλεως, κατοικοῦσαν Βούλγαροι ἐξελληνισμένοι — «γραικομανεῖς». Ὁ Τοῦρκος γεωγράφος Ἐβλιγιὰ Τσελεμπὶ καὶ ὁ Γάλλος Παῦλος Λουκὰ δὲν μνημονεύουν διόλου Βουλγάρους στὴν πόλη. Ὁ Λουσινιὰν γράφει ὅτι σὲ 26 χιλιάδες σπίτια τὰ 12 χιλιάδες εἶναι ἑλληνικά, τὰ λοιπὰ τούρκικα καὶ ἀρμένικα. Οἱ Βούλγαροι, λέγει, ἦσαν νεοφερμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ δούλευαν τοὺς ἀγροὺς τους. Κι ὁ Λαμαρτῖνος ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολη, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1833, γράφει στὸ βιβλίο του «Ταξίδι στὴν Ἀνατολὴ» (1835): «Ἡ πόλη κατοικεῖται ἡ μισὴ ἀπὸ Ἕλληνες, ἀπὸ Ἀρμένιους κι ἀπὸ Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες γενικὰ εἶναι μορφωμένοι καὶ ἔμποροι. Οἱ περισσότεροι σπουδάζουν τὰ παιδιά τους στὴν Οὐγγαρία: ἔτσι ὁ τουρκικὸς ζυγὸς τοὺς φαίνεται κατόπιν ἀκόμη πιὸ βαρύς. Ποθοῦν τὴν ἀνεξαρτησία τῶν ἀδελφῶν τους τοῦ Μωρηᾶ»[1].

«Κατηφορίζουμε τώρα πρὸς τὶς παληὲς συνοικίες τῆς πόλεως. Στενὰ καλντερίμια ποὺ πλαισιώνονταν ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἀπὸ τὰ «ἐξώστεγα» καὶ τὰ «σαχνισιὰ» τῶν σπιτιῶν, ποὺ ὁ τύπος τους μᾶς εἶναι γνώριμος ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Μακεδονίας. Ἐδῶ κι ἐκεῖ μιὰ τοξωτὴ πύλη ἀποκαλύπτει ἕνα κομμάτι γαλάζιου οὐρανοῦ. Ἕνα ζωντανὸ μουσεῖο τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι τοῦτες - δῶ οἱ συνοικίες ποὺ δὲν σοῦ κάνει καρδιὰ νὰ τὶς ἀποχωριστῆς. Οἱ Βούλγαροι ὅπως καὶ οἱ Ρουμᾶνοι ἔχουν περιβάλει, στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὰ δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς τέχνης. Ἀναλογίζομαι πόσο ὑστεροῦμε ἀπέναντί τους ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες. Ἡ νεοελληνικὴ μανία κατεδαφίσεως δὲν ἔχει ἀφήσει οὔτε γιὰ δεῖγμα ἕνα ἀρχοντικὸ στὶς Σέρρες ἢ στὸ Κιλκίς. Δύο, κι αὐτὰ ἐρειπωμένα, δείγματα στὴν Κοζάνη. Καὶ τὰ ἀξιόλογα νοικοκυρόσπιτα τῆς Βεροίας γκρεμίζονται ἕνα - ἕνα μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα. Κι ὅμως στὴν Ἑλλάδα, πολὺ πρὶν σκεφτοῦν οἱ γείτονές μας γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ λαϊκοῦ τους πολιτισμοῦ, εἶχε ὑψωθεῖ, ἀλλὰ μάταια, ἡ φωνὴ τῆς μακαρίτισσας Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη.

«Τὰ παληὰ τοῦτα ἀρχοντικὰ ποὺ βλέπουμε χτίστηκαν ὅλα μετὰ τὴν πολυ-

1) Βλ.: Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἀπὸ περιγραφὲς περιηγητῶν Ἐτ. Θρ. Μελετῶν Πολ. Παπαχριστοδούλου 1945 ἀριθ. 5.

ήμερη πυρκαϊὰ τοῦ 1846 ποὺ κατάστρεψε τὸ ἕνα τρίτο τῆς πόλεως μαζὶ μὲ τὴν ἀγορά. Τὸ πιὸ χαρακτηριστικό τους στοιχεῖο εἶναι τὰ «σαχνισιὰ» μὲ τὰ πολλὰ παράθυρα, δηλαδὴ οἱ κλειστοὶ ἐξῶστες ποὺ ἐξέχουν πρὸς τὸν δρόμο, στὸν δεύτερο καὶ τρίτο ὄροφο, καὶ ποὺ ὑποστηρίζονται ἀπὸ κορμοὺς δέντρων σκαλισμένους. Τὸ στοιχεῖο τοῦτο ποὺ χαρακτηρίζει καὶ τὴν δικιά μας μακεδονίτικη ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι πολὺ παληό. Τὸ βρίσκουμε στὰ σπίτια τῆς Δήλου καὶ τῆς Πομπηΐας. Μερικοὶ τὸ θεωροῦν τουρκικὸ γιατὶ βρίσκεται στὰ σπίτια τῆς Μικρασίας. Ὅμως οἱ Τοῦρκοι τὸ πῆραν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, οἱ ὁποῖοι τὸ μεταχειρίστηκαν κατὰ κόρον. Εἶναι τὸ γνωστὸ ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς ἡλιακὸ ἢ σολάριο ἢ ἀκόμη καὶ ταβλᾶτο καὶ σανιδωτὸ γιατὶ ἦταν συνήθως ξύλινο. Ὁ καθηγητὴς κ. Ὀρλάνδος τὸ βρῆκε καὶ τὸ ἀποτύπωσε στὰ σπίτια τοῦ Μυστρά. Ἀλλὰ καὶ τὰ σπίτια τῶν Φαναριωτῶν στὴν Κωνσταντινούπολη ὑπάρχουν οἱ ἐξῶστες αὐτοί.

«Γὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα της ὀφείλει ἡ βαλκανικὴ αὐτὴ ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Βυζάντιο. Τὸ πλῆθος καὶ τὸ σχῆμα τῶν παραθύρων — παρακυπτικαὶ καὶ φωτιστικαὶ θυρίδες — τὸ σύστημα δομῆς μὲ τὶς ξυλοδεσιές, τὴν διευθέτηση τοῦ χώρου ἀκόμη καὶ τὴν ἐπίπλωση μὲ τὸ μεντέρι ποὺ πῆρε τὴν θέση τοῦ βυζαντινοῦ τρίκλινου, τοποθετημένο ἕνα - γύρω στοὺς τοίχους τοῦ δωματίου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πλευρὰ ποὺ εἶναι τὸ τζάκι.

«Γὰ πιὸ μεγαλόπρεπα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια ἀνῆκαν σὲ Ἕλληνες: Στὸ λόφο τῆς Εὐμολπιάδος τὰ ἀρχοντικὰ τῶν μεγαλεμπόρων Κεντιντένογλου καὶ Χατζηβασιλείου, στὸ λόφο τῶν Σχοινοβατῶν τοῦ Σαρῆ - Σταύρου Κοσμᾶ μεγάλου εὐεργέτη τῆς κοινότητος, καὶ τὸ ὡραιότερο ἀπ' ὅλα, στὸ λόφο τοῦ Μουσαίου, τὸ σπίτι τοῦ Κοϊμτζόγλου. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο χρησιμεύει σήμερα γιὰ ἐθνολογικὸ μουσεῖο τῶν Βουλγάρων.[1]

«Περνοῦμε τὴν αὐλόθυρα μὲ τὸ τοξωτὸ ὑπέρθυρο καὶ τὴν ξύλινη πόρτα μὲ τὰ γυφτοκάρφια καὶ μπαίνουμε στὴν αὐλὴ ποὺ τὴν προστατεύει ὑψηλὸς μαντρότοιχος. Ἡ ὄψη τοῦ σπιτιοῦ εἶναι στραμμένη πρὸς τὴν αὐλὴ αὐτή. Τὸ σπίτι εἶναι διώροφο μὲ τὸ ἰσόγειο λιθόχτιστο, τὸν πρῶτο ὄροφο ξύλινο, ἀντισεισμικό, τοιχισμένο μὲ τοῦβλα. Μιὰ στοὰ στὸ ἰσόγειο στηρίζει μὲ τοὺς τέσσερεις ξύλινους κίονές της τὸν κεντρικό, κλειστὸ καμπυλωτὸ ἐξώστη τοῦ πρώτου ὀρόφου. Ἡ καμπύλη αὐτὴ τοῦ ἐξώστη μὲ τὴν κυματοειδῆ της στέγη καὶ τὴν κιονοστοιχία δίνουν ἕνα ζωντανὸ ρυθμὸ στὴν πρόσοψη, ποὺ εἶναι χρωματισμένη καὶ διακοσμεῖται μὲ ἀνθικὰ πλέγματα ροκοκό. Μέσα σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ πλέγματα ἡ χρονολογία 1847 δείχνει πὼς τὸ σπίτι χτίστηκε ἀμέσως μετὰ τὴν μεγάλη πυρκαϊά.

«Τὸ ἐσωτερικό του ἔχει τὴν ἁπλῆ καὶ πρακτικὴ διαρρύθμιση γιὰ ν' ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες τοῦ βίου. Κάτω ὁ χῶρος γιὰ τὴν χειμωνιάτικη δια-

---

Σ.Δ. 1) Δυστυχῶς δὲ μποροῦμε νὰ παραθέσουμε ἐδῶ φωτογραφία, γιατὶ δὲν εἶναι καθαρὴ ἡ δημοσιευμένη στὴν «Καθημερινή».

μονή, ἐπάνω τὸ ἀνῶγι, πολυτελέστερο, χρησίμευε γιὰ καλοκαιρινὴ διαμονή, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὶς ὑποδοχὲς καὶ τὶς γιορτὲς τοῦ ἰδιοκτήτη. Ἐδῶ στὸ ἀνώγι βρίσκεται τὸ δοξᾶτο, ὁ ἐνιαῖος χῶρος ὑποδοχῆς μὲ τὴν ξύλινη τοξοστοιχία — ἀπ' ὅπου πῆρε καὶ τ' ὄνομα — καὶ τὰ μεγάλα παράθυρα πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν κλίμακα, στὸ πατάρι, ὑπάρχει κι ἡ ἐξέδρα γιὰ τοὺς μουσικούς.

«Θαυμάζουμε τὰ προϊόντα τῆς βουλγαρικῆς χειροτεχνίας, ξυλόγλυπτα καὶ κυρίως ὑφαντὰ — τὰ πασίγνωστα πλουμιστὰ κιλίμια κι οἱ φλοκάτες — ἐκτεθειμένα μὲ λιτότητα καὶ γοῦστο σύμφωνα μὲ τὶς τελευταῖες ἀπαιτήσεις τῆς μουσειολογίας. Σκεφτόμαστε καὶ πάλι πὼς δὲν ἔχει τίποτε ἀνάλογο νὰ ἐπιδείξη ἡ χώρα μας. Σὲ μιὰ γωνιὰ στὸ ἀνώγι, εἶναι κρεμασμένες στὸν τοῖχο οἱ φωτογραφίες κάποιων νοικοκυραίων τοῦ περασμένου αἰώνα. Δίπλα ἡ βιτρίνα φυλάει τὶς ἐπίσημες ἐνδυμασίες τους, ἀνδρικὴ καὶ γυναικεία, φερμένες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Νᾶναι ἄραγε στὶς φωτογραφίες οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ σπιτιοῦ; Κανεὶς δὲν ξέρει νὰ μοῦ πῆ. Καὶ ξαφνικὰ νοιώθουμε μιὰ συγκίνηση: σ' ἕνα γραμμόφωνο μὲ χωνὶ μιὰ πλάκα, μ' ἕνα παληὸ ταγκό, ἑλληνικό. Εἴμαστε, ἡ παρουσίαση εἶναι τέλεια: σ' ἕνα λαογραφικὸ μουσεῖο. Τὰ ἀντικείμενα πρέπει νὰ παρουσιάζωνται σὰν νὰ τὰ ἄφησε μόλις ὁ κάτοχός τους μετὰ τὴν χρήση.

«Περνοῦμε τώρα μπροστὰ ἀπὸ ἕνα ἄλλο τριώροφο ἀρχοντικό. Ἀπ' ἔξω μιὰ μαρμάρινη ἐντειχισμένη πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφή της γραμμένη στὰ γαλλικὰ μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἐδῶ κατέλυσε ὁ Λαμαρτῖνος ὅταν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1833 διάβηκε τὴν Θράκη στὸ ταξίδι του τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ξεναγός μας βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μᾶς μιλήση γιὰ τὴν «βουλγάρικη» — ἀδιαντροπιὰ βουλγάρικη — φιλοξενία ποὺ τόσο ἔκανε ἐντύπωση στὸ Λαμαρτῖνο, στὸ διάστημα τῆς ὀλιγοήμερης διαμονῆς του στὴ Φιλιππούπολη.

«Ἡ βουλγαρικὴ φιλοξενία — δὲν ξέρω ἂν ἀποτελῆ πολιτικὴ κατεύθυνση ἢ αὐθόρμητη ἐκδήλωση βαλκανικοῦ λαοῦ — εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο. Ἀπὸ τὸ ἑστιατόριο ὅπου ἡ ὀρχήστρα μᾶς ὑποδεχόταν μὲ ἑλληνικὰ λαϊκὰ τραγούδια ἢ μὲ Χατζηδάκη — ὡς τὰ δημόσια καταστήματα καὶ τὰ μουσεῖα, κάθε σταθμός μας στὴν Βουλγαρία μᾶς ἄφησε βαθειὰ ἐντύπωση.

«Ἡ βουλγαρικὴ φιλοξενία εἶναι πραγματικότητα. Κι εἶναι τόσο χειροπιαστὴ σὲ κάθε βῆμα ποὺ καμμιὰ δὲν συντρέχει ἀνάγκη νὰ ἐπικαλοῦνται οἱ γείτονές μας τὸν Λαμαρτῖνο. Γιατὶ ὁ Λαμαρτῖνος ἄλλα γράφει στὸ βιβλίο του «Ταξίδι στὴν Ἀνατολὴ» (1835): «Μεγάλο καὶ κομψὸ σπίτι ἐπιπλωμένο κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ τρόπο (...). Πέρασα τρεῖς μέρες στὴν Φιλιππούπολη νὰ ἀπολαμβάνω τὴν ἐξαιρετικὴ φιλοξενία τοῦ κ. Μαυρίδη, νὰ διατρέχω τὰ περίχωρα καὶ νὰ δέχωμαι καὶ ν' ἀνταποδίδω ἐπισκέψεις, ἐπισκέψεις τῶν Τούρκων, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀρμενίων».

«Ὁ Γεώργιος Μαυρίδης ποὺ ὑποδέχτηκε τὸν ποιητὴ ἦταν Ἕλληνας, μεγαλέμπορος, ἐργαζόταν μὲ ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Αὐστροουγγαρίας. Οἱ τρόποι καὶ ἡ φιλοξενία τοῦ Μαυρίδη καὶ τῆς οἰκογενείας του καταγοήτευσαν

τὸν ρομαντικὸ Γάλλο ποιητή, ποὺ 23 χρόνια μετὰ τὸ ταξίδι διατηροῦσε ἀκόμη ἀλληλογραφία μὲ τὸν Ἕλληνα. Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου δημοσίευσε ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Μαυρίδη μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς ποὺ ἔστειλαν ὁ ποιητὴς καὶ ἡ γυναίκα του[1].

Ποιά ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τῶν Βουλγάρων στὴν διαμόρφωση τῆς λαϊκῆς αὐτῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅπως τὴν βλέπουμε στὴν Φιλιππούπολη; Ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι τόσο εὔκολη ἂν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἱστορικοὺς καὶ ἀρχιτέκτονες ἔχουν μελετήσει τὴν ἐξέλιξη τοῦ βουλγαρικοῦ σπιτιοῦ. Λείπουν ὅμως οἱ ἰδιαίτερες μελέτες γιὰ τοὺς παράγοντες ποὺ ἐπέδρασαν στὴν οἰκοδομικὴ δραστηριότητα τῶν Βαλκανίων: ἡ διάρθρωση τῆς κοινωνίας, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου κλπ.

«Οἱ Βούλγαροι, νομάδες στὴν ἀρχὴ καὶ πολεμισταὶ πάντοτε, δὲν ἀσχολήθηκαν ἰδιαίτερα μὲ τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας οὔτε κι ὅταν ἀπέκτησαν μόνιμες ἐγκαταστάσεις. Τὸν 9ο αἰῶνα ὁ Βούλγαρος συγγραφέας Ἰωάννης ὁ Ἔξαρχος ἀναφέρει ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων τῆς Πρεσλάβας μόνον καλύβες σκεπασμένες μὲ χόρτα ὑπῆρχαν στὴν Βουλγαρία. Τὸ ἴδιο βεβαιώνει τὸν 14ο αἰῶνα ὁ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, καλύβες μὲ στέγην «ἐκ χόρτων ξηρῶν». Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους Βουλγάρους ἱστορικοὺς ἢ ἀρχιτέκτονες — ὁ CVIJIC, ὁ Ζλάτωφ — παραδέχονται «ἑλληνομεσογειακὴ» ἢ βυζαντινὴ ἐπίδραση στὴν οἰκία τῆς νότιας Βουλγαρίας. Κι ὁ Γίρετσεκ ἔγραφε παλαιότερα: «Τὰ καλύτερα σπίτια τῆς Φιλιππουπόλεως ἔχουν ἕνα ἐντελῶς μεσημβρινὸ χαρακτῆρα καὶ χρησίμευσαν εὐρύτατα σὰν πρότυπο σ' ὅλη τὴν περιοχή».

«Ποῦ ὀφείλεται ὁ μεσημβρινὸς αὐτὸς χαρακτήρας; Μιὰ ἐνδιαφέρουσα θεωρία ἀνέπτυξε τελευταῖα ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς Βασίλης Ζαχάριεφ. «Τὸν 15ο αἰ., γράφει, μετὰ τὶς κατακτήσεις τῶν Τούρκων, ὁ Ἄθως ὑπῆρξε τὸ τελευταῖο καταφύγιο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν τεχνῶν τῶν Βαλκανίων. Ἐκεῖ ἀποσύρθηκαν κι ἐξακολούθησαν τὴν δραστηριότητά τους λόγιοι καὶ καλλιτέχνες. Ἐξ ἄλλου, οἱ δεσμοὶ τοῦ Ἄθω καὶ τῆς Βουλγαρίας εἶναι στενοὶ τὸν 15ο καὶ 16ο αἰ. Ἔτσι τὸν 18ο καὶ 19ο αἰ., Βούλγαροι προσκυνηταὶ ἔρχονται στὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ μάθουν μιὰ τέχνη, κατὰ προτίμηση ζωγραφικὴ ἢ ξυλογλυπτική. Γυρίζουν κατόπιν στὸν τόπο καὶ δημιουργοῦν σχολή. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀναπτύχθηκαν οἱ σχολὲς τοῦ Σομόκοβου καὶ τοῦ Ντεμπάρ.

«Σὲ εἰδικὸ σημείωμα γιὰ τὸν Ἄθω θὰ ἐπανέλθουμε στὴν θεωρία αὐτή. Παρατηροῦμε μόνον τώρα παρουσιάζει κάποια λύση συνεχείας ἀφοῦ οἱ σχέσεις Βουλγαρίας - Ἄθω, κατὰ τὸν Ζαχάριεφ, χρονολογοῦνται στὸν 15ο - 16ο αἰ., καὶ οἱ σχολὲς τοῦ Σαμόκοβου κλπ. δημιουργοῦνται τὸν 18 καὶ 19 αἰώνα.

1) Βλ. Β' τόμος Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ μέρος Β', ὅπου ἡ ἀλληλογραφία του καὶ τὰ δῶρα του στοὺς φιλόξενους Μαυρίδηδες, ποὺ οἱ ἀπόγονοί τους βρίσκονται στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1906, ἔτος διωγμοῦ Ἑλλήνων καὶ χαλασμοῦ τοῦ ὀργανωμένου ἀπὸ αἰώνων Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη εἶχε γράψει κατ' ἐπανάληψη γιὰ τὰ μαστοχώρια τῆς Μακεδονίας ἀπ' ὅπου κάθε ἄνοιξη ξεκινοῦσαν τὰ ἐσνάφια τῶν «κουδαρέων» (= οἰκοδόμων) πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τῶν Βαλκανίων, κι ἀφοῦ ἔχτιζαν καλοκαίρι κι' ἀνοιξη, γύριζαν τὸ φθινόπωρο στὸν τόπο τους.

«Ἐξ ἄλλου, τὰ κατάστιχα τοῦ ρουφετίου τῶν δουλγέρηδων (= τεκτόνων) ποὺ φυλαγόντουσαν στὴν Μητρόπολη τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ ποὺ ἐξέδωκε ὁ ἀείμνηστος Μυρτίλος Ἀποστολίδης [1], μᾶς ἔδωκαν νέες πληροφορίες. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς συντεχνίας δὲν ἦσαν μόνιμοι κάτοικοι τῆς πόλεως, ἀλλὰ ξένοι ποὺ ἐρχόντουσαν ἀπὸ χωριὰ τῆς Ροδόπης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἡ καταγωγὴ πάλι ἄλλων μελῶν δείχνει τὴν ἑλληνικότητά τους: ἀναφέρονται λ. χ. πολλοὶ Μπατσκοβῖτες καὶ εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ χωριὸ Μπάτσκοβο μέχρι τοὺς χρόνους τῆς βουλγαρικῆς αὐτονομίας, εἶχε Ἕλληνες κατοίκους ποὺ ἐργαζόντουσαν σὰν οἰκοδόμοι στὴν Στενίμαχο καὶ στὴν Φιλιππούπολη. Τὰ ρουφέτι διευθυνόταν ἀπὸ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δώδεκα μαΐστορες — τὴν δωδεκάρα — γι' αὐτὸ στὴν Φιλιππούπολη ὑπῆρχε καὶ τὸ ρητό: «κι' αὐτὸς μὲ τὴν δωδεκάρα» γι' αὐτοὺς ποὺ χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζουν, ἀνέβαιναν κοινωνικά.

«Ἡ δωδεκάρα ἐξέλεγε τὸν πρόεδρό της, τὸν πρωτομαΐστορα. Αὐτὸς διοικοῦσε τὸ ρουφέτι σύμφωνα μὲ τοὺς καθιερωμένους θεσμοὺς ποὺ ρύθμιζαν τὶς σχέσεις τῶν μελῶν μεταξύ τους. Ὁ πρωτομαΐστορας — ὁ ἀρχιτέκτονας — δὲν ἐργαζόταν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἐπέβλεπε τὴν ὅλη ἐργασία. Περιφερόταν κρατώντας στὰ χέρια τὸν ξύλινο πῆχυ σὰν σύμβολο τῆς ἰδιότητός του. Σ' αὐτὸν ὑπάκουγαν οἱ διάφοροι μαΐστορες, τεχνῖτες πεπειραμένοι σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκοδομικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰδικευμένοι σ' ἕναν κλάδο. Καθένας ἀπὸ τοὺς μαΐστορες εἶχε τὰ «τσιράκια» του, τοὺς βοηθούς του, ποὺ μαθήτευαν κοντά του καὶ περνοῦσαν ἐξετάσεις γιὰ ν' ἀναγορευθοῦν μαΐστορες.

«Τὰ κατάστιχα τῶν δουλγέρηδων μᾶς μιλοῦν γιὰ μιὰ ἰδιαίτερη ἐπίδοση τῶν Ἑλλήνων οἰκοδόμων. Ἀλλὰ κι οἱ ἐργοδότες στὴν Φιλιππούπολη, ὅπως κι ἀλλοῦ στὰ Βαλκάνια ἦσαν Ἕλληνες. Μεγαλέμποροι ποὺ εἶχαν συνηθίσει καὶ πλουτίσει στὶς μεγάλες χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ: στὴν Βούδα, στὴν Λειψία, στὴν Βιέννη, στὴν Μόσχα. Οἱ ἀπόδημοι αὐτοὶ σὰν γύριζαν στὸν τόπο τους εἶχαν ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ πιὸ ἄνετη ζωὴ κι εὕρισκαν καὶ τὴν εὐκαιρία μὲ τὰ ἀρχοντικὰ αὐτὰ νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτο τους. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ τοιχογραφίες τῶν βαλκανικῶν ἀρχοντικῶν, ποὺ παριστάνουν πόλεις καὶ λιμάνια τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τῆς Ἀδριατικῆς.

Ὅπως βλέπει κανείς, τὸ θέμα τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ θεωρητικὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα. Χρειάζεται ὅμως συντονισμένη μελέτη πολλῶν ἐπιστημῶν γιὰ νὰ βγοῦν βασικὰ συμπεράσματα.

ΜΑΡΙΑ ΘΕΟΧΑΡΗ

1) Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ, Ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιπ)λει τοῦ ἐσναφίου τῶν Ἀμπατζήδων. Τόμ. Γ', σελ. 145—195.

ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΤΡΙΚΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΓΩΝ

ΔΙΑ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΝ ΤΟΥ

Ὁ
Μητροπολίτης
Τρίκκης καὶ Σταγῶν
Ἀγαπητοί,

Ἐν Τρικάλοις τῇ 24ῃ Ὀκτωβρίου 1965

Ἐλάβομεν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὰ τεύχη «Σωφρόνιος Ἀν. Σταμούλης» καὶ «Μιλτιάδης Ἀν. Σταμούλης».

Ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως Σωφρόνιος συνεδέετο στενώτατα μετὰ τοῦ μακαριστοῦ Γέροντός μου Μηθύμνης Διονυσίου. Τὸν ἐξετίμα βαθύτατα καὶ ὡμίλει περὶ αὐτοῦ μὲ θαυμασμόν. Τὸν ἐγνωρίσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπισκεφθέντες αὐτὸν εἰς τὴν ἕδραν του. Πεπαλαιωμένος καὶ σεσαθρωμένος ὁ Μητροπολιτικός του Οἶκος. Μία χαμηλὴ αἴθουσα μὲ ὅλας της τὰς πλευρὰς κεκαλυμμένας μὲ πλήρεις κοικίλων βιβλίων βιβλιοθήκας ἦτο τὸ γραφεῖόν του. Πτωχὸς καὶ ταπεινὸς Δεσπότης, μᾶς ὡμίλησεν εἰς ἄπταιστον καθαρεύουσαν διὰ τὸν βαθὺν τραυματισμὸν τῆς ψυχῆς του ἕνεκα τῆς ἀνοικτίρμονος συμπεριφορᾶς ἐνίων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν του πρὸς αὐτόν.

Εἶχε πράγματι παρεξηγηθῆ καὶ ἀδικηθῆ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὁ σοφὸς αὐτὸς καὶ ταπεινός, «ὁ ἀσκητικός, ἀπόκοσμος, λιτὸς καὶ ἀπέριττος τὴν ἐμφάνισιν ὡς ὁ ἔσχατος τῶν μοναχῶν, ὁ ἀδιάβλητος τὸ ἦθος καὶ ἐν μιᾷ λέξει καθηγιασμένος» ὑπέροχος Ἱεράρχης. Καὶ ἦτο ἔργον δικαιοσύνης ἡ ἀποκατάστασις τοῦ παραγνωρισθέντος ἁγίου Ἱεράρχου διὰ τῆς ἐκδόσεως παρ' ὑμῶν τοῦ περιέχοντος ἐν συντομίᾳ τὴν βιογραφίαν του τεύχους.

Ὅθεν, μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν ἡμῶν, παρακαλοῦμεν, ὅπως δεχθῆτε καὶ τὰ ἐγκάρδια ἡμῶν συγχαρητήρια, ἔτι δὲ καὶ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἡ μακαρία ψυχὴ τοῦ Γέροντος, ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν οὕτω ἐπιδειχθεῖσαν διὰ τὸ πρόσωπόν του ἀγάπην σας, θὰ ἱκετεύσῃ ἐκτενῶς τὸν Κύριον ὑπὲρ ὑμῶν.

Εὐχέτης πρὸς Κύριον
Ὁ Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

† ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Ἰατρὸς καὶ πολιτευτὴς γεννηθεὶς τὸ 1885 ἐν Ἀν. Θράκῃ. Πτυχιοῦχος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ἐπεδόθη εἰς τὴν μικροβιολογίαν καὶ ὑγιεινήν, συμπληρώσας τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ. Διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετίαν ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν καὶ βραδύτερον τοῦ Ὑπουργείου Ὑγιεινῆς. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπηρέτησεν ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸν στρατόν, χρησιμοποιηθεὶς διὰ τὴν πρόληψιν καὶ καταπολέμησιν διαφόρων ἐπιδημιῶν. Παραιτηθεὶς τῆς δημοσίας θέσεώς του ἐπολιτεύθη, ἐκλεγεὶς πληρεξούσιος τοῦ νομοῦ Ροδόπης ἐν τῇ Δ΄ Ἐθνοσυνελεύσει. Βραδύτερον ὑπηρέτησεν ὡς Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Προνοίας, τοῦ ὁποίου διετέλεσε καὶ Ὑπουργὸς ἐπὶ κυβερνήσεως Δεμερτζῆ.

Τὸ 1937 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Παντείου Σχολῆς, διδάσκων Κοινωνικήν, Βιολογίαν, Στατιστικὴν καὶ Δημογραφίαν. Πλὴν πολλῶν πραγματειῶν καὶ ἄρθρων εἰς τὸν περιοδικὸν καὶ ἡμερήσιον τύπον, ἐδημοσίευσεν: Ὑγιεινολογικὴ πολιτική, Αἱ συνθῆκαι τῆς διατροφῆς ἐν Ἑλλάδι, Ἐπίμαχα ζητήματα διατροφῆς, Μαθήματα Κοινωνικῆς Βιολογίας, Ἡ κληρονομικότης, Ἀντικείμενον καὶ μορφωτικὴ ἀξία τῆς κοινωνικῆς βιολογίας, Στατιστική, Τὸ πρόβλημα τῶν αἰτίων τῆς πτώσεως τῆς θνησιμότητος, Δημογραφία, Ἡ λαϊκὴ διατροφὴ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, Ἡ νόσος ὡς κώλυμα γάμου, Πλάναι καὶ πληγαὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Διετέλεσε συνεργάτης καὶ τοῦ Ἡλίου. Ψευδοϋγιεινὴ καὶ μικροβιολογία. Παράσημα: Ταξιάρχης Φοίνικος. Πολεμικὸς Σταυρός.

Π. Π.

† ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΑΘ. ΧΑΤΖΗΠΑΡΑΣΚΕΤΑΣ

Ἕνας σχεδὸν αἰωνόβιος Θρᾷξ ἐγκατέλειψε τὰ γήινα καὶ ἐπλάγιασε στὸν τάφο του νἀναπαυθῇ: Ὁ Περικλῆς Χατζηπαρασκευᾶς, υἱὸς τοῦ Ἀθανασίου Χατζηπαρασκευᾶ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ὑπῆρξε στὸν ΙΘ΄ αἰῶνα, ἀπὸ τοὺς δραστηριώτερους νέους τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας. Ἀπέθανε ἀφίνοντας στὴν ἀνάμνησή μας πολλά. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τὰ σχολεῖα μας ἦταν μέσα στὴν Τουρκιὰ ὄχι κρυφὰ σχολειά, ἀλλὰ σχολειὰ φανερὰ καὶ συγχρονισμένα πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ μὲ τὴν ἀνοχὴ βέβαια τῶν Τούρκων. Μόνο ποὺ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα. Τὰ χρήματα τὰ μάζευαν ἀπὸ πηγὲς οἱ Ἕλληνες πολλές. Μιὰ ἦταν ἀπὸ τὶς θεατρικὲς παραστάσεις, ποὺ ὠργάνωναν οἱ συνοικιακὲς ὀργα-

νώσεις καλλιτεχνικὲς καὶ πνευματικές. Τότε ἡ μουσικὴ καλλιεργοῦνταν φανατικά. Ἱδρύονταν κατὰ συνοικίες καὶ πολιτεῖες σύλλογοι μουσικοί. Εἴχαμε στὰ 1880 τὸν Ὀρφέα καὶ τὸν Ἀρίωνα μὲ ξένους διδασκάλους μουσικούς, ὅπως τὸν Φραντζισκέτη, ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Οἱ σύλλογοι αὐτοὶ συνέτρεχαν τὴν ὀργάνωση θεατρικῶν παραστάσεων. Ἔτσι οἱ νέοι ἀπασχολούνταν μὲ συγκρότηση θεατρικῶν παραστάσεων διὰ μουσικῆς συμμετοχῆς. Διὰ τῶν μέσων αὐτῶν ἐμαζεύοντο τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ μέσα νὰ συντηροῦνται, τὰ Ἑλληνικά μας σχολεῖα καὶ νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι, ὥστε τὰ παιδιὰ νὰ μὴ μένουν ἀγράμματα καὶ νὰ μορφώνωνται ἀξιόλογα.

Ὁ μακαρίτης Περ. Χατζηπαρασκευᾶς, ἐπὶ μισὸν αἰῶνα προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν κοινότητα Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Προικισμένος μὲ τὰ χαρίσματα τοῦ σκηνοθέτου, ἐπὶ 50 χρόνια ἦταν ἡ ψυχὴ τῆς συντηρήσεως τῶν σχολείων καὶ τοῦ θεάτρου. Σήμερα ποὺ ἐξέλιπε καὶ ἔσβησε, τὸν ἀποθανατίζω μὲ τὸ μικρὸ τοῦτο πνευματικὸ μνημόσυνο, ὡς παράδειγμα ἀνθρώπου πατριώτου, πνευματικοῦ, φιλοπόνου, ἐμπνευστοῦ καὶ ἀκαταπονήτου, ποὺ στὸν καιρὸ τοῦ ΙΘ′ αἰῶνα,(β′ ἥμισυ, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ 20οῦ), ὅσον ζοῦσε ἡ ἀνθηροτάτη ἑλληνικὴ κοινότητα ὡς ἀκρόπολις ἐθνικὴ (1922) καὶ δημιουργικοῦ, διὰ τὴν πνευματικὴν εὐγενῆ ψυχαγωγίαν, καὶ τὴν συντήρησιν διὰ τοῦ εἰσιτηρίου τῶν σχολείων, ποὺ ἔθαλλον πρὸς τὸ καλὸν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Περ. Χατζηπαρασκευᾶς ὑπῆρξε διὰ τὴν πατρίδα μας ὁ ἐμπνευστής, ὁ δημιουργὸς πάσης καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως καὶ οἰκονομικῆς προστασίας τῶν πνευματικῶν ἱδρυμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ Ἀρχεῖον Θράκης τὸν περιλαμβάνει εἰς τὸν κατάλογον τῶν εὐεργετῶν τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, καὶ τὴν πνευματικὴν πρόοδον καὶ ἀκμὴν καὶ τοῦ ἀφιερώνει τοῦτο τὸ μικρὸ μνημόσυνον.

Π. Π.

† ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΜΩΝΗΣ

Στὶς 8 Ἰουλίου πέθανε καὶ κηδεύθηκε στὴ Νέα Σμύρνη ὅπου ἔζησε τὰ πιὸ πολλὰ χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ ἀγάπησε σὰ δεύτερη πατρίδα του, μέσα σὲ εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις πένθους, ὁ Γεώργιος Μαμώνης, ἕνας εὐγενικός, ἕνας βαθύτατα καλλιεργημένος ἄνθρωπος, ἕνας ἄξιος χριστιανός. Γεννημένος στὸ Μυριόφυτο τῆς Ἀνατ. Θράκης τὸ 1890, ἦλθε παιδὶ ἀκόμα στὸ Φαναρι ὅπου σπούδασε καὶ πέρασε τὰ πρῶτα παιδικά του χρόνια Μέσα στὴν αὐστηρὴ καὶ βαθειὰ θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ Φαναριοῦ, ὁ μικρὸς κανονάρχης τοῦ ναοῦ τῶν Πατριαρχείων, ὁ ἀγαπημένος τοῦ Πατριάρχη μὲ τὴν ἀληθινὴ λατρεία γιὰ τὴ σπουδή, διαμορφώθηκε σὲ μιὰ ἀκέραια, ὁλοκληρωμένη ἀπὸ κάθε ἄποψη προσωπικότητα, μὲ κύρια χαρακτηριστικὰ τὴν ἐντιμότητα,

τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ἀνθρωπιά. Ἂν καὶ νεώτατος ἐπεδόθηκε στὸ ἐμπόριο, εὕρισκε καιρὸ πάντα νὰ μελετᾶ μὲ ἐπιμονὴ καὶ πάθος καὶ νὰ ἱκανοποιῆ ἔτσι τὴ μεγάλη δίψα γιὰ μάθηση ποὺ τὸν διέκρινε. Λάτρης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας, εἶχε θησαυρίσει ἕνα τεράστιο ἀπόθεμα γνώσεων ἐπάνω σὲ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἰδίως θέματα. Καὶ τὸν τεράστιο θησαυρὸ τῆς σοφίας ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε κατακτήσει, εἶχε τὴν τέχνη νὰ τὸν μεταδίδη στοὺς φίλους του. Πόσες φορὲς δὲν τὸν ἀκούσαμε σὲ ιώρους ἱστορικοὺς νὰ ἀφηγῆται μὲ γλαφυρότητα, ζωντάνια ἀλλὰ καὶ συγκίνηση κάθε τι σχετικὸ μ' αὐτοὺς καὶ νὰ ἀνασταίνη ἔτσι μὲ ἕνα ἐντελῶς δικό του τρόπο, φυσικὰ καὶ ἀβίαστα, τὰ περασμένα. Ἀπὸ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Ν. Σμύρνης, μετὰ τὸ μεγάλο ξερρίζωμα, ἐργάσθηκε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις, γιὰ τὴν κοινωνική, μορφωτικὴ καὶ ἐξωραϊστικὴ ἄνοδο τοῦ ὡραίου προαστίου. Οἱ Νεοσμυρναῖοι δὲν εἶναι δυνατὸ ποτὲ νὰ ξεχάσουν τὸν ἄνθρωπο ποὺ μαζὶ μὲ ἄλλους ἀγωνίσθηκε σκληρὰ γιὰ νὰ ἀποκτήση ὁ τόπος τους τὸ πρῶτο Γυμνάσιο, τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή, ἀναβίωση καὶ ἐνθύμηση τῆς παλιᾶς. Οἱ φίλοι του δὲν θὰ ξεχάσουν τὸν μειλίχιο, τὸν πάντα γαλήνιο, τὸν εἰλικρινῆ φίλο, ποὺ τὸ ἀπόθεμα τῆς πείρας καὶ τῶν γνώσεών του ἦταν γι' αὐτοὺς πηγὴ πολύτιμη. Καὶ οἱ φτωχοὶ καὶ χτυπημένοι ἀπὸ τὴ ζωή, θὰ θυμοῦνται πάντα τὸν ἄνθρωπο ποὺ μὲ πνεῦμα ἀληθινῆς χριστιανικῆς ταπεινωσύνης καὶ προσφορᾶς, τοὺς συμπαραστάθηκε καὶ τοὺς φανέρωσε ἔμπρακτα τὴν ἀγάπη του. Καμμία ἔπαρση, καμμία αὐτοδιαφήμηση, γύρω ἀπὸ κάθε παρόμοια ἐνέργειά του.

Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἐκτιμῶντας τὴν προσωπικότητα τοῦ Γ. Μαμώνη, σὰν ἐλάχιστο δεῖγμα τιμῆς πρόσφερε τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας του λουλούδια τῆς ἀττικῆς γῆς. Ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας ὁ κ. Ἰωάν. Καρδαρᾶς ἀποχαιρέτησε τὸν νεκρὸ μὲ λόγια μεστὰ ἀπὸ νόημα, ἐκφρασμένα μὲ παλλόμενη συγκίνηση.

Κ. Μ.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

Α

Ἀβδηρίτης Δημόκριτος 261, 262, 263, 264
Ἀβελτηρία 6
Ἁγιάσματα 313
Ἁγιοταφικὸν Μετόχιον 328
Ἁγιοταφικὸ Παρθεναγωγεῖο (Κυλέτσιο) 324
Ἀθλητισμὸς 326
Αἰνίγματα 34, 35
Αἱ περὶ ἠθικῆς θεωρίαι τοῦ Δημοκρίτου 270, 271, 272, 273
Αἱ περὶ Πολιτείας γνῶμαι τοῦ Δημοκρίτου 272, 273
Αἵρεσις Βογομίλων 305
Αἰσθάνομαι τὸν θάνατον ἐγγίζοντα 439
Ἀκαντζινλῆ 24
Ἀκριβοῦς στατιστικῆς σύνταξιν 5
Ἀλέξανδρος υἱὸς Σισμὰν ἐξωμότης 311
ἀλλά... πρὸς ἀδελφὴν ὡς ἐραστὴς 421
Ἄλλη ἔκθεσις 1884 297, 298
ἀλλ' ὦ καρδία μου 433
Ἀλμαλῆ 14
Ἀλτὶν—Τὰς 16
Ἀλύτρωτοι εἰς τὴν τύχην των 345, 346
AL I. AMZULESCK 459, 462
Ἀνασκαφὲς 368
Ἀνασκαφὲς οἱ Ἄγγλοι 369
Ἀναστενάρια 159, 160, 161, 162
Ἀναστενάρικος χορὸς Θράκης 175, 176, 177
Ἀνατολικὴ Θράκη—Παλιὰ θέσμια 71, 72, 73.
Ἀνατ. Ρωμυλία 210
Ἀπόθανε καὶ σὺ ὦ Ἰλιόνη 440
Ἀποκατάστασις Βουλγάρων 302
Ἀπὸ ποῦ πηγάζουν τὰ θρακικὰ τραγούδια 79, 80, 81, 82
Ἀρριανὸς 211
Ἀρμένιος Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς 306
Ἀρχαία Πέρινθος 12
Ἀρχαὶ τῆς ἀτομικῆς θεωρίας 267, 268
Ἀρχιμ. Γερμανὸς Ἀφθονίδης 337, 338
Ἀσὲν Β' 310, 311
Ἄσμα Φημίου 441
Ἀτομικὴ Σχολὴ 266, 267

Β

Βαγιαζὴτ 311
Βανιέρης Γρηγόριος 338
Βασιλειάδης Νῖκος 335, 336, 337
Βασίλευσον 440
Βασίλειος ὁ Β' 307, 308, 309
Βιβλιογραφία, βοηθήματα 370, 371, 372
Βιβλιοκρισία Δ. Οἰκονομίδου 449, 464
Βουλγαρικὰ χωρία 9
Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία 309
Βουλγάρικον 15
Βουλγαρόφωνον χωρίον Δουγαντζῆ 9
Βυζαντινὴ μουσικὴ 325
Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ 302
Βυζάντιον 210
Βυζάντιον ὑπέκυψεν εἰς Φράγκους τὸ 1204 310

Γ

Γαβριηλίδης Βλ. 343, 344
Γεδεὼν Μανουὴλ 350, 351, 352, 353
Γενῆ — Κιόϊ 17, 20, 22
Γεωργιάδης Κ. 17
Γιαννακάκης Γ. 61
Γιολτζῆ — Κιόϊ 17
Γλαῦκε τί σιγᾶς 424
Γλαυκίδης 414, 415, 416
Γλῶσσα Θρακῶν 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228
Γλωσσάριο 36, 37, 56
Γραπούνα 15
Γριτζὰν 29
Γυμνάσιον Σουφλίου 299

Δ

Δαρδανὶς γνησία 434
Δαρὶ—Ντερὲ 19
Δεβετζῆ—Κιόϊ 14
Δελαπόρτα Σοφία Μουσικὴ 442, 443
Δὲν εἶναι ὁ Πολυμήστωρ πλέον σύνευνος 426
Δενιζλὲρ 19
Δερβέντ 24
Δερὲ — Κιόϊ 19
Διάδοσις Ἑλλ. Γραμμάτων 6
Διάδοχοι Τσιμισκῆ 307
Διήγησις φιλοσόφου Ἀρχιρίου 449
Διακόσμησις 359, 361, 362
Διαμέρισμα Τσορλοῦ 13
Διδάσκαλον Κ. Γεωργιάδην 17
Διείσδησις τοῦ Ἑλλην. Πολιτισμοῦ εἰς τὴν Θράκην 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260
Δομοῦζ 22
Διὸ τὸν σύζυγον ἐτύφλωσα 436
Δόξα τοῦ Φαναρίου 324
Δορύστολον 306
Δουὰν — Ἀσσὰρ 22
Δύο ἐπιθέσεις τοῦ 1899—1900
Δυτικὸν Βουλγαρικὸν Κράτος 307

Ε

Ἔβρὲν Κιόϊ 19
Ἔγγραφα τοῦ φακέλλου τοῦ κώδικος 290
Ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν 236, 237,

238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247
Εἰσαγωγὲς Θρακικῶν Ἐκπομπῶν Ραδιοφώνου 65
Εἶσαι τοῦ Πολυμήστορος σύζυγος 425
Εἰς μισθοδοσίαν τριῶν καθηγητῶν 7
Ἐκδοθησόμενα πρακτικὰ 9
Ἔκθεσις τοῦ 1905, 298
Ἔκθεσις τοῦ 1907, 299
Ἐκκλησιαστικὸς μουσικὸς Σύλλογος 325
Ἐκλογὴ Πατριάρχου 328, 329
Ἔκφραση στὸ τραγούδι 183, 184
Ἐλευθερόπουλος Ἀβροτέλης 335
Ἕνεκεν πενίας 9
Ἐνοριακὴ δημοτικὴ Σχολὴ 11
Ἑξαμίλλιον 15
Ἐπαρχία Μαρωνείας 18
Ἐπετηρίδα 9
Ἐπίλογος 283, 284
Ἑρμηνεύουν Γ'ερμανοὺς μουσικοὺς ἡ Σπαθάρη, Παπαδημητρίου, Κεσίσογλου, Ἀντωνιάδου, Σοφ. Σπανούδη 325
Ἔτος 814 (Κροῦμος—Λέων) 304
Εὐελπίδης Ὅμηρος 348
Εὐκαταφρόνητον βιβλιοθήκην 7
Εὐμένεια Χαμίτ 325
Εὐρύαλε, Εὐρύαλε 430
Εὐσταθίου Γ. καθηγητὴς 209

Ζ

Ζαρίφης Γ. 5
Ζαχαριάδης Πέτρος 339
Ζεὺς 214

Η

Ἡ ἀδελφή μου...μὰγαπᾶ 421
Ἡ ἀρχαία Βουλγαρικὴ Πολιτεία 301
Ἡ γνωσιολογία τοῦ Δημοκρίτου 260, 270
Ἤδη τὰ πάντα ἔχουσιν ἐκτελεσθῆ 440
Ἡ δράστις 435
Ἡ θέμις καὶ ἡ ἀρετὴ 423
Ἤθη κἔθιμα 315, 316
Ἡ Θράκη ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων 213
Ἡ Θράκη καὶ τὰ ἤθη της 122, 123, 124, 125
Ἡ Θράκη μνημονεύεται 215
Ἡ Μακεδονία 214
Ἡ μελωδία τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ τραγουδιοῦ 101, 102, 103, 104
Ἡ Ξάνθη 132, 133
Ἡ πολυχρόνιος πεῖρα 7
Ἡ προθυμία τῶν ζαπλούτων 6
Ἡράκλεια 12
Ἡρακλείτσα 16
Ἡρόδοτος 216, 217
Ἡρωϊκὰ τραγούδια 146, 147, 148

Θ

Θάνατος Ἰωακεὶμ Γ', μαρασμὸς Φαναριώτικης ζωῆς 327, 328.
Θὰ τελεσθῆ τὸ δρᾶμα 419
Θέατρο 326, 327
Θέλει καταστῆ φυτώριον 8
Θεολογία τοῦ Δημοκρίτου 273, 274, 275
Θουκυδίδης 217, 218
Θράκη Ἑλληνικὴ 209
Θρακικὰ Ἄβδηρα 209
Θρακικὰ Βαλλίσματα 138, 139
Θρακικὰ νανουρίσματα 73, 74, 75.
Θρακικὰ σκώμματα 117, 118, 119, 120
Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες 154, 155
Θρακικὲς λαϊκὲς μελωδίες, σκοπιοῦ Ἀν. Θράκης 197, 198
Θρακικὲς παραδόσεις 90, 91, 92, 93
Θρακικὴ γλῶσσα καὶ ἡ Ἀφρικὴ 57, 58, 59
Θρακικὸς φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος 5
Θρακικὸ τραγούδι — Βυζαντινὸ τροπάρι 120, 12, 122, 151, 152, 170, 171.
Θρησκεία Θρακῶν 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236.
Θωμάδης Ἀρχιμυρεψὸς Πατριαρχείου 324

Ι

JIRECEK ἱστορία Βουλγάρων 301
Ἰδρὶκ—Τεπὲ 16
Ἰδέ με Γλαῦκε 424
Ἰδιαίτεραι παρατηρήσεις τοῦ ἐγγράφου 292
Ἱερεῖς, σχολεῖα, διδάσκαλοι 313
Ἰλιόνη (δίκης ὀφθαλμὸς) 373
IONESCU NISCOV 455
Ἱπποδρομικὲς φατρίες 362, 363, 364
Ἰσαάκιος ἐτυφλώθη (1195) 309
Ἰσιαντερλὶ 20
Ἱστορία Βουλγάρων ἀπὸ μεταναστεύσεως εἰς Μοισίαν 302
Ἱστορικὸς Καρολίδης 212
Ἰωακεὶμ ὁ Γ' 324
Ἰωακείμιον Παρθεναγωγεῖον 324
Ἰώσηπος Ἰουδαῖος ἱστοριογράφος 212

Κ

Καβατζῆκι 24, 25, 26, 27, 28, 29
Καϊμακαμλίκιον Δαρὶ—Δερὲ 19
Καϊμακλίκιον Δεδὲ Ἀγάτς 21, 22
Καλαϊτζῆ—Δερὲ 18
Καλαμῆτσι 17
Κάλαντα Θρακικὰ 111, 112, 113, 114
Καλλίφρων Βασίλειος 343
Καλωταῖος Ἀρ. 324, 347, 348
Καλύβια 14
Κανέλλος Στέφ. 334
Κανονισμὸν τοῦ Συλλόγου 9
Καραζᾶ — Κιόϊ 20
Καρὰ — Κηρτζαλῆ 20
Καρδία συνετὴ γενοῦ 422
Καρυαὶ 14
Κασαΐτη 15

Καταγωγὴ Θρακῶν 218, 219, 220
Κατανομὴ τῶν κατοίκων κατὰ πόλεις
Κατάστασις ἐμφαίνουσα οἰκογενείας μετὰ τῶν μελῶν της 320, 321
Καταστροφὴ τοῦ δημοτ. τραγουδιοῦ 145, 146
Κερῖγος 303
Κερμὲν 13
Κεσίσογλου Πανάγος 347
Κεσσάνη 15
Κηϊστρίτσα 13
Κιζλὰρ 18
Κιουμουλτζίνα 18
Κιρσάρτζια 19
Κὶρ—Τζιφλήκ 19
Κλείδωνας 67, 68, 69, 70, 71
Κοινότης Ἡρακλείας 6
Κορυφαῖος χοροῦ Ἀπόστολος Μισαηλίδης 325
Κουζλούκιοϊ 19
Κούμβαον 11
Κουσανλὴ 20
Κουτσιοῦ—Κιόϊ 20
Κτίριον 7
Κωνσταντῖνος ὁ Ε' (741—775) 302

Λ

Λάβε, ὦ βασιλεῦ 439
Λαζίδης Γρ. Κ. 10
Λαογραφικὰ ἔθιμα καὶ τραγούδια 114, 115, 116, 117
Λαουτιέρηδων (LAUTARI) 457
Λελιάδη Ἐμμ. 348
Λεξικογράφος ς' αἰ. 212
Λεφετζηλὲρ 18
Ληθαργία 5
Λίζια 23
Λαίπιδα 17
Λυσιτελῆ 7

Μ

Μάης στοὺς Θρακικοὺς Κάμπους 77, 78, 79
Μακρὰ γέφυρα 9, 16
Μακρὰ δουλεία 5
Μάλγαρα 14
Μαλγαρὰς 8
Μαργαριτὼφ Δ. Μ. 10
Μαρχαμιλῆ 24
Μαρώνεια 210
Μαρωνείας τμῆμα 19
Μερικαὶ παρατηρήσεις ἐκ τοῦ Καταλόγου 294, 295
Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς θείας πόλεως 420
Μὴ λὲς τοῦτο, μὴ 426
Μὴ μὲγγίσης. Εἶσαι ἄλλου σύζυγος 426
Μὴ τὸν ἀδελφόν σου πλήξης 436
Μία ἔκθεσις 1901 298
Μία πληροφορία τοῦ Πατριαρχικοῦ Κώδικος 1859 290
Μιράσγεζη 463, 464
Μισαηλίδης Γ. 339
Μισαηλίδης Εὐαγγελινὸς 324, 349-350
Μισαηλίδης Χαρίτων 337
Μοναστῆρι 18
Μοναστήρια 312
Μορφὴ 355, 357, 358, 359
Μουδερλίκιον Μάκρης 20
Μουσικὰ κείμενα 162, 163, 164, 165
Μουσικὸς R. RICCI 325
Μουσικὸς Σύλλογος Ὀρφεὺς 325
Μουσικοσυνθέτες Φαναριῶτες 338
Μουσοῦρος Κωστάκης 334, 342
Μουτεσαφλίκιον Γκιουμουλτίνης 18
Μουχλιὸ 329, 330
Μπαλήκιοϊ 21
Μπεεντικὴ 15
Μυριόφυτον 16

Ν

Νάϊπ — Κιοϊ 12
Νὰ προαγάγωμεν τὸ Σχολαρχεῖον 6
Νέα στοιχεῖα στὰ Θρακικὰ τραγούδια 95, 96, 97, 98
Νέες ἀνασκαφὲς 369
Νεοχώριον 12
Νερουλὸς Ἰακ. Ρίζος 334
Νηπιαγωγεῖον 10
Νικοκάβουρας 353
Νικολαΐδης Δημ. 343
Νικολαΐδης Καλλίφρων 324
NILSSON M. 453

Ξ

Ξάνθος 410
Ξεκούραζε ἡ μουσικὴ 325
Ξένοι 403, 403

Ο

Ὁ Ἀβδηρίτης Πρωταγόρας 275,276,277
Ὁ ἀρχιλυράρης τῶν Θρακῶν τῆς μυθικῆς ἐποχῆς Ὀρφέας 125, 126, 127
Ὁ βίος τοῦ Πρωταγόρου 278, 279-280
Ὁ γάμος καὶ τὰ τραγούδια του 173, 174, 175
Ὁ γάμος τοῦ Κουτρούλη 136, 137, 138
Ὁ Δημόκριτος ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως 264, 265, 266
Ὁ διάδοχος Συμεὼν Πέτρος (927-968) 305
Ὁ Ἔβρος ποταμὸς 130, 131
Ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος 9
Ὁ ἑορτασμὸς τῆς Πρωταχρονιᾶς στὴ Θράκη 106, 107, 108
Ὁ ἔρως σὲ κατέσπησε τυφλὴν 430
Ὁ ἡμ. Σύλλογος 6
Ὁ Θρακικὸς χορὸς τὸ τραγούδι 188, 189
Οἱ ἀγῶνες 364, 365, 366
Οἰκογένεια Βρυέννων 341
Οἰκογένεια Γεδεὼν 339
Οἰκογένεια Γεωργιάδη 340—341
Οἰκογένεια Στουδίτη 339, 340

Οἰκογένειαι 323
Οἰκοδόμησις, ὕδρυσις τυπογραφίας 353
Οἱ Σοφισταὶ 277, 278
'Ολίγα τινὰ ἀκόμη περὶ Δημοκρίτου 275
'Ολόχρυση τροτομὴ Ρωμαίου αὐτοκρ. Τραϊανοῦ 62, 63, 64
'Ο Μαΐστρος 133, 134, 135
'Ο μεγάλος ἱππόδρομος τῆς Κων)λεως 354
"Ομηρος 212
"Ομηρος θεωρεῖ 213
"Ονομα λάμπον καὶ ἡδὺ 418
'Ονομασία 211
'Ονομαστοὶ ἄνδρες ἀπὸ τὴν Θράκην 260
"Ορια 'Αρχαίας Θράκης 213
"Ορια Θράκης διὰ μέσου τῶν αἰώνων 213
'Ορτακιοϊ 19
'Οσάκις ἐκτίζετο νέο σπίτι 59, 60, 61
'Ο Σύλλογος ἡμῶν χορηγεῖ 7
Οὐκούφι 20
'Ο Χρόνης 'Αηδονίδης 156—157

Π

Παιδοκτόνος Πολυμήστωρ 418
Παλιὰ Φαναριώτικα σπίτια 341, 342
Πάλι τὰ κάλαντα τῆς Θράκης 149, 150, 151
Πάνιδον 11
Παπαδόπουλος Γ. 1890 'Ιστορία 'Εκκλησιαστικῆς μουσικῆς 325, 326
Παπαδόπουλος 'Ηρακλῆς 349
Παπαρρηγόπουλος 333
Παρακμὴ Βουλγάρων, ἀνύψωσις Σέρβων 311
Παραφρονῶ 419
Παρθεναγωγεῖον 6, 10
Παρομίαι 30, 31, 32, 33, 34
Πασμακτσὴ 24
Περίεργος στοργὴ υἱοῦ 427
Περίστασις 17
Πισμάνκιοϊ 24
Πλάτανος 16
Πλάτκιοϊ 19
Πόλεμος Λατίνων καὶ Βουλγάρων 310
Πολιτισμὸς Θράκης 216
Πολλοὶ καταπτηταὶ 209
POJE M. 456, 458
Πονταμὸς 20
Πρᾶξις Α'
Πρᾶξις Β' ὅρκος 388, 389, 390, 391, 392
Πρᾶξις Γ' ὁ ἔρως 398, 399, 400
Πρᾶξις Δ' 413, 414, 415, 416
Πρᾶξις Ε' 424
Προαιωνίων ἐχθρῶν 211
Προέτεινε σύστασιν διδασκαλείου ἐν Ραιδεστῷ 6
Πρὸς δὲ ἡ ἀδελφή, τοῦ ἀδελφοῦ ἐρᾷ 422
Προσθῆκες στὸ θρησκευτικὸ τραγούδι. 'Η γλυκύτητα 186, 187, 188
Προσωρινὴ μητρόπολις Σουφλίου 299, 300
Πτέρωσον τοὺς πόδας σου 432
Πύλη Πετρίου 330 (Πετρῆ—Καποὺ)
Πῶς ἐκπέμπονται τὰ Θρακικὰ τραγούδια 165, 166, 167, 168, 169

Ρ

Ραγκαβῆς 'Αλέξ. Ρίζος 333, 334
Ραιδεστὸς 8
Ραπτάρχης Ι. 343
Ρουμτζικιοϊ 20
Ρωμαῖος Κ. 'Υπόμνημα 285, 286, 287, 288

Σ

Σαμακοβιανὰ Τραγούδια. 'Η κόνα "Ανα Βρετοῦ 93, 94, 95
Σαμουὴλ 307
Σβιατοσλάβος 306
Σημειώματα 444, 445, 446, 447, 448, 449
Σημερινὰ ὅρια τῆς 'Ιστορίας 217
Σιατζῆ — Κιόϊ 12
Σμιτλῆ 12
Σισλανλῆ 28
Σκέψεις καὶ Πρόσωπα 348
Σκηνὴ Α' 374, 375
Σκηνὴ Β' 375, 376, 377, 392, 393, 394, 402, 416, 417
Σκηνὴ Γ' 377, 378, 379, 402, 403
Σκηνὴ Δ' 379, 380, 381, 394, 395, 403
Σκηνὴ Ε' 382, 383, 384, 385, 395, 396, 397, 398, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412
Σκηνὴ ΣΤ' 385, 386, 387, 412, 413
Σκηνὴ Ζ' 387
Σκορδέλης Βλάσιος 213
Σκότος κὲν τῇ ψυχῇ μου ζοφερὸν 420
Σολωμὸς 333
Σαλτζὰν—Κιόϊ 14
Συλτὰν—Τσιφλίκι 13
Συυσούρκιοϊ 19
Σοῦτσος 'Αλέξ 334, 343
Σοῦτσος Παναγιώτης 342
Σουφλίον 290
Σπαθάρης 'Ανδρέας 334—335
Σπανούδης Κ. 324, 344,
Στατιστικὴ 1912
Στατιστικὴ ἔκθεσις τῆς διανοητικῆς καταστάσεως Ραιδεστοῦ καὶ τῶν πέριξ μνημάτων 10
Στατιστικὸς πίναξ 1906 299
Στέρνα 26
Συγγράμματα τοῦ Πρωταγόρου 281, 282, 283
Συγκεντρωτικὸς Στατιστικὸς πίναξ 1850—1912 299
Συλλογὴ ζώντων μνημείων 30

Συμεὼν (897—927) υἱὸς Βόριδος 304, 305
Συνέτειναν πάντα ταῦτα 6
Συνοικίες 331
Σύστασις ἐθνωσωτηρίου σωματείου 6
Σύστασις Παρθεναγωγείου 8
Σχολαὶ 10
Σχολάριον 12
Σχολικοὶ ἀγῶνες 317
Τὰ δίστιχα 157, 158, 159
Τὰ δροσοβόλα νἀσπασθῶ ἡ δείλαιος 425
Τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Σχολῇ διδασκόμενα μαθήματα 291, 292
Ταλαίπωρος ἐγώ, ὡς ἄλλος τις οὐδείς.
Τὰ λυπητερὰ τραγούδια 'Ορεστιάδος 98, 99, 100, 101
Τὰ πρωτοχρονιάτικα ἤθη κἔθιμα τῆς Θράκης 108, 109, 110, 111
Τανταλίδης 'Ηλίας 334
Τὰς 'Ερινύας ἐν τῷ οἴκῳ ἔστησεν 438
Τὰ φῶτα στὴ Θράκη 104„ 105, 106
Τεκὲς 24
Τελευταῖος βασιλεὺς Βουλγάρων Συμεὼν 311
Τεχνικῶν μαθημάτων 7
Τεχτατζῆκι 24
Τζαμὶ Διάκου τῶν Πατριαρχείων 330
Τζεμπὰν — Κιόϊ 20
Τζουμπαλῆ 332
Τὴν νύκτα ταύτην οὗτος ἀποθνήσκει 428
Τῆς Κύπριδος τὰ βέλη 419
Τιμοῦν τὴν 'Ελληνικὴ 'Επιστήμη Μιχαηλίδης, Γεωργιάδης, Ζηνόβιος, Μελαχρουινός, Σπανούδης 324
Τὶς τὸν πατέρα μου δολοφονεῖ 435
Τύπλος Τσάρου ἀνεγνωρίσθη 305
Τὸ βορειοθρακικὸ τραγούδι 189,190,191
Τὸ ἔγγραφον 40 ἀπὸ Μαρτίου 1877 290, 291
Τὸ ἔγκλημα ἀνεγνώρισε 423
Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι 323
Τὸ λαογραφικὸ μεγαλεῖο τῆς Ροδόπης 88, 89, 90
Τὸν ἀδελφόν μου βοηθὸν προσέλαβον 432
Τὸν Κέρβερον ἐμάλαξε 425
Τὸν ὃν προεθέμεθα σκοπὸν 6
Τὸν φόνον ἐξεδίκησα 435
Τὸ πάθος καὶ ἡ κατάνυξη στὸ δημοτικὸ τραγούδι 177, 178
Τὸ πάθος καὶ ἡ κατάνυξη στὸ δημοτικὸ Θρακικὸ τραγούδι 177, 178
Τὸ πάθος τοῦ Θρακικοῦ τραγουδιοῦ 182, 183
Τὸ Πατριαρχειο καὶ οἱ τρεῖς μεταφορές του στὴν Παμμακάριστο, στὴν Ξυλόπορτα καὶ στὸ Φανάρι ('Αγ. Γεωργίου μοναστῆρι) 323
Τὸ πολίτευμα ἐν Θράκῃ 251, 252, 253, 254
Τοπωνύμια 314
Τὸ Σουφλὶ χῶρος λαογραφικὸς 86, 87, 88
Τὸ τραγούδι του 'Ορτάκιοϊ Θράκης 155, 156
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 ἔγγραφον 293, 294
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 ἔγγραφον 295, 296
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 25 ἔγγραφον 294
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 30 ἔγγραφον τοῦ 1877 292, 293
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἔγγραφον 296
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 37 ἔγγραφον 296, 297
Τὸ ὑπ' ἀριθ. 38 ἔγγραφον 294
Τοῦ Διδασκαλείου δαπάνην 7
Τοῦ 'Οδυσσέως τὴν ἀλωπεκὴν 422
Τουρμαλήκιοϊ 21
Τὸ Φανάρι ζωήρευε τὸ βράδυ 325
Τραγούδια 'Αδριανουπόλεως 196, 197
Τραγούδια Βιζύης καὶ 'Αγαθουπόλεως 205, 206, 207, 208
Τραγούδια Διδυμοτείχου 152, 153, 154
Τραγούδια ἐπαρχίας Καβακλῆ 203, 204
Τραγούδια Καλλιπολίτικα 191, 192
Τραγούδια ποὺ μετεφυτεύθηκαν στὴ Θράκη 83, 84, 85, 86
Τραγούδιο Σαμακοβίου 'Ανατ. Θράκης 192, 193, 194
Τραγούδια Σαράντα 'Εκκλησιῶν 194, 195, 196
Τραγούδια τ' 'Αγ' Γεώργη Μαΐστρου 140, 141, 142, 143, 144
Τραγούδια τῆς ἀγάπης 169, 170, 199
Τραγούδια τῆς Αἴνου 148, 149
Τραγούδια τῆς Μαδύτου 200, 201
Τραγούδια τῆς Σηλυβρίας 'Αν. Θράκης 201, 202, 203
Τραγούδια χορευτικὰ 75, 76, 77
Τραγούδι ξενητειᾶς 178, 179, 180
Τραγούδι Σουφλίου 180, 181
Τραγούδι στὰ Θρακικὰ γλέντια 181, 182
Τσανακτσῆ 12
Τσελτίκη 15
Τσέχος TOMASCHEK 212
Τσιαμπρὲν 24
Τύμβοι 249, 250, 251

Υ

'Υπαρκτὰ κι ἀνύπαρκτα στοιχεῖα 127, 128, 129
'Υπάρχει δίκης ὀφθαλμὸς 441
'Υπόθεσις τραγωδίας 373, 374
VICOL ADRIAN 455
WISSOVA PAUL 212, 213

Φ

Φάκελλος Βιβλιοθήκης Βουλῆς 290, 434
Φανάρι δὲν ὑπάρχει πλιὰ 331
Φαναριῶτες δημοσιογράφοι 342
Φαναριῶτες ποιητὲς καὶ λαογράφοι 332
Φαρασλῆ 14
Φαρμακεῖο ἀρχιμυρεψῶν Πατριαρχείων Θωμάδη 330

Φατὴρ—Γιακὰς 19
Φενὰ — γὲρ 323
Φέρραι 20
Φήμιος ἄδει 404, 405
Φιλεκπαιδευτικὴ ἀδελφότης 313
Φίλησόν με τότε καθὼς ἀδελφὴ 429
Φίλησόν με ὡς ἀδελφὸν 431
Φιλιππουπολίτικα τραγούδια 185, 186
FOCHI A. 456
Φωκᾶς Νικηφόρος 306
Φωτιάδης Παῦλος 348
Χαριούπολις 8, 13

Χ

Χάσκιοϊ 13
Χατζηλάρι 20
Χεμὶτ — Κιόϊ 14
Χίλιαι καὶ μία νύχτες 449
Χιρκὰς 18
Χορευτικὰ Θρακιώτικα τραγούδια 171, 172, 173
Χριστιανισμὸς 852—388 εἰσήχθη 304
Χωρία διαμερίσματος Ραιδεστοῦ 11
Χωρίον Βαΐριον Θράκης 312

Ψ

Ψυχολογία τοῦ Δημοκρίτου 268, 269

Ω

Ὦ Διίφιλε 434
Ὦ θεοὶ ἀλάστορες 435
Ὦ Ἰλιόνη διατί μὲ τύφλωσες; 438
Ὦ Ἰλιόνη εὐηυχίας νῦν ἀγὼν 433
Ὦ Ἰλιόνη σκέφθητι 433
Ὦ καλλονὴ ἀναίκτιστος 417
Ὠμότατος Κρονῦμος 303
Ὥπλίσθημεν 334
Ὡς σαφῶν βλακεύματα 421
Ὠφέλεια 6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ, Ἰατροῦ: Βαΐριον (σελ. 312—322)
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ Μ.: Ἰλιόνη (σελ. 373—441)
ΒΑΦΕΙΔΗ Ν.: Ἀρχιμ. Σουφλίον (σελ. 289—300)
JIRECEK Κ.: Ἱστορία Βουλγάρων (σελ. 301—309)
ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ Γ.: Ἡ Θράκη (σελ. 209—284)
ΜΑΜΩΝΗ Κ.: Ὁ μέγας Ἱππόδρομος (σελ. 354—372)
ΜΑΝΑΣΕΙΔΟΥ Α.: Συλλογὴ ζώντων μνημείων (σελ. 30—35)
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ Χ.: Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι (σελ. 323—353)
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛ.: Θρακικὴ γλῶσσα (σελ. 57—64)
ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: Εἰσαγωγὲς Θρακ. Ἐκπομπῶν (σελ. 65—208)
ΡΩΜΑΙΟΥ Κ.: Πρὸς τὸ Διοικ. Συμβούλιον (σελ. 285—288)
ΦΙΛΟΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ: Γλωσσάριον (σελ. 36—56)
ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 Βιβλ. Βουλῆς (σελ. 5—29)

ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ: Ὁ Μέγας Ἱππόδρομος (Κ. Μαμώνη) (σελ. 354—372)
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ: Δ. Οἰκονομίδη (σελ. 433—464)
ΓΛΩΣΣΙΚΑ: Γλωσσάριον (Μανασείδου ἱερέως) (σελ. 36—56)
ΔΡΑΜΜΑΤΙΚΑ: Ἰλιόνη τραγωδία εἰς πράξεις 5 (Κ. Μ. Ἀποστολίδη (σ. 373—441)
ΙΣΤΟΡΙΚΑ: Ἡ Θράκη (Εὐσταθίου Γ.) (σελ. 209—284)
Βαΐριον (Ἀθανασιάδου Π., ἰατροῦ) (σελ. 321—312)
Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι (Χαρ. Μισαηλίδη) (σελ. 328—353)
Ἐγκατάστασις Βουλγάρων στὴ Θράκη (Κ. Jirecek) (σ. 301—308)
(Σουφλίον Θράκης (Ν. Βαφείδη, Ἀρχιμ.) (σελ. 229—300)
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φάκελλος 434 (σελ. 5—29)
Εἰσαγωγὲς Θρακ. Ἐκπομπῶν Πολ. Παπαχριστοδούλου (σ. 65—208)
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Κοκοροθυσία στὴ Θράκη (Μανάκα Δ.)
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Κοκοροθυσία (Μανάκα Δ)
Τὸ Βουλγαρικὸ Festival 1965 Βαλκανικῆς Μουσικῆς
Ἡ Φιλιπ)λη ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Δουλγέρηδων Μ. Θεοχάρη (σ. 444—470)
Ἐπιστολὴ μητροπ. Τρικάλων καὶ Σταγῶν (σελ. 471)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 31ου ΤΟΜΟΥ

	Σελ.
Ο ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 περὶ Θράκης τῆς Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς	5— 29
ΜΑΝΑΣΕΙΔΗ Α. ΣΤΜ.: Συλλογὴ ζώντων μνημείων	30— 35
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ἐκ χειρογρ. 371 Φιλολ. Συλλ. Κων)λεως ...	36— 56
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΤΔ.: Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα καὶ οἱ Σλαῦοι	57— 64
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΤΔ.: Εἰσαγωγὲς Θρακικῶν ἐκπομπῶν	65—208
ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ Γ.: Ἡ Θράκη ἀπὸ τῶν Μυθικῶν χρόνων ...	209—284
ΡΩΜΑΙΟΥ Κ.: Πρὸς Διοικ. Συρβούλιον Ε.Θ.Μ.	285—288
ΒΑΦΕΙΔΟΥ Ν. ΑΡΧΙΜ.: Φάκελλος Βιβλιοθ. Βουλῆς 434 ...	289—300
JIRECEK.: Ἱστορία Βουλγάρων	301—311
ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ Π.: Βαΐριον	312—322
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ Χ. Τὸ ἱστορικὸ Φανάρι Κων)πόλεως	323—353
ΜΑΜΩΝΗ Κ.: Ὁ Μεγάλος Ἱππόδρομος	354—372
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ Μ.: Ἰλιόνη, τραγωδία	373—441
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ:	444—448
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ Δ.: Βιβλιοκρισία	449—464
ΘΕΟΧΑΡΗ Μ.: Ἡ Φιλιππούπολις	465—470
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Π.: Μνημόσυνα	471—474
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ:	475—480